

५०४०

॥ अथ श्रीमद्भागवते पंचमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

પરીક્ષિતરાજા પૂછેછે.— હે મુનિ ! ભગવાનના ભક્ત હોવાથી આત્મામાંજ રમનાર પ્રિયવ્રત રાજા ઘરમાં કેમ રમ્યા, કે જે ઘરનેલીધેજ કર્મનાં બંધન અને સ્વરૂપની ભૂલ થાયછે ॥ ૧ ॥ પ્રિયવ્રત રાજા જેવા વૈરાગ્યવાન્ પુરુષોને ઘરમાં આસક્તિ થવી ઘટતી નથી; કેમ કે ભગવાનના ચરણની છાયાથી શાંતિચિત્તવાળા મહાત્મા પુરુષોની બુદ્ધિમાં કુટુંબની ઇચ્છા થવીજ ન જોઈએ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ હે મહારાજ ! સ્ત્રી, ઘર અને પુત્ર વગેરેમાં આસક્ત થયેલા પ્રિયવ્રત રાજાને વહી ભગવાનમાં અલંકિત પ્રેમ રહ્યો અને મુક્તિ થઈ !! એ વાતમાં મને મોટો સંશય ઉપજેછે ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કહેછે.— સ્ત્રી વ્રત છે; પણ એ પ્રિયવ્રત રાજાને ઘર વગેરેમાં આસક્તિ થઈજ ન હતી; કેમ કે ભગવાનનાં ચરણારવિંદના રસમાં મનને લગાવી રાત્રનારા મહાત્મા પુરુષોને વચમાં કોઈ વિશ્વ આવી પડે તો પળ તેઓ પોતાના કલ્યાણરૂપ ભગવત્કથાના માર્ગને ઘણું કરી છોડી દેતા નથી ॥ ૫ ॥ એ મોટા વૈ-

રાજોવાચ ॥ ॥ પ્રિયવ્રતો ભાગવત આત્મારામઃ કથં મુને ॥ શુદ્ધરમત યન્મૂલઃ કર્મવંધઃ પરાભવઃ ॥ ૧ ॥ ન નૂનં મુક્તસંગાનાં તાદૃશાનાં દ્વિર્જર્પભ ॥ શુદ્ધેશ્વરિભિર્નિવેશોઽયં પુંસાં ભવિતુમર્હતિ ॥ ૨ ॥ મહતાં સ્વલુ વિપ્રેષં ઉત્તમશ્લોકપાદયોઃ ॥ છાયાનિર્વૃત્તચિત્તાનાં ન કુટુંબે સ્પૃહામતિઃ ॥ ૩ ॥ સંશયોઽયં મહાન્ બ્રહ્મન્ દારાગારસુતાદિષુ ॥ સત્કસ્ય યત્સિદ્ધિરશ્નૂત્ક્રુણે ચ મતિરચ્યુતા ॥ ૪ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ વાદમુક્તં ભગવત ઉત્તમશ્લોકસ્ય શ્રીમદ્ચરણારવિંદમકંદરસ આવેશિતચેતસો ભાગવતપરમહંમદયિતકથાં કિંચિદંતરાયવિહતાઃ સ્વાં શિવતમાં પદવીં ન પ્રાયેણ હિન્વંતિ ॥ ૫ ॥ યર્હિ વા વ હ રાજન્સ રાજપુત્રઃ પ્રિયવ્રતઃ પરમભાગવતો નારદસ્ય ચરણોપસેવ્યાંઽજસાઽવગતપરમાર્થસતત્ત્વો બ્રહ્મસંત્રેણ દીક્ષિયમાણોઽવનિતલપરિપાલનાયામ્નાતપ્રવરણગણૈકાંતભાજનતયા સ્વપિત્રોપામંત્રિતો ભગવતિ વાસુદેવ એવાચ્યવધાનસમાધિયોગેન સમાવેશિતસકલકારક્રિયાકલાપો નૈવાભ્યનંદઘદ્યપિ તદપ્રત્યાભાતવ્યં તદધિકરણ આત્મનોઽવ્યસ્માદસતોઽપિ પરાભવમન્વીક્ષમાણઃ ॥ ૬ ॥ ॥ ॥

ણવ રાજકુમાર પ્રિયવ્રત, કે જેણે એકાગ્રચિત્તથી પોતાની સઘલી ઇંદ્રિયોની ક્રિયાઓને ભગવાનમાંજ અર્પણ કરી દીધી હતી, તેમને નારદજીના ચરણની સેવાથી જ્યારે તત્કાલ અપરોક્ષ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે વીજું બંધું છોડી દઈ બ્રહ્મવિચાર કરવાનો તેમણે સંકલ્પ કન્યો હતો. એ સમયમાં તેમના પિતા સ્વાયંભુવમનુએ, રાજ્યકર્તાને જોઈએ તેટલા ઉત્તમ ગુણો સઘડ્યા તેમનામાં છે એમ ધારી રાજ્ય કરવાનેસારૂ તેમને આજ્ઞા કરતાં જો કે પિતાની આજ્ઞાનો ભંગ ન કરવો જોઈએ તોપણ રાજ્યાધિકારમાં સ્વોટા પ્રપંચથી સ્વરૂપની ભૂલ થઈ જશે એમ ધારી, તેમણે રાજ્ય કરવાનો સ્વીકાર કન્યો નહિ ॥ ૬ ॥ ॥ ॥ ॥

૧. આ પહેલા અધ્યાયમાં પ્રિયવ્રત રાજાએ જ્ઞાની થઈને રાજ્ય કન્યું અને પાછી જ્ઞાનમાં નિષ્ઠા કરી, એ અશ્રુત કથા કેહેવાશે.

पछी आदिदेव ब्रह्मा, के जे जगतनी सृष्टिनो वधारो करवानी धारणानेलीधे सघळा जगतना अभिप्रायोने जाणछे ते पोते, सघळा वेद अने मरी-
चि वगैरे पोताना गणोनीसाथे सत्यलोकमार्थी ते तरफ आव्या ॥ ७ ॥ चंद्रमानी पेठे शोभता ब्रह्मा आकाशमां चाल्या आवता हता त्यां चारे कोर
विमानमां बेसी फरता देवताओ तेमनी पूजा करता हता अने मार्गमां टोळे टोळां सिद्ध, गंधर्व, साध्य, चारण अने मुनिओ स्तुति करता हता.
गंधमादन पर्वतनी गुफा, के जेमां नारदजी, स्वायंभुव मनु अने प्रियव्रत बेठा हता तेमां अजवाळुं करी देता ब्रह्माने नारदजी दूरथीज, हंसना वा-
हनउपरथी, पोताना पिता छे एम ओळखी तुरतज स्वायंभुव अने प्रियव्रतनी साथे हाथ जोडी उभा थया अने पूजन कऱ्या पछी स्तुति करी ॥ ८ ॥ १॥

अथ ह भगवानादिदेव एतस्य गुणविसर्गस्य परिवृंहणानुध्यानव्यवसितसकलजगदभिप्राय आत्मयोनिरखिलनिगमनिगणपरि-
वेष्टितः स्वभवनादवततार ॥ ७ ॥ स तत्र तत्र गगनतल उडुपतिरिव विमानावलभिरनुपथमपरिवृढैरभिवृज्यमानः पथि पथि च
वरूथः सिद्धगंधर्वसाध्यचारणमुनिगणैरुपगीयमानो गंधमादनद्रोणीभवभासयद्भुपससर्प ॥ ८ ॥ तत्र ह वा एनं देवर्षिहंसयानेन
पितरं भगवंतं हिरण्यगर्भमुपलभमानः सहस्रैवोत्थायार्हणेन सह पितापुत्राभ्यामवहितांजलिरुपतस्थे ॥ ९ ॥ भगवानपि भा-
रत तदुपनीतार्हणः सूक्तवोकेनातिरामुदितगुणगणावतारसुजयः प्रियव्रतमादिपुरुषस्तं सदयहासावलोक इति होवाच ॥ १० ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ निबोध तातेदमृतं ब्रवीमि माऽसूयितुं देवमर्हस्यप्रमेयम् ॥ वयं भवस्ते तत एष महर्षिर्विहाम सर्वे
विवशा यस्य दिष्टम् ॥ ११ ॥ न तस्य कश्चित्तपसा विद्यया वा न योगवीर्येण मनीषया वा ॥ नैवार्थधर्मैः परतः स्वतो वा
कृतं विहंतुं तनुभृद्विभूयात् ॥ १२ ॥

हे परीक्षित राजा ! नारदजीए पूजन कऱ्या पछी तथा अनेक गुण, अवतार अने उत्कर्षोनी स्तुति कऱ्या पछी दयासहित हसीने जोता ब्रह्माए
प्रियव्रतने आप्रमाणे कबुं ॥ १० ॥ ब्रह्मा कहेछे.— हे बाप ! आ बात सांभळ. हुं साजुं कहुंछुं. मापमां न आवे एवा देव परमेश्वरे, के जे-
मनी आज्ञाने अमे, सदाशिव, आ तारो बाप अने नारदजी पण परतंत्रणार्थी माथे चडावीए छिये ए ईश्वरे जे धान्युं छे तेने तपथी, विद्याथी,
योगना जोरथी, बुद्धिना बलथी, धनथी, धर्मथी, पोताथी के कोइना आश्रयथी तोडवाने कोइ पण प्राणी समर्थ नथी ॥ ११ ॥ १२ ॥

१ संसारमां प्रवृत्ति करवानी मारी बात उलटी मानीने मारा उपर देख लावशे एवी शंकाथी 'हुं आ बात केहेतो नथी पण मारा मोहोडाथी भगवानज
तने आज्ञा करेछे' एवा घाटथी ब्रह्मा प्रवृत्ति अने निवृत्तिना रहस्यनी बात करेछे.

हे पुत्र ! बीजा जन्मनेसारू, मरणनेमाटे, कर्म करवानेकाजे तथा निरंतर शोक, मोह, भय, सुख अने दुःख भोगववानेवास्ते ईश्वर जेवो आपेछे तेवोज देह जीवने धारण करवो पडेछे, पण तेमां फेरफार करी शकातो नथी; माटे देहनी प्राप्ति थवामां आपणे परतंत्र छिये ॥ १३ ॥ हे वत्स ! कर्म करवामां पण परतंत्र छिये; केम के आपणे सघळा तेमनी वेदवाणीरूप दोरीमां गुण अने कर्म उपरथी ठरेली ब्राह्मणादिक जातिओना मजबुत अभिमानथी बंधाइन “नाथेला बलदो जेम खेडुनी मरजी प्रमाणे काम करे तेम” ईश्वरनी मरजी प्रमाणे काम करिये छिये ॥ १४ ॥ हे अंग ! भोगमां पण परतंत्र छिये; केम के ईश्वरे गुण अने कर्मना अनुसारथी आपणने जे देह आप्या छे ते कबुल राखीने ते उपरांत पण, देखता माणसे दोरी जवाता आंधळानी पेटे सुख अथवा दुःख जे ईश्वर आपेछे ते पण आपणने कबुल राखवुं पडेछे ॥ १५ ॥ आ सघळुं अज्ञानीनेमाटे जे पण ब्रह्मवेत्तानेमाटे नथी एम समजवुं नहि; केम के जीवन्मुक्त पुरुषने पण प्रारब्ध भोगववासारू ज्यांसुधी प्रारब्धकर्म होय त्यांसुधी देह धरी राखवो पडेछे. जेम जागोला माणसने

भवाय नाशाय च कर्म कर्तुं शोकाय मोहाय सदाभयाय ॥ सुखाय दुःखाय च देहयोगमव्यक्तदिष्टं जनतांङ्ग धत्ते ॥ १३ ॥
यद्वाचि तंत्वां गुणकर्मदामभिः सुदुस्तरैर्वत्स वयं सुयोजिताः ॥ सर्वे वहामो बलिमीश्वराय प्रोता नसीव द्विपदे चतुष्पदः ॥ १४ ॥
ईशाभिसृष्टं ह्यवरुंभहेङ्ग दुःखं सुखं वा गुणकर्मसंगात् ॥ आस्थाय तत्तद्यदयुक्तं नाथश्चक्षुष्मतांङ्गा इव नीयमानाः ॥ १५ ॥
मुक्तोपि तावद्विभृयात्स्वेहमारब्धमश्रन्नभिमानशून्यः ॥ यथाऽनुभूतं प्रतियातनिद्रः किं त्वन्यदेहाय गुणान्न वृत्ते ॥ १६ ॥ भयं प्र-
मत्तस्य वनेष्वपि स्याद्यतः स आस्ते सह षट्सपत्नः ॥ जितेंद्रियस्यात्मरतेर्बुधस्य गृहाश्रमः किं नु करोत्यवद्यम् ॥ १७ ॥ यः षट्-
सपत्नान् विजिगीषमाणो गृहेषु निर्विश्य यतेत पूर्वम् ॥ अत्येति दुर्गाश्रित ऊर्जितारीन् क्षीणेषु कामं विचरेद्विपश्चित् ॥ १८ ॥

स्वप्नमां दीठेला पदार्थनुं स्मरण रहे पण तेमां अभिमान थाय नहि तेम जीवन्मुक्तने पण मात्र आ देहनुं स्मरण रहे पण तेमां अभिमान बंधाय नहि; अने ए जीवन्मुक्त भोगनी वासनाथी बीजो देह आपनारां कर्म पण करे नहि ॥ १६ ॥ घरनो त्याग करी वनमां जवाथीज मोक्ष थायछे एम समजवुं नहि; केम के गाफल माणस वनोमां भटक्या कर्तो होय तोपण तेने इंद्रियोरूपी छ शत्रूओ भेळाज होवाथी विषयोना संगरूपी भय प्राप्त थायछे, अने जे विद्वान् माणस जितेंद्रिय तथा आत्माराम बनीने घरमां रेहे तेनुं गृहस्थाश्रम पण शुं भुंडुं करेछे ? [कथुंय भुंडुं कर्तो नथी.] ॥ १७ ॥ जेने इंद्रियोरूपी छ शत्रूओने जीतवानी इच्छा होय तेणे प्रथम घरमां रहीने ते वातनुं यत्न करवुं जोड्ए; केम के किछाना आश्रयथी जे रखो होय ते मोटा शत्रूओने पण जीती शकेछे. इंद्रियोने विषयोमां जती एकदम रोकीए तो तेमां घणी अडचण पडे पण अनुक्रमथी रोकीए तो सुगम पडे. ए अनुक्रमथी रोक्वुं घरमां रहीनेज बनी शके, माटे घरमां रही धीरे धीरे इंद्रियोने वदय कर्तां ते परिपूर्ण रीते वदय

थई जाय एटले पछी शत्रूए क्षीण थई जतां राजा जेम इच्छामां आवे त्यां फरे तेम विद्वान माणस पण लोकमां अथवा वनमां गमे त्यां विचरे ॥ १८ ॥
आ घररूपी किछानो आश्रय करवानुं कह्युं ते पसर माणसेनेमाटेज छे पण तारेमाटे नथी; केम के तुं तो भगवाननां चरणारविंदरूपी किछाना आश्रयथी इंद्रियारूपी छ शत्रुओने जीती चुको छो. तोपण हमणां ईश्वर आपेला वैभव भोगव्य अने पछी संगमात्रनो त्याग करी स्वरूपमां स्थिति करजे ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.— ए प्रमाणे त्रैलोक्यना गुरु ब्रह्माए आज्ञा करतां महा वैष्णव प्रियव्रते, पोते ब्रह्माथी नाहाना होवानेली-धे, डोक नमावी घणा मानथी ते आज्ञानो स्वीकार क्यो ॥ २० ॥ स्वार्थभुवमनुए राजी थइने ब्रह्मानी यथायोग्य पूजा करी. नारदजीने पोतानो शिष्य जतां पण अवलुं न लाग्युं अने प्रियव्रतने योगथी भ्रष्ट धवामां पण अवलुं न लाग्युं. पछी एवी व्यवहारनी खटपटोथी कायर थयेला ब्र-

त्वं त्वजनाभांघिसरेजकोशदुर्गाश्रितो निर्जितषट्सपत्नः ॥ भुंक्ष्वह भोगान्पुरुषातिदिष्टान्विमुक्तसंगः प्रकृतिं भजस्व ॥ १९ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति समभिहितो महाभागवतो भगवत्स्त्रिभुवनशोरदुशासनमात्मनो लघुतया ज्वनतशिशोर्धरो बाढमिति सवहुमानमुवाह ॥ २० ॥ भगवानपि मनुना यथावदुपकल्पितापचितिः प्रियव्रतनारदयोरविषममभिसमीक्षमाणयोरौत्सम्यवस्थानमवाञ्जनसं क्षयमव्यवहृतं प्रवर्तयन्नगमत् ॥ २१ ॥ मनुरपि परेणैवं प्रतिसंधितमनोरथः सुरर्षिवरादुभेतेनात्मजमखिलधरामंडलस्थितिगुप्तये आस्थाप्य स्वयमतिविषमविषजलाशयाशया उपरराम ॥ २२ ॥ इति ह वा व स जगतीपतिरीश्वरेच्छया अधिनिवेशितकर्माधिकारोऽखिलजगद्वंध्वंसनपरानुभावस्य भगवत आदिपुरुषस्यांघ्रियुगलानवरतध्यानानुभावेन परिरंधितकषयाशयोऽवदातोऽपि मानवर्धनो महतां महीतलमनुशशास ॥ २३ ॥

ह्मा, जेमां पोतानी स्थिति छे अने जेने वाणी तथा मन पोहोंची शकतां नथी एवा व्यवहाररहित ब्रह्मस्वरूपनुं चिंतन करतां अंतर्धान थइ गया ॥ २१ ॥ ब्रह्माए जेनो मनोरथ सिद्ध करी आप्यो एवा स्वार्थभुव मनु पण नारदजीनी सम्मतिथी पोताना पुत्र प्रियव्रतने सघळा भूंसंडलनी रक्षा करवानेसारू अभिषेक करीने पछी पोते अत्यंत दुःखदायी विषयरूपी झेरना जलाशयने मार्गे जावाथी बंध पड्या [संसारनां सुख भोगवानी सघळी तृष्णा मुकी दीधी.] ॥ २२ ॥ ए प्रमाणे ईश्वरेच्छाना जोरथी सघळां कर्म करवानो अधिकार प्रियव्रतने प्राप्त थयो अने भगवान् आदिपुरुष, के जेनो प्रभाव सघळां जगतना बंधनने मटाडनार छे तेमनां चरणारविंदना निरंतर ध्यानना प्रभावथी, जो के रागेद्वेषादिक सघळा मनना मेल मटी गया हता तोपण मोटाओनुं मान राखवानेसारू ए राजा पृथ्वीनुं राज्य करवा लाग्या ॥ २३ ॥

पछी बहिष्मती नामनी विश्वकर्मा प्रजापतिनी दीकरीने परण्या. तेमां तेने शील, गुण, काम, रूप अने पराक्रमशी पोताना जेवाज उच्चम दश दीकरा आव्या अने छेछे ऊर्जस्वती नामनी एक सहु भाइओशी नाहानी कन्या पण आवी ॥ २४ ॥ आग्नीध्र, इध्मजिह्व, यज्ञबाहु, महावीर, हिरण्यरेता, धृतपृष्ठ, सवन, मेधातिथि, वीतिहोत्र अने कवि एवा नामना ए दश पुत्रो होता. ए सघळाओनां नाम अभिनां नाम उपरशीज राख्यां हतां ॥ २५ ॥ एओमांशी कवि, महावीर अने सवन ए त्रण तो बालब्रह्मचारीज रक्षा हता अने एओने बालक अवस्थाशीज ब्रह्मविद्यानो अभ्यास थयो हतो तेथी तेओ छेली वारे परमहंस थई गया हता ॥ २६ ॥ परमहंसपणामां रहीने शांतिमय थएला ए त्रणे मोटा ऋषिओने, सर्व लोकना निवास-

अथ च दुहितरं प्रजापतेर्विश्वकर्मण उपयेमे बहिष्मतीं नाम तस्यामुह वा व आत्मजानात्मसमानशीलगुणकर्मरूपवीर्योदारा-
न्दश भावयांबभूव कन्यां च यवीयसीमूर्जस्वतीं नाम ॥ २४ ॥ आग्नीध्रेजिह्वयज्ञबाहुमहावीरहिरण्यरेतोधृतपृष्ठसवनमेधाति-
थिवीतिहोत्रकवय इति सर्व एवाभिनामानः ॥ २५ ॥ एतेषां कविर्महावीरः सवन इति त्रय आसन्नृध्वरेतसस्त आत्मविद्याया-
मर्भभावादारभ्य कृतपरिचयाः पारमहंस्यमेवाश्रममभजन् ॥ २६ ॥ तस्मिन्नुह वा उपशमशीलाः परमर्षयः सकलजीवनिकाया-
वासस्य भगवतो वासुदेवस्य भीतानां शरणभूतस्य श्रीमच्चरणारविंदाविरतस्मरणाविगलितपरमभक्तियोगानुभावेन परिभावि-
तांतर्हृदयाधिगते भगवति सर्वेषां भूतानामात्मभूते प्रत्यगात्मन्येवात्मनस्तादात्म्यमविशेषेण समीयुः ॥ २७ ॥ अन्यस्यामपि
जायार्यां त्रयः पुत्रा आसन्नृत्तमस्तामसो रैवत इति मन्वंतराधिपतयः ॥ २८ ॥ एवमुपशमायनेषु स्वतनयेष्वथ जगतीपतिर्ज-
गतीमर्बुदान्येकादशपरिवत्सराणामव्याहताखिलपुरुषकारमारसंभृतदोर्दण्डगुलापीडितमौर्वीगुणस्तनितविरमितधर्मप्रतिपक्षो व-
हिष्मत्याश्चात्रुदिनमेधमानप्रमोदप्रसरणयौषिण्यव्रीडाप्रमुषितहासावलोककचिखेल्यादिभिः पराभूयमानविवेक इवानवबुद्ध्यमान
इव महामना बुभुजे ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रूप अने संसारशी बीनेलाओना शरणरूप भगवाननां चरणारविंदनुं निरंतर स्मरण रहेवार्थी अखंड भक्ति उत्पन्न थइ हती अने ते भक्तिना प्रभा-
वथी शुद्ध थएला अंतःकरणमां सर्व प्राणीओना आत्मारूप भगवान् प्रत्यक्ष देखाता हता. तेथी छेल्ली वारे तेओ देहादिक उपाधिनो त्याग करी, ते
परमात्मा भगवानसाथे एकता पांमी गया ॥ २७ ॥ प्रियव्रत राजाने बीजी स्त्रीमां उत्तम, तामस अने रैवत एवा नामना बीजा पण त्रण पुत्रो थया
हता, के जेओ मन्वंतरना अधिपतिओमां गणाय छे' ॥ २८ ॥ ए प्रमाणे पुत्रोनी व्यवस्था थतां ए मोटा मनवाळा प्रियव्रत राजाए अगीयार अबुंदे

१. आनी कथा अष्टमस्कंधमां केहेवात्रो. २. दश करोडनुं एक अबुंद. गणायछे.

વર્ષો સુધી પૃથ્વીનું રાજ્ય ભોગવ્યું. જેથી સઘળા પુરુષાર્થોં કોઈ ઠેકાણે અટકતા નથી, એવા બલથી પરિપૂર્ણ બાહુદંડ (હાથ) વંડે દ્વાત્રેલી ધનુ-
ષની દોરીના ટંકારથીજ તેણે સઘળા અર્ધર્મિઓનો નાશ કર્યો હતો. પોતે આત્મવેત્તા હતા તોપણ બહિષ્મતી રાણીનાં રોજ રોજ વધતા જતા આનં-
દથી મલબાં, જાતિસ્વભાવથી થતાં નલ્લરાં, લાજથી સંકોચાતાં મંદહાસ્યપૂર્વક જોવાં અને સુંદર હાંસી-ઠટ્ટાનાં વાચ્યોથી જાણે વિવેક મુલી જહને
મોહમાં પડી ગયા હોય એમ જણાતા હતા ॥ ૨૧ ॥ મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા સૂર્યદેવ પૃથ્વીમાં લોકાલોકપર્વતસુધી અજવાલું કરેછે પણ તેમાં
વારાફરતી અરધામાં અંધારું રેહેછે એ વાત પોતાને નહિ ગમતાં ભગવાનની ઉપાસનાનેલીધે સર્વ લોકોથી વધતા પ્રભાવવાળા એ પ્રિયવ્રત રાજા રાતને
પણ દિવસ બનાવી દેવાના વિચારથી સૂર્યના રથસરખા વેગવાળા તેજોમય રથમાં બેસી સૂર્યની પછવાડે બીજા સૂર્યનીપેટે પૃથ્વીમાં સાત વાર ફર્યા હ-
તા ॥ ૩૦ ॥ તેમના રથનાં પડેાંની ધારથી જે ખાડા પડ્યા તે સાત સમુદ્ર થયા છે, કે જે સમુદ્રોનેલીધે પૃથ્વીમાં સાત દ્વીપ થયા છે ॥ ૩૧ ॥ જંબૂ

યાવદવભાસયતિ સુરગિરિમનુપારિકામન્ભગવાનાદિલ્યો વસુધાતલમર્થેનૈવ પ્રતપત્યર્થેનાવચ્છાદયતિ તદા હિ ભગવદુપાસનોપચિ-
તાતિપુરુષપ્રભાવસ્તદનભિન્નંદન્સમર્જવેન રથેન જ્યોતિર્મેયેન રજનીમપિ દિનં કરિવ્યામીતિ સપ્તૃત્વસ્તરણિમનુપર્યક્રામત્ દ્વિતીય
ઇવ પતંગઃ ॥ ૩૦ ॥ યે વા ઉહ તદ્રથચરણનેમિકૃતપરિખાતાસ્તે સપ્તસિંધવ આસન્યત એવ કૃતાઃ સપ્તસુવો દ્રીપાઃ ॥ ૩૧ ॥ જંબૂદ્વિપ-
શાલ્મલિકુશકૌંચશાકપુષ્કરસંજ્ઞાસ્તેષાં પરિમાણં પૂર્વસ્માર્ધ્વસ્માદુત્તરોત્તરો યથાસંખ્યં દ્વિગુણમાનેન વહિઃ સમંતત ઉપક્રુમાઃ ॥
૩૨ ॥ ક્ષારોદેશ્ચુરસોદસુરોદધૃતોદક્ષીરોદદધિમંદોદશુદ્ધોદાઃ સપ્ત જલધયઃ સપ્તદ્વીપપરિખા ઇવામ્યંતરદ્વીપસમાના એકૈકચ્ચેન
યથાપૂર્વં સપ્તસ્વપિ વહિદ્વીપેષુ પૃથક્ પરિત ઉપકલ્પિતાસ્તેષુ જંબ્વાદિષુ બહિષ્મતીપતિરનુવ્રતાનામજાનામીધ્રેન્મજિહ્વજ્ઞબાહુહિરણ્ય-
રેતોઘૃતપૃષ્ઠમેધાતિથિવીતિહોત્રસંજ્ઞાન્યાથાસંખ્યેનૈકૈકસ્મિન્નેકમેવાધિપતિં વિદધે ॥ ૩૩ ॥

દ્વીપ, પૃથ્વી, શાલ્મલિદ્વીપ, કુશદ્વીપ, કૌંચદ્વીપ, શાકદ્વીપ અને પુષ્કરદ્વીપ એવા નામના સાત દ્વીપ છે. એ દ્વીપોમાં પેહેલોપેહેલા કરતાં પછીપછીનો
દ્વીપ વમણા વિસ્તારવાળો છે. એવી રીતે દ્વીપ પછી પછી કરતો દ્વીપ એમ રચના થઈ છે ॥ ૩૨ ॥ ક્ષારોદ, કૌંચરોદ, કુશરોદ, શુરોદ,
ધૃતોદ, ક્ષીરોદ, દૈધિમંદોદ અને શુદ્ધોદ, એ સાત સમુદ્ર સાત દ્વીપની યાદઓ જેવા છે. એઓમાં દરેકનો વિસ્તાર પોતપોતાના ઘેરાવની અંદર આવેલા
દ્વીપ જેવડો છે. એ સાત દ્વીપોમાં એક એક દ્વીપ પછી એક એક સમુદ્ર એવી રીતે દ્વીપોને ચારેકોર ફરતા અને તેઓથી જુદા ભાગની પૃથ્વીમાં રચાણા છે.
જંબુદ્વીપ વગેરે એ સાત દ્વીપમાં બહિષ્મતીના પતિ પ્રિયવ્રત રાજાએ પોતાને અનુસરનાર આમીધ્ર, ઇન્દ્રજિહ્વ, યજ્ઞબાહુ, હિરણ્યરેતા, ઘૃતપૃષ્ઠ, મેધાતિથિ અને

૧. ધારા પાણીનો. ૨. શેરડીના રસનો. ૩. મદિરાનો. ૪. ઘીનો. ૫. દુધનો. ૬. દહીના રસનો. ૭. મીઠા પાણીનો.

વીતિહોત્ર નામના સાત પુત્રોને રાજ્ય આપ્યાં; તેમાં પેહેલા પુત્રને પેહેલા દીપતું અને બીજા પુત્રને બીજા દીપતું એવી રીતે અનુક્રમે આપ્યાં ॥ ૩૩ ॥ ઈર્જસ્વતી નામની પોતાની દીકરી શુક્રાચાર્યને પરણાવી હતી, કે જેથી શુક્રાચાર્યને દેવયાની નામની દીકરી આવી હતી ॥ ૩૪ ॥ ઘાંડાલ પળ જેનું નામ એક વાર છે તો સંસારના બંધનમાંથી તરત છુટેછે, તે ભગવાનની ચરણરજના સેવનથી ઇંદ્રિયોને અને મૂલ-તરસ વગેરેને જીતી લેનારા ભગવદ્ભક્તો આવો પુરુષાર્થ કરે તેમાં આશ્ચર્ય નહિ સમજવું ॥ ૩૫ ॥ એ પ્રમાણે અપાર બલ અને પરાક્રમવાળા પ્રિયવ્રત રાજા એક દિવસે, નારદજીના ચરણની સેવા કરતાં વચમાં આવી પડેલા રાજ્યાદિક પ્રપંચના સંબંધથી પોતાને જાણે દુઃખ આવી પડ્યું હોય એમ માની, વૈરાગ્ય આવવાનેલીધે મનમાં વિચાર

ઢુહિતરં ચોર્જસ્વતીં નામોશનસે પ્રાયચ્છદ્યાસ્યામાસીદેવયાનીં નામ કાવ્યસુતા ॥ ૩૪ ॥ નૈવંવિધઃ પુરુષકાર ઉરુક્રમસ્ય પુંસાં તદંધ્રિરજસા જિતષડ્ગુણાનામ્ ॥ ચિત્રં વિદૂરવિગતઃ સઠ્ઠદાદદીત યન્નામધેયમધુના સ જહાતિ બંધમ્ ॥ ૩૫ ॥ સ એવમપરિ-મિતબલપરાક્રમ એકદા તુ દેવર્ષિચરણાનુશયનાનુપતિતગુણવિસર્ગસંગેણાનિર્વૃત્તમિવાત્માનં મન્યમાન આત્મનિર્વેદ દ્વદમાહ ॥ ૩૬ ॥ અહો અસાધ્યનુષ્ઠિતં યદભિનિવેશિતોઽહમિંદ્રિયરવિદ્યારચિતવિષમવિષયાંધક્રૂપે તદલપ્તમપ્રમુખ્યા વનિતાયા વિનોદમૃ-ગં માં ધિગ્ધિગિતિ ગર્હયાંચકાર ॥ ૩૭ ॥ પરદેવતાયાઃ પ્રસાદાધિગતાત્સપ્રત્યવર્શનાનુપ્રવૃત્તેભ્યઃ પુત્રેભ્ય ઇમાં યથાદાયં વિભ-જ્ય મુક્તભોગાં ચ મહિષીં મૃતકમિવ સહમહાવિશ્મૃતિમપહાય સ્વયં નિહિતનિર્વેદો હૃદિ ગૃહીતહરિવિહારાનુભવો ભગવતો નારદસ્ય પદવીં પુનરેવાનુસસાર ॥ ૩૮ ॥ તસ્ય હ વા એતે શ્લોકાઃ ॥ પ્રિયવ્રતકૃતં કર્મ કો નુ કુર્યાદ્દિનેશ્વરમ્ ॥ યો ને-મિનિમૈરકરોચ્છાયાં ઘ્રન્સપ વારિધીન્ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ॥

કરવા લાગ્યા કે ॥ ૩૬ ॥ “અહો ! ! મેં મુંડું કર્યું, કે જેથી ઇંદ્રિયોએ મને અજ્ઞાનથી બનેલા વિષમ વિષયોરૂપી ડંડી खाडમાં નાંભી દીધો છે. હવે વિષયો ભોગવવાથી બસ છે, બસ છે. હું કે જે આ સ્ત્રીની પાસે મુંડાના વાનરા જેવો થઈ રહ્યો છું તેને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે” . ॥ ૩૭ ॥ એ પ્રમાણે અ-પસોસ કરી, પ્રમુની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા વિવેકનેલીધે, આ પૃથ્વીનું રાજ્ય પોતાના પુત્રોને ભાગપ્રમાણે વહેંચી આપ્યા પછી, ભગવદ્દીલના ધ્યાનના પ્રભાવથી હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલા વૈરાગ્યનેલીધે, બર્હિષ્મતી રાણી અને મોટી સમૃદ્ધિ, કે જેઓનાં સુખ ભોગવી લીધાં હતાં, તેઓને મુવેલા શરીરની પેટે તજી દઈ, પ્રિયવ્રત રાજા પાછા નારદજીએ કહેલા માર્ગનેજ અનુસન્ધા. [સંસારનો ત્યાગ કરી વનમાં ગયા] ॥ ૩૮ ॥ એ પ્રિયવ્રતરાજાની કી-ર્તિના શ્લોક ઘણા કાલથી જગતમાં બોલાય છે તેઓમાં એવું કહ્યું છે કે, વૈષ્ણવો ઉપર પ્રીતિ રાખતા પ્રિયવ્રત રાજાએ જેવું કામ કર્યું તેવું કામ ઈશ્વર

विना बीजा कोणथी बनी शके ? के जे प्रियव्रते जगतमांथी अंधारूं मटाडतां पइडानी धारना खाडाओथी सात समुद्र बनावी दीधा, द्वीपोनी रचनाथी पृथ्वीनी व्यवस्था करी, लोकोमां तकरार नहि ऊठवानेसारूं सधळा द्वीपोमां विभाग प्रमाणे नदीओ, पर्वतो अने वन वगेरेथी सीमाडा करी आप्या अने पोताना सत्कर्मथी मळेलां पाताल, स्वर्ग तथा मनुष्यलोकोनां सुखोने छेळीवारे नरकसमान गण्या ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो पेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - एप्रमाणे प्रियव्रत राजा वनमां जतां तेमनी शीखा-मण प्रमाणे चालतो तेमनो मोटो पुत्र आग्नीध्र राजा धर्मउपर लक्ष्य राखीने जंबुद्वीपमां रेहेनारी प्रजाने औरस [परणेली पोतानी जातनी स्त्रीमां पोताथी उत्पन्न थयेला] पुत्रनीपेठे पालवा लाग्यो ॥ १ ॥ ए आग्नीध्र राजा, कोई दिवसे पोताने पुत्रनी इच्छा थतां, देवताओनी स्त्रीओने विहार

भ्रूसंस्थानं कृतं येन सरिद्विरिवनादिभिः ॥ सीमा च भूतनिवृत्त्यै द्वीपे द्वीपे विभागशः ॥ ४० ॥ भौमं दिव्यं मानुषं च महि-
त्वं कर्मयोगजम् ॥ यश्चक्रे निरयोपम्यं पुरुषानुजनप्रियः ॥ ४१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कन्धे भुवनकोशे
प्रियव्रतविजये प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं पितरि संप्रवृत्ते तद्दनुशासने वर्तमान आभीष्टो जंबू-
द्वीपौकसः प्रजा औरसवद्धमर्विक्षमाणः पर्यगोपायत् ॥ १ ॥ स च कदाचित्पितृलोककामः सुरवरवनितांकीडाचलद्रोण्यां भ-
गवंतं विश्वसृजां पतिभाभृतपरिचर्योपकरण आलौकाग्र्येण तपस्वी आराधयांत्रभूव ॥ २ ॥ तदुपलभ्य भगवानादिपुरुषः स-
दसि गायंतीं पूर्वचित्तिं नामाप्सरसमभियापयामास ॥ ३ ॥ सा च तदाश्रमोपवनभतिरमणीयं विविधानिविडविटपिण्डविटपिनिकसं-
श्लिष्टपुरटलतारूढस्थलविहंगममित्युनैः मोच्यमानश्रुतिभिः प्रतिबोध्यमानसलिलकुक्कुटकारंदवकलहंसदिभिर्वित्रमुपक्षजिताम-
लजलाशयकमलाकरमुपबभ्रास ॥ ४ ॥

કરવાના મંદરાચલની ગુહામાં જઈ, પૂજનની સર્વ સામગ્રી એકઠી કરી એકાગ્રચિત્તથી પ્રજાપતિઓના પતિ બ્રહ્માનું તપશ્વર્યાપૂર્વક આરાધન કરવા લાગ્યો ॥ ૨ ॥ એ વાત જાણી આદિપુરુષ બ્રહ્માએ પોતાની સભામાં ગાયન કરતી પૂર્વચિત્તિ નામની અપ્સરાને સંભોગનેસારૂં તેનીપાસે મોકલી ॥ ૩ ॥ એ અપ્સરા આમીઘ્ર રાજાના આશ્રમના બગીચામાં ચરેકોર ફરવા લાગી. એ બગીચો અત્યંત રમણીય હતો. અનેક પ્રકારના ઘાટા વૃક્ષોની અનેક શા-સ્વાઓસાથે લાગેલી સોનેરી બેલ્યોડર વેટેલોં તે સ્થલનાં પક્ષીઓનાં જોડાંઓ જુદા જુદા સ્વર કાઢાડતાં હતાં; તેથી જાગી જઈને જલકુકડી, કારં-ડવ અને કલહંસ વગેરે જલનાં પક્ષીઓએ પણ કમલની યાજ્ઞજેવા નિર્મલ જલાશયોમાં ભારે ધૂન મચાવી મુકી હતી ॥ ૪ ॥

१ आ बीजा अध्यायमां स्त्रीलपट पुरुषोने सारूं लागे एवुं आग्नीधनुं चरित्र केहवाशे, के जे आग्नीध्रे पूर्वचित्ति अप्सरामां नाभि वगैरे नव पुत्रोने उत्पन्न कऽया हता.

સારી રીતે ચાલવામાં પગલાં મુકવાનાં નસ્તરાં કરતી એ પૂર્વચિન્તિ અપ્સરાનાં સ્વર્ણલક્ષણ થતાં ઝાંઝારનો શબ્દ સાંભળીને એ રાજકુમાર આત્મીયે સમાધિથી મીચેલાં પોતાનાં નેત્રકમલ ઉઘાડી જરાક જોયું ત્યાં એ અપ્સરા નજદીકમાંજ ભ્રમરની સ્ત્રીનીપેટે ફુલ સુંઘતી આવતી હતી તથા તેની ચાલ, વિહાર, નમ્રતાપૂર્વક જોવાં, સારા સ્વસ્થી નીકલતા અક્ષરો અને શરીરના અવયવો દેવતાઓ અને મનુષ્યોનાં મન તથા નેત્રને આનંદ આપે એવાં હતાં તેથી એ અપ્સરા માણસોના મનમાં જલદી કામદેવ ઉત્પન્ન કરી દેતી હતી ॥૫॥ ૬ ॥ મુલ્લાશથી અમૃત જેવું મીઠું અને મદિરાનીપેટે મદ આપનારું ભાષણ નીકલતાં તે સમયના શ્વાસની સુગંધી લેવાથી મદાંધ થાણા ભ્રમરો ચારેકોર આડા આવતા હતા તેઓની બીકથી જલદી પગલાં

તસ્યાઃ સુલલિતગમનપદવિન્યાસગતિવિલાસાયાશ્રાનુપદં સ્વર્ણલક્ષણમાનરુચિરચરણાભરણસ્વનમુપાકર્ણ્ય નરદેવકુમારઃ સમાધિ-
યોગેનામીલિતનયનનલિનમુકુલયુગલમીષદિકચય્ય વ્યચ્છ ॥ ૫ ॥ તામેવાવિદૂરે મધુકકરીમિવ સુમનસ ઉપજિવ્રતીં દિવિજ-
મનુજમનોનયનાહ્વાદુર્ઘૈર્ગતિવિહારવિનયાવલોકસુસ્વાક્ષરાવયૈર્મનસિ નૃણાં કુસુમાયુધસ્ય વિદધતીં વિવરમ્ ॥ ૬ ॥ નિજમુલ્લ-
વિગલિતામૃતાસવસહાસભાષણમોદમદાંધમધુકરનિકરોપરોધેન દ્રુતપદવિન્યાસેન વલુસ્પંદનસ્તનકલશકચ્ચરભારશનાં દેવીં
તદ્વલોકનેન વિદ્યુતાવસરસ્ય ભગવતો મકરચ્વજસ્ય વશમુપનીતો જહવદિતિ હોવાચ ॥ ૭ ॥ કા ત્વં ચિકીર્ષસિ ચ કિં મુનિવર્ય
શૈલે માયાઽસિ કાઽપિ ભગવત્પરદેવતાયાઃ ॥ વિજ્યે વિમર્ષિ ધનુષી સુહૃદાત્મનોઽર્થે કિં વા મૃગાન્મૃગયસે વિપિને પ્રમત્તાન્ ॥ ૮ ॥
બાળાવિમૌ ભગવતઃ શતપત્રપત્રૌ શાંતાવપુંસુચરિરાવતિતિમદંતૌ ॥ કસ્મૈ યુયંક્ષસિ વને વિચરન્ન વિદ્મઃ ક્ષેમાય નો જહધિ-
યાં તવ વિક્રમોઽસ્તુ ॥ ૯ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

માંડતાં તેના સ્તનરૂપી કલશ, કેશપાશ અને કટિમેલકા અત્યંત મનોહર રીતે હલતાં હતાં. એ અપ્સરાને જોતાંજ તેના જોવાએ જેને અ-
વકાશ આપ્યો એવા કામદેવને વશ થઈ ગઈ ગઈ આત્મીય રાજા જહનની^૧ પેટે નીચે પ્રમાણે બોલ્યો ॥ ૭ ॥ હે મુનિઓમાં ઉત્તમ ! તું કોણ છે ? આ
પર્વતમાં તું શું કરવા ધારે છે ? તું પરમદેવ ભગવાનની કોઈ માયા જગાય છે. હે મિત્ર ! તે^૨ આ દોરી વગરનાં બે ધનુષ રાખ્યાં છે તે પોતાનાં કામને
સારૂ રાખેલાં છે કે વનમાં અમારા જેવા ગાફલ હરણોને વશ કરવા રાખ્યાં છે ? ॥૮॥ કમલરૂપી [નેત્રરૂપી] પીછાં વાઢાં, વિલાસથી સુંદર, પુંજે
વિના પણ શોભતાં અને અત્યંત તીક્ષ્ણ અપીવાઢાં આ આપનાં બે બાળ છે તેઓને વનમાં ફરીને કોનાઉપર ફેંકવા ધારો છો ? અમને સ્વર્ણ પડતી નથી

૧ વસ્ત્રપર તે કોઈ સત્તી સ્ત્રી હોય તોપણ તે પોતાને ઘેલો જાળી ક્રોધ ન કરે. ૨ એ અપ્સરાની બે ભંમર
જોઈને કહે છે. ૩ કટાક્ષ જોઈને કહે છે. ૪ નેત્રને પીછારૂપ ઠરાવ્યાં તેથી તે પછીનો પુંજનો ભાગ નહિ રહેવાથી પુંજવિના પણ શોભતાં એમ કહ્યું છે.

માટે વીકથી માગી લઇએ છિયે કે જડબુદ્ધિવાલા અમોને વચાવજો. [આ મયંકર માર મારશો નહિ] ॥ ૯ ॥ ઔ આપના શિષ્યો ચારેકોર મળ્યા કરેછે અને રહસ્ય સહિત સામવેદના મંત્રોથી નિરંતર પરમેશ્વરને ગાયા કરેછે. ઋષિઓ જેમ વેદની શાસ્ત્રાઓનું સેવન કરે તેમ આ આપના સઘલા શિષ્યો આપની શિશ્વમાંથી પડતી ફૂલની વૃષ્ટિઓનું સેવન કરેછે ॥ ૧૦ ॥ હે મહારાજ ! આપે^૨ ચરણમાં જે પાંજરાં ઘન્યાં છે તેમાંથી તેતરનો ચોરો અવાજ નીકળેછે તે અમે સાંભળીએ છિયે પણ બોલનારાં તેતર પક્ષી જોવામાં આવતાં નથી. ઔ સુંદર નિર્તરેબના મંડલમાં કંઠેબના ફૂલ જેવી કાંતિ તમને ક્યાંથી મળી છે ? કે જે કાંતિ ઉપર બઢતો ઉઝાડીઆણું આંટો લીધો છે. તમારું વલ્કલ વસ્ત્ર ક્યાં છે ? ॥ ૧૧ ॥

શિષ્યા ઇમે ભગવતઃ પરિતઃ પઠંતિ ગાયંતિ સામસરહસ્યમજસ્રમીશમ્ ॥ યુષ્મન્ચિલ્લાવિહ્વલિતાઃ સુમનોભિવૃદ્ધીઃ સર્વે મજંત્યુષિગ્ના ઇવ વેદશાસ્ત્રાઃ ॥ ૧૦ ॥ વાવં પરં ચરણપંજરતિત્તિરીણાં બ્રહ્મન્નરૂપમુત્તરાં શૃણવામ તુભ્યમ્ ॥ લબ્ધ્યા કંઠંબરુચિરંકવિટંકંવિવેયસ્યામલાતપરિધિઃ ક્વ ચ વલ્કલં તે ॥ ૧૧ ॥ કિં સંમૃતં રુચિરોદ્દિજ શૃંગયોસ્તે મધ્યે કુશો વહસિ યત્ર દશિઃ શ્રિતા મે ॥ પંકોરુણઃ સુરભિરાત્મવિષાણ ઈદૃક્ યેનાશ્રમં સુભગ મે સુરમીકરોષિ ॥ ૧૨ ॥ લોકં પ્રદર્શય સુહૃત્તમ તાવકં મે યત્રત્ય ઇત્યસુરસાઽવયવાવપૂર્વો ॥ અસ્મદ્વિધસ્ય મન ઉન્નયન્નો વિમર્તિ વહ્નદ્રુતં સરસરાસસુધાદિવક્રે ॥ ૧૩ ॥

હે વ્રાહ્મણ ! તમારો આ સુંદર બે શીંગડામાં શું મળ્યું છે, કે જે શીંગડાઓને તમે કેડમાં પાતલા છતાં પણ ઘણા શ્રમથી ધરી રહ્યા છો. આ તમારાં શીંગડાઓમાં મારી નજર ઘૂંચી રહી છે અને તમે પણ તેને ઉપાડી રહ્યા છો તેથી ધારુંછું કે તેઓમાં કાંઈક મજાની મજાની વસ્તુ મળી છે. આ શીંગડાઓ ઉપર આવો રાતો અને સુગંધી ગારો ક્યાંથી ચોટ્યો ? કે જે ગારાથી હે સુભાગી ! મારા આશ્રમને તમે સુગંધી કરી મેલ્યો છે ॥ ૧૨ ॥ હે પ્રિયમિત્ર ! તમારો લોક મને દેશાડો કે જ્યાંના રહેવાશીઓને છાતીઉપર આવા અપૂર્વ અને અમજેવાના મનને લલચાવનારા અવયવો થતા હોય અને મોહોડામાં રસ, વિલાસ અને અમૃત વંગેરે ઘણી અદ્રુત ચીજો થતી હોય ! ! ॥ ૧૩ ॥

૧ અપ્સરાના શરીરની સુગંધીના લોભથી પછાડે આવતા ભ્રમરાઓને જોઈને કહેછે. ૨ જ્ઞાંઘ્રાનો શબ્દ સાંભળીને કહેછે. ૩ તેણે પેહેરેલા પીઢા વસ્ત્રને નિતંબ કલ્પીને કહેછે. ૪ કટિપશ્ચાન્નગ. ૫ સોનાની કટિમેશ્વલા જોઈને કહેછે. ૬ વસ્ત્રમાં નિતંબની કાંતિની કલ્પના કરી જાણે વસ્ત્રને નજ દેશતો હોય એવી દબથી પૂછેછે. ૭ સ્તન જોઈને કહેછે. ૮ સ્તનઉપર ચોપડેલું કેસર જોઈને કહેછે. ૯ મંદહાસ્ય અને પરિહાસ વાક્ય ઇત્યાદિ.

હે મિત્ર ! તમે ક્ષો આહાર કરીને રહો છો ? કે જેનું ભક્ષણ કરવાથી આ હવિષ્ય જેવી સુગંધી આવે છે. વિષ્ણુના અંશરૂપ જળાઓ છો; કેમકે તમારા કાનમાં ચલકૈતાં અને આંખો નહિ વીંચનારાં બે માછલાં છે. તમારું મોહોડું તઢાવ જેવું છે; કેમકે તેમાં બે માછલાં ઉછઢ્યા કરે છે; પક્ષીઓની પંક્તિ શોભી રહી છે અને આસપાસ ભ્રમરાંઓ ફેલાઈ રહ્યા છે ॥ ૧૪ ॥ તમે હસ્તકમલથી પછાડેલો અને ચારેકોર જતો રેહેતો આ દેડા, હું, કે જેનું ચિત્ત ભ્રમિત થઈ ગયું છે, તેની આંખોને ચંચલ કરી નાલે છે. આ તમારી વાંકી જટાં છુટી ગઈ છે તેની કેમ સંભાળ કરતા નથી અને આ લંપટ ત-થા ધૂતારો પવન તમારું લુગડું કાઢાડી જાય છે તેની તમને સ્વર નથી કે શું ? ॥ ૧૫ ॥ હે તપોધન ! તપસ્વીઓના તપનો નાશ કરનારું આવું

કા વાલ્મઘૃત્તિરદનાદ્ધવિંગ વાતિ વિષ્ણોઃ કલાસ્યનિમિષોન્મકરૌ ચ કર્ણૌ ॥ ઉદ્વિગ્મીનયુગલં દ્વિજપંક્તિશોચિરાસન્નભ્રુગનિકરં સરદન્મુલં તે ॥ ૧૪ ॥ યોઽસૌ ત્વયા કરસરોજહતઃ પતંગો દિશુ ભ્રમન્ ભ્રમત ઇજયતેઽક્ષિણી મે ॥ મુક્તં ન તે સ્મરસિ વ્રજ-ઢાવરૂથં કઘ્ઠોઽનિલો હરતિ લંપટ ઇષ નીવીમ્ ॥ ૧૫ ॥ રૂપં તપોધન તપશ્ચરતાં તપોઘ્નં હોતત્તુ કેન તપસા ભવતોપલબ્ધમ્ ॥ ચ-તું તપોર્હસિ મયા સહ મિત્ર મહ્યં કિં વા પ્રસીદતિ સૈવ ભવભાવનો મે ॥ ૧૬ ॥ ન ત્વાં ત્વજામિ દયિતં દ્વિજદેવદત્તં યસિન્મનો-દ્વગપિ નો ન વિયાતિલભમ્ ॥ માં ચારુશ્ચંદ્ર્યર્હસિ નેતુમનુવ્રતં તે ચિત્તં યતઃ પ્રતિસરંતુ શિવાઃ સચિવ્યઃ ॥ ૧૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ લલનાઽનુનયાતિવિશારદો ગ્રામ્યવૈદગ્ધ્યયા પરિભાષયા તાં વિબુધવધ્નં વિબુધમતિરધિસભાજયામાસ ॥ ૧૮ ॥

રૂપ કયું તપ કરીને તમે મેઢવ્યું છે ? હે મિત્ર ! તમારે હવેથી મારીસાથે રહીને તપ કરવું જોઈએ. સંસારનો વિસ્તાર કરનાર બ્રહ્માએ કૃપા કરીને ત-મને મારી સ્ત્રી બનાવવાને સારૂ મોકલ્યા છે કે શું ? ॥ ૧૬ ॥ બ્રહ્માએ મોકલી દીધેલા તમે, જેમાં મારું મન તથા આંખ્ય ચોટી રહ્યાં છે તે સ્ત્રી શકતાં જ નથી, તેને હવે હું છોડનાર નથી. હે સુંદર શીંગડાંવાળી ! હું, કે જે તને આધીન છું તેને આધીન હોય ત્યાં લઈ જા. આ બાબતમાં તારી સ-સ્ત્રીઓ પણ મને અનુકૂલ રેહેજો અને મૃગલીઓ જાતાં જમણી તરફ ઉતરજો ॥ ૧૭ ॥ શુકદેવજી કહે છે. — એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓને અનુસરવામાં ચ-તુર અને પંડિત સરસ્ત્રી બુદ્ધિવાળા આત્મીય રાજાએ વિષયી પુરુષોમાં ચતુરાઈ ભરેલી ગણાય એવી બોલવાની ઢબથી તે અપ્સરાને ઘણું માન આપ્યું ॥ ૧૮ ॥

૧. ચાવેલું પાન જોડને કહે છે. ૨. કુંડલમાં માછલાંની અને તેમાંના રત્નોમાં માછલાંની આંખોની કલ્પના કરીને કહે છે. ૩. નેત્ર. ૪. દાંતની પંક્તિ. ૫. કે-શનો સમૂહ. ૬. કેશપાશ. ૭. પ્રવાસમાં જાતાં, મૃગો જમણી તરફ ઉતરે એ સારાં શકુન ગણાય છે.

ए आग्नीध्र राजानी बुद्धि, शील, रूप, जुवानी, लक्ष्मी अने उदारताथी जेतुं मन हरायुं हतुं एवी ते अप्सराए पण ते जंबूद्वीपना राजाना घरमां रही तेनीसाथे हजारो वर्षसुधी पृथ्वीना अने स्वर्गना वैभवा भोगव्या ॥ १९ ॥ ए अप्सरामां ते आग्नीध्र राजाने नाभि, किंपुरुष, हरिवर्ष, इलावृत, रम्यक, हिरण्मय, कुरु, भद्राश्व अने केतुमाल नामना नव पुत्रो आव्या. ए पूर्वचित्ति अप्सरा, एक वर्षे एक दीकरो एम नव वर्षे नव दीकरा जणी अने तेओने राजाना घरमांज मूकी पाछी ब्रह्मापसे गई ॥ २० ॥ आग्नीध्र राजाना ए नव पुत्रो पोतानी माना अनुग्रहनेलीधे स्वभावथीज बलवान् अने दृढ अंगवाळा हता. तेओने तेओना पिताए जंबूद्वीपना नव खंड पाडी प्रत्येकने एक एक खंड वेहेची आपतां तेओ विभागप्रमाणे पातपोतना खंडमां राज्य करवा लाग्या ॥ २१ ॥ कामभोगथी तृप्ति नहि पामतो अने दिवसे दिवसे ते अप्सराओनेज अधिक करी मानतो आग्नीध्र राजा वे-

सा च ततस्तस्य वीरयूथपतेर्बुद्धिशीलरूपवयःश्रियौदार्येण पराक्षिसमनास्तेन सहायुतायुतपरिवत्सरोपलक्षणं कालं जंबूद्वीपपति-
ना भौमस्वर्गभोगान् बुभुजे ॥ १९ ॥ तस्यामुह वाआलजान् राजवर आग्नीध्रो नाभिकिंपुरुषहरिवर्षेलावृतरम्यकहिरण्मयकुरुभद्रा-
श्वकेतुमालसंज्ञान्नव पुत्रानजनयत् ॥ सा सूत्वाऽथ सुतान्नवानुवत्सरं गृह एवापहाय पूर्वचित्तिर्भूय एवाजं देवमुपतस्थे ॥ २० ॥
आग्नीध्रसुतास्ते मातुरनुग्रहादौत्पत्तिकेनैव संहननबलोपेताः पित्रा विभक्ता आत्मतुल्यनामानि यथाभागं जंबूद्वीपवर्षाणि बु-
भुजुः ॥ २१ ॥ आग्नीध्रो राजाजृप्तः कामानामप्सरसमेवानुदिनमधिमन्यमानस्तस्याः सलोकतां श्रुतिभिरवारुंध यत्र पितरो मा-
दयंते ॥ २२ ॥ संपरेते पितरि भ्रातरो मेरुदुहितृमेरुदेवीं प्रतिरूपासुग्रदंष्ट्रीं लतां रम्यां श्यामां नारीं भद्रां देववीतिमिति संज्ञा न-
वोदवहन् ॥ २३ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे आग्नीध्रवर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
नाभिरपत्यकामोऽप्रजया मेरुदेव्या भगवंतं यज्ञपुरुषमवहितात्माऽयजत ॥ १ ॥ ॥ ॥

दोक्त कर्म करीने ते अप्सराना लोकनेज पाम्यो, के जे लोकमां पितृओ आनंद करेछे ॥ २२ ॥ आग्नीध्र मरण पाम्या पछी तेना नव पुत्रो मेरुदेवी, प्रतिरूपा, उग्रदंष्ट्री, लता, रम्या, श्यामा, नारी, भद्रा अने देववीति नामनी मेरू पर्वतनी नव दीकरीओने परण्या ॥ २३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- नाभि राजाए प्रजारहित मेरुदेवी राणीनी साथे अंतःकरण साव-

१ आ व्रीजा अध्यायमां नाभिराजातुं परम मंगलरूप चरित्र केहेवाशे, के जेना यज्ञमां प्रत्यक्ष देखायेला भगवान् तेने घर पुत्ररूपे अवतन्या अने त्या 'ऋषभ' एतुं नाम पडयुं.

धान राखी संताननी इच्छाथी, जेमां भगवाननुं पूजन थाय एवा यज्ञनो आरंभ कच्यो ॥ १ ॥ ए राजा श्रद्धापूर्वक शुद्धभावथी यज्ञ करतां अने तेमां प्रवर्ग्य नामनां कर्मो चालू थतां, जोके द्रव्य, देश, काल, मंत्र, ऋत्विज अने दक्षिणारूप उपायोनी सारी संपत्ति छतां पण भगवान् न मळे एवा छे, तोपण कृपालुपणानेलीधे पोताना भक्तोना मनोरथ पूरा करवानी इच्छाथी हृदय खेचातां, तेमणे स्वतंत्र, सुखकारी अने मन तथा नेत्रने आनंद आपनारा अवयवोथी रमणीय स्वरूपनुं दर्शन दीधुं ॥ २ ॥ ए पुरुषोत्तम स्वरूपमां भुजाओ चार हती. कांति सोना जेवी हती. पीळां रेशमी वस्त्र धन्यां हतां. वक्षस्थलमां श्रीवत्सनुं चिन्ह शोभनुं हतुं. शंख, कमल, वनमाला, चक्र, कौस्तुभमणि अने गदा वगैरे प्रकाशी रखां हतां ॥ ३ ॥ चळकता मणिओवाळां मुकुट, कुंडल, कडां, कटिमेखला, हार, बाजुबंध अने झांझार वगैरे आभूषणोथी भारे शोभा देखाती हती. ए स्वरूपने जोई, निर्धन पुरुषो जेम भंडार

तस्य ह वा व श्रद्धया विशुद्धभावेन यजतः प्रवर्गेषु प्रचरत्सु द्रव्यदेशकालमंत्रत्विग्दक्षिणाविधानयोगोपपत्त्या दुरधिगमोऽपि भगवान् भागवतवात्सल्यतया सुप्रतीक आत्मानमपराजितं निजजनाभिप्रेतार्थविधित्सया गृहीतहृदयो हृदयंगमं मनोनयनानंदनावयवाभिराममाविश्रकार ॥ २ ॥ अथ ह तमाविष्कृतभुजगुगलद्भयं हिरण्मयं पुरुषविशेषं कपिशकौशेयांबरधरमुरसि विलसच्छ्रीवत्सललामं दरवरवनरुहवनमालाऽच्छूर्यभृतमणिगदादिभिरुपलक्षितम् ॥ ३ ॥ स्फुटकिरणप्रवरमुकुटकुंडलकटकटिसूत्रहारकेयूरनूपुराद्यंगभूषणविभूषितमृत्विक्स्मदस्यगृहपतयोऽधना इवोत्तमधनमुपलभ्य स बहुमानमर्हणेनावनतशीर्षाण उपतस्थुः ॥ ४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ अहंसि मुहुरहत्तमार्हणमस्माकमनुपथानां नमो नम इत्येतावत्सदुपशिक्षितं कोऽर्हति पुमान् प्रकृतिगुणव्यतिकरमतिरनीश ईश्वरस्य परस्य प्रकृतिपुरुषयोर्वोक्तनाभिर्नामरूपाकृतिर्भी रूपनिरूपणम् ॥ ५ ॥ सकलजननिकायवृजिननिरसनशिवतमप्रवरगुणगणैकदेशकथनाहते ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

मळवाथी राजी थाय तेम राजी थएला यजमान, ऋत्विज अने सभासदोए घणा मानथी पोतानां मस्तक नमावी तेमनी पूजा करी अने स्तुति करी ॥ ४ ॥ ऋषिओ स्तुति करेछे.— हे पूज्य ! आप परिपूर्ण छो तोपण अमे के जेओ आपना दास छिये, तेओ महात्मा पुरुषोनी शीखामणप्रमाणे आपनुं वारंवार नमस्कार करवारूपीज पूजन करिये छिये, ते आपे स्वीकारवुं जोइए. बाकी आपना ब्रह्मस्वरूपनुं निरूपण तो, संसारमां लागी रेहे-वानेलीधे अशक्त बनेला कया पुरुषथी थई शके ? केम के आप प्रकृति अने पुरुषना पण कारणरूप छो; अने नाम, रूप तथा आकार, के जे निरूपण करवानां साधन छे ते सघळां प्रकृति-पुरुषनी सृष्टिमां पळीथी बनेलां छे ॥ ५ ॥ मात्र एटलुंज बनी शके के सर्व जीवनां दुःख मटाडनार, सुखरूप अने उत्तम आपना अनेक गुणोमांथी एकादनुं वर्णन थई शके, एथी वधारे कशुं पण बनी शके नहि ॥ ६ ॥

हे परमेश्वर ! आपने जोके वाणी के मन पोहोंची शक्तों नथी तोपण भक्तो तमने सेहेज राजी करी शकेछे; केम के भक्तलोको खेहथी गद्गद अक्षरवाळी स्तुति करे अने जल, शुद्ध पछव, तुलसी तथा दूर्वाना अंकुरथी पूजा करे तोपण आप प्रसन्न थाओछो ॥ ७ ॥ बीजी रीते विचारीए तो आ घणां अंग अने सरसामानथी भरपूर यज्ञ पण आपनेसारू कोइ प्रकारे पूरतो नथी ॥ ८ ॥ आप, के जे पोताथीज सघळा उत्कृष्ट पुरुषार्थरूप होवानेलीधे परमानंदस्वरूप छो, तेने यज्ञथी कशो लाभ नथी; तोपण अमजेवा सकाम लोकोने आपनुं मात्र आराधन करवामां, ए यज्ञ कामे लागवो जोइए, एम मानिये छिये ॥ ९ ॥ हे महापुरुष ! मूर्ख अने पोतानुं खरू कल्याण नहि जाणनारा अमलोकोने, मोक्षरूप पोतानुं स्वरूप अने हमणां अमने जेनी इच्छा छे ते पण आपवासारू, जोके आप पूजाना लालचु नथी तोपण लालचुनिपेटे, अहीं देखाया छो ते केवल आ आराधनथी होवुं

परिजनानुरागविरचितशबलसंशब्दसलिलसितकिसलयतुलसिकादूर्वाकुँरैरपि संभृतया सपर्यया किल परम परिपुष्यसि ॥ ७ ॥
अथानयाऽपि न भवत इज्ययोरुभारभरया समुचितमर्थमिहोपलभामहे ॥ ८ ॥ आत्मन एवानुसवनमंजसा बोध्यमानाशेषपुरुषार्थस्वरूपस्य किं तु नाथाशिष आशासानानामेतदभिसंराधनमात्रं भवितुमर्हति ॥ ९ ॥ तद्यथा बालिशानां स्वयमात्मनः श्रेयः परमविदुषां परमपरमपुरुषप्रकर्षकरुणया स्वमहिमानं चापवर्गाख्यमुपकल्पयिष्यन् स्वयं नापचित एवेतरवदिहोपलक्षितः ॥ १० ॥
अथायमेव वरो ह्यहत्तम यदि बहिषि राजर्षेर्वदर्थभो भगवान्निजपुरुषेक्षणविषय आसीत् ॥ ११ ॥ असंगनिशितज्ञानानलविधूताशेषमलानां भवत्स्वभावानामात्मारामाणां मुनीनामनवरतपरिगुणितगुणगणपरममंगलायनगुणगणकथनोऽसि ॥ १२ ॥ अथ कथंचित्स्वलनक्षुत्पतनजंभणदुरवस्थानादिषु विवशानां नः स्मरणाय ज्वरमरणदशायामपि सकलकर्मलनिरसनानि तव गुणकृतानामधेयानि वचनगोचराणि भवंतु ॥ १३ ॥

जोइए ॥ १० ॥ हे महाराज ! जोके आप वरदान देवासारू प्रकट थया छो, तोपण अमे तो एमज मानिये छिये के, आ नाभिराजाना यज्ञमां आपे अमो भक्तलोकोने दर्शन दीधुं ए वरदानज मळी चुक्युं ॥ ११ ॥ वैराग्यथी प्रकटेला ज्ञानरूप अभिथी जेओना सघळा मेल बळी गया छे एवा अने तमारा जेवाज स्वभाववाळा आत्माराम मुनिओने पण तमारा महामंगलरूप गुणोनुं वर्णन मळेछे, पण आपनुं प्रत्यक्ष दर्शन मळतुं नथी के जेथी ए लोको तमारी कथानोज अभ्यास कच्या करेछे ॥ १२ ॥ अमे तो, जो के दर्शनथीज कृतार्थ थया छिये तोपण, एक वरदान मागीए छिये के, ज्यारे अमो ठेंस, छींक, पडी जवुं, बगासुं अने बीजी खराब स्थितिओ वगैरेमां अने ताव तथा मरणनी दशामां पण परवश होवानेलीधे तमारू स्मरण करवाने अशक्त होइए ह्यारे पण सर्व पापोने मटाडनार अने अनेक प्रकारना गुणो उपरथी थएलां आपनां नाम अमारी वाणीमां आवजो ॥ १३ ॥

एक बीजुं पण मागवानुं छे ते ए के, पुत्र उत्पन्न थवामांज पुरुषार्थ माननार आ नाभिराजा, आपसरखा पुत्रनी इच्छाथी, आप के जे आ लोकमांना सर्व सुखोना अने स्वर्ग तथा मोक्षना पण स्वामी छो, तेमने भजेछे; ते, जोके निर्धन माणस फोतरानी इच्छाथी कुबेरनी भक्ति करे एवुं छे, तोपण तेनो ए मनोरथ परिपूर्ण थवो जोइए ॥ १४ ॥ जो महात्मा पुरुषोनां चरण सेव्यां न होय तो तमारी माया के जे कोइ ठेकाणे हारेली नथी अने अजाण्या मार्गवाळी छे तेथी नहि हारेलो अने तेनुं बुद्धिउपर आवरण नहि थतां, जेनो स्वभाव विषयोरूपी झेरना वेगथी नथी घेरायो एवो आ जगतमां कयो पुरुष छे ? ॥ १५ ॥ हे मोटां काम करनारा परमेश्वर ! जोके आ हलका कामसारू आपने अहीं बोलावेला छे, तोपण अमो

किंचायं राजर्षिपत्यकामः प्रजां भवादृशीमाशासान ईश्वरमाशिषां स्वर्गपवर्गयोरपि भगवंतमुपधावति प्रजायामर्थप्रत्ययो धन-
द्वयमिधनः फलीकरणम् ॥ १४ ॥ को वा इह तेऽपराजितोऽपराजितया माययाऽनवसितपदव्याऽनावृतमतिर्विषयविषयानावृत-
प्रकृतिरनुपासितमहचरणः ॥ १५ ॥ यदुह वा व तव पुनरदभ्रकर्तारिह समाहूतस्तत्रार्थधियां मंदानां नस्तद्यद्वेवहेलनं देवदेवार्हसि
साम्येन सर्वान्प्रतिबोद्धुमविदुषाम् ॥ १६ ॥ इति निगदेनाभिष्टूयमानो भगवाननिमिषर्षभो वर्षधराभिवादिताभिवंदितचरणः सद-
यमिदमाह ॥ १७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अहो बताहमृषयो भगवद्भिरवितथगीर्भिवर्मसुलभमभियाचितो यदमुष्य
आत्मजो मया सदृशो श्रूयादिति ममाहमेवाभिरूपः कैवल्यादथापि ब्रह्मवादो न मृषाभवितुमर्हति ममैव हि मुखं यत् द्विजदे-
वकुलम् ॥ १८ ॥ तत आमीभ्रीर्यैऽशकलयाऽवतरिष्यामि आत्मतुल्यमनुपलभमानः ॥ १९ ॥ इति निशामयंत्या मेरुदेव्याः प-
तिमभिधायांतर्दधे भगवान् ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥

प्रजामांज पुरुषार्थ माननारा तथा मंदबुद्धिवाळा छिये अने आप सर्वमां समता राखनार छो, तेथी, अजाण्या लोकोना आ अपराधनी क्षमा करशो ॥ १६ ॥ ए प्रमाणे नाभिराजाए पूजेला ब्राह्मणोए गद्योथी स्तुति करीने चरणमां प्रणाम करतां, सर्व देवताओमां उत्तम भगवान् दयासहित आ प्रमाणे बोल्या ॥ १७ ॥ भगवान् केहेछे.- अहो, ऋषियो ! सत्यवाणी बोलनारा तमोए, आ राजाने मारा जेवो पुत्र थवानुं वरदान माग्युं ते सु-
लभ नथी; केस के एक अने अद्वितीय होवाथी मारा जेवो तो हुंज छुं; तोपण उत्तम ब्राह्मणोनुं कुल मारूंज मुख छे तेथी ब्राह्मणोनुं बोलवुं खोदुं नहि पडवुं जोइए; एटलामाटे मारा जेवो बीजो कोई नहि मळतां हुं पोतेज थोडाक अंशथी आ राजाने घेर अवतार धरीश ॥ १८ ॥ १९ ॥ मे-
रुदेवी सांभळतां, तेना पति नाभिराजाने ए प्रमाणे कही भगवान् अंतर्धान थई गया ॥ २० ॥ ॥ ॥

पछी हे परीक्षित राजा ! ते यज्ञमां मोटा ऋषिओए प्रसन्न करेला भगवान्, नाभिराजानुं प्रिय करवानी इच्छाथी अने लोकोंने नम्र रेहेनारा तप-स्वीओ, ज्ञानी लोको तथा नैष्ठिक ब्रह्मचारीओना धर्म देवाडवासारू, महाराणी मेरुदेवीने पेटे शुद्धसत्वगुणमय मूर्त्तिथी अवत-न्या ॥ २३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो त्रीजो अध्याय संपूर्ण ॥ ३ ॥ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - ए पुत्रनो जन्म थयो त्यांथीज वज्र अने अंकुश वगैरे सघळां भगवाननां चिन्हो तेना अवयवोमां जोवामां आवतां हतां; अने समता, शांति, वैराग्य, ऐश्वर्य तथा सर्व संपत्तिनी साथे तेनो प्रभाव रोज रोज वधतो आवतो हतो; तेथी “हेवे ए राज्य करे तो ठीक” एम कारभारीओ, प्रजाओ, ब्राह्मणो अने देवताओ अत्यंत इच्छवा लाग्या ॥ १ ॥ तेनुं उत्तम शरीर अने कविओए वखणातां तेज, बळ, लक्ष्मी, यश, पराक्रम अने उत्साह जोइने नाभिराजाए ते पुत्रनुं ‘ऋषभै’

बर्हिषि तस्मिन्नेव विष्णुदत्त भगवान्परमर्षिभिः प्रसादितो नाभेः प्रियचिकीर्षया तदवरोधायने मेरुदेव्यां धर्मान्दर्शयितुकामो वातरशनानां श्रमणानामृषीणामूर्ध्वमथिनां शुक्लया तनुवाज्वततार ॥ २१ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे तृ-तीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ तमुत्पत्यैवाभिव्यज्यमानभगवलक्षणं साम्योपशमवैराग्यैश्वर्यमहाविभू-तिभिर्नुदिनमेधमानानुभावं प्रकृतयः प्रजा ब्राह्मणा देवताश्चावनितलसमवनायातितरां जगद्भुः ॥ १ ॥ तस्य ह वा इत्थं वर्ष-णा वरीयसा दृहच्छोकेन च ओजसा बलेन श्रिया यथसा वीर्यशौर्याभ्यां च पिता ऋषभ इतीदं नाम चकार ॥ २ ॥ तस्य हींद्रः स्पर्धमानो भगवान्वर्षे न वर्षे तदवधार्य भगवानुषभदेवो योगेश्वरः प्रहस्यास्ययोगमायया स्ववर्षमजनाभं नामाभ्यवर्षत् ॥ ३ ॥ नाभिस्तु यथाऽभिलषितं सुप्रजस्त्रमवरुच्यातिप्रमोदभरविहलो गद्गदाक्षरया गिरा स्वैर गृहीतनरलोकसधर्मं भगवंतं पुराणपुरुषं मायाविलसितमतिर्वत्स तातेति सानुरागमुपलालयन्परां निर्वृतिमुपगतः ॥ ४ ॥ ॥ ॥

एवुं नाम राख्युं ॥ २ ॥ इंद्र महाराजे तेमनाउपर ईर्ष्याथी तेमना खंडमां वृष्टि न करी; ते वात जाणी योगेश्वर भगवान् ऋषभदेवजीए हसीने पो-तानी योगमायाना प्रभावथी अजनाभ [पछीथी भरतखंड] नामना पोताना खंडमां पोतेज वृष्टि करी ॥ ३ ॥ जेनी बुद्धि मायामां लागी रही हती एवा नाभिराजा तो, पोताने जेवी जोइती हती तेवी सारी प्रजा प्राप्त थवाथी, अत्यंत आनंदना बोजाथी विह्वल थइ जतां अने पोतानी इच्छाथीज मनुष्यरूपे अवतरेला पुराणपुरुष भगवानने ‘हे पुत्र’ अने ‘हे तात’ एवी रीते स्नेह सहित लडावतां, परम सुख पास्या ॥ ४ ॥ ॥

१ आ चोथा अध्यायमां ऋषभदेवजीए राज्य कय्नुं, तेमने सो पुत्र थया अने तेमना राज्यमां सर्व लोकोने संतोषरूपी अमृतथी परमानंद मळयो, ए कथा केहेवाचो. २ श्रेष्ठ.

कारभारीઓથી તે છેક વસ્તીના લોકો સુધી સર્વનો પ્રેમ પોતાના પુત્ર ઉપર છે એમ જાણી, લોકોના મતને પ્રમાણ રાખતા એ નામિરાજાએ ધર્મની મર્યાદાઓના રક્ષણનેમાટે તે ઋષભદેવજીને રાજ્યાભિષેક કન્યો અને તેમને બ્રાહ્મણોના હાથમાં સોંપી દીધા. પછી નામિરાજા મેરુદેવી રાણીની સાથે વદરિકાશ્રમમાં જઈ શુદ્ધ અને તીવ્ર તપથી તથા સમાધિથી નરનારાયણ ભગવાનની ઉપાસના કરતાં કાલેકરી જીવન્મુક્તિ પામ્યા ॥ ૫ ॥ હે પરી-ક્ષિત રાજા ! એ નામિ રાજાના બે શ્લોક જગતમાં બોલાયછે તેઓમાં એમ કહ્યું છે કે—“નામિરાજાએ જે કામ કન્યું તે કામ બીજો કયો પુરુષ કરી શકે ? કે જે રાજાનું શુદ્ધ કર્મ જોઈ, તેને ઘેર ભગવાન પોતે પુત્રરૂપે અવતર્યા હતા ॥ ૬ ॥ નામિરાજા જેવો બ્રાહ્મણોને માન આપનાર બીજો ક્યાં-થીજ હોય ? કે જેના યજ્ઞમાં દક્ષિણા વગેરેથી પૂજેલા બ્રાહ્મણોએ પોતાના મંત્રબલથી ભગવાનનું દર્શન કરાવ્યું હતું.” ॥ ૭ ॥ પછી પોતાના સંહને

વિદિતાનુરાગમાપૌરુષકૃતિજનપદો રાજા નામિરાત્મજં સમયમેતુરક્ષાયામભિષ્ચ્ય બ્રાહ્મણેષૂપનિધાય સહ મેરુદેવ્યા વિશાલાયાં પ્રસન્નનિપુણેન તપસા સમાધિયોગેન નરનારાયણાભ્યં ભગવંતં વાસુદેવસુપાસીનઃ કાલેન તન્મહિમાનમવાપ ॥ ૫ ॥ यस્ય હ પાંડવેયશ્લોકાબુદાહરંતિ ॥ કોતુ તત્કર્મ રાજર્ષેર્નામિરન્વાચેરત્પુમાન્ ॥ અપત્યતામગાદ્યસ્ય હરિઃ શુદ્ધેન કર્મેણા ॥ ૬ ॥ બ્રહ્મણ્યો-ડ્યઃ કુતો નામૈર્વિગ્રા મંગલધ્વજિતાઃ ॥ યસ્ય વર્હિષિ યજ્ઞેશં દર્શયામાસુરોજસા ॥ ૭ ॥ અથ હ ભગવાનુષભદેવઃ સ્વર્ષ કર્મ-ક્ષેત્રમનુમન્યમાનઃ પ્રદર્શિતગુરુકુલવાસો લબ્ધવૈરૈર્ગુરુભિરનુજ્ઞાતો ગૃહમેધિનાં ધર્માનનુશિક્ષમાણો જયંત્યામિદદત્તાયામુખ્યલક્ષણં કર્મ સમાપ્ત્યાપ્તાતમભિયંજન્નાત્માજાનામાત્મસમાનાનાં શતં જનયામાસ ॥ ૮ ॥ યેષાં સ્વલ્લ મહાયોગી ભરતો જ્યેષ્ઠઃ શ્રેષ્ઠગુણ આસીત્ યેનેદં વર્ષ ભારતમિતિ વ્યપદિશંતિ ॥ ૯ ॥ તમનુ કુશાવર્તે ઇલાવર્તો બ્રહ્માવર્તો મલયઃ કેતુર્ભદ્રસેન ઇંદ્રસ્પૃક્ વિદર્ભઃ કી-કટ ઇતિ નવ નવતિગ્રધાનાઃ ॥ ૧૦ ॥ ॥ ॥

કર્મ કરવાનું ક્ષેત્ર સમજતા ઋષભદેવજીએ, લોકોને શીખવવા સારૂ ગુરુને ઘેર રહી વિદ્યાભ્યાસ કરી દેખાડ્યો. તે પછી વરદાનરૂપ ગુરુદક્ષિણા આપી ગુરુઓની રજા લેતાં, લોકોને ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મ શીખવવાસારૂ, ઇંદ્રની કન્યા જયંતીને પરણી તેમાં પોતાના જેવાજ સો પુત્ર ઉત્પન્ન કન્યા; અને પોતે વેદમાં કહ્યાપ્રમાણે સઘઢાં કર્મો પળ કન્યાં ॥ ૮ ॥ એ સો પુત્રોમાં અવસ્થાથી અને ગુણથી પળ સહુ કરતાં મોટા ભરત નામે પુત્ર હતા, કે જેના નામ ઉપરથી આ સંહનું ‘ભરતસંહ’ એવું નામ કેહેવાયછે ॥ ૯ ॥ ભરત પછીના કુશાવર્ત, ઇલાવર્ત, બ્રહ્માવર્ત, મલય, કેતુ, ઇંદ્રસ્પૃક્, વિદર્ભ અને કીટક એ નવ પુત્રો નેવુંથી મોટા હતા ॥ ૧૦ ॥ ॥ ॥

कवि, हरि, अंतरिक्ष, प्रबुद्ध, पिप्पलायन, आविर्होत्र, दुमिल, चमस अने करभाजन ए एकाशी उपरना नव जण [नव योगेश्वर] महा वैष्णव अने भगवत्संगी धर्मोत्तमो उपदेश करनारा थया. भगवानना महिमाथी वृद्धि पामेलुं अने शांतिथी भरेलुं एओलुं चरित्र वसुदेव अने नारदजीना संवादरूपे आगल [एकादशस्कंधमां] कहीशुं ॥ ११ ॥ उपर लखेला ओगणीशथी नाहना एकाशी पुत्रो, के जेओ पितानी आज्ञा माननारा अने घणी नम्रतावाळा हता, तेओ यज्ञादिक कर्म करनारा, शुद्ध अने वेदमां निपुण ब्राह्मणो थया ॥ १२ ॥ स्वतंत्र, समष्टिवाळा, शांत अने सर्वना मित्र ऋषभदेवजी भगवान्, जोके पोते केवल आनंदना अनुभवरूप ईश्वरज हता अने अनेक प्रकारना अनर्थो तो तेनाथी पोतानी मेळेज दूर रहेता, तोपण अनीश्वरनी पेठे कर्म करता हता, ते एटलामाटे के जे धर्म कालगतथी उच्छिन्न थइ गयो हतो तेतुं पालन करीने अज्ञानी

कविर्हरितरिक्षः प्रबुद्धः पिप्पलायनः ॥ आविर्होत्रोऽथ दुमिलश्रमसः करभाजनः ॥ इति भागवतधर्मदर्शना नव महाभागव-
तास्तेषां सुचरितं भगवन्महिमोपबृंहितं वसुदेवनारदसंवादमुपशमायनमुपरिष्टादूर्णयिव्यामः ॥ ११ ॥ यवीयांस एकाशीतिर्जा-
यंते याः पितुरादेशकरा महाशालीना महाश्रोत्रिया यज्ञशीलाः कर्मविशुद्धा ब्राह्मणा बभूवुः ॥ १२ ॥ भगवानृषभसंज्ञ आ-
त्मतंत्रः स्वयं नित्यानिवृत्तानर्थपरंपरः केवलानंदानुभव ईश्वर एव विपरीतवत्कर्मण्यारभमाणः कालेनानुगतं धर्ममाचरणेनोप-
शिक्षयन्नतद्रिदां सम उपशान्तो मैत्रः कारुणिको धर्मार्थयशःप्रज्ञानंदामृतावरोधेन गृहेषु लोकं नियमयत् ॥ १३ ॥ यद्यच्छी-
र्षण्याचरितं तत्तदनुवर्तते लोकः ॥ १४ ॥ यद्यपि स्वविदितं सकलधर्मं ब्राह्मं गुह्यं ब्राह्मणैर्दर्शितमार्गेण सामादिभिरुपायैर्जन-
तामनुशशास ॥ १५ ॥

लोकोने ते प्रमाणे चालवा शीखवुं हतुं; अने धर्म, अर्थ, यश, प्रजा, भोग अने मोक्ष ए सघळानो संग्रह घरमां रहीने जे नियमोथी करी शकाय एवा नियमोमां लोकोने लावता हता; ॥ १३ ॥ केम के मोटा पुरुषो जे मार्गे चाले ते मार्गने लोको अनुसरे एवी रीति छे ॥ १४ ॥ जोके जेमां स-
घळा धर्मनुं निरूपण कोरलुं छे एवा वेदनुं रहस्य पोते जाणता हता तोपण राजकार्योमां ब्राह्मणोने पूछी तेओए देखाडेला मार्गप्रमाणे सामादिके
उपायोथी, लोकोने पोतानी आज्ञामां राखता हता ॥ १५ ॥

१ साम, दान, भेद अने दंड ए चारे एक भणावनारे पोताना पुत्रउपर वापन्या हता ते नीचेना श्लोक उपरथी समझातां राजाए प्रजा उपर तेओनो
शी रीते उपयोग करवो ते पण जणाशे. 'अधीब्वपुत्रकाधीब्व मोदकं प्रददामि ते ॥ अन्यथाऽस्मै प्रदास्यामि कर्णमुत्पाटयामि ते ॥ १ ॥' हे वीकरा,
भणय ! भणय ! ए साम थयुं. भणीश तो तने लाडु आपीछुं; ए दान थयुं. नहि भणीश तो आ बीजा छोकराने हुं लाडु आपी दइश; ए भेद थयो. तुं
मानतो नथी माटे तारो कान उखेडी नाखुंछुं. ए दंड थयो.

ए ऋषभदेवजीए एक एक यज्ञ सो सो बार शास्त्रविधिप्रमाणे कन्यो; अने ते सर्व यज्ञोमां द्रव्य, देश, काल, अवस्था, ब्राह्मणो अने अनेक देवता-
ओना उद्देशो जेवा जोइए तेवा संपूर्ण होता ॥ १६ ॥ आ खंडमां ऋषभदेवजीए राज्य कन्युं लांसुधी, जेम आकाशनां फूल वगैरे खोटी वस्तुनी को-
इने इच्छा थती नथी तेम, कोइ माणसने कोइ रीते पण बीजा माणस पासैथी कशी वस्तु लेवानी इच्छा थइ नहि; अने कोइ पराइ वस्तु सामे
कोइए जोयुं पण नहि. मात्र, पोताना स्वामी ऋषभदेवजी उपर क्षणे क्षणे खेह वधतो ओवे एटलीज सर्व लोकोने इच्छा हती ॥ १७ ॥ ए ऋषभ-
देवजी भगवान् कोइ दिवसे फरता फरता ब्रह्मावर्च देशमां पद्या-या हता; ते वखत मोटा मोटा ब्रह्मर्षिओनी सभामां सघळी प्रजा सांभळतां पोताना
पुत्रो जोके जितेंद्रिय अने विश्वास तथा नम्रताथी नियमित हता तोपण तेओने शीखामण देवाना मिषथी सर्व लोकोने बोध आपवा तेमणे नीचे

द्रव्यदेशकालवयःश्रद्धात्विग्विविधोद्देशोपचितैः सर्वैरपि ऋतुभिर्यथोपदेशं शतकृत्व इयाज ॥ १६ ॥ भगवतर्षभेण परिरक्ष्यमाण
एतस्मिन्वर्षे न कश्चन पुरुषो वांछत्यविद्यमानमिवात्मनोऽन्यस्मात्कथंचन किमपि कर्हिचिदेवक्षते भर्तयनुसवनं विजृम्भितस्नेहा-
तिशयमंतरेण ॥ १७ ॥ स कदाचिदटमानो भगवानुपभो ब्रह्मावर्तगतो ब्रह्मर्षिप्रवरसभायां प्रजानां निशामयंतीनामात्मजान-
वहितात्मनः प्रश्रयप्रणयभरसुर्यत्रितानप्युपशिक्षयन्निति होवाच ॥ १८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे ऋष-
भदेवानुचरिते चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ऋषभ उवाच ॥ नायं देहोदेहभाजां नृत्योके कष्टान्कामानर्हते विद्भुजां ये ॥
तपो दिव्यं पुत्रका येन सत्त्वं शुद्धेद्यस्माद्ब्रह्मसौख्यं त्वनंतम् ॥ १ ॥ महत्सेवा द्वारमाहुर्विमुक्तेस्तमोद्वारं योषितां संगिसंगम् ॥
महांतस्ते समचिन्ताः प्रशांता विमन्यवः सुहृदः साधवो ये ॥ २ ॥ ॥

प्रमाणे भाषण कन्युं हतुं ॥ १८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो चोथो अध्याय संपूर्ण ॥ ४ ॥ ऋषभदेवजी भाषण करेछे - दुःख-
दायी विषयो, के जेओ विष्टा खानारां भुंडणाओने पण मळेछे ते विषयो भोगववा ए आ मनुष्यदेहने योग्यज नथी. हे पुत्रो ! आवा मनुष्यदेहमां
तो तप करवुं एज श्रेष्ठ छे; केम के तपथी अंतःकरण शुद्ध थाय अने अंतःकरण शुद्ध थावाथी परब्रह्मसंबंधी अनंत सुख मळे ॥ १ ॥ महात्मा पुरु-
षोनी सेवा, ए मोक्षनुं द्वार छे अने स्त्रीओना संगीओनो संग, ए नरकनुं द्वार छे एम केहेवायछे. जेओ समदृष्टि राखनार, शांतिवाळा, क्रोध रहित,
सर्वना मित्र अने सदाचारवाळा होय तेओने महात्मा समजवा ॥ २ ॥ ॥

१ आ पांचमां अध्यायमां ऋषभदेवजीए मोक्षधर्मना उपदेशथी पुत्रोने शीखामण आपी अने पांते सुखदुःखादिकनुं सहन करी परमहंस थया, ए
कथा केहेवासे.

अथवा हुं, के जे परमेश्वर छुं तेमांज खेह राखवारूपी पुरुषार्थ करनार; पेट भरवानीज वातो करनार; लोकोमां तथा स्त्री, पुत्र, मित्र अने धनवाळां घरोमां प्रीति नहि राखनार; अने देहना निर्वाह करतां वधारे इच्छा नहि राखनार जेओ होय तेओने महात्मा समजवा ॥ ३ ॥ ज्यारे इंद्रियोने राजी करवासारू कांड पण कर्म करे ल्यारे गफलतथी पाप थया वगर रेहेतुंज नथी, के जे पापनेलीधे खोटो छतां पण क्लेश आपनार आ देह उत्पन्न थयो छे. एटलामांटे वारंवार कर्म कया करवां ए वातने हुं योग्य मानतो नथी ॥ ४ ॥ ज्यांसुधी आत्माहुं तत्त्व जाणवामां न आवे त्यांसुधी अज्ञानथी थएली स्वरूपनी भूल रेहेछे, अने ज्यांसुधी क्रियाओ होय त्यांसुधी मन पण कर्ममां लागेलुं रहेछे, के जेथी देहरूपी बंधन प्राप्त थायछे ॥ ५ ॥ अविद्याथी स्वरूप ठंकाई जतां, कर्म मनने वश्य करी लेछे अने मन पुरुषने कर्मवश्य करी मेलेछे. ज्यांसुधी हुं, के जे ईश्वर छुं, तेमां प्रीति न थाय

ये वा मयीशे कृतसौहृदार्थां जनेषु देहं भस्वार्तिकेषु ॥ गृहेषु जायालजरातिमत्सु न प्रीतियुक्ता यावदर्थश्च लोके ॥ ३ ॥ नूनं प्रमत्तः कुरुते विकर्म यदिन्द्रियप्रीतय आपृणोति ॥ न साधु मन्ये यत आत्मनोऽयमसन्नपि क्लेशद आस देहः ॥ ४ ॥ पराभवस्तावदबोधजातो यावन्न जिज्ञासत आत्मतत्त्वम् ॥ यावत्क्रियास्तावदिदं मनो वै कर्मात्मकं येन शरीरबंधः ॥ ५ ॥ एवं मनः कर्मवशं प्रयुक्ते अविद्यालभन्युपधीयमाने ॥ प्रीतिर्न यावन्मयि वासुदेवे न मुच्यते देहयोगेन तावत् ॥ ६ ॥ यदा न पश्यत्ययथा गुणेहां स्वार्थे प्रमत्तः सहसा विपश्चित् ॥ गतस्मृतिर्विदति तत्र तापानासाद्य मैथुन्यमगारमज्ञः ॥ ७ ॥ पुंसः स्त्रिया मिथुनीभावमेनं तयोर्मिथो हृदयग्रंथिमाहुः ॥ अतो गृहक्षेत्रसुताप्तवित्तैर्जनस्य मोहोऽयमहं ममेति ॥ ८ ॥ यदा मनो हृदयग्रंथिरस्य कर्मानुबद्धो दृढ आश्रयेत ॥ तदा जनः संपरिवर्ततेऽस्मान्मुक्तः परं यात्यतिहाय हेतुम् ॥ ९ ॥ हंसे गुरौ मयि भक्त्यानुवृत्त्या वितृष्णया दंष्ट्रतितिक्ष्णया च ॥ सर्वत्र जंतोर्व्यसनावगत्या जिज्ञासया तपसेहानिदृत्त्या ॥ १० ॥

त्यांसुधी देहहुं बंधन कदी पण छुटे नहि ॥ ६ ॥ इंद्रियोनी सघळी चेष्टा खोटी छे अने ते पोतानी नथी एम विवेकी बनीने ज्यारे जाणे नहि, ल्यारे स्वरूपने भुली जइ अज्ञान बनी जतां घर, के जेमां मैथुनहुं सुखज सुख्य छे तेने पामी, तेमां दुःखज भोगव्या करेछे ॥ ७ ॥ स्त्री तथा पुरुषने एक एक देहहुं अभिमान तो प्रत्येकने छे; पण तेओ ज्यारे दंपतीभावथी रेहेछे ल्यारे परस्परना देहहुं अभिमान थवारूपी बीजी मजबुत हृदयनी गांठ बंधायछे, के जे गांठनेलीधे लोकोने घर, खेतार, दीकरा, सर्गां खेही अने धनमां हुं अने मारूं एवो मोटो मोह थायछे. ॥ ८ ॥ ज्यारे माणसनी कर्मथी बंधाएली मनरूप मजबुत गांठ पोची पडे ल्यारे ते माणस दंपतीभावथी निवृत्ति पामेछे; अने ते पछी अहंकार मूकीने मोक्ष पामेछे. ॥ ९ ॥ ए अहंकारनो त्याग करवानां पचीश साधनो छे. ईश्वरनी भक्ति, गुरुनी सेवा, तृष्णानो त्याग, सुखदुःखादिकने सहन करवां, ज्यां जाय

ત્યાં લોકોને દુઃખ છે એવો વિચાર, જ્ઞાન મેલવવાની ઇચ્છા, તપ, સકામ કર્મનો ત્યાગ, ॥ ૧૦ ॥ હું કે જે ઈશ્વર છું તેને અર્થે કર્મ કરવાં, નિત્ય મારી કથા સાંભળવી, મારા ગુણ ગાવા, મારા ભક્તોનો સંગ કરવો, વૈર રહિત સમતાથી ભરેલી શાંતિ, શરીર અને ઘરમાં અહંતામતાનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા, ॥ ૧૧ ॥ સારી રીતે વેદાંતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ, એકાંતસ્થિતિનું સેવન, પ્રાણ ઇન્દ્રિય અને મનને સારી રીતે જીતવાં, ઉત્તમ શ્રદ્ધા, નિરંતર બ્રહ્મચર્ય, પોતાનું કર્તવ્ય હોય તેનો ત્યાગ નહિ કરવો, વૃથા વચન નહિ બોલવું, ॥ ૧૨ ॥ સર્વ ટેકાણે મારી ભાવના કરવાથી દૃઢ થયેલું અનુભવપર્યંત જ્ઞાન, સમાધિ, ધીરજ, પ્રયત્ન અને વિવેક, એ પચીસ સાધનોથી ચતુર પુરુષે અહંકારનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૩ ॥ કર્મોને રહેવાના સ્થાનકરૂપ અને અવિદ્યાથી પ્રાપ્ત થાણ, એ હૃદયની ગાંઠના બંધનને સાવધાનપણે એ ઉપાયોથી સારી પેટે તોડી નાંખી પછી શાસ્ત્રમાં કહ્યાપ્રમાણે સાધનો કર-

મત્કર્મભિર્મત્કથયા ચ નિત્યં મદેવસંગાદુષ્ણકીર્તનાન્મે ॥ નિર્વૈસામ્યોપશમેન પુત્રા જિજ્ઞાસયા દેહગેહાત્સબુદ્ધેઃ ॥ ૧૧ ॥ અધ્યાત્મયોગેન વિવિક્તસેવયા પ્રાણેન્દ્રિયાત્માભિજયેન સશ્ચક્ ॥ સચ્છ્રદ્ધયા બ્રહ્મચર્યેણ શશ્વદસંપ્રમાદેન યમેન વાચામ્ ॥ ૧૨ ॥ સર્વત્ર મદ્ભાવવિચક્ષણેન જ્ઞાનેન વિજ્ઞાનવિરાજિતેન ॥ યોગેન ધ્યુધમસત્ત્વયુક્તો લિંગં વ્યપોહેત્કુશલોઽહમાત્મ્યમ્ ॥ ૧૩ ॥ કર્મશયં હૃદયગ્રંથિબંધમવિધયાસાદિતમપ્રમત્તઃ ॥ અનેન યોગેન યથોપદેશં સમ્યગ્વ્યપોહ્યોપરમેત યોગાત્ ॥ ૧૪ ॥ પુત્રાંશ્ચ શિષ્યાંશ્ચ નૃપો ગુરુર્વા મલ્લોકકામો મદનુગ્રહાર્થઃ ॥ ઇત્યં વિમન્યુરુશિષ્યાદતજ્ઞાન્ન યોજયેત્કર્મસુ કર્મમૂદાન્ ॥ કં યોજયન્મનુજોઽર્થં લભેત નિપાતયન્નદૃશં હિ ગર્તે ॥ ૧૫ ॥ લોકઃ સ્વયં શ્રેયસિ નષ્ટદૃષ્ટિર્યોઽર્થાન્સમીહેત નિકામકામઃ ॥ અન્યોઽન્યૈવૈરઃ સુखलेशहेतोरन्तदुःखं च न वेद मूढः ॥ ૧૬ ॥

વાનો પરિશ્રમ છોડી દેવો. ॥ ૧૪ ॥ જો મારો લોક પામવાની અથવા મારા કેવલ અનુગ્રહનીજ ઇચ્છા હોય તો બાપે દીકરાઓને, ગુરુએ શિષ્યોને અને રાજાએ પ્રજાઓને, કોપ રહિત થઈને આવોજ ઉપદેશ કરવો જોઈએ; પણ કર્મમાંજ મૂઢ બનેલા અજ્ઞાની લોકોને કર્મમાંજ નહિ જોડવા જોઈએ. જન્મથીજ સકામ માણસોને પાછાં સકામ કર્મમાંજ જોડવાં, એ તો આંધળાને ચાંચમાં નાંખવા બરાબર છે; માટે તેવું કામ કરનારને કયા પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ થાય ? ॥ ૧૫ ॥ માણસ પોતાનું સ્વરૂં કલ્યાણ જોવામાં તો આંધળોજ છે; કેમ કે ઘણી ઘણી તૃષ્ણાથી ધનને ઇચ્છેછે, મૂઢ બનીને એક બીજા સાથે વૈર રાખેછે અને જરાક સુખ મેલવવા જતાં અનંત દુઃખ આવી પડેછે એ જાણતો નથી. ॥ ૧૬ ॥

જે સમજુ પુરુષ પોતે એ વાત જાણનાર અને દયાલુ હોય તે તો અજ્ઞાનમાં ભટકતા એવા કુબુદ્ધિ માણસને જોઈ તેને પાછો સંસારના માર્ગમાંજ કેમ જોડે ? સ્વભાવથીજ અજ્ઞાની માણસને અજ્ઞાનનો માર્ગ બતાવવો એ તો અવલે માર્ગે ચાલ્યા જતા આંધળાને 'તેજ માર્ગે ચાલ્યો જા' એમ કેહેવા બરા-બર છે ॥ ૧૭ ॥ સંસારમાં પડેલા પુત્રને ભક્તિમાર્ગનો ઉપદેશ આપી, તેને સંસારમાર્થી મુકાવવાની જેની શક્તિ ન હોય તેણે પિતા કે માતા પણ નહિ થયું જોઈએ, છૂટેલે તે માણસે પુત્ર ઉલ્લસ કરવાનો યત્નજ નહિ કરવો જોઈએ; પોતાના સંબંધીને એ પ્રમાણેજ છોડાવવાની જેની શક્તિ ન હોય તેણે સંબંધી નહિ થયું જોઈએ; શિષ્યને એપ્રમાણે છોડાવવાની જેની શક્તિ ન હોય તેણે ગુરુ નહિ થયું જોઈએ; ભક્તને એ પ્રમાણે છોડાવવાની જેની શક્તિ ન હોય તેણે દેવતા બનીને તેની પાસેથી પૂજા નહિ લેવી જોઈએ; તેમજ સ્ત્રીને એ પ્રમાણે છોડાવવાની જેની શક્તિ ન હોય તેણે પતિ પણ નહિ થયું જોઈએ

કસ્તં સ્વયં તદભિજ્ઞો વિપશ્ચિદવિદ્યાયામંતરે વર્તમાનમ્ ॥ દદ્વા પુનસ્તં સધૃણઃ કુબુદ્ધિં પ્રયોજયેદુત્પથગં યથાંધમ્ ॥ ૧૭ ॥ ગુરુ-
ન-
સ સ્યાત્સજનો ન સ સ્યાત્પિતા ન સ સ્યાજનની ન સા સ્યાત્ ॥ દૈવં ન તત્સ્યાન્ન પતિશ્ચ સ સ્યાન્ન મોચયેદ્ધઃ સમુપેતમૃત્યુમ્ ॥
॥ ૧૮ ॥ इदं शरीरं मम दुर्विभाव्यं तत्त्वं हि मे हृदयं यत्र धर्मः ॥ पृष्ठे कृतो मे यदधर्म आरादतो हि मामृषभं प्राहुरार्योः ॥ १९ ॥
तस्माद्भवंतो हृदयेन जाताः सर्वे महीयांसमसुं सनाभम् ॥ अक्लिष्टबुद्ध्या भरतं भजन्वं शुश्रूषणं तद्गणं प्रजानाम् ॥ २० ॥ भूतेषु
वीरुन्ध उदुत्तमा ये सरीसृपास्तेषु सवोधनिष्ठाः ॥ ततो मनुष्याः प्रमथास्ततोऽपि गंधर्वसिद्धा विबुधानुगा ये ॥ २१ ॥

॥ ૧૮ ॥ આ મનુષ્યશરીર મેં મારી ઇચ્છાથીજ ધન્યું છે અને જેમાં ધર્મ રહ્યો છે, તે સત્ત્વગુણ માં રૂંહડ્યું છે તથા મેં અધર્મને દૂર કહાડી મેલ્યો છે, તેથી આર્યલોકો મને 'ઋષભ' કેહેછે ॥ ૧૯ ॥ હે પુત્રો ! તમો પણ મારા શરીરથી પેદા થયા છો, માટે મત્સર મૂકી દઈ આ તમારા સહોદર મોટા ભાઈ ભરતનેજ અનુસરી રહેજો. અને એપ્રમાણે રહેશો એજ મારી સેવા અને પ્રજાનું પાલન છે એમ સમજજો ॥ ૨૦ ॥ અવેતન પદાર્થો કરતાં સ્થાવરો કે જેઓ ઉગેછે તેઓ શ્રેષ્ઠ છે; સ્થાવરો કરતાં પેટ ઘસડીને ચાલનારા સર્પાદિક શ્રેષ્ઠ છે; સર્પાદિકથી પણ શ્રેષ્ઠ છે; પશુઓથી મનુષ્યો શ્રેષ્ઠ છે; મનુષ્યોથી ભૂતપ્રેતાદિક શ્રેષ્ઠ છે, ભૂતપ્રેતાદિકથી ગંધર્વો શ્રેષ્ઠ છે; ગંધર્વોથી સિદ્ધલોકો શ્રેષ્ઠ છે; સિદ્ધલોકોથી કિન્નર વગેરે દેવતાઓના અનુચરો શ્રેષ્ઠ છે; ॥ ૨૧ ॥

૧ એ પ્રમાણે મોક્ષસંબંધી ધર્મોનો ઉપદેશ કરી પોતાના પુત્રોમાં કુસંપ અને ર્ષ્યા વગેરે ઉત્પન્ન ન થાય એટલામાટે મોટા ભાઈની સેવા કરવારૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કરેછે. ૨ બ્રાહ્મણોની સેવા કરવી જોઈએ એવા અભિપ્રાયથી બ્રાહ્મણોની શ્રેષ્ઠતા કહી દેલાડેછે.

किन्नर वगेरे करतां असुरો શ્રેષ્ઠ છે; અસુરોથી દેવતાઓ શ્રેષ્ઠ છે; દેવતાઓમાં ઇંદ્ર શ્રેષ્ઠ છે; ઇંદ્રથી દક્ષાદિક પ્રજાપતિઓ શ્રેષ્ઠ છે; પ્રજાપતિઓથી સદાશિવ શ્રેષ્ઠ છે; સદાશિવથી બ્રહ્મા શ્રેષ્ઠ છે; બ્રહ્માથી હું શ્રેષ્ઠ છું અને મારાથી બ્રાહ્મણો શ્રેષ્ઠ છે; કેમ કે તેઓને હું પળ પૂજું છું ॥ ૨૨ ॥ [સમામાં બેઠેલા બ્રાહ્મણો સામું જોડીને કહે છે] હે બ્રાહ્મણો! હું બ્રાહ્મણો સમાન પળ બીજા કોઈ પ્રાણીને દેવતા નથી ત્યારે બ્રાહ્મણોથી શ્રેષ્ઠ તો કેમ જ દેવું? કે જે બ્રાહ્મણોના મુખમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક લોકોએ જે હોમેલ હોય તે પદાર્થને હું જેવો સુશીથી સ્વીકારું છું તેવો અગ્નિહોત્રમાં હોમેલા પદાર્થને સ્વીકારતો નથી ॥ ૨૩ ॥ જે બ્રાહ્મણો મારા પ્રાચીન દેહરૂપ વેદનું ધારણ કરે છે અને જેઓમાં પરમ પવિત્ર સત્વગુણ, શર્મ, દર્મ, સત્ય, દયા, તપ, દુઃખનું સહન

દેવાસુરેભ્યો મધવત્પ્રથાના દક્ષાદયો બ્રહ્મસુતાસ્તુ તેષામ્ ॥ भवः परः सोऽथ विरिचवीर्यः स मत्परोऽहं द्विजदेवदेवः ॥ २२ ॥ न ब्राह्मणैस्तुल्ये भूतमन्यत्पश्यामि विप्राः किमतः परं तु ॥ यस्मिन्नृभिः प्रदुतं श्रद्धयाऽहमश्रामि कामं न तथाऽग्निहोत्रे ॥ २३ ॥ दृता तनू रुशती मे पुराणी येनेह सत्त्वं परमं पवित्रम् ॥ शमो दमः सत्यमनुग्रहश्च तपस्तिष्ठिऽनुभवश्च यत्र ॥ २४ ॥ मत्तोष्यनंतत्परतः परस्मात्स्वर्गापवर्गाधिपतेर्न किंचित् ॥ येषां किमु स्यादितरेण तेषामकिंचनानां मयि भक्तिभाजाम् ॥ २५ ॥ सर्वाणि मद्भिष्यतया भवद्भिश्चराणि भूतानि सुता ध्रुवाणि ॥ संभावितव्यानि पदे पदे वो विविक्तदृग्भिस्तदुद्गर्हणं मे ॥ २६ ॥ मनोवचोदृक्करणेहितस्य साक्षात्कृतं मे परिवर्हणं हि ॥ विना पुमान्येन महाविमोहात्કृतાંતપાશાન્ન વિમોક્તુમીશેત્ ॥ ૨૭ ॥ ॥

અને સ્વરૂપનો અનુભવ એ આઠ ગુણો છે તેઓથી હું કોને શ્રેષ્ઠ ગણું? ॥ ૨૪ ॥ હું કે જે સ્વર્ગ તથા મોક્ષનો અધિપતિ, અનંત અને કારણનું પણ કારણ છું, તેની પાસેથી પણ જેઓને કોઈ માગવાનું નથી તે અર્કિચન ભક્તલોકોને રાજ્યાદિકની તો કેમ જ ઇચ્છા થાય? ॥ ૨૫ ॥ હે પુત્રો! સઘડાં સ્થાવર-જંગમ પ્રાણીઓને મારા નિવાસરૂપ સમજી મત્સરરહિત દષ્ટિથી તમારે તેઓનું ક્ષણેક્ષણે સન્માન કરવું; કેમ કે પ્રાણીઓનું સન્માન કરવું એ મારું પૂજન છે. મેંને અર્પણ કરવું એજ મન, વચન, દષ્ટિ અને બીજી ઇન્દ્રિયોના કામનું ફલ છે; કેમ કે સઘડા વ્યાપારો મને અર્પણ કન્યાવિના પુરુષ મ-હામોહરૂપ કાલપાશ [સંસાર] માંથી છૂટવા સમર્થ થતો નથી ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ॥

? મનનો નિગ્રહ. ૨. ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ. ૩. પ્રમાણે બ્રાહ્મણોનું સન્માન કરવાનું કહી હવે સર્વ જગતનું સન્માન રાલવાનું કહે છે, ૪. સઘડાં કર્મો ઈશ્વરને અર્પણ કરવાનું કહે છે.

શુક્રદેવજી કહેછે.— એપ્રમાણે મહાપ્રતાપી અને સર્વના પરમ મિત્ર ઋષભદેવ ભગવાને જોકે પોતાના પુત્રો સારી રીતે કેળવાણલાજ હતા તોપણ લોકોને શીખામણ દેવાસારૂ તેઓને ઉપદેશ કરી, શાંતિવાઙ્મા અને કર્મવંધનથી રહિત થણલા મોટા મુનિઓનો ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યરૂપ પર-મહંસપણાનો ધર્મ લોકોને શીખવવાના ઉદ્દેશથી પોતાનો મોટો પુત્ર ભરત કે જે મહાવૈષ્ણવ અને વૈષ્ણવોનો સેવક હતો તેનો પૃથ્વીના પાલનનેમાટે રાઝ્યાભિષેક કરી તુરતજ સંસારનો ત્યાગ ક-યો. ઘરમાં જે અમિહોત્ર હવું તેનો પોતામાં આરોપ કરી, [અમિહોત્રના અધિઓ મારા સ્વરૂપથી જુદા નથી એવા વિચારથી અમિહોત્રનો ત્યાગ કરી] કેશ છૂટા મૂકી, ઉન્મત્તની પેટે નમ્ર થઈ અને શરીરનેજ માત્ર પોતાની સાથે રાખી બ્રહ્માવર્તમાંથી ચાલી નીકળ્યા ॥ ૨૮ ॥ અવધૂતવેળી અને લોકોમાં જડ, અંધ, વેહેરા, પિશાચ અને ભૂતપ્રેતાદિકના જેવી વર્તણુક રાખતા ઋષભદેવજી લોકોનો

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवमनुशास्यात्मजान् स्वयमनुशिष्टानपि लोकानुशासनार्थं महानुभावः परमसुहृद्भगवानुषभापदेश उपश-
मशीलानामुपरतकर्मणां महासुनीनां भक्तिज्ञानैवैराग्यलक्षणं पारमहंस्यधर्ममुपशिक्षमाणः स्वतनयशतज्येष्ठं परमभागवतं भग-
वज्जनपरायणं भरतं धरणिपालनायाभिषिच्य स्वयं भवन एवोर्वरितशरीरमात्रपरिग्रह उन्मत्त इव गगनपरिधानः प्रकीर्णकेश
आलम्ब्यारोपिताहवनीयो ब्रह्मावर्तोल्लव्राज ॥ २८ ॥ जडांधमूकवधिरिपिशाचोन्मादकवद्वधूतवेषोऽभिभाष्यमाणोऽपि जनानां
गृहीतमौनव्रतस्तूष्णीं बभूव ॥ २९ ॥ तत्र तत्र पुरग्रामाकरखेटवाटशिविब्रजयोषमाथगिरिवनाश्रमादिष्वनुपथमवनिचरापसदैः
परिश्रूयमानो मक्षिकाभिरिव वनगजस्तर्जनताडनावमेहनष्ठीवनश्रावशक्रुद्रजः प्रक्षेपप्लुतिवातदुर्लैस्तद्विगणयन्नेवासत्संस्थान ए-
तस्मिन्देहोपलक्षणे सदपदेश उभयानुभवस्वरूपेण स्वमहिमावस्थानेनासमारोपिताहंमभाभिमानत्वादविवर्द्धितमनाः पृथिवीमे-
कचरः परिवभ्राम ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बोलावे तोपण नहि बोलतां मौनव्रत धरीने चूपज रेहेवा लाग्या ॥ २९ ॥ राजधानी, माहाल, खाण्यो, खेडुनां गामो, वाडीओ, सेनाना उतारा गाथोनां स्थान, ओहेरोना नेह, प्रवासी लोकोना संघ, पर्वत, वन अने आश्रमो वगैरेमां, ठेकाणे ठेकाणे अने मार्गे मार्गे नीच माणसो ते ऋषभदेवजीने बिहिवराववा तिरस्कार करतां हतां, मारतां हतां, माथे मुतरतां हतां, बडखा नाखतां हतां, पाणा मारतां हतां, विष्टा नाखतां हतां, धूळ उडाडतां हतां, अधोवायु करतां हतां अने दुर्वचन पण बोलतां हतां तोपण वननो हार्थी जेम माखीओने न गणकारे तेम ऋषभदेवजी पण ए कोइने गणकारता न होता. केम के आत्मा अने अनात्माना अनुभवनेलीं धे पोते पोताना स्वरूपमांज रेहेता तेथी आ खोटां अने केहेवा मात्रथी साचां देहेरूप ओंठांमां तेमने अहंता के ममता हती नहि अने मन अखंडितज रेहेतुं हतुं तथा पृथ्वीमां एकलाज फरता होता ॥ ३० ॥

એમના હાથ, પગ અને વક્ષઃસ્થલ બહુજ સુકોમલ હતાં; બાહુ અને સ્વભા મોટા હતા; ગળું તથા મુખ વગેરે અવયવોની રચના ઘણીજ સુંદર હતી; સ્વભાવથીજ મનોહર અને સ્વતઃસિદ્ધ હસવાથી મુખ અત્યંત શોભતું હતું; આંખો નવાં કમલપત્ર જેવી સુંદર, રાતી, લાંબી અને ટાઢી કીકીઓ વાઢી હતી; ગાલ, હાથ, કંઠ અને નાસિકા સરસાં અને સુશોભિત હતાં; અને એમના છાના હાસ્યવાઢા મુખનો મહોત્સવ જોડને ચતુર સ્ત્રિઓના મનમાં કામદેવ ઉત્પન્ન થાય એવું હતું; તોપણ તેમના વાંકા, પીંગઢા, અને જટારૂપ બનેલા કેશનો જથો આગઢ લટકતો હતો અને કશી સંમાઢ નહિ રેહેતાં શરીર મલિન થઈ ગયું હતું તેથી જાણે કોઈ ઢ્રોડ વઢગોલ હોય એવા દેઢાતા હતા ॥ ૩૧ ॥ ઝ્યારે એમના ધારત્રામાં આવ્યું કે ‘ ઝ્યાં-સુધી લોકો સગડ નહિ મૂકે ત્યાંસુધી યોગ બરાબર બની શકશે નહિ, કેમ કે લોકોનો સમાગમ યોગના શત્રુરૂપ છે માટે બહુજ સુગમણા વેઢા રા-

અતિસુકુમારકરચરણોરઃસ્થલવિપુલબાહ્સગલવદનાઘવયવવિન્યાસઃ પ્રકૃતિસુંદરસ્વભાવહાસસુમુલો નવનલિનદલાયમાનશિશિ-
સ્તારારુણાયતનયનરુચિરઃ સદૃશસુભગકપોલકર્ણકંઢનાસો વિપ્રદક્ષિતવદનમહોત્સવેન પુરવનિતાનાં મનસિ કુસુમશરાસનસુ-
પદધાનઃ પરાગવલંબમાનકુટિલજટિલકપિશકેશધ્વરિભારોઽવધૂતમલિનનિજશરીરેણ ગ્રહદૃહીત ઇવાદૃશ્યત ॥ ૩૧ ॥ યદિં વા વ
સ ભગવાન્લોકમિમં યોગસ્યાઢ્ઢા પ્રતીપમિવાચક્ષાણસ્તત્પ્રતિક્રિયાકર્મ વીભક્ષિતમિતિ વ્રતમાજગરમાસ્થિતઃ શયાન એવાશ્રાતિ
પિવતિ સ્વાદત્યવમેહતિ હદતિ સ્મ ચેષ્ટમાન ઉચ્ચરિત આદિગ્ધોદેશઃ ॥ ૩૨ ॥ તત્સ્ય હ યઃ પુરીષસુરભિસૌગંધ્યવાયુસ્તં દેશં દશયોજનં
સમંતાત્સુરભિં ચકાર ॥ ૩૩ ॥ એવં ગોષ્ઠગકાકચર્યયા વ્રજંસ્તિષ્ઠન્નાસીનઃ શયાનઃ કાકગોષ્ઠગચરિતઃ પિવતિ સ્વાદત્યવમેહતિ સ્મ
॥ ૩૪ ॥ ઇતિ નાનાયોગચર્યાચરણો ભગવાન્કૈવલ્યપતિર્ક્ષ્મભોઽવિરતપરમમહાનંદાનુભવ આત્મનિ સર્વેષાં ધૃતાનામાત્મઘૃતે ભગવતિ
વાસુદેવ આત્મનોઽવ્યવધાનાનંતરોદરભાવેન સિદ્ધસમસ્તાર્થપરિપૂર્ણો યોગૈશ્વર્યાણિ વૈહાયસમનોજવાંતર્ધાનપરકાયપ્રવેશદૂશ્રઘ્ણા-
દીનિ યદૃચ્છયોપગતાનિ નાંજસા નૃપ હૃદયેનામ્યનંદત્ ॥ ૩૫ ॥

લિચે તો કોઈ લોકો પડેલે ચડેજ નહિ ’ ત્યારે તેમણે અજગરવ્રત રાત્ર્યું, ઇટલે એક ઠેકાણેજ પડી રેહેવા માંઢ્યું. સ્વાયું, પીયું, મુતરયું અને હગયું મુતાંસુ-
તાંજ કરવા માંઢ્યું અને વિષ્ણુમાં લોટી લોટીને આયું શરીર સ્વરડી મેલ્યું ॥ ૩૨ ॥ તેમની વિષ્ણુમાંથી એવાં સુગંધી પવન નીકઢવા માંઢ્યો કે તેથી
પરતા દશ યોજન સુધીમાં સઘઢી જગા સુગંધમય થઈ રહી હતી ॥ ૩૩ ॥ એ પ્રમાણે બલદ, મૃગ અને કાગઢાની પેઠે ચાલતા, ઉભા થતા, બેસતા,
મુતા, સ્વાતા, પિતા અને હગતા હતા; તથા વીંજી ક્રિયાઓ પળ કાગઢા, બઢદ અને મૃગના જેવીજ કરતા હતા ॥ ૩૪ ॥ હે રાજા ! એ ઋષભદેવજી પોતે
તો મોક્ષના પતિ અને અલંઢિત પરમાનંદના અનુભવરૂપ ભગવાનજ હતા, તોપણ ‘ લોકોની વીંઢ નહિ થવાનેસારુ યોગિયોએ આમ વર્તેલું જોઈએ ’

एम् देखाडवामाटे एप्रमाणे करता हता. सर्व प्राणियोना आत्मारूप अने पोताना स्वरूपभूत परब्रह्ममांज देहादिकना अनुसंधानरहित एकता पामी जवानेलीधे पोते स्वतःसिद्ध समस्त फलोथी परिपूर्ण अने कृतार्थ हता तेथी आकाशगमन, मनना सरखो शरीरनो वेग, अंतर्धान थई जवुं, पारकी कायामां प्रवेश करवो अने दूरना पदार्थोने जाणी जवा वगैरे सिद्धियो यदृच्छाथी आवी हती तोपण मनथी ते सिद्धिओने सत्कार कच्यो नहि. अर्थात् ए सिद्धिओमां ललचाया नहि ॥ ३५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो पांचमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५ ॥ परीक्षित राजा प्रच्छेत्ते.—हे महाराज ! आत्माराम लोको के जेओनां राग-द्वेषादिक कर्मबीज योगथी प्रदीप्त थएला ज्ञानरूप अग्निथी बळी गयां होय तेओने यदृच्छा-थी आवेली सिद्धिओ फरीथी अहंता-ममता आपनार नहिज होवी जोइए; ते छतां ए ऋषभदेवजीए सिद्धिओनो अनादर शामाटे कच्यो ? ॥ १ ॥

इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे ऋषभदेवावुचरिते पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ न नूनं भगव आत्मारामाणां योगसमीरितज्ञानावर्जितकर्मबीजानामैश्वर्याणि पुनः क्लेशदानि भवितुमर्हति यदृच्छयोपगतानि ॥ १ ॥ ऋषिरुवाच ॥ सत्यमुक्तं किंत्विह वा एकेन मनसोऽद्वा विश्रंभमनवस्थानस्य शठकिरात इव संगच्छते ॥ २ ॥ तथा चोक्तम् ॥ न कुर्यात्कर्हिचित्सख्यं मनसि ह्यनवस्थिते ॥ यद्विश्रंभाच्चिराचीर्णं चस्कंद तप ऐश्वरम् ॥ ३ ॥ नित्यं ददाति कामस्य च्छिद्रं तमनु येऽस्यः ॥ योगिनः कृतमैत्रस्य पत्युर्जायेव पुंश्चली ॥ ४ ॥ कामो मन्युर्मदो लोभः शोकमोहभयादयः ॥ कर्मबंधश्च यन्मूलः स्वीकुर्यात्को नु तदुधः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! तमे सग्वी वात कही; परंतु खरीददार लोको जेम लुच्चा वाणियानो विश्वास न करे तेम केटलाएक बुद्धिमानो पण मन के जे घडीवार पण स्थिर रेहेतुं नथी तेनो विश्वास करता नथी ॥ २ ॥ शास्त्रमां कहुं छे के ‘चलल स्थितिवाळा मननी कदी पण भाइबंधाई करवी नहि, केम के घणा कालथी मेळवेलुं महादेव जेवा महात्माओनुं तप पण मननो विश्वास करवाथी भ्रष्ट थयुं छे ॥ ३ ॥ योगी जो मननो विश्वास करे तो जेम विश्वासी पतिनी छीनाल बायडी पतिना शत्रु जारपुरुषेने अवसर आपेछे एवी रीते योगीनुं मन पण योगिना शत्रु कामदेवने अने कामदेवने अनुसरनारा बीजा क्रोधादिक शत्रुओने पण निरंतर अवसर आप्या वगर रेहे नहि ॥ ४ ॥ काम, क्रोध, मद, लोभ, शोक, मोह, भय अने कर्मबंधन वगैरेनुं मूल जोइए तो ते मनज छे, माटे ते मनने क्यो समजु पुरुष पोताने स्वाधीन छे एम माने ? ॥ ५ ॥

? आ छटा अध्यायमां, ऋषभदेवजीनुं देहाभिमान मटी गयुं, बाळी देता दावानलने दीठो तोपण तेना मनमां कांइ असर थइ नहि अने एवा क्रमथी देहत्याग कयों, ए कथा केहेवाओ.

પેછી એપ્રમાણે સર્વ લોકપાલોના શિરોમણિ અને જડના જેવાં વૈષ, ભાષા તથા આચરણથી જેનો ईશ્વરીય પ્રભાવ જણાતો ન હતો એવા ઋષભદેવ-
જીને જ્યારે યોગીઓને દેહત્યાગનો પ્રકાર શીખવવાસારૂ પોતાના દેહનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થई ત્યારે તેમણે પોતાના સ્વરૂપના પરબ્રહ્મસાથે અ-
સંત અંભેદને વિચારથી દટ કરીને દેહાભિમાનનો પાછો સંસ્કાર પણ ઉઠે નહિ એવી રીતે સમગ્ર દેહાભિમાન છોડી દીધું ॥ ૬ ॥ જેમ કુંભારનો ચા-
કડો ફેરવવો મૂકી દીધા પછી પણ વેગના સંસ્કારથી થોડીક વાર ફર્યા કરે, તેમ જીવન્મુક્તનો દેહ અભિમાનનો મનથી ત્યાગ કર્યા છતાં પણ
પ્રારબ્ધના સંસ્કારથી થોડાક કાલસુધી હાલેચાલે છે. તે પ્રમાણે ઋષભદેવજી કે જેમણે લિંગશરીર છોડી દીધું હતું તેમનો સ્થૂલ દેહ પણ બીજા
જીવન્મુક્તોની પેઠે અવિદ્યાની વાસનારૂપ પ્રારબ્ધના સંસ્કારથી નહિ પણ ईશ્વર હોવાનેલીધે યોગમાયાની વાસનાથી આ પૃથ્વીમાં ફરતો હતો, તે ય-

અર્થેમસ્વિલોકપાલલભામો વિલક્ષ્ણૈર્જડવદધૃતવેષભાષાચરિતૈરવિલક્ષિતભગવત્પ્રભાવો યોગિનાં સાંપરાયવિધિમનુશિક્ષયન્
સ્વકલેવરં જિહ્વાસુરાત્મન્યાત્માનમસંવ્યવહિતમનર્થાતરભોવેનાન્વીક્ષમાણ ઉપરતાનુવૃત્તિરુપરામ ॥ ૬ ॥ તસ્ય હ વા એવં મુક્તલિંગસ્ય
ભગવત ઋષભસ્ય યોગમાયાવાસનયા દેહ ઇમાં જગતીમભિમાનાભાસેન ચંક્રમમાણઃ ॥ ૭ ॥ કૌંકેવંકકુટકાન્દક્ષિણકર્ણાટકાન્દે-
શાન્યદૃચ્છયોપગતઃ કુટકાચલોપવન આસ્યકૃતાશ્મકવલ ઉન્માદ ઇવ મુક્તભૂર્ધજો સંવીત એવ વિચવાર ॥ ૮ ॥ અથ સમીરવે-
ગવિધૃતવેણુવિકર્ષણજાતોગ્રદાવાનલસ્તદ્દનમૉલેલિહાનઃ સહ તેન દદાહ ॥ ૯ ॥ યસ્ય કિલાનુચરિતમુપાકર્ણ્ય કૌંકેવંકકુટ-
કાનાં રાજાર્દ્દનામોપશિક્ષ્ય કલાવધર્મ ઉત્કૃષ્ટમાણે ભવિતવ્યેન વિમોહિતઃ સ્વધર્મપથમક્રુતોભયમપહાય કુપથપાષંડમસમંજસં
નિજમનીષયા મંદઃ પ્રવર્તયિષ્યતે ॥ ૧૦ ॥ ॥ ॥ ॥

દૃચ્છાથી કૌંક, વૈંક, કુટક અને દક્ષિણ કર્નાટક દેશમાં ચાલ્યો ગયો. ત્યાં પણ કુટકાચલના વનમાં મોઢામાં પાળાનો કોલિયો રાહી, ઘેલાની પેઠે
છૂટા કેશથી નાગોજ ફરતો હતો ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ તેટલામાં વાયુના વેગથી એકબીજામાં ઘસાતા વાંસોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો ભયંકર દાવાનલ તે વનને
ચારેકોરથી બાઢતો આવતો હતો તેમાં એ વનની સાથે ઋષભદેવજીનો દેહ પણ બઢી ગયો ॥ ૯ ॥ કલિયુગમાં અધર્મ વૃદ્ધિ પામતાં કૌંક, વૈંક, અને
કુટક દેશનો ‘ અર્હન્ ’ નામનો મૂર્ખ રાજા, આ ઋષભદેવજીનું પરમહંસપણાનું ચરિત્ર સાંભઢી, પોતે તે પ્રમાણે શીહી પૂર્વજન્મોમાં સંચેલાં પાપને-
લીધે પોતાનો નિર્ભય વેદમાર્ગ છોડી દેતાં પોતાના વિચારથીજ દુષ્ટ પાશંડરૂપ કુમાર્ગ [જૈનધર્મ] ચલાવશે. ॥ ૧૦ ॥

૧ પ્રસંગોપાત્ત વાત પૂરી કરી પાછી ચાલતી વાત કેહે છે.

ए मार्गमां चालनारां नीच माणसो अज्ञानशी मोह पामी, पोतानी पवित्रता अने सदाचार के जे वेदशास्त्रमां कहेल छे तेने छोडी देशे. नहानुं नहि, आचमन लेवुं नहि, मलिनता राखवी अने मोवाळा छोट्टी नाखवा वगैरे दुष्ट नियमो के जेओथी देवताओनुं अपमान थायछे तेओनुं पोतानी मर-जीथीज ग्रहण करशे, अने अधर्मना वधारावाळा कलियुगशी बुद्धि हणाइ जवानेलीधे वेद, ब्राह्मण, विष्णु अने सज्जनोनी घणुं करी निंदा करशे ॥ ११ ॥ ए लोको पोताना पंथीओमां दाखल थएली ए वेदबाह्य अंधपरंपरामां [जैनधर्ममां] विश्वास राखवाथी पोताने हाथेज घोर नरकमां पडशे ॥ १२ ॥ जोके ऋषभदेवजीनो अवतार रजोगुणी माणसेने मोक्षमार्गना उपदेशने सारूज हतो, तोपण कलियुगमां लोकोनां दुर्भाग्यने-लीधे तेमनां आचरणउपरथी नरकमां नाखनारो जैनधर्म चालशे. ऋषभदेवजीनां चरित्रना मबंधमां केटलाएक योग्य श्लोको जगतमां प्रसिद्ध छे

येन ह वा व कलौ मनुजापसदा देवमायामोहिताः स्वविधिनियोगशौचचारित्रविहीना देवहेलनान्यपव्रतानि निजेच्छया गृह्णाना अस्नानाचमनाशौचकेशोलुंचनादीनि कलिनाऽधर्मवहुलेनोपहतधियो ब्रह्मब्राह्मणयज्ञपुरुषलोकविदूषकाः प्रायेण भविष्यन्ति ॥ ११ ॥ ते च हर्वाकनया निजलोकयात्रायां धरंपररायाश्चस्तास्तमस्यंधे स्वयमेव प्रपतियन्ति ॥ १२ ॥ अयमवतारो रजसोपप्लुतकैवल्योपशिक्षणार्थः ॥ तस्यानुष्ठानं श्लोकान् गायन्ति ॥ १३ ॥ अहो भुवः सप्तसमुद्रवत्या द्वीपेषु वर्षेष्वधिपुण्यमेतत् ॥ गायन्ति यत्रत्यजना मुरारेः कर्माणि भद्राण्यवतारवंति ॥ १४ ॥ अहो नु वंशो यशसाऽवदातः प्रैयव्रतो यत्र पुमान्पुराणः ॥ कृतावतारः पुरुषः स आद्यश्चचार धर्मं यदकर्महेतुम् ॥ १५ ॥ को न्वस्य काष्ठापरोनुगच्छेन्मनोरथेनाप्यभवस्य योगी ॥ यो योगमायाः स्पृहयत्युदस्ता ह्यसत्तया येन कृतप्रयत्नाः ॥ १६ ॥

तेओमां आ प्रमाणे कह्युंछे ॥ १३ ॥ ‘अहो ! सात समुद्रवाली पृथ्वीना सवळा द्वीपोमां अने सवळा खंडोमां आ भरतखंडज अधिक पुण्यवान् छे जे खंडमां जन्मेलो लोको भगवानना अवतारोनां पवित्र कर्मो गायछे ॥ १४ ॥ अहो ! प्रियव्रत राजाना वंशनी भारे उज्ज्वल कीर्ति छे, के जे वंशमां आदिपुरुष भगवाने अवतार धरीने मोक्ष आपनारो धर्म पाळ्यो हतो ॥ १५ ॥ बीजा कया योगिथी ए अजन्मा ऋषभदेवजीने मार्गे जवानो मनोरथ पण करी सकाय ? केम के बीजो योगी सिद्धिओनी इच्छा करे अने ऋषभदेवजीए तो सिद्धिओ पोतानी पासे आववानो प्रयत्न करती हती तोपण तेओने मिथ्याभूत समजी छोडी दीधी हती.’ ॥ १६ ॥

આ પ્રમાણે સર્વ વેદ, દેવ, લોક, વ્રાહ્મણ અને ગાયોના રક્ષક ઋષભદેવ ભગવાનનું પવિત્ર ચરિત્ર મેં તમને કહી સંભળાવ્યું. એ ચરિત્ર પુરુષોનાં સંઘર્ષો પાપોને મટાડનાર અને ઉત્તમ કલ્યાણનું સ્થાનક છે. જે માણસ વૃદ્ધિ પામેલી શ્રદ્ધાથી સાવધાન થઈને આ ચરિત્ર સાંભળે અથવા સંભળાવે તે બંને જળને વાસુદેવ ભગવાનની સાચી ભક્તિ વધતી જાય છે ॥ ૧૭ ॥ નિરંતર અનેક પ્રકારના દુઃસ્વરૂપ સંસારથી વારંવાર તપી જતાં ચિત્તને સમયે સમયે જે ભક્તિમાં નવરાવનારા અને ભગવદીયપણાથી જ કૃતાર્થ થયેલા વિદ્વાન્ પુરુષો ભક્તિમાં જ પરમાનંદ પામી, પરમપુરુષાર્થ મોક્ષને ભગવાન્ વ-ગરમાયે જ દેવા લાગે છે તોપણ તે મોક્ષ ઉપર પ્રીતિ ધરાવતા નથી ॥ ૧૮ ॥ હે પરીક્ષિત રાજા ! જોકે ભગવાન્ તમારા કુલના અને યાદવોના પાલક

इति ह स्म सकलवेदलोकदेवब्राह्मणगवां परमगुरोर्भगवत ऋषभार्यस्य विशुद्धाचरितेरितं पुंसां समस्तदुश्चरिताभिहरणम् ॥ पर-
ममहामंगलायनमिदमुश्रद्धयोपचितयाऽनुशृणोत्याश्रावयति वाज्वहितो भगवति तस्मिन्वासुदेव एकांततो भक्तिरनयोरपि सम-
नुवर्तते ॥ १७ ॥ यस्यामेव कवय आत्मानमविरतं विविधवृजिनसंसारपरितपोपतप्यमानमनुसवनं स्नापयंतस्तयैव परया निर्वृत्त्या
ह्यपवर्गमात्यंतिकं परमपुरुषार्थमपि स्वयमासादितं नो एवाद्वयते भगवदीयत्वेनैव परिसमाप्तसर्वार्थाः ॥ १८ ॥ राजन्यपतिश्चरुलं
भवतां यदूनां दैवं प्रियः कुलपतिः क्व च किंकरो वः ॥ अस्त्वेवमंग भगवान् भजतां मुकुंदो मुक्तिं ददाति कर्हिचित्स न भक्तियो-
गम् ॥ १९ ॥ नित्यानुभूतनिजलभनिवृत्तटण्णः श्रेयस्यतद्रचनया चिरसुखबुद्धेः ॥ लोकस्य यः करुणया भयमाल्लोककमार्यान्नमो
भगवते ऋषभाय तस्मै ॥ २० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे ऋषभदेवानुचरिते षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
भरतस्तु महाभागवतो यदा भगवताऽवनितलपरिपालनाय संचितितस्तदनुशासनपरः पंचजनीं विश्वरूपदुहितरमुपयेमे ॥ १ ॥

ગુરુ, ઇષ્ટદેવ, સંબંધી અને નિયંતા હતા, એટલું જ નહિ પણ કોઈ કોઈ સમયે દાસપણું પણ કરતા હતા, તોપણ સામાન્ય રીતે જોતાં એમ છે કે ભગવાન્ પોતાને નિરંતર ભજનારાઓને પણ મુક્તિ આપે છે પણ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ આપતા નથી; કેમ કે એવી ભક્તિ સર્વ પુરુષાર્થો કરતાં મોંઘી છે ॥ ૧૯ ॥ નિરંતર અનુભવ કરેલાં પોતાનાં સ્વરૂપરૂપી લાભથી જ કૃતાર્થ રહેલા જે ઋષભદેવજીએ, દેહાદિક સ્વોટા પદાર્થોના મનોરથથી ઘણા કાલ થયા પોતાના સ્વા કલ્યાણને નહિ જાણતા લોકો ઉપર કરુણા કરીને નિર્ભય આત્મસ્વરૂપનો ઉપદેશ કયો હતો, તે ભગવાનને પ્રણામ કરું છું ॥ ૨૦ ॥

इति श्रीमन्महापु-
राण भागवतना पंचमस्कंधनो छट्ठो अध्याय संपूर्ण ॥ ६ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—महावैष्णव भरतजीने ज्यारे तेमना पिता ऋषभदेवजीए राज्यधिकार
१ आ सातमा अध्ययमां, घणा कालसुधी राज्यमां भगवाननुं यज्ञोथी पूजन करता भरतजीए प्रारब्धकर्मनी समाप्ति थवा आबी ते समये हरिक्षेत्रमां
जई भगवानने भज्या, ए कथा केहेवाशे.

આપ્યો ત્યારે તે ભરત વિશ્વરૂપની દીકરી પંચજનીને પરણ્યા ॥ ૧ ॥ અહંકાર જેમ શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધને ઉત્પન્ન કરેછે, તેમ ભરતજીએ તે સ્ત્રી-માં સઘડ્યા પ્રકારે પોતાના સરસ્વાજ સુમતિ, રાષ્ટ્રમૃત, સુદર્શન, આવરણ અને ધૂમ્રકેતુ નામના પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. આ સંઘ પૂર્વે ‘અજનામ’ નામથી ઓળખાતો હતો તે ભરતના રાજ્યથી માંડી ‘ભરતસંઘ’ એવા નામથી કેહેવાયછે ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ સર્વજ્ઞ અને સ્વધર્મને અનુસરતા એ ભરત રાજાએ પોતાના ચાપદાદાઓની પેટે સ્વધર્મથી ચાલનારી પ્રજાનું પાલન કર્યું. સમયે સમયે ચાતુર્હોત્રની પ્રકારથી નહાના ને મોટા યજ્ઞો કરી ભગવાન્ કે જે યજ્ઞ અને ક્રતુરૂપ છે તેમનું શ્રદ્ધાથી પૂજન કર્યું ॥ ૪ ॥ અગ્નિહોત્ર, દર્શ, પૂર્ણમાસ, ચાતુર્માસ, પશુયાગ અને સોમયાગ એમની પ્રકૃતિઓ તથા

તથામુહ વા આત્મજાન્કાત્સર્ન્યેનાનુરૂપાનાત્મનઃ પંચ જનયામાસ મૃતાદિરિવ મૃતસૂક્ષ્માણિ ॥ ૨ ॥ સુમતિં રાષ્ટ્રમૃતં સુદર્શન-માવરણં ધૂમ્રકેતુમિતિ ॥ અજનામં નામૈતદ્રષં ભારતમિતિ યત આરમ્ય વ્યપદિશંતિ ॥ ૩ ॥ સઘ્નુવિન્મહીપતિઃ પિટ્ટપિતામ-હવદુરુત્સલતયા સ્વે સ્વે કર્મણિ વર્તમાનાઃ પ્રજાઃ સ્વધર્મમનુવર્તમાનઃ પર્યપાલયત ॥ ૪ ॥ ઈજે ચ ભગવંતં યજ્ઞક્રતુરૂપં ક્રતુભિરુ-ચાવૈચઃ શ્રદ્ધયાહતાગ્નિહોત્રદર્શપૂર્ણમાસચાતુર્માસપશુસોમાનાં પ્રકૃતિવિકૃતિભિરનુસવનં ચાતુર્હોત્રવિધિના ॥ ૫ ॥ ॥

વિકૃતિઓ બંને કન્યાં હતાં. જેઓની અંગમૃત ક્રિયા બરાબર કરવામાં આવતી હતી એવા અનેક પ્રકારના યજ્ઞો ચાલતાં તેઓમાં ધર્મ નામનું અર્પૂવં ફલજે થતું હતું તેને વાસુદેવ ભગવાનમાંજ ભરતજી અર્પણ કરી દેતા હતા. કેમકે એ અર્પૂવં ફલ યજમાનમાં રહેછે એમ માનિયે તોપણ યજમાનના અંતર્યામી ભગવાન્ છે તેથી ભગવાનજ મુખ્ય યજમાન હોવાથી તેમને અર્પણ કરી દેવું ઘટેછે. અને એ અર્પૂવં ફલ યજ્ઞના દેવતાઓમાં રહેછે એમ માનિયે તોપણ વેદના મંત્રોમાં જણાવેલા ઇંદ્રાદિક દેવતાઓના નિયંતા હોવાથી પરમ દેવ ભગવાન્ છે તેથી તેમનેજ અર્પણ કરી દેવું ઘટેછે. એપ્રમાણે પરબ્રહ્મ યજ્ઞપુરુષ ભગવાનનેજ કર્મનાં ફલો અર્પણ કરી દેવાનાં ડહાપણથી જેના રાગદ્વેષાદિક મેલ ટઢી ગયા હતા એવા યજમાન ભરતજી,

૧ હોતા, અધ્વર્યુ, ડહાતા અને વ્રહ્મા એ ચાર, યજ્ઞમાં વ્રાહ્મણોની પદવી છે. તે પદવીવાળા વ્રાહ્મણો જે કર્મ કરે તેને ચાતુર્હોત્ર કેહેછે. ૨ પશુરહિત યજ્ઞ. ૩ પશુસહિત યજ્ઞ. ૪ સર્વ અંગ જેમાં પરિપૂર્ણ હોય તે પ્રકૃતિ કેહેવાયછે. ૫ જેમાં અંગ ઓછાં હોય તે વિકૃતિ કેહેવાયછે. ૬ અર્પૂવં પટલે કર્મ કરતી વલ્લતેજ જે સૂક્ષ્મ ફળ ઉત્પન્ન થાયછે તે, એમ કેટલા એક મીમાંસકો માનેછે. અને કેટલા એક મીમાંસકો એમ પણ માનેછે કે અર્પૂવં પટલે બીજા સમયમાં ફળ ઉત્પન્ન કરનારી કર્મમાં જે શક્તિ છે તે. ૭ દેવતાઓ કર્મના અંગમૃત છે અને કર્મ પ્રધાન છે એ સિદ્ધાંતપ્રમાણે કર્મનું ફલ કર્તૃમાં પટલે યજમાનમાં રહેછે એમ માનવામાં આવેછે. ૮ કર્મ અંગમૃત છે અને દેવતાઓ પ્રધાન છે એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે કર્મનું ફલ દેવતાઓમાં રહેછે એમ માનવામાં આવેછે.

જે વચ્ચે અર્ચ્યુ બ્રાહ્મણો હાથમાં હૈવિ લેતા હતા તે વચ્ચે તે હવિના ભાગને લેનારા દેવતાઓ પણ ભગવાનના અવયવોમાંજ છે એમ વિચારતા હતા ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ એ પ્રમાણે કર્મોની ઈશ્વરાર્પણરૂપ શુદ્ધિ થવાથી જેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થયું એવા ભરતજીને ભક્તોના હૃદયમાં ઓઝવાઈ ગયેલા સ્વરૂપથી મનમાં ચિરાજતા ભગવાનમાં ઘણી અને રોજ રોજ વધતી ભક્તિ ઉસન્ન થઈ. હૃદયના આકાશમાં જળાય એવા પરબ્રહ્મ ભગવાન, શ્રીવત્સ કૌસ્તુભ વનમાલા ચક્ર શંખ અને ગદા વગેરેથી શોભી રહેલા મહાપુરુષરૂપથી ભરતના મનમાં દર્શન દેતા હતા ॥ ૭ ॥ એ પ્રમાણે હજારો અને લાખો વર્ષ વીતી જતાં પોતાના રાજ્યભોગનાં પ્રારબ્ધનો અંત આવ્યો જાણી તેમણે પોતાના વાપદાદાઓની પરંપરાનું રાજ્ય કે જે પોતે ભોગવતા હતા તે પોતાના દીકરાઓને

સંપ્રચરત્સુ નાનાયાગેષુ વિરચિતાંગક્રિયેષ્વપૂર્વં યત્તત્ક્રિયાફલં ધર્મારૂપં પરે બ્રહ્મણિ યજ્ઞપુરુષે સર્વદેવતાલિંગાનાં મંત્રાણામર્થ-
નિયામકતયા સાક્ષાત્કર્તરિ પરદેવતાયાં ભગવતિ વાસુદેવ એવ ભાવયમાન આત્મેનૈપુણમૃદિતકપાયો હવિષ્વચ્ચર્યુર્ભિર્ગ્રહમાણેષુ
સ યજમાનો યજ્ઞભાજો દેવાસ્તાનુષાવયવેષ્વભ્યધ્યાયત્ ॥ ૬ ॥ એવં કર્મવિશુદ્ધ્યા વિશુદ્ધસત્ત્વસ્યાંતર્હદયાકાશશરીરે બ્રહ્મણિ
ભગવતિ વાસુદેવે મહાપુરુષરૂપોપલક્ષણે શ્રીવત્સકૌસ્તુભવનમાલાડરિદરગદાદિભિરુપલક્ષિતે નિજપુરુષહૃદ્લિખિતેનાત્મનિ પુરુષ-
રૂપેણ વિરોચમાન ઉચ્ચૈસ્તરાં ભક્તિરુદિનમેધમાનરયાઽજાયત ॥ ૭ ॥ એવં વર્ષાયુતસહસ્રપર્યંતાવસિતકર્મનિર્વોણાવસરોઽધિમુ-
જ્યમાનં સ્વતનયેભ્યો રિચ્થં પિટૃપૈતામહં યથાદાયં વિભજ્ય સ્વયં સકલસંપન્નિકેતાત્સ્વનિકેતાત્પુલહાશ્રમં પ્રવત્રાજ યત્ર હ વા
વ ભગવાન્હરિરદ્યાપિ તત્રત્યાનાં નિજજનાનાં વાત્સલ્યેન સંનિધાપ્યતે ઇચ્છારૂપેણ ॥ ૮ ॥ યત્રાશ્રમપદાન્યુભયતો નાભિભિ-
ર્દૃષ્ઞકૈશ્વકનદી નામ સરિત્પ્રવરા સર્વતઃ પવિત્રીકરોતિ ॥ ૯ ॥ તસ્મિન્વા વ કિલ સ એકલઃ પુલહાશ્રમોપવને વિવિધકુ-
સુમકિસલયતુલસિકાંઙ્ગુભિઃ કંદમૂલફલોપહારૈશ્ચ સમીહમાનો ભગવત આરાધનં વિવિક્ત ઉપરતવિષયાભિલાષ ઉપશ્રુતોપ-
શમઃ પરાં નિર્વૃત્તિમવાપ ॥ ૧૦ ॥

વિભાગ પ્રમાણે વેહેંચી આપ્યું અને પોતે સર્વ સંપત્તિઓથી ભરેલું ઘર છોડી દઈને તપ કરવામાંડે હરિક્ષેત્રમાં ગયા. એ હરિક્ષેત્રમાંના વિદ્યાધર કુંડમાં
ત્યાંના ભક્તજનોઉપર પ્રેમનેલીધે અદ્યાપિસુધી ભગવાન્ ભક્તોની ઇચ્છા પ્રમાણે દર્શન આપેછે ॥ ૮ ॥ એ ક્ષેત્રમાં ગંડકી નામની ઉત્તમ નદી છે કે
જેની શિલાઓમાં ઉપર અને નીચે નાભિવાળાં ચક્રો ઉસન્ન થાયછે અને તે ચક્રોથી આશ્રમનાં સ્થાનકો ચારેકોર પવિત્ર થાયછે ॥ ૯ ॥ એ પુલહાશ્રમ
[હરિક્ષેત્ર] ના બગીચામાં ભરતજી એકલાજ રહી અનેક પ્રકારનાં ફૂલ, કુંપલિયાં, તુલસી, જલ અને કંદમૂલનાં નૈવેદ્યોથી ભગવાનનું આરાધન

૧ યજ્ઞમાં હોમવાના પદાર્થો.

करता हता अने शुद्ध, विषयनी तृष्णाथी रहित तथा शांतिथी भरपूर थड्ने ए प्रमाणे करतां तेमने परम सुख प्राप्त थतुं हतुं ॥ १० ॥ एवी रीते निरंतर भगवानुं पूजन करवाथी भगवान उपर स्नेह वधतां तेमनुं हृदय पीगळी जड्ने शिथिल थई जतुं हतुं, आनंदना वेगथी शरीरमां रूवाणां उमां थई जतां हतां अने उत्कंठानेलीधे वारंवार आवतां स्नेहनां आंसुओथी नेत्रनी जोवानी शक्ति रोकाई जती हती. पोताने प्रीति आपनार भगवाननां रातां चरणारविंदना ध्यानथी वधेला भक्तियोगनेलीधे चारकोर फेलाता परम आनंदरूप ऊंडा धोमां बुद्धि वूडी जवाथी, करवामां आवती भगवत्पूजानुं पण तेमने बराबर स्मरण रेहेतुं न हतुं ॥ ११ ॥ एप्रमाणे भगवत्संबंधी नियमो पाळता अने मृगचर्मथी तथा प्रत्येक

तयेत्यमाविरतपुरुषपरिचर्याया भगवति प्रवर्धमानानुरागभरदुतहृदयशैथिल्यः प्रहर्षवेगेनात्मन्युद्भिद्यमानरोमपुलककुलक औत्कंठ्यप्रवृत्तप्रणयवाष्पनिरुद्धावलोकनयन एवं निजरमणारुणचरणारविंदानुद्धानपरिचितभक्तियोगेन परिश्रुतपरमाह्लादगंभीरहृदयहृदावगादधिषणस्तामपि क्रियमाणां भगवत्सपर्यायां न सस्मार ॥ ११ ॥ इत्थं धृतभगवद्रत एणेयाजिनवाससाऽनुसवनाभिषेकाद्रैकपिशङ्कुटिलजटाकलापेन च विरोचमानः सूर्यर्चा भगवंतं हिरण्मयं पुरुषमुज्जिह्वने सूर्यमंडलेऽभ्युपतिष्ठेत्तदुद्दोवाच ॥ १२ ॥ परोरजः सवितुर्जातिवेदो देवस्य भर्गो मनसेदं जजान ॥ सुरेत्सादः पुनराविश्य चष्टे हंसं गुप्त्राणं नृषदिगिरामिमः ॥ १३ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे भरतचरिते भगवत्परिचर्यायां सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

समये न्हावानेलीधे भीनी, पींगळी अने वांकी जटाथी शोभता भरतजी प्रातःकालमां सूर्यमंडल पृथ्वीमांथी बहार नीकळां तेनी सामे उभा थई तेमां रहेला अने सुवर्णसरखा तेजवाळा नारायण भगवाननी नीचे प्रमाणे लख्या मंत्रथी स्तुति करता हता ॥ १२ ॥ ‘प्रकृतिथी पर, कर्मनां फल आपनार, बुद्धिने गति आपनार, मनथीज जगतने स्रजनार अने स्रजेला जगतमां अंतर्धामीरूपथी प्रवेश करी तृष्णावाळा जीवने चैतन्यशक्तिथी पाळनार जे सूर्यदेवना आत्मारूप भगवान् छे तेमनुं शरण लईए छिये ॥ १३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥

१ सूर्यमां रहेला नारायणना ध्याननो एक नीचे लखेलो श्लोक बोलवामां आवंछे. तेना अर्थने मळतुं आवर्णन आयुछे. “ध्येयः सदा सवितुर्मंडलमध्यवर्ती नारायणः सरसिजासनसन्निविष्टः ॥ केयूरवान् मकरकुंडलवान् किरीटी हारी हिरण्मयवपुर्धृतशंखचक्रः ॥ १ ॥” कमलरूप आसनपर बीराजता, बाजुबंध मकराकृति कुंडल किरीट अने हारने धरनार, सुवर्णसरखा शरीरवाळा तथा शंखचक्रने धरनार जे नारायण सूर्यमंडलमां रेहेछे तेनुं सदाय ध्यान करतुं. * आ श्लोकनो अर्थ गायत्रीमंत्रना अर्थने मळतो छे.

શ્રુકદેવજી કહેછે.—એક દિવસે પોતાની શરીરક્રિયા પોહોંચીને એ ગંડકી નદીમાં સ્નાનસંધ્યા વગેરે નિયમો કરી લીધા પછી ભરતજી ઔંકારનો જપ કરતા છ ઘડી વારસુધી નદીને કાંઠે બેઠા હતા, તે વખતમાં હે રાજા ! એક મૃગલી બહુજ તરશ લાગવાથી નદીની પાસે એકલીજ આવી. એ મૃગલી ઘણી તૃષાથી પાણી પીતી હતી તેટલી વારમાં નજદીકજ એક સિંહે લોકોને ત્રાસ ઉપજાવે એવી ગર્જના કરી ॥ ૧ ॥ એ ગર્જના સાંભળીને સ્વભાવ-થી વિવ્હલ જાતની એ મૃગલી ચકરવકર જોવા લાગી, સિંહની બીક લાગવાથી તેણે હૃદય અસંત વ્યાકુલ થઈ ગયું અને દ્રષ્ટિ ભ્રમવા લાગી તેથી તે તરશ છીંચ્યા પેહેલાંજ બીકની મારી જલદીજ નદીના સામા કિનારા તરફ ઠેકી ॥ ૨ ॥ એ મૃગલી ગામણી હતી તેથી ઠેકતાં ઘણી બીકનેલીધે તેનો ગર્ભ ચલાયમાન થઈ યોનિદ્વારમાંથી નીકળી પ્રવાહમાં પડી ગયો. ગર્ભપાત, ઠેકવું તથા બીકના સંયોગથી પીડા પામેલી અને પોતાનાં ડોહાંથી

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એકદા તુ મહાનદ્યાં કૃતાભિષેકનૈયમિકાવશ્યકો બ્રહ્માક્ષરમભિગ્ણાનો મુહૂર્તત્રયમુદકાંત ઉપવિવેશ તત્ર તદા રાજન્દરિણી પિપાસયા જલાશયાભ્યાશમેકૈવોપજગામ તથા પેપીયમાન ઉદકે તાવદેવાવિદૂરેણ નદતો મૃગપતેરુન્નાદો લોકમયંકર ઉદપતત્ ॥ ૧ ॥ તમુપશ્રુત્ય સા મૃગવધુઃ પ્રકૃતિવિકૃવા ચકિતનિરીક્ષણા સુતરામપિ હરિભયાભિનિવેશવ્યથ્રહૃદયા પારિપ્લ-વદ્દિરગતવૃષા ભયાત્સહસૈવોચ્ચક્રામ ॥ ૨ ॥ તસ્યા ઉત્પતંત્યા અંતર્વલ્યા ઉરુભયાવગલિતો યોનિનિર્ગતો ગર્ભઃ સ્રોતસિ નિપપા-ત ॥ તત્પ્રસવોત્સર્પણમયચેદાતુરા સ્વગણેન વિયુજ્યમાના કસ્યાંચિદર્યા કૃષ્ણસારસતી નિપપાત અથ ચ મમાર ॥ ૩ ॥ તં ત્વેણ-કુણકં કૃપણં સ્રોતસાન્નૂહ્યમાનમભીક્ષ્યાપવિદ્ઘં વંધુરિવાનુકંપયા રાજર્ષિર્ભરત આદાય મૃતમાતરમિત્યાશ્રમપદમનયત્ ॥ ૪ ॥ તસ્ય હ વા એણકુણકે ઉચ્ચૈરેતસ્મિન્ કૃતાનિજાભિમાનસ્યાહરહસ્તપોષણપાલનલાલનપ્રીણનાનુધ્યાનેનાત્મનિયમાઃ સહ યમાઃ પુરુ-ષપરિચર્યાદય એકૈકશઃ કાતિપેયેનાહર્ગેણ વિયુજ્યમાનાઃ કિલ સર્વ એવોદવસન્ ॥ ૫ ॥

જુદી પડેલી એ મૃગલી કોઈ પર્વતની ગુફામાં પડી અને પડતાંજ મરી ગઈ ॥ ૩ ॥ એ મૃગણું બંધું પાણીમાં તળાણું હતું તેને જોઈ, માબાપોએ રજ્જલતાં મુકેલાં છોકરાને જેમ કોઈ તેનો બંધુ લેઈ લે તેમ ભરતરાજા પણ એ અનાથ બંધાની માને મરી ગયેલી જાણી દયાનેલીધે તે બંધાને ઉપાડી પોતાના આશ્રમમાં લાવ્યા ॥ ૪ ॥ એ બંધું પોતાનુંજ છે એવું દૃઢ અભિમાન બંધાઈ જવાનેલીધે રોજ રોજ સ્વડવગેરે સ્વરાત્રીને તેને ઉછેરવા લાગ્યા, નહાર વગેરે જાનવરોથી રક્ષા કરવા લાગ્યા, વચી લેવા વગેરેથી લડાવવા લાગ્યા, અને સંજવાલવા વગેરેથી રાજી કરવા લાગ્યા. આમ કરવાથી તેમને

૧ આ આઠમા અધ્યાયમાં ભરત રાજા ભગવાનની ભક્તિ કરતાં વચમાં પ્રારબ્ધયોગરૂપી વિપ્લવી મૃગની રક્ષા કરવામાં લાગી ગયા અને તેથી તેમને મૃ-ગનો અવતાર આવ્યો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

आसक्ति बंधाई जतां तेमना खान, भगवत्सेवा अने अहिंसा वगैरे यम-नियमो रोज रोज एक एक छूटी जतां केटलेक दिक्से सघळा छूटी गया ॥ ५ ॥ भरतजीना मनमां एवी आसक्ति थइ के “अहो ! आ कंगाल मृगनो बालक कालना वेगथी पोतानां टोळां अने सगांसंबंधीओथी जुदो पडी मारा आश्रयनीचे रह्यो छे; मनेज पोतानां मावाप, भाइओ, संबंधी अने टोळांवाळारूप मानेछे; बीजा कोइने ओलखतो नथी अने मारा उपर बहुज वि-श्वास राखी रह्योछे एटलामाटे ‘ आनेसारू मारो स्वार्थ जायछे ’ एवी कुदृष्टि नहि लावतां ए आशे आवेलानुं पालन, पोषण, लडाववुं अने रा-जी राखवुं वगैरे मारेज करवुं जोइए; केम के शरणगतनो अनादर करवामां दोष छे एम जाणुंछुं ॥ ६ ॥ शांतिरूप स्वभाववाळा अने दीनदयालु महात्मा पुरुषो आवी बाबतनेमाटे पोताना मोटामां मोटा स्वार्थ जता रहेता होय तोषण तेओने गणकारता नथी ॥ ७ ॥ ” आवी रीते आसक्ति

अहो वतायं हरिणकुणकः कृपण ईश्वरथचरणपरिभ्रमणरेण स्वगणसुहृद्भुभ्यः परिवर्जितः शरणं च मोपसादितो मामेव माता-पितरौ भ्रातृज्ञातीन्यौथिकांश्चैवोपेयाय नान्यं कंचन वेद मय्यतिविस्त्रब्धश्च अत एव मया मत्परायणस्य पोषणपालनप्रीणनला-लनमनस्सूयुनाऽनुष्ठेयं शरण्योपेक्षा दोषविदुषा ॥ ६ ॥ नूनं ह्यार्याः साधव उपशमनशीलाः कृपणसुहृद एवंविधार्थे स्वार्थानपि गुरु-तरानुपेक्षंते ॥ ७ ॥ इति कृतानुषंग आसनशयनाटनस्थानाशनादिषु सह मृगजह्नुना स्नेहानुबद्धहृदय आसीत् ॥ ८ ॥ कुशकुसु-मसमितपलाशफलमूलोदकान्याहरिष्यमाणो वृकसालावृकादिभ्यो भयमाशंसमानो यदा सह हरिणकुणकेन वनं समाविशति ॥ ९ ॥ तदा पथिषु च मुग्धभावेन तत्र तत्र विषक्तमतिप्रणयभरहृदयः कार्पण्यात्स्कंधेनोद्धति एवमुत्संगे उरसि चाधायोपला-लयन्मुदं परमामवाप ॥ १० ॥ क्रियायां निर्वर्त्यमानायामंतरालेषूत्थायोत्थाय यदैनमभिवक्षीत तर्हि वा व स वर्षपतिः प्रकृतिस्थेन मनसा तस्मा आशिष आशास्ते स्वस्ति स्ताद्वत्स ते सर्वत इति ॥ ११ ॥

करीने बेसवा, सुवा, फरवा, उभा रहेवा अने खावापीवा वगैरेमां पण स्नेहना बंधनथी ए मृगना बच्चाने साथेज राखवा लाग्या ॥ ८ ॥ दर्भ, फूल, समिध, पानडां, फल अने पाणी लाववा जवुं होय ल्यारे, पछवाडेथी कोइ नहार के कुतरां वगैरे तेने फाडी खाशे एवी धास्तीथी ए बच्चाने साथे लइने वनमां जायछे ॥ ९ ॥ वनमां जतां ए मृगनुं बच्चुं अणसमजणुं हांवाथी मार्गमां चारेकोर भरावा लागे ल्यारे स्नेहथी हृदय भराइ जतां कंगाल बनीने तेने खभे उपाडेछे. एप्रमाणेज वखतेवखत खोळापर अने छातीपर लइ रमाडतां पोते मोटो आनंद मानी लेछे ॥ १० ॥ पूजा करतां करतां वचमांथी उठी उठीने तेने जोयछे अने जोइने स्वस्थ मनथी तेने आशीर्वाद आपेछे के ‘ हे पुत्र ! तारू सघळे ठेकाणे कल्याण थजो ’ ॥ ११ ॥

ए बच्चु ज्यारे आधुं-पाछुं जतुं रछुं होय ल्यारे जेम नाणुं जतुं रेहेवाथी कंजुस माणसने उडेग थाय एवो भरतना मनमां उडेग थायछे, विरह्थी व्याकुल हृदयमां तपी जइने दयामणी रीते तेनोज शोक करेछे अने मोटो मोह पामी आप्रमाणे बोलेछे ॥ १२ ॥ “ अरेरे कंगाल अने मुइ मानो दीकरो मृगबालक हुं के जे दुष्ट, कपटी अने निर्भार्य छुं तेना वांकने नहि गणकारी पाछो आवशे ? पोतातुं चित्त निर्मल होवाथी कपटीनो पण विश्वास करनार सुजन जेम कपटीना दोषने गणे नहि तेम आ पण मारो अपराध नहि गणतां आवशे ? ॥ १३ ॥ तेने हुं आ आश्रमना वनमां हे-मेखेमे खडचरतो देखीश ? ईश्वर एनी रक्षा करजो ॥ १४ ॥ नाहार, कुतरो के एवो कोई बीजो जूथमां के एकलो फरनार घातक प्राणी रखेने एने खाई जाय नहि ? ॥ १५ ॥ अरेरे उगीने सर्व जगततुं कल्याण करनार आ सूर्यनारायण आथमी जायछे अने हजुसुधी पण ए मृगलीनी था-

अन्यदा भृशमुद्विग्नमना नष्टद्रविण इव कृपणः सकरुणमतितर्षेण हरिणकुणकविरहविह्वलहृदयं सतापस्तमेवानुशोचन्किल कश्मलं महदभिरंभित इति होवाच ॥ १२ ॥ अपि बत स वै कृपण एणबालको मृतहरिणीसुत अहो ममानार्यस्य शठकिरातमतेर-कृतसुकृतस्य कृतविविधं आत्मप्रत्ययेन तदविगणयन् सुजन इवागमिष्यति किम् ॥ १३ ॥ अपि क्षेमेणास्मिन्नाश्रमोपवने शष्पाणि चरंतं देवयुगं द्रक्ष्यामि ॥ १४ ॥ अपि च न वृकः सालावृकोऽन्यतमो वा नैकचर एकचरो वा भक्षयति ॥ १५ ॥ निम्लोचति ह भगवान् सकलजगत्क्षेमोदयस्त्रय्यात्माऽद्यापि मम न मृगवधून्यास आगच्छति ॥ १६ ॥ अपिस्विदकृतसुकृतभागत्य मां सुखयिष्यति हरिणराजकुमारो विविधरुचिरदर्शनीयनिजमृगदारकविनोदैरसंतोषं स्वानामपनुदन् ॥ १७ ॥ क्ष्वेलिकायां मां मृषासमाधिना आमीलितदृशं प्रेमसंरंभेण चकितचकित आवृत्य पृषदपल्यविषाणोत्रेण लुठति ॥ १८ ॥ आसादितहविषि बर्हिषि दूषिते मयोपालब्धो भीतभीतः सपद्युपरतरास ऋषिकुमारवदवहितकरणकलाप आस्ते ॥ १९ ॥ ॥

पणरूप बालक आवतो नथी ॥ १६ ॥ अनेक प्रकारना, सुंदर अने जोवा जेवा पोताना बालखेलथी खेहीओना खेदने मटाडनार ए काळियारनो कुमार हुं के जे निर्भार्य छुं तेने पासे आवीने सुख देशे ? ॥ १७ ॥ गम्मत करतां खोटी समाधिना ढोंगथी हुं आबो वीची जतो ल्यारे ए बालक स्नेहना कोपथी बीतो बीतो आंटा फरी पाणीना छांटा जेवी सुकोमळ शींगडांनी अणीथी मने हलावतो हतो ! ॥ १८ ॥ में जेना उपर भगवत्पू-जानो सामान पाथरी मुक्यो होय ते दर्भने मोहोहुं घालवा वगेरेथी आडाअवळा करी नाखतां हुं तेने धमकावतो ल्यारे ए बालक, ऋषिना छोक-रानी पेटे जलदीज पोतानी रमत बंध करी निश्चल थइने बेसतो हतो ॥ १९ ॥ ॥

अरे ! आं भाग्यशाली पृथ्वीए कयुं तप कयुं हशे ? कैम के नम्रतावाळा ए कालियारना पुत्रनी झीणी, सुंदर, सुखदायी अने कुणी खरीओवाळा पगनां पगलांनी हारथी चारेकोर शोभी रहीने आ पृथ्वी, हुं के जे मृगना बालकरूप मिलकतथी रहित अने दुःखी छुं तेनी मिलकतनो मार्ग बतावेछे अने पोते पण स्वर्ग अने मोक्षने इच्छनारा द्विजै लोकोंने यज्ञ करवानां स्थानकरूप थइछे ॥ २० ॥ अनाथै उपर प्रीति राखनार आ चंद्र महाराज, रखेने मारा आश्रमथी भूला पडेला ए मुई माना दीकरा उपर दया लाव्री तेने पोताना खोळांमां लई सिंहना भयथी रक्षा करता होय ! ॥ २१ ॥ हुं के जेनुं हृदयरूप स्थलकमलै, पुत्रना वियोगना संतापरूप दावानलनी झालोथी तय्या करेछे तेनी पासे ए मृगलीनो पुत्र पाछो आवी

किं वा अरे आचरितं तपस्तपस्विन्याज्जया यदियमवनिः सविनयकृष्णसारतनयतनुतरसुभगशिवतमाखरुपदपुंक्तिभिर्द्विविण-
विधुरातुरस्य कृपणस्य मम द्रविणपदवीं सूचयंत्यात्मानं च सर्वतः कृतकौतुकं द्विजानां स्वर्गोपवर्गकामानां देवयजनं करोति ॥
॥ २० ॥ अपिस्विदसौ भगवानुडुपतिरेनं मृगपतिभयान्मुतमातरं मृगबालकं स्वाश्रमपरिभ्रष्टमनुकंपया कृपणजनवत्सलः परि-
पाति ॥ २१ ॥ किं वाल्मजविश्लेषज्वरदवदहनशिखाभिरुपतप्यमानहृदयस्थलनलिनीकं मामुपसृतमृगीतनयं शिशिरशांतानु-
रागगुणितनिजवदनसलिलामृतमयगभस्तिभिः स्वधयतीति च ॥ २२ ॥ एवमधटमानमनोरथाकुलहृदयो मृगदारकाभासेन स्वा-
रब्धकर्मणा योगारंभणतो विभ्रंशितः स योगतापसो भगवदाराधनलक्षणाच्च कथमितरथा जात्यंतर एणकुणक आसंगः साक्षा-
न्निःश्रेयसप्रतिपक्षतया प्राक्परित्यक्तदुस्त्यजहृदयाभिजातस्य तस्यैवमंतरायविहृतयोगारंभणस्य राजर्षेर्भरतस्य तावन्मृगाभकपोष-
णपालनप्रीणनलालनानुषंगेणाविगणयत आत्मानमाहिरिवाखुविलं दुरतिक्रमः कालः करालरभस आपद्यत ॥ २३ ॥

पोताना थूंकना शीतल, शांत अने स्नेहथी वधेला अमृतजेवा छांटाओथी थंडक करशे ? ” ॥ २२ ॥ आवी रीते नहि घटता मनोरथोथी तेमनुं हृदय व्याकुल थइ गयुं. ए योगी अने तपस्वी भरतराजाने मृगनां बच्चारूपे भासतां पोतानां प्रारब्धेज योगी अने भगवत्पूजनथी भ्रष्ट कय्या; नहि तो जे भरतराजा प्रथम, जेओनो त्याग नज थइ शके एवा पोताना पुत्रोंने पण मोक्षमार्गना शत्रुरूप समजी त्याग करी आव्या हता

१ उपर प्रमाणे प्रलाप करी, उठीने बहार आव्या त्यां धरतीउपर ए बच्चानां पगलां उठी रहेलां जोइ गभराइने बोलेछे. २ ब्राह्मण, क्षत्रिय अने वैश्य.
३ एटलामां चंद्रमा उगतां तेना कलंकने पोतानुं बच्चुं मानी बोलेछे. ४ जलनुं कमल तो जलना आश्रयथी ताप खमी शके पण स्थलनुं कमल तो खमी श-
केज नहि तेथी हृदयने स्थलकमलनुं रूप आप्युं छे.

તેમને બીજી જાતના એ મૃગના વચ્ચાઉપર આસક્તિજ કેમ થાય ? એ પ્રમાણે વિભ્ર નડવાનેલીધે યોગના આરંભમાંથી અષ્ટ થણના અને મૃગના વચ્ચાનાં પાલન, પોષણ, રાજી રાલવાં અને લડાવવામાં લાગી રહેવાથી પોતાના આત્માની ચિંતા નહિ કરતા ભરત રાજાને, ઉંદરના દરઉપર જેમ સર્પ આવે તેમ વિકરાલ વેગનો અને ટાલ્યો ટલે નહિ એવો કાલ પ્રાપ્ત થયો ॥ ૨૩ ॥ મરણસમયે પણ એ મૃગનું વંચું કે જે પડલામાં બેસી દીકરાની પેઠે દીલગીર થતું હતું તેને જોયા કરતાં ભરતરાજાનું મન તેમાંજ રહ્યું તેથી શરીર અને મૃગનો સંબંધ છૂટી જતાં પણ પામર માણસની પેઠે તેમને મૃગનો અવતાર આવ્યો, પણ તે અવતારમાં તેમને પૂર્વજન્મનું સ્મરણ રહ્યું હતું ॥ ૨૪ ॥ પૂર્વજન્મમાં ભગવાનની પૂજા કરેલી તેના પ્રભાવથી પોતાને મૃગનો અવતાર આવવાનું જે કારણ થયું હતું તેને સંભારીને ઘણાજ પસ્તાવાથી આપ્રમાણે પોતાના મનમાં કેહેવા લાગ્યા ॥ ૨૫ ॥ “ અહો !

તદાનીમપિ પાર્શ્વર્તિનમાલ્પજમિવાનુશોચંતમભિવીક્ષ્યમાણો મૃગ એવાભિનિવેશિતમના વિસ્તૃજ્ય લોકમિમં સહ મૃગેણ કલેવરં મૃતમનુ ન મૃતજન્માનુસ્મૃતિરિતરવન્મૃગશરીરમવાપ ॥ ૨૪ ॥ તત્રાપિ હ વા આલ્પનો મૃગત્વકારણં ભગવદારાધનસમીહાનુભવેનાનુસ્મૃત્ય મૃશમનુતપ્યમાન આહ ॥ ૨૫ ॥ અહો કદં પ્રયોઽહમાત્મવતામનુપથાદ્વિમુક્તસમસ્તસંગસ્ય વિવિક્તપુણ્યારણ્યશરણ-સ્યાત્મવત આત્મનિ સર્વેષામાત્મનાં ભગવતિ વાસુદેવે તદનુશ્રવણમનનસંકીર્તનારાધનાનુસ્મરણાભિયોગેનાશ્ચન્યસકલયમેન સમાવેશિતં સમાહિતં કાલ્સ્યેન મનસ્તનુ પુનર્મમાબુધસ્યારાન્મૃગસુતમનુપરિ સુત્રાવ ॥ ૨૬ ॥ इत्येवं निगूढनिर्वेदो विस्त्रय्य मृगीमा-तरं पुनर्भगवत्क्षेत्रमुपशमशीलमुनिगणदयितं शालग्रामं पुलस्त्यપुलहाश्रमं कालंजराल्पत्याजगाम ॥ २७ ॥

મુંડું થયું. હું જ્ઞાનીઓના માર્ગમાંથી અષ્ટ થયો. સઘડા સંગોનો ત્યાગ કરી એકાંત અને પવિત્ર વનમાં રહી યોગમાર્ગથી સર્વ પ્રાણીઓના આત્મા ભગવાનનું ભજન કરતો હતો; ભગવાનનાં શ્રવણ, મનન, કીર્તન, આરાધન અને સ્મરણમાં લાગી રહેવાનેલીધે કોઈ પોહોર મારો વ્યર્થ જતો ન હતો અને મન એકાગ્ર બનીને ભગવાનમાંજ લાગી રહ્યું હતું; પણ એ સઘડું મારી મૂર્ખાઈથી મૃગના વચ્ચાની પછવાડે છેટે નીકળી ગયું ” ॥ ૨૬ ॥ એ પ્રમાણે છાના વૈરાગ્યથી પોતાની મા મૃગલીને જે કાલંજર પર્વતમાં પોતે જન્મ્યા હતા ત્યાંજ મૂકી દઈ ત્યાંથી ફરીવાર હરિક્ષેત્રમાં આવ્યા. એ ક્ષેત્રમાં શાંત સ્વભાવવાળા ઘણા મુનિજનો પ્રેમથી રહેછે, પુલસ્ત્ય અને પુલહ મુનિના ત્યાં આશ્રમ છે અને શાલના વૃક્ષોઉપરથી ત્યાંનું ગામ ‘ શાલગ્રામ-’ એવા નામથી ઓલસાયછે ॥ ૨૭ ॥

ए क्षेत्रमां रही कालनी वाट जोया करता हता, अर्थात् जे प्रारब्धार्थी मृगनो अवतार आव्यो छे ते प्रारब्ध क्यारे पुरूं थई रेहेशे तेनो हिसाव ग-
प्या करता हता, कोइनो पण संग थई जवानी घणी धास्तीथी एकलाज फरता हता अने सुकां पानडां, खड तथा लतानो आहार करी रेहता
हता. ए प्रमाणे केटलाक दिवस सुधी रह्या पछी तेमणे गंडकी नदीना प्रवाहनी वचमां उभा रही मृगना शरीरनो त्याग करी दीधो ॥ २८ ॥ इति
श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— पछी शर्म, दमै, तप वेदाध्ययन, दान, संतोष,
सहन करनारणुं, नम्रता, कर्म करवानी विद्या, देहादिकर्था भिन्न रहीने आत्मा भोक्ता छे एवुं ज्ञान, अने धर्मसंपत्तिना आनंदवाळो अंगिराना
कुलमां उत्तम एक ब्राह्मण हतो. तेने मोटी स्त्रीमां पोताना सरखाज शास्त्रान्यास, शील, आचार, रूप अने उदारतावाळा नव दीकरा आव्या अने

तस्मिन्नपि कालं प्रतीक्षमाणः संगच्च भृशमुद्रिग्र आत्मसहचरः शुष्कपर्णवृणवीरुधा वर्तमानो मृगत्वनिमितावसानमेव गण-
यन् मृगशरीरं तीर्थोदकक्लिन्नमुत्ससर्ज ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे भरतचरिते अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥
श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ अथ कस्यचिद्विजवरस्यांगिरःप्रवरस्य शमदमतपःस्वाध्यायाध्ययनत्यागसंतोषतितिक्षाप्रश्रयविद्या-
ज्जन्सूयात्मज्ञानानंदयुक्तस्यात्मसदृशश्रुतीलाचारूपौदार्यगुणा नव सोदर्या अंगजा वसुभिर्मिथुनं च यवीयस्यां भार्यायाम् ॥
॥ १ ॥ यस्तु तत्र पुमांस्तं परमभागवतं राजर्षिप्रवरं भरतमुत्सृष्टमृगशरीरं चरमशरीरेण विप्रत्वं गतमाहुः ॥ २ ॥ तत्रापि स्वज-
नसंगाच्च भृशमुद्रिजमानो भगवतः कर्मबंधविध्वंसनश्रवणस्मरणगुणविवरणचरणारविंदयुगलं मनसा विदधदात्मनः प्रतिघात-
माशंकमानो भगवददुग्धेणानुसृतस्वर्ष्वजन्मावलिखितान्मुन्मत्तजडांधधिरस्वरूपेण दर्शयामास लोकस्य ॥ ३ ॥

नहानी स्त्रीमां जोडलुं आव्युं. ॥ १ ॥ ए जोडलामां जे पुत्र हतो ते भरतनो अवतार थयो हतो एम केहेवायछे. ए भरत पेहेला जन्ममां महावै-
ष्णव चक्रवर्ति राजा हता, बीजा जन्ममां मृग थया हता अने आ व्रीजा अने छेछा जन्ममां मृगुं शरीर छोडी ब्राह्मण थया ॥ २ ॥ ब्राह्मणना अ-
वतारमां पोताना संबधीओना संगथी पण बहुज बीता हता. जेनां श्रवण, स्मरण अने कीर्त्तन, कर्मबंधनने मटाडनार छे एवा भगवच्चरणारविंदनुं
मनमां ध्यान करता हता अने भगवानना अनुग्रहथी पोताना पूर्वजन्मो सांभरतां रखेने पोताने कोइना संगनुं बंधन थाय एवी शंकाथी लोकोने
पोतानुं स्वरूप उन्मत्त, जड, आंधलुं अने बेहेरूं देखाडता हता ॥ ३ ॥ ॥ ॥

१ आ नवमा अध्यायमां भरत, जड ब्राह्मण थया अने ते अवतारमां रागद्वेषादिक नहि रेहेवाथी तेमने भद्रकाली आगळ मारवा लइ जतां पण कोइ
जातनो विकार उत्पन्न थयो नहि, ए कथा केहेवाचे. २ मननो नियग्रह. ३ इन्द्रियोनो नियग्रह.

આ પુત્ર જડ હોવાથી તેને ગૃહસ્થાશ્રમનો તો અધિકાર નથી પણ તે પેહેલાંના સમાવર્તનર્પ્યત સઘટ્ટા સંસ્કારો શાસ્ત્રવિધિપ્રમાણે કરવા જોઈએ. એવા વિચારથી પુત્રના સ્નેહબંધનનેલીધે તેના પિતાએ તેના સંસ્કારો કરવા માંડ્યા, જનોઈં દીધું અને જનોઈં દીધા પછી પણ જોકે શૌચ અને આચમન વગેરે કર્મના નિયમો એ જડભરતને ગમતા ન હતા તોપણ બાપે દીકરાને શીખવવું જોઈએ એવા આગ્રહથી તેને શીખવવા લાગ્યો ॥ ૪ ॥ કેમેય કરી બાપ શીખવવાનો આગ્રહ છોડી દે એવા હેતુથી એ જડભરત પોતાના બાપ દેખતાં જ આચાર વગેરેની ગડબડ કરવા લાગ્યા. વેદ ભણાવાના આરંભમાં એ જડ ભરતને તેના પિતાએ વ્યૌહતિ, ઔંકાર અને શિરૈ સહિત ગાયત્રી ભણાવવા માંડી. તે ભણાવતાં ભણાવતાં ગ્રીષ્મ અને વસંત ઋતુના ચાર મહિના વીતી ગયા તો પણ બરાબર શુદ્ધ ભણાવી શક્યો નહિ ॥ ૫ ॥ પવિત્રતા, વેદાધ્યયન, વ્રત, નિયમ અને ગુરુ તથા અગ્નિની સેવા વગેરે

તસ્યાપિ હ વા આત્મજસ્ય વિપ્રઃ પુત્રસ્નેહાનુવદ્ધમના આસમાર્વર્તનાત્સંસ્કારાન્યથોપદેશં વિદધાન ઉપનીતસ્ય ચ પુનઃ શૌચાચમનાદીન્કર્મનિયમાનનભિપ્રેતાનપિ સર્માશિક્ષયત્ અનુશિષ્ટેન હિ ભાવ્યં પિતુઃ પુત્રેણેતિ ॥ ૪ ॥ સ ચાપિ તદુહ પિતૃસન્નિધિવાસત્રીચીનમિવ સ્મ કરોતિ છંદાંસ્વધ્યાપયિષ્યન્સહ વ્યાહતિભિઃ સપ્રણવશિરસ્ત્રિપદીં સાવિત્રીં ત્રૈષ્પવાસંતિકાન્માસાનધીયાનમપ્યસર્મેવેતરૂપં ગ્રાહયામાસ ॥ ૫ ॥ एवं स्वतनुज आत्मन्यनुरागावेशितचित्तः शौचाध्ययनव्रतनियमयुर्वनलशुश्रूषणाद्यौपकुर्वाणकर्मण्यनभियुक्तान्यपि समनुशिक्षेन भाव्यमित्यसदाग्रहः पुत्रमनुशास्य स्वयं तावदनधिगतमनोरथः कालेनाप्रमत्तेन स्वयं गृह एव प्रमत्त उपसंहृतः ॥ ६ ॥ अथ यवीमसी द्विजसती स्वर्गर्भजातं मिथुनं सपत्न्या उपन्यस्य स्वयमनुसंस्थया पतिलोकमगात्पितर्युरते भ्रातर एनमतत्प्रभावविदस्त्रयां विद्यायामेव पर्यवसितमतयो न परविद्यायां जडमतिरिति भ्रातुरनुशासननिर्वधान्यवृत्सत ॥ ७ ॥ ॥

વ્રહ્મચારીનાં કર્મ જોકે જડભરતને ગમતાં ન હતાં તોપણ પુત્રઉપર સ્નેહના બંધનથી અને દીકરાને બાપે ભણાવવો જોઈએ એવા સ્નેહના આગ્રહથી શીખવવામાં લાગ્યો રહ્યો, તોપણ પુત્રને પંડિત બનાવવાનો મનોરથ પૂરો ન થતાં એ ઘરમાં જ ગાફલ રહેલો વ્રાહ્મણ નિરંતર સાધવાન રહેનારા કાલના સપાટામાં આવી ગયો. [મરી ગયો.] ॥ ૬ ॥ પછી એ વ્રાહ્મણની નાહાની સ્ત્રી [ભરતની મા] પોતે જણેલાં જોડલાંની મઠામણ પોતાની શોક્યને આપી સતીવિધાનની રીતિથી પતિના લોકને પામી. [મરી ગઈ.] પિતા મરી ગયા પછી જડભરતના માઈઓ કે જેઓ જડભરતના પ્રભાવને નહિ જાણતા હતા અને વ્રહ્મવિદ્યામાં નહિ પણ કર્મવિદ્યામાં જ પુરુષાર્થ સમજતા હતા તેઓએ ભરતને જડબુદ્ધિ જાણી તેને શીખવવાનો આગ્રહ છોડી દીધો ॥ ૭ ॥

૧ ગુરુને ઘેર વિદ્યાભ્યાસ કરીને આવવું. ૨ ભૂઃ ભુવઃ સ્વઃ એ ત્રણ વ્યાહતિઓ કેહેવાયછે. ૩ પ્રાણાયામ કરતાં ગાયત્રી મંત્ર પછી જે મંત્ર બોલાયછે તેને ગાયત્રીનું શિર કેહેછે.

पशुजवां पामर माणसो ए भरतने उयारे हे घेला ! हे जड ! अने हे वेहेरा ! एम करी बोलावतां हतां ल्यारे भरत पण तेओने तेवा शब्दोर्थीज बोलावता हता. कोइ माणस तेमनीपासे पोतातुं काम करावतां तोपण पराई इच्छार्थी ते करता हता. वेठर्थी, मूल्यर्थी, भीखर्थी के यहच्छार्थी थोडुं, झाडुं, मीटुं के खराब जे कांई अन्न मळतुं हतुं ते केवल प्राणना निभावनेमाटे खाता हता पण इंद्रियोने राजी करवा खाता नहि ॥ ८ ॥ कोइ बीजाथी उत्पन्न थएल नहि अने कोइ बीजाथी प्रकट पण थएल नहि एवा विशुद्ध अनुभवरूप परमानंद आत्मानी तेमने प्राप्ति थई हती तेर्थी मान के अपमान वगैरेथी थतां सुख के दुःखमां तेमने कशुं पण देहाभिमान थतुं नहि ॥ ९ ॥ टाढ, तडको, वायु अने वरसादमां बळदनी पेठे खुछे शरीरे रेहेता हता. अंगो पुष्ट अने मजबूत हतां. धरती उपर सुवाथी, मर्दन नहि करवाथी अने नहि नाहावाथी लागी गएली धूलनेलीधे, नहि साफ करेला मणिना तेजनी पेठे ब्रह्म-

स च प्राकृतैर्द्रिपदपशुभिरुत्तजडवधिरेत्यभिभाष्यमाणो यदा तदनुरूपाणि प्रभाषते कर्माणि स च कार्यमाणः परेच्छया करोति विष्टितो वेतनतो वा याच्यया यहच्छया वोपमादितमल्पं बहु मिष्टं कदन्नं वाऽभ्यवहरति परं नेंद्रियप्रीतिनिमित्तम् ॥ ८ ॥ नित्यनिवृत्तनिमित्तस्वसिद्धिविशुद्धानुभवानंदस्वास्वलाभाधिगमः सुखदुःखयोर्द्रिनिमित्तयोरसंभावितदेहाभिमानः ॥ ९ ॥ शीतोष्णवातवर्षेषु वृष इवानावृतांगः पीनः संहननांगः स्थंडिलमवेशनानुमर्दनामज्जनरजसा महामणिरिवानभिव्यक्तब्रह्मवर्चसः कुपटावृतकटिरुपवीतेनोरुमषिणा द्विजातिरिति ब्रह्मबंधुरिति संज्ञया अतज्ज्ञानावमतो विचचार ॥ १० ॥ यदा तु परत आहारं कर्मवेतनत ईहमानः स्वभ्रातृभिरपि केदारकर्मणि निरूपितस्तदपि करोति किं तु न समविषमन्यूनमधिकमिति वेद कर्णपिण्याकफलीकरणकुल्माषस्थालीपुरुषादीन्यप्यमृतवदभ्यवहरति ॥ ११ ॥ अथ कदाचित्कश्चिदृषलपतिर्भद्रकाल्यै पुरुषपशुमालभतापत्यकामः ॥ १२ ॥

तेज स्पष्ट जणातुं न हतुं. खराब लुगडुं केडउपर वीटेलुं हतुं. घणा मेलवाळां जनोईउपरथी मुख लोको तेमने ब्रह्मबंधु [ब्राह्मणोमां अधम] अने जातनो ब्राह्मण एवां नाम आपी अपमान करता हता ॥ १० ॥ एप्रमाणे फरता भरतजीए ज्यारे मजुरीना मूल्यतरीके लोकोपासेथी खावानुं लेवा मांड्युं ल्यारे तेमना भाइओए तेमने आहारनी लालच आपी चोखाना खेतमां क्यारानुं काम करवा राख्या, तो ते पण करेछे, परंतु 'अहीं गारो नाखवाथी क्यारो सरखो थदो अने अहींथी गारो काहाडी नाखतां विषम थइ जशे तेमज न्यून के अधिक थई जशे' एवी तेमने खबर नथी. चोखानी कणकी, खोळ, फोतरां, सडेल अडद अने बळेलां अन्न वगैरे जे कांई भाइओ ओपेछे तेने अमृत जेवुं मानी खाइ लेछे ॥ ११ ॥ पछी कोइ दिवसे कोइ चोरलोकोना राजाए पोताने संतान थवानी इच्छार्थी भद्रकाली माताने माणसनुं बलिदान देवानी तैयारी करी हती ॥ १२ ॥

તેમાં જે માણસને પકડ્યો હતો તે દૈવગતિથી બંધનમાંથી છૂટીને ભાગી જતાં તેને શોધી કાઢાડવા એ રાજાનાં માણસો દોડ કરતાં હતાં, મધરાતનો સમય હતો અને રાત ભોરે અંધારી હતી. આ સમયમાં તે માણસોને પેલા ભાગી ગયેલા માણસનો પત્તો નહિ મળતાં દૈવની ઇચ્છાથી આ જડભરત કે જે સ્વહી ચોકીથી હરણ અને સુવર વગેરેથી ક્યારાઓની રક્ષા કરતા હતા તે નજરે પડ્યા ॥ ૧૩ ॥ પછી એના શરીરનાં લક્ષણ નિર્દોષ જાણી, તેનાથી પોતાના ધણીનું કામ થશે એમ માની રાંઢવાથી બાંધીને રાજી થતા તેમને માતાજીના મંદિરમાં લાવ્યા ॥ ૧૪ ॥ પછી એ ચોરલોકોએ તે જડભરતને પોતાની રીતપ્રમાણે નવરાવ્યા; નવું લુગડું પેહેરાવ્યું; ઘરેણાં, ચંદન, માલા અને તિલક વગેરેથી શણગાવ્યા; જમાડ્યા અને ગાયન, સ્તુતિ

તસ્ય હ દૈવમુક્તસ્ય પશોઃ પદવીં તદનુચરાઃ પરિધાવંતો નિશિ નિશીથસમયે તમસા વૃતાયામનધિગતપશવ આકસ્મિકેન વિધિ-
ના કેદારાન્ વીરાસનેન મૃગવરાહાદિભ્યઃ સંરક્ષમાણમંગિરઃ પ્રવસુતમપश्यन् ॥ ૧૩ ॥ અથ ત એનમનવદ્યલક્ષણમવમૃશ્ય મર્તૃક-
ર્મનિષ્પત્તિં મન્યમાના વદ્ધ્વા રશનયા ચંડિકાગૃહમુપનિન્યુર્મુદા વિકસિતવદનાઃ ॥ ૧૪ ॥ અથ પણયસ્તં સ્વવિધિનાઽભિષિ-
ચ્યાહતવાસસાચ્છાદ્ય શ્રૂષણાલેપસક્તિલકાદિભિરુપસ્કૃતં મુક્તવંતં ધૃપદીપમાલ્યલાજકિસલયાંકુરફલોપહારોપેતયા વૈશસસં-
સ્થયા મહતા ગીતસ્તુતિમૃદંગપણવધોષેણ ચ પુરુષપશું મદ્રકાલ્યાઃ પુરત ઉપવેશયામાસુઃ ॥ ૧૫ ॥ અથ વૃષલરાજપણિઃ પુરુષ-
પશોરસુગાસવેન દેવીં મદ્રકાર્ણીં યશ્યમાણસ્તદભિમંત્રિતમસિમતિકરાલનિશિતમુપાદદે ॥ ૧૬ ॥ અથ તેષાં વૃષલાનાં રજસ્તમઃ-
પ્રકૃતિનાં ધનમદરજડત્સિક્કમનસાં ભગવત્કલાવીરકુલં કદર્થીકૃત્યોત્પથેન સ્વેરં વિહરતાં હિંસાવિહારાણાં કર્મતિદારુણં યદ્બ્રહ્મ-
શ્રુતસ્ય સાક્ષાદ્રહ્માર્ષિસુતસ્ય નિર્વૈરસ્ય સર્વશ્રુતસુહૃદઃ સૂનાયામપ્યનનુમતમાલંભનં તદુપલભ્ય બ્રહ્મતેજસા અતિદુર્વિષેષેણ દંદહ્ય-
માનેન વપુષા સહસોઞ્ચાટ સૈવ દેવી મદ્રકાર્ણી ॥ ૧૭ ॥

તથા મૃદંગ અને ઢોલના મોટા અવાજ કરતાં તેમને મદ્રકાર્ણીની સામે બેસાડ્યા ॥ ૧૫ ॥ ધૂપ, દીપ, ફૂલ, શાલ, કુંપળિયાં જવારા, ફલ અને નૈવેદ્ય વગેરે સઘડ્યો હિંસા કરવાનો વિધિ થઈ ચુક્યો. પછી એ રાજાના ગોરે એ પુરુષપશુના લોહીરૂપ આસવથી મદ્રકાર્ણીને તૃપ્ત કરવાસારૂ દેવીના મંત્રથી મંત્રેલી અને મહાવિકરાલ સજાવેલી તરવાર ઉપાડી ॥ ૧૬ ॥ એવી રીતે રજોગુણી અને તમોગુણી સ્વભાવના, ધનના મદરૂપ રજોગુણથી છૂકી ગયેલા, જેમાં ભગવાનનો અંશ છે એવા બ્રાહ્મણના કુલને તુચ્છ ગણી પોતાની મરજીપ્રમાણે અવઢે માર્ગે ચાલનારા અને હિંસાને તો એક સ્મ-
તના જેવી માનનારા એ શૂદ્રલોકો, જોકે બ્રહ્મભૂત બ્રહ્માર્ષિના પુત્ર અને સર્વ પ્રાણીઓના મિત્રનો વધ કરવાની હિંસક શાસ્ત્રોમાં પણ રજા આપી નથી

શુક્રદેવજી કહેછે' - તેપછી સિંધુ અને સૌવીર દેશનો પતિ રહૂગણ રાજા કપિલમુનિના આશ્રમમાં જતો હતો ત્યાં વચમાં ઇલુમતી નદીને કાંઠે તે રાજાની પાલખી ઉપાડનારા મોઈ લોકોનો જમાદાર બીજા મોઈને વેઠે પકડી લેવાની તજવીજ કરતાં તેના હાથમાં એ જડભરત આવી ગયા. આ માણસ પુષ્ટ, જુવાન અને મજબુત હોવાથી બઢદ અને ગંધેડાનીપેઠે માર ઉપાડવામાં સમર્થ છે એમ ધારીને બીજાઓની સાથે તેને પણ એ જમા-દારે બલાત્કારથી વેઠે પકડી લેતાં જોકે એ કામને એ યોગ્ય નથી તોપણ પોતે મહાજ્ઞાની હોવાથી તેમણે બીજા મોઈઓની સાથે પાલખી ઉપાડી ॥ ૧ ॥ એ જડભરત, માર્ગમાં કોઈ જીવ પગથી ચંપાઈ ન જાય એટલામાટે એક બાળ જેટલી જગ્યા જોઈ જોઈને ચાલતાં બીજા મોઈલોકોની ચાલ

શ્રીશુક્ર ઉવાચ ॥ અથ સિંધુસૌવીરપતે રહૂગણસ્ય વ્રજત ઇલુમત્યાસ્તટે તલ્લપતિના શિવિકાવાહપુરુષાન્વેષણસમયે દૈવેનોપસા-
દિતઃ સ દિજવર ઉપલબ્ધ એષ પીવા યુવા સંહનનાંગો ગોસ્રવદુરં વોહુમલમિતિ પૂર્વવિષ્ટિદ્વહૈતૈઃ સહ ગૃહીતઃ પ્રસમતદર્દહ ઉવાહ
શિવિકાં સ હ મહાનુભાવઃ ॥ ૧ ॥ યદા હિ દિજવરસ્યેષુમાત્રાવલોકાનુગતેર્ન સમાહિતાપુરુષગતિસ્તદા વિષમગતાં શિવિકાં રહૂગણ
ઉપધાર્ય પુરુષાનધિવહત આહ હે વોદારઃ સાધ્વતિક્રમત કિમિતિ વિષમમુહ્યતે યાનમિતિ ॥ ૨ ॥ અથ ત ઈશ્વરવચઃ સોપાલંભમુ-
પાકર્ણોપાયતુરીયાચ્છંકિતમનસસ્તં વિજ્ઞાપયાંબ્રમુઃ ॥ ૩ ॥ ન વયં નરદેવ પ્રમત્તા ભવન્નિયમાનુપથાઃ સાધ્વેવ વહામઃ અયમધુ-
નૈવ નિયુક્તોઽપિ ન દ્રુતં વ્રજતિ નાનેન સહ વોહુમુહ વયં પારયામ ઇતિ ॥ ૪ ॥ સાંસર્ગિકો દોષ એવ નૂનમેકસ્યાપિ સર્વેષાં સાં-
સર્ગિકાણાં ભવિતુમર્હતીતિ નિશ્ચિત્ય નિશમ્ય કૃપણવચો રાજા રહૂગણ ઉપાસિતવૃદ્ધોઽપિ નિસર્ગેણ બલાત્કૃત ઇષદુત્થિતમન્યુર-
વિસ્પૃષ્ટબ્રહ્મતેજસં જાતવેદસમિવ રજસાઘૃતમતિરાહ ॥ ૫ ॥ ॥ ॥ ॥

સરખી નહિ આવવાથી પાલખી ટાંગી થઈ ગઈ. તે જોઈને રહૂગણ રાજાએ મોઈઓને કહ્યું કે ' અરે મોઈઓ ! બરાબર ચાલો. પાલખી ટાંગી કેમ થઈ જાયછે ? ' ॥ ૨ ॥ એપ્રમાણે રાજાનું ઠબકામરેલું વચન સાંભળી ઢંડની વીકથી મોઈલોકોએ વિજ્ઞાસિ કરી કે- ' હે રાજા ! અમો ગાફલ નથી અને તમારી આજ્ઞાપ્રમાણે બરાબર રીતેજ ચાલિયે છિયે, પણ આ માણસ કે જેને હમણાંજ પકડેલો છે તે તુરત ચાલતો નથી અને આનીસાથે અમો પણ ચાલી શકશું નહિ ' ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ એવું એ રાંક લોકોનું વચન સાંભળી રાજાએ નિશ્ચય કન્યો કે ' સ્ત્રી વાત છે. એકનો અપરાધ હોય તે પણ

૧ આ દશમા અધ્યાયમાં, જડભરત પાલખી ઉપાડી ચાલતાં રહૂગણ રાજાએ તેમનો તિરસ્કાર કર્યો અને પાછળથી પોતે કહેલાં દુર્વચનોના પ્રત્યુત્તર સાં-ભળી તેમને ઓછાથી લઈને તુરત પ્રસન્ન કન્યા, એ કથા કેહેવાશે. મદ્રકાલીનાં મંદિરમાં જડભરતે જે નિર્ધિકારપણું દેલાડયું તે તો અજ્ઞાન માણસમાં પણ હોયછે, માટે ભરતની સર્વજ્ઞતા દેલાડવાસારૂ રહૂગણની કથા કહેછે.

જડભરત કેહેછે.— હે રાજા ! તેં જે^૧ કહ્યું તે એપ્રમાણેજ છે. એમાં કાંઈ મારી મરકરી કરી નથી. જો માર નામનો કોઈ પદાર્થ હોય, તે વઢી ડાહનારા દેહને લાગતો હોય અને તેનીસાથે મારે કશો સંબંધ હોય તો તેં મારી મરકરી કરી એમ સમજું; પણ માર એ શું છે અને દેહ એ શી चीज છે તેનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી અને તે માર કે દેહનીસાથે મારે કશું લાગતું વઢગતું નથી, માટે તારાં વાક્યોને હું મરકરીરૂપ સમજતો નથી. તેમજ જો કોઈ ચાલીને પોહોચવાનું સ્થલ અથવા ચાલવાનો માર્ગ હોય અને તેની સાથે મારે કશો સંબંધ હોય તો તેં મારી મરકરી કરી એમ સમજું, પણ તેમાંનું કશું નથી તેથી તેં સ્વરૂંજ કહ્યું છે એમ સમજું છું. આત્માને પુષ્ટ છો એમ તો મૂર્ખ લોકોજ કેહે, કેમ કે પાંચ મહાભૂતના સમૂહરૂપ દેહજ પુષ્ટ હોયછે પણ આત્મા કદી પુષ્ટ હોતો નથી. માટે દેહજ પુષ્ટ છે પણ હું પુષ્ટ નથી ॥ ૯ ॥ જાડાણું, ટુબઢાણું, વ્યાધિ, આધિ, ક્ષુધા, તૃષ્ણા, મય, કાંજિયો, ઇચ્છા, જરા, નિદ્રા, મૈથુન, ક્રોધ, અહંકારથી થતો મદ અને શોક એ સઘલું જે ધણી દેહની સાથે જન્મેલો હોય તેને હોયછે, પણ

બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥ ॥ ત્વયોદિતં વ્યક્તમવિપ્રલબ્ધં મર્તુઃ સ મે સ્યાદ્યદિ વીરભારઃ ॥ ગંતુર્યદિ સ્યાદધિગમ્યમથ્વા પીવેતિ રાશૌ ન વિદાં પ્રવાદઃ ॥ ૧ ॥ સ્થૌલ્યં કાર્શ્યં વ્યાધય ક્ષુન્નૃદ્ ભયં કલિરિચ્છા જરા ચ ॥ નિદ્રા રતિર્મન્યુરહંમદઃ શુચો દેહેન જાતસ્ય હિ મે ન મંતિ ॥ ૧૦ ॥ જીવન્મૃતત્વં નિયમેન રાજન્નાદ્યંતવદ્યદિકૃતસ્ય દૃષ્ટમ્ ॥ સ્વસ્વામ્યભાવો ધ્રુવ ઈડ્ય યત્ર તદ્યુચ્યતેઽસૌ વિધિકૃત્યયોગઃ ॥ ૧૧ ॥ વિશેષબુદ્ધેર્વિવરં મનાક્ ચ પશ્યામિ યન્ન વ્યવહારતોઽન્યત્ ॥ ક ઈશ્વરસ્તત્ર કિમીશિતવ્યં તથાપિ રાજન્કરવામ કિં તે ॥ ૧૨ ॥ ॥ ॥ ॥

હું કે જે દેહની મેઢો જન્મેલો નથી તેને એમાંનું કશું નથી ॥ ૧૦ ॥ હે રાજા ! હું^૨ એકલોજ જીવતે મુગ્રો નથી પણ સઘલું જગત્ જીવતે મુગ્રેલું છે; કેમ કે ક્ષણે ક્ષણે જગત્ થતું જાયછે અને મરતું જાયછે. ધર્મીપણું અને નોકરપણું જો અવિચલ હોય તો તારે આજ્ઞા કરવી અને મારે કામ કરવું એ ઘટેછે, પરંતુ એ અવિચલ નથી એટલે જો તું રાજ્યથી ષષ્ટ થાય અને મને રાજ્ય મળે તો હું આજ્ઞા કરું અને તારે કામ કરવું પડે ॥ ૧૧ ॥ આ રાજા છે અને આ નોકર છે ॥ ઇત્યાદિક મેદબુદ્ધિનો અવકાશ વ્યવહારશિવાય જરા પણ જોવામાં આવતો નથી. માટે જોકે એવી રીતે વ્યવહારદૃષ્ટિ છોડી દેહને વાસ્તવિક વિચાર કરિયે તો તેમાં રાજા કોણ અને તેનો તોવેદાર કોણ ? એ કાંઈ પણ નથી; તોપણ તારે જો રાજાપણાનું અભિમાન હોય તો હે રાજા ! જેમ તું કહે તેમ કરવા તૈયાર છિયે ॥ ૧૨ ॥ ॥ ॥ ॥

૧. તું થાકી રહ્યો નથી અને લાંબો રસ્તો કાપ્યો એમ જે વક્રોક્તિથી કહ્યું છે તેનો ઉત્તર આપેછે. ૨. તું બહુ જાડો નથી એમ જે વક્રોક્તિથી કહ્યું છે તેનો ઉત્તર આપેછે. ૩. તું જીવતે મુગ્રો છે એમ જે કહ્યું છે તેનો ઉત્તર આપેછે. ૪. તું ધણીના હુકમનું અપમાન કરેછે એમ જે કહ્યું છે તેનો ઉત્તર આપેછે.

हुं के जे छकेला, घेला अने जडनी पेठे रहुंछुं अने ब्रह्मपणुं पाम्योछुं तेने दंडथी अथवा शीखामणथी शुं थवानुं छे ? केम के जीवन्मुक्तने अर्थ अथवा अनर्थ एमानुं कांइ पण नथी. कदाच हुं जीवन्मुक्त नथी पण अक्कड अने घेलोज छुं तोपण दळेलांने दळवानी पेठे मारा उपर दंड के शि-
स्वामण ए सधछुं व्यर्थज छे; केम के जड स्वभावना माणसने कोई रीते डाह्यो करी शकतो ज नथी ॥ १३ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे. — स्वभावथीज शांत अने देहाभिमान करावनारी अविद्यार्थी मुक्त थएला जडभरत के जे सुखदुःखादिकने भोगथी लइने प्रारब्धकर्मनो क्षय करता हता, ते एप्रमाणे
भाषणथी रहूगणे कहेली सघळी वक्रोक्तिना उत्तर आपी प्रथमनी पेठेज पालखी उपाडी चालवा लाग्या. ॥ १४ ॥ हे परीक्षित राजा ! ए सिंधु तथा सौवीर
देवानो अधिपति रहूगण राजा के जेने सारी श्रद्धाने लीधे तत्त्वज्ञान मेळववामां पण अधिकार मळ्यो हतो ते पोते एप्रमाणे देहाभिमानने तोडना-
रूं अने योगना घणा ग्रंथोने अनुसरतुं ए जडभरतनुं वचन सांभळी तुरतज पालखीमांथी उतरी पडी राजापणानुं अभिमान छुटी जतां तेमना च-

उन्मत्तमत्तजडवत्स्वसंस्थां गतस्य मे वीर चिकित्सितेन ॥ अर्थ: कियान्भवता शिक्षितेन स्तब्धप्रमत्तस्य च पिष्टपेषः ॥ १३ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एतावदनुवादपरिभाषया प्रत्युदीर्य मुनिवर उपशमशील उपरतानात्म्यनिमित्त उपभोगेन कर्माब्धं व्य-
पनयन् राजयानमपि तथोवाह ॥ १४ ॥ स चापि पांडवेयसिंधुसौवीरपतिस्तत्त्वजिज्ञासायां सम्यक् श्रद्धयाऽधिकृताधिकारस्तत् ह-
दयग्रंथिमोचनं द्विजवच आश्रुत्य बहुयोगग्रंथसंमतं त्वरयाऽब्रूह्य शिरसा पादमूलमुपसृतः क्षमापयन् विगतनृपदेवस्मय उवाच
॥ १५ ॥ कस्त्वं निगूढश्रसि द्विजानां विमर्षि सूत्रं कतमोऽवधूतः ॥ कस्यासि कुत्रत्य इहापि कस्मात् क्षेमाय नश्चेदसि नोत शुक्रः
॥ १६ ॥ नाहं विशंके सुरराजवज्रान्न त्र्यक्षशूलान्न यमस्य दंडात् ॥ नाप्यर्कसोमानिलवित्तपास्त्राच्छंके भृशं ब्रह्मकुलावमाना-
त् ॥ १७ ॥ तद्ब्रह्मसंगो जडवन्निगूढविज्ञानवीर्यो विचरस्यपारः ॥ वचांसि योगग्रंथितानि साधो न नः क्षमते मनसाऽपि भेजुम् ॥ १८ ॥

रणमां माथुं मूकी क्षमा मागतां बोल्यो के— “तमे छानाइथी फरनारा कोण छो ? कया मुनिवर छो ? केम के जनोइ धरी रखा छो. गुरुदत्तात्रेय वगैरे
अवधूतोमां कया अवधूत छो ? अहीं शामाटे नीकळी आव्या छो ? कोना पुत्र छो ? क्यांना जन्मेल छो ? अमारूं कल्याण करवानेसारूं अहीं
पधान्या हो तो कपिलदेवजी तो नहि ? ॥ १५ ॥ १६ ॥ इंद्रना वज्रथी, महादेवना त्रिशूलथी, यमना दंडथी अथवा अग्नि, सूर्य, वायुके कुबेरना
अस्त्रथी हुं बीतो नथी परंतु ब्राह्मणना कुलनुं अपमान करवाथी बहुज बीऊ छुं ॥ १७ ॥ एटलामाटे मोटा महिमावाळा अने ज्ञानरूप छाना प्रभा-
ववाळा आप के जे जडनी पेठे फरो छो ते मने उपर कहेलां प्रश्नोने उत्तर आपो. योगथी गुंथाएलां आपनां वचनो अमाराथी तो शुं पण सूक्ष्म-
शिवाळा विद्वानोथी पण बराबर फोडथी समजी शकाय एवां नथी ॥ १८ ॥

हुं पण महायोगेश्वर, आत्मवेत्ता, मुनियोना परम गुरु अने ज्ञानशक्तिथी अवतरेला कपिल भगवाननी पासे, आ संसारमां साजुं शरण कयुं छे ? ए पूछवा सारुज जाऊछुं ॥ १९ ॥ हुं एम कल्पना करूछुं के ते कपिलदेवजीज आप हशो अने लोकोने जोवामाटे छानां रूपथी फरता हशो. आ-धळी बुद्धिनो अने घरमांज बंधाई रहेलो माणस योगेश्वरोनी खरी गतिने तो शीरिते जाणी शके ? ॥ २० ॥ आपें कहुं के 'श्रमज नथी' परंतु ए वात मारा मनमां गोठती नथी. हुं कोई वखत युद्धवगेरे काम करूछुं ल्यारे थाकी रहूछुं तेम आपने पण भार उपाडवा अने चालवा वगेरेथी थाक लागवो जोइए एम अनुमान करूछुं. व्यवहारना मार्गने आप खोटो कहोछो, परंतु जेम खोटो घडाथी पणी लाववा वगेरे काम थाय नहि तेम व्यवहार पण खोटो होय तो तेथी कशुं काम न थवुं जोइए. व्यवहार [संसार] थी तो सघळुं काम थायछे माटे तेने खोटो शीरिते कही सका-य ? ॥ २१ ॥ आपें कहुं के 'सुखदुःख वगेरे धर्मो देहनाज छे, आत्माना नथी.' ए विषयमां मने संशय छे. जेम तपेलीने ताप लागवाथी तेनी अंदरना दूधने ताप लागेछे, दूधने ताप लागवाथी चोखाना उपरना भागने ताप लागेछे अने उपरना भागने ताप लागवाथी अंदरना भागने ताप

अहं च योगेश्वरमात्मतत्त्वविदां मुनीनां परमं गुरुं वै ॥ प्रष्टुं प्रवृत्तः किमिहारणं तत्साक्षाद्भिरं ज्ञानकलावतीर्णम् ॥ १९ ॥ स वै भ-
वौल्लोकनिरीक्षणार्थमव्यक्तलिङ्गो विचरत्यपिस्वित् ॥ योगेश्वराणां गतिमंधबुद्धिः कथं विचक्षीत गृहानुबन्धः ॥ २० ॥ दृष्टः श्रमः
कर्मत आत्मनो मे भर्तुर्गुर्भवतश्चानुमन्ये ॥ यथाऽस्तोदानयनाद्यभावात्समूलदृष्टो व्यवहारमार्गः ॥ २१ ॥ स्थाल्यभितापात्ययो-
ऽभितापस्तत्तापतस्तंङ्गुलगर्भरंधिः ॥ देहेंद्रियास्वाशयसन्निर्कर्षात्तत्संश्रुतिः पुरुषस्यानुरोधात् ॥ २२ ॥ शास्ताभिगोप्ता नृपतिः प्रजानां
यः किंकरो वै न पिनष्टि पिष्टम् ॥ स्वधर्मपाराधनमच्युतस्य यदीहमानो निजहात्यघौघम् ॥ २३ ॥ तन्मे भवान्नरदेवाभिमानमदे-
न तुच्छीकृतसत्तमस्य ॥ कृषीष्ट मैत्रीदृशमार्तबन्धो यथा तरे सदवध्यानमहं ॥ २४ ॥

लागेछे एमां काई पण खोटुं नथी. एवी रीते देहने दुःख थवाथी तेनी अंदरनी इंद्रियोने दुःख थवुं जोइए, इंद्रियोने दुःख थवाथी प्राणने दुःख थवुं जोइए, प्राणने दुःख थवाथी मनने दुःख थवुं जोइए अने मनने दुःख थवाथी तेना संबंधमां रहेला आत्माने पण दुःख थवुं जोइए ॥ २२ ॥ आपें कहुं के 'धणीपणुं अने नोकरपणुं अविचल नथी.' परंतु जे वखते जे राजा होय ते वखते ते प्रजातुं शासन अने पालन करे एमां शुं खोटुं छे ? जे राजा भगवाननो भक्त रहीने योग्य रीते पोतानो राज्याधिकार चलावतो होय, ते गाफल लोको वगेरेने शिक्षा करे ते दळेलेने दळवा जेवुं निष्फल केम केहेवाय ? हुं तो एम धारूछु के ए राजा पोतानो धर्म पालवारूप भगवाननी भक्ति करवाथी पोताना पापना समूहनो नाश करेछे ॥ २३ ॥ आपें जे कहुं ते मने उलटुं लागेछे एटलामाटे हे दीनबंधु ! हुं के जे राजापणाना अभिमानथी महात्माओनो तिरस्कार करनार छुं तेना उपर खेहदृष्टि करो के जेथी महात्माओना अपमान करवारूप पापमांथी मुक्त थाऊं ॥ २४ ॥

આપ કે જે સર્વ જગતના સંવંધી, સઘા અને સમતાનેલીધે દેહાભિમાનરહિત છો તેમને જોકે કશો વિકાર નથી તોપણ મારા જેવો માણસ તો સદા-શિવ જેવો સમર્થ હોય તોપણ પોતે કરેલા, મહાત્માઓના અપમાનથી જલદી નાશ પામ્યા વગર રહેજ નહિ” ॥ ૨૫ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भा-
गवतना पंचमस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १० ॥

जडभरत केहेछे.—तूं मूर्ख छतां पण विद्वानना जेवी पक्कडथीं वातो करेछे, पण तेटलाथी तूं मोटो विद्वान् गणाय एम नथी, कारण के वास्तविक विचार करतां आ व्यवहार साचो ठरतो ज नथी एम विद्वानो केहेछे ॥ १ ॥ हे राजा ! जेम लोकव्यवहार सत्य नथी तेम वेदमां केहेलो कर्मव्यवहार पण सत्य नथी. घरमां रहीं करवाना यज्ञोना विस्तारसंबंधी विद्याओने बहुज ला-गु पडतां वेदवचनोमां तत्त्वज्ञाननी वात घणुं करीने प्रकाशतीज नथी. केम के तत्त्वज्ञान हिंसादिक दोषथी रहित छे अने कर्मकांडनी विद्यामां

न विक्रिया विश्वसुहृत्सखस्य साम्येन वीताभिमेतस्तवापि ॥ महद्भिमानात्सकृताद्धि मादङ्गस्यत्यदूरादपि शूलपाणिः ॥ २५ ॥

इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ अकोविदः कोविदवादवादान् वदस्यथो नातिविदां वरिष्ठः ॥ न सूरयो हि व्यवहारमेतं तत्त्वावमर्शेन सहामनंति ॥ १ ॥ तथैव राजन्नुलगाहमेधवितानविद्योरु-विजृम्भितेषु ॥ न वेदवादिषु हि तत्त्ववादः प्रायेण शुद्धो नु चकास्ति साधुः ॥ २ ॥ न तस्य तत्त्वग्रहणाय साक्षादरीयसीरपि वाचः समासन् ॥ स्वप्ने निरुक्त्या गृहमेधिसौख्यं न यस्य हेयावृमितिं स्वयं स्यात् ॥ ३ ॥ यावन्मनो रजसा प्ररुषस्य सत्त्वेन वा तमसा वाऽनुरुद्धम् ॥ चेतोभिराकृतिभिरातनोति निरंकुशं कुशलं चेतनं वा ॥ ४ ॥ स वासनात्मा विषयोपरक्तो गुणप्रवाहो विकृतः षोड-शात्मा ॥ बिभ्रत्पृथङ्नामभिरूपेभ्योऽप्येवंविद्धं च पुरैस्तनोति ॥ ५ ॥

हिंसादिक दोष रहेला छे. तत्त्वज्ञानमां रागद्वेषादिक રહેતાં નથી અને કર્મકાંડની વિદ્યામાં રાગદ્વેષાદિક રહેછે ॥ ૨ ॥ જેમ સ્વપ્નનું સુખ દૃશ્ય અને અનિત્ય હોવાથી મિથ્યા છે, તેમ ગૃહસ્થાશ્રમનું સુખ પણ દૃશ્ય અને અનિત્ય હોવાથી મિથ્યા છે. એવું દૃઢ અનુમાન જે માણસે પોતાથી ન કરેલું હોય તે માણસને વેદાંતનાં વચનો જોકે તત્ત્વજ્ઞાનનેસારૂ ઘણાંજ સરસ છે તોપણ યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાન આપી શકતાં નથી ॥ ૩ ॥ જ્યાંસુધી માણસનું મન સત્ત્વ, રજ અથવા તમોગુણને વશ રહેછે ત્યાંસુધી નિરંકુશ રહીને જ્ઞાનેંદ્રિયથી અને કર્મેંદ્રિયથી પાપ-પુણ્ય કન્યા કરેછે ॥ ૪ ॥ એ મન પાપ-પુણ્યની વાસનાનેલીધે વિષયોથી રંગાઈ જઈને વિષયોમાં આમતેમ ભટક્યા કરેછે. પાંચ ભૂત અને અગિયાર ઇંદ્રિયોમાં મુલ્ય તથા કામક્રોધાદિક અનેક વિકારવાળું એ મનજ દેવ, મનુષ્ય અને પશુપક્ષી વગેરે અનેક દેહ અને અનેક જુદાં જુદાં નામ ધરી લે છે અને તે તે દેહનેલીધે ંચ-નીચપણું પણ બનાવી દેછે॥૫॥

૧ આ અગિયારમા અધ્યાયમાં, રૂઢગણ રાજાએ પ્રશ્ન કરતાં જડભરતે તેને ઉત્તમ બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કન્યો, એ કથા કેહેવાશે.

ટાઢ્યાં ઢલે નહિ ઇવાં અને સમયપ્રમાણે આવીને ડમાં રેહેતાં સુઢ, ડુઃઢ અને મોહને ચારેકોર પેડા કરનારૂં પળ ઇ મનજ છે. ઇ મન માયાઇ બ-
નાવેલી જીવની ડપાધિ છે તેથી જીવને પોતામાં ડોટો અધ્યાસ કરાવી ઢઢને [હંજ મન છું ઇમ મનાવી ઢઢને] સંસારરૂપ ચક્રમાં મૂલ ઢવરાવી
ઢે છે ॥ ૬ ॥ ઇવી રીતે જાગ્રત અને સ્વપ્નરૂપ આ આઢો સંસાર મનની કલ્પનાથીજ ડમો થયો છે અને મનના પ્રમાણમાંજ પ્રકાશ્યા કરે છે. આત્મા
ઇ મનથી પેડા થણલા સંસારનો માત્ર જોનારજ હોવાથી વાસ્તવિક રીતે તેની સાથે બીજો કશો સંબંધ ઢરાવતો નથી, તોપણ ઇ મન હું છું ઇવા ઢો-
ડા અધ્યાસથી ડંચ-નીચપણાવગેરે ઢમો પોતામાં માની લે છે. ઇવી રીતે આત્માને ઢેહાભિમાનરૂપ અધમતા આપનારૂં જોકે મનજ છે તોપણ ઢેહા-
ભિમાનથી છુટવારૂપ ડત્તમતા આપનારૂં પળ તેજ છે ॥ ૭ ॥ મન વિષયોમાં લાગ્યું હોય તો જીવને જન્મ-મરણાઢિક ડુઃઢ આપે છે અને તેજ મન
જો વિષયોથી સાવ અઢગું રહે તો મોઢ પળ આપે છે. જેમ ઢીત્રો ઢીવાઢી વાટને ઢાઢા કરતો હોય ત્યાંસુધી તેમાંથી ઢૂમાડાવાઢી શિઢાઓ નીકઢ્યા

ઢુઃઢ સુઢં વ્યતિરિક્તં ચ તીવ્રં કાલોપપન્નં ફલમાવ્યનક્તિ ॥ આલિંગ્ય માયારચિતાંતરાત્મા સ્વેઢહિનં સંમૃતિચક્રકૂટઃ ॥ ૬ ॥ તા-
વાનયં વ્યવહારઃ સઢાવિઃ ક્ષેત્રજ્ઞસાહ્યો ભવતિ સ્થૂલસૂઢ્મઃ ॥ તસ્માન્મનોલિંગમઢો વંઢતિ ગુણાગુણત્વસ્ય પરાવસ્ય ॥ ૭ ॥ ગુણા-
નુરક્તં વ્યસનાય જંતોઃ ક્ષેમાય નૈર્ગુણ્યમથો મનઃ સ્યાત્ ॥ યથા પ્રઢીપો ઢૃતવર્તિમશ્ન શિઢાઃ સધૂમા મજતિ હાન્યઢા સ્વપ્ન ॥ ૮ ॥
પઢં તથા ગુણકર્માનુબંધં ઢૃત્તીર્મનઃ શ્રયતેઽન્યત્ર તત્ત્વપ્ન ॥ ઇકાઢશાસન્મનસો હિ ઢૃત્ય આકૂતયઃ પંચધિયોઽભિમાનઃ ॥ ૯ ॥ મા-
ત્રાણિ કર્માણિ પુરં ચ તાસાં વંઢતિ હૈકાઢશ વીર મૂમીઃ ॥ ગંધાકૃતિઃ સ્પર્શરસશ્રવાંસિ વિસર્ગરત્યર્થીભિજલ્પશિલ્પાઃ ॥ ૧૦ ॥
ઇકાઢશં સ્વીકરણં મમેતિ શય્યામહં ઢ્વાઢશમેક આહુઃ ॥ ઢ્વ્યસ્વભાવાશયકર્મકાલૈરેકાઢશામી મનસો વિકારાઃ ॥ સહસ્રશઃ શ-
તશઃ કોટિશ્ચ ક્ષેત્રજ્ઞતો ન મિથો ન સ્વતઃ સ્યુઃ ॥ ૧૧ ॥

કરે છે અને ઢી તથા વાટ સધછું બઢી જાય ત્યારે ઢરી જઢને તેજરૂપ થઈ જાય છે, તેપ્રમાણે મન ઝ્યાંસુધી વિષયો અને કર્મોમાં લાગી રહેલું હોય છે
ત્યાંસુધી તેમાં અગિયાર ઢૃત્તિઓ ઢેઢાય છે અને વિષયો તથા કર્મોથી છુટું પડે ત્યારે તે ઢહ્માકાર થઈ જાય છે. મનની ઢૃત્તિઓ અગિયાર છે તેઓમાં
પાંચ ક્રિયારૂપ છે, પાંચ જ્ઞાનરૂપ છે અને ઇક અભિમાનરૂપ છે ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ હે રાજા ! પાંચ વિષય, પાંચ કર્મ અને ઇક પુર ઇ અગિયાર પઢાર્થો,
ડપર કહેલી અગિયાર ઢૃત્તિઓની જગ્યા છે. ઇઓમાં ગંધ, રૂપ, સ્પર્શ, રસ અને શબ્ઢ ઇ પાંચ વિષય સમજવા, ઇટલે જ્ઞાનોંઢ્રિયરૂપ ઢ્વારથી મનની
ઢૃત્તિઓની ઇ જગ્યા છે, મલોત્સર્ગ, મૈથુન, ગતિ, માષણ અને કારીગરી ઇ પાંચ કર્મ સમજવાં, ઇટલે કર્મોંઢ્રિયરૂપ ઢ્વારથી મનની ઢૃત્તિઓની ઇ જ-
ગ્યા છે ॥ ૧૦ ॥ અગિયારમું જે પુર કહ્યું તે અભિમાન [મમતા] રૂપ મનની ઢૃત્તિનું સ્થાનક, ઇટલે માંરૂં છે ઇમ સ્વીકારેલું શરીર સમજવું.

केटलाएक विद्वानो एम पण केहेछे के अहंकार नामे मननी एक बारमी वृत्ति पण छे अने तेनी जग्या पण उपर केहेलुं शरीरज छे.^१ जोके एप्रमाणे मुख्यत्वेकरी मननी वृत्तिओ अगियार गणायछे तोपण ते वृत्तिओ पदार्थो, स्वभाव, संस्कार, अदृष्ट अने कालनेलीधे पोताना पेढाना भेदार्थी सेकडो, हजारो अने करोडो थायछे. हवे ए वृत्तिओ शार्थी पेदा थायछे एम विचार करिये तो जीवमांथी पेदा थवी घटती नथी; केम के जीव निर्वािकार छे. पोतपोतामां परस्परमांथी पण पेदा थवी घटती नथी, केम के एम मानवामां अन्योन्याश्रय^२ दोष आवेछे, तेम पोते पोतामां-थी पेदा थवी पण घटती नथी, केम के तेम थवामां आत्माश्रय^३ दोष आवेछे. एवी रीते कोई प्रकारथी पण ए वृत्तिओनी उत्पत्तिनुं निरूपण थइ शक्तुं नथी माटे ते वृत्तिओ खोटीज छे एम निश्चय करी शकयछे ॥ ११ ॥ ए प्रमाणे विषयो अने कर्मोना संबन्धथी मननी वृत्तिओ उठ्या करेछे

क्षेत्रज्ञ एता मनसो विमृतीजीवस्य मायारचितस्य नित्याः ॥ आविर्हिताः कापि तिरोहिताश्च शुद्धो विचष्टे ह्यविशुद्धकर्तुः ॥ १२ ॥

क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः पुराणः साक्षात्स्वयं ज्योतिरजः परेशः ॥ नारायणो भगवान्वासुदेवः स्वमाययात्मन्यवधीयमानः ॥ १३ ॥

यथाऽग्निलः स्थावरजंगमानामात्मस्वरूपेण निविष्ट ईशेत् ॥ एवं परो भगवान्वासुदेवः क्षेत्रज्ञ आत्मेदमनुप्रविष्टः ॥ १४ ॥

अने ते संबंध ज्यारे मटे लारं ते मन आत्माकार थइ जायछे के जे आत्मा पोताने अपवित्र करी देनारा अने मायाए बनावेला उपाधिरूप मननी प्रवाहरूपे निरंतर चालती ए वृत्तिओने शुद्ध रहीने जोगा करेछे. जाग्रत अने स्वप्न अवस्थामां ए वृत्तिओने प्रकट थएली जाणनार अने सुषुप्तिमां तिरोहित थएली जाणनार अर्थात् त्रणे अवस्थानो साक्षी ए आत्मा छे ॥ १२ ॥ जे आत्मा छे तेज पुराणपुरुष, स्वयंप्रकाश, अजन्मा अने सर्वना स्वामी साक्षात् परब्रह्म छे. भगवान्, नारायण अने वासुदेव पण एज छे. पोतानी मायाथी ईश्वररूपे एज सर्वने नियममां राखेछे ॥ १३ ॥ जेम वायु प्राणरूपथी प्रवेश करी स्थावर अने जंगमने नियममां राखेछे तेम क्षेत्रज्ञ भगवान् वासुदेव पण आत्मस्वरूपथी प्रवेश करी विश्वने नियममां राखेछे ॥ १४ ॥

^१ विवेकी पुरुषो शरीरने मारुं करी जाणेछे पण मूढ पुरुषो तो शरीरने हुं करी मानेछे. माटे अहंकारने बारमी जुदी वृत्ति गणी छे. २ मैत्र नामनो पुरुष चैत्र नामना पुरुषमांथी पेदा थयो अने चैत्र नामनो एज पुरुष मैत्र नामना एज पुरुषमांथी पेदा थयो एम मानवामां अन्योन्याश्रय (पेहेलामांथी बी-जो अने बीजामांथी पेहेलो थयो एवो स्वीकार) दोष आवेछे अने ते संभवविरुद्ध गणायछे. ३ पोताने पोतामांथीज पेदा थयो मानवो ए आत्माश्रय दोष गणायछे. केम के ते संभवविरुद्ध छे.

હે રહૂગણ રાજા ! સંગમાત્ર છોડી દઇને, છ દિવ્યોરૂપ શત્રુઓને જીતીને તથા જ્ઞાનના ઉદયથી આ જોવામાં આવતી સઘલી માયાને ટાલીને પ્રા-
ણી જ્યાંસુધી પોતાના સ્વરૂપને જાણતો નથી ત્યાંસુધી સંસારમાં મટક્યા કરેછે ॥ ૧૫ ॥ શોક, મોહ, રોગ, લોભ, વૈર અને મમતા કરાવનાર
તથા સ્વરૂપની ઉપાધિરૂપ એ મનજ લોકોને સંસારના તાપનું મૂલ છે એમ જ્યાંસુધી પ્રાણી જાણતો નથી ત્યાંસુધી સંસારમાં મટક્યા કરેછે ॥ ૧૬ ॥
ઘટલામાટે હે રાજા ! તું પોતે પણ એ મનરૂપ શત્રુ કે જે, જેમ જેમ ઉપેક્ષા રાખિયે તેમ તેમ વધતો જાયછે, મહાબલવાન છે, અને જુઠો છતાં પણ
સ્વરૂપને મુલવી દેખાર છે તેને સાવધાન રહી ભગવાનરૂપ ગુરુના ચરણની ઉપાસનારૂપ અસ્થથી હળી નાશ ॥ ૧૭ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भाग-
वतना पंचमस्कंधनो अगियारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૧૧ ॥ રહૂગણ રાજા કહેછે.— હે યોગેશ્વર ! તમે કે જે ઈશ્વરનાજ શરીરરૂપ, પરમાનંદના પ્ર-

ન યાવદેતાં તનુમૃન્નેદ્ર વિદ્યય માયાં વયુનોદયેન ॥ વિમુક્તસંગો જિતષદસપલ્લો વેદાત્મતત્ત્વં ભ્રમતીહ તાવત્ ॥ ૧૫ ॥ ન યા-
વદેતન્મન આત્મલિંગં સંસારતાપાવપનં જનસ્ય ॥ યચ્છોકમોહામયરાગલોભૈરેાનુબંધં મમતાં વિધતે ॥ ૧૬ ॥ પ્રાતૃવ્યમેનં ત-
દદન્નવીર્યમુપેક્ષ્યાડ્યેધિતમપ્રમત્તઃ ॥ ગુરોર્હેશ્વરણોપાસનાસ્ત્રો જહિ વ્યલીકં સ્વયમાત્મમોષમ્ ૧૭ ॥ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे पंचमस्कंधे रहूगणसंवादे एकादशोऽध्यायः ॥ ૧૧ ॥ ॥ રહૂગણ ઉવાચ ॥ ॥ નમો નમઃ કારણવિગ્રહાય સ્વ-
રૂપતુચ્છીકૃતવિગ્રહાય ॥ નમોઽવધૂતદ્વિજબંધુલિંગનિમૂદનિત્યાનુભવાય તુભ્યમ્ ॥ ૧ ॥ જ્વરામયાર્તસ્ય યથા ગદં સન્નિદાઘદગ્ધ-
સ્ય યથા હિમાંભઃ ॥ કુદેહમાનાહિવિદટ્ટદટ્ટેર્બ્રહ્મન્વચસ્તેઽમૃતમૌષધં મે ॥ ૨ ॥ તસ્માદ્ભવંતં મમ સંશયાર્થં પ્રધ્યામિ પશ્રાદધુના સુબો-
ધમ્ ॥ અધ્યાત્મયોગગ્રથિતં તવોક્તમાર્યાહિ કૌતૂહલચેતસો મે ॥ ૩ ॥ ॥

કાશથી દેહાદિકને તુચ્છ ગણનાર અને સામાન્ય બ્રાહ્મણના વેષથી પોતાના સ્વતંત્ર અનુભવને ગૂઢ રાખનાર છો તેમને વારંવાર નમસ્કાર કરુંછું
॥ ૧ ॥ તાવના રોગથી પીડાણલાને જેમ ઓસડ અમૃતરૂપ છે અને ગરમીથી તપી ગણલાને જેમ ટાડું જલ અમૃતરૂપ છે તેમ હે મહારાજ ! હું કે
જે આ અધમ દેહના અભિમાનરૂપ સર્પ કરડવાથી આંધળો થયેલો છું, તેને તમારું વચન અમૃત અને ઔષધરૂપ છે ॥ ૨ ॥ ઘટલામાટે મારા મનમાં
જે સંશય છે તે તો હું પાછલથી આપને પૂછીશ, પણ હમણાં તો જ્ઞાનયોગથી ગુંથાણલી જે વાત આપ કહી ગયા તેવુંજ મારાથી ઠીક સમજાય એવું
વ્યાખ્યાન કરો. એ સાંભલવાનો મને ઉત્સાહ થયો છે ॥ ૩ ॥ ॥

૧ આ બારમા અધ્યાયમાં, રહૂગણ રાજાએ સંદેહનેલીધે ફરીવાર પૂછતાં એ મોટા યોગી જડભરતે તેના સઘલા સંદેહ મટાડ્યા એ કથા કેહેવામાં આવશે.

हे योगेश्वर ! आ भार उपाडवा वगैरेनी क्रिया अने तेथी थंतुं परिश्रमादिक के जे प्रत्यक्ष रीते सत्य देखायछे अने व्यवहारतुं कारण छे ते सभछुं वास्तविक विचार करतां कांइ छेज नहि, एम जे आप कही गया ते वातमां मारा मननी भ्रांति मटती नथी ॥ ४ ॥ जडभरत केहेछे.- जे पृथ्वी-मांथी बनेलें पदार्थ कोइ कारणथी पृथ्वी उपर चालेछे तेने आपणे मोइ वगैरे नामथी जाणिये छिये अने जे चालतो नथी तेने आपणे पथरा वगैरे नामथी जाणिये छिये, बाकी मोइमां अने पथरामां कांइ पण भेद नथी; माटे पथराने जेम जडपणानेलींघे भार के परिश्रम नथी तेम मोइने पण भार के परिश्रम नज होवो जोइए. जेने परिश्रम लागेछे तेनुं जो निरूपण थइ शक्तुं होय तो कदाच आपणे परिश्रम लागवानी वात साची पण मानिये, परंतु तेज थइ शक्तुं नथी. अवयवो शिवाय अवयवीनुं निरूपणज थइ शक्तुं नथी. जोबुं जोइए के एक मोइना शरीरमां केटला अवयवो छे ? माटीमांथी बनेला मोइना पगउपर धुंटी छे, धुंटी उपर पींड़ीओ छे, पींड़ीउपर गोठण छे, गोठण उपर साथळ छे, साथळ उपर केड छे,

यदाह योगेश्वर दृश्यमानं क्रियाफलं मद्भवहारमूलम् ॥ न हांजसा तत्त्वविमर्शनाय भवानमुष्मिन् भ्रमते मनो मे ॥ ४ ॥
ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ अयं जनो नाम चलन्पृथिव्यां यः पार्थिवः पार्थिवः कस्य हेतोः ॥ तस्यापि चांद्र्योरधिगुल्फजंघजानू-
रुमध्योरशिरोधरांसाः ॥ ५ ॥ असेधिदार्वी शिबिका च यस्यां सौवीराजेत्यपदेश आस्ते ॥ यस्मिन्भवान् रूढनिजाभिमानो
राजाऽस्मि सिंधुष्विति दुर्मदांधः ॥ ६ ॥ शोच्यानिमांस्त्वमधिकष्टदीनान्विष्टा निग्रहं निरनुग्रहोऽसि ॥ जनस्य गोप्ताऽस्मि विकल्प-
मानो न शोभसे वृद्धसभासु धृष्टः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

केड उपर छाती छे, छातीउपर डोक छे, डोकपछी खभा आवेछे अने खभा उपर लाकडांनी पालखी छे के जे पालखीमां सौवीर देशनो राजा एवा नामथी ओळखातुं आ माटीनुं ओठुं बेठुं छे. हवे एटला बधा कटकाओमां कया कटकाने भार के परिश्रम छे ? जो कटका वगरनो एकज पदार्थ होय तो आपणे तेने भार के परिश्रम लागवतुं मानिये, परंतु कटकाओने छोडी देतां शरीर नामनो कांइ पण पदार्थ रेहेतो नथी माटे भार के परिश्रम कोने लागेछे तेनुं कांइ निरूपणज थइ शक्तुं नथी. पालखीमां बेठेलां माटीनां ओठामां [शरीरमां] हुं छुं एवुं अभिमान धरी तुं सिंधु-देशना राजापणाना मदथी आंधळो बनतां आ महाकष्टथी कंगाल थएला बिचारा मोइओने बेठे पकडेछे माटे खरेखर तुं निर्दय अने घातकी छे अने एप्रमाणे घातकी छतां पण तुं निर्लज्जपणाथी बकेछे के ' हुं तो मनुष्योनी रक्षा करनार छुं, ' माटे विवेकी पुरुषोनी सभामां तने शोभा मळे एम नथी ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

ઉપર ઉપરના અવયવોનો માર નીચેનીચેના અવયવોને લાગેછે એમ પણ કહી શકાતું નથી; કેમકે અવયવવાલા એક પદાર્થનું જેમ નિરૂપણ થઈ શકતું નથી તેમ અવયવોનું પણ નિરૂપણ થઈ શકતું નથી. સ્થાવર અને જંગમ સઘલા જગતની ઉત્પત્તિ અને નાશ પૃથ્વીમાંજ થાયછે એ વાત સિદ્ધ છે માટે સઘલા અવયવો પૃથ્વીનાજ વિકાર છે એટલુંજ નહિ પરંતુ કોઈ પણ જગતનો પદાર્થ પૃથ્વીથી જુદો પડે એમ નથી. માત્ર તે તે પદાર્થોનાં નામજ જુદાં છે માટે નામ માત્ર શિવાય વ્યવહારનું કોઈ પણ કારણ કાર્ય કરવાને લીધે સત્ય છે એમ અનુમાન થઈ શકતું નથી. જો અનુમાન થઈ શકતું હોય તો તુજ કહે ॥ ૮ ॥ આ ઉપરથી અંતે પૃથ્વી સત્ય છે એમ માનવું નહિ, કેમ કે વાસ્તવિક વિચાર કરતાં પૃથ્વી પણ મિથ્યા ઠરેછે. પૃથ્વી પોતાના કારણરૂપ સૂક્ષ્મ પરમાણુઓમાં લય પામેછે તેથી પરમાણુ શિવાય પૃથ્વી કોઈ પણ પદાર્થ નથી; અને પરમાણુઓ કે જેઓના સમૂહથી પૃથ્વીની કલ્પના કરી છે અને પૃથ્વીને સિદ્ધ કરવાનેમારૂજ જેઓની માત્ર મનથીજ કલ્પના થઈ છે તેઓ પણ સત્ય નથી, કેમ કે સઘલા પ્રપંચની પેઠે પરમાણુઓ પણ તેઓના સ્વરા કારણના અજ્ઞાનથીજ કલ્પાયા છે ॥ ૯ ॥ એ પ્રમાણે સૌંજી પણ પાતલું, જાડું, નાનું, મોટું, કારણ, કાર્ય, સંચેતન

યદા ક્ષિતાવેવ ચરાચરસ્ય વિદામ નિશાં પ્રભવં ચ નિત્યમ્ ॥ તન્નામતોઽવ્યદ્યવહારમૂલં નિરૂપ્યતાં સત્ક્રિયયાનુમેયમ્ ॥ ૮ ॥ एवं નિરુક્તં ક્ષિતિશબ્દવૃત્તમસન્નિધાનાત્પરમાણવો યે ॥ અવિદ્યાયા મનસા કલ્પિતાસ્તે યેષાં સમૂહેન કૃતો વિશેષઃ ॥ ૯ ॥ एवं કૃશં સ્થૂ-લમણુર્વહદ્યદસૃષ્ણ સજીવમજીવમન્યત્ ॥ દ્રવ્યસ્વભાવાશયકાલકર્મનામ્નાઽજયોવેદિ કૃતં દ્વિતીયમ્ ॥ ૧૦ ॥ જ્ઞાનં વિશુદ્ધં પરમાર્થમે-કમનંતરં ત્વહિર્બ્રહ્મ સત્યમ્ ॥ પ્રત્યક્ પ્રશાંતં ભગવચ્છબ્દમંજૂં યદ્વાસુદેવં કવયો વદન્તિ ॥ ૧૧ ॥ રહુગણૈતત્પસા ન યતિ ન ચેજ્યયા નિર્વપણાદ્વહાદા ॥ ન ચ્છંદસા નૈવ જલાગ્નિસૂર્યૈર્વિના મહત્પાદરજોઽભિષેકમ્ ॥ ૧૨ ॥

અને જડ એ સઘલું દ્વૈતમાત્ર માયાથી [અજ્ઞાનથી] જ બનેલું છે અને દ્રવ્ય, સ્વભાવ, સંસ્કાર, કાલ અને અદૃષ્ટ એ સઘલાં મૂલતત્ત્વ માયાનાંજ નામ છે. અર્થાત્ કેવલ સ્વોટા અજ્ઞાનથીજ કલ્પિત છે એમ જાણ ॥ ૧૦ ॥ ત્યારે સાચું શું છે એ જાણવું હોય તો જ્ઞાનસ્વરૂપ એક પરબ્રહ્મજ સ્વરી રીતે સત્ય છે કે જેના અજ્ઞાનથી દોરીના સર્પની પેઠે આ મિથ્યામૃત જગતની કલ્પના થઈ છે. એ પરબ્રહ્મ શુદ્ધ છે, એક છે, તેની વહાર પણ સૌંજી કોઈ ન-થી અને અંદર પણ સૌંજી કોઈ નથી, પોતેજ પરિપૂર્ણ છે, તે આપણું પોતાનુંજ સ્વરૂપ છે, નિર્વિકાર છે, અને ભગવાન્ તથા વાસુદેવ એવાં નામોથી વિ-દ્વાનો તેનેજ કેહેછે ॥ ૧૧ ॥ હે રહુગણ રાજા ! આ પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ તપ કરવાથી થતી નથી, વેદોક્ત કર્મ કરવાથી થતી નથી, પ્રાણિયોને અન્નાદિકનો ભાગ આપવાથી થતી નથી, પરોપકાર કરવાથી થતી નથી, વેદનો અભ્યાસ કરવાથી થતી નથી, તેમ જલ, અગ્નિ કે સૂર્યની ઉપાસના કરવાથી પણ થતી નથી; માત્ર મહાત્મા પુરુષોની ચરણરજનું સેવન કન્યાથી થાયછે કે જે મહાત્મા પુરુષોમાં વિષયની વાતોનો નાશ કરનારી ભગ-

વત્કથાજ નિરંતર ચાલ્યા કરેછે. એ કથાનું રોજ સેવન કરવાથી મુમુક્ષુ માણસને ભગવાનસંબંધી સારું જ્ઞાન થાયછે ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ વિષયનો સંગ તો યોગથી ઘટ્ટ કરવાર છે એ વાત મને પણ પૂરી રીતે વીતેલી છે. હું પૂર્વે ભરત નામનો રાજા હતો. તે આ લોક તથા પરલોકસંબંધી સઘલી તૃષ્ણા છોડી દઈને ભગવાનનું આરાધન કરતો હતો ત્યાં મૃગના સંગનેલીધે સઘલા સ્વાર્થનો નાશ થઈ જતાં મૃગના અવતારમાં આવી પડ્યો હતો ॥ ૧૪ ॥ હે રાજા ! મેં ભગવાનનું પૂજન કર્યું હતું તેના પ્રભાવથી મૃગના અવતારમાં પણ મને એ વાતનું સ્મરણ ગયું ન હતું. એટલામાટે લોકોનો સંગ થઈ જવાની ધાસ્તીનેલીધે છાનો અને સંગરહિત રહીને ફરુંછું ॥ ૧૫ ॥ સિદ્ધાંત એવા છે કે વૈરાગ્યવાલા મહાત્મા પુરુષના સત્સંગથી થઈ જાણનારૂપ

યત્રોત્તમશ્લોકયુગાનુવાદઃ પ્રસ્તૂયતે ગ્રામ્યકથાવિધાતઃ ॥ નિષેધમાણોઽનુદિનં મુમુક્ષોર્મતિં સતીં યચ્છતિ વાસુદેવે ॥ ૧૩ ॥ અહં પુરા ભરતો નામ રાજા વિમુક્તદૃષ્ટુતસંગબંધઃ ॥ આરાધનં ભગવત્તે હિમાનો મૃગોઽભવં મૃગસંગાદ્ધર્તાર્થઃ ॥ ૧૪ ॥ સા માં સ્મૃતિ-મૃગદેહેઽપિ વીર કૃષ્ણાર્ચનપ્રભવા નો જહાતિ ॥ અથો અહં જનસંગાદસંગો વિશંકમાનોઽવિવૃતશ્રમિ ॥ ૧૫ ॥ તસ્માન્નરોઽસંગ-સુસંગજાતજ્ઞાનાસિનેહૈવ વિવૃક્ષ્ણમોહઃ ॥ હરિં તદીહાકથનસ્મૃતિભ્યાં લબ્ધસ્મૃતિર્યાત્યતિપારમધ્વનઃ ॥ ૧૬ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભા-ગવતે મહાપુરાણે પંચમસ્કંધે બ્રાહ્મણરહ્મણસંવાદે દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥ ॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥ ॥ દુરત્યયેઽધ્વન્યજયા નિવે-શિતો રજસ્તમઃસ્ત્વવિભક્તકર્મદૃક્ ॥ સ એ સાઝોથિપરઃ પરિભ્રમન્ ભવાટર્થી યાતિ ન શર્મ વિંદતિ ॥ ૧ ॥ ॥

તરવારથી જે માણસ મોહને કાપી નાલે તેને ભગવાનની લીલાનાં કથન અને સ્મરણથી સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવાનેલીધે સંસારનો છેડો આવી જઈ ભગ-વત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાયછે ॥ ૧૬ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના પંચમસ્કંધનો ચારમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૨ ॥ જડભરત કેહેછે' - આ દુસ્તર પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં માયાએ નાખેલો અને રજોગુણ તમોગુણ તથા સત્વગુણથી જુદાં જુદાં વૈચાણ્યોં કર્મોનેજ પોતાનાં કર્તવ્યરૂપ જાણતો આ જીવલોકનો સંધ, સુખની ઇચ્છાથી, વાણિયાઓનો સંધ જેમ ધન કમાવાની ઇચ્છાથી વગડામાં ચાલ્યો જતો હોય, તેમ ભટકતો ભટકતો સંસારરૂપ વગડામાં ચાલ્યો જાયછે, પરંતુ સુખ પામતો નથી ॥ ૧ ॥ ॥

૧ આ તેરમા અધ્યાયમાં, વૈરાગ્ય વાગરના માણસને બ્રહ્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કરવો વૃથા છે એમ જાણી રહ્મણને દૃઢ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવાને સારુ જડભરત સંસારને વગડાનું રૂપક આપી વર્ણન કરશે. ૨ આ તેરમા અધ્યાયમાં વર્ણવેલા રૂપકસંબંધી પદાર્થોનું વ્યાખ્યાન જોકે ચરુદમા અધ્યાયમાં શુકદેવજીએ આપેલું છે તેપણ આ પ્રકરણ વાંચતાં સેહેલાઈથી સમજાઈ શકે એટલામાટે થોડું થોડું નીચે વ્યાખ્યાન આપશું અને તેમાં વગડાના તથા સંસારના પક્ષમાં એ-કસરખુંજ મળતું આવવાથી જ્યાં વીજો અર્થ લેવાની જરૂર નહિ જણાય ત્યાં લેલશું નહિ.

હે રાજા ! જે વગડામાં સ્વરાવ નાયકવાઠાં એ સંઘને છ ચોરેં બલાત્કારથી લુટીં લેહે. નાહાર જેમ ઘુસી જઈને ઘેટાને સ્વેંતે તેમ શિયાળિયાં ઘુસી જઈને ગાફલ રહેનારા સંઘમાંના માણસને આમ તેમ સ્વેંતે ॥ ૨ ॥ ઘણી લતા, સ્વડ અને ફાંસરાંથી ઘાટી જગ્યામાં મયંકર ઢાંસ અને મચ્છરોથી મારે પીડા કરેછે. ૧ કોઈ ઠેકાણે એ સંઘ ગંધર્વનગરને સાચું માનેછે અને કોઈ ઠેકાણે મોટા વેગથી જતાં ભૂતનાં ઉર્બાહિયાંને લેવાનું મન કરેછે ॥ ૩ ॥ ઉતારાની જગ્યા, જલ અને ધનની લાલચથી એ વગડામાં આમથી તેમ અને તેમથી આમ દોહ્યાં કરેછે. કોઈ ઠેકાણે આંલ્યોમાં ધૂલેં મરાઈ જતાં વીતોહિયીં વાથી ઉડેલી ધૂલથી ઢંકાઈ ગઈલી દિશીઓને જાણતો નથી ॥ ૪ ॥ દેસવામાં નહિ આવતાં તમરાંઓનીં અવાજથી કાનને પીડા

યસામિમે ષનરદેવ દસ્યવઃ સાર્યં વિહુપંતિ કુનાયકં બલાત્ ॥ ગોમાયવો યત્ર હરંતિ સાર્થિકં પ્રમત્તમાવિશ્ય યથોરણં વૃકાઃ ॥ ૨ ॥ પ્રભૃતવીરુત્તુણુલ્મગહ્નરે કઠોરદંશૈર્મશૈર્કરુપદ્રુતઃ ॥ ક્વચિત્તુ ગંધર્વપુરં પ્રપશ્યતિ ક્વચિત્ક્વચિન્નાશુરયોલ્મુકપ્રહમ્ ॥ ૩ ॥ નિવાસતો-યદ્રવિણાલબુદ્ધિસ્તતસ્તતો ધાવતિ મો અટ્યામ્ ॥ ક્વચિન્ન વાલ્યોત્થિતપાંસુધ્રુપ્ત્રા દિશો ન જાનાતિ રજસ્વલાક્ષઃ ॥ ૪ ॥ અદૃશ્યન્નિ-હીસ્વનકર્ણશૂલ ઉલ્લકવાગ્મિર્વ્યથિતાંતરાત્મા ॥ અપુણ્યવૃક્ષાન્શૂયતે ક્ષુધાર્દિતો મરીચિતોયાન્યભિધાવતિ ક્વચિત્ ॥ ૫ ॥ ક્વચિ-દ્વિતોયાઃ સરિતોઽભિયાતિ પરસ્પરં ચાલષતે નિરંધઃ ॥ આસાઘ દાવં ક્વચિદભિત્તસો નિર્વિદ્યતે ક્વ ચ યક્ષૈર્હતાસુઃ ॥ ૬ ॥ શૂરૈર્હ-તસ્યઃ ક્વ ચ નિર્વિણ્ણચેતાઃ શોચન્વિમુહ્યન્નુપયાતિ કશ્મલમ્ ॥ ક્વચિન્ન ગંધર્વપુરં પ્રવિષ્ઠઃ પ્રમોદતે નિર્વૃતવન્મુદૂર્તમ્ ॥ ૭ ॥ ॥ થાયછે. ધૂડનીં શબ્દોથી અંતઃકરણમાં સ્વેદ થાયછે. મૂલનો માન્યો અપવિત્ર જાઈને સેવેછે અને કોઈ વચ્ચે શાંસવાનાં પૈળી પીવાને પળ દોડેછે ॥ ૫ ॥ કોઈ વચ્ચે પાળી વગરની નદીઓ કે જેઓમાં પડી જવાથી શરીર ભાંગી જતાં તુરત દુઃસ્વ થાય અને પાળી પળ મળે નહિ તેઓમાં જાયછે. કોઈ વચ્ચે અન્ન સુટી જતાં બીજાઓપસેથી લેવાને ઇચ્છેછે. કોઈ વચ્ચે દાવાનેલેને પામી ઐશ્વિથી તપી જતાં અકલાઈ જાયછે. કોઈ વચ્ચે ઐશ્વ-લોકો પ્રાપ્ત હરી લેછે ॥ ૬ ॥ બીજા જોરાતા લોકો ધન હરી લેછે તેથી સ્વેદ પામીને શોક કરેછે, મુંઝાયછે અને મૂંઝિત થઈ જાયછે. કોઈ વચ્ચે ગંધર્વપુરમાં પેસીને સુલીયાની પેટે થોડી વાર આનંદ માની લેછે ॥ ૭ ॥ ॥

૧ બુદ્ધિ. ૨ છ હંદિયો. ૩ ધર્મમાં ઉપયોગી થાય એવા ધનને ઉપભોગદ્વારા લુટી લેછે. ૪ વાયડી છોકરાં વગેરે. ૫ તું મારો ઘણી અને તું મારો વાપ એવી દબચી ઘુસી જઈને. ૬ તૃષ્ણા અને કર્મ વગેરેથી ઘાટા ગૃહસ્થાશ્રમમાં ટુર્જનો પીડા કરેછે. ૭ ગંધર્વપુરની પેટે મિથ્યા હતાં દેસવામાં આવતા દેહાદિકને સત્ય માનેછે. ૮ ભૂતના મહકા જેવું સોનું. ૯ આ વિષય વગડો અને સંસાર બંનેમાં સરસોજ છે. ૧૦ રજોગુણ. ૧૧ સ્ત્રી. ૧૨ રાગાદિક. ૧૩ કર્મના સાક્ષીરૂપ દિશાના દેવો. ૧૪ પરીક્ષ અપ્રિય બોલનાર. ૧૫ પ્રત્યક્ષ અપ્રિય બોલનાર લોકો. ૧૬ અધર્મી લોકો. ૧૭ સ્વોટા વિષયો. ૧૮ આ લોક અને પરલોકમાં દુઃસ્વદાથી પાલંડોમાં મળેછે. ૧૯ પુત્રો અને માઈઓ વગેરે પાસેથી. ૨૦ ઘર. ૨૧ શોક. ૨૨ યક્ષજેવા રાજાઓ. ૨૩ ધન. ૨૪ ગંધર્વપુરની પેટે સ્વોટા વાપડીકરા વગેરેના સમાજમાં.

कोइ ठेकाणे चालतां कांटा अने कांकराओ पगमां वागळे' तेथीं पर्वतनी उपर चडवानी इच्छा पार नहि पडतां कचवायळे. क्षणे क्षणे अंदरना अग्निथी पीडाइने बीजा लोको उपर क्रोध करेळे ॥ ८ ॥ कोइ वखते अजगर सेंप गळी जतां वगडासां फेंकी दीधेला मुडदानी पेठे कशुं जाणतो नथी. कोइ ठेकाणे घातकी प्राणीओ करडतां आंधळो थइ जई जंडी खाईसां पडी दुःखमांज सुइ रहेळे ॥ ९ ॥ कोइ ठेकाणे मर्धने शोधवा जतां तेनी मांवीओ'१० करडवीथी व्यथा पामेळे अने वखते मांड मांड करी मध हाथमां आवेळे तो तेनी पसेछी बीजाओ बलात्कारी लुटी लेळे अने तेओनी सामो थायळे तो वळी व्रीजाओ लुटी लेळे ॥ १० ॥ कोइ वखते टाढ, तडको, वायु अने वरसादथी वचवानो उपाय नहि बनी शकतां एमज बेसी रेहेळे. कोइ वखते थोडी घणी लेवदेव करतां धननी बाबतमां ठगाई करवाथी देखतुं पात्र थायळे ॥ ११ ॥ कोइ कोइ ठेकाणे धन खूटी जतां ए व-

चलन् क्वचित्कटकशर्करांघ्निरनगारुक्षुर्विमना इवास्ते ॥ पदे पदेऽभ्यंतरवह्निनाग्दितः कौटुंबिकः क्रुध्यति वै जनाय ॥ ८ ॥ क्व-
चिन्निगीणोऽजगराहिना जनो नावैति किंचिद्विपिनेऽपविद्धः ॥ दष्टः स्म शंते क्व च दंष्ट्रकैरंशोऽयक्षणे पतितस्तमिसे ॥ ९ ॥
कहिंस्मचिक्षुद्रसान्विचिन्वंस्तन्मक्षिकाभिर्यथितो विमानः ॥ तत्रातिकृच्छ्रं प्रतिलब्धमानो बलाद्विह्वल्यत तं ततोऽन्ये ॥ १० ॥
क्वचिच्च शीतातपवातवर्षप्रतिक्रियां कर्तुमनीश आस्ते ॥ क्वचिन्मिथो विपणन्यच्च किंचिद्विद्वेषमृच्छयुत वित्तशक्त्यात् ॥ ११ ॥ क्व-
चित्क्वचिक्षीणधनस्तु तस्मिन् शय्यासनस्थानविहारहीनः ॥ याचन्यपरादप्रतिलब्धकामः पारक्यदृष्टिर्लभतेऽवमानम् ॥ १२ ॥ अ-
न्योन्यावित्तव्यतिषंगवृद्धवैरादुबंधो विवहन्मिथश्च ॥ अध्वन्यमुष्मिन्वृक्षवित्तवायोपसर्गेर्विहरन्विपन्नः ॥ १३ ॥ तांस्तान्विपन्नान्स
हि तत्र तत्र विहाय जातं परिगृह्य सार्थः ॥ आवर्ततेऽद्यापि न कश्चिदत्र वीराध्वनः पारसुपैति योगम् ॥ १४ ॥

गडासां पथारी, आसन जगा के वाहन कांइ पण मळतुं नथी. पराया पासे मागतां पण जोइती वस्तु न मळवाथी पारकी वस्तु लइ लेवानी इच्छा थतां अपमान थायळे ॥ १२ ॥ एकबीजामां पदार्थने बदले पदार्थ आपवानो व्यवहार करतां वैर वधी जायळे. परस्परमां विवाह वगरेना संबंध करी लेळे. घणां कष्ट, परिश्रम, धननी हरकतो अने द्वेष वगरेनेलीधे वगडासां मुवेला जेवो थइ जायळे ॥ १३ ॥ वगडाना मार्गमां जे कोइ मरी जाय तेओने त्यांज मूकी देळे अने जेओ नवा जन्मे तेओने साथे लइ चाल्या करेळे. हे वीर ! एवी रीते चालतां चालतां ज्यांथी चालवानुं शरू थयुं छे ते ठेकाणे कोइ पाछो आवतो नथी अने ए मार्गाना छेडारूप जे योग छे तेने पण कोइ पोहोचतो नथी. ॥ १४ ॥

१ विघ्नो नडेळे. २ मोटुं काम करवानी इच्छा. ३ जठराग्नि-भूख. ४ निद्रा. ५ दुर्जनो. ६ पीडा करतां. ७ विवेकरहित. ८ मोह. ९ परस्त्री वगरे. १० तेओना मालेको. ११ मारवा लागवाथी. १२ परब्रह्म.

શુરવીર અને દિગ્વિજય કરનારા પુરુષો પળ “આ પૃથ્વી મારી અને આ પૃથ્વી મારી” એમ પૃથ્વીને સારૂજ વૈર બાંધીને સારૂજમાં મરી જાયછે પણ નિર્વૈરપણાથી રહેનારો સંન્યાસી જે સ્થાનકમાં જાયછે તે સ્થાનકને તો કોઈ પણ પામતા નથી ॥ ૧૫ ॥ એ વગડામાં લતાઓની શાखाઓને જોઈને મોહ પામેછે અને લતાસંબંધી મીઠી વાતો કરનારાઓના પ્રસંગમાં રહેવા ઇચ્છેછે. કોઈ ઠેકાણે અને કોઈ વસ્તે સિંહનાં ટોળાંથી ત્રાસ પામીને તે ત્રાસ મટાડવાસારૂ, કોઈ લોકોના ભમાવવાથી બગલા, કંક અને ગરજોનાં ટોળામાં પેશી જાયછે ॥ ૧૬ ॥ એ બગલા વગેરે ઊગી લેવાથી તેના સંગમાં કોઈ ફલ નથી એમ જાણી હંસોનાં ટોળામાં પેસેછે અને હંસોની રીત માત્ર પસંદ નહિ આવતાં વાનરાઓને મળેછે. એ વાનરાઓની રમતગમ્મ-તથી તથા એકબીજાઓનાં મોઢાં જોવાથી પોતાના જીવવાના અવધિને ભૂલી જાયછે ॥ ૧૭ ॥ વૃક્ષોમાં રમવાની ઇચ્છા રાખેછે, સ્ત્રી અને પુત્રોડપર મનસિનો નિર્જિતદિગ્ગજેન્દ્રા મમેતિ સર્વે ભુવિ બદ્ધવૈરાઃ ॥ મૃદ્ધે શયીરન્ન તુ તદ્ભજંતિ યન્યસ્તદંડો ગતવૈરોઽભિયાતિ ॥ ૧૫ ॥ પ્રસ-જ્ઞતિ ક્વાપિ લતામુજાશ્રયસ્તદાશ્રયાવ્યક્તપદદ્વિજસૃહઃ ॥ ક્વચિત્કદાચિદ્ધરિચક્રતક્ષસન્સરૂયં વિધતે વક્રકંકઋષ્ટ્રેઃ ॥ ૧૬ ॥ તે-વંચિતોઽહં સક્કલં સમાવિશન્નરોચયઞ્છીલમુપૈતિ વાનરાન્ ॥ તજ્ઞાતિરાસેન સુનિર્વૈત્તેદ્રિયઃ પરસ્પરોદ્રીક્ષણવિસ્મૃતાવધિઃ ॥ ૧૭ ॥ ડુમેષુ રંસ્યન્સુતદારવત્સલો વ્યવાયદીનો વિવશઃ સ્વબંધને ॥ ક્વચિત્પ્રમાદાદ્ગિરિકંદરે પતન્વહ્નિં ગૃહીત્વા ગજમીત આસ્થિતઃ ॥ ૧૮ ॥ અતઃ કથંચિત્સ વિમુક્ત આપદઃ પુનશ્ચ સાર્થં પ્રવિશત્યર્ગિદમ ॥ અચન્યમુષ્મિન્નજયા નિવેશિતો ભ્રમજ્ઞનોઽધ્યાપિ ન વેદ કશ્ચન ॥ ૧૯ ॥ રહુગણત્વમપિ હ્યધ્વનોઽસ્ય સંન્યસ્તદંડઃ કૃતઘૃતમૈત્રઃ ॥ અસજ્જિતાત્મા હરિસેવયા શિતજ્ઞાનાસિમાદાય તરાતિપારમ્ ॥ ૨૦ ॥ પ્રેમ રાખેછે, મૈથુનને માટે રાંક બની જાયછે અને એમ કરતાં જે બંધન આવેછે તેને મટાડી શકતો નથી. કોઈ વસ્તે ગફલતથી પર્વતની ગુફામાં પડી જાયછે અને ગુફાના હૈથીથી ભય પામીને એક ભેંટાને પકડી ડમો રહેછે ॥ ૧૮ ॥ એ આપદામાંથી માંડ માંડ છૂટેછે તો પાછો સંઘમાં જઈ મળેછે. આ વગડાના માર્ગમાં માયાએ નાસી દીધેલો અને મટક્યા કરતો કોઈ પણ માણસ હજુ સુધી ચેતતો નથી ॥ ૧૯ ॥ હે રહુગણ રાજા! તું પણ કે જે એ સંઘમાંનોજ છે તે, દંડનો ત્યાગ કરી પ્રાણીઓની સાથે મિત્રતા કરી અને વિષયોમાં આસક્તિ છોડી દેઈને ભગવાનની સેવાથી સ-જ્ઞા કરેલી જ્ઞાનરૂપ તરવાર લઈ આ માર્ગનો છેડો લે ॥ ૨૦ ॥

૧ સિંહાવલોકનની રીતથી પાછું સંસારરૂપી વગડાનુંજ વર્ણન કરેછે. ૨ સ્ત્રિયો. ૩ શાલાના જેવા કુળા કુળા હાથ. ૪ કાલચક્રથી થતાં જન્મમરણા-દિક. ૫ બગલાના જેવા ડાગ, કાગડાના જેવા કુદર અને ગરજના જેવા ક્રૂર પાંખડીઓનાં ટોળાં. ૬ બ્રાહ્મણો. ૭ પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વક પુનઃસંસ્કાર કરાવવા વગેરે બ્રાહ્મણોની રીતમાત્ર પસંદ નહિ પડતાં વાનરાના જેવા આચારવ્રત (માર્ગો સાધુ વગેરે) લોકોને મળેછે. ૮ સ્ત્રીપુરુષો. ૯ ઘર. ૧૦ ભયંકર રોગ વગેરે દુઃસ્થ ૧૧ મૃત્યુ. ૧૨ પ્રારબ્ધકર્મ. ૧૩ પ્રવૃત્તિમાર્ગ.

रहूण राजा कहेछे.—अहो सघळा जन्मोमां माणसनो जन्मज सहकरतां उत्तम छे. स्वर्गादिकमां देवताओ वगरेना अवतारो आवे तेओने पण शुं करतुं ? केम के ए बीजा अवतारोमां भगवानना यशथी चित्तने शुद्ध करनारा आपजेवा महात्माओनो घणो समागम थतो नथी ॥ २१ ॥ आपनां चरणारविंदनी रजतुं निरंतर सेवन करवाथी जेनां पाप मटी गयां होय तेने भगवाननी निर्मल भक्ति थाय ए कांई आश्रय नथी. केम के आपना बे घडी वारना समागमथीज मारो अविवेक के जे कुतर्कथी मजबूत थयो हतो ते मटी गयो ॥ २२ ॥ मोटाओने, बच्चाओने, जुवानोने अने बटुकपर्यंत सघळाओने, नमस्कार करूंछे. जे^२ ब्रह्मवेत्ताओ अवधूतना वेषथी पृथ्वीमां फरेछे तेओथी राजाओतुं कल्याण थजो ॥ २३ ॥ शुंकदेवजी कहेछे.— हे परीक्षित राजा ! ए प्रमाणे ब्रह्मवेत्ता जडभरते पोतातुं अपमान करनारा रहूण राजाने पण करुणाथी ब्रह्मविद्यानो उपदेश

राजोवाच ॥ ॥ अहो नृजन्माखिलजन्मशोभनं किं जन्मभिस्त्वरैरप्यमुष्मिन् ॥ न यद्वृषीकेशयशः कृतात्मनां महात्मना वः प्रचुरः समागमः ॥ २१ ॥ न ह्यद्भुतं त्वच्चरणजरेणुभिर्हताहसो भक्तिरथोक्षजेऽमला ॥ मौहूर्तिकाद्यस्य समागमाच्च मे दुस्त-
र्कमूलोऽपहतोऽविवेकः ॥ २२ ॥ नमो महद्भ्यो नमः शिशुभ्यो नमो युवभ्यो नम आचन्द्रभ्यः ॥ ये ब्राह्मणा गामवधूतलिंगाश्च-
रन्ति तेभ्यः शिवमस्तु राज्ञाम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्येवमुत्तरामातः स वै ब्रह्मर्षिसुतः सिंधुपतय आत्मसत्तत्त्वं
विगणयतः परानुभावः परमकारुणिकतयोपदिश्य रहूणेन सकृणमभिवंदितचरण आपूर्णार्णव इव निभृतकरणोर्म्यार्यशयो ध-
रणिमिमां विचचार ॥ २४ ॥ सौवीरपतिरपि सुजनसमवगतपरमात्मसत्तत्त्व आत्मन्यविद्याऽध्यारोपितां देहात्ममतिं विससर्ज ए-
वं हि नृप भगवदार्थिश्चाश्रितानुभावः ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥

कन्यो. रहूण राजाए मोटी दीनताथी तेमना चरणमां प्रणाम कन्या. पछी ए जडभरत के जेना अंतःकरणना सघळा मोजा स्थिर अने भरपूर समुद्रनी पेटे शांत हता ते आ पृथ्वीमां फरवा लाग्या ॥ २४ ॥ जडभरत पासेथी आत्मातुं खरूं तत्त्व जाणवामां आवतां रहूण राजाए पण आ-
त्मस्वरूपमां अज्ञाननेलीधे थइ पडेली देहबुद्धि छोडी दीधी. हे परीक्षित राजा ! ए प्रमाणे भगवानना भक्तोनो आश्रय करवाथी देहनो अहंकार
तुरत मळ्या वगार रेहेतोज नथी ॥ २५ ॥ ॥ ॥

१ ब्रह्मवेत्ताओ केवा रूपथी विचरेछे ए नहि जाणवामां आववाथी सघळाओने नमस्कार करेछे. २ पोताना दाखलाउपरथी राजाओतरफथी महात्मा-
ओतुं अपमान थतुं जाणीने केहेछे. ३ देहाभिमान.

પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે.— હે મહારાજ ! મહાવિદ્વાન્ આપેં પરોક્ષ વચનથી અહીં જે જીવલોકોના સંસારરૂપ વગડાના માર્ગનું નિરૂપણ ન્હું તેના વિષયો ગંભીર વિચારથી કલ્પાણુલા હોવાનેલીધે અલ્પબુદ્ધિના માણસથી સેહેજ સમજી શકાય એવા નથી ઇટલામાટે એ નથી સમજાતા એવા વિષયોની સંસારના વિષયોની સાથે મેલવળી કરી બતાવો ॥ ૨૬ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— દેહને આત્મા કરી માનનારાઓના જુદા જુદા સત્ત્વવગેરે ગુણોથી વેહેંચાણુલાં સારાં નરસાં અને મિશ્ર કર્મોથી બનતા જુદા

રાજોવાચ ॥ ॥ યો હ વા હહ બહુવિદા મહાભાગવત ત્વયાઽભિહિતઃ પારોક્ષ્યેણ વચસા જીવલોકભવાચ્ચા સ હ્યાર્યમનીષિકયા કલ્પિતવિષયો નાંજસાઽવ્યુત્પન્નલોકસમધિગમઃ અથતદૈવતદુસ્વગમં સમવેતાનુકલ્પેન નિર્દિશ્યતામિતિ ॥ ૨૬ ॥ ॥ इति श्री-भागवते महापुराणे पंचमस्कंधे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ स होवाच ॥ ॥ य एष देहात्ममानिनां सत्त्वादिगुणविशेषविकल्पितकुशलकुशलसमवहारविनिर्मितविविधदेहावलिभिर्वियोगसंयोगाद्यनादिसंसारानुभवस्य द्वारभूतेन षडिंद्रियवर्गेण तस्मिन्दुर्गाच्चवदसुगमेऽचन्यापतित ईश्वरस्य भगवतो विष्णोर्वेशवर्तिन्या मायया जीवलोकोऽयं यथा वणिक्सारथीर्धरः स्वदेहनिष्पादितकर्मानुभवः श्मशानवदशिवतमायां संसाराटव्यां गतो नाद्यापि विफलबहुप्रतियोगेहस्तत्तापोपशमनीं हरिउरुचरणारविंदमधुकरानुपदवीमवरंध्रे ॥ यस्यामुह वा एते षडिंद्रियनामानः कर्मणा दस्यव एव ते ॥ १ ॥ तद्यथा पुरुषस्य धनं यत्किंचित्साक्षाद्धर्मोपयिकं बहुकृच्छ्राधिगतं साक्षात्परमपुरुषाराधनलक्षणो योऽसौ धर्मस्तं तु सांपराय उदाहरंति ॥ तद्धर्म्यं धनं दर्शनस्पर्शनश्रवणास्वादनाघ्राणसंकल्पव्यवसायग्रहग्राम्योपभोगेन कुनाथस्याजितात्मनो यथा सार्थस्य तथाऽजितात्मनो विलुपंति ॥ २ ॥

જુદા પ્રકારના અનેક અવતારોમાં જન્મ-મરણાદિક થવારૂપ અનાદિ સંસારને ભોગવવામાં દ્વારરૂપ છૂંદ્વિયોથી, પરમેશ્વરના સ્વાધીનમાં રહેનારી માયાનેલીધે વગડા જેવા આ સંસારરૂપ વિષમ માર્ગમાં આ જીવલોક આવી પડ્યો છે. જેમ વાણિયાઓનો સંઘ ધન કમાવવાની ઇચ્છાથી પરદેશ જતાં વગડામાં ચાલ્યો જતો હોય તેમ મસાણ જેવા અમંગલરૂપ સંસારરૂપી વગડામાં ચાલ્યો જાયછે. પોતાના દેહથી બનાવેલાં કર્મોનાં ફલ ભોગવ્યા કરેછે. ઉદ્યોગ કરેછે તેમાં પણ ઘણા લ્હરા ઉદ્યોગ વ્યર્થ જાયછે અને કેટલાકમાં ઘણાં વિઘ્નો નેડેછે. ઇટલું છતાં પણ ભક્તિ કે જે સંસારના તાપને

૧ આ ચૌદમા અધ્યાયમાં, સંસારને વગડાનું રૂપક આપ્યું છે તેનું વ્યાખ્યાન કરતાં સંસારના પક્ષમાં શિયાલિયાં અને મચ્છર વગેરેના અર્થની કલ્પના કેહેવામાં આવશે.

मटाडनार अने भगवानरूप गुरुनां चरणकमलने भ्रमरनी पेटे सेवनारा भक्तलोकोनो मार्ग छे तेने अद्यापिसुधी पामतो नथी. ए वगडांमां छ इन्द्रियो चोरवुं काम करेछे ॥ केम के घणा कष्टथी मेळवेळुं माणसनुं धन के जे परलोकेनेसारू भगवाननी आराधना करवारूप धर्ममां उपयोग करवाने योग्य छे तेनो दर्शन, स्पर्श, श्रवण, स्वाद, सुंघवुं अने अनेक प्रकारना संकल्पविकल्पोथी घरसंबंधी तुच्छ सुखो भोगववांमां उपयोग करावी दइने, चोर लोको जेम खराब भोमीआवाळा अने गाफल संघनुं धन लुंटी जाय तेम खराब बुद्धिवाळा अने अजितेंद्रिय माणसना ए धनने लुंटी जायछे ॥ १ ॥ २ ॥ आ संसाररूप वगडांमां स्त्री अने छोकरां वगेरे कुटुंब तो केहेवानां छे पण कामउपरथी तो तेओ खरेखर नाहार अने शियाळियांज छे; केम के अत्यंत लोभिया कुटुंबी माणसे घणम यबथी साचवी रखाता धनने तेनी मरजी नहि छतां अने ते जोतां छतां जेम घेटाने लइ

अथ च यत्र कौटुंबिका दारापत्यादयो नाम्ना कर्मणा वृकस्तृगाला एव अनिच्छतोऽपि कदर्यस्य कुटुंबिन उरणकवत्संस्थमाणं मिषतोऽपहरंति ॥ ३ ॥ यथा ह्यनुवत्सरं कृष्यमाणमप्यदग्धवीजं क्षेत्रं पुनरेवावपनकाले शुल्मतृणवीरुद्भिर्गृहमिव भवति एवमेव यद्वाश्रमः कर्मक्षेत्रं यस्मिन्न हि कर्मण्युत्तीदंति यदयं कामकरंड एष आवसथः ॥ ४ ॥ तत्र गतो दंशमशकसमापसदैर्मनुजैः शलभशकुंततस्करमूषकादिभिरुपरुह्यमानो बहिः प्राणः क्वचित्परिवर्तमानोऽस्मिन्नध्वन्यविद्याकामकर्मभिरुपरुक्रमनसाऽनुपपन्नार्थं नरलोकं गंधर्वनगरसुपपन्नमिति मिथ्यादृष्टिरनुपश्यति ॥ ५ ॥ क्वचिदातपोदकनिभान्विषयानुपधावति पानभोजनव्यायादिव्यसनलोलुपः ॥ ६ ॥

जाय तेम लई जायछे ॥ ३ ॥ जे खेतर वरसोवरस खेडातुं होय पण तेनां धरतीमां रहेलां बीज बाळी नाखवांमां आवतां न होय ते खेतर फरीवार वाववा टाणे जाळां, खड अने वेलाओथी अगोचर जेवुं थइ जायछे तेम आ गृहस्थाश्रम पण के जे वासनाओना करंडियारूप छे ते पोतामां रहेलां कर्मो नाश नहि पामवाथी उपर केहेला खेतर जेवोज छे ॥ ४ ॥ आ संसारमां आवी पडेलो माणस, डांस अने मच्छर जेवा नीच माणसोथी अने टीड, पक्षीओ, चोर तथा उंदर वगेरेथी उपद्रव पाम्या कोरेछे; तेना धनरूप प्राण तो बाहरज होयछे; आ मार्गमां कयां ने कयां भटक्या करेछे. आ मनुष्यलोक जोके गंधर्वनगरनी पेटे तमाम मिथ्याज छे तोपण अज्ञान वासना अने कर्मथी रंगाएला मननेलीधे खोटा विचारथी तेने साचो करी मानी लेछे ॥ ५ ॥ खांनुं, पीनुं अने मैथुन वगेरे व्यसनोमां लंपट थइने कोइ वखते झांझवाना पाणीजेवा विषयोनी उपर दोडेछे ॥ ६ ॥

જે માણસ અગ્નિને માટે બહુજ આતુર થયલો હોય તે જેમ મૂતના મડકાને લઈ લેવા દોડે તેમ આ સંસારી માણસ પણ કોઈ વખતે રજોગુણથી બુદ્ધિ ધેરાઈ જવાનેલીધે સોનું કે જે અગ્નિથી પેદા થઈ શકે તેને સઘડા દોષના સ્થાનકરૂપ છે તેને હસ્તગત કરવા દોડ કરે છે ॥ ૭ ॥ કોઈ વખતે નિવાસની જગ્યા, પાણી અને ધન વગેરે પોતાના નિર્વાહનાં સાધનોની ઘણીજ લાલચથી આ સંસારરૂપ વગડામાં ચારેકોર દોડ્યા કરે છે ॥ ૮ ॥ કોઈ વખતે વીતોલ્લિયા વાયુ જેવી સ્ત્રીના પ્રસંગમાં આવે છે ત્યારે તે વચ્ચેના રજોગુણરૂપ ધૂલથી પોતે જાણે અંધકારમય થઈ ગયો હોય તેમ મર્યાદા છોડી દે છે. આંખોમાં અને બુદ્ધિમાં રજોગુણરૂપ ધૂલ ભરાઈ હોય છે તેથી દિશાઓના દેવતાઓ કે જેઓ સારાં નરસાં કર્મના સાક્ષી છે તેઓને પણ દેખતો કે જાણતો નથી ॥ ૯ ॥ કોઈ વચ્ચે મનમાં “વિષયો વ્યર્થ છે” એવું એકવાર આવી જાય છે તોપણ દેહના અભિમાનેલીધે તે સ્મરણ પાછું નહિ

કાચિન્નાશેષદોષનિષદનં પુરીષવિશેષં તદ્દર્શગુણનિર્મિતમતિઃ સુવર્ણમુપાદિત્સત્યમિકામકાતરં ઇવોલ્સુકપિશાચમ્ ॥ ૭ ॥ અથ કદાચિન્નિવાસપાનીયદ્રવિણાદ્યનેકાલોપજીવનાભિનિવેશં એતસ્યાં સંસારાટ્વ્યામિતસ્તતઃ પરિધાવતિ ॥ ૮ ॥ ક્વચિન્ન વાલ્યૌપમ્યયા પ્રમદયા રોદ્ધમારોપિતસ્તત્કાલરજસા રજનીશ્ચૂત ઇવાસાધુમર્યાદો રજસ્વલાક્ષોપિ દિગ્દેવતા અતિરજસ્વલમતિર્ન વિજાનાતિ ॥ ૯ ॥ ક્વચિત્સકૃદવગતવિષયવૈતથ્યઃ સ્વયં પરાભિચ્યાનેન હિ ંશિતસ્મૃતિસ્તયૈવ મરીચિતોયપ્રાયાંસ્તાનેવાભિધાવતિ ॥ ૧૦ ॥ ક્વચિદુદ્ધકલ્પિતસ્વનવદતિપરુષરમસાદોષં પ્રત્યક્ષં પરોક્ષં વા રિપુરાજકુલનિર્મિત્તેનાતિવ્યથિતકર્ણમૂલહૃદયઃ ॥ ૧૧ ॥ સ યદા દુઃખધર્મસુકૃતસ્તદા કારસ્કરકાકંડાદ્યપુણ્યદુમલતાવિષોદપાનવદુઃખાર્થશ્ચન્દ્રવિણાન્ જીવન્મૃતાન્ સ્વયં જીવન્ પ્રિયમાણ ઉપધાવતિ ॥ ૧૨ ॥ એકદાઽસત્પ્રસંગાન્નિકૃતમતિર્વ્યુદકસ્રોતઃસ્વલનવદુઃખયતોઽપિ દુઃસ્વદં પાલંડમભિયાતિ ॥ ૧૩ ॥ યદા તુ પરિધાયાંઽધ આત્મને નોપનમતિ તદા હિ પિતૃપુત્રર્વહિષ્મતઃ પિતૃપુત્રાન્વા સ્વલુ મક્ષયતિ ॥ ૧૪ ॥

રહેતાં જ્ઞાંસ્રવાના પાણીજેવા તે વિષયોની ઉપરજ મૂલથી દોડે છે ॥ ૧૦ ॥ કોઈ વચ્ચે ઘૂડ અને તમરાંની પેટે રાજકુલ અને શત્રુઓ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ ઉચ્ચારેલાં અલંકાર ક્રૂરતા અને કઠોરતા ભરેલાં તિરસ્કારનાં વચનોથી કાન અને હૃદયમાં બહુજ વ્યથા ઉઠે છે ॥ ૧૧ ॥ પૂર્વનાં પુણ્યો સ્વપ્નાદિ ગયાં હોય છે ત્યારે જીવતે મુવેલો પોતે બીજા જીવતે મુવેલા લોકો કે જેઓનું ધન કારસ્કર અને કાકતુંડ વગેરે અપવિત્ર વૃક્ષો, લતા અને ફેરના કુવાની પેટે આ લોક તથા પરલોકનાં પ્રયોજનથી રહિત છે તેઓનીપાસે જાય છે ॥ ૧૨ ॥ કોઈ વચ્ચે નીચ લોકોના પ્રસંગથી ટગાઈને પાણી વગરની નદીઓમાં પડવાની પેટે બંને તરફથી દુઃખદાયી પાલંડ ધર્મમાં મળે છે ॥ ૧૩ ॥ જ્યારે બીજાને હરકત કરતાં પણ પોતાને અન્ન મળતું નથી ત્યારે બાપને, દીકરાઓને અથવા તેઓની કાંઈ તુચ્છ જેવી પણ મિલકત જેઓની પાસે રહેલી હોય તેઓને હરકત કરે છે ॥ ૧૪ ॥

कोइ वखते घर के जेमां दावानलनी पेटे प्रिय पदार्थ तो कांइ छेज नहि अने परिणामे दुःख छे तेने पामी शोकरूप अग्निथी बळतां बहुज खेद पामेछे ॥ १५ ॥ कोइ वखते कालगतिनेलीधे प्रतिफल थएला राजकीय लोकौरूप राक्षसो धनरूप प्यारा प्राण हरी ले ल्यारे हर्ष वगैरे टळी जतां मडदा जेवो थइ बेसी रेहेछे ॥ १६ ॥ कोइ वखते मनोरथथी प्राप्त थएला बापदादा वगैरे खोटा पदार्थोने साचा मानी स्वप्नना आनंदनो अनुभव करेछे ॥ १७ ॥ कोइ वखते गृहस्थाश्रममां करवानां कर्मना विस्ताररूप पर्वतउपर चडवानी इच्छा करतां लोकसंबंधी दुःखथी मनमां कचवाइने कांटा अने कांकरानी जगामां पसनारनी पेटे सीदायछे ॥ १८ ॥ कोइ वखते सहन न थाय एवा जठराग्निथी निर्बल थइ जतां पोताना कुटुंबउपर

कचिदासाद्य गृहं दाववत्प्रियार्थविधुरमसुखोदकं शोकाग्निना दह्यमानो भृशं निर्वेदमुपगच्छति ॥ १५ ॥ क्वचित्कालविषमितरा-
जकुलरक्षसाऽपहतप्रियतमधनासुः प्रमृतक इव विगतजीविलक्षण आस्ते ॥ १६ ॥ कदाचिन्मनोरथोपगतपितृपितामहाद्यसत्सदिति
स्वप्ननिर्घृतिलक्षणमनुभवति ॥ १७ ॥ क्वचिद्गृहाश्रमकर्मचोदनाऽतिभरगिरिमालरुक्षमाणो लोकव्यसनकर्षितमनाः कंटकशर्करा-
क्षेत्रं प्रविशन्निव सीदति ॥ १८ ॥ क्वचिच्च दुःसहेन कायाभ्यंतरवह्निना गृहीतसारः स्वकुटुंबाय कुच्छति ॥ १९ ॥ स एव पु-
नर्निद्राज्जगरगृहीतोऽधे तमसि मग्नः शून्यारण्य इव शेते नान्यत्किंचन वेद शव इवापविद्धः ॥ २० ॥ कदाचिद्भ्रममानदंष्ट्रो
दुर्जनदंष्ट्रकैरलब्धनिद्राक्षणो व्यथितहृदयेनानुक्षीयमाणविज्ञानोऽधकूपेऽधवत्पतति ॥ २१ ॥ कर्हिस्सचित्काममधुलवान्विचिन्व-
न्यदा परदारपरद्रव्याण्यवरुंधानो राज्ञा स्वामिभिर्वा निहतः पतत्यपारे निरये ॥ २२ ॥ अथ च तस्मादुभयथाऽपि हि कर्मोस्मि-
न्नात्मनः संसारावपनमुदाहरंति ॥ २३ ॥

क्रोध करेछे ॥ १९ ॥ अने तेज माणस पाछो निद्रारूप अजगर गळी जायछे ल्यारे भारे अंधारामां डूबी जइने जाणे उजड वगडामां सुतो होय एवो थइ जायछे अने वगडामां फेकी दीधिला शबनी पेटे बीजुं कशुं जाणतो नथी ॥ २० ॥ कोइ वखते दुर्जनरूप घातकी प्राणियो ज्यारे गर्वरूप दाढ मांगी नाखेछे ल्यारे क्षणमात्र पण निद्रा आवती नथी अने मनमां व्यथानेलीधे ज्ञान क्षय पामतां आंधळानी पेटे उंडी खाडमां पडेछे ॥ २१ ॥ कोइ वखते विषयोरूप मधनां टीपाने शोधतां ज्यारे परस्त्री अने परद्रव्यने झडपेछे, ल्यारे राजा अथवा तेओना मालेको तेने मारेछे अने तरतज नरकमां पडेछे ॥ २२ ॥ एटलामाटे आ प्रवृत्तिमार्गमां जे कर्म छे तेज आ लोक तथा परलोकसंबंधी संसारनी जन्मभूमि छे एम केहेवायछे ॥ २३ ॥

१ भूखथी. २ मानभंग करेछे.

ઉપર કહેલા મારમાંથી કદી છુટી જાય તોપણ તેની પાસેથી તે પદાર્થને દેવદત્ત [બીજો માણસ] લઈ લે છે અને દેવદત્ત પાસેથી પણ વિष्ણુમિત્ર [ત્રીજો માણસ] લઈ લે છે એવી અવ્યવસ્થા થાય છે, અર્થાત્ તેઓ કોઈ ભોગવી શક્તા નથી ॥ ૨૪ ॥ કોઈ વખતે ટાઢ અને તડકા વગેરે શરીર-થી, બીજાથી અને દૈવગતિથી થાણાં ડુઃખોનું નિવારણ કરવામાં અશક્ત હોવાથી અપાર ચિંતામાં મુંઝાઈને બેસી રહે છે ॥ ૨૫ ॥ કોઈ વખતે પરસ્પરમાં લેવ દેવ કરતાં થોડું ઘણું કોડી જેટલું અથવા તેથી પણ ઓછું ધન અત્યંત લોભનેલીધે બીજાઓ પાસેથી ઠગી લે છે અને તેમ કરવાથી દ્વેષનું પાત્ર થાય છે ॥ ૨૬ ॥ આ સંસારરૂપ માર્ગમાં એ તથા બીજી પણ સુખ, ડુઃખ, રાગ, દ્વેષ, મય, અભિમાન, પ્રમાદ, ઘેલાણું, શોક, મોહ, લોભ, મત્સર, ईर्ष्या, અપમાન, મૂલ્હ, તરશ, મનની પીડા, દેહની પીડા, જન્મ, જરા અને મરણ વગેરે અડચણો છે ॥ ૨૭ ॥ કોઈ વખતે ભગવાનની માયારૂપ

મુક્તસ્તો યદિ વંધાદેવદત્ત ઉપાચ્છિનન્તિ તસ્માદપિ વિष्ણુમિત્ર ઇત્યનવસ્થિતિઃ ॥ ૨૪ ॥ ક્વચિન્ન શીતવાતાઘનેકાધિદૈવિક-
ભૌતિકાસ્મીયાનાં દશાનાં પ્રતિનિવારણે અકલ્પો દુરંતચિંતયા વિષણ આસ્તે ॥ ૨૫ ॥ ક્વચિન્મિથો વ્યવહરન્યત્કિંચિદ્ધનમ-
ન્યેભ્યો વા કાકિણિકામાત્રમપહરન્યત્કિંચિદ્વા વિદ્રેષમેતિ વિત્તશાઢયાત્ ॥ ૨૬ ॥ અધ્વન્યમુષ્મિન્નિમ ઉપસર્ગાસ્તથા સુખદુઃખ-
રાગદ્વેષભયાભિમાનપ્રમાદોન્માદશોકમોહલોભમાત્સર્યેભ્યઃ જ્વમાનશ્ચુત્પિપાસાધિવ્યાધિજન્મજરામરણાદયઃ ॥ ૨૭ ॥ ક્વાપિ દેવ-
માયયા સ્ત્રિયા મુજલતોપગૃહઃ પ્રસ્કન્નવિવેકવિજ્ઞાનો યદ્દિહારણદ્વારંભાકુલહૃદયસ્તદાશ્રયાવસક્તસુતદુહિતુકલત્રભાષિતાવલોક-
વિચેષ્ટિતાપહૃતહૃદય આત્માનમજિતાત્માપાર્ણેઽધે તમસિ પ્રદિળોતિ ॥ ૨૮ ॥ કદાચિદીશ્વરસ્ય ભગવતો વિષ્ણોશ્રક્રાત્પરમાણ્વાદિદ્વિ-
પરાર્થપવર્ગોપલક્ષણાત્ પરિવર્તિતેન વયસા રંહસા હરત આબ્રહ્મતૃણસ્તંવાદીનાં મૂતાનામનિમિષતો મિષતાં વિત્રસ્તહૃદયસ્તમેવેશ્વરં
કાલચક્રનિજાયુધં સાક્ષાદ્ભગવંતં યજ્ઞપુરુષમનાદૃત્ય પાશંડેવતાઃ કંકટધ્રુવકવટપ્રાયા આર્યસમયપરિહૃતાઃ સાંકેત્યેનાભિધતો ॥ ૨૯ ॥

સ્ત્રી પોતાના હાથરૂપ લતાથી આલિંગન કરે છે ત્યારે વિવેકજ્ઞાનથી પ્રપ્ત થઈને સ્ત્રીને વિહાર કરવાનાં ઘરનો આરંભ કરવામાં આકુલ થાય છે. સ્ત્રીના સંબંધથી લાગેલાં પુત્ર અને દીકરીઓ વગેરેનાં બોલવાં, જોવાં અને હરણુક પ્રકારની ચેષ્ટાઓથી મન હરાઈ જતાં અજિતેન્દ્રિય માણસ પોતાના આત્માને અપાર અને ઘાટા અજ્ઞાનમાં નાંખે છે ॥ ૨૮ ॥ કોઈ વખતે ईશ્વરનું કાલચક્ર કે જે પરમાણુ કાલથી શરૂ થાય છે અને બ્રહ્માનાં બે પરાઈ પુરું થાય છે, તથા અવસ્થાઓના ફેરફાર કરી બ્રહ્માથી તે છેક યજ્ઞપુરુષનાં શુંબડાસુધી અશક્ત પ્રાણીઓને મોટા વેગથી તાણું જાય છે તેથી ત્રાસ પામીને તેમાંથી બચવાસારૂ ભગવાન્ યજ્ઞપુરુષ કે જેનું એ કાલચક્રજ હથિયાર છે તેનો અનાદર કરી કાગડા, ગરજ, ઢગલા અને વટપક્ષી જેવા પાશંડ કલ્પિત અને આર્યશાસ્ત્રમાં નહિ લખેલા દેવતાઓને પાશંડશાસ્ત્રની રીતિ પ્રમાણે ભજવા યોગ્ય માને છે ॥ ૨૯ ॥

झ्यारे पोते ठगोला पाखंडी लोकां पोताने ठगी लेछे स्यारे ब्राह्मणोनीपासे जायछे अने पछी पुनःसंस्कार अने श्रौतस्मार्त करीने भगवाननु आराधनज करवानी ब्राह्मणोनी रीति नहि गमतां शूद्र लोकोमां मळेछे के जे शूद्र लोकोमां वेदोक्त आचार पाळवानी योग्यता नहि होवाथी वानरानी जातनी पेठे मैथुन अने कुटुंबनु पोषणज निरंतरनो धंधो छे ॥ ३० ॥ शूद्र लोकोमां मळीने ए कंगाल बुद्धिनो माणस कोइ जातनो प्रतिबंध नहि राखतां मनगमती क्रीडा करेछे अने एकबीजानां मोढां जोवां इत्यादिक पशुधर्मधीज पोताना मरणना समयने भूली जायछे ॥ ३१ ॥ कोइ वखते झाडेजेवा आ लोकना पदार्थोमां रमवासारू वानरनीपेठे मैथुनमांज आनंद मानेछे अने पुत्र तथा स्त्रियो उपरज प्रीति राखेछे ॥ ३२ ॥ ए प्रमाणे आ संसाररूप वगडाना मार्गमां सुख-दुःखादिक भोगवतां पर्वतनी गुफा जेवा अने मृत्युरूप हाथीनी बीकवाळा रोगादिक कष्टमां पडेछे ॥ ३३ ॥ कोइ वखते रोगादिक थतां

यदा पाखंडिभिरासवांचितैस्तैरुल्लंघितो ब्रह्मकुलं समावसंस्तेषां शीलमुपनयनादिश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानेन भगवतो यज्ञपुरुषस्य आराधनमेव तदरोचयञ्छूद्रकुलं भजते निगमाचारेऽशुद्धितो यस्य मिथुनीभावः कुटुंबभरणं यथा वानरजातैः ॥ ३० ॥ तत्रापि निरवरोधः स्वरेण विहरन्नतिक्रपणबुद्धिरन्योऽन्यमुखनिरीक्षणादिना ग्राम्यकर्मणैव विस्मृतकालावधिः ॥ ३१ ॥ क्वचिद्भुमवैद्विर्हितेषु रंस्यन् यथा वानरः सुतदारवत्सलो व्यवायक्षणः ॥ ३२ ॥ एवमन्वन्व्यवरंधानो मृत्युगजभयात्तमसि गिरिकंदरप्राये ॥ ३३ ॥ क्वचिच्छीतवाताघनेकदैविकभौतिकात्मीयानां दुःखानां प्रतिनिवारणे अकल्पो दुरंतविषयविषण आस्ते ॥ ३४ ॥ क्वचिन्मिथोव्यवहरन् यत्किंचिद्धनमुपयाति वित्तशाब्देन ॥ ३५ ॥ क्वचिक्षीणधनः शय्यासनाशनाद्युपभोगविहीनो यावदप्रतिलब्धमनोरथोपगतादानेऽवसितमतिस्ततस्ततोऽवमानादीनि जनादभिलभते ॥ ३६ ॥ एवं वित्तव्यतिषंगविविद्धवैरानुबंधोऽपि पूर्ववासनया मिथ उद्ग्रहत्यथापवहति ॥ ३७ ॥ ॥ ॥

टाहाड अने वायु वगरे शरीरथी, बीजाथी के दैवगतिथी थएलां अनेक दुःखोनुं निवारण करवामां अशक्त थइने अनेक प्रकारनी पीडाथी मुझाइ बेसी रहेछे ॥ ३४ ॥ कोइ वखते परस्परमां व्यवहार करतां अत्यंत लोभथी थोडुं धणुं धन मेळवेछे ॥ ३५ ॥ कोइ वखते धन खूटी जतां पथारी, आसन अने अब्न वगरे उपभोग मळता नथी; जे कांइ मनोरथ करेछे ते व्यर्थ जायछे अने जती रहेली वस्तु पाछी मेळववानो निश्चय करेछे तेथी चारेकोरथी लोकोनुं अपमानपात्र थायछे ॥ ३६ ॥ एप्रमाणे एकबीजामां धननी लेव-देवना संबंधनेलीधे वैर वधी जायछे तो पण आगली वासना-थी परस्परमां लेवदेव करवानुं छोडतो नथी ॥ ३७ ॥ ॥ ॥

આ સંસારરૂપ માર્ગમાં અનેક પ્રકારના ક્લેશ અને વિઘ્નો નહ્યા કરેછે. કોઈ દુઃસ્વી થઈ જાય કે મરી જાય તેને બીજો માણસ છોડી દઈને તથા જે નવો જન્મે તેને સાથે લઈને ચાલ્યો જાયછે. શોક કરેછે, મોહ પામેછે, બીણછે, વિવાદ કરેછે, ચીસો નાલેછે, રાજી થાયછે, ગાયછે અને બોજો ડાબ્યા કરેછે. સાધુ પુરુષ શિવાય બીજો કોઈ પણ માણસ હજીસુધી લાં પાછો આવતો નથી કે જ્યાંથી આ જીવલોકનો સંઘ ચાલતો થયો છે અને જે માર્ગનો છેડો કેહેવાયછે ॥ ૩૮ ॥ આમ થવાનું કારણ એ છે કે આવા પ્રકારની યોગસંબંધી શીખામણને કોઈ અનુસરતો નથી કે જે શીખામણને સર્વ પ્રાણિઓને અભયદાન દેનારા, શાંત સ્વભાવના અને જેઓનું મન વશ્ય છે એવા મુનિ લોકોજ સ્વીકારેછે ॥ ૩૯ ॥ જોકે મોટા મોટા રાજર્ષિયો દિગ્વિજય અને યજ્ઞ કરી ગયા છે તોપણ તેઓ સઘળા લડાઈમાંજ મરી ગયા છે. આ પૃથ્વીમાંજ મમતા કરીને તેઓએ અનેક અનેક વૈર કન્યાં હ-

એતસિન્સંસારાધ્વનિ નાનાક્લેશોપસર્ગબાધિત આપન્નવિપન્નો યસ્તમુહ વા વેતરસ્તત્ર વિમૃજ્ય જાતં જાતમુપાદાય શોચન્મુહ્યન્વિમ્યત્ વિવદન્ કંદન્સંહૃષ્યન્ ગાયન્નહ્રામાનઃ સાધુવર્જિતો નૈવાવર્તેતેઽધાપિ યત આરબ્ધ એવ નરલોકસાર્થોઽયમધ્વનઃ પારમુપદિશંતિ ॥ ૩૮ ॥ યદિદં યોગાનુશાસનં ન વા એતદવલંબ્યેતે યદ્યસ્તદંડા મુનય ઉપશમશીલા ઉપરતાત્માનઃ સમવગચ્છંતિ ॥ ૩૯ ॥ યદપિ દિગ્વિમ્બજયિનો યજ્ઞિનો યે વૈ રાજર્ષયઃ કિં તુ પરં મૃધે શયીરન્નસ્યામેવ મમેયમિતિ કૃતવૈરાનુબંધાયાં વિમૃજ્ય સ્વયમુપસંહૃતાઃ કર્મવહ્નીમવલંબ્ય તત આપદઃ કર્થચિન્નરકાદિમુક્તઃ પુનરપ્યેવં સંસારાધ્વનિ વર્તમાનો નરલોકસાર્થમુપયાતિ એવમુપરિગતોઽપિ ॥ ૪૦ ॥ તસ્યેદમુપગાયંતિ આર્ષભસ્યેહ રાજર્ષેર્મનસાઽપિ મહાત્માનઃ ॥ નાનુવર્ત્માર્હંતિ નૃપો મશ્નિકેવ ગરુલ્યતઃ ॥ ૪૧ ॥ યો દુસ્ત્યજાન્દારસુતાન્મુદ્દ્રાજ્યં હદિ સ્પૃશઃ ॥ જહૌ યુવૈવ મલવદુત્તમશ્લોકલાલસઃ ॥ ૪૨ ॥ યો દુસ્ત્યજાન્ શિતિસુતસ્વજનાર્થદારાન્પ્રાર્થ્યા શ્રિયં સુરવૈઃ સદયાવલોકામ્ ॥ નૈચ્છન્નૃપસ્તદુચિતં મહતાં મધુદિદ્સેવાજુરુક્મનસામભવોઽપિ ફલ્યુઃ ॥ ૪૩ ॥

તાં તોપણ છેવટ પૃથ્વીને મૂકીને તેઓ ચાલ્યા ગયા છે. કર્મરૂપ વેલને પકડી તે કોઈ પ્રકારે નરકની આપદામાંથી છૂટે તોપણ પાછો સંસારના માર્ગમાં રહી જીવલોકના સથવારામાંજ મલેછે અને સ્વર્ગમાં ગયો હોય તોપણ પાછો આવીને એજ સથવારામાં મલેછે ॥ ૪૦ ॥ એ ભરતના ચરિત્રને લોકો નીચે પ્રમાણે ગાયછે. “ માંભી જેમ ગરુડના માર્ગને મનથી પણ અનુસરી શકે નહિ તેમ ઋષભદેવજીના પુત્ર એ મહાત્મા ભરતજીના માર્ગને કોઈ રાજા મનથી પણ અનુસરવાને સમર્થ નથી ॥ ૪૧ ॥ જે ભરતે ભગવાનમાં આસક્તિનેલીધે જુવાનીમાંજ સ્ત્રિયો, દીકરા, સંબંધીઓ અને રાજ્ય, એ મનસાથે ચોટી રેહેનારા અને તજી શકાય નહિ એવા પદાર્થોનો વિષ્ણુની પેટે લાગ કરી દીધો હતો ॥ ૪૨ ॥ જેઓનો લાગ કરવો ઘણોજ કઠણ છે એવાં પૃથ્વી, દીકરા, સંબંધીઓ ધન અને સ્ત્રિઓને તથા દેવતાઓ પણ જેને માગેછે એવી અને પોતાની કૃપા-

दृष्टिने इच्छती लक्ष्मीने पण ए भरतजीए इच्छी न हती. ए वात महात्मा पुरुषोने घंटेछे; केम के भगवाननी सेवामां जेओतुं चित्त लागुं होय तेओ मोक्षने पण तुच्छ गणेछे ॥ ४३ ॥ ‘यज्ञरूप, यज्ञादिकनां फल आपनारा, धर्म करनारा, ज्ञानरूप फल देनारा, अष्टांगयोगरूप, मायाना नियंता अने सर्व जीवना अंतर्गामी भगवानने प्रणाम करूंछुं.’ एवी रीतनुं उदार वचन मृगना शरीरनो त्याग करती वखते पण जे भरतजी बोल्या हता तेना जेवुं बीजा कोणथी थई सकाय ?” ॥ ४४ ॥ वैष्णव लोको जेना शुद्ध गुण अने कर्मोनां वखाण करेछे एवा राजर्षि भरतनुं आ चरित्र के जे कल्याण करनार, आयुष्य वधारनार तथा धन यश स्वर्ग अने मोक्षने आपनार छे तेनुं जे माणस श्रवण करे, वर्णन करे अने प्रशंसा करे- तेने बीजा कोइनी गरज नहि रेहेतां सधळा इष्ट पदार्थो पोतार्थीज प्राप्त थायछे ॥ ४५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो चौद-

यज्ञाय धर्मपतये विधिनैपुणाय योगाय सांख्यशिरसे प्रकृतीश्रगाय ॥ नारायणाय हरये नम इत्युदारं हास्यनृगत्वमपि यः समु-
दाजहार ॥ ४४ ॥ इदं भागवतसंभाजितावदातगुणकर्मणो राजर्षेर्भरतस्यानुचरितं स्वस्त्ययनमायुष्यं धन्यं यशस्यं स्वर्गापवर्ग्यं
वाऽऽश्रुणोत्याख्यास्यति अभिनंदति च सर्वा एवाशिष आत्मन आशास्ते न कांचन परत इति ॥ ४५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे पंचमस्कंधे भरतोपाख्याने ब्राह्मणरहूगणसंवादे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भरतस्यात्मजः
सुमतिर्नामाभिजितो यमुह वाव केचित्पाखंडिन ऋषभपदवीमनुवर्तमानं चानार्थो अवेदसमाम्नातां देवतां स्वमनीषया पापीयस्या
कलौ कल्पयिष्यंति ॥ १ ॥ तस्माद्ब्रह्मसेनायां देवताजिन्नामपुत्रोऽभवत् ॥ २ ॥ अथासूर्या तत्तनयो देवद्युम्रस्ततो धेनुमत्यां सुतः
परमेष्ठी तस्य सुवर्चलायां प्रतीह उपजातः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

मो अध्याय संपूर्ण ॥ १४ ॥ शुकदेवजी केहेछे’.- भरतजीनो पुत्र सुमति नामनो थयो तेणे चारेकोर जय मेळव्यो हतो. ए सुमति ऋषभदेवजीना मार्गने [जीवन्मुक्तना मार्गने] अनुसरतो हतो तेनेलीधे कलियुगमां केटलाएक अनार्य पाखंडी लोको पापे भरेली पोतानी बुद्धिथी, जोके तेने वेदमां देव गण्यो नथी तोपण देव हतो [बुद्धनो अवतार हतो] एम ठरावी पाडशे ॥ १ ॥ ए सुमतिने बृहसेना नामनी स्त्रीमां देवताजित् नामे पुत्र थयो ॥ २ ॥ देवताजितने आसुरी नामनी स्त्रीमां देवद्युम्र नामे पुत्र थयो. देवद्युम्रने धेनुमती नामनी स्त्रीमां परमेष्ठी नामे पुत्र थयो. परमेष्ठीने सुवर्चला नामनी स्त्रीमां प्रतीह नामनो पुत्र थयो ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

? एवी रीते आठ अध्यायथी भरतजीनुं चरित्र कह्युं. हवे आ पंदरमा अध्यायमां तेमना वंशना राजाओ केहेवाशे.

ए प्रतीहे घणा लोकोपासे ब्रह्मविद्यातुं व्याख्यान कच्युं हतुं अने पोताने पण शुद्ध होवानेलींघे परब्रह्मनो साक्षात्कार थयो हतो. प्रतीहने सुवर्चला नामनी स्त्रीमां प्रतिहर्त्ता, प्रस्तोता अने उद्गाता नामना व्रण पुत्रो थया, तेओ कर्मकांडमां कुशल हता. प्रतिहर्त्ताने स्तुति नामनी स्त्रीमां अज अने भूमा नामना बे पुत्र थया ॥ ४ ॥ भूमाने ऋषिकुल्या नामनी स्त्रीमां उद्गीथ नामे पुत्र थयो. उद्गीथने देवकुल्या नामनी स्त्रीमां प्रस्ताव नामे पुत्र थयो. प्रस्तावने नियुत्ता नामनी स्त्रीमां विभु नामनो पुत्र थयो. विभुने रति नामनी स्त्रीमां पृथुषेण नामे पुत्र थयो. पृथुषेणने आकृति नामनी स्त्रीमां नक्र नामे पुत्र थयो. नक्रने द्रुति नामनी स्त्रीमां मोटो राजर्षि अने उत्तम कीर्त्तिवाळो गय नामनो पुत्र थयो. ए गय राजा साक्षात् विष्णु भगवान् के जेणे जगतनी रक्षा करवानी इच्छाथी सत्वरुण लीधो छे तेना अंशरूप हतो अने ज्ञानीपणा वगरे लक्षणोथी महापुरुषनी पदवी पाम्यो हतो

य आत्मविद्यामाख्याय स्वयं संशुद्धो महापुरुषमनुस्मार प्रतीहात्सुवर्चलायां प्रतिहर्त्रादयस्त्रय आसन्नित्याकोविदाः सूनवः प्र-
तिहर्तुः सुत्यामजभूमानौ अजनिषाताम् ॥ ४ ॥ भूम्न ऋषिकुल्यायामुद्गीथः सुतः प्रस्तावो देवकुल्यायां प्रस्तावान्नियुत्तायां हृदयज
आसीद्विभुर्विभो रत्यां च पृथुषेणस्तस्मान्नक्र आकृत्यां जज्ञे नक्राद्रुतिपुत्रो गयो राजर्षिप्रवर उदारश्रवा अजायत साक्षाद्गवतो
विष्णोर्जगद्रिक्षिषया दृहीतसत्त्वस्य कलात्मवत्वादिलक्षणेन महापुरुषतां प्राप्सः ॥ ५ ॥ स वै स्वधर्मेण प्रजापालनपोषणप्रीणनोप-
लालनानुशासनलक्षणेन च भगवति महापुरुषे परावरे ब्रह्मणि सर्वोत्तम्यर्पितपरमार्थलक्षणेन ब्रह्मविष्वरणानुसेवयापादितभगवद्भ-
जनेज्यादिभक्तियोगेन चाभीक्ष्णशः परिभावितातिशुद्धमतिरुपतानात्म्ये आत्मानि स्वयमुपलभ्य मानब्रह्मात्मानुभवोऽपि निरभि-
मान एवावनिमज्जुपत् तस्येमां गाथां पांडवेय पुराविद् उपगायति ॥ ६ ॥ गयं नृपः कः प्रतियाति कर्मभिर्यज्वाऽभिमानी बहुवि-
द्धर्मगोप्ता ॥ समागतथ्रीः सदसः पतिः सतां सस्तेवकोऽन्यो भगवत्कलामृते ॥ ७ ॥

॥ ५ ॥ सर्वात्मा अने सर्वरूप महापुरुष परब्रह्मने अर्पण करवाथी मोक्ष आपनारा प्रजातुं पालन, पोषण, राजी राखतुं, लडावतुं अने शिक्षा करवारूप
राजधर्मथी अने यज्ञ वगरे गृहस्थाश्रमना धर्मथी, तथा ब्रह्मवेत्ता पुरुषोना चरणनी सेवाथी मेळवेली भगवाननी भक्तिना योगथी वारंवार संस्कार
लागतां ए राजानी बुद्धि बहुज शुद्ध थएली हती. देहाभिमानथी रहित थएलां तेनां अंतःकरणमां जोके ‘अहं ब्रह्मास्मि’ ज्ञान यथार्थ थयुं हतुं
तोपण निरभिमान रहीने आ पृथ्वीतुं पालन करतो हतो. हे परीक्षित राजा ! इतिहासवेत्ताओ तेनुं चरित्र नीचेप्रमाणे वर्णवेछे. ॥ ६ ॥ “ गय राजाना
जेवां काम बीजो कयो राजा करी शके ? भगवानना अंशरूप गय राजाविना यज्ञ करनार, सर्व लोकोतुं मानपात्र, घणुं जाणनार, धर्मतुं रक्षण
करनार, मोटी लक्ष्मीने पामनार, सत्पुरुषोनी सभानो अग्र्यक्ष अने सत्पुरुषोनी सेवक बीजो कयो राजा छे ? ॥ ७ ॥

के जेनो सती अने साचां आशीर्वचन आपनारी श्रद्धा, मैत्री अने दया वगैरे दक्षनी कन्याओए नदीओंनां जलथी अभिषेक कन्यो हतो. जोके ते राजाना मनमां कशी आशा हतीज नहि तोपण तेना गुणरूपी वाछडानेलींघे प्रसवेली पृथ्वीरूप गाय तेनी प्रजाना सर्व मनोरथने पूरती हती ॥७॥८॥ ते पोते निष्काम हतो तोपण वेद अने तेणे करेलां कर्मो तेने जोइती वस्तुओ पूरतां हतां, युद्धमां वाणथी पूजेला राजाओ तेने कर देता हता अने पालनथी तथा दक्षिणा वगैरेथी पूजेला ब्राह्मणो परलोकमां पोताने मलवानां सत्कर्मनां फलोमां तेने छटो भाग आपता हतो ॥ ९ ॥ घणा सोमपान-वाळा तेना यज्ञमां इंद्रने घेन चंडी जतां श्रद्धाथी शुद्ध अने अविचल भक्तिथी अर्पण करेला तेना यज्ञना फलने यज्ञस्वरूप भगवाने प्रत्यक्ष रीते स्वीकान्युं हतुं ॥ १० ॥ जे भगवानेने प्रसन्न करवाथी देव, पशु, पक्षी, मनुष्य, लता अने खडरूप जगत ब्रह्माण्यंत तुरत प्रसन्न थायछे ते सर्वना

यमभ्यर्षिचन्परया मुदा सतीः सत्याशिषो दक्षकन्याः सरिद्धिः ॥ यस्य प्रजानां दुदुहे धराशिषो निराशिषो गुणवत्सम्बुतोधाः ॥ ८ ॥
छंदांस्यकामस्य च यस्य कामान् दुदुहुराजहुरथो बलिं नृपाः ॥ प्रत्याचितायुधि धर्मेण विप्रा यदाशिषां षष्ठमंशं परेत्य ॥ ९ ॥ यस्या-
ध्वरे भगवानध्वरात्मा मधोनि माद्यत्पुरुषोमपीथे ॥ श्रद्धाविशुद्धाचलभक्तियोगसमर्पितेज्याफलमाजहार ॥ १० ॥ यत्प्रीणना-
द्वहिषि देवतिर्यङ्मनुष्यवीरुत्तृणमाविरिच्यात् ॥ प्रीयत सद्यः स ह विश्वजीवः प्रीतः स्वयं प्रीतिमगादयस्य ॥ ११ ॥ गयादूरंत्यां
चित्ररथः सुगतिरवरोधन इति त्रयः पुत्रा बभूवुश्चित्ररथादूर्णायां सम्राडजनिष्ट ॥ १२ ॥ तत उत्कलायां मरीचिर्मरीचेर्विंदुमत्यां
विंदुमानुदपद्यत तस्मात्सरघायां मधुनामाऽभवन्मयोः सुमनसि वीरव्रतस्ततो भोजा यां मंथुप्रमंथू जज्ञाते मंथोः सत्यायां भौव-
नस्ततो दूषणायां त्वष्टाऽजनिष्ट त्वष्टुर्विरोचनायां विरजो विरजस्य शतजित्प्रवरं पुत्रशतं कन्या च विष्टूच्यां किल जातम् ॥ १३ ॥

अंतर्यामी भगवाने गयना यज्ञमां प्रसन्न थइने पोतानी प्रीति जाहेर करी हती ” ॥ ११ ॥ ए गय राजाने गयंती नामनी राणीमां चित्ररथ, सुगति अने अवरोधन एवा नामना त्रण पुत्रो थया. चित्ररथने उर्णा नामनी स्त्रीमां सम्राज नामे पुत्र थयो. ॥ १२ ॥ सम्राजने उत्कला नामनी स्त्रीमां मरीचि नामे पुत्र थयो. मरीचिने विंदुमती नामनी स्त्रीमां विंदुमान् नामनो पुत्र थयो. विंदुमाने सरघा नामनी स्त्रीमां मधु नामे पुत्र थयो. मधुने सुमना नामनी स्त्रीमां वीरव्रत नामनो पुत्र थयो. वीरव्रतने भोजा नामनी स्त्रीमां मंथु अने प्रमंथु नामना बे पुत्र थया. मंथुने सत्या नामनी स्त्रीमां भौवन नामे पुत्र थयो. भौवनने दूषणा नामनी स्त्रीमां त्वष्टा नामे पुत्र थयो. त्वष्टाने विरोचना नामनी स्त्रीमां विरज नामनो पुत्र थयो. विरजने विष्टूचि नामनी स्त्रीमां सो पुत्र थया हता के जेओमां शतजित् मोटो हतो अने एक कन्या पण थइ हती ॥ १३ ॥

१. जे राजा धर्ममार्गथी पालन करतो होय तेने प्रजाना पुण्यमांथी छटो भाग मळेछे एम धर्मशास्त्रमां लख्युं छे.

आ विषयमां नीचे प्रमाणे केहेवायछे. विष्णु जेम पोतानी कीर्तिथी देवताओना समूहने बहुज शोभावेछे तेम छेछा उत्सन्न थएला विरज राजाए
आ प्रियव्रतना वंशने पोतानी कीर्तिथी बहुज शोभाव्यो हतो ॥ १४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो पंदरमो अध्याय संपूर्ण ॥१५॥
परीक्षित राजा पूछेछे.- जेटलामां सूर्य प्रकाशेछे अने नक्षत्रोना गणसहित आ चंद्रमा ज्यां देखायछे तेटला भूमंडलना विस्तारनो विशेष आप
कही गया छो ॥ १ ॥ तेमां पण प्रियव्रतना रथनां पईडाना सात खाडाओथी सात समुद्र थया छे के जे समुद्रो उपरथी आ पृथ्वीमां सात द्वीपनी
रचना थयानुं आपे सूचवुं छे. हे समर्थ ! ए सघळी बाबतने तेनां प्रमाण अने लक्षणशीखे हुं जाणवा इच्छुं ॥ २ ॥ कारण के प्रथम भगवानना सगुण

तत्रायं श्लोकः ॥ प्रैयव्रतं वंशमिमं विरजश्चरमोद्भवः ॥ अकरोदत्यलं कीर्त्या विष्णुः सुरगणं यथा ॥ १४ ॥ इति श्रीभा-
गवते महापुराणे पंचमस्कंधे प्रियव्रतवंशानुकीर्तनं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ उक्तस्त्वया
भूमंडलायामविशेषो यावदादित्यस्तपति यत्र चासौ ज्योतिषां गणैश्चंद्रमा वा सह दृश्यते ॥ १ ॥ तत्रापि प्रियव्रतश्चरण-
परिखातैः सप्तभिः सप्त सिंधव उपकृष्टा यत एतस्याः सप्तद्वीपविशेषविकल्पस्त्वया भगवन् खलु सूचित एतदेवाखिलमहं मानतो
लक्षणतश्च सर्वं विजिज्ञास्यामि ॥ २ ॥ भगवतो गुणमये स्थूलरूप आवेशितं मनोह्रगुणेऽपि सूक्ष्मतम आत्मज्योतिषि परे ब्रह्मणि
भगवति वासुदेवाख्ये क्षममावेशितुं तदुहैतद्गुरोर्हस्यनुवर्णयितुमिति ॥ ३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ न वै महाराज भग-
वतो मायागुणविभूतैः काष्ठां मनसा वचसा वाऽधिगंतुमलं विबुधायुषाऽपि पुरुषस्तस्मात्प्राधान्येनैव भ्रूगोलकविशेषं नामरूपमा-
नलक्षणतो व्याख्यास्यामः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

स्थूलरूप [ब्रह्मांड] मां मननो प्रवेश कराव्यो होय तो पछी निर्गुण, अत्यंत सूक्ष्म, स्वयंप्रकाश अने सर्वव्यापक परब्रह्ममां पण तेनो प्रवेश करावी
शकाय, एटलामाटे हे गुरु ! एविषे आपे वर्णन करवुं जोइए ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- हे राजा ! भगवाननी मायाना गुणोना विस्तारनो अंत,
देवताओना आयुष्य जेटलो काल जतां पण माणसथी मने के वचने पण पामी शकाय एम नथी, एटलामाटे मुख्य मुख्य बाबतो लई भूगोलनी
रचनानुं तेनां नाम रूप अने लक्षणशीखे व्याख्यान आपुंछुं ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

? आ सोलमा अध्यायमां जंबुद्वीपना नव खंड अने नीचे, उपर तथा फरता घेरावथी पृथ्वीरूप कमलनी डोडी जेवी मरु पर्वतनी स्थिति केहेवाशे.

મુમંડલરૂપી કમલના પોટાઓમાં વચલા પોટાના જેવો આ પેહેલો જુંબુદીપ લાલ્ય યોજનના વિસ્તારમાં છે અને કમલપત્રની પેટે સમગોલ છે ॥ ૫ ॥ આ દ્વીપમાં નવ શંડ છે અને તે પ્રત્યેકનો વિસ્તાર નવ નવ હજાર યોજનનો છે' ॥ ૬ ॥ એ શંડો મર્યાદાના [સીમાડાના] આઠ પર્વતોથી સારી રીતે વેંદ્રાણ છે ॥ ૬ ॥ એના મધ્યમાં ઇલાવૃત નામનો વચલો શંડ છે અને એ ઇલાવૃતના મધ્યમાં મોટા પર્વતોનો રાજા મેરુ પર્વત રહ્યો છે. એ મેરુપર્વત આશ્વો સોનાનો છે, લાલ્ય યોજન ડુંચો છે અને મુમંડલરૂપ કમલની ડોડીરૂપ છે ॥ ૭ ॥ એ મેરુ ઉપરના ભાગમાં વૃત્રીશ હજાર યોજન અને મૂલના ભાગમાં સોઠ હજાર યોજન પોહોઢો છે. ધરતીમાં એનો પાયો પણ સોલ હજાર યોજન ડુંડો છે. ઇલાવૃતની ઉત્તર તરફમાં અનુક્રમે નીલ શ્વેત અને શૃંગવાન એવા નામના ત્રણ, રમ્યક, હિરણ્મય અને કુરુ શંડના સીમાડાના પર્વતો છે, તે પૂર્વ તરફ લાંબા છે, બન્ને તરફથી ચારા સમુદ્રસુધી પોહો-શૃંગવાન

યો વાઝ્યં દ્વીપઃ કુવલ્યકમલકોશામ્યંતરકોશો નિયુતયોજનવિશાલઃ સમવર્તુલો યથા પુષ્કરપત્રમ્ ॥ ૫ ॥ યસ્મિન્નવ વર્ષો-
ણિ નવ યોજનસહસ્રાયમાન્યષ્ટભિર્મર્યાદાગિરિભિઃ સુવિભક્તાનિ ભવંતિ ॥ ૬ ॥ અપાં મધ્યે ઇલાવૃતં નામામ્યંતરવર્ષં યસ્ય ના-
ભ્યામવસ્થિતઃ સર્વતઃ સૌવર્ણઃ કુલ્લગિરિરાજો મેરુદ્રીપાયામસમુદ્રાહઃ કર્ણિકામ્ભૂતઃ કુવલ્યકમલસ્ય ॥ ૭ ॥ મૂર્ધનિ દ્વાત્રિ-
શત્સહસ્રયોજનવિતતો મૂલે ષોડશસહસ્રં તાવતાં જ્ઞર્મ્યાં પ્રવિષ્ટ ઉત્તરોત્તરેણેલાવૃતં નીલઃ શ્વેતઃ શૃંગવાનિતિ ત્રયો રમ્યકહિરણ્મય-
કુરુર્ણાં વર્ષાણાં મર્યાદાગિરયઃ પ્રાગાયતા ઉભયતઃ ક્ષારોદાવધયો દ્વિસહસ્રપૃથ્વઃ એકૈકશઃ પૂર્વસ્માદ્ધર્વસ્માદુત્તર ઉત્તરો દશાંશાધિ-
કાંશેન દૈર્ઘ્યં એવ હસંતિ ॥ ૮ ॥ એવં દક્ષિણેનેલાવૃતં નિપથો હેમકૂટો હિમાલય इति પ્રાગાયતા યથા નીલાદય અયુતયોજનો-
ત્સેથા હરિવર્ષકિંપુરુષભારતાનાં યથાસંખ્યમ્ ॥ ૯ ॥ તથૈલાવૃતમપરેણ પૂર્વેણ ચ માલ્યવદ્ગંધમાદનાવાનીલાનિષયાયતૌદ્રિસહસ્રં
પપ્રથુઃ ॥ ૧૦ ॥ કેતુમાલભદ્રાશ્વયોઃ સીમાનં વિદધાતે ॥ ૧૧ ॥

ચેલા છે ને બંને હજાર યોજન પહોઢા છે. એ પર્વતોમાં પેહેલા પેહેલા પછી કરતાં પછી પછીનો પર્વત એક એકથી દશાંશથી કાંઈક વધારે ભાગમાં લંબાઈમાં ઓછો છે. ॥ ૮ ॥ એવી રીતે ઇલાવૃત શંડની દક્ષિણ તરફમાં નિષધ, હેમકૂટ અને હિમાલય નામના ત્રણ પર્વતો અનુક્રમથી હરિવર્ષ, કિંપુરુષ અને ભરતશંડના અવધિરૂપ છે, પૂર્વતરફ લાંબા છે અને નીલાદિકની પેટે દશદશ હજાર યોજન અને બંને હજાર યોજન પહોઢા ડુંચા છે ॥ ૯ ॥ એવી રીતેજ ઇલાવૃતની આથમણીતરફ અને પૂર્વતરફ માલ્યવાન અને ગંધમાદન નામના પર્વતો છે, તે નીલ અને નિષધસુધી લાંબા છે અને બંને હજાર યોજન પહોઢા છે ॥ ૧૦ ॥ એ પર્વતો કેતુમાલ અને ભદ્રાશ્વ શંડનો સીમાડો કરેછે. ॥ ૧૧ ॥

૧ ભદ્રાશ્વ અને કેતુમાલ શંડ શિવાય વાકીના શંડો નવ નવ હજાર યોજનના છે એમ સમજવું કેમ કે એ બે શંડો તો ચોત્રીશ ચોત્રીશ હજાર યોજનના છે.

મંદર, મેરુમંદર, સુપાર્થ અને કુમુદ એવા નામના દશ દશ હજાર યોજન પહોળા અને ડુંચા પર્વતો મેરુ પર્વતની ચાર દિશાઓમાં ટેકારૂપ કલ્પા-
લા છે ॥ ૧૨ ॥ એ ચારે પર્વતોની ઉપર અનુક્રમથી આંબો, જાંબૂ, કદંબ અને વડ એ ચાર મોહોટાં ફાડ છે તે પર્વતોની ધ્વજા જેવાં લાંગે છે, હજાર-
થી કાંઈક વધારે યોજન ડુંચાં છે, શાલાઓનો વિસ્તાર પણ તેવડો જ છે અને સો સો યોજન જાડાં છે ॥ ૧૩ ॥ એ પર્વતોઉપર દૂધનો, મધનો, શેરડીના
રસનો અને મીઠા પાણીનો એવા અનુક્રમે ચાર ધ્રો છે; જેઓનો સ્પર્શ કરનારા ઉપદેવલોકો સ્વાભાવિક સિદ્ધિઓ ધરી રહ્યા છે ॥ ૧૪ ॥ એ પર્વતોની
ઉપર અનુક્રમે નંદન, ચૈત્રરથ, વૈભ્રાજક અને સર્વતોમદ્ર એવા નામના ચાર, દેવતાઓના બગીચાઓ પણ છે, જેઓમાં દેવોથી ઘીંટાયેલા ઉત્તમ દેવાંગ-
નાઓના પતિઓ સાથે મઠીને વિહાર કરે છે અને તેઓના મહિમાને ગંધર્વોદિક લોકો ગાય છે ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ મંદર પર્વતની ઉપરના અગિયારસો યોજન

મંદરો મેરુમંદરઃ સુપાર્થઃ કુમુદ ઇતિ અયુતયોજનવિસ્તારોન્નાહા મેરુશ્રતુર્દિશમવષ્ટમગિરય ઉપકૃષ્ણઃ ॥ ૧૨ ॥ ચતુર્વેતેષુ ચૂત-
જંબૂકદંબન્યગ્રોધાશ્રત્વારઃ પાદપ્રવરાઃ પર્વતકેતવ ઇવાધિસહસ્રયોજનોન્નાહાસ્તાવદ્રિટપવિતતયઃ શતયોજનપરિણાહઃ ॥ ૧૩ ॥
હ્રદાશ્રત્વારઃ પયોમધ્વિશ્ચુરસમૃદ્ધજલા યદુપસ્પર્શિન ઉપદેવગણા યોગૈશ્વર્યાણિ સ્વાભાવિકાનિ ભરતર્ષભ ધારયંતિ ॥ ૧૪ ॥ દે-
વોદ્યાનાનિ ચ ભવંતિ ચત્વારિ નંદનં ચૈત્રરથં વૈભ્રાજકં સર્વતોમદ્રમિતિ ॥ ૧૫ ॥ યેષ્વમરપરિવૃદ્ધાઃ સહ સુરલલનાલ્લામયૂથપતય
ઉપદેવગૈરુપગીયમાનમહિમાનઃ કિલ વિહરંતિ ॥ ૧૬ ॥ મંદરોત્સંગ એકાદશશતયોજનોતુંગેદેવચૂતશિરસો ગિરિશિખરસ્થૂલા-
નિ ફલાન્યમૃતકલ્પાનિ પતંતિ ॥ ૧૭ ॥ તેષાં વિશીર્યમાણાનામતિમધુરસુરભિસુગંધિવહુલારુણરસોદેનારુણોદા નામ નદી મં-
દરગિરિશિખરાન્નિપતંતી પૂર્વેણેલાવૃત્તમુપપ્લાવયતિ ॥ ૧૮ ॥ યદુપજોષણાદ્રવાન્યા અનુચરીણાં પુણ્યજનવધૂનામવયવસ્પર્શ-
સુગંધવાતો દશયોજનં સમંતાદનુવાસયતિ ॥ ૧૯ ॥ એવં જંબૂફલાનામલુક્ષ્મિપાતવિશીર્ણાનામનસ્થિપ્રાયાણામિભકાયનિભા-
નાં રસેન જંબૂનામનદી મેરુમંદરશિખરાદયુતયોજનાદવનિતલે નિપતંતી દક્ષિણેનાભાનં યાવદિલાવૃત્તમુપસ્યંદયતિ ॥ ૨૦ ॥

ડુંચા દેવતાઈ આંબામાંથી પર્વતના શિખર જેવાં જાડાં અને અમૃત જેવાં ફળ પડે છે ॥ ૧૭ ॥ એ ફળો નીચે પડીને ફાટી જતાં તેઓના અત્યંત મ-
ધુર, સ્વાભાવિક સુગંધી અને રાતા રંગના ઘણા રસની અરુણોદા નામની નદી મંદર પર્વતના શિખરઉપરથી પડીને પૂર્વ તરફથી ફલાવૃત્ત સ્વંડને
મીંજવી દે છે ॥ ૧૮ ॥ એ રસનો ઉપભોગ લેનારી યક્ષ લોકોની સ્ત્રિયો કે જેઓ પર્વતોની દાસિયો છે તેઓના અવયવોના સ્પર્શથી સુગંધી થયેલો વાયુ
દશ દશ યોજનસુધી ચારેકોર સુગંધ કરી મેલે છે ॥ ૧૯ ॥ એવી રીતે જ અત્યંત ફીણા ઠલિયાવાળાં અને હાથી જેવડાં જાંબૂ, ડુંચેથી પડીને ફાટી
જતાં તેઓના રસમાંથી જંબૂ એવા નામની નદી ચાલે છે, તે દશ હજાર યોજન ડુંચા મેરુમંદર પર્વતના શિખરની ઉપરથી પડીને પોતાની દક્ષિણ

तरफ आका इलावृतमां फेलाइने वही जायछे ॥ २० ॥ तेटलामां तेना वझे कांठानी माटी ए जांवूना रसथी मळीने वायु अने सूर्यना संयोगथी पा-
कतां तेमांथी जांवूनद नामनुं सोनुं थायछे के जे निरंतर देवलोकानां आभरणोमां काम आवेछे ॥ २१ ॥ ए सोनाने देव वगेरे लोको पोतानी स्त्रि-
योनी साथे मुकुट, कडां अने कटिमेखला वगेरे आभरणरूपे धारण करेछे ॥ २२ ॥ जे मोटुं कदंबनुं झाड सुपार्श्व पर्वतउपर उगेलुं छे तेनी कोत-
रोमांथी पांच पांच वांभनी पहेली पांच मधनी धाराओ नीकळया करेछे, तेओ सुपार्श्वना शिखरउपरथी पडीने पोतानी पश्चिम तरफ इलावृत खं-
डने आनंद अपेछे ॥ २३ ॥ ए मधनी धाराओनो उपयोग करनारी स्त्रियोना निश्वासथी सुगंधीथएलो वायु चारेकोर सो सो योजनसुधी सुगंधी करी

तावदुभयोरपि रोधसौर्यां मृत्तिका तद्रसेनानुविद्धमाना वाय्वर्कसंयोगविपाकेन सदाऽमरलोकाभरणं जांबूनदं नाम सुवर्णं भव-
ति ॥ २१ ॥ यदुह वा व विबुधादयः सहयुवतिभिर्मुकुटकटकटिसूत्राद्याभरणरूपेण खलु धारयति ॥ २२ ॥ यस्तु महाकदंबः
सुपार्श्वनिरूढो यास्तस्य कोटरेभ्यो विनिःसृताः पंचामधुधारा सुपार्श्वशिखरात्पतंत्योऽपरेणात्मानमिलावृतम-
नुमोदयति ॥ २३ ॥ या ह्युपयुंजानानां मुखनिर्वासितो वायुः समंताञ्छतयोजनमनुवासयति ॥ २४ ॥ एवं कुमुदनिरूढो यः
शतवल्शो नाम वटस्तस्य स्कंधेभ्यो नीचीनाः पयोदधिमधुधृतगुडान्नाद्वंशयस्यासनाभरणादयः सर्व एव कामदुधा नदाः कु-
मुदाग्रात्पतंतस्तमुत्तरेणैवावृतमुपयोजयति ॥ २५ ॥ यानुपयुषाणानां न कदाचिदपि प्रजानां वलीपलितक्लमस्वेददौर्गन्ध्यजरा-
मयमृद्युशीतोष्णवैवर्ण्योपसर्गादयस्तापविशेषा भवंति यावज्जीवं सुखं निरतिशयमेव ॥ २६ ॥ कुरंगकुरकुसुंभैकंकत्रिकूटशिशि-
रपतंगरुचकनिषधशिनीवासकपिलशंखवैदूर्यजारुहिहंसर्षभनागाकालंजरनारदादयो विंशतिगिरयो मेरोः कर्णिकाया इव केसर-
श्रुता मूलदेशे परित उपक्लृप्ताः ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मेलेछे ॥ २४ ॥ ए प्रमाणेज शतवल्श नामनो वड के जे कुमुद पर्वतउपर उगेलो छे तेनां थडोमांथी दूध, दही, मध, घी, गोळ, अन्नादिक, शय्या,
आसन अने आभरण वगेरेना धो नीचे पडेछे. एओ कामनाने परिपूर्ण करनारा सघळा धो कुमुद पर्वतना शिखरउपरथी पडीने उत्तर तरफमां इलावृ-
तना उपयोगमां आवेछे ॥ २५ ॥ ए धोना पदार्थोनो उपयोग करनारी प्रजाओने वळी, धोळा मोवाळा, थाक, पसीनो, दुर्गंधपणुं, जरा, रोग, मरण
टाहाड, गरमी, रंगनो फेरफार अने विघ्न वगेरे जुदा जुदा तापो कदी पण थता नथी अने जीवतांसुधी सर्वोत्तम सुख रहेछे ॥ २६ ॥ कुरंग, कुर, कुसुंभ,
वैकंक, त्रिकूट, शिशिर, पतंग, रुचक, निषध, शिनीवास, कपिल, शंख, वैदूर्य, जारुधि, हंस, ऋषभ, नाग, कालंजर अने नारद वगेरे
वीश पर्वतो डोडीना केसराओनी पेटे मेरु पर्वतना मूलभागमां चारेकोर कल्पाएला छे ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कुलदेव भगवाननां चरणारविंदुं जल धारी हजुसुधी पण मोटा आदरार्थी पण मोटा आदरार्थी पोताने माथे धरेछे, क्षणे क्षणे भक्तित्थी वृद्धि थतां ते ध्रुवजीतुं हृदय बहुज पीगळतुं जायछे, उत्कंठाथी थएली परवशतानेलीधे तेमनां नेत्रकमल वींचाइ जतां तेओमांथी निर्मल आंसुनां टीपां पडेछे अने तेनीसाथे रु-वाडां उभां थइ जायछे ॥ २ ॥ ध्रुवजीनी पछी तेमनी नीचेना ससर्पिओ के जेओ गंगाना प्रभावने जाणेछे अने सर्वना आत्मारूप भगवाननी भ-क्तिरूपी लाभ मळवार्थीज बीजा पुरुषार्थोनो तथा आत्मज्ञाननो पण अनादर करेछे तेओ “आ गंगा मळी तेज आपणा तपनुं परम फल मळी चुक्युं” एम धारी मुसुहु पुरुषो जेम प्रत्यक्ष आवेली मुक्तिने धारण करे तेम मोटा माननीसाथे पोतानी घाटी जटाओर्था ते गंगाने अद्यापि सुधी धारण करेछे ॥ ३ ॥ ते ससर्पिओना स्थानकर्थी आकाशमार्ग के जे अनेक हजारो अने करोडो विमानोना समूह फरवार्थी सांकडो छे तेमां थइने

यत्तद्विष्णुपदमाहुः यत्र ह वा व वीरव्रत औत्तानपादिः परमभागवतोऽस्मत्कुलदेवताचरणरविंदोकमिति यामनुमवनमुत्कृष्यमा-
णभगवद्भक्तियोगेन दृढं ह्रियमानांतर्हृदय औत्कंठ्यविवशामीलितलोचनयुगलकुञ्जलविगलितामलवाणकलयाऽभिव्यज्यमान-
रोमपुलकोऽधुनापि परमादरेण शिरसा विभर्ति ॥ २ ॥ तत ऋषयस्तत्प्रभावाभिज्ञायां ननु तपस आत्यंतिकी सिद्धिरेतावती
भगवति सर्वात्मनि वासुदेवेऽनुपरतभक्तियोगलाभेनैवोपेक्षितान्यार्थोत्पगतयो मुक्तिविवागतां मुमुक्षु इव सबहुमानमद्यापि ज-
टाज्वैरुद्धंति ॥ ३ ॥ ततोऽनेकसहस्रकोटिविमानानीकसंकुलदेवयानेनावतरंतीदुमंडलमाचार्य ब्रह्मसदने निपतति ॥ ४ ॥ त-
त्र चतुर्थो भिद्यमाना चतुर्भिर्नामभिश्चतुर्दिशमभिस्यंदंती नदनदीपतिभेवाभिनिविशति ॥ ५ ॥ सीताऽलकनंदा चक्षुर्भेदति ॥
सीता तु ब्रह्मसदनात्केसराचलादिगिरिशिखरेभ्योऽधोऽधः प्रसवंती गंधमादनमूर्द्धसु पतित्वा अंतरेण भद्राश्ववर्षं प्राच्यां दि-
शि क्षारसमुद्रमभिप्रविशति ॥ ६ ॥ एवं माल्यवच्छिखरान्निष्पतंती ततोऽनुपरतवेगा केतुमालमभि चक्षुः प्रतीच्यां दिशि स-
रित्यतिं प्रविशति ॥ ७ ॥

नीचे उतरतां चंद्रमंडलने भीजवी दइ, ए गंगा मेरुपर्वत उपरनी ब्रह्मानी नगरीमां पडेछे ॥ ४ ॥ त्यां चार भागमां वेहेंचई जतां चार नामथी चार दिशाओमां चालीने समुद्रमांज प्रवेश करेछे ॥ ५ ॥ सीता, अलकनंदा, चक्षु अने भद्रा एवी रीते चार धाराओनां चार नाम थयां छे. तेओमां सी-ता नामनी धारा ब्रह्मना स्थानकर्मांथी केसराचल वगेरे पर्वतोनां शिखरोउपर थइने नीचे नीचे उतरतां गंधमादन पर्वतनां शिखरोउपर पडीने भद्राश्च खंडना मध्यमां थइने पूर्व दिशामां खारा समुद्रमां प्रवेश करेछे ॥ ६ ॥ ए प्रमाणे चक्षु नामनी धारा माल्यवान् पर्वतना शिखर उपरथी केतु-माल खंड तरफ पडेछे अने त्यांथी मोटा वेगे पश्चिम दिशामां समुद्रमां प्रवेश करेछे ॥ ७ ॥

ભદ્રા નામની ધારા ઉત્તર તરફ મેરુપર્વતના શિખરેથી પડતાં નીલ પર્વતના શિખરઉપરથી શ્વેત પર્વતના શિખરઉપર અને શ્વેત પર્વતના શિખરઉપરથી શૃંગવાન પર્વતના શિખર ઉપર પડીને ત્યાંથી નીચે ચાલેછે તે ઉત્તરકુરુ खंडમાં થઈને ઉત્તર દિશામાં ચારા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરેછે ॥ ૮ ॥ તેમજ અલકનંદા દક્ષિણ તરફ બ્રહ્માની નગરીમાંથી ચાલતાં ઘણા પર્વતોનાં શિખરોને મૂકી આવી હેમકૂટ પર્વતમાંથી તેનાં શિખરોને પોતાના પ્રબલ વેગથી તાળતી જાયછે, તે ભરત खंडમાં થઈને દક્ષિણ દિશામાં સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરેછે ॥ ૯ ॥ તે ગંગામાં જ્ઞાન કરવાસારૂ આવતા માણસને પગલે પગલે અશ્વમેધ અને રાજસૂય વગેરે યજ્ઞોનું ફલ દુર્લભ રેહેતું નથી. દરેક खंडમાં બીજા પળ ધો અને મેરુ વગેરે પ-

ભદ્રા ચોત્તરતો મેરુશિખરો નિપતિતા ગિરિશિખરાદિરિશિખરમતિહાય શૃંગવતઃ શૃંગાદવસ્પંદમાના ઉત્તરાંસ્તુ કુરુનભિત ઉદીચ્યાં દિશિ જલધિમભિપ્રવિશતિ ॥ ૮ ॥ તૈર્વાલકનંદા દક્ષિણેન બ્રહ્મસદનાદ્બહૂનિ ગિરિકૂટાન્યતિકમ્ય હેમકૂટાદ્રેમકૂટાન્યતિરભસત-રંરહસા છુઠયંતી ભારતમભિવર્ષ દક્ષિણસ્યાં દિશિ જલધિમભિપ્રવિશતિ ॥ ૯ ॥ યસ્યાં જ્ઞાનાર્થં ચાગચ્છતઃ પુંસઃ પદે પદે ડશમેધરાજસૂ-યાદીનાં ફલં ન દુર્લભમિતિ ॥ અન્યે ચ નદા નદાશ્ર વર્ષે વર્ષે મંતિ વહુશો મેર્વાદિગિરિદુહિતરઃ શતશઃ ॥ ૧૦ ॥ તત્રાપિ ભારતમે-વ વર્ષં કર્મક્ષેત્રમન્યાશ્રવર્ષાણિ સ્વર્ગિણાં પુણ્યશેષોપભોગસ્થાનાનિ ભૌમાનિ સ્વર્ગપદાનિ વ્યપદિશંતિ ॥ ૧૧ ॥ એ પુરુષાણામયુતં પુરુ-ષાયુર્વર્ષાણાં દેવકલ્પાનાં નાગાયુતપ્રાણાનાં વજ્રસંહનનલવયોમોદપ્રમુદિતમહાસૌરતમિથુનવ્યવાયાપવર્ગવર્ષદૃતૈકર્મકલત્રાણાં તત્ર તુ ત્રેતાયુગસમઃ કાલો વર્તતે ॥ ૧૨ ॥ યત્ર હ દેવપતયઃ સ્વૈઃ સ્વર્ગનાયકૈર્વિહિતમહાર્હણાઃ સર્વતુકુસુમસ્તવકફલકિસલયશ્રિ-યાનમ્યમાનવિટપલતાવિટપિભિરુપશુંભમાનરુચિરકાનનાશ્રમાયતનવર્ષગિરિદ્રોણીષુ તથા ચામલજલાશયેષુ વિકચવિવિધનવવન-રુહામોદપ્રમુદિતરાજહંસજલકુક્કુટકારંડવસારસચક્રવાકાદિર્ભિર્મધુકરનિકરાકૃતિભિરુપજિતેષુ જલક્રીડાદિર્ભિર્વિચિત્રવિનોદૈઃ સુલલિતસુરસુંદરીણાં કામકલિલવિલાસહામલીલાલ્બલોકાકૃષ્ટમનોદૃશ્યઃ સ્વૈરં વિહરંતિ ॥ ૧૩ ॥ ॥

વંતોથી થઈ સેકડો નદીઓ છે ॥ ૧૦ ॥ તે સઘડા खंडોમાં પળ ભરતखंडજ કર્મ કરવાનું ક્ષેત્ર છે અને બીજા આઠ खंड તો દેવતાઓને સ્વર્ગમાં ભોગવાતાં વાકી રહેલાં પુણ્યોના ભોગ ભોગવવાનાં સ્થાનકરૂપ પૃથ્વીના સ્વર્ગ છે એમ કેહેવાયછે ॥ ૧૧ ॥ વાકીના એ આઠ खंडોમાં માણસની ગળ-તરીથી દશ દશ હજાર વર્ષનું લોકોનું આયુષ્ય છે. એઓમાં દેવતા જેવા અને દશ દશ હજાર હાથીના જોરવાળા લોકો રેહેછે. એઓનાં શરીર વજ્ર જેવાં દૃઢ છે અને બલ, અવસ્થા તથા સુરોથી આનંદ પામેલાં સ્ત્રીપુરુષોનાં જોડાં ભોરે મૈથુન કરછે. મૈથુનને અંતે આયુષ્યનું એક વર્ષ વાકી રહે ત્યારે સ્ત્રીયોને એક ગર્ભ રેહેછે. એ खंडોમાં ત્રેતાયુગના જેવો સમય ચાલેછે ॥ ૧૨ ॥ પોતપોતાના મુલ્ય સેવકોએ ઉત્તમ રીતે પૂજેલા મોટા દેવલોકો આશ્રમોમાં, પર્વતોની

गुफाओमां अने निर्मल जलाशयोमां जलक्रीडा वगैरे विचित्र क्रीडाओथी मनगमती रीते ए खंडोमां विहार करेछे. सर्व ऋतुओमां फूल, गुच्छ, फल अने नवां कुंपलियांओनी समृद्धिथी बहुज नमी रहेली शाखाओ अने लताओ वाळा वृक्षोथी ए आश्रमो अने पर्वतोनां सुंदर वनो बहुज शोभी रहां छे. उघडेलां अने नवां अनेक प्रकारनां कमलोनी सुगंधीथी राजी थपलां राजहंस, जलकूकडी, कारंडव, सारस अने चक्रवाक वगैरे पक्षी-ओ तथा जातजातना अनेक भ्रमरो जलाशयोमां शब्द करेछे. अत्यंत रूपाळी देवांगनाओनां कामदेवथी चमकतां विलास, हास अने लीलापूर्वक जोवाथी त्यां विहार करनारा देवलोकोनां मन अने नेत्र खेंचाई रहेछे ॥ १३ ॥ नवे खंडोमां महापुरुष भगवान् नारायण, पोताना भक्तोपर अनुग्रह करवाने सारू पोतानी मूर्तिओना समूहथी अद्यापिसुधी सन्निहित [टुकडा] रह्या छे ॥ १४ ॥ इलावृत खंडमां तो साक्षात् सदाशिव एकज पुरुष छे; बीजो कोई पण पुरुष तेमां जतो नथी. जे पुरुष ए खंडमां जायछे ते पार्वतीना शापनेलीधे स्त्री बनी जायछे. तेनुं कारण पाछळथी [नवमस्कंधमा]

नवस्वपि वर्षेषु भगवान्नारायणो महापुरुषः पुरुषाणां तदनुग्रहायात्मतत्त्वव्यूहेनात्मनाऽद्यापि सन्निधीयते ॥ १४ ॥ इलावृते तु भगवान् भव एक एव पुमान्नह्यन्यस्तत्रापरो निर्विशति भवान्याः शापनिमित्तजो यत्प्रवेक्षतः स्त्रीभावस्तत्पश्चाद्वक्ष्यामि ॥ १५ ॥ भवानीनाथैः स्त्रीगणार्बुदसहस्रैरुद्धमानो भगवतश्चतुर्मूर्तिर्महापुरुषस्य तुरीयां तामसीं मूर्तिं प्रकृतिमात्मनः संकर्षणसंज्ञामात्मसमाधिरूपेण सन्निधायैतदभिगृणन् भव उपधावति ॥ १६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ॐ नमो भगवते महापुरुषाय सर्वगुणसंख्यानायानंतयाव्यक्ताय नम इति ॥ १७ ॥ भजे भजन्यारणपादपंकजं भगस्य कृत्स्नस्य परं परायणम् ॥ भक्तेष्वलंभावितश्रुतभावनं भवापहं त्वा भवभावमीश्वरम् ॥ १८ ॥ ॥ ॥

कहीश. ॥ १५ ॥ ए इलावृतमां पार्वतीनी दासियो हजरो अर्बुद स्त्रियो सदाशिवनी सेवा करेछे अने पोते सदाशिव शेषनागनी भक्ति करेछे. वासुदेव, संकर्षण, प्रद्युम्न अने अनिरुद्ध एवा नामनी चार मूर्तिओवाळा महापुरुष भगवाननी संकर्षण [शेषनाग] नामनी चौथी तमोगुणी मूर्ति के जेमांथी पोते उत्पन्न थया छे तेने मनमां ध्यान करवामां आवता रूपथी समीपमां लावी सदाशिव नीचेना मंत्र वगैरेनो जप करतां भजेछे ॥ १६ ॥ सदाशिव बोलेछे.—ओं नमो भगवते महापुरुषाय, सर्वगुणसंख्यानायानंतयाव्यक्ताय नमः । (महापुरुष, सर्व गुणोनो प्रकाश करनार, अनंत अने मापवामां न आवे एवा भगवानने नमस्कार करूंछुं.) ॥ १७ ॥ हे भजवा योग्य परमेश्वर ! सर्व प्रकारनां ऐश्वर्यना परम आश्रयरूप, भक्तोने अत्यंत पोताना दयाळु स्वरूपतुं दर्शन आपनार, संसारने मटाडनार अने जेतुं चरणारविंद शरणरूप छे एवा आपने भजुंछुं ॥ १८ ॥ ॥ ॥

જગતને નિયમમાં રાખવાને સારૂ આપ જોયા કરોછો તોપણ આપની દૃષ્ટિ, ક્રોધના વેગને નહિ જીતી શકનારા અમલોકોની દૃષ્ટિ જેમ લેપાઈ જાયછે તેમ વિષયોથી અને इंद्रियोથી જરા પળ લેપાતી નથી એવા આપને મુક્તિ પામવાને ઇચ્છનાર કયો પુરુષ ન મજે ? ॥ ૧૯ ॥ खोटी दृष्टिवाळा पुरुषने भयंकर जेवा अने मदिरा तथा आसवशी राती आंख्योवाळा जेवा, मायानेलीधे जणाओ छो; केम के आपना चरणना स्पर्शशी कामातुर थएली नागणीओ लाजनेलीधे पुरूं पूजन पण करी शकती नथी ॥ २० ॥ वेदना मंत्रो आपने आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलयना करनार अनंत अने उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलयशी रहित केहेछे. आपनां हजार मस्तकोमां कोइ एक माथा उपर सर्षपनी पेठे आ भूमंडल रहुं छे तेने आप जाणता पण नथी ॥ २१ ॥ महत्तत्त्व के जेनो आश्रय सत्त्वगुण छे ते आपनो गुणना संबंधनेलीधे थएलो प्रथम देह छे. ए देहमांथी ब्रह्मा उत्पन्न थया

न यस्य मायागुणचित्तवृत्तिभिर्निरक्षतो ह्यण्वपि दृष्टिरज्यते ॥ इशे यथा नोजितमन्युरंहसां कलं न मन्येत जिगीषुरालनः ॥ १९ ॥ असदृशो यः प्रतिभाति मायया क्षीबेव मन्वासवताम्रलोचनः ॥ न नागवध्वोऽर्हण ईश्वरे हिया यत्पादयोः स्पर्शनधर्षितेंद्रियाः ॥ २० ॥ यमादुरस्य स्थितिजन्मसंयमं त्रिभिर्विहीनं यमनंतमृषयः ॥ न वेद सिद्धार्थमिव क्वचित्स्थितं भूमंडलं मूर्द्धसहस्रधामसु ॥ २१ ॥ यस्याद्य आसीद्वृणविग्रहो महान्विज्ञानविष्णयो भगवानजः किल ॥ यत्संभवोऽहं त्रिवृता स्वतेजसा वैकारिकं तामसमै-
द्रियं सृजे ॥ २२ ॥ एते वयं यस्य वशे महात्मनः स्थिताः शकुंता इव सूत्रयंत्रिताः ॥ महानहं वैकृततामसेंद्रियाः सृजाम सर्वे यद-
नुग्रहादिदम् ॥ २३ ॥ यन्निर्मितां कर्हपि कर्मपर्वणीं मायां जनोऽयं गुणसर्गमोहितः ॥ न वेद निस्तारणयोगमंजसा तस्मै नमस्ते
विलयोदयात्मने ॥ २४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

છે અને બ્રહ્મામાંથી ઉત્પન્ન થएलो हुं त्रिगुणात्मक अहंकारशी देवताओने, पांच भूतने अने इंद्रियोना वर्गने उत्पन्न करूंछुं ॥ २२ ॥ ए अमे महत्तत्त्व, अहंकार, देवताओ, पांच भूत अने इंद्रियो, पक्षियो जेम दोरीशी बंधाई रेहेछे तेम क्रियाशक्तिशी बंधाईने आप के जे महात्मा छो तेमना वश्यमां रेहेतां आपना अनुग्रहशी आ जगतने स्रजिये छिये ॥ २३ ॥ संसारमां मोह पामेलो आ जन, जेमणे बनावेली अने कर्मरूप गांठोशी बांधनारी मायांने सेहेज जाणेछे पण तेमांशी तरवाना उपायने कदी पण जाणतो नथी ते, आप के जेमना स्वरूपमांज जगतनो लय अने मृष्टि थायछे तेमने प्रणाम करूंछुं” ॥ २४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो सत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १७ ॥

शुकदेवजी केहेछे^१ :- एप्रमाणेज भद्राश्व खंडमां धर्मनो पुत्र भद्रश्रवा अने तेना कुलना मुख्य पुरुषो तथा सेवको साक्षात् भगवान् वासुदेवनो ह-
यग्रीव नामनो प्रिय अवतार के जे धर्मस्वरूप छे तेने परम एकाग्रताथी चित्तना समीपमां लावी नीचेनो मंत्र बोलेछे अने स्तुति करेछे ॥ १ ॥ भ-
द्रश्रवाओ बोलेछे :- “ओं नमो भगवते धर्मायात्मविशोधनाय नमः ॥ [भगवान् अने अंतःकरणने शुद्ध करनार धर्मरूप आपने प्रणाम करिये
छिये.] ॥ २ ॥ पुत्रने अथवा पिताने बाली आवीने तेओना धनथी जीववाने इच्छनारां अने जीवीने पापकर्म करवानोज विचार करनारां आ मा-
णसो नजरे देखेवातां पण मारनार [काल] ने देखेतां नथी ए आपनीज लीला छे अने ते भारे विचित्र छे ॥ ३ ॥ विद्वान् लोको, जगत् नाश पाम-
नार छे एम शास्त्रउपरथी केहेछे अने योगीओ तो समाधिमां ते वात प्रत्यक्ष देखेछे, तोपण हे परमेश्वर ! ए सघळा तमारी मायामां मोह पामी रह्या छे

॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तथा च भद्रश्रवा नाम धर्मसुतस्तत्कुलपतयः पुरुषा भद्राश्ववर्षे साक्षाद्भगवतो वासुदेवस्य प्रियां तनू धर्म-
मयीं हयग्रीवर्षाभिधानीं परमेण समाधिना सन्निधायेदमभिगुणंत उपधावन्ति ॥ १ ॥ ॥ भद्रश्रवस उचुः ॥ ॥ ॐ नमो भगवते
धर्मायात्मविशोधनाय नम इति ॥ २ ॥ अहो विचित्रं भगवद्विचेष्टितं प्रंतं जनोऽयं हि मिषन्न पश्यति ॥ ध्यायन्नसद्यर्हि विकर्म
सेवितुं निर्हृत्य पुत्रं पितरं जिजीविषुः ॥ ३ ॥ वदन्ति विश्वं कवयः स्म नश्वरं पश्यन्ति चाध्यात्मविदो विपश्चितः ॥ तथाऽपि मुह्यन्ति
तवाज मायया सुविस्मितं कृत्यमजं नतोऽस्मि तम् ॥ ४ ॥ विश्वोद्भवस्थाननिरोधकर्म ते ह्यकर्तुरंगीकृतमप्यपावृतः ॥ युक्तं न चित्रं
त्वयि कार्यकारणे सर्वात्मनि व्यतिरिक्ते च वस्तुतः ॥ ५ ॥ वेदान्युगान्ते तमसा तिरस्कृतान् रसातलाद्यो नतुरंगविग्रहः ॥ प्रत्या-
ददे वै कवयेऽभियाचते तस्मै नमस्तेऽवितथे हिताय त इति ॥ ६ ॥

ए आपनुं कर्त्तव्य अत्यंत विचित्र छे, माटे वीजुं सघळुं मूकी दइने आप के जे अजन्मा छो तेमने नमस्कार करिये छिये ॥ ४ ॥ आप अकर्त्ता अने
आवरणरहित छतां, पण जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अणे प्रलयनां काम करोछो एम वेदे स्वीकारेछुं छे ते कोई आश्चर्यरूप नथी; केम के मायाने ल-
इने सर्व स्वरूप अने सर्व कार्योना कर्त्ता आपमां सृष्टि करनारपणुं घटेछे अने वास्तविक रीते उपाधिरहित आपमां अकर्त्तापणुं अने आवरणरहित-
पणुं पण घटेछे ॥ ५ ॥ प्रलयकालमां दैत्यरूप तमोगुण वेदने लई जतां आपे ब्रह्मानी प्रार्थना उपरथी हयग्रीव [घोडाना माथावाळा पुरुष] नो
अवतार धरी पातालमांथी ते वेद लावी आप्या हता. एवा सत्यसंकल्पवाळा आपने नमस्कार करिये छिये” ॥ ६ ॥

^१ आ अढारमा अध्यायमां, मेरुथी पूर्वदिशाना कमथी त्रण खंडोमां अने त्रण उत्तर तरफना खंडोमां ईष्टदेव अने तेमना दासोनुं वर्णन केहेवामां आ-
वरो. २ ए लोकोमां भद्रश्रवा मुख्य होवाथी सघळाओने भद्रश्रवा एबुं नाम आपेछुं छे.

હારીવર્ષે સ્વંદમાં પણ નૃસિંહ રૂપથી ભગવાન્ રહ્યા છે. એ અવતાર લેવાનું કારણ પાછળથી [સતમસ્કંધમાં] કહીશ. મહાપુરુષોના ગુણોનું પાત્ર, મહા-
વૈષ્ણવ અને જેનું શીલ તથા આચરણ દૈત્ય-દાનવોનાં કુલને પવિત્ર કરનાર છે એવા પ્રલ્હાદજી એ સ્વંદના પુરુષોની સાથે નિષ્કામ અને એકાગ્ર મ-
ક્તિથી તે ભગવાનના પ્રિય અવતારની ઉપાસના કરેછે અને નીચે પ્રમાણે બોલેછે ॥ ૭ ॥ પ્રલ્હાદ બોલેછે.— ઓં નમો ભગવતે નરસિંહાય નમસ્તેજ-
સ્તેજસે આવિરાવિર્ભવ વજ્રનસ વજ્રદંટૂર્ કર્મશયાન્ રંધય રંધય તમો ગ્રસ ઓં સ્વાહા અભયમભયમાત્મનિ મૂયિષ્ઠા ઓં ક્ષૌમ્ ॥ [તેજના પળ તેજરૂપ
નૃસિંહ ભગવાનને નમસ્કાર કરુંછું. હે વજ્ર જેવા નસવાળા ! હે વજ્ર જેવી દાઢોવાળા ! પ્રકટ થાઓ, પ્રકટ થાઓ; કર્મની વાસનાઓને બાઢો, બા-
ઢો; અજ્ઞાનને ગંઢી જાઓ; અંતઃકરણમાં અભયરૂપ થાઓ, અભયરૂપ થાઓ.] ॥ ૮ ॥ જગતનું કલ્યાણ થાઓ; સ્વલ પુરુષો પોતાની ક્રૂરતા છોડી

હારિવર્ષે ચાપિ ભગવાન્નરહરિરૂપેનાસ્તે તદ્વપગ્રહણનિમિત્તતુત્તરત્રાભિધાસ્યે તદ્વયિતં રૂપં મહાપુરુષગુણભાજનો મહાભાગવતો દૈત્ય-
દાનવકુલતીર્થીકરણશીલાચરિતઃ પ્રહાદોઽવ્યવધાનાનન્યમક્રિયોગેન સહ તદ્વર્ષપુરુષૈરુપાસ્તે ઇદં ચોદાહરતિ ॥ ૭ ॥ ઓં નમો ભગ-
વતે નરસિંહાય નમસ્તેજસ્તેજસે આવિરાવિર્ભવ વજ્રનસ વજ્રદંટૂર્ કર્મશયાન્ રંધય રંધય તમો ગ્રસ ઓં સ્વાહા અભયમભયમાત્મનિ
મૂયિષ્ઠા ઓં ક્ષૌમ્ ॥ ૮ ॥ સ્વસ્ત્યસ્તુ વિશ્વસ્ય સ્વલઃ પ્રસીદતાં ધ્યાયંતુ શ્રુતાનિ શિવં મિથો ધિયા ॥ મનશ્ચ મદ્રં મજતાદયોઽક્ષજ આવે-
શ્યતાં નો મતિરપ્યહૈતુકી ॥ ૯ ॥ માઝારદારાત્મજવિત્તંબંધુષુ સંગો યદિ સ્યાદ્ભગવત્પ્રિયેષુ નઃ ॥ યઃ પ્રાણવૃત્ત્યા પરિતુષ્ટ આત્મવાન્
સિદ્ધત્યદૂરાન્ તથૈદ્રિયપ્રિયઃ ॥ ૧૦ ॥ યત્સંગલબ્ધં નિજવીર્યૈર્ભવં તીર્થં મુદુઃ સંસ્પૃશતાં હિ માનસમ્ ॥ હરત્યર્જોઽતઃશ્રુતિભિર્ગ-
તૌઽગ્રજં કો વૈ ન સેવેત મુકુંદવિક્રમમ્ ॥ ૧૧ ॥ યત્યાસ્તિ ભક્તિર્ભગવત્યાકિંચના સર્વૈર્યુગેસ્તત્ર સમાસતે સુરાઃ ॥ હરાવભક્તસ્ય કુતો
મહદ્રુણા મનોરથેનાસતિ ધાવતો વહિઃ ॥ ૧૨ ॥

દો; પ્રાણીઓ પોતાની બુદ્ધિથી પરસ્પરનું કલ્યાણ ઇચ્છો; મનમાં શાંતિ વગેરે સદ્ગુણો આવો અને અમારી બુદ્ધિ નિષ્કામ થઈને ભગવાનમાં પ્રવેશ કરો
॥ ૯ ॥ અમને કોઈનો પણ સંગ થજો મા, અને જો કદાચ થાય તો ઘર, સ્ત્રી, પુત્ર, ધન અને સંબંધીઓનો થજો મા પણ ભગવાનના ભક્તોનો થજો;
કેમ કે આહારમાત્રથી સંતોષ રાખનાર જે જ્ઞાની હોય તેને જેમ તુરત મોક્ષ મળેછે તેમ ઈંદ્રિયોને લડાવનારને મળતો નથી ॥ ૧૦ ॥ ગંગા વગેરે
તીર્થ તો કેવલ વારંવાર સ્નાન કરનારાઓનાં શરીરના મેલને હરેછે પણ ભગવાનના ભક્તોના સંગથી મળેલું ભગવત્કથારૂપ તીર્થ કે જેમાં ભગવાનના
અસાધારણ પ્રભાવનો અતિશય છે તેને સેવનારા પુરુષોના મનમાં શ્રવણદ્વારા આવેલા ભગવાન્ મનના મેલને હરેછે. માટે એવા ભક્તોને કોણ ન સેવે?
॥ ૧૧ ॥ જે માણસને ભગવાનમાં નિષ્કામ ભક્તિ હોય તે માણસમાં સઘળા સદ્ગુણોની સાથે દેવતાઓ સારી રીતે વસેછે. ભગવાનની ભક્તિથી રહિત

अने मनोरथी खोटा विषयसुखमां दोडनार माणसने महात्माओना गुणो क्यार्थीज प्राप्त थाय ? ॥ १२ ॥ माछलंओने जेम प्यारूं पणीज आत्मा छे तेम साक्षात् भगवान् प्राणीओना प्यारा आत्मा छे, माटे भगवानने छोडी दइ घरमां आसक्ति राखनार माणसो जो मोटां केहेवातां होय तो ते मोटाइ केवल, स्त्रीपुरुषोनां शरीरने झाझां वर्षो थया उपरथी जेवी मोटाइ गणाय छे तेवीज छे ॥ १३ ॥ एटलामाटे हे लोको ! तृष्णा, राग, खेद, क्रोध, अभिमान, स्पृहा, भय, दीनता अने मननी पीडाओलुं मूल घर के जेनेलीधे जन्म-मरण चाल्याज करेछे तेनो त्याग करी निर्भय नृ-सिंहजीनां चरणारविंदनेज भजो.” ॥ १४ ॥ केतुमाल खंडमां पण लक्ष्मीनुं तथा संवत्सररूप प्रजापतिनी दीकरीओ [रात्रिओनुं अभिमान धराव-नारी देवताओ] अने दीकरा [दिवसनुं अभिमान धरावनारा देवो] नुं प्रिय करवानी इच्छाथी भगवान, कामदेवना स्वरूपथी रह्या छे. ए प्रजा-

हरिहिं साक्षाद्भगवान्छरीरिणामात्मा झषाणामिव तोयमीप्सितम् ॥ हित्वा महास्तं यदि सज्जते गृहे तदा महत्त्वं वयसा दंप-तीनाम् ॥ १३ ॥ तस्माद्रजोरागविषादमन्युमानस्पृहाभयदैर्न्याधिमूलम् ॥ हित्वा गृहं संसृतिचक्रवालं नृसिंहपादं भजताकुतो-भयमिति ॥ १४ ॥ केतुमालेऽपि भगवान्कामदेवस्वरूपेण लक्ष्म्याः प्रियचिकीर्षया प्रजापतेर्दुहिदृणां पुत्राणां तद्दर्शनीनां पु-रुषायुषाऽहोरात्रपरिसंख्यानानां यासां गर्भा महापुरुषमहास्रतेजसोर्द्वेजितमनसां विध्वस्ता व्यसवः संवत्सरंते विनिपतंति ॥ १५ ॥ अतीवसुललितगतिविलासविलसितरुचिरहासलेशावलोकलीलया किंचिदुत्तंभितसुंदरभ्रमंडलसुभगवदनारविंदश्रिया रमां स्मयन्निद्रियाणि रमयते ॥ १६ ॥ तद्भगवतो मायामयं रूपं परमसमाधियोगेन रमा देवी संवत्सरस्य रात्रिषु प्रजापतेर्दु-हितृभिरुपेताऽहस्सु च तद्भर्तृभिरुपास्ते इदं चोदाहरति ॥ १७ ॥

पतिना पुत्रो ते खंडना स्वामी छे. सो वर्षनां अहोरात्रनी जेटली संख्या छे तेटलीज संख्या ए प्रजापतिनी पुत्रीओ तथा पुत्रोनी छे, अर्थात् छत्रीश हजार छे. भगवानना चक्रना तेजथी उद्वेग पामती ए प्रजापतिनी पुत्रिओना गर्भो वर्षने छेडे चक्रथी हणाइने प्राणरहित थइ पडी जायछे तेथी ए खंडमां लोकोनी संख्या वधती नथी ॥ १५ ॥ अत्यंत सुंदर गति अने विलासथी शोभतां मनोहर मंदहास्यसहित जोवानी लीलानेलीधे कांडक उंची करेली भ्रमरथी वृद्धि पामेली मुखारविंदनी शोभाथी कामदेव भगवान् लक्ष्मीने रमाडेछे अने पोतानी इंद्रियोने पण तृप्त करेछे ॥ १६ ॥ ल-क्ष्मी देवी पोते वर्षनी रात्रिओमां प्रजापतिनी दीकरीओनी साथे अने दिवसोमां तेओना पति प्रजापतिना दीकराओनी साथे चित्तनी अत्यंत एका-ग्रताथी ए भगवानना मायामय रूप कामदेवनी उपासना करेछे अने नीचेप्रमाणे बोलेछे ॥ १७ ॥

લક્ષ્મીજી બોલેછે.— “ ઓં જ્ઞાં હ્રીં ઙ્ઞં ઓં નમો ભગવતે હૃષીકેશાય સર્વગુણવિશેષૈર્વિલક્ષિતાસ્મને આકૃતીનાં ચિત્તીનાં ચેતસાં વિશેષાણાં ચાધિપ- તયે ષોડશકલાય છંદોમયાયાન્નમયામૃતમયાય સર્વમયાય સહસે ઓજસે બલાય કાંતાય કામાય નમસ્તે ઉભયત્ર ભૂયાત્ ॥ [ઇંદ્રિયોના સ્વામી, સુ- શોભિત અને ઐશ્વર્યવાળા આપ કામદેવને મારા તરફથી આ લોકમાં તથા પરલોકમાં પ્રણામ હોજો. સઘલી શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ ઉપરથી આપ જાણાઓ છો. ક્રિયા, જ્ઞાન, સંકલ્પાદિક અને તેઓના વિષયોના અધિપતિ છો. અગિયાર ઇંદ્રિયો અને પાંચ વિષયો તમારા અંશ છે. વેદોક્ત કર્મથી તમારી પ્રાપ્તિ થાયછે. અન્નથી ઉદય પામતા, પરમાનંદરૂપ અને સર્વ વિષયોરૂપ તમે છો. શરીર, ઇંદ્રિય અને મનના બલને વધારનાર છો.] ॥ ૧૮ ॥ આપ કે જે પોતાથીજ ઇંદ્રિયોના સ્વામી છો તેમની વ્રતથી આરાધના કરીને સ્ત્રિયો લોકમાં બીજા પતિને ઇચ્છેછે પણ તે બીજા પતિઓ પરતંત્ર હોવાથી એ સ્ત્રિયોનાં સંતાનને, પ્રિયવસ્તુને, ધનને કે આયુષ્યને બચાવી શકતા નથી ॥ ૧૯ ॥ વાસ્તવિક રીતે પતિ તો ઇવોજ કરવો જોઈએ કે જે ચારે કોરથી

ૐ હાં હ્રીં ઙ્ઞં ઓં નમો ભગવતે હૃષીકેશાય સર્વગુણવિશેષૈર્વિલક્ષિતાસ્મને આકૃતીનાં ચિત્તીનાં ચેતસાં વિશેષાણાં ચાધિપતયે ષોડશકલાય છંદોમયાયાન્નમયામૃતમયાય સર્વમયાય સહસે ઓજસે બલાય કાંતાય કામાય નમસ્તે ઉભયત્ર ભૂયાત્ ॥ ૧૮ ॥ સ્ત્રિયો વ્રતૈસ્ત્વા હૃષીકેશ્વરં સ્વતો હ્યારાચ્ય લોકે પતિમાશાસતેઽન્યમ્ ॥ તાસાં ન તે વૈ પરિપાંત્યપત્યં પ્રિયં ધનાદ્યંયિ યતોઽસ્વતંત્રાઃ ॥ ૧૯ ॥ સ વૈ પતિઃ સ્યાદ્દુક્તોભયઃ સ્વયં સમંતતઃ પાતિ ભયાતુરં જનમ્ ॥ સ એક એવેતરથા મિથો ભયં નૈવાત્મલાભાદધિમન્યતે પરમ્ ॥ ૨૦ ॥ યાતસ્ય તે પાદસરોરુહાર્હણં નિકામયેત્સાઽસ્થિલકામલંપટા ॥ તદેવ રાસીપ્સિતમીપ્સિતોઽર્ચિતો યદ્ગમ્યાચ્ચા ભગવન્પ્રતપ્ય- તે ॥ ૨૧ ॥ મત્પ્રાપ્તયેઽજેશુરાશુરાદયસ્તપ્યંત ઁત્રં તપ ઐંદ્રિયે ધિયઃ ॥ ઋતે ભવત્પાદપરાયણાન્ન માં વિદંત્યહં ત્વદ્વદયાઽયતોઽજિત ॥ ૨૨ ॥

ભયાતુર રેહેનારા જનની રક્ષા કરે અને પોતે અત્યંત નિર્ભય હોય. એવા પતિ તો એક આપજ છો; કેમ કે આપ પોતાના સ્વરૂપના લાભ કરતાં બીજા કશાને અધિક માનતા નથી. જેને બીજાથી સુખ મળતું હોય તે સ્વતંત્ર કેહેવાય નહિ અને અસ્વતંત્ર લોકોને પરસ્પરમાંથી ભય ઉત્પન્ન થયાવિના રે- હેજ નહિ ॥ ૨૦ ॥ જે સ્ત્રી કેવલ આપના ચરણારવિંદની પૂજાને ઇચ્છે પણ બીજા કશાને ન ઇચ્છે તે સ્ત્રી પોતાની મેલેજ સઘલાં ઇષ્ટ સુખોને પામેછે. બીજાં ફલની ઇચ્છાથી તમારી ગરજ રાખીને પૂજા કરે તો જેટલું ધ્યાનું હોય તેટલુંજ ફલ તમે આપો છો, કે જે ફલનો ભોગવાયા પછી નાશ થતાં તે સ્ત્રીને પાહું દુઃખ પામવું પડેછે ॥ ૨૧ ॥ હે અજિત ! જેઓનું મન વિષયસુખમાંજ લાગી રહ્યું છે એવા બ્રહ્મા, શિવ, સુર અને અસુર વ- ગેરે લોકો મને પામવાનેમાટે ભારે તપ કરેછે, પરંતુ તમારા ચરણતું શરણ લીધા વિના તેઓ મને પામી શકતા નથી; કેમ કે મારું હૃદય તમારામાંજ રહ્યું છે ॥ ૨૨ ॥

आपनुं हस्तकमल के जेने भक्त लोकोना मस्तकपर धरो छो ते मारा मस्तक उपर पण धरो. मने आप चिह्नरूपे करी पोताना श्रीअंगमां धारण करो छो तेथी जोके मारेविषे आपनो अनादर नथी तोपण भक्तलोको करतां मारा उपर आपनी कृपा ओछी जणायछे; परंतु तेनुं खरूं कारण केम जाणी शक्याय ? आप के जे ईश्वर छो तेमनी मायानेलीधे करवा धारेलानो निश्चय करवाने कोण समर्थ छे ? ॥ २३ ॥ रम्यक खंडमां भगवान् पोताना अत्यंत प्यारा मत्स्यावतारना रूपथी रहेल छे, के जे रूप ते खंडना मुख्य पुरुष मनुने पूर्वे देखाज्युं हतुं. ए मनु हजीसुधी पण मोटी भक्तिथी ए स्वरूपनी आराधना करेछे अने नीचेप्रमाणे बोलेछे ॥ २४ ॥ मनु बोलेछे.— “ओं नमो भगवते मुख्यतमाय नमः सत्वाय प्राणायौजसे सहसे बलाय महामत्स्याय नमः ॥ [जेमां सत्वगुण मुख्य छे एवा, सर्वमां मुख्य, प्राणरूप अने शरीर, मन तथा इंद्रियोना बलरूप मोटा मत्स्य आप छो तेमने नमस्कार करूंछुं] ॥ २५ ॥ वेदरूपी नादवाळा तथा सघळा लोकपालो जेना स्वरूपने देखता नथी एवा आप अंदर

स त्वं ममाप्यच्युतशीर्णिं वंदितं करांबुजं यत्त्वदधायि सात्वताम् ॥ विमर्षि मा लक्ष्म वेणय मायया क ईश्वरस्येहितमूहितुं विभुरिति ॥ २३ ॥ रम्यके च भगवतः प्रियतमं मात्स्यमवताररूपं तद्वर्षपुरुषस्य मनोः प्राक्प्रदर्शितं स इदानीमपि महता भक्तियोगेनाराधयतीदं चोदाहरति ॥ २४ ॥ ॐ नमो भगवते मुख्यतमाय नमः सत्वाय प्राणायौजसे सहसे बलाय महामत्स्याय नम इति ॥ २५ ॥ अंतर्बहिःश्चाखिललोकपालकैरदृश्यो विचरस्युरुत्वनः ॥ स ईश्वरस्त्वं य इदं वशेन यन्नाम्ना यथा दारुमयीं नरः स्त्रियम् ॥ २६ ॥ यं लोकपालाः किल मत्सरज्वरा हित्वा यतंतोऽपि पृथक् समेत्य च ॥ पातुं न शेकुर्द्रिपदश्चतुष्पदः सरीसृपं स्थाणु यदत्र दृश्यते ॥ २७ ॥ भवान्युगांतार्णव ऊर्मिमालिनि क्षोणीमिमामोर्षधिर्वीरुधां निर्धिम्य ॥ मया सहोरुक्रम तेज ओजसा तस्मै जगत्प्राणगणात्मने नम इति ॥ २८ ॥

अने बहार व्यापी रह्या छो. माणस जेम लाकडांनी पूतळीने वश्य राखे तेम त्रिधि अने निषेधनां वचनोथी आबां जगतने जेणे वश्य कयुं छे ते ईश्वर आप छो ॥ २६ ॥ मत्सररूप ज्वरने लीधे तमारो त्याग करी [प्राणरूप तमे छो तेनी गरज नहि राखतां] लोकपाल देवताओ जुदा उदा रहीने अने भेळा मळीने पण जगतनी रक्षा करवानुं यत्न करवा लाग्या हता तोपण मनुष्य, पशु, सरपोलियां के स्थावर जे कांइ आ जगतमां देखायछे तेमांना एकनी पण रक्षा करी शक्या न हता ॥ २७ ॥ मोटा मोटा मोजा जेमां उपडता हता एवा प्रलयकालना समुद्रमां औषधि अने लताओना भंडाररूप आ पृथ्वीने अने तेनी साथे मने पण धरीने जे आप जोरथी बहुज फन्त्या हता ते, सर्व जगतना प्राणना नियंता आपने प्रणाम करूंछुं” ॥ २९ ॥

હિરણ્મય ચંડમાં પળ કચ્છપાવતારના સ્વરૂપથી ભગવાન્ રહ્યા છે. એ ભગવાનના અત્યંત પ્યારા સ્વરૂપને પિતૃઓનો અધિપતિ અર્ચમા તે ચંડના પુ-
રુષોની સાથે મજેછે અને નીચેનો મંત્ર બોલેછે. — “ ઓં નમો ભગવતે અઠ્ઠપારાય સર્વસત્ત્વગુણવિશેષણાય નોપલક્ષિત-
સ્થાનાય નમો વર્ષ્મણે મૂન્ને નમો નમોઽવસ્થાનાય નમસ્તે ॥ [સંપૂર્ણ સત્ત્વગુણવાળા અને જેનું સ્થાનક જણાતું નથી એવા કચ્છપ-સ્વરૂપી આપને
નમસ્કાર કરુંછું. કાલથી જેનો પરિચ્છેદ [માપ] થતો નથી એવા આપને નમસ્કાર કરુંછું, સર્વવ્યાપક આપને નમસ્કાર કરુંછું અને સર્વના આ-
ધારરૂપ આપને વારંવાર નમસ્કાર કરુંછું] ૩૦ ॥ તમારી માયાથી પ્રકાશેલું અને ઘણાં રૂપોથી નિરૂપણ કરવામાં આવતું આ પૃથ્વી વગેરે સઘલું
દૃશ્ય તમારુંજ સ્વરૂપ છે. તમારાથી જુદું નથી. ચોટું છતાં દેહાવાનેલીધે જાંઘવાના પાળીની પેટે તેનો કાંઈ હિસાબ થઈ શકતો નથી. એટલામાટે

હિરણ્મયેઽપિ ભગવાન્નિવસતિ કૂર્મતતું વિભ્રાણસ્તસ્ય તપ્તિયતમાં તનુમર્યમા સહ વર્ષપુરુષૈઃ પિતૃગણાધિપતિરુપધાવતિ ॥ મંત્રમિમં
ચાનુજપતિ ॥ ૨૯ ॥ ઐં નમો ભગવતે અઠ્ઠપારાય સર્વસત્ત્વગુણવિશેષણાય નમો વર્ષ્મણે મૂન્ને નમો નમોઽવસ્થા-
નાય નમસ્તે ॥ ૩૦ ॥ યદ્વપમેતન્નિજમાયયાઽપિતમર્થસ્વરૂપં ચ્હુરૂપરૂપિતમ્ ॥ સંખ્યા ન યસ્યાસ્યયથોપલંબનાતત્સૈ નમસ્તેઽવ્યપ-
દેશરૂપિણે ॥ ૩૧ ॥ જરાયુજં સ્વેદજમંડજોદ્વિદં ચરાચરં દેવર્ષિપિતૃભૂતમેદ્રિયમ્ ॥ ઘૌઃ સ્વં ક્ષિતિઃ શૈલસરિત્સમુદ્રદ્વીપગ્રહક્ષેત્ર્યભિ-
ધેય એકઃ ॥ ૩૨ ॥ યસ્મિન્નસંસ્યેયવિશેષનામરૂપાકૃતૌ કવિભિઃ કલ્પિતેયમ્ ॥ સંખ્યા યયા તત્ત્વદશાઽપનીયતે તસ્યૈ નમઃ સાંખ્ય-
નિદર્શનાય ત ઇતિ ॥ ૩૩ ॥ ઉત્તરેષુ ચ કુરુશુ ભગવાન્ યજ્ઞપુરુષઃ કૃતવરાહરૂપ આસ્તે તં તુ દેવી હૈષા મ્નુઃ સહ કુરુભિરસ્ત્વલિતમ-
ક્તિયોગેનોપધાવતિ ॥ ઇમાં ચ પરમામુપનિષદમાવર્તયતિ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ॥

અનિર્વચનીય [નિરૂપણ કરી શકાય નહિ એવો] આ પ્રપંચ જેનું સ્વરૂપ છે એવા આપને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૩૧ ॥ જરાયુજ [પહેડામાંથી ઉ-
ત્સન્ન થતાં મનુષ્ય વગેરે પ્રાણી,] સ્વેદજ [પસીનામાંથી ઉત્સન્ન થતાં માકડ વગેરે પ્રાણી], અંડજ [ઇંડામાંથી ઉત્સન્ન થતાં પક્ષી વગેરે પ્રાણી,] ઉ-
દ્ભિજ [ધરતી ફોડીને ઉત્સન્ન થતાં વૃક્ષ વગેરે] સ્થાવર, જંગમ, દેવ, ઋષિ, પિતૃ, ભૂત, ઇંદ્રિયોની સૃષ્ટિ, સ્વર્ગ, આકાશ, પૃથ્વી, પર્વતો, નદી-
ઓ, સમુદ્ર, દ્વીપ, ગ્રહ અને નક્ષત્ર એવાં નામોથી આપ એકજ કેહેવાઓ છો ॥ ૩૨ ॥ જેમાં અસંખ્યાત ભેદનાં નામ, રૂપ અને જાતિઓ છે એવા
આપના સ્વરૂપમાં વિદ્વાનોએ કલ્પેલી ચોવીશ તત્ત્વ વગેરેની સંખ્યા જે તત્ત્વજ્ઞાનથી મટી જાયછે તે તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ આપને નમસ્કાર કરુંછું” ॥ ૩૩ ॥
ઉત્તરકુરુ ચંડમાં યજ્ઞપુરુષ ભગવાન્ વરાહનું રૂપ ધરીને રહ્યા છે. તે વરાહાવતારને આ પૃથ્વી દેવી ત્યાંના લોકોની સાથે અવિચ્છિન્ન ભક્તિથી મજેછે
અને નીચેનાં સિદ્ધાંતવચન બોલ્યા કરેછે ॥ ૩૪ ॥ ॥ ॥

पृथ्वी बोलेछे.- “ओं नमो भगवते मंत्रतत्त्वलिङ्गाय यज्ञक्रतवे महाध्वरावयवाय महापुरुषाय नमः कर्मशुक्लाय त्रियुगाय नमस्ते ॥ [मंत्रांती बराबर जाणवामां आवे एवा, सर्व प्रकारना यज्ञरूप, मोटा यज्ञोरूपी अवयवोवाळा, महापुरुष, यज्ञोना करनार अने त्रण युगोमां प्रकट देखानार आपने वारंवार नमस्कार करूंछुं] ॥ ३५ ॥ कर्मशी अने कर्मनां फलोशी नहि प्रकाशता आपना स्वरूपने जोवा इच्छता निपुण विद्वानो, रवाइ-वते लांकडामांशी अधिनी पेठे विवेकना साधनरूप मनवते देह अने इंद्रिय वगेरे कार्य पदार्थोमांशी शोधी काढेछे अने एवी रीते शोध करतां जे आप पोताना स्वरूपने प्रकट करोछो तेमने हुं नमस्कार करूंछुं ॥ ३६ ॥ विषयो, इंद्रियोना व्यापारो, इंद्रियोना देवताओ, देह, काल अने अहंकार एटलां मायानां कार्यो उपरशी जेमहुं खरूं स्वरूप जोवामां आवेछे अने विचार तथा यमनियमादिक साधनोशी निश्चय पामेली बुद्धिवाळा

ॐ नमो भगवते मंत्रतत्त्वलिङ्गाय यज्ञक्रतवे महाध्वरावयवाय महापुरुषाय नमः कर्मशुक्लाय त्रियुगाय नमस्ते ॥ ३५ ॥ यस्य स्वरूपं कवयो विषश्चित्तो गुणेषु दारुष्विव जातवेदसम् ॥ मश्नति मन्ना मनसा दिदृक्षवो गृहं क्रियार्थेनैम ईरितात्मने ॥ ३६ ॥ द्रव्यक्रियाहेत्वयनेशकवृर्भिर्मायायुर्वस्तुनिरीक्षितात्मने ॥ अन्वीक्षयांजातिशयात्मबुद्धिभिर्निस्तमायाकृतये नमो नमः ॥ ३७ ॥ करोति विश्वस्थितिसंयमोदयं यस्येप्सितं नेप्सितमीक्षितगुणैः ॥ माया यथाऽयं भ्रमते तदाश्रयं ग्रावणो नमस्ते गुण-कर्मसाक्षिणे ॥ ३८ ॥ प्रमथ्यदैत्यं प्रतिवारणं मृधे यो मां रसाया जगदादिसूकरः ॥ कृत्वाऽग्रदंष्ट्रे निरगादुदन्वतः क्रीडन्निवेभः प्र-णताऽस्मि तं विशुमिति ॥ ३९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे भुवनकोशवर्णनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

लोको जेमना स्वरूपमांशी मायाना संबंधने लीधे थएलां नाम अने रूप काहाडी नावेछे ते आपने हुं वारंवार नमस्कार करूंछुं ॥ ३७ ॥ आपे पोतानेमाटे नहि ण जीवना उपभोगनेमाटे इच्छेलां जगतनां उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलयने माया पोताना गुणोशी करेछे. जोके माया पोते जड छे तोपण जेम लोहचुंबकना समीपपणाशी लोहुं पोतानी मेळेज फऱ्या करेछे तेम आपना समीपपणाशी ए सधली क्रियाओ कऱ्या करेछे. ए मायाना गुणोना अने जीवलोकोनां अदृष्टोना साक्षी आप छो तेमने हुं नमस्कार करूंछुं ॥ ३८ ॥ जे आप जगतना कारणरूप सुवरनो अवतार धरी पाताल-मांशी मने आगली दाढमां लइने प्रलयना समुद्रमांशी हाथीनी पेठे नीकळ्या हता अने नीकळ्या पछी जेणे सामा हाथीजेवा हिरण्याक्ष दैत्यने युद्धमां रमतां रमतांज मारी नाळ्यो हतो ते सर्वव्यापि परमेश्वर आपने हुं नमुंछुं” ॥ ३८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो अठारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १८ ॥

શુકદેવજી કહેલે' - કિંપુરુષ खंडमां लक्ष्मणना मोटा भाइ अने सीताना पति आदिपुरुष भगवान् रामचंद्रजीने महावैष्णव हनुमानजी के जे रामचंद्रजीना चरणना ध्यानमां रमनार छे ते त्यांना रेहेवाशी किंपुरुष लोकोनी साथे अखंडित भक्तिथी भजेछे ॥ १ ॥ आर्षिषेणनी साथे गंधर्वोंए गवाती अने परम कल्याणरूप पोताना स्वामी रामचंद्रजीनी कथाने सांभळेछे अने पोते नीचेप्रमाणे गायछे ॥ २ ॥ हनुमानजी बोलेछे - “ओं नमो भगवते उत्तमश्लोकाय नम आर्यलक्षणशीलव्रताय नम उपशिक्षितात्मने उपासितलोकाय नमः साधुवादनिकषणाय नमो ब्रह्मण्यदेवाय महापुरुषाय महाराजाय नमः ॥” [उत्तम कीर्त्तिवाळा, उत्तम शील, व्रत अने लक्षणवाळा, मनने जीतनार, लोकरीतिने अनुसरनार, सज्जनपणानी क-

॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ किं पुरुषे वर्षे भगवंतमादिपुरुषं लक्ष्मणाग्रजं सीताभिरामं तच्चरणसन्निकर्षाभिरतः परमभागवतो ह-
नुमान्सह किंपुरुषैरविरतभक्तिरुपास्ते ॥ १ ॥ आर्षिषेण सह गंधर्वैरनुगीयमानां परमकल्याणीं भर्तृभगवत्कथां समुपशृणोति स्व-
यं चेदं गायति ॥ २ ॥ ॐ नमो भगवते उत्तमश्लोकाय नम आर्यलक्षणशीलव्रताय नम उपशिक्षितात्मने उपासितलोकाय नमः
साधुवादनिकषणाय नमो ब्रह्मण्यदेवाय महापुरुषाय महाराजाय नम इति ॥ ३ ॥ यत्तद्विशुद्धानुभवमात्रमेकं स्वतेजसा ध्वस्तशु-
णव्यवस्थम् ॥ प्रत्यक् प्रशान्तं सुधियोपलभनं ह्यनामरूपं निरहं प्रपद्ये ॥ ४ ॥ मर्त्यावतारस्त्रिह मर्त्यशिक्षणं श्लोवधायैव न केवलं
विभोः ॥ कुतोऽन्यथा सू रमतः स्व आत्मनः सीताकृतानि व्यसनानीश्वरस्य ॥ ५ ॥ न वै स आत्मात्मवतां सुहृत्तमः सक्तस्त्रिलो-
क्यां भगवान्वासुदेवः ॥ न स्त्रीकृतं कश्मलमश्रुवीत न लक्ष्मणं चापि विहातुमर्हति ॥ ६ ॥ ॥ ॥

સોટીરૂપ, બ્રહ્મણ્યદેવ, મહાપુરુષ અને મહારાજ રામચંદ્રજી ભગવાનને વારંવાર નમસ્કાર કરુંછું.] ॥ ૩ ॥ શુક્ર અનુભવ-સ્વરૂપ, શાંત, સ્વરૂપપ્ર-
કાશથી જાગ્રત વગેરે અવસ્થાઓને મટાડનાર, દૃઢ્ય પદાર્થોથી જુદું, નામરૂપરહિત, શુદ્ધ ચિત્તથી જળાય એવું અને અહંકારરહિત જે પરબ્રહ્મ છે
તેને હું નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૪ ॥ રામચંદ્રજીએ જે મનુષ્ય અવતાર લીધો હતો તે કેવલ રાક્ષસોને મારવાસારૂજ નહિ પણ મનુષ્યોને ‘ સ્ત્રીસંગાદિક-
થી થાણું દુઃખ વારી શકાતું નથી ’ એમ જણાવવાનેસારૂ પણ લીધો હતો. નહિ તર પોતાના સ્વરૂપમાંજ રમનાર અને જગતના આત્મા પરમેશ્વરને
સીતાનેલીધે થાણું દુઃખો કેમજ સંભવે ? ॥ ૫ ॥ ધીર લોકોના આત્મા અને પરમ સંબંધી તે ભગવાન્ રામચંદ્રજી ત્રૈલોક્યમાં કોઈ ઠેકાણે પણ

૧ આ ઓગળીશમા અધ્યાયમાં કિંપુરુષ અને ભરતखंडमां स्वामी અને સેવકનું નિરૂપણ થશે અને ભરતखंडનું શ્રેષ્ઠપણું પણ કહેવાશે.

आसक्त न हता तेथी स्त्रीनेलीधे थएलुं दुःख तेमणे नहि भोगववुं जोइए अने लक्ष्मणनो त्याग पण न करवो जोइए. [पण ते प्रमाणे थयुं हतुं तेथी ते सघळुं लोकोने उपदेश देवासारू हतुं एम निश्चय थायछे.] ६ ॥ महात्मा पिताथी जन्म, सारूं रूप, सारी वाणी, सारी बुद्धि, के सारी जातिथी भगवान् प्रसन्न थाय एम नथी; केम के ए गुणो विनाना अमो वानराओने पण रामचंद्रजी भगवाने पोताना मित्र कन्या हाता. [एटलामाटे भक्तिथीज ते प्रसन्न थायछे एवो निश्चय छे.] ७ ॥ सुर, असुर, वानर, अथवा नर गमे ते होय पण तेणे, मनुष्यावतार रामचंद्रजी के जे थोडा भजनने घणुं करी मानेछे अने सघळा अयोध्यावासीओने वैकुण्ठमां लई गया हाता तेमनुं सर्व प्रकारे भजन करवुं जोइए ॥ ८ ॥ भरतखंडमां पण नरनारायण भगवान् अप्रकट स्वरूपथी रह्या छे, ते कल्प पूरो थतां सुधी दयानेलीधे धीर लोकोपर अनुग्रह करवासारू बुद्धि पामेला धर्म, ज्ञान, वैराग्य, ऐश्वर्य अने अहंकाररहितप-

न जन्म नूनं महतो न सौभगं न वाङ्म बुद्धिर्नोऽस्तिस्तोषहेतुः ॥ तैर्यद्विष्टानपि नो वनौकसश्चकार सख्ये वतलक्ष्मणाग्रजः ॥ ७ ॥ सुरोऽसुरो वाऽप्यथवा नरोनरः सर्वालना यः सुकृतज्ञमुत्तमम् ॥ भजेत रामं मनुजाकृतिं हरिं य उत्तराननयत्कोसलान्दिवमिति ॥ ८ ॥ भारतेऽपि वर्षे भगवान्नरनारायणाख्य आकल्यांतमुपचितधर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्योपशमोपरमात्मोपलंभनमनुग्रहायात्मवतामनुकंपया तपोऽव्यक्तगतिश्चरति ॥ ९ ॥ तं भगवान्भारदो वर्णाश्रमवतीभिर्भारतीभिः प्रजाभिर्भगवत्प्रोक्ताभ्यां सांख्ययोगाभ्यां भगवदनुभावोपवर्णनं सावर्णैरुपदेश्यमाणः परमभक्तिभावोपसरति इदं चाभिष्टुति ॥ १० ॥ ॐ नमो भगवते उपशमलीलायोपरतानात्म्याय नमोकिंचनविताय ऋषिकृषभाय नरनारायणाय परमहंसपरमशुभे आत्मारामाधिपतये नमो नम इति ॥ ११ ॥

णाथी आत्मस्वरूपने जणावनारी तपश्चर्या करेछे ॥ ९ ॥ महात्मा नारदमुनि के जे भगवानना प्रभावना वर्णनरूप पंचरात्रशास्त्रनो भगवाने कहेला सांख्य अने योगनी साथे सावर्णि मनुने उपदेश करवाना छे, ते पोते वर्ण अने आश्रमना धर्मवाळी भरतखंडनी प्रजाओनी साथे परम भक्तिथी ए नरनारायणने भजेछे अने नीचे प्रमाणे बोलेछे ॥ १० ॥ नारदजी बोलेछे. — “ ओं नमो भगवते उपशमशीलायोपरतानात्म्याय नमोऽकिंचनविताय ऋषिकृषभाय नरनारायणाय परमहंसपरमशुभे आत्मारामाधिपतये नमोनमः ॥ (स्वभावथीज शांतिवाळा, अहंकाररहित, वैराग्यवान् पुरुषोना धनरूप, ऋषिओमां उत्तम, परमहंस लोकोना मोटा गुरु अने ज्ञानीओना अधिपति नरनारायण भगवानने वारंवार नमस्कार करूंछुं.) ” ॥ ११ ॥

१ रामचंद्रजीपासे छानी वात करवा आंवला देवदूते (मृत्युए) कह्युं हतुं के जे अहीं आवे तेने आपे मारी नाखवो. ते वखतमां लक्ष्मणजीने चोकी करवासारू बेसाड्या हाता एटलामांज दुर्वासा आबी नीकळ्या तेनी खबर देवामाटे लक्ष्मणजी अंदर आवतां रामचंद्रजीए तेने मारी नाखवानी तैयारी करी हती पण पछी वसिष्ठ मुनिना केहेवाथी तेनो त्याग क्यों हतो, ए वाल्मीकीय रामायणना उत्तरकांडमां कथा छे.

એપ્રમાણે મંત્ર બોલીને પછી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરેછે. “ જે પોતે આ જગતની સૃષ્ટિ વગેરેના કર્તા છતાં પણ હું કર્તા છું એવું અભિમાન ધરાવતા નથી, દેહમાં રહેલા છતાં પણ ક્ષુધા અને પિપાસા વગેરે દેહના ધર્મોથી પરામ્ભ પામતા નથી અને દ્રષ્ટા છતાં પણ જેની દૃષ્ટિને દૃશ્ય પદાર્થો વિકાર પમાડી શકતા નથી તે આસક્તિ રહિત, શુદ્ધ અને સર્વના સાક્ષી ભગવાનને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૧૨ ॥ હે યોગેશ્વર ! મરણના સમયમાં આ દુષ્ટ દેહનું અભિમાન છોડી દૃઢ આપના નિર્ગુણ સ્વરૂપમાં ભક્તિપૂર્વક મન રાખવું એજ વ્રહ્માણ કહેલું યોગસંબંધી મોટું ડાહ્યાપણ છે ॥ ૧૩ ॥ આ લોક અને પરલોકનાં સુખોમાં લંપટ તથા પુત્ર, સ્ત્રી અને ધનની ચિંતા કરનાર મૂર્ખ માણસ જેમ આ અધમ દેહના મરણથી બીણે તેમ જો વિદ્વાન્ માણસ પણ આ દેહના મરણથી બીણે તો તેણે જે વિદ્યા વગેરેનો યત્ન કર્યો હોય તે કેવલ પરિશ્રમજ થયો એમ સમજવું ॥ ૧૪ ॥ એટલામાટે હે પ્રભુ !

ગાયત્રિ ચેદં ॥ કર્તાઽસ્ય સર્ગોદિષુ યો ન વચ્યતે ન હન્યતે દેહગતોઽપિ દૈહિકૈઃ ॥ દ્રષ્ટુર્ન દૃગ્યસ્ય ગુણૌર્વિદ્યુત્યે તસ્મૈ નમોઽસક્તવિક્રમસાક્ષિણે ॥ ૧૨ ॥

ઇદં હિ યોગેશ્વર યોગેનૈપુણં હિરણ્યગર્ભો ભગવાન્ જગાદ યત્ ॥ યદંતકાલે ત્વયિ નિર્ગુણે મનો ભક્ત્યા દધીતોઽજ્ઞતદુષ્કલેવરઃ ॥ ૧૩ ॥

યથૈહિકામુષ્મિકકામલંપટઃ સુતેષુ દારેષુ ધનેષુ ચિંતયન્ ॥ શંકેત વિદ્વાન્કુકલેવરાત્યાદ્યસ્તસ્ય યત્નઃ શ્રમ એવ કેવલમ્ ॥ ૧૪ ॥

તન્નઃ પ્રભો ત્વં કુકલેવરાર્પિતાં ત્વન્માયયાઽહંમતામધોક્ષજ ॥ ભિંધામ યેનાશુ વયં સુદુર્ભિદાં વિધેહિ યોગં ત્વયિ ન સ્વભાવજમિતિ ॥ ૧૫ ॥

ભારતેઽપ્યસ્મિન્વર્ષે સરિચ્છૈલાઃ સંતિ વહવો મલયો મંગલપ્રસ્થો મૈનાકસ્નિહૂટઃ કૃષભઃ કૂટકઃ કોછકઃ સહ્યો દેવગિરિઋણ્યમૂકઃ શ્રીશૈલો વેંકટો મહેંદ્રો વારિધારો વિંધ્યઃ શુક્તિમાનૃક્ષગિરિઃ પારિયાત્રો દ્રોણશ્રિત્રકૂટો ગોવર્ધનો રૈવતકઃ કકુભો નીલો ગોકામુખઃ ઇંદ્રકીલઃ કામગિરિરિતિ ચાન્યે ચ શતમહસ્રશઃ શૈલાસ્તેષાં નિતંબપ્રભવા નદા નયશ્ચ સંત્યસંસ્થાતાઃ ॥ ૧૬ ॥

એતાસામપો ભારત્યઃ પ્રજા નામભિરેવ પુનંતીનામાત્મના ચોપસ્પૃશંતિ ॥ ૧૭ ॥

તમેજ અમને તમારેવિષે સહજ વાસના રેહેવારૂપ યોગ આપો કે જેના પ્રભાવથી અમે આ સ્રાવ દેહમાં તમારી માયાએ કરાવી દીધેલી અલંત મજબુત અહંતા-મ્મતાને તુરત તોડી નાંખિયે.” ॥ ૧૫ ॥

આ ભરતચંડમાં પણ ઈલાવૃતચંડની પેઠેજ નદીઓ અને પર્વતો ઘણાં છે. મલય, મંગલપ્રસ્થ, મૈનાક, ત્રિકૂટ, કૃષભ, કૂટક, કોછક, સહ્ય, દેવગિરિ, ઋણ્યમૂક, શ્રીશૈલ, વેંકટ, મહેંદ્ર, વારિધાર, વિંધ્ય, શુક્તિમાન, ઋક્ષગિરિ, પારિયાત્ર [બરડો], દ્રોણ, ચિત્રકૂટ, ગોવર્દન, રૈવતક [ગિરિનાર], કકુભ, નીલ, ગોકામુખ, ઇંદ્રકીલ, કામગિરિ અને વીજા પણ સેંકડો તથા હજારો પર્વત છે. તેઓના નિતંબોમાંથી ઉત્પન્ન થતાં નદ અને નદીઓ પણ અસંખ્યાત છે ॥ ૧૬ ॥ નામ લેવાર્થીજ પવિત્ર કરનારી ૯ નદીઓનાં જલનો ભરતચંડની પ્રજાઓ દેહથી પણ સ્પર્શ કરેછે ॥ ૧૭ ॥

चंद्रवशा, ताम्रपर्णी, अवटोदा, कृतमाला, वैहायसी, कावेरी, वेणी, पयस्विनी, शर्करावर्त्ता, तुंगभद्रा, कृष्णा, वेण्या, भीमरथी, गोदावरी, निर्विध्या, पयोष्णी, तापी, रेवा, सुरसा, नर्मदा, चर्मण्वती, सिंधु, महानदी, वेदस्मृती, ऋषिकुल्या, त्रिसामा, कौशिकी, गंगा, यमुना, सरस्वती, दशहती, गोमती, सरयू, रोधस्वती, सप्तवती, सुषोमा, सतलज, चंद्रभागा, मरुद्वद्धा, वितस्ता, असिकनी अने विश्वा ए मोटी नदीओ छे अने अंध तथा शोण ए बे मोटा नद छे ॥ १८ ॥ जन्म पामेला सघळा लोकोंने पोते करेलां सात्विक, राजस अने तामस कर्मोप्रमाणे अनुक्रमथी स्वर्ग, पृथ्वी अने नरकसंबंधी अनेक अवतार आवेछे, परंतु वर्णाश्रमना धर्म आ खंडमांज छे अने मोक्षनेसारू जुदां जुदां अनेक साधनो थवानो संभव अने ते

चंद्रवशा ताम्रपर्णी अवटोदा कृतमाला वैहायसी कावेरी वेणी पयस्विनी शर्करावर्त्ता तुंगभद्रा कृष्णा वेण्या भीमरथी गोदावरी निर्विध्या पयोष्णी तापी रेवा सुरसा नर्मदा चर्मण्वती सिंधुः अंधः शोणश्च नदौ महानदी वेदस्मृती ऋषिकुल्या त्रिसामा कौशिकी मंदकिनी यमुना सरस्वती दशहती गोमती सरयू रोधस्वती सप्तवती सुषोमा शतद्रुश्रंद्रभागा मरुद्वद्धा वितस्ता असिकनी विश्वे-
ति महानद्यः ॥ १८ ॥ अस्मिन्नेव वर्षे पुरुषैर्लब्धजनमभिः शुक्ललोहितकृष्णवर्णेन स्वारब्धेन कर्मणा दिव्यमानुषनारकगतयो ब-
ह्व्य आत्मन आनुष्वयेण सर्वा ह्येव सर्वेषां विधीयन्ते यथावर्णविधानमपवर्गश्चापि भवति ॥ १९ ॥ योऽसौ भगवति सर्वभूतात्म-
न्यनात्स्येऽनिरुक्तेऽनिलयने परमात्मनि वासुदेवेऽन्यनिमित्तभक्तियोगलक्षणो नानागति निमित्ताऽविद्याग्रंथिर्धनद्वारेण यदा
हि महापुरुषपुरुषप्रसंगः ॥ २० ॥ एतदेव हि देवा गायन्ति ॥ अहो अमीषां किमकारि शोभनं प्रसन्न एषां स्विदुतस्वयं हरिः ॥ ये-
र्जन्मलब्धं नृषु भारताजिरे मुकुंदसेवौपयिकं स्पृहा हि नः ॥ २१ ॥ किं दुष्करैर्नः ऋतुभिस्तपोव्रतैर्दानादिभिर्वा कुजयेन फल्यु-
ना ॥ न यत्र नारायणपादपंकजस्मृतिः प्रमृष्टाऽतिशयेन्द्रियोत्सवात् ॥ २२ ॥

साधनोथी थतो मोक्ष पण आ खंडमांज थायछे ॥ १९ ॥ अनेक योनिओमां जन्म आपनार देहाभिमान छूटी जतां सर्व भूतना आत्मा भगवान् वासुदेव के जे रागादिकथी रहित, वाणीथी अगोचर अने स्वाश्रय परमात्मा छे तेनी निष्काम भक्ति थवी एज मोक्षतुं खरूं स्वरूप छे अने ए मोक्ष ज्यारे भगवानना भक्तोनो सारी रीते समागम थाय त्यारेज मळेछे ॥ २० ॥ आ बाबतमांज देवताओ बोलेछे के “जे लोकोंने भरतखंडनेविषे भगवाननी सेवामां उपयोगी थाय एवो मनुष्यावतार मळ्यो छे तेओए शां शां पुण्य कन्यां हशे ? एओने भगवान् पोतेज प्रसन्न थया हशे के शुं ? एवा अवतारनी तो अमने इच्छाज रह्या करेछे ॥ २१ ॥ कोईनाथी थई शके नहि एवा यज्ञो, तप, व्रत अने दानादिकथी आ तुच्छ स्वर्गलोक अमने मळ्यो छे तेमां शुं वळ्युं ? केम के आ स्वर्गमां नारायणना चरणारविंदनुं स्मरण थतुं नथी अने ते, इन्द्रियोने घणांज विषयसुख मळवानेलीधे चोराइ गयुं छे ॥ २२ ॥

आ स्वर्गलोकने पामी एक एक कल्पपर्यंत जीवधुं पण पाछो जन्म लेवो पडशे ते करतां अल्प आयुष्य थतां पण भरतखंडमां मनुष्यजन्म थाय ए धणुं सारूं छे केम के ए खंडमां जोके मनुष्यने माथे मोत फ-याज कोछे तोपण ते मनुष्यदेहनेलीधे क्षणमात्रमांज सघळां कर्मोनो त्याग करी भगवानना निर्भय पदने केटलाएक बुद्धिमान् पुरुषो पामी जायछे ॥ २३ ॥ ज्यां भगवाननी कथारूपी अमृतनी नदीओ नथी, ज्यां भगवानना आशराथीज रेहे-ता सज्जन वैष्णवो नथी अने ज्यां मोटा उत्सववाळी भगवाननी पूजाओ थती नथी ते जोके ब्रह्मानो लोक होय तोपण तेने नहि सेववो जोइए ॥ २४ ॥ ज्ञान, ज्ञाननेमाटे क्रियाओ अने क्रियाओने जोइता पदार्थोथी परिपूर्ण मनुष्यावतारने पाम्या छतां जे लोको मोक्षनेमाटे यत्न करता न-थी ते लोको, पाराधीथी छूटेला पक्षीओ जेम पाछा तेज वृक्षमां गाफल थइने विहार करवाथी फरीवार पण बंधन पामेछे तेम बंधाई जायछे ॥ २५ ॥ भरतखंडना लोको भाग्यशाळी छे; केम के तेओए श्रद्धासहित विधिथी, मंत्रथी अने ते ते वस्तुना भेदथी अग्निमां ते ते देवताओना उद्देशथी भा-

कल्पायुषां स्थानजयात्पुनर्भावाक्षणायुषां भारतभूजयो वरम् ॥ क्षणेन मर्त्येन कृतं मनस्विनः संन्यस्य संयांलभयं पदं हरेः ॥ २३ ॥

न यत्र वैकुण्ठकथासुधापगा न साधवो भागवतास्तदाश्रयाः ॥ न यत्र यज्ञेशमखा महोत्सवा सुरेशलोकोऽपि न वै स सेव्यताम् ॥ २४ ॥

प्राप्ता नृजातिं त्विह ये च जंतवो ज्ञानक्रियाद्वयकलापसंभृताम् ॥ न वै यतस्त्र पुनर्भूतायते भूयो वनौका इव यांति बंधनम् ॥ २५ ॥

यैः श्रद्धया बर्हिषि भागशो हविर्निरुमिष्टं विधिर्मंत्रवस्तुतः ॥ एकः पृथङ्नामभिराहुतो मुदा गृह्णाति पूर्णः स्वयमाशिषां प्रभुः ॥ २६ ॥ सत्यं दिशत्यर्थितमर्थितो नृणां नैवार्थदो यत्पुनरर्थिता यतः ॥ स्वयं विधत्ते भजतामनिच्छतामिच्छापिधानं निजपा-

दप्लवम् ॥ २७ ॥ यद्यत्र नः स्वर्गसुखावशेषितं स्वष्टस्य सूक्तस्य शोभनम् ॥ तेनाजनाभे स्मृतिमज्जन्म नः स्याद्र्षे ह-

रिर्थाद्भजतां शं तनोति ॥ २८ ॥

॥ ॥

गप्रमाणे होमेलो अने 'न मम' [मारूं नर्था] एम करी पोताना स्वामित्वथी जुदा पाडेलो पदार्थोने भगवान् के जे एक छतां इंद्रादिक जुदां जुदां नामोथी बोलाववामां आवेछे ते पोते पूर्णकाम छतां पण स्वीकारे छे ॥ २६ ॥ भगवाननी पासेथी मागे तो मागेली वस्तु ओपेछे ए वात खरी छे पण तेम करवाथी ते मोक्ष आपता नथी; केम के एक वस्तु माग्या पछी वली वस्तु मागवानो संभव छे. अने निष्काम रीतिथी जेओ भजेछे तेओने तो भगवान् पोतानी मेलेज पोतानुं चरणारविंद (मोक्ष) ओपेछे के जेथी बीजी सघळी इच्छा परिपूर्ण थई जायछे ॥ २७ ॥ अहीं अमे आटलुं स्वर्ग-नुं सुख भोगवी लीधुं ते उपरांत यज्ञ, व्याख्यान अथवा बीजा कोई सत्कर्मना फलमां कोई बाकी रहूं होय तो ते फलथी भरतखंडमां आवा प्रका-रना स्मरणवाळो अमारो जन्म थजो; केम के ए खंडमां भजनाराओने भगवान् परम सुख ओपेछे." ॥ २८ ॥

શિવ, યવયસ, સમુદ્ર, શાંત, ક્ષેમ, અમૃત અને અમય એ નામના એ સાત સ્વંદો છે. એ સ્વંદોમાં સાત સીમાડાના પર્વતો અને સાત નદીઓ પ્રભ્યાત છે ॥ ૩ ॥ મણિકૂટ, વજ્રકૂટ, ઇંદ્રસેન, જ્યોતિષ્માન, સુપર્ણ, હિરણ્યધીવ અને મેઘમાલ એવા નામના સાત પર્વતો છે. અરુણા, નૃમ્બા, આંગિરસી, સાવિત્રી, સુપ્રભાતા, ઋતંભરા અને સત્યંભરા એવા નામની સાત નદીઓ છે. એ દ્વીપમાં હંસ, પતંગ, ઉર્ધ્વાચન અને સત્યાંગ નામના ચાર વર્ણ છે. એ લોકોના રાજોગુણ અને તમોગુણ તે નદીઓના જલના સ્પર્શથી જ મટી જાય છે. સઘડ્યા લોકોનું આયુષ્ય હજાર વર્ષનું છે અને પ્રજાની ઉત્પત્તિ તથા દેશાવદેવલોકોના જીવો છે. એ લોકો ત્રણ વેદમય ભગવાન્ સૂર્યનારાયણ કે જે સ્વર્ગના દ્વારરૂપ છે તેનું પૂજન નીચેના મંત્રથી કરે છે ॥ ૪ ॥ ‘પ્રભસ્ય વિષ્ણો રૂપં ચ સત્યસ્ય ઋતસ્ય વ્રહ્મણોઽમૃતસ્ય ચ મૃત્યોશ્ચ સૂર્યમાત્માનમીમહિ’ ॥ [ચાલતો ધર્મ, અનુમાન કરવામાં આવતો ધર્મ, વેદ, શુભ ફલ

શિવં યવયસં સુભદ્રં શાતં ક્ષેમમમૃતમભયમિતિ વર્ષાણિ તેષુ ગિરયો નદ્યશ્ચ સૈવાભિજ્ઞાતાઃ ॥ ૩ ॥ મણિકૂટો વજ્રકૂટ ઇંદ્રસેનો જ્યોતિષ્માન્સુપર્ણો હિરણ્યધીવો મેઘમાલ ઇતિ મેતુશૈલાઃ અરુણા નૃમ્બાંગિરસી સાવિત્રી સુપ્રભાતા ઋતંભરા સત્યંભરા ઇતિ મહાનદ્યાઃ યાસાં જલોપસ્પર્શનવિધૂતરજસ્તમસો હંસપતંગોર્ધ્વાચનસત્યાંગસંજ્ઞાતશ્રત્વારો વર્ણાઃ સહસ્રાયુષો વિબુધોપમમંદર્શનપ્રજનનાઃ સ્વર્ગદ્વારં ત્રય્યા વિદ્યા ભગવંતં ત્રયોમયં સૂર્યમાત્માનં યજંતે ॥ ૪ ॥ પ્રભસ્ય વિષ્ણો રૂપં ચ સત્યસ્ય ઋતસ્ય વ્રહ્મણોઽમૃતસ્ય ચ મૃત્યોશ્ચ સૂર્યમાત્માનમીમહીતિ ॥ ૫ ॥ પૃથ્વાદિષુ પંચસુ પુરુષાણામાયુરિદ્રિયમોજઃ સહો બલં બુદ્ધિર્વિક્રમ ઇતિ ચ સર્વેધામૌત્પત્તિકી સિદ્ધિરવિશેષેણ વર્તેતે ॥ ૬ ॥ પૃથ્ક્ષઃ સ્વસમાનેનેધુરસોદેનાવૃતો યથા તથા દ્વીપોઽપિ શાલ્મલો દ્વિગુણવિશાલઃ સમાનેન સુરોદેનાવૃતઃ પરિવૃક્તે ॥ ૭ ॥ યત્ર હ વૈશાલ્મલીપૃથ્વાયામા યસ્યાં વા વ કિલ નિલયમાહુર્ભગવતશ્ચંદઃસ્તુતઃ પતત્રિરાજસ્ય સા દ્વીપદ્વૈતયે ઉપલક્ષ્યતે ॥ ૮ ॥

અને અશુભ ફલના અધિષ્ઠાતા જે સૂર્યનારાયણ પુરાણપુરુષ વિષ્ણુનું રૂપ છે તેમની શરણે જઈએ છીએ. ॥ ૫ ॥ પૃથ્ક્ષ વગેરે પાંચ દ્વીપોનાં માળસોમાં આયુષ્ય, ઇંદ્રિયસુખ, શરીરનું બલ, મનનું બલ, ઇંદ્રિયોનું બલ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ એટલી સ્વભાવિક સિદ્ધિઓ સરભી રીતે વર્તે છે ॥ ૬ ॥ પૃથ્ક્ષદ્વીપ જેમ પોતાજેવડાજ શેરડીના રસના સમુદ્રથી વીંટાળેલો છે તેવીરીતે તે પછીનો અને તેથી વમણા વિસ્તારનો શાલ્મલદ્વીપ પણ પોતાજેવડાજ મદિરાના સમુદ્રથી વીંટાળેલો છે ॥ ૭ ॥ એ દ્વીપમાં ઉપર લહેલી પીપલના જેવડું શેમળાનું જાડ છે તેમાં પક્ષીઓના રાજા ગરુડજી કે જે વેદથી ભગવાનની સ્તુતિ કન્યા કરે છે તેનું સ્થાનક છે એમ કેહેવાય છે. એ શેમળા ઉપરથી જ એ દ્વીપનું શાલ્મલદ્વીપ એવું નામ પડેલું છે ॥ ૮ ॥

ए द्वीपना अधिपति प्रियव्रतना दीकरा यज्ञवाहु ए पोताना सात दीकराओने तेओना जेवांज नामवाळा सात खंड वेहेंची आप्या हता. सुरोचन, सौमनस्य, रमणक, देववर्ष, पारिभद्र, आप्यायन अने अविज्ञात ए सात खंडोनां नाम छे ॥ ९ ॥ एओमां सात सीमाडाना पर्वतो अने सात नदीओ प्रख्यात छे. स्वरस, शतशृंग, वामदेव, कुंद, मुकुंद, पुष्पवर्ष अने सहस्रश्रुति ए सात पर्वतोनां नाम छे. अनुमती, सिनीवाली, सरस्वती, कुहू, रजनी, नंदा अने राका ए सात नदीओनां नाम छे ॥ १० ॥ श्रुतशर, वीर्यधर, वसुंधर अने इयंधर नामना चार वर्णो वेदमय चंद्रमारूपी भगवाने वेदधी भजेछे अने आ मंत्र बोलेछे ॥ ११ ॥ 'स्वर्गोभिः पितृदेवेभ्यो विभजन् कृष्णशुक्लयोः प्रजानां सर्वासां राजाधः सोमो न आस्तु ॥' शुक्ल अने कृष्ण पक्षमां देवताओने अने पितृओने पोतानी किरणेंची अन्न वेहेंची आपनार अने सर्व प्रजाना राजा चंद्रदेव अमने सन्मुख रे-

तद्दीपाधिपतिः प्रियव्रतात्मजो यज्ञवाहुः स्वसुतेभ्यः सप्तभ्यस्तन्नामानि सप्त वर्षाणि व्यभजत्सुरोचनं सौमनस्यं रमणकं देववर्षं पारिभद्रमाप्यायनमविज्ञातमिति ॥ ९ ॥ तेषु वर्षाद्रयो नद्यश्च सप्तैवाभिज्ञाताः स्वरसः शतशृंगो वामदेवः कुंदो मुकुंदः पुष्पवर्षः सहस्रश्रुतिरिति अनुमतिः सिनीवाली सरस्वती कुहू रजनी नंदा राकेति ॥ १० ॥ तद्र्षपुरुषाः श्रुतधरवीर्यधरवसुंधरैषंधरसंज्ञा भगवंतं वेदमयं सोममात्मानं वेदेन यजते ॥ ११ ॥ स्वर्गोभिः पितृदेवेभ्यो विभजन् कृष्णशुक्लयोः ॥ प्रजानां सर्वासां राजांऽधः सोमो न आस्त्विति ॥ १२ ॥ एवं सुरोदाह्रिस्तद्विशुणः समानेनावृतो धृतोदेन यथा पूर्वः कुशद्वीपो यस्मिन्कुशस्तंबो देवकृतस्त-
द्वीपाख्याकरो ज्वलन इवापरः स्वशप्परोचिषा दिशो विराजयति ॥ १३ ॥ तद्वीपपतिः प्रैयव्रतो राजा हिरण्येत्तो नाम स्वं द्वीपं सप्तभ्यः स्वपुत्रेभ्यो यथाभागं विभज्य स्वयं तप आतिष्ठत ॥ १४ ॥ वसुवसुदानदृहरुचिनाभिषुप्तुल्यव्रतविविक्तवामदेवना-
मभ्यस्तेषां वर्षेषु सीमागिरयो नद्यश्चाभिज्ञाताः सप्तैव चक्रश्रतुःशृंगः कपिलश्चित्रकूटो देवानीक ऊर्ध्वरोमा द्रविण इति ॥ १५ ॥

हेजो.] ॥ १२ ॥ एवीरिते मदीराना समुद्रथी बाहार तेथी बमणो अने उपरनी रीतप्रमाणे घीना समुद्रथी बीटाएलो कुशद्वीप छे. ए द्वीपमां देवताओए करेलुं एक कुश एटले दर्भनुं शुंबडुं छे ते उपरथी ए द्वीपनुं कुशद्वीप एवुं नाम पडेलुं छे. जाणे बीजो अभिज होय एवा तेजवाळुं ए दर्भनुं शुंबडुं पोतानी सळीओनी कांतिथी दिशाओने शोभावेछे ॥ १३ ॥ ए द्वीपनो अधिपति प्रियव्रतनो दीकरो हिरण्यरेता पोताना सात दीकरा-
ओने विभागप्रमाणे द्वीपना सात खंड करी वेहेंची आपी पोते तप करवा गयो ॥ १४ ॥ वसु, वसुदान, दृहरुचि, नाभिगुप्त, स्तुल्यव्रत, विविक्त अने वामदेव ए नामना सात दीकरा हता तेओने एज नामो प्रमाणे खंड करी वेहेंची आप्या हता. ए खंडोमां सात सीमाडाना पर्वतो अने सात नदीओ छे. चक्र, चतुःशृंग, कपिल, चित्रकूट, देवानीक, ऊर्ध्वरोमा अने द्रविण ए नामना ए सात पर्वतो छे ॥ १५ ॥

રસકુલ્યા, મધુકુલ્યા, મિત્રવિંદા, દેવગર્ભા, ધૃતચ્યુતા અને મંત્રમાલા એ નામની સાત નદીઓ છે. એ નદીઓનાં જલથી પવિત્ર થયેલા કુશલ, કોવિદ, અભિયુક્ત અને કુલક નામના કુશદ્વીપમાં રહેનારા ચાર વર્ણો અગ્નિરૂપ ભગવાનને કર્મમાં નિપુણતાથી પૂજે છે અને નીચેનો મંત્ર બોલે છે ॥ ૧૬ ॥ ‘પરસ્ય બ્રહ્મણઃ સાક્ષાજ્ઞાતવેદોસિ હવ્યવાટ્ । દેવાનાં પુરુષાંગનાં યજ્ઞેન પુરુષં યજ ॥’ [હે અગ્નિ! તમે સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ ભગવાનને હવ્ય પોહોંચાડનાર છો એટલામાટે ભગવાનના અંગરૂપ દેવતાઓનાં નામથી કરેલી પૂજા ભગવાનને પોહોંચાડજો.] ॥ ૧૭ ॥ એવી રીતેજ કુશદ્વીપ-થી બાહાર તેથી ચમળા વિસ્તારનો કૌંચદ્વીપ છે. તે જેમ કુશદ્વીપ ધીના સમુદ્રથી વીંટાયેલ છે તેમ પોતાના જેવડા દૂધના સમુદ્રથી ફરતો વીંટાયેલ છે. એ દ્વીપમાં કૌંચ નામનો મોટો પર્વત છે તે ઉપરથી તેનું કૌંચદ્વીપ એવું નામ કેહેવાય છે ॥ ૧૮ ॥ કાર્તિકેય સ્વામીએ પોતાનાં હથીયારથી

રસકુલ્યા મધુકુલ્યા મિત્રવિંદા શ્રુતવિંદા દેવગર્ભા ધૃતચ્યુતા મંત્રમાલેતિ યાસાં પર્યોભિઃ કુશદ્વીપૌકસઃ કુશલકોવિદાભિયુક્ત-કુલકસંજ્ઞા ભગવંતં જાતવેદસરૂપિણં કર્મકૌશલેન યજંતે ॥ ૧૬ ॥ પરસ્ય બ્રહ્મણઃ સાક્ષાજ્ઞાતવેદોસિ હવ્યવાટ્ ॥ દેવાનાં પુરુષાંગનાં યજ્ઞેન પુરુષં યજેતિ ॥ ૧૭ ॥ તથા વહિઃ કૌંચદ્વીપો દ્વિગુણઃ સ્વમાનેન ક્ષીરોદેન પરિત ઉપક્રમો વૃતો યથા કુશદ્વીપો ધૃતો-દેન યસ્મિન્ કૌંચો નામ પર્વતરાજો દ્વીપનામનિર્વતક આસ્તે ॥ ૧૮ ॥ યોઽસૌ ગૃહપ્રહરણોન્મથિતનિતંબકુંજોઽપિ ક્ષીરોદેનાસિચ્ય-માનો ભગવતા વરુણેનાભિયુક્તો વિભયો વ્યભૂવ ॥ ૧૯ ॥ તસ્મિન્નપિ પ્રેયવૃતો ધૃતપૃષ્ઠો નામાધિપતિઃ સ્વે દ્વીપે વર્ષાણિ સપ્ત વિભજ્ય તેષુ પુત્રનામસુ સપ્તરિક્થાદાન્ વર્ષપાન્નિવેશ્ય સ્વયં ભગવાન્ ભગવતઃ પરમકલ્યાણયશમ આત્મભૂતસ્ય હરેશ્ચરણારવિંદમુપજગામ ॥ ૨૦ ॥ આમો મધુરુહો મેઘપૃષ્ઠો સુધામા બ્રાજિષ્ઠો લોહિતાર્ણો વનસ્પતિરિતિ ધૃતપૃષ્ઠસુતાસ્તેષાં વર્ષગિરયઃ સપ્ત સપ્તેવ નદ્યશ્રામિ-સ્થિતાઃ શુક્લો વર્ધમાનો ભોજન ઉપર્બહિણો નંદો નંદનઃ સર્વતોમદ્ર ઇતિ ॥ ૨૧ ॥

તેના નિતંબ અને કુંજ ભાંગી નાલ્યા હતા તોપણ દૂધના સમુદ્રથી સીંચાવાનેલીધે અને વરુણદેવતાએ રક્ષા કરવાથી તે નિર્ભય થયેલો છે ॥ ૧૯ ॥ એ દ્વીપનો અધિપતિ પ્રિયવ્રતનો દીકરો ધૃતપૃષ્ઠ પળ પોતાના દ્વીપના સાત સ્વંડ કરી, દીકરાઓનાં નામની પ્રમાણેજ તેઓનાં નામ પાડી તેઓમાં દીકરાઓને રાજ્ય આપ્યા પછી ભગવાન્ કે જે સર્વના આત્મા અને અત્યંત કલ્યાણરૂપ કર્તિવાળા છે તેમનાં ચરણારવિંદને પામી ગયો ॥ ૨૦ ॥ આમ, મધુરુહ, મેઘપૃષ્ઠ, સુધામા, બ્રાજિષ્ઠ, લોહિતાર્ણ અને વનસ્પતિ એ નામના એ ધૃતપૃષ્ઠના દીકરાઓ હતા. એ સ્વંડોમાં સાત સીમાડાના પર્વતો અને સાત નદીઓ છે. શુક્લ, વર્ધમાન, ભોજન, ઉપર્બહિણ, નંદ, નંદન અને સર્વતો મદ્ર એ નામના સાત પર્વતો છે ॥ ૨૧ ॥

अभया, अमृतौघा, आर्यका, तीर्थवती, वृत्तिरूपवती, पवित्रवती अने शुक्ला ए नामनी सात नदीओ छे. ए नदीओनां पवित्र अने निर्मल जलनो उपयोग करता पुरुष, ऋषभ, द्रविण अने देवक नामना ए खंडोना रेहेवाशी चार वणों जलथी भरेली अंजलीथी जलरूप भगवाननुं पूजन करेछे अने नीचेनो मंत्र बोलेछे ॥ २२ ॥ 'आपः पुरुषवीर्याः स्थ पुनंतीर्भुवःसुवः । ता नः पुनीतामीवमीः सृशतामात्मना भुवः' ॥ [हे जल ! तमने ईश्वर पासैथी सामर्थ्य मळ्युं छे तेनेलीधं पोताथी त्रिलोकीना पापने मटाडनार तमे, अमे के जेओ तमारो स्पर्श करिये छिये तेओनां शरीरोने पवित्र करो.] ॥ २३ ॥ एवी रीतेज दूधना समुद्र पछी फरतो शाकद्वीप स्थपाएलो छे. तेनो विस्तार बत्तीश लाख योजननो छे. ए द्वीप पोताना जेवडाज दहिना रसना

अभया अमृतौघा आर्यका नीर्थवती वृत्तिरूपवती पवित्रवती शुक्लति यामामंभः पवित्रमलमुपयुजानाः पुरुषऋषभद्रविणदेव-
कसंज्ञा वर्षपुरुषा आपोमयं देवमपां पूर्णेनांजलिना यजंते ॥ २२ ॥ आपः पुरुषवीर्या स्थ पुनंतीर्भुवः सुवः ॥ ता नः पुनीता-
मीवमीः सृशतामात्मना भुव इति ॥ २३ ॥ एवं पुरस्तात्क्षीरोदात्परित उपवेशितः शाकद्वीपो द्वात्रिंशलक्षयोजनायामः समा-
नेन च दधिमंडोदेन परितो यस्मिन् शाको नाम महीरुहः स्वक्षेत्रव्यपदेशको यस्य ह महासुरभिगंधस्तं द्वीपमनुवासयति ॥ २४ ॥
तस्यापि प्रैयव्रत एवाधिपतिर्नाम्ना मेधातिथिः सोऽपि विभज्य सप्तवर्षाणि पुत्रनामानि तेषु स्वात्मजान् पुरोजवमनोजवपव-
मानधूम्रानीकचित्ररेफवहुरुपविश्वधारसंज्ञान्निधाय्याधिपतीन् स्वयं भगवत्यनंते आवेशितमतिस्त्वपोवनं प्रविवेश ॥ २५ ॥ एतेषां
वर्षमर्यादागिरयो नद्यश्च सप्त सप्तैव ईशान उरुशृंगो बलभद्रः शतकेसरः सहस्रस्रोतो देवपालो महानस इति ॥ २६ ॥ अनघायु-
र्दा उभयस्थृष्टिरपराजिता पंचपदी सहस्रस्रुतिर्निजधृतिरिति ॥ २७ ॥

समुद्रथी बीटाएलो छे. ए द्वीपमां शाक नामनुं एक झाड छे ते उपरथी तेनुं शाकद्वीप एवुं नाम पडेलुं के. ए झाडनो भारे सुगंध ए द्वीपने सुगंधी
करी मेलेछे ॥ २४ ॥ ए द्वीपनो अधिपति त्रियव्रतनो दीकरो मेधातिथि, पोताना द्वीपमां पुत्रना सरखांज नामवाळा सात खंड पाडी, तेओमां पुरो-
जव, मनोजव, पवमान, धूम्रानीक, चित्ररेफ, बहुरुप अने विश्वधार नामना पोताना पुत्रोने राज्य आपी भगवानमां चित्त राखतां तपोवनमां गयो
॥ २५ ॥ ए खंडोमां सात सीमाडाना पर्वतो अने सात नदीओ छे. ईशान, उरुशृंग, बलभद्र, शतकेसर, सहस्रश्रोत, देवपाल अने महानस ए
नामना सात पर्वतो छे ॥ २६ ॥ अनघा, आयुर्दा, उभयस्थृष्टि, अपराजिता, पंचपदी, सहस्रस्रुति, अने निजधृति ए नामनी सात नदीओ छे ॥ २७ ॥

ઋત, સત્યવ્રત, દાનવ્રત અને અનુવ્રત નામના એ ચંડોના ચાર વર્ણો પ્રાણાયમથી રજોગુણ તથા તમોગુણને મટાડી નાખી ઘણીજ એકાગ્રતાથી વાયુરૂપ ભગવાનની ભક્તિ કરેછે અને નીચેનો મંત્ર બોલેછે ॥ ૨૮ ॥ ‘અંતઃ પ્રવિદ્ય ભૂતાનિ યો વિભર્ત્યાત્મકેતુભિઃ । અંતર્યામીશ્વરઃ સાક્ષાત્પાતુ નો યદ્વશે સ્ફુટમ્’ ॥ [સાક્ષાત્ અંતર્યામી ईश्वरરૂપ વાયુ કે જે સર્વમાં અંદર પેહીને પ્રાણ અને અપાન વગેરે પોતાની વૃત્તિઓથી પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરેછે અને જેના સ્વાર્ધનમાં આ સઘળું જગત્ છે તે અમારી રક્ષા કરજો ॥ ૨૯ ॥] એ પ્રમાણેજ દહિના સમુદ્ર પછી ફરતો તેથી વમણા વિસ્તારનો પુષ્કર-દ્વીપ સ્થપાયો છે. એ દ્વીપ પોતાથી બાહ્યાર પોતાના જેવડાજ મીઠા પાણીના સમુદ્રથી વીટાણ્યો છે. એમાં જગદીશ્વર બ્રહ્માના આસનરૂપ એક મોટું પુષ્કર (કમલ) છે, જેની કરોડો પાંખડીઓ અમિની શિલાઓની પેઠે સ્વચ્છ છે. એ દ્વીપની વચમાં માનસોત્તર નામનો એકજ પર્વત છે તે, આગલા

તદર્પે પુરુષા ઋતસત્યવ્રતદાનવ્રતાનુવ્રતનામાનો ભગવંતં વાચ્યાત્મકં પ્રાણાયામવિધુતરજસ્તમસઃ પરમમમાધિના યજંતિ ॥ ૨૮ ॥
 અંતઃ પ્રવિદ્ય ભૂતાનિ યો વિભર્ત્યાત્મકેતુભિઃ ॥ અંતર્યામીશ્વરઃ સાક્ષાત્પાતુ નો યદ્વશે સ્ફુટમ્ ॥ ૨૯ ॥ એવમેવ દધિમંડોદાત્પરતઃ પુ-
 સ્કરદ્વીપસ્તતો દ્વિગુણાયામઃ સમંતત ઉપકલ્પિતઃ સમાનેન સ્વાદૂદકેન સમુદ્રેણ વહિરાવૃતો યસ્મિન્ વૃહત્પુષ્કરં જ્વલનશિલામલ-
 કનકપત્રાયુતાયુતં ભગવતઃ કમલાસનસ્યાધ્યાસનં પરિકલ્પિતં તદ્વીપમધ્યે માનસોત્તરનામૈક એવાર્વાચીનપરાચીનવર્ષયોર્મર્યાદા-
 વલોડ્યુતયોજનોચ્છ્રયાયામો યત્ર તુ વ્રતમૃષ્ટુ દિશુ ચત્વારિ પુરાણિ લોકપાલાનામિદ્રાદીનાં યદુપરિગ્રાસ્તૂર્યથસ્ય મેરુ પરિભ્રમ-
 તઃ સંવત્સરાત્મકં ચક્રં દેવાનામહોરાત્રાભ્યાં પરિભ્રમતિ ॥ ૩૦ ॥ એતદ્વીપસ્યાપ્યધિપતિઃ પ્રૈયવ્રતો વીતિહોત્રો નામૈતસ્યાત્મજો
 રમણકથાતકિનામાનો વર્ષપતી નિયુજ્ય સ સ્વયં પૂર્વજવદ્ભગવત્કર્મશીલ ઇત્યાસ્તે ॥ ૩૧ ॥ તદર્ધપુરુષા ભગવંતં બ્રહ્મરૂપિણં સક-
 મૈકેન કર્મણારાધયંતિ ઇદં ચોદાહરંતિ ॥ ૩૨ ॥

અને પાછલા એમ બે ચંડના સીમાડારૂપ છે તથા દશ હજાર યોજન ઊંચો અને પોહોઢો છે. એ પર્વતઉપર ચાર દિશાઓમાં ઇંદ્રાદિક લોકપાલાનાં ચાર પુર છે. સૂર્યનો રથ કે જે મેરુને ફગ્યા કરેછે તેનું વર્ષરૂપ પડ્ડું દક્ષિણાયન અને ઉત્તરાયનથી એ માનસોત્તર પર્વતની ઉપર ફગ્યા કરેછે ॥ ૩૦ ॥ પ્રિયવ્રતનો દીકરો વીતિહોત્ર એ દ્વીપનો અધિપતિ હતો. તે, રમણક અને ધાતકિ નામના પોતાના બે પુત્રોને એ બે ચંડમાં રાગ્ય આપી પોતે પોતાના મોટા ભાઈઓની પેઠે ભગવાનના પૂજનમાં લાગી ગયો ॥ ૩૧ ॥ એ ચંડોના રેહેવાસી લોકો બ્રહ્મારૂપ ભગવાનનું સક્રામ કર્મથી પૂજન કરેછે અને નીચેપ્રમાણે મંત્ર બોલેછે ॥ ૩૨ ॥

‘यत्तत्कर्ममयं लिंगं ब्रह्मलिंगं जनोर्बध्यत् । एकांतमद्वयं शांतं तस्मै भगवते नमः’ ॥ [कर्मना फलरूप, परब्रह्मने जणावनार, परब्रह्ममांज समाप्ति-वाळा, अद्वैत अने शांत जे स्वरूपने लोको पूजेछे ते भगवानने नमिये छिये] ॥ ३३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— ए मीठा पाणीना समुद्र पछी लो-कालोक नामनो एक पर्वत छे, तेने लोक [सूर्य वगैरेना प्रकाशवाळी जग्या] अने अलोक [सूर्य वगैरेना प्रकाशशी रहित जग्या] ना मध्यमां तेओना विभागनेसारू परमेश्वरे फरतो राखेले छे ॥ ३४ ॥ मानसोत्तर अने मेरु पर्वतनी वच्चे जेटलुं अंतर छे, तेदला प्रमाणनीज [दोढ करोड अने साडासात लाख योजननी] बीजी भूमि मीठा समुद्र पछी आवेछे अने तेमां प्राणीओ पण रेहेछे. ते पछी वळी सोनानी धरती आवेछे, ते आठ करोड अने ओगणवाळीश लाख योजननी अने अरीया जेवी छे तेमां कोई पदार्थ नाख्यो होय ते पाछो हाथ आवतो नथी एटलामाटे सघ-

यत्तत्कर्ममयं लिंगं ब्रह्मलिंगं जनोर्बध्यत् ॥ एकांतमद्वयं शांतं तस्मै भगवते नम इति ॥ ३३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ततः पर-स्ताल्लोकालोकनामाञ्चलो लोकालोकयोर्ंतराले परित उपक्षिप्तः ॥ ३४ ॥ यावन्मानसोत्तरमेवोत्तरं तावती भूमिः कांचन्या-दर्शतलोपमा यस्यां ग्रहितः पदार्थो न कथंचित्पुनः प्रत्युपलभ्यते तस्मात्सर्वसत्त्वपरिहृतासीत् ॥ ३५ ॥ लोकालोक इति समा-स्या यदनेनाचलेन लोकालोकस्यांतर्वर्तिनावस्थाप्यते ॥ ३६ ॥ स लोकत्रयांते परित ईश्वरेण विहितो यस्मात्सूर्यादीनां ध्रुवा-पवर्गणां ज्योतिर्गणानां गभस्तयोर्वाचीनास्त्रीन् लोकानावितन्वाना न कदाचित्पराचीना भवितुमुत्सहते तावदुब्रह्मनायामः ॥ ३७ ॥ एतावौल्लोकविन्यासो मानलक्षणसंस्थाभिर्विचिंतितः कविभिः स तु पंचाशत्कोटिगणितस्य भृगोलस्य तुरीयभागो-ज्यं लोकालोकाचलः ॥ ३८ ॥ तदुपरिष्ठाच्चतसृष्व्वाशास्वात्मयोनिनाऽखिलजगद्गुरुणाऽधिनिवेशिता ये द्विरदपतय ऋषभः पुष्कर-चूडो वामनोऽपराजित इति सकललोकस्थितिहेतवः ॥ ३९ ॥

ळां प्राणीओए तेने तजी दीधेली छे ॥ ३५ ॥ ए पछी लोकालोक पर्वत आवेछे. तेनुं ए नाम पडवानुं कारण ए छे के लोक अने अलोकना मध्यमां तेनी स्थिति छे ॥ ३६ ॥ त्रणे लोकने छेडे तेओना उंचा किछारूप ए पर्वत ईश्वरे फरतो राखेलो छे. सूर्यथी ते छेक ध्रुव सुधीना तेजस्वी पदार्थोनी किरणो के जेओ त्रैलोक्यमां चारोकोर अंजवाळुं करेछे तेओ परलीतरफ पोहोची शके नहि एटली ए पर्वतनी उंचाइ अने पोहोळाइ छे ॥ ३७ ॥ प्रमाण, लक्षण अने स्थितिथी लोकनी रचना ए प्रमाणेज विद्वानोए निश्चय करेली छे. ए लोकालोक पर्वत पचास करोड योजनना भूमंडलनो चोथो भाग पूरो थाय त्यां आवेछे एटले मेरुथी सघळीतरफ साडाबारवार करोड योजनने छेडे छे ॥ ३८ ॥ ए पर्वतनीउपर चारे दिशाओमां सर्व जगतना गुरु ब्रह्माए ऋषभ, पुष्करचूड, वामन, अने अपराजित नामना चार दिग्गजो राखेला छे. तेओथी सर्व लोकनी स्थिति रहेछे ॥ ३९ ॥

ए दिशाओना हार्थीओनी अने पोतानी विभूतिरूप इंद्रादिक लोकपालोनी अनेक प्रकारनी शक्तिओ आबाद राखवासारू परम महापुरुष अने मोटी विभूतिना पति अंतर्थासी भगवान् सर्वलोकोना कल्याणना उदेश्थी ते मोटा पर्वत लोकालोकमां रह्या छे; धर्म, ज्ञान, वैराग्य अने ऐश्वर्य व-
गेरे अष्ट महासिद्धिरूप पोतानो शुद्ध सत्वगुण धरी रह्या छे; विष्वक्सेन वगेरे पोताना मोटा पार्षदोथी वीटाएला छे अने पोतानां उत्तम आयुधोथी शोभता भुजदंडोथी शोभी रह्या छे ॥ ४० ॥ पोतानी योगमायाए बनावेला अनेकप्रकारना लोकोनी मर्यादानुं रक्षण करवासारू भगवान् कल्प
पूरो थतां सुधी एवीज लीला धरी रेहेछे ॥ ४१ ॥ जेटलो लोकनी अंदर विस्तार छे तेटलो ज अलोकनो विस्तार कहेलो छे, के जे अलोक लोका-
लोक पर्वतथी बाहार छे. ए अलोकथी परलीतरफ योगेश्वर लोकोनी शुद्ध गति छे एम कहेछे. [ए गति ब्राह्मणना पुत्रो लाववाना समयमां श्री-

तेषां स्वविभूतीनां विविधवीर्योपट्टहणाय भगवान्परममहापुरुषो महाविभूतिपतिरंतर्थात्मनो विशुद्धसत्त्वं धर्मज्ञानवैराग्यै-
श्वर्याद्याष्टमहासिद्ध्युपलक्षणं विश्वक्सेनादिभिः स्वपार्षदप्रवरैः परिवारितो निजवरायुधोपशोभितैर्निजमुजदंडैः संधारयमाणस्तस्मि-
न् गिरिवरे समंतात्सकललोकस्वस्त्य आस्ते ॥ ४० ॥ आकल्पमेवं वेषं गत एष भगवानात्मयोगमायया विरचितविविधलोकया-
त्रागोपीथायेति ॥ ४१ ॥ योज्ज्वलितार एतेन ह्यलोकपरिमाणं च व्याख्यातं यद्बहिल्लोकालोकाचलात् ॥ ततः परस्तादोगेश्वरग-
तिं विशुद्धासुदाहरंति ॥ ४२ ॥ अंडमध्यगतः सूर्यो द्यावाभूम्योर्यदंतरम् ॥ सूर्याडगोलयोर्यध्ये कोट्यः स्युः पंचविंशतिः ॥ ४३ ॥
मृतेंड एष एतस्मिन् यदभूत्ततो मार्तंड इति व्यपदेशः ॥ हिरण्यगर्भ इति यद्द्विरण्यांडसमुद्रवः ॥ ४४ ॥ सूर्येण हि विभज्यंते दि-
शः खं द्यौर्मही भिदा ॥ स्वर्गोपवर्गौ नरका रसौकांसि च सर्वशः ॥ ४५ ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणां सरीसृपसर्परीरुधाम् ॥ सर्वजीव-
निकायानां सूर्यआत्मा दृगीश्वरः ॥ ४६ ॥

कृष्णे अर्जुनने देखाडी हती.] ॥ ४२ ॥ छेक उपरना लोकथी ते नीचेना लोकसुधीना ब्रह्मांडनुं जे मध्य छे ते मध्यमां सूर्य रहेल छे, एटले सूर्यथी
नीचे ब्रह्मांडना छेला भागसुधी अने सूर्यथी उपर ब्रह्मांडना उपला भाग सुधीमां पचीश करोड योजननुं अंतर छे ॥ ४३ ॥ आ ब्रह्मांड अ-
चेतन हतुं ते समयमां वैराजरूपथी सूर्य तेमां पेठा हता ते उपरथी तेमनुं मार्तंड एवुं नाम केहेवाय छे अने सोनानी पेठे प्रकाशतुं ब्रह्मांड तेमांथी
उत्सन्न थयेल छे माटे हिरण्यगर्भ एवुं नाम केहेवायछे ॥ ४४ ॥ दिशाओ, अंतरिक्ष, उपरना लोक, पृथ्वी, स्वर्गनी जग्या, मोक्षनी जग्या, नरक,
पातालो अने बीजा पण सघट्टा त्रिभागो सूर्यथीज थायछे ॥ ४५ ॥ देव, पशु, पक्षी, मनुष्यो, सरपोलियां अने लताओ वगेरे सघट्टा जीवोना समूह-
ना आत्मा अने नेत्रना अधिष्ठाता सूर्य छे ॥ ४६ ॥

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो वींशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी कहेछे^१ - प्रमाण अने लक्षणार्थी भूमंडलनी रचना ए-प्रमाणेज शास्त्रकारोए कहेली छे; अने खगोलतुं प्रमाण पण एटलुंज छे एम ते विषयने जाणनाराओ कहेछे ॥ १ ॥ जेम चोक्रा वगेरे धाव्यना बे कट-का सरखाज होय तेम भूगोल अने खगोल ए बने, प्रमाणार्थी सरखांज छे. ए ब्रेनी वचमां अंतरिक्ष छे ते, बनेने लागेलुं छे ॥२॥ ए अंतरिक्षना म-ध्यमां रहेला अने प्रकाश करनाराओना पति सूर्यनारायण तडकाथी त्रैलोक्यने तपावेछे अने पोताना प्रकाशार्थी प्रकाश आपेछे. ए सूर्य उत्तरायन दक्षिणायन अने वैषुवत नामनी मंद, शीघ्र अने समान गतिथी उंचे चडवाना, नीचे उतरवाना अने समान रेहेवाना स्थलमां समय प्रमाणे आवीने

इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे भुवनकोशवर्णने समुद्रद्वीपवर्षमन्त्रिवेशपरिमाणलक्षणो विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥

श्रीशुक उवाच ॥ एतावानेव भूवल्यस्य सन्निवेशः प्रमाणलक्षणतो व्याख्यात एतेन हि दिवो मंडलमानं तद्विद उपदिशंति ॥ १ ॥ यथा द्विदलयोर्निष्पावादीनां ते अंतरेणांतरिक्षं तदुभयसंधितम् ॥ २ ॥ तन्मध्यगतो भगवांस्तपांतिस्तपन आतपेन त्रि-लोकीं प्रतपत्यवभासयत्यात्मभासा ॥ स एष उदगयनदक्षिणायनैवैषुवतसंज्ञाभिर्माद्यशेऽध्यममानाभिर्गतिभिरारोहणावरोहणसमा-नस्थानेषु यथा सवनमभिपद्यमानो मकरादिषु त्रिष्वहोरात्राणि दीर्घद्वस्वसमानानि विधत्ते ॥ ३ ॥ यदा मेषतुल्योर्वर्तते तदा-ज्जोरात्राणि समानानि भवंति यदा वृषभादिषु पंचसु च राशिषु चरति तदाज्जहान्येव वर्धते हसति च मासि मास्यैकैका घटिका रा-त्रिषु ॥ ४ ॥ यदा वृश्चिकादिषु पंचसु वर्तते तदाज्जोरात्राणि विपर्ययाणि भवंति ॥ ५ ॥ यावदक्षिणायनमहानि वर्धते यावदुद-गयनं रात्रयः ॥ ६ ॥ एवं नवकोट्य एकपंचाशदक्षणां योजनानां मानसोत्तरगिरिपरिवर्तनस्योपदिशंति तस्मिन्नैद्रीं पुरीं पूर्वस्मान्मे-रोदेवधानीं नाम दक्षिणतो गाम्यां संयमनीं नाम पश्चाद्रारुणीं निम्लोचनीं नाम उत्तरतः सौम्यां विभावर्यीं नाम तासूदयमभ्या-ह्वास्तमयनिशीथानीतिभूतानां प्रवृत्तिनिमित्तानि समयविशेषेण मेरोश्चतुर्दिशम् ॥ ७ ॥

मकर वगेरे राशिओमां दिवसरत्रिओने लंबाई, टुंकाई अने समानता आपेछे ॥ ३ ॥ मेष अने तुला राशिमां ज्यारे वत्तेछे ल्यारे दिवस अने रात्रिओ समान थायछे. ज्यारे वृष, मिथुन, कर्क, सिंह अने कन्या ए पांच राशिमां फरेछे ल्यारे दिवसो वधेछे अने रात्रिओमां महिने महिने एक एक घडी ओछी थती जायछे ॥ ४ ॥ ज्यारे वृश्चिक, धन, मकर, कुंभ अने मीन ए पांच राशिमां फरेछे ल्यारे दिवस टुंका अने रात्रिओ लांबी थायछे ॥ ५ ॥ दक्षि-णायनमां आवतांसुधी दिवसो वधेछे अने उत्तरायनमां आवतांसुधी रात्रिओ वधेछे ॥ ६ ॥ एवी रीते मानसोत्तर पर्वतने फरतां नव करोड अने ए-

१ आ एकवींशमा अध्यायमां, कालचक्रथी निरंतर फरता सूर्यनारायणनी ते ते राशिओमां गतिथी जगतनी मर्यादा केहेबाशे.

કાવન લાલ યોજનનો રસ્તો કાપવો પડે છે એમ કેહે છે. એ માનસોત્તરમાં મેરુથી પૂર્વ તરફમાં દેવધાની નામની ઇંદ્રની પુરી છે, દક્ષિણ તરફમાં યમની સંયમની નામની પુરી છે, પશ્ચિમ તરફમાં વરુણની નિમ્લોચની નામની પુરી છે અને ઉત્તર તરફમાં સોમની વિભાવરી નામની પુરી છે. એ પુરીઓમાં સમયપ્રમાણે સૂર્ય આવતાં ઉદય, મધ્યાહ્ન, અસ્ત અને મધ્યરાત્ર એ ચાર કાલ કે જે પ્રાણીઓની પ્રવૃત્તિમાં કારણ છે તે થાય છે. તેમાં મેરુની દક્ષિણ તરફમાં રેહેનારાઓને ઇંદ્રની પુરીથી, પશ્ચિમમાં રેહેનારાઓને યમની પુરીથી, ઉત્તરમાં રેહેનારાઓને વરુણની પુરીથી અને પૂર્વમાં રેહેનારાઓને સોમની પુરીથી ઉદયાદિક થાય છે એમ કેહે છે ॥ ૭ ॥ મેરુમાં રેહેનારાઓને નિરંતર મધ્યાહ્નકાલનો સૂર્યજ તપ્યા કરે છે. નક્ષત્રોની સામેની પોતાની ગતિથી સૂર્ય જોકે મેરુને ઢાબી તરફ રાખતા જાય છે તોપણ પ્રવહ નામના વાયુનેલીધે ફરતાં જ્યોતિશ્ચક્રની ગતિથી મેરુપર્વત સૂર્યને જમણી તરફ રેહે છે ॥ ૮ ॥ જ્યાં ઉદય થાય છે ત્યાંથી સામી દોરી પડે ત્યાં અસ્ત થાય છે અને જ્યાં મધ્યાહ્ન થાય છે ત્યાંથી સામી દોરી પડે ત્યાં મધ્યરાત્ર થાય છે.

તત્રત્યાનાં દિવસમધ્યંગત એવ સદાદિત્યસ્તપતિ સત્યેનાચલં દક્ષિણેન કરોતિ ॥ ૯ ॥ યત્રોદેતિ તસ્ય હ સમાનસૂત્રનિપતે નિમ્લોચતિ યત્ર ક્વચન સ્યંદેનાભિતપતિ તસ્ય હૈષ સમાનસૂત્રનિપતે પ્રસ્વાપયતિ તત્ર ગતં ન પશ્યંતિ યે તં સમનુપશ્યેન્ ॥ ૧ ॥ યદા ચૈદ્ર્યાઃ પુર્યાઃ પ્રચલતે પંચદશઘટિકાભિર્યામ્યાં સપાદકોટિદ્રયં યોજનાનાં સાર્ધદ્વાદશલક્ષાણિ સાધિકાનિ ચોપયાતિ ॥ ૧૦ ॥ એવં તતો વારુણી સૌમ્યામૈદ્રીં ચ પુનસ્તથાઽન્યે ચ ગ્રહાઃ સોમાદયો નક્ષત્રૈઃ સહ જ્યોતિશ્ચક્રે સમચ્યુદંતિ સહ વા નિમ્લોચંતિ ॥ ૧૧ ॥ એવં મુદ્ધૂતેન ચતુર્લિંગશ્ચલક્ષયોજનાન્યષ્ટશતાધિકાનિ સૌરો રથસ્ત્રયીમયોઽસૌ ચતસૃષ્ઠુ પરિવર્તેતે પુરીષુ ॥ ૧૨ ॥ યસ્યૈકં ચક્રં દ્વાદશારં ષણ્ણેમિત્રિણાભિસંવત્સરાત્મકં સમામનંતિ તસ્યાક્ષો મેરોર્મૂર્ધનિ કૃતેતરભાગો યત્ર પ્રોતં રવિરથચક્રં તૈલયંત્રચક્રવદ્રમન્માનસોત્તરગિરૌ પરિભ્રમતિ ૧૩ સૂર્યને જે લોકો દેખતા હોય તેઓ સામી દોરી પડવાની જગામાં ગણા સૂર્યને દેખતા નથી ॥ ૯ ॥ સૂર્ય ઇંદ્રની પુરીથી ચાલીને પંદર ઘડીએ યમની પુરીમાં આવે છે તેટલામાં સવાંત્રે કરોડ, સાઢાવાર લાલ અને પર્વીશ હજાર યોજનનો માર્ગ તેમને કાપવો પડે છે ॥ ૧૦ ॥ એપ્રમાણે યમની પુરીથી વરુણની પુરીમાં, વરુણની પુરીથી સોમની પુરીમાં અને સોમની પુરીથી પાછા ઇંદ્રની પુરીમાં જતાં સૂર્યને તેટલીજ વાર લાગે છે અને તેટલોજ માર્ગ કાપવો પડે છે. એવી રીતે વીજા ચંદ્ર વગેરે ગ્રહો પણ જ્યોતિશ્ચક્રમાં નક્ષત્રોની સાથેજ ઊગે છે અને નક્ષત્રોની સાથેજ અસ્ત પામે છે ॥ ૧૧ ॥ વેદમય એ સૂર્યનો રથ ચારે પુરીઓમાં ફરે છે તેમાં બે ઘડીવારે ચોત્રીશ લાલ અને આઠસો યોજનનો માર્ગ કાપે છે ॥ ૧૨ ॥ સૂર્યના રથનું સંવત્સર [વર્ષ] રૂપ એક પહાડું છે તેના વાર [માસ] આરા છે, છ [ઋતુ] પાટા છે અને ત્રણ [શિયાળો, ઉનાલો અને ચોમાસું] કુંડલીઓ છે એમ કેહેવાય છે. એના આંકડાનો ઉપલો ભાગ મેરુપર્વતને માથે છે કે જેમાં પરોવાણું અને તેલની ઘાળીના ચક્રની પેટે ફરતું સૂર્યના રથનું પહાડું માનસોત્તર પર્વત ઉપર ફર્યા કરે છે ॥ ૧૩ ॥

ए आंकडामां जेनुं मूल लागलुं छे एवो अने तेनाथी चौथा भागना प्रमाणनो वीजो आंकडो छे तेनो उपरनो भाग ध्रुवमां लागेलो छे ॥ १४ ॥ रथ-
मां वेसवानी जग्या छत्रीश लाख योजननी लांबी अने तेना चौथा भागनी पोहोळी छे. सूर्यना रथनी धोसरी पण तेवडीज छे के जेमां अरुणे
जोडेलो अने छंदने नामे नामवाळा सात घोडा सूर्यना रथने ताणी जायछे ॥ १५ ॥ सूर्यनो सारथि अरुण जोके सूर्यना मोढा आगळ बेसेछे तो-
पण तेनुं मोडुं आथमणी तरफज रहेछे. [केम के सूर्य तेनाथी पछवांडे रहेछे.] ॥ १६ ॥ अंगुठानी अणीना जेवडा वालखिल्य नामना साठ हजार
ऋषियो सूर्यना मोढा आगळ स्तुति करवानेमांटे जोडाएला छे तेओ स्तुति करता जायछे ॥ १७ ॥ तेवीज रीते बीजा ऋषियो, गंधर्वो, अप्सराओ
नागो, यक्षो, राक्षसो अने देवताओ के जेओ एक एक लेखतां चउद छे अने जोटो लेखतां सात छे, तेओ महिने महिने जुदा जुदा नामवाळा सूर्य-

तस्मिन्ने कृतमूलो द्वितीयोऽक्षसूर्यमानेन संमितस्तैल्यंत्राक्षवद्भुवे कृतोपरिभागः ॥ १४ ॥ रथनीइस्तु षट्त्रिंशच्छयोजनायत-
स्तत्तुरीयभागविशालस्तावान् रविस्थयुगो यत्र हयाऽच्छेदनामानः सप्तरुणयोजिता वहति देवमादित्यम् ॥ १५ ॥ पुरस्तात्सवितुररु-
णः पश्चाच्च नियुक्तः सौत्ये कर्मणि किलास्ते ॥ १६ ॥ तथा वालखिल्या ऋषयोऽगुष्ठपर्वमात्राः षष्टिसहस्राणि पुरतः सूर्यं सूक्तवाकाय
नियुक्ताः संस्तुवंति ॥ १७ ॥ तथान्ये च ऋषयो गंधर्वाप्सरसो नागा ग्रामण्यो यातुधाना देवा इत्येकैकशो गणाः सप्त चतुर्दश मासि
मासि भगवंतं सूर्यमालानं नानानामानं पृथङ्नानानामानः पृथक्कर्मभिर्द्वदश उपास्ते ॥ १८ ॥ लक्षोत्तरं सार्धनवकोटियोजन-
परिमंडलं भ्रुवल्यस्य क्षणेन सगन्धर्व्युत्तरं द्विसहस्रयोजनानि स भुंक्ते ॥ १९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे ज्यो-
तिश्चक्रसूर्यरथमंडलवर्णनं नामैकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ राजोवाच ॥ यदेतद्भगवत आदित्यस्य मेरुं ध्रुवं च प्रदक्षिणे-
न परिक्रामतो राशीनामभिमुखं च प्रचलितं चाप्रदक्षिणं भगवतोपवर्णितमप्य वयं कथमनुमिमीमहीति ॥ १ ॥

નારાયણની જુદાં જુદાં કામ કરીને સેવા કરેછે અને ઇઓનાં નામ જુદાં જુદાં છે ॥ ૧૮ ॥ સાડા નવ કરોડ અને એક લાખ યોજનના, ખૂમંડલ
ઉપરના રોજના ફેરામાં એ સૂર્ય એક ક્ષણે બે હજાર યોજન અને બે ગાડનો માર્ગ કાપેછે ॥ ૧૯ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના પંચમસ્કંધનો
એકવીંશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૨૧ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે. — આ ભગવાન્ સૂર્યનારાયણ કે જે ધ્રુવને અને મેરુને જમણી કોર રાહી ફત્ત્યા કરે-
છે, તેમનું રાશિઓની સામે અને પોતાથી મેરુ અને ધ્રુવ ડાવી કોર રહે એવી રીતનું પણ ચાલવું એક પ્રકારે છે, એમ આપ કહી ગયા તો એ પરસ્પર
વિરુદ્ધ વાતને અમે શી રીતે ધારી શકીએ ? ॥ ૧ ॥

? આ બાવીશમા અધ્યાયમાં, ચંદ્ર અને શુક્ર વગેરેનાં ઉત્તરોત્તર ઠેકાણાં, અને તે તે ગ્રહોની ગતિ ઉપરથી મનુષ્યોનાં શુભ અશુભ કેહેવાશે.

शुक्रदेवजी केहेछे.—जेम कुंभारना चाकडापर चालतां कीडी वंगरे प्राणीओ, ए फरता चाकडानीसाथे फरतां होय तोपण तेओनी गति जुदीज छे; केमके चाकडाना एक एक भागने मुकीने बीजाबीजा भागोमां पण तेओ आवेलां जोवामां आवेछे. एवी रीते नक्षत्रनी राशिओथी जणाएछुं काल-चक्र के जे ध्रुवने अने मेरुने जमणी कोर राखी दोड्या करेछे तेनीसाथे तेमां रेहेनारा सूर्यदिक ग्रहो जोके फन्चा करेछे तोपण ए ग्रहोनी पोतानी ग-ति जुदीज छे; केम के कालचक्रना एक एक भागने मूकी मूकीने बीजां नक्षत्रमां अने बीजी राशिमां तेओ आवेला जोवामां आवेछे एटले कालचक्रनी गतिथी तेओने मेरु तथा ध्रुव जमणी कोर रहेछे अने पोतानी गतिथी तेओ राशिओनी सामे चाल्या आववाथी तेओने मेरु तथा ध्रुव डबी कोर रहेछे ॥ २ ॥ ते आ विद्वानोए वेदद्वारा जाणवा इच्छाता भगवान् सूर्यनारायण, लोकोना कल्याणनेसारू वेदमय अने ते ते कालना नियमोथी कर्मोनी शुद्धिना

॥ सहोवाच ॥ ॥ यथा कुलालचक्रेण भ्रमता सह भ्रमतां तदाश्रयाणां पिपीलिकादीनां गतिरन्यैव प्रदेशांतरेष्वप्युपलभ्यमा-
नत्वात् एवं नक्षत्रराशिभिरुपलक्षितेन कालचक्रेण ध्रुवं मेरुं च प्रदक्षिणेन परिधावता सह परिधावमानानां तदाश्रयाणां सूर्यादी-
नां ग्रहाणां गतिरन्यैव नक्षत्रांतरे राश्यंतरे चोपलभ्यमानत्वात् ॥ २ ॥ स एष भगवानादिपुरुष एव साक्षान्नारायणो लोकानां स्व-
स्तय आत्मानं त्रयीमयं कर्मविशुद्धिनिमित्तं कविभिरपि च वेदेनविजिज्ञास्यमानो द्वादशथा विभज्य षट्सु वसंतादिषु ऋतुषु
यथोपजोषमृदुणान्विदधाति ॥ ३ ॥ तमेतमिह पुरुषास्त्रय्या विद्यया वर्णाश्रमाचारानुपथा उच्चावचैः कर्मभिराम्नातैर्योगवितानैश्च
श्रद्धया यजंतोऽजसा श्रेयः समधिगच्छति ॥ ४ ॥ अथ स एष आत्मा लोकानां द्वावापृथिव्योऽंतरेण नभोवल्यस्य कालचक्रगतो
द्वादशमासान् भुंक्ते ॥ राशिमंज्ञानसंवत्सरावयवान्मासः पक्षद्वयं दिवा नक्तं चेति सपादक्षेत्र्यमुपदिशति यावता षष्ठमंशं भुंजीत
स वै ऋतुरित्युपदिश्यते संवत्सरावयवः ॥ ५ ॥

कारणरूप पोताना स्वरूपने वार प्रकारे वेहेची नाली वसंत वंगर छ ऋतुओमां प्राणीओमां प्रारब्धनी प्रमाणे शीत अने उष्ण वंगरे ऋतुओना धर्मोने
प्रकट करेछे ॥ ३ ॥ वर्णाश्रमना आचारने अनुसरनारा लोको, वेदमां कल्याप्रमाणे नाना-मोटां कर्मोथी अने योगनां अंगोथी श्रद्धापूर्वक ते सूर्यनुं पूजन
करेछे तेथी तेओतुं अनायासे कल्याण थायछे ॥ ४ ॥ स्वर्ग अने पृथ्वीनी वचमां जे अंतरिक्ष छे तेनी अंदर कालचक्रमां रहेला अने लोकोना आत्मा ए
सूर्य, वर्षना अवयवरूप अने राशिओना उपरथी जेओनां नाम पडेलं छे एवा बार महिना भोगवेछे. बे पखवाडियांनो जे महिनो गणायछे ते चंद्रमाना
हिसाब उपरथी छे. सूर्य, सवाबे नक्षत्रने भोगवी ले ए पण महिनो थयो केहेवायछे. एक महिनो ए पितृओतुं एक अहोरात्र थयुं केहेवायछे.
सूर्य, जेटला कालमां बे राशिने भोगवी ले तेटलो काल ऋतु एवा नामथी केहेवायछे के जे ऋतु वर्षना अवयवरूप छे ॥ ५ ॥

सूर्य जेटला कालमां आकाशना अर्द्धभागमां फरेछे तेटला कालने अयन एवा नामथी केहेछे ॥ ६ ॥ अने स्वर्ग तथा पृथ्वीनां मंडलनी वच्चे रहे-
ला आखा आकाशना मंडलमां जेटला कालमां फरी ले छे तेटला कालने वर्ष एवा नामथी केहेछे. एक वर्षमां मंद, शीघ्र अने समान एवी त्रण
प्रकारनी सूर्यनी गति थायछे. संवत्सर, परिवत्सर, इडावत्सर, अनुवत्सर अने वत्सर, एवी रीते वर्षना हिसाबना पांच भेद छे' ॥ ७ ॥ ए प्रमाणे
चंद्रमा, सूर्यनी किरणोनीउपर लाख योजनने छेउ जणाएला छे. सूर्य, एक वर्षमां जेटलुं चाले तेटलुं चंद्रमा बे पखवाडियामां चालेछे; सूर्य, जे-
टलुं महिनामां चाले तेटलुं चंद्रमा सवा बे दिवसमां चालेछे अने सूर्य जेटलुं पखवाडियामां चाले तेटलुं चंद्रमा एक दिवसमां चालेछे; केम के

अथ च यावताऽर्द्धेन नभोवीर्यां प्रचरति तं कालमयनमाचक्षते ॥ ६ ॥ अथ च यावन्नभोमंडलं सह द्यावापृथिव्योर्मंडलाभ्यां
कात्स्न्येन सह भुंजीत तं कालं संवत्सरं परिवत्सरमिडावत्सरमनुवत्सरं वत्सरमिति भानोर्माद्यैश्चयसमगतिभिः समामनंति ॥ ७ ॥
एवं चंद्रमा अर्कगभस्तिभ्य उपरिष्टालक्ष्यो जनत उपलभ्यमानोऽर्कस्य संवत्सरभुक्तिं पक्षाभ्यां मासभुक्तिं सपादक्षाभ्यां दिनेनैव
पक्षभुक्तिमुग्रचारी द्रुततरगमनो भुंक्ते ॥ ८ ॥ अथवा पूर्यमाणाभिश्च कलाभिरमराणां क्षीयमाणाभिश्च कलाभिः पितृणामहोरा-
त्राणि पूर्वपक्षापरपक्षाभ्यां वितन्वानः सर्वजीविनिवहप्राणो जीवश्च एकमेकं नक्षत्रं त्रिंशता मुहूर्तेन भुंक्ते ॥ ९ ॥ य एष षोड-
शकलः पुरुषो भगवान्मनोमयोऽन्नमयोऽमृतमयो देवपितृमनुष्यभूतपशुपक्षिसरीसृपवीरुधां प्राणाप्यायनशीलत्वात् सर्वमय इति
वर्णयंति ॥ १० ॥

चंद्रमानी एवी उतावळी अने उग्र चाल छे ॥ ८ ॥ चंद्रमानी कलाओ पूर्ण थती जायछे ए शुक्लपक्ष गणाय छे अने ओछी थती जायछे ते कृष्णपक्ष
गणाय छे. देवताओनां अने पितृओनां अहोरात्रोने ए पखवाडियांओथी बनावतो, अन्नमय होवाथी सघळा जीवोना प्राणरूप अने सघळा जीवोने
जीवन आपनार ए चंद्रमा, साठ घडीए एक एक नक्षत्रने भोगवेछे ॥ ९ ॥ सोळ कलावाळा, मनोमय, अन्नमय अने अमृतमय ए चंद्रमानो स्व-
भाव देव, पितृ, मनुष्य, भूत, पशु, पक्षी, सरपोलियां अने लताओने तृप्ति अने जीवन आपनार होवाथी चंद्रमाने 'सर्वमय' केहेछे ॥ १० ॥

१. शुक्ल पक्षनी प्रतिपदाने दिवस संक्रांति बेसे त्यार सारमास अने चंद्रमास ए बन्नेनी, साथे शुरूआत थायछे अने एवी रीते चालेलुं वर्ष, संवत्सर के-
हेवायछे. पछी सूर्यने हिसाबे वर्षमां छ दिवस वधेछे अने चंद्रना हिसाबथी छ दिवस घटेछे, एटले बार दिवसनु अंतर पडतां सारमास अने चंद्रमास
आगळ पाछळ थइ जायछे, एम करतां पांच वर्ष जाय तेमां बे मळमास आवेछे अने छठा वर्षमां पाछी शुक्ल पक्षनी प्रतिपदाने दिवस संक्रांति बेसवाथी ते
पाछुं संवत्सर गणायछे. ए पांच वर्षमां पहेलुं संवत्सर, बीजुं परिवत्सर, त्रीजुं इडावत्सर, चौथुं अनुवत्सर अने पांचमुं वत्सर केहेवायछे.

ચંદ્ર માથી ઉપર ત્રણ લાખ યોજનને છેટે નક્ષત્રો છે. કાલચક્રમાં ઈશ્વરે જોડેલાં એ નક્ષત્રો મેરુની પ્રદક્ષિણા કન્યા કરેછે અને અભિજિતને સાથે લેલિયે તો તેઓની સંખ્યા અઠ્ઠાવીશની છે ॥ ૧૧ ॥ નક્ષત્રોની ઉપર બે લાખ યોજનને છેટે શુક્ર જોવામાં આવેછે. એ શુક્ર સૂર્યની અગલ, પાછલ અથવા સાથેજ શીઘ્ર, મંદ અને સમાન ગતિથી ઘણું કરી સૂર્યનીપિંટે ફરેછે એમ તેના ચાર ઉપરથી જણાયછે. એ શુક્ર, લોકોનેસારૂ નિરંતર સારો છે અને જે ગ્રહ વૃદ્ધિને રોકી બેઠો હોય તેને પળ શમાવી દે છે ॥ ૧૨ ॥ બુધ પળ શુક્ર પ્રમાણેજ છે. શુક્રની ઉપર બે લાખ યોજનને છેટે ચંદ્ર-માનો દીકરો બુધ રહ્યો છે. તે ઘણું કરીને લોકોનું મલું કરેછે પણ જ્યારે સૂર્યથી જુદો પડેછે ત્યારે તેનો અતિચાર થવાથી મફતનાં વાદલાં અને અ-

તત ઉપરિષ્ઠાત્રિલક્ષયોજનતો નક્ષત્રાણિ મેરું દક્ષિણેનૈવ કાલાયન ઈશ્વરયોજિતાનિ સહાભિજિતાઽષ્ટાવિંશતિઃ ॥ ૧૧ ॥ તત ઉપરિ-
ષ્ઠાદુશના દ્વિલક્ષયોજનત ઉપલભ્યતે પુરતઃ પશ્ચાત્સમૈવ વાર્કસ્ય શૈઘ્યમાંદ્યસામ્યાભિર્ગતિભિર્કવચ્ચરતિ લોકાનાં નિત્યદાઽનુકૂલ
એવ પ્રાયેળ વર્ષયંશ્ચરેણાનુમીયતે સવૃદ્ધિવિષ્ટંમગ્રહોપશમનઃ ॥ ૧૨ ॥ ઉશનસા બુધો વ્યાહ્યાતસ્તત ઉપરિષ્ઠાદ્વિલક્ષયોજનતો બુધઃ
સોમસુત ઉપલભ્યમાનઃ પ્રાયેળ શુભકૃદ્દાઽર્કાદ્વ્યતિરિચ્યેત તદાઽતિચરતાઽમ્રપ્રાયાનાવૃથ્યાદિભયમાશંસતે ॥ ૧૩ ॥ અત ઋષ્વમંગા-
રકોઽપિ યોજનલક્ષદ્વિતય ઉપલભ્યમાનસિભિન્નિભિઃ પક્ષેરૈકકશો રાશીન્ દ્વાદશાનુમુંકે યદિ ન વકેળાભિવર્તતે પ્રાયેળાશુભગ્રહો-
ઽવશંસઃ ॥ ૧૪ ॥ તત ઉપરિષ્ઠાદ્વિલક્ષયોજનાંતરગતો ભગવાન્ વૃહસ્પતિરૈકૈકસિન્ રાશૌ પરિવત્સરં ચરતિ ॥ યદિ ન વક્રઃ સ્યાત્પ્રાયે-
ળાનુકૂલો બ્રાહ્મણકુલસ્ય ॥ ૧૫ ॥ તત ઉપરિષ્ઠાદ્યોજનલક્ષદ્વયાત્પ્રતીયમાનઃ શનૈશ્ચરૈકૈકસિન્ રાશૌ ત્રિંશન્માસાન્વિલંબમાનઃ સ-
ર્વનિવાનુપર્યેતિ તાવદ્ગિરનુવત્સરૈઃ પ્રાયેળ હિ સર્વેષામશાંતિકરઃ ॥ ૧૬ ॥ તત ઉત્તરસ્માદૃષ્ય એકાદશલક્ષયોજનાંતર ઉપલક્ષ્યતે ॥
ય એવ લોકાનાં શમનુભાવયંતો ભગવતો વિષ્ણોર્યત્પરમં પદં પ્રદક્ષિણં પ્રક્રમંતિ ॥ ૧૭ ॥ ઇતિ શ્રીમાઁ મહાપુરાણે પંચમસ્કંધે
જ્યોતિશ્ચક્રવર્ણને દ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૨ ॥

નાવૃદ્ધિ થવાની સૂચના મળેછે ॥ ૧૩ ॥ બુધની ઉપર બે લાખ યોજનને છેટે મંગલ છે તે જો વક્રગતિમાં ન હોય તો ત્રણ ત્રણ પલ્લવાડીએ એક એક રા-
શિ ભોગવે છે અને ઘણું કરીને અશુભ તથા દુઃખને સૂચવનાર છે ॥ ૧૪ ॥ મંગલની ઉપર બે લાખ યોજનને છેટે વૃહસ્પતિ છે તે વક્રગતિનો ન હોય
તો ઘણું કરીને એક એક વર્ષે એક રાશિને ભોગવે છે અને બ્રાહ્મણોનાં કુલને અનુકૂલ રહેછે ॥ ૧૫ ॥ વૃહસ્પતિની ઉપર બે લાખ યોજનને છેટે
શનૈશ્ચર છે તે એક રાશિને ભોગવવામાં ત્રીશ ત્રીશ મહિનાની વાર લગાડેછે અને તેટલાં વર્ષોમાં સઘळा ગ્રહોથી ઉપર ચાલેછે. એ ગ્રહ ઘણું ક-
રીને સઘळाઓને અશાંતિ આપેછે ॥ ૧૬ ॥ શનૈશ્ચરથી ઉપર અગિયાર લાખ યોજનને છેટે સપ્તર્ષિઓ લોકોનું કલ્યાણ કરેછે અને ધ્રુવના સ્થાનકરૂપ

भगवानना परम पदने प्रदक्षिणा फन्था करेछे ॥ १७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो बावीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २२ ॥
शुकदेवजी केहेछे^१ :- सतर्षिओथी उपर तेर लाख योजनने छेदे लोकप्रसिद्ध विष्णुनुं परम पद छे एम केहेवाय छे. ए विष्णुपदमां महावैष्णव अने उत्तानपाद राजानो पुत्र ध्रुव के जे कल्पसुधी जीवनाराओना आधाररूप छे अने जेनो प्रभाव अहीं [चतुर्थस्कंधमां] केहेवाई गयो छे ते रहेछे. ए ध्रुवने तेनीसाथे एकीवखते जोडाएला [नक्षत्ररूपे रहेला] अभि, इंद्र, प्रजापति, कश्यप, अने धर्म हजीसुधी पण प्रदक्षिणा फन्था करेछे ॥ १ ॥ कदीपण बंध नहि पडतो अने छाना वेगवाळो महासमर्थ काल जेने फेरव्या करेछे एवां ग्रह अने नक्षत्र वगैरे तेजना समूहनो बांधी राखवानो जाणे एक ठुठ ईश्वरे बनावेलो होय एवो ए ध्रुव निरंतर प्रकाशे छे. जेम धाव्यने कचरवानेसारू हालरांना थांभलामां बांधेला बलदो पोत-

श्रीशुक उवाच ॥ अथ तस्मात्परतस्त्रयोदशलक्षयोजनांतरतो यत्तद्विष्णोः परमं पदमभिवदंति यत्र ह महाभागवतो ध्रुव औत्तानपादिरग्निर्नैद्रेण प्रजापतिना कश्यपेन धर्मेण च समकालयुग्भिः सच्चहुमानं दक्षिणतः क्रियमाण इदानीमपि कल्यजीवीनामाजीव्य उपास्ते तस्येहाधुभाव उपवर्णितः ॥ १ ॥ स हि सर्वेषां ज्योतिर्गणानां ग्रहनक्षत्रादीनामनिमिषेणाव्यक्तंरहसा भगवता कालेन भ्राम्यमाणानां स्थाणुरिवावष्टम्ब ईश्वरेण विहितः शश्वदवभासते ॥ यथा मेढीस्तम्भ आक्रमणपशवः संयोजितास्त्रिभिः सर्वनैर्यथास्थानं मंडलानि चरंति ॥ एवं भगणाग्रहादय एतस्मिन्तर्बहियेगिन कालवक्र आयोजिता ध्रुवमेवावलंब्य वायुनोदीर्यमाणा आकल्पांतं परिचक्रमंति ॥ २ ॥ नभसि यथा मेघाः श्येनादयो वायुवशाः कर्मसारथयः परिवर्तते एवं ज्योतिर्गणाः प्रकृतिपुरुषसंयोगानुद्गहीताः कर्मनिर्मितगतयो भुवि न पतंति ॥ ३ ॥ केचनैतज्ज्योतिरनीकं शिशुमारसंस्थानेन भगवतो वासुदेवस्य योगधारणायामनुवर्णयंति ॥ ४ ॥

पोतानां ठेकाणामां रहीने वखतेवखत थांभलाना आश्रयथी फन्था करेछे, एवी रीते ए कालचक्रमां अंदर अने बाहार जोडाएला ग्रह वगैरे ताराओ के जेओने वायु ठेल्या करेछे तेओ ध्रुवनाज आश्रयथी कल्प पूरो थतां सुधी फन्था करेछे ॥ २ ॥ जेम वादळां अने शकरा वगैरे पक्षीओ पोतपोताना कर्मनी सहायताथी वायुना स्वाधीनमां रही आकाशमां फन्था करेछे पण पडतां नथी; एवी रीते प्रकृति-पुरुषना संयोगथी गोठवाएला अने पोतपोताना कर्मोए जेओनी गति बनावी छे एवा ताराओ धरतीपर पडता नथी ॥ ३ ॥ ए ज्योतिश्चक्र, भगवाननी योगधारणामां बलदना आकास्थी रह्युं छे एम केटलाएक विद्वानो वर्णन करेछे ॥ ४ ॥

१ विष्णुपदने. २ आ त्रेवीशमा अध्यायमां ज्योतिश्चक्रना आश्रयरूप ध्रुवनुं स्थान अने बलदना स्वरूपथी भगवाननी स्थिति केहेवाचे.

માથું આડું કરી કુંડલી વલીને બેઠેલા એ જ્યોતિશ્વક્રરૂપ બલદના પુંછડાની અળીમાં ધ્રુવ છે; અળીથી નીચેના ભાગમાં પ્રજાપતિ, અગ્નિ, ઇંદ્ર અને ધર્મ રહેલ છે; પુંછડાના મૂલમાં ધાતા અને વિધાતા રહ્યા છે; કેડમાં સપ્તર્ષિઓ છે; જમણી તરફ કુંડલી વલીને બેઠેલા એ બલદના જમણા પડ-
 સ્વામાં અભિજિતથી તે પુનર્વસુ સુધીનાં ચતુર્દશ નક્ષત્રો કે જેઓ ઉત્તરચારી છે તેઓ રહ્યાં છે અને ડાબા પડસ્વામાં પુષ્યથી તે ઉત્તરાર્ધાઢા સુધીનાં દક્ષિ-
 ણચારી ચતુર્દશ નક્ષત્રો રહ્યાં છે એવી કલ્પના કરી છે. અજવીથીમાં^૧ ગણાતાં નક્ષત્રો પીઠમાં છે; આકાશગંગા ઉદરમાં છે; ॥ ૫ ॥ પુનર્વસુ અને પુષ્ય,
 જમણા અને ડાબા નિતંબમાં છે; આર્દ્રા અને અશ્લેષા, જમણા તથા ડાબા પાછલા પગોમાં છે; અભિજિત અને ઉત્તરાર્ધાઢા, જમણી તથા ડાબી નાસિ-

યસ્ય પુચ્છાયેજ્વાક્શિરસઃ કુંડલીશ્વૃતદેહસ્ય ધ્રુવ ઉપકલ્પિતઃ તસ્ય લાંગૂલે પ્રજાપતિરગ્નિર્દ્રો ધર્મ ઇતિ પુચ્છમૂલે ધાતા વિધાતા
 ચ કટ્વાં સપ્તર્ષયસ્તસ્ય દક્ષિણાવર્તકુંડલીશ્વૃતશરીરસ્ય યાન્યુદગયનાનિ દક્ષિણપાર્શ્વે તુ નક્ષત્રાણ્યુપકલ્પયંતિ દક્ષિણાયનાનિ તુ સત્યે
 યથા શિશુમારસ્ય કુંડલાભોગસન્નિવેશસ્ય પાર્શ્વયોરુભયોરપ્યવયવાઃ સમસંસ્થ્યા ભવંતિ પ્રેષ્ટે ત્વજવીથી આકાશગંગા ચોદરતઃ ॥ ૫ ॥
 પુનર્વસુપુષ્યૌ દક્ષિણવામયોઃ શ્રોણયોરાદ્રાર્દ્રેષ્ણે ચ દક્ષિણવામયોઃ પશ્ચિમયોઃ પાદયોરભિજિદુત્તરાર્ધે દક્ષિણવામયોર્નાસિકયોર્ય-
 થાસંસ્થ્યં શ્રવણપૂર્વાર્ધે દક્ષિણવામયોર્લોચનયોર્ધનિષ્ઠા મૂલં ચ દક્ષિણવામયોઃ કર્ણયોર્મધ્યાદીન્યશ્વત્રાણિ દક્ષિણાયનાનિ વામ-
 પાર્શ્વવંક્રિષુ યુંજીત તથૈવ મૃગશીર્ષાદીન્યુદગયનાનિ દક્ષિણપાર્શ્વવંક્રિષુ પ્રાતિલોમ્યેન પ્રયુંજીત શતભિષાજ્યેષ્ઠે સ્કંધયોર્દક્ષિણવામ-
 યોર્ન્યસેત્ ॥ ૬ ॥ ઉત્તરાહનાવગસ્તિરધરાહનો યમો મુલેષુ ચાંગારકઃ શનૈશ્ચર ઉપસ્યે વૃહસ્પતિઃ કહ્લુદિ વશસ્યાદિત્યો હૃદયે ના-
 રાયણો મનસિ ચંદ્રો નાભ્યામુશના સ્તનયોરશ્વિનો બુધઃ પ્રાણાપાનયો રાહુર્ગલે કેતવઃ સર્વાંગેષુ રોમસુ સર્વે તારાગણાઃ ॥ ૭ ॥

કામાં છે, શ્રવણ અને પૂર્વાર્ધાઢા, જમણી તથા ડાબી આંત્રમાં અનુક્રમથી છે; ધનિષ્ઠા અને મૂલ, જમણા તથા ડાબા કાનમાં છે; મધ્યા વગેરે આઠ
 દક્ષિણચારી નક્ષત્રો ડાબા પડસ્વામાં અસ્થિઓમાં છે અને મૃગશિર વગેરે ઉત્તરચારી નક્ષત્રો પોતાની દિશાથી ઉલટાં પૃથ્લે જમણા પડસ્વામાં અસ્થિ-
 ઓમાં છે; શતભિષા અને જ્યેષ્ઠા, જમણા તથા ડાબા સ્વામાં છે ॥ ૬ ॥ ઉપલા હોઠમાં અગસ્તિ છે; નીચેના હોઠમાં યમ છે; મોઢામાં મંગલ છે;
 ઉપસ્થમાં શનૈશ્ચર છે; કંઠમાં વૃહસ્પતિ છે; વક્ષઃસ્થલમાં સૂર્ય છે; હૃદયમાં નારાયણ છે; મનમાં ચંદ્રમા છે; નાભિમાં શુક્ર છે; સ્તનમાં અશ્વિનીકુમાર
 છે; પ્રાણ અને અપાનમાં બુધ છે; ગળામાં રાહુ છે; સર્વ અંગોમાં કેતુઓ છે અને રૂવાડાંઓમાં સર્વે તારાના સમૂહો છે ॥ ૭ ॥

૧ ગગનસેતુ અથવા પિટયાન માર્ગ.

रोजेरोज संध्याकाले सावधानपणाशी मौनव्रत रहीने भगवानना आ ज्योतिश्चक्ररूप सर्व देवतामय रूपतुं दर्शन करतां नीचेना मंत्राशी स्तुति करवी. 'नमो ज्योतिर्लोक्याय कालायनायानिमिषांपतये महापुरुषाय धीमही ॥' [तेजना आश्रयरूप, कालचक्ररूप, अने देवताओना स्वामी महापुरुषने नमि-ये छिये अने तेतुं ध्यान करिये छिये.] ॥८॥ ग्रह नक्षत्र अने तारामय, सर्व देवरूप, अने त्रणे कालमां उपर कहेला मंत्रनो जप करनाराओना पापने मटा-डनार आ शिशुमारचक्रने त्रणे समयमां जे माणस नमस्कार करे अथवा संमारे ते माणसतुं ते ते समयतुं पाप तुरत नाश पामेछे ॥ ९ ॥ इति श्रीमन्महा-पुराण भागवतना पंचमस्कंधनो त्रेवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- सूर्यनी नीचे दश हजार योजनने छेते नक्षत्रनी पेठे राहु फरेछे एम केटलाएक केहेछे. दैत्योमां अधम अने सिंहिकानो पुत्र जे राहु, भगवाननी कृपाशी अमरपणाने अने ग्रहपणाने पोते योग्य नहि छतां पण पास्यो

एतदुहैव भगवतो विष्णोः सर्वदेवतामयं रूपमहरहः संध्यायां प्रयतो वाग्यतो निरीक्षमाण उपतिष्ठेत् नमो ज्योतिर्लोक्याय कालाय-नायानिमिषांपतये महापुरुषाय धीमहीति ॥ ८ ॥ ग्रहक्षेत्तारामयमाधिदैविकं पापापहं मंत्रकृतां त्रिकालम् ॥ नमस्यतः सारतो वा त्रिकालं नश्येत् तत्कालजमाशु पापम् ॥ ९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे शिशुमारसंस्थानं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अधस्तात्सवितुर्योजनायुते स्वर्भानुर्नक्षत्रवच्चरतीत्येके योऽसावमरत्वं ग्रहत्वं वाऽलभत भगवदनु-कंपया स्वयमसुरापसदः सैहिकेयो ह्यतदर्हः तस्य तात जन्मकर्माणि चोपरिष्टाद्द्रव्यामः ॥ १ ॥ यददस्तरणैर्मंडलं प्रतपतस्तद्विस्तरतो योजनायुतमाचक्षते द्वादशसहस्रं सोमस्य त्रयोदशसहस्रं राहोर्यः पर्वणि तद्व्यवधानकृद्देवानुबंधः सूर्यचंद्रमसाविधावति ॥ २ ॥ त-न्निशम्योभयत्रापि भगवता रक्षणाय प्रयुक्तं सुदर्शनं नाम भागवतं दयितमस्त्रं तत्तेजसा दुर्विषहं मुहुः परिवर्तमानमभ्यवस्थि-तो मुहूर्तमुद्रिजमानश्चकितहृदय आरादेव निवर्तते तदुपरागमिति वदंति लोकाः ॥ ३ ॥

छे, ए राहुनां जन्म अने कर्म विषे आगळ [अष्टमस्कंधमां] केहेशु ॥ १ ॥ सर्वने तपावनारा सूर्यतुं मंडल दश हजार योजनतुं छे, चंद्रमातुं मंडल बार हजार योजनतुं छे अने राहुतुं तेर हजार योजनतुं छे एम केहेछे. ए राहु के जे अमृत पीवाना समये सूर्य अने चंद्रमानी वच्चे बेठो हतो ते, अमावास्या अने पुनमने रोज वैरना संबंधनेलीधे सूर्य अने चंद्रमा सामो दोडेछे; ॥ २ ॥ ते जोइने भगवाने बन्नेना रक्षणनेमाटे पोतातुं प्रिय अस्त्र सुदर्शनचक्र राखेतुं छे, के जे तेजनेलीधे कोइनाशी सहन करी शकाय एतुं नथी. तेने वारंवार फरतुं जोइने मात्र तेनी सामो उभो रही उद्देग पामतो राहु त्रासनेलीधे दूरथीज पाछो वळी जायछे. जेटली वार राहु उभो रेहेछे तेटला समयने लोको 'ग्रहण' केहेछे ॥ ३ ॥

१ आ चौबीशमा अध्यायमां, सूर्यनी नीचे अनुक्रमशी राहु वगरेनी स्थिति अने अतल वगरे सात पातालोनी मर्यादाओतुं वर्णन करवामां आबबो.

ए राहुथी नीचे दश हजार योजनने छेटे सिद्ध, चारण अने विद्याधर लोकोनां स्थानक छे ॥ ४ ॥ तेओनी नीचे यक्ष, राक्षस, पिशाच, प्रेत, अने भूत लोकोनां टोळांओने रमवानुं स्थानक अंतरिक्ष छे, के ज्यांसुधी वायु तीव्र रीते वायछे अने ज्यांसुधी वादळां जोवामां आवेछे ॥ ५ ॥ तेनी नीचे सो योजनने छेटे आ पृथ्वी छे. हंस, भास, शकरा अने गरुड वगैरे मोटा पक्षीओ ए सो योजन सुधीज उडी शकेछे ॥ ६ ॥ पृथ्वीनी जेवी स्थिति छे ते में तमारी पासे कही देखाडी. पृथ्वीनी नीचे पण सात पाताल छे; तेओ प्रत्येक दश दश हजार योजननी उंचाइथी अने पोहोळाइथी कल्याणलां छे. अतल, वितल, सुतल, तलातल, महातल, रसातल अने पाताल ए सात पातालोनां नाम छे ॥ ७ ॥ ए पृथ्वीनी गुफारूप स्वर्गोमां [पातालोमां] कामभोग, ऐश्वर्य, आनंद अने विभूति स्वर्ग करतां पण अधिक छे तेथी घर, बगीचा, रमवानां टेकाणां अने बिहार करवानां स्थलो-

ततोऽधस्तात्सिद्धचारणविद्याधराणां सदनानि तावन्मात्र एव ॥ ४ ॥ ततोऽधस्ताद्यक्षरक्षःपिशाचप्रेतभूतगणानां विहारजिरमंत-
रिक्षं यावद्वायुः प्रवाति यावन्मेघा उपलभ्यन्ते ॥ ५ ॥ ततोऽधस्ताच्छतयोजनान्तर इयं पृथिवी यावद्धंसभासश्येनसुपर्णादयः पत-
त्रिप्रवरा उत्पतन्तीति ॥ ६ ॥ उपवर्णितं भूमेर्यथासंनिवेशावस्थानमवनेरप्यधस्तात्सप्तभूविपरा एकैकशो योजनान्युतांतरेणायामवि-
स्तारेणोपपङ्क्त्याः अतलं वितलं तलातलं महातलं रसातलं पातालमिति ॥ ७ ॥ एतेषु हि विलस्वर्गेषु स्वर्गादप्यधिककामभोगैश्च-
र्यानंदविभूतिभिः सुसमृद्धभवनोद्यानाक्रीडविहारेषु दैत्यदानवकाद्रवेया नित्यप्रमुदितानुरक्तलत्रापत्यबंधुसुहृदनुचरा गृहपतय
ईश्वरादप्यप्रतिहतकामा मायाविनोदा निवसन्ति ॥ ८ ॥ येषु महाराज मयेन मायाविना विनिर्मिताः पुरो नानामणिप्रवरप्रवेकवि-
रचितविचित्रभवनप्राकारगोपुरसभाचैत्यचत्वारयतनादिभिर्नागासुरमिथुनपारावतशुकसारिकाकीर्णकृत्रिममृमिभिर्विवरेश्वरगृहो-
त्तमैः समलंकृताश्चकासति ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मां भारे समृद्धि थई रही छे. ए स्थलोमां घरना स्वामीओ दैत्य दानव अने नाग लोको के जेओनी इच्छा ईश्वरथी पण तोड़ी सकाती नथी तेओ मायानीज गम्मत करता त्यां रखा छे. ए लोकोनां स्त्री, संतान, बंधु, मित्र अने अनुचरो निरंतर आनंदथी अने स्नेहथी भरेलां रहेछे ॥ ८ ॥ हे परी-
क्षित राजा ! ए पातालोमां मायावी मयदानवे बनावेली सुशोभित नगरीओमां विचित्र घर, गढ, दरवाजा, सभा, विश्रामनां स्थान, चोवटा, अने बीजां पण स्थानको अनेक प्रकारना उत्तम अने मुख्य मणिओथी बनेलां छे. नाग अने असुर लोकोनां जोडां, पारेवां, पोपट अने मेनाओथी, पा-
तालोना स्वामिओनां उत्तम घोरी बनावेली भूमिकाओ व्याप्त थई रहेली छे ॥ ९ ॥ ॥ ॥

देवलोकोनी शोभाने पण अत्यंत हठावी दे एवा त्यां वगीचाओ छे. ए वगीचाओ मन तथा इंद्रियोने आनंद आपे एवा छे. एओमां फुल, फल, गु-
च्छ अने सुंदर कुंपळियांथी नमी रहेली रुचिर शाखाओवाळां अने जेओनुं लताओए आलिंगन करेलुं छे एवां वृक्षो छे. निर्मल जलथी भरेला जला-
शयोमां अनेक प्रकारना पक्षीओनां जोडाओनी भारे शोभा जामी रही छे. माछलांओ उछळवानेलींघे जेओनुं पाणी हालेछे एवा जलाशयोमां उगेलां
कमल, कुमुद, कुवल्य, कल्हार, नीलोत्पल अने रक्तकमल वगैरेनां वनांमां रेहेनां पक्षीओना अखंड विहारमां अनेक प्रकारना, मधुर अने निरंतर
शब्दो वगैरेथी इंद्रियोने भारे आनंद मळेछे ॥१०॥ ए पातालोमां सूर्य वगैरे नहि होवानेलींघे अहोरात्र वगैरे कालना विभागोनी बीक रेहेती नथी ॥११॥

उद्यानानि चातितरां मनइंद्रियानंदिभिः कुसुमफलस्तवकुसुमगकिसलयवनतरुचिरविटपविटपिनां लतांजालिगितानां श्रीभिः
समिथुनविविधविहंगमजलाशयानाममलजलपूष्पाणां झपकुलोहंघनश्रुभितनीनीरजकुमुदकुवल्यकह्लारनीलोत्पललोहितशतप-
त्रादिवनेषु कृतनिकेतनानामेकविहाराकुलमधुरविविधस्वनादिभिरिन्द्रियोत्सवैरमरलोकश्रियमतिशयितानि ॥ १० ॥ यत्र ह वा
व न भयमहोरात्रादिभिः कालविभागैरुपलक्ष्यते ॥ ११ ॥ यत्र हि महाहिप्रवरशिरोमणयः सर्वे तमः प्रवाधेते ॥ १२ ॥ न वा
एतेषु वसतां दिव्यौषधिरससायानान्नपानस्नानादिभिराधयो व्याधयो वलीपलितजरादयश्च देहवैषयर्थाद्यैर्गन्धस्वेदकृमग्लानिरिति
वयोवस्थाश्च भवंति ॥ १३ ॥ न हि तेषां कल्याणानां प्रभवति कुतश्चन मृत्युर्विना भगवत्तेजश्चक्रापदेशात् ॥ १४ ॥ यस्मिन्प्रविष्टे-
ऽसुरवधूनां प्रायः पुंसवनानि भयोदेव स्रवंति पतंति ॥ १५ ॥ अथातले मयपुत्रोऽसुरो बलो निवसति येन ह वा इह सुष्टा
षण्णवतिर्मायाः काश्चनाद्यापि मायाविनो धारयति यस्य च जृम्भमाणस्य सुखतस्त्रयस्त्रीगणा उदपद्यंत स्त्रैरिण्यः कामिन्यः
पुंश्चल्य इति या वै विलायनं प्रविष्टं पुरुषं रसेन द्वाट्कार्येन साधयित्वा स्वविलासावलोकनानुरागस्मितसंलापोपगूहनादिभिः
स्त्रैरं किल रमयंति यस्मिन्नुपयुक्ते पुरुष ईश्वरोऽहं सिद्धोऽहमिति अयुतमहागजबल आत्मानमभिमन्यमानः कत्यते मदांध इव ॥ १६ ॥

त्यां मोटा मोटा नागलोकोना मणियोज अंधाराने मटाडे छे ॥ १२ ॥ ए पातालोमां रेहेनाओने औषधि, रस, रसायन, अन्न, पान अने स्नाननी दिव्य-
तानेलींघे आधि, व्याधि, बळियां, धोळा मोवाळा, अने जरा इत्यादिक देहनी अवस्थाओ अने विवर्णणुं, दुर्गंधणुं, पसीनो, परिश्रम के ग्लानि पण
थतां नथी ॥ १३ ॥ ए भाग्यशाली लोकोनुं भगवानना तेजरूपी चक्र शिवाय बीजा कोईथी पण मृत्यु थतुं नथी ॥ १४ ॥ ज्यारे चक्र पातालमां आवेछे
त्यारे दैत्यनी स्त्रियोना गर्भो घणुं करीने सवी जायछे अने पडी जायछे ॥ १५ ॥ अतल नामना पेहेलां पातालमां मयदानवनो दीकरो बलासुर रहेछे

सघळा जीवोना नियंता, आत्माराम, उत्तम पात्र, सर्वना जीवरूप अने स्वरूपभूत परमात्मा भगवानरूपी दानतुं पात्र मळतां मोटा आदरशी सा-
वधान चित्तवडे ए बलिराजाए पृथ्वीतुं दान आप्युं के जे साक्षात् मोक्षतुं द्वार छे. तेना फल तरीके तेने पातालतुं राज्य मळ्युं एम कल्पना करवी
ए केवल भूल भरेलुं छे; केम के छीक, पडीजतुं अने ठेरा वागवी इत्यादिक अवस्थाओमां परवशपणाथी माणस, एक वार पण जो भगवानतुं नाम ले
तो कर्मनां बंधन के जेने तोडवानेसारू मुमुक्षु पुरुषो योग अने सांख्य वगैरे साधनो करवानां अनेक दुःख भोगवेछे ते बंधनोने अनायासथी तोडी
शकेछे एवा भगवान् के जे भक्तोने स्वरूप आपनार अने ज्ञानीओने ज्ञान आपनार तथा अत्यंत प्रिय छे तेमने पृथ्वीतुं दान आपवानुं फल मोक्ष-
ज होवो जोईए ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ वास्तविक विचार करिये तो भगवाने ते बलिराजानी उपर अनुग्रह कन्यो ज नथी; केम के मायामय राज्यतुं

नो एवैतत्साक्षात्कारो भूमिदानस्य यत्तद्भगवत्प्रेषजीविकायानां जीवभूतात्मभूते परमात्मनि वासुदेवे तीर्थतमे सर्वजीवनिर्ण-
तर्थात्मारामे पात्र उपपन्ने परया श्रद्धया परमादरममाहितमनसा संप्रतिपादितस्य साक्षादपवर्गद्वारस्य यद्विलनिलयैश्वर्यम्
॥ १९ ॥ यस्य ह वा व क्षुत्पतनप्रस्वलनादिषु विवशः सकृन्नामाभिगृणन्पुरुषः कर्मबंधनमंजसा विधुनोति यस्य ह वै प्रति-
बाधनं मुमुक्षवोऽन्यथैवोपलभंते ॥ २० ॥ तद्भगवतामात्मवतां सर्वेषामात्मन्यात्मद आत्मतमे च ॥ २१ ॥ न वै भगवान्नूनममु-
प्यानुजग्राह यदुत पुनरात्मादुस्मृतिमोषणं मायामयभोगैश्वर्यमेवातनुतेति ॥ २२ ॥ यत्तद्भगवताऽनधिगतान्योपायेन याच्ञाच्छ-
लेनापहृतस्वशरीरावशेषितलोकत्रयो वरुणपार्श्वेन संप्रति मुक्तो गिरिदर्यां चापविद्ध इति होवाच ॥ २३ ॥ नूनं बतायं भग-
वानर्थेषु न निष्णातो योऽसाविदो यस्य सचिवो मंत्राय वृत एकांततो बृहस्पतिस्त्वमतिहाय स्वयमुपेद्रेणाल्मानमयाचत आत्म-
नश्चाशिशो नो एव तदास्यमतिगंभीरवयसः कालस्य मन्वंतरपरिवृतं कियल्लोकत्रयमिदम् ॥ २४ ॥

ऐश्वर्य के जे आत्मस्वरूपना स्मरणथी अष्ट करनार छे ते तेने आयुं छे ॥ २२ ॥ भगवाने पोताने बीजो कोई उपाय नहि मळतां भीख मागवानो
छल करी तेतुं मात्र शरीर बाकी राखतां सघळुं त्रैलोक्यतुं राज्य हरी लीछुं, वरुण पाशथी बांध्यो अने पर्वतनी गुफा जेवा पातालमां नाख्यो
तो पण ते समये बलिराजा नीचेप्रमाणे बोल्यो हतो ॥ २३ ॥ “इंद्रदेव, जोके विचार लेवानेमाटे बृहस्पतिने गुरु स्थाप्या छे तोपण ते
इंद्रदेव खरेखर पोताना स्वार्थमां पोहोचेलज नथी; केम के भगवाननेज मागी लेवा जोइये तेने बदले भगवानने मारी पासे मागवा मोकली
तेणे राज्यसुख माग्युं पण भगवानतुं दासपणुं माग्युं नहि. एक मन्वंतरमां फरी जनारू त्रैलोक्यतुं राज्य इंद्रने एटला परिश्रमथी मळ्युं ते अत्यंत
गंभीर वेगवाळा कालनी पासे कोण मात्र छे ? ॥ २४ ॥

अमारा दादा प्रल्हादजीज खरेखर पोहोचिला हता; केम के तेमनो पिता हिरण्यकशिपु मरी गया पछी तेमने भगवाने तेमना पितातुं निष्कंटक राज्य आपवा मांड्युं हतुं तो पण ते अनिल्य अने भगवानथी जुंहुं छे एम जाणी तेने नहि लेतां तेमणे भगवानतुं दासपणुंज मागी लीधुं हतुं ॥ २५ ॥ भगवाननी ओछी कृपावाळो अमारा जेवो जण के जेना रागद्वेषादिक क्षीण थया नथी ते तो ए मोटा प्रभाववाळा प्रल्हादजीना मार्गमां चालवानी इच्छा पण केम करी शके ?” ॥ २६ ॥ सर्व जगतना गुरु अने भक्तोउपर परम कृपा करनार नारायण भगवान्, हाथमां गदा राखीने ए बलि राजाना दरवाजामां निरंतर उभा रहेछे. जे समये दश माथावाळो रावण दिग्विजय करतां सुतलपातालमां आव्यो हतो ते समये ए नारायण भगवाने पोताना पगना अंगुठाथी तेने लाखो योजन दूर फेंकी नाख्यो हतो ॥ २७ ॥ सुतलनी नीचे तलातल पाता-

यस्यानुदास्यमेवास्सत्पितामहः किल वव्रे न तु स्वपित्र्यं यदुताकुतोभयं पदं दीयमानं भगवतः परमिति भगवतोपरते खलु स्वपितरि ॥ २५ ॥ तस्य महाबुभावस्यानुपथममृजितकषायः को वाऽस्मद्भिः परिहीणभगवदनुग्रह उपजिगमिषतीति ॥ २६ ॥ अथ तस्यानुचरितमुत्तरस्माद्विस्तारिष्यते यस्य भगवान् स्वयमखिलजगद्गुरुनारायणो द्वारि गदापाणिस्वतिष्ठते निजजनानुकंपितहृदयो येनांशेन पदा दशकंधरो योजनायुतायुतं दिग्विजय उच्चाटितः ॥ २७ ॥ ततोऽधस्तात्तलातले मयो नाम दानवैर्दस्त्रिपुराधिपतिर्भगवता पुरारिणा त्रिलोकीशंचिकीर्षुणा निर्दग्धस्वपुरत्रयस्तत्प्रसादाल्लब्धपदो मायाविनामाचार्यो महादेवेन परिरक्षितो विगतसुदर्शनभयो महीयते ॥ २८ ॥ ततोऽधस्तान्महातले काद्रवेयाणां सर्पाणां नैकशिरसां क्रोधवशो नाम गणः कुहकतक्षककालियसुषेणादिप्रधाना महाभोगवंतः पतत्रिराजाधिपतेः पुरुषवाहादनवरतमुद्रिजमानाः स्वकलत्रापत्यसुहृच्छुंभसंगेन क्वचित्प्रमत्ता विहरंति ॥ २९ ॥

लमां त्रण पुरनो अधिपति मय नामनो मोटो दानव रहेछे. त्रणे लोकने सुख करवानी इच्छाथी सदाशिवे तेनां त्रण पुर बाळी नाखीने पाछी कृपानेलीधे तेने ए स्थानक आप्युं छे. ए मायावी लोकोनो आचार्य मयदानव के जेना उपर महादेव रक्षक होवाथी सुदर्शन चकनी पण बीक नथी, ते तलातल पातालमां पूजायछे ॥ २८ ॥ तलातलनी नीचे महातल पातालमां अनेक माथावाळा कद्रूना दीकरा सर्पलोकोतुं क्रोधवश नामतुं रोछुं रहेछे. एओमां कुहक, तक्षक, कालिय अने सुषेण वगैरे सगैं मुख्य गणाय छे. मोटी कायावाळा ए सर्पलोको, भगवानना वाहन गरुडजीथी निरंतर उद्वेग पाय्या करेछे तोपण कोई समये पोतानी स्त्रियो, संतान, संबन्धी अने कुटुंबना प्रसंगथी गाफल रहीने विहार करेछे ॥ २९ ॥

અનંત મૂર્તિઓવાળા અને હજાર માથાંવાળા જે શેષનાગના એક માથા ઉપર રહેલું આ ભૂમંડલ સર્ષપના ઢાળાજેવું જણાયછે; ॥ ૨ ॥ જે શેષનાગ પ્ર-
લયકાલમાં આ જગતનો સંહાર કરવા ધારેછે ત્યારે ક્રોધથી વાંકી કરેલી અને ફરતી તેમની ભમરોના મધ્યમાંથી ત્રણ ત્રણ આંબ્યોવાળા સાંકર્ષણ
નામના અગિયાર રુદ્રો ત્રણ શિલાવાળાં ત્રિશૂલો ઉપાડીને નીકળેછે; ॥ ૩ ॥ ઉત્તમ ભક્તોની સાથે પરમ ભક્તિથી નમતા નાગલોકો, ચઢકતી કુંડ-
લની કાંતિથી શોભતા ગાલવાળાં અને અતિ સુંદર પોતાનાં મોહોડાંઓને જે શેષનાગના ચરણકમલના રાતા અને સ્વચ્છ મળિસરસા નર્વોના સમૂ-
હમાં આનંદપૂર્વક જુવેછે; ॥ ૪ ॥ સંસારસંબંધી સુલોને ઇચ્છનારી નાગલોકોની કુમારિકાઓ જે શેષનાગના કેંકળથી શોભતા, સ્વચ્છ, મોટા, ધોળા

ચસેદં ક્ષિતિમંડલં ભગવતોજંતમૂર્તેઃ સહસ્રશિરસ એકસ્મિન્નૈવ શીર્ષણિ ધ્રિયમાણં સિદ્ધાર્થેવ શીર્ષયતે ॥ ૨ ॥ યસ્ય હ વા ઇદં કાલે-
નોપસંજિહીર્ષતોઽપર્ષવિરચિતરુચિરમ્રમુદ્ધવોરંતરેણ સાંકર્ષણો નામ રુદ્ર એકાદશગ્રહલ્પશ્ચિશિશ્વં શૂલમુત્તંભયન્નુદતિષ્ઠત ॥ ૩ ॥
યસ્યાંધ્રિકમલયુગ્મલારુણવિશદનસમણિસ્વંમંડલેષ્વહિપતયઃ સહસાત્વતર્ષૈરેકાંતભક્તિયોગેનાવનમંતઃ સ્વવદનાનિ પરિસ્ફુરત્કું-
ડલપ્રભામંડલમંદિતગંડસ્થલાન્યતિમનોહરાણિ પ્રમુદિતમનસઃ સ્ફુટ વિલોકયંતિ ॥ ૪ ॥ યસ્યૈવ હિ નાગરાજકુમાર્ય આશિષ આશા-
સાનાશ્રાવર્ગવલયવિલસિતવિશદવિપુલધવલસુભગરુચિરમુજરજતસ્તંભેષ્વયુરુચંદનકુંકુમપંકાનુલેપેનાવલિપમાનાસ્તદભિમર્શનો-
ન્મથિતહૃદયમકરધ્વજાવેશરુચિરલલિતસિતાસ્તદનુરાગમદ્મુદિતમદવિધૂર્ણિતારુણકરુણાઽવલોકનયનવદનારવિદં સર્વીડં કિ-
લ વિલોકયંતિ ॥ ૫ ॥ સ એવ ભગવાનનંતોજંતયુગાર્ણવ આદિદેવ ઉપસંહતામર્ષોષેવેગો લોકાનાં સ્વસ્તય આસ્તે ॥ ૬ ॥ ધ્યાયમા-
નઃ સુરાસુરોગસિદ્ધગંધર્વવિદ્યાધરમુનિગણૈરનવરતમદ્મુદિતવિહ્વલોચનઃ સુલલિતમુલ્લારિકામૃતેનાપ્યાયમાનઃ સ્વપાર્ષદવિબુધ-
યૂથપતીનપરિપ્લાનરાગનવલસિકામોદમધ્વાસેવેન માદ્યન્મધુકરત્રાતમધુર્ગીતશ્રિયં વૈજયંતીં સ્વાં વનમાલાં નીલવાસા એકકું-
ડલો હલકકુદિ કૃતસુભગસુંદરમુજો ભગવાન્મહેદ્રો વારણેદ્રેવ કાંચનીં કક્ષામુદારલીલો વિમર્તિ ॥ ૭ ॥

અને અત્યંત સુંદર મુજરૂપી રૂપાના થાંભલાઓમાં અગરુ, ચંદન અને કેસરના ગારાથી લેપન કરતાં તેમના સ્પર્શથી વિકાર પામેલા હૃદયમાં કામદેવ-
નો આવેશ થવાથી અત્યંત મનોહર રીતે મંદહાસ્ય કરવા લાગેછે અને તેમનું મુલ્લારવિદ કે જે સ્નેહ તથા મદથી આનંદ પામેલું અને મદથી ધૂમતી
રાતી તથા કરુણાભરેલી રીતે જોનારી આંબ્યોવાળું છે તેને લજાતી લજાતી જુવેછે; ॥ ૫ ॥ તે અનંત, અનંત ગુણોના સમુદરૂપ અને આદિદેવ શે-
ષનાગ, હમણાં અસહન અને ક્રોધના વેગને બંધ પાડી લોકોના કલ્યાણનેસારૂ બેઠા છે ॥ ૬ ॥ સુર, અસુર, નાગ, સિદ્ધ, વિદ્યાધર અને મુનિલોકો
તેમનું ધ્યાન કરેછે. તેમનાં નેત્ર નિરંતરના મદનેલીધે વિકારવાળાં, વિહ્વલ અને આનંદ ભરેલાં રહેછે. સુંદર ભાષણરૂપી અમૃતથી પોતાના મોટા પાર્ષ-

દ્રો અને દેવલોકોના અધિપતિઓને આનંદ આપ્યા કરેછે. નીલાંત્રણ પેહેરનાર, એક કુંડલવાळा અને હલને માથે અત્યંત સુંદર હાથ મૂકીને બેઠેલા એ મહાત્મા શેષનાગ, ઇંદ્રનો હાથી જેમ મોનાના નાડાને ધરી રહે તેમ પોતાની વૈજયંતી નામની વનમાલાને મોટી લીલાથી ધરી રહ્યા છે. જેની કાંતિ કદી પણ ઓછી થતી નથી એવી નવીન તુલસીના મુગંધરૂપ મદિરાના રસથી મદોન્મત્ત થતા અનેક ધ્રમરો એ વનમાલામાં મધુર ગાયન કરીને શોભા આપેછે ॥ ૭ ॥ જે શેષનાગ એ પ્રમાણે શ્રવણ કરવાથી અને ધ્યાન ધરવાથી મુમુક્ષુજનોના અંતઃકરણમાં આવી તેઓનું દેહાભિમાન કે જે સત્વ રજ અને તમોગુણથી બનેલું, અવિદ્યામય અને અનાદિકાલની કર્મની વાસનાઓથી ગુંથાણું હોયછે તેને તુરત તોડી નાંચેછે તેમના પ્રભાવના શ્લોક, વ્રહ્માના પુત્ર નારદજીએ તુંબરુ ગંધર્વની સાથે વ્રહ્માની સમામાં નીચેપ્રમાણે ગાયા હતા ॥ ૮ ॥ “આ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયના કારણરૂપ સત્ત્વગુણે માયાના ગુણો જેની દૃષ્ટિ પડવાથી પોતપોતાનું કામ કરવામાં સમર્થ થયા છે અને જેનાં અનંત તથા અનાદિરૂપે પોતે એક છતાં

ય એવમનુશ્રુતો ધ્યાયમાનો મુમુક્ષુણામનાદિકાલકર્મવાસનાગ્રથિતમવિદ્યામયં હૃદયગ્રંથિં સત્ત્વરજસ્તમોમયમંતર્હૃદયં ગત આશુ નિર્ભિનત્તિ તસ્યાનુભવાન્ ભગવાન્સ્વાયંભુવો નારદઃ સહ તુંબુરુણા સભાયાં વ્રહ્મણઃ સંશ્લોકયામાસ ॥ ૮ ॥ ઉત્પત્તિસ્થિતિલયહેતવોઽસ્ય કલ્પાઃ સત્વાદ્યાઃ પ્રકૃતિગુણા યદીક્ષયાસન્ ॥ યદ્વપ્તં ભુવમકૃતં યદેકમાલન્નાનાધાત્કથમુહ વેદ તસ્ય વર્ત્ત ॥ ૯ ॥ મૂર્તિ નઃ પુરુષપયા વભાર સત્ત્વં સંશુદ્ધં સદસદિદં વિભાતિ યત્ર ॥ યહ્લીલાં મૃગપતિરાદદેઽનવધામાદાતું સ્વજનમનાંસ્યુદારવીર્યઃ ॥ ૧૦ ॥ યન્નામ શ્રુતમનુકીર્તયેદકસ્માદાર્તો વા યદિ પતિતઃ પ્રલંભનાદ્રા ॥ હંત્યંહઃ સપદિ નૃણામશેષમન્યં કં શેષાદ્રગવતં આશ્રયેન્મુમુક્ષુઃ ॥ ૧૧ ॥ મૂર્દ્યન્યર્પિતમણુવત્સહસ્રમૂર્ધ્નો ભૃગોલં સગિરિસરિત્સમુદ્રસત્ત્વમ્ ॥ આનંત્યાદનિમિતવિક્રમસ્ય ભૃશ્નઃ કો વીર્યોણ્યધિગણયેત્સહસ્રજિહ્વઃ ॥ ૧૨ ॥

પોતામાં અનેક પ્રકારનો કાર્યપ્રપંચ ઉત્પન્ન કય્યો છે તે પરબ્રહ્મરૂપ શેષનાગના તત્ત્વને લોકો કેમજ જાણી શકે ? ॥ ૯ ॥ ભક્તોનાં અંતઃકરણોને વશ્ય કરવામાટે કરેલી જેની ઉત્તમ લીલાને સિંહ પણ ડીલેછે એવા, ઉદાર પરાક્રમવાळा અને જેના સ્વરૂપમાંજ આ કાર્યકારણરૂપ જગત્ દેખાયે એવા શેષનાગે, આપણાઉપર મોટી કૃપાથી શુદ્ધ સત્ત્વગુણરૂપ મૂર્તિ ધરી છે ॥ ૧૦ ॥ જેનાં વીજા પાસેથી સાંભેળેલાં પણ નામને મહાપાપી માણસ પણ અકસ્માત્ પીડાનેલીધે અથવા મશ્કરીમાં પણ બોલી જાય તો તે નામ તુરત માણસોનાં સઘळाં પાપનો ક્ષય કરેછે તે શેષનાગ ભગવાનવિના, મુમુક્ષુ માણસ વીજા કોનો આશ્રય લે ? ॥ ૧૧ ॥ અનંતપણાનેલીધે અપાર પરાક્રમવાळा અને હજાર માથાંવાळा જે શેષનાગ ભગવાને પોતાના એક માથાનીઉપર પર્વતો, નદીઓ, સમુદ્રો અને પ્રાણીઓ સહિત આ ભૃગોલને પરમાણુની પેટે ધરેલું છે તેમનાં પરાક્રમોને હજાર જીભોથી કયો માણસ ગણી શકે ? ॥ ૧૨ ॥

एवा प्रभाववाळा, अनंत, अपार बलवाळा, स्वतंत्र अने घणा गुण तथा प्रतापवाळा ए शेषनाग भगवान् पातालना मूलमां रहीं जगतनी रक्षा कर-
वासारू लीलाथी धरतीने धरी रहा छे.” ॥ १३ ॥ संसारसंबंधी सुखोने इच्छनारा मनुष्यो पोतपोताना कर्मथी जे लोकोने पामेछे ते एटलाज छे के
जेओनुं मे शास्त्रीतिप्रमाणे तमारी पासे वर्णन करी संभळाव्युं छे ॥ १४ ॥ हे राजा ! पुरुषोने प्रवृत्तिरूप धर्मथी मळवानी अने एक एकथी जुदा प्र-
कारनी उंची-नीची एटलीज गतिओ [स्थानक] छे, के जेओनुं वर्णन में तमारा पूछवा उपरथी आप्युं. हवे बीजी शी कथा कहुं ? ॥ १५ ॥ इति
श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो पचीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २५ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे. — हे महाराज ! आवी रीते सुखदुःखना भो-
गनी विचित्रता शा कारणथी छे ? शुक्रदेवजी केहेछे. — सात्विक श्रद्धाथी जे माणस कर्म करे तेने सुखज मळेछे, राजसी श्रद्धाथी जे माणस क-

एवंप्रभावो भगवाननंतो दुरंतवीर्यैरुणानुभावः ॥ मूले रसायाः स्थित आत्मतंत्रो यो लीलया क्ष्मां स्थितये विभर्ति ॥ १३ ॥
एता ह्येवेह नृभिरुपगंतव्या गतयो यथाकर्मविनिर्भिता यथोपदेशमनुवर्णिताः कामान्कामयमानैः ॥ १४ ॥ एतावतीहि राजन्यु-
सः प्रवृत्तिलक्षणस्य धर्मस्य विपाकगतय उच्चावचा विमदृशा विमदृशं व्याचख्ये किमन्यत्कथयाम इति ॥ १५ ॥ ॥ इति श्रीभा-
गवते महापुराणे पंचमस्कंधे भूविवरविध्युपवर्णनं नाम पंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ महर्षे एतद्वैचि-
त्र्यं लोकस्य कथमिति ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ त्रिगुणत्वाकर्तुः श्रद्धया कर्मगतयः पृथग्विधाः सर्वो एव सर्वस्य तारतम्येन भवति
॥ १ ॥ अथेदानीं प्रतिषिद्धलक्षणस्यार्धर्मस्य तथैव कर्तुः श्रद्धया वैसादृश्यात्कर्मफलं विसदृशं भवति ॥ या ह्यनाद्यविद्यया कृत-
कामानां तत्परिणामलक्षणाः स्मृतयः सहस्रशः प्रवृत्तास्तासां प्राचुर्येणानुवर्णयिष्यामः ॥ २ ॥

र्म करे तेने सुख अने दुःख बन्ने मळेछे, अने तामसी श्रद्धाथी जे माणस कर्म करे तेने दुःख तथा मूढपणुंज मळेछे. ते एक एक प्रकारनी श्रद्धा-
मां पण पेटना अनंत भेद अने फेरफार थवाथी एक प्रकारना कर्म करनाराओने पण जुदी जुदी गतिओ थायछे. सधळाओने सधळी गतिओमां
फेरफार थायछे तेनुं एज कारण छे ॥ १ ॥ एवी रीतेज अधर्म के जेनो वेद अने शास्त्रोए निषेध करेलो छे तेनुं आचरण करनाराओनी श्रद्धा-
ओमां पण फेरफार होय छे तेनेलीधे अधर्मीओने पण कर्मनुं जुदा जुदा प्रकारनुं फल थायछे. हवे अनादि कालनी अविद्यानेलीधे थती इच्छा-
ओनां परिणामरूप जे हजारो नरको छे तेओमांथी घणखरातुं वर्णन आपथुं ॥ २ ॥

१ आ छवीशमा अध्यायमां, पृथ्वीनी नीचे नरकोनी स्थिति केहेवामां आवशे के जे नरकोमां यमदूतो पापी लोकांनं यथायोग्य दुःख आपेछे.

પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે.—હે મહારાજ ! જેને નરક કેહેવામાં આવેછે તે શું કોઈ ધરતી ઉપરની જગ્યાઓ છે, અથવા વહ્લાંડથી બાહારનાં આવર-
ણોમાં છે, કે વહ્લાંડની અંદરજ ધરતી શિવાય કોઈ બીજા ભાગમાં છે ? ॥ ૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એ નરકો ત્રૈલોક્યનીજ અંદર છે. એ જગ્યા
દક્ષિણ દિશામાં પૃથ્વીની નીચે અને જલથી ઉપર છે, કે જે દિશામાં અગ્નિવાત્ત વગેરે પિતૃઓના ગણો સ્વરા અંતઃકરણથી પોતાના વંશજોને સાચા
આડીર્વાદ આપતા રહેછે ॥ ૪ ॥ પિતૃઓના અધિપતિ યમરાજા પળ મરણ પામેલા પ્રાણીઓને પોતાના દૂતો પોતાની પાસે લાવતાં ભગવાને જે નિયમ
બાંધી આપ્યો છે તેને અનુસરી, ચિત્રગુપ્ત વગેરે પોતાના ગણોની સહાયતાથી સહુમહુના દોષપ્રમાણે સહુને દંડ આપેછે ॥ ૫ ॥ કેટલાએક વિદ્વાનો લ્યાં

॥ રાજોવાચ ॥ નરકા નામ ભગવન્કિંદેશવિશેષા અથવા વહિસ્ત્રિલોક્યા આહોસ્વિદંતરાલ ઇતિ ॥ ૩ ॥ ॥ ઋષિરુવાચ ॥ અં-
તરાલ એવ ત્રિજગત્યાસ્તુ દિશિ દક્ષિણસ્યામધસ્તાદ્ધ્રુમેરુપરિષ્ઠાચ જલાદ્યસ્યામગ્નિવાત્તાદયઃ પિતૃગણા દિશિ સ્થાનાં ગોત્રાણાં પર-
મેણ સમાધિના સત્યા એવાશિષ આશાસાના નિવસંતિ ॥ ૪ ॥ યત્ર હ વા વ ભગવાન્પિતૃરાજો વૈવસ્વતઃ સ્વવિષયં પ્રાપિતેષુ સ્વપુરુ-
ષેર્જંતુષુ સંપરેતેષુ યથાકર્માર્વદ્યં દોષમેવાનુલંઘિતભગવચ્છાસનઃ સગણો દમં ધારયતિ ॥ ૫ ॥ તત્ર હૈકે નરકાનેકવિંશતિં ગણયંતિ
અથ તાંસ્તે રાજન્નામરૂપલક્ષણતોડુનુકમિપ્યામસ્તામિસોઽધતામિસો રૌરવો મહારૌચઃ કુંભીપાકઃ કાલસૂત્રમસિપત્રવનં સૂક્રસંઘ-
દ્વ્યઃ કૃમિભોજનઃ સંદંશસ્તસસૂર્મિર્વિવ્રંકંટકશાલ્મલી વૈતરણી પૂયોદઃ પ્રાણરોધો વિશસનં લાલાભક્ષઃ સારમેયાદનમવીચરિયઃ પા-
નમિતિ ॥ કિં ચ ક્ષારકર્દમો રક્ષોગળભોજનઃ શૂલપ્રોતો દંદશૂકોઽવટનિરોધનઃ પર્યાવર્તનઃ સૂચીમુલ્કમિત્યષ્ટાવિંશતિનરકા
વિવિધયાતનાશ્ચમયઃ ॥ ૬ ॥ તત્ર યસ્તુ પરવિત્તાપત્યકલત્રાણ્યપહરતિ સ હિ કાલપાશબદ્ધો યમપુરુષૈરતિભયાનકૈસ્તામિ-
સે નરકે વલાન્નિપાત્યતે અનશનાનુદપાનદંડતાડનસંતર્જનાદિભિર્યાતનાભિર્યાતમાનો જંતુર્યત્ર કશ્મલમાસાદિત એકદૈવ
મૂર્છામુપયાતિ તામિત્થપ્રાયે ॥ ૭ ॥

એકવીશ નરક છે એવી ગણતરી આપેછે. એ નરકોનો અનુક્રમ તેઓનાં નામ, રૂપ, અને લક્ષણપ્રમાણે તમને કહી સંમઝાવું છું. તામિત્થ, અંધતામિ-
ત્થ, રૌરવ, મહારૌચ, કુંભીપાક, કાલસૂત્ર, અસિપત્રવન, સૂક્ર, અંધકૂપ, કૃમિભોજન, સંદંશ, તતસૂર્મિ, વજ્રકંટકશાલ્મલી, વૈતરણી, પૂયોદ,
પ્રાણરોધ, વિશસન, લાલાભક્ષ, સારમેયાદન, અવીચિ અને અયઃપાન એ એકવીશ નરક ગણવામાં આવેછે. ક્ષારકર્દમ, રક્ષોગળભોજન, શૂલપ્રોત,
દંદશૂક, અવટનિરોધન, પર્યાવર્તન અને સૂચીમુલ્ક એવાં નામનાં બીજાં પળ સાત ગણવામાં આવેછે. એ અઠ્યાવીશ નરકો અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ભો-
ગવવાની જગ્યા છે ॥ ૬ ॥ તેમાં જે માણસ પારકાં ધન, સંતાન કે સ્ત્રીનું હરણ કરેછે, તેને અલંત ભયાનક યમદૂતો કાલપાશથી બાંધીને બલાત્કારથી

તામિત્ર નામના નરકમાં નાલેલે. ઇ નરકમાં લાવા ન દેલું, પાળી પીવા ન દેલું, ડુંડથી પ્રહાર કરવો અને તિરસ્કાર કરવો ઇત્યાદિક ડુઃલોથી યમ-દૂતોઇ પીડાતો જીવ ઇ અંધકારમય સ્થાનકમાં ઇકદમ મૂર્છા પામી જાયલે ॥ ૭ ॥ ઇવી રીતેજ જે માણસ પતિને છેતરીને તેની સ્ત્રી વગેરેનો ઉપયોગ કરેલે તેને અંધતામિત્ર નામના નરકમાં નાલેલે. ઇ નરકમાં નલાતા અને પીડામાં રહેલા જીવની મતિ અને દષ્ટિ વેદનાનેલીધે નાશ પામેલે. મૂલ ક-પાતું હોય તે સમયે જ્ઞાહની જેવી દશા થાય તેવી ઇ જીવની દશા થાયલે, ઇટલામાંટે ઇ નરકને અંધતામિત્ર ઇવું નામ આપેલું છે ॥ ૮ ॥ જે માણસ ' આ શરીર હું છું અને આ ધન વગેરે મારું છે ' ઇમ માનીને બીજા પ્રાણિઓનો દ્રોહ કરતાં કેવલ પોતાના કુટુંબનુંજ પોષણ કરેલે તે માણસ કુટુંબને અ-હીંજ મૂકીને પોતે ઇકલોજ તે પાપનેલીધે રૌરવ નામના નરકમાં પડેલે ॥ ૯ ॥ ઇ માણસે અહીં જે જીવોને જેવી રીતે માન્યા હોય તે જીવો રુહ

ઇવમેવાંધતામિત્રે યસ્તુ વંચયિત્વા પુરુષં દારાદીનુપયુક્તે યત્ર શરીરી નિપાલ્યમાનો યાતનાસ્થો વેદનયા નષ્ટમતિર્નષ્ટદષ્ટિશ્ચ ભ-વતિ યથા વનસ્પતિર્વશ્યમાનમૂલસ્તસ્માદંધતામિત્રં તમુપદિશંતિ ॥ ૮ ॥ યસ્તિહ વા ઇતદહમિતિ મમેદમિતિ શ્વતદ્રોહેણ કેવલં સ્વકુટુંબમેવાનુદિનં પ્રપુણાતિ સ તદિહ વિહાય સ્વયમેવ તદશુભેન રૌરવે નિપતતિ ॥ ૯ ॥ યે સ્તિહ યથૈવામુના વિહિંસિતા જંતવઃ પરત્ર યમયાતનામુપગતં ત ઇવ રુરવો શ્રૂત્વા તથા તમેવ વિહિંસંતિ તસ્માદ્રૌરવમિત્યાહુઃ ॥ રુરરિતિસર્પોદતિકૂરસત્વાપદેશઃ ॥ ૧૦ ॥ ઇવમેવ મહારૌરવો યત્ર નિપતિતં પુરુષં કવ્યાદા નામ રુવસ્તં કવ્યેણ ધાતયંતિ યઃ કેવલં દેહંભરઃ ॥ ૧૧ ॥ યસ્તિહ વા ઉગ્રઃ પશૂન્પક્ષિણો વા પ્રાણત ઉપરંધયતિ તમપકરણં પુરુષૌરૈરપિ વિગર્હિતમમુત્ર યમાનુચરાઃ કુંભીપાકે તસતૈલે ઉપરંધયંતિ ॥ ૧૨ ॥ યસ્તિહ પિતૃવિપ્રબ્રહ્મધુક્ સ કાલસૂત્રસંજ્ઞકે નરકે અયુતયોજનપરિમંડલે તામ્રમયે તસલે ઉપર્યંધસ્તાદય્યાર્કોભ્યામતિ-તયમાનેઽભિનિવેશિતઃ ક્ષુત્પિપાસાભ્યાં ચ દહમાનાંતર્બહિઃશરીર આસ્તે શેતે ચેષ્ટતે અવતિષ્ઠતિ પરિધાવતિ ચ યાવંતિ પશુ-રોમાણિ તાવદ્રર્ષસહસ્રાણિ ॥ ૧૩ ॥

નામના પ્રાણી બનીને ઇ સ્થાનના કષ્ટમાં આવેલા તે માણસને તેવી રીતેજ મારેલે, ઇટલામાંટે ઇ નરકનું રૌરવ ઇવું નામ કેહેવાયલે. રુહ ઇ, સર્પના કરતાં પણ અલંત કૂર પ્રાણીનું નામ છે ॥ ૧૦ ॥ ઇવી રીતેજ જે માણસ પોતાના દેહનુંજ પોષણ કરેલે તે મહારૌરવ નામના નરકમાં પડેલે. ઇ નર-કમાં પડેલા માણસને કવ્યાદ નામના રુહઓ માંસનેસારૂ કાપી નાલેલે ॥ ૧૧ ॥ જે કૂર માણસ પશુને અથવા પક્ષીઓને જીવતાંજ રાંધી નાલેલે તે નિર્દય અને રાક્ષસોઇ પણ ધિક્કારેલા માણસને યમપુરીમાં યમના દૂતો જેમાં તેલ ઉકલ્યા કરેલે ઇવા કુંભીપાક નામના નરકમાં રાંધી નાલેલે ॥ ૧૨ ॥ જે માણસે પિતા, બ્રાહ્મણો અને વેદનો દ્રોહ કન્યો હોય તે માણસને કાલમૂત્ર નામના નરકમાં નાલેલે. ઇ નરકનો ધેરાવ દશ હજાર યોજનનો છે.

तेनी भूमी मात्र चांवानी, ऊनी अने सपाट छे. उपर सूर्यथी अने नीचे अग्निथी तप्या करेछे. ए नरकमां पंडेलो अने भूख तथा तरशथी वाहार अने अंदर बळी जता माणस, पशुनां जेटलां रुवाडां होयछे तेदला हजार वर्षसुधी त्यांज वेसेछे, हलेछे, सुवेछे, उमां रेहेछे अने दोडेछे ॥ १३ ॥ जे माणस आपत्काल वगर पोतानो वेदमार्ग छोडी दुईने पाखंडमां भळ्यो होय तेने असिपत्रवन नामना नरकमां प्रवेश करावीने चाबखाथी मारे-छे. ए नरकमां मारनेलींघे चोरकोर दोडता ए प्राणीनी उपर तालवननां बन्ने तरफ धारवाळां तरवारजेवां पानडां पडेछे तेथी सघळां अंग कपाई जायछे, 'हाय मुवां हाय मुवां' एवी चीसो नाख्या करेछे, ने भारे बंदनाथी मूच्छी पामीने पगले पडी जायछे. स्वधर्मने तजी देनारो माणस पाखंडमार्गमां मळवातुं एतुं फल भोगवेछे ॥ १४ ॥ आ जगतमां जे राजा अथवा राजानो माणस, जे शिक्षाने योग्य न होय तेने शिक्षा करेछे अ-ने ब्राह्मणने देहांत शिक्षा करेछे ते धणी मरण पाम्या पछी सूकरमुख नामना नरकमां पडेछे. ए नरकमां मोटा बलवाळा यमदूतो तेना शरीरना

यस्त्रिह वै निजवेदपथादनापद्यपगतः पाखंडं चोपगतस्तमसिपत्रवनं प्रवेश्य कशया प्रहरंति तत्र हासावितस्ततो धावमान उभयतो-
धारैस्तालवनसिपत्रैश्छिद्यमानसर्वांगो हा हतोऽस्मीति परमया वेदनया मूर्छितः पदे पदे निपतति स्वधर्महा पाखंडानुगतं फलं भुंक्ते
॥ १४ ॥ यस्त्रिह वै राजा राजपुरुषो वा अदंभ्ये दंडं प्रणयति ब्राह्मणे वा शरीरदंडं स पापीयान्नरकेऽमुत्र सूकरमुखे निपतति तत्राति-
बलैर्विनिष्पिष्यमाणवयवो यथैवेहेभुखंड आर्तस्वरेण स्वनयन् क्वचिन्मूर्छितः कश्मलमुपगतो यथैवेहादृष्टदोषा उपरुद्धाः ॥ १५ ॥ य-
स्त्रिह वै श्रुतानामीश्वरकल्पितवृत्तीनामविविक्तपरव्यथानां स्वयं पुरुषोपकल्पितवृत्तिर्विविक्तपरव्यथो व्यथामाचरति स परत्रांधकूपे
तदभिद्रोहेण निपतति तत्र हासौ तैर्जलुभिः पशुमृगपक्षिमरीनुषैर्मशकयूकामल्लुणमक्षिकादिभिर्ये केचाभिद्रुग्धास्तैः सर्वतोऽभिद्रु-
ह्यमाणस्तमसि विहतनिद्रानिर्घृतिरलब्धावस्थानः परिक्रामति यथा कुशरीरे जीवः ॥ १६ ॥

अवयवोने पीली नाखतां चीचोडामां पीलाता शेलडीना सांठानी पेट ते धणी पीडाथी चीसो पाडेछे अने कोई समये मूच्छी पामी जायछे. जेवी रीते तेणे केद करवानेलींघे निरपराध लोकों दुःख पाम्या होय तेवी रीतेज ते धणी दुःख पामेछे ॥ १५ ॥ जे माणस पोते ईश्वरे ठरावी आपेला धर्मवालो अने पराई पीडाने जाणतां नथी तेओने पीडा करेछे ते माणस मुवा पछी ते पापनेलींघे अंधकूप नामना नरकमां पडेछे. ए नरकमां पशु, पक्षी, मृग, सरपोलि-यां, मच्छर, जुं, मकड अने माखिओ वगरे के जेओने ते माणसे दुःख दीधुं होय तेओ चोरकोरथी तेने दुःख देवा मंडेछे. निद्रातुं सुख अने एक ठेकाणे स्थिति पण मळती नथी. कीडा वगरेना शरीरमां जेम जीव तरफड्या करे तेम ए अंधकारमय नरकमां तरफड्या करेछे ॥ १६ ॥

जे काई खावा वगरेतुं आव्युं होय तेने बीजांओने वेहेची दीधा विना खाय अने वैश्वदेवादिक पंचयज्ञ न करे ते कागडाजेवो माणस मुवा पळी कृमिभोजन नामना अधम नरकमां पडेछे. लाख योजनना ए कीडाओना कुंडरूप नरकमां कीडो थईने पडला जीवने बीजा कीडाओ खायछे अने पोताने पण कीडा खावा पडेछे. वेहेची दीधा वगर अने होम कच्या वगर खानारो अने तेतुं प्रायश्चित्त नाहि करनारो माणस, ज्यांसुधी ए पोतानुं पाप होयछे त्यांसुधी वेदना भोगव्या करेछे ॥ १७ ॥ जे माणस चोरीथी अथवा बलात्कारथी ब्राह्मणनां सोनां अने रत्न वगरेतुं हरण करे अथवा कष्ट पड्युं न होय तेवा समयमां बीजानां सोनां वगरेतुं हरण करे ते माणस मुवा पळी संदंश नामना नरकमां पडेछे. त्यां तेनी चामडीने यमदूतो लोढाना धगावेला चीपीआओथी तोडी ले छे ॥ १८ ॥ जे पुरुष अगम्या स्त्रीमां गमन करे अने जे स्त्री अगम्य पुरुषमां गमन करे ते बळे ततसूर्मि

यस्त्रिह वा असंविभज्याश्रान्ति यत्किंचनोपनतमनिर्मितपंचयज्ञो वायससंस्तुतः स परत्र कृमिभोजने नरकाधमे निपतति तत्र शतसहस्रयोजने कृमिकुंडे कृमिभूतः स्वयंकृमिभिरेव भक्ष्यमाणः कृमिभोजनो यावत्तदप्रताप्रहुतादोऽनिर्वेशमात्मानं यातयते ॥ १७ ॥ यस्त्रिह वै स्तेयेन बलाद्वा हिरण्यरत्नादीनि ब्राह्मणस्य वाऽपहरत्यस्य वाऽज्ञापदि पुरुषस्तममुत्र राजन्यमपुरुषा अयस्सयैरग्निपिंडैः संदंशैस्त्रिचि निष्कुरंति ॥ १८ ॥ यस्त्रिह वा अगम्यां स्त्रियमगम्यं वा पुरुषं योषिदिभिगच्छति तावमुत्र कशया ताडयंतस्त्रिभया सूर्या लोहमय्या पुरुषमालिगयंति स्त्रियं च पुरुषरूपया सूर्या ॥ १९ ॥ यस्त्रिह वै सर्वाभिगमस्तममुत्र निरये वर्तमानं वज्रकंटकशाल्मलीमारोप्य निष्कर्षति ॥ २० ॥ ये त्विह वै राजन्या राजपुरुषा वा अपाखंडा धर्मसेतू भिंदंति ते संपरेत्य वैतरण्यां निपतंति भिन्नमर्यादास्तस्यां निरयपरिखाधृतायां नद्यां यादोगणैरितस्ततो भक्ष्यमाणा आत्मना न विद्युज्यमानाश्चासुभिरुह्यमानाः स्वाधेन कर्मपाकमनुस्मरंत उपतप्यंतो विष्णून्ब्रूयशोणितकेशनखास्थिमेदोमांसवसावाहिन्यामुपतप्यंते ॥ २१ ॥

नामना नरकमां पडेछे. त्यां यमदूतो तेओने चाबखाथी मारेछे. पुरुषने, धगावेली लोढानी स्त्रीनी मूर्तिसाथे अने स्त्रीने तेवीज पुरुषनी मूर्तिसाथे वाथ भीडावे छे ॥ १९ ॥ जे पुरुष, पशुवगरेमां पण गमन करेछे ते, मुवा पळी वज्रकंटकशाल्मली नामना नरकमां पडेछे. त्यां यमदूतो तेने वज्र जेवा कांटावाळा शेमळाना झाडपर चडावीने ताणेछे ॥ २० ॥ जे राजाओ अथवा राजानां माणसो पोते सारा कुलमां उत्पन्न थएला छलां धर्मनी मर्यादाओने तोडी नाखेछे तेओ नरकोनी खाईरूप वैतरणी नदी नामना नरकमां पडेछे. त्यां मर्यादा तोडनारा ए लोकोने पाणीना जीवडा चारेकोरथी खावा मंडेछे; प्राण जता नथी; जीववानेलीधे ए नदीमां तणाया करेछे; पोते जे पापकर्म कच्यां होय तेओने संभारेछे; बहुज परिताप पांमेछे अने विष्टा, मूत्र, पर, लोही, मोवाळा, नख, हाडकां, मेद, मांस अने चरबीनी नदीमां ए दुःख पाय्या करेछे ॥ २१ ॥

નીચ રાંડોને ગણનારા, લાજને તજી દેનારા અને પત્રિત્રતા આચાર તથા નિયમોનો નાશ કરનારા જે લોકો પશુની પેટે યથેષ્ટ આચરણ કરેછે તેઓ મુવા પછી પૂરોદ નામના નરકમાં પડેછે. એ નરક પર, વિઠા, મૂત્ર, લીંટ, વડવા અને મેલથી ભરેલા દરિયા જેવું છે. તેમાં પડીને તેજ સુગમના પદાર્થો સ્વાવા પડેછે ॥ ૨૨ ॥ કુતરો અને ગધેડાં વગેરેને પાલનારા જે બ્રાહ્મણ વગેરે લોકો મૃગયાને એક રમતના જેવીજ ગણીને શાસ્ત્રમાં કહેલા સમય વગર પણ પશુઓને મારેછે તેઓ મુવા પછી પ્રાણરોધ નામના નરકમાં પડેછે. લાં યમદૂતો તેઓને નિશાનરૂપ કરી વાળોથી વીંધી નાંખેછે ॥ ૨૩ ॥ જે ઢાંંગી લોકો ઢાંગના યજ્ઞોમાં પશુઓને કાપી નાંખેછે, તેઓ મુવા પછી વિશમન નામના નરકમાં પડેછે. લાં નરકના અધિપતિઓ તેને મારીને કાપી નાંખેછે ॥ ૨૪ ॥ જે દ્વિજવર્ણનો પુરુષ, કામદેવથી મોહ પામીને પાંતાની જાતની સ્ત્રીને વીર્ય પાચે, તે પાપી મુવા પછી લાલાભક્ષ નામના નર-

યે ત્વિહ વૈ વૃષલીપતયો નદૃશૌચાચારનિયમાસ્ત્યક્તલજ્ઞાઃ પશુચર્યા ચરંતિ તે ચાપિ પ્રેત્ય પૂયવિષ્મૂત્રશ્લેષમલાઘૂર્ણણેવે નિપતંતિ તદેવાતિવીમત્સિનમશ્રંતિ ॥ ૨૨ ॥ યેત્વિહ વૈ શ્વર્ગદંભપતયો બ્રાહ્મણાદયો મૃગયાવિહારા અતીથં ચ મૃગાન્નિઘ્નંતિ તાનપિ સંપરેતાં લક્ષ્યશૂતાન્ યમપુરુષા દ્વિષુભિર્વિદ્ધ્યંતિ ॥ ૨૩ ॥ યે ત્વિહ વૈ દાંભિકા દંભયજ્ઞેષુ પશૂન્વિશસંતિ તાનમુષ્મિલોકે વૈશસે નરકે પતિતા-નિરયપતયો ઘાતયિત્વા વિશમંતિ ॥ ૨૪ ॥ યસ્ત્વિહ વૈ મવર્ણા ભાર્યા દ્વિજો રેતઃ પાતયતિ કામમોહિતસ્તં પાપકૃતમસુત્ર રેતઃ-કુલ્યાયાં પાતયિત્વા રેતઃ સંપાયંતિ ॥ ૨૫ ॥ યે ત્વિહ વૈ દસ્યવોઽભિદા ગરદા ગ્રામાન્સાર્થાન્વા વિહુંપંતિ રાજાનો રાજમટાસ્તાં શ્રાપિ હિ પેરેત્ય યમદૂતા વજ્રદંષ્ટ્રાઃ શ્વાનઃ સપ્તશતાનિ વિંશતિશ્ચ સ્મરભસં સ્વાદંતિ ॥ ૨૬ ॥ યસ્ત્વિહ વા અનૃતં વદતિ સાસ્યે દ્રવ્યવિનિમયે દાને વા કથંચિત્સ વૈ પ્રેત્ય નરકેઽવીચિમત્યધઃશિરા નિરવકાશે યોજનશતોચ્છ્રાયાદ્વિરમૂર્ષઃ સંપાલ્યંતે યત્ર જલમિવ સ્થલમદમપૃષ્ઠમવભાસંતે તદવીચિમત્તિલશો વિશીર્યમાણશરીરો ન મ્રિયમાણઃ પુનરારોપિતો નિપતતિ ॥ ૨૭ ॥

કમાં પડેછે. લાં તેને વીર્યની નદીમાં નાંખીને યમદૂતો વીર્યજ પાચે ॥ ૨૫ ॥ જે ચોરલોકો, રાજાઓ અથવા રાજાનાં માણસો, અગ્નિથી સઠગાવી દે છે, ફેર દે છે અથવા ગામ કે સંઘોને લુટીને તેઓ મુવા પછી સારમેયાદન નામના નરકમાં પડેછે. લાં યમના દૂતરૂપ અને વજ્ર જેવી ઢાઢવાળા સાતસો ને વીશ કુતરાઓ તેને મોટા વેગથી ફાડી પાચે ॥ ૨૬ ॥ જે માણસ સાક્ષીપણમાં, ધનની લેવદેવમાં અને દાનમાં કોઈ રીતે પણ ખોડું બોલેછે તે માણસ આશ્રયવગરના અવીચિ નામના નરકમાં પડેછે. લાં સો યોજન ડુંચા પર્વતના શિખર ઉપરથી ડુંધેમાથે તેને નીચે પાડેછે. એ નર-કમાં પાણાની જગ્યા પાળી જેવી લાગેછે એટલામાટે તેનું નામ અવીચિ કેહેવાયછે. એ સ્થલમાં પડવાથી તિલતિલ જેટલા શરીરના કટકા થઈ જાયછે તોપણ મરતો નથી એટલે તેને પાછો શિખરપર ચઢાવીને પાડેછે ॥ ૨૭ ॥

જે વ્રાહ્મણ, વ્રાહ્મણી અથવા બીજો પળ કોઈ નિયમમાં રહેલો માણસ, ગફલતથી પળ મદિરા પિયેછે અને જે ક્ષત્રિય અથવા વૈદ્ય સોમપાન કરેછે તે અયઃપાન નામના નરકમાં પડેછે. ત્યાં યમદૂતો નરકથી બીનેલા એ લોકોની છાતીને પગથી દબાવી તેઓના મોઢામાં અગ્નિથી પીગલાવેલાં લોઢાનો રસ રેડેછે ॥ ૨૮ ॥ પોતેજ પોતાને ઉત્તમ માનનારો જે અધમ માણસ વિદ્યા, આચાર અને વર્ણાશ્રમના ધર્મવાલા ઉચ્ચ લોકોને માન ન આપે તે માણસને મુવા પછી ક્ષારકર્દમ નામના નરકમાં ડુંધેમાથે નાલેછે અને ત્યાં તે અનંત વેદના ભોગવે છે ॥ ૨૯ ॥ જે પુરુષો નરબલિથી પૂજન કરેછે અને જે સ્ત્રિયો મારેલા માણસોને ખાયછે તેઓ રક્ષોગણભોજન નામના નરકમાં પડેછે. એ યમના સ્થાનમાં પૂર્વે મારેલા માણસોના આકારના રાક્ષસરૂપ યમદૂતો તેઓને દુઃખ આપેછે અને કસાડોની પેઠે પોતાનાં હથિયારોથી કાપીને તેઓનું લોહી પીયેછે, નાચેછે, ગાયછે, અને માણસોને ખાઈને તેઓ

યસ્તિહ વૈ વિપ્રો રાજન્યો વૈશ્યો વા સોમપીથસ્તક્લત્રં વા સુરાં વ્રતસ્યોઽપિ વા પિવતિ પ્રમાદતસ્તેષાં નિરયમીતાનામુરસિ પ-
દાક્રમ્યાસ્યૈ વહ્નિના દ્રવમાણં કાર્ણાયસં નિર્ષિંચંતિ ॥ ૨૮ ॥ અથ ચ યસ્તિહ વા આત્મસંભાવેન સ્વયમધમો જન્મતપોવિદ્યા-
ચારવર્ણાશ્રમવતો વરીયસો ન વહુમન્યેત સ મૃતક એવ મૃત્વા ક્ષારકર્દમે નિરયેઽવાકશિરા નિપાતિતો દુર્ગતા યાતના હ્યશ્રુતે
॥ ૨૯ ॥ યે ત્વિહ વૈ પુરુષાઃ પુરુષમેધેન યજંતે યાશ્ચ સ્ત્રિયો નૃપશૂન્સ્વાદંતિ તાંશ્ચ તે પશવ इव નિહતા યમસદને યાતયંતો
રક્ષોગણાઃ સૌનિકા इव સ્વધિતિનાઽવદાયાસૃક્ પિંચંતિ નૃત્યંતિ ચ ગાયંતિ ચ હૃવ્યમાણા યથેહ પુરુષાદાઃ ॥ ૩૦ ॥ યે ત્વિહ
વા અનાગસોઽરણ્યે ગ્રામે વા વૈશ્રંભિકૈરપસૃતાનુપવિશ્રંભય્ય જિજીવિષૂશૂલસૂત્રાદિષૂપપ્રોતાન્ કીડનકતયા યાતયંતિ તેઽપિ ચ
પ્રેત્યા યમયાતનાસુ શૂલાદિષુ પ્રોતાત્માનઃ ક્ષુન્નૃદ્ભ્યાં વાઽભિહતાઃ કંકવદાદિભિશ્ચેતસ્તતસ્તિગમતુંદરાહન્યમાના આત્મશમલં
સ્મરંતિ ॥ ૩૧ ॥ યે ત્વિહ વૈ ધૃતાન્યુદ્વેજયંતિ નરા ઉલ્બળસ્વભાવા યથાદંદશૂકાસ્તેઽપિ પ્રેત્ય નરકે દંદશૂકાસ્યે નિપતંતિ યત્ર
નૃપ દંદશૂકાઃ પંચમુખાઃ સપ્તમુખાઃ ઉપસૃત્યા ગ્રસંતિ યથા વિલેશ્યાન્ ॥ ૩૨ ॥

જેવા રાજી થતા તેવા રાજી ધાયછે ॥ ૩૦ ॥ જે માણસો વગડામાં અથવા ગામમાં નિરપરાધી અને જીવવાને ઇચ્છનારા પ્રાણીઓને વિશ્વાસના ઉપા-
યોથી વિશ્વાસ ઉપજાવી પછી શૂલીમાં કે દોરા વગેરેમાં પરાવીને રમકઢાંની પેટે માની દુઃખ દે છે તેઓ મુવા પછી શૂલપ્રોત નામના નરકમાં પડેછે.
ત્યાં તેઓને યમદૂતો શૂલી વગેરેમાં પરાવેછે, મૂલ્લ-તરશથી પીડાયછે, તીક્ષ્ણ ચાંચવાલા કાગડા અને વટપક્ષી વગેરે તેઓને ચારેકોરથી ઠોલા માન્યા
કરેછે અને તેથી એ પાપીઓ પોતાના પાપને યાદ કરેછે ॥ ૩૧ ॥ સર્પાદિકની પેટે કૂર સ્વભાવવાલા જે લોકો અહીં પ્રાણીઓને ઉદ્દેગ આપેછે તેઓ
મુવા પછી દંદશૂક નામના નરકમાં પડેછે. ત્યાં પાંચ મોઢાંવાલા અને સાત મોઢાંવાલા સર્પો ઇંડપ મારીને ડંદરની પેટે તેઓને ગલી જાયછે ॥ ૩૨ ॥

जे लोकां अहीं उंडा खाडा, कोटीओ अने गुफा वोगेमां प्राणीओने रंथी मूकेछे तेओ मुवा पछी अवटनिरोगन नामना नरकमां पड़ेछे. त्यां तेओने यमदूतां एवाज खाडाओ वगेरेमां रंथी मूकीने झेरवाळा अभिना धुमाडाथी मुझवेछे ॥ ३३ ॥ जे घरधणी अतिथि अथवा अभ्यागतोनी उपर वारंवार क्रोध करीने जाणे तेओने वाळी नाखवा धारतो होय तेम कूर आंख्यथी जुवेछे ते पर्यावर्त्तन नामना नरकमां पड़ेछे. त्यां वज्रजैवी चांचवाळा गरज, कंक, कागडा अने वट वगेरे पक्षीओ बलात्कारथी ए कूर दृष्टिवाळा माणसनी आंख्योने उखडी ले छे ॥ ३४ ॥ धनना अभिमान-वाळो, पोतानेज श्रेष्ठ माननार, आहुं जोनारां, सर्वनी शंका राखनार अने धन खरचाई जइने खूटी जवानी बीकथी जेनुं हृदय तथा मोहुं सुकाया करेछे एवो जे माणस जंपीने नहि बेसतां यक्षनी पेठे धननी रक्षा करेछे ते माणस मुवा पछी सूचीमुख नामना नरकमां पड़ेछे. त्यां धनना यक्ष

ये स्निह वा अंधा वटकुसूलउहादिषु भूतानि निरुंधति तथाऽमुत्र तेष्वेवोपवेश्य सगरेण वह्निना धूमेन निरुंधति ॥ ३३ ॥ यस्निह वा अतिथीनभ्यागतान्वा गृहपतिसकृदुपगतमन्युर्दिधक्षुरिव पापेन चक्षुषा निरीक्षते तस्य वाऽपि निरये पापदृष्टेरक्षिणी वज्रतुंडा यथाः कंककाकवदादयः प्रसह्योस्वलादुत्पाटयंति ॥ ३४ ॥ यस्निह वा आढ्याभिमतिरहंकृतिस्तिर्यक्प्रेक्षणः सर्वतोऽभिर्विशंकी अर्थव्ययनाशंचितया परिशुष्यमाणहृदयवदनो निवृत्तिमनवगतो ग्रह इवार्थमभिरक्षति स चापि प्रेत्य तदुत्पादनोत्कर्षणशमलग्रहः सूचीमुखे नरके निपतति यत्र ह वित्तग्रहं पापपुरुषं धर्मपुरुषा वायका इव सर्वतोऽंगेषु सूत्रैः परिवयंति ॥ ३५ ॥ एवंविधा नरका यमा लये संति शतशः महस्रशस्त्रेषु च सर्व एवार्थमवर्तिनो ये केचिदिहोदिता अनुदिताश्चावनिपते पर्यायेण विशंति तथैव धर्मानुवर्तिन इतरत्र इह तु पुनर्भवे त उभयशेषाभ्यां निविशंति निवृत्तिलक्षणमार्गं आदावेव व्याख्यातः ॥ एतावानेवांडकोशो यश्चतुर्दशया पुराणेषु विकल्पित उपगीयते यत्तद्भगवतो नारायणस्य साक्षान्महापुरुषस्य स्थविष्ठं रूपमात्ममायागुणमयमनुवर्णितमादृतः पठति शृणोति श्रावयति स उपगेयं भगवतः परमात्मनोऽग्राह्यमपि श्रद्धाभक्तिविशुद्धबुद्धिर्वेद ॥ ३६ ॥

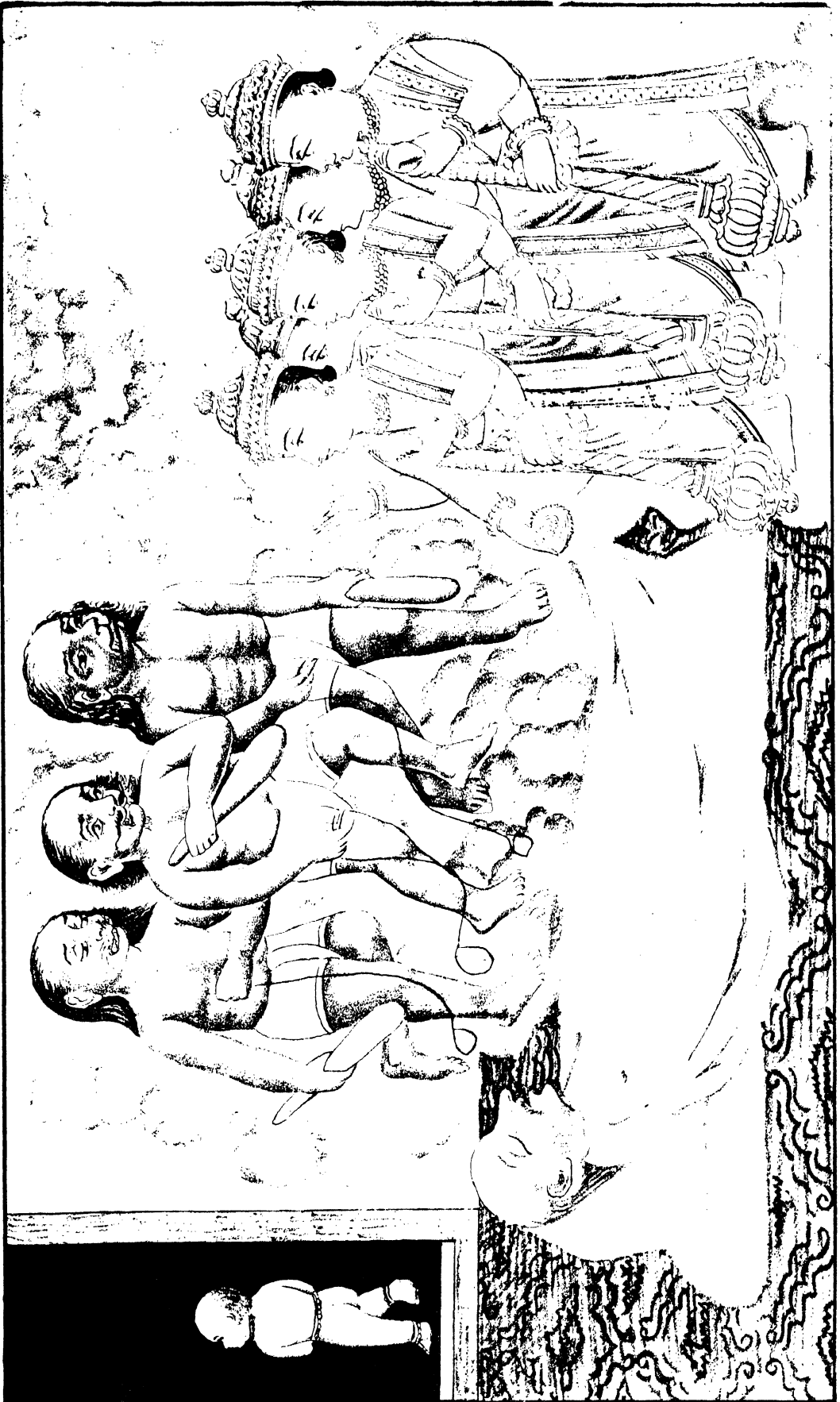
जेवो ए पापी पुरुष के जेने धन पेदा करवानुं अने वधारवानुं पापज लागुं छे तेने यमना दूतां दरजीओनी पेठे द्वाराओवते सघळा अंगोमां खीली ले छे ॥ ३५ ॥ आवी रीतनां नरको यमपुरीमां सेंकडो अने हजारो छे. ए सघळांओमां, सघळा अधर्मी लोको के जेओमां केटलाएकनुं में वर्णन आप्युं अने केटलाएकनुं नथी पण आप्युं तेओ अनुक्रमथी पड़ेछे. एवी रीतिज धर्मेने अनुसरनारा लोको स्वर्गादिक लोकमां जायछे अने पुण्य तथा पाप ए बन्नेना बाकी रहेला भागथी अहीं मनुष्यलोकमां पुनर्जन्मनेसारू आवेछे. निवृत्तिधर्म पाळवाथी जवानो मार्ग तो पेहेलांज [द्वितीयस्कंध-मां] कहेलो छे. हे राजा ! ब्रह्मांड आटलुंज छे के जेना पेढाना भेद पुराणोमां चौद प्रकारना केहेवायछे. साक्षात् महापुरुष भगवान् नारायणनुं

मायाना गुणोत्थी बनेलुं जे स्थूलरूप [ब्रह्मांड] छे तेनुं वर्णन हुं तमारी पासै करी चुक्यो. जे माणस आदरभावथी आ प्रकरणनो पाठ करे, सां-
भळे के संभळाने तेनी बुद्धि श्रद्धाथी अने भक्तिथी शुद्ध थायछे अने तेम श्रवाथी परमात्मानुं सत्य स्वरूप के जे अत्यंत गूढ छे तेने पण जाणी श-
केछे ॥ ३६ ॥ भगवानना स्थूल तथा सूक्ष्म रूपनुं श्रवण करी संन्यासीए प्रथम स्थूलरूपना ध्यानमां मनने वढ्य करवुं अने पछी धीरे धीरे बुद्धि-

श्रुत्वा स्थूलं तथा सूक्ष्मं रूपे भगवतो गतिः ॥ स्थूले निर्जितमात्मानं शनैः सूक्ष्मं धिया नयेदिति ॥ ३७ ॥ भृद्धीपवर्षमरि-
दद्रिनभःसमुद्रपातालदिङ्गरकभागणलोकसंस्था ॥ गीता मया तव नृपाद्भुतमीश्वरस्य स्थूलं वपुः सकलजीविनिकायधाम
॥ ३८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां पंचमस्कंधे नरकानुवर्णनं नाम षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥
समाप्तोऽयं पंचमः स्कंधः ॥ ५ ॥ ॥

वडे सूक्ष्मरूपमां लइ जवुं ॥ ३७ ॥ हे राजा ! पृथ्वी, द्वीप, खंड, नदीओ, पर्वतो, आकाश, समुद्र, पाताल, दिशाओ, नरक, ज्योतिश्वक अने बी-
जा पण केटलाएक लोकनी स्थिति के जे सघळा प्राणीओना समूहना स्थानकरूप ईश्वरना अद्भुत अने स्थूल शरीररूप छे, ते में तमारी पासै कही
देबाडी ॥ ३८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना पंचमस्कंधनो नरकानुवर्णन एवा नामनो छवीशमो अध्याय मंपूर्ण ॥ २६ ॥ पंचमस्कंध समाप्त ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते पंचमस्कंधः समाप्तः ॥

॥ अथ श्रीमद्भागवते पष्ठस्कंधः प्रारंभः ॥

પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે' - આપે પ્રથમ નિવૃત્તિમાર્ગે યથાર્થ રીતે કૈંહો છે કે જે માર્ગથી અનુક્રમે બ્રહ્માની પ્રાપ્તિ થઈને બ્રહ્માની સાથે મોક્ષ થાયછે ॥ ૧ ॥
 હે મુનિ ! જેથી સ્વર્ગાદિક સુખજ મળે એવો પ્રવૃત્તિમાર્ગે પળ કૈંહો છે કે જેથી અવિદ્યાવાળા પુરુષને વારંવાર ભોગનેમાટે દેહની પ્રાપ્તિ થયા કરેછે ॥ ૨ ॥ અધર્મથી મળવાનાં અનેક નરકો અને સ્વાયંભુવ મનુનો પેહેલો મન્વંતર પળ કૈંહો ॥ ૩ ॥ પ્રિયવ્રત તથા ઉત્તાનપાદ રાજાનો વંશ, તેમાં થયેલા રાજાઓનાં ચરિત્રો, અને દ્વીપ, સ્ખંડ, સમુદ્ર વગેરે, નદીઓ, બગીચા તથા વૃક્ષોવિષે પળ વર્ણન આપી ગયા ॥ ૪ ॥ ભાગ, લક્ષણ અને પ્રમાણ-સહિત ભૂમંડલની સ્થિતિ અને જ્યોતિશ્ચક્ર તથા પાતાલોની આ સ્થિતિ પળ જેવી રીતે પરમેશ્વરે કરી છે તેપ્રમાણે આપ કહી ગયા ॥ ૫ ॥ હવે હે મહારાજ ! એ ઉગ્ર વેદનાવાળા નરકોમાં જેથી ન પડાય એવો ઉપાય મારી પાસે કહેવો જોઈએ ॥ ૬ ॥ શુકદેવજી કહેછે. - મન, વચન અને કાયાથી

શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ નિવૃત્તિમાર્ગઃ કથિત આદૌ ભગવતા યથા ॥ કમયોગોપલબ્ધેન બ્રહ્મણા યદસંસૃતિઃ ॥ ૧ ॥ પ્રવૃત્તિલક્ષણશ્ચૈવ ત્રૈગુણ્યવિષયો મુને ॥ યોઽસાવલીનપ્રકૃતેર્ગુણસર્ગઃ પુનઃ પુનઃ ॥ ૨ ॥ અધર્મલક્ષણા નાના નરકાશ્રાનુવર્ણિતાઃ ॥ મન્વંતરશ્ચ વ્યાસ્યાત આદ્યઃ સ્વાયંભુવો યતઃ ॥ ૩ ॥ પ્રિયવ્રતોત્તાનપદોર્વંશસ્તચરિતાનિ ચ ॥ દ્વીપવર્ષસમુદ્રાદિનિધુવાનવનસ્પતીન્ ॥ ૪ ॥ ધરામંડલસંસ્થાનં ભાગલક્ષણમાનતઃ ॥ જ્યોતિષાં વિવરાણાં ચ યથેદમસૃજદ્વિભુઃ ॥ ૫ ॥ અધુનેહ મહાભાગ યથૈવ નરકાન્નરઃ ॥ નાનોગ્રયાતનાં નેયાતન્મે વ્યાસ્યાતુમર્હસિ ॥ ૬ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ન ચેદિદૈવાપચિતિં તથાઽહસઃ કૃતસ્ય કુર્યાન્મનઽક્ષિપાણિભિઃ ॥ ધ્રુવં સ વૈ પ્રેત્ય નરકાનુપૈતિ યે કીર્તિતા મે ભવતસ્તિમયાતનાઃ ॥ ૭ ॥ તસ્માત્પુરૈવાશ્વિહ પાપનિષ્કૃતૌ યતેત મૃત્યોરવિપદ્યતાત્મના ॥ દોષસ્ય દૃષ્ટ્વા ગુરુલાઘવં યથા ભિષક્ ચિકિત્સેત રુજાં નિદાનવિત્ ॥ ૮ ॥

જે પાપ કરેલું હોય તેનું મન, વચન અને કાયાથી જે માણસ બરાબર પ્રાયશ્ચિત્ત [નિવારણનો વિધિ] ન કરે તે માણસ મુલા પછી અવદ્ય નરકમાં પડેછે, કે જે દારુણ દુઃસ્વવાળાં નરકોવિષે હું તમારી પાસે કહી ગયો છું ॥ ૭ ॥ એટલામાટે પાપનું નિવારણ કરવામાં મુલા પેહેલાંજ યત્ન કરવું જોઈએ, તે પળ દેહને વિપત્તિ ન આવી હોય તે પેહેલાં સાવધાન મનથી અને તુરંતજ કરવું જોઈએ. રોગનાં નિદાન જાણનારો વૈદ્ય જેમ વાતપિત્તાદિક દોષનું ઘણાપણું અને થોડાપણું જોઈને તેને અનુકૂલ આવે એવી ચિકિત્સા કરે તેમ માણસે પળ પાપનું ઘણાપણું અને થોડાપણું જોઈને તેને અનુકૂલ આવે એવું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ ॥ ૮ ॥

૧. આ પેહેલા અધ્યાયમાં વિષ્ણુના દુતોએ પાપીને છોડાવ્યો અને પછી તેનું પાપ જણાવવાનેમાટે યમદુતોએ ધર્મ વગરેનું લક્ષણ કહ્યું એ કથા કહેવામાં આવેલો.
 ૨. દ્વિતીયસ્કંધમાં. ૩. તૃતીયસ્કંધમાં. ૪. ચતુર્થસ્કંધના આરંભમાં.

परीक्षित राजा पूछेछे.- प्रत्यक्ष देखवामां आवता राजदंडादिक उपरथी अने शाल्महारा सांभळवामां आवता नरकपातादिक उपरथी पापने पो-
तानुं अहित जाणेछे तोपण प्रायश्चित्त कऱ्या पछी पण पाछुं पाप करेछे, एटलामाटे जे प्रायश्चित्त कहेलुं छे ते खरूं निवारण छे एम शी रीते कही
शकाय ? केम के तेथी पाप निर्मूल तो थनुं नर्था अने निर्मूल थनुं होय तो पाछुं उत्सन्न थवुंज न जोइए ॥ ९ ॥ जेम हाथी नाह्या छतां पण पाछो
धूल नाखीने पोताना शरीरने मेलुं करेछे तेम माणस एक वार प्रायश्चित्त करीने पाछुं वळी पाप करेछे. एटलामाटे पाप थवुं बंध न रेहेवानेलीधे नर-
कमां तो अवश्य पडवुंज पडशे तेथी प्रायश्चित्तने हुं व्यर्थ मानुंछुं ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- कृच्छ्र अने चांद्रायणादिक प्रायश्चित्तथी पाप पोताना
मूलसहित नाश पामेछे एम छेज नहि. जे माणस ज्ञानी न होय तेज प्रायश्चित्त करवानो अधिकारी छे; माटे प्रायश्चित्त करवाथी जोके पापनो नाश थाय-

राजोवाच ॥ ॥ दृष्टश्रुताभ्यां यत्पापं जानन्नप्यात्मनोऽहितम् ॥ करोति भूयो विवशः प्रायश्चित्तमथो कथम् ॥ ९ ॥ क्वचिन्निवर्त-
तेऽभद्रात् क्वचिच्चरति तत्पुनः ॥ प्रायश्चित्तमतोऽप्यर्थं मन्ये कुंजरशौचवत् ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कर्मणा कर्मनिर्हरो न
ह्यात्यंतिक इष्यते ॥ अविद्वदधिकारित्वात्प्रायश्चित्तं विमर्शनम् ॥ ११ ॥ नाश्रतः पथ्यमेवात्र व्याधयोऽभिभवन्ति हि ॥ एवं निय-
मकृद्वाजन् शनैः क्षेमाय कल्पते ॥ १२ ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण शमेन च दमेन च ॥ त्यागेन सत्यशौचाभ्यां यमेन नियमेन च ॥ १३ ॥
देहवाग्बुद्धिजं धीरा धर्मज्ञाः श्रद्धयान्विताः ॥ क्षिपंत्यघं महदपि वेणुगुल्ममिवानलः ॥ १४ ॥ केचित्केवलया भक्त्या वासुदे-
वपरायणाः ॥ अघं धुन्वंति कात्स्न्येन नीहारमिव भास्करः ॥ १५ ॥ ॥

छे, तोपण अज्ञाननो नाश नहि थवाथी तेना संस्कारनेलीधे फरी फरीने पापनो कोंटो फुट्या करेछे. खरूं प्रायश्चित्त जोइए तो ज्ञानज छे ॥ ११ ॥ पथ्य अ-
न्न खानारो माणस जेम पोताने कोइ व्याधिनी हरकत नहि पडतां समर्थ थायछे तेम हे राजा ! नियमो पाळनारो माणस पण पोताने कोई रागाद्वेषादिक-
नी हरकत नहि पडतां धीरे धीरे तत्त्वज्ञान मेलववामां समर्थ थायछे ॥ १२ ॥ एकाग्रता, ब्रह्मचर्य, मननो निग्रह, इंद्रियोनो निग्रह, दान, सत्य, पवित्रता,
आर्हिंसा वगैरे यम, अने जप वगैरे नियमथी श्रद्धावाळा अने धर्म जाणनारा धीर पुरुषो पोताना देह, वाणी अने बुद्धिथी थएला मोटा पापने पण अग्नि
जेम वांसना समूहने बाळी नाखे तेम बाळी नाखेछे ॥ १३ ॥ १४ ॥ परंतु एप्रमाणे चालवुं घणुंज कठण छे, माटे बीजुं मुख्य अने सुगम प्रायश्चित्त कहेलुं.
भगवानेज शरणे रेहेनारा केटलाएक विरल पुरुषो, सूर्य जेम अंधाराने मटाडी नाखे तेम एकली भक्तिथीज सघळां पापने मटाडी नाखेछे ॥ १५ ॥

१ स्त्रीजुं स्मरण, कीर्तन, क्रीडा, जोडुं, छानी वात करवी, संकल्प करवो, निश्चय करवो अने संभोग करवो, ए आठ प्रकारजुं मैथुन केहेवायछे अने ए-
थी उलडुं ते ब्रह्मचर्य केहेवायछे.

हे राजा ! ज्ञानना मार्गथी पण भक्तिको मार्ग श्रेष्ठ छे. वैष्णवोनी सेवाथी भगवान्मांज पोतानी इन्द्रियोने तत्सर राखनार माणस, जेवो पापथी मुक्त थाय तेवो तप वगैरे करवाथी थतो नथी ॥ १६ ॥ आ भक्तिमार्गज सुखरूप अने विद्यादिकना भयथी रहित होवानेलीधे घणो सरस छे. ए मार्गमां दयालु अने कामना वगरना भगवद्भक्तो चालेछे एटलामाटे ज्ञानमार्गनी पेटे एकलां रेहेवानी के कर्ममार्गनी पेटे मत्सरवाळा लोकौनी पण तेमां धास्ती नथी ॥ १७ ॥ भक्ति, बीजा कशानी गरज राख्या वगर पवित्र करी शकेछे पण चांद्रायण वगैरे प्रायश्चित्तो तो भक्तिकी सहायता विना पवित्र करी शकतां नथी. हे राजा ! नदीओ जेम मदिराना घडाने पवित्र करी शके नहि तेम प्रायश्चित्तो, भगवान्थी विमुख माणसने पवित्र करी शकतां नथी, पण भक्ति तो थोडी छतां पण पवित्र करेछे ॥ १८ ॥ जे लोकोए भगवानना गुणोमां मात्र प्रीतिवाळुं मन भगवानना चरणारविंदमां एक वारज पेसाडेलुं होय

न तथा ह्यधवान् राजन् पूयेत तपआदिभिः ॥ यथा कृष्णार्पितप्राणस्तत्पूरुषनिषेवया ॥ १६ ॥ सध्रीचीनो ह्ययं लोके पंथाः क्षेमोक्तु-
तोभयः ॥ सुशीलाः साधवो यत्र नारायणपरायणाः ॥ १७ ॥ प्रायश्चित्तानि चीर्णानि नारायणपराइमुखम् ॥ न निःपुनंति राजेंद्र
सुराकुंभमिवापगाः ॥ १८ ॥ सकृन्मनः कृष्णपदारविंदयोर्निवेशितं तद्गुणरागि यैरिह ॥ न ते यमं पाशश्रुतश्च तद्गुणं स्वप्नेपि
पश्यंति हि चीर्णनिष्कृताः ॥ १९ ॥ अत्र चोदाहरंतीममितिहासं पुरातनम् ॥ इतानां विष्णुयमयोः संवादस्तं निबोध मे ॥ २० ॥
कान्यकुब्जे द्विजः कश्चिद्दासीपतिरजामिलः ॥ नाम्ना नष्टसदाचारो दास्याः संसर्गदूषितः ॥ २१ ॥ बंधक्षकैतवैश्रैर्गैर्हि-
तां वृत्तिमास्थितः ॥ विभ्रल्लुडंबमशुचिर्यातयामास देहिनः ॥ २२ ॥ एवं निवसतस्तस्य लालयानस्य तत्सुतान् ॥ कालोऽयगा-
न्महान् राजन्नशशीत्यायुषः समाः ॥ २३ ॥

ते लोको स्वप्नमां पण यमने अथवा पाशने धरनारा तेमना दूतोने देखता नथी; केम के तेटलाथी तेओनां सघळां पापोनुं प्रायश्चित्त थई जायछे ॥ १९ ॥ आ विषयमां विष्णुना अने यमना दूतोना संवादवाळो एक जुनो इतिहास केहेवामां आवेछे ते मारी पासेथी सांभळो ॥ २० ॥ कनोजमां एक दासीनो पति अजामिल नामनो ब्राह्मण हतो. ते दासीना संसर्गथी खराब थवानेलीधे तेनो सदाचार नाश पास्यो हतो ॥ २१ ॥ बान पकड-
वां, जुगार, ठगाई अने चोरी वगैरेनी नीच आजीविका चलावतो हतो. अपवित्रपणाथी कुटुंबनुं पोषण करतां ए अजामिल प्राणिओने दुःख देतो हतो ॥ २२ ॥ एप्रमाणे रेहेता अने दासीना पुत्रोने लडावता ए अजामिलने आयुष्यनां अठ्ठाशी वर्षनो मोटो काले बीती गयो ॥ २३ ॥

१ राखेली रांड.

ए बुढाने दश दीकरा हता, तेओमां जे नाहनो हतां तेनुं 'नारायण' नाम हतुं अने ते मावापने बहुज प्यारो हतो ॥ २४ ॥ अम्फुट अने मधुर बोल-
नारा ए छोकरीमां आसक्ति राखतो अने तेनी रमत जातो ए बुढो बहुज राजी थतो हतो ॥ २५ ॥ खातां, पीतां, जमतां, जमाडतां अने पीवरावतां
बालकना खेहमां बंधाएला ए मूढ, पासे आवेलां मरणने नहि जाणतो हतो ॥ २६ ॥ एप्रमाणे रेहेनारा ते अज्ञानी अजामिलनुं मन, मरणना स-
मयमां नारायण नामना छोकरीमां गेयुं ॥ २७ ॥ पाश लइने पोताने लेवाने आवेला, अत्यंत दारुण, बांका मुखवाळा, अने उभा मोवाळावाळा त्रण
पुरुषोने जोइने व्याकुल थएला ते अजामिले उंचा अने बहुज लांबा सादर्या, छेटे रमत्रामां लागेला पोताना नारायण नामना छोकरीने बोलाव्यो

तस्य प्रवयसः पुत्रा दश तेषां तु योजमः ॥ बालो नारायणो नाम्ना पित्रोश्च दयितो भृशम् ॥ २४ ॥ स बद्धहृदयस्तस्मिन्नर्भके
कलभार्पिणि ॥ निरीक्षमाणस्तल्लीलां मुमुदे जरथो भृशम् ॥ २५ ॥ सुंजानः प्रपिवन् खादन् बालकखेहयंत्रितः ॥ भोजयन्पाय-
यन्मूढो न वेदागतमंतकम् ॥ २६ ॥ स एवं वर्तमानोऽज्ञो मृत्युकाल उपस्थिते ॥ मर्ति चकार तनये बाले नारायणाह्वये ॥ २७ ॥
स पाशहस्तांस्त्रीन् दृष्ट्वा पुरुषान् भृशदारुणान् ॥ वक्रतुंडान्धूरोभमानात्मानं नेतुमागतान् ॥ २८ ॥ दूरे क्रीडनकासक्तं पुत्रं नारा-
यणाह्वयम् ॥ प्लावितेन स्वरेणोच्चैराजुहावाकुलैर्द्रियः ॥ २९ ॥ निशम्य त्रियमाणस्य ब्रुवतो हरिकीर्तनम् ॥ भर्तुर्नाम महाराज
पार्षदाः सहसाऽपतन् ॥ ३० ॥ विकर्षतोऽर्तहृदयादासीपतिमजामिलम् ॥ यमप्रेष्यान्विष्णुदूता वारयामासुरोजसा ॥ ३१ ॥
ऊर्ध्वनिषेधितास्तांस्ते वैवस्वतपुरःसराः ॥ के यूयं प्रतिषेद्धारो धर्मराजस्य शासनम् ॥ ३२ ॥ कस्य वा कुत आयाताः कस्माद-
स्य निषेधथ ॥ किं देवा उपदेवा वा यूयं किं सिद्धमतमाः ॥ ३३ ॥ सर्वे पद्मपलाशाक्षाः पीतकौशेयवाससः ॥ किरीटिनः
कुंडलिनो लसत्पुष्करमालिनः ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ मरवा पडेला ए बुढाना मोढांमांथी भगवाननुं नाम नीकळ्युं ते सांभळी भगवानना पार्षदो तुरत त्यां आवी पोहोंच्या ॥ ३० ॥ ते-
ओए यमदूतो के जेओ दासीना पति अजामिलने तेना हृदयमांथी खेंचता हता तेओने जोरावरीथी अटकाव्या ॥ ३१ ॥ अटकावेला ते यमना दू-
तोए तेओने कळुं के 'यमराजानी आज्ञाने अटकावनारा तमे कोण छो, कोना छो, क्यांथी आव्या छो, अने आने लई जवानी शामाटे मनार्ह क-
रोछो ? तमे कोइ देव छो, उपदेव छो, के मोटा सिद्धलोक छो ? ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अमे तमने ओळखता नथी माटे रीस नहि करजो. सघळा तमे

१ छोकरीनुं नाम नारायण हतुं तेना महिमानेलीधे, ते छोकरीने लडावतो ते पण भक्तिरूपज थयुं, एम सिद्धांतमां समजवानुं छे.

હે મહાત્મા પુરુષો ! કર્મ કરનારાઓથી પુણ્ય પળ થાયછે; કેમ કે તેઓને ગુણોનો મંગ લાગેલો છે. જો કોઈ અકર્તા હોય તો તેનાથી પાપ ન થાય, પરંતુ જે દેહધારી છે તે કર્મ કન્યાવગર રહેતોજ નથી, અને કર્મ કરનારથી પાપ પળ અવશ્ય થાયછે; માટે સર્વ પ્રાણિયો શિક્ષાને યોગ્ય છે ॥ ૪૪ ॥ જે ધર્મીએ અહીં જેટલો અને જે પ્રકારનો ધર્મ અથવા અધર્મ કરેલો હોય તે ધર્મી મરણ પામ્યા પછી પરલોકમાં તેટલું અને તે પ્રકારનું ફલ મોગવેછે ॥ ૪૫ ॥ આ જન્મમાં ગુણોની વિચિત્રતાનેલીધે શાંતપણાથી, ધોરપણાથી, ને મૂઢપણાથી અથવા સુખથી, દુઃખથી અને સુ-સ્વ-દુઃખના મેઢાપણાથી જેમ પ્રાણીઓમાં ત્રણ પ્રકાર જોવામાં આવેછે તેમ જન્માંતરમાં પણ એવા ત્રણ પ્રકારો હોવાનું અનુમાન થાયછે ॥ ૪૬ ॥ જેમ વર્તમાનકાલની વસંતાદિક ઋતુ, ભૂતકાલસંબંધી વસંતાદિકના અને ભવિષ્યકાલસંબંધી વસંતાદિકના ફૂલ-ફલ વગેરે ગુણોને જંગાવેછે; એટલે વર્તમાન વસંત ઋતુમાં જેવાં ફૂલ-ફલ વગેરે દેખાય છે તેવાંજ ભૂત વસંતમાં હતાં અને ભવિષ્ય વસંતમાં થશે इत्यादि અનુમાન થાયછે; તેવી-રીતે જે પ્રાણી વર્તમાન જન્મમાં શાંત, સુખી અને ધાર્મિક છે તે ભૂત જન્મમાં તેવોજ હતો અને ભવિષ્ય જન્મમાં પણ તેવોજ થશે; અને જે પ્રાણી વ-

સંભવંતિ હિ ભદ્રાણિ વિપરીતાનિ ચાનયાઃ ॥ કારિણાં ગુણમંગોસ્તિ દેહવાન્નહ્યકર્મકૃત્ ॥ ૪૪ ॥ યેન યાવાન્ યથા ધર્મોઽધર્મો વેદહ સમીહિતઃ ॥ સ એવ તત્ફલં મુંકે તથા તાવદમુત્ર વૈ ॥ ૪૫ ॥ યથેહ દેવપ્રવરાસ્ત્રૈવિધ્યમુપલભ્યતે ॥ ભૂતેષુ ગુણવૈચિત્ર્યાત્તથા-ઽન્યત્રાનુમીયતે ॥ ૪૬ ॥ વર્તમાનોઽન્યયોઃ કાલો ગુણાભિજ્ઞાપકો યથા ॥ एवं जन्मान्ययोरेतद्धर्मधर्मनिर्दर्शनम् ॥ ૪૭ ॥ મનસૈવ પુરે દેવઃ પૂર્વરૂપં વિપશ્યતિ ॥ અનુમીમાંમતે પૂર્વ મનમા ભગવાનજઃ ॥ ૪૮ ॥ યથાઽજ્ઞસ્તમસા યુક્ત ઉપાસ્તે વ્યક્તમેવ હિ ॥ ન વેદ પૂર્વમપરં નષ્ટજન્મસ્મૃતિસ્તથા ॥ ૪૯ ॥

ર્તમાન જન્મમાં મૂઢ, દુઃખી અને અધાર્મિક છે તે ભૂત જન્મમાં તેવોજ હતો અને ભવિષ્ય જન્મમાં પણ તેવોજ થશે इत्यादि અનુમાન થાયછે; એટલે વર્તમાન જન્મપરથી પણ પ્રાણીઓનાં ભૂત જન્મની અને ભવિષ્ય જન્મની પરીક્ષા થઈ શકેછે ॥ ૪૭ ॥ ધર્મ-અધર્મ જાણવાની આ રીત બીજાઓનેમાટે છે પણ યમરાજા તો પોતાની નગરીમાં બેઠા બેઠા, જીવના પૂર્વજન્મની સ્થિતિને મનથીજ વરાવર જાણી શકેછે અને ભવિષ્ય જન્મની સ્થિતિને પણ યોગ્ય રીતે વિચારી શકેછે; કારણ કે તે ईश्वरकोटिમાં છે ॥ ૪૮ ॥ દેહમાં રહેલા અંતર્યામી ईश्वर પણ જીવના પૂર્વ જન્મની અને ભવિષ્ય જન્મની સ્થિતિને જાણેછે; અને અવિધારૂપ ઉપાધિવાળો જીવ તો કેવલ વર્તમાન દેહનેજ જાણેછે પણ ભૂત-ભવિષ્ય દેહને જાણી શક્તો નથી. જેમ ઉંધમાં સુતેલો માણસ, તે વચ્ચેના સ્વપ્નસંબંધી દેહનેજ જાણેછે પણ જાગ્રતના દેહને અથવા તે પેહેલાની સ્વપ્ન અવસ્થાના દેહને જાણતો નથી, તેમ જન્મ થવાથી જેની સ્મૃતિ નાશ પામી છે એવો જીવ પૂર્વજન્મને કે પરજન્મને જાણતો નથી ॥ ૪૯ ॥

કર્મ કરવાની પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો, જ્ઞાનેન્દ્રિયોથી જાણવાના પાંચ વિષયો અને મન, ૯ મોઝ ઉપાધિમાં રહેલો પોતે મત્તરમાં એક જ જીવ જ્ઞાનેન્દ્રિય, કર્મેન્દ્રિય અને મનના વિષયોને પામે છે ॥ ૫૦ ॥ ઉપરના સોઝ ભાગવાલું અને ત્રણ ગુણોથી બનેલું અનાદિ લિંગશરીર જીવને વારંવાર જન્મ-મરણ વગેરે સંસાર આપ્યા કરે છે કે જેનેલીધે હર્ષ, શોક, મય અને પીડાઓ થયા કરે છે ॥ ૫૧ ॥ જેણે છ દિવ્યોને જીતી નથી એવા અજ્ઞાની જીવને તેની મરજી નહિ છતાં પણ ૯ લિંગશરીર, કર્મ કરાવે છે અને જીવ પોતે કોશોદાના જીવડાનીપેટે કર્મથી પોતાના સ્વરૂપને ઢાંકી દર્દીને પાછો તેમાંથી નીકળવાનો ઉપાય જાણતો નથી ॥ ૫૨ ॥ કોઈ પ્રાણી, ક્ષણમાત્ર પણ કર્મ કર્યાવગર કદી રહેતો નથી. પૂર્વકર્મના સંસ્કારથી પ્રકટ થયેલા રાગ-દ્વેષાદિક ગુણો, બલાત્કારથી ૯ પરતંત્ર પડેલા જીવને કર્મ કરાવે છે; અને તે કર્મેનેલીધે જીવને નોખનોખા દેહ આવે છે ॥ ૫૩ ॥ ધર્મે ને અધર્મરૂપ

પંચમિઃ કુરુતે સ્વાર્થાન્ પંચ વેદાથ પંચમિઃ ॥ એકસુ ષોડશન ત્રીન્ સ્વયં મસદશોઽશ્રુતે ॥ ૫૦ ॥ તદેતત્ પોઢશકલં લિંગં શક્તિ-ત્રયં મહત્ ॥ ધત્તેઽનુસંમૃતિં પુંસિ હર્ષશોકમયાતિદામ્ ॥ ૫૧ ॥ દેહજ્ઞો જિતષદ્ગો નેચ્છન્કર્મણિ કાર્યતે ॥ કોશકાર ઇવા-ત્માનં કર્મણાચ્છાદ્ય મુહ્યતિ ॥ ૫૨ ॥ ન હિ કશ્ચિત્ક્ષણમપિ જાતુતિષ્ઠ્યકર્મકૃત્ ॥ કાર્યતે હ્યવશઃ કર્મ ગુણૈઃ સ્વાભાવિકૈર્વાલાત્ ॥ ૫૩ ॥ લબ્ધ્વા નિમિત્તમવ્યકં વ્યકાવ્યકં ભવ્યુત ॥ યથાયોનિ યથાવીજં સ્વભાવેન વલીયમા ॥ ૫૪ ॥ એષ પ્રકૃતિસંગેન પુરુષસ્ય વિપર્યયઃ ॥ આસીત્સ એવ ન ચિરાદીશસંગાદિલીયતે ॥ ૫૫ ॥ અયં હિ શ્રુતસંપન્નઃ શીલવૃત્તગુણાયઃ ॥ ધૃતવ્રતો મૃદુર્દાતઃ સત્યવાન્મંત્રવિચ્છુચિઃ ॥ ૫૬ ॥ ગુર્વશ્યતિથિવૃદ્ધાનાં શુશ્રુષુર્નિરંકૃતઃ ॥ સર્વશ્રુતસુહૃત્સાધુર્મિતવાગનસૂચકઃ ॥ ૫૭ ॥ એકદાઽસૌ વનં યાતઃ પિતૃસંદેશકૃદ્વિજઃ ॥ આદાય તત આવૃત્તઃ ફલપુષ્પમમિત્કુશાન્ ॥ ૫૮ ॥ દર્દશ કામિનં કંચિચ્છૃદ્ઃ સહ મુજિષ્યયા ॥ પીત્વા ચ મધુર્મેરેયં મદાઘૂર્ણિતનેત્રયા ॥ ૫૯ ॥ ॥ ॥

અદૃષ્ટનેલીધે તે અદૃષ્ટને મળ્લતું સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ [લિંગ] શરીર પ્રાપ્ત થાય છે અને તે શરીર, જોકે વીર્ય અને રુધિર સઘડાં સરખાંજ છે તોપણ કર્મની બલવાન વાસનાનેલીધે માતાપિતાનાં શરીર સરખું થાય છે ॥ ૫૪ ॥ જીવને આ સઘડી સ્વપ્ન દેહાભિમાનથી થયેલી છે અને તે દેહાભિમાન પરમેશ્વરના ભજનથી તુરતજ મટે છે ॥ ૫૫ ॥ આ અજામિલ, પ્રથમ તો શાસ્ત્રોના અભ્યાસવાળો હતો; સારો સ્વભાવ, મદાચાર અને મદુણોના મંડા-રૂપ હતો; સર્વ પ્રાણિઓનો સ્નેહી, ભલો, ષોડાવોલો અને ઈર્થ્યરહિત હતો; સાચાવોલો, મંત્રોને જાણનાર, પવિત્ર, કોમલ સ્વભાવનો, જિતેન્દ્રિય, નિયમો પાલનાર અને અહંકાર રહિત હતો; તથા ગુરુ, અભિ, અતિથિ અને વૃદ્ધોની સેવા કરતો હતો ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ એક દિવસ પિતાની આજ્ઞાથી વનમાં ગયેલો હતો ત્યાંથી ફલ, ફુલ, સમિધ અને ડમોને લઈ પાછો વળતાં, કોઈ કામી શૂદ્ર ગંડની સાથે ચાલ્યો આવતો હતો તે તેના જોવામાં

आव्यो. लोटनी मदिरा पीवाना मदनलीधे ते गंडनी आव्यो धूमती हती ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ जेनां वल्ह नीकळी जतां हतां एवी ए छाकटी गंडनी माथे क्रीडा करता, गाता आवता, हेमता अने निर्लज्ज ए आचारघट्ट शूद्रे चंद्रनथी लीपेला पोताना हाथथी ए गंडनुं आलिंगन कच्युं हतुं. ए शूद्रने समीपमां देखी तुरतज मोह पामेलो आ अजामिल कामदेवने वश्य थई गयो ॥ ६० ॥ ६१ ॥ पोतानी धीरज अने ज्ञानप्रमाणे मनने रोकवा लाग्यो तोपण कामदेवे कंपवी दीधिला मनने स्थिर राखी शक्यो नहि ॥ ६२ ॥ ए शूद्र अने गंडने जोवार्थी उत्पन्न थएला कामदेवरूपी झोडे प-कडेलो, स्मृति वगरणो थएलो, मनथी ते गंडनुंज चिंतन करतो अजामिल, स्वधर्म पाळवार्थी अटक्यो ॥ ६३ ॥ जेटलुं बापनुं धन हतुं ते सघळुं आपीने तेनेज राजी करवा लाग्यो. मनने गमे एवा साग साग पदार्थो आपीने ते गंड जेम जेम राजी थाय तेम तेम करवा लाग्यो ॥ ६४ ॥ पापी

मत्तया विश्वथन्नीव्या व्यपेतं निरपन्नपम् ॥ क्रीडंतमनुगायंतं हंसंतमनयांजतिके ॥ ६० ॥ दृष्ट्वा तां कामलिप्तेन बाहुना परिरं-
भिताम् ॥ जगाम हृच्छयवशं सहसैव विमोहितः ॥ ६१ ॥ स्तंभयन्नात्मनात्मानं यावत्सत्त्वं यथाश्रुतम् ॥ न शशाक समा-
धातुं मनो मदनवेपितम् ॥ ६२ ॥ तन्निमित्तस्मरव्याजग्रहयस्तो विचेतनः ॥ तामेव मनसा ध्यायन् स्वधर्माद्रिरराम ह ॥ ६३ ॥
तामेव तोषयामास पित्र्येणार्थेन यावता ॥ ग्राम्यैर्मनोरमैः कामैः प्रसीदेत यथा तथा ॥ ६४ ॥ विप्रां स्वभार्यामप्रौढां कुले
महति लंभिताम् ॥ विससर्जाचिरात्पापः स्वैरिण्याऽपांगविद्धधीः ॥ ६५ ॥ यतस्ततश्चोपनिन्ये न्यायतोऽन्यायतो धनम् ॥ वभा-
रास्याः कुटुंबिन्याः कुटुंबं मंदधीरयम् ॥ ६६ ॥ यदसौ शास्त्रमुल्लंघ्य स्वैरचार्यैर्युगर्हितः ॥ अवर्तत चिरं कालमघायुरशु-
चिर्मलात् ॥ ६७ ॥ तत एनं दंडपाणेः सकाशं कृतकिल्बिषम् ॥ नेष्यामोऽकृतनिर्वेशं यत्र दंडेन शुद्ध्यति ॥ ६८ ॥ इति
श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे अजामिलोपाख्याने प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥

अने छीनालनी आंख्यनी अणीओथी वींधाई गएला आ अजामिले ब्राह्मण जातनी अने मोटा कुलनी दीकरी पोतानी नाहानी उमरनी खीने तुरतज छोडी दीधी ॥ ६५ ॥ ज्यां लांथी न्यायथी अने अन्यायथी धन लावीने आ मंद बुद्धिवाळा अजामिले, आ गंडनांज कुटुंबनुं पोषण कच्युं छे ॥ ६६ ॥ यथेष्ट रीते चालनार, आर्यलोकोए धिक्कोरेलो, पापरूप जीवनवाळो, अपवित्र अने मलिन पदार्थ खानारो आ अजामिल, शास्त्र-मार्गनुं उल्लंघन करी घणा कालसुधी वल्यो छे अने पाळुं पापोनुं प्रायश्चित्त पण कच्युं नथी, एटलामाटे आने यमराजानी पासे लई जशुं के ज्यां शि-क्षा थावार्थी प्राणीओ पापमुक्त थायछे ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो पेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ ॥

शुकदेवजी कहेछे^१.- न्यायमां पोहोचेल ए भगवानना दूतोए एप्रमाणे यमना दूतोनुं बोलवुं सांभळी तेओने नीचेप्रमाणे कहुं ॥ १ ॥ विष्णु-
ना दूतो कहेछे.- अहो अफसोस छे ! के न्याय करनाराओनी सभाने अधर्म अभडावी दीधी छे; केम के ए सभासां शिक्षाने योग्य नहि एवा
निष्पाप लोकोने वृथा शिक्षा करवामां आवेछे ॥ २ ॥ न्यायाधीशो प्रजानां मातापितातुल्य होयछे माटे तेओ सज्जन अने समदृष्टि राखनारा जोइए-
ए लोको पण जो निरपराधीओने शिक्षा करवा लागे तो पछी प्रजाओए कोने शरणे जवुं ? ॥ ३ ॥ न्यायाधीशो अधर्म करवा लागे तो पछी बीजा-
ओ पण तेप्रमाणेज करे; केम के मोटो पुरुष जे जे काम करे तेप्रमाणे बीजाओ पण करेछे अने मोटो पुरुष जे वातने प्रमाण गणे तेने बीजाओ

श्रीशुक उवाच ॥ एवं ते भगवद्भूता यमदूताभिभाषितम् ॥ उपधार्याथ तान् राजन् प्रत्याहुर्नयकोविदाः ॥ १ ॥ विष्णुदूता
उचुः ॥ अहो कष्टं धर्मदशामधर्मः स्पृशत सभाम् ॥ यत्रादंज्येष्वपापेषु दंडो यैर्ध्रियते वृथा ॥ २ ॥ प्रजानां पितरो ये च शास्त्रारः
साधवः समाः ॥ यदि स्यात्तेषु वैषम्यं कं यांति शरणं प्रजाः ॥ ३ ॥ यद्यदाचरति श्रेयानितरस्तत्तदीहते ॥ स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्त-
दनुवर्तते ॥ ४ ॥ यस्यांके शिर आधाय लोकः स्वपिति निर्दृतः ॥ स्वयं धर्ममधर्मं वा न हि वेद यथा पशुः ॥ ५ ॥ स कथं न्यर्पि-
तात्मानं कृतमैत्रमचेतनम् ॥ विश्रंभणीयो भूतानां सघृणो द्रोघुमर्हति ॥ ६ ॥ अयं हि कृतनिर्वेशो जन्मकोट्यंहसामपि ॥ यद्व्या-
जहार विवशो नाम स्वस्त्ययनं हरेः ॥ ७ ॥ एतेनैव ह्यधोनोऽस्य कृतं स्यादयनिष्कृतम् ॥ यदा नारायणायेति जगाद चतुरक्षरम्
॥ ८ ॥ स्तेनः सुरापो मित्रघ्नुरब्रह्मा गुरुतल्पगः ॥ स्त्रीराजपितृगोहंता ये च पातकिनोऽपरे ॥ ९ ॥

पण तेप्रमाणे गणेछे ॥ ४ ॥ जेना खोळासां माथुं मूकीने लोको निश्चित रीते सुई रहेछे ते धणी पतेज जां पशु जेवो बनीने धर्म के अधर्म जा-
णतो न होय तो तेने विश्वासघातनुं पाप लागेछे ॥ ५ ॥ लोकोनुं विश्वासपात्र न्यायाधीश जो दयालु होय तो, लोको के जे अज्ञान अने भगोसाथी
पोतानुं शरीर सौपी बेठेला होय छे तेओनो द्रोह केमज करे ? ॥ ६ ॥ आ अजामिल करगडो जन्मोनां पापोनुं पण प्रायश्चित्त करी चुक्यो छे; केम के प-
रवशपणामां महामंगलरूप भगवाननुं नाम तेणे लीधुं छे ॥ ७ ॥ 'हे नारायण! आव' ए वाक्यमां जोके चार अक्षरवाळुं आभासमात्र भगवाननुं
नाम बोल्यो छे तोपण एटलार्थीज आ पापीनां पापोनुं निवारण थई चुक्युं छे ॥ ८ ॥ चोर, मदिरापीनार, मित्रनो द्रोह करनार, ब्रह्महत्या करनार,

? आ बीजा अध्यायमां विष्णुना पार्षदो यमना दूतोने भगवानना नामनो अद्भुत महिमा संभळावीने पछी केटलाक दिवने अजामिलने विष्णुलोका-
मां लई गया, ए कथा केहेबाबो.

सावकी मानो मंग करनार, स्त्रीने मारनार, गजाने मारनार, बापने मारनार, गोहत्या करनार, अने बीजा पण सघळा पापीओनेमोटे, भगवानतुं नाम लेवाय एज उत्तम प्रायश्चित्त छे; केम के नाम लेवानेलीधे भगवान् तेने पोतानो करी लेखेछे ॥ ९ ॥ १० ॥ भगवाननां नाम लेवार्थी जेवी पापीनी शुद्धि थायछे तेवी शुद्धि, वेदने जाणनारा मनु वगोरे महात्माओए कहेलां चांद्रायणादिक प्रायश्चित्तोर्था पण थती नथी; केम के भगवानतुं नाम पाप मटाडवा उपरांत भगवानना गुणोने पण जणावनारू छे ॥ ११ ॥ प्रायश्चित्त, पापोना मूलने मटाडनार नथी; केम के प्रायश्चित्त कच्या पछी मन पाछुं पापना मार्गमां दोडेछे. एटलामोटे पापोनो अत्यंत नाश करवानी इच्छा धरावनाराओनेमोटे तो भगवानना गुणोतुं वर्णनज प्रायश्चित्त छे; केम के भगवानना गुणोतुं वर्णन करवार्थी अंतःकरण शुद्ध थायछे ॥ १२ ॥ तो हवे सघळा पापोतुं प्रायश्चित्त करनारा अजामिलने तमार

सर्वेपापप्यधवतामिदमेव सुनिष्कृतम् ॥ नाम व्याहरणं विष्णोर्पतस्तद्विषया मतिः ॥ १० ॥ न निष्कृतैरुदितैर्ब्रह्मवादिभिस्तथा विशुद्धयत्यधवान् व्रतादिभिः ॥ यथा हरेर्नामपदैरुदाहृतैस्तदुत्तमश्लोकगुणोपलंभकम् ॥ ११ ॥ नैकांतिकं तद्धि कृतेऽपि निष्कृतं मनः पुनर्धावति चेदसत्ये ॥ तत्कर्मनिर्द्धारमभीप्सतां हेरुणानुवादः खलु सत्वभावनः ॥ १२ ॥ अथैनं माऽप्यनयत कृताशेषाधनिष्कृतम् ॥ यदसौ भगवन्नाम प्रियमाणः समग्रहीत् ॥ १३ ॥ सांकेत्यं पारिहास्यं वा स्तोभं हेलनमेव वा ॥ वैकुण्ठनामग्रहणमशेषाधहरं विदुः ॥ १४ ॥ पतितः स्वलितो भग्नः संदृष्टस्तम आहतः ॥ हरिरित्यवशेनाह पुमान्ब्रह्मति यातनाम् ॥ १५ ॥ गुरुणां च लघूनां च गुरुणि च लघूनि च ॥ प्रायश्चित्तानि पापानां ज्ञात्वोक्तानि महर्षिभिः ॥ १६ ॥

लई जवो नहि; केम के मरती वखते^१ आ माणसे पूरा अक्षरार्थी भगवानतुं नाम लीधुं छे ॥ १३ ॥ पुत्रादिकना नाम उपरार्थी, मशकरीर्थी, गानो आलाप पूरवासारू, अथवा गाल दईने पण भगवानतुं नाम लेवाय तो ते नाम सघळां पापोने मटाडेछे एवो सिद्धांत छे ॥ १४ ॥ पडतां, देश वागतां, हाडकां भांगतां, सर्प वगोरे करडतां ताव वगोरेनी पीडा थतां अथवा लाकडी वगोरे वागतां पण जे माणस परवशपणार्थी भगवानतुं नाम ले ते, यमपुरीनां कष्ट भोगववाने योग्य नथी ॥ १५ ॥ मोटा ऋषियोए विचारी विचारीने मोटां पापोनेमोटे मोटां अने नाहानां पापोनेमोटे नाहानां प्रायश्चित्तो करवानी व्यवस्था कही छे पण भगवानना नामने ए व्यवस्था लागु पडती नथी. जेम मदिरानो एक छांटो पीवार्थी पण महापाप थायछे तेम भगवानना स्मरणमात्रार्थी पण सघळां पापोनो नाश थायछे ॥ १६ ॥

१ भगवानतुं नाम मरवाटाणे लेवानुं कहुं तेथी पाछळ्थी बीजां पाप धवानो संभव नथी एम जणावुं छे.

તપ, દાન અને જપ વગેરે પ્રાયશ્ચિત્તોથી, જે પાપોના ઉદ્દેશથી એ પ્રાયશ્ચિત્તો કન્યાં હોય તેજ પાપો નાશ પામેછે પણ તે પાપોનાં સૂક્ષ્મ સંસ્કાર નાશ પામતો નથી અને ભગવાનનાં કીર્તન વગેરેથી તો એ સંસ્કાર પણ નાશ પામેછે^૧ ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાનથી અથવા અજ્ઞાનથી પણ લેવાણું ભગવાનનું નામ, જેમ બાલકે અજ્ઞાનથી નાખેલો અમિ પણ કાઠના ગંજને બાઢી નાખેછે તેમ માણસનાં સઘળાં પાપને બાઢી નાખેછે ॥ ૧૮ ॥ જેમ કોઈ જોરાતું ઓસડ, યદ્દેચ્છાથી અને શ્રદ્ધાવગર સ્વાઈ ગયું હોય તોપણ પોતાનો ગુણ દેખાડ્યા વગર રહેતું નથી તેમ ભગવાનના નામરૂપી મંત્ર કોઈના ઉપદેશ વિના અને શ્રદ્ધાવગર બોલાઈ જાય તોપણ પોતાનું કામ કન્યાવગર રહેતો નથી ॥ ૧૯ ॥ શુકદેવજી કહેછે. — હે રાજા ! એવી રીતે એ ત્રિણુના પાર્ષદોએ ભગવત્સંબંધી ધર્મનો નિર્ણય કરી તે અજામિલ બ્રાહ્મણને યમદૂતના પાશથી છોડાવતાં મરણથી પણ છોડાવ્યો ॥ ૨૦ ॥ હે શત્રુને વશ્ય કરનાર ! ભગવાનના દૂતોએ

તૈસ્તાન્યઘાનિ પૂર્યંતે તપોદાનજપાદિભિઃ ॥ નાર્થમજં તદ્વદ્યં તદપીશાંઘ્રિમેવયા ॥ ૧૭ ॥ અજ્ઞાનાદથવા જ્ઞાનાદુત્તમશ્લોકનામ યત્ ॥ સંકીર્તિતમઘં પુંસો દહેદેયો યથાજ્નલઃ ॥ ૧૮ ॥ યથાઞ્ઞદં વીર્યતમપુત્રુક્તં યદ્દેચ્છયા ॥ અજાનતોઽવ્યાત્મગુણં કુર્યાન્મંત્રોઽપ્યુદાહતઃ ॥ ૧૯ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ન એવં સુવિનિર્ણય ધર્મ ભાગવતં નૃપ ॥ તં યામ્યપાશાન્નિર્મુચ્ય વિપ્રં મૃત્યોર્મમૂસુ-ચન્ ॥ ૨૦ ॥ ॥ ઇતિ પ્રત્યુદિતા યામ્યા દૂતા યાત્વા યમાંતિકે ॥ યમરાજે યથાસર્વમાચચ્છુરરિદમ ॥ ૨૧ ॥ દ્વિજઃ પાશાદ્વિનિ-મુક્તો ગતભીઃ પ્રકૃતિં ગતઃ ॥ વવંદે શિરસા વિષ્ણોઃ કિંકરાન્ દર્શનોત્સવઃ ॥ ૨૨ ॥ તં વિવશુમભિત્ય મહાપુરુષકિંકરાઃ ॥ સહસા પદ્યતસ્તસ્ય તત્રાંતર્દધિરેજનઘ ॥ ૨૩ ॥ અજામિલોપયથાકર્ણ્ય દૂતાનાં યમકૃણ્યોઃ ॥ ધર્મ ભાગવતં શુદ્ધં ત્રૈવિદ્યં ચ ગુણાશ્રયમ્ ॥ ૨૪ ॥ ભક્તિમાન્ ભગવત્પાશુ માહાત્મ્યશ્રવણાદ્ધરેઃ ॥ અનુતાપો મહાનાસીત્સરતોઽશુભમાત્મનઃ ॥ ૨૫ ॥

કાહાડી મુકેલા યમના દૂતોએ યમરાજાની પાસે જઈ એ સઘળી હકીગત કહી ॥ ૨૧ ॥ પાશમાંથી છૂટેલો, નિર્ભય થયેલો અને સ્વસ્થતામાં આવેલો એ અજામિલ, દર્શનથી પરમ આનંદ પામી ભગવાનના પાર્ષદોને મસ્તકથી પગે લાગ્યો ॥ ૨૨ ॥ એને કાંઈ બોલવાની ઇચ્છા થઈછે એમ જાણી ભગવાનના પાર્ષદો એ અજામિલ જોઈ રહેતાંજ તુરત અંતર્ધાન થઈ ગયા ॥ ૨૩ ॥ યમના દૂતો પાસેથી વેદમાં પ્રતિપાદન કરેલો સગુણ ધર્મ અને ભગવાનના પાર્ષદો પાસેથી, ભગવાને પ્રતિપાદન કરેલો શુદ્ધ નિર્ગુણ ધર્મ સાંભળવાથી તથા ભગવાનના મહિમાનું શ્રવણ કરવાથી અજામિલને તુરત ભગવાનમાં ભક્તિ ઉત્પન્ન થઈ અને પોતાનું પાપ સંભારીને મોટો પશ્ચાત્તાપ થયો ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥

૧ જેમ એક વાર દીવો કરવાથી ઘાટાં અંધારાંનો પણ નાશ થાયછે તેવી રીતે એક વાર ભગવાનનું નામ લેવાથી પણ સઘળાં પાપોનો નાશ થાયછે. અને વારંવાર નામ લીધા કરીએ તો જેમ દીવો રાહી મુકવાથી કોઈ વચ્ચે પળ અંધારું થાય નહિ તેમ બીજાં પાપ ઉત્પન્નજ થાય નહિ અને એમ કરવાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય એવો અભિપ્રાય છે. અજામિલને તો ભગવાનના નામથીજ પાપનો ક્ષય થયો અને વાસનાનો ક્ષય તો ભગવાનના પાર્ષદોનાં દર્શન વગેરેથી થયો એમ સમજાયછે.

“अहो ! हुं के जे मनने नहि जीतनारो छुं तेणे बहु मुंडुं कऱ्युं. शुद्ध जातिनी स्त्रीमां संतान उत्पन्न करीने में मारूं ब्रह्मत्व खोई दीधुं ॥ २६ ॥ हुं के जे सत्पुरुषोए निंदेलो, पापी अने कुलमां काजळरूप छुं तेने धिक्कार छे. में नाहानी अवस्थानी पतिव्रता स्त्रीनो लग्न करी मदिरा पीनारी आ व्यभिचारिणीमां गमन कऱ्युं ॥ २७ ॥ अहो ! वृद्ध, अनाथ, दुःखित अने जेओनो बीजो कोइ पुत्रादिक नथी एवां मात्रापने, नीचनी पेटे ले-ओना उपकार नहि संभारतां में तुरतज तजी दीयां ॥ २८ ॥ हुं महाद्वारुण नरकमां जरूर पडीश के जे नरकमां धर्मनो नाश करनारा कांमी लो-को अनेक वेदनाओ भोगवेछे ॥ २९ ॥ अहो ! आ ते मने स्वप्न थयुं के आ अदभुत वात में जागतां दीठी ! पाशथी बांधीने जेओ मने खेचता हता तेओ हमणां क्यां गया अने सुंदर दर्शनवाळा जे लोकोए, मने पाशथी बांधीने नरकमां लइ जवातां छोडाव्यो ते चार सिद्धलोको क्यां गया ? ॥ ३० ॥

अहो मे परमं कष्टमश्रुदविजितात्मनः ॥ येन विद्यावितं ब्रह्म दृषत्या जायतात्मना ॥ २६ ॥ धिब्बां विगर्हितं सद्भिर्दुष्कृतं कुलक-जलम् ॥ हित्वा बालां सतीं योजं सुरापामसतीमगाम् ॥ २७ ॥ वृद्धावनाथौ पितरौ नान्यबंधू तपस्विनौ ॥ अहो मयायुना त्य-क्तावकृतज्ञेन नीचवत् ॥ २८ ॥ सोऽहं व्यक्तं पतिव्यामि नरके भ्रशदारुणे ॥ धर्मघ्नाः कामिनो यत्र विंदति यमयातनाः ॥ २९ ॥ किमिदं स्वप्न आहोस्विताक्षादृष्टमिहाद्भुतम् ॥ क्व याता अद्य ते ये मां व्यकर्षन्पाशपाणयः ॥ ३० ॥ अथ ते क्व गताः सिद्धाश्रत्वा-रश्चारुदर्शनाः ॥ व्यमोचयन्नीयमानं बद्ध्वा पाशैरथोभुवः ॥ ३१ ॥ अथापि मे दुर्भगस्य विबुधोत्तमदर्शने ॥ भवितव्यं मंगलेन ये-नात्मा मे प्रसीदति ॥ ३२ ॥ अन्यथा म्रियमाणस्य नाशुर्चेष्टलीपतेः ॥ वैकुण्ठनामग्रहणं जिह्वा वक्तुमिहाहति ॥ ३३ ॥ क्व चाहं कितवः पापो ब्रह्मघ्नो निरपत्रपः ॥ क्व च नारायणेत्येतद्भगवन्नाम मंगलम् ॥ ३४ ॥ सोऽहं तथा यतिव्यामि यतचित्तैर्द्रियानिलः ॥ यथादुष्टय आत्मानमंधे तमसि मज्जये ॥ ३५ ॥ विमुच्यतामिमं बंधमविद्याकामकर्मजम् ॥ सर्वभूतसुहृच्छांतो मैत्रः करुण आत्मवान् ॥ ३६ ॥

॥ ३१ ॥ जोके आ जन्ममां हुं दुर्भाग्य अने पापी छुं तो पण पूर्वजन्मनुं कांइक मोटुं पुण्य होवुं जोइए, नहिर ए मोटा देवताओनुं दर्शन के जे-थी अंतःकरण निर्मल थयुं ते केमज थाय ? ॥ ३२ ॥ पूर्वजन्मनुं पुण्य न होय तो हुं के जे अपवित्र अने दामीनो पति छुं तेनी जीभमांथी भगवा-नुं नाम नीकळवुंज संभवे नहि ॥ ३३ ॥ जुगारी, पापी, ब्रह्मत्वने खोई देनार अने निर्लज्ज हुं क्यां अने नारायण एवी रीतनुं महामंगलरूप भ-गवाननुं नाम क्यां ? ॥ ३४ ॥ हवे चित्त, इंद्रिय तथा प्राणवायुने जीर्तिने हुं एवुं यल करीश के जेथी मारा आत्माने फरीवार महामोहमां डुबवा नहि दउं ॥ ३५ ॥ अविद्या, कृष्णा तथा कर्मथी उत्पन्न थएला आ बंधनने तोडी नाखी तथा सर्व प्राणीओनो खेही, शांत, दयावान, मित्रतावाळो

अने धैर्यवान् थईने स्त्रीरूपी भगवाननी मायाए गळीजवाएला मारा आत्माने छोडावीश के जे स्त्रीए मने मुंडाना वानरानी पेटे अधम रीते नचा-
वेलो छुं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ साची वातमां ध्यान राखी अने देहादिकमां 'हुं तथा मारुं' एवी खोटी बुद्धिने छोडी दइ हुं भगवाननां कीर्त्तनादिकथी
शुद्ध थएला मनने भगवानमां धरीश." ॥ ३८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- ए प्रमाणे साधु पुरुषोना क्षणमात्रना संगथी जेने परम वैराग्य उत्पन्न थयुं
एवो अजामिल, पुत्रादिकना स्नेहरूप सर्व बंधनमांथी छूटो पडी हरिद्वारमां गयो ॥ ३९ ॥ देवलोकोना स्थानकरूप ए हरिद्वारमां बेसी योगनो आश्रय
करिने सर्व इंद्रियोने विषयोमांथी खेंची लेतां अजामिले मनने आत्मांमां जोडी दीधुं ॥ ४० ॥ आत्माने देह अने इंद्रियादिकथी जुदो पाडी तेने
चित्तनी एकाग्रताथी अनुभवरूप अने परब्रह्मरूप भगवानना स्वरूपमां जोडी दीधो ॥ ४१ ॥ ज्यारे भगवानना स्वरूपमां बुद्धिनी निश्चलता थई

मोचये ग्रस्तमालानं योषिन्मथ्यालमायया ॥ विक्रीडितो ययैवाहं क्रीडाश्रुग इवाधमः ॥ ३७ ॥ ममाहमिति देहादौ हित्वाऽमिथ्या-
र्थधीर्मतिम् ॥ धास्ये मनो भगवति शुद्धं तत्कीर्तनादिभिः ॥ ३८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति जातसुनिर्वेदः क्षणसंगेन साधुषु ॥
गंगाद्वारमुपेयाय मुक्तसर्वानुबंधनः ॥ ३९ ॥ स तस्मिन् देवसदन आसीनो योगमार्श्रितः ॥ प्रत्याहर्तेन्द्रियग्रामो युयोज मन आ-
त्मनि ॥ ४० ॥ ततो गुणेभ्य आत्मानं वियुज्यालसमाधिना ॥ युयोज भगवद्धामि ब्रह्मण्यनुभवात्मनि ॥ ४१ ॥ यद्दुर्पारतथीस्तस्मिन्-
द्राक्षीत्पुरुषान्पुरः ॥ उपलभ्योपलब्धान्प्राग्ववंदे शिरसा द्विजः ॥ ४२ ॥ हित्वा कलेवरं तीर्थं गंगायां दर्शनादनु ॥ सद्यः स्वरूपं जगृहे
भगवत्पार्श्ववर्तिनाम् ॥ ४३ ॥ साकं विहायसा विप्रो महापुरुषकिंकरीः ॥ हैमं विमानमारुह्य ययौ यत्र श्रियःपतिः ॥ ४४ ॥ एवं स
विप्लावितसर्वधर्मा दास्याः पतिः पतितो गर्ह्यकर्मणा ॥ निपात्यमानो निरये हतव्रतः सद्यो विमुक्तो भगवन्नाम श्रुत्वा ॥ ४५ ॥ नातः
परं कर्मनिबंधकृतं मुमुक्षतां तीर्थपदानुकीर्तनात् ॥ न यत्पुनः कर्मसु सज्जते मनो रजस्तमोभ्यां कलिलं ततोऽन्यथा ॥ ४६ ॥ ॥

त्यारे भगवानना पार्षदो तेनी पासे आव्या तेओने आगळ जोएला तेथी ओळखीने अजामिले मस्तकवडे तेओने प्रणाम कऱ्या ॥ ४२ ॥ पार्षदेनूं
दर्शन थया पछी गंगाजीमां अजामिलनो देह छूटी गयो अने तेने तुरत भगवानना पार्षदोना जेवुंज रूप प्राप्त थयुं ॥ ४३ ॥ पछी ते अजामिल भग-
वानना पार्षदोनी साथे सुर्वणना विमानमां बेसी आकाश मार्गे ज्यां लक्ष्मीजीना पति नारायण रहेछे ते वैकुण्ठमां गयो ॥ ४४ ॥ एप्रमाणे सघळा धर्मोना
नाश करनार, दासीनो पति, दुष्टकर्म करवाथी पतित थएलो अने नियमोने तोडनार अजामिल, नरकमां लई जवामां आवतो हतो तेटली वारमां
भगवाननुं नाम लेवायाथी तुरत छूटी गयो ॥ ४५ ॥ भगवाननां कीर्त्तनविना कर्मना मूलने कापनार बीजुं कांई पण नथी; केम के भगवाननुं
कीर्त्तन करवाथी मन पाछुं कर्ममां लागतुंज नथी अने कीर्त्तन विना बीजां प्रायश्चित्तो करवाथी तो रजोगुण अने तमोगुणथी मेलुंज रेहेछे ॥ ४६ ॥

परम गुह्य अने पापने मटाडनार आ इतिहासने जे माणस श्रद्धासहित सांभळे अने जे भक्तियुक्ती कही संभळवे ते माणस जोके पापी होय तोपण नरकमां नहि जतां अने यमदूतांनी नजर पण नहि पडतां विष्णुना लोकमां पूजायछे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मरती वखते अजामिले पुत्रना नाम उपरशी भगवाननुं नाम लीधुं तोपण ते भगवानना धामने पामी गयो ल्यारे श्रद्धार्थी भगवाननुं नाम लेनार माणस भगवानना धामने पामे तेमां तो शुंज केहेवुं ॥ ४९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे - यमराजा के जेमना स्वाधीनमां सर्व लोको छे तेमणे पोताना दूतांनी बात सांभळी, ए प्रमाणे भगवानना पार्षदाए आज्ञानो भंग करी मारीने काहाडी मूकेला ए दूतांने पछी शुं कहुं? ॥ १ ॥ हे महाराज ! यमराजानी आज्ञानो भंग काइ टेकाणैथी थएलो में सांभळेल नथी एटलामांटे आ बावतमां लोकोने संशय पड़ेछे ते आपविना बीजो

य एवं परमं गुह्यमितिहासमधापहम् ॥ शृणुयाच्छ्रद्धया युक्तो यश्च भक्त्यानुकीर्तयेत् ॥ ४७ ॥ न वै स नरकं याति नेक्षितो यम-
किंकरैः ॥ यदप्यमंगलो मर्त्यो विष्णुलोकं महीयते ॥ ४८ ॥ त्रियमाणो हेर्नाम गृणन्पुत्रोपचारितम् ॥ अजामिलोऽप्यगाढाम किं
पुनः श्रद्धया गृणन् ॥ ४९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधेऽजामिलोपाख्याने द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ राजोवाच ॥
निशम्य देवः स्वभद्रोपवर्णितं प्रत्याह किं तच्च प्रति धर्मराजः ॥ एवं हताज्ञो विहतामुरारेनैदेशिकैर्यस्य वशे जनोऽयम् ॥ १ ॥
यमस्य देवस्य न दंडभंगः कुतश्चनर्ये श्रुतपूर्व आसीत् ॥ एतन्मुने वृश्चति लोकसंशयं न हि त्वदन्यो इति मे विनिश्चितम् ॥ २ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भगवत्पुरुषै राजन्याभ्याः प्रतिहतोद्यमाः ॥ पतिं विज्ञापयामासुर्यमं संयमिनीपतिम् ॥ ३ ॥ यमदूता ऊचुः ॥
कति संतीह शास्तारो जीवलोकस्य वै प्रभो ॥ त्रैविध्यं कुर्वतः कर्म फलाभिव्यक्तिहेतवः ॥ ४ ॥ यदि स्युर्वहवो लोके शास्तारो
दंडधारिणः ॥ कस्य स्यातां न वा कस्य मृत्युश्चाश्मृतमेव वा ॥ ५ ॥ ॥ ॥

कोइ नहि कापे एवो मारो निश्चय छे ॥ २ ॥ शुकदेवजी केहेछे - हे राजा ! भगवानना पार्षदाए जेओनी तैयारी तोडी नाखी एवा यमदूताए पोताना अने यमपुरीना स्वामी यमराजाने नीचेप्रमाणे विज्ञप्ति करी ॥ ३ ॥ यमदूतो केहेछे - हे प्रभु ! सात्विक, राजस अने तामस कर्म करनारा जीवलोकने कर्मनां फल आपनारा न्यायाधीशो आ जगतमां केटलाक छे ? ॥ ४ ॥ जो जगतमां आज्ञा चलावनारा अमलदारी घणा होय तो सुख अने दुःख कोने थाय अने कोने न थाय ? एक अमलदार हा कहे तो बीजो ना कहे तैथी कोईने पण सुख-दुःख न थावां जोइए अने मघळा अमलदारी एक-मत होय तो पण तेओए परस्परनी इच्छामां संमति आपवीज जोइए तैथी पण सुख-दुःखनी व्यवस्था रहे नहि ॥ ५ ॥ ॥ ॥

१. आ बीजा अध्यायमां यमराजाए वंणवांना उत्कर्षनुं वर्णन करी पोताना दूतांने थंडा पाडीने तेओने वंणवांना दास बनाव्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

कर्म करनारा घणा लोकोना अमलद्वारो पण घणा होय तो पल्ली खंडपनि राजाओनी पेटे अमलद्वारपणुं मात्र केहेवानुं ज रेहे ॥ ६ ॥ अमे तो जाणिये छिये के राजाओ सहित सर्व प्राणिओना स्वामी, आज्ञा करनार, शिक्षा करनार अने माणसोना पुण्यपापनुं विवेचन करनार तमे एकज छो ॥ ७ ॥ ते तमें करेली आज्ञा हाल जगतमां चालती नथी; केम के चार अद्भुत सिद्धोए तमारी आज्ञा तोडी छे ॥ ८ ॥ पापी अजामिलने तमारी आज्ञाथी अमे नरकमां लावता हता त्यां ए चार सिद्धोए बलात्कारथी अमारा पाश कापी नाखी तेने छोडाव्यो छे ॥ ९ ॥ ए वात केहेवामां जो अमारुं हित धारता हो तो एओ कोण हता, ए जाणवा इच्छिये छिये. अजामिल “नारायण” एटलुं बोल्यो त्यां ‘विहीश नहि.’ एम बोलता तेओ तुरतज आव्या हता ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— प्रजाओने शिक्षा करनार यमराजा, एप्रमाणे दूतोए पूछवाथी प्रसन्न थइ भगवानना चरणार-

किं तु शास्तृबहुत्वे स्याद्बहूनामिह कर्मिणाम् ॥ शास्तृत्वमुपचारो हि यथा मंडलवर्तिनाम् ॥ ६ ॥ अतस्त्वमेको भूतानां मेश्वराणामधीश्वरः ॥ शास्ता दंडधरो नृणां शुभाशुभविवेचनः ॥ ७ ॥ तस्य ते विहृतो दंडो न लोके वर्ततेऽयुना ॥ चतुर्भिर्भुजैः सिद्धैराज्ञा ते विप्रलंभिता ॥ ८ ॥ नीयमानं तवादेशादस्माभिर्यातनागृहान् ॥ व्यमोचयन्यातकिंनं छित्वा पाशान् प्रसह्य ते ॥ ९ ॥ तांस्ते वेदिदुमिच्छामो यदि नो मन्यसे क्षमम् ॥ नारायणेत्यभिहिते माभैरित्याययुर्दुतम् ॥ १० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति देवः स आपृष्टः प्रजासंयमनो यमः ॥ प्रीतः स्वदूतान् प्रत्याह स्मरन्पादांबुजं हरेः ॥ ११ ॥ यम उवाच ॥ परो मदन्यो जगतस्तस्थुषश्च ओतं प्रोतं पटवद्यत्र विश्वम् ॥ यदंशतोऽस्य स्थितिजन्मनाशा नस्योतवद्यस्य वशे च लोकः ॥ १२ ॥ यो नामभिर्वाचि जनान्निजायां वधाति तं त्यामिव दामभिर्गाः ॥ यस्मै बलिं त इमे नामकर्मनिबंधवद्धाश्चक्रिता वहति ॥ १३ ॥

विंदनुं स्मरण करतां नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ ११ ॥ यमराजा केहेछे.— स्थावर अने जंगम ए वस्तेनो स्वामी मारार्थी जुदोज छे. हुं तो केवल जंगमोनो, तेओमां पण माणसोनो अने तेओमां पण पापीओनोज स्वामी छुं अने ते पण उपर केहेला जुदा ईश्वरने आधीन रहीने अमल चलावुंछुं जेना अंशरूप ब्रह्मा, विष्णु अने रुद्रथी आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलय थायछे तथा नाकमां नाथेला बलदनी पेटे सर्व लोको जेने वश्य छे ते सर्वना स्वामी परमेश्वरमां तो तांतणामां लुगडानी पेटे जगत् आखुं ओतप्रोत थइ ग्हुं छे ॥ १२ ॥ बलदोने दामडांथी जेम नाथमां बांधी ले तेम ए परमेश्वरे सर्व लोकोने ब्राह्मणादिक नामथी पोतानी वेदवाणीमां बांधी लीया छे. नाम अने कर्मरूप बंधनोथी बंधाएला सर्व लोको बीकना माच्या तेमने आधीन रहीने कर्म करेछे ॥ १३ ॥

हुं, इंद्र, निर्वृति, वरुण, चंद्रमा, अग्नि, शिव, पवन, सूर्य, ब्रह्मा, अदितिना पुत्र, विश्वदेवा, वसु, साध्य, मरुद्गण, सिद्धलोको अने बीजा पण भृगु वगैरे प्रजापतिओ अने देवताओना स्वामीओ के जेओने रजोगुण के तमोगुणनो स्पर्श पण नथी अथवा सत्त्वगुणज जेओमां प्रधान छे तेओ पण मायाना स्पर्शनेलीधे ए परमेश्वरे धारेलाने जाणी शकता नथी ल्यारे तेओथी बीजा नज जाणे तेमां तो केहेवुंज शुं ? ॥ १४ ॥ १५ ॥ रूप जेस पोताने जोनारां चक्षुने जाणी शकतां नथी तेस प्राणीओ पण ए परमेश्वर के जे सर्व जीवोना अंतर्गामी अने द्रष्टा छे तेमने इंद्रियोथी, मनथी, प्राणथी, हृदयथी के चाणीथी जाणी शकतां नथी. ए जगतना परमेश्वर माराथी जुदाज छे ॥ १६ ॥ स्वतंत्र, सर्वोत्कृष्ट, महात्मा अने मायाना अधिपति ए परमेश्वर भगवानना मनोहर पार्षदो जगतमां फरेछे अने तेओनां रूप, गुण अने स्वभाव घणुंकरिने भगवाननां जेवांज

अहं महेंद्रो निर्वृतिः प्रचेताः मोमोऽग्निरीशः पवनोऽर्जो विरिचः ॥ आदित्यविश्वे वसवोऽथ साध्या मरुद्गणा रुद्रगणाः ससिद्धाः ॥ १४ ॥ अन्ये च ये विश्वसृजोऽग्नेशा भृगवादयो सृष्टरजस्तमस्काः ॥ यस्येहितं न विदुः सृष्टमायाः सत्त्वप्रधाना अपि किं त-
तोऽन्ये ॥ १५ ॥ यं वै न गोभिर्मनसाऽऽभिर्वा हृदा गिरा वाऽसुभृतो विचक्षते ॥ आत्मानमंतर्हृदि संतमालनां चक्षुर्यथैवाकृतय-
स्ततः परम् ॥ १६ ॥ तस्यात्मतंत्रस्य हरेरधीशितुः परस्य मायाऽधिपतेर्महात्मनः ॥ प्रायेण दूता इह वै मनोहराश्ररति तद्गुणगुणस्व-
भावाः ॥ १७ ॥ भूतानि विष्णोः सुरसृजितानि दुर्दर्शिल्लिगानि महाद्भुतानि ॥ रक्षति तद्रक्तिमतः परेभ्यो मत्तश्च मर्त्यानिथ सर्वतश्च ॥ १८ ॥ धर्मं तु साक्षाद्भगवत्प्रणीतं न वै विदुर्ऋषयो नापि देवाः ॥ न सिद्धसुरस्या असुरा मनुष्याः कुतश्च विद्याधरचरणादयः ॥ १९ ॥ स्वयंभून्नरिदः शंसुः कुमारः कपिलो मनुः ॥ प्रह्लादो जनको भीष्मो बलिर्वैयामकिर्वयम् ॥ २० ॥ द्वादशैते विजानीमो धर्मं भागवतं भटाः ॥ गुह्यं विशुद्धं दुर्बोधं यं ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते ॥ २१ ॥ ॥ ॥

होयछे ॥ १७ ॥ जेओतुं दर्शन मळवुंज अशक्य छे एवा, देवताओए पूजेला अने महा अद्भुत भगवानना पार्षदो, भगवाननी भक्ति करनारा मनु-
ष्योतुं शत्रुओथी, माराथी अने अग्नि वगैरे उपद्रवोथी पण रक्षण करेछे ॥ १८ ॥ एओए अधर्मनो पक्षपात कच्यो एम समजवुं नहि; केम के मोटा मो-
टा सिद्धलोको, ऋषियो अने देवताओ साक्षात् भगवाने ठरावेला धर्मने जाणता नथी ल्यारे मनुष्य, असुर, विद्याधर अने चारण वगैरे तो क्यांथीज
जाणे ? ॥ १९ ॥ ब्रह्मा, नारद, सदाशिव, सनत्कुमार, कपिलमुनि, मनु, प्रल्हाद, जनकराजा, भीष्मपितामह, बलिराजा, शुकदेवजी अने अंगे, ए
चार जणाज गुप्त, शुद्ध अने घणा परिश्रमथी जणाय एवा भगवद्धर्मने जाणिये छिये के जे धर्मने जाणवाथी मुक्ति थायछे ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥

१ भगवाननी भक्ति होवाथी पोताने भाव्यशाली मानीने बहुवचन आपेलुं छे.

નામ લેવા વગેરેથી ભગવાનની ભક્તિ કરવી એજ આ લોકમાં માણસોનો સર્વોત્તમ ધર્મ કહેલ છે ॥ ૨૨ ॥ હે દીકરાઓ ! ભગવાનનો નામના ઉચ્ચાર-
ણનું મહાત્મ્ય જુવો કે જેથી અજામિલ પળ કાલના પાશમાંથી છૂટી ગયો ॥ ૨૩ ॥ ભગવાનનાં ગુણ, કર્મ અને નામનું વારંવાર અને શ્રદ્ધા તથા
ભક્તિથી કીર્તન થાય તોજ માણસોનાં પાપ મટે એમ સમજવું નહિ; કેમ કે અજામિલ પોતે મહાપાપી અને મરતી વસ્તે અસ્વસ્થ હતો તોપણ “ હે
નારાયણ ” એવી રીતે પુત્રને બરકવાથી પાપમાંથી છૂટ્યો એટલુંજ નહિ પણ તેને મોક્ષ પળ મળ્યો ॥ ૨૪ ॥ જે વૈદ્યો મૃતસંજીવની ઔષધીને ન જાણતા
હોય તેઓ રોગ મટાડવાને માટે સુંઠ, મરી, પીપર અને લીંબડા વગેરેનો ઉપયોગ કરવાનું કહે; તેમ ઉપર કહેલા વાર જળ શિવાય બીજા ઋષિયો
આ અત્યંત ગુહ્ય નામનો પ્રભાવ નહિ જાણવાથી બીજાં મોટાં મોટાં પ્રાયશ્ચિત્તો બતાવેછે. અથવા સર્વે લોકો માયાથી મોહ પામેલા છે અને ફુલની
પેટે ઉપરથીજ મધુર લાગે એવા સ્તુતિવાક્યોવાલા વેદમાંજ આગ્રહી વનીને જડ થાણા તથા યજ્ઞજેવાં મોટાં કામોમાંજ જોડાણા છે તેથી તેઓને

એતાવાનેવ લોકેઽસ્મિનુંપુસાં ધર્મઃ પરઃ સ્મૃતઃ ॥ ભક્તિયોગો ભગવતિ તન્નામગ્રહણાદિભિઃ ॥ ૨૨ ॥ નામોચ્ચારણમાહાત્મ્યં હરેઃ પ-
શ્યત પુત્રકાઃ ॥ અજામિલોઽપિ યૈનૈવ મૃત્યુપાશાદસુચ્યત ॥ ૨૩ ॥ એતાવતાઽલમધનિર્હરણાય પુંસાં સંકીર્તનં ભગવતો ગુણ-
કર્મનામ્નામ્ ॥ વિકુશ્ય પુત્રમધવાન્યદજામિલોઽપિ નારાયણેતિ પ્રિયમાણ ઇયાય મુક્તિમ્ ॥ ૨૪ ॥ પ્રાયેણ વેદ તદિદં ન મ-
હાજનોઽયં દેવ્યા વિમોહિતમતિર્વત માયયાઽલમ્ ॥ ત્રયાં જડીકૃતમતિર્મધુપુષ્પિતાયાં વૈતાનિકે મહતિ કર્મણિ યુજ્યમાનઃ
॥ ૨૫ ॥ एवं વિમૃશ્ય સુધિયો ભગવત્યનંતે સર્વાલના વિદધતે સ્વલુ ભાવયોગમ્ ॥ તે મે ન દંડમર્હત્યથ યદ્યમીષાં સ્યાત્પાતકં
તદપિ હંતુરુગાયવાદઃ ॥ ૨૬ ॥ ॥ ॥ ॥

ભગવન્નામ લેવાનું નાહાનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવશું તો તેમાં શ્રદ્ધા નહિ થાય એવા હેતુથી તે લોકોએ મોટાં મોટાં પ્રાયશ્ચિત્તો બતાવ્યાં છે. અથવા સિંહ
પોતાના કબજામાં હોય તેટલાથી તેને કાંઈ કુતરાં-મીંદડાં મારવાના કામમાં જોડાય નહિ, તેમ પાપ કે જે અત્યંત તુચ્છ છે તેના નિવારણને માટે પરમ મં-
ગલ ભગવન્નામનો ઉપયોગ કરાવવો એ સારું નહિ એવા હેતુથી તેઓએ મોટાં મોટાં પ્રાયશ્ચિત્તો બતાવ્યાં છે. અથવા ભગવાનના નામનું માહાત્મ્ય જાણવામાં
આવે તો સર્વને મુક્તિ મળી જાય એ યોગ્ય નહિ એવા હેતુથી તેઓએ મોટાં મોટાં પ્રાયશ્ચિત્તો બતાવ્યાં છે એમ સમજવું ॥ ૨૫ ॥ આવા વિચારથી બુ-
દ્ધિમાન્ માણસો તો સર્વ પ્રકારથી ભગવાનની ભક્તિરૂપજ ઉપાય કરેછે. એ માણસો મારા તરફની શિશાને યોગ્યજ નથી, કેમ કે તેઓને પાપ
હેતુંજ નથી અને કદાચ હોય તોપણ ભગવાનનું કીર્તનજ એ પાપને મટાડેછે ॥ ૨૬ ॥

૧. આ વિષય તમોએ પ્રત્યક્ષ જોણો છે તેથી તેમાં બીજું પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી એમ કહેછે.

समदृष्टिवाळा जे माथु पुरुषो भगवाननेज शरणे रहेला होय तेओनी पवित्र कथाओने देवताओ अने सिद्धलोको पण गायछे. माटे भगवाननी गदाए गक्षण करेला एवा पुरुषोनी पासे पण तसे जशो मा; केस के तेओने शिक्षा करवासां आपणे समर्थ नथी अने काल पण समर्थ नथी ॥ २७ ॥ जे लोको, भगवानना चरणकमलनो मकरंदरूपी रम, के जेने निष्किचन अने रमने जाणनारा परमहंस लोको निरंतर सेवेछे तेथी विमुख अने नरकना मार्गरूपी घरमां तृणा बांधी वेटेला होय ते दुष्ट लोकोने अहीं लावजो ॥ २८ ॥ जेओनी जीभ भगवानना गुणनुं के नामनुं उच्चारण करती न होय, जेओनुं चित्त भगवानना चरणारविंदनुं स्मरण करतुं न होय, जेओनुं माथुं एक वखत पण भगवानने नमतुं न होय अने जेओए भगवाननुं व्रत करेलुं न होय तेओने अहीं लावजो ॥ २९ ॥ अमारी दूतोए अजामिलने दुःख देवानो जे अन्याय कऱ्यो छे तेविषे पुराणपुरुष ना-

ते देवसिद्धपरिगीतपवित्रगाथा ये साधवः समदृशो भगवत्पपन्नाः ॥ तान्नोपसीदत हरेर्गदयाभिमुत्तान्निषां वयं न च वयः प्रभवाम दंडे ॥ २७ ॥ तानानयध्वममतो विमुक्त्वान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजसम् ॥ निष्किचनैः परमहंसकुलै रसजैर्जुष्टाद्गृहे निरयवर्त्मनि वद्धतृष्णान् ॥ २८ ॥ जिह्वा न वक्ति भगवद्गुणनामधेयं चेतश्च न स्मरति तच्चरणारविंदम् ॥ कृष्णाय नो नमति यच्छिर एकद्राणि तानानयध्वममतोऽकृतविष्णुकृत्यान् ॥ २९ ॥ तत्क्षम्यतां स भगवान्पुरुषः पुराणो नारायणः स्वपुरुषैर्यदसकृतं नः ॥ स्वानामहो न विदुषां रचितांजलीनां क्षांतिरीयसि नमः पुरुषाय भूम्ने ॥ ३० ॥ तस्मात्संकीर्तनं विष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् ॥ महतामपि कौरव्य विद्धेकांतिकनिष्कृतम् ॥ ३१ ॥ शृण्वतां गुणतां वीर्याण्युद्दामानि हरेर्मुहुः ॥ यथासुजातया भक्त्या शुद्धेन्नात्मा व्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ कृष्णांघ्रिपद्ममधुलिपन पुनर्विमृष्टमायागुणेषु रमते व्रजिनावहेषु ॥ अन्यस्तु कामहत आत्मरजः प्रमार्ष्टुमीहेत कर्म यत एव रजः पुनः स्यात् ॥ ३३ ॥

रायण भगवान् क्षमा करजो. असे के जेओ अज्ञानी अने हाथ जोडी उभनारा भक्तो छिये तेओना उपर ए माहात्मा भगवानने क्षमा करवीज योग्य छे. महापुरुष भगवानने प्रणाम करिये छिये ॥ ३० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! एटलामाटे जगतमां महामंगलरूप भगवाननुं नामज मोटां पापोने पण निर्मूल करनारू प्रायश्चित्त छे एम जाणजो ॥ ३१ ॥ भगवानना उत्तम पराक्रमोने सांभळता तथा वर्णन करता पुरुषोनुं अंतःकरण, जेवुं सारी रीते उत्सन्न थएली भक्तीथी शुद्ध थायछे तेवुं बीजां प्रायश्चित्तो वगैरे करवाथी शुद्ध थतुं नथी ॥ ३२ ॥ भगवानना चरणकमलनो रस जेणे चाख्यो होय ते माणस, दुःखदायी विषयो के जेओने प्रथमथी छोडी दीवैला होय छे तेओमां पाछी प्रीति करतो नथी. अने अभक्त मा-

१. उपर प्रमाणे दूतोने कहीने हवे भगवाननी क्षमा मागेछे.

ળસ તો તુષ્ણાથી પરાભવ પામીને પોતાનાં પાપ મટાડવાનેમાટે પણ પાછું કર્મરૂપજ પ્રાયશ્ચિત્ત કરેછે કે જેથી વહ્લી પાપના મૂલરૂપ વિષયોમાં આસક્તિ થાયછે ॥ ૩૩ ॥ એ પ્રમાણે પોતાના સ્વામી યમરાજાએ કહેલો ભગવાનનો મહિમા સાંભળી યમદૂતોએ તે વ્રાતને વિસ્મયરૂપ નહિ ગણતાં સાચીજ માની અને સ્વારપછી, ‘ભગવાનના ભક્તો અમનેજ રહેને મારી નાખે’ એવી શંકાથી એ યમદૂતો ભગવાનના ભક્તની સામું જોવામાં પણ બીણેછે ॥ ૩૪ ॥ મહાત્મા અગરત્ય મુનિએ મલયાચલમાં વેસી ભગવાનનું પૂજન કરતાં, અને લોકોને વિશ્વાસ વેસવાસારૂ વારંવાર ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ કરતાં આ અજામિલનો ગુહ્ય इतिहाસ કહેલો છે ॥ ૩૫ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो त्रीजो अध्याय संपूर्ण ॥ ૩ ॥ **પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે** - સ્વાયંભુવ મન્વંતરમાં દેવ, અસુર, નર, નાગ, મૃગ અને પશ્ચિઓની જે સૃષ્ટિ તમે સંક્ષેપથી કહી છે તેનો વિસ્તાર તમારી પાસેથી

इत्थं स्वभर्तृगदितं भगवन्महित्वं संस्मृत्य विस्मिताधियो यमकिंकरास्ते ॥ नैवाच्युताश्रयजनं प्रतिशंकमाना द्रष्टुं च विभ्यति नतः प्रभृति स्म राजन् ॥ ૩૪ ॥ इतिहासमिमं गुह्यं भगवान् कुंभसंभवः ॥ कथयामास मलय आसीनो हरिर्मर्चयन् ॥ ૩૫ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे तृतीयोऽध्यायः ॥ ૩ ॥ ॥ देवासुरनृणां मर्गो नागानां भृगपक्षिणाम् ॥ मामासिकस्त्वया प्रोक्तो यस्तु स्वायंभुवज्जरे ॥ ૧ ॥ तस्यैव व्यासमिच्छामि ज्ञातुं ते भगवन्पथा ॥ अनुसर्गं यथा शक्त्या समर्जं भगवान्परः ॥ ૨ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ इति संप्रश्रमाकर्ण्य राजर्षेर्वादरायणिः ॥ प्रतिनंद्य महायोगी जगाद मुनिमत्तमः ॥ ૩ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ यदा प्रचेतसः पुत्रा दश प्राचीनवर्हिषः ॥ अंतःसमुद्रादुन्मथा ददद्दशुर्गा दुर्मदृताम् ॥ ૪ ॥ दुर्मेभ्यः क्रुध्यमानास्ते तपोदीपितमन्यवः ॥ मुखतो वायुमग्निं च समृजुस्ताद्विधक्षया ॥ ૫ ॥ ॥

બરાબર રીતે જાણવા ઇચ્છું. તેમજ બ્રહ્માએ જે શક્તિથી જેવી રીતે સૃષ્ટિ કરી તેને તથા તેના પ્રકારને અને પાછઢર્થ થપ્લી સૃષ્ટિને પણ જાણવા ઇચ્છું ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ **સૂત** કેહેછે. - મોટા યોગી અને મુનિઓમાં ઉત્તમ શુક્રદેવજી એવી રીતે રાજાનું પ્રશ્ન સાંભળી, તેનો મત્કાર કરીને નીચેપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૩ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે. - પ્રાચીનવર્હિ^૨ રાજાના પુત્ર પ્રચેતાઓ જ્યારે સમુદ્રમાંથી વહાર નીકઢ્યા ત્યારે પૃથ્વીને ઢાડીથી ઘેરાઈ ગ-
 ઇલી તેઓ દીઠી ॥ ૪ ॥ તપથી જેઓનો ક્રોધ વધ્યો હતો એવા એ પ્રચેતાઓએ ઢાડ ઉપર ક્રોધ કરી સર્વ ઢાડને વાઢી નાશવાની ઇચ્છાથી પોતાના મોઢામાંથી વાયુ અને અગ્નિ ઉત્પન્ન કન્યા ॥ ૫ ॥ ॥

૧ આ ચોથા અધ્યાયમાં પ્રજાઓની સૃષ્ટિનેસારૂ દક્ષે તપથી અને હંમગુહ્ય નામના સ્તોત્રથી ભગવાનનું આરાધન કન્યાની કથા કેહેવામાં આવશે. ૨ ચ-
 તુર્થસ્કંધના અંતમાં જે કથા અધૂરી મૂકેલી છે તેને પૂર્ણ કરેછે.

ए वायु अने अग्निथी झाड बलवा लाग्यां ते जोई वनस्पतिना राजा चंद्रमाए तेओनो क्रोध शमाववामाटे नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ ६ ॥ “ हे भाग्यशालीओ ! रांक झांड उपर तमारें क्रोध नहि करवो जोइए; केम के तमे, प्रजानी वृद्धिने इच्छनारा प्रजापतिओ ठरेला छो ॥ ७ ॥ प्रजापतिओना पति, अविनाशी अने सर्वव्यापक भगवाने प्रजाओने अन्ननी सगवड करी देवासारूज वनस्पति अने औषधिओने उत्पन्न करैल छे ॥ ८ ॥ स्थावर जीव, जंगम जीवोनुं अन्न छे, पगथी चालनारा जीवोनुं पगवगरना जीव अन्न छे, हाथवाळाओनुं हाथवगरना जीव अन्न छे अने बे पगवाळा जीवोनुं चार पगवाळा जीव अन्न छे ॥ ९ ॥ तमारा पिताए अने ब्रह्माए तमने प्रजानी सृष्टि करवासारू आज्ञा करैली छे ते छतां प्रजानां अन्नरूप वृक्षोने बाळी नाखवानी इच्छा केम करोछो ? ॥ १० ॥ प्रदीप्त थएला क्रोधने शमावो अने तमारा बाप, दादा अने परदादाओए

ताभ्यां निर्दहमानांस्तानुपलभ्य कुरुद्रह ॥ राजोवाच महान् सोमो मन्तुं प्रथमयन्निव ॥ ६ ॥ मा दुमेभ्यो महाभागा दीनेभ्यो द्रोघधुमर्हथ ॥ विवर्धयिषवो द्यूयं प्रजानां पतयः स्मृताः ॥ ७ ॥ अहो प्रजापतिपतिर्भगवान् हरिरव्ययः ॥ वनस्पतीनोषधीश्च सस-
जोर्जमिषं विशुः ॥ ८ ॥ अन्नं चरणामचरा ह्यपदः पादचारिणाम् ॥ अहस्ता हस्तयुक्तानां द्विपदां च चतुष्पदः ॥ ९ ॥ द्यूयं च पित्राऽन्वादिष्टा देवदेवेन चानघाः ॥ प्रजामर्गाय हि कथं वृक्षान्निर्दग्धुमर्हथ ॥ १० ॥ आतिष्ठत सतां मार्गं कोपं यच्छत दीपितम् ॥ पित्रा पितामहेनापि जुष्टं वः प्रपितामहैः ॥ ११ ॥ लोकानां पितरौ बंधुर्दृशः पक्ष्म स्त्रियाः पतिः ॥ पतिः प्रजानां भिक्षूणां गृह्यज्ञानां बुधः सुहृत् ॥ १२ ॥ अंतर्देहेषु भूतानामात्मास्ते हरिरीश्वरः ॥ सर्वं तद्विष्ण्वमीश्वमेवं वस्तोषितो ह्यसौ ॥ १३ ॥ यः समुत्पतितं देह आकाशान्मन्यमुत्बल्य ॥ आत्मजिज्ञासया यच्छेत्स गुणानतिवर्तते ॥ १४ ॥ अलं दग्धेर्दुर्मेदीनैः खिलानां शिवमस्तु वः ॥ वार्क्षी ह्येषा वरा कन्या पत्नीत्वे प्रतिगृह्यताम् ॥ १५ ॥ इत्यामंत्र्य वरारोहां कन्यामाप्सरसीं नृप ॥ सोमो राजा ययौ दत्त्वा ते धर्मोपयेमिरे ॥ १६ ॥

સેવેલા શાંતિરૂપ માર્ગમાં ચાલો ॥ ૧૧ ॥ બાલકોનાં રક્ષક માતાપિતા છે, આંલ્યોની રક્ષક પાંપણ છે, સ્ત્રીનો રક્ષક પતિ છે, મિશ્રુ લોકોનો રક્ષક ગૃહસ્થાશ્રમી છે અજ્ઞાનીઓનો રક્ષક જ્ઞાની છે અને પ્રજાઓનો રક્ષક પ્રજાપતિ છે ॥ ૧૨ ॥ સર્વ પ્રાણિઓમાં અંતર્યામીરૂપે ભગવાન રહ્યા છે માટે સઘળું જગત્ ભગવાનના સ્થાનકરૂપ છે એમ જાણો અને એમ જાણવાથી તમે ભગવાનને પ્રસન્ન કરી શકશો ॥ ૧૩ ॥ દેહમાં અકસ્માત ઉત્પન્ન થયેલા ભયંકર ક્રોધને જે માણસ આત્મવિચારથી શમાવી દે તે, સંસારના બંધનમાંથી મુક્ત થાયછે ॥ ૧૪ ॥ રાંક વૃક્ષોને બાળી નાલવાનું હવે બંધ કરો. બાકી રહેલાં વૃક્ષોનું અને તમારું કલ્યાણ થાઓ. આ વૃક્ષોએ પાલેલી ઉત્તમ કન્યાને તમારી સ્ત્રી કરો ” ॥ ૧૫ ॥ હે રાજા ! એ પ્રમાણે ચંદ્રમા તેઓને થંડા પાડી તથા અપ્સરાની એ રૂપાળી કન્યા આપીને ત્યાંથી ગયા અને તે પ્રવેતાઓ ધર્મની રીતિપ્રમાણે તે કન્યાને પરણ્યા ॥ ૧૬ ॥

ए प्रचेताओथी ए स्त्रीमां दक्ष नामनो पुत्र उत्पन्न थयो के जेणे करेली प्रजानी सृष्टिथी त्रणे लोक भराई गया छे ॥ १७ ॥ हवे दीकरीओ उपर प्री-
ति राखनारा ए दक्ष प्रजापतिए जेवी रीते वीर्यथी अने मनथी प्रजाओने स्रजी छे ते वात मारी पासेथी सावधान थईने सांमळो ॥ १८ ॥ प्रथम ए
दक्ष प्रजापतिए देव, असुर अने मनुष्य वगैरे, आकाश, पृथ्वी तथा जलमां रेहेनारी प्रजाओने मनथीज स्रजवा मांडी हती पण ते सृष्टि नहि वधेली
जोईने पछी दक्ष प्रजापति विध्याचलनी पासेना पर्वतोमां जईने मोट्टी तपश्चर्या करवा लाग्यो ॥ १९ ॥ २० ॥ त्यां पापने हरनार अने उत्तम अधर्मर्षण
नामनुं तीर्थ छे तेमां समये समये स्नान करीने ते प्रजापति तपथी भगवानने प्रसन्न करवा लाग्यो ॥ २१ ॥ जे स्तोत्रथी तेणे भगवाननी स्तुति करी अने
जेथी भगवान् तेने प्रसन्न थया ते हंसगुह्य नामनुं स्तोत्र तमारी पासे कहुंछुं ॥ २२ ॥ दक्ष प्रजापति स्तुति करेछे.— सफल शक्तिवाळा, जीव तथा

तेभ्यस्तस्यां समभवदक्षः प्राचेतसः किल ॥ यस्य प्रजाविसर्गेण लोका आपूरितास्त्रयः ॥ १७ ॥ यथा समर्ज भूतानि दक्षो दुहि-
तुवत्सलः ॥ रेतसा मनसा चैव तन्ममावहितः शृणु ॥ १८ ॥ मनसैवासृजत्पूर्वं प्रजापतिरिमाः प्रजाः ॥ देवासुरमनुष्यादीन्नाभ-
स्थलजलौकसः ॥ १९ ॥ तमद्वंहितमालोक्य प्रजासर्गं प्रजापतिः ॥ विंध्यपादानुपव्रज्य सोऽचरद्गुप्करं तपः ॥ २० ॥ तत्राघम-
र्षणं नाम तीर्थं पापहरं परम् ॥ उपस्पृश्यानुसवनं तपसाऽतोषयद्हरिम् ॥ २१ ॥ अस्तौपीद्धंसगुह्येन भगवंतमधोक्षजम् ॥ तुभ्यं
तदभिधास्यामि कस्यातुष्यद्यतो हरिः ॥ २२ ॥ प्रजापतिरुवाच ॥ नमः परायावितथाभुतृतये गुणत्रयाभासनिमित्तबंधवे ॥
अदृष्टधाम्ने गुणतत्त्वबुद्धिभिर्निवृत्तमानाय दधे स्वयंभुवे ॥ २३ ॥ न यस्य सख्यं पुरुषोज्जैति मख्युः सखावसन्संवसतः पुरेऽस्मि-
न् ॥ गुणो यथा गुणिनो व्यक्तदृष्टेस्तस्मै महेशाय नमस्करोमि ॥ २४ ॥ देहोऽसवोऽक्षा मनवो भूतमात्रा नालानमन्यं च विदुः
परं यत् ॥ सर्वं पुमान्वेद गुणांश्च तज्ज्ञो न वेद सर्वज्ञमनंतमीडे ॥ २५ ॥

माथाना नियंता, मापरहित, स्वयंप्रकाश अने देहादिकेने सत्य माननारा जीवो जेना स्वरूपने जाणता नथी एवा सर्वोत्तम देवने नमस्कार क-
रूंछुं ॥ २३ ॥ रूपादिक विषयो जेम चक्षु वगैरे इंद्रियोनी सहायताने अने प्रकाशकपणाने जाणता नथी तेम जीव आ शरीरमां रेहेतां छतां पण,
साथेज रहेला, प्रपंचना द्रष्टा अने मित्ररूप जे अंतर्यामीनी मैत्रीने [इंद्रियोनां प्रवर्त्तकपणा वगैरेने] जाणतां नथी ते परमेश्वरने नमस्कार करूंछुं
॥ २४ ॥ देह, प्राण, इंद्रियो, अंतःकरण, पंचभूत अने पंचभूतना विषयो पोताने, पोताने जणावनारी इंद्रियोने अने तेओना नियंता देवताओने
जाणता नथी अने जीव तो ए त्रणेने तथा तेओना मूलरूप गुणोने पण जाणेछे ते छतां पोतानुं स्वरूप के जे सर्वज्ञ अनंत छे तेने जाणतो नथी
ते स्वरूपनी हुं स्तुति करूंछुं ॥ २५ ॥

નામ અને રૂપને પેદા કરનાર મન, જ્યારે સમાધિ અવસ્થામાં સંસારનાં દર્શન તથા સ્મરણનો નાશ થવાથી શાંત થાયછે ત્યારે જે પરમાત્મા કેવલ પોતાના સ્વરૂપથી જ જણાય છે તે શુદ્ધ અને શુદ્ધ મનમાં જણાતા પરમાત્માને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૨૬ ॥ યજ્ઞ કરનારાઓ મામિદ્ધેની નામના પંદર મંત્રોથી પ્રકાશ કરવાના અગ્નિને જેમ અરણીમાંથી ચેંચી લે છે તેમ બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો પોતાના ગૂઢ આત્માને વિચારથી હૃદયમાં સ્થિર કરીને પ્રકૃતિ, પુરુષ, મહત્ત્વ, અહંકાર, પાંચ વિષય, ત્રણ ગુણ, અગિયાર ઇન્દ્રિયો અને પાંચ મહાભૂતમાંથી ચેંચી લે છે; સર્વ પ્રકારની માયાનો નિષેધ કરિયે ત્યારે કૈવલ્ય સુખમાં જણાતા, સર્વ નામવાળા, સર્વ રૂપવાળા, અને જેની માયાશક્તિનું સત્ અથવા અસત્ પળાથી નિરૂપણ થઈ શકતું નથી એવા તે ભગવાન્ પ્રસન્ન થજો ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ વચનથી કેહેવામાં આવતું, બુદ્ધિથી નિશ્ચય કરવામાં આવતું, ઇન્દ્રિયોથી ગ્રહણ કરવામાં આવતું અને મનથી સંકલ્પ કરવામાં આવતું જે કાંઈ છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ નથી; કેમ કે તે સઘળું ગુણોનું જ સ્વરૂપ છે. ભગવાન તો ગુણોના પ્રલયથી તથા ઉત્પત્તિથી જાળવામાં આવે છે. જો ચૈતન્યરૂપ અધિષ્ઠાન ન હોય તો સૃષ્ટિ કે પ્રલય થવાનો સંભવ જ નથી ॥ ૨૯ ॥ જેમાં જગત્ રહ્યું છે તે બ્રહ્મ છે, જેમાંથી જગત્ નીકળે છે તે બ્રહ્મ છે, જે સાધનથી જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે, જેનું જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે જેનેસારૂ જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે, જે કરવામાં આવે છે તે બ્રહ્મ છે, જે કરે છે તે બ્રહ્મ છે, ક્રિયાનેસારૂ કોઈથી પણ જે પ્રેરાય છે તે બ્રહ્મ છે, સર્વથી પેહેલાં પ્રસિદ્ધ છે, ક્રિયાઓ વગેરેના જે સંબંધ અને પ્રકાર છે તે બ્રહ્મ છે, અને તે ઉપરાંત પણ જે કાંઈ રહે છે તે બ્રહ્મ જ છે. તે બ્રહ્મ સર્વનું કારણ છે, સર્વથી પેહેલાં પ્રસિદ્ધ છે, પ્રથમથી અને પછીથી ઉત્પન્ન થયેલાઓનું એ મૂલ છે, એથી જુદી જાતનું કાંઈ નથી અને એની જાતનું પણ બીજું કાંઈ નથી. વિવાદ કરનારા લોકોની જે કાંઈ તકરાર છે અને જે કાંઈ એકમતપણું છે તે સઘળું પરબ્રહ્મની માયા અને

યદોપરામો મનસો નામરૂપસ્ય દૃષ્ટસ્યુતિમંપ્રમોષાત્ ॥ ય ઇયંતે કેવલયા સ્વસંસ્થયા હંમાય તસ્મૈ શુચિસદ્ગને નમઃ ॥ ૨૬ ॥ મનીષિણોંતર્હદિ સંનિવેશિતં સ્વશક્તિર્મનર્વભિશ્ચ ત્રિવૃદ્ધિઃ ॥ વહ્નિં યથા દારુણિ પાંચદશ્યં મનીષયા નિષ્કર્ષતિ ગૃહમ્ ॥ ૨૭ ॥ સ વૈ મમાશેષવિશેષમાયાનિષેધનિર્વાણસુવાનુભૂતિઃ ॥ સ સર્વનામા સ ચ વિશ્વરૂપઃ પ્રસીદતામનિરુક્તાલ્પશક્તિઃ ॥ ૨૮ ॥ યદ્યન્નિરુક્તં વચસા નિરૂપિતં ધિયાક્ષભિર્વા મનસા વોત યસ્ય ॥ મા શૃત્સ્વરૂપં ગુણરૂપદ્વંહિતં સ વૈ ગુણાપાયવિસર્ગલક્ષણઃ ॥ ૨૯ ॥ યાસિન્યતો યેન ચ યસ્ય યસૈ યદ્યો યથા કુરંતે કાર્યંતે ચ ॥ પરાવરેષાં પરમં પ્રાક્ષપ્રસિદ્ધં તદ્બ્રહ્મ તદ્દેતુરનન્યદેકમ્ ॥ ૩૦ ॥ યચ્છક્તયો વદતાં વાદિનાં વૈ વિવાદસંવાદમુવો ભવંતિ ॥ કુર્વંતિ ચૈષાં મુદુરાલ્પમોહં તસ્મૈ નમોઽનંતગુણાય ધૃમ્ને ॥ ૩૧ ॥

વામાં આવતું જે કાંઈ છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ નથી; કેમ કે તે સઘળું ગુણોનું જ સ્વરૂપ છે. ભગવાન તો ગુણોના પ્રલયથી તથા ઉત્પત્તિથી જાળવામાં આવે છે. જો ચૈતન્યરૂપ અધિષ્ઠાન ન હોય તો સૃષ્ટિ કે પ્રલય થવાનો સંભવ જ નથી ॥ ૨૯ ॥ જેમાં જગત્ રહ્યું છે તે બ્રહ્મ છે, જેમાંથી જગત્ નીકળે છે તે બ્રહ્મ છે, જે સાધનથી જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે, જેનું જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે જેનેસારૂ જગત્ થાય છે તે બ્રહ્મ છે, જે કરવામાં આવે છે તે બ્રહ્મ છે, જે કરે છે તે બ્રહ્મ છે, ક્રિયાનેસારૂ કોઈથી પણ જે પ્રેરાય છે તે બ્રહ્મ છે, સર્વથી પેહેલાં પ્રસિદ્ધ છે, ક્રિયાઓ વગેરેના જે સંબંધ અને પ્રકાર છે તે બ્રહ્મ છે, અને તે ઉપરાંત પણ જે કાંઈ રહે છે તે બ્રહ્મ જ છે. તે બ્રહ્મ સર્વનું કારણ છે, સર્વથી પેહેલાં પ્રસિદ્ધ છે, પ્રથમથી અને પછીથી ઉત્પન્ન થયેલાઓનું એ મૂલ છે, એથી જુદી જાતનું કાંઈ નથી અને એની જાતનું પણ બીજું કાંઈ નથી. વિવાદ કરનારા લોકોની જે કાંઈ તકરાર છે અને જે કાંઈ એકમતપણું છે તે સઘળું પરબ્રહ્મની માયા અને

૧ માયાને સાચી કેહેવાઈ શકાતી નથી; કેમ કે તે સાચી હોય તો જ્ઞાનકાળમાં મટી જવી નહિ જોઈએ. તેમ છોટી પણ કહી શકાતી નથી; કેમ કે છોટી હોય તો તે કોઈ વચ્ચે પળ દેવાથી નહિ જોઈએ. એટલામોટે કોઈરીતે નિરૂપણ થઈ શકતું નથી એવો વેદાંતનો સિદ્ધાંત છે.

અવિદ્યા વગેરે કલ્પિત શક્તિઓમાંજ છે પણ પરબ્રહ્મના સ્વરૂપમાં એમાંનું કોઈ નથી. બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો સમજાવે છે તોપણ એ વિવાદ કરનારા લોકો, માયા અને અવિદ્યા વગેરે શક્તિઓથીજ ચારંવાર ભૂલી જાયછે. એ પરબ્રહ્મને હું નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે ભગવાન્ સાવયવ છે અને વેદાંત શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે ભગવાન્ નિરવયવ છે. તો એ પરસ્પર વિરુદ્ધ તકરાર ભગવાનના અવયવોમાંજ છે પણ ભગવાનના સ્વ-રૂપમાં નથી. તકરારના વિષય જુદા જુદા છે પણ તકરાર એક તત્ત્વમાંજ સમાય છે. હા પાડવામાં આવેછે તે પણ ભગવાનના અવયવોની છે અને ના પાડવામાં આવેછે તેપણ ભગવાનના અવયવોની છે પણ ભગવાનમાં તો કોઈ તકરારજ નથી; કેમ કે ભગવાન્ [આત્મા] નથી એમ તો એ બંને શાસ્ત્રમાંથી કોઈપણ કેહેતું નથી. એ તકરાર ભગવાનને પોહોંચતીજ નથી; કેમ કે તેનો વિષય અવયવોજ છે. ભગવાનનું સ્વરૂપ એ તકરારનો વિષય નથી પણ તકરારના વિષયોનું અધિષ્ઠાન છે. અધિષ્ઠાન ન હોય તો અવયવોની કલ્પના અને અવયવોનો નિષેધ થઈ શકેજ નહિ. માટે જે સ્વરૂપ એ બંને

અસ્તીતિ નાસ્તીતિ ચ વસ્તુનિષ્ઠયોરેકસ્થયોર્ભિન્નવિરુદ્ધધર્મયોઃ ॥ અવેક્ષિતં કિંચનયોગસંસ્થયોઃ સમં પરં હ્યનુકૂલં વૃદ્ધત્તત્ ॥ ૩૨ ॥ યોડુગ્રહાર્થં ભજતાં પાદમૂલમનામરૂપો ભગવાનનંતઃ ॥ નામાનિ રૂપાણિ ચ જન્મકર્મભિર્ભજે સ મહ્યં પરમઃ પ્રસી-
દતુ ॥ ૩૩ ॥ યઃ પ્રાકૃતૈર્જ્ઞાનપર્યેજનાનાં યથાશયં દેહગતો વિભાતિ ॥ યથાનિલઃ પાર્થિવમાશ્રિતો ગુણં સ ર્શ્વરો મે કુરુતાન્મ-
નોરથમ્ ॥ ૩૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ સુતઃ સંસ્તુવતઃ સ તસ્મિન્નયમર્ષણે ॥ આવિરાસીસ્તુરશ્રેષ્ઠ ભગવાન્ ભક્તવત્સલઃ ॥ ૩૫ ॥ કૃતપાદઃ સુપર્ણસિ પ્રલંબાષ્ટમહાભુજઃ ॥ ચક્રશંખાસિચર્મેષુધનુઃપાશગદાધરઃ ॥ ૩૬ ॥ ॥

તકરારોને આશ્રય આપનાર, બંનેને અનુકૂલ, બંનેથી જુદું અને બંનેને સરખું છે તેજ બ્રહ્મ છે ॥ ૩૨ ॥ જે અનંત ભગવાન્ પોતે નામ-રૂપ રહિત છે તોપણ પોતાના ચરણની ભક્તિ કરનારાઓની ઉપર અનુગ્રહ કરવાસારૂ નોખનોખા જન્મ ધરીને અને કર્મ કરીને નામ-રૂપનું ગ્રહણ કરેછે તે પર-મેશ્વર મને પ્રસન્ન થજો ॥ ૩૩ ॥ વાયુ એકજ છે તોપણ જેમ જુદા જુદા પુષ્પાદિક પદાર્થોના સંબંધનેલીધે અનેક ગંધવાલો જળાયછે અને નોખનો-સ્વા રંગની ધૂલના સંબંધનેલીધે અનેક રૂપવાલો જળાયછે તેમ જે અંતર્યામી ભગવાન્ એકજ છે તોપણ જુદી જુદી ઉપાસનાના માર્ગોથી અને તેવા તેવા પ્રકારની વાસનાઓના અનુસારથી લોકોને જુદા જુદા દેવતારૂપે જળાય છે તે ર્શ્વર મારા મનોરથને સંપૂર્ણ કરજો ॥ ૩૪ ॥ શુકદેવજી કહેછે.— હે રાજા ! એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરાણા ભક્તવત્સલ ભગવાને તે અઘર્મર્ષણ તીર્થમાં સ્તુતિ કરતા દક્ષ પ્રજાપતિને પ્રત્યક્ષ દર્શન દીધું ॥ ૩૫ ॥ એ ભગવાન્ ગરુડજી ઉપર વિરાજ્યા હતા; લંબી અને મોટી આઠ ભુજાઓ શોભતી હતી; ચક્ર, શંખ, તરવાર, ઢાલ, બાળ, ઘનુષ, પાશ અને ગદા ધન્યાં હતાં ॥ ૩૬ ॥

पीळां वस्त्र पेहेऱ्यां हतां; कांति मेघना सरस्वी श्याम हती; मुख अने नेत्र प्रसन्न हतां; अंगमां वनमाला वीटाई रही हती; श्रीवत्स अने कौस्तुभमणि शोभता हता ॥ ३७ ॥ मोटो मुकुट अने कडां धऱ्यां हतां, मकर जेवी आकृतिवाळां कुंडल झळकतां हतां; कटिमेखला, वीटिओ, वींछिया, झांझर अने बाजुबंध शोभी रहां हतां; ॥ ३८ ॥ त्रैलोक्यने मोह पमाडे एवुं पुरुषोत्तम स्वरूप धऱ्युं हुतुं, नारद अने नंद वगैरे पार्षदो अने मोटा देवता-ओथी वीटाएला हता ॥ ३९ ॥ ने पछवाडे गायन करनारा सिद्ध, गंधर्व अने चारणो स्तुति करता हता. एवुं त्रैलोक्यना नाथ भगवाननुं महाआश्चर्य-कारी रूप जेहिने राजी थएलो अने आनंदथी धुजतो दक्ष प्रजापति पृथ्वी उपर दंडनी पेठे पडीने पगे लाग्यो अने प्रवाहोथी नदीओनी पेठे इंदि-यो बहुज आनंदथी भराई जवानेलीधे काई पण बोली शक्यो नहि. एप्रमाणे नमेल्या, प्रजाने इच्छता अने भक्तिवाळा दक्ष प्रजापतिने, सर्व

पीतवासा घनश्यामः प्रसन्नवदनेक्षणः ॥ वनमालानिर्वीतांगो लसच्छ्रीवत्सकौस्तुभः ॥ ३७ ॥ महाकिरीटकटकः स्फुरन्मकरकुण्डलः ॥ कांच्यंगुलीयवलयनूपुरांगदम्बूषितः ॥ ३८ ॥ त्रैलोक्यमोहनं रूपं विभ्रन्निभुवनेश्वरः ॥ वृतो नारदनंदाद्यैः पार्षदैः सुरयूथैः ॥ ३९ ॥ स्तूयमानोऽनुगायद्भिः सिद्धगंधर्वचारणैः ॥ रूपं तन्महदाश्चर्यं विचक्ष्य गतसाध्वसः ॥ ४० ॥ ननाम दंडवद्भूमौ ग्रहशाला प्रजापतिः ॥ न किंचनोच्चारयितुमशक्तीव्रया मुदा ॥ ४१ ॥ आपूरितमनोद्गरेर्हृदिन्य इव निर्झरैः ॥ तं तथाऽवनतं भक्तं प्रजाकामं प्रजापतिम् ॥ चित्तज्ञः सर्वभूतानामिदमाह जनार्दनः ॥ ४२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्राचेतस महाभाग संसिद्धस्तपसा भवान् ॥ यच्छ्रद्धया मत्परया मयि भावं परं गतः ॥ ४३ ॥ प्रीतोऽहं ते प्रजानाथ यत्तेऽप्योद्दृष्टुं तपः ॥ ममैष कामो भूतानां यद्भयासुर्विभूतयः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मा भवो भवंतश्च मनवो विबुधेश्वराः ॥ विभूतयो मम ह्येता भूतानां श्रुतिहेतवः ॥ ४५ ॥ तपो मे हृदयं ब्रह्मस्तदुर्विद्याक्रियाकृतिः ॥ अंगानि क्रतवो जाता धर्म आत्माऽसवः सुराः ॥ ४६ ॥

प्राणीओना चित्तने जाणनारा भगवाने नीचेप्रमाणे कहुं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ भगवान् कहेछे.—हे भाग्यशाली प्रचेतना पुत्र ! तुं तप करवाथी सिद्ध थयो छो; केम के परिपूर्ण श्रद्धाथी मारामां परम भक्ति पामेलो छो ॥ ४३ ॥ हे प्रजापति ! तारुं तप जगतनी वृद्धि करवामाटे छे एटलामाटे हुं प्रसन्न थयो छुं. प्राणियोनी वृद्धि थाय ए मारी इच्छा छे ॥ ४४ ॥ ब्रह्मा, सदाशिव, तमे, मनुओ अने मोटा देवताओ के जेओ जगतने उत्पन्न करनारा छो ते मारी विभूतिरूपज छो ॥ ४५ ॥ ध्यान, मारुं हृदय छे; मंत्रनो जप मारा देहरूप छे; क्रिया, ए मारी आकृति छे; यज्ञो मारा अंग-रूप छे; धर्म, मारा मनरूप छे अने देवताओ मारा प्राणरूप छे ॥ ४६ ॥

સુષ્ઠિની પેહેલાં હુંજ હતો. અંદર અથવા બાહાર બીજું કાંઈ પણ ન હતું. ચૈતન્યમાત્ર, દ્વિયોથી ન જણાય એવું અને ચારેકોર જાણે સુદૈં રહેલ હોય એવું મારું સ્વરૂપજ તે સમયે હતું ॥ ૪૭ ॥ અનંત અને અનંત ગુણવાળા મારા સ્વરૂપમાં જ્યારે બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થયું તે સમયેજ સર્વના આદિ બ્રહ્મા કે જે અયોનિજ કેહેવાયછે તે ઉત્પન્ન થયા હતા ॥ ૪૮ ॥ મારી શક્તિથી વધેલા અને સૃષ્ટિ કરવાનો ઉદયમ કરતા એ મોટા દેવ બ્રહ્મા જ્યારે પોતાના આત્માને અશક્ત જેવો માનવા લાગ્યા ત્યારે મારા કેહેવાથી તેણે દારુણ તપ કર્યું હતું અને તે તપના પ્રભાવથી તેણે પ્રથમ તમો નવ પ્રજાપતિઓને ઉત્પન્ન કર્યા હતા ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ હે દક્ષ પ્રજાપતિ ! આ પંચજન પ્રજાપતિની દીકરી અસિકનીને તારી સ્ત્રી કર્ય ॥ ૫૧ ॥ મૈથુનધર્મવાલી આ

અહમેવાસમેવાત્રે નાન્યત્કિંચાતંરં વહિઃ ॥ સંજ્ઞાનમાત્રમવ્યક્તં પ્રસુતમિવ વિશ્વતઃ ॥ ૪૭ ॥ મય્યનંતગુણેઽનંતે ગુણતો ગુણવિગ્રહઃ ॥ યદાસીત્તત્ત એવાઘઃ સ્વયંશ્રુઃ સમશ્રુદ્જઃ ॥ ૪૮ ॥ સ વૈ યદા મહાદેવો મમ વીર્યોપદંહિતઃ ॥ મેનેશ્વિલમિવાસ્માનસુદ્યતઃ સર્ગકર્મણિ ॥ ૪૯ ॥ અથ મેઽભિહિતો દેવસ્તપોતપ્યત દારુણમ્ ॥ નવ વિશ્વસ્રુજો યુષ્માન્યેનાદાવસ્રુજદ્વિશુઃ ॥ ૫૦ ॥ એવા પંચજનસ્યાંગ દુહિતા વૈ પ્રજાપતેઃ ॥ અસિકી નામ પત્નીત્વે પ્રજેશ પ્રતિગૃહ્ય મામ્ ॥ ૫૧ ॥ મિથુનવ્યવાયધર્મસ્ત્વં પ્રજાસર્ગમિમં પુનઃ ॥ મિથુનવ્યવાયધર્મિણ્યાં શ્રુરિશો ભાવયિષ્યસિ ॥ ૫૨ ॥ ત્વત્તોઽધસ્તાત્રજાઃ સર્વા મિથુનીભૂય માયયા ॥ મદીયયા ભવિષ્યંતિ હરિષ્યંતિ ચ મે વલિમ્ ॥ ૫૩ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ઇલુક્ષા મિષતસ્તસ્ય ભગવાન્વિશ્વભાવનઃ ॥ સ્વપ્રોપલબ્ધાર્થે ઇવ તત્રૈવાંતર્દધે હરિઃ ॥ ૫૪ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે શ્લોકકંઠે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ તસ્યાં સ પાંચજન્યાં વૈ વિષ્ણુમાયોપદંહિતઃ ॥ હર્યશ્વસંજ્ઞાનયુતં પુત્રાનજનયદ્વિશુઃ ॥ ૧ ॥ ॥

સ્ત્રીમાં મૈથુનધર્મવાળો તું હવે પછી ઘણી ઘણી પ્રજાની સૃષ્ટિ કરીશ ॥ ૫૨ ॥ હવે તારા પછીની સઘલી પ્રજા મારી માયાના પ્રભાવનેલીધે મૈથુનધર્મશ્રીજ ઉત્પન્ન થશે અને મારી ઇચ્છાપ્રમાણે વર્તશે ॥ ૫૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—ત્રૈલોક્યનું પાલન કરનાર ભગવાદ, એ દક્ષ પ્રજાપતિને એપ્રમાણે કહી, તે પ્રજાપતિ જોઈ રહેતાં સ્વપ્નમાં ઢીંટેલા પદાર્થની પેઠે લાંજ અંતર્ધાન થઈ ગયા ॥ ૫૪ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના શ્લોકકંઠનો ચોથો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કહેછે’.—ભગવાનની માયાથી ઉત્તેજન પામેલા ને સમર્થ તે દક્ષ પ્રજાપતિએ તે પંચજન પ્રજાપતિની પુત્રી અસિકનીમાં હર્યશ્વ નામના દશ હજાર પુત્રોને ઉત્પન્ન કર્યા ॥ ૧ ॥ ॥

આ પાંચમા અધ્યાયમાં પોતાના પુત્રોને નારદજીએ કૂટ વચન વોલી સરાવ કરેલા સાંભળી દક્ષ પ્રજાપતિએ નારદજીને શાપ દીધો, એ કથા કહેવામાં આવશે.

एक आचार तथा एक स्वभाववाळा ते दक्षना पुत्रो, प्रजानी सृष्टि करवासारू पिताए आज्ञा करवार्थी आथमणि दिशामं गया ॥ २ ॥ ते दिशामं मुनि अने सिद्धलोकोए सेवेलुं 'नारायणसर' नामनुं तीर्थ छे के ज्यां सिंधु नदीनो अने समुद्रनो संगम थायछे, ते तीर्थमं नाहावार्थीज तेओना मन-ना मेल मटी गया अने परमहंसना धर्ममं पण तेओने विचार उत्पन्न थयो ॥ ३ ॥ ४ ॥ पितानी आज्ञार्थी उग्र तप करता अने प्रजानी बुद्धि करवानेमा-टे उद्योग करता ते हर्यश्चोने नारदजीए दर्शन दीधुं ॥ ५ ॥ पल्ली नारदजीए तेओने कह्युं के 'हे हर्यश्चो ! तमे के जेओ प्रजाना पालक छतां पण अज्ञानी छो तेओ पृथ्वीनो अंत अने एक पुरुषवाळो देश दीठाविना प्रजानी सृष्टि केम करशो ? जेमां नीकळवानो मार्ग जोवामं आवतो नथी एवी गुफा, घणां रूपवाळी स्त्री, व्यभिचारिणीनो पति पुरुष, बने तरफ चालनारी नदी, पचवीश पदार्थोथी अद्भुत लागतुं घर, कोई समये विचित्र कथा कर-

अपृथक्धर्मशीलास्ते सर्वे दाक्षायणा नृप ॥ पित्रा प्रोक्ताः प्रजासर्गे प्रययुर्दिशम् ॥ २ ॥ तत्र नारायणसरस्तीर्थं सिंधुसमु-द्रयोः ॥ संगमो यत्र सुमहन्सुनिसिद्धनिषेवितम् ॥ ३ ॥ तदुपस्पर्शनादेव विनिर्धूतमलाशयाः ॥ धर्मे पारमहंस्ये च प्रोत्पन्नमतयो-ऽप्युत ॥ ४ ॥ तेपिरे तप एवोग्रं पित्रादेशेन यन्त्रिताः ॥ प्रजाविवृद्धये यत्तान्देवर्षिस्तान्दर्श ह ॥ ५ ॥ उवाच चाथ हर्यश्चः कथं सक्षय वै प्रजाः ॥ अदृष्टान्तं भुवो धूयं बालिशा वत पालकाः ॥ ६ ॥ तथैकपुरुषं राष्ट्रं विलं चादृष्टनिर्गमम् ॥ बहुरूपां स्त्रियं चापि पुमांसं पुंश्चलीपतिम् ॥ ७ ॥ नदीमुभयतोवाहां पंचपंचाद्धतं गृहम् ॥ क्वचिद्धंसं चित्रकथं क्षौरपव्यं स्वयंभ्रमि ॥ ८ ॥ कथं स्वपितु-रदशमविद्वांसो विपश्चितः ॥ अनुरूपमविज्ञाय अहो सर्गं करिष्यथ ॥ ९ ॥ तन्निशम्याथ हर्यश्चा औत्पत्तिक-मनीषया ॥ वाचःकृतं तु देवर्षेः स्वयं विमग्नुश्रुधिंया ॥ १० ॥ भूः क्षेत्रं जीवसंज्ञं यदनादिनिजबंधम् ॥ अदृष्टा तस्य निर्वाणं किम-सत्कर्मभिर्भवेत् ॥ ११ ॥ एक एवेश्वरस्तुर्यो भगवान् स्वाश्रयः परः ॥ तमदृष्टाऽभवं पुंसः किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १२ ॥

तो हंस, पोतानी मेळे फच्या करतुं अने सजीआ तथा वज्रोथी बनेलुं तीक्ष्ण चक्र, अने पोताना सर्वज्ञ पितानी योग्य आज्ञा, एटला पदार्थोने जा-प्याविना तमो मुखलोको शी रीते सृष्टि करशो ? ॥ ६ ॥ ७ ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-ए हर्यश्चो ते बात सांभळीने पोतानी स्वतःसिद्ध विचारवाळी बुद्धिर्धीज ए नारदजीनां कूट वचननो विचार करवा लाग्या ॥ १० ॥ हर्यश्चो विचार करेछे.-अनादि अने आत्माने जन्म आप-नारू जे लिंगशरीर छे तेज पृथ्वी समजवी. ए जीव नामना लिंगशरीरनो नाश जोयाविना मोक्षमं उपयोगी न थाय एवां कर्म करवाथी शुं वळे ? ॥ ११ ॥ सर्वना साक्षी, स्वाश्रय अने सर्वथी पर एकज ईश्वर आ ब्रह्मांड अथवा देहरूपी देशमं रह्या छे तो नित्यमुक्त ए पुरुषने जोया विना तेने नहि अर्पण करातां कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १२ ॥

जेम पातालरूपी गुफामां गएलो माणस पाछो आवे नहि तेम जे स्वयंप्रकाश परब्रह्ममां पोचीने पुरुष पाछो आवतो नथी ते परब्रह्मरूप गुफाने जाण्याविना, नाश पामनार स्वर्गादिकना साधनरूप कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १३ ॥ अनेक प्रकारनां रूप अने गुणवाळी पोतानी बुद्धिज व्यभिचारिणी स्त्री छे तेना विवेकने पाम्या विना अशांत कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १४ ॥ जीव के जे व्यभिचारिणी स्त्रीना पतिनी पेठे व्यभिचारिणी बुद्धिए आपेलां सुखदुःखने भोगव्या करेछे अने तेना संगथी पोतानी स्वतंत्रता खोई बेठो छे तेने जाण्या विना बुद्धिना अविवेकथी प्राप्त थएलां कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १५ ॥ बने तरफ चालनारी नदी कही ते माया समजवी; केम के ते माया सृष्टि तथा प्रलय, ए बने काम करेछे अने पोतामां पडेलओने किनारे पोहोचवामां घणी अडचण करेछे; माटे ते मायाने नहि जाणनारा गाफल माणसनुं मायिक कर्मो करवाथी शुं वळे ? ॥ १६ ॥ कार्य अने कारणोथी बनेलां शरीरनो अधिष्ठाता अंतर्गामी पुरुषज पचवीश तत्त्वोना आश्रयरूप अद्भुत घर छे तेने जाण्याविना खोटी

पुमानैवेति यद्गत्वा बिलस्वर्गं गतो यथा ॥ प्रत्यग्धामाऽविद इह किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १३ ॥ नानारूपात्मनो बुद्धिः स्वैरिणीव गुणान्विता ॥ तन्निष्ठामगतस्येह किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १४ ॥ तत्संगम्रंशितैर्धर्यं संसरतं कुभार्यवत् ॥ तद्गतीरबुधस्येह किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १५ ॥ सुष्ठप्ययकरीं मायां वेलाकूलांतवेगिताम् ॥ मत्तस्य तामविज्ञस्य किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १६ ॥ पंचविंशतित्वानां पुरुषोऽद्भुतदर्पणम् ॥ अध्यात्ममबुधस्येह किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १७ ॥ ऐश्वरं शास्त्रमुत्सृज्य बंधमोक्षानुदर्शनम् ॥ विविक्तपदमज्ञाय किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १८ ॥ कालचक्रं भ्रमिस्तीक्ष्णं सर्वं निष्कर्षयज्जगत् ॥ स्वतंत्रमबुधस्येह किमसत्कर्मभिर्भवेत् ॥ १९ ॥ शास्त्रस्य पितुरादेशं यो न वेद निवर्तकम् ॥ कथं तददुरूपाय गुणविश्रंभ्युपक्रमेत् ॥ २० ॥ इति व्यवसिता राजन् हर्यथा एकचेतसः प्रययुस्तं परिक्रम्य पंथानमनिवर्तनम् ॥ २१ ॥

स्वतंत्रता मानी करवामां आवतां कर्मोथी शुं वळशे ? ॥ १७ ॥ जे ईश्वरनुं प्रतिपादन करनार शास्त्र छे तेनेज हंसरूप समजवुं; केम के हंस जेम दूध अने पाणीने नोखां पाडेछे तेम ए शास्त्र जड अने चैतन्यने जुदां पाडेछे अने बंध तथा मोक्षसंबंधी अद्भुत वातो कहेछे. तो तेवां शास्त्रनो अभ्यास कऱ्याविना बहिर्मुख कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १८ ॥ पोतानी मेळे फऱ्या करतुं चक्र कहुं ते कालचक्र समजवुं; केम के ते सर्व जगतने खेंच्या करेछे, तीक्ष्ण छे अने स्वतंत्र छे. ते कालचक्रने जाण्याविना घणां विघ्नवाळां कर्मो करवाथी शुं वळशे ? ॥ १९ ॥ मनुष्य के जे निवृत्तिनेज योग्य छे तेने शास्त्ररूप पिता, निवृत्तिनीज आज्ञा कऱ्या करेछे. ते आज्ञाने नहि जाणनार माणसे प्रवृत्तिमार्गमां विश्वास राखीने सृष्टि वगैरेमां केम प्रवर्चवुं जोइए ? ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे परीक्षित राजा ! ए प्रमाणे निश्चय करीने ते एक चित्तवाळा हर्यश्चो नारदजीने प्रदक्षिणा करी मुक्तिना

मार्गमां चाल्या अने नारदजी पण स्वरूप ब्रह्ममां प्रत्यक्ष जणाता भगवानना चरणारविंदमां अखंड चित् राखीने लोकोमां फरवा गया ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ नारदजीए सारा शीलवाढ्या पुत्रोना नाश करी दीधो सांभळीने 'सारी प्रजा शोकडुं स्थानक छे' एम शोक करतो दक्ष प्रजापति पश्चात्ताप करवा लाग्यो ॥ २३ ॥ पछी ब्रह्माए सांत्वना करतां ते दक्ष प्रजापतिए पोतानी स्त्रीमां फरिवार 'सबलाश्व' नामना हजार पुत्रो उत्पन्न कच्या ॥ २४ ॥
प्रजानी सृष्टिनेसारू पिताए आज्ञा करवाथी ते सबलाश्वो पण नियम धरीने नारायणसर, के ज्यां पोताना मोटा भाइओ सिद्ध थया हता त्यां गया ॥ २५ ॥ नारायणसरमां नाहावार्थीज जेओनां अंतःकरण निर्मल थइ गयां एवा ते सबलाश्वो ओंकार मंत्रनो जप करतां मोटुं तप करवा लाग्या ॥ २६ ॥ केटलाक महिनासुधी जल पीनेज रह्या, केटलाक महिनासुधी वायुनो आहार करीनेज रह्या, अने नीचे लखेला मंत्रनो जप करतां भग-

स्वरब्रह्मणि निर्भातहृषीकेशपदांबुजे ॥ अखंडं चित्तमावेश्य लोकाननुचरन्मुनिः ॥ २२ ॥ नाशं निशम्य पुत्राणां नारदाच्छील-
शालिनाम् ॥ अन्वतप्यत कः शोचन्सुप्रजखं शुचांपदम् ॥ २३ ॥ स श्रूयः पांचजन्यायामजेन परिसात्वितः ॥ पुत्रानजनय-
दक्षः सबलाश्वान्सहस्रशः ॥ २४ ॥ तेजपि पित्रा समादिष्टाः प्रजासर्गे धृतव्रताः ॥ नारायणसरो जग्मुर्यत्र सिद्धाः स्वपूर्वजाः ॥
॥ २५ ॥ तदुपस्पर्शनोदेव विनिर्धूतमलाशयाः ॥ जपंतो ब्रह्म परमं तेपुस्तत्र महत्तपः ॥ २६ ॥ अब्भक्षाः कतिचिन्मासान्कतिचि-
द्वायुभोजनाः ॥ आराधयन्मंत्रमिममभ्यस्यंत इहस्यतिम् ॥ २७ ॥ ॐ नमो नारायणाय पुरुषाय महात्मने ॥ विशुद्धसत्त्वधि-
षण्याय महाहंसाय धीमहि ॥ २८ ॥ इति तानपि राजेंद्र प्रतिसर्गधियो मुनिः ॥ उपेत्य नारदः ग्राह वाचःकूटानि पूर्ववत् ॥
॥ २९ ॥ दाक्षायणाः संश्रुणुत गदतो निगमं मम ॥ अन्विच्छतानुपदवीं भ्रातॄणां भ्रातृवत्सलाः ॥ ३० ॥ भ्रातॄणां प्रायणं भ्रा-
ता योजुतिष्ठति धर्मवित् ॥ स पुण्यबंधुः पुरुषो मरुद्भिः सह मोदते ॥ ३१ ॥

वाननी आराधना करवा लाग्या ॥ २७ ॥ "ओं नमो नारायणाय पुरुषाय महात्मने । विशुद्धसत्त्वधिषण्याय महाहंसाय धीमहि" [महात्मा पुरुष नारायणने नमस्कार करिये छिये अने शुद्ध सत्वगुणना आश्रयरूप ते परमहंस भगवाननुं स्मरण करिये छिये.] ॥ २८ ॥ एवी रीते सृष्टि करवा-
नी इच्छा राखता ते सबलाश्वो पासे पण नारदजीए आवीने आगळनी पेटेज कूटवचन बोलतां तेथी वघारे पण नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ २९ ॥ "हे दक्षना दीकराओ ! मारी पासेथी उपदेशनां वचन सांभळो, तमे के जेओ भाइओ उपर प्यार राखनारा छो तेओ, भाइओना मार्गनेज अनुसरो ॥ ३० ॥ धर्मने जाणनारो जे भाइ, भाइओना मार्गने अनुसरे छे ते पोताना पुण्यनी सहायताथी मरुत देव के जेओ भाइओ उपर प्रीति राखना-
रा छे तेओनीसाथे आनंद पामेछे." ॥ ३१ ॥

હે રાજા! સફલ દર્શનવાળા નારદજી એટલું બોલીને ત્યાંથી ગયા અને સબલાશ્વો પળ પોતાના મોટા માફ હર્યશ્વોના માર્ગનેજ અનુસર્યા ॥ ૩૨ ॥ અત્યંત ઉત્તમ અને અંતર્વૃત્તિથી મળે એવા પરબ્રહ્મના માર્ગને અનુસરેલા તે સબલાશ્વો, ગણી રાતની પેઠે હજુસુધી પળ પાછા આવતા નથી ॥ ૩૩ ॥ એ સમય-માં ઘણા ઉત્પાતોને દેખતા દક્ષ પ્રજાપતીએ આગલની પેઠેજ નારદજીએ પુત્રોનો નાશ કરી નાલ્યાની વાત સાંભળી ॥ ૩૪ ॥ પુત્રોના શોકથી ઘેરાણ્ણો અને ક્રોધથી જેના હોઠ ફરકતા હતા એવો દક્ષ નારદજીને મળીને બોલ્યો ॥ ૩૫ ॥ દક્ષ કેહેછે.— હે દુષ્ટ ! તું કે જે સારા માણસના જેવો વેષ ધરનાર છે તેણે અમારા દીકરાઓનું મુંડું કચું. એ સ્વર્ધર્મમાં પ્રવર્તેલા બાલકોને તેં ખીતારીનો માર્ગ દેવાહ્યો ॥ ૩૬ ॥ ત્રણે ઋણથી નહિ છૂટેલા

એતાવદુક્તા પ્રયયૌ નારદોઽમોઘદર્શનઃ ॥ તેઽપિ ચાન્વગમન્માર્ગં ભ્રાતૃણમેવ મારિષ ॥ ૩૨ ॥ સપ્રીચીનં પ્રતીચીનં પરસ્યાનુપથં ગ-તાઃ ॥ નાઘ્યાપિ તે નિવર્તતે પશ્ચિમા યામિનીરિવ ॥ ૩૩ ॥ એતસિન્કાલ ઉત્પાતાન્ બહૂન્પશ્યન્પ્રજાપતિઃ ॥ પૂર્વવન્નારદકૃતં પુત્રનાશ-મુપાશ્વણોત્ ॥ ૩૪ ॥ ક્રુક્રોધ નારદાયાસૌ પુત્રશોકવિમૂર્ચ્ચિતઃ ॥ દેવર્ષિમુપલભ્યાહ રોષાદ્દિસ્ફુરિતાધરઃ ॥ ૩૫ ॥ ॥ દક્ષ ઉવાચ ॥ અહો અસાધો સાધૂનાં સાઘુલિંગેન નલ્લયા ॥ અસાધ્વકાર્યર્મકાણાં મ્મિક્ષોર્માર્ગઃ પ્રદર્શિતઃ ॥ ૩૬ ॥ ઋણેન્નિભિરમુક્તાનામમીમાંસિ-તકર્મણમ્ ॥ વિઘાતઃ શ્રેયસઃ પાપ લોકયોરુભયોઃ કૃતઃ ॥ ૩૭ ॥ એવં ત્વં નિરનુકોશો બાલાનાં મતિભિદ્ધરેઃ ॥ પાર્ષદમધ્યે ચરસિ-યશોહા નિરપત્રપઃ ॥ ૩૮ ॥ નનુ ભાગવતા નિત્યં ભૂતાનુગ્રહકાતરાઃ ॥ ઋતે ત્વાં સૌહદમ્નં વૈ વૈરંકરમવૈરિણામ્ ॥ ૩૯ ॥ નેત્યં પુંસાં વિરાગઃ સ્યાત્ત્વયા કેવલિના મૃષા ॥ મન્યસે યદ્યુપશમં સ્નેહપાશનિકંતનમ્ ॥ ૪૦ ॥

અને જેઓએ કર્મસંબંધી વિચાર પળ નહિ કચ્યો હતો, એવા મારા પુત્રોના વેય લોકસંબંધી કલ્યાણનો નાશ તેં કરી નાલ્યો ॥ ૩૭ ॥ આ પ્રમાણે નિ-ર્દય અને બાલકોની બુદ્ધિને ફેરવી નાલનારો તું ભગવાનની કીર્તિનો નાશ કરનાર છતાં લાજ મૂકીને ભગવાનના પાર્ષદોનીસાથે ફરેછે ॥ ૩૮ ॥ સ્નેહને તોડી નાલનાર અને જેઓને વૈર ન હોય તેઓને પળ વૈર કરાવનાર એક તું વિના બીજા ભગવાનના ભક્તો તો પ્રાણીઓ ઉપર અનુગ્રહ કરવા-માંજ તલ્સર રેહેછે ॥ ૩૯ ॥ સ્નેહરૂપી પાશને કાપનાર તો ઉપશમજ છે એમ તું ધારતો હોય તોપણ તું કે જે જ્ઞાની નહિ છતાં જ્ઞાનીઓનો લોટો વેષ ધરનાર છો તેના એવા ઠગાઈ ભરેલા ઉપદેશથી પુરુષોને વૈરાગ્ય થાયજ નહિ ॥ ૪૦ ॥

૧ બ્રહ્મચર્ય પાળી વેદનું અધ્યયન કરે ત્યારે ઋષિયોના ઋણથી છૂટે, યજ્ઞ કરે ત્યારે દેવતાઓના ઋણથી છૂટે અને પુત્ર ઉત્પન્ન કરે ત્યારે પિતૃઓના ઋણથી છૂટે, એમ વેદમાં કહ્યું છે.

विषयो नो अनुभव कन्या विना, विषयो दुःखदायी छे एम माणस जाणी शकैज नहि; एटलामाटे विषयो भोगव्या पळी तेओने खराब जाणीने जेवुं वैराग्य थाय तेवुं वैराग्य बीजाओए भमाववाथी थाय नहि ॥ ४१ ॥ अमे के जेओ कर्मनी मर्यादावाळा सज्जन गृहस्थो छिये तेओनुं तें जे बहुज भुंडुं कन्युं ते अमे सहन कन्युं हतुं तोपण हे नखोद काहाडनारा ! तें बीजी वार पण अमारुं भुंडुं कन्युं तेथी तारुं लोकोमां भटकतां भटकतां कयांय ठेकापुंज रेहेशे नहि ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— सज्जनोमां मान पामेला नारदजीए ए दक्षनो शाप स्वीकारी लीधो; केम के सामाने शाप देवानी पोतामां शक्ति छतां पण सहन करी रेहेवुं एज साधु पुरुषोनी रीति छे. ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो पांचमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'— ते पळी ब्रह्माए समजावेला दक्ष प्रजापतिए नारदजीना भयथी पोतानी स्त्री असिकनी-

नानुभूय न जानाति पुमान्विषयतीक्ष्णताम् ॥ निर्विद्योत स्वयं तस्मान्न तथा भिन्नधीः परैः ॥ ४१ ॥ यन्नस्त्वं कर्मसंधानां साधूनां गृहमेधिनाम् ॥ कृतवानसि दुर्मर्षं विप्रियं तव मर्षितम् ॥ ४२ ॥ तंतुं कृतं यन्नस्त्वमभद्रमवरः पुनः ॥ तस्माल्लोकेषु ते मूढ न भवेद्भ्रमतः पदम् ॥ ४३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ प्रतिजग्राह तद्दाहं नारदः साधुसंमतः ॥ एतावान्साधुवादो हि तितिक्षेत्तेश्वरः स्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे दक्षनारदशापो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ ततः प्राचेतसोऽसिक्तयामनुनीतः स्वयंभुवा ॥ षष्ठिं संजनयामास दुर्हितः पितृवत्सलः ॥ १ ॥ दश धर्माय कायेंदोर्द्विषद्विणव दत्तवान् ॥ धृतांगिरःकृशाश्वेभ्यो दे दे तादर्याय चापराः ॥ २ ॥ नामधेयान्यमूषां त्वं सापत्यानां च मे शृणु ॥ यासां प्रसूतिप्रसवैर्लोका आपूरितास्तथा ॥ ३ ॥ भानुर्लंबा ककुब्जामिर्विश्वा साध्या मरुत्वती ॥ वसुमुद्भूता संकल्पा धर्मपत्न्यः सुताञ्छृणु ॥ ४ ॥ भानोस्तु देव ऋषभ इंद्रसेनस्ततो नृप ॥ विद्योत आसीलंबायास्ततश्च स्तनयितवः ॥ ५ ॥ ॥

मां पिताउपर स्नेह राखनारी साठ दीकरीओ उत्पन्न करी ॥१॥ तेओमां दश दीकरीओ धर्मेने आपी; तेर कश्यपने आपी; सत्यावीश चंद्रमाने आपी; अने भूत, अंगिरा तथा कृशाश्वने बबे आपी. बाकी जे चार वधी ते पण 'तादर्य' एवा नामथी ओळखाता कश्यपनेज आपी ॥ २ ॥ दक्षनी ए दीकरीओ के जेओना पुत्रपौत्रादिक वंशथी त्रणे लोक भराइ गया छे तेओनां अने तेओनां संतानोनां नाम मारी पासेथी सांभळो ॥ ३ ॥ भानु, लंबा, कुकुभ, जामि, विश्वा, साध्या, मरुत्वती, वसु, मुद्भूता अने संकल्पा एटली धर्मनी स्त्रियो छे. तेओना पुत्रोनां नाम कहूं ते सांभळो ॥ ४ ॥ भानुनो देवऋषभ नामनो पुत्र थयो अने तेनो इंद्रसेन थयो. लंबानो विद्योत नामनो पुत्र थयो, अने तेना स्तनयितु नामना पुत्रो थया ॥ ५ ॥ ॥

१ आ छट्टा अध्यायमां दक्षे उत्पन्न करेली साठ दीकरीओना जुदा जुदा वंश केहेतां तेमां अदितिना पुत्रथी विश्वरूपनो जन्म थवानी कथा केहेवामां आवसो.

કકુભનો સંકટ નામનો પુત્ર થયો, તેનો ક્રીકટ, થયો અને તેના દુર્ગ [પૃથ્વી ઉપરના કિલ્લાઓના દેવ] પુત્ર થયા. જામિનો સ્વર્ગ નામનો પુત્ર થયો અને તેનો નંદિ થયો ॥ ૬ ॥ વિશ્વાના વિશ્વેદેવા નામના પુત્રો થયા તેઓ પ્રજારહિત છે એમ કેહેવાયછે. સાધ્યાના સાધ્ય દેવતાઓ થયા અને તેઓનો અર્થ સિદ્ધિ થયો ॥ ૭ ॥ મરુત્વતીના મરુત્વાદ્ અને જયંત નામના બે પુત્ર થયા તેમાં જયંત ભગવાનનો અંશ છે કે જેનું ઉપેદ્ર એવું પણ નામ કેહેવાયછે ॥ ૮ ॥ મુહૂર્તોના મૌહૂર્તિક દેવ. [મુહૂર્તોના સ્વામી] થયા કે જેઓ પ્રાણીઓને પોતપોતાના સમયનું ફલ આપેછે ॥ ૯ ॥ સંકલ્પાનો સંકલ્પ નામનો પુત્ર થયો અને તેનો પુત્ર કામદેવ થયો. વસુના પુત્ર આઠ વસુ થયા તેઓનાં નામ મારીપાસેથી સાંભળો ॥ ૧૦ ॥ દ્રોણ, પ્રાણ, ધ્રુવ, અર્ક, અગ્નિ, દોષ, વસુ, વિભાવસુ એ આઠ વસુ કેહેવાયછે. તેઓમાં દ્રોણની સ્ત્રી અભિમતિમાં હર્ષ, શોક અને ભય इत्याદિક પુત્રો ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧૧ ॥ પ્રાણની

કકુભઃ સંકટસ્તસ્ય ક્રીટકસ્તનયો યતઃ ॥ મુવો દુર્ગાણિ જામેયઃ સ્વર્ગો નંદિસ્તતોઽભવત્ ॥ ૬ ॥ વિશ્વેદેવાસ્તુ વિશ્વાયા અપ્રજાંસ્તાન્યચક્ષતે ॥ સાધ્યો ગણસ્તુ સાધ્યાયા અર્થસિદ્ધિસ્તુ તત્સુતઃ ॥ ૭ ॥ મરુત્વાંશ્ર જયંતશ્ચ મરુત્વત્યાં વઘ્નવતુઃ ॥ જયંતો વાસુદેવાંશ ઉપેદ્ર ઇતિ યં વિદુઃ ॥ ૮ ॥ મૌહૂર્તિકા દેવગણા મુહૂર્તાર્યાશ્ર જહ્નિરે ॥ યે વૈ ફલં પ્રયચ્છંતિ ભૂતાનાં સ્વસ્કાલજમ્ ॥ ૯ ॥ સંકલ્પાશ્ર સંકલ્પઃ કામઃ સંકલ્પજઃ સ્મૃતઃ ॥ વસવોઽષ્ટૌ વસોઃ પુત્રાસ્તેષાં નામાનિ મે શૃણુ ॥ ૧૦ ॥ દ્રોણઃ પ્રાણો ધ્રુવોઽર્કોઽગ્નિર્દોષો વસુર્વિભાવસુઃ ॥ દ્રોણસ્યાભિમતેઃ પત્યા હર્ષશોકભયાદયઃ ॥ ૧૧ ॥ પ્રાણસ્યોર્જસ્વતી ભાર્યો સહ આયુઃ પુરોજવઃ ॥ ધ્રુવસ્ય ભાર્યો ધરણિરસૂત વિવિધાઃ પુરઃ ॥ ૧૨ ॥ અર્કસ્ય વાસના ભાર્યો પુત્રાસ્તર્ષદયઃ સ્મૃતાઃ ॥ અગ્નેર્ભાર્યો વસોર્ધારા પુત્રા દ્રવિણકાદયઃ ॥ ૧૩ ॥ સ્કંદશ્ર કૃત્તિકાપુત્રો યે વિશાલ્વાદયસ્તતઃ ॥ દોષસ્ય શર્વરીપુત્રઃ શિશુમારો હરેઃ કલા ॥ ૧૪ ॥ વસોર્ગંગિરસીપુત્રો વિશ્વકર્મા કૃતીપતિઃ ॥ તતો મનુશ્રાક્ષુષોઽમૃદિશ્વે સાધ્યા મનોઃ સુતાઃ ॥ ૧૫ ॥

ઉર્જસ્વતી નામની સ્ત્રી હતી તેમાં સહ, આયુ અને પુરોજવ નામના પુત્રો થયા. ધ્રુવની ધરણિ નામની સ્ત્રી હતી તેમાં અનેક પ્રકારનાં પુર [પુરના દેવ] થયા ॥ ૧૨ ॥ અર્કની વાસના નામની સ્ત્રી હતી તેમાં તર્ષ વગેરે પુત્રો થયા. અગ્નિની વસોર્ધારા નામની સ્ત્રી હતી તેમાં દ્રવિણક વગેરે પુત્રો થયા ॥ ૧૩ ॥ કૃત્તિકાઓએ ધવરાવીને ઉછેરેલ કાર્તિકેય સ્વામી પણ અગ્નિના પુત્ર છે અને તે કાર્તિકેયના વિશાલ વગેરે પુત્રો થયા. દોષ નામના વસુની શર્વરી નામની સ્ત્રી હતી તેનો શિશુમાર નામનો પુત્ર થયો તે ભગવાનનો અંશ હતો ॥ ૧૪ ॥ વસુની આંગિરસી નામની સ્ત્રી હતી તેનો શિલ્પ-કલા કરનાર વિશ્વકર્મા નામનો પુત્ર થયો. એ વિશ્વકર્માનો ચાક્ષુષ નામનો મનુ થયો અને તેના વિશ્વ અને સાધ્ય નામના પુત્રો થયા ॥ ૧૫ ॥

विभावसु नामना आठमा वसुनी उषा नामनी स्त्री हती तेना व्युष्ट, रोचिष अने आतप एवा नामना पुत्रो थया. आतपनो पंचयाम नामनो [दिव-
सनो देव] पुत्र थयो के जेथी प्राणियो पोतपोताना काममां जागेछे ॥ १६ ॥ भूत नामना दक्षना जमाइनी सरूपा नामनी स्त्री हती तेमां करोडो
रुद्र उत्पन्न थया. रैवत, अज, भव, भीम, वाम, उग्र, वृषाकपि, अजैकपाद, अहिर्बुध्न्य, बहुरूप अने महान् ए अगियार मुख्य रुद्र अने तेओना
पार्षदो पण रुद्र गणाय छे. भूतनी बीजी स्त्रीमां भयंकर भूत अने विनायको उत्पन्न थया ॥ १७ ॥ १८ ॥ दक्षना जमाइ अंगिरा प्रजापतिनी स्त्री
स्वधा हती तेमांथी पितृओ उत्पन्न थया अने सती नामनी तेनी बीजी स्त्री हती तेणे अथर्व वेदने पोतानो पुत्र ठराव्यो हतो ॥ १९ ॥ दक्षना जमाइ
कृशाश्वे पोतानी अर्चि नामनी स्त्रीमां धूम्रकेश नामनो पुत्र अने धिषणा नामनी बीजी स्त्रीमां वेदशिरा, देवल, वयुन अने मनु ए नामना चार पुत्र

विभावसोरसूतोषा व्युष्टं रोचिषमातपम् ॥ पंचयामोऽय भृतानि येन जाग्रति कर्मसु ॥ १६ ॥ सरूपासूत भृतस्य भार्या रुद्रांश्च कोटि-
शः ॥ रैवतोऽजो भवो भीमो वाम उग्रो वृषाकपिः ॥ १७ ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यो बहुरूपो महानिति ॥ रुद्रस्य पार्षदाश्चान्ये घोरा भृत-
विनायकाः ॥ १८ ॥ प्रजापतेरंगिरसः स्वधा पत्नी पितृनथ ॥ अथर्वागिरसं वेदं पुत्रत्वे चाकरोत्सती ॥ १९ ॥ कृशाश्वोऽर्चिषि भार्यायां
धूम्रकेशमजीजनत् ॥ धिषणायां वेदशिरा देवलं वयुनं मनुम् ॥ २० ॥ तार्क्ष्यस्य विनता कद्रूः पतंगी यामिनी इति ॥ पतंग्यसूत प-
तगान्यामिनी शलभानथ ॥ २१ ॥ सुपर्णाऽसूत गरुडं साक्षाद्यज्ञेशवाहनम् ॥ सूर्यसूतमनूरुं च कडुर्नगाननेकशः ॥ २२ ॥ कृत्तिका-
दीनि नक्षत्रार्णदोः पत्न्यस्तु भारत ॥ दक्षशापास्तोऽनपत्यस्तासु यक्षग्रहादितः ॥ पुनः प्रसाद्य तं सोमः कला लेभे क्षये दिताः
॥ २३ ॥ शृणु नामानि लोकानां मातृणां शंकराणि च ॥ अथ कश्यपपत्नीनां यत्प्रसूतमिदं जगत् ॥ २४ ॥

उत्पन्न कन्या ॥ २० ॥ दक्षना जमाइ तार्क्ष्यनी विनता, कद्रू, पतंगी अने यामिनी एवा नामनी चार स्त्रियो हती तेओमां पतंगीए पक्षिओ उत्पन्न
कन्यां, यामिनीए टीड उत्पन्न कन्यां, विनताए भगवानना वाहनरूप गरुडजीने अने सूर्यना सारथी अरुणने उत्पन्न कन्या, ने कद्रूए अनेक नाग
उत्पन्न कन्या ॥ २१ ॥ २२ ॥ हे राजा ! कृत्तिका वगेरे सत्यावीश नक्षत्र [दक्षनी दीकरीओ] चंद्रमानी स्त्रियो छे. चंद्रमाए एक रोहिणी उपरज प्रेम
राखीने बीजीओनो अनादर कन्यो हतो तेथी क्रोध करीने दक्षे शाप देतां चंद्रमाने क्षयरोग थवाथी तेने संतानज थयुं नथी. चंद्रमाए पाछो दक्षने
राजी कन्यो तोपण तेने क्षयरोगथी खंडित थएली कळाओज पाछी मळी पण संताननी प्राप्ति थइ नहि ॥ २३ ॥ हवे लोकोनी मातारूप कश्यपनी
स्त्रियोनां शुभ नाम सांभळो के जेओमांथी आ जगत थयुं छे ॥ २४ ॥

॥ ॥

अदिति, दिति, दनु, काष्ठा, अरिष्ठा, सुरसा, इला, मुनि, क्रोधवशा, ताम्रा, सुरभि, सरमा अने तिमि ए तेर कश्यपनी स्त्रियो हती तेओमां तिमिना पुत्र जलजंतु थया. सरमानां फाडीखानारां जनावरो थयां. सुरभिना पाडा, बळदो अने बीजा पण जेओ बबे खरीवाळा छे तेओ थया ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे राजा ! ताम्राना बाझ अने गरजो वगेरे थया. मुनिनी अप्सराओ थइ. क्रोधवशाना पुत्र दंदशूक वगेरे सयों थया ॥ २७ ॥ इलानां सर्व झाड थयां. सुरसाना राक्षसो थया. अरिष्टाना गंधर्वो थया. काष्ठानां एक खरीवाळां जानवरो थयां ॥ २८ ॥ दनुना पुत्र एकसठ दानवो थया तेओमां मुख्यानां नाम सांभळो. द्विमूर्धा, शंबर, अरिष्ठ, हयग्रीव, विभावसु ॥ २९ ॥ अयोमुख, शंकुशिरा, स्वर्भानु, कपिल, अरुण, पुलोमा, वृषपर्वा, एकचक्र,

अदितिर्दितिर्दनुः काष्ठा अरिष्ठा सुरसा इला ॥ मुनिः क्रोधवशा ताम्रा सुरभिः सरमा तिमिः ॥ २५ ॥ तिमिर्यादोगणा आसन् श्वापदाः सरमासुताः ॥ सुरभेर्महिषा गावो ये चान्ये द्विशफा नृप ॥ २६ ॥ ताम्रायाः श्येनश्चाद्या मुनेरप्सरसां गणाः ॥ दंदशूकादयः सर्पो राजन् क्रोधवशात्मजाः ॥ २७ ॥ इलाया भृरुहाः सर्वे यातुधानाश्च सौरसाः ॥ अरिष्टायाश्च गंधर्वाः काष्ठाया द्विशफेतराः ॥ २८ ॥ सुता दनोरेकषष्टिस्तेषां प्राधानिकान् गृणु ॥ द्विमूर्धो शंबरोऽरिष्ठो हयग्रीवो विभावसुः ॥ २९ ॥ अयोमुखः शंकुशिराः स्वर्भानुः कपिलोऽरुणः ॥ पुलोमा वृषपर्वा च एकचक्रोऽनुतापनः ॥ ३० ॥ धूमकेतो विरूपाक्षो विप्रचित्तिश्च दुर्जयः ॥ स्वर्भानोः सुप्रभां कन्यामुवाह नमुचिः किल ॥ वृषपर्वणस्तु शर्मिष्ठां ययातिर्नाहुषो बली ॥ ३१ ॥ वैश्वानरसुता याश्च चतस्रश्चारुदर्शनाः ॥ उपदानवी हयशिरा पुलोमा कालका तथा ॥ ३२ ॥ उपदानवीं हिरण्याक्षः क्रतुर्हयशिरां नृप ॥ पुलोमां कालकां च द्वे वैश्वानरसुते तु कः ॥ उपयेमेऽथ भगवान्कश्यपो ब्रह्मचोदितः ॥ ३३ ॥ पौलोमाः कालकेयाश्च दानवा युद्धशालिनः ॥ तयोः षष्टिसहस्राणि यज्ञघ्रांस्ते पितुः पिता ॥ जघान स्वर्गतो राजन्नेक इन्द्रप्रियंकरः ॥ ३४ ॥

अनुतापन ॥ ३० ॥ धूमकेता, विरूपाक्ष, विप्रचित्ति अने दुर्जय ए अठार मुख्य गणाछे. स्वर्भानुनी दीकरी सुप्रभाने नमुचि परण्यो हतो. वृषपर्वानी दीकरी शर्मिष्ठाने बलवान् नहुष राजानो दीकरो ययाति परण्यो हतो ॥ ३१ ॥ उपदानवी, हयशिरा, पुलोमा अने कालका ए चार दनुना दीकरा वैश्वानरनी सुंदर दीकरीओ हती तेओमां उपदानवीने हिरण्याक्ष परण्यो हतो, हयशिराने क्रतु परण्यो हतो अने पुलोमा तथा कालकाने ब्रह्मानी आज्ञाथी कश्यप प्रजापति परण्या हता ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ए पुलोमा अने कालकाना पौलोम अने कालकेय नामना साठ हजार बलवान दानवो थया हता. यज्ञमां विभ्र करनारा ए दानवोने तमारा पिताना पिता अर्जुने इंद्रनुं प्रिय करवासारू एकलाएज मान्या हता ॥ ३४ ॥

વિપ્રવિત્તિ નામના દાનવે સિંહિકા નામની સ્ત્રીમાં રાહુ અને સો કેતુ નામના પુત્રોને ઉત્પન્ન કન્યા. એ રાહુ પાછલથી ગ્રહની પદ્મી પામ્યો છે ॥ ૩૫ ॥ હવે અનુક્રમથી અદિતિનો વંશ કહુંછું તે સંખિલો કે જે અદિતિના ઉદરથી નારાયણ ભગવાને અંશાવતાર લીધો હતો ॥ ૩૬ ॥ વિવસ્વાન, અર્યમા, પૂષા, ત્વષ્ટા, મરિતા, ભગ, ધાતા, વિધાતા, વરુણ, મિત્ર, શક્ર [દંદ્ર] અને ઉરુક્રમ [વામનજી] એ બાર, અદિતિના પુત્ર થયા ॥ ૩૭ ॥ તેઓમાં વિવસ્વાનની સ્ત્રી સંજ્ઞાને શ્રાદ્ધદેવ [વૈવસ્વત] નામનો મનુ, અને યમ તથા યમુના એ જોડલું આવ્યું. એજ સંજ્ઞા ઘોડીનું રૂપ ધરી પૃથ્વી ઉપર ગઈ હતી તેને વિવસ્વાનના બીજથી અશ્વિનીકુમાર નામના બે પુત્ર થયા ॥ ૩૮ ॥ બીજી સ્ત્રી છાયામૌ શનૈશ્વર, સાર્વણિ નામનો મનુ અને તપતી નામની કન્યા થઈ હતી. એ કન્યા સંવરણ નામના રાજાને વરી હતી ॥ ૩૯ ॥ અર્યમાની સ્ત્રી માતૃકા હતી તેને ચર્ષણી નામના પુત્રો આવ્યા. એ

વિપ્રવિત્તિ: સિંહિકાયાં શતં ચૈકમજીજનત્ ॥ રાહુજ્યેષ્ઠં કેતુશતં ગ્રહલં ય ઉપાગત: ॥ ૩૫ ॥ અથાત: શ્રૂયતાં વંશો યોડિ-
તેરનુપૂર્વશ: ॥ યત્ર નારાયણો દેવ: સ્વાંશેનાવતરદ્વિભુ: ॥ ૩૬ ॥ વિવસ્વાનર્યમા પૂષા ત્વષ્ટાથ સવિતા ભગ: ॥ ધાતા વિધાતા
વરુણો મિત્ર: શક્ર ઉરુક્રમ: ॥ ૩૭ ॥ વિવસ્વત: શ્રાદ્ધદેવં સંજ્ઞાસૂયત વૈ મનુષ્ય ॥ મિથુનં ચ મહાભાગા યમં દેવં યમીં તથા ॥
સા વૈ શૃત્વાથ્ય વડવા નાસત્યૌ સુષુવે સુવિ ॥ ૩૮ ॥ છાયા શનૈશ્વરં લેભે માર્વણિં ચ મનું તત: ॥ કન્યાં ચ તપતીં યા વૈ વ્રવે
સંવરણં પતિષ્ ॥ ૩૯ ॥ અર્યમ્ણો માતૃકા પત્ની તયોશ્ચર્ષણય: સુતા: ॥ યત્ર વૈ માતૃષી જાતિર્બ્રહ્મણા ચોપકલ્પિતા ॥ ૪૦ ॥ પૂ-
ષાજનપત્ય: પિષ્ઠાદો ભગદંતોઽભવત્પુરા ॥ યોઽસૌ દક્ષાય કુપિતં જહાસ વિવૃતદ્વિજ: ॥ ૪૧ ॥ ત્વષ્ટૈર્દૈત્યાનુજા માર્યા રચના નામ
કન્યકા ॥ સંનિવેશસ્તયોર્જ્જ્ઞે વિશ્વરૂપશ્ચ વીર્યવાન્ ॥ ૪૨ ॥ તં વત્રિરે સુરગણા દૌહિત્રં દ્વિષતામપિ ॥ વિમતેન પરિત્યક્તા ગુ-
રુર્ણાંગિરસેન યત્ ॥ ૪૩ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે ષષ્ઠસ્કંધે ॥ ૬ ॥

ચર્ષણીઓને આત્મવિચાર હતો તેથી તેઓને બ્રહ્મા એ મનુષ્ય જાતના ઠરાવ્યા છે ॥ ૪૦ ॥ પૂષાને કાંઈ સંતાનજ થયું નથી. દક્ષપ્રજાપતિ ઉપર સદાશિવે કોપ કન્યો તે વચ્ચે એ પૂષા એ પોતાના દાંત દેલાડીને સદાશિવની મચકરી કરી હતી તેથી તેના દાંત ભાંગી પડ્યા છે અને લોટ ફાકીને રહે છે ॥ ૪૧ ॥ ત્વષ્ટાની રચના નામની સ્ત્રી હતી તે દૈત્યોની નાહાની બેન હતી, તેને સન્નિવેશ અને વિશ્વરૂપ નામના બે પુત્ર થયા ॥ ૪૨ ॥ દેવતાઓ એ અપમાન કરવાથી જે સમયે બૃહસ્પતિ એ દેવતાઓનો ત્યાગ કન્યો હતો તે સમયે દેવતાઓ એ વિશ્વરૂપ, જો કે પોતાના શત્રુ દૈત્યોનો દૌહિત્ર હતો તોપણ તેને ગુરુ ઠરાવ્યો હતો ॥ ૪૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના ષષ્ઠસ્કંધનો છઠ્ઠો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૬ ॥

? સૂર્ય. ૨ સંજ્ઞા પોતાની છાયાને સૂર્યની પાસે મેલીને જતી રહી હતી એમ ભારતમાં લખ્યું છે.

परीक्षित राजा पूछेछे'—हे महाराज ! बृहस्पतिऽ पोताना शिष्य देवताओनो शामाटे त्याग कऱ्यो ? ए शिष्योऽ पोताना गुरुनो जे अपराध कऱ्यो होय ते मारी पासे कहो ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा ! एक दिवसे इंद्रदेव के जेणे त्रैलोक्यना राज्यना अभिमानथी सत्युरुषोनी रीतिनो त्याग कऱ्यो हतो, ते पोतानी सभामां मोटा सिंहासन पर बेठेला हता; वायुना गण, वसु, रुद्र, आदित्य, ऋषु, विश्वदेवा, साध्य अने अश्विनीकुमार चारेकोर ऊभा हता; सिद्ध, चारण, गंधर्व, वेद बोलनारा मुनियो, विद्याधर, अप्सराओ, किन्नर, पक्षीओ अने नागलोको ते इंद्रदेवतुं सेवन कऱता हता, स्तुति करता हता अने सुंदर रीते गायन करता हता; चद्रमाना मंडळ जेवुं सुंदर धोलुं छत्र धरी लीधुं हतुं; बीजां पण चामर-पंखा वगैरे

राजोवाच ॥ ॥ कस्य हेतोः परित्यक्ता आचार्येणालमनः सुराः ॥ एतदाचक्ष्व भगवन् शिष्याणामक्रमं गुरौ ॥ १ ॥ श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ इंद्रस्त्रिभुवनैश्वर्यमदोल्लिखितसत्पथः ॥ मरुद्विर्वसुभी रुद्रैरादित्यैर्ऋषिभिर्नृप ॥ २ ॥ विश्वेदेवैश्च साध्वैश्च नासत्याभ्यां परिश्रितः ॥ सिद्धचारणगंधर्वैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३ ॥ विद्याधराप्सरोगेभिश्च किन्नरैः पतंगोरगैः ॥ निषेव्यमणो मधवान् स्तूयमानश्च भारत ॥ ४ ॥ उपगीयमानो ललितमास्थानाध्यासनाश्रितः ॥ पांडुरेणातपत्रेण चंद्रमंडलचारुणा ॥ ५ ॥ युक्तश्रान्यैः पारमेष्ठ्यैश्चापरव्यजनादिभिः ॥ विराजमानः पौलोम्या सहार्धासनया भृशम् ॥ ६ ॥ स यदा परमाचार्यं देवानामात्मनश्च ह ॥ नाभ्यनंदत संप्राप्तं प्रत्युत्थानासनादिभिः ॥ ७ ॥ वाचस्पतिं मुनिवरं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ नोच्चचालासनादिद्रः पश्यन्नपि सभागतम् ॥ ८ ॥ ततो निर्गत्य सहसा कविगंगिरसः प्रभुः ॥ आययौ स्वर्गं तूष्णीं विद्वान्ध्रीमदविक्रियाम् ॥ ९ ॥ तर्ह्येव प्रतिबुद्धैर्द्रो गुरुहेलनमात्मनः ॥ गर्हयामास सदसि स्वयमात्मानमात्मना ॥ १० ॥

चक्रवर्तिनां चिन्होनो उपयोग थतो हतो; ने साथे अरधां आसनपर बठेलां इंद्राणीदेवीथी अत्यंत शोभता हता ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ए समयमां देवताओना अने पोताना पण मोटा गुरु बृहस्पति सभामां आव्या तेमनो सामा ऊठी ऊभा थईने के आसन वगैरे आपीने इंद्रदेवे सत्कार कऱ्यो नहि ॥ ७ ॥ देव अने दैत्यो जेमने प्रणाम करेछे एवा महामुनि बृहस्पतिने सभामां आव्या दीठा तोपण इंद्र पोताना आसनपरथी जरापण चलायमान थया नहि, त्यारे 'ए लक्ष्मीना मदनो विकार थयोछे' एम जाणी तुरत सभामांथी नीकळीने महाविद्वान् बृहस्पति चुपचुप पोताने धेर गया ॥ ८ ॥ ९ ॥ ए वखतेज पोताथी गुरुनो अपराध थयो जाणी सभावचे इंद्रमहाराज पोतानी मळेज पोताने धिक्कार देवा लाग्या ॥ १५ ॥

१ आ सातमा अध्यायमां गुरुऽ त्याग करेला देवताओऽ प्रार्थना करवाथी विश्वरूप तेओना पुरोहित थया, ए कथा केहेवामां आवशे.

“अहो ! मुंडं ध्युं. में अल्पबुद्धिथी ऐश्वर्यना अभिमाननेलीधि सभामां गुरुनुं अपमान कच्युं ए भुंडं कच्युं ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यना राज्यनी लक्ष्मीने प-
ण कयो पंडित इच्छे ? के जे लक्ष्मीए हुं के जे सत्त्वगुणी देवताओनो स्वामी छुं तेने पण असुरनो स्वभाव आपी दीधो ॥ १२ ॥ ‘सिंहासन उपर
बैठेला राजाए कोईनी सामे ऊभुं थवुं नहि’ एम जेओ केहेछे तेओ स्वरा धर्मेने जाणताज नथी ॥ १३ ॥ अवळो मार्ग वतावनारा अने नरकमां पडता
ए लोकोनां वचनने जेओ माने तेओ, पथराना वाहाणमां बैठेलाओनी पेटे डुबी जायछे ॥ १४ ॥ एटलामांटे हवेहुं शठता छोडी दई तथा मस्तकवते
तेमना चरणनो स्पर्श करी ए मोटी बुद्धिवाळा गुरुने प्रसन्न करीश ” एम इंद्रदेवे विचार कच्यो तेटलामांज बृहस्पति, पोतानी मायाना प्रभावथी
घरमांथी पण अदृश्य थई गया ॥ १५ ॥ १६ ॥ घणी तजवीज करी तोपण गुरुनो पत्तो नहि मळतां घणी चिंतामां पडेल इंद्रदेवने तथा देवताओने पोता-

अहो बत ममासाधु कृतं वै दम्नबुद्धिना ॥ यन्मयैश्वर्यमत्तेन गुरुः सदसि कालुतः ॥ ११ ॥ को गृहोत्पंडितो लक्ष्मीं त्रिविष्टपपतेरपि ॥
ययाऽहमासुरं भावं नीतोद्य विबुधेश्वरः ॥ १२ ॥ ये पारमेष्ठ्यं धिषणमधितिष्ठन्न कंचन ॥ प्रत्युत्तिष्ठेदिति ब्रूयुर्धर्मं ते न परं विदुः ॥ १३ ॥
तेषां कुपथदेष्टृणां पततां तमसि ह्यधः ॥ ये श्रद्दधुर्वचस्ते वै मज्जंत्यश्मद्गवा इव ॥ १४ ॥ अथाहमराचार्यमगाधधिषणं द्विजम् ॥ प्रसा-
दयिष्ये निशठः शीष्णां तत्त्वरणं स्पृशन् ॥ १५ ॥ एवं चिंतयतस्तस्य मघोनो भगवान् गृहात् ॥ बृहस्पतिर्गतोऽदृष्टां गतिमध्यात्ममाय-
या ॥ १६ ॥ गुरोर्नीभिगतः संज्ञां परीक्षन्भगवान् स्वराट् ॥ ध्यायन् धिया सूर्युकः शर्मं नालभतात्मनः ॥ १७ ॥ तच्छ्रुत्वैवासुराः सर्वे
आश्रित्यौशनसं मतम् ॥ देवान्प्रत्युद्यमं चक्रुर्दुर्मदा आततायिनः ॥ १८ ॥ तैर्विस्मृष्टभित्तीक्ष्णैर्निभिन्नांगोरुबाहवः ॥ ब्रह्माणं शरणं
जग्मुः संहंदा नतकंधराः ॥ १९ ॥ तांस्तथाऽभ्यर्दितान्वीक्ष्य भगवानात्मभृजः ॥ कृपया परया देव उवाच परिसांत्वयन् ॥ २० ॥ ब्र-
ह्मोवाच ॥ अहो बत सुरश्रेष्ठा ह्यभद्रं वः कृतं महत् ॥ ब्रह्मिष्ठं ब्रह्मणं दांतमैश्वर्यान्नाभ्यनंदत् ॥ २१ ॥ तस्यायमनयस्यासीत्परेभ्यो
वः पराभवः ॥ प्रक्षीणेभ्यः स्ववैरिभ्यः समृद्धानां च यत्सुराः ॥ २२ ॥

थी जरापण सुख मळ्युं नहि ॥ १७ ॥ ए वात सांभळतांज मद्रोन्मत्त सघळा असुरो, शुक्राचार्यना अभिप्रायने अनुसरी हथियार उपाडीने देवताओ
उपर लडाई लाव्या ॥ १८ ॥ दैत्योए नाखेलां तीक्ष्ण बाणोथी जेओनां माथां, साथळ अने हाथ भेदाई गया एवा इंद्रसहित देवताओ, माथां नीचां करीने
ब्रह्मानी शरणे गया ॥ १९ ॥ मोटी सत्तावाळा ब्रह्मा, ए प्रमाणे पीडाएला देवताओने जोई घणी दयाथी धीरज आपतां नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ २० ॥ ब्रह्मा
कहेछे. — अहो ! अफसोस छे. हे उत्तम देवताओ ! तमोए ब्रह्मवेत्ता अने जितेन्द्रिय ब्रह्मणनुं ऐश्वर्यना मदथी अपमान कच्युं ए बहु भुंडं कच्युं ॥ २१ ॥
तमे समृद्धिवाळा हता अने तमारा स्वाभाविक शत्रु दैत्यो क्षीण हता तोपण तेओना हाथथी तमारो आ जे पराभव थयो ते पेहेली अनीतितुं फलछे ॥ २२ ॥

हे इंद्र ! जुवो के तमारा शत्रुओ प्रथम पोताना गुरु शुक्राचार्यनो अपराध करवाथी क्षीण थई गया हता अने हमणां पाछा भक्तिपूर्वक शुक्राचार्य-
नी सेवा करवाथी वृद्धि पाय्या छे. शुक्राचार्यने पोताना ईष्टदेवरूप माननारा ए लोको हमणां तो मारूं स्थानकपण लई ले एवा शक्तिमान् थया
छे ॥ २३ ॥ भृगुकुलना शिष्यो अने जेओनो गुप्तविचार फुटी जतो नथी एवा ए दैत्यो स्वर्गने कशा हिसाबमां गणता नथी. ब्राह्मणो, भगवान्
अने गायोनो जेओना उपर अनुग्रह होय एवा राजाओनुं अकल्याण थतुंज नथी ॥ २४ ॥ एटलामाटे त्वष्टानो दीकरो विश्वरूप के जे तपस्वी अने
धीरजवाळो छे तेने तमे तत्काल अनुसरो. अने जो तमे तेनो सत्कार करशो तथा ए कोई दैत्योनो पक्षपात करे तेनुं सहन करशो तो ए, तमारां
सघळां काम करी देशे ॥ २५ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे. — एवी रीते ब्रह्मानुं वचन सांभळी ताप रहित थएला ते देवताओ, विश्वरूप ऋषिनी पासे आ-

मघवन् द्रिषतः पश्य प्रक्षीणान् गुर्वतिक्रमात् ॥ संप्रत्युपचितान्भूयः काव्यमाराध्य भक्तिः ॥ आददीरबिलयनं ममापि भृगुदेवताः
॥ २३ ॥ त्रिविष्टपं किं गणयंत्यभेद्यमंत्रा भृगूणामनुशिक्षितार्थाः ॥ न विप्रगोविंदगवीश्वराणां भवंत्यभद्राणि नरेश्वराणाम् ॥ २४ ॥
तद्विश्वरूपं भजताशु विप्रं तपस्विनं त्वाष्ट्रमथात्मवंतम् ॥ सभाजितोऽर्थान्स विधास्यते वो यदि क्षमिव्यध्वमुतास्य कर्म ॥ २५ ॥
श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ त एवमुदिता राजन्ब्रह्मणा विगतज्वराः ॥ ऋषिं त्वाष्ट्रमुपब्रज्य परिष्वज्येदमब्रुवन् ॥ २६ ॥ देवा ऊचुः ॥
वयं तेऽतिथयः प्राप्ता आश्रमं भद्रमस्तु ते ॥ कामः संपाद्यतां तात पितॄणां समयोचितः ॥ २७ ॥ पुत्राणां हि परो धर्मः पितृशुश्रूषणं
सताम् ॥ अपि पुत्रवतां ब्रह्मन्किमुत ब्रह्मचारिणाम् ॥ २८ ॥ आचार्यो ब्रह्मणो मूर्तिः प्रजापतेः ॥ भ्राता मरुत्पतेर्मूर्तिर्माता
साक्षात्क्षितेस्तनुः ॥ २९ ॥ दयाया भगिनी मूर्तिर्धर्मस्यात्मातिथिः स्वयम् ॥ अग्नेरभ्यागतो मूर्तिः सर्वभूतानि चालनः ॥ ३० ॥

वी तेनुं आलिंगन करी नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ २६ ॥ देवताओ कहेछे. — तारूं कल्याण थाओ. अमे तारा आश्रयमां आज अतिथि थईने आव्या
छिये. हे बाप ! अमे के जे तारा बडिलो छिये तेओनुं आ समयमां जोड़ए तेनुं काम करी आप ॥ २७ ॥ भला दीकराओ पोते दीक-
राना बाप होय तोपण वडीलानी सेवा करवी ए तेओनो उत्तम धर्म छे ल्यारे ब्रह्मचर्य आश्रमवाळा दीकराओनो ए उत्तम धर्म होय एमां तो शुंज
केहेहुं ? ॥ २८ ॥ आचार्य, ब्रह्मानी मूर्ति छे; वडील प्रजापतिनी मूर्ति छे; भाई, इंद्रनी मूर्ति छे; मा, साक्षात् पृथ्वीनी मूर्ति छे ॥ २९ ॥ बेन द-
यानी मूर्ति छे; अतिथी पोते धर्मनी मूर्ति छे; अन्यागत, अग्निनी मूर्ति छे अने सर्व प्राणियो भगवाननी मूर्ति छे ॥ ३० ॥

१ अतिथीओनी अने बडिलोनी प्रशंसानेसारू कहेछे.

एटलामाटे पीडा पामेला असो के जेओ तारा वडील अने अतिथी छिये तेओनी शत्रुओए करेला पराभवरूप पीडाने तपथी मटाडतां तारे अमारी आज्ञा पाळवी जोइए ॥ ३१ ॥ तुं के जे वेदने जाणनार ब्राह्मण छो तेने असारो गुरु थवानी मागणी करिये छिये, के जे उपाय लेवाथी तारा मंत्रबलने-लीधे शत्रुओने अनायासथी जीतशुं ॥ ३२ ॥ प्रयोजन सिद्धि करवाने माटे नाहानाने पगे लागवुं ए काई निंदित गणातुं नथी. बीजी बाबतोमां अवस्था, मोटाईतुं कारण गणायछे पण विद्यानी वावतमां अवस्थायी मोटाई गणाती नथी ॥ ३३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— ए प्रमाणे देवताओए पुरोहित धवानेसारू प्रार्थना करेला ए महातपस्वी विश्वरूपे, प्रसन्न थईने मधुर वाणीथी तेओने नीचेप्रमाणे कहुं ॥ ३४ ॥ विश्वरूप केहेछे.— हे देवो ! जोके पुरोहितपणुं धर्मवाळा पुरुषोए धिक्कारेलुं अने ब्रह्मतेजनो क्षय करनारू छे तोपण तमो लोकपालोए तेनी मागणी करी तेथी हुं के

तस्मात्पितृणामार्तानामार्तिं परपराभवम् ॥ तपसापनयंस्तात संदेशं कर्तुमर्हसि ॥ ३१ ॥ ऋणीमहे त्वोपाध्यायं ब्रह्मिष्ठं ब्राह्मणं गुरुम् ॥ यथांजसा विजेन्यामः सपत्न्यांस्तव तेजसा ॥ ३२ ॥ न गर्हयंति ह्यर्थेषु यविष्ठांश्च्यभिवादनम् ॥ छंदोभ्योऽन्यत्र न ब्रह्मन्वयो ज्यैष्ठ्यस्य कारणम् ॥ ३३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ अभ्यर्थितः सुरगणैः पौरोहित्ये महातपाः ॥ स विश्वरूपस्तानाह प्रसन्नः श्लक्ष्णया गिरा ॥ ३४ ॥ ॥ विश्वरूप उवाच ॥ ॥ विगर्हितं धर्मशीलैर्ब्रह्मवर्च उपव्ययम् ॥ कथं नु मद्विधो नाथा लोकेशैरभियाचितम् ॥ प्रत्याख्यास्यति तच्छिष्यः स एव स्वार्थं उच्यते ॥ ३५ ॥ अकिंचनानां हि धनं शिलोछनं तेनेह निर्वर्तितसाधुसक्रियः ॥ कथं विगर्हं नु क-रोम्यधीश्वराः पौरोधसं ह्वयति येन दुर्मतिः ॥ ३६ ॥ तथापि न प्रतिब्रूयां गुरुभिः प्रार्थितं कियत् ॥ भवतां प्रार्थितं सर्वं प्राणैर्यैश्च साधये ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तेभ्य एवं प्रतिश्रुत्य विश्वरूपो महातपाः ॥ पौरोहित्यं वृत्तश्चक्रे परमेण समाधिना ॥ ३८ ॥

जे तमारी शीखामणनुं पात्र छुं तेनाथी तेनी ना शी रीते पाडी शकाय ? केस के वडीलोलुं कहुं मानवुं एज स्वार्थ केहेवायछे ॥ ३५ ॥ शिले अने ऊँछै करवुं एज अकिंचतन पुरुषोलुं धन छे अने तेज धनथी हुं घरमां रही साधु पुरुषोनो सत्कार करूछुं; माटे हे स्वामीओ ! गोरपणुं के जे निदि-त छे अने जेथी दुर्बुद्धि पुरुष राजी थायछे ते हुं शी रीते करूं ? ॥ ३६ ॥ तोपण हुं तमने ना पाडतो नथी. तमो वडीलोए केटलुक माग्युं छे ? त-मारी सघळी मागणीने मारा प्राणथी अने धनथी सिद्ध करी देवा तैयार छुं ॥ ३७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— महातपस्वी अने देवताओए प्रार्थना करेलो विश्वरूप एप्रमाणे स्वीकार करीने मोटा उद्यमथी पुरोहितपणुं करवा लाग्यो ॥ ३८ ॥

? गोरपणुं. २. खेतरमां धणीए मूकी दीधेलां कणसलां लाववां. ३. हाट बगैरेमां वेचाई जतां पड्या रहेला कण बीणी बीणीने लाववा.

જોકે દૈત્યોની લક્ષ્મી શુક્રાચાર્યની વિદ્યાર્થી રક્ષિત હતી તોપણ તેને એ વિશ્વરૂપે વિષ્ણુની નારાયણકવચરૂપ વિદ્યાના પ્રભાવથી દૈત્યોપાસેથી झोंटी લઈને इंद्रને આપી ॥ ૩૯ ॥ ઉદાર બુદ્ધિવાળા વિશ્વરૂપે इंद्रને તે વિદ્યા આપી કે જેના પ્રભાવથી રક્ષણ અને શક્તિ પામેલા इंद्रે દૈત્યોની સેનાઓને जीती लीधी ॥ ૪૦ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतनामो अष्टमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ परीक्षित राजा केहेछे' :- हे महाराज ! जे विद्यार्थी रक्षण पामेला इंद्रदेवे रमतां रमतां सर्वस्वतुं हरण करनारा शत्रुओंनी सेनावाळाओंने युद्धमां वाहनसहित जीती लईने त्रैलोक्यतुं राज्य भोगवुं ते नारायणकवचरूप विद्या मारी पासे कहो ॥ १ ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- पुरोहित करेला विश्वरूपे प्रश्न करतां इंद्रदेवनी पा-से जे नारायणकवच कहुं हतुं ते अहिं एक मनशी सांभलो ॥ ३ ॥ विश्वरूप केहेछे :- कोई त्रास आव्यो होय त्यारे हाथपग धोई, आचमन लई,

सुरद्विषां श्रियं गुप्तमौशनस्यापि विद्यया ॥ आच्छिद्यादान्महेन्द्राय वैष्णव्या विद्यया विभुः ॥ ३९ ॥ यया गुप्तः सहस्राक्षो जिग्येऽ
सुरचमूर्विभुः ॥ तां प्राह स महेन्द्राय विश्वरूप उदारधीः ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
राजोवाच ॥ ॥ यया गुप्तः सहस्राक्षः सवाहान् रिपुसैनिकान् ॥ क्रीडन्निव विनिर्जित्य त्रिलोक्या बुभुजे श्रियम् ॥ १ ॥ भगवंस्त-
न्ममाख्याहि वर्म नारायणालम्बकम् ॥ यथाततायिनः शत्रून्येन गुप्तोऽज्यन्मुधे ॥ २ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ वृतः पुरोहितस्त्वाश्रो
महेन्द्रायानुपृच्छते ॥ नारायणारूपं वर्माह तदिहैकमनाः शृणु ॥ ३ ॥ विश्वरूप उवाच ॥ ॥ धौतांघ्रिपाणिराचम्य सपवित्र उद-
ब्रुखः ॥ कृतस्वांगकरन्यासो मंत्राभ्यां वाग्यतः शुचिः ॥ नारायणमयं वर्म सन्नद्धेन्द्रय आगते ॥ ४ ॥ पादयोजानुनोरुवरुदरे
हृद्यथोरसि ॥ मुखे शिरस्यानुपूर्व्यादौकारादीनि विन्यसेत् ॥ ५ ॥ नमो नारायणायेति विपर्ययमथापि वा ॥ ५ ॥ कन्यासं ततः
कुर्याद्वादशाक्षरविद्यया ॥ प्रणवादिकारांतमंगुल्यंगुष्ठपर्वसु ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

પવિત્રીઓ ધરી, ઉત્તર તરફ મોહોડું રાखી, અષ્ટાક્ષર તથા દ્વાદશાક્ષર મંત્રથી અંગન્યાસ તથા કરન્યાસ કરી અને વાળીને નિયમમાં રાखી પવિત્રપ-
નાથી નારાયણકવચ પેહેરી લેવું ॥ ૪ ॥ ૬ ॥ ઈ નમો નારાયણાય એ અષ્ટાક્ષર મંત્રના ઑંકારાદિક અક્ષરોનો અનુક્રમે બે પગ, બે ગોઠણ, બે સાથઢ, પેટ,
હૃદય, વક્ષઃસ્થલ, મુઠ્ઠ અને મસ્તકમાં ન્યાસ કરવો અથવા યથી માંડી અવળા અનુક્રમથી એ અક્ષરોનો અવળે અનુક્રમે એ અંગોમાં ન્યાસ કરવો
॥ ૫ ॥ પછી ઈ નમો ભગવતે વાસુદેવાય એ દ્વાદશાક્ષર મંત્રના ઑંકારથી સંપુટ કરેલા એક એક અક્ષરનો આંગલીઓમાં અને અંગુઠાની અણીઓમાં
ન્યાસ કરવો. [જમણા હાથની તર્જનીથી માંડી ઢાબા હાથની તર્જની સુધીની આઠ આંગલીઓમાં આઠ અક્ષરનો અને બે અંગુઠાની ઉપરની તથા

? આ આઠમા અધ્યાયમાં જેથી રક્ષણ પામેલા इंद्रदेवे દૈત્યોને जीति लीधा તે નારાયણકવચ વિશ્વરૂપે इंद्रને कहुं એ કથા કેહેવામાં આવશે.

નીચેની ચાર અળીઓમાં બાકી રહેલા ચાર અક્ષરનો વ્યાસ કરવો] ॥૬॥ પછી ઑ વિણવે નમઃ ૯ મંત્રના ઑંકારનો હૃદયમાં, વિકારનો મસ્તકમાં, પકારનો બ્રહ્મદીના મધ્યમાં, નકારનો શિખામાં, વૈકારનો નેત્રમાં, અને નકારનો સર્વ સંધિઓમાં વ્યાસ કરવો બાકી રહેલા મકારને મઃ અસ્લાયફ્ટ્ ૯મ કહી દિગ્બંધમાં જોડવો ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ધ્યાન કરવાયોગ્ય, ૯શ્વર્યાદિક છ શક્તિવાળા અને વિદ્યા તેજ તથા તપરૂપી મૂર્તિવાળા પરમાત્માનું ધ્યાન કરીને પછી નીચેનું નારાયણકવચ બોલવું ॥ ૯ ॥ ઈ ગરુડજીની પીઠપર ચરણ ધરીને રહેલા, આઠ સિદ્ધિવાળા, આઠ બ્રાહ્મવાળા અને શંભ, ચક્ર, ઢાલ, તરવાર, ગદ્દા, વાણ, ધનુષ અને પાશને ધારણ કરતા હરિભગવાન, મારી સર્વ પ્રકારની રક્ષા કરજો ॥ ૧૦ ॥ જલમાં જલજંતુરૂપ વરુ-
ણના પાશથી મત્સ્યાવર રક્ષા કરજો. માયાથી બટુક બનેલા વામનજી સ્થલમાં રક્ષા કરજો. સપ્ત બ્રહ્માંડ જેના રૂપમાં સમાયું હતું એવા ત્રિવિક્રમ

ન્યસેદૃદયમોંકારં વિકારમનુ મૂર્ધનિ ॥ પકારં તુ ધ્રુવોર્મ્યે નકારં શિખયાદિશેત્ ॥ વૈકારં નેત્રયોર્થુજ્યાન્નકારં સર્વસંધિષુ ॥ ૭ ॥ મ-
કારમસ્રમુદિશ્ય મંત્રમૂર્તિર્ભવેદુધઃ ॥ સવિસર્ગં ફલંતં તત્સર્વદિક્ષુ વિનિર્દિશેત્ ॥ ઐ વિણવે નમઃ ૯ ॥ આત્માનં પરમં ધ્યાયેદ્યે-
યં ષડશક્તિર્ભિયુતમ્ ॥ વિદ્યાતેજસ્તપોમૂર્તિમિમં મંત્રમુદાહેત્ ॥ ૧ ॥ ઐ હરિર્વિદ્યાન્મમ સર્વરક્ષાં ન્યસ્તાંત્રિપદ્મઃ પતંગેંદ્રપૃષ્ઠે ॥ દરારિ-
ર્ચર્માસિંગેષુચાપપાશાન્ દધાનોઽષ્ટગુણેઽષ્ટવાહુઃ ॥ ૧૦ ॥ જલેષુ માં રક્ષતુ મત્સ્યમૂર્તિર્યાદોગણેભ્યો વરુણસ્ય પાશાત્ ॥ સ્થલેષુ માયા-
બટુવામનોઽવ્યાત્રિવિક્રમઃ સ્વેઽવતુ વિશ્વરૂપઃ ॥ ૧૧ ॥ દુર્ગેષ્વટવ્યાજિમુસ્વાદિષુ પ્રમુઃ પાયાન્નૃસિંહોઽસુરસૂતપારિઃ ॥ વિમુચતો યસ્ય
મહાદ્દહાસં દિશો વિનેદુન્યર્પતંશ્ચ ગર્ભાઃ ॥ ૧૨ ॥ રક્ત્વર્મા માઽધ્વનિ યજ્ઞકલ્પઃ સ્વદંષ્ટ્રયોન્નીતધરો વરાહઃ ॥ રામોઽદિક્ષેત્શ્વથ વિપ્રવાસે
સલક્ષ્મણોઽવ્યાઢ્રતાગ્રજોઽસ્માન્ ॥ ૧૩ ॥ માસુગ્રધર્માદલિલાત્રમાદાન્નારાયણઃ પાતુ નરશ્ચ હાસાત્ ॥ દત્તસ્ત્રયોગાદય યોગનાથઃ
પાયાદ્ગુણેશઃ કપિલઃ કર્મબંધાત્ ॥ ૧૪ ॥

અંતરિક્ષમાં રક્ષા કરજો ॥ ૧૧ ॥ વન અને સંગ્રામનાં મુખ વગેરે સંકટનાં સ્થલોમાં મોટા મોટા દૈત્યોના શત્રુ નૃસિંહ ભગવાન રક્ષા કરજો કે જે ભ-
ગવાન્ મોટા શબ્દથી સ્વદેહ હસ્યા હતા ત્યારે દિશામાં ગર્જના ઊઠી હતી અને ગર્ભો પડી ગયા હતા ॥ ૧૨ ॥ પોતાની દાહવતે પૃથ્વીને કાહાહ-
નાર અને યજ્ઞોરૂપી અવયવવાળા વરાહ ભગવાન્, માર્ગમાં મારી રક્ષા કરજો. પર્વતોના શિખરોમાં પરશુરામ રક્ષા કરજો. પ્રવાસમાં ભરતના મોટા
ભાઈ રામચંદ્રજી અને લક્ષ્મણજી અમારી રક્ષા કરજો ॥ ૧૩ ॥ અભિચાર વગેરે સઘળા ઉગ્રધર્મથી અને ગફલતમાંથી નારાયણ રક્ષા કરજો. ગર્વથી
નર ભગવાન્ રક્ષા કરજો. યોગશ્રંશથી યોગેશ્વર દત્તાત્રેય રક્ષા કરજો. ગુણોના સ્વામી કપિલ દેવજી કર્મના બંધનથી રક્ષા કરજો ॥ ૧૪ ॥

सनत्कुमार कामदेवથી રક્ષા કરજો. માર્ગમાં દેવતાઓને નમસ્કાર ન કરવારૂપ અપરાધ થાય તેમાંથી હયગ્રીવ ભગવાન્ રક્ષા કરજો. ભગવાનની પૂ-
જાના વિઘ્નથી નારદજી રક્ષા કરજો. સર્વ પ્રકારના નરકથી કચ્છપાવતાર ભગવાન્ મારી રક્ષા કરજો ॥ ૧૫ ॥ કુપથ્યમાંથી ધન્વંતરિ
ભગવાન્ રક્ષા કરજો. જીતેન્દ્રિય ઋષભદેવજી કામક્રોધાદિકના મયથી રક્ષા કરજો. લોકાપવાદથી યજ્ઞાવતાર રક્ષા કરજો. લોકો સંબંધી
ઉપઘાતથી બલમદ્ર રક્ષા કરજો. ક્રોધવશ નામના સર્પોથી શોષનાગ રક્ષા કરજો ॥ ૧૬ ॥ અજ્ઞાનથી વેદવ્યાસ ભગવાન્ રક્ષા કરજો. ગફલત કરી
દેનારા પાલંડોથી બુદ્ધાવતાર રક્ષા કરજો. ધર્મના રક્ષણનેસારૂ અવતાર ધરનાર કલ્કિ ભગવાન્, કાલના મેલરૂપ કલિયુગથી રક્ષા કરજો ॥ ૧૭ ॥
કેશવ ભગવાન્, ગદાવડે પ્રાતઃકાલમાં મારી રક્ષા કરજો. વેળુ ધરનાર ગોવિંદ ભગવાન્, સંગવકાલ સુધી રક્ષા કરજો. સાંગને ધરનાર નારાયણ,

સનત્કુમારોજ્વલુ કામદેવાદ્યશીર્ષો માં પથિ દેવહેલનાત્ ॥ દેવર્ષિવર્યઃ પુરુષાર્ચનાંતરાત્કૂર્મો હરિર્માં નિર્યાદશેષાત્ ॥ ૧૫ ॥
ધન્વંતરિર્ભગવાનપાત્પથ્યાદ્દ્વાદ્વયાદ્યમ્ભો નિર્જિતાત્મા ॥ યજ્ઞશ્ચ લોકાદવતાજ્ઞનાંતાદ્લો ગણાક્રોધવશાદર્હદિઃ ॥ ૧૬ ॥ દ્વૈપાયનો
ભગવાનપ્રબોધાદુદ્ધસ્તુ પાલંડગણાત્પ્રમાદાત્ ॥ કલ્કિઃ કલેઃ કાલમલાત્પપાતુ ધર્મવિનાયોરુકતાવતારઃ ॥ ૧૭ ॥ માં કેશવો ગદ્યા
પ્રાતરવ્યાદ્ગોવિંદ આસંગવમાત્તવેણુઃ ॥ નારાયણઃ પ્રાહ્ન ઉદાત્તશક્તિર્મધ્યંદિને વિષ્ણુરીંદ્રપાણિઃ ॥ ૧૮ ॥ દેવોઽપરાહ્ને મધુહોગ્રધ-
ન્વા સાયં ત્રિધમાજ્વલુ માધવો મામ્ ॥ દોષે હૃષીકેશ ઉતાર્ધરાત્રે નિશીથ એકોજ્વલુ પદ્મનાભઃ ॥ ૧૯ ॥ શ્રીવત્સધામાઽપરાત્ર
ઈશઃ પ્રત્યૂષ ઈશોઽસિધરો જનાર્દનઃ ॥ દામોદરોઽવ્યાદનુસંચ્યં પ્રભાતે વિશ્વેશ્વરો ભગવાન્ કાલમૂર્તિઃ ॥ ૨૦ ॥ ચક્રં યુગાંતાનલતિગ્મ-
નેમિ ભ્રમત્સમંતાદ્ગવત્પ્રયુક્તમ્ ॥ દંદગ્નિઃ દંદગ્ધરિસૈન્યમાશુ કક્ષં યથા વાતસર્વો હુતાશઃ ॥ ૨૧ ॥

પૂર્વાહ્નિકાલમાં રક્ષા કરજો. ચક્રને ધરનાર વિષ્ણુ, મધ્યાહ્નિકાલમાં મારી રક્ષા કરજો ॥ ૧૮ ॥ ઉગ્રધનુષ્યવાळा મધુહા ભગવાન્, અપરાહ્નિકાલમાં
રક્ષા કરજો. વ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રુદ્ર, એ ત્રણ મૂર્તિવાळा માધવ ભગવાન્, સાયંકાલમાં રક્ષા કરજો. ઇન્દ્રિયોના સ્વામી ભગવાન્, પ્રદોષકાલમાં રક્ષા
કરજો. અઘરાતથી પેહેલા કાલમાં અને અઘરાતે એકજ પદ્મનાભ ભગવાન્ રક્ષા કરજો ॥ ૧૯ ॥ ઈશ્વર શ્રીવત્સધામા ભગવાન્, પાછલી રાતે રક્ષા
કરજો. તરવારને ધરનાર જનાર્દન ભગવાન્, પરોડિયે રક્ષા કરજો. દામોદર ભગવાન્, પ્રભાતે રક્ષા કરજો. કાલમૂર્તિ વિશ્વેશ્વર ભગવાન્, સ-
ઘલી સંધિઓમાં રક્ષા કરજો ॥ ૨૦ ॥ હે પ્રલયકાલના અગ્નિ જેવી તીક્ષ્ણ ધારાવાळाં ચક્ર ! તું ભગવાને મુકવાથી ચોરેકોર ફરીને, વાયુ સહિત
અગ્નિ જેમ યજ્ઞને બાળી નાંખે તેમ શત્રુના સૈન્યને તુરત બાળી નાંખ, બાળી નાંખ ॥ ૨૧ ॥

हे वज्रसरखा स्पर्शवाळा तणखावाळी गदा ! कुष्मांड, वैन्याक, यक्ष, राक्षस, भूत अने ग्रहोने भूको करी नाख. शत्रुओने चूर्ण कऱ्य, चूर्ण कऱ्य. तुं भगवानने प्यारी छे ॥ २२ ॥ हे शंख ! तुं भगवाने फूकवाथी भयंकर शब्द करीने शत्रुओनां हृदयोने ध्रुजावी नाखतां राक्षस, प्रमथ, प्रेत, मातृगण, पिशाच, ब्रह्मराक्षस, अने बीजा पण घोर दृष्टिवाळाओने नसाडी मूक ॥ २३ ॥ हे तीखी धारवाळा खड्ग ! तुं भगवाना हाथथी प्रेरार्इने मारा शत्रुओनां सैन्यने कापी नाख, कापी नाख. हे चंद्रमाना जेवां सो मंडलवाळी डाल ! तुं पापी शत्रुओनी आंखोने ढांकी दे अने दुष्ट दृष्टिवाळाओनी दृष्टिओने हरी ले ॥ २४ ॥ ग्रह, केतु, मनुष्यो, सरपोलियां, दाढवाळां जानवर अने पाप के जेथी अमने भय थायछे तेओ स-घळां तथा जेओ अमारां सुखने नडनारां होय तेओ पण भगवानना नामरूपी अखनां कीर्त्तनथी तुरत क्षय पामजो ॥ २५ ॥ २६ ॥ वैदिक स्तोत्रो-

गदेऽशनिस्पर्शनविस्फुलिंगे निष्पिण्डि निष्पिण्ड्यजितप्रियाऽसि ॥ क्लृप्ताण्डवैनायक्यक्षरक्षोभृतग्रहार्धश्रृण्य चूर्णयारीन् ॥ २२ ॥
त्वं यावुधानप्रमथप्रतमातृपिशाचविप्रग्रहघोरदृष्टीन् ॥ दरेंद्र विद्रावय कृष्णपूरितो भीमस्वनो जेह्दयानि कंपयन् ॥ २३ ॥
त्वं तिग्मधाराऽसिवरारिसैन्यमीशप्रयुक्तो मम छिधि छिधि ॥ चक्षुषि चर्मन् शतचंद्र छादय द्विषामघोनां हर पापचक्षुषाम् ॥
॥ २४ ॥ यन्नो भयं ग्रहेभ्योऽभूत् केतुभ्यो नृभ्य एव च ॥ सरीसृपेभ्यो दंष्ट्रिभ्यस्तथा अंहोभ्य एव वा ॥ २५ ॥ सर्वाण्येतानि
भगवन्नामरूपास्त्रकीर्तनात् ॥ प्रयांतु संक्षयं सद्यो ये नः श्रेयःप्रतीपकाः ॥ २६ ॥ गरुडो भगवान् स्तोत्रस्तोभश्छंदोमयः प्रभुः ॥
रक्षत्वशेषकृच्छ्रेभ्यो विष्वक्सेनः स्वनामभिः ॥ २७ ॥ सर्वापद्भ्यो हरेर्नामरूपयानायुधानि नः ॥ बुद्धीन्द्रियमनःप्राणान् पांतु पा-
र्षदभूषणाः ॥ २८ ॥ यथा हि भगवानेव वस्तुतः सदसच्च यत् ॥ सत्येनानेन नः सर्वे यांतु नाशमुपद्रवाः ॥ २९ ॥ यथैकात्म्या-
नुभावानां विकल्परहितः स्वयम् ॥ भूषणायुधलिंगाख्या धत्ते शक्तीः स्वमायया ॥ ३० ॥ तेनैव सत्यमानेन सर्वज्ञो भगवान् ह-
रिः ॥ पातु सर्वैः स्वरूपैर्नः सदा सर्वत्र सर्वगः ॥ ३१ ॥

થી સ્તુતિ કરાતા, વેદમય અને સમર્થ ગરુડ ભગવાન્, સઘલાં કષ્ટોથી અમારી રક્ષા કરજો. વિષ્વક્ષેન ભગવાન્ પોતાનાં નામોવડે રક્ષા કરજો ॥ ૨૭ ॥
 ભગવાનનાં નામ, રૂપ, વાહન અને આયુધો સઘલીં આપત્તિઓથી અમારી રક્ષા કરજો. ભગવાનના ઉત્તમ પાર્ષદો, અમારાં બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન અને
 પ્રાણની રક્ષા કરજો ॥ ૨૮ ॥ ચરી રીતે સઘલું જગત્ ભગવાનનુંજ સ્વરૂપ છે તો એ સત્યથી અમારા સઘલા ઉપદ્રવો નાશ પામજો ॥ ૨૯ ॥ જોકે
 અમેદ દષ્ટિવાલાઓને ભગવાન્ ભેદરહિતજ છે તો પણ પોતાની માયાથી ભૂષણ, આયુધ અને ચિહ્ન નામની શક્તિઓને ધારણ કરેછે એ વાત ચરી છે
 ॥
 તો એ સત્ય પ્રમાણે સર્વવ્યાપક ભગવાન્, સર્વ સ્વરૂપોવડે સર્વ કાલમાં અને સર્વ દેશમાં અમારી રક્ષા કરજો ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥

नृसिंहना नामनी गर्जनाथी लोकोना भयने मटाडनार, अने पोताना प्रभावथी झेर वगैरे सर्वनां सामर्थ्यने गळीजनार प्रल्हादजी दिशाओमां, खुणाओमां, ऊंचे, नीचे, अंदर, बहार अने चारेकोर अमारी रक्षा करजो ॥ ३२ ॥ विश्वरूप केहेछे.—हे इंद्र ! आ नारायणकवच [नारायण नामतुं बखतर] तमारी पासे कछुं के जे पेहेरीने मोटा मोटा दैत्योने वगर परिश्रमे जीती लेशो ॥ ३३ ॥ आ कवचने धारण करनार पुरुष जेनी सासुं आंखथी जुवे अथवा जेने पग अडाडे तेपण तुरत भयथी मुकाय छे ॥ ३४ ॥ आ विद्याने धारण करनारा पुरुषने राजा, चोर, ग्रह वगैरे के वाध वगैरे कोइथी पण कदी भय उपजे नहि ॥ ३५ ॥ पूर्वे आ विद्यानुं धारण करनारा कोइ कौशिक गोत्रना ब्राह्मणे योगधारणाथी निर्जल देशमां [मारवाडमां] पोतानो देह छोड्यो हतो ॥ ३६ ॥ एक दिवसे स्त्रियोथी वींटाएलो गंधर्वोनी अधिपति चित्ररथ, विमानमां बेसीने आकाशमां जतो हतो

विदिशु दिधूर्ध्वमधः समंतादंतर्बहिर्भगवान्नासिंहः ॥ प्रहाणयैलोकभयं स्वनेन स्वेतेजसा ग्रस्तसमस्तेजाः ॥ ३२ ॥ मघवन्निद्र-
मारूयातं वर्मे नारायणात्मकम् ॥ विजेष्यस्यंजसा येन दंशितोऽसुरयूपान् ॥ ३३ ॥ एतद्धारयमाणस्तु यं यं पश्यंति चक्षुषा ॥
पदा वा संप्लुथेत्सद्यः साञ्चमात्स विमुच्यते ॥ ३४ ॥ न कुतश्चिद्भयं तस्य विद्यां धारयतो भवेत् ॥ राजदस्यग्रहादिभ्यो व्याघ्रादि-
भ्यश्च कर्हिचित् ॥ ३५ ॥ इमां विद्यां पुरा कश्चित्कौशिको धारयन् द्विजः ॥ योगधारण्या स्वांगं जहौ स मरुधन्वनि ॥ ३६ ॥ तस्यो-
परि विमानेन गंधर्वपतिरेकदा ॥ ययौ चित्ररथः स्त्रीभिर्वृतो यत्र द्विजक्षयः ॥ ३७ ॥ गगनाद्व्यपतत्सद्यः सविमानो ह्यवाक्शिराः ॥
स वाल्सिल्यवचनादस्थीन्यादाय विस्मितः ॥ प्रास्य प्राचीसरस्वत्यां स्नात्वा धाम स्वमन्वगात् ॥ ३८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
य इदं शृणुयात्काले यो धारयति चादृतः ॥ तं नमस्यंति भूतानि मुच्यते सर्वतोभयात् ॥ ३९ ॥ एतां विद्यामधिगतो विश्वरूपा-
च्छतक्रतुः ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीं बुभुजे विनिर्जित्य मृधेऽसुरान् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे नारायणवर्म
नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

त्यां पेल्ला ब्राह्मणनो देह ज्यां पड्यो हतो ते स्थल उपर आवतां तुरत विमान सहित ऊंघे माथे पड्यो. पछी वालखिल्य ऋषिओंना केहेवा उपरथी ते ब्राह्मणनां अस्थि उपाडी लई, प्राचीमरस्वतीमां नाखी, त्यां स्नान करी विस्मय पामीने पोताना लोकमां गयो ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— जे माणस, आ नारायणकवचने योग्य समयमां आदरसहित सांभळे अथवा धारण करे तेने प्राणीओ नमे अने ते पोते सघळा भयथी छूटे ॥ ३९ ॥ विश्वरूप पासेथी आ विद्याने पामेला इंद्रदेवे युद्धमां दैत्योने जीती लई त्रैलोक्यनुं राज्य भोगव्युं हतुं ॥ ४० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो ‘नारायणकवच’ एवा नामनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८ ॥

शुकदेवजी केहेछे'—हे राजा ! ए विश्वरूपनां व्रण माथां हतां तेओमां एक सोमपान करवानुं, बीजुं सुरापान करवानुं अने बीजुं अन्न खावानुं हतुं एम सांभळ्युं छे ॥ १ ॥ ए विश्वरूप के जेना वडीलो देवता हता ते पांते यज्ञमां, देवताओने भाग देवाना मंत्र प्रत्यक्ष रीते विनयसहित जं चा स्वरथी बो-
लतो हतो अने तेनी मा के जे दैत्यनी पुत्री हती तेना स्नेहनेलीयें दैत्योने गुप्त रीते भाग आपतो हतो ॥ २ ॥ ३ ॥ ए धर्मना कपटरूप तेनो अप-
राध जोइने दैत्योथी बीनेला इंद्रदेवें क्रोधथी तुरत तेनां माथां कापी नाख्यां ॥ ४ ॥ जे माथुं सोमपान करवानुं हतुं तेमांथी कपिजल पक्षी थयो,
सुरापान करवानुं हतुं तेमांथी कलविक पक्षी थयो अने अन्न खावानुं हतुं तेमांथी तेतर पक्षी थयो ॥ ५ ॥ जोके ए ब्रह्महत्यानुं निवारण करवाने

॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तस्यासन्विश्वरूपस्य शिरांसि त्रीणि भारत ॥ सोमपीथं सुरापीथमन्नादमिदं शुश्रुम ॥ १ ॥ स वै वहि-
षि देवभ्यो भागं प्रत्यक्षमुच्चैः ॥ अवदद्यस्य पितरो देवाः सप्रश्रयं नृप ॥ २ ॥ स एव हि ददौ भागं परोक्षमसुरान्प्रति ॥ यजमा-
नोवहद्भागं मातस्नेहवशानुगः ॥ ३ ॥ तदेव हेलनं तस्य धर्मालीकं सुरेश्वरः ॥ आलक्ष्य तस्मा भीतस्तच्छीर्षाण्यच्छिनदुषा ॥ ४ ॥
सोमपीथं तु यत्तस्य शिर आसीत्कपिजलः ॥ कलविकः सुरापीथमन्नादं यत्स तित्तिरिः ॥ ५ ॥ ब्रह्महत्यामंजलिना जग्राह यदपी-
श्वरः ॥ संवत्सरंते तदघं भूतानां स विशुद्धये ॥ भूम्यंबुदुमयोषिन्द्राश्रतुर्धा व्यभजद्धरिः ॥ ६ ॥ भूमिस्तुरीयं जग्राह खातपूर्वरेण
वै ॥ ईरणं ब्रह्महत्याया रूपं भूमौ प्रदृश्यते ॥ ७ ॥ तुर्यं छेदविरोहेण वरेण जग्दुर्दुर्माः ॥ तेषां निर्यासरूपेण ब्रह्महत्या प्रदृश्यते ॥
॥ ८ ॥ शश्वत्कामवरेणाहस्तुरीयं जग्दुः स्त्रियः ॥ रजोरूपेण तास्वहो मासि मासि प्रदृश्यते ॥ ९ ॥ ॥ ॥

इंद्र शक्तिमात्र हता तोपण तेमणे एक वर्षसुधी ते ब्रह्महत्यानुं धारण कयुं अने वर्ष पुरूं थया पछी लोकापवादने टाळवामाटे ते ब्रह्महत्याने चार
भागो वेहेंची पृथ्वी जल वृक्ष तथा स्त्रीओने आपी ॥ ६ ॥ एक भाग पृथ्वीए लीधो ते एवी बोलीथी के मारामां जे खाडो पडे ते पोतानी मेळेज बु-
राई जवो जोइए. जेटलो खारो भाग जोवामां आवेछे ते पृथ्वीमां ब्रह्महत्यानुं रूप देखायछे ॥ ७ ॥ एक भाग वृक्षोए लीधो ते एवी बोलीथी के
अमो काप्या छातां पण पाछां उगी आववां जोइए. जे गुंद छे ते वृक्षोमां ब्रह्महत्यानुं स्वरूप देखायछे ॥ ८ ॥ एक भाग स्त्रियोए लीधो ते एवी बोली-
थी के जणवासुधी मैथुन थाय तोपण गर्भने कशी हरकत आववी नहि जोइए. महिने महिने रज आवेछे ते स्त्रियोमां ब्रह्महत्यानुं स्वरूप देखायछे ॥ ९ ॥

? आ नवमा अध्यायमां कोपथी इंद्रे विश्वरूपने मारी नाखतां त्वष्टाए वृत्रासुरने पेदा कन्यो अने तेथी भय पामीने देवताए भगवाननी स्तुति करी, ए
कथा केहेवामां आवरो.

पोताना सैन्यसहित मांटा देवताओ तेना उपर दोडीने पोतपोतानां दिव्य अस्त्र अने शस्त्रोना समुहोथी तेने मारवा लाग्या पण ते वृत्रासुर ए सघ-
ळां हथियारोने गळी गयो ॥ १९ ॥ पछी विस्मय पामेला, खेद पामेला अने कातिरहित थयेला सघळा देवताओ एकाग्रचित्थी अंतर्यामी भगवा-
ननी स्तुति करवा लाग्या ॥ २० ॥ देवताओ स्तुति करेछे.—वायु, आकाश, अग्नि, जल, पृथ्वी, त्रण लोक, ब्रह्मादिक अने अमे पण भय पा-
मीने जेनी आज्ञाप्रमाणे चालीये छिये ते काल पण जेथी बीयेछे ते परमेश्वर अमारा रक्षक थजो ॥ २१ ॥ अहंकाररहित, शांत, स्वरूपना लाभथी-
ज पूर्णकाम अने उपाधिरहित ए परमेश्वरने छोडी दर्ईने जे पुरुष बीजानुं शरण ले छे ते मूर्ख, कुतरानुं पुंछडुं झालीने समुद्रने तरवा इच्छेछे ॥ २२ ॥
सत्यव्रत मनु, जेनां मांटां शींगडासां पृथ्वीरूप पोतानुं बहाण बांधीने योग्य रीते मंकरने तरी गयो हतो ते मत्स्यावतार भगवान्, अमो के जेओ

तं निजश्रुभिदुल्य मगणा विबुधर्षभाः ॥ स्वेः स्वेर्दिव्यास्त्रशस्त्रैः मोऽप्रसत्तानि कृत्वशः ॥ १९ ॥ ततस्ते विस्मिताः सर्वे विषण्णा
ग्रस्तेजसः ॥ प्रत्यश्चमादिपुरुषमुपतस्थुः समाहिताः ॥ २० ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ वाय्वंबराद्यपूक्षितयस्त्रिलोका ब्रह्माद-
यो ये वयमुद्विजंतः ॥ हराम यस्मै बलिमंतकोऽसौ विभेति यस्मादरणं ततोऽस्तु नः ॥ २१ ॥ अविस्मितं तं परिपूर्णकामं स्वे-
नैव लाभेन समं प्रशांतम् ॥ विनोपसर्पत्यपरं हि बालिशः श्रृंगुलेनतितितिर्ति सिंधुम् ॥ २२ ॥ यस्योरुशृंगे जगतीं स्वनावं म-
नुर्यथाबद्ध ततार दुर्गम् ॥ स एव नस्त्वाभूयान्दुरंतात्राताश्रितान्वाचिरचरोऽपि नूनम् ॥ २३ ॥ पुरा स्वयंभूरपि संयमंभस्युदीर्णवा-
तोर्मिरैः कराले ॥ एकोरविंदात्पतितस्ततार तस्माद्रयाद्येन स नोऽस्तु पारः ॥ २४ ॥ य एक ईशो निजमायया नः समर्ज येना-
नुसृजाम विश्वम् ॥ वयं न यस्यापि पुरः समीहितः पश्याम लिंगं पृथगीशमानिनः ॥ २५ ॥ यो नः सपत्नैर्भृशमर्द्यमानान्देवर्षिति-
र्यदनुषु नित्य एव ॥ कृतावतारस्तनुभिः स्वमायया कृत्वात्मसात्पाति युगे युगे च ॥ २६ ॥

पोताना आश्रित छिये तेओनी पण आ वृत्रासुररूपी अपार भयथी अवश्य रक्षा करशे ॥ २३ ॥ पूर्वे भारे पवनना झपाटाथी उठेला मोजाओना
शब्दोथी विकराल प्रलयना जलमां कमल उपरथी पडी गएला ब्रह्मा एकला हता तोपण जेनी सहायताथी संकटमुक्त थया हता ते ईश्वर आ सं-
कटमांथी अमने तारजो ॥ २४ ॥ जेणे एकलाएज पोतानी मायाथी अमने उत्पन्न कऱ्या छे, जेना अनुग्रहथी अमे जगतने सजीए छिये, जे धणी
अमाराथी पेहेलांज अंतर्यामीपणाथी काम करेछे तोपण जुदा जुदा स्वामित्वनुं अभिमान धरावनारा अमे तेना स्वरूपने जाणता नथी, जे धणी
प्रत्येक युगमां पोते नित्य छतां पण देव, ऋषि, पशु, पक्षी तथा मनुष्योमां पोतानी मायाथी अवतार धरिने ते अवतारोथी अमने पोताना ले-
खी शत्रुओनी पीडाथी रक्षा करेछे ॥ २५ ॥ २६ ॥

अने जे धणी अमारा आत्मारूप, ईशदेव, सर्वरूप, सर्वर्था अन्य, सर्वना परम कारणरूप, प्रधान-पुरुषरूप अने शरणागतनी रक्षा करनार छे ते परमेश्वरने अमे सघळा शरणे जइये छिये. ए महात्मा, अमे के जेओ पोताना छिये तेओतुं कल्याण करशे ॥ २७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा ! ए-प्रमाणे देवताओ स्तुति करतां शंख, चक्र अने गद्दाने धरनार भगवाने प्रथम-तो तेओनां हृदयमां दर्शन दीधुं अने पछीथी बहार दर्शन दीधुं ॥ २८ ॥ श्रीवत्स अने कौस्तुभमणि शिवाय बाकी सघळी भगवानना सरखीज निशानीवाळा सुनंदादिक सोळ पार्षदो ए भगवानने चारेकोर सेवता हता. शरदूक्तुमां उघडेलां कमलसरखां नेत्रवाळा ते भगवानने जोइ दर्शनना आनंदर्था विन्हल थएला ते सघळा देवताओ प्रथम पृथ्वी उपर दंडनी पेटे पडीने पगे लाग्या अने पछी धीरे धीरे उठीने स्तुति करवा लाग्या ॥ २९ ॥ ३० ॥ देवताओ फरीवार स्तुति करेछे.—आप के जे तमेव देवं वयमालदैवतं परं प्रधानं पुरुषं विश्वमन्यम् ॥ व्रजाम सर्वे शरणं शरणं स्वानां स नो धास्यति शं महात्मा ॥ २७ ॥

॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति तेषां महाराज सुराणामुपपत्तिश्चताम् ॥ प्रतीच्यां दिश्यभूदाविः शंखचक्रगदाधरः ॥ २८ ॥ आत्मतुल्यैः षोडशभिर्विना श्रीवत्सकौस्तुभौ ॥ पृथुपासितमुन्निद्रशरदंडुरुहेक्षणम् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा तमवनौ सर्वे ईक्षणाह्लादविह्वलाः ॥ दंडवत्पतिता राजन् शनैरुत्थाय तुष्टुवुः ॥ ३० ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ नमस्ते यज्ञवीर्याय वयसे उत ते नमः ॥ नमस्ते हस्तचक्राय नमः सुपुरुहूतये रायण वासुदेवादिपुरुष महापुरुष परममंगल परमकल्याण परमकारुणिक केवल जगदाधार लोकैकनाथ सर्वेश्वर लक्ष्मीनाथ परमहंसपरिव्राजकैः परमेणात्मयोगसमाधिना परिभाषितपरिरुफुटपारमहंस्यधर्मणोद्घाटिततमः कपाटद्वारे चित्तेऽप्रावृत आत्मलोकैः स्वयमुपलब्धनिजसुखाभुवो भवान् ॥ ३३ ॥ १ ॥

यज्ञरूपी सामर्थ्यवाळा, कालरूप, दैत्योनी उपर चक्र फेंकनार अने सुंदर घणां नामोवाळा छो तेमने वारंवार प्रणाम करिये छिये ॥ ३१ ॥ हे परमेश्वर ! आप के जे त्रण गुणना स्वामी छो तेओना त्रण गुणथी पर निर्गुण स्वरूपने जाणवामाटे सुष्टिमां उत्पन्न थएलो कयो पुरुष समर्थ थाय ? ॥ ३२ ॥ हे भगवन् ! हे नारायण ! हे वासुदेव ! हे आदिपुरुष ! हे महापुरुष ! हे मोटा प्रभाववाळा ! हे परम मंगलरूप ! हे परम कल्याणस्वरूप ! हे मोटा दयालु ! हे केवलरूप ! हे जगतना आधार ! हे लोकना एक अधिपति ! हे सर्वेश्वर ! हे लक्ष्मीना पति ! परमहंस संन्यासी लोकोए स्वरूपना ध्यानरूप समाधिथी सारी रीते अभ्यास करेला रफुट भजनथी जेनुं अज्ञानरूप कमाड उघडी गयुं होय एवा चित्तरूप द्वारमां प्रत्यक्ष जणाए-ला स्वरूपप्रकाशमां पोतानी मेळेज जे स्वरूपसुख प्राप्त थायछे तेना अनुभवरूप आप छो ॥ ३३ ॥

आपनी लीलानो प्रकार जाणे समजी न शकाय एवो छे; केम के आश्रयरहित, शरीररहित अने निर्गुण आप, अमारी सहायतानी गरज नहि राखतां निर्धिकार स्वरूपथीज आ जगतने सजोछो, पालोछो अने संहारोछो ॥ ३४ ॥ प्राकृत पुरुष जेम घर वगैरे बांधीने पोते करेलां शुभ अने अशुभतुं फल भोगवेछे तेम आप, सृष्टि वगैरे बनावी तेमां जीवरूपथी पडीने परतंत्रणथी पोते करेलां पापपुण्यतुं फल भोगवो छो ? के आत्माराम, शांतिशील अने अखंड चैतन्यरूप रहीने साक्षिपणथी वचो छो ? ए अमो जाणता नथी ॥ ३५ ॥ पण आपना स्वरूपमां ए बन्ने वातनो विरोध आवतोज नथी. केम के अनंत गुणवाळा अने अति गंभीर महिमावाळा आपना ईश्वरस्वरूपमां, संशय अने विचारना संबंधमां आवतां कल्पित प्रमाण अने तेओने टेको आपनारां कृतकौवाळां शास्त्रोथी व्याकुल थएलां अंतःकरणोमां भराई रहेला दुराग्रहनेलीधे जेओ वाद करनारा छे तेओना

दुरवबोध इव तवायं विहारयोगो यदशरणोऽशरीर इदमनवेक्षितास्त्वसमवाय आत्मनैवाविक्रियमाणेन सगुणमगुणः सृजसि पासि हरसि ॥ ३४ ॥ २ ॥ अथ तत्र भवान्किंदेवदत्तवदिह गुणविसर्गपतितः पारतंत्र्येण स्वकृतकुशलाऽकुशलं फलमुपाददात्याहोस्वि-
दालमाराम उपशमशीलः समंजसदर्शन उदास्त इति ह वा व न विदामः ॥ ३५ ॥ ३ ॥ नहि विरोध उभयं भगवत्यपरिगणितगुण-
गण ईश्वरेऽनवगाह्यमाहात्म्येर्वाचीनविकल्पवितर्कविचारप्रमाणाभासकुतर्कशास्त्रकलिलांतःकरणाश्रयदुरवग्रहवादिनां विवादान-
वसर उपरतसमस्तमायामये केवल एवालमायामंतर्थाय कोन्वर्थो दुर्घट इव भवति स्वरूपद्रयाभावात् ॥ ३६ ॥ ४ ॥ समविषमम-
तीनां मतमनुसरसि यथा रज्जुखंडः सर्पादिधियाम् ॥ ३७ ॥ ५ ॥ स एव हि पुनः सर्ववस्तुनि वस्तुस्वरूपः सर्वेश्वरः सकलजगत्का-
रणभूतः सर्वप्रत्यगाल्मत्वात्सर्वगुणाभासोपलक्षित एक एव पर्यवशेषितः ॥ ३८ ॥ ६ ॥

विवादनी जग्याज नथी. आपनुं स्वरूप जोके सर्व प्रपंचथी रहित अने केवलज छे तोपण तेमां मायाने वचमां राखीए तो कई बाबत अघटित जे-
वी रहे ? जो वास्तविक रीते कर्त्तापणुं वगैरे होय तो विरोध आत्रे परंतु स्वरूपमां भेद नहि होवानेलीधे एवुं काई छेज नहि ॥ ३६ ॥ जेम एकज
दोरीनो कटको नोखनोखा जोनाराओने सर्प वगैरे नोखनोखा आकारथी जणायछे तेम आप पण के जे एकज छो ते, सम-विषम बुद्धिवाळाओने
अनुग्रह करनार अने निग्रह करनार वगैरे भिन्न भिन्न रूपे जणाओ छो ॥ ३७ ॥ जे आप अनेक रूपथी देखाओ छो ते एकज, सर्व वस्तुओमां स-
त्स्वरूप, सर्वना ईश्वर अने सर्व जगतनां कारणोना पण कारणरूप छो. सर्वना अंतर्यामीपणानेलीधे सर्व विषयोना प्रकाश करवा उपरथी जाणवामां
आवता जे आप छो तेने श्रुतिओ एकरूपज बाकी राखेछे ॥ ३८ ॥

एटलामाटेज आपना महिमारूपी अमृतरसना समुद्रना एक वार चाखेला बिंदुमांथी मनमां झच्या करता अखंडसुखे जेओने आ लोक तथा परलोकसंबंधी अल्प अने तुच्छ विषयसुख भुलावी दीधेलां होयछे एवा साचा साधु, स्वार्थमां कुशल अने आपनेज पोताना प्रियबंधुरूप माननारा भक्तो के जेओनां मन, सर्व प्राणियोना प्रिय मित्र अने सर्वना आत्मारूप आपमांज निरंतर रेहेवाथी परम सुखनां पात्र थएलां होय छे तेओ, आपना चरणारविंदनी सेवाने वारंवार केम मुकी आपे ? के जे सेवा करवाथी पाछा आ संसारना फेरा रेहेता नथी ॥ ३९ ॥ हे त्रैलोक्यना आत्मा तथा आश्रयरूप ! हे त्रिविक्रम ! हे त्रैलोक्यने चलावनार ! हे त्रैलोक्यने प्रिय लागे एवा प्रभाववाळा ! हे दंड देनार ! जोके दैत्य अने दानवो

अथ ह वा व तव महिमामृतरससमुद्रविषुषा सकृद्वलीढया स्वमनसि निषंदमानानवरतसुखेन विस्मारितदृष्टुतविषयसुखलेशा-
भासाः परमभागवता एकांतिनो भगवति सर्वभूतप्रियसुहृदि सर्वोत्थानि नितरां निरंतरं निर्वृतमनसः कथमुह वा एते मधुमथन
पुनः स्वार्थकुशलाः स्वात्मप्रियसुहृदः साधवस्त्वच्चरणंबुजानुसेवां विमृजंति न यत्र पुनरयं संसारपर्यावर्तः ॥ ३९ ॥ ७ ॥ त्रिभु-
वनालभवन त्रिविक्रम त्रिनयन त्रिलोकमनोहरानुभाव तैव विभूतयो दितिजदनुजादयश्चापि तेषामनुपक्रमसमयोज्यमिति
स्वात्ममायया सुरनरमृगमिश्रितजलचराकृतिभिर्यथापराधं दंडं दंडधर दधर्थ एवमेनमपि भगवन् जहि त्वाष्ट्रमुत यदि मन्यसे ॥
॥ ४० ॥ ८ ॥ अस्माकं तावकानां तव नतानां तत ततामह तवचरणनलिनयुगलध्यानानुबद्धहृदयनिगडानां स्वलिंगविवरणे-
नात्मसात्कृतानामनुकंपाज्जुगंजितविशदरुचिरशिशिरसितावलोकेन विगलितमधुरमुखरसामृतकलया चांतस्तापमनघाहंसि श-
मयितुम् ॥ ४१ ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वगेरे आपनी विभूतिरूप छे तोण तेओना उद्यमनो आ समय नथी एम मानी पोतानी मायथी सुर, नर, पशु, मिश्रित अने जलचरोना अवतार
घरी आपे पूर्वे जेम तेओने दंड दीधो छे तेवी रीते हमणां पण जो आपनी इच्छा होय तो आ वृत्रासुरने मारो ॥ ४० ॥ हे पिता ! हे पितामह ! हे
निर्दोष ! अमे के जेओ तमारा, तमने नमेल, हृदयमां तमारा चरणारविंदना ध्यानथीज बंधाएली सांकळवाळा, अने तमे पोतानी मूर्ति प्रकट कर-
वाथी पोताना करेला छिये, तेओना अंतःकरणोना तापने दयासहित, स्वच्छ, सुंदर अने शीतल हास्यपूर्वक जोवाथी, तथा सुखमांथी नीकळेरी
मधुर रसवाळी वाणीरूप अमृतनी कलाथी शमाववो जोइए ॥ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हवे हे भगवन् ! आप के जे, सर्व जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलयकालमां निमित्तरूप थती दिव्यमायाथी विनोद करनार छो; सघळा जीवना समूहोनां अंतःकरणोमां ब्रह्मस्वरूप तथा अंतर्ध्यामिस्वरूपथी अने बहार प्रधानरूपथी सर्वनां मूल कारणपणानेलीछे देश, काल तथा देहनी अवस्थाओनो अनुभव करनार छो; अने बुद्धि वगैरे सघळा पदार्थोना साक्षी, निरंजनस्वरूप, परमात्मा तथा परब्रह्म छो तेमनी पासे अमार कयी कयी बाबत जणावची पड़े ? जेम अग्निनी पासे तणखा वगैरेए प्रकाश करवानी कशी जरूर नथी तेम आपनी पासे अमार अमार काम प्रसिद्ध करवानी पण कशी जरूर नथी ॥ ४२ ॥ एटलामाटे शरणागतोनां अनेक प्रकारनां दुःखोथी थता संसारना परिश्रमने मटाडनारी परमगुरु आपना चरणारविंदनी छायाने अमे जे कार्यनी इच्छाथी प्राप्त थया छिये ते कार्यने आप पोतेज करी आपो ॥ ४३ ॥ हे परमेश्वर ! त्रैलोक्यने गळीज-

अथ ह भगवंस्तवास्माभिरखिलजगदुत्पत्तितिलयनिमित्तायमानदिव्यमायाविनोदस्य सकलजीवनिकायानामंतर्हृदयेषु बहिरपि च ब्रह्मप्रत्यगालम्बरूपेण प्रधानरूपेण च यथादेशकालदेहावस्थानविशेषं तदुपादानोपलंभकतयाऽनुभवतः सर्वप्रत्ययसाक्षिण आकाशशरीरस्य साक्षात्परब्रह्मणः परमात्मनः कियानिहवा अर्थविशेषो विज्ञापनीयः स्याद्विस्फुल्लिगादिभिरिव हिरण्यरेतसः ॥ ४२ ॥ १० ॥ अत एव स्वयं तदुपकल्पयास्माकं भगवतः परमगुरोस्तव चरणशतपलाशच्छाया विविधवृजिनसंसारपरिश्रमोपशमनीमुपसृताना वयं यत्कामेनोपसादिताः ॥ ४३ ॥ ११ ॥ अथो ईश जहि त्वाष्ट्रं ग्रसंतं भुवनत्रयम् ॥ प्रस्तानि येन नः कृष्ण तेजांस्यस्त्रायुधानि च ॥ ४४ ॥ हंसाय दहानिलयाय निरीक्षकाय कृष्णाय मृष्टयशसे निरुपक्रमाय ॥ सत्संग्रहाय भवपांथनिजाश्रमासावते परीष्टगतये हरये नमस्ते ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथैवमीदितो राजन् सादरं त्रिदशैर्हरिः ॥ स्वमुपस्थानमाकर्ण्य ग्राह तानभिर्नंदितः ॥ ४६ ॥ ॥ प्रीतोहं वः सुरश्रेष्ठा मदुपस्थानविधया ॥ आलेश्वर्यस्युतिः पुंसां भक्तिश्चैव यया मयि ॥ ४७ ॥

ता आ वृत्रासुरने हवे तुरत मारो के जे वृत्रासुर अमारां तेज, अस्र अने आयुधोने गळी गयो छे ॥ ४४ ॥ शुद्ध, हृदयाकाशमां रेहेनार, बुद्धि वगैरेना साक्षी, सत्य, आनंदरूप, मनोहर कीर्तिवाळा, अनादि, सत्पुरुषोए ग्रहण कराता अने संसाररूप मार्गमां चालनार पुरुष शरणे आवतां तेने छेछी वारे उत्तम फलरूप आप ईश्वरने प्रणाम करिये छिये ॥ ४५ ॥ शुकदेवजी कहेछे.— एवी रीते देवताओए आदर सहित स्तुतिथी प्रसन्न करेला भगवाने पोतानी स्तुति सांभळीने तेओने नीचेप्रमाणे कह्यु ॥ ४६ ॥ भगवान् कहेछे.— हे उत्तम देवताओ ! मारी स्तुति सहित ब्रह्मविद्या के जेथी पुरुषोने पोताना ब्रह्मपणानुं स्मरण अने मारी भक्ति उत्सन्न थायछे तेथी हुं प्रसन्न थयोछुं ॥ ४७ ॥

हुं प्रसन्न थाऊं ल्यारे कयी वस्तु दुर्लभ रहे ? तोपण मारामां अखंडित मन राखनारो तत्त्ववेत्ता पुरुष माराविना बीजुं कांइ पण इच्छे नहि ॥ ४८ ॥ विषयसुखोने साचां जाणनार अज्ञानी पुरुषने पोताना खरा कल्याणनी खबर रेहेती नथी, तेथी ते विषयसुखोनी इच्छावाळाने तेनो इष्टदेव पण जो विषयसुखज आपे तो ते देवने पण अज्ञानीज समजवो जोइये ॥ ४९ ॥ पोते खरा कल्याणने जाणनारो विद्वान्, अज्ञानी जनने कर्म करवानो उपदेश करेज नहि; केस के जे सारो वैद्य होय ते, कुपण्य खावाने इच्छता रोगीने कुपण्य आपेज नहि ॥ ५० ॥ तो पण हे देवताओ ! हाल तमारा अभिप्रायने अनुसरीने कहुंछुं के दधीचि मुनि के जे सर्व ऋषिओमां उत्तम छे तेमनी पासे तमे जाओ अने जइने विद्या, व्रत अने तपथी इद थाला

किं दुरापं मयि प्रीते तथाऽपि विबुधर्षभाः ॥ मयेकांतमतिर्नान्यन्मतो वांछति तत्त्ववित् ॥ ४८ ॥ न वेद कृपणः श्रेय आलनो गुणवस्तुदृक् ॥ तस्य तानिच्छतो यच्छेद्यदि सोऽपि तथाविधः ॥ ४९ ॥ स्वयं निःश्रेयसं विद्वान्न वक्तव्यज्ञाय कर्म हि ॥ न राति रोगिणोऽप्ययं वांछतो हि भिषक्तमः ॥ ५० ॥ मधवन्यात भद्रं वो दध्यंचमृषिसत्तमम् ॥ विद्याव्रततपःसारं गात्रं याचत माचिरम् ॥ ५१ ॥ स वा अधिगतो दध्यङ्गुश्चिभ्यां ब्रह्म निष्कलम् ॥ यद्वा अधशिशो नाम तयोरमरतां व्यधात् ॥ ५२ ॥ दध्यङ्गुार्थवर्णस्त्वप्रे वर्मभेद्यं मदात्मकम् ॥ विश्वरूपाय यत्प्रादात्त्वष्टा यत्त्वमधास्ततः ॥ ५३ ॥

तेमना शरीरने मागीलो. विलंब नहि करो ॥ ५१ ॥ ए दधीचि मुनि शुद्ध अने निर्विकार ब्रह्मने जाणी चुक्या छे अने जाणीने तेमणे घोडाना मा-
थावडे'अश्विनीकुमारने ते ब्रह्मविद्यानो उपदेश कऱ्यो छे के जे ब्रह्मविद्याथी अश्विनीकुमार जीवन्मुक्त थयाछे ॥ ५२ ॥ हे इंद्र ! ए अथर्ववेदने जाण-
नारा दधीचि मुनि, अमेद अने हुंरूपज नारायणकवचने पण जाणेछे. ए नारायणकवच दधीचि मुनिये त्वष्टाने आप्युं हतुं, त्वष्टाए विश्वरूपने आप्युं हतुं, अने विश्वरूप पासेथी तमने मळयुं छे ॥ ५३ ॥

१ दधीचि मुनि ब्रह्मविद्यामां पोहोचेल छे एम जाणी अश्विनीकुमारे आवीने तेमने कहुं के अमने ब्रह्मविद्या आपो. दधीचिए कहुं के हमणां हुं काम-
मां छुं माटे पछी आवजो. ए सांभळी अश्विनीकुमार त्यांथी जतां इंद्र आवीने ते ऋषिने कहुं के ए वैद्योने तमे विद्या आपशो नहि अने आपशो तो हुं
तमारुं माथुं कापीश. एम कहीने इंद्र जतां पाछा अश्विनीकुमार त्यां आब्या, ते मुनिनी बात सांभळी बोल्या के, असे प्रथम तमारुं माथुं कापीने घोडानुं
माथुं सांधथुं. ते मोढांथी तमारे विद्यानो उपदेश करवो अने ते माथुं इंद्र कापी नाखशे एटले पछी तमारुं माथुं सांधी देश. पछी ऋषिये तेप्रमाणे घो-
डानां मोढांथी उपदेश कऱ्यो अने तेमाथुं इंद्र कापी नाखतां अश्विनीकुमारे पाछुं प्रथमनुं माथुं सांधी आप्युं एवी कथा छे.

तमे मागशो एटले ए धर्मने जाणनार दधीचि मुनि अश्विनीकुमारनी उपर प्रीतिनेलीधे तमने पोतानां अस्थि आपशे अने ते अस्थिओमांथी विश्व-
कर्मा वज्र नामनुं उत्तम हथियार बनावी देशे ॥ ५४ ॥ मारा तेजथी वृद्धि पामेला तमे, ए हथियारथी वृत्रासुरनुं माथुं कापी नाखशो. ए वृत्रासुर
हणाया पछी तमने तेज, अस्त्र, आयुध अने संपत्ति पाछां मळशे. [वृत्रासुर मारी नाखशे एवी चितां नहि करो,] केम के मारा खरा भक्तोने कोई
पण मारी शके नहि, माटे तमारुं कल्याणज छे ॥ ५५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. -
जगतनुं रक्षण करनार भगवान् ए प्रमाणे इंद्रने आज्ञा करी देवताओ जोतां छतां लांज अंतर्धान थइ गया ॥ १ ॥ हे राजा ! देवताओए महात्मा
दधीचि ऋषिनी भगवानना केहेवा प्रमाणे प्रार्थना करतां राजी थएला ते ऋषि हसतां हसतां नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ २ ॥ दधीचि केहेछे. - हे

गुप्पभ्यं याचितोऽश्वभ्यां धर्मज्ञोऽपानि दास्यति ॥ ततस्तौराग्रधुश्रेष्ठो विश्वकर्मविनिर्मितः ॥ ५६ ॥ येन वृत्रशिरो हतो मतेज उप-
टंहितः ॥ तस्मिन् विनिहते द्यूयं तेजोऽस्त्राग्रधुसंपदः ॥ श्रूयः प्राप्स्यथ भद्रं वो न हिंसति च मत्परान् ॥ ५७ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे षष्ठस्कंधे नवमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इंद्रमेवं समादिश्य भगवान्विश्वभावनः ॥ पश्यतामनिमेषाणां
तत्रैवांतर्दधे हरिः ॥ १ ॥ तथाऽभियाचितो देवैर्ऋषिरथर्वणो महान् ॥ मोदमान उवाचेदं ग्रहसन्निव भारत ॥ २ ॥ अपि वृंदारका
द्यूयं न जानीथ शरीरिणाम् ॥ संस्थायां यस्त्रभिद्रोहो दुःसहश्चेतनापहः ॥ ३ ॥ जिजीविष्णां जीवानामात्मा प्रेष्ठ इहेप्सितः ॥ क
उत्सेहेत तं दातुं भिक्षमाणाय विष्णवे ॥ ४ ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ किं नु तदुत्थजं ब्रह्मणुसां श्रुतानुकंपिनाम् ॥ भवद्विधानां म-
हतां पुण्यश्लोकेऽभ्यर्कमणाम् ॥ ५ ॥ ननु स्वार्थपरो लोको न वेद परसंकटम् ॥ यदि वेद न याचेत नेति नाह यदीश्वरः ॥ ६ ॥ ॥

देवताओ ! प्राणियोने मरणसमयमां जे असह्य अने जीवितनो नाश करनार दुःख थायछे तेने तमे जाणता नथी ॥ ३ ॥ जीवाने इच्छनारा जी-
वोने संसारमां सहु करतां पोतानो देह प्यारो छे; माटे एवा देहने पोते विष्णु मागवा आवे तोपण तेने आपी देवाने कोण तैयार थाय ? ॥ ४ ॥ दे-
वताओ केहेछे. - हे महाराज ! तमजेवा महात्मा पुरुषो के जेओ प्राणियोउपर दया करनारा अने यशस्वी लोकोए वखाणवा योग्य छो तेओने
शी वस्तु त्याग करवाने अशक्य छे ? ॥ ५ ॥ स्वार्थमां तत्पर थएलो लोक पराया संकटने जाणतो नथी अने जो जाणतो होय तो मागेज नहि. तेम
जे घणी समर्थ अने मागनारना संकटने जाणतो होय ते ना पण केहे नहि ॥ ६ ॥

१ आ दशमा अध्यायमां दधीचिनां अस्थिमांथी बनेलुं वज्र लइने देवतासहित इंद्र वृत्रासुर अने तेना संबंधना दैत्योसाथे युद्ध कर्यानी कथा
केहेवामां आवशे.

दधीचि केहेछे.— आटली धर्मेनी वात सांभळवा सारूज तमने में ना कही हती. आ देह के जे कोई दिवसे मने मूर्कीने चाल्यो जशो तेनो हुं पोतेज तमारा प्रियनेमाटे त्याग करूछुं ॥ ७ ॥ हे देवताओ ! जे पुरुष, प्राणियोउपर दया राखीने आ अध्रुव देहथी धर्मनुं के यशनुं संपादन न करे ते पुरुष, स्थावरोए पण धिक्कारवा योग्य थायछे ॥ ८ ॥ बीजां प्राणियोनो शोक देखीने पोते कचवावुं अने बीजांओनो हर्ष देखीने राजी थवुं, एटलोज महात्माओए सेवेलो अविनाशी धर्म छे ॥ ९ ॥ अहो ! पोताना उपयोगथी रहित, कुतरां-कागडा वगैरेने काम आवे एवां अने क्षणभंगुर धन, पुत्रादिक अने शरीरथी लोको परायो उपकार करे नहि, एज कंगालपणुं अने अफसोस छे ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— ए प्रमाणे जेणे निश्चय कच्यो एवा दधीचि ऋषिये परब्रह्म भगवानमां पोताना आत्माने एक करी दइने देह छोडी दीधो ॥ ११ ॥ इन्द्रियो, प्राण, मन अने बुद्धिने

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ धर्म वः श्रोतुकामेन यूयं मे प्रत्युदाहृताः ॥ एष वः प्रियमात्मानं त्यजंतं संत्यजाम्यहम् ॥ ७ ॥ योऽध्रुवेणाल-
ना नाथा न धर्मं न यशः पुमान् ॥ ईहेत भूतदयया स शोच्यः स्थावरैरपि ॥ ८ ॥ एतावानव्ययो धर्मः पुण्यश्लोकैरुपासितः ॥
यो भूतशोकहर्षाभ्यामात्मा शोचति हृष्यति ॥ ९ ॥ अहो दैन्यमहो कष्टं पारक्यैः क्षणभंगुरैः ॥ यन्नोपकुप्यदित्स्वार्थैर्मित्यः स्वज्ञाति-
विग्रहैः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं कृतव्यवसितो दध्यङ्गुथर्वणस्तनुम् ॥ परे भगवति ब्रह्मण्यात्मानं सन्नयन्
जहौ ॥ ११ ॥ यताक्षसुमनोबुद्धिस्तत्त्वदृग्ध्वस्तबंधनः ॥ आस्थितः परमं योगं न देहं बुबुधे गतम् ॥ १२ ॥ अर्थेद्रो वज्रमुद्य-
म्य निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ मुनेः शुक्तिभिरुत्सिक्तो भगवत्तेजसाऽन्वितः ॥ १३ ॥ वृतो देवगणैः सर्वैर्गजैद्रोपर्यशोभत ॥ स्तूय-
मानो मुनिगणैस्त्रैलोक्यं हर्षयन्निव ॥ १४ ॥ वृत्रमभ्यद्रवच्छेतुमसुरानीकयूथैः ॥ पर्यस्तमोजसा राजन् क्रुद्धो रुद्र इवांतकम् ॥
॥ १५ ॥ ततः सुराणामसुरै रणः परमदारुणः ॥ त्रेतासुखे नर्मदायामभवत्प्रथमे युगे ॥ १६ ॥

नियममां राखी स्वरूपने जोनार अने बंधनरहित थएला दधीचिने उत्तम योगना आश्रयनेलीधे देह छूटी गयानी पण खबर पड़ी नहि ॥ १२ ॥ हे राजा! पछी ए मुनिनां अस्थिओमांथी विश्वकर्माए बनावी आपेलुं वज्र उपाडीने बुद्धि पामेल अने भगवानना तेजवाळा इंद्रदेव ऐरावत हाथीपर बेठा. सर्वे देवताओ आसपास उभी गया अने मुनियो तेमनी स्तुति करवा लाग्या. शोभता अने त्रैलोक्यने जाणे राजी करता होय एवा ए इंद्र क्रोध करीने, रुद्र जेम कालनी उपर दोड्या हता तेम मोटा मोटा दैत्योथी बीटाएला ते वृत्रासुर उपर जोरथी दोड्या ॥ १३ ॥ १४ ॥ पछी पेहेली चोकडीना त्रेतायुगना आरंभमां नर्मदाजीने कांटे देवताओने दैत्योनी साथे महादारुण संग्राम थयो ॥ १६ ॥

हे राजा! रुद्र, वसु, आदित्य, अश्विनीकुमार, पितृ, अग्निओ, वायु, ऋमु, साध्य अने विश्वेदेवाओथी वीटाएला तथा पोतानी मायाथी शोभता व ज्वारी इंद्रने युद्धमां जोडने वृत्रासुर वगैरे दैत्यो सहन करी शक्या नहि ॥ १७ ॥ १८ ॥ नमुचि, शंबर, अनर्वा, द्विमूर्द्धा, ऋषभ, अंबर, हयग्रीव, शंकुशि-
रा, विप्रचित्ति, अयोमुख, पुलोमा, वृषपर्वा, प्रहेति, हेति, उत्कल, बीजा पण दैत्यो, दानवो, यक्षो अने सुमाली तथा माली वगैरे हजारो राक्षसो के जेओए सोनानां बखतर वगैरे सामान धन्या हता तेओ मृत्युथी पण पहींची शकाय नहि एवी इंद्रनी मुख्य सेनाने रोकी दुई तेने पीडवा ला-
ग्या. जरा पण संश्रम नहि पामता, सिंहनाद करता अने मदान्मत्त ए दैत्यो गदा, परिघ, बाण, प्रास, मुद्गर, तामर, शूल, फरशी, खड्ग, शत-
घ्नी, अने भुशंडि वगैरे शस्त्रो तथा अस्त्रोथी चारेकोर देवताओनी उपर वरसवा लाग्या ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ एकने लगतां बीजां

रुद्रेवसुभिरादित्यैरश्विभ्यां पितृवह्निभिः ॥ मरुद्भिर्ऋक्षुभिः सायैर्विश्वेदेवैर्मरुपतिम् ॥ १७ ॥ दृष्ट्वा वज्रधरं शक्रं रोचमानं स्वमा-
यया ॥ नाग्रप्यन्नसुरा राजन्युधे वृत्रपुरःसराः ॥ १८ ॥ नमुचिः शंक्रोऽनर्वा द्विमूर्द्धा ऋषभोऽंबरः ॥ हयग्रीवः शंकुशिरा विप्रचि-
त्तियोमुखः ॥ १९ ॥ पुलोमा वृषपर्वा च प्रहेतिर्हेतिरुत्कलः ॥ दैतेया दानवा यक्षा रक्षांसि च सहस्रशः ॥ २० ॥ सुमालिमालि-
प्रमुखाः कार्तस्वरपरिच्छदाः ॥ प्रतिषिद्धेद्रसेनाग्र्यं मृत्योरपि दुरासदम् ॥ २१ ॥ अभ्यर्दयन्नसंभ्रांताः सिंहनादेन दुर्मदाः ॥ ग-
दाभिः परिधैर्बाणैः प्रासमुद्गरतोमरैः ॥ २२ ॥ शूलैः परश्वधैः खड्गैः शतघ्नीभिर्भुशुंडिभिः ॥ सर्वतोऽवाकिरञ्छस्त्रैस्त्रैश्च विबुधैर्ष-
भान् ॥ २३ ॥ न तेऽदृश्यंत संछन्नाः शरजालैः समंततः ॥ पुंवातुपुंखपतितैर्ज्योतीषीव नभोग्नैः ॥ २४ ॥ न ते शस्त्रास्त्रवर्षो-
घा ह्यासेदुः सुरसैनिकान् ॥ छिन्नाः सिद्धपथे देवैर्लघुहस्तैः सहस्रधा ॥ २५ ॥ अथ क्षीणास्त्रास्त्रौघा गिरिशृंगद्रुमोपलैः ॥ अभ्य-
वर्षन्सुरबलं चिच्छिदुस्तांश्च पूर्ववत् ॥ २६ ॥ तानश्नतान् स्वस्तिमतो निशम्य शस्त्रास्त्रपूगैरथ वृत्रनाथाः ॥ दुर्मैर्दृषद्भिर्विविधाद्रिशृंगै-
रविक्षतांस्तत्रसुरिंद्रसैनिकान् ॥ २७ ॥

अने बीजाने लगतां बीजां, एम पडतां बाणोना समूहथी चारेकोर टंकाई गएला ते देवताओ, वादळांओथी नक्षत्रोनी पेटे अदृश्य थड गया ॥ २४ ॥
चालाक हाथवाळा देवताओए आकाशमांज हजारो कटका करी नाखेला ते शस्त्र अने अस्त्रनी वृष्टिना समूहो देवताओनी सेनावाळाओने पोहों-
ची शक्याज नहि ॥ २५ ॥ पछी अस्त्र अने शस्त्रना समूहो खुटीजतां दैत्यो, देवताओनां सैन्य उपर पर्वतोनां शिखरो, झाड अने पथराओनो वर-
साद करवा लाग्या पण ते शिखरो वगैरेने देवताओए आगळनी पेटेज कापी नाळ्यां ॥ २६ ॥ शस्त्र तथा अस्त्रना समूहो, झाड, पथरा अने अनेक
प्रकारनां पर्वतोनां शिखरोथी नहि घवाएला ए इंद्रनी सेनावाळाओने सुखिया जोईने वृत्रासुरना हाथतळे रहेला दैत्यो त्रास पामी गया ॥ २७ ॥

क्षુદ્ર પુરુષોએ બોલેલી, દુષ્ટ અને કઠણ વાણીઓ જેમ મોટા પુરુષો ઉપર વ્યર્થ જાય તેમ દેવતાઓનાં સૈન્યો કે જેઓને ભગવાન અનુકૂલ છે તેઓ-
 ઉપર દૈત્યોએ જેટલા જેટલા ઢાલઢા કન્યા તે સઘલા વ્યર્થ ગયા ॥ ૨૮ ॥ શત્રુઓએ ધીરજ રહિત કરેલા, ભગવાનના અમક્ત અને જેઓનો યુદ્ધ
 કરવાનો ગર્વ ત્રુટી ગયો એવા એ દૈત્યો પોતાના પરિશ્રમને વ્યર્થ ગણ્યો જોઈ, લડાઈમાં પોતાના ધર્મીને મૂકી દઈને ભાગવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા
 ॥ ૨૯ ॥ મોટા મનવાલો અને મહાવીર વૃત્રાસુર એ પ્રમાણે પોતાના પક્ષના દૈત્યોને ભાગતા જોઈ તથા સઘલાં સૈન્યને તો તીવ્ર મયથી પેહેલાંજ ભાગી
 ગાણું અને ત્રુટી ગાણું જોઈ તે સમયમાં જોઈએ તેવું અને વીરલોકોને પ્રિય લાગે એવું વચન હસીને બોલ્યો કે- ‘હે વિપ્રચિત્તિ ! હે નમુચિ ! હે પુ-
 લોમા ! હે મય ! હે અનર્વા ! હે શંબર ! મારું વચન સાંભલો ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ જન્મેલા પ્રાણીને સર્વ ઠેકાણે મરવું તો અવશ્યજ છે, કે જેનો કોઈ પ-

સર્વે પ્રયાસા અભવન્વિમોઘાઃ કૃતાઃ કૃતાઃ દેવગણેષુ દૈત્યૈઃ ॥ કૃષ્ણાનુકૂલેષુ યથા મહત્સુ ધુદ્ધૈઃ પ્રયુક્તા રુશતી રુક્ષવાચઃ ॥ ૨૮ ॥ તે
 સ્વપ્રયાસં વિતથં નિરીક્ષ્ય હરાવભક્તા હતયુદ્ધદર્પાઃ ॥ પલાયનાયાજિમુસે વિસ્તૃજ્ય પતિં મનસે દધુરાતસારાઃ ॥ ૨૯ ॥ વૃત્રોઽસુ-
 રાંસ્તાનનુગાન્મનસ્વી પ્રધાવતઃ પ્રેક્ષ્ય વમાષ એતત્ ॥ પલાયિતં પ્રેક્ષ્ય વલં ચ મમં મયેન તીવ્રેણ વિહસ્ય વીરઃ ॥ ૩૦ ॥ કાલોપપન્નાં
 રુચિરાં મનસ્વિનામુવાચ વાચં પુરુષપ્રવીરઃ ॥ હે વિપ્રચિત્તે નમુચે પુલોમન્યાનર્વન્ શંબર મે શૃણુધ્વમ્ ॥ ૩૧ ॥ જાતસ્ય મૃત્યુર્ધ્રુવ એષ
 સર્વતઃ પ્રતિક્રિયા યસ્ય ન ચેહ કૃસા ॥ લોકો યશશ્રાથ તતો યદિ હ્રાસું મૃત્યું વરં કો ન વૃણીત યુક્તમ્ ॥ ૩૨ ॥ દ્રૌ સંમતાવિહ મૃ-
 ત્ય દુરાપૌ યદ્રહ્સંધારણયા જિતાસુઃ ॥ કલેવરં યોગરતો વિજહાઘદગ્રણીવીરશયેઽનિવૃત્તઃ ॥ ૩૩ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે
 ષષ્ઠસ્કંધે દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ત એવં શંસતો ધર્મ વચઃ પલુરવેતસઃ ॥ નૈવાણ્મહન્ મયત્રસ્તાઃ
 પલાયનપરા નૃપ ॥ ૧ ॥ વિશીર્યમાણાં પૃતનામાસુરીમસુર્ષભઃ ॥ કાલાનુકૂલૈસ્ત્રિદશૈઃ કાલ્યમાનામનાથવત્ ॥ ૨ ॥

જા ઉપાય શોધાયો નથી, ત્યારે તે મરવાથી આ લોકમાં યશ અને પરલોકમાં સ્વર્ગ મળતો હોય તો તેવાં યોગ્ય મરણને કોણ ન માણે ? ૩૨ ॥ યોગ-
 માં પ્રીતિ રાખી પ્રાણાયામ કરીને પરમાત્માના ધ્યાનથી દેહનો ત્યાગ કરવો એ એક; અને બીજો, યુદ્ધભૂમિમાં અગ્રણી થઈને પાછો પગ નહિ દેતાં દેહનો
 ત્યાગ કરવો; એ બે મૃત્યુ, શાસ્ત્રમાં યોગ્ય કહેલાં છે અને તે દુર્લભ છે ॥ ૩૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના ષષ્ઠસ્કંધનો દશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૦ ॥
 શુકદેવજી કેહેછે :—હે રાજા ! એ પ્રમાણે વૃત્રાસુર ધર્મસહિત વચન બોલતો હતો તોપણ ત્રાસ પામેલા અને ભાગવા લાગેલા એ મૂર્ખ દૈત્યોએ એ વચન
 નજ સ્વીકાર્યું ॥ ૧ ॥ કાલને અનુસરનારા દેવતાઓએ અનાથની પેઠે નાશ કરાતી અને વીલાઈ જતી પોતાની દૈત્યસેનાને જોઈને વૃત્રાસુરને ઘણોજ સંતાપ

૧ આ અગીયારમા અધ્યાયમાં ઇંદ્રની સાથે યુદ્ધ કરતા વૃત્રાસુરે ભક્તિ અને જ્ઞાનથી ભરેલી વિચિત્ર વાતો કન્યાની કથા કેહેવામાં આવશે.

थ्यो. पट्टी क्रोध पामेला अने सहन नहि करतो ते वृत्रासुर, देवताओंने जोरथी रोकी अने तरछोडी आप्रमाणे बोल्यो ॥ २ ॥ ३ ॥ “आ दोड्या जता अने मातानी विश्वरूप दैत्योने पछवांडेथी मारवामां तमारे शो पुरुषार्थ छे ? बीनेलाओने मारवानुं काम, पोताने वीर गणनाराओने प्रशंसा आपे एवुं नथी तेम स्वर्ग आपे एवुं पण नथी ॥ ४ ॥ हे क्षुद्रलोको ! तमारे जो युद्ध करवामां प्रीति अने हृदयमां धैर्य होय तो तथा संसारसंबंधी सुखमां इच्छा न होय तो क्षणमात्र मारी सांसे उभा रहो” ॥ ५ ॥ एवी रीते बोली क्रोध पामेला, शरीरथी देवताओंने बीवरावता अने महाबलवान् ए वृत्रासुरे गर्जना करी के जे सांभळीने लोकां मूर्च्छित थई गया ॥ ६ ॥ ए वृत्रासुरना नादथी मूर्च्छी पामेला सघळा देवो, जेम वज्र वागवाथी पडी जाय तेम धरतीपर पडी गया ॥ ७ ॥ युद्धरूपी अग्नाडामां मंदोन्मत्त, धरतीने धुजावतो अने त्रिशूल उगामीने उभेलो ते वृत्रासुर, देवलोकोतुं सैन्य

दृष्टाज्जप्यत संक्रुद्ध इंद्रशत्रुरमर्षितः ॥ तान्निवार्योजमा राजन्निर्भर्त्येदमुवाच ह ॥ ३ ॥ किं व उच्चरितैर्मातुर्धावद्भिः पृष्ठतो हतैः ॥ न हि भीतवधः श्लाघ्यो न स्वर्ग्यः शूरमानिनाम् ॥ ४ ॥ यदि वः प्रथने श्रद्धा सारं वा क्षुल्लका हृदि ॥ अग्रे तिष्ठत मात्रं मे न चेद्राम्यसुखे स्पृहा ॥ ५ ॥ एवं सुरगणान् क्रुद्धो भीषयन्वपुषा रिपून् ॥ व्यनदत्सुमहाप्राणो येन लोका विचेतसः ॥ ६ ॥ तेन देव-गणाः सर्वे वृत्रविस्फोटनेन वै ॥ निपेतुर्मूर्छिता भूमौ यथैवाशनिना हताः ॥ ७ ॥ ममर्दं पट्ट्यां सुरसैन्यमातुरं निमीलितान् रणं-गदुर्मदः ॥ गां कंपयन्नुद्यतश्चल ओजमा नालं वनं द्यूथपतिर्यथोन्मदः ॥ ८ ॥ विलोक्य तं वज्रधरोऽत्यमर्षितः स्वशत्रवेऽभिद्रवते महागदाम् ॥ चिक्षेप तामापतर्ती सुदुःसहां जग्राह वामेन करेण लीलया ॥ ९ ॥ स इंद्रशत्रुः क्षुणितो भृशं तया मर्हेद्रवाहं ग-दयोग्रविक्रमः ॥ जघान कुंभस्थल उन्नदन्मृधे तत्कर्म सर्वे समपूजयन्पु ॥ १० ॥ ऐरावतो वृत्रगदाऽभिमुष्टो विधूर्णितोऽद्रिः कु-लिशाहतो यथा ॥ अपामरद्विन्नमुखः सहेंद्रो वमन्नमृक्समथनुभृशार्तः ॥ ११ ॥

के जे आतुर अने आंगवो वींचि गयुं हतुं तेने, धेलो हाथी जेम खडनां वनने कचरे तेम जोरथी पगवते कचरवा लाग्यो ॥ ८ ॥ ए वृत्रासुरने जोई अत्यंत क्रोध पामेला अने वज्रने धरनारा इंद्रे, ए दोड्या आवता पोताना शत्रुनी उपर मोटी गदा फेंकी. वृत्रासुरे चाली आवती ए असह्य गदाने ली-लामात्रथी डाचा हाथमां लई लीधी ॥ ९ ॥ हे राजा ! अत्यंत कोप पामेला अने भयंकर पराक्रमवाळा ते वृत्रासुरे युद्धमां गर्जना करीने ते गदाथी इंद्रना हाथीना कुंभस्थलमां प्रहार कऱ्यो. ए वृत्रासुरना कामने सर्वे लोकोए वखाण्युं ॥ १० ॥ वृत्रासुरनी गदा वागतां जेतुं मोडुं भागी पळ्युं एवो, घुमरी खाई गएलो, अने लोही नाखतो ऐरावत हाथी, वज्रथी तोडेला पर्वतनी पेटे बहुज पीडा पामीने इंद्रसहित सात धेनुष पळो हटी गयो ॥ ११ ॥

१ चार हाथनुं एक धनुष केहेवाय.

જેના વાહનને પીડા થઈ છે એવા અને મુંઝાઈ ગયેલા ઇંદ્રની ઉપર એ મહાત્મા વૃત્રાસુરે ફરીવાર ગદા નાલી નહિ. પછી ઇંદ્ર, અમૃતને ઇરનારા પોતાના હાથના સ્પર્શથી, ઘવાયેલા હાથીની પીડા મટાડી સામા ઉમા ॥ ૧૨ ॥ હે રાજા ! એ પ્રમાણે યુદ્ધની ઇચ્છાથી ઉમેલ, વજ્ર ધરનાર અને પોતાના ભાઈને મારનાર એ શત્રુને જોઈને, તેનાં અત્યંત ક્રૂર પાપકર્મને સંભારતા અને શોક તથા મોહથી ઘેરાયેલા વૃત્રાસુરે હસીને નીચે પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૩ ॥ વૃત્રાસુર કહે છે. — હે ઇંદ્ર ! તું કે જે વ્રહ્મહત્યા કરનાર, ગુરુહત્યા કરનાર અને મારા ભાઈને મારનાર શત્રુ છો તે આજ સામો ઉમો છો એ ઘણું સારું થયું છે. હે દુષ્ટ ! હવે થોડી વારમાં મારા ત્રિશુલથી તારી પાળાજેવી છાતી તોડી નાલીને આજ હું ભાઈના કરજથી છૂટીશ એ સારું થયું ॥ ૧૪ ॥ જેમ સ્વર્ગની ઇચ્છા રાખનારો નિર્દય યજમાન સ્વદુગથી પશુનાં માથાં કાપી નાંખે છે તેમ તું પણ વિશ્વાસઘાત કરીને બ્રાહ્મણ, ગુરુ, આત્મવેત્તા, નિ-

ન સન્નવાહાય વિષ્ણુચેતસે પ્રાયુક્ત ભૂયઃ સ ગદાં મહાત્મા ॥ ઇંદ્રોઽમૃતસ્યંદિકરાભિમર્શવીતવ્યથઃ ક્ષતવાહોઽવતસ્યે ॥ ૧૨ ॥
સ તં નૃપેંદ્રાહવકામ્યયા રિપું વજ્રાયુથં બ્રાતૃહણં વિલોક્ય ॥ સ્મરંશ્ર તત્કર્મ નૃશંસમંદઃ શોકેન મોહેન હસન્ જગાદ ॥ ૧૩ ॥
વૃત્ર ઉવાચ ॥ ॥ દિષ્ટ્યા ભવાન્મે સમવસ્થિતો રિપુર્યો બ્રહ્મહા ગુરુહા બ્રાતૃહા ચ ॥ દિષ્ટ્યાઽનુજ્યાહમસત્તમ ત્વયા મચ્છૂલ-
નિર્ભિન્નદૃષદ્વદાચિરાત્ ॥ ૧૪ ॥ યો નોઽગ્રજસ્યાભવિદો દ્વિજાતેર્ણોરપાપસ્ય ચ દીક્ષિતસ્ય ॥ વિશ્રમ્ય સ્વદ્વેન શિરાંસ્યશ્વત્પશો-
રિવાઽકરુણઃ સ્વર્ગકામઃ ॥ ૧૫ ॥ હ્રીશ્રીદયાકીર્તિભિરુજ્જિતં ત્વાં સ્વકર્મણા પુરુષોદેશ્ચ ગર્હ્યમ્ ॥ કૃચ્છ્રેણ મચ્છૂલવિભિન્નદેહ-
મસ્પૃષ્ટર્વાહિં સમદંતિ ગૃધ્રાઃ ॥ ૧૬ ॥ અન્યેઽનુ યે ત્વેહ નૃશંસમજ્ઞા યે દ્યુઘતાત્માઃ પ્રહરંતિ મહ્યમ્ ॥ તૈર્શ્રૂતનાથાન્સગ્ગણાન્નિશા-
તત્રિશૂલનિર્ભિન્નગર્ભેર્યજામિ ॥ ૧૭ ॥ અથો હરે મે કુલિશેન વીર હર્તા પ્રમથ્યૈવ શિરો યદીદ્ર ॥ તત્રાનુજો ભૂતચલિં વિધાય
મનસ્વિનાં પાદરજઃ પ્રપત્યે ॥ ૧૮ ॥

દોષ, દીક્ષામાં રહેલા અમારા મોટા ભાઈનાં માથાં કાપી નાંખ્યાં છે ॥ ૧૫ ॥ તું કે જે લજ્જા, લક્ષ્મી, દયા તથા કીર્તિથી રહિત અને પોતાના કામ-
નેલીધે રાક્ષસોં પળ ધિક્કારવાયોગ્ય છો તેના, મારા ત્રિશૂલથી તોડી નાંખેલા અને અગ્નિનો સ્પર્શ પણ મઠશે નહિ એવા દેહને ગીધ પક્ષીઓ ઢોલી खा-
શે !! ॥ ૧૬ ॥ તું કે જે પાપી છો તેને અનુસરનારા જે મૂર્ખલોકો અહિં હથિયારો ઉપાડીને મારાપ ઘા કરે છે તે સઘळाઓનાં ગळाં સજાવેલા ત્રિશૂલથી
કાપી નાંખીને હું આજ ભૈરવ વગેરે યજ દેવોને તેઓના પાર્શ્વોસહિત બલિદાન આપીશ ॥ ૧૭ ॥ અથવા હે ઇંદ્ર ! જો તુંજ અહિં જોર કરીને વજ્રથી
મારું માથું કાપી નાંખીશ તોપણ હું કર્મબંધનથી છૂટીને તથા પ્રાણીઓને મારા દેહનું બલિદાન આપીને ધીર લોકોના સ્થાનકને પામીશ ॥ ૧૮ ॥

हे देवताओंना राजा ! हुं के जे तारी सामो शत्रु उभो छुं तेना उपर तुं असोघ वज्रने शामाटे नाखतो नथी ? कृपणनी पासे जेम मागणी व्यर्थ जाय तेम गदा व्यर्थ गयी पण तारुं वज्र व्यर्थ जशे एवी शंका नहि राख ॥ १९ ॥ निश्चै आ तारुं वज्र, भगवानना तेजथी अने दधीचि मुनिना तपथी तीक्ष्ण थएल छे अने तने भगवानेज प्रेरणा करी छे तेथी आ वज्रवडे तुं मने मारी नाख. जे तरफमां भगवान् होय ते तरफमांज विजय, लक्ष्मी अने गुणो रे-हेछे ॥ २० ॥ मारा स्वामी संकर्षण [शेषनाग] भगवाने जे उपदेश कच्यो छे तेप्रमाणे तेमनां चरणारविंदमां मन राखी, तारा वज्रना वेगथी विषयभोगरूपी पाश त्रुटी जतां देहत्याग करीने हुं योगीनी गति पामीश ॥ २१ ॥ संकर्षण भगवान् मने स्वर्गादिकनी संपत्ति आपे एवी शंका तारे राखवी नहि. परमेश्वर पोताना अनन्य भक्तोने स्वर्गनी, पृथ्वीनी के पातालनी संपत्तिओ आपताज नथी; केम के ए संपत्तिओथी तो द्वेष, उद्वेग, मननी

सुरेश कस्मान्न हिनोपि वज्रं पुरःस्थिते वैरिणि मय्यमोघम् ॥ मा संशयिष्ठा न गदेव वज्रं स्यान्निष्फलं कृपणार्थेव याव्वा ॥ १९ ॥
नन्वेष वज्रस्तव शक्र तेजसा हरेर्देधीचेस्तपसा च तेजितः ॥ तेनैव शत्रुं जहि विष्णुयंत्रितो यतो हरिर्विजयः श्रीर्गुणास्ततः ॥ २० ॥
अहं समाधाय मनो यथाह संकर्षणस्तच्चरणारविंदे ॥ त्वद्वज्रं होलुलितग्राम्यपाशो गतिं मुनेर्याम्यपविद्धलोकः ॥ २१ ॥ पुंसां कि-
लैकांतधियां स्वकानां याः संपदो दिवि भूमौ रसायाम् ॥ न राति यद्वेष उद्वेग आधिर्मदः कलिव्यसनं संप्रयासः ॥ २२ ॥ त्रैवर्गि-
कायासविघातमस्मत्पतिर्विधत्ते पुरुषस्य शक्र ॥ ततोऽनुमेयो भगवत्प्रसादो यो दुर्लभोऽकिंचनगोचरोऽन्यैः ॥ २३ ॥ अहं हरे तव
पादैकमूलदासानुदासो भवितास्मि ध्रुवः ॥ मनः स्मेरतासुपतेर्गुणांस्ते गृणीत वाकर्म करोतु कायः ॥ २४ ॥ न नाकपृष्ठं न च
पारमेष्ठ्यं न सार्वभौमं न रसाधिपत्यम् ॥ न योगसिद्धीरपुनर्भवं वा समंजस त्वा विरह्य कांक्षे ॥ २५ ॥

पीडा, मद, कजिओ, व्यसन अने परिश्रमज थायछे ॥ २२ ॥ हे इन्द्र ! अमारा स्वामी तो पोताना भक्तोना धर्म, अर्थ तथा कामसंबंधी परिश्रमज मटाडी नाखेछे अने ए परिश्रम मटे स्यारेज भगवाननी कृपा थई छे एवुं अनुमान करवुं, पण ऐश्वर्योदिक मलवाउपरथी भगवाननी कृपा थई जा-
णवी नहि. एवी भगवाननी कृपा निरभिमान लोकोनेज मळेछे अने बीजाओने दुर्लभ छे ॥ २३ ॥ [एम इन्द्रने पोतानो अभिप्राय जणावी हवे भ-
गवाननी प्रार्थना करेछे.] हे भगवान् ! हुं फरीवार, तमारा चरणारविंदना आश्रयमां रेहेनारा दासोना दास थाजं; मारुं मन, आप के जे प्राण-
जीवन छो तेमना गुणोनुं स्मरण करे; मारी वाणी आपना गुण गाय अने मारुं शरीर आपनी सेवा करे एवी कृपा करो ॥ २४ ॥ हे सर्व सौभाग्य-
ना भंडाररूप ! आपने मूकीने हुं स्वर्गलोक, ब्रह्मलोक, चक्रवर्ति राज्य, पातालनुं राज्य, अणिमा वगैरे सिद्धियो के मोक्षने पण इच्छतो नथी ॥ २५ ॥

ઘૂડ વગેરે પીડા કરેલાં પાંખો આવ્યા વગરનાં વઢાં જેમ માને જોવાની ઇચ્છા કરે, મૂલે પીડાણાં વાછરડાં જેમ દુધની ઇચ્છા કરે અને મુંઝાણ-
 લી સ્ત્રી જેમ પરદેશમાં ગણા પતિને જોવાની ઇચ્છા કરે તેમ હે પરમેશ્વર ! મારું મન તમને જોવાની ઇચ્છા કરેછે ॥ ૨૬ ॥ હે નાથ ! હું કે જે સં-
 સારરૂપી ચક્રમાં પોતાના કર્મથી પત્યા કરુંછું અને તમારી માયાનેલીધે દેહ, છોકરાં, સ્ત્રીઓ અને ઘરમાં આસક્ત થઈ રહ્યો છું તેને હવે આપના ભક્ત-
 લોકોની સાથેજ મૈત્રી થજો પણ ફરીવાર દેહાદિકમાં આસક્તિ થજો મા ॥ ૨૭ ॥ અતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના ષષ્ટસ્કંધનો અગિયારમો અધ્યા-
 ય સંપૂર્ણ ॥ ૧૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે' - હે પરીક્ષિત રાજા ! પ્રમાણે યુદ્ધમાં દેહ છોડી દેવાને ઇચ્છતો અને જીતવા કરતાં મરણને સારું માનતો
 વૃત્રાસુર, જેમ પ્રલયના જલમાં કેટમ દૈત્ય વિષ્ણુઉપર દોડ્યો હતો તેમ ઇંદ્રઉપર ત્રિશૂલ લઈને દોડ્યો ॥ ૧ ॥ એ મહાવીર વૃત્રાસુર, પ્રલયકાલના
 અજાતપક્ષા ઇવ માતરં સ્વર્ગાઃ સ્તત્યં યથા વત્સતરાઃ શુદાર્તાઃ ॥ પ્રિયં પ્રિયેવ વ્યુષિતં વિષણના મનોઝવિંદાક્ષ દિદક્ષતે ત્વામ્ ॥ ૨૬ ॥
 મમોત્તમશ્લોકજનેષુ સસ્યં સંસારચક્રે પ્રમતઃ સ્વકર્મભિઃ ॥ તન્માયયાત્માલજદારગેહેવાસકચિત્તસ્ય ન નાથ મૂયાત્ ॥ ૨૭ ॥
 ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે ષષ્ટસ્કંધે એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥ ॥ ઋષિસ્વાચ ॥ ॥ એવં જિહાસુર્નૃપ દેહમાજી મૃત્યું વરં વિ-
 જયાન્મન્યમાનઃ ॥ શૂલં પ્રગ્રહાભ્યપતત્સુરેદં યથા મહાપુરુષં કૈટભોઽપ્સુ ॥ ૧ ॥ તતો યુગંતામ્નિકઠોરજિહ્વાવિક્લ્વ શૂલં તરસા
 સુરેદ્રઃ ॥ સિસ્વા મહેદ્રાય વિનદ્ય વીરો હતોઽસિ પાપેતિ ક્ષ્યા જગાદ ॥ ૨ ॥ સ્વ આપતત્તદ્વિચલદ્વહોલ્કવન્નિરીક્ષ્ય દુષ્પ્રેક્ષ્યમજાત-
 વિક્લવઃ ॥ વજ્રેણ વઙ્ગી શતપર્વણાઽચ્છિન્નહૃજં ચ તસ્યોરગરાજભોગમ્ ॥ ૩ ॥ છિન્નૈકવાદુઃ પરિધેણ વૃત્રઃ સંસ્થ આમાઘ યદ્દીતવ-
 ઝમ્ ॥ હનો તતાહેદ્રયથામેરં વઙ્ગં ચ હસ્તાન્યપતન્મધોનઃ ॥ ૪ ॥ વૃત્રસ્ય કર્માતિમહાહુતં તત્સુરાસુરાશ્રારણસિદ્ધસંઘાઃ ॥ અપૂ-
 જયસ્તપુરુહૂતસંકટં નિરીક્ષ્ય હા હેતિ વિચુકુશુર્મૃશમ્ ॥ ૫ ॥
 અમિના સરસ્વી ભયંકર જ્વાલાવાહું ત્રિશૂલ ઇંદ્રઉપર વેગથી ફેંકીને ગર્જના કરતાં 'હે દુષ્ટ ! મુવો છો' એમ ક્રોધથી બોલ્યો ॥ ૨ ॥ ફરતું અને ગ્રહ
 તથા ઉલ્કાની પેટે સામું જોઈ શકાય નહિ એવું એ ત્રિશૂલ આકાશમાં ચાલ્યું આવતું હતું તેને જોઈ જરા પણ ત્રાસ નહિ પામેલા ઇંદ્રે સો ધારાવાળા
 વઙ્ગથી એ ત્રિશૂલ અને સર્પજેવો તેનો હાથ પણ કાપી નાલ્યો ॥ ૩ ॥ જેનો એક હાથ કપાઈ પડ્યો છે એવા વૃત્રાસુરે ક્રોધથી પાસે જઈને વજ્ર ધરનારા
 ઇંદ્રને લમણામાં ભોગલ મારતાં તેના હાથીને પણ તેવોજ પ્રહાર કર્યો. એ પ્રહારથી તેજ સમયે ઇંદ્રના હાથમાંથી વજ્ર પડી ગયું ॥ ૪ ॥ એ વૃત્રાસુરે
 અત્યંત મોડું અને અદ્ભુત કામ કર્યું તે જોઈ સુર, અસુર, ચારણ અને સિદ્ધલોકોનાં ટોળાં તેને વલ્લાળવા લાગ્યાં અને ઇંદ્રનું સંકટ જોઈને અત્યંત
 હાહાકાર કરવા લાગ્યાં ॥ ૫ ॥
 ૧ આ બારમા અધ્યાયમાં અત્યંત મુંઝાણલા અને પછી વૃત્રાસુરે હિમ્મત આપેલા ઇંદ્રે મોટા યુદ્ધમાં વૃત્રાસુરને માન્યની કથા કેહેવામાં આવશે.

शत्रुनी समक्ष पोताना हाथथी पडी गएलुं वज्र लाजनेलीथे इंद्रे पाछुं लीथुं नहि ल्यारे वृत्रासुर बोल्थो के- 'हे इंद्र ! वज्र लइने मने माच्य. आ मुंझावानो समय नथी ॥ ६ ॥ हर्थायार धरी युद्ध करवानी इच्छा करनारा देहाभिमानी लोको निरंतर जीतिज एम होय नहि. क्यांक जय धाय अने क्यांक नहि पण धाय. सर्व ठेकाणे जय तो एक नागयणनोज धाय के जे नारायण उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलयना स्वामी, सर्वज्ञ, नित्य अने आदिपुरुष छे ॥ ७ ॥ जालमां बांधाएला पक्षिओंनी पेटे परवश थएला लोकपालसहित आ लोको जेना स्वाधीनमां जीवेछे ते कालज जयनुं अने पराजयनुं कारण छे ॥ ८ ॥ शरीरनी शक्ति, मननी शक्ति, इंद्रियोनी शक्ति, प्राण, अमरपणुं अने मरण, एओनो हेतु कालज छे तेने नहि जाणीने आ लोक पोताना जड देहने एओना कारणरूप मानेछे ॥ ९ ॥ हे इंद्र ! जेम लाकडांनी पूतळी अने यंत्रनो मृग नचावनारना तंत्रमांज रेहेछे तेम स-

इंद्रो न वज्रं जग्रहे विलजितश्रुतं स्वहस्तादरिसन्निधौ पुनः ॥ तमाह वृत्रो हर आत्तवज्रो जहि स्वशत्रुं न विषादकालः ॥ ६ ॥ यु-
युत्सतां कुत्रचिदाततायिनां जयः सदैकत्र न वै परात्मनाम् ॥ विनैकमुत्पत्तिलयस्थितीश्वरं सर्वज्ञमाद्यं पुरुषं सनातनम् ॥ ७ ॥
लोकाः सपाला यस्येमे श्वंसति विवशा वशे ॥ द्विजा इव शिचा वद्धाः स काल इह कारणम् ॥ ८ ॥ ओजः सहो बलं प्राणममृतं
मृत्युमेव च ॥ तमज्ञाय जनो हेतुमालानं मन्यते जडम् ॥ ९ ॥ यथा दारुमयी नारी यथा यंत्रमयो मृगः ॥ एवं भूतानि मघवन्त्री-
शतंत्राणि विद्धि भोः ॥ १० ॥ पुरुषः प्रकृतिर्व्यक्तमाला भूतेंद्रियाशयाः ॥ शकुवंत्यस्य सर्गादौ न विना यदनुग्रहात् ॥ ११ ॥ अ-
विद्वानेवमालानं मन्यतेऽर्जीशमीश्वरम् ॥ भूतैः सृजति भूतानि ग्रसते तानि तैः स्वयम् ॥ १२ ॥ आयुः श्रीः कीर्तिरैश्वर्यमाशेषः
पुरुषस्य याः ॥ भवंत्येव हि तत्काले यथाऽग्निच्छोर्विपर्ययाः ॥ १३ ॥ तस्मादकीर्तियशसोर्जयापजययोरपि ॥ समः स्यात्सुखदुः-
खाभ्यां मृत्युजीवितयोस्तथा ॥ १४ ॥

घळां प्राणियो ईश्वरनाज तंत्रमां छे एम जाण ॥ १० ॥ पुरुष, प्रकृति, महत्तत्त्व, अहंकार, इंद्रिय अने अंतःकरण, एओ जेना अनुग्रहविना आ जगतने स्रजवा वगेरेनुं काम करी शक्तां नथी तेनाज तंत्रमां आ जगत् छे ॥ ११ ॥ ए प्रमाणे नहि समजतो पुरुष पोताना परतंत्र देहने स्वतंत्र मानी लेछे. ईश्वर, एक प्राणीनी पासे बीजा प्राणीने सजावेछे अने एक प्राणीनी पासे बीजा प्राणीनो नाश करावेछे एटले वास्तविक रीते ए सघळुं पोतेज करेछे ॥ १२ ॥ जेम आपणे दुःखनी इच्छा नथी करता तोपण दुःखने वखते दुःख आवी उमुं रेहेछे एवी रीते आयुष्य, लक्ष्मी, कीर्ति, ऐश्वर्य अने बीजां पण जे पुरुषोनां सुख छे तेओ पोतपोताने वखते पोतानी मेलेज आवेछे ॥ १३ ॥ एटलामाटे यश, अपयश, जय, पराजय, सु-
ख, दुःख अने जीवित तथा मरणमां हर्ष के शोक नहि राखवा जोइए ॥ १४ ॥

कपाई गण्टला हाथोना मूलमांथी जेने लोही चाल्युं जतुं हतुं एवो वृत्रासुर, इंद्रे पांखो कापी नाखतां आकाशमांथी पडेला पर्वतनी पेटे शोभवा लाग्यो ॥ २६ ॥ पळी वृत्रासुर, पोतानो उपल्यो होट आकाशमां अने नीचलो धरतीपर राखी आकाशजेवा उंडा मोटाथी, सर्पजेवी भयंकर जीभथी अने कालजेवी दाढोथी जाणे त्रैलोक्यने गळी जतो होय एवो थइ इंद्रउपर दोळ्यो ॥ २७ ॥ २८ ॥ मोटी कायावाळो, वेगथी पर्वतोने पाडी नाखतो, पगे चालता पर्वत जेवो अने पगवते धरतीने चूर्ण करतो ए वृत्रासुर तुरत पोची जइने इंद्रने तेना ऐरावत हाथीसहित गळी गयो ॥ २९ ॥ अजगरे जेम हाथी गळेलो होय एम महाबलवान् अने मोटा प्रभाववाळा ए वृत्रासुरे इंद्रने गळेलो जोइ प्रजापतिओ, देवताओ अने मोटा ऋषियो खेद पामीने 'हाय भुंडुं थयुं' एम चीसो नाखवा मंड्या, वृत्रासुरे गळेलो इंद्र तेना पेटमां गया छतां पण नारायणकवचनी रक्षाथी अने

दोर्भ्यामुक्तमूलाभ्यां बभौ रक्तबवोऽसुरः ॥ छिन्नपक्षो यथा गोत्रः स्वात् भ्रष्टो वज्रिणा हतः ॥ २६ ॥ कृत्वाऽधरो हनुं भूमौ दैत्यो दिव्युत्तरां हनुम् ॥ नभो गंभीरवक्त्रेण लेलिहोत्वणजिह्वया ॥ २७ ॥ दंष्ट्राभिः कालकल्पाभिर्धसन्निव जगत्रयम् ॥ अतिमात्रमहाकाय आक्षिपंस्तरसा गिरीन् ॥ २८ ॥ गिरिराट् पादचारीव पद्भ्यां निर्जरयन्महीम् ॥ जग्रास स समासाद्य वज्रिणं सहवाहनम् ॥ २९ ॥ महाप्राणो महावीर्यो महामर्प इव द्विपम् ॥ वृत्रग्रस्तं तमालक्ष्य सप्रजापतयः सुराः ॥ ३० ॥ हा कष्टमिति निर्विण्णाश्रुकुशुः समहर्षयः ॥ निगीर्णोऽप्यसुरेन्द्रेण न ममारोदरं गतः ॥ महापुरुषमन्नद्धो योगमायाबलेन च ॥ ३१ ॥ भित्वा वज्रेण तल्लक्षिं निष्क्रम्य बलभिद्विसुः ॥ उच्चकर्त शिरः शत्रोर्गिरिशृंगमिवौजसा ॥ ३२ ॥ वज्रस्तु तत्कंधरमाश्रुवेगः कृतञ्च समंतात्परिवर्तमानः ॥ न्यपातयत्तावदहर्गणेन यो ज्योतिषामयने वात्रहत्ये ॥ ३३ ॥ तदा च खे दुंदुभयो विनेदुर्गधर्वसिद्धाः समहर्षिसंघाः ॥ वार्त्रन्नल्लिगैस्त्वमभिष्टुवानामंत्रैर्मुदा कुसुमैराभ्यवर्षन् ॥ ३४ ॥ वृत्रस्य देहान्निष्क्रान्तमालज्योतिरिदम् ॥ पश्यतां सर्वलोकानामलोकं समपद्यत ॥ ३५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे वृत्रवधोनाम द्वादशाध्यायः ॥ १२ ॥

पोतानी योगमायाना बलथी मरण पाय्यो नहि ॥ ३० ॥ ३१ ॥ पळी महासमर्थ इंद्रे वज्रवते तेनुं पेट फाडी नाखी बहार नीकळीने जोरथी पर्वतना शिखरनी पेटे ए शत्रुनुं माथुं कापी नाख्युं ॥ ३२ ॥ मोटा वेगवाळा वज्रे वृत्रासुरने मारवासारू चारेकोर फरी फरीने तेना माथाने वेरतां त्रणसो ने साठ दिवसे ए वृत्रासुरनुं माथुं नीचे पळ्युं ॥ ३३ ॥ ए समये आकाशमां दुंदुभी वाग्यां अने वृत्रासुरने मारवानुं जेमां वर्णन आवेछे एवा मंत्रोथी स्तुति करता गंधर्व, सिद्ध अने मोटा ऋषियोनां दोळां आनंदथी फूलनी वृष्टि करवा लाग्यां ॥ ३४ ॥ हे परीक्षित राजा ! वृत्रासुर मरण पावतां तेना देहमांथी नीकळेलुं जीवरूप तेज सर्वे लोको जोतां छतां नारायणमां मळी गयुं ॥ ३५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो वारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३२ ॥

શુકદેવજી કહેછે' - હે પરીક્ષિત રાજા ! વૃત્રાસુર મરતાં એક ઇંદ્ર શિવાય વાકી ત્રણે લોક અને લોકપાલ દેવતાઓને સંતાપ મટી ગયો અને મોટી શાંતિ મળી ॥ ૧ ॥ દેવતા, ઋષિયો, પિતૃ, ભૂત, દૈત્યો, અને દેવતાઓના અનુચરો પોતપોતાના સ્થાનકપર ગયા અને તે પછી બ્રહ્મા, સદાશિવ અને ઇંદ્રાદિક પળ પોતપોતાના સ્થાનકમાં ગયા ॥ ૨ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે. - હે મુનિ ! ઇંદ્રને શાંતિ ન મળ્યાનું કારણ સાંભળવાને ઇચ્છુછું. દેવતાઓને સુખ મળ્યું ત્યારે ઇંદ્રને દુઃખ શાસ્ત્રી થયું ? ॥ ૩ ॥ શુકદેવજી કહેછે. - વૃત્રાસુરના પરાક્રમથી ઉદ્ધેગ પામેલા સઘळा દેવતાઓ અને ઋષિયોએ વૃત્રાસુરને મારવામારૂં ઇંદ્રની પ્રાર્થના કરતાં બ્રહ્મહત્યા લાગવાની વીકથી ઇંદ્રે તેને મારવાની ઇચ્છા નહિ કરી અને નીચેપ્રમાણે કહ્યું ॥

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ વૃત્રે હતે ત્રયો લોકા વિના શક્રેણ શ્રુરિદ ॥ સપાલા હ્યભવન્સઘો વિજ્વરા નિર્વૈતેદ્રિયાઃ ॥ ૧ ॥ દેવર્ષિપિતૃશ્વ-
તાનિ દૈત્યા દેવાનુગાઃ સ્વયમ્ ॥ પ્રતિજગ્મુઃ સ્વધિળ્ળ્યાનિ બ્રહ્મેશ્વેન્દ્રાદયસ્તતઃ ॥ ૨ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ ઇંદ્રસ્યાનિર્વૈતેહંતું શ્રોતુ-
મિચ્છામિ ભો મુને ॥ યેનાસન્સુલિનો દેવા હરેદુઃખં કુતોઽભવત્ ॥ ૩ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ વૃત્રવિક્રમસંવિભાઃ સર્વે દેવાઃ સહર્ષિ-
ભિઃ ॥ તદ્વધાયાર્થ્યન્નિદ્રં નૈચ્છદ્રીતો વૃહદ્વધાત્ ॥ ૪ ॥ ઇંદ્ર ઉવાચ ॥ ॥ સ્ત્રીશ્મૃજલદુર્મૈરેનો વિશ્વરૂપવધોદ્રવમ્ ॥ વિભક્તમનુલ્લદ્વિઘ્ન-
ત્રહત્યાં ક માર્જ્યહમ્ ॥ ૫ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઋષયસ્તદુપાકર્ણ્ય મહેદ્રમિદમન્નુવન્ ॥ યાજયિવ્યામ ભદ્રં તે હ્યમેધેન મા સ્મભૈઃ
॥ ૬ ॥ હ્યમેધેન પુરુષં પરમાત્માનમીશ્વરમ્ ॥ ઇદ્ધા નારાયણં દેવં મોઘ્યમેઽપિ જગદ્વધાત્ ॥ ૭ ॥ બ્રહ્મા પિતૃહા ગોઘ્નો માતૃહાચા-
ર્યહાઽધવાન્ ॥ શ્વાદઃ પુલ્કસકો વાઽપિ શુદ્ધેરન્ યસ્ય કીર્તનાત્ ॥ ૮ ॥ તમશ્વમેધેન મહામલેન શ્રદ્ધાઽન્વિતોઽસ્માભિરનુષ્ઠિતેન ॥
હત્વાઽપિ સબ્રહ્મ ચરાચરં ત્વં ન લિપ્યસે કિં સલનિગ્રહેણ ॥ ૯ ॥ ॥ ॥

॥ ૪ ॥ ઇંદ્ર કહેછે. - મને વિશ્વરૂપનો વધ કરવાથી જે બ્રહ્મહત્યા લાગી હતી તેને તો સ્ત્રી, પૃથ્વી, જલ અને વૃક્ષોએ મારા ઉપર અનુગ્રહ કરીને વે-
હેંચી લીધી પણ વૃત્રાસુરને મારવાની બ્રહ્મહત્યા મારે શી રીતે ટાલવી ? ॥ ૫ ॥ શુકદેવજી કહેછે. - ઇંદ્રનું બોલવું સાંભળી ઋષિયોએ ઇંદ્રને કહ્યું કે -
'તમને અશ્વમેધયજ્ઞ કરાવશું. બ્રહ્મહત્યાનો ભય રાખશો નહિ ॥ ૬ ॥ પરમાત્મા ઈશ્વર નારાયણનું અશ્વમેધયજ્ઞથી પૂજન કરીને બ્રહ્મહત્યાથી તો શું પણ
આવા જગતના વધના પાપોથી પણ છૂટી જશો ॥ ૭ ॥ જેનાં કીર્તનથી બ્રહ્મહત્યા, પિતાની હત્યા, ગોહત્યા, માતાની હત્યા અને આચાર્યની હત્યાથી
પળ શુદ્ધ થવાય છે; તથા ચાંડાલ, પુલ્કસ અને ગમે તેવો પાપી હોય તોપણ પવિત્ર થાયછે તે મગવાનનું એમ કરાવેલા મોટા યજ્ઞ અશ્વમેધથી શ્રદ્ધા-

? આ તેરમા અધ્યાયમાં વૃત્રાસુરને મારવાની બ્રહ્મહત્યા પછવાડે લાગતાં તેની વીકથી ઘળા દિવસસુધી છુપાણલા ઇંદ્રની વિપ્નુએ રક્ષા કરી, એ કથા
કહેવામાં આવશે.

सहित पूजन करदो तो ब्राह्मणोसहित सघळां स्थावरजंगमने हणवानुं पण पाप नहि लागे त्यारे दुष्टने शिक्षा करवानुं पाप तो केमज लागदो ! ॥ ८ ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.- एप्रमाणे ब्राह्मणोए प्रेरणा करवाथी इंद्रे वृत्रासुरने माच्यो अने तेने माच्या पछी ब्रह्महत्या इंद्रने पछवाडे लागी ॥ १० ॥ ए ब्रह्महत्याथी संताप थवानेलीघे इंद्रने सुख मळ्युं नहि; केम के लाजवाळो पुरुष निंदानुं पात्र थाय त्यारे तेने कोई पण बीजा गुणो सुख आपता नथी ॥ ११ ॥ टेडी जेवा रूपवाळी, जराथी ध्रुजती, क्षयरोगथी लेवाई गल्ली अने लोहीआळां लुगडांवाळी ते ब्रह्महत्या पछवाडे दोडती जोवामां आवी ॥ १२ ॥ ए ब्रह्महत्या, घोळा मोवाळा छूटा मूकीने 'उभो रेहे उभो रेहे' एम हाकल करती आवती हती अने माछलाना

॥ श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ एवं संचोदितो विप्रैर्मरुत्वानहनद्रिपुम् ॥ ब्रह्महत्या हते तस्मिन्नाससाद वृषकपिम् ॥ १० ॥ तयेंद्रः स्मा-
सहत्तापं निर्द्वितीर्नामुमाविशत् ॥ हीमंतं वाच्यतां प्राप्तं सुखयंत्यपि नो गुणाः ॥ ११ ॥ तां ददर्शानुधावतीं चांडालीमिव रूपिणी-
म् ॥ जरया वेपमानांगीं यक्ष्मग्रस्तामसृक्पटाम् ॥ १२ ॥ विकीर्य पलितान् केशांस्तिष्ठ तिष्ठेति भाषिणीम् ॥ मीनगन्धसुगंधेन कुर्व-
तीं मार्गदूषणम् ॥ १३ ॥ नभो गतो दिशः सर्वाः सहस्राक्षो विशांपते ॥ प्रागुदीचीं दिशं तूर्णं प्रविष्टो नृप मानसम् ॥ १४ ॥ स
आवसत्पुष्करनालतंतूलब्धभोगो यदिहामिदूतः ॥ वर्षाणि साहस्रमलक्षितोऽजः स चिंतयन् ब्रह्मवधादिभोक्षम् ॥ १५ ॥ तावच्चि-
णाकं नहुषः शशास विद्यातपोयोगबलानुभावः ॥ स संपदैश्वर्यमदांश्चुद्धिर्नीतस्तिश्चां गतिर्मिदपत्न्या ॥ १६ ॥

जेवा दुर्गंधथी मार्गने पण खराब करती हती ॥ १३ ॥ हे राजा ! आकाश अने सघळी दिशाओमां फरतां पण ब्रह्महत्या सगड नहि छोडतां इंद्रे ईशान-
खुणामां जहने तुरत मानससरोवरमां प्रवेश कच्यो ॥ १४ ॥ त्यां हजार वर्षसुधी गुप्तरीते कमलनी नालना तंतुओमां इंद्र बेडी रह्या अने मनमां ब्र-
ह्महत्याथी छूटकारो थवानुं चिंतन करता हता. अमि जलमां जइशके नहि तेथी यज्ञना भाग पण तेमने नहि मळता हता ॥ १५ ॥ इंद्र, ज्यांसुधी
कमलमां रह्या त्यांसुधी, विद्या, तप, योग, अने बळना सामर्थ्यथी नहुष राजाए स्वर्गनुं राज्य कच्युं; पण छेछीचारे संपत्ति अने ऐश्वर्यना मदथी अं-
घ बनीने ते राजाए इंद्राणीना संभोगनी मागणी करतां इंद्राणीए उपायथी तेने अजगरनो अवतार आप्यो हतो' ॥ १६ ॥

? इंद्रना आसनपर आवेला नहुष राजाए कोइ दिवसे इंद्राणीने कड्युं के 'हाल इंद्र तो हुं छुं माटे तारे मारूं सेवन करवुं.' पछी ते वातनुं बृहस्पतिनी
पासे निवेदन करतां बृहस्पतिए सलाह आप्याप्रमाणे इंद्राणीए नहुषने कड्युं के, ' ब्राह्मणोए उपाडेली पालखीमां बेशीने तुं आवीश तो हुं तने पति करीश.'
पछी नहुष राजा अगस्त्य वगैरे ऋषिओनी पासे पालखी उपडावीने तेमां बेशी जतो हतो त्यां मार्गमां सर्पसर्प (चाल चाल) एम कही अगस्त्यने पण अडा-
डतां अगस्त्यें शाप दीधो के, 'तुं सर्प थइ जा.' तेथी ते राजा अजगर थयो हतो.

ભગવાનના ધ્યાનથી જેણે પાપનું નિવારણ કર્યું હતું એવા ઇંદ્રદેવ, પછી બ્રાહ્મણોએ બોલાવવાથી સ્વર્ગમાં ગયા અને માનસસરોવરમાં રહ્યા હતા તેટલા દિવસ તો ઈશાનઋણાના દેવતા રુદ્રે અને લક્ષ્મીએ તેમની રક્ષા કરી હતી તેથી બ્રહ્મહત્યા તેમને પરામત્વ કરી શકી નહિ ॥ ૧૭ ॥ બ્રહ્મર્ષિઓએ આવીને, જેમાં ભગવાનનું આરાધન થાયછે એવા અશ્વમેધયજ્ઞની ઇંદ્રને વિધિસહિત દીક્ષા આપી ॥ ૧૮ ॥ બ્રહ્મવાદિ બ્રાહ્મણોએ કરાવેલા તે અશ્વમેધમાં સર્વ વેદમય પરમાત્માનું ઇંદ્રે પૂજન કરતાં એ બ્રહ્મહત્યા જોકે ભારે પાપના ગંજરૂપ હતી તોપણ સૂર્યથી જેમ અંધારું ટળી જાય તેમ એ પૂજનથી સઘલી ટળી ગઈ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ મરીચિ વગેરે ઋષિઓએ વિધિથી કરાવેલા અશ્વમેધથી યજ્ઞના સ્વામી પુરાણપુરુષ ભગવાનનું પૂજન કરવાનેલીધે ઇંદ્રનું પાપ મટી ગ-
તતો ગતો બ્રહ્મગિરોપહૂત ઋતંભરધ્યાનનિવારિતાઘઃ ॥ પાપસ્તુ દિગ્દેવતયા હતૌજાસ્તં નામ્યમ્મદવિતં વિષ્ણુપત્ન્યા ॥ ૧૭ ॥ તં ચ
બ્રહ્મર્ષયોઽભ્યેત્ય હ્યમેધેન ભારત ॥ યથાવદીક્ષ્યાંચક્રુઃ પુરુષારાધનેન હ ॥ ૧૮ ॥ અથેજ્યમાને પુરુષે સર્વદેવમયાત્માનિ ॥ અશ્વમેધે મ-
હેંદ્રેણ વિતતે બ્રહ્મવાદિભિઃ ॥ ૧૯ ॥ સ વૈ ત્વાણ્ણવધો ધ્રુવાનપિ પાપચયો નૃપ ॥ નીતસ્તેનૈવ શૂન્યાય નીહાર ઇવ ભાનુના ॥ ૨૦ ॥
સ વાજિમેધેન યથોદિતેન વિતાયમાનેન મરીચિમિશ્રેઃ ॥ ઇદ્ધાધિયજ્ઞં પુરુષં પુરાણમિદ્રો મહાનાસ વિધૃતપાપઃ ॥ ૨૧ ॥ ઇદં મહા-
રુયાનમશેષપાપનાં પ્રક્ષાલનં તીર્થપદાનુકીર્તનમ્ ॥ ભક્ત્યુચ્છ્રયં ભક્તજનાનુવર્ણનં મહેંદ્રમોક્ષં વિજયં મરુત્ત્વતઃ ॥ ૨૨ ॥ પઠેયુરા-
ત્ય્યાનમિદં સદા બુધાઃ શૃણ્વંત્યથો પર્વણિ પર્વણીંદ્રિયમ્ ॥ ધન્યં યશસ્યં નિશ્ચિલાધ્મોચનં રિપુંજયં સ્વસ્ત્યયનં તથાઽયુષમ્ ॥ ૨૩ ॥
ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે ષષ્ઠસ્કંધે ઇંદ્રવિજયો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૩ ॥ ॥ પરીક્ષિદુવાચ ॥ ॥ રજસ્તમઃસ્વભાવસ્ય
બ્રહ્મન્ વૃત્રસ્ય પાપ્મનઃ ॥ નારાયણે ભગવતિ કથમાસીદ્વદા મતિઃ ॥ ૧ ॥ ॥ ॥ ॥

યું અને પાછા તે મહાત્મા થયા ॥ ૨૧ ॥ ઇંદ્રના જયરૂપ અને પાપથી છૂટકારારૂપ આ મોટું આભ્યાન પાપને મટાડનાર, ભગવાનના કીર્તનવાળું, ભક્તિને વધારનાર, ભક્તજનના વર્ણનવાળું, ઇંદ્રિયોને શક્તિ આપનાર, શત્રુઓનો પરાજય કરનાર તથા ધન, યશ, કલ્યાણ અને આયુષ્યને આપનાર છે. પાપોનો નાશ કરનાર આ આભ્યાનનો સમગ્ર માણસોએ નિરંતર પ્રત્યેક પર્વણીમાં પાઠ કરવો જોઈએ અથવા શ્રવણ કરવું જોઈએ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના ષષ્ઠસ્કંધનો તેરમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૩ ॥ પરીક્ષિત રાજા વૃણેછે' - હે મહારાજ ! રજોગુણ અને તમોગુણરૂપી સ્વભાવવાળા એ પાપી વૃત્રાસુરની બુદ્ધિ, નારાયણ ભગવાનમાં અતિચલ શામાટે થઈ ? ॥ ૧ ॥

૧ આ ચડદમા અધ્યાયમાં ઘણા પરિશ્રમથી પ્રાપ્ત થયેલો પુત્ર તુરત મરીજતાં ચિત્રકેતુ રાજાને ઘણા સ્નેહેનેલીધે વહૂજ શોક થયો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

શુદ્ધ સત્વગુણવાળા દેવતાઓ અને નિર્મલ અંતઃકરણવાળા ઋષિઓને પણ ઘણુંકરી ભગવાનના ચરણની ભક્તિ ઉત્પન્ન થતી નથી ॥ ૨ ॥ જેટલા ધરતીઉપર રજના કણ છે તેટલા આ સંસારમાં જીવ છે એમ કેહેવાયછે, તેઓમાં મનુષ્ય વગેરે થોડાએકજ, ધર્મનું આચરણ કરેછે ॥ ૩ ॥ ધર્મ પા-
લનારાઓમાં પણ કેટલાએક ઉત્તમ દ્વિજોજ મોક્ષની ઇચ્છા રાખેછે; મોક્ષની ઇચ્છા રાખનારાઓમાં પણ હજારોમાં કોઈકજ ઘરવગેરેની આસક્તિ
છોડે છે અને તત્ત્વને જાણેછે ॥ ૪ ॥ જીવન્મુક્તિ પામેલા સિદ્ધલોકો પણ કરોડો મેઢા થાય ત્યારે તેઓમાંથી ભગવાનને પરાયણ અને શાંત અંતઃ-
કરણવાળો કોઈજ માંડ મળેછે ॥ ૫ ॥ ત્યારે તે વૃત્તાસુર કે જે પાપી અને સર્વ લોકોને સંતાપ આપનાર હતો તેની બુદ્ધિ, મયંકર સંગ્રામના સમયમાં
પણ ભગવાનમાં શા કારણથી દટ રહી? ॥ ૬ ॥ હૈ મહારાજ! આ વિષયમાં અમને મોટો સંશય છે અને સાંભળવાનો ઉત્સાહ છે; કેમ કે વૃત્તાસુરે યુદ્ધમાં

દેવાનાં શુદ્ધસત્ત્વાનામૃતીનાં ચામલાલનામ્ ॥ ભક્તિર્મુકુંદચરણે ન પ્રાયેણોપજાયતે ॥ ૨ ॥ રજોભિઃ સમસંખ્યાતાઃ પાર્થિવૈરિહ
જંતવઃ ॥ તેષાં યે કેચનેહંતે શ્રેયો વૈ મનુજાદયઃ ॥ ૩ ॥ પ્રાયો મુમુક્ષવસ્તેષા કેચનૈવ દ્વિજોત્તમાઃ ॥ મુમુક્ષુણાં સહસ્રેષુ કશ્ચિન્મુ-
ચ્યેત સિદ્ધયતિ ॥ ૪ ॥ મુક્તાનામપિ સિદ્ધાનાં નારાયણપરાયણઃ ॥ મ દુર્લભઃ પ્રશાંતાત્મા કોટિષ્વપિ મહામુને ॥ ૫ ॥ વૃત્તસ્તુ મ
કથં પાપઃ સર્વલોકોપતાપનઃ ॥ इत्यं दृढमतिः कृष्ण आसीत्संग्राम उल्लवणे ॥ ६ ॥ અત્ર નઃ સંશયો મ્હયાન્ શ્રોતું કૌતૂહલં પ્રભો ॥
યઃ પૌરુષેણ સમરે સહસ્રાક્ષમતોષયત્ ॥ ૭ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ પરીક્ષિતોઽથ સંપ્રશં ભગવાન્વાદરાયણિઃ ॥ નિશમ્ય શ્રદ્ધ-
ધાનસ્ય પ્રતિનંદ્ય વચોઽબ્રવીત્ ॥ ૮ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ શૃણુષ્વાવહિતો રાજન્નિતિહાસમિમં યથા ॥ શ્રુતં દૈપાયનમુશાન્ના-
રદાદૈવલાદપિ ॥ ૯ ॥ આમીદ્રાજા સાર્વભૌમઃ શૂરસેનેષુ વૈ નૃપ ॥ ચિત્રકેતુરિતિ હ્યાતો યસ્યાસીત્કામયુઙ્મહી ॥ ૧૦ ॥ તસ્ય
ભાર્યાસહસ્રાણાં સહસ્રાણિ દશાભવન્ ॥ સાંતાનિકશ્ચાપિ નૃપો ન લેભે તાસુ સંતતિમ્ ॥ ૧૧ ॥

પોતાના પરાક્રમથી ઇંદ્રને રાજી કચ્યો હતો માટે તે કાંઈ ઇંદ્રની બીકથી ભગવાનને શરણ થયો હતો એમ કેહેવાય નહિ ॥ ૭ ॥ સૂત શૌનકને કેહેછે, -
એપ્રમાણે પરીક્ષિત રાજાનું શ્રદ્ધાસહિત પ્રશ્ન સાંભળી તેમનો સત્કાર કરી શુકદેવજી નીચેપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે, - હે રાજા! વે-
દવ્યાસ, નારદ અને દેવલ મુનિના મુલથી જે ઇતિહાસ મેં સાંભળેલ છે તે ઇતિહાસ તમે મારી પાસેથી સાવધાન થઈને બરાબર સાંભળો ॥ ૯ ॥
શૂરસેન દેશમાં ચિત્રકેતુ નામનો પ્રખ્યાત ચક્રવર્તી રાજા હતો કે જેની સઘડી ઇચ્છાઓને પૃથ્વી પરિપૂર્ણ કરતી હતી ॥ ૧૦ ॥ એ રાજાને એક ક-
રોડ સ્ત્રિયો હતી અને રાજા પોતે શરીરાદિકથી સમર્થ હતો તોપણ તેને કાંઈ સંતાન થયું નહિ ॥ ૧૧ ॥

રૂપ, ઉદારતા, અવસ્થા, સુકુલમાં જન્મ, વિદ્યા, ऐश्वर्य અને લક્ષ્મી વગેરે સઘડા ગુણોથી સંપન્ન હતો, તોપણ સ્ત્રિયો વાંઢણી હતી તેથી તેને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ ॥ ૧૨ ॥ એ ચક્રવર્તિને સઘડી સંપત્તિઓ, રૂપાળી સ્ત્રિયો કે આ પૃથ્વીથી કાંઈ પણ આનંદ મળતો ન હતો ॥ ૧૩ ॥ એક દિવસે મહાત્મા અંગિરા ઋષિ, લોકોમાં ફરતા ફરતા યદુચ્છાથી તેને ઘેર આવ્યા ॥ ૧૪ ॥ સામું ઉઠી ઉમું થયું અને પૂજા કરવી ઇત્યાદિકથી તેમનો સત્કાર અને આતિથ્ય કન્યા પછી તેમને યોગ્ય રીતે બેસાડીને પોતે સાવધાન ચિત્તથી તેમની સામે બેઠો ॥ ૧૫ ॥ પાસે ધરતીપર ઘેટોલા અને વિનયથી નમેલા તે રાજાનો સત્કાર કરી સંવોધન આપીને અંગિરા ઋષિ નીચેપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૧૬ ॥ અંગિરા ઋષિ કહેછે.— તમારું અને તમારા રાજ્યના અંગોનું આરોગ્ય અને કલ્યાણ છે ? જેમ મહત્ત્વ વગેરે સાત પ્રકૃતિથી ગુપ્ત રહીને જીવ તે પ્રકૃતિઓનેજ આધીન રહેછે તેમ રાજા પણ કારભારી વગેરે

રૂપોદાર્યવયોજન્મવિદ્યૈશ્વર્યશ્રિયાદિભિઃ ॥ સંપન્નસ્ય ગુણૈઃ સર્વેશ્ચિંતા વંધ્યાપતેરશ્નૃત્ ॥ ૧૨ ॥ ન તસ્ય સંપદઃ સર્વા મહિષ્યો વામ-લોચનાઃ ॥ સાર્વભૌમસ્ય ધૃશ્વેયમભવન્પ્રીતિહૃતઃ ॥ ૧૩ ॥ તસ્યૈકદા તુ ભવનમંગિરા ભગવાન્નૃષિઃ ॥ લોકાનનુચરન્નેતાનુપાગચ્છ-દ્યદુચ્છયા ॥ ૧૪ ॥ તં પૂજયિત્વા વિધિવત્પ્રત્યુથાનાર્હણાદિભિઃ ॥ કૃતાતિથ્યમુપાસીદત્સુભાસીનં સમાહિતઃ ॥ ૧૫ ॥ મહર્ષિસ્ત-મુપાસીનં પ્રશ્રયાવનતં ક્ષિતૌ ॥ પ્રતિપૂજ્ય મહારાજ સમાભાષ્યેદમબ્રવીત્ ॥ ૧૬ ॥ ॥ અંગિરા ઉવાચ ॥ ॥ અપિ તેજનામયં સ્વસ્તિ પ્રકૃતીનાં તથાત્મનઃ ॥ યથા પ્રકૃતિભિર્ગુપ્તઃ પુમાન્ રાજાપિ સમ્પત્તિભિઃ ॥ ૧૭ ॥ આત્માનં પ્રકૃતિવદ્ધા નિધાય શ્રેય આમૃતા-ત્ ॥ રાજા તથા પ્રકૃતયો નરદેવાહિતાધયઃ ॥ ૧૮ ॥ અપિ દારાઃ પ્રજામાલ્યા ધૃત્યાઃ શ્રેણ્યોથ મંત્રિણઃ ॥ પૌરા જાનપદા-ધૃપા આત્મજા વશવર્તિનઃ ॥ ૧૯ ॥ યસ્યાત્માઽનુવશશ્રેત્યાત્સર્વે તદ્વશગા ઇમે ॥ લોકાઃ સપાલા યચ્છંતિ સર્વે વલિમતંદ્રિતાઃ ॥ ૨૦ ॥ આત્મનઃ પ્રીયતે નાત્મા પરતઃ સ્વત એવ વા ॥ લક્ષ્યે લચ્ચકામં ત્વાં ચિંતયા શત્રલં મુલમ્ ॥ ૨૧ ॥ ॥

રાજ્યનાં અંગોથી ગુપ્ત [રક્ષીત] રહીને તેઓનેજ અનુસરી રહે તો તેને રાજ્યનું સુખ મળેછે ॥ ૧૭ ॥ જેમ રાજાનું સુખ કારભારી વગેરેને આધીન છે તેમ કારભારીઓ વગેરેનું સુખ પણ રાજાને આધીન છે ॥ ૧૮ ॥ તમારી સ્ત્રિયો, પ્રજા, મંત્રિઓ, નોકરો, વેપારીઓ, મલાહકારો, શેહેરીઓ, દેશીઓ, તાબાના રાજાઓ અને પુત્રો તમારી ઇચ્છાપ્રમાણે ચાલેછે ? ॥ ૧૯ ॥ જેનું મન પોતાના સ્વાધીનમાં હોય તેને ઉપર કહેલા સર્વે વશ્યજ રહેછે અને લોકો તથા લોકપાલો પણ સઘડા, આલસ્ય મૂકીને તેને કર આપ્યા કરેછે ॥ ૨૦ ॥ તમે પોતાના ચિત્તમાં પ્રસન્ન દેખાતા નથી તો તે અપ્રસન્નપણું કોઈનેલીધે છે ? કે પોતાથીજ છે ? તમને કોઈ વાતની તૃષ્ણા હોય એમ ધારુંછું; કેમ કે તમારું મોટું ચિંતાથી મલિન દેખાયછે ॥ ૨૧ ॥ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— जोके अंगिरा ऋषि पोते सर्वज्ञ छे तोपण तेमणे एप्रमाणे पूछतां विनयथी नमेल्ला अने संताननी इच्छावाळा राजाए तेम-
ने नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ २२ ॥ चित्रकेतु राजा केहेछे.— हे महाराज ! तप, ज्ञान अने समाधिथी पापरहित थएला योगीओथी प्राणियोना मननी
अने बहारनी शी वात अजाणी छे ? ॥ २३ ॥ तोपण आपे जाणतां छतां पूछ्युं तेथी आपनी आज्ञा माथे चडावी मारी चिंतानी वात आपनी पासे
कहुंछुं ॥ २४ ॥ जोके मारा चक्रवर्ति राज्यतुं ऐश्वर्य अने संपत्तिओ लोकपाल देवताओए पण मागवा जेवी छे तोपण जेम मुख्या अने तरइया मा-
णसने चंदन वगैरे कोई बीजा पदार्थथी आनंद न थाय तेम मने पण ए ऐश्वर्य वगैरेथी आनंद मळतो नथी ॥ २५ ॥ एटलामाटे हे भाग्यशाली
मुनि ! हुं के जे पुत्र न होवानेलीधे मारा पूर्वजोनी साथे नरकमां पडेलो छुं तेनुं रक्षण करो अने प्रजानी प्राप्ति थईने आ दुस्तर नरकमांथी अमे

एवं विकल्पितो राजन्विदुषा मुनिनापि सः ॥ प्रश्रयावनतोऽभ्याह प्रजाकामस्ततो मुनिम् ॥ २२ ॥ ॥ चित्रकेतुस्त्वाच ॥ ॥
भगवन्किं न विदितं तपोज्ञानसमाधिभिः ॥ योगिनां ध्वस्तपापानां बहिरंतःशरीरिषु ॥ २३ ॥ अथापि पृच्छतो ब्रूयां ब्रह्मन्नाल-
नि चिंतितम् ॥ भवतो विदुषश्चापि चोदितस्त्वदनुज्ञया ॥ २४ ॥ लोकपालैरपि प्रार्थ्याः साम्राज्यैश्वर्यसंपदः ॥ न नंदयंत्यप्रजं मां
छुतृदकामभिवापरे ॥ २५ ॥ ततः पाहि महाभाग पूर्वेः सह गतं तमः ॥ यथा तेम दुस्तरं प्रजया तद्विधेहि नः ॥ २६ ॥ ॥ श्री-
शुक उवाच ॥ इत्यर्थितः स भगवान्कृपालुर्ब्रह्मणः सुतः ॥ श्रपयित्वा चरं त्वाष्ट्रं त्वष्टारमयजद्विभुः ॥ २७ ॥ ज्येष्ठा श्रेष्ठा च या राज्ञो
महिषीणां च भारत ॥ नाम्ना कृतद्युतिस्तस्यै यज्ञोच्छिष्टमदाद्विजः ॥ २८ ॥ अथाह नृपतिं राजन्भवितैकस्तवात्मजः ॥ हर्षशोकप्रद-
स्तुभ्यमिति ब्रह्मसुतो ययौ ॥ २९ ॥ सापि तत्प्राशनादेव चित्रकेतोरधारयत् ॥ गर्भं कृतद्युतिर्देवी कृत्तिकाऽरिवालमजम् ॥ ३० ॥
तस्या अनुदिनं गर्भः शुक्लपक्ष इवोडुपः ॥ ववृधे शूरसेनश् तेजसा शनैर्कैर्नृप ॥ ३१ ॥ ॥

तरी जईए एवो उपाय करी आपो ॥ २६ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे राजाए प्रार्थना करतां ते दयाळु अंगिरा ऋषिए त्वष्टा देवतानो चरु
रांधीने तेथी त्वष्टा देवतातुं पूजन कच्युं अने पछी कृतद्युति के जे राजानी सखळी राणीओमां मोटी अने श्रेष्ठ हती तेने ते पूजनमांथी अवशेष र-
हेछुं अन्न खवरान्युं ॥ २७ ॥ ॥ ए अन्न खवरावीने राजाने कह्युं के— ‘आथी तने एक पुत्र थरो अने ते तमने हर्ष तथा शोक ए बन्ने आपरो.’
एटलुं कही ब्रह्माना पुत्र अंगिरा ऋषि त्यांथी गया ॥ २९ ॥ पछी कृतद्युति राणीने ते अन्न खाधाना प्रभावनेलीधे चित्रकेतु राजाना वीर्यथी, कृ-
त्तिकाने जेम अग्निथी गर्भ रह्यो हतो तेम तुरतज गर्भ रह्यो ॥ ३० ॥ हे राजा ! शूरसेन देशना स्वामी चित्रकेतुना वीर्यथी रहेलो ते कृतद्युतिनो
गर्भ शुक्लपक्षना चंद्रमानी पेटे धीरे धीरे रोजरोज वधवा लाय्यो ॥ ३१ ॥

समय आव्यो ल्यारे तेमांथी कुंवरनो जन्म थयो के जे सांभळीने शूरसेन देशना लोकोने मोटो आनंद उत्पन्न थयो ॥ ३२ ॥ राजी थएला राजाए नाहि, पवित्र थई, शणगार धरीने ब्राह्मणोपासे स्वस्तिवाचनसहित जातकर्मस्कार कराव्यो ॥ ३३ ॥ ते ब्राह्मणोने सोडुं, रुपुं, वस्त्र, आभूषण, गाम, घोडा, हाथी अने साठ करोड गायो आपी ॥ ३४ ॥ कुमारनां धन, यश अने आयुष्यनी वृद्धिनेमाटे उदार मनना राजाए मेघनी पेठे बीजा प्राणियोने पण जोइता पदार्थोनी वृष्टि करी ॥ ३५ ॥ निर्धन माणसने मांडमांड मळेला धनमां जेम खेह वधे तेम ए राजाने पण परिश्रमथी मळेला कुंवरउपर रोजरोज खेह वधवा लाग्यो ॥ ३६ ॥ कृतद्युति के जे ते कुंवरनी मा हती तेने तो पुत्रमां मोह उत्पन्न करनार भारे खेह वध्यो अने तेनी शोक्योने संताननी इच्छाथी भारे परिताप थयो ॥ ३७ ॥ रोज बाळकने रमाडता चित्रकेतु राजाने ए दीकरानी मा कृतद्युतिनी उपर जेवो खेह

अथ काल उपावृत्ते कुमारः समजायत ॥ जनयन् शूरसेनानां शृण्वतां परमां मुदम् ॥ ३२ ॥ हृष्टो राजा कुमारस्य स्नातः शुचिरलंकृतः ॥ वाचयित्वाऽऽशिषो विप्रैः कारयामास जातकम् ॥ ३३ ॥ तेभ्यो हिरण्यं रजतं वासांस्त्याभरणानि च ॥ ग्रामान्हयान्जान्प्रादाद्धेनूनामर्बुदानि षट् ॥ ३४ ॥ वर्षकाममन्येषां पर्जन्य इव देहिनाम् ॥ धन्यं यशस्यमायुष्यं कुमारस्य महामनाः ॥ ३५ ॥ कृच्छ्रलब्धेऽथ राजर्षेस्तनयेऽनुदिनं पितुः ॥ यथा निस्वस्य कृच्छ्रसे धने खेहोऽन्ववर्धत ॥ ३६ ॥ मातुस्त्वतिरां पुत्रे खेहो मोहसमुद्रवः ॥ कृतद्युतेः सपत्नीनां प्रजाकामज्वरोऽभवत् ॥ ३७ ॥ चित्रकेतोरतिप्रीतिर्यथा दारे प्रजावति ॥ न तथाऽन्येषु संजज्ञे बालं ललयतोऽन्वहम् ॥ ३८ ॥ ताः पर्यतप्यन्नात्मानं गर्हयंत्योऽभ्यसूयया ॥ आनपत्येन दुःखेन राज्ञोऽनादरणेन च ॥ ३९ ॥ धिगप्रजां स्त्रियं पापां पत्युश्चायुहसंभताम् ॥ सुप्रजाभिः सपत्नीभिर्दासीमिव तिरस्कृताम् ॥ ४० ॥ दासीना को नु संतापः स्वामिनः परिचर्यया ॥ अभीक्ष्णं लब्धमानानां दास्या दासीव दुर्भगाः ॥ ४१ ॥ एवं संदह्यमानानां सपत्न्याः पुत्रसंपदा ॥ राज्ञोऽसंततवृत्तीनां विद्वेषो बलवानभूत् ॥ ४२ ॥

रह्यो तेवो बीजी स्त्रियो उपर रह्यो नहि ॥ ३८ ॥ ईर्ष्याथी, बांझणीपणाना दुःखथी अने राजाना अनादरथी पोताने धिक्कार देती ते स्त्रियो नीचे-प्रमाणे परिताप करवा लागी ॥ ३९ ॥ “पापणी, बांझणी अने तेनेलीधे पतिने घरमां नहि गमती स्त्रीने धिक्कार छे. सारी प्रजावाळी शोक्यो बांझणी शोक्यनो दासीनी पेठे तिरस्कार करेछे ॥ ४० ॥ जेओने निरंतर मान मळतुं होय एवी स्त्रियोने धणीनी सेवा करवामां दासीपणुं करवानी पण कशी हरकत नथी, परंतु आपणे दासीनी दासीओनी पेठे भाग्यरहित छिये” ॥ ४१ ॥ एप्रमाणे शोक्यने दीकरो आववाथी वळ्या करती अने राजाने जेओनुं जीववुं पण गमतुं नथी एवी स्त्रियोने भारे द्वेष उत्पन्न थयो ॥ ४२ ॥

द्वेपनेलीधे वृद्धि नाश पामतां दारुण चित्वाळी अने राजाउपर असहनतावाळी ए स्त्रियोए कुंवरने झेर दीधुं ॥ ४३ ॥ शोक्योना ए मोटा अपराधने नहि जाणती ए कृतद्युति तो ए कुंवरने जोई 'सुई रहेल छे' एम धारी घरमां फात्रा लागी ॥ ४४ ॥ बालकने सुते घणीवार धई एम धारी, ए चतुर कृतद्युतिए धाव्यने आज्ञा करी के माग पुत्रने तेडी आव ॥ ४५ ॥ धाव्य, सुतेला कुंवर पासे गई त्यां तेने प्राण, इंद्रिय अने चेतना वग-रनो तथा जेनी आंखोमांथी कीकीओ जती रही हती एवो देखी 'हाय सुईछुं' एम चीस नाखी धरतीपर पडी ॥ ४६ ॥ बहुज छाती कुटती ए धाव्यनो अत्यंत आतुरता भरेलो शब्द सांभळीने कृतद्युति राणी उतावळी उतावळी कुंवर पासे गई त्यां तेने तुरतज मरी गएलो जोयो; वृद्धि पामेला शोकथी धरतीपर पडी गई; मूर्च्छा आवी गई अने केश तथा लुगडां खसी गयां तेनी पण तेने खबर रही नहि ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ धाव्यनुं रोवुं सांभ-

विद्वेषनष्टमतयः स्त्रियो दारुणचेतसः ॥ गरं ददुः कुमाराय दुर्मर्षा नृपतिं प्रति ॥ ४३ ॥ कृतद्युतिरजानंती सपत्नीनामयं महत् ॥ सुम एवेति संचित्य निरीक्ष्य व्यचरद्देहे ॥ ४४ ॥ शयानं सुचिरं बालमुपधार्य मनीषिणी ॥ पुत्रमानय मे भद्रे इति धात्रीमचोदयत् ॥ ४५ ॥ सा शयानमुपव्रज्य दृष्ट्वा चोत्तारलोचनम् ॥ प्राणेंद्रियात्मभित्त्यकं हताऽसीत्यपतद्भुवि ॥ ४६ ॥ तस्यास्तदाकर्ण्य भृशालुं स्वरं प्रत्याः कराभ्यामुर उच्चैर्करपि ॥ प्रविश्य राज्ञी त्वरयात्मजांतिकं ददर्श बालं सहसा मृतं सुतम् ॥ ४७ ॥ पपात भूमौ परि-वृद्धया शुचा मुमोह विभ्रष्टशिरोरुहांवरा ॥ ४८ ॥ ततो नृपांतःपुरवर्तिनो जना नराश्च नार्यश्च निशम्य रोदनम् ॥ आगत्य तुल्यव्यमनाः सुदुःखितास्ताश्च व्यलीकं रुरुदुः कृतागसम् ॥ ४९ ॥ श्रुत्वा मृतं पुत्रमलक्षितांतकं विनष्टदृष्टिः प्रपतन् स्खलन् पथि ॥ स्नेहानुबंधधितया शुचा भृशं विमूर्छितोऽनुप्रकृतिर्द्विजैर्वृतः ॥ ५० ॥ पपात बालस्य स पादमूले मृतस्य विस्मस्तशिरोरुहांवरः ॥ दीर्घं श्वमन् बाष्पकलोपरोधतो निरुद्धकंडो न शशाक भाषितुम् ॥ ५१ ॥ ॥ ॥

ळीने राजाना अंतःपुरमां रेहेनारा लोको स्त्रियो अने पुरुषो त्यां आवीने सरबांज दुःखथी रोवा लाग्यां अने अपराध करनारी ते शोक्यो पण खोटे खोटे रोवा लागी ॥ ४९ ॥ अचानक रीते कुंवरनुं मरण थयुं सांभळी आंधळो थएलो, पडतो, मार्गमां ठेश्यो खातो अने स्नेहना अनुबंधनेलीधे वृद्धि पामेला शोकथी बहुज घेराएलो चित्रकेतु राजा ब्राह्मणोनी साथे त्यां आव्यो अने तेना कारभारीओ पण पछवाडे आव्या ॥ ५० ॥ केश अने वस्त्र जेनां छूटी गयां छे एवो चित्रकेतु राजा, मरी गएला पुत्रना पगनी पासे पड्यो. लांबा निशासा मुक्तो अने आंसुनां टीपांओथी जेनुं गळुं रोकाई गयुं छे एवो ए राजा बोली पण शक्यो नहि ॥ ५१ ॥ ॥

કૃતધૃતિ રાણી, એકજ એક દીકરાને મરી ગયેલો જોઈ તથા પતિને ઘણાજ શોકથી વ્યાપ થયેલો જોઈ, લોકોનાં અને કારભારીઓ વગેરેનાં કાલ-જાં ફાટી જાય એવી રીતે વિચિત્ર વિલાપ કરવા લાગી ॥ ૫૨ ॥ કેશરી ચંદન જેઓને લાગાવ્યું હતું એવાં સ્તનને આંજળવાળાં આંસુનાં ટીપાંઓથી નવરાવતી એ કૃતધૃતિ, જેમાંથી ફૂલની માળાઓ સ્વસી જાયછે એવા ચોટલાને છૂટો મૂકી ટીટોડિની પેટે ડાબે શોક કરવા લાગી ॥ ૫૩ ॥ “એ દૈવ ! તું અત્યંત મૂર્ખ દેવાયછે; કેમ કે તું તારી સૃષ્ટિને નહિ ઘટે એવું કામ કરેછે. મોટાં જીવતાં નાહાનાં મરણ કરવું એ બહુ ઊલટું છે અને જો તારી હમણાં એમજ કરવાની ઇચ્છા હોય તો તું સ્વેચ્છા પ્રાણીઓનો શત્રુ છો પણ દયાલુ નથી ॥ ૫૪ ॥ જો પ્રાણીઓને પોતપોતાના કર્મનેલીધે અહીં મરણ અને જન્મનો યોગ્ય અનુક્રમ ન રહેતો હોય તો પછી તારું શું કામ છે ? કદાચ તારાવિના એકલાં કર્મોથી કશું ન થતું

પતિં નિરીક્ષ્યોરુશુચાઽર્પિતં તદા મૃતં ચ બાલં સુતમેકમંતતિમ્ ॥ જનસ્ય રાણી પ્રકૃતેશ્ચ હૃદયં સતી દયાના વિલાપ ચિત્રધા ॥ ૫૨ ॥ સ્તનદયં કુંકુમગંધમંદિતં નિર્ષિંચતી સાંજનબાષ્પવિંદુભિઃ ॥ વિકીર્યં કેશાન્ વિગલત્સજઃ સુતં શુશોચ વિત્રં કુરીવ સુ-સ્વરમ્ ॥ ૫૩ ॥ અહો વિધાતસ્ત્વમતીવ બાલિશો યસ્ત્વાભાસૃષ્ટપ્રતિરૂપમીહસે ॥ પરેઽજીવત્યપરસ્ય યા મૃતિર્વિપર્યયશ્રેત્ત્વમસિ ધ્રુ-વઃ પરઃ ॥ ૫૪ ॥ ન હિ ક્રમશ્ચેદિહ મૃત્યુજન્મનોઃ શરીરિણામસ્તુ તદાભકર્મભિઃ ॥ યઃ સ્નેહપાશો નિજસર્ગવૃદ્ધયે સ્વયંકૃતસ્તે તમિમં વિવૃશ્સિ ॥ ૫૫ ॥ ત્વં તાત નાર્હસિ ચ માં કૃપણામનાથાં ત્યલું વિચક્ષ્વ પિતરં તવ શોકતપમ્ ॥ અંજસ્ત્રેમ ભવતાઽપ્રજદુસ્તરં ય-દ્ધાંતં ન યાહ્યકરુણેન યમેન દૂરમ્ ॥ ૫૬ ॥ ઉત્તિષ્ઠ તાત ત ઇમે શિશવો વયસ્યાસ્ત્વામાહ્વંતિ નૃપનંદન સંવિહૃતમ્ ॥ સુર્તશ્ચરં દ્વાશ-નયા ચ ભવાન્ પરીતો મુંક્ષ્વ સ્તનં પિંચ શુચો હર નઃ સ્વકાનામ્ ॥ ૫૭ ॥

હોય તો પછી પોતાની સૃષ્ટિ વધારવામારુ આ સ્નેહરૂપી પાશ કે જે તેંજ કરેલ છે તેને તું પોતાથીજ કાપેછે !! [આવું દુઃખ જોઈને કોઈ પણ પ્રા-ણી પોતાના પુત્ર વગેરે ઉપર સ્નેહ નહિ કરશે એથી તારી સૃષ્ટિને હાનિ છે] ॥ ૫૫ ॥ હે દીકરા ! હે બાપ ! હું કે જે રાંક અને અનાથ છું તેનો તારે ત્યાગ કરવો જોઈતો નથી. શોકથી તપીગણા આ તારા બાપ સામું જો. તું જીવતો થા તો તારાથી અમે નરકને સેહેજ તરી જઈએ કે જે ન-રક, અપુત્ર માણસોને તરવું કઠણ પડેછે. નિર્દય યમની સાથે તું દૂર જતો નહિ ॥ ૫૬ ॥ હે બાપ ! હે રાજકુમાર ! ઊઠ, આ સરસી અવસ્થાના તારા મિત્રો તને રમવા બોલાવેછે. તું ઘળીવાર થયા સુદ રહ્યો છો. મૂર્ખ બહુજ લાગી હશે માટે સ્તનપાન કર અને અમે કે જે પોતાનાં છિયે તેઓનો શોક મટાડ ॥ ૫૭ ॥

हे दीकरा ! सुंदर हास्यवाळा अने आनंद भरेली दृष्टिवाळा तारा मुखकमलने हुं अभागणी जोइ शकी नहि. अरे हुं तारी मनोहर वाणी सांभळ-
ती नथी. अरें ! परलोक के ज्यांथी पाछुं अवातुं नथी त्यां तुं गयो के शुं ? निर्दय यम तने लइ गयो के शुं ? ” ॥ ५८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-
एप्रमाणे कृतघुति राणी मरी गएला पुत्रनो विचित्र वचनोथी विलाप करतां बहुज दुःख पामेलो चित्रकेतु राजा पण गळुं छुडं मूकीने
रोवा लाग्यो ॥ ५९ ॥ ए स्त्रीपुरुष एप्रमाणे विलाप करतां तेओने अजुसरनारां पुरुषो अने स्त्रियो सघळां रोवा लाग्यां अने सर्व मनुष्यो मूर्छित जे-
वां थई गयां ॥ ६० ॥ एप्रमाणे चित्रकेतु राजाने दुःखित, मूर्छित अने अनाथ जाणी, अंगिरा मुनि, नारदजी सहित त्यां आब्या ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमन्
महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो चऊदमो अध्याय संपूर्ण ॥ १४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. -शबनी पासे शबनी पेटे पडेलो अने शोकथी पराभव पामे-

नाहं तनूज ददशे हतमंगला ते मुग्धस्मितं मुदितवीक्षणमाननाजम् ॥ किं वा गतोऽस्य पुनरन्वयमन्यलोकं नीतोऽघृणेन न शृणो-
मि कला गिरस्ते ॥ ५८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ विलपंत्यां मृतं पुत्रमिति चित्रविलापनैः ॥ चित्रकेतुर्भृशं तप्तो मुक्तकंदो रुरोद सः
॥ ५९ ॥ तयोर्विलपतोः सर्वे दंपत्योस्तदनुव्रताः ॥ रुरुदुःस्म नरा नार्यः सर्वमासीदचेतनम् ॥ ६० ॥ एवं कम्भलमापन्नं नष्टसंज्ञमना-
यकम् ॥ ज्ञात्वांगिरा नाम मुनिराजगाम सनारदः ॥ ६१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीशुक
उवाच ॥ ऊचतुर्भृतकोपांति पतितं मृतकोपमम् ॥ शोकाभिभूतं राजानं बोधयंतौ सदुक्तिभिः ॥ १ ॥ कोऽयं स्यात्तव राजेंद्र भवान् यम-
नुशोचति ॥ त्वं चास्य कतमः सृष्टौ पुरेदानीमतः परम् ॥ २ ॥ यथा प्रयांति संयांति स्रोतोवेगेन बालुकाः ॥ संयुज्यंते वियुज्यंते
तथा कालेन देहिनः ॥ ३ ॥ यथा धानासु वै धाना भवंति न भवंति च ॥ एवं भूतेषु भूतानि चोदितानीशमायया ॥ ४ ॥

ला चित्रकेतु राजाने सारां वचनोथी बोध देतां अंगिरा अने नारदजी नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ १ ॥ अंगिरा अने नारजी केहेछे.-हे मोटा
राजा ! तुं जेनो शोक करेछे ते आ, तने कोण थायछे ? अने आ सृष्टिमां तुं आने कोण थायछे ? पूर्वजन्ममां, आ जन्ममां अने हवे पछी-
ना भविष्य जन्ममां तारो अने आनो संबंध केवो हतो, केवो छे अने केवो थशे ? ॥ २ ॥ जेम प्रवाहना वेगथी रेती जुदी पडी जायछे अने भे-
ळी थायछे तेम कालना वेगथी प्राणीओ जुदां पडेछे अने भेळां थायछे ॥ ३ ॥ पूर्वजन्ममां जे प्राणीओ पिता वगैरे रूपथी भेळां हतां तेओज
मरणथी जुदां पडीने वर्तमान जन्ममां कोइ समये तेनांज अने कोई समये बीजानां पण पुत्रादिक थायछे अने तेओज वळी जन्मांतरमां

१ आ पन्दरमा अध्यायमां अंगिरा अने नारदजीए तत्त्वनो उपदेश करी चित्रकेतुनो शोक मटाड्यानी कथा केहेवामां आवशे.

તેનાંજ અથવા બીજાનાં સ્ત્રી વગેરે અને શત્રુમિત્ર વગેરે થાયછે. માટે આ તારો પુત્ર અને તું एनो પિતા एवો નિયમ છેજ નહિ. જેમ एक बी-
 जनांथी बीजां बीज उत्पन्न थायछे, कोई समय उत्पन्न થતાં નથી અને कोई समयે नाश पण पामेछे; एवी रीते कोई प्राणीओमांथी बीजां
 प्राणी उत्पन्न थायछे, कोई समय उत्पन्न થતાં नથી અને कोई समये नाश पण पामेछे. માટે જેમ बीजમાં पितापुत्र वगैरेनो संबंध नથી तेम
 प्राणीओमां पण पितापुत्र वगैरेनो संबंध नથી, तेथी शोक नहि करवो जोइए. भगवाननी मायानी प्रेरणाथीज थवुं अने न थवुंछे, पण वास्तविक
 रीते कोई नથી ॥ ४ ॥ असे तું अने वर्तमान कालनां आ स्थावर-जंगमो જેम जन्मथी पेहेलां नहि हतां अने मरण पछी नहि हशुं एवी
 रीते हमणां पण नथीज. स्वप्न જેम આદિ અને અંતમાં નહિ હોવાથી खोटुं छे तेम आ जगत् पण आदि અને अंतમાં नहि होवाथी खोटुं
 छे, अने मरण पदार्थ सर्वने साधारण छे, तेथी पुत्रनोज शोक करवो रेहेतो नથી ॥ ५ ॥ अजन्मा ईश्वर जोके पोते निरपेक्ष छे [कशानी पण

वयं च त्वं च ये चेमे तुल्यकालाश्रयचराः ॥ जन्ममृत्योर्यथा पश्चात्प्राद्वैवमधुनापि भोः ॥ ५ ॥ भूतैर्भूतानि भूतेशः सृजत्यवति हं-
 त्यजः ॥ आत्मसृष्टैस्वर्तत्रैरनपेक्षोऽपि बालवत् ॥ ६ ॥ देहेन देहिनो राजन्देहादेहोऽभिजायते ॥ बीजादेव यथा बीजं देहार्थ इव
 शाश्वतः ॥ ७ ॥ देहदेहिविभागोऽयमविवेककृतः पुरा ॥ जातिव्यक्तिविभागोऽयं यथा वस्तुनि कल्पितः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीशुक उवा-
 च ॥ ॥ एवमाश्वासितो राजा चित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः ॥ प्रमृज्य पाणिना वक्रमाधिम्लानमभाषत ॥ ९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥
 कौ युवां ज्ञानसंपन्नौ महिष्ठौ च महीयसाम् ॥ अवधूतेन वेषेण गृद्धाविह समागतौ ॥ १० ॥ ॥

गरज वगरना છે] તોપણ બાલકની પેટે લીલાવતે પોતે સ્રજેલાં પરતંત્ર પ્રાણિયોથી બીજાં પ્રાણિઓને સ્રજેછે, પાછેછે અને નષ્ટ કરેછે. આ સઘલી
 માયાની સૃષ્ટિ છે તેથી હું આનો વાપ અને આ મારો પુત્ર इत्यादिक अभिमान, केवल प्रतीतिमात्रने लइने छे ॥ ६ ॥ જેમ एक बीजमांथी बीजां
 बीज थायछे तेम माता-पिताना देहमांथी पुत्रनो देह थायछे. માટે बीजમાં જેમ पुत्र्वी वगैरे मूलतत्त्वो एनांएज रेहेछे तेम शरीरમાં पण आत्मा ए-
 नोएज रेहेछे ॥ ७ ॥ જેમ जाति અને आकृतिना विभागनी कल्पना एकज वस्तुमां थएली छे तेम देह અને देहीना विभागनी कल्पना पण एकज
 वस्तुमां अनादिकालना अज्ञानથી थएली छे. वास्तविक रीते ब्रह्मज एक सत्य वस्तु छे तेमां अनेक प्रकारની खोटी कल्पनाओ थएली छे માટે शोक
 करवो योग्यज नથી ॥ ८ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.—एप्रमाणे ए मुनिओंनां वजनथी आश्वासना पामेलो चित्रकेतुराजा, दुःखथी करमाएला पोता-
 ना मुखने हाथवते लुइने नीचेप्रमाणे बोल्यो ॥ ९ ॥ चित्रकेतु कहेछे.—ज्ञानथी परिपूर्ण अने मोटाओमां मोटा तमे, अवधूत वेशथी गुप्त
 रहीने अहिं आवेला छो ते कोण छो ? ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भगवानुपरज प्रेम राखनारा ब्राह्मणो, माराजेवा अज्ञानीअने बोध देवासारू उन्मत्तजेवा वैषयी यथेष्ट रीते फरेछे ॥ ११ ॥ सनत्कुमार, नारद, ऋभु, अंगिरा, देवल, असित, अपांतरतम, व्यास, मार्कण्डेय, गौतम, ॥ १२ ॥ वसिष्ठ, परशुराम, कपिल, शुक्रदेवजी, दुर्वासा, याज्ञवल्क्य, जातू-कर्ण्य, आरूणि, ॥ १३ ॥ रोमश, च्यवन, दत्तात्रेय, आसुरि, पतंजलि, वेदशिरा, बोध्य, पंचशिरा, ॥ १४ ॥ हिरण्यनाभ, कौशल्य, श्रुतदेव, ऋत-ध्वज, एओ अने बीजा पण मोटा सिद्धलोको ज्ञानना उपदेशनेसारूज फरेछे ॥ १५ ॥ तो हुं के जे घाटा अंधारामां डुबेलो अने गामडानां जना-वर जेवो मूढ छुं तेने आपणी बोध मळशो माटे ज्ञानरूपी दीवानो प्रकाश करो ॥ १६ ॥ अंगिरा कहेछे.-हे राजा ! जे समये तने पुत्रनी इच्छा हती ते समये पुत्र आपनार हुं अंगिरा अने आ साक्षात् ब्राह्मना पुत्र भगवान् नारदजी छे ॥ १७ ॥ तुं के जे भगवानो भक्त अने शोक करवाने योग्य

चरंति ह्यवनौ कामं ब्राह्मणा भगवत्प्रियाः ॥ मादृशां ग्राम्यबुद्धीनां बोधायोन्मत्तलिङ्गिनः ॥ ११ ॥ कुमारो नारद ऋभुरंगिरा देवलो-
जसितः ॥ अपांतरतमो व्यासो मार्कण्डेयोथ गौतमः ॥ १२ ॥ वसिष्ठो भगवान् रामः कपिलो चादरायणः ॥ दुर्वासा याज्ञवल्क्यश्च
जातकूर्ण्यस्तथाऽरूणिः ॥ १३ ॥ रोमशश्च्यवनो दत्त आसुरिः सपतंजलिः ॥ ऋषिवेदशिरा बोध्यो मुनिः पंचशिरास्तथा ॥ १४ ॥
हिरण्यनाभः कौशल्यः श्रुतदेव ऋतध्वजः ॥ एते परे च सिद्धेशाश्रंति ज्ञानहेतवः ॥ १५ ॥ तस्माद्युवां ग्राम्यपशोर्मम मूढधियः
ग्रभू ॥ अंधे तमसि ममस्य ज्ञानदीप उदीर्यताम् ॥ १६ ॥ अंगिरा उवाच ॥ अहं ते पुत्रकामस्य पुत्रदोऽस्म्यंगिरा नृप ॥ एष ब्रह्मसु-
तः साक्षान्नारदो भगवानृषिः ॥ १७ ॥ इत्थं त्वां पुत्रशोकेन ममं तमसि दुस्तरे ॥ अतदर्हमनुस्मृत्य महापुरुषगोचरम् ॥ १८ ॥ अनु-
ग्रहाय भवतः प्राप्तावावामिह प्रभो ॥ ब्रह्मण्यो भगवद्भक्तो नावसीदितुमर्हति ॥ १९ ॥ तदैव ते परं ज्ञानं ददामि गृहमागतः ॥ ज्ञा-
त्वाऽन्याभिनिवेशं ते पुत्रमेव ददावहम् ॥ २० ॥ अधुना पुत्रिणां तापो भवतैवानुभूयते ॥ एवं दारा गृहा रागो विविधैश्वर्यसंपदः
॥ २१ ॥ शब्दादयश्च विषयाश्चला राजविभूतयः ॥ महीं राज्यं बलं कोशा भृत्यामात्याः सुहजनाः ॥ २२ ॥ ॥

नथी तेने आ प्रमाणे पुत्रना शोकथी मोटा मोहमां डुबेलो जाणी तारा उपर अनुग्रह करवासारू अमे अहीं आव्या छिये; केम के ब्राह्मणोने माननार भ-
गवानना भक्तने मोह थवो नहि जोइए ॥ १८ ॥ १९ ॥ हेहेलां तारे घेर आव्यो हतो ते समयेज तने उत्तम ज्ञान आपवानो मारो विचार हतो पण तेने सं-
सारमां आसक्ति छे एम जाणी में पुत्रज आप्यो हतो ॥ २० ॥ पुत्रवाळाओने केवुं दुःख थायछे ते हमणां ताराज अनुभवमां आव्युं. स्त्री, पुत्र, धन अने अ-
नेक प्रकारनां ऐश्वर्यनी संपत्तिओनुं पण ए प्रमाणेज छे ॥ २१ ॥ शब्दादिक विषयो अने राज्यसंबंधी विभूतिओ चंचल छे. हे चित्रकेतु राजा ! पृथ्वी,
राज्य, सैन्य, भंडार, नोकर, कारभारिओ अने संबंधिओ ए सघळां शोक, मोह, भय तथा पीडाने आपनार अने गर्भवर्नगरजेवां छे; स्मरण,

कलेवरं स्वमाविश्य शेषमायुः सुहृदृतः ॥ भुञ्ज्व भोगान् पितृप्रत्तानधिष्ठि नृपासनम् ॥ ३ ॥ जीव उवाच ॥ ॥ कस्मिन् ज-
न्मन्यमी महां पितरो मातरोऽभवन् ॥ कर्मभिर्भ्रात्र्यामाणास्य देवतिर्यङ्नृयोनिषु ॥ ४ ॥ बंधुज्ञात्यारिमध्यस्थमित्रोदासीनविद्विषः ॥
सर्व एव हि सर्वेषां भवंति क्रमशो मिथः ॥ ५ ॥ यथा वस्तूनि पण्यानि हेमादीनि ततस्ततः ॥ पर्यटति नरेष्वेवं जीवो योनिषु
कर्तृषु ॥ ६ ॥ नित्यस्यार्थस्य संबंधो ह्यनित्यो दृश्यते नृषु ॥ यावद्यस्य हि संबंधो ममत्वं तावदेव हि ॥ ७ ॥ एवं योनिगतो
जीवः स नित्यो निरहंकृतः ॥ यावद्यत्रोपलभ्येत तावत्स्वत्वं हि तस्य तत् ॥ ८ ॥ एष नित्योऽव्ययः सूक्ष्म एष सर्वाश्रयः स्व-
दृक् ॥ आत्ममायागुणैर्विश्वमात्मानं सृजते प्रभुः ॥ ९ ॥ न ह्यस्यातिप्रियः कश्चिन्नाप्रियः स्वः परोऽपि वा ॥ एकः सर्वधियां
दृष्टा कर्तव्यां गुणदोषयोः ॥ १० ॥

હેછે. જ્યાંસુધી જેને સંબંધ હોય ત્યાંસુધીજ તેને મમત્વ રહેછે ॥ ૭ ॥ જે દેહમાં જીવ આવેલો હોય તે દેહમાં તે જીવ જ્યાંસુધી હોય ત્યાંસુધી તેનું સ્વ-સ્વ હોયછે પણ મુવા પછી રેહતુ નથી; માટે આ દેહ હવે મારો નથી ॥ ૮ ॥ અનેક યોનિઓમાં ફરનારો જીવ ઇનોએજ રહેછે અને તે વાસ્તવિક રીતે અહંકારરહિત છે. જીવ અને પરમાત્મા એકજ છે અને તે એકપણાનેલીધે નિત્ય, ઘટારાથી રહિત, જન્માદિક વિનાનો અને જન્મનારા દેહાદિક પ-દાર્થોનો આશ્રય તથા સ્વયંપ્રકાશ છે. પોતાની માયાના ગુણોથી પોતાને જગત્સ્વરૂપ બનાવનાર પણ એજ છે ॥ ૯ ॥ એ જીવને કોઈ પ્રિય નથી, કોઈ અપ્રિય પણ નથી, કોઈ પોતાનો નથી અને કોઈ પારકો પણ નથી; માટે મારે કોની સાથે રહેવું, કોને રાજી કરવા અને કોની સામું જોવું ? ॥ ૧૦ ॥

१ दुर्मरणथी मरवानेलीधें तेतुं कांडक आयुष्य बाकी रह्युं छें तेथीज ते शरीरमां आवीने पाछी वातो कंछे एम समजवानुं छें.

आत्मा तो संगरहित अने सारुंनरसुं करनारा मित्र तथा शत्रु वगैरेनी विचित्र बुद्धिओनो साक्षी छे. आत्मा सुख, दुःख के राज्यादिकने भोग-वतो ज नथी; केम के कार्य तथा कारणोनो साक्षी छे पण भोक्ता नथी अने स्वतंत्र छे पण देहादिकने परतंत्र नथी. माटे हुं के जे एवी रीतनो. छुं तेने कोइनी साथे संबंध नथी तेथी मारो संबंध मानीने कोइए शोक नहि करवो जोइए ॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे कहीने जीव पाछो शरीरमांथी नीकळी गयो ल्यारे पछी तेना संबंधीओए विस्मय पामीने पोताना खेहरूपी सांकळ तोडी नाबीने शोक करवो छोडी दी-धो ॥ १२ ॥ तेना शरीरनो दाह करी तथा तेनी परलोकसंबंधी योग्य क्रियाओ करीने संबंधीओए मजबुत खेह के जे शोक, मोह, भय अने पीडा आपनार छे तेने छोडी दीधो ॥ १३ ॥ बालहत्या करनारी अने तेनेलीधे निस्तेज थएली स्त्रियोए, अंगिरा मुनिनुं भाषण सांभळवाथी पुत्र

नादत्त आत्मा हि गुणं न दोषं न क्रियाफलम् ॥ उदामीनवदामीनः परावरद्वगीश्वरः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ इत्युदीर्यं गतो जीवो ज्ञातयस्तस्य ते तदा ॥ विस्मिता मुमुक्षुः शोकं छित्वात्मखेहशृंखलाम् ॥ १२ ॥ निहृत्य ज्ञातयो देहं तथा कृत्वोचिताः क्रियाः ॥ तत्पुण्ड्रस्यजं खेहं शोकमोहभयार्तिदम् ॥ १३ ॥ बालघ्नो व्रीडितास्तत्र बालहत्याहतप्रभाः ॥ बालहत्याव्रतं चेरुर्ब्राह्मणैर्यन्त्रिष्कांतः ॥ यमुनायां महाराज स्मरंत्यो द्विजभाषितम् ॥ १४ ॥ स इत्थं प्रतिबुद्धात्मा चित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः ॥ गृहांधकूपान्निष्कांतः सरःपंकादिव द्विपः ॥ १५ ॥ कालिंघां विधिवत्स्नात्वा कृतपुण्यजलक्रियः ॥ मौनेन मंयतप्राणो ब्रह्मपुत्रावन्दत ॥ १६ ॥ अथ तस्मै प्रपन्नाय भक्ताय प्रयतात्मने ॥ भगवान्नारदः प्रीतो विद्यामेतामुवाच ह ॥ १७ ॥ नमस्तुभ्यं भगवते वासुदेवाय धीमहि ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धाय नमः संकर्षणाय च ॥ १८ ॥ नमो विज्ञानमात्राय परमानन्दमूर्तये ॥ आत्मारमाय शंताय निवृत्तद्वैतदृष्टये ॥ १९ ॥ आत्मानं दानुभूत्यैव न्यस्तशक्त्यूर्मये नमः ॥ हृषीकेशाय महते नमस्ते विश्वमूर्तये ॥ २० ॥

वगैरेनी कामना छोडी दइने ब्राह्मणोना केहेवा प्रमाणे यमुनाने किनारे बालहत्यानुं प्रायश्चित्त कऱ्युं ॥ १४ ॥ एप्रमाणे अंगिरा अने नारदजीनां वचनथी जेने बोध मळ्या एवो चित्रकेतु राजा, तळावना गारामांथी जेस हाथी नीकळे तेम घररूपी ऊंडा कूवामांथी नीकळ्यो ॥ १५ ॥ यमुनामां स्नान करी, तर्पण वगैरे पवित्र क्रियाओ करी, तथा मौनपूर्वक जीर्तेन्द्रियणुं राखी अंगिरा अने नारदजीने पगे लाग्यो ॥ १६ ॥ पछी भक्तिवाळा, शरणागत अने जीर्तेन्द्रिय ते राजाने प्रसन्न थइने नारदजीए नीचेप्रमाणे विद्यानो उपदेश कऱ्यो ॥ १७ ॥ “वासुदेव, प्रद्युम्न, अनिरुद्ध, अने संकर्षणरूप आप भगवानने मनथी नमस्कार करिये छिये ॥ १८ ॥ अनुभवरूप, परमानन्दमूर्ति, आत्माराम, शांत अने द्वैतदृष्टिशी रहित आपने नमस्कार करिये छिये ॥ १९ ॥ आत्मानंदना अनुभवथीज मायासंबंधी रागद्वेषादिकने निराश करनार, इंद्रियोना स्वामी, महात्मा अने जगत्तरूप मूर्तिवाळा आपने नम-

स्कार करिये छिये ॥ २० ॥ मन अने सघळी इंद्रियो नहि पोचीने विग्रम पामी जतां नामरूपरहित, चैतन्यमात्र अने सर्वना कारणरूप जे एकज प्रकाशेछे ते देव अमारी रक्षा करजो ॥ २१ ॥ आ जगत जेमां रहुं छे, जेमां लय पामेछे अने जेथी उत्पन्न थायछे, तथा घटादिक पदार्थोमां माटीनी पेटे जे सर्वमां अनुस्यूत छे ते परब्रह्म आपने नमस्कार करिये छिये ॥ २२ ॥ मन, बुद्धि अने इंद्रियो जेने जाणतां नथी तथा प्राण जेनो स्पर्श करी शकतां नथी अने जे आकाशनी पेटे अंदर अने बाहार व्यपी रहेल छे तेने हुं प्रणाम करूंछुं ॥ २३ ॥ आ देह, इंद्रिय, प्राण, मन अने बुद्धि जेना चैतन्यांशनो आवेश थावाथी पोतपोताना काममां प्रवर्ती शकेछे अने जेम अग्नि वगारनुं एकलुं लोटुं बाळी शके नहि तेम सुषुप्ति अने मूर्च्छां वगरेमां जेना चैतन्यांशविना काम करी शकतां नथी अने जे जाग्रत वगरे अवस्थाओमां जीव एवुं नाम धरावेछे तेने हुं नमस्कार करूंछुं ॥ २४ ॥ हे सर्वोत्कृष्ट !

वचस्पुपरते प्राप्य य एको मनसा सह ॥ अनामरूपश्चिन्मात्रः सोऽब्जान्नः सदसत्परः ॥ २१ ॥ यस्मिन्निदं यतश्चैदं तिष्ठत्यप्येति जायते ॥ मृन्मयेष्विव मृज्जातिस्तस्मै ते ब्रह्मणे नमः ॥ २२ ॥ यं न स्पृशंति न विदुर्मनोबुद्धीर्द्रियासवः ॥ अंतर्बहिश्च विततं व्योमवत्तं नतोऽस्म्यहम् ॥ २३ ॥ देहेंद्रियप्राणमनोधिोऽग्नी यदंशविद्धाः प्रचरंति कर्मसु ॥ नैवान्यदा लोहमिवाप्रतप्तं स्थानेषु तत् द्रष्टृपदेशमेति ॥ २४ ॥ ओं नमो भगवते महापुरुषाय महानुभावाय महाविभूतिपतये सकलसात्वतपरिवृढनिकरकरकमलकुब्जलोपलालितचरणारविंदयुगलपरमरमेष्ठिन्नमस्ते ॥ २५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ भक्त्यर्थेतां प्रपन्नाय विद्यामादिश्य नारदः ॥ ययावंगिरसा साकं धाम स्वायंभुवं प्रभो ॥ २६ ॥ चित्रकेतुस्तु विद्यां तां यथा नारदभाषिताम् ॥ धारयामास सप्ताहमम्भक्षः सुसमाहितः ॥ २७ ॥ ततश्च सप्तरात्रांते विद्यया धार्यमाणया ॥ विद्याधराधिपत्यं स लेभेऽप्रतिहतं नृप ॥ २८ ॥ ततः कतिपयाहोर्भिविद्येद्धमनोगतिः ॥ जगाम देवदेवस्य शेषस्य चरणांतिकम् ॥ २९ ॥ ॥

हे सर्वेश्वर ! आप के जे भगवान्, महापुरुष, मोटा प्रभाववाळा, मोटी विभूतिना पति अने सघळा मोटा भक्तोना समूहो पोताना हाथरूपी कमलनी कळीओथी जेनां बन्ने चरणारविंदने लडावेछे एवा छो ते आपने प्रणाम करिये छिये” ॥ २५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा ! भक्तिमान् अने शरणे आवेला ते चित्रकेतु राजाने एप्रमाणे विद्यानो उपदेश करी अंगिरा ऋषिनी साथे नारदजी ब्रह्मलोकमां गया ॥ २६ ॥ पछी चित्रकेतुए सात दिवससुधी मात्र जलनो आहार करी अने सावधान रही नारदजीना केहेवाप्रमाणे ते विद्यानुं योग्य अनुष्ठान कच्युं ॥ २७ ॥ सात रातो पूरी थतां अनुष्ठान करवामां आवती ते विद्याना प्रभावथी तेने मुख्य फलना पेटामां विद्याधरोनुं अधिपतिपणुं पण अखंडित मळ्युं ॥ २८ ॥ पछी केटलेक दिवसे विद्याना प्रभावथी मन पोहोचि त्याहां पोहोचवानी गति मळतां ते चित्रकेतु, शेषनागनी पासे गयो ॥ २९ ॥ ॥

કમલના નાલની પેટે ગૌર, નીલ વસ્ત્રવાळा, પ્રસન્ન મુખવાळा, રાતાં નેત્રવાळा, મોટા સિદ્ધલોકોના મંડલોથી વીટાણલા અને મુકુટ, બાજુવંધ, કટિ-મેખલા તથા કંકણથી દીપી રહેલા શેષ નાગને દીઠા ॥ ૩૦ ॥ તેમના દર્શનને લીધે સર્વ પાપથી છૂટેલો, સ્વચ્છ તથા નિર્મલ અંતઃકરણવાલો, મ-ક્તિના વધારાનેલીધે સેહનાં આંસુવાલો અને રુવાડાં જેનાં ઉમાં થઈ ગયાં એવો એ ચિત્રકેતુ, તેમની શરણે ગયો અને પગે લાગ્યો ॥ ૩૧ ॥ ભગવાન-ના ચરણારવિંદના આસનરૂપ શેષનાગને પ્રેમનાં આંસુનાં ટીપાંઓથી વારંવાર ભીંજાવતો ચિત્રકેતુ, પ્રેમનેલીધે સર્વ અક્ષરોનું ઉચ્ચારણ રોકાઈ જતાં ઘણીવારસુધી તેમની સ્તુતિ કરી શક્યો નહિ ॥ ૩૨ ॥ પછી બુદ્ધિવંદે મનને સ્થિર કરી જેને વાણી પ્રાપ્ત થઈ છે એવો એ ચિત્રકેતુ, સઘલી હંદ્રિયોની બહિર્વૃત્તિને રોકીને, જગતના ગુરુ શેષનાગકે જેમનો આકાર ભક્તિશાસ્ત્રમાં કહ્યાપ્રમાણે હતો તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો ॥ ૩૩ ॥ ચિત્રકેતુ સ્તુતિ

મૃણાલગૌરં શિતિવાસસં સ્ફુરત્કીરકેયૂરકટિત્રકંકણમ્ ॥ પ્રસન્નવક્રારુણલોચનં તં દદર્શ સિદ્ધેશ્વરમંડલૈઃ પ્રમુમ્ ॥ ૩૦ ॥ તદ્દર્શન-ધ્વસ્તસમસ્તકિલ્બિષઃ સ્વચ્છામલાંતઃકરણોઽખ્યાન્મુનિઃ ॥ પ્રવૃદ્ધભક્ત્યા પ્રણયાશ્રુલોચનઃ પ્રહૃષ્ટરોમાઙ્ગનમદાદિપૂરુષમ્ ॥ ૩૧ ॥ સ-ઉત્તમશ્લોકપદાજવિષ્ટરં પ્રેમાશ્રુલેશૈરુપમેહ્યન્મુહુઃ ॥ પ્રેમોપરુદ્ધાશિલવર્ણનિર્ગમો નૈવાશકતં પ્રસમીઢિતું ચિરમ્ ॥ ૩૨ ॥ તતઃ સ-માધાય મનો મનીષયા વમાષ્ણ એતત્પ્રતિલબ્ધવાગસૌ ॥ નિયમ્ય સર્વેન્દ્રિયવાહ્યવર્તનં જગદુરં સાત્વતશાસ્ત્રવિગ્રહમ્ ॥ ૩૩ ॥ ચિ-ત્રકેતુરુવાચ ॥ ॥ અજિતજિતઃ સમમતિભિર્ભવાન્ જિતાત્મભિર્ભવતા ॥ વિજિતાસ્તેઽપિ ચ ભજતામકામાત્મનાં ચ આત્મદો-ષ્ટિકરુણઃ ॥ ૩૪ ॥ તવ વિભવઃ સ્વહુ ભગવન્ જગદુદયસ્થિતિલયાદીનિ ॥ વિશ્વસૃજસ્તૈઽંશાસ્ત્રાત્ર મૃષા સ્પર્ધતે પૃથર્ગભિમત્યા ॥ ૩૫ ॥ પરમાણુપરમમહતોસ્ત્વમાઘાંતાંતરવર્તી ત્રયવિધુરઃ ॥ આદાવંતેઽપિ ચ સત્વાનાં યદ્ધુવં તદેવાંતરાલેઽપિ ॥ ૩૬ ॥ ક્ષિત્યાદિ-ભિરેષ કિલાવૃતઃ સપ્તભિર્દશગુણોત્તરૈરાંકકોશઃ ॥ યત્ર પતત્યણુકલ્પઃ સદ્દાંક્રોટિકોટિભિસ્તદનંતઃ ॥ ૩૭ ॥ ॥

કરેછે.— આપ જોકે અજિત છો તોપણ સમદષ્ટિવાळा જિતેન્દ્રિય પુરુષોએ આપને જીતી લીધા છે. અને આપ કે જે નિષ્કામ ભક્તોને પોતાનું સ્વરૂપ આપનાર અને મહાદયાલુ છો તેમણે એ ભક્તોને જીતી લીધા છે. [વશ્ય કન્યા છે.] ॥ ૩૪ ॥ હે મહારાજ ! જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય વગેરે થાયછે એ આપની લીલા છે. જગતને સજનારા બ્રહ્માદિક તો આપના અંશના પળ અંશ છે અને એઓ જુદી જુદી રીતેશ્વરતાના અભિમાનથી સૃષ્ટિ વગે-રે કાર્યોમાં ફોકટનીજ સ્પર્ધા રાખેછે ॥ ૩૫ ॥ સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ બ્રહ્માંડના આદિમાં, અંતમાં અને મધ્યમાં રહેનારા અને પોતે આદિ, અંત તથા મધ્યથી ર-હિત આપ છો. જે તત્ત્વ, કાર્યના આદિમાં, અંતમાં અને મધ્યમાં પળ રહેતું હોય તેજ અવિનાશિ કેહેવાયછે ॥ ૩૬ ॥ એક એક કરતાં દશગણાં વધતાં પૃથિવી વગેરે આવરણોથી વીટાણલું આ બ્રહ્માંડ અને એવાંજ કરોડો બ્રહ્માંડો આપના સ્વરૂપમાં પરમાણુની પેટે ભગ્યા કરેછે માટે આપ અનંત છો ॥ ૩૭ ॥

विषयोनी तृष्णा राखनारा जे नरपशुओ आपनी विभूतिरूप इंद्रादिक देवनी उपासना करेछे पण आप के जे सर्वना कारणरूप छो तेमनी उपासना करता नथी तेओनां सुख, राजाओना नाशनी पछवांजे जेम तेओनां सुख नाश पामेछे तेम ते देवताओना नाशनी पछवांजे नाश पामेछे ॥ ३८ ॥ हे परमेश्वर ! विषयनी कामनाओ पण जो तमारामांज अर्पण करेली होय तो, भुंजेलों बीज जेम बीजां बीजने उत्पन्न करी शकतां नथी तेम तेओ पण बीजा देहने उत्पन्न करी शके नहि. केम के निर्गुण अने ज्ञानमय आपना स्वरूपमां जीवना गुणोनेलीधेज सुख-दुःखादिक द्वंद्वना समूह थायछे, माटे निर्गुण स्वरूपनुं कामनाथी भजन कयुं होय तोपण तेथी धीरे धीरे निर्गुणपुं प्राप्त थायछे ॥ ३९ ॥ निष्किंचन अने आत्माराम सनकादिक मुनिओ मोक्षनेमाटे जेनुं सेवन करेछे एवो निर्दोष वैष्णवधर्म आपे कह्यो छे सारथीज आपनी सर्व करतां उत्कृष्टता छे ॥ ४० ॥ वैष्णवधर्म निर्दोष एटलामाटे छे के जेम बीजा सकाम धर्ममां तुं, हुं अने मारुं तथा तारुं एवी विषमबुद्धि रेहेछे तेवी ए धर्ममां रेहेती नथी.

विषयवृषो नरपशवो य उपासते विभूतीर्न परं त्वाम् ॥ तेषामाशिष ईश तदनु विनश्यति यथा राजकुलम् ॥ ३८ ॥ कामधिय-
स्त्वयि रचिता न परम रोहंति यथा करंभबीजानि ॥ ज्ञानात्मन्यगुणमये गुणगणतोऽस्य द्वंद्वजालानि ॥ ३९ ॥ जितमजित तदा
भवता यदाह भागवतं धर्ममनवद्यम् ॥ निष्किंचना ये मुनय आत्मारामा यमुपासतेऽपवर्गाय ॥ ४० ॥ विषममतिर्न यत्र नृणां
त्वमहमिति मम तवेति च यदन्यत्र ॥ विषमधिया रचितो यः स ह्यविशुद्धः क्षयिष्णुरधर्मबहुलः ॥ ४१ ॥ कः क्षेमो निजपरयोः
कियानर्थः स्वपरद्वहा धर्मेण ॥ स्वद्रोहात्तव कोपः परसंपीडया च तथाऽधर्मः ॥ ४२ ॥ न व्यभिचरति तवेक्षा यथा ह्यभिहितो भा-
गवतो धर्मः ॥ स्थिरचरसत्त्वकदंबेष्वपृथग्धियो यमुपासते त्वार्याः ॥ ४३ ॥ न हि भगवन्नघटितमिदं त्वदर्शनान्मृणामखिलपापक्ष-
यः ॥ यन्नाम सकृच्छ्रवणात्पुल्कसकोऽपि विमुच्यते संसारात् ॥ ४४ ॥

शत्रुना मरण वगेरेनी कामनारूप विषमबुद्धिथी जे धर्म रचाएलो होय ते तो राग-द्वेषादिकथी अशुद्ध, विनाशी फलवालो अने अधर्मना मोटा भागवाळो होयछे ॥ ४१ ॥ पोताना अने पारका द्रोहवाळो धर्म पाळवाथी पोतानुं तथा पारकुं शुं भलुं थायछे अने शुं प्रयोजन सिद्ध थायछे ? ए धर्मनी रीतप्रमाणे शरीरने बहुज क्लेश देवाथी आत्मारूप आपने पीडा थायछे अने बीजातुं पीडन थावाथी अधर्म अने आत्मातुं पीडन बन्ने थायछे ॥ ४२ ॥ आपनो विचार के जेमांथी वैष्णवधर्म नीकलेलो छे तेणे परमार्थने छोड्योज नथी; केम के स्थावर-जंगम प्राणियोमां समबुद्धि राखनारा वैष्णवो एज धर्मने सेवेछे ॥ ४३ ॥ हे महाराज ! आपना दर्शनथी मनुष्योनां सघळां पापोनो क्षय थाय ए कांई आश्चर्य नथी; केम के चांडाल होय ते पण जो एक वार आपनुं नाम सांभळे तो संसारमांथी छूटी जायछे ॥ ४४ ॥

હે ભગવત્ ! હમણાં અમારા ચિત્તના મેલ આપના દર્શનથી ધોવાઈ ગયા છે. આપના ભક્ત નારદજીએ જે કહ્યું હતું તેમાં ફેરફાર થાયજ કેમ ? ॥ ૪૫ ॥
 હે અનંત ! લોકોનું સઘડું આચરણ, આપ કે જે જગતના આત્મા છો તેમના જાણવામાં છે. સૂર્યની પાસે જેમ પતંગીઆઓએ પ્રકાશ કરવાનું કાંઈ નથી તેમ આપ પરમગુરુની પાસે લોકોએ કાંઈ પણ જાણવાનું રહેતું નથી ॥ ૪૬ ॥ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયના સ્વામી અને કાચા યોગિઓ ભેદદષ્ટિનેલીધે જેના તત્ત્વને જાણતા નથી એવા પરમશુદ્ધ આપને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૪૭ ॥ જેના શ્વાસને પછવાડે પ્રજાપતિઓ શ્વાસ લેછે, જેને જાણ્યા પછી જ્ઞાનેદ્રિયો જાણી શકેછે અને જેના માથાઉપર પૃથ્વીનું મંડલ સરશવ જેવડું લાગેછે તે હજાર મસ્તકવાળા આપને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૪૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — વિદ્યાધરોના પતિ ચિત્રકેતુએ એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતાં પ્રસન્ન થઈલા શેષનાગ નીચે પ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૪૯ ॥ શેષનાગ કેહેછે. — હે

અથ ભગવન્વયમધુના ત્વદલોકપરિમૃશ્ણશયમલાઃ ॥ સુરઋષિણા યદુદિતં તાવકેન કથમન્યથા ભવતિ ॥ ૪૫ ॥ વિદિ-
 તમનંતં સમસ્તં તવ જગદાત્મનો જનૈરિદ્ધાચરિતમ્ ॥ વિજ્ઞાપ્યં પરમશુરોઃ કિયદિવ સવિતુરિવ સ્વદ્યોતૈઃ ॥ ૪૬ ॥ નમસ્તુભ્યં ભગવતે
 સકલજગત્સ્થિતિલયોદયેશાય ॥ દુરવસિતાત્મગતયે કુયોગિનાં ભિદા પરમહંસાય ॥ ૪૭ ॥ યં વૈ શ્વસંતમનુ વિશ્વસૃજઃ શ્વસંતિ યં
 ચેકિતાનમનુચિત્તય ઉચ્ચકંતિ ॥ ઋમંડલં સર્ષપાયતિ યસ્ય મૂર્ધ્નિ તસ્મૈ નમો ભગવતેઽન્તુ સહસ્રમૂર્ધ્ને ॥ ૪૮ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥
 સંસ્તુતો ભગવાનેવમનંતસ્તમભાષત ॥ વિદ્યાધરપતિં પ્રીતશ્ચિત્રકેતું કુરુદ્રહ ॥ ૪૯ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ યન્નારદંગિરોભ્યાં
 તે વ્યાહતં મેઽનુશાસનમ્ ॥ સંસિદ્ધોઽસિ તથા રાજન્વિદ્યાદર્શનાન્ન મે ॥ ૫૦ ॥ અહં વૈ સર્વભૂતાનિ ઋતાત્મા ઋતભાવનઃ ॥ શબ્દબ્રહ્મ
 પરં બ્રહ્મ મમોભે શાશ્વતી તનૂ ॥ ૫૧ ॥ લોકે વિતતમાત્માનં લોકં ચાત્મનિ સંતતમ્ ॥ ઉભયં ચ મયા વ્યાસં મયિ ચૈવોભયં કૃતમ્
 ॥ ૫૨ ॥ યથા સુષુપ્તઃ પુરુષો વિશ્વં પશ્યતિ ચાત્મનિ ॥ આત્માનમેકદેશસ્થં મન્યતે સ્વપ્ન ઉત્થિતઃ ॥ ૫૩ ॥ એવં જાગરણાદીનિ જી-
 વસ્થાનાનિ ચાત્મનઃ ॥ માયામાત્રાણિ વિજ્ઞાય તદ્દશરં પરં સ્મેરત ॥ ૫૪ ॥ ॥ ॥

રાજા ! નારદજી અને અંગિરા મુનિએ તને મારા સંબંધમાં જેનો ઉપદેશ કન્યો તે વિદ્યાથી અને મારા દર્શનથી તું કૃતાર્થ થયો છો ॥ ૫૦ ॥ જે સઘડાં
 સ્થાવર-જંગમો છે તે હુંજ છું. સર્વનો ભોક્તા અને સર્વનું કારણ પણ હુંજ છું. વેદ અને પરબ્રહ્મ, એ બે મારાંજ નિત્યસ્વરૂપ છે ॥ ૫૧ ॥ જ્ઞાનિએ એવો વિચાર
 રાખવો કે “ હું જગતમાં વ્યાપી રહ્યો છું અને જગત્ હુંમાં વ્યાપી રહ્યું છે તથા બન્નેમાં પરમાત્મા વ્યાપી રહ્યા છે અને પરમાત્મામાં હું તથા જગત્ બન્ને
 કલ્પિત છીએ ” ॥ ૫૨ ॥ જેમ સુતેલો માણસ એક સ્વપ્ન અવસ્થામાંજ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ દેખેછે અને જાગ્રતપણને પણ માનેછે એવી રીતે બુદ્ધિની
 પ્રસિદ્ધ ત્રણ અવસ્થાઓ પણ કેવલ માની લેવામાત્ર અને મિથ્યા છે અને તેઓનો દ્રષ્ટા આત્મા તે અવસ્થાઓથી રહિત છે એમ વિચારવું ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥

મુતેલો જીવ જે રૂપથી તે અવસરે પોતાના અજ્ઞાનને અને નિર્ગુણ સુષ્ણને જાણે છે તે આત્મા વ્રહ્મ હું છું એમ જાણ ॥ ૫૫ ॥ સુષુપ્તિનાં અજ્ઞાન અને સુષ્ણ તે વચ્ચેનાં જાણ્યાં ન હોય તો જાગ્યા પછી હું સુષ્ણે મુતો હતો અને કાંઈ પણ જાણતો ન હતો એ રીતે અજ્ઞાનનું અને સુષ્ણનું સ્મરણ થવું નહિ જોઈએ. જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ, એ ત્રણે અવસ્થાનો અનુભવ કરનાર આત્મા એક જ છે; કેમ કે જાગ્રતમાં સ્વપ્ન કે સુષુપ્તિ નથી તોપણ ‘જે હું સ્વપ્ન દેખતો હતો અને પછી ઘોર નિદ્રામાં મુદ્દ ગયો હતો તેજ હું છું’ એવું અનુસંધાન રહે છે. જાગ્રતથી સ્વપ્ન અવસ્થા જુદી પડે છે અને સ્વપ્ન અવસ્થાથી જાગ્રત જુદી પડે છે પણ તેઓનો જાણનાર આત્મા એ વચ્ચે અવસ્થાઓમાં એક જ છે. તેમ સુષુપ્તિ અવસ્થામાં સ્વપ્ન કે જાગ્રત કોઈ પણ નથી પરંતુ તેઓનો દ્રષ્ટા આત્મા અસ્તિત્વે છે. એવી રીતે ત્રણે અવસ્થાઓમાં પ્રકાશકણથી [જાણનારપણથી] અનુસૂત અને ત્રણેથી જુદું જે જ્ઞાન છે તેજ હું છું અને જે હું છું તે પરબ્રહ્મ હું એમ જાણ ॥ ૫૬ ॥ જો આ મારું વ્રહ્મસ્વરૂપ મુલાય છે તો તે પોતાથી જુદું પડી જાય છે અને જુદું પડ્યું તો

યેન પ્રસુપ્તઃ પુરુષઃ સ્વાપં વેદાલનસ્તદા ॥ સુષ્ણં ચ નિર્ગુણં વ્રહ્મ તમાલ્માનમવેદિ મામ્ ॥ ૫૫ ॥ ઉભયં સ્મરતઃ પુંસઃ પ્રસ્વાપપ્રતિબોધયોઃ ॥
અન્વેતિ વ્યતિરિચ્યેત તજ્ઞાનં વ્રહ્મ તત્પરમ્ ॥ ૫૬ ॥ યદેતદ્વિસ્મૃતં પુંસો મદ્રાવં ભિન્નમાલનઃ ॥ તતઃ સંસાર એતસ્ય દેહાદેહો મૃતે-
ર્મૃતિઃ ॥ ૫૭ ॥ લઙ્ઘેદ્વા માનુર્થી યોનિઃ જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંભવામ્ ॥ આત્માનં યો ન બુદ્ધ્યેત ન ક્વચિચ્છમમાપ્નુયાત્ ॥ ૫૮ ॥ સ્મૃત્વેદાયાં
પરિક્લેશં તતઃ ફલવિપર્યયમ્ ॥ અભયં ચાપ્યનીદાયાં સંકલ્પાદ્રિમેત્કવિઃ ॥ ૫૯ ॥ સુષ્ણાય દુઃસ્વપ્નોશ્ચાપ્ય કુર્વતો દંપતી ક્રિયાઃ ॥
તતો નિશ્ચિત્તિપ્રાપ્તિર્દુઃસ્વસ્ય ચ સુલસ્ય ચ ॥ ૬૦ ॥ એવં વિપર્યયં બુદ્ધ્વા નૃણાં વિજ્ઞાભિમાનિનામ્ ॥ આલ્મનશ્ચ ગતિં સૂક્ષ્માં સ્થાનત્રય-
વિલક્ષણામ્ ॥ ૬૧ ॥ દૃષ્ટશ્રુતાભિર્માત્રાભિર્નિર્મુક્તઃ સ્વેન તેજસા ॥ જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંતુષ્ઠો મદ્રક્તઃ પુરુષો ભવેત્ ॥ ૬૨ ॥

જીવને વારંવાર જન્મ અને મરણરૂપ સંસાર થાય છે ॥ ૫૭ ॥ આ મનુષ્યનો અવતાર કે જેમાં શાસ્ત્રસંબંધી જ્ઞાન અને અપરોક્ષજ્ઞાન વચ્ચે થવાનો સંભવ છે તેને પામી જેને પોતાનું સ્વરૂપ ન ઓળખ્યું તેને ક્યાંય પણ શાંતિ મળે નહિ ॥ ૫૮ ॥ પ્રવૃત્તિમાં ક્લેશ તથા ફલનું ઉલટાણું છે અને નિ-
વૃત્તિમાં એ વચ્ચે નથી એમ સ્મરણ રાખી સમજુ પુરુષે સંકલ્પ કરવાથી અટકવું જોઈએ ॥ ૫૯ ॥ સ્ત્રી-પુરુષનાં જોડાંઓ સુષ્ણની પ્રાપ્તિને માટે અને દુઃસ્વ-
ના નાશને માટે ક્રિયાઓ કરે છે પણ તે ક્રિયાઓથી દુઃસ્વ મટવું નથી અને સુલ મલવું નથી ॥ ૬૦ ॥ આવી રીતે ડાહ્યાનું અભિમાન રાખનારાઓ
પણ સુલ-દુઃસ્વની બાબતમાં ભૂલ લાયક છે એમ સમજી તથા સૂક્ષ્મ આત્મસ્વરૂપ ત્રણે અવસ્થાઓથી વિલક્ષણ છે એમ જાણી વિવેકના બલથી આ લોક
તથા પરલોકના વિષયોને છોડી દેતાં મારા ભક્તે જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનમાં જ સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥

જીવાત્મા અને પરમાત્મા એકજ છે એમ જાણવું એજ સ્વર્થ છે એમ યોગમાં પોહોંચેલી બુદ્ધિવાલાઓએ સમજવું ॥ ૬૩ ॥ હે ચિત્રકેતુ રાજા ! શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી તથા અપરોક્ષ જ્ઞાનથી સંપન્ન રહીને તું આ મારાં વચનનો સાવધાનપણાથી નિદિધ્યાસ કરીશ તો તુરત મોક્ષ થશે ॥ ૬૪ ॥ શુકદેવજી કેહે છે.—જગતના ગુરુ અને આત્મા શોષનાગ ભગવાન, ચિત્રકેતુની એપ્રમાણે આશ્વાસના કરી, તે જોતાં છતાં ત્યાંથી અંતર્ધાન થઈ ગયા ॥ ૬૫ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो सोलमो अध्याय संपूर्ण ॥ १६ ॥ શુકદેવજી કેહે છે.—જે દિશામાં શોષનાગ અંતર્ધાન થઈ ગયા તે દિશાને પ્રણામ કરી ચિત્રકેતુ વિદ્યાધર આકાશમાં ફરવા લાગ્યો ॥ ૧ ॥ ત્યાંથી વર્ષસુધી તેની ઇંદ્રિયોનું સામર્થ્ય ઓછું થયું નહિ. મુનિ, સિદ્ધ તથા ચારણો તેની સ્તુતિ કરતા

एतावानेव मनुजैर्योगनैपुणबुद्धिभिः ॥ स्वार्थः सर्वात्मना ज्ञेयो यत्परात्मैकदर्शनम् ॥ ६३ ॥ त्वमेतच्छ्रद्धया राजन्नप्रमत्तो वचो मम ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नो धारयन्नाशु सिद्ध्यसि ॥ ६४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ आश्वास्य भगवानित्यं चित्रकेतुं जगद्गुरुः ॥ पश्यतस्तस्य विश्वात्मा ततश्चांतर्दधे हरिः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीमहाभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे पौडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ यतश्चांतर्हितोऽन्तस्तस्यै कृत्वा दिशे नमः ॥ विद्याधरश्चित्रकेतुश्चાર गगनेचरः ॥ १ ॥ स लक्षं वर्षलक्षणामव्याहतबलैर्द्रियः ॥ स्तूयमानो महायोगी मुनिभिः सिद्धचारणैः ॥ २ ॥ कुलाचलैर्द्रोणीषु नानાસંકલ્પસિદ્ધિषુ ॥ રમે વિદ્યાધર-સ્રીભિર્ગાપયન્ હરિમીશ્વરમ્ ॥ ૩ ॥ એકદા સ વિમાનેન વિષ્ણુદત્તેન ભાસ્વતા ॥ ગિરિશં દદૃશે ગચ્છન્પરીતં સિદ્ધચારણૈઃ ॥ ૪ ॥ આલિંગ્યાંકીકૃતાં દેવીં બાહુના મુનિસંસદિ ॥ ઉવાચ દેવ્યા શૃણ્વંત્યા જહાસોઽૈસ્તદંતિકે ॥ ૫ ॥ ॥ ચિત્રકેતુરુવાચ ॥ ॥ એપ લોકગુરુઃ સાક્ષાદ્ધર્મ વક્તા શરીરિણમ્ ॥ આસ્તે મુહ્યઃ સભાયાં વૈ મિથુનીશ્રૂય ભાર્યયા ॥ ૬ ॥ ॥

હતા ॥ ૨ ॥ વિદ્યાધરોની સ્ત્રિયોની પાસે ભગવાનનું ગાયન કરાવતો એ મોટો યોગી ચિત્રકેતુ, મંકલ્પમાત્રથી જ જેઓમાં અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થા-ય છે એવી પ્રભ્યાત પર્વતોની ગુફાઓમાં રમતો હતો ॥ ૩ ॥ એક દિવસે એ ચિત્રકેતુ, વિષ્ણુએ આપેલાં દિવ્ય વિમાનમાં બેસી જતો હતો ત્યાં સદાશિવ તેના જોવામાં આવ્યા. એ સમયે સદાશિવ, મુનિઓની સભામાં પાર્વતીને સ્ખોલામાં બેસાડી હાથવતે તેમનું આલિંગન કરીને બેઠા હતા અને આસપાસ સિદ્ધ તથા ચારણ લોકો ઝુમા હતા. એ સદાશિવની પાસે ઝુમો રહીને ચિત્રકેતુ, પાર્વતી સાંભળતાં ઝંચા સ્વરથી હસ્યો અને નીચેપ્રમાણે બોલ્યો ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ચિત્રકેતુ બોલે છે.—ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર, પ્રાણિયોમાં મુહ્ય અને લોકોના સાક્ષાત્ ગુરુ આ સદાશિવ, સભાવચે સ્ત્રીને સાથે લઈને બેઠા છે ! ॥ ૬ ॥

૧ આ સત્તરમા અધ્યાયમાં અમોઘ સિદ્ધિ પામીને આકાશમાર્ગમાં ફરતો ચિત્રકેતુ, મહાદેવની મચ્કરી કરવાથી પાર્વતીનો શાપ લાગતાં બુઝાસુર થયો; એ કથા કેહેવામાં આવશે.

जटाधारी, तीव्र तप करनारा, ब्रह्मज्ञाननी वातो करनारा अने सभाना अध्यक्ष आ सदाशिव, पामर पुरुषनी पेटे लाज मकीने स्त्रीने खोळामां लई बेठा छे !! ७ ॥ घणुं करीने पामर लोको पण ए कांतमांज स्त्रियोने खोळामां लेछे पण आ सदाशिव तो मोटा नियमोने पाळनार थइने सभावबे स्त्रीने लई बेठा छे !! ८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—अत्यंत गंभीर बुद्धिवाळा सदाशिव तो ए वाक्य सांभळीने पण सभावबे हसीने चूप रह्या अने तेमने अनुसरनारा सभासदो पण चूप रह्या ॥ ९ ॥ परंतु महादेवना प्रभावने नहि जाणनारो अने जित्तोदियपणानुं अभिमान धरावनारो ए चित्रकेतु, एप्रमाणे घणुंज अबद्ध भाषण करतां पर्वतीए क्रोध करीने ते शठने नीचेप्रमाणे कहुं ॥ १० ॥ जगदंबा केहेछे.—हमणां जगतमां अमजे-वां दुष्ट अने निर्लेज्ज लोकोने शीखामण देनार, प्रतिकूल विचार करनार अने दंड देनार आ चित्रकेतुज मालेक थयो छे के शुं ? ॥ ११ ॥ ब्रह्मा,

जटाधरस्तीव्रतपा ब्रह्मवादी सभापतिः ॥ अंकीकृत्य स्त्रियं चास्ते गतद्वीः प्राकृतो यथा ॥ ७ ॥ प्रायशः प्राकृताश्चापि स्त्रियं रहसि विभ्रति ॥ अयं महाव्रतधरो विभर्ति सदसि स्त्रियम् ॥ ८ ॥ ॥ भगवानपि तच्छ्रुत्वा प्रहस्यागाधधीर्नृप ॥ तूष्णीं बभूव सदसि सभ्याश्च तदनुव्रताः ॥ ९ ॥ इत्यतदीर्यविदुषि ब्रुवाणे बह्वशोभनम् ॥ रुषाह देवी दृष्टाय निर्जितात्माभिमानीने ॥ १० ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अयं किमधुना लोके शास्ता दंडधरः प्रभुः ॥ अस्मद्विधानां दुष्टानां निर्लज्जानां च विप्रकृत ॥ ११ ॥ न वेद धर्म किल पद्मयोनिर्न ब्रह्मपुत्रा न तु नारदाद्याः ॥ न वै कुमारः कपिलो मनुश्च ये नो निषेधं त्यतिवर्तिनं हरम् ॥ १२ ॥ एषामनुच्येयपदा-बन्धुगं जगद्गुरुं मंगलमंगलं स्वयम् ॥ यः क्षत्रबन्धुः परिश्रय सूरिन्यशास्ति दृष्टस्तदयं हि दंभ्यः ॥ १३ ॥ नायमर्हति वैकुण्ठपाद-मूलोपसर्पणम् ॥ संभावितमतिः स्तब्धः साधुभिः पर्युपासितम् ॥ १४ ॥ अतः पापीयसीं योनिमासुरीं याहि दुर्मते ॥ यथेह भूयो महतां न कर्ता पुत्र किल्बिषम् ॥ १५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवंशंसिश्चित्रकेतुर्विमानादवरुह्य सः ॥ प्रसादयामास सर्तीं मूर्ध्ना नम्रेण भारत ॥ १६ ॥

प्रजापतिओ, नारदादिक, सनत्कुमार, कपिल अने मनु, एओने तो धर्मनी खबरज नथी के जेओ शालाविरुद्ध चालनारा सदाशिवने ना केहेता नथी !! ॥ १२ ॥ पोते नीच क्षत्रिय छतां दृष्टपणाथी विद्वानोने मूर्ख बनानी, जगतना गुरु, धर्ममूर्ति अने ब्रह्मादिक पण जेना चरणारविंदनुं ध्यान घरेछे एवा सदाशिवने शीखामण आपेछे माटे आ चित्रकेतु, शिक्षाने योग्य छे ॥ १३ ॥ पोताने उत्तम गणीने अक्कड रेहेनार आ चित्रकेतु, साधुलोकोए सेवेला भगवच्चरणारविंदनी पासे रेहेवाने योग्यज नथी ॥ १४ ॥ माटे हे दुर्बुद्धि पुत्र चित्रकेतु ! तुं असुरसंबंधी महानीच योनिमां जा, के जेथी पाछो महात्माओनो अपराध नहि करीश ॥ १५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे शाप देवाएलो ते चित्रकेतु, विमानमांथी उतरीने माथुं नमात्री पर्वतीनी क्षमा मागवा लाग्यो ॥ १६ ॥

चित्रकेतु बोल्यो.—हे माताजी ! तमारा शापने हुं माथे चडावुंछुं; केम कं देवताओ मनुष्यने जे वचन कहे ते तेना प्रारब्धधीज प्राप्त थायछे ॥ १७ ॥ अज्ञानथी मोह पामीने आ संसाररूपी चक्रमां फरतो जीव, सर्व कालमां अने सर्व देशमां सुख अने दुःखने भोगव्या करेछे ॥ १८ ॥ सुख अने दुःखनो कर्चो पोते अथवा बीजो कोई पण नथी; जे मूर्ख होयछे तेज पोताने अथवा बीजाने कर्चो मानेछे ॥ १९ ॥ आ संसाररूपी गुणोना प्रवाहमां शाप, अलुग्रह, स्वर्ग, नरक, सुख अने दुःख गुं छे ? कोई पण नथी ॥ २० ॥ बंधनथी रहित एक परमेश्वरज पोतानी मायाथी प्राणियोने तथा तेओनां बंध, मोक्ष, सुख अने दुःखने स्रजेछे ॥ २१ ॥ सर्वमां समान अने निर्लेप ए ईश्वरने प्रिय, अप्रिय, ज्ञाति, बंधु, परायो के पोतानो कोई ॥

॥ ॥ चित्रकेतुलवाच ॥ ॥ प्रतिपृष्ठाभि ते शापमात्सर्गोऽजलिनां विके ॥ देवैर्मर्त्याय यत्योक्तं पूर्वदिष्टं हि तस्य तत् ॥ १७ ॥ संसारचक्र एतस्मिन् जंतुज्ञानमोहितः ॥ भ्राम्यन्सुखं च दुःखं च भुंक्ते सर्वत्र सर्वदा ॥ १८ ॥ नैवात्मा न परश्चापि कर्ता स्यात्सुखदुःखयोः ॥ कर्तारं मन्यते प्राज्ञ आत्मानं परमेव च ॥ १९ ॥ गुणप्रवाह एतस्मिन्कः शापः कोऽन्वदुग्रहः ॥ यः स्वर्गो नरकः को वा किं सुखं दुःखमेव वा ॥ २० ॥ एकः सृजति श्रूतानि भगवानात्ममायया ॥ एषां बंधं च मोक्षं च सुखं दुःखं च निष्कलः ॥ २१ ॥ न तस्य कश्चिदप्यितः प्रतीपो न ज्ञातिबंधुर्न परो न च स्वः ॥ समस्य सर्वत्र निरंजनस्य सुखेन रागः कुत एव रोषः ॥ २२ ॥ तथापि तच्छक्तिविसर्ग एषां सुखाय दुःखाय हिताहिताय ॥ बंधाय मोक्षाय च मृत्युजन्मनोः शरीरिणां संसृतयेऽवकल्पते ॥ २३ ॥ अथ प्रसादये न त्वां शापमोक्षाय भामिनि ॥ यन्मन्यसे असाधूक्तं मम तत्क्षम्यतां सति ॥ २४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति प्रसाद्य गिरिशो चित्रकेतु ररिंदम ॥ जगाम स्वविमानेन पश्यतोः स्मयतोस्तयोः ॥ २५ ॥ ततस्तु भगवान् रुद्रो रुद्राणीमिदमब्रवीत् ॥ देवर्षिदत्तसिद्धानां पार्षदानां च शृण्वताम् ॥ २६ ॥

पण नथी. एमने सुखमां प्रीति नथी लारे प्रीतिथी थतो रोष तो केमज होय ? ॥ २२ ॥ तोपण ए ईश्वरी मायानी सृष्टिरूप पाप-पुण्य वगैरे कर्मज प्राणियोने सुख, दुःख, हित, अहित, बंध, मोक्ष, मरण, अने जन्मरूप संसार आपवाने समर्थ थायछे ॥ २३ ॥ माटे हे सति ! आ जे हुं क्षमा मागुंछुं, ते शापथी मारो छुटकारो थवानेसारू नहि, पण मारू बोलवुं योग्य छतां पण तमे अयोग्य मानोछो तेनी क्षमा मागुंछुं ॥ २४ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! एप्रमाणे जगदंबा अने सदाशिवनी क्षमा मागी चित्रकेतु राजा पोताना विमानमां बेसीने, विस्मयपूर्वक तेओ जोई रेहेतां लांथी गयो ॥ २५ ॥ पछी देव, ऋषि, दैत्य, सिद्ध अने पार्षदो सांभळतां सदाशिवे पार्वतीने नीचेप्रमाणे कहुं ॥ २६ ॥

सदाशिव केहेछे.—हे सुंदरी ! भगवान् के जेमनां कर्म अद्भुत छे तेमना निःस्पृह अने महात्मा दासानुदासोनां महिमा तमे दीठो ? ॥ २७ ॥ स्वर्ग, मोक्ष अने नरकमां पण सरखुंज प्रयोजन जोनारा भगवद्भक्तो कशार्थी बीता नथी ॥ २८ ॥ प्राणियोना देहने संयोगनेलीधे थतां सुख, दुःख, मरण, जन्म, शाप अने अनुग्रह वगैरे दंडो ईश्वरनी मायार्थीज थायछे ॥ २९ ॥ ए दंडोमां जे ईष्ट अने अनिष्ट जेवुं गणायछे ते सघळी जुदाइ स्वप्न अवस्थामां थएल पदार्थोनी पेटे अने मालामां सर्पादिकनी भ्रांतिनी पेटे केवल अज्ञानेज करेली छे ॥ ३० ॥ वासुदेव भगवाननी भक्ति करनारा अने ज्ञान तथा वैराग्यनुं बल धरावनारा लोकोने आ जगतमां कोई पण पदार्थ विशेष नथी ॥ ३१ ॥ हुं, ब्रह्मा, सनत्कुमार, नारद, ब्रह्माना पुत्रो, मुनिओ अने देवताओ, ए भगवानना अंशना अंशरूप छिये तोषण जुदी ईश्वरतानुं अभिमान धरावनार होवानेलीधे भगवा-

॥ ॥ श्रीरुद्र उवाच ॥ ॥ दृष्टवत्यसि सुश्रोणि हरेरुद्धतकर्मणः ॥ माहात्म्यं श्रुत्यसिद्धानां निस्पृहाणां महात्मनाम् ॥ २७ ॥ नारायणपराः सर्वे न कुतश्चन विभ्यति ॥ स्वर्गोपवर्गनरेकेष्वपि तुल्यार्थदर्शिनः ॥ २८ ॥ देहिनां देहसंयोगाद्ब्रह्मद्वानां शरीरलीलया ॥ सुखं दुःखं स्मृतिर्जन्म शापोऽनुग्रह एव च ॥ २९ ॥ अविकल्कतः पुंसो ह्यर्थभेद इवात्मनि ॥ गुणदोषविकल्पश्च भिदेव सजिव-
त्कृतः ॥ ३० ॥ वासुदेवे भगवति भक्तिमुद्रतां नृणाम् ॥ ज्ञानवैराग्यवीर्याणां नेह कश्चिद्व्यपाश्रयः ॥ ३१ ॥ नाहं विरिंचो न कु-
मारनारदौ न ब्रह्मपुत्रा मुनयः सुरेशाः ॥ विदाम यस्येहितमंशकांशका न तत्स्वरूपं पृथगीशमानिनः ॥ ३२ ॥ न ह्यस्यास्ति प्रियः
कश्चिन्नाप्रियः स्वः परोऽपि वा ॥ आत्मत्वात्सर्वभूतानां सर्वभूतप्रियो हरिः ॥ ३३ ॥ तस्य चायं महाभागश्चित्रकेतुः प्रियोऽनुगः ॥
सर्वत्र समदृक् शांतो ह्यहं चैवाच्युतप्रियः ॥ ३४ ॥ तस्मान्न विस्मयः कार्यः पुरुषेषु महात्मसु ॥ महापुरुषभक्तेषु शांतेषु समद-
शिषु ॥ ३५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति श्रुत्वा भगवतः शिवस्योमाऽभिभाषितम् ॥ बभूव शांतधी राजन् देवी विगतविस्मया ॥ ३६ ॥

नना अभिप्रायने पण जाणता नथी ल्यारे तेना स्वरूपने तो क्यांथीज जाणिये ? ॥ ३२ ॥ ए भगवानने प्रिय, अप्रिय, पोतानो के परायो कोई पण नथी. भगवान् पोतेज सर्व प्राणियोना आत्मा होवानेलीधे सर्व प्राणियोने प्रिय छे ॥ ३३ ॥ सर्व ठेकाणे समदृष्टिवाळो, शांत अने भाग्य-
शाली आ चित्रकेतु, भगवाननो प्रिय सेवक छे अने हुं पण भगवानने बाहालो छुं तेथी आना उपर मने क्रोध आव्यो नहि ॥ ३४ ॥ एट-
लामाटे शांत, समदृष्टिवाळा अने भगवानना भक्त महात्मा पुरुषोविषे कोई पण विस्मय नहि करवो ॥ ३५ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— हे परी-
क्षितराजा ! एप्रमाणे सदाशिवनुं बोलवुं सांभळी पार्वती देवीने शांति प्राप्त थई अने विस्मय मटी गयो ॥ ३६ ॥

જોકે મહાવૈષ્ણવ ચિત્રકેતુ, પાર્વતીને સામો શાપ દેવાને શક્તિમાન હતો તોપણ તેણે પાર્વતીનો શાપ માથે ચઢાવી લીધો; કેમ કે એટલુંજ સાધુનું લક્ષણ છે ॥ ૩૭ ॥ દાનવની યોનિ પામવાનો શાપ પામેલો એ ચિત્રકેતુ, ત્વષ્ટા દેવતાના દક્ષિણમિમાંથી ઉત્પન્ન થયો તે વૃત્રાસુર એવા નામથી પ્રખ્યાત હતો અને તે અવતારમાં પણ જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનથી યુક્ત હતો ॥ ૩૮ ॥ અસુરભાવમાં ઉત્પન્ન થયેલા વૃત્રાસુરની બુદ્ધિ ભગવાનમાં રહેવાનું કારણ તમે જે મને પૂછ્યું હતું તે સઘળું મેં કહી સંભળાવ્યું ॥ ૩૯ ॥ મહાત્મા ચિત્રકેતુનો આ પવિત્ર ઇતિહાસ અને વૈષ્ણવોનું માહાત્મ્ય સાંભળવાથી સંસારના બંધનમાંથી છૂટે છે ॥ ૪૦ ॥ સવારમાં ઉઠી, મૌન રાહી ભગવાનનું સ્મરણ કરતાં જે માણસ શ્રદ્ધાથી આ ઇતિહાસનો પાઠ કરે તેને પરમ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૪૧ ॥

इति भागवतो देव्याः प्रतिशुभलंतमः ॥ मूर्ध्नो संजगृहे शापमेतावत्साधुलक्षणम् ॥ ३७ ॥ जज्ञे त्वदुर्दक्षिणामौ दानवीं योनिमाश्रितः ॥ वृत्र इत्यभिविरूपातो ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ ३८ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ वृत्रस्यासुरजतिश्च कारणं भगवन्मतेः ॥ ३९ ॥ इतिहासमिमं पुण्यं चित्रकेतोर्महात्मनः ॥ माहात्म्यं विष्णुभक्तानां श्रुत्वा बंधाद्विमुच्यते ॥ ४० ॥ य एतस्मातरूपाय श्रद्धया वाग्यतः पठेत् ॥ इतिहासं हरिं स्मृत्वा स याति परमां गतिम् ॥ ४१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ पृश्निस्तु पत्नी सवितुः सावित्रीं व्याहृतिं त्रयीम् ॥ अग्निहोत्रं पशुं सोमं चातुर्मास्यं महामखान् ॥ १ ॥ सिद्धिर्भगस्य भार्याङ्ग महिमानं विभुं प्रभुम् ॥ आशिषं च वररोहां कन्यां प्रासूत सुव्रताम् ॥ २ ॥ धातुः कुहूः सिनीवाली राका चानुमतिस्तथा ॥ सायं दर्शमथ प्रातः पूर्णमासमनुकृमात् ॥ अग्नीन्पुरीष्यानाधत् क्रियायां समनंतरः ॥ ३ ॥

સવિતાની સ્ત્રી પૃશ્નિએ, ગાયત્રી, વ્યાહતિ, વ્રણ વેદ, અગ્નિહોત્ર, પશુયાગ, સોમયાગ, ચાતુર્માસ્ય અને પાંચ મહાયજ્ઞોના દેવતાઓને ઉત્પન્ન કર્યા ॥ ૧ ॥ અદિતિના છઠ્ઠા પુત્ર ભગની સ્ત્રી સિદ્ધિએ મહિમા, વિભુ અને પ્રભુ એ ત્રણ પુત્રોને તથા સારા નિયમવાળી આશિષ નામની એક સુંદર કન્યાને ઉત્પન્ન કરી ॥ ૨ ॥ અદિતિના સાતમા પુત્ર ધાતાની સ્ત્રી કુહૂએ સાયં નામનો, સિનીવાલીએ દર્શ નામનો, રાકાએ પ્રાતર નામનો અને અનુમતિએ પૂર્ણમાસ નામનો પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. અદિતિના આઠમા પુત્ર વિધાતાએ ક્રિયા નામની સ્ત્રીમાં પુરીષ્ય નામના અગ્નિઓને ઉત્પન્ન કર્યા ॥ ૩ ॥

૧ અદિતિના ચોથા પુત્ર ત્વષ્ટાનો વંશ કહેવાના પ્રસંગમાં વિશ્વરૂપ અને વૃત્રાસુરની કથા કહીને હવે આ અઢારમા અધ્યાયમાં અદિતિના બાકીના પુત્રોના વંશની અને રૂદ્રે દિતિના ગર્ભમાં મરુતને તોડી નાશ્યાની કથા કહેવામાં આવશે.

दितिना नवमा पुत्र वरुणनी चर्षणी नामनी स्त्री हती तेषां भृगु के जे पेहेलां ब्रह्माना पुत्र होता ते अवतत्या अने महायोगी वाल्मीकि के जे रा-
फडामांथी नीकळ्या केहेवायछे ते पण वरुणना पुत्र छे ॥ ४ ॥ मित्र अने वरुण, ए बन्नेए उर्वशी अप्सरानी समक्षमां पड़ी गएलुं पोतालुं वीर्य घ-
डामां नाखुं हतुं तेषांथी अगस्त्य अने वसिष्ठ ए बे पुत्र उत्पन्न थया होता ॥ ५ ॥ अदितिना दशमा पुत्र मित्रे रेवती नामनी स्त्रीमां अरिष्ट, उत्सर्गे
पुत्रो उत्पन्न कच्या एम अमे सांभळ्युं छे ॥ ६ ॥ अदितिना अगियारमा पुत्र समर्थ इंद्रे पौलोमी नामनी स्त्रीमां जयंत, ऋषभ अने मीदुष नामना त्रण
वृहच्छोक नामनो पुत्र उत्पन्न थयो अने तेना सौभग वगैरे पुत्रो थया ॥ ८ ॥ महात्मा वामनजीए कश्यपनी स्त्री अदितिना उदरथी अवतार जे-
चर्षणी वरुणस्यासीद्यस्यां जातो भृगुः पुनः ॥ वाल्मीकिश्च महायोगी वल्मीकादभवत्किल ॥ ४ ॥ अगस्त्यश्च वसिष्ठश्च मित्रावरु-
णयोर्ऋषी ॥ रेतः सिषिचतुः कुंभे उर्वश्याः सन्निधौ दुतम् ॥ ५ ॥ रेवत्यां मित्र उत्सर्गमरिष्टं पिप्पलं व्यधात् ॥ ६ ॥ पौलोम्यामिंद्र
पत्न्या बृहच्छोकस्तस्यासन् सौभगादयः ॥ ८ ॥ तत्कर्मगुणवीर्याणि कश्यपस्य महात्मनः ॥ पश्चाद्रहस्यामहेऽदीत्यां यथैवावततार ह ॥
॥ ९ ॥ अथ कश्यपदायादान् दैतेयान्कीर्तयामि ते ॥ यत्र भागवतः श्रीमान् प्रह्लादो बलिसेव च ॥ १० ॥ दितेद्विवे दायदौ दै-
त्यदानववर्दिता ॥ हिरण्यकशिपुर्नाम हिरण्याक्षश्च कीर्तितौ ॥ ११ ॥ हिरण्यकशिपोर्भार्या कयाधुर्नाम दानवी ॥ जंभस्य तनया
शिरोऽहरद्यस्य हरिश्चक्रेण पिबतोऽमृतम् ॥ संह्रादस्य कृतिर्भार्याऽमृत पंचजनं ततः ॥ १४ ॥
वीरिते लीघो अने ते लइने जे जे काम, गुण तथा पराक्रमो कच्यां ते पाछथी [अष्टमस्कंधमां] कहीशुं ॥ ९ ॥ हवे कश्यपना दीकरा दैत्योवि-
मना बे दीकरा हता के जेओमां श्रीमान् प्रह्लाद अने बलिराजा मोटा वैष्णव थया छे ॥ १० ॥ दितिना हिरण्यकशिपु अने हिरण्याक्ष एवा ना-
संह्राद, अनुह्राद, ह्राद अने प्रह्लाद एवा नामना चार दीकरा अने सिंहिका नामनी एक दीकरी जणी हती. ए सिंहिका विप्रचित्ति दानवने आ-
पी हती तेनो राहु नामनो पुत्र थयो ॥ १२ ॥ १३ ॥ ए राहु अमृत पीतो हतो ते वेळाए भगवाने चक्रथी तेनुं माथुं कापी नाखुं हतुं. संह्रादने
कृति नामनी स्त्रीमां पंचजन नामनो पुत्र थयो ॥ १४ ॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

हादनी धमनी नामनी स्त्री हती तेने वातापि अने इल्वल नामना बे पुत्र थया के जेओमांना इल्वले अतिथी थएला अगस्यमुनिने जमाडवासारू वातापिने घेंटो बनावीने रांथ्यो हतो ॥ १५ ॥ अनुहादने सूर्या नामनी स्त्रीमां बाष्कल अने महिष नामना बे पुत्र थया हता. प्रहादनो दीकरो विरोचन थयो अने विरोचनने पोतानी राणीमां बलि नामनो पुत्र थयो ॥ १६ ॥ बलिने अशना नामनी स्त्रीमां सो पुत्र थया हता तेओमां बाणासुर मोटो हतो. ए बलिराजानो कीर्त्ति भरेलो प्रभाव पाळ्ळथी [अष्टमस्कंधमां] कहीशुं ॥ १७ ॥ बाणासुरे, सदाशिवनी आराधना करीने तेमना गणोमां मुख्या मेळवी हती, के जे बाणासुरनी पासे अद्यापिसुधी सदाशिव तेना शेहेरनी चोकी करवा रह्या छे ॥ १८ ॥ ओगणपंचाश मरुत [वायु] पण दितिना दीकरा छे ते सघळा प्रजारहित छे अने इंद्र तेओने देव बनावेला छे ॥ १९ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे.— हे गुरु ! ए वायुओने जन्मथी

हादस्य धमनिर्भार्याऽसूत वातापिमिल्वलम् ॥ योऽस्त्याय त्वतिथये पेचे वातापिमिल्वलम् ॥ १५ ॥ अनुहादस्य सूर्यायां बाष्कलो महिषस्तथा ॥ विरोचनस्तु प्राहादिदेव्यास्तस्याभवद्वलिः ॥ १६ ॥ बाणज्येष्ठ पुत्रशतमशनायां ततोऽभवत् ॥ तस्यानुभावः सुश्लोक्यः पश्चादेवाभिधास्यते ॥ १७ ॥ बाण आराध्य गिरिशं लेभे तद्गुणमुख्यताम् ॥ यत्पार्श्वे भगवानास्ते ह्यद्यापि पुरपालकः ॥ १८ ॥ मरुतश्च दितेः पुत्राश्चत्वारिंशन्नवाधिकाः ॥ त आसन्नप्रजाः सर्वे नीता इंद्रेण सात्मताम् ॥ १९ ॥ राजोवाच ॥ कथं त आसुरं भावमपोह्यौत्पत्तिकं गुरो ॥ इंद्रेण प्रापिताः सात्म्यं किं तत्साधु कृतं हितैः ॥ २० ॥ इमे श्रद्धयते ब्रह्मवृषयो हि मया सह ॥ परिज्ञानाय भगवंस्तन्नो व्याख्यातुमर्हसि ॥ २१ ॥ सूत उवाच ॥ तद्विष्णुरातस्य स बादरायणिवचो निशम्यादृतमल्पमर्थवत् ॥ सभाजयन् संनिभृतेन चेतसा जगाद सत्रायण सर्वदर्शनः ॥ २२ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ हतपुत्रा दितिः शक्रपार्ष्णिग्राहेण विष्णुना ॥ मन्युना शोकदीप्तेन ज्वलंती पर्यंचितयत् ॥ २३ ॥ कदा नु भ्रातृहंतारमिंद्रियाग्राममुख्यणम् ॥ अक्लिन्नहृदयं पापं घातयित्वा शये सुखम् ॥ २४ ॥

प्राप्त थएलुं असुरपणुं छोडावीने इंद्रे शी रीते देव बनाव्या छे ? अने तेओए एवुं शुं सत्कर्म कयुं हतुं ? ॥ २० ॥ हे महाराज ! आ वात जाणवाने मारी साथे आ ऋषिओनी पण इच्छा छे माटे ए वात आपे केहेवी जोइए ॥ २१ ॥ सूत शौनकने केहेछे.— हे शौनक ! आदर भरेलुं, थोडा अक्षरनुं अने घणा अर्थवालुं ए परीक्षित राजानुं वचन सांभळी, पूर्णचित्ती तेनो सत्कार करी सर्वज्ञ शुकदेवजी नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ २२ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— इंद्रना पक्षमां रही विष्णुए जेना पुत्रोने मारी नाख्या हता एवी अने शोकथी दीप्त थएला क्रोधथी बळती दिति विचार करवा लागी के ‘भाईओने मरावनार, विषयसुखोमां आसक्त, क्रूर, पापी अने कठण छातीवाळा इंद्रने मरावीने सुखथी सुवातुं मने क्यारे मळे ? ॥ २३ ॥ २४ ॥

राजाधिराज केहेवातां छतां पण जे देह छेछीवारे कीडा, विष्ठा के भस्मरूप थायछे ते देहनेमाटे प्राणियोनो द्रोह करनारो पुरुष शुं पोताना स्वा-
र्थने जाणछे ? नथीज जाणतो. केम के एम करवाथी नरकनी प्रासिज थायछे ॥ २५ ॥ आ देहादिक पदार्थोने नित्य माननार अने उच्छंखल वि-
चवाळा इंद्रना मदनो नाश करे एवो पुत्र मने जेथी प्राप्त थाय एवो उद्योग मारे करवो ' ॥ २६ ॥ एवा अभिप्रायथी ते दिति पोताना पति कश्य-
पने वांवार राजी करवा लागी. सेवा, स्नेह, नम्रता, जीर्णद्विपणुं, उत्तम भक्ति, कोमल तथा मनोज्ञ भाषण, सुंदर हास्य अने नेत्रना खुणाथी
जोवां इत्यादिक उपायोथी, मनने जाणनारी दिति ए कश्यपनुं मन वश्य करी लीधुं ॥ २७ ॥ २८ ॥ एप्रमाणे कश्यपऋषि विद्वान् हता तोषण ए
चतुर स्त्रीने परतंत्र थइने तेमणे तेनो मनोरथ पूरवानी हा पाडी, ए कांइ स्त्रीचरित्रनी पासे आश्चर्यरूप नथी ॥ २९ ॥ केम के पेहेला कालमां प्राणि-

कृमिविड्भस्मसंज्ञासीद्यस्येशाभिहितस्य च ॥ श्रुतश्रुत् तत्कृते स्वार्थं किं वेद निरयो यतः ॥ २५ ॥ आशासानस्य तस्येदं ध्रुवमुन्नद्ध-
चेतसः ॥ मदशोषक इंद्रस्य श्रूयाद्येन सुतो हि मे ॥ २६ ॥ इति भावेन सा भर्तुराचचारामकृत प्रियम् ॥ शुश्रूषयाऽनुरागेण प्रश्रयेण
दमेन च ॥ २७ ॥ भक्त्या परमया राजन् मनोज्ञैर्वल्युभाषितैः ॥ मनो जग्राह भावज्ञा सुस्मितापांगवीक्षणैः ॥ २८ ॥ एवं स्त्रिया जडीश्रुतो
विद्वानपि विदग्धया ॥ बाढमित्याह विवशो न तच्चित्रं हि योषिति ॥ २९ ॥ विलोक्यैकांतश्रुतानि श्रुतान्यादौ प्रजापतिः ॥ स्त्रियं चक्रे
स्वदेहार्थं यया पुंसां मतिर्हता ॥ ३० ॥ एवं शुश्रूषितस्तात भगवान्कश्यपः स्त्रिया ॥ प्रहस्य परमप्रीतो दितिमाहाभिनंद्य च ॥ ३१ ॥
कश्यप उवाच ॥ ॥ वरं वरय वामोरु प्रीतस्तेऽहमर्निदिते ॥ स्त्रिया भर्तारि सुप्रीते कः काम इह चागमः ॥ ३२ ॥ पतिरेव हि नारीणां
दैवतं परमं स्मृतम् ॥ मानसः सर्वश्रुतानां वासुदेवः श्रियः पतिः ॥ ३३ ॥ स एव देवतालिङ्गोर्नामरूपविकल्पितैः ॥ इज्यते भगवान्युभिः
स्त्रीभिश्च पतिरूपपृच्छ ॥ ३४ ॥ तस्मात्पतिव्रता नार्यः श्रेयस्कामाः सुमन्यवे ॥ यजंतेऽनन्यभावेन पतिमालानमीश्वरम् ॥ ३५ ॥

योने असंग रेहेतां जोइने मैथुनथी सृष्टि वधारवानेमाटे ब्रह्माण पोताना अर्ध देहनेज स्त्रीरूप बनाव्यो छे के जे स्त्रीए पुरुषोनी बुद्धिने हरी लीधी
छे ॥ ३० ॥ हे राजा ! एप्रमाणे स्त्रीए सेवेला कश्यप मुनिए हसी, राजी थइ तथा सत्कार करीने नीचेप्रमाणे दितिने कह्युं ॥ ३१ ॥ कश्यप केहेछे.-हे
सुंदर ! हे भली स्त्री ! वर माग, हुं तने प्रसन्न थयोछुं. पति प्रसन्न थाय त्यारे स्त्रीनो क्यो मनोरथ पूर्ण थतो नथी ? ॥ ३२ ॥ स्त्रीने पतिज परम
इष्टदेवरूप कहेल छे. बाकी लक्ष्मीना पति भगवान् तो सर्व प्राणियोना मानसिक पति छेज ॥ ३३ ॥ एज भगवानने नोखनोखां नामरूपथी कल्पे-
ली मूर्तिओरूपे पुरुषो पूजेछे अने स्त्रियो पतिरूपे पूजेछे ॥ ३४ ॥ एटलामाटे हे सुंदर अंगवाली ! कल्याणने इच्छनारी पतिव्रता स्त्रियो एक भावथी
पतिरूप परमात्मानुज पूजन करेछे ॥ ३५ ॥

हे प्रिया ! तें आवा भावथी भक्तिपूर्वक मारी पूजा करी छे एटलामाटे असती स्त्रियोने न मळे एवो तारो मनोरथ पूर्ण करीश ॥ ३६ ॥ दिति बो-
ली.— हे स्वामी ! आप मने वर आपता हो तो हुं के जेना पुत्र मरी गया छे ते, इंद्रने मारे अने पोते अमर एवो पुत्र मागुंछुं; केम के मारा पुत्रो-
ने इंद्र मराव्या छे ॥ ३७ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.— एवुं दितितुं वचन सांभळीने बहुज कचवाएला कश्यप मुनि पस्तावो करवा लाग्या के— “अ-
हो ! आज मने मोटो अधर्म प्राप्त थयो ॥ ३८ ॥ अहो आज विषयोमां आसक्त अने स्त्रीरूप मायाए वश्य करेलो कंगाल हुं अवश्य नरकमां पडी-
श ॥ ३९ ॥ स्त्री के जे पोताना स्वभावप्रमाणेज चाले तेनो शो दोष छे ? परंतु स्वार्थने नहि जाणनारो हुं के जे अजितेंद्रिय हुं तेने धिक्कार छे
॥ ४० ॥ स्त्रियोतुं मोहोडुं शरदृक्तुना कमल जेवुं प्रफुल्लित होय छे अने वचन कानने अमृततुल्य होय छे, परंतु हृदय सजीयानी धारा जेवुं होय
सोहं त्वयार्चितो भद्रे ईदृग्भावेन भक्तिः ॥ तत्ते संपादये काममसतीनां सुदुर्लभम् ॥ ३६ ॥ ॥ दितिरुवाच ॥ ॥ वरदो यदि मे
ब्रह्मन्पुत्रमिद्रहणं वृणे ॥ अमृत्युं श्रुतपुत्राऽहं येन मे घातितौ सुतौ ॥ ३७ ॥ निशम्य तद्रचो विप्रो विमनाः पर्यतप्यत ॥ अहो अ-
धर्मः सुमहानद्य मे समुपस्थितः ॥ ३८ ॥ अहो अद्योद्वियारामो योषिन्मय्येह मायया ॥ गृहीतचेताः क्रुपणः पतिष्ये नरके ध्रुवम् ॥
॥ ३९ ॥ कोऽतिक्रमोऽनुवर्तत्याः स्वभावमिह योषितः ॥ धिष्णां बताबुधं स्वार्थे यदहं त्वजितेंद्रियः ॥ ४० ॥ शस्त्यद्भोत्सवं वक्रं व-
चश्च श्रवणामृतम् ॥ हृदयं क्षुरधारामं स्त्रीणां को वेद चेष्टितम् ॥ ४१ ॥ नहि कश्चिद्विप्रः स्त्रीणामंजसा स्वाशिषात्मनाम् ॥ पतिं
पुत्रं भ्रातरं वा प्रंत्यर्थे घातयंति च ॥ ४२ ॥ प्रतिश्रुतं ददामीति वचस्तन्न मृषा भवेत् ॥ वधं नाहति चेद्भोऽपि तत्रेदमुपकल्पते ॥
॥ ४३ ॥ इति संचित्य भगवान्मारीचः कुरुनंदन ॥ उवाच किंचित्कुपित आत्मानं च विगर्हयन् ॥ ४४ ॥ ॥ कश्यप उवाच ॥
पुत्रस्ते भविता भद्रे इंद्रहा देवबांधवः ॥ संवत्सरं व्रतमिदं यद्यंजो धारयिष्यसि ॥ ४५ ॥ ॥
छे. स्त्रियोनी चेष्टानी कोने खबर पडे ? ॥ ४१ ॥ पोताना स्वार्थमांज तत्पर रेहेनारी स्त्रियोने वास्तविक रीते कोई पण प्यारो नथी, केम के पोताना
स्वार्थनेसारू पतिने, पुत्रने अने भाइने पण मरावी नाखेछे ॥ ४२ ॥ माराथी आपवानी प्रतिज्ञा थई चूकी तो वचन खोतुं नहि पडुं जोइए अने इंद्र
पण वधने योग्य नथी माटे आ विषयमां कांडक प्रपंच करवो जोइए ” ॥ ४३ ॥ हे राजा ! एम विचार करी कोप पामेला अने पोताने धिक्कारता
कश्यप मुनिए दितिने नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ ४४ ॥ कश्यप केहेछे.—हे दिति ! एक व्रत जो तुं एक वर्षसुधी बराबर रीते पाळीश तो तने, इंद्रने
मारे एवो पुत्र आवशो अने तेमां फेरफार पडशो तो इंद्रनोज बांधव थाय एवो पुत्र आवशो ॥ ४५ ॥

? प्रपंच ते एज के वैष्णव व्रतनो उपदेश करूं के जेथी दितितुं शुद्ध चित्त थावाथी इंद्र उपरनो क्रोध उत्तरी जशो अने तेथी पुत्र थशे ते असुर नहि था-
य तथा घणा दिवस व्रत पाळवाथी भूल पडी जवानेलीधे इंद्रनो पण वध नहि थाय अने मारूं वचन खोतुं नहि थाय.

दिति बोली.-हे महाराज ! हुं एक वर्षसुधी बराबर व्रत पाळीश माटे ते व्रतमां जे जे कार्य करवानां होय, जे जे न करवानां होय अने जे जे कार्यो निषिद्ध न होय ते पण कहो ॥ ४६ ॥ कश्यप केहेछे.-कोइ प्राणीनी हिंसा न करवी. गाळ न देवी. खोटुं बोलवुं नहि. नख के रुवाडालुं छेदन करवुं नहि. अमंगल पदार्थनो स्पर्श करवो नहि ॥ ४७ ॥ पाणीमां पेशनि नहावुं नहि. क्रोध करवो नहि. दुर्जननी साथे बोलवुं नहि. व-गर धोएलुं लुगडुं पेहेरवुं नहि. पेहेरेली माला फरीवार पेहेरवी नहि ॥ ४८ ॥ उच्छिष्ट, भद्रकालीनुं नैवेद्य, मांससहित, शुद्धे आणेनुं अने रजस्व-लाए जोएलुं अन्न खावुं नहि. खोवार्थी पाणी पीवुं नहि ॥ ४९ ॥ एटे मोहोडे, पाणीनुं आचमन लीधा विना, संध्याकाले, केश छूटा मूकीने, शण-गार घन्यावगर, वाणीने नियममां राख्यावगर अने वस्त्रथी शरीरने दांक्यावगर बहार फरवुं नहि ॥ ५० ॥ पग धोयावगर, सावधानपणुं राख्याव-

॥ ॥ दितिलवाच ॥ ॥ धारयिष्ये व्रतं ब्रह्मन् ब्रूहि कार्याणि यानि मे ॥ यानि चेह निषिद्धानि न व्रतं व्रंति यानि तु ॥ ४६ ॥
॥ ॥ कश्यप उवाच ॥ ॥ न हिंस्याद्भूतजातानि न शपेन्नानृतं वदेत् ॥ न च्छिद्यान्नखरोमाणि न स्पृशेद्यदमंगलम् ॥ ४७ ॥
नाप्सु स्नायान्न कुप्येत न संभाषेत दुर्जनैः ॥ न वसीताधौतवासः स्रजं च विष्टां कचिद् ॥ ४८ ॥ नोच्छिष्टं चंडिकाञ्जं च सा-
मिषं वृषलाहृतम् ॥ भुंजीतोदकस्या दृष्टं पिबेदंजलिना त्वपः ॥ ४९ ॥ नोच्छिष्टास्पृष्टसलिला संध्यायां मुक्तमूर्धजा ॥ अनर्चिता-
ऽसंयतवागसंवीता बहिश्चरेत् ॥ ५० ॥ नाधौतपादा प्रयता नार्द्रपान्नो उदक्शिराः ॥ शयीत नापराङ्मन्यैर्न नम्रा न च संध्ययोः
॥ ५१ ॥ धौतवासाः शुचिर्नित्यं सर्वमंगलसंयुता ॥ पूजयेत्प्रातराशात्प्रागगोविप्रान् श्रियमच्युतम् ॥ ५२ ॥ स्त्रियो वीरवतीश्रावै-
त्सगंधबलिमंडनैः ॥ पतिं चाचर्योपतिष्ठेत् ध्यायेत्कोष्ठगतं च तम् ॥ ५३ ॥ सांवत्सरं पुंसवनं व्रतमेतदविश्रुतम् ॥ धारयिष्यसि चेत्तुभ्यं
शक्रहा भविता सुतः ॥ ५४ ॥ बादमित्यभिप्रेत्याथ दिती राजन्महामनाः ॥ काश्यपं गर्भमाधत्त व्रतं चांजो दधार सा ॥ ५५ ॥

गर, भीने पगे, उत्तरतरफ माथुं राखीने, पश्चिमतर्फ माथुं राखीने, वीजावोनी साथे, नम्र शरीरे अने संध्याकालमां सुवुं नहि ॥ ५१ ॥ धोएलां वस्त्र पेहेरी, निरंतर पवित्र रहि, सधला मंगल पदार्थोथी युक्त रहि, प्रातःकालमां जम्या पेहेलां गाय, ब्राह्मणो, लक्ष्मी अने भगवाननी पूजा कर-
वी ॥ ५२ ॥ माला, चंदन, खावाना पदार्थो अने आभूषणथी सौभाग्यवती स्त्रियोनी पूजा करवी. पतितुं पूजन करी हृदयमां तेनुं ध्यान करवुं ॥ ५३ ॥
जो तुं आ दीकरो आपे एवुं व्रत एक वर्षसुधी बराबर पाळीश तो तने इंद्रने मारे एवो पुत्र आवशे ॥ ५४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-हे राजा ! राजी
थएली दितिए ए सधळी वात कबुल करीने कश्यपनी पासेथी गर्भ लीधो अने व्रत पाळवा मांडवुं ॥ ५५ ॥

પોહોંચેલો ઇંદ્રદેવ, પોતાની માશી દિતિનો એ અભિપ્રાય જાણી તેના આશ્રમમાં આવીને પરમ ભક્તિથી તેની સેવા કરવા લાગ્યો ॥ ૫૬ ॥ રોજ સમયે સમયે વનમાંથી, ફૂલ, ફૂલ, મૂલ, મૂલ, સમિધ, દર્ભ, પાદડાં, અંકુર, માટી અને જલ લાવી દેતો હતો ॥ ૫૭ ॥ વ્રતમાં રહેલી દિતિની મૂલ શોધતો એ કપટી ઇંદ્ર, યુગના જેવો વેષ ધરીને જેમ પારાધી રહે તેમ રહીને તેની સેવા કરતો હતો ॥ ૫૮ ॥ સ્વાર્થમાં તત્પર રહેલા ઇંદ્રને દિતિની મૂલ હાથમાં ન આવી ત્યારે તેને ભારે ચિંતા થઈ કે “આ પ્રસંગમાં મારું કલ્યાણ શી રીતે થાય ?” ॥ ૫૯ ॥ એક દિવસે વ્રતથી ટુઝલી થયેલી અને દૈવે મૂલવેલી દિતિ ઇંદ્રે મોહોંડે, જલનું આચમન લીધા વગર, અને પગ ધોયા વગર સંધ્યાકાલે સુઈ રહી ॥ ૬૦ ॥ એ વખત મઝી જતાં યોગેશ્વર ઇંદ્ર, નિદ્રાથી બેમાન થયેલી દિતિના પેટમાં પોતાની યોગમાયાના બલથી પેટો તેમાં પેશીને તેણે વજ્રવતે સુવર્ણજેવા ગર્ભના સાત કટકા કન્યા. અને તે સાત કટકાઓ એ

માતૃષ્વસુરભિપ્રાયમિદ્ર આજ્ઞાય માનદ ॥ શુશ્રૂષેનાશ્રમસ્યાં દિતિં પર્યચરત્કવિઃ ॥ ૫૬ ॥ નિત્યં વનાત્સુમનસઃ ફલમૂલસ-
મિત્કુશાન્ ॥ પત્રાંકુરમૃદોપ્પશ્ર કાલે કાલ ઉપાહરત્ ॥ ૫૭ ॥ એવં તસ્યા વ્રતસ્થાયા વ્રતચ્છિદ્રં હરિર્નૃપ ॥ પ્રેપ્સુઃ પર્યચરજિહ્વો મૃ-
ગહેવ મૃગાકૃતિઃ ॥ ૫૮ ॥ નાધ્યગચ્છદ્વત્તચ્છિદ્રં તત્પરોઽથ મહીપતે ॥ ચિંતાં તીવ્રાં ગતઃ શત્રુઃ કેન મે સ્યાચ્છિવં ત્વિહ ॥ ૫૯ ॥ એ-
કદા સા તુ સંધ્યાયામુચ્છિષ્ઠા વ્રતકર્શિતા ॥ અસ્પૃશ્યાર્યયૌતાંત્રિઃ સુત્રાપ વિધિમોહિતા ॥ ૬૦ ॥ લઙ્ઘ્યા તદંતરં શત્રો નિદ્રાપ્પહ-
તત્તેતસઃ ॥ દિતેઃ પ્રવિષ્ઠ ઉદરં યોગેશો યોગમાયયા ॥ ૬૧ ॥ ચકર્તે સપ્થા ગર્ભં વજ્રેણ કનકપ્રભમ્ ॥ રુદંતં સપ્થૈકેકં મારોદીરિતિ
તાન્પુનઃ ॥ ૬૨ ॥ તે તમ્મૃદુઃ પાલ્યમાનાઃ સર્વે પ્રાંજલયો નૃપ ॥ નો જિઘાંસસિ કિં ઇંદ્ર ભ્રાતરો મરુતસ્ત્વ ॥ ૬૩ ॥ મા ભૈષ્ટ ભ્રાતરો મહાં
શૂયમિત્યાહ કૌશિકઃ ॥ અનન્યભાવાન્પાર્ષદાનાલ્ભનો મરુતાં ગણાન્ ॥ ૬૪ ॥ ન મમાર દિતેર્ગર્ભઃ શ્રીનિવાસાનુકંપયા ॥ વહુધા કુ-
લિશશ્ચુળ્લો દ્રૌણ્યભ્રેણ યથા ભવાન્ ॥ ૬૫ ॥ સઠ્ઠદિદ્વાદિપુરુષં પુરુષો યાતિ સામ્યતામ્ ॥ સંવત્સરં કિંચિદૂનં દિત્યા ચદ્ધરિર્વિતઃ ॥ ૬૬ ॥

રોવા માંડયું ઇટલે ‘રો મા રો મા’ એમ કહીને ફરીવાર તેઓ પ્રલેકના સાત સાત કટકા કન્યા ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ફાડી નલાતા એ સઘડાઓ, હાથ જોડીને બોલ્યા કે ‘હે ઇંદ્ર ! તું અમોને શામાટે મારી નાલવા ધારેછે ? અમો તો તારા ભાઈઓ મરુત છીએ’ ॥ ૬૩ ॥ ઇંદ્રે એ પોતાના સ્વરા ભક્ત અને પાર્ષદો મરુતને કહ્યું કે ‘તમે બીઓ મા. તમે મારા ભાઈઓ છો’ ॥ ૬૪ ॥ હે રાજા ! ભગવાનની કૃપાનેલીધે, અશ્વત્થામાના વ્રહ્માસ્ત્રથી જેમ તમે ન-
હોતા મુવા તેમ એ દિતિનો ગર્ભ, વજ્રથી ઘણી રીતે કપાયા છતાં પણ મુવો નહિ ॥ ૬૫ ॥ પુરુષ, ભગવાનનું એકવાર પૂજન કરીને પણ તેમના પાર્ષદ-
પણને પામેછે ત્યારે દિતિએ તો એક વર્ષમાં કાંઈકજ કમતી હતું ત્યાંસુધી ભગવાનની પૂજા કરી હતી તેણે ફલ થયા વિના શી રીતે રહે ? ॥ ૬૬ ॥

इंद्रनी साथे पंचाश ते मरुत देवताओ थया के जेओने तेओनो मातासंबंधी दोष टाळी नाखतां इंद्रे सोमपान करनारा [देव] कऱ्या ॥ ६७ ॥
दितिऐ ऊठीने इंद्रनी साथे अग्नि जेवा पंचाश कुमारोने दीठा अने जोइने ते भली दिति राजी थई ॥ ६८ ॥ पछी दितिऐ इंद्रने कह्युं के—‘हे बाप !
देवताओने त्रास आपे एवा पुत्रनी इच्छाथी आ कठण व्रत हुं करती हती ॥ ६९ ॥ में तो एक दीकरो धाऱ्यो तेमां ओगणपंचाश शी रीते थया?
हे दीकरा ! जो तारा जाणवामां होय तो साचुं बोलजे, खोटुं बोलतो नहि ॥ ७० ॥ इंद्र केहेछे.—हे मा ! स्वार्थमांज बुद्धि राखनार अने धर्मने न-
हि जाणनार हुं तमारो अभिप्राय जाणीने तमारी पासे आबी रखो हतो त्यां वखत मळी जतां में तमारा गर्भने काप्यो छे ॥ ७१ ॥ में गर्भना सात
कटका कऱ्या तो तेओमांथी सात कुमार थया अने तेओना पण प्रत्येकना वळी सात सात कटका कऱ्या तो पण मुवा नहि ॥ ७२ ॥ पछी ए मोटुं

सच्चरिद्रेण पंचाशदेवास्ते मरुतोऽभवन् ॥ व्यपोह्य मातृदोषं ते हरिणा सोमपाः कृताः ॥ ६७ ॥ दितिरुथाय ददृशे कुमाराननलप्रभा-
न् ॥ इंद्रेण सहितान् देवी पर्यवृष्यदनिदिता ॥ ६८ ॥ अथेद्रमाह ताताहमादित्यानां भयावहम् ॥ अपत्यमिच्छंत्यचरं व्रतमेतत्सुदु-
ष्करम् ॥ ६९ ॥ एकः संकल्पितः पुत्रः सप्तसप्ताभवन्कथम् ॥ यदि ते विदितं पुत्र सत्यं कथय मा मृषा ॥ ७० ॥ इंद्र उवाच ॥ अंब
तेऽहं व्यवसितमुपधार्यगतोऽतिकम् ॥ लब्धांतरोऽच्छिदं गर्भमर्थबुद्धिर्न धर्मवित् ॥ ७१ ॥ कृतो मे सप्तधा गर्भ आसन्सप्त कुमारकाः ॥
तेऽपि चैकैकशो वृक्काः सप्तधा नापि मग्निरे ॥ ७२ ॥ ततस्तत्परमाश्रयं वीक्ष्याच्यवसितं मया ॥ महापुरुषपूजायाः सिद्धिः काया-
नुषंगिणी ॥ ७३ ॥ आराधनं भगवत ईहमाना निराशिषः ॥ ये तु नेच्छंत्यपि परं ते स्वार्थकुशलाः स्मृताः ॥ ७४ ॥ आराध्यात्मप्रदं
देवं स्वात्मानं जगदीश्वरम् ॥ को वृणीते गुणस्पर्शं बुधः स्यान्नरकेपि यत् ॥ ७५ ॥ तदिदं मम दौर्जन्यं बालिशस्य महियसि ॥ क्षंतु-
मर्हसि मातस्त्वं दिष्ट्या गर्भो मृतोत्थितः ॥ ७६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इंद्रस्तथाऽभ्यनुज्ञातः शुद्धभावेन लुष्टया ॥ मरुद्भिः
सह तां नत्वा जगाम त्रिदिवं प्रभुः ॥ ७७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आश्चर्य जोइने में धार्युं के ‘भगवाननी पूजातुं आ कोई प्रासंगिक फल छे’ ॥ ७३ ॥ निष्काम रहीने भगवानतुं आराधन करनारा जे लोको मो-
क्षनी पण इच्छा न राखे तेओ स्वार्थमां कुशल केहेवायछे ॥ ७४ ॥ स्वरूप आपनारा अने पोताना आत्मारूप जगदीश्वरतुं आराधन करी कयो स-
मजु पुरुष, विषयतुं सुख मागे ? के जे सुख नरकमां पण मळेछे ॥ ७५ ॥ हे मोटा मनवाळी ! हे मा ! हुं के जे मूर्ख छुं तेना आ दुर्जनपणानी
तमे क्षमा करजो. गर्भ मुवामांथी बच्यो ए सारूं थयुं ॥ ७६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—पछी शुक्र भाव जोइने प्रसन्न थएली ते दितिऐ रजा आपतां
इंद्र, मरुतोनी साथे तेने पगे लागी स्वर्गमां गयो ॥ ७७ ॥ ॥ ॥

સાવધાનપણથી વિષ્ણુને અર્પણ કરત્વા ‘ૐ નમો ભગવતે મહાપુરુષાય મહાવિશ્વતિપતયે સ્વાહા.’ આ મંત્રથી અગ્નિમાં ઉપહારના વાકી રહેલા પદાર્થની વાર આદૃતિ હોમવી. જો સર્વ સંપત્તિઓની ઇચ્છા હોય તો વર આપનાર અને સઘळा મનોરથ પૂરનાર લક્ષ્મી અને ભગવાનની ભક્તિપૂર્વક રોજ પૂજા કરવી ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ચિત્તને ભક્તિથી નમ્ર રાખી પૃથ્વીમાં ઢંડવત્ નમસ્કાર કરવા, દશ વાર મંત્રનો જપ કરવો અને તે પછી નીચેપ્રમાણે સ્તુતિ કરવી ॥ ૯ ॥ “હે નારાયણ ! હે લક્ષ્મી ! તમે જગતના સ્વામી અને પરમકારણરૂપ છો. આ લક્ષ્મીજી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ અને મટાડી મટે નહિ પૃથ્વી માયાશક્તિરૂપ છે ॥ ૧૦ ॥ એના સ્વામી સાક્ષાત્ પરમપુરુષ તમેજ છો. તમે સર્વ યજ્ઞરૂપ છો અને લક્ષ્મીજી યજ્ઞની ભાવનારૂપ છે. લક્ષ્મીજી ક્રિયારૂપ છે અને તમે ફલના મોક્ષા છો ॥ ૧૧ ॥ લક્ષ્મીજી ગુણોની પ્રકટતારૂપ છે અને તમે ગુણોને પ્રકટ કરનાર તથા ગુણોના મોક્ષા છો. તમે

ૐ નમો ભગવતે મહાપુરુષાય મહાવિશ્વતિપતયે સ્વાહેતિ ॥ શ્રિયં વિષ્ણુ ચ વરદાવાશિષાં પ્રભવાબુભૌ ॥ ભક્ત્યા સંપૂજયેન્નિલયં યદી-
ચ્છેત્સર્વસંપદઃ ॥ ૮ ॥ પ્રણમેદંડવદ્દમૌ ભક્તિપ્રહેણ ચેતસા ॥ દશવારં જપેન્મંત્રં તત્સ્તોત્રમુદીરયેત્ ॥ ૯ ॥ યુવાં તુ વિશ્વસ્ય વિશ્નુ
જગતઃ કારણં પરમ્ ॥ ઇયં હિ પ્રકૃતિઃ સૂક્ષ્મા માયાશક્તિર્દુરત્યયા ॥ ૧૦ ॥ તસ્યા અધીશ્વરઃ સાક્ષાત્ત્વમેવ પુરુષઃ પરઃ ॥ ત્વં સર્વ-
યજ્ઞ ઇજ્યેયં ક્રિયેયં ફલભુગ્ ભવાન્ ॥ ૧૧ ॥ ગુણવ્યક્તિરિયં દેવી વ્યંજકો ગુણભુગ્ભવાન્ ॥ ત્વં હિ સર્વશરીર્યાભા શ્રીઃ શરીરંદ્રિયા-
શયા ॥ નામરૂપે ભગવતી પ્રત્યાયસ્ત્વમપાશ્રયઃ ॥ ૧૨ ॥ યથા યુવાં ત્રિલોકસ્ય વરદૌ પરમેશ્વરૌ ॥ તથા મ ઉત્તમશ્લોક સંતુ સત્યા
મહાશિષઃ ॥ ૧૩ ॥ ઇત્યભિદ્રૂય વરદં શ્રીનિવાસં શ્રિયા સહ ॥ તન્નિઃસાર્યાપહરણં દત્વાચમનમર્ચયેત્ ॥ ૧૪ ॥ તત્સુવીત સ્તોત્રેણ
ભક્તિપ્રહેણ ચેતસા ॥ યજ્ઞોચ્છિદ્રમવધ્રાય પુનરભ્યર્ચયેદ્ધરિમ્ ॥ ૧૫ ॥ પતિં ચ પરયા ભક્ત્યા મહાપુરુષચેતસા ॥ પ્રિયૈસ્તૈસ્તૈરુપનમે-
ત્રેમશીલઃ સ્વયં પતિઃ ॥ વિભૂયાત્સર્વકર્મોણિ પત્યા ઉચ્ચાવચાનિ ચ ॥ ૧૬ ॥

સર્વ પ્રાણિયોના આત્મા છો અને લક્ષ્મીજી શરીર, ઇન્દ્રિય તથા અંતઃકરણરૂપ છે; લક્ષ્મીજી નામરૂપાત્મક છે અને તમે તેઓનો પ્રકાશ કરનાર ત-
થા આધારરૂપ છો ॥ ૧૨ ॥ હે મોટી કીર્તિવાહાં ! તમે બંને, વર આપનાર જગતના પ્રભુ છો એ સત્યથી મારા સઘळा મોટા મનોરથ સફળ થજો”
॥ ૧૩ ॥ એપ્રમાણે વર આપનાર અને લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ ભગવાનની, લક્ષ્મીજીની સાથે સ્તુતિ કરીને નૈવેદ્યાદિક ઉપાડી લેતાં આચમન દઈને
પૂજન કરવું ॥ ૧૪ ॥ પછી ભક્તિથી નમ્ર રાખેલાં ચિત્તવડે સ્તોત્ર વોલીને સ્તુતિ કરવી. પછી પૂજનમાં જે પદાર્થ અવશેષ રહેલ હોય તેને સુંધીને વઢી
પાછી ભગવાનની પૂજા કરવી ॥ ૧૫ ॥ પતિને પરમેશ્વર જાણીને પરમ ભક્તિપૂર્વક તેને પ્રિય પદાર્થોથી પતિની સેવા કરવી. પતિએ પળ પ્રેમ રાખીને
પોતાની સ્ત્રીનાં હલકાં મોટાં સઘळाં કામમાં મદદ દેવી ॥ ૧૬ ॥

સ્ત્રી અને પુરુષમાં એક કરે તે બને એ કરેલું ગણાય છે એટલા માટે જેટલા દિવસ સ્ત્રી રજસ્વલા હોવા વગેરે કારણથી પૂજન કરવામાં અયોગ્ય હોય તે-ટલા દિવસ સાવધાનપણથી પતિ એ કામ ચલાવવું ॥ ૧૭ ॥ આ વિષ્ણુનું વ્રત કરતાં વચમાં તેને કોઈ રીતે તોડવું નહિ. બ્રાહ્મણોની અને પતિ-પુત્રવાલી સ્ત્રીઓની માલા, ચંદન, બલિ અને અલંકારોથી પૂજા કરવી તેમજ ભક્તિપૂર્વક નિયમ રાત્રીને રોજ ભગવાનની પૂજા કરવી ॥ ૧૮ ॥ ભગ-વાનની મૂર્તિને તેના સ્થાનકમાં પધરાવી તેની આગળ જે નૈવેદ્ય ધન્યું હોય તે પોતે ખાવું. કેમ કે તેથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે અને સર્વ મનોરથની સિદ્ધિ થાય છે ॥ ૧૯ ॥ આવી રીતના પૂજનના પ્રકારથી ચાર અને અધિક માસ હોય તો તેર મહિના એટલે બરાબર એક વર્ષ પુરું કરીને પ-તિવ્રતા સ્ત્રી એ છે છે દિવસે એટલે કાર્તિક મહિનાની અમાવાસ્યાને દિવસે ઉપવાસ કરવો ॥ ૨૦ ॥ પ્રાતઃકાલે જલનું આચમન લઈ તથા પ્રથમની

કૃતમેકતરેણાપિ દંપત્યોરુભયોરપિ ॥ પત્ન્યાં કુર્યાદનર્હ્યાં પતિરેતત્સમાહિતઃ ॥ ૧૭ ॥ વિષ્ણોર્વ્રતમિદં વિમ્નન્ન વિહન્યાત્કથંચન ॥ વિપ્રાન્ સ્ત્રિયો વીરવતીઃ સગંધબલિમંદનૈઃ ॥ અર્ચેદદરહર્ભત્યા દેવં નિયમમાસ્થિતઃ ॥ ૧૮ ॥ ઉદ્રાસ્ય દેવં સ્વે ધામ્નિ તન્નિવેદિતમ-વ્રતઃ ॥ અઘાદાલવિશુદ્ધ્યર્થં સર્વકામર્દ્ધયે તથા ॥ ૧૯ ॥ એતેન પૂજાવિધિના માસાન્ દ્વાદશહાયનમ્ ॥ નીત્વા યથોપચરેત્સાઘ્વી કા-તિકે ચરમેઽહ્નિ ॥ ૨૦ ॥ ધ્યોઽશ્વતેઽપ ઉપસ્થસ્ય કૃષ્ણમભ્યર્ચ્ય પૂર્વવત્ ॥ પયઃશ્રુતેન હુહ્યાચરુણા સહસર્પિષા ॥ પાકયન્નવિધાનેન દ્વાદશૈવાહુતીઃ પતિઃ ॥ ૨૧ ॥ આશિષઃ શિરસાદાય દ્વિજૈઃ પ્રીતૈઃ સમીરિતાઃ ॥ પ્રણમ્ય શિરસા ભક્ત્યા ભુંજીત તદનુજ્ઞયા ॥ ૨૨ ॥ આચાર્યમગ્રતઃ કૃત્વા વાગ્યતઃ સહ બંધુભિઃ ॥ દ્વાપત્યૈ ચરોઃ શેષં સુપ્રજસ્ત્વં સુસૌભગમ્ ॥ ૨૩ ॥ એતચ્ચરિત્વા વિધિવદ્રતં વિભો-રભીષ્મિતાર્થં લભતે પુમાનિહ ॥ સ્ત્રીત્વેતદાસ્થાય લભેત સૌભગં શ્રિયં પ્રજાં જીવપતિં યશોઽદ્યમ્ ॥ ૨૪ ॥ કન્યા ચ વિંદેત સમગ્ર-લક્ષણં વરં ત્વવીરા હતકિલ્બિષા ગતિમ્ ॥ મૃતપ્રજા જીવસુતા ધનેશ્વરી સુદુર્ભગા સુભગા રૂપમગ્ર્યમ્ ॥ ૨૫ ॥ ॥

રીતે ભગવાનનું પૂજન કરી ‘પાર્વણ સ્થાલીપાક’ ની રીતિપ્રમાણે દૂધમાં રાંધેલા ચરુથી પતિ એ ધીસહિત ચાર આહુતિ હોમવી ॥ ૨૧ ॥ રાત્રી થ-એલા બ્રાહ્મણો એ પેલા આશીર્વાદ માથે ચઢાવી, ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરી તેની આજ્ઞા લઈને જમવું ॥ ૨૨ ॥ આચાર્યને આગળ કરી, મૌન રાત્રી બંધુઓની સાથે રહી, સારી પ્રજા આપનાર અને સૌભાગ્ય વધારનાર એ ચરુનો શેષ ભાગ સ્ત્રીને સ્વરાવવો ॥ ૨૩ ॥ આ વ્રત વિધિપ્રમાણે કરવાથી પુરુષને ભગવાન્ પાસેથી મનવાંછિત ફલ મળે છે અને સ્ત્રી આ વ્રત કરે તો તેને સૌભાગ્ય, લક્ષ્મી, પ્રજા, યશ અને ઘર મળે તથા પતિનું ચિરંજીવીપણું થાય ॥ ૨૪ ॥ કન્યા આ વ્રત કરે તો તેને સઘળાં શુભ લક્ષણવાળો વર મળે. વિધવા આ વ્રત કરે તો તેનાં પાપ મટે અને સારી ગતિ મળે. જેનાં છો-કરાં મરી જતાં હોય તે સ્ત્રીનાં છોકરાં જીવતાં રહે. નિર્ધન હોય તે ધનવાન્ થાય, અભાગી હોય તે સારાં ભાગ્યવાલી થાય, અને કુરુપ હોય તે સુરુપ

थाय जे रंगी होय ते आ व्रत करे तो रोगथी मुक्त थतां हष्ट पुष्ट थाय. शुभ कामसां आ आख्याननो पाठ करे तो पितृ अने देवताओंने अनंत वृत्ति मळे ॥ २५ ॥ २६ ॥ होम पूरो थाय त्यारे अभि, लक्ष्मीजी अने भगवान् प्रसन्न थइने सर्व मनोरथ पूरा करे. हे परीक्षित राजा ! आ

विंदेद्विरूपा विरुजा विमुच्यते य आमयावीन्द्रियकल्पदेहम् ॥ एतत्पठन्नाभ्युदये च कर्मण्यनंतवृत्तिः पितृदेवतानाम् ॥ २६ ॥
तुष्टाः प्रयच्छंति समस्तकामान्होभावसाने द्रुतमुक् श्रीर्हरिश्च ॥ राजन्महन्मरुतां जन्म पुण्यं दितेव्रतं चाभिहितं महत्ते ॥ २७ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे पुंसवनव्रतकथनं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ समाप्तोऽयं षष्ठस्कंधः ॥ ६ ॥ ॥

पवित्र अने मोटुं मरुतना जन्मनुं आख्यान तथा दितिए करेलुं मोटुं व्रत तमारी पासे कही संभळावुं ॥ २७ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना षष्ठस्कंधनो ओगणीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १९ ॥ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते षष्ठस्कंधः समाप्तः ॥

चित्र. प्रे. मु.

सत्यमत्कंध नृसिंहावतार.

॥अथ श्रीमद्भागवते सप्तमस्कंधः प्रारभ्यते॥

कारनुं देखायछे, तेम भगवान् एकरूपज छे तोपण देव, दैत्य अने राक्षसो वगेरेमां भिन्न भिन्न रूपे जणायछे. परंतु ए देव वगेरेनां शरीरोथी प्रत्यक्ष रीते जुदा प्रतीत थता नथी. विद्वान्लोको स्वभाववाद, कालवाद अने कर्मवादनां निषेध करीने, कार्यो देखावा उपरथी पोताना जीवात्माने विचारशक्तिथी जुदो जाणछे ॥ ९ ॥ ज्यारे जीवने भोग आपवासारू परमेश्वरने शरीरो उत्पन्न करवानी इच्छा थायछे स्यारे ते, पोतानी मायाथी रजोगुणने जुदो वधारेछे; ज्यारे विचित्र शरीरोमां क्रीडा करवानी इच्छा थायछे स्यारे सत्वगुणने जुदो वधारेछे अने ज्यारे संहार करवानी इच्छा थायछे स्यारे तमोगुणने जुदो वधारेछे ॥ १० ॥ ए अजन्मा ईश्वर काल प्रधान के पुरुषने पण परतंत्र नथी. प्रधान अने पुरुषरूपना निमित्तथी अमोघ काम करनार ए ईश्वर, काल के जे प्रधान अने पुरुषनो सहाय छे तेने पोतेज सजेछे. ए काल ज्यारे सत्वगुणने वधारेछे स्यारे मोटी कीर्त्तिवाळा ईश्वर पण जाणे देवनो समूह के जेमां सत्वगुण प्रधान छे तेने वधारता होय अने देवताओ उपर प्रीतिनेलीधे, रजोगुण तथा तमोगुणना वधारवाळा अने देवताओना शत्रुरूप असुरोनो नाश

यदा सिसृक्षुः पुर आत्मनः परो रजः सृजत्येष पृथक् स्वमायया ॥ सत्त्वं विचित्रासु रिरंसुरीश्वरः शयिष्यमाणस्तम ईरयत्यसौ ॥ १० ॥
कालं चरंतं सृजतीश आश्रयं प्रधानपुंभ्यां नरदेव सत्यकृत् ॥ य एष राजन्नपि काल ईशिता सत्त्वं सुरानीकमिवैधयत्यजः ॥ त-
त्यत्नीकानसुरान्सुरप्रियो रजस्तमस्काच् प्रमिणोलुरुश्रवाः ॥ ११ ॥ अत्रैवोदाहृतः पूर्वमितिहासः सुरर्षिणा ॥ प्रीत्या महाकृतौ
राजन् पृच्छतेऽजातशत्रवे ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा महाद्भुतं राजा राजसूये महाकृतौ ॥ वासुदेवे भगवति सायुज्यं चेदिभूभुजः ॥ १३ ॥ त-
त्रासीनं सुरऋषिं राजा पांडुसुतः कृतौ ॥ पप्रच्छ विस्मितमना मुनीनां शृण्वतामिदम् ॥ १४ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ अहो
अत्यद्भुतं ह्येतद्बलैकांतिनामपि ॥ वासुदेवे परे तत्त्वे प्रामिथ्रैयस्य विद्विषः ॥ १५ ॥ ॥

करता होय एम जणायछे. कालशक्तिनेलीधे क्षोभ पामेला गुणोमां रहेली विषमता, समीपपणानेलीधे तेओना अधिप्राता ईश्वरमां स्फुरेछे पण वा-
स्तविक रीते ईश्वरमां विषमता नथी ॥ ११ ॥ भगवाने दितिना पुत्र हिरण्यकशिपु अने हिरण्यक्षने माच्या ए पण कांई देवताओना पक्षपातथी न-
हि पण सनकादिकना शापथी तेओने असुरनी योनि प्राप्त थइ हती स्यां तेओनी उपर अनुग्रह करवानेमाटेज माच्या छे. भगवानने पोते राग-द्वेषा-
दिकथी रहित छतां दैत्योने माच्या ए विषयमां पूर्वे नारदजीए युधिष्ठिर राजानी पासे इतिहास कह्यो छे. राजसूय यज्ञमां युधिष्ठिर राजाए पूछयुं
हुतुं अने नारदजीए प्रीतिथी कह्युं हुतुं ॥ १२ ॥ राजसूय नामना मोटा यज्ञमां शिशुपालनो आत्मा भगवानना स्वरूपमां मळी गयो ए अद्भुत
वात जोइ विस्मय पामेला युधिष्ठिर राजाए मुनिजनो सांभळतां नारदजीने नीचेप्रमाणे पूछयुं हुतुं ॥ १३ ॥ १४ ॥ युधिष्ठिर राजा पूछेछे.— अहो
खरा भक्तोने पण नथी मळती एवी परमतत्त्वरूप भगवाननी प्राप्ति, निरंतर द्वेष करनारा शिशुपालने थई ए मोटुं अद्भुत छे ॥ १५ ॥ ॥

આ વાતને અમે સઘડા જાળવાને ઇચ્છીએ છીએ. વેનરાજા ભગવાનની નિંદા કરતો હતો તેથી તેને તો બ્રાહ્મણોએ નરકમાં નાલ્યો હતો માટે શિશુ-પાલને પણ નરકમાં પહોંચી ગયો હતો ॥ ૧૬ ॥ પાપી શિશુપાલ અને દુર્બુદ્ધિ દંતવક્ત્ર, એ બેય જાળ બોલવા શીલ્યા ત્યાંથી છેક હમણાંસુધી અવિના-શી પરબ્રહ્મ ભગવાનની ઉપર ક્રોધ અને મત્સર રાખતા હતા તથા વારંવાર ગાલો દેતા હતા તે છતાં તેઓની જીભમાં ધોલો કોઠ નીકળ્યો નહિ અને નરકમાં પણ પડ્યા નહિ એટલુંજ નહિ પણ સર્વ લોકો જોતાં છતાં ભગવાન કે જેનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થવું બહુજ અશક્ય છે તેમાં અનાયાસથી લય પા-મી ગયા એ શી રીતે ઘટે ? ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ જેમ દીવાની જ્વાલા વાયુથી ભમે તેમ આ અત્યંત અદ્ભુત વિષયમાં મારી બુદ્ધિ પણ ભમે છે માટે તેમાં જે કારણ હોય તે કૃપા કરીને આપ કહો ॥ ૨૦ ॥ શુકદેવજી કેહે છે.— એ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિર રાજાનું વચન સાંભળી પ્રસન્ન થઈ નારદમુનિને

एतद्देदितुमिच्छामः सर्व एव वयं मुने ॥ भगवन्निंदया वेनो द्विजैस्तमसि पातितः ॥ १६ ॥ दमघोषसुतः पाप आरभ्य कलभाष-
णात् ॥ संप्रत्यमर्षी गोविंदे दंतवक्त्रश्च दुर्मतिः ॥ १७ ॥ शपतोरसकृद्विष्णुं यद्रह्य परमव्ययम् ॥ श्वित्रो न जातो जिह्वायां नांघं
विविशतुस्तमः ॥ १८ ॥ कथं तस्मिन् भगवति दुरवग्राहयामनि ॥ पश्यतां सर्वलोकानां लयमीयतुरंजसा ॥ १९ ॥ एतद्भ्राम्यति मे बुद्धि-
र्दीर्घार्चिरिव वायुना ॥ ब्रूहेतदद्भुततमं भगवांस्तत्र कारणम् ॥ २० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ राज्ञस्तद्वच आकर्ण्य नारदो भगवानुपि ॥
तुष्टः प्राह तमाभाष्य शृण्वंत्यास्तस्सदः कथाः ॥ २१ ॥ नारद उवाच ॥ निंदनस्तवसत्कारन्यक्कारार्थं कलेवरम् ॥ प्रधानपरयो राजन्न-
विवेकेन कल्पितम् ॥ २२ ॥ हिंसा तदभिमानेन दंडपारुष्ययोर्यथा ॥ वैषम्यमिह भूतानां ममाहमिति पार्थिव ॥ २३ ॥ यन्निवद्धो-
ऽभिमानोऽयं तद्ब्रधात्प्राणिनां वधः ॥ तथा न यस्य कैवल्यादभिमानोऽखिलात्मनः ॥ परस्य दमकर्तुर्हि हिंसा केनास्य कल्प्यते ॥ २४ ॥

તે સભા સાંભળતાં નીચેપ્રમાણે કથા કહી ॥ ૨૧ ॥ નારદજી કેહે છે.—હે રાજા ! નિંદા, સ્તુતિ, સત્કાર અને તિરસ્કાર જેને થઈ ના માનવામાં આવે છે તે દેહ, પ્રકૃતિ-પુરુષના અવિવેકથીજ કલ્યાણ છે ॥ ૨૨ ॥ તે દેહના અભિમાનથી પ્રાણિયોને જેમ હું અને મારું એવી વિષમતા તથા મારવાથી અને ગાલ દેવાથી પીડા થાય છે તેવી રીતે જીવને થતી નથી ॥ ૨૩ ॥ જે દેહમાં અભિમાન બંધાઈ છે તે દેહના વધથી મારો વધ થયો એમ બીજાઓને જેમ લાગે છે તેમ રીતે જીવને લાગતું નથી; કેમ કે રીતે જીવને પોતે એકજ અને સર્વના આત્મા છે તેથી તેમને દેહાભિમાનજ નથી. એ રીતે જીવને મારે છે તો પણ તેઓની ઉપર અનુગ્રહ કરવાને માટેજ, પણ તેઓનું મુંડું કરવાને માટે નહિ. કેમ કે એ, સર્વથી પર અને સર્વના શાસ્તા છે. એ રીતે જીવને કોઈ તરફથી પીડા થાય છે એમ તો કયા કારણથી કલ્પી શકાય ? ॥ ૨૪ ॥

૧ આ વલતમાં દંતવક્ત્રનો વધ થયો ન હતો તોપણ તેની જન્મપત્ની ઉપરથી થયા જેવો ગણીને કહ્યું છે.

ઈશ્વરને કોઈપણ કરેલી નિંદા વગેરેથી વિષમતા પ્રાપ્ત થતી માટે વૈર, ભક્તિ, ભય, સ્નેહ અને કામ એ પાંચ ઉપાયોમાંથી ગમે તે ઉપાયથી ઈશ્વરમાં મન જોડવું. અને જેવું મન જોડાઈ જાય તે કોઈ રીતે ઈશ્વરશિવાય બીજું કોઈ દેવે નહિ ॥ ૨૫ ॥ તેમાં પણ વૈરના અનુબંધથી માણસ જેવો તન્મય થઈ જાયછે તેવો ભક્તિયોગથી થતો નથી એવો મારો નિશ્ચય છે ॥ ૨૬ ॥ ભમરીએ પોતાના દરમાં રોકેલો કીડો ક્રોધ અને ભયના યોગથી ભમરીરૂપ જ થઈ જાયછે. એ પ્રમાણે માયાથી મનુષ્ય થઈ જાય ઈશ્વર ભગવાનનું વૈરનેલીધે ચારંવાર ધ્યાન થવાથી પાપનો નાશ થતાં શિશુપાલાદિક ભગવાનને પામી ગયાછે ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ જેમ ભક્તિથી ઈશ્વરમાં મન રચાય છે તેમ કાર્મથી દેવેથી, ભયથી, અને સ્નેહથી પણ મન રાક્ષીને ઘણા જણ પાપમાંથી છૂટી-જતાં ભગવાનની ગતિને પામ્યા છે ॥ ૨૯ ॥ વેનમાં તો ભક્તિ વગેરે પાંચ પ્રકારોમાંથી કોઈ પણ પ્રકાર હતો નહિ તેથી તે નરકમાં પડ્યો હતો. માટે

તસ્માદ્દેરાનુબંધેન નિર્વેરેણ ભયેન વા ॥ સ્નેહાત્કામેન વા યુજ્યાત્કથંચિન્નેક્ષતે પૃથક્ ॥ ૨૫ ॥ યથા વૈરાનુબંધેન મર્ત્યસ્તન્મયતામિયા-
ત્ ॥ ન તથા ભક્તિયોગેન ઇતિ મે નિશ્ચિતા મતિઃ ॥ ૨૬ ॥ કીટઃ પેશસ્કૃતા રુદ્ધઃ કુઙ્કયાયાં તમનુસ્મરન્ ॥ સંરંભયયોગેન વિંદતે
તત્સ્વરૂપતામ્ ॥ ૨૭ ॥ એવં કૃષ્ણે ભગવતિ માયામનુજ ઈશ્વરે ॥ વૈરેણ પૂતપાપ્માનસ્તમીયુરનુચિંતયા ॥ ૨૮ ॥ કામાદ્દેશાદ્રયાત્સે-
હાઘથા ભક્ત્યેશ્વરે મનઃ ॥ આવેશ્ય તદધં હિત્વા બહવસ્તદ્ગતિં ગતાઃ ॥ ૨૯ ॥ કતમોઽપિ ન વેનઃ સ્યાત્સંચાનાં પુરુષં પ્રતિ ॥ તસ્મા-
ત્કેનાપ્યુપાયેન મનઃ કૃષ્ણે નિવેશયેત્ ॥ ૩૦ ॥ માતૃષ્વસ્યેયો વશ્રેયો દંતવક્રશ્ચ પાંડવ ॥ પાર્ષદપ્રવરૌ વિષ્ણોર્વિપ્રશાપાસ્પદાશ્ચુતૌ
॥ ૩૧ ॥ યુધિષ્ઠિર ઉવાચ ॥ કીદૃશઃ કસ્ય વા શાપો હરિદાસાભિમર્શનઃ ॥ અશ્રદ્ધેય ઇવાભતિ હરેરેકાંતિનાં ભવઃ ॥ ૩૨ ॥ દેર્હેન્દ્રિ-
યાસુહીનાનાં વૈકુંઠપુરવાસિનામ્ ॥ દેહસંબંધસંવદ્ધમેતદાભ્યાતુમર્હસિ ॥ ૩૩ ॥ નારદ ઉવાચ ॥ એકદા બ્રહ્મણઃ પુત્રા વિષ્ણોર્લોકે
યદૃચ્છયા ॥ સનંદનાદયો જગમુશ્રંતૌ શુવનત્રયમ્ ॥ ૩૪ ॥

કોઈ પણ ઉપાયથી ભગવાનમાં મન રાખવું ॥ ૩૦ ॥ હે પાંડવ ! તમારી માત્રીના દીકરા શિશુપાલ અને દંતવક્ર પ્રથમ ભગવાનના મોટા પાર્ષદ હતા તે બ્રાહ્મણોના શાપથી પદ્મપ્રથમ થયા હતા ॥ ૩૧ ॥ યુધિષ્ઠિર રાજા પૂછેછે. — એ ભગવાનના દાસોને પણ પરાભવ કરનાર શાપ કોનો હતો અને કેવો હતો ? ભગવાનના સાચા ભક્તોને અવતાર થાય એ તો ન માનવા જેવી વાત જણાય છે ॥ ૩૨ ॥ શુદ્ધ સત્વગુણવાળા વૈકુંઠવાસીઓને પ્રાકૃત દેહ આવ્યો એ વિષયના સંબંધમાં જે આભ્યાન હોય તે આપે કેહેવું જોઈએ ॥ ૩૩ ॥ નારદજી કેહેછે. — એક દિવસે બ્રહ્માના પુત્રો સનકાદિક, ત્રૈલોક્યમાં ફરતા ફરતા યદૃચ્છાથી વૈકુંઠલોકમાં ગયા ॥ ૩૪ ॥

? ગોપીઓ કામદેવથી ભગવાનને પામી છે. ૨ શિશુપાલાદિક દ્રેષ્યથી પામ્યા છે. ૩ કંસાદિક ભયથી પામ્યા છે. ૪ પાંડવો સ્નેહથી પામ્યા છે.

ए सनकादिक, मरीचि वगेरेथी पण मोटी अवस्थाना हता तोपण पांच के छ वर्षना बालक जेवडा लागता हता अने नम्र हता तेथी तेओने बालक जाणीने भगवानना बे द्वारपालोए अंदर जतां अटकाव्या ॥ ३५ ॥ आम थवाथी कोप पामेला ते ब्राह्मणोए तेओने शाप दीधो के-‘भगवानना चरणनुं समीप के जे रजोगुण तथा तमोगुणथी रहित छे त्यां रेहेवाने तमे योग्य नथी एटलमाटे हे मूर्खों ! अहींथी तुरत असुरनी नीचयोनिमां जाओ ॥ ३६ ॥ आप्रमाणे शाप लागवाथी ए बे द्वारपालो वैकुण्ठलोकमांथी पडता हता, ते समये दया लावीने सनकादिकोए कहुं के ‘तमे त्रण जन्म पछी पाछा आ लोकमां आवसो’ ॥ ३७ ॥ ए बे द्वारपालो दितिना पुत्र थया तेमां मोटो हिरण्यकशिपु थयो अने नहानो हिरण्याक्ष थयो. ए बेय भाइ-ओने दैत्य अने दानवो प्रणाम करता हता ॥ ३८ ॥ एओमांथी हिरण्यकशिपुने भगवाने नृसिंहावतार धरीने मान्यो अने हिरण्याक्षने वराहोने अवतार

पंचषट्पायनार्भाः पूर्वेषामपि पूर्वजाः ॥ दिग्वाससः शिशून्मत्वा द्वास्थौ तान्प्रत्यषेधताम् ॥ ३५ ॥ अशपन्कुपिता एवं युवां वासं न चार्हथः ॥ रजस्तमोभ्यां रहिते पादमूले मधुद्विषः ॥ पापिष्ठामासुरीं योनिं बालिशौ यातमाश्वतः ॥ ३६ ॥ एवं शप्तौ स्वभवना-स्वतंतौ तैः कृपालुभिः ॥ प्रोक्तौ पुनर्जन्मभिर्वा त्रिभिलोकैकाय कल्पताम् ॥ ३७ ॥ जज्ञाते तौ दितेः पुत्रौ दैत्यदानववन्दितौ ॥ हिर-ण्यकशिपुर्ज्येष्ठो हिरण्याक्षोऽनुजस्ततः ॥ ३८ ॥ हतो हिरण्यकशिपुर्हरिणा सिंहरूपिणा ॥ हिरण्याक्षो धरोद्धारे विभ्रता सौकरं वपुः ॥ ३९ ॥ हिरण्यकशिपुः पुत्रं प्रह्लादं केशवप्रियम् ॥ जिघांसुरकरोन्नाना यातना मृयुहेतवे ॥ ४० ॥ सर्वश्रुतात्मभृतं तं प्र-शांतं समदर्शनम् ॥ भगवत्तेजसा स्पृष्टं नाशक्रोद्धंतुमुद्यमैः ॥ ४१ ॥ ततस्तौ राक्षसौ जातौ केशिन्यां विश्रवःसुतौ ॥ रावणः कुंभक-र्णश्च सर्वलोकोपतापनौ ॥ ४२ ॥ तत्रापि राघवो भूत्वा न्यहनच्छापमुक्तये ॥ रामवीर्यं श्रोष्यसि त्वं मार्कण्डेयमुवात्प्रभो ॥ ४३ ॥ तवेव क्षत्रियौ जातौ मातृष्वत्सालजौ तव ॥ अधुना शापनिर्मुक्तौ कृष्णचक्रहतांहसौ ॥ ४४ ॥

धरी पातालमांथी पृथ्वी लावती वेळाए मान्यो ॥ ३९ ॥ हिरण्यकशिपुए पोतानो पुत्र प्रल्हाद के जे भगवाननो भक्त हतो तेने मारी नाखवासारू अनेक दुःख दीधां हतां के जेथी पोतानुंज मरण थयुं ॥ ४० ॥ सर्व प्राणीओना आत्मारूप, शांत, सघळे ठेकाणे ब्रह्म जोनार अने भगवानना तेजथी व्याप्त थएला प्रल्हादने मारी नाखवाने घणा घणा उद्यम कच्या तो पण मारी शक्त्यो नहि ॥ ४१ ॥ पछी ए बे जणा, विश्रवा ऋषिनी स्त्री केशिनीना दीकरा रावण अने कुंभकर्ण नामना राक्षस थया हता अने तेओ सर्व लोकोने मोटुं दुःख आपता हता ॥ ४२ ॥ त्यां पण भगवाने रामचंद्रजीनो अवतार धरी शापथी छो-डाववानेसारू तेओने मान्या हता. हे युधिष्ठिर राजा ! मार्कण्डेय ऋषिने मुखेथी तमे रामचंद्रजीनुं पराक्रम सांभळशो ॥ ४३ ॥ ए बे जणाज पाछा तमारी माशिओना दीकरा शिशुपाल अने दंतवक्र नामना क्षत्रियो थया हता तेओ हमणां भगवानना चक्रथी पापनो नाश थतां शापथी छुटी गया ॥ ४४ ॥

वैरना अनुबंधी तीव्र थपलां ध्याने भगवद्रूपणाने पमाडेल ते भगवानना पार्षदो पाछा भगवाननुं समीप पामी गया छे ॥ ४५ ॥ युधिष्ठिर राजा वृछेछे.—हे महाराज ! महात्मा अने प्यारा पुत्र प्रल्हादनी उपर हिरण्यकशिपुने द्वेष शी रीते थयो ? अने प्रल्हादने भगवाननी परम भक्ति शा कारणयी थई ? ते मने कहो ॥ ४६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो पेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ नारदजी केहेछे.—वराहरूपी भगवाने इंद्रना पक्षपातथी हिरण्याक्षने मारी नाख्यो तेनेलीधे हिरण्यकशिपुने क्रोधथी अने शोकथी घणो परिताप थयो ॥ १ ॥ ए हिरण्यकशिपु क्रोधथी व्यास थई जतां होठ डसीने कोपरूप अधिना धुमाडाथी धूम्र थपला आकाशने बळती आख्योथी जोवा लाग्यो ॥ २ ॥ विकराल दाढो

वैराजुबंधीव्रेण ध्यानेनाच्युतसात्मनाम् ॥ नीतौ पुनर्हरेः पार्श्वं जग्मतुर्विष्णुपार्षदौ ॥ ४५ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ विद्वेषो दयिते पुत्रे कथमासीन्महात्मनि ॥ ब्रूहि मे भगवन्नेन प्रह्लादस्याच्युतात्मता ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ भ्रातर्येवं विनिहते हरिणा क्रोडमूर्तिना ॥ हिरण्यकशिपू राजन्यर्यतप्यद्रुषा शुचा ॥ १ ॥ आह चेदं रुषा घूर्णः संदष्टदशनच्छदः ॥ कोपोज्ज्वलद्भ्यां चक्षुर्भ्यां निरीक्षन्धूम्रमंबरम् ॥ २ ॥ करालदंष्ट्रोमृदुष्टा दुष्पेक्ष्यचुक्रुदीमुखः ॥ शूलमुद्यम्य सदसि दानवानिदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ भो भो दानवदैतेया द्विमूर्द्धन् व्यक्ष शंबर ॥ शतबाहो हय-ग्रीव नमुचे पाक इत्वल ॥ ४ ॥ विप्रचित्ते मम वचः पुलोमन् शकुनादयः ॥ शृणुतानंतरं सर्वे क्रियतामाशु मा चिरम् ॥ ५ ॥ सपत्नैर्घातितः क्षुद्रैर्भ्राता मे दयितः सुहृत् ॥ पार्ष्णिप्राहेण हरिणा सभेनाप्युपधावनैः ॥ ६ ॥ तस्य त्यक्तस्वभावस्य घृणेर्मयावनौ-कसः ॥ भजंतं भजमानस्य बालस्यैवास्थिरात्मनः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

अने भयंकर दृष्टि तथा कपालमां चडेली भमरनेलीधे तेना मोढांनी सामुं कोइथी पण जोवातुं न हतुं एवा क्रोधथी सभावबे त्रिशूल उपाडीने तेणे दानवोंने नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ ३ ॥ हिरण्यकशिपु केहेछे.— हे द्विमूर्द्धा ! हे व्यक्ष ! हे शंबर ! हे शतबाहु ! हे हयग्रीव ! हे नमुचि ! हे पाक ! हे इत्वल ! हे विप्रचित्ति ! अने हे शकुन वगैरे दानवो अने दैत्यो ! मारूं वचन सांभळो अने सांभळीने तेप्रमाणे तमे सघळा उतावळे करो, विलंब नहि करवो ॥ ४ ॥ ५ ॥ विष्णु जोके सर्वने समान छे तोपण मारा क्षुद्र शत्रु देवताओए खुशामतथी तेने पोताना पक्षमां लई तेनी पासे मारा भाई हिरण्याक्षने मराव्यो छे ॥ ६ ॥ एटलामाटे, पोतानी समता छोडी देनार, तेजोमय छतां पण मायाथी सुवर बनेल, जे जे भजे तेने अनुसरनार अने बालकनी पेठे अस्थिर

१ आ बीजा अध्यायमां हिरण्यकशिपुए विष्णुना द्वेषनेलीधे दानवोंने पासे लोकोने खराब करावी पोताना भाई हिरण्याक्षना पुत्रो वगैरेनी सांत्वना करी ए कथा केहेवामां आवशे.

चित्तवाळा ए विष्णुनुं गळुं मारा त्रिशूलथी कापी नाखीने तेनां घणां लोहीथी मारो भाई के जेने लोहीज प्यारुं हतुं तेनुं तर्पण करीश त्यारे मारो परिताप मटशे ॥ ७ ॥ ८ ॥ कपटी अने मुंडुं करनारो ए विष्णु मरी जशे एटले झाडनुं मूल कपाइ जतां शाखाओनी पेटे देवताओ पोतानी मेळेज सुकाइ जशे; केस के एओनुं जीवन तो विष्णुज छे ॥ ९ ॥ पण ते पेहेलां तमे, ब्राह्मणो अने क्षत्रियो जेमां घणा वधी गया छे एवी पृथ्वीमां जाओ अने त्यां जइने तप, यज्ञ, वेदाध्ययन, व्रत अने दान करनाराओने मारी नाखो; केस के ए यज्ञरूप अने धर्ममय विष्णुनुं मूल ब्राह्मणोनी क्रियाओ छे. देवता, ऋषि, पितृ, भूत अने धर्मनो मोटो आश्रय विष्णुज छे अने ए लोको मने नहि गणकारीने विष्णुने भजेछे एटलामाटे ए लोको मारी नाखवा योग्य छे ॥ १० ॥ ११ ॥ ज्यां ज्यां ब्राह्मणो, गायो, वेद, वर्ण, आश्रम अने क्रियाओ होय ते ते देशमां जाओ, सळगावी दो अने यज्ञना

मच्छूलभिन्नग्रीवस्य क्षुरिणा रुधिरण वै ॥ रुधिरप्रियं तर्पयिष्ये भ्रातरं मे गतव्यथः ॥ ८ ॥ तस्मिन्कूटेऽहिते नष्टे कृत्तमूले वनस्पतौ ॥ विटपा इव शुष्यंति विष्णुप्राणा दिवौकसः ॥ ९ ॥ तावद्यात भुवं यूयं विप्रक्षत्रसमेधिताम् ॥ सूदयध्वं तपोयज्ञस्वाध्यायव्रतदानिनः ॥ १० ॥ विष्णुर्द्विजक्रियामूलो यज्ञो धर्ममयः पुमान् ॥ देवर्षिपितृभूतानां धर्मस्य च परायणम् ॥ ११ ॥ यत्र यत्र द्विजा गावो वेदा वर्णाश्रमाः क्रियाः ॥ तं तं जनपदं यात संदीपयत वृश्रत ॥ १२ ॥ इति ते भर्तुर्निर्देशमादाय शिरसादृताः ॥ तथा प्रजानां कदनं विदधुः कदनप्रियाः ॥ १३ ॥ पुरग्रामप्रजोद्यानक्षेत्रारामाश्रमाकरान् ॥ खेटखर्वयोषांश्च ददद्गुः पत्तनानि च ॥ १४ ॥ केचित्खनि-त्रैर्विभिदुः सेतुप्राकारगोपुरान् ॥ आजीव्यांश्चिच्छिदुर्वृक्षान्केचित्परशुपाणयः ॥ प्रादहञ्छणान्यन्ये प्रजानां ज्वलितोत्सुकैः ॥ १५ ॥ एवं विप्रकृते लोके दैत्यैर्द्रातुचरैर्मुहुः ॥ दिवं देवाः परित्यज्य भुवि चेरुलक्षिताः ॥ १६ ॥

उपयोगी वृक्षोने कापी नाखो ॥ १२ ॥ नारदजी कहेछे.—एप्रमाणे पोताना स्वामीनी आज्ञाने माथे चडावी तैयार धएला अने जेओने घातपात-ज बहालो छे एवा दैत्यो तेप्रमाणे प्रजाओनुं कंदन करवा लाग्या ॥ १३ ॥ शोहेर, गाम, नेह, बगीचा, खेत, वाडीओ, आश्रमो, खाण्यो, खेडुओ-नां गामडां, पहाडी गामो, राजधानीओ अने आहेर लोकोनां स्थानकोने बाळवा लाग्या ॥ १४ ॥ केटलाएक दैत्यो पुल, किछा अने दरवाजाओने हथियारोथी तोडवा लाग्या. केटलाएके कुवाडा हाथमां लइने लोकोने आजीविका आपनारां मोटां वृक्षो कापवा मांड्यां. केटलाएक, बळतां ला-कडां लई लोकोनां घर बाळवा लाग्या ॥ १५ ॥ एप्रमाणे हिरण्यकशिपुना अनुचरो, लोकोने खराब करवा लागतां देवताओ स्वर्गने छोडी दइने छानामाना धरतीमां फरता हता ॥ १६ ॥

दुःख पामेला हिरण्यकशिपुए मरी गएला भाइनी क्रियाओ करीने शकुनि, शंवर, धृष्ट, भूतसंतापन, वृक, कालनाभ, महानाभ, हरिश्मश्रु अने उ-
त्कच नामना ए भाइना दीकराओनी, एओनी मा रुषाभानुनी अने पोतानी मा दितिनी, सारीवाणीथी देशकालने अनुसरिने नीचेप्रमाणे सांत्वना
करी ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ हिरण्यकशिपु वोल्थो.— हे मा! हे बहु! अने हे दीकराओ ! ए महावीर हिरण्यक्षनो शोक नहि करवो जोइए; केम के
शत्रुनी सामे वध थाय ए तो वखाणवा योग्य अने शूर पुरुषोने अत्यंत प्यारो छे ॥ २० ॥ प्रारब्ध कर्मथी भेळां थतां अने पाछां पोतपोतानां कर्मोथी
जुदां पडतां प्राणियो, पाणीना परबमां जेम भेळां थाय तेम आ संसारमां भेळां थायछे ॥ २१ ॥ वास्तविकरीते पण शोक करवो योग्य नथी; केम के
आत्मा देहादिकथी नोखो होवानेलीधे मरतो नथी, ओछो थतो नथी, शुद्ध छे सर्वमां व्यापक छे अने सर्वज्ञ छे. एटलामाटे तेने मरी गएलो, दुब-
ळो, मेलो, जुदो पडेलो के अज्ञान मानीने शोक नहि करवो जोइए. ए आत्मा, लिंगशरीरमां मिथ्या अभिमान धरवानेलीधे पोतानी भूलथीज उ-

हिरण्यकशिपुव्रतुः संपरेतस्य दुःखितः ॥ कृत्वा कटोदकादीनि भ्रातृपुत्रानसांत्वयत् ॥ १७ ॥ शकुनिं शंवरं धृष्टं भूतसंतापनं वृक-
म् ॥ कालनाभं महानाभं हरिश्मश्रुमथोत्कचम् ॥ १८ ॥ तन्मातरं रुषा भ्रातुं दितिं च जननीं गिरा ॥ श्लक्ष्णया देशकालज्ञ इदमा-
ह जनेश्वर ॥ १९ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ अंबां हे वधूः पुत्रा वीरं माहथ शोचितुम् ॥ रिपोरभिमुखे श्लाघ्यः शूराणां वध ईप्सि-
तः ॥ २० ॥ भूतानामिह संवासः प्रपायामिव सुव्रते ॥ दैवैकत्र नीतानामुन्नीतानां स्वकर्मभिः ॥ २१ ॥ नित्य आत्माऽव्ययः शु-
द्धः सर्वगः सर्ववित्परः ॥ धत्तेऽसावात्मनो लिंगं मायया विमृजन् गुणान् ॥ २२ ॥ यथाऽभसा प्रचलता तर्बोऽपि चला इव ॥ चक्षुषा
भ्राम्यमाणेन दृश्यते चलतीव भूः ॥ २३ ॥ एवं गुणैर्भ्राम्यमाणे मनस्यविकलः पुमान् ॥ याति तत्साम्यतां भद्रे ह्यलिंगो लिंगवा-
निव ॥ २४ ॥ एष आत्माविपर्ययो ह्यलिंगे लिंगभावना ॥ एष प्रियाप्रियैर्योगो वियोगः कर्मसंस्तुतिः ॥ २५ ॥

चां-नीचां शरीरोने अने सुख-दुःखादिकने धारण करेछे ॥ २२ ॥ पाणी हलतुं होय तेथी तेमां प्रतिबिंबित थएलां झाड पण जेम हलतां जणायछे
तेम लिंगशरीरना सुख-दुःखादिक धर्मोथी आत्मासां पण जाणे ते धर्मो आवता होय एम जणायछे. जेम फुदडी फरनारा माणसनी आंख फरती
होय तेनेलीधे ते माणसने धरती फरती होय एम जणायछे तेम गुणोनेलीधे लिंगशरीर फच्या करेछे तेथी, आत्मा जोके परिपूर्ण छे तोपण
जाणे फरतो होय [जन्ममरणादिक पामतो होय] एम जणायछे ॥ २३ ॥ आत्माने वास्तविक रीते लिंगशरीर [अंतःकरण]नो संबंध नथी
तोपण जाणे तेनो संबंध थई गयो होय तेम लिंगशरीरना धर्मो तेमां प्रतीत थायछे ॥ २४ ॥ पोताने देहनो संबंध नहि छतां 'हुं देह छुं' एम मानी
लेबुं एज पोताना स्वरूपनुं उलटापणुं छे ॥ २५ ॥

प्रिय पदार्थनो वियोग, अप्रिय पदार्थોनी प्राप्ति, कर्म, अनेक गर्भोमां प्रवेश, जन्म, मरण, अनेक प्रकारनो शोक, अविवेक अने स्वरूपनी भूल ए सघळुं देहाभिमानथीज थायछे ॥ २६ ॥ शोक करवातुं कारण नहि छातां शोक थायछे ते वृथाज छे ए विषयमां यमराजा अने शबना संबंधीओ-ना संवादरूप एक जुनो इतिहास केहेवायछे ते सांभळो ॥ २७ ॥ उशीनर नामना देशमां सुयज्ञ नामनो एक प्रख्यात राजा हतो. तेने युद्धमां शत्रुओए मारी नाखतां तेनां संबंधीओ तेने वीटीने चारेकोर बेठां हतां ॥ २८ ॥ ए राजातुं रत्नतुं बखतर कपाइ पळुं हतुं; आभूषण अने माळाओ पडी गएलां हतां; बाणथी छाती भेदाइ गई हती; लोहिथी खरडायेलो पळ्यो हतो; केश वीखराइ गया हता; आंब्यो खोटी पडी गई हती; क्रोधथी डसेला होठ एमनेएमज हता; मोटुं धूळथी ढंकाइ गएलुं हतुं अने युद्धमां हाथ तथा हथियारो कपाइ गयां हतां ॥ २९ ॥ ३० ॥ दैवे त्रेप्रमाणे क-

संभवश्च विनाशश्च शोकश्च विविधः स्मृतः ॥ अविवेकश्च चिंता च विवेकास्मृतिरेव च ॥ २६ ॥ अत्रायुदाहरंतीममितिहासं पुरातनम् ॥ यमस्य प्रेतबंधूनां संवादं तं निबोधत ॥ २७ ॥ उशीनरेष्वभूद्राजा सुयज्ञ इति विश्रुतः ॥ सपत्नैर्निहतो युद्धे ज्ञातयस्तमुपासत ॥ २८ ॥ विशीर्णरत्नकवचं विभ्रष्टाभरणसजम् ॥ शरानिर्भिन्नहृदयं शयानममृगविलम् ॥ २९ ॥ प्रकीर्णकेशं ध्वस्ताक्षं रभसा दष्टदृच्छम् ॥ रजः कुंडमुखांभोजं छिन्नायुधभुजं मृधे ॥ ३० ॥ उशीनरैर्दं विधिना तथा कृतं पतिं महिष्यः प्रसमीक्ष्य दुःखिताः ॥ हताः स्म नाथेति करैरुरो मृशं घंत्यो मुहुस्तत्पदयोरुपाऽपतन् ॥ ३१ ॥ रुदंत्य उच्चैर्दयितांघ्रिपंकजं सिंचन्त्य अक्षैः कुचकुंकुमारुणैः ॥ विखस्तकेशाभरणाः शुचं नृणां सृजंत्य आक्रंदनया विलेपिरे ॥ ३२ ॥ अहो विधात्राऽकरुणेन नः प्रभो भवान्प्रणीतो दृगगोचरां दशाम् ॥ उशीनराणामसि दृत्तिदः पुरा कृतोऽधुना येन शुचां विवर्धनः ॥ ३३ ॥ त्वया कृतज्ञेन वयं महीपते कथं विनास्याम सुहृत्तमेन ते ॥ तत्रानुयानं तव वीर पादयोः शुश्रूषतीनां दिश यत्र यास्यसि ॥ ३४ ॥

रेला पोताना स्वामीने जोइ दुःख पामेली तेनी राणीओ ‘हे नाथ ! अमे हणायां’ एम बोलीने वारंवार हाथथी छाती कूटतां तेना पगनी पासे पडी ॥ ३१ ॥ ऊंचा स्वरथी रोती, स्तनना केसरथी रंगाएलां आंसुथी पतिना पगने भीजवी देती, दीनता भरेला विलापथी बीजा माणसोने पण शोक उपजावती अने जेओना केश तथा आभरण वीखराइ गयां हतां एवी ए राणीओ विलाप करवा लागी ॥ ३२ ॥ “अहो ! हे स्वामी ! अमारा उपर घातकी रीते वर्तनारा विधाताए तमने अदृश्य स्थिति आपी छे. जेणे तमने प्रथम उशीनर देशना रेहेवासीओने आजीविका आपनार कन्या हता तेणेज आज तेओना शोकने वधारनार कन्या छे ॥ ३३ ॥ हे राजा ! करेला उपकारोने जाणनार अने परम खेही तमविना अमे शी रीते जीविण ? एटलामाटे तमे ज्यां जवाना हो, त्यां अमने पण तमारा चरणनी सेवा करवामाटे साथे आववानी आज्ञा आपो ” ॥ ३४ ॥

एप्रमाणे राणीओ पोताना मरी गएला पतिने लई विलाप करती हती अने तेने बाळवा देवानी इच्छा नहि करती हती त्यां सूर्य आथमी गयो ॥ ३५ ॥ ए समयमां शबना संबंधीओनुं रोवुं सांभळी यमराजाए पोते बाळकना रूपथी त्यां आवी तेओने नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ ३६ ॥ यम कहेछे— अहो ! आ माणसो अमारथी मोटी अवस्थाबाळां छे अने जगतना जन्म-मरणादिक प्रकारने जोनारां छे तोपण आ लोकोनो मोह अदभुत देवा-यछे. माणस ज्यांथी [अप्रकट स्थलमांथी] आव्यो हतो त्यांज पाछो गएलो छतां अने पोते पण तेवीज स्थितिना छतां मफतनो शोक करेछे ॥ ३७ ॥ अहो ! तमारा करतां अमे अत्यंत धन्य छिये. मावापे अमने तजी दीधेला छे अने अमे बाळक छिये तोपण कशी चिंता करता नथी. नहार वगेरे प्राणियो पण अमने खाई जतां नथी; केम के जेणे गर्भमां रक्षा करी छे तेज सर्व ठेकाणे रक्षा करनार छे ॥ ३८ ॥ हे स्त्रियो ! जे अविनाशी ईश्वर

एवं विलपतीनां वै परिगृह्य मृतं पतिम् ॥ अनिच्छतीनां निर्हारमर्कोऽस्तं संन्यवर्तत ॥ ३५ ॥ तत्र ह प्रेतबंधुनामाश्रुत्य परिदेवि-
तम् ॥ आह तान्बालको भूत्वा यमः स्वयमुपागतः ॥ ३६ ॥ ॥ यम उवाच ॥ ॥ अहो अमीषां वयसाऽधिकानां विपश्यतां
लोकविधिं विमोहः ॥ यत्रागतस्तत्र गतं मनुष्यं स्वयं सधर्मा अपि शोचंत्यपार्थम् ॥ ३७ ॥ अहो वयं धन्यतमा यदत्र त्यक्ताः पि-
तृभ्यां न विचिंतयामः ॥ अभक्ष्यमाणा अवला वृकादिभिः सरक्षिता रक्षति यो हि गर्भे ॥ ३८ ॥ य इच्छयेतः सृजतीदमव्ययो य
एव रक्षत्यवलंपते च यः ॥ तस्याबलाः कीडनमादुरीशितुश्चराचरं निग्रहसंग्रहे प्रभुः ॥ ३९ ॥ पथि च्युतं तिष्ठति दिष्टरक्षितं गृहे
स्थितं तद्विहतं विनश्यति ॥ जीवत्यनाथोऽपि तदीक्षितो वने गृहेऽपि गुप्तोऽस्य हतो न जीवति ॥ ४० ॥ भृतानि तैस्तैर्निजयोनिक-
र्माभिर्भवन्ति काले न भवन्ति सर्वशः ॥ न तत्र हात्मा प्रकृतावपि स्थितस्तस्यागुणैरन्यतमो निबध्यते ॥ ४१ ॥ ॥

पोतानी इच्छाथी आ जगतने सजेछे, रक्षा करेछे अने प्रलय करेछे ते ईश्वरनुं आ स्थावर-जंगम जगत् रमकडुं छे एम केहेवायछे अने मारवामां
तथा पालन करवामां पण एज समर्थ छे ॥ ३९ ॥ मार्गमां पडेलुं होय पण तेने जो ईश्वर बचावेछे तो बचेछे अने घरमां रहीने बहुत यत्नथी रखातुं
होय पण ते जो ईश्वरने रेहेवा देवुं नहोय तो रेहेतुं नथी. अनाथ अने वगडामां रेहेतो होय पण जो तेना उपर ईश्वरनी दृष्टि होय तो ते जीवेछे
अने घरमां पालन करातो होय पण तेना उपर जो ईश्वरनी उपेक्षा होय तो ते जीवतो नथी ॥ ४० ॥ वास्तविक जोइए तो सघळां प्राणियो पोतपो-
तानां लिंगाशरीरथी थएलां कर्मोवडे जन्मेछे अने मरेछे तेमां आत्मा, जोके देहादिकमां रहेल छे तोपण देहादिकना धर्मरूप जन्मादिकथी ते संबंध
पामतो नथी; केम के देहादिकथी तमाम जुदो छे ॥ ४१ ॥ ॥

આ શરીર કેવલ અવિવેકને લીધેજ પોતારૂપ જણાયછે, વાસ્તવિકરીતે તો જુદુંજ છે; કેમ કે માટીના ઘરની પેઠે જોવામાં આવેછે. પંચભૂતથી નહિ બનેલા દ્રષ્ટા આત્માથી, પાંચ ભૂતનું બનેલું અને દૃશ્ય શરીર જુદુંજ છે. જેમ અત્યંત અવિવેકી માણસે ઘરને પોતારૂપ માનેલું હોય છે તોપણ તેથી ઘર જુદુંજ છે તેમ પોતારૂપ માનેલું આ શરીર પણ આત્માથી જુદુંજ છે. જલના પરમાણુઓથી બનેલા પરપોટાની પેઠે, પૃથ્વીના પરમાણુઓથી બનેલા ઘ-ટાદિકની પેઠે અને તેજના પરમાણુઓથી બનેલા કુંડલાદિક પદાર્થની પેઠે એ ત્રણે જાતના પરમાણુઓથી બનેલો આ દેહ પણ કાલથી નાશ પામેછે-પણ તેની સાથે આત્મા નાશ પામતો નથી ॥ ૪૨ ॥ જેમ અગ્નિ કાષ્ઠમાંજ રહેલ છે તોપણ દાહક અને પ્રકાશકપણાનેલીધે કાષ્ઠથી જુદોજ છે એમ જણાયછે અને જેમ વાયુ, શરીરમાંજ રહેલ છે તોપણ મુલ અને નાક વગેરેમાં જુદો રેહેલોજ જણાયછે તેમ આત્મા દેહમાં રહેલ છે તોપણ દેહથી જુદોજ છે. આકાશ સર્વમાં રહેલ છે તોપણ જેમ કોઈના ગુણનો લેપ આકાશને લાગતો નથી તેમ આત્મા, દેહ અને ઇન્દ્રિયાદિકમાં રહેલ છે તોપણ તે-

ઇદં શરીરં પુરુષસ્ય મોહજં યથા પૃથગ્ભૌતિકમીયતે ગૃહમ્ ॥ યથૌદકૈઃ પાર્થિવૈર્તૈર્જસૈર્જનઃ કાલેન જાતો વિકૃતો વિનશ્યતિ ॥ ૪૨ ॥
 યથાનલો દારુષ્ઠ ભિન્ન ઇયતે યથાગ્નિલો દેહગતઃ પૃથક્ સ્થિતઃ ॥ યથા નભઃ સર્વગતં ન સજ્જતે તથા પુમાન્સર્વગુણાશ્રયઃ પરઃ ॥ ૪૩ ॥
 સુયજ્ઞો નન્વયં શેતે મૂઢા યમનુશોચથ ॥ યઃ શ્રોતા યોજુર્વેત્કેહ સ ન દૃશ્યેત કર્હિચિત્ ॥ ૪૪ ॥ ન શ્રોતા નાનુવક્તાયં મુશ્વ્યો-
 ઽપ્યત્ર મહાનસુઃ ॥ યસ્તિર્હેદ્રિયવાનાત્મા સ ચાન્યઃ પ્રાણદેહયોઃ ॥ ૪૫ ॥ ઋતૈર્દ્રિયમનોલિંગાન્દેહાનુચ્ચાવાન્વિભુઃ ॥ મજલ્યુત્સૃજતિ
 હ્યન્યસ્ત્રાપિ સ્વેન તેજસા ॥ ૪૬ ॥ યાવલ્લિંગાન્વિતો હ્યાલા તાવત્કર્મ નિબંધનમ્ ॥ તતો વિપર્યયઃ ક્લેશો માયાયોગોનુવર્તતે ॥ ૪૭ ॥

ને દેહ અને ઇન્દ્રિયાદિકના જન્મ-મરણાદિક ગુણનો કશો લેપ લાગતો નથી ॥ ૪૩ ॥ હે મૂર્ખ માણસો ! તમે જેનો શોક કરોછો તે આ તમારો મ-ર્તી સુયજ્ઞ તો મુતો છે માટે તેનો શામાટે શોક કરોછો ? તમારા મનને એમ હોયકે આટલીવાર સુધી એ સાંભळતો હતો અને જવાબ દેતો હતો અને હમણાં તો સાંભळતો કે જવાબ દેતો જોવામાં આવતો નથી તેથી શોક કરિયે છિયે; તોપણ શોક કરવો યોગ્ય નથી. કેમ કે આ શરીરમાં જે સાંભ-ळનાર અને જવાબ દેનાર છે તેને તમોએ આગલ પણ કદી જોઈલો નથી ॥ ૪૪ ॥ આ શરીરમાં જોકે પ્રાણ મુશ્વ ગણાયછે તોપણ તે કાંઈ સાંભळ-નાર કે જવાબ દેનાર નથી; પરંતુ દેહ અને ઇન્દ્રિયાદિકથી તે તે પદાર્થોનો દ્રષ્ટા આત્મા કે જે સ્તરી રીતે સાંભळનાર અને જવાબ દેનાર છે તે તો પ્રાણ-થી અને દેહથી પણ જુદો છે ॥ ૪૫ ॥ એ આત્મા પોતે જુદો છતાં પ્રાણ, ઇન્દ્રિય અને મનનેલીધે થતાં જુદાં જુદાં શરીરોને ‘હું છું’ એમ માની લેછે અ-ને જ્યારે વિવેક થાય ત્યારે તેના બલથી એ સ્વોટા માનવાને છોડી પણ દેછે ॥ ૪૬ ॥ જ્યાંસુધી આત્માને લિંગશરીરનું અભિમાન રેહેછે ત્યાંસુધીજ તેને

કર્મ બંધનનું કારણ થાયછે અને તેથીજ શરીરના ધર્મો પોતામાં જળાયછે અને ક્લેશ ચાલ્યા કરેછે; કેમ કે એ સઘળું અજ્ઞાનથીજ બનેલું છે ॥ ૪૭ ॥
મુલ્ક-દુઃખાદિક સાચાં છે એમ માનવું અને બોલવું એજ સોટો આગ્રહ છે; કેમ કે મનોરથ અને સ્વપ્નની પેટે સઘડા ઇન્દ્રિયસંબંધી પદાર્થો સ્વોટાજ છે ॥ ૪૮ ॥
પટલામાટે સમજુલોકો આત્માને નિત્ય અને દેહાદિકને અનિત્ય જાણીને તેમાંથી કોઈનો પણ શોક કરતા નથી. અને જાણતાં છતાં પણ શોક કરતા હોય તો એમ સમજવું કે જ્ઞાનથી દટતા નહિ હોવાનેલીધે તેઓની સોટી ટેવ મટી નથી ॥ ૪૯ ॥
ઈશ્વરે પશ્ચિઓના કાલરૂપ બનાવેલો કોઈ પારાધી વનમાં ઠેકાણે ઠેકાણે જાલ પાથરીને પશ્ચિઓને લલચાવતો હતો ત્યાં કુલિંગપક્ષીનું જોડું ફરતું હતું તેના જોવામાં આવ્યું. એ જોડામાંથી પારાધીએ લલચાવેલી માદા મોત આવી લાગવાનેલીધે જાલની દોરીઓમાં બંધાઈ ગઈ. એપ્રમાણે કદ પામેલી પોતાની રાંક સ્ત્રીને જોઈને બહુજ દુઃખ

વિતથાઽભિનિવેશોયં યદ્ગુણેષ્વર્થદૃગ્વચઃ ॥ યથા મનોરથઃ સ્વપ્નઃ સર્વમેન્દ્રિયકં મૃષા ॥ ૪૮ ॥ અથ નિત્યમનિત્યં વા નેહ શોચંતિ તદ્વિદ્ઃ ॥ નાન્યથા શક્યતે કર્તુ સ્વભાવઃ શોચતામિતિ ॥ ૪૯ ॥
લુબ્ધકો વિપિને કશ્ચિત્પશ્ચિણાં નિર્મિતોઽત્તકઃ ॥ વિતત્ય જાલં વિદધે તત્ર તત્ર પ્રલોભયન્ ॥ ૫૦ ॥
કુલિંગમિથુનં તત્ર વ્યચરત્સમદૃશ્યત ॥ તયોઃ કુલિંગી સહસા લુબ્ધકેન પ્રલોભિતા ॥ ૫૧ ॥
સાઽસ્રજ્જત શિચસ્તંત્યાં મહિષી કાલ્યાંત્રિતા ॥ કુલિંગસ્તાં તથાપન્નાં નિરીક્ષ્ય મૃશદુઃસ્વિતઃ ॥ સ્નેહાદકલ્પઃ કૃપણઃ કૃપણાં પર્યદેવયત્ ॥ ૫૨ ॥
અહો અકરુણો દેવઃ સ્ત્રિયાઽઽકરુણયા વિમુઃ ॥ કૃપણં માઽનુશોચંત્યા દીનયા કિં કરિષ્યતિ ॥ ૫૩ ॥
કામં નયતુ માં દેવઃ કિમર્થેનાલ્મનો હિ મે ॥ દીનેન જીવતા દુઃસ્વપ્નનેન વિધુરાયુષા ॥ ૫૪ ॥
કથં ત્વજાતપશંસ્તાન્માતૃહીનાન્વિભર્મ્યહમ્ ॥ મંદભાગ્યાઃ પ્રતીક્ષંતે નીડે મે માતરં પ્રજાઃ ॥ ૫૫ ॥
એવં કુલિંગં વિલપંતમારાત્રિયાવિયોગાતુરમશ્નુકંઽમ્ ॥ સ એવ તં શાકુલનિકઃ શરેણ વિવ્યાધ કાલપ્રહિતો વિલીનઃ ॥ ૫૬ ॥

પામેલો, છોડાવવામાં અશક્ત અને કંગાલ એ કુલિંગપક્ષી વિલાપ કરવા લાગ્યો કે ‘અહો ! હું કે જે કંગાલ છું તેનો શોક કરતી, રાંક અને દયાના પાત્રરૂપ મારી સ્ત્રીનું નિર્દય દૈવને શું કામ પડ્યું હશે ? ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥
હવે દીન, રંદિલ અને દુઃસ્વીયા જીવતરવાઢા આ મારા અરથા દેહનું [સ્ત્રી મરી જવાથી પોતાને અરથો રહ્યાનું કેહેછે.] મારે શું પ્રયોજન છે ? માટે મને પણ દૈવ મલે ઉપાડી લે ॥ ૫૪ ॥
જેઓને પાંખો નથી આવી એવાં અને માવિનાનાં બચ્ચાંઓનું પોષણ હું શી રીતે કરી શકીશ ? મંદભાગ્યવાઢાં એ મારાં બચ્ચાં, માઢામાં એની માની વાટ જોતાં હશે. ’ ॥ ૫૫ ॥
એપ્રમાણે વિલાપ કરતાં, સ્ત્રીના વિયોગથી આતુર થણા અને જેના મોહોડામાં આંસુ પેસી જતાં હતાં એવા એ કુલિંગપક્ષીને ત્યાં પાસેજ છુપાણા અને કાલે પ્રેરેલા તેજ પારાધીએ બાળથી વીધી નાંભ્યો ॥ ૫૬ ॥

[यम केहेछे] एप्रमाणे तमे पण के जेओ मूर्ख अने पोताना मरणने नहि जाणनारी छो तेओ सैकडो वर्षसुधी शोक कऱ्या करशो तोपण आ पति-
ने पाछो पामशो नहि ॥ ५७ ॥ हिरण्यकशिपु केहेछे.— ए बालक एप्रमाणे बोलतां विस्मय पामेलां सघळां संबंधीओने निश्चय थयो के आ सघळुं
जगत अनित्य अने खोदुंज उभुं थयुं छे ॥ ५८ ॥ आटली वात कही यमराजा त्यांज अंतर्धान थई गया अने संबंधीओए सुयज्ञ राजानुं जे कई
परलोकसंबंधी कृत्य करवानुं हतुं ते कऱ्युं ॥ ५९ ॥ एटलामाटे तमे बीजानो के पोतानो शोक करो मा. आ पोतानो आ परायो एवा खोटा आ-
ग्रहरूपी अज्ञानविना प्राणियोने पोतानो कोण छे ? पारको कोण छे ? अने बीजो कोण छे ? ॥ ६० ॥ नारदजी केहेछे.— एप्रमा-
णे दीकरानी बहु सहित दितिह हिरण्यकशिपुनुं वचन सांभळी क्षणमात्रमां दीकरानो शोक छोडी देतां परब्रह्ममां चित्त राख्युं ॥ ६१ ॥ इति

एवं द्यूयमपश्यंत्य आत्मापायमबुद्धयः ॥ नैनं प्रास्यथ शोचंत्यः पतिं वर्षशतैरपि ॥ ५७ ॥ ॥ हिरण्यकशिपुस्त्वाच ॥ बाल एवं प्रवद-
ति सर्वे विस्मितचेतसः ज्ञातयो मेनिरे सर्वमनित्यमयथोत्थितम् ॥ ५८ ॥ यम एतदुपाख्याय तत्रैवांतरधीयत ॥ ज्ञातयोऽपि सुयज्ञस्य
चक्रुर्यत्सांपरायिकम् ॥ ५९ ॥ ततः शोचत मा द्यूयं परं चालानमेव च ॥ क आत्मा कः परो वाऽत्र स्वीयः पारक्य एव वा ॥ स्वप-
राभिनिवेशेन विना ज्ञानेन देहिनाम् ॥ ६० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ इति दैत्यपतेर्वाक्यं दितिराकर्ण्य सन्नुषा ॥ पुत्रशोकं क्षणात्पक्त्वा
तत्त्वे चित्तमधारयत् ॥ ६१ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कन्धे दितिशोकापनयनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ नारद
उवाच ॥ हिरण्यकशिपू राजन्नजेयमजरामरम् ॥ आत्मानमप्रतिद्वंद्वमेकराजं व्यधिस्तत ॥ १ ॥ स तेपे मंदद्रोण्यां तपःपरमदारुणम् ॥
ऊर्ध्वबाहुर्नभोदृष्टिः पादांशुष्ठाश्रितावनिः ॥ २ ॥ जगदीधितिमी रेजे संवर्तार्क इवांशुभिः ॥ तस्मिंस्तपस्तप्यमाने देवा स्थानानि भेजिरे ३

श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कन्धनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ नारदजी केहेछे.— हे शुधिष्ठिर राजा ! पछी हिरण्यकशिपुए पोताना
देहने अजर, अमर, शत्रु रहित, कोइथी जीताय नहि एवो अने सर्वनो चक्रवर्ति बनाववानी इच्छा करी ॥ १ ॥ एवी इच्छाथी तेणे मंदराचलनी
गुफामां महादारुण तप करवा मांड्युं. हाथ ऊंचा राखी, दृष्टि आकाशमां राखी अने पगना अंगुठाभर धरतीपर उभीने तप करतो ते हिरण्यकशिपु
पोतानी जटानी किरणोथी, प्रलयकालनो सूर्य जेम किरणोथी शोभे तेम शोभवा लाग्यो. हिरण्यकशिपु तप करवा लागतां देवताओ, जे प्रथम
छानाइथी धरतीपर फरता हता तेओ पोतपोताने ठेकाणे गया ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ॥

? आ त्रीजा अध्यायमां हिरण्यकशिपुना तपथी जगतने तपी गएलुं जोई ब्रह्मा आव्या, तप जोइने विस्मय पाम्या, हिरण्यकशिपुए स्तुति करी अने ब्रह्मा-
ए वर दीधा ए कथा केहेवामां आवशे.

૧ દૈત્યના માથામાંથી ઉત્પન્ન થયેલો ધુમાડાવાળો તપોમય અગ્નિ આડો, ઉમો અને ફરતો ફેલાઈને ત્રૈલોક્યને તપાવવા લાગ્યો ॥ ૪ ॥ નદીઓ અને સમુદ્રો ક્ષોભ પામી ગયા. દ્વીપ તથા પર્વતો સહિત ઘુઝી કંપવા લાગી. ગ્રહ અને તારા પડવા લાગ્યા. દશો દિશાઓ ચલવા લાગી ॥ ૫ ॥ ૧૫ ॥ અગ્નિથી તોપેલા દેવતાઓએ સ્વર્ગ છોડી દઈ બ્રહ્મલોકમાં જઈને બ્રહ્માને વિજ્ઞાપિત કરી કે “હે દેવના દેવ ! હે જગતના પતિ ! હિરણ્યકશિપુના તપથી તપી ગણ્યા અમે સ્વર્ગમાં રહી શકતા નથી માટે જો આપની મરજી હોય તો, આપને પૂજનારા આ લોકો નાશ નથી પામ્યા તે પેહેલાં તેના તપની શાંતિ કરો ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ જોકે આપનાથી કશું અજાણું નથી તોપણ તેણે આ દુષ્કર તપ કરીને જે ધારેલું છે તે અમારી પાસેથી સાંભળો” ॥ ૮ ॥ બ્રહ્મા, આ સઘડા ચરાચર જગતને તપ અને યોગની નિષ્ઠાથી સ્વર્ગને સર્વ લોક કરતાં ઉત્તમ સત્યલોકમાં જેમ બેઠા છે તેપ્રમાણે હું પણ તપ

તસ્ય મૂર્ધ્નઃ સમુદ્રતઃ સધ્વમોઽગ્નિસ્તપોમયઃ ॥ તિર્યગૂર્ધ્વમધો લોકાનતપદિધ્વગીરિતઃ ॥ ૪ ॥ ચુષ્કુમુર્નયુદન્વતઃ સદ્વીપાદ્રિશ્ચ ચાલ ઋઃ ॥ નિપેતુઃ સગ્રહાસ્તારા જ્વલુશ્ચ દિશો દશ ॥ ૫ ॥ તેન તમા દિવં ત્યક્ત્વા બ્રહ્મલોકં યયુઃ સુરાઃ ॥ ધાત્રે વિજ્ઞાપયમામસુર્દેવદેવ જગત્પતે ॥ ૬ ॥ દૈત્યેન્દ્ર તપસા તમા દિવિ સ્થાતું ન શક્તુમઃ ॥ તસ્ય વોપશમં ઋમન્ વિધેહિ યદિ મન્યસે ॥ લોકા ન યાવન્બ્રહ્મંયંતિ બલિહારાસ્તવાભિ મો ॥ ૭ ॥ તસ્યાયં કિલ સંકલ્પશ્રતો દુશ્રંતઃ તપઃ ॥ શ્રૂયતાં કિં ન વિદિતસ્તવાથાપિ નિવેદિતમ્ ॥ ૮ ॥ સુધ્વા ચરાચરમિદં તપોયોગસમાધિના ॥ અધ્યાસ્તે સર્વધિષ્ણેભ્યઃ પરમેષ્ઠી નિજાસનમ્ ॥ ૯ ॥ તદહં વર્ધમાનેન તપોયોગસમાધિના ॥ કાલાત્મનોશ્ચ નિત્યત્વાત્સાધાયિવ્યે તથાત્મનઃ ॥ ૧૦ ॥ અન્યથેદં વિદ્યાસ્યેજ્ઞમયથાપૂર્વમોજસા ॥ કિમન્યૈઃ કાલનિર્ધૂતૈઃ કલ્પાંતે વૈષ્ણવાદિભિઃ ॥ ૧૧ ॥ ઇતિ શુશ્રુમ નિર્બંધં તપઃ પરમમાસ્થિતઃ ॥ વિધત્સ્વાનંતરં યુક્તં સ્વયં ત્રિમુવનેશ્વર ॥ ૧૨ ॥

અને યોગમાં નિષ્ઠા વધતી વધતી રાખીને મારેસારૂ કરીશ. જોકે આયુષ્ય અલ્પ છે તેથી વારંવાર દેહ પડી જવાનો સંભવ છે તોપણ કાલ અને આત્મા અવિનાશી છે માટે ઘણા અવતારથી પણ મારું ૧૦ કામ સિદ્ધ કરીશ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ મારા સામર્થ્યથી દેવતાના દૈત્યો અને દૈત્યોના દેવ તથા પુણ્યનું પાપ અને પાપનું પુણ્ય ઠરાવીને જગતને ઝલટ પાલટ કરી નાખીશ. કલ્પને છેડે કાલગતિથી નાશ પામનારાં બીજાં ધ્રુવપદ વગેરેનું મારે શું પ્રયોજન છે ? મારે તો બ્રહ્માની પદ્મવીજ લેવી ॥ ૧૧ ॥ આવી રીતનો તેનો આગ્રહ અમે સાંભળ્યો છે અને તેથીજ મોટું તપ માંડી બેઠોછે. માટે હે ત્રૈલોક્યના નાથ ! હવે પછી જે યોગ્ય જણાય તે આપ કરો ॥ ૧૨ ॥

૧ ? બ્રહ્માને તેના ઉપર દ્રેષ ઉત્પન્ન કરાવવાસારૂ લોહું સમજાવેછે.

તે જલ છાંટવાથી, વાંસવાળા રાફડામાંથી, અગ્નિ જેમ કાષ્ઠમાંથી નીકળે તેમ હિરણ્યકશિપુ નીકળ્યો. શરીર, ઇન્દ્રિય તથા મનની શક્તિ પામેલો, સર્વ અવયવોથી સંપૂર્ણ, હુવાન અને વજ્ર જેવો મજબુત થયેલો તે દૈત્ય આકાશમાં હંસઉપર વેઠેલા વ્રહ્માને જોઈને તેના દર્શનનો મોટો આનંદ પામી ધરતીપર મસ્તકથી પગે લાગ્યો ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ નમ્ર, હર્ષનાં આંસુવાળો, રોમાંચિત થયેલો અને વ્રહ્માને જોતો એ દૈત્ય ઉઠી હાથ જોડી ગદ્ગદ વચનથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો ॥ ૨૫ ॥ હિરણ્યકશિપુ સ્તુતિ કરેછે.—કલ્પના અંતમાં કાલે ઉત્પન્ન કરેલા ઘાટા તમોગુણથી ઢંકાણેલા આ જગતને જે સ્વયંપ્રકાશ આપે પોતાના પ્રકાશથી પ્રકટ દેખાડયું છે તથા જે આપ ત્રિગુણાત્મક સ્વરૂપથી આ જગતને સ્વજો છો, પાલો છો તથા પ્રલય કરો છો તે, રજોગુણ, સત્વગુણ અને તમોગુણના આશ્રયરૂપ પરમેશ્વર આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ સર્વના આદિ, જ્ઞાન-વિજ્ઞાનરૂપ, સર્વના નિ-

સતત્કીચકવર્ત્માકાત્સહ ઓજો બલાન્વિતઃ ॥ સર્વાવયવસંપન્નો વજ્રસંહનનો યુવા ॥ ઉત્થિતસ્તપ્તહેમાભો વિભાવસુરિવૈથસઃ ॥ ૨૩ ॥ સ નિરીક્ષ્યાંવે દેવં હંસવાહમવસ્થિતમ્ ॥ નનામ શિરસા ભૂમૌ તદર્શનમહોત્સવઃ ॥ ૨૪ ॥ ઉત્થાય પ્રાંજલિઃ પ્રહ્લ ક્ષમાણો દશા વિભુમ્ ॥ હર્ષાન્નુપુલકોદ્ગેદો ગિરા ગદ્ગદયાઽગ્નિત્ ॥ ૨૫ ॥ હિરણ્યકશિપુસ્વાચ ॥ કલ્યાંતે કાલસૃષ્ટેન યોઽધેન તમસા વૃતમ્ ॥ અભિવ્યનક્ જગદિદં સ્વયંજ્યોતિઃ સ્વરોચિષા ॥ ૨૬ ॥ આત્મના ત્રિવૃતા ચેદં સૃજત્યવતિ હૃંપતિ ॥ રજઃસત્તતમોધાન્ને પરાય મહતે નમઃ ॥ ૨૭ ॥ નમ આદ્યાય વીજાય જ્ઞાનવિજ્ઞાનમૂર્તયે ॥ પ્રાણેન્દ્રિયમનોબુદ્ધિવિકારૈર્વ્યક્તિમીયુષે ॥ ૨૮ ॥ ત્વમીશિષે જગતસ્તસ્થુષ્ઠ પ્રાણેન મુસ્યેન પતિઃ પ્રજાનામ્ ॥ ચિત્તસ્ય ચિત્તેર્મનંદ્રિયાણાં પતિર્મહાન્ શ્રુતગુણાશયેશઃ ॥ ૨૯ ॥ ત્વં સપતંતૂન્વિતનોષિ તન્વા ત્રય્યા ચાતુર્લોકવિદ્યાયા ચ ॥ ત્વમેક આત્માલવતામનાદિરનંતપારઃ કવિરંતરાત્મા ॥ ૩૦ ॥ ત્વમેવ કાલો નિમિષો જનાનામાયુર્લવાદ્યાવયવૈઃ ક્ષિણોપિ ॥ ક્ષુદ્રસ્થ આત્મા પરમેષ્ઠ્યજો મહાંસ્ત્વં જીવલોકસ્ય ચ જીવ આત્મા ॥ ૩૧ ॥

મિત્તરૂપ અને પ્રાણ, ઇન્દ્રિય, મન તથા બુદ્ધિરૂપ વિકારોથી કાર્યનો આકાર પામેલા આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૨૮ ॥ આપજ મુલ્ય પ્રાણરૂપથી સ્થાવર-જંગમના નિયંતા છો માટે પ્રજાઓના પતિ છો. પ્રજાઓનાં ચિત્ત, ચેતના, મન અને ઇન્દ્રિયોના પતિ છો માટે આપજ મોટા છો. આકાશાદિક પાંચ ભૂત, શબ્દાદિક વિષયો અને વાસનાઓને સ્વજનાર પણ આપજ છો ॥ ૨૯ ॥ કર્મ કરવાના વિષયવાળી ત્રણ વેદરૂપ વિદ્યાથી આપજ યજ્ઞોનો વિસ્તાર કરોછો. પ્રાણિયોના આત્મા અને અંતર્યામી આપજ છો; કેમ કે સર્વજ્ઞ, અલંકૃત, અનાદિ, અનંત અને અપાર છો ॥ ૩૦ ॥ કાલના પ્રવાહરૂપ આપજ લવ અને ક્ષણ વગેરે વિભાગોથી લોકોના આયુષ્યને ઓછું કરોછો. અવિનાશી, જ્ઞાનરૂપ, પરમેશ્વર, અજન્મા, પાપરહિત અને આ જીવલોકના જીવન આપનાર તથા નિયંતા છો ॥ ૩૧ ॥

નારદજી કેહેછે.- હિરણ્યકશિપુએ પૂજેલા, અમોઘ અતુગ્રહવાળા, સમર્થ અને પ્રજાપતિઓ જેની સ્તુતિ કરતા હતા એવા વ્રહ્મા એપ્રમાણે વરદાન આપી ત્યાંથી પધારી ગયા ॥ ૩ ॥ એવી રીતના વર મેલ્લી સોનાજેવા દેહવાળો એ હિરણ્યકશિપુ પોતાના માફના વધતું સ્મરણ કરી ભગવાનનો દ્રેષ કરવા લાગ્યો ॥ ૪ ॥ સઘડી દિશા, વ્રણ લોક, દેવ, અસુર, માણસોના રાજાઓ, ગંધર્વ, ગરુડ, સર્પ, સિદ્ધ, ચારણ, વિદ્યાધર, ઋષિઓ, પિતૃઓના પતિઓ, મનુઓ, યક્ષના રાજાઓ, રાક્ષસોના અધિપતિઓ, પિશાચોના સ્વામીઓ, પ્રેતના અધિપતિઓ, ભૂતના રાજાઓ અને તે શિવાય બીજા પણ સઘડા પ્રાણિયોના અધિપતિયોને જીતી લઈ વશ કરી લેતાં તે જગતને જીતી લેનારા દૈત્યે લોકપાલોનાં સ્થાનક અને તેજ પળ હરી લીધાં ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ દેવતાઓના બર્ગિચાઓના શોભાવાળા સ્વર્ગમાં રહીને રાજ્ય કરવા લાગ્યો. વિશ્વકર્માએ બનાવેલા ત્રૈલોક્યની લક્ષ્મીના સ્થાન-

તતો જગમ ભગવાનમોઘાનુગ્રહો વિભુઃ ॥ પ્રજિતોઽસુરવર્ણેણ સ્તૂયમાનઃ પ્રજેશ્વરૈઃ ॥ ૩ ॥ एवं लब्धवरो दैत्यो विभ्रद्धेममयं वपुः ॥ भगवत्यकरोद्देवं भ्रातुर्वधमनुसरन् ॥ ४ ॥ स विजित्य दिशः सर्वो लोकांश्च त्रीन्महासुरः ॥ देवासुरमनुष्येन्द्रान् गंधर्वगरुडोरगान् ॥ ५ ॥ सिद्धचारणविद्याध्रानृषीन्पितृपतीन्मनून् ॥ यक्षरक्षःपिशाचेशान् प्रेतभृतपतीन्तथ ॥ ६ ॥ सर्वसत्वपतीन् जित्वा वशमानीय विश्वजित् ॥ जहार लोकपालानां स्थानानि सह तेजसा ॥ ७ ॥ देवोद्यानश्रिया जुष्टमध्यास्ते स्म त्रिविष्टपम् ॥ महेंद्रभवनं साक्षान्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ त्रैलोक्यलक्ष्म्यायतनमधुवासालिर्द्धिमत् ॥ ८ ॥ यत्र विद्रुमसोपाना महामारकता भुवः ॥ यत्र स्फाटिककुब्जानि वैदूर्यस्तंभपंक्यः ॥ ९ ॥ यत्र चित्रवितानानि पद्मरागासनानि च ॥ पयःफेननिभाः शय्या मुक्तादामपरिच्छदाः ॥ १० ॥ कूजद्भिर्नूपुरैर्देव्यः शब्दयंत्य इतस्ततः ॥ रत्नस्थलीषु पश्यंति सुदतीः सुंदरं मुखम् ॥ ११ ॥ तस्मिन्महेंद्रभवने महाबलो महामना निर्जितलोक एकराट् ॥ रमेऽभिवंद्यांघ्रियुगः सुरादिभिः प्रतापितैरूर्जितचंद्रशासनः ॥ १२ ॥

કરૂપ અને સર્વ સમૃદ્ધિવાળા સાક્ષાત્ ઇંદ્રના ઘરમાં રહ્યો કે જે ઘરમાં વિદ્રુમ મણિનાં પગથિયાંવાળી અને મોટા મરકત મણિથી બાંધેલી ભૂમિઓ છે; સ્ફટિક મણિની ભીતો છે; વૈદૂર્યમણિના થાંભલાઓની પંક્તિઓ શોભી રહી છે; ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ જ્યાં વિચિત્ર ડાલેલો, પદ્મરાગમણિનાં આસનો, અને દૂધનાં ફીણ જેવી તથા મોતીની માલના સામાનવાળી શય્યાઓ છે ॥ ૧૦ ॥ શબ્દ કરતાં હાંફારોથી ચારેકોર રમફૂલ કરતી અને સારા દાંતવાળી દેવાંગનાઓ જ્યાં રલોની જગ્યાઓમાં પોતાનાં સુંદર મુખ જુવેછે ॥ ૧૧ ॥ એવા ઇંદ્રના ઘરમાં મોટાં બલવાળો, મોટાં મનવાળો, લોકોને જીતનાર, ચક્રવર્તી, વધેલી તથા મયંકર આજ્ઞાવાળો અને દેવતાઓ વગેરે જેના ચરણમાં નમેછે એવો હિરણ્યકશિપુ રમણ કરતો હતો ॥ ૧૨ ॥

ઉગ્રગંધવાલી મદિરા પીને મત્ત રહેનાર, ઘૂમેલી તથા રાતી આંલ્યોવાळा અને તપ, યોગ, બલ તથા સામર્થ્યના સ્થાનકરૂપ એ દૈત્યને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રુદ્ર શિવાય બાકી સઘळा દેવતાઓ હાથમાં મેટો લઈને સેવતા હતા ॥ ૧૨ ॥ હે પાંડવ ! વિશ્વાવસુ, તુંબરુ અને હું નારદ વગેરે પણ, જોરથી ઇંદ્રના આસનપર બેઠેલા તે દૈત્યની પાસે ગાયન કરવા જતા હતા. ગંધર્વ, સિદ્ધ, ઋષિઓ, વિદ્યાધર અને અપ્સરાઓ વારંવાર તેની સ્તુતિ કરતાં હતાં ॥ ૧૪ ॥ વર્ણાશ્રમવાळा લોકો ઘણી દક્ષિણાવાळा યજ્ઞોથી તેનું પૂજન કરતા હતા અને હવિષ્ય પદાર્થના યજ્ઞભાગોને પણ પોતાના જોરથી તેજ લેતો હતો ॥ ૧૫ ॥ તેના રાજ્યમાં સાતે દ્વીપવાલી પૃથ્વી, વગર છેલ્લેજ પાકતી હતી. સ્વર્ગલોક સઘळી કામના પરિપૂર્ણ કરતો હતો. આકાશમાં અનેક આશ્વર્યો જોવામાં આવતાં હતાં ॥ ૧૬ ॥ સ્વારૂં પાણી, મદિરા, ઘી, મધ, દહિં, દૂધ અને મીઠાં પાણીના સમુદ્રો પોતાના મોજાઓથી રત્ન આપતા હતા,

તમંગ મત્તં મધુનોરુગંધિના વિવૃત્તતામ્રાક્ષમશોષધિષ્ણયપાઃ ॥ ઉપાસતોપાયનપાણિભિર્વિના ત્રિભિસ્તપોયોગબલૌજસાં પદમ્ ॥ ૧૩ ॥
જમ્બેદ્દિદ્રાસનમોજસા સ્થિતં વિશ્વાવસુતુંબુરુસ્મદાદયઃ ॥ ગંધર્વસિદ્ધા કૃષ્ણોઽસુવન્મુદ્ધુર્વિદ્યાધરા અપ્સરસશ્ર પાંડવ ॥ ૧૪ ॥ સ
એવ વર્ણાશ્રમિભિઃ ક્રતુર્ભિર્મૃદિદક્ષિણૈઃ ॥ ઇજ્યમાનો હવિર્ભાગાનગ્રહીત્સ્વેન તેજસા ॥ ૧૫ ॥ અકૃષ્ટપચ્યા તસ્યાસીત્સપ્તદીપવતી મહી
॥ તથા કામદુઘા ઘૌસ્તુ નાનાશ્રયપદં નભઃ ॥ ૧૬ ॥ રત્નાકરાશ્ર રત્નોઘાંસ્તપ્ત્યશ્રોહુર્મિભિઃ ॥ ક્ષારસીધુધૃતક્ષોદ્રદધિક્ષીરામૃતો-
દકાઃ ॥ ૧૭ ॥ શૈલા દ્રોણીભિરાક્રીડં સર્વેષુ ગુણાન્દુમાઃ ॥ દધાર લોકપાલાનામેક એવ પૃથગ્ગુણાન્ ॥ ૧૮ ॥ સ इत्थं નિર્જિત-
કક્ષુર્બેકરાદ્વિષયાન્પ્રિયાન્ ॥ યથોપજોષં મુંજાનો નાતૃપ્યદજિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૧૯ ॥ એવમૈશ્વર્યમત્તસ્ય દ્વસસ્યોચ્છાસ્ત્રવર્ત્તિનઃ ॥
કાલો મહાન્વ્યતીયાય બ્રહ્માપમુપેયુષઃ ॥ ૨૦ ॥ તસ્યોગ્રદંડસંવિમાઃ સર્વે લોકાઃ સપાલકાઃ ॥ અન્યત્રાલબ્ધશરણાઃ શરણં
યચુરચ્યુતમ્ ॥ ૨૧ ॥

અને નદીઓ દહિં દૂધ વગેરે આપતી હતી ॥ ૧૭ ॥ પર્વતો પોતાની ગુફાઓમાં રમવાની જગ્યા કરી આપતા હતા. વૃક્ષો સઘळી ઋતુઓમાં ફલફૂલ વગેરે આપતા હતા. સઘळा લોકપાલોના જુદા જુદા ગુણોને એ હિરણ્યકશિપુ એકલોજ ધરી રહ્યો હતો ॥ ૧૮ ॥ એવી રીતે દિગ્વિજય કરનાર, અને ચક્રવર્તી હિરણ્યકશિપુ, પોતાની મરજીપ્રમાણે પ્રિય વિષયોને ભોગવતો હતો તોપણ અજિતેન્દ્રિય હોવાથી તેને તૃપ્તિ થઈજ નહિ ॥ ૧૯ ॥ એપ્રમાણે એશ્વર્યથી મત્ત થઈ, શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધરીતે ચાલનાર અને બ્રાહ્મણોના શાપથી અવતરેલા એ હિરણ્યકશિપુને મોટો કાલ વીતી ગયો ॥ ૨૦ ॥ એ દૈત્યના ઉગ્રદંડથી ઉદ્દેગ પામેલા અને બીજી કોઈ જગોએ જેઓને શરણ મળ્યું નહિ એવા લોકપાલસહિત સર્વે લોકો ભગવાનને શરણે ગયા ॥ ૨૧ ॥

“सर्वना आत्मा अने ईश्वर भगवान् ज्यां छे अने निर्मल तथा शांत संन्यासीओ ज्यां जइने पाछा आवता नथी ते दिशाने प्रणाम करिये छिये” ॥ २२ ॥ एवुं वाक्य बोलता, जितेंद्रिय अने निर्मल रेहेनारा सर्व लोको समाधिमां स्थिति राखी, निद्रानो त्याग करी तथा वायुनुंज भक्षण करी भगवाननुं भजन करवा लाग्या ॥ २३ ॥ ए समयमां मेघजेवा शब्दवाळी दिशाओने गजावती अने साधु लोकोने अभय करनारी आकाशवाणी तेओना सांभळवामां आवी के “हे देवताओ ! बीओ मा. तमो सघळाओनुं कल्याण थाओ. मारी स्तुतिथी प्राणियोनुं सघळुं कल्याण थायछे ॥ २४ ॥ २५ ॥ ए अधम दैत्यनी दुष्टता मारा जाणवामां छे तेनी शांति हुं करीश पण तेटला वखतनी तमे वाट जुवो ॥ २६ ॥ जे पुरुष देवनो, वेदनो, गायोनो, ब्राह्मणोनो, साधुओनो, धर्मनो अने मारो द्वेष करे ते तुरतज नाश पमेछे ॥ २७ ॥ वैररहित, शांत अने महा-

तस्यै नमोस्तु काष्ठायै यत्राला हरिरीश्वरः ॥ यद्वत्वा न निर्वर्तते शांताः संन्यासिनोऽमलाः ॥ २२ ॥ इति ते संयतात्मानः समाहितधियोऽमलाः ॥ उपतस्थुर्दृषीकेशं विनिद्रा वायुभोजनाः ॥ २३ ॥ तेषामाविरमृद्धाणी अरूपा मेघनिःस्वना ॥ सन्नादयंती ककुभः साधूनामभयंकरी ॥ २४ ॥ मा भ्रेष्ट विबुधश्रेष्ठाः सर्वेषां भद्रमस्तु वः ॥ महर्शनं हि श्रुतानां सर्वश्रेयोपपत्तये ॥ २५ ॥ ज्ञातमेतस्य दौरात्म्यं दैतेयापसदस्य च ॥ तस्य शांतिं करिष्यामि कालं तावत्प्रतीक्षत ॥ २६ ॥ यदा देवेषु वेदेषु गोषु विप्रेषु साधुषु ॥ धर्मे मयि च विदेषः स वा आशु विनश्यति ॥ २७ ॥ निर्वैराय प्रशांताय स्वसुताय महात्मने ॥ प्रह्लादाय यदा द्रुह्येद्धनिष्येऽपि वरोर्जितम् ॥ २८ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा लोकगुरुणा तं प्रणम्य दिवौकसः ॥ न्यवर्तत गतोद्दिगा मेनिरे चासुरं हतम् ॥ २९ ॥ तस्य दैत्यपतेः पुत्राश्रत्वारः परमाद्भुताः ॥ प्रह्लादोऽभून्महांस्तेषां गुणैर्महदुपासकः ॥ ३० ॥ ब्रह्मण्यः शीलसंपन्नः सत्यसंघो जितेंद्रियः ॥ आत्मवत्सर्वभूतानामेकः प्रियसुहृत्तमः ॥ ३१ ॥

त्मा पोताना पुत्र प्रल्हादनो ए हिरण्यकशिपु ज्यारे द्रोह करशे लारे जोके ते वरदानथी वधी गयोछे तोपण तेने हुं मारीश.” ॥ २८ ॥ नारदजी केहेछे.— एप्रमाणे भगवाननुं वचन सांभळी उद्देगरहित थएला देवताओ भगवानने प्रणाम करी पाछा वळ्या अने हिरण्यकशिपुने मुने लोज मानवा लाग्या ॥ २९ ॥ ए दैत्योना राजा हिरण्यकशिपुने महा अद्भुत चार पुत्रो थया तेओमां सर्व करतां प्रल्हाद गुणथी मोटो हतो अने महात्माओनो भक्त हतो ॥ ३० ॥ ए प्रल्हाद ब्राह्मणोने माननार, सारा स्वभाववाळो, वचन पाळनार, जितेंद्रिय, अने सर्व प्राणियोने पोताना आत्मानी पेटे अत्यंत प्यारो अने परममित्र हतो ॥ ३१ ॥

મહાત્મા પુરુષોના ચરણમાં દાસની પેઠે નમતો હતો. રાંકલોનો ઉપર તેઓના બાપની પેઠે પ્રેમ રાખતો હતો. જે પુરુષ પોતાની બરાબર હતા તેઓના ઉપર ભાઈના જેવો સ્નેહ રાખતો હતો. ગુરુને ईश्वर કરી માનતો હતો. વિદ્યા, ધન, રૂપ અને કુલથી સંપન્ન હતો તોપણ અભિમાન કે અકલ્પણું રાખતો ન હતો ॥૩૨॥ દુઃસ્વથી ઉદ્દેગ પામતો ન હતો. આ લોક તથા પરલોકસંબંધી વિષયસુખોને યોગ્યતા માનતો હતો તેથી તેઓમાં તેને ઇચ્છા હતી નહિ. ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, શરીર અને બુદ્ધિને વશ રાખતો હતો. નિરંતર તેની સઘળી કામનાઓ શાંતજ રહેતી હતી. જાતે અસુર હતો તોપણ તેમાં અસુરના ગુણ હતા નહિ ॥ ૩૩ ॥ એના મોટા ગુણોને વિદ્વાનો પણ વારંવાર ગ્રહણ કરેછે અને ભગવાનના ગુણો જેમ મુલાતા નથી તેમ હજુસુધી પણ એ પ્રલ્હાદના ગુણો મુલાતા નથી ॥ ૩૪ ॥ દેવતાઓ જોકે જાતે તેના શત્રુ છે તોપણ સમામાં સારી વાતો નીકળે ત્યારે પ્રલ્હાદને દટાંતરૂપ કરેછે ત્યારે બીજા તમ જેવા ક-

દાસવત્સંનતાર્યામ્નિઃ પિતૃવદ્દીનવત્સલઃ ॥ પ્રાતૃવત્સદૃશો સ્થિગ્ધો ગુરુષ્વીશ્વરભાવનઃ ॥ વિદ્યાર્થરૂપજન્માલ્બ્યો માનસ્તંભવિવર્જિતઃ

॥ ૩૨ ॥ નોદ્ધિમ્નિચિત્તો વ્યસનેષુ નિસ્પૃહઃ શ્રુતેષુ દૃષ્ટેષુ ગુણેષ્વસ્તુદૃક્ ॥ દાંતેન્દ્રિયપ્રાણશરીરધીઃ સદા પ્રશાંતકામો રહિતાસુરોઽસુ-
રઃ ॥ ૩૩ ॥ યસ્માન્મહદ્રુણા રાજન્ શૃણૈતે કવિર્મિર્મુદુઃ ॥ ન તેધુનાપિ ધીયંતે યથા ભગવતીશ્વરે ॥ ૩૪ ॥ યં સાધુ ગાથા સદસિ
રિપોઽપિ સુરા નૃપ ॥ પ્રતિમાનં પ્રકુર્વતિ કિમુતાન્યે ભવાદૃશઃ ॥ ૩૫ ॥ ગુણેશ્વરમસંચયેર્માહાત્મ્યં તસ્ય સૂચ્યતે ॥ વાસુદેવે
ભગવતિ યસ્ય નૈસર્ગિકી રતિઃ ॥ ૩૬ ॥ ન્યસ્તક્રીડનકો બાલો જડવત્તન્મનસ્કયા ॥ કૃષ્ણગ્રહ્યહીતાલા ન વેદ જગદીદૃશમ્
॥ ૩૭ ॥ આસીનઃ પર્યટન્નશ્ચન્ધ્યાનઃ પ્રપિબન્ધુવન્ ॥ નાત્રસંધત્ એતાનિ ગોવિંદપરિરંભિતઃ ॥ ૩૮ ॥ ક્વચિદ્દુદતિ વૈકુંઠચિંતાશબ-
લચેતનઃ ॥ ક્વચિદ્દસતિ તર્ક્ષિતાલ્હાદ ઉદ્ગાયતિ ક્વચિત્ ॥ ૩૯ ॥ નદતિ ક્વચિદુત્કંઠો વિલજ્જો નૃત્યતિ ક્વચિત્ ॥ ક્વચિત્તદ્ભાવનાયુ-
ક્તસ્તન્મયોઽનુચકાર હ ॥ ૪૦ ॥

૨ે તેમાં તો કેહેવુંજ શું ? ॥ ૩૫ ॥ આ તો કેવલ હું તેનો મહિમા કહુંછું. બાકી તેના ગુણો તો અસંખ્યાત છે તેથી પાર આવે એમ નથી. તેને વાસુ-
દેવ ભગવાનમાં સ્વાભાવિક પ્રીતિ હતી ॥ ૩૬ ॥ બાલક અવસ્થાથીજ રમત છુટી જઈને તેનું મન ભગવાનમાંજ રહેતું હતું. ભગવાનરૂપી ભૂત વઢ-
મ્યું હતું તેથી જડની પેઠે જગત્ કેવું છે તેની તેને સ્વભાવજ ન હતી ॥ ૩૭ ॥ બેસતાં, ફરતાં, સ્વાતાં, પીતાં અને બોલતાં ભગવાનમાંજ એકરૂપ
થઈ ગયો હતો તેથી ‘હું શું કરુંછું’ એવી તેને સ્વભાવ પડતી નહિ ॥ ૩૮ ॥ ભગવાનના ચિંતનથી બુદ્ધિ વ્યાપ્ત થઈ જતાં તે પ્રલ્હાદ કોઈ વસ્તુ રોતો
હતો, કોઈ વસ્તુ હસતો હતો અને ધ્યાનના આનંદનેલીધે ઝંચા સ્વરથી ગાતો હતો ॥ ૩૯ ॥ કોઈ વસ્તુ ગળું છૂટ મૂકીને ગાજતો હતો. કોઈ વ-
સ્તુ લાજ છોડી દઈને નાચતો હતો. કોઈ વસ્તુ ભગવાનની ભાવનાથી તન્મય થઈને ભગવાનના જેવીજ ચેષ્ટા કરતો હતો ॥ ૪૦ ॥

कोई वखत भगवाननी भावनानुं परम सुख मळवाथी रोमांचित थइने चूप बेसतो हतो अने अविनाशि लेहना आनंदथी आंसु भराई आवतां आंख्यो वीची रहेतो हतो ॥ ४१ ॥ निष्किचन पुरुषना संगथी मळेली भगवानना चरणनी सेवाथी पोताना मनने परमशांति आपतो ते प्रल्हाद, दुःसंगथी दीन थएला बीजाओनां मनने पण शांति आपतो हतो ॥ ४२ ॥ महावैष्णव, महाभाग्यवान् अने महात्मा ए पुत्रनो हिरण्यकशिपुए द्रोह करवा मांड्यो ॥ ४३ ॥ युधिष्ठिर पूछेछे.— हे नारदमुनि ! ए शुद्ध अने भला पुत्रनो तेना बापे द्रोह कच्यो ए वात तमारी पासेथी पूरी रीते जाणवानि अमने इच्छा छे ॥ ४४ ॥ दीकराओ दुष्ट होय तोपण पुत्रउपर प्रेम राखनारा बाप, तेओने शिखामणनेसारूज ठबको आपे पण शत्रुओनी पेटे तेओनुं भुंडुं करे नहि ॥ ४५ ॥ लारे अनुकूल रहेनारा, सुपात्र अने गुरुनेज इष्टदेव करी माननारा ए प्रल्हाद जेवा दीकराओनुं तो भुंडुं नज करे

क्वचिदुत्पलकस्तुष्णीमास्ते संस्पर्शनिर्वृतः ॥ अस्पंदप्रणयानंदसलिलामीलितेक्षणः ॥ ४१ ॥ स उत्तमश्लोकपदारविंदयोर्निषेवया
अकिंचनसंगलब्धया ॥ तन्वन्परां निर्धृतिमालनो मुहुर्दुःसंगदीनान्यमनः शमं व्यधात् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्महाभागवते महाभागे महा-
त्मनि ॥ हिरण्यकशिपू राजन्नकरोदधमालजे ॥ ४३ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ देवर्ष एतदिच्छामो वेदितुं तव सुव्रत ॥ यदाल्मजाय शुद्धा-
य पिताऽदात्साधवे ह्यघम् ॥ ४४ ॥ पुत्रान्विप्रतिक्लान्त्वान्पितरः पुत्रवत्सलाः ॥ उपालभते शिक्षार्थं नैवाधमपरो यथा ॥ ४५ ॥
किमुतानुवशान्साधूंस्तादृशान् गुरुदेवतान् ॥ एतत्कौतूहलं ब्रह्मन्नस्माकं विधम प्रभो ॥ पितुः पुत्राय यद्वेषो मरणाय प्रयोजितः ॥
॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे प्रह्लादचरित्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ पौरोहित्याय भगवा-
नृतः काव्यः किलासुरैः ॥ शंडामकौ सुतौ तस्य दैत्यराजगृहांतिके ॥ १ ॥

एमां तो केहेवुंज शुं ? बापे जठीने दीकराने मारी नाखवासारू तेनो द्रोह कच्यो ए वातमां अमने कौतूहल थायछे ते आप मटाडो. बाप, दीकरानो द्रोह करे लारे बापनुं मोत आवेलुंज केहेवायछे ॥ ४६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो चोथो अध्याय संपूर्ण ॥ ४ ॥ नारदजी केहेछे.—दैत्योए महात्मा शुक्राचार्यने पोताना पुरोहित [गोर] स्थाप्या हता. ए आचार्यना शंड अने अमर्क नामना बे पुत्रो हिरण्यकशिपुना घर-
नी पासेज रहेता हता ॥ १ ॥

१ जा पांचमा अध्यायमां गुरुए जे भगवेलुं हनुं तेने तजीने विष्णुनी स्तुति करवामां लागेला प्रल्हादने हिरण्यकशिपु हाथी अने सयं बगेरेणसे मरा-
बवा लाग्यो तोपण मरावी शक्यो नहि; ए कथा केहेवामां आवबो.

एओ, हिरण्यकशिपुए भणवा मोकलेला प्रह्लादने अने बीजा दैत्योना छोकराओने पण दंडनीति वगैरेना विषयो भणावता होता ॥ २ ॥ तेमां गुरु जे कहे ते प्रह्लाद सांभळतो हतो अने सांभळ्या पळी तेप्रमाणेज भणतो हतो, परंतु ए वात तेने गमती नहि हती; केम के ते विषयोथी 'आ पो-तानो आ पारको' एवो खोटो आग्रह बंधायछे ॥ ३ ॥ एक दिवसे दैत्योना राजा हिरण्यकशिपुए पोताना पुत्र प्रह्लादने खोळासां बेसाडीने पृच्छुं के 'हे पुत्र ! तारा मनने जे सारूं लागतुं होय ते मने कहे' ॥ ४ ॥ प्रह्लाद केहेछे.-हे दैत्योमां उत्तम ! 'हुं अने सारूं' एवा खोटा आग्रहथी नि-रंतर उद्वेग पामता प्राणियोनेमाटे एज सारूं मातुंछुं के जेथी पोताने नरकमां पडवुं पडेछे एवा अंध कूपरूप घरनो त्याग करी वनमां जईने भगवा-ननोज आश्रय करवो ॥ ५ ॥ नारदजी केहेछे.-शत्रुना पक्षमां जती पुत्रनी वाणी सांभळीने हिरण्यकशिपु हस्यो अने कहुं के 'छोकराओनी बुद्धि

तौ राजा प्रापितं बालं प्रह्लादं नयकोविदम् ॥ पाठयामासतुः पाठ्यानन्यांश्चासुरबालकान् ॥ २ ॥ यत्तत्र गुरुणा प्रोक्तं शुश्रुवेऽनुपा-ठ च ॥ न साधु मनसा मेने स्वपरासद्ग्राश्रयम् ॥ ३ ॥ एकदाऽसुराद पुत्रमंकमारोप्य पांडव ॥ पप्रच्छ कथ्यतां वत्स मन्यते साधु यद्भवान् ॥ ४ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ तत्साधु मन्येऽसुरवर्य देहिनां सदा समुद्दिग्धधियामसद्ग्राहता ॥ हित्वात्मपातं गृहमंधकूपं वनं गतो यद्भरिमाश्रयेत ॥ ५ ॥ नारद उवाच ॥ श्रुत्वा पुत्रगिरो दैत्यः परपक्षसमाहिताः ॥ जहास बुद्धिर्बालानां भिद्यते परबुद्धिभिः ॥ ६ ॥ सम्यग्विधार्यतां बालो गुरुगेहे द्विजातिभिः ॥ विष्णुपक्षैः प्रतिच्छन्नैर्न भिद्येतास्य धीर्यथा ॥ ७ ॥ गृहमानीतमाहूय प्रह्लादं दैत्या-जकाः ॥ प्रशस्य श्लक्ष्णया वाचा समपृच्छंत सामभिः ॥ ८ ॥ वत्स प्रह्लाद भद्रं ते सत्यं कथय मां मृषा ॥ बालानति कुतस्तुभ्यमेष बुद्धिविपर्ययः ॥ ९ ॥ बुद्धिभेदः परकृत उताहो ते स्वतोऽभवत् ॥ भण्यतां श्रोतुकामानां गुरुणां कुलनंदन ॥ १० ॥ प्रह्लाद उवा-च ॥ स्वः परश्रेत्यसद्ग्राहः पुंसां यन्मायया कृतः ॥ विमोहितधियां दृष्टस्तस्मै भगवते नमः ॥ ११ ॥

पराया विचारोथी फरी जायछे ॥ ६ ॥ एटलामाटे ब्राह्मणोए पोताना घरमां आ बालकने बराबर बंदोबस्तथी राखवो के जेवी रीते विष्णुना पक्षवाळा-ओ वेश बदलथी आवीने आनी बुद्धिने फेरवी शके नहि' ॥ ७ ॥ पळी दैत्योना पुरोहितोए प्रह्लादने पोताने घर लावी, बोलावी तथा सारां वच-नोथी वस्त्राणीने धारणाथी पृच्छुं के-'हे पुत्र ! हे प्रह्लाद ! तारूं बोलजे. खोटुं बोलीश मा. आ बीजा बालकोनी बुद्धिमां फेरफार नहि छतां तारी बुद्धिनो आ फेरफार शाथी थयोछे ?' ॥ ८ ॥ ९ ॥ आ तारी बुद्धि कोइए फेरवी नाखी छे के पोताथीज फरी छे ? असे के जे-ओ तारा गुरु छिये ते सांभळवा इच्छिये छिये माटे कहे' ॥ १० ॥ प्रह्लाद केहेछे.-पुरुषोने 'आ पोतानो आ पारको' एवो मोह जेनी मायाए करेलो छे अने ते मोह, तमे के जेनी बुद्धि मायाथी मोह पामेली छे तेओनेज जोवामां आवेछे, ते भगवानने प्रणाम करूंछुं ॥ ११ ॥

ए भगवान् ज्यारे अनुकूल थाय त्यारेज पशुओना सरखी, 'हुं बीजो तथा आ बीजो' एवा भेदने पामेली संसारविषयनी बुद्धि मटेछे ॥ १२ ॥ जेतुं वर्णन आपवुं कठण छे अने जेना मार्गमां ब्रह्मादिक पण भूला पडेछे ते परमात्मानेज अविवेकी पुरुषो पोतानो अने पारको केहेछे. एज परमात्मा मारी बुद्धिने फेरवेछे ॥ १३ ॥ हे ब्राह्मण ! जेम चुंबकना समीपमां लोटुं पोतानी मेळेज फरेछे तेम भगवानना समीपनेलीधे मारुं मन पोतानी मे-
ळेज फरेछे अने ते भगवाननुं समीप्य मने शायी मळ्युं छे ते हुं जाणतो नथी ॥ १४ ॥ [नारदजी केहेछे] मोटी बुद्धिवालो प्रह्लाद, ब्राह्मणने एटलुं कही चुप रह्यो त्यारे कोप पामेल्यो अने कंगाल ए राजानो नोकर ब्राह्मण बोळ्यो के, - 'अरे छडी लावो. आ छोकरो तो आपणी अपकीर्ति क-
रावनार छे. कुलमां अंगाराना जेवा दुर्बुद्धि छोकराने शिक्षा करवीज योग्य छे' ॥ १५ ॥ १६ ॥ जेम चंदनना वनमां कांटावाळुं झाड थाय तेम दै-

स यदाऽनुव्रतः पुंसां पशुबुद्धिर्विभिद्यते ॥ अन्य एष तथाऽन्योहमिति भेदगतासती ॥ १२ ॥ स एष आत्मा स्वपरेत्यबुद्धिभिर्दुर-
त्ययानुक्रमणो निरूप्यते ॥ मुह्यति यद्वर्त्तनी वेदवादिनो ब्रह्मादयो ह्येष भिनत्ति मे मतिम् ॥ १३ ॥ यथा भ्राम्यत्ययो ब्रह्मन् स्वयमा-
कर्षसन्निधौ ॥ तथा मे भिद्यते चेतश्चक्रपाणेर्यदृच्छया ॥ १४ ॥ एतावद्ब्राह्मणायोक्ता विरराम महामतिः ॥ तं निर्भेत्स्यार्थं कृपितः
स दीनो राजसेवकः ॥ १५ ॥ आनीयतामरे वेत्रमस्माकमथशस्करः ॥ कुलांगारस्य दुर्बुद्धेश्चतुर्थोऽस्योदितो दमः ॥ १६ ॥ दैतेय-
चंदनवने जातोऽयं कंटकद्रुमः ॥ यन्मूलोन्मूलपरशोर्विष्णोर्नालायितोऽर्भकः ॥ १७ ॥ इति तं विविधोपायैर्भीषयंस्तर्जनादिभिः
॥ प्रह्लादं ग्राहयामास त्रिवर्गस्योपपादनम् ॥ १८ ॥ तत एनं गुरुर्ज्ञात्वा ज्ञातज्ञेयचतुष्टयम् ॥ दैत्येन्द्रं दर्शयामास मातृमृष्टमलंकृतम् ॥
॥ १९ ॥ पादयोः पतितं बालं प्रतिनंद्याशिषाऽसुरः ॥ परिष्वज्य चिरं दोर्भ्यां परमामाप निर्द्वितिम् ॥ २० ॥ आरोप्यांकमवप्राप्य मू-
र्धन्यश्रुकलांबुभिः ॥ आसिंचन्विकसद्भूमिदमाह युधिष्ठिर ॥ २१ ॥

त्योना कुलमां आ छोकरो थयेल छे; कारणके दैत्योनां मूलने उत्खेडवामां कुवाडारूप विष्णुने हाथानी पेछे सहायकारक आ थएलो छे
॥ १७ ॥ एप्रमाणे तिरस्कार वगैरे घणा घणा उपायोथी बीवरावतो ए ब्राह्मण, प्रह्लादने धर्म, अर्थ अने कामना ग्रंथो भणाववा लाग्यो ॥ १८ ॥
पछी केटलेक दिवसे ते गुरु साम, दान, भेद अने दंडना विषयोमां प्रह्लादने बराबर समजेलो जाणी प्रह्लादनी मा पासे तेने नवरावी तथा श-
णगारावीने हिरण्यकशिपुनी पासे तेडी गयो ॥ १९ ॥ प्रह्लाद आवीने पगमां पड्यो तेनो आशीर्वादथी सत्कार करी तथा घणीवार सुधी हाथथी
आलिगन करीने हिरण्यकशिपु मोटुं सुख पाय्यो ॥ २० ॥ हे युधिष्ठिर ! तेने खोलामां बेसाडी तथा माथुं सुंधी आसुनां टीपांओथी नवरावी मूकता
ए हिरण्यकशिपुए ते पुत्र के जेतुं मुख प्रफुल्लित थतुं हतुं तेने नीचेप्रमाणे कथुं ॥ २१ ॥

હિરણ્યકશિપુ કેહેછે.— હે પ્રહાદ ! હે બાપ ! આટલા કાલમાં તું ગુરુપાસેથી જે શિલ્પો હોય અને જે કોઈ વિષયનો સારો અભ્યાસ થયો હોય તે મારી પાસે બોલી દેલાડ ॥ ૨૨ ॥ પ્રહાદ કેહેછે.— વિષ્ણુનું શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, ચરણસેવન, પૂજન, વંદન, દાસપણું, મિત્રપણું અને શરીરનું અર્પણ, એ નવ પ્રકારની ભક્તિ જો કરવામાં આવે અને તે કન્યા પછી ભગવાનને અર્પણ કરાય એમ નહિ પણ અર્પણ કરીનેજ કરવામાં આવે તો સહુથી શ્રેષ્ઠ ભગતર છે એમ માનુંછું. આ ગુરુ પાસેથી હું જે શિલ્પો છું તેમાં તો એવું સારું કોઈ પણ જોવામાં આવતું નથી ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ નારદજી કેહેછે.— એપ્રમાણે પુત્રનું વચન સાંભળી ક્રોધથી જેના હોટ ફરકેછે એવા હિરણ્યકશિપુએ શુકાચાર્યના પુત્રને કહ્યું કે— ‘હે નીચબ્રાહ્મણ ! હે દુર્બુ-

હિરણ્યકશિપુસ્વાચ ॥ ॥ પ્રહાદાનૂચ્યતાં તાત સ્વધીતં કિંચિદુત્તમમ્ ॥ કાલેનૈતાવતાઽયુષ્મન્યદશિશ્વદુરોર્ભવાન્ ॥ ૨૨ ॥ ॥ પ્રહાદ ઉવાચ ॥ ॥ શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદસેવનમ્ ॥ અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સસ્યમાત્માનિવેદનમ્ ॥ ૨૩ ॥ ॥ ૨૪ ॥ ॥ ૨૫ ॥ ॥ ૨૬ ॥ ॥ ૨૭ ॥ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ૨૯ ॥ ॥ ૩૦ ॥ ॥ ૩૧ ॥ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ૩૫ ॥ ॥ ૩૬ ॥ ॥ ૩૭ ॥ ॥ ૩૮ ॥ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ૪૦ ॥ ॥ ૪૧ ॥ ॥ ૪૨ ॥ ॥ ૪૩ ॥ ॥ ૪૪ ॥ ॥ ૪૫ ॥ ॥ ૪૬ ॥ ॥ ૪૭ ॥ ॥ ૪૮ ॥ ॥ ૪૯ ॥ ॥ ૫૦ ॥ ॥ ૫૧ ॥ ॥ ૫૨ ॥ ॥ ૫૩ ॥ ॥ ૫૪ ॥ ॥ ૫૫ ॥ ॥ ૫૬ ॥ ॥ ૫૭ ॥ ॥ ૫૮ ॥ ॥ ૫૯ ॥ ॥ ૬૦ ॥ ॥ ૬૧ ॥ ॥ ૬૨ ॥ ॥ ૬૩ ॥ ॥ ૬૪ ॥ ॥ ૬૫ ॥ ॥ ૬૬ ॥ ॥ ૬૭ ॥ ॥ ૬૮ ॥ ॥ ૬૯ ॥ ॥ ૭૦ ॥ ॥ ૭૧ ॥ ॥ ૭૨ ॥ ॥ ૭૩ ॥ ॥ ૭૪ ॥ ॥ ૭૫ ॥ ॥ ૭૬ ॥ ॥ ૭૭ ॥ ॥ ૭૮ ॥ ॥ ૭૯ ॥ ॥ ૮૦ ॥ ॥ ૮૧ ॥ ॥ ૮૨ ॥ ॥ ૮૩ ॥ ॥ ૮૪ ॥ ॥ ૮૫ ॥ ॥ ૮૬ ॥ ॥ ૮૭ ॥ ॥ ૮૮ ॥ ॥ ૮૯ ॥ ॥ ૯૦ ॥ ॥ ૯૧ ॥ ॥ ૯૨ ॥ ॥ ૯૩ ॥ ॥ ૯૪ ॥ ॥ ૯૫ ॥ ॥ ૯૬ ॥ ॥ ૯૭ ॥ ॥ ૯૮ ॥ ॥ ૯૯ ॥ ॥ ૧૦૦ ॥ ॥

દિ ! તैं મારો અનાદર કરી મારા શત્રુના પક્ષમાં રહીને આ છોકરાને આવી સ્વાભાવિક વાત કેમ શીલ્પી ? ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥ ॥

જેમ વેચી નાંખેલા પશુ વગેરેના પોષણની કશી ચિંતા કરવામાં આવતી નથી તેમ ભગવાનને દેહનું અર્પણ કરી દેહના પોષણ વગેરેની ચિંતા છોડી દેવી એ દેહનું અર્પણ કેહેવાયછે.

प्रल्हाद केहेछे.— घरनीज चिंता राखनारा, वारंवार चाव्यानेज चाव्या करता [भोगवेला विषयोनेज भोगव्या करता] अने नहि जीताएली इं-
द्रियोथी जन्म-मरण पास्या करता पुरुषोनी बुद्धि पोताथी, कोईना उपदेशथी के परस्परनी वातोथी पण भगवाने प्राप्त थती नथी ॥ ३० ॥ ब्राह्म-
णादिक नामोवाळी वेदवाणीरूप ईश्वरनी दोरीमां बंधाएला, विषयोनी वासनावाळा अने तेवाओनेज गुरु करी माननारा लोको भगवानेने जाणता
नथी एटलुंज नहि पण आंधळाओएु दोराता आंधळानी पेटे खाडमांज पडेछे ॥ ३१ ॥ सर्व प्रकारना अहंकारथी रहित महात्मा पुरुषोना चरणार-
विंदनी रजमां स्नान न करे त्यांसुधी ए लोकोनी बुद्धि भगवानना चरणेने पोहोचतीज नथी अने तेथी संसाररूप अनर्थ मटतो नथी ॥ ३२ ॥
नारदजी कहेछे.— एटलुं बोलीने बंध पडेला पोताना पुत्र प्रल्हादने, क्रोधथी अंध थएला हिरण्यकशिपुए पोताना खोळामांथी धरतीपर पछाड्यो.

प्रह्लाद उवाच ॥ ॥ मतिर्न कृष्णे परतः स्वतो वा मिथोऽभिपद्येत गृहव्रतानाम् ॥ अदांतगोभिर्विशतां तमिखं पुनः पुनश्चर्वित-
चर्वणानाम् ॥ ३० ॥ न ते विदुः स्वार्थगतिं हि विष्णुं दुराशया ये बहिरर्थमानिनः ॥ अंधा यथांश्चैरुपनीयमाना वागीशतंत्यामुरु-
दाग्नि बद्धाः ॥ ३१ ॥ नैषां मतिस्तावदुरुक्रमांघ्रिं स्पृशत्यनर्थोपगमो यदर्थः ॥ महीयसां पादरजोभिषेकं निष्किंचनानां न वृणीत
यावत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्तोपरतं पुत्रं हिरण्यकशिपू रूपा ॥ अंधीकृतात्मा स्वोत्संगान्निरस्यत महीतले ॥ ३३ ॥ आहामर्षरुषाविष्टः क-
षायीश्रुतलोचनः ॥ वच्यतामाश्रयं वच्यो निःसारयत नैर्ऋताः ॥ ३४ ॥ अयं मे भ्रातृहा सोऽयं हिला स्वान्दुहदोऽधमः ॥ पितृव्य-
हंतुर्यः पादौ विष्णोर्दासवदचति ॥ ३५ ॥ विष्णोर्वा साध्वसौ किं नु करिष्यत्यसमंजसः ॥ सौहृदं दुस्त्यजं पित्रोरहाद्यः पं-
चदायनः ॥ ३६ ॥ परोप्यपत्यं हितकृद्यथौषधं स्वदेहजोऽप्याभयवस्तुतोऽहितः ॥ छिद्याचदंगं यदुतात्मनोऽहितं शेषं सुखं
जीवति यद्विवर्जनात् ॥ ३७ ॥

॥ ३३ ॥ पछी असहनताथी अने क्रोधथी व्याप्त थतां आख्यो राती करीने बोल्हो के “हे राक्षसो ! अहंथी आने लई जाओ अने तरत मारी नाखो, केम
के आ मारी नाखवाने योग्य छे ॥ ३४ ॥ आ नीचज मारा भाइनो मारनार छे; केम के पोताना संबंधीओने छोडी देतां, काकाने मारनार विष्णुना
चरणतुं दासनी पेटे पूजन करेछे ॥ ३५ ॥ माता-पितानो स्नेह के जे छोडी शकतो नथी तेने पांच वर्षनी अवस्थामांज जेणे छोडी दीधो ए नीच,
विष्णुतुं पण शुं भलुं करसो ? ॥ ३६ ॥ पारको छतां पण जे हितकारी होय तेने पोतानो पुत्रज समजवो जोइए अने पोताना देहथी उत्पन्न थएल पु-
त्र छतां पण भुंडुं करनार होय तेने रोग जेवोज समजवो. पुत्रनी वात तो एक तरफ, परंतु जे पोतानुं अंग हाथ-पग वगैरे होय ते पण दुःखदायी
होय तो कापी नाखवुं जोइए के जेने कापी नाखवाथी बाकीनुं शरीर सुखे जीवे ॥ ३७ ॥

मुनिलोकनी दुष्ट इंद्रियनी पेठे आ छोकरो पोतानो छतां शत्रुनुं काम करेछे माटे खावा, सुवा अने बेसवा वगैरेमां झेर देवा वगैरे सघळा उपायोथी आने मारी नाखवो.” ॥ ३८ ॥ एप्रमाणे घणीए आज्ञा करवाथी, तीक्ष्ण दाढोवाळा, विकराल मोढावाळा अने राता मोवाळावाळा ते राक्षसो, भयंकर नाद करता अने ‘मारो कापो’ एम बोलता त्रिशूलोथी प्रल्हादने सघळां मर्मस्थलोमां प्रहार करवा लाग्या ॥ ३९ ॥ ४० ॥ सर्वना अगोचर अने सर्वस्वरूप परब्रह्म भगवानमां जेनुं चित्त जोडाई गयुं हतुं एवा प्रल्हादनीउपर, निर्भग्य माणसना मोटा उद्यमोनी पेठे ए सघळा प्रहारो व्यर्थ गया ॥ ४१ ॥ हे युधिष्ठिर राजा ! ए परिश्रम व्यर्थ जतां मनमां शंका पामेलो हिरण्यकशिपु मोटा आग्रहथी तेना वधना उपायो करवा लाग्यो ॥ ४२ ॥ ते दीकराने दिशाना हाथीओपासे मुक्यो; सर्प करडाव्या; अभिचार प्रयोग कऱ्या; पर्वतोना शिखरोउपरथी पछाड्यो; मायाना प्रयोग कऱ्या;

सर्वरूपार्थैहृतव्यः संभोजशयनासनैः ॥ सुहृल्लिङ्गधरः शत्रुमुनेदुष्टमिवेन्द्रियम् ॥ ३८ ॥ नैर्ऋतास्ते समादिष्टा भर्त्रा वै शूलपाणयः ॥ तिग्मदंष्ट्रकरालास्यास्ताम्रश्मश्रुशिरोरुहाः ॥ ३९ ॥ नदंतो भैरवान्नादांश्छधि भिभीति वादिनः ॥ आसीनं चाहनञ्छूलैः प्रह्लादं सर्वमर्मसु ॥ ४० ॥ परे ब्रह्मण्यनिर्देश्ये भगवत्यखिलात्मनि ॥ युक्तात्मन्यफला आसन्नपुण्यस्येव सक्तियाः ॥ ४१ ॥ प्रयासेऽपहते तस्मिन्दैत्यैः परिशंकितः ॥ चकार तद्रथोपायान्निर्वधेन युधिष्ठिर ॥ ४२ ॥ दिग्गजैर्ददृशूकैश्च अभिचारावपातनैः ॥ मायाभिः सन्निरोधैश्च गरदानैर्भोजनैः ॥ ४३ ॥ हिमवाय्वग्निसलिलैः पर्वताक्रमणैरपि ॥ न शशाक यदा हंतुमपापमसुरः सुतम् ॥ चिंता दीर्घतमां प्राप्तस्तत्कर्वुं नाभ्यपद्यत ॥ ४४ ॥ एष मे बह्वसाधूक्तो वधोपायाश्च निर्मिताः ॥ तैस्तेद्रौहिरसद्भर्मैर्मुक्तः स्वेनैव तेजसा ॥ ४५ ॥ वर्तमानोऽविदूरे वै बालोप्यजडधीरयम् ॥ न विस्मरति मेजनार्यं शुनः शेष इव प्रभुः ॥ ४६ ॥ अप्रमेयानुभावोयमकुतश्चिद्रयोऽमरः ॥ नूनमेतद्विरोधेन मृत्युर्मे भविता न वा ॥ ४७ ॥

खाड वगैरेमां रोकी राख्यो; झेर दीघां; खावा दीधुं नहि; हिममां, पवनमां, अग्निमां अने पाणीमां नाख्यो; पर्वतो उपाडीने तेनापर पछाड्या; एवा अनेक उपाय कऱ्या तोपण हिरण्यकशिपु ज्यारे ए निर्दोष दीकराने मारी शक्यो नहि त्यारे तेने लांबी चिंता उत्पन्न थई अने कोई मार्ग सुख्यो नहि ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ “ आने में घणां कठण वचन कळां; वधना उपाय पण कऱ्या; तोपण पोताना तेजथीज ए सघळा अपकारो अने अभिचारना प्रयोगोमांथी मुक्त थयो ॥ ४५ ॥ मारी पासे रेहेछे अने बालक छे तोपण निर्भय रहीने, कुतराना पुछडानी पेठे पोतानी रीत नहि छोडतां मारा शत्रुने विसारतो नथी ॥ ४६ ॥ आ दीकरो मोटा प्रभाववाळो छे अने कोईथी बीतो नथी !! रखेने आना विरोधनेलीघे मारूं मोत थाय. अथवा फीकर नथी, हुं मरनार तो नथी” ॥ ४७ ॥

एवी रीते चिंताथी काईक करमाएला अने मोढुं नीचुं करी बंटेला हिरण्यकशिपुने शुक्राचार्यना पुत्र शंड अने अमर्क, एओए एकांतमां कहुं के-
“आपे एकलाए त्रैलोक्यने जीती लीधुं छे अने आपनी भमर जराक हलेछे तेठलामां सघळा लोकपालो त्रास पामी जायछे तो एवा आपने चिंता
राखवा जेवुं अमे काई पण जोता नथी; तेम बालकनी रीत-भातउपर गुण-दोषनो आधार पण नहि राखवो जोइए; ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तोपण शु-
क्राचार्य आवे लांसुधी आ छोकरोने वरुणपशथी बांधी राखवो के जेथी त्रासनो माच्यो भागी जाय नहि. अवस्थाथी अने महात्माओनी सेवाथी
पुरुषोनी मति सारी थायछे” ॥ ५० ॥ एप्रमाणे गुरुना पुत्रो बोलतां तेप्रमाणे करवानी मंजुरी आपीने हिरण्यकशिपुए तेओने कहुं के- “गृह-
स्थाश्रममां रेहेनारा राजाओना जे धर्म छे ते तमारे आने शीखवा” ॥ ५१ ॥ पछी एप्रमाणे बंदोबस्त करी ए ब्राह्मणो नम्रतावाळा प्रह्लादने अनु-

इति तं चिंतया किंचिन्लानश्रियमथोमुखम् ॥ शंडामर्कवौशनसौ विविक इति होचतुः ॥ ४८ ॥ जितं त्वयैकेन जगत्रयं ध्रुवोर्वि-
जृम्भणत्रस्तसमस्तधिष्ण्यपम् ॥ न तस्य चिंत्यं तव नाथ चक्षुहे न वै शिशूनां गुणदोषयोः पदम् ॥ ४९ ॥ इमं तु पार्श्वैर्वरुणस्य बद्धा
निधेहि भीतो न पलायते यथा ॥ बुद्धिश्च पुंसो वयसार्थसेवया यावदुरुर्मर्गव आगमिष्यति ॥ ५० ॥ तथेति गुरुपुत्रोक्तमनुज्ञायै-
दमबवीत् ॥ धर्मा ह्यस्योपदेष्टव्या राज्ञां ये गृहमेधिनाम् ॥ ५१ ॥ धर्ममर्थं च कामं च नितरां चानुपूर्वशः ॥ प्रह्लादायोचत् राजन्प्रश्रया-
ज्वनताय च ॥ ५२ ॥ यथा त्रिवर्गं गुरुभिरात्मने उपशिक्षितम् ॥ न साधु मेने तच्छिक्षां दंद्वारामोपवर्णिताम् ॥ ५३ ॥ यदाचार्यः
परावृत्तो गृहमेधीयकर्मसु ॥ वयस्यैर्बालैकैस्तत्र सोपहूतः कृतक्षणैः ॥ ५४ ॥ अथ तान् श्लक्ष्णया वाचा प्रत्याहूय महाबुधः ॥ उवाच
विद्वांस्तन्निष्ठां कृपया प्रहसन्निव ॥ ५५ ॥ ते तु तद्वैरावात्सर्वे त्यक्त्वाऽपि परिच्छदाः ॥ बाला न दूषितधियो दंद्वारामेरितेहितैः ॥ ५६ ॥

क्रमथी धर्म, अर्थ अने कामना विषयो शीखवा लाग्या ॥ ५२ ॥ गुरुओए ते विषयो पोताने सारी रीते शीखव्या तोपण ए उपदेश प्रह्लादने सारो
लाग्यो नहि. कारण के राग-द्वेषादिकथी संसारना सुखमां रमनाराओए ए विषयोतुं प्रतिपादन कोल छे ॥ ५३ ॥ ज्यारे गुरुओ घरसंबंधी काम-
काजनेमाटे बहार जता हता ल्यारे वखत मळवाथी सरखी अवस्थाना बालको ते प्रह्लादने बोलावता हता ॥ ५४ ॥ ते समयमां एओनी जन्ममर-
णादिक स्थितिने जाणनारो प्रल्हाद, तेओने बोलावीने जाणे दयाथी हसतो होय तेम उपदेश करतो हतो ॥ ५५ ॥ ए सघळा बालको के जे-
ओनी बुद्धि, विषयी पुरुषोनां भाषणोथी के चेष्टाओथी दूषित थई न हती तेओ प्रल्हादनी मोटाइनेलीधे रमतनां साधनो छोडी देतां प्रल्हादमां-
ज पोतानां हृदय अने नेत्र राखीने तेनी पासे बेसता हता. हे युधिष्ठिर ! दयाळु, सर्वनो भित्र अने महावैष्णव प्रल्हाद, ते छोकराओने नीचे प्रमाणे

જેણે ઇંદ્રિયો જીતી ન હોય એવો પુરુષ ઘરમાં લાગેલા અને સ્નેહના મજબુત પાશોથી બંધાણા પોતાના આત્માને છોડવી શકે ? ॥ ૯ ॥ જે ધન પ્રાણ કરતાં પણ વ્યારૂં છે અને જે ધનને ચોર, નોકર તથા વેપારીઓ પોતાના પ્યારા પ્રાણ કબુલ કરીને પણ મેલવેછે તે ધનની તૃષ્ણાને કોણ મૂકી શકે ? ॥ ૧૦ ॥ દીકરાઓ, સુંદર દીકરીઓ, ભાઈઓ, રાંક માવાપ, ઘણા સુંદર સામાનવાળાં ઘર, કુલપરંપરાની આજીવિકા, ઘરનાં પશુઓ તથા નોકરોના વર્ગને સંભારતો, સ્નેહથી બંધાણો, લોભનેલીધે જેની તૃષ્ણા પૂર્ણ થતી નથી એવો, ઉપસ્થના તથા જિવ્હાના રસનેજ અધિક માનતો, અપાર મોહથી તેમાં લાગી રહેલો અને કોશેટાનો કીડો જેમ પોતાનું ઘર બનાવતાં નીકળવાનો માર્ગ પણ રાખતો નથી તેવી રીતે કર્મ કન્યા કરતો પ્રાણી દયાપાત્ર ગણેલી સ્ત્રીના રહસ્યસંગને અને મનોહર વિચારોને કેમ છોડી શકે ? તેમજ સંબંધિઓના તથા કોમલ બોલનારાં બચ્ચાંઓના સંગને

કો ગૃહેષુ પુમાન્સક્તમાત્માનમજિતેંદ્રિયઃ ॥ સ્નેહપાશૈર્દૈર્વદ્ધસ્તુસહેત વિમોચિતુમ્ ॥ ૯ ॥ કો ન્વર્થતૃષ્ણાં વિમૃજેત્પ્રાણેભ્યોઽપિ ચ ઇન્દ્રિય-
સ્મિતઃ ॥ યં ક્રીણાત્યસુખિઃ પ્રેષ્ટસ્તસ્કરઃ સેવકો વણિક્ ॥ ૧૦ ॥ કથં પ્રિયાયા અનુકંપિતાયાઃ સંગં રહસ્યં રુચિરાંશ્ચ મંત્રાન્ ॥ સુહ-
ત્સુ ચ સ્નેહસિતઃ શિશૂનાં કલાક્ષરાણામનુસ્કચિતઃ ॥ ૧૧ ॥ પુત્રાન્ સ્પંસ્તા હૃદિહૃદ્ય્યા પ્રાતૃન્ સ્વસૂર્વા પિતરૌ ચ દીનૌ ॥ ગૃહા-
ન્મનોજ્ઞોરુપરિચ્છદાંશ્ચ વૃત્તીસુ કુલ્યાઃ પશુમૃત્યવર્ગાન્ ॥ ૧૨ ॥ ત્યજેત કોશસ્કૃદિવેહમાનઃ કર્મોણિ લોભાદવિતૃપ્તકામઃ ॥ ઔપ-
સ્થ્યજૈશ્ચ બહુમન્યમાનઃ કથં વિરજ્યેત દુરંતમોહઃ ॥ ૧૩ ॥ કુટુંબપોષાય વિચિન્નિજાનુર્ન બુદ્ધયતેઽર્થં વિહતં પ્રમત્તઃ ॥ સર્વત્ર તાપત્ર-
યદુઃસિતાત્મા નિર્વિદ્યતે ન સ્વકુટુંબરામઃ ॥ ૧૪ ॥ વિત્તેષુ નિત્યાભિનિવિષ્ટચેતા વિદ્વાંશ્ચ દોષં પરવિત્તહર્તુઃ ॥ પ્રેત્યેહ ચાથાપ્યજિ-
તેંદ્રિયસ્તદશાંતકામો હરતે કુટુંબી ॥ ૧૫ ॥ વિદ્વાનપીત્યં દનુજાઃ કુટુંબં પુણ્નસ્વલોકાય ન કલ્પતે વૈ ॥ યઃ સ્વીયપાસ્વયવિભિન્ન-
ભાવસ્તમઃ પ્રપદ્યેત યથા વિમૂઢઃ ॥ ૧૬ ॥

પણ કેમજ છોડી શકે અને શી રીતે વૈરાગ્ય પામે ? ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ગાફલ થાણો માણસ કુટુંબના પોષણસંબંધી કામમાં ઓછાં થતાં જતાં આયુષ્યને અને નાશ પામતા પુરુષાર્થને જાણતો નથી. કુટુંબમાં પ્રીતિ રાખનારો માણસ સઘલી જગોણ ત્રણ તાપથી દુઃખી થયા કરેછે તોપણ તેને દુઃસ્વરૂપ માનતો નથી ॥ ૧૪ ॥ અજિતેંદ્રિય અને જેનું ચિત્ત ધનમાંજ નિરંતર લાગી રહેલું હોયછે એવો કુટુંબી માણસ, પારકું ધન હરી લેનારને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં જે દુઃસ્વ થાયછે તેને જાણેછે તોપણ તૃષ્ણા નહિ શાંત થવાનેલીધે ચોરી કરેછે ॥ ૧૫ ॥ હે દૈત્યો ! મમજુ માણસ પણ જે દુઃસ્વમાણે પોતામાં અને પારકામાં મેદદદિ રાખીને કુટુંબનું પોષણ કરતો હોય તે, આત્મવિચાર કરવામાં સમર્થ થતો નથી પણ મૂઢની પેઠે અહંતામ-
મતામાંજ ઘોઢાયા કરેછે ॥ ૧૬ ॥

स्त्रियों के जेओनी पुत्र-पौत्रादिकरूप बेडी पडी छे तेओनी पसे मुंडाना वानरा जेवो रांक थई रेहेनार कोई पण पुरुष, कोई काले अने कोई पण जगोए पोताना आत्माने छोडाववा समर्थ थतो नथी ॥ १७ ॥ एटलामाटे विषयोमां लागी रेहेला दैत्योनो संग छोडी दई आदिदेव नारायण-नुंज भजन करो; केम के संग छोडी देनारा पुरुषोए नारायणना भजननेज मोक्षरूप मानेल छे ॥ १८ ॥ हे दैत्योना पुत्रो ! नारायणने प्रसन्न करवा-मां घणो दाखडो पडतो नथी; केम के नारायण सर्वना आत्मा छे अने सर्व ठेकाणे प्रसिद्ध छे ॥ १९ ॥ स्थावरथी ते छेक ब्रह्मासुधीना जीवोमां, पांच भूतथी बनेला निर्जिव पदार्थोमां, पांच महाभूतोमां, त्रण गुणोमां, प्रकृतिमां अने महत्तत्त्वादिक विकारोमां पण परमात्मा, ईश्वर अने अविनाशी भगवान् एकज छे ॥ २० ॥ २१ ॥ जोके ए परमात्मा पोते एकज छे; तोपण भोक्तरूपथी व्यापक अने भोगरूपथी व्याप्य छे एम केहेवामां आवेछे

यतो न कश्चित्क च कुत्रचिद्वा दीनः स्वमालानमलं समर्थः ॥ विमोचितुं कामदृशां विहारक्रीडामृगो यन्निगडो विसर्गः ॥ १७ ॥
ततो विदूरात्परिहृत्य दैत्या दैत्येषु संगं विषयात्मकेषु ॥ उपेत नारायणमादिदेवं विमुक्तसंगैरिषितोऽपवर्गः ॥ १८ ॥ न ह्यच्युतं प्री-
णयतो ब्रह्मायासोऽसुरालजाः ॥ आलत्वात्सर्वभूतानां सिद्धत्वादिह सर्वतः ॥ १९ ॥ परावरेषु भूतेषु ब्रह्मांतस्थावरादिषु ॥ भौतिकेषु
विकारेषु भूतेष्वथ महत्सु च ॥ २० ॥ गुणेषु गुणसाम्ये च गुणव्यतिकरे तथा ॥ एक एव परो ह्यात्मा भगवानीश्वरोऽव्ययः ॥ २१ ॥
प्रत्यगालस्वरूपेण दृश्यरूपेण च स्वयम् ॥ व्याप्यव्यापकनिर्देश्यो ह्यनिर्देश्योऽविकल्पितः ॥ २२ ॥ केवलानुभवानंदस्वरूपः परमेश्वरः
॥ माययांतर्हितैश्वर्यं ईयते गुणसर्गया ॥ २३ ॥ तस्मात्सर्वेषु भूतेषु दयां कुरुत सौहृदम् ॥ आसुरं भावमुन्मुच्य यया तुष्यत्यधोक्षजः
॥ २४ ॥ तुष्टे च तत्र किमलभ्यमनंत आद्ये किं तैर्गुणव्यतिकरादिह ये स्वसिद्धाः ॥ धर्मादयः किमगुणेन च कांक्षितेन सारं जुषां
चरणयोरुपगायतां नः ॥ २५ ॥ धर्मार्थकाम इति योऽभिहितस्त्रिवर्ग ईक्षा त्रयी नयदमौ विविधा च वार्ता ॥ मन्ये तदेतदखिलं
निगमस्य सत्यं स्वात्मार्पणं स्वसुहृदः परमस्य पुंसः ॥ २६ ॥

॥ २२ ॥ केवल अनुभवरूप आनंदज जेनुं स्वरूप छे एवा ए परमेश्वरनुं अखंड रहेलुं पोतनुं सर्वज्ञत्वादिक ऐश्वर्य, गुणोनी खटपटवाळी मायाथी पोतेज अंतर्हित करेलुं छे एम जणायछे ॥ २३ ॥ एटलामाटे असुरनो स्वभाव छोडी दइने सर्व प्राणियोपर दया अने स्नेह राखो; केम के दयाथी भगवान् प्रसन्न थायछे ॥ २४ ॥ ते अनंत अने सर्वना आदि भगवान् प्रसन्न थाय ल्यारे कशी वस्तु दुर्लभ रेहेती नथी; तोपण तेमना चरणनी सु-धानेज सेवनारा अने तेनुंज गायन करनारा आपण लोकोने धर्म, अर्थ के कामनुं शुं प्रयोजन छे ? केम के तेओ तो प्रारब्धगतियी पोतानी मेळज प्राप्त थायछे. जेम धर्मादिकनुं प्रयोजन नथी तेम मोक्षनी इच्छा राख्यानी पण कशी जरूर नथी ॥ २५ ॥ धर्म अर्थ अने कामरूपी त्रिवर्ग, आत्म-

विद्या, कर्मविद्या, तर्कविद्या, दंडनीति अने अनेक प्रकारनी आजीविकारूपी वेदमां निरूपण करेला सघळा विषयो, पोताना अंतर्थामीरूप भगवाने पोतानो आत्मा अर्पण करी देवाना साधनरूप थाय तो तेओने सफल थया मानुंछुं ॥ २६ ॥ आ निर्मल अने दुर्लभ ज्ञान नरनारायणे नारदजीनी पासे कछुं हतुं. देहाभिमानथी रहित थण्टला साचा भगवद्भक्तोना चरणनी रजमां जेओ नहाय तेओने पण आ ज्ञान प्राप्त थायछे ॥ २७ ॥ आ अनुभवसुधीतुं ज्ञान अने भगवत्संबंधी शुद्ध धर्म, पूर्वे देवसरखा दर्शनवाळा नारदजीपासेथी में सांभळेल छे ॥ २८ ॥ दैत्योना छोकराओ पूछेछे.—हे भला स्वभावना प्रह्लाद ! तमे अने अमे, आ बे गुरुना पुत्र शिवाय बीजा गुरुने जाणता पण नथी; केम के अत्यंत बालक अवस्थाथी-ज आपणे एमना कबजामां छिये ॥ २९ ॥ तमे के जे बालक अने अंतःपुरमां रेहेनार छो तेमने महात्मा पुरुषनो समागम थवो पण संभवित नथी.

ज्ञानं तदेतदमलं दुरवापमाह नारायणो नरसखः किल नारदाय ॥ एकांतिनां भगवतस्तदकिंचनानां पादारविंदरजसा हुतदेहिनां स्यात् ॥ २७ ॥ श्रुतमेतन्मया पूर्वं ज्ञानं विज्ञानसंयुतम् ॥ धर्मं भागवतं शुद्धं नारदाहेवदर्शनात् ॥ २८ ॥ दैत्यपुत्रा ऊचुः ॥ प्रह्लाद त्वं वयं चापि नर्तेऽन्यं विद्महे गुरुम् ॥ एताभ्यां गुरुपुत्राभ्यां बालानामपि हीथरौ ॥ २९ ॥ बालस्यांतःपुरस्थस्य महत्संगमे दुरन्वयः ॥ छिंधि नः संशयं सौम्य स्याद्बद्धिश्रंभकारणम् ॥ ३० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे प्रह्लादावुचरिते षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ एवं दैत्यसुतैः पृष्टो महाभागवतोऽसुरः ॥ उवाच सायमानां स्तान् स्मरन्मदनुभाषितम् ॥ १ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ॥ पितरि प्रस्थितेऽस्माकं तपसे मंदराचलम् ॥ युद्धोद्यमं परं चक्रुर्विबुधा दानवान्प्रति ॥ २ ॥ पिपीलिकैरहिरिव दिष्ट्या लोकोपतापनः ॥ पापेन पापोऽभक्षीति वादिनो वासवादयः ॥ ३ ॥ ॥

माटे आ बाबतमां अमने जे संशय पडेछे तेनो जवाब जो भरोसा योग्य होय तो अमने कहो ॥ ३० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो छट्टो अध्याय संपूर्ण ॥ ६ ॥ नारदजी केहेछे.— एप्रमाणे दैत्योना छोकराओए हसतां हसतां पूछेलो अने मारां भाषणने संभारतो प्रह्लाद नीचेप्रमाणे बोल्यो ॥ १ ॥ प्रह्लाद केहेछे.— अमारो पिता तप करवानेमाटे मंदराचलमां गयो हतो ते समयमां देवताओए दैत्योड-पर युद्धनी मोटी तैयारी करी हती ॥ २ ॥ इंद्रादिक देवताओ बोलता हता के कीडीओ जेम नागने खाई जाय तेम आ लोकोने दुःख देनारा पापी हिरण्यकशिपुने तेनुं पापज खाई गयुं ए घणुं सारूं थयुं ॥ ३ ॥ ॥

१ आ सातमा अध्यायमां प्रह्लाद गर्भमां हतो ते समयमां नारदजीए जे उपदेश कन्यो हतो ते संभारीने प्रह्लादे छोकराओने विश्वास बेसाढवा सघळी वात कही देखाडी; ए कथा केहेवामां आबसे.

देवताओए मारवा मांडतां भय पामेला मोटा मोटा दैत्यो तेओनी भारे तैयारी जोइने चारेकोर दिशाओमां भागी गया ॥ ४ ॥ स्त्री, पुत्र, मित्र, सगां, घर, पशु, अने सरसामाननी काई पण संभाळ नहि लेतां प्राण बचाववानी इच्छाथी सघळा दैत्यो उतावळथी भागी जतां जयने इच्छनारा देवता-ओए मारा पिताना दरबारमां लूट करी हती. इंद्रे तो राजानी स्त्री एटले मारी माने पकडी हती ॥ ५ ॥ ६ ॥ टीटोडीनी पेठे रोती अने भयथी उ-डेग पामेली मारी माने पकडीने इंद्र लई जतो हतो ते समयमां यहच्छाथी मार्गमां आवी नीकळेला नारदजीए तेने दीठी ॥ ७ ॥ एप्रमाणे जोइने नारदजीए इंद्रने कहुं के 'हे भाग्यशाली देवताओना राजा इंद्र ! परस्त्रीने छोडी दे, छोडी दे. आ निरपराध सतीने लई जवी योग्य नथी' ॥ ८ ॥ इंद्रे कहुं के.—आना उदरमां हिरण्यकशिपुनो गर्भ छे ते अत्यंत भयंकर थई पडे एटलामाटे प्रसन्न थया सुधी मारी पासे राखी जे छोकरो जन्मशे तेने

तेषामतिबलोद्योगं निशम्यासुरयूथपाः ॥ वध्यमानाः सुरैर्भीता दुडुबुः सर्वतोदिशम् ॥ ४ ॥ कलत्रपुत्रमित्रास्तान् गृहान्यथुपरिच्छ-
दान् ॥ नावेक्षमाणास्त्वरिताः सर्वे प्राणपरीप्सवः ॥ ५ ॥ व्युंषन् राजशिविरममरा जयकांक्षिणः ॥ इंद्रस्तु राजमहिर्षी मातरं मम
चाग्रहीत् ॥ ६ ॥ नीयमानां भयोद्विभां रुदतीं कुरीमिव ॥ यहच्छयागतस्तत्र देवर्षिर्देदृशे पथि ॥ ७ ॥ ग्राह मैनां सुरपते नेतु-
मर्हस्यनागसम् ॥ मुंच मुंच महाभाग सतीं परपरिग्रहम् ॥ ८ ॥ इंद्र उवाच ॥ ॥ आस्तेऽस्या जठरे वीर्यमविषह्यं सुरद्रिषः ॥
आस्यतां यावत्प्रसवं मोक्ष्येऽर्थपदवीं गतः ॥ ९ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अयं निष्किल्बिषः साक्षान्महाभागवतो महान् ॥ त्व-
या न प्राप्स्यते संस्थामनंतानुचरो बली ॥ १० ॥ इत्युक्तं विहार्येन्द्रो देवर्षेर्मानयन्वचः ॥ अनंतप्रियभक्त्यैनां परिक्रम्य दिवं ययौ
॥ ११ ॥ ततो नो मातरमृषिः समानीय निजाश्रमम् ॥ आश्वास्येहोष्यतां वत्से यावत्ते भर्तुरागमः ॥ १२ ॥ तथेत्यवात्सीदिवैर्वरेति
साऽप्यकुतोभया ॥ यावदैत्यपतिर्घोरान्तपसो न न्यवर्तत ॥ १३ ॥ ॥ ॥

मारी नाखी पछीथी आने हुं छोडी दइश ॥ ९ ॥ नारदजीए कहुं के.— आना उदरमां तो निष्पन्न, महावैष्णव अने महात्मा पुत्र छे माटे ते ता-
राथी मरशे नहि. भगवानना भक्त महाबलवान् होयछे ॥ १० ॥ प्रल्हाद केहेछे.— ए प्रमाणे नारदजीए केहेता इंद्रे तेमना वचनने मान आपी
मारी माने छोडी दीधी अने पोते वैष्णवउपर प्रेमेनेलीधे ते मारी माने प्रदक्षिणा करी स्वर्गमां गयो ॥ ११ ॥ पछी नारदजीए मारी माने पोताना
आश्रममां लावी आश्वासना करीने कहुं के हे दीकरी ! तारो धणी आवे त्यांसुधी तारे अर्हीज रेहेवुं ॥ १२ ॥ मारी मा एप्रमाणे कबुल करी, मारो
पिता भारे तप करीने आव्यो न हतो त्यांसुधी निर्भय रीते नारदजीनी पासेज रही हती ॥ १३ ॥ ॥

ગર્ભવાઢી અને પતિવ્રતા મારી માણ પોતાના ગર્ભના રક્ષણનેમાટે અને પતિ આવ્યા પછી પ્રસવ થવાનેમાટે સ્તાં, પરમ ભક્તિથી નારદજીની સેવા કરી ॥ ૧૪ ॥ દયાલુ અને સમર્થ ં નારદમુનિં ધર્મતું તત્ત્વ અને નિર્મલ જ્ઞાન ં વન્ને, મારી માને આપ્યાં હતાં અને તેમાં મને બોધ દેવાનો પળ ઉદ્દેશ રાહ્યો હતો ॥ ૧૫ ॥ મારી મા સ્ત્રીની જાતિ અને વઢી વસ્તવ લાંબો વીતી ગયો તેનેલીધે ં બોધ મારી માને તો જતો રહ્યો છે; પરંતુ નારદજીના અનુગ્રહનેલીધે મને હજુસુધી ં સ્મરણ ગયું નથી ॥ ૧૬ ॥ તમે પળ જો મારાં વચનઉપર શ્રદ્ધા રાહ્યો તો તમને પળ ં બોધ થાય. શ્રદ્ધા હોય તો સ્ત્રીયોને અને બાલકોને પળ મારી પેટે વ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૧૭ ॥ મહાસમર્થ કાલનેલીધે થતા જાયતે [જન્મેછે], અસ્તિ [જનમ્યા પછી છે], વર્દતે [વધેછે], વિપરી- પળમતે [રૂપાંતર પામેછે], અપક્ષીયતે [ંછું થાયછે], અને નશ્યતિ [નાશ પામેછે], ં છ વિકારો દેહનેજ થાયછે; આત્માને થતા નથી. પરંતુ જેમ વૃક્ષ હોય તોજ તેનાં ફલને ં વિકારો થાયછે તેમ આત્મા હોવાનેલીધેજ ં વિકારો દેહને થાયછે ॥ ૧૮ ॥ આત્મા નિત્ય છે અને દેહ અનિત્ય છે;

ઋષિ પર્યવરત્તત્ર ભત્તયા પરમયા સતી ॥ અંતર્વત્તી સ્વર્ગર્ભસ્ય ક્ષેમાયેચ્છાપ્રસૂતયે ॥ ૧૪ ॥ ઋષિઃ કારુણિકસ્તસ્યાઃ પ્રાદાદુભયમીશ્વરઃ ધર્મસ્ય તત્ત્વં જ્ઞાનં ચ મામપ્યુદ્દિશ્ય નિર્મલમ્ ॥ ૧૫ ॥ તત્તુ કાલસ્ય દીર્ઘત્વાત્સ્ત્રીત્વાન્માતુસ્તિરોદધે ॥ ઋષિણાનુચ્ચીતં માં નાધુ- નાપ્યજહાત્સ્મૃતિઃ ॥ ૧૬ ॥ ભવતામપિ શ્રુયાન્મે યદિ શ્રદ્ધયતે વચઃ ॥ વૈશારદી ધીઃ શ્રદ્ધાતઃ સ્ત્રીબાલાનાં ચ મે યથા ॥ ૧૭ ॥ જ- ન્માધ્યાઃ ષડિમે ભાવા દૃશ્યા દેહસ્ય નાત્મનઃ ॥ ફલનામામિવ વૃક્ષસ્ય કાલેનેશ્વરસ્મૃતિના ॥ ૧૮ ॥ આત્મા નિત્યોઽવ્યયઃ શુદ્ધ એકઃ ક્ષેત્રજ્ઞ આશ્રયઃ ॥ અવિક્રિયઃ સ્વદૃગ્ધેતુર્વ્યાપકો ઽસંગનાવૃતઃ ॥ ૧૯ ॥ ંતૈર્દ્વાદશભિર્વિદ્વાનાત્મનો લક્ષણેઃ પૈઃ ॥ અહં મમેત્યસદ્ભાવં દેહાદૌ મોહજં ત્યજેત્ ॥ ૨૦ ॥ સ્વર્ણ યથા ગ્રાવસુ હેમકારઃ ક્ષેત્રેષુ ંગૈસ્તદભિજ્ઞ આધુયાત્ ॥ ક્ષેત્રેષુ દેહેષુ તથાત્મયોગૈરચ્યાલવિદ્રહ્યગતિં લભેત્ ॥ ૨૧ ॥

આત્મા ક્ષીણ થતો નથી અને દેહ ક્ષીણ થાયછે; આત્મા શુદ્ધ છે અને દેહ અશુદ્ધ છે; આત્મા એક છે અને દેહ અનેક છે; આત્મા દેહાદિકને જાળે- છે અને દેહ જડ છે; આત્મા સર્વનો આશ્રય છે અને દેહ આત્માના આશ્રયથી છે; આત્મા નિર્વિકાર છે અને દેહ સવિકાર છે; આત્મા સ્વયંપ્રકાશ છે અને દેહ પરપ્રકાશ છે; આત્મા સર્વતું કારણ છે અને દેહ કાર્ય પદાર્થ છે; આત્મા વ્યાપક છે અને દેહ અમુક સ્થલમાંજ રેહેછે; આત્મા અસંગ છે અને દેહ સસંગ છે; તેમજ આત્મા કોઈથી ઢંકાતો નથી અને દેહ તો નહાનાં વસ્ત્રથી પળ ઢંકાઈ જાયછે ॥ ૧૯ ॥ આ બાર લક્ષણોની ભારે જુદાઈ ઉપરથી આત્માને બરાબર ંલસીને, દેહાદિકમાં મોહથી થણી અહંતા અને મમતારૂપ સ્વોટી સમજળને છોડી દેવી જોઈં ॥ ૨૦ ॥ જેમ ઉપાયોને જાણનારો સોની ધમવા વગેરે ઉપાયોથી સ્થાળના પાળાઓમાંથી સોતું કાઢી લેછે તેમ વિવેકી પુરુષ પળ નીચે કહેલા આત્મપ્રાપ્તિના ઉપાયોથી દેહરૂપ ક્ષેત્રોમાંથી આત્માને જુદો કાઢી લેછે. [સમજે છે.] ॥ ૨૧ ॥

॥

॥

॥

॥

માયા, મહત્ત્વ, અહંકાર, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ આઠ પ્રકૃતિઓ ગણાય છે. સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ તો માયાના જ ગુણ છે માટે માયાથી જુદા ગણાતા નથી. અગિયાર ઇન્દ્રિયો અને પાંચ મહાભૂત મલીને સોઠ વિકાર ગણાય છે. એટલે આઠ પ્રકૃતિ અને સોઠ વિકાર મલીને ચોવીશ તત્ત્વ છે. તેઓમાં સર્વના સાક્ષીપણના સંબંધથી આત્મા એક જ છે ॥ ૨૨ ॥ એ ચોવીશ તત્ત્વોનો સંઘાત, એ દેહ કેહેવાય છે. તે દેહ સ્થાવર અને જંગમ એવા બે પ્રકારનો છે. આ દેહમાં જ આત્માને શોધી લેવો જોઈ એ અને તે સેહે જ થઈ શકે એમ છે; કેમ કે 'આ આત્મા નહિ, આ આત્મા નહિ', એમ કહી જડ પદાર્થોને જુદા પાડતાં [જુદા સમજતાં] એ પોતાની મેઝે જ નોલો જણાઈ રહે છે ॥ ૨૩ ॥ અક્ષરો શાદથી જુદા નથી પણ શાદ અક્ષરોથી જુદી છે, તેમ દેહાદિક આત્માથી ભિન્ન નથી પણ આત્મા એઓથી ભિન્ન છે, એવી રીતના વિવેકથી અને અંતઃકરણની શુદ્ધિપૂર્વક સૃષ્ટિ, સ્થિતિ તથા પ્રલયનું નિરૂપણ કરનારાં વેદવાક્યોનો વિચાર કરવાથી ધીરપુરુષો આત્માને શોધી કાઢે છે ॥ ૨૪ ॥ જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ

ઐષ્ઠ્ય પ્રકૃતયઃ પ્રોક્તાસ્ત્ય એવ હિ તદ્વૃણાઃ ॥ વિકારાઃ ષોડશાચાર્યૈઃ પુમાનેકઃ સમન્વયાત્ ॥ ૨૨ ॥ દેહસ્તુ સર્વસંઘાતો જગત્તસ્થુરિ-
તિ દ્વિધા ॥ અત્રૈવ મૃગ્યઃ પુરુષો નેતિ નેતીત્યતત્ત્વજન્ ॥ ૨૩ ॥ અન્વયવ્યતિરેકેણ વિવેકેનોશતાલના ॥ સર્ગસ્થાનસમાગ્નાર્યૈર્વિશ્વશ-
ક્લિસસત્ત્વૈઃ ॥ ૨૪ ॥ બુદ્ધેર્જાગરણં સ્વપ્નઃ સુષુપ્તિરિતિ વૃત્તયઃ ॥ તા યેનૈવાનુભૂયંતે સોઽવ્યક્ષઃ પુરુષઃ પરઃ ॥ ૨૫ ॥ એભિન્નિવર્ણૈઃ પર્ય-
સૈર્બુદ્ધિભેદૈઃ ક્રિયોદ્ભવૈઃ ॥ સ્વરૂપમાત્મનો બુદ્ધ્યેદૈર્વાયુમિવાન્વયાત્ ॥ ૨૬ ॥ એતદ્વારો હિ સંસારો ગુણકર્મનિબંધનઃ ॥
અજ્ઞાનમૂલોઽપાર્થોઽપિ પુંસઃ સ્વપ્ન ઇવેષ્યતે ॥ ૨૭ ॥ તસ્માદ્ભવદ્વિઃ કર્તવ્યં કર્મણાં ત્રિગુણાત્મનામ્ ॥ બીજનિર્હરણં યોગઃ
પ્રવાહોપરમો ધિયઃ ॥ ૨૮ ॥

વૃત્તિઓ બુદ્ધિની છે. એ વૃત્તિઓને જે જાણનાર છે તે સર્વનો સાક્ષી અને સર્વથી પર આત્મા છે ॥ ૨૫ ॥ કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલી અને ત્રિગુણાત્મક એ બુદ્ધિની વૃત્તિઓને અનાત્માના ધર્મપણાનેલીધે દૂર કરી તે ઉપરથી તેઓને જાણનાર આત્માનું સ્વરૂપ જાણી લેવું. જેમ પુષ્પના ધર્મરૂપ ગંધઉપરથી તેના આશ્રયરૂપ વાયુ જુદો સમજાય છે તેમ બુદ્ધિના ધર્મરૂપ ત્રણ અવસ્થાઓ ઉપરથી તેઓને જાણનાર અને અધિષ્ઠાનરૂપ આત્મા જુદો સમજાય છે ॥ ૨૬ ॥ સ્વરૂપ રીતે સંસારનું દ્વાર બુદ્ધિ જ છે; કેમ કે બુદ્ધિના ગુણ અને કર્મોથી સંસાર રચાયેલો છે. એનું મૂલ અજ્ઞાન છે તેથી સ્વપ્નની પેઠે દેખાય છે ॥ ૨૭ ॥ એટલામાં તેમો એ યોગ કે જે ત્રિગુણાત્મક કર્મના બીજરૂપ અજ્ઞાનને બાઢનાર અને ત્રણ અવસ્થારૂપ બુદ્ધિના પ્રવાહને મટાડનાર છે તે કરવો જોઈ એ ॥ ૨૮ ॥

તેમાં જે ધર્મોથી નારાયણ ભગવાનમાં સહજ પ્રીતિ થાય તે ધર્મો પાલવા એજ હજારો ઉપાયમાં શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે એમ નારદજીએ કહ્યું છે ॥ ૨૯ ॥ ગુરુનું સેવન, ભક્તિ, સઘલા મહેલા પદાર્થોનું અર્પણ, સજ્જન ભક્તોનો સંગ, ईશ્વરનું આરાધન, ભગવત્કથામાં શ્રદ્ધા, ભગવાનના ગુણ અને કર્મોનાં કીર્તી-ન, ભગવચ્ચરણારવિંદનું ધ્યાન અને ભગવન્મૂર્તિનું દર્શન તથા પૂજનાદિક એ ધર્મો અત્યંત અંતરંગ છે. સર્વ પ્રાણિયોમાં ईશ્વર ભગવાન રહ્યા છે એમ નિશ્ચય રાખી સર્વ પ્રાણિયોનો મનથી અને જોડતા પદાર્થો આપવાથી સત્કાર કરવો ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ જિતેંદ્રિય પુરુષો દુષ્પ્રમાણેજ ભગવાનની ભક્તિ કરેછે કે જેવી ભક્તિથી ભગવાનમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાયછે ॥ ૩૩ ॥ ભગવાનનાં કર્મ, સર્વોત્તમ ગુણ અને લીલાવતાર ધરીને કરેલાં પરાક્રમોનું વર્ણન સાંભળી અત્યંત આનંદ થાય, રુવાડાં ઉમાં થાય, આંસુથી ગમરાઈ જાય, ગળું છૂટ મૂકી ગાવા લાગે, શબ્દ કરવા લાગે, નાચવા માંડે, જાણે

તત્રોપાયસહસ્રાણામયં ભગવતોદિતઃ ॥ યદીશ્વરે ભગવતિ યથા યૈરંજસા રતિઃ ॥ ૨૯ ॥ ગુરુશુશ્રૂષયા ભક્ત્યા સર્વલ્ઘ્યાર્પણેન ચ ॥ સંગેન સાદુભક્તાનામીશ્વરાધનેન ચ ॥ ૩૦ ॥ શ્રદ્ધયા તત્કથાયાં ચ કીર્તનૈર્ગુણકર્મણામ્ ॥ તત્પાદાંબુરુહધ્યાનાત્તલ્લિંગેશ્વાર્હણાદિભિઃ ॥ ૩૧ ॥ હરિઃ સર્વેષુ શ્રુતેષુ ભગવાનાસ્ત્ ईશ્વરઃ ॥ ઇતિ શ્રુતાનિ મનસા કામૈસ્તૈઃ સાદુ માનયેત્ ॥ ૩૨ ॥ એવં નિર્જિતષદ્ગુર્જૈઃ ક્રિયતે ભક્તિરીશ્વરે ॥ વાસુદેવે ભગવતિ યથા સંલભતે રતિમ્ ॥ ૩૩ ॥ નિશમ્ય કર્મણિ ગુણાનતુલ્યાન્વીર્યાણિ લીલાતત્તુભિઃ કૃતાનિ ॥ યદાગતિર્હર્ષેત્પુલકાશ્રુગદ્ગદં પ્રોત્કંઠ ઉદ્ગાયતિ રૌતિ નૃત્યતિ ॥ ૩૪ ॥ યદાગ્રહગ્રસ્ત ઇવ ક્વચિદ્ધસત્યાકંદતે ધ્યાયતિ વંદતે જનમ્ ॥ મુદુઃ શ્વસન્વક્તિ હરે જગત્યતે નારાયણેત્યાભગતિર્ગતત્રપઃ ॥ ૩૫ ॥ તદા પુમાન્મુક્તસમસ્તંબંધનસ્તદ્ભાવમાવાનુકૃતાશયાકૃતિઃ ॥ નિર્દુગ્ધવીજાનુશયો મહીયસા ભક્તિપ્રયોગેણ સમેત્યધોક્ષજમ્ ॥ ૩૬ ॥ અધોક્ષજાલંભમિહાશુભાલનઃ શરીરિણઃ સંસૃતિચક્રશાત-નમ્ ॥ તદ્બ્રહ્મ નિર્વાણસુખં વિદુર્બુધાસ્તતો ભજન્વં હૃદયે હૃદીશ્વરમ્ ॥ ૩૭ ॥

શ્લોહ વલ્લગ્યું હોય તેમ કોઈ વચ્ચતે હસે, ચીસો નાલે, ધ્યાન કરે, માણસોને પગે લાગે, વારંવાર શ્વાસ લઇને હે હરિ ! હે જગતના પતિ ! હે નારાય-ણ ! એમ લાજ મૂકીને બોલે ત્યારે ભગવાનમાં ભરી પ્રીતિ થઈ છે એમ જાણવું ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ આવી પ્રીતિ થાય ત્યારેજ માણસ સર્વ બંધનોથી છુટી મન તથા શરીરમાં ભગવાનની ભાવનામય થઈ, અને કર્મનાં બીજરૂપ અજ્ઞાન તથા વાસનાઓને બાળી નાલ્લી મોટા ભક્તિયોગથી ભગવાનને પામેછે ॥ ૩૬ ॥ ભગવાનનો મનથી સ્પર્શ થાય એજ મલિન મનવાળા પ્રાણીના જન્મ-મરણના ફેરાને મટાડનાર છે અને એજ મોક્ષસુખ છે એવો પંડિતોનો નિશ્ચય છે; દુલ્લામાટે હૃદયમાં અંતર્યામિ ભગવાનને ભજો ॥ ૩૭ ॥

हे दैत्योના બાલકો ! ભગવાનની ઉપાસના કરવામાં મોટો પરિશ્રમ કાંઈ નથી; કેમ કે ભગવાન પોતાના હૃદયમાં આકાશની પેઠે રહ્યા છે, પોતાના જ આત્મા છે અને સર્વ પ્રાણિયોના સખા છે. બાકી સર્વ પ્રાણિયોની રીતે વિષયોનું સંપાદન કરવામાં શું ફલ છે ? વિષયોમાં નિષ્ઠા રાખવાથી તો કુ-તરાં અને સુવરની બરોબર થવાય છે ॥ ૩૮ ॥ ધન, સ્ત્રિયો, પશુ, પુત્રાદિક, ઘર, પૃથ્વી, હાથી, મંડાર, વૈભવો અને તે શિવાય પણ સઘળા અર્થ અને કામનાઓ કે જેઓ ચંચલ છે તેઓ ક્ષણભંગુર આયુષ્યવાળા મનુષ્યનું કેટલુંક પ્રિય કરે છે ? ॥ ૩૯ ॥ યજ્ઞ કરવાથી મલવાના સ્વર્ગાદિક લોકોનું પણ પ્રમાણેજ છે; કેમ કે તેઓ ઈર્ષ્યાદિક દોષવાળા પુણ્યોના ફેરફારથી વધતાં ઓછાં સુખવાળા અને ક્ષય પામનારા છે. દુટલામાંટે એક ભગવાનજ કે જેમાં કોઈ પણ દૂષણ દેખવામાં કે સાંભળવામાં નથી તેનેજ પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિનેસારૂ ભજો ॥ ૪૦ ॥ વિદ્વાનનું અભિમાન ધરાવનાર માણસ

કોડતિપ્રયાસોઽસુરબાલકા હરેરુપાસને સ્વે હૃદિ હિદ્રવત્સતઃ ॥ સ્વસ્યાલનઃ સચ્ચુરશેપદેહિનાં સામાન્યતઃ કિં વિષયોપપાદનૈઃ ॥ ૩૮ ॥

રાયઃ કલત્રં પશવઃ સુતાદયો યદ્વા મહી કુંજરકોશમૃતયઃ ॥ સર્વેઽર્થકામાઃ ક્ષણભંગુરાયુષઃ કુર્વતિ મર્ત્યસ્ય કિયત્પ્રિયં ચલાઃ ॥ ૩૯ ॥

એવં હિ લોકાઃ ક્રતુભિઃ કૃતા અમી ક્ષયિષ્ણવઃ સાતિશયા ન નિર્મલાઃ ॥ તસ્માદદૃષ્ટુતદ્રૂષણં પરં ભત્યૈકયેશં ભજતાલ્પલબ્ધયે ॥ ૪૦ ॥ યદ્યથ્યર્થેહ કર્માણિ વિદ્રન્માન્યસકૃન્નરઃ ॥ કરોત્યતો વિપર્યાસમમોઘં વિંદતે ફલમ્ ॥ ૪૧ ॥ સુસાય દુઃસ્વમોક્ષાય સંકલ્પ

ઇહ કર્મિણઃ ॥ સદાગ્રીતીહયા દુઃસ્વમનીહયાઃ સુસાવૃતઃ ॥ ૪૨ ॥ કામાન્કામયતે કામ્યૈર્યદર્થમિહ વ્રૂષઃ ॥ સ વૈ દેહસ્તુ પારક્ત્યો

મંગુરો યાતુર્યૈતિ ચ ॥ ૪૩ ॥ કિમુ વ્યવહિતાપત્યદારાગારધનાદયઃ ॥ રાજ્યં કોશગજામાલ્યમૃત્યાન્ના મમતાસ્પદાઃ ॥ ૪૪ ॥

કિમેતૈરાત્મનસ્તુચ્છૈઃ સહદેહન નશ્વૈરઃ ॥ અનર્થૈર્થસંકારૈર્નિત્યાનંદમહોદયેઃ ॥ ૪૫ ॥

જે ફલ ધારીને કર્મ કરે છે તેથી તેને ઊલટુંજ ફલ મળે છે એ અવશ્ય છે ॥ ૪૧ ॥ કર્મ કરનાર માણસનો સંકલ્પ સુખની પ્રાપ્તિનેસારૂ અને દુઃસ્વ-થી છુટવાનેમાંટે હોય છે પણ કર્મ કરવાથી નિરંતર દુઃસ્વની પ્રાપ્તિ થાય છે અને કર્મ નહિ કરવાથીજ સુખ રહ્યા કરે છે ॥ ૪૨ ॥ માણસ, સકામ કર્મ કરીને જેનેસારૂ સુખ મેળવવા चाहे છે તે દેહ તો પારકો દુટલે કુતરા વગેરેને કામ આવે એવો છે, ક્ષણભંગુર છે અને જાય છે તથા આવે છે ॥ ૪૩ ॥ અહંતાના સ્થાનકરૂપ દેહ પણ જ્યારે પારકો છે ત્યારે સંતાન, સ્ત્રિયો, ઘર, ધનાદિક, રાજ્ય, મંડાર, હાથી, કારભારીઓ, નોકર અને સં-બંધીઓ કે જેઓ દેહથી છેટાં અને મમતાનાં સ્થાનક છે તેઓ પારકાં હોય એમાં તો શુંજ કેહેવું ? ॥ ૪૪ ॥ આત્મા કે જે અત્રિનાશી આનંદના સમુ-દ્રરૂપ છે તેને તુચ્છ, દેહનીસાથે નાશ પામનાર અને મૂલ્યથી પુરુષાર્થરૂપ લાગતા એ સંતાન વગેરે અનર્થોનું શું પ્રયોજન છે ? ॥ ૪૫ ॥

हे दैत्यो ! कर्मनेलीधे गर्भ वगैरे स्थितिओमां क्लेश पाप्मा करता प्राणियोने उपर लखेला पदार्थोथी केटलुं अने केवुंक सुख मळेछे ते कहो ॥ ४६ ॥ प्राणी पोतारूप मानी लीघेला देहथी कर्म कच्या करेछे अने कर्मथी पाछा देह धच्या करेछे माटे सुख भोगववानो अवसर आवतोज नथी. वास्तविक जोइए तो कर्म अने देह ए वने, अज्ञानथीज थायछे; एटलामाटे अर्थ, काम अने धर्म ए सघळा जेने आधीन छे ते क्रियारहित भगवानने क्रियारहित थईने भजो ॥ ४७ ॥ पोते उसन्न करेलां पांच भूतोथी वनावेलां सघळां प्राणियोना आत्मा, अंतर्धामी, ईश्वर अने प्रिय भगवानज छे ॥ ४९ ॥ आपणने ए भगवानना भजनमां अधिकार नथी एस नहि समजवुं; केम के देव, असुर, यक्ष के गंधर्व गमे ते होय पण भगवानना चरणवुं भजन करवाथी तेवुं कल्याण थाय छे. आ विषयमां हुंज प्रमाण छुं ॥ ५० ॥ हे दैत्योना पुत्रो ! ब्राह्मणपणुं, देवपणुं, ऋषिपणुं, सदाचार,

निरूप्यतामिह स्वार्थः कियान् देहभृतोऽसुराः ॥ निषेकादिष्ववस्थासु क्लिश्यमानस्य कर्मभिः ॥ ४६ ॥ कर्मोण्यारभते देही देहेना-
लानुवर्तिना ॥ कर्मभिस्तनुते देहमुभयं त्वविवेकतः ॥ ४७ ॥ तस्मादर्थोश्च कामाश्च धर्माश्च यदपाश्रयाः ॥ भजतानीहयात्मानमनीहं
हरिमीश्वरम् ॥ ४८ ॥ सर्वेषामपि भृतानां हरिरात्मेश्वरः प्रियः ॥ भूतैर्महद्भिः स्वकृतैः कृतानां जीवसंज्ञितः ॥ ४९ ॥ देवोऽसुरो म-
नुष्यो वा यक्षो गंधर्व एव च ॥ भजन्मुकुंदचरणं स्वस्तिमान्स्याद्यथा वयम् ॥ ५० ॥ नालं द्विजत्वं देवत्वमृषित्वं वाऽसुरात्मजाः ॥
प्रीणनाय मुकुंदस्य न वृत्तं न बहुज्ञता ॥ ५१ ॥ न दानं न तपो नेज्या न शौचं न व्रतानि च ॥ प्रीयतेऽमलया भक्त्या हरिरन्यद्विडंब-
नम् ॥ ५२ ॥ ततो हरो भगवति भक्तिं कुरुत दानवाः ॥ आत्मोपम्येन सर्वत्र सर्वश्रुतात्मनीश्वरे ॥ ५३ ॥ दैतेया यक्षरक्षांसि स्त्रियः शूद्रा
व्रजौकसः ॥ खगा मृगा पापजीवाः संति ह्यन्युततां गताः ॥ ५४ ॥ एतावानेव लोकेऽस्मिन्नुसः स्वार्थः परः स्मृतः ॥ एकांतभ-
क्तिर्गोविंदे यत्सर्वत्र तदीक्षणम् ॥ ५५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे दैत्यपुत्रानुशासनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

घणुं ज्ञान, दान, तप, यज्ञ, पवित्रता के व्रतो कोई पण भगवानने प्रसन्न करवानेमाटे समर्थ नथी. भगवान् तो केवल निर्मल भक्तिथीज प्रसन्न थायछे; बाकी सघळा चाळा बुंथवा छे ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ एटलामाटे हे दैत्यो ! सर्वने पोतानी समान लेखी सर्व प्राणियोना आत्मा अने परमेश्वर नारायणनीज भक्ति करो ॥ ५३ ॥ दैत्यो, यक्षो, राक्षसो, स्त्रियो, शूद्रो, नेहमां रेहेनाराओ, पक्षिओ, मृगो अने बीजा पण पापी जीवो भक्तिथी मोक्ष पांसी गया छे ॥ ५४ ॥ भगवाननी अस्वंडित भक्ति करवी अने सर्वमां भगवान् छे एस धारवुं एज आ जगतमां पुरुषनो मोटो स्वार्थ कहेल छे ॥ ५५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो सातमो आध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥

तमे आ पोतानो असुरभाव छोडी दों अने मनमां समता राखों. नहि जीताएला अने अवळे मार्गे चालनारा मन शिवाय बीजा कोई शत्रुज नथी. मनमां समता राखवी एज भगवानुं मोटुं पूजन छे एम समजो ॥ १० ॥ केटलाएक लोको, मोटी लुंठ करतां छ इंद्रियोरूपी शत्रुओने प्रथमथी नहि जीला छतां दशो दिशाओने पोते जीती लीधली मानेछे ! ! जे विद्वान् मनने जीतनार अने प्राणियोमां समता राखनार छे तेने पोताना अज्ञानथी कल्पाएला शत्रुओ कयांथीज होय ॥ ११ ॥ हिरण्यकशिपु केहेछे.—तुं के जे अत्यंत बकवाद करेछे तेने जरूर मरवानी इच्छा जणायछे. हे मंदबुद्धिवाळा ! जेओनुं मोत आव्युं होय तेओनी बातो ढंग-धडा वगरनी होयछे ॥ १२ ॥ हे मंद भाग्यवाळा ! मारा शिवाय बीजो जे तें जग-तनो ईश्वर कह्यो ते जो होय तो क्यां छे ? प्रह्लादे कह्युं के.—सर्व ठेकाणे छे. हिरण्यकशिपु बोल्यो के.—सारे आ थांभलामां केम नथी ? ॥ १३ ॥

जहासुरं भावमिमं त्वमालनः समं मनो धत्स्व न संति विद्विषः ॥ ऋतेऽजितादात्मन उत्पथ्यतात्तद्विद्ध्यनंतस्य महत्समर्हणम् ॥ १० ॥ दस्यून्पुरा षण्णविजित्य लुपतो मन्यंत एके स्वजिता दिशो दश ॥ जितात्मनोज्ञस्य समस्य देहिनां साधोः स्वमोहप्रभवाः कुतः परे ॥ ११ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ व्यक्तं त्वं मर्तुकामोऽसि योऽतिमात्रं विकल्पसे ॥ मुमूर्षूणां हि मंदात्मन्ननु स्युर्विप्लवा गिरः ॥ १२ ॥ यस्त्वया मंदभाग्योक्तो मदन्यो जगदीश्वरः ॥ कासौ यदि स सर्वत्र कस्मात्स्तंभे न दृश्यते ॥ १३ ॥ सोऽहं विकल्प-मानस्य शिरः कायाद्धरामि ते ॥ गोपायेत हरिस्त्वाद्य यस्ते शरणमीप्सितम् ॥ १४ ॥ एवं दुरुक्तेर्मुदुर्दयन् रुषा सुतं महाभागवतं महासुरः ॥ खट्वं प्रगृह्योत्पतितो वरासनात्स्तंभं तताडातिबलः स्वमुष्टिना ॥ १५ ॥ तदैव तस्मिन्ननिदोऽतिभीषणो बभ्रुव येनांड-कटाहमस्फुटत् ॥ यं वै स्वधिष्ण्योपगतं त्वजादयः श्रुत्वा स्वधामाप्ययमंग मेनिरे ॥ १६ ॥

प्रह्लादे कह्युं के,—आ रक्षा, देखायछे. हिरण्यकशिपु थांभलामां नहि देखीने बोल्यो के.—तुं के जे अवळुं बोल्या करेछे तेनुं धडउपरथी माथुं कापी लज्जुं. जेने तुं शरणरूप मानेछे ते विष्णु भले तारी आज रक्षा करे ॥ १४ ॥ नारदजी केहेछे.—एप्रमाणे महावैष्णव पुत्रने दुर्वचनोथी वारंवार पीडता अने क्रोधथी भराएला ए महाबलवान् दैत्ये तरवार लई आसनउपरथी जछलीने थांभलामां पोतानी मुठी मारी ॥ १५ ॥ हे राजा ! ते बखतेज ए थांभलामांथी महामयंकर शब्द थयो के जेथी ब्रह्मांड फुटी गयुं. ए शब्दने पोताना लोकमां सांभलीने ब्रह्मादिकोए तो पोताना लोकनो प्रलय थवानुंज मान्युं ॥ १६ ॥

पराक्रम करता अने बलथी पुत्रने मारी नाखवा धारता ए दैत्ये, अपूर्व अने अद्भुत शब्द के जेथी मोटामोटा दैत्यो त्रास पामी गया ते सांभ-
ळ्यो पण सभानी अंदर ए शब्द जेणे कऱ्यो तेने दीठा नहि ल्यारे भगवान् ए थंभ फाडीने प्रकट थया. पोताना दास प्रह्लादे कहुं हतुं के 'थांभ-
लामां देखाय छे' ते वात सत्य करवा; सर्वस्थलोमां पोते व्याप्त छे ते वात सत्य करवा; पोताना भक्त सनकादिकोए जयविजयने शाप दीधा पळी
पश्चात्ताप करीने कहुं हतुं के 'त्रण जन्मवडे तमारो शापथी छुटकारो थशे' ते वात सत्य करवा; पोताना पार्षद हिरण्यकशिपुए ब्रह्मापसे माग्युं ह-
तुं के 'तमें स्रजेलां प्राणियोथी मारूं मरण न थाय तथा मनुष्य के जानवरथी अथवा बहार के अंदर पण मारूं मरण न थाय' ए वात सत्य कर-
वा; पोताना दास ब्रह्माए हिरण्यकशिपुने 'तथास्तु' कहुं हतुं ते वात सत्य करवा; पोताना दास हिरण्यकशिपुए कहुं हतुं के 'रखेने आ दीकराना
विरोधथी मारूं मरण न थाय ए वात सत्य करवा; पोताना भक्त नारदजीए इंद्रने कहुं हतुं के 'आ कयाधूनो गर्भ [प्रह्लाद] ताराथी मरशे नहि
तथा सर्वथी निर्भय रेहेशे' ते वात सत्य करवा; अने पोतेज पोताना भक्तोने घणीवार कहुंछे के 'भारा भक्तनी हुं रक्षा करूंछु' ए वात सत्य क-

सविक्रमनुव्रवधेसुरोजसा निशम्य निर्हृदमपूर्वमद्भुतम् ॥ अंतःसभायां न ददर्श तत्पदं वितत्रसुर्येन सुरारिभूथयाः ॥ १७ ॥ सत्यं
विधातुं निजभृत्यभाषितं व्याप्तिं च श्रुतेष्वखिलेषु चालनः ॥ अदृश्यतायद्भुतरूपमुद्रहन् स्तंभे सभायां न मृगं न मानुषम् ॥ १८ ॥
स सत्त्वमेनं परितो विपश्यन् स्तंभस्य मध्यादनुनिर्जिहानम् ॥ नायं मृगो नापि नरो विचित्रमहो किमेतन्मृगेंद्ररूपम् ॥ १९ ॥
मीमांसमानस्य समुत्थितोऽग्रतो नृसिंहरूपस्तदलं भयानकम् ॥ प्रतप्तचामीकरचंडलोचनं स्फुरत्सटाकेसरजुंभिताननम् ॥ २० ॥
करालदंष्ट्रं करवालचंचलश्चुरांतजिह्वं भुकुटीमुखोत्प्लवणम् ॥ स्तब्धोर्ध्वकर्णं गिरिकंदराद्भुतव्यात्तास्यनासं हनुभेदभीषणम् ॥ २१ ॥

रवा, जानवर पण नहि अने मनुष्य पण नहि एवा अलंत अद्भुत रूपने धारण करता नृसिंहजी भगवान् सभानी वचमां थांभलामांथी प्रकट
थया ॥ १७ ॥ १८ ॥ ए हिरण्यकशिपु अद्भुत शब्द सांभळीने ए शब्द कोणे कऱ्यो ? एम चारेकोर जोतो हतो तेटलामां थांभलामांथी नीक-
लतां ए स्वरूपने जोइने विचार करवा लाग्यो के—'अहो ! आ जानवर पण नथी तेम मनुष्य पण नथी !! मनुष्य अने सिंहतुं मिश्रित रूप
छे !! आ ते शुं हशे' ? एटलामां तो महा भयानक नृसिंहरूप नजर आगळ जोवामां आव्युं. एमनी आंख्यो तपावेला सोना जेवी भयंकर हती;
जटा अने केशवाळीना चलकाटथी मोढांनो भारे आडंबर हतो; ॥ १९ ॥ २० ॥ दाढो विकराल हती; सजीआनी अणी जेवी तीखी जीभ तर-
वारनी पेटे लबकती हती; भारे भयंकर भुकुटी कपालमां चडी हती; कान उंचा अने अक्कड हता; फाडेळुं मोढुं अने नाक पर्वतनी गुफा जेवां
अद्भुत लागतां हतां; गलोफां छेक कानसुधी फाटलां हतां; ॥ २१ ॥

शरीर स्वर्गेने अडी जाय एवढुं उंचुं हतुं; डोक डुंकी, पुष्ट अने जाडी हती; छाती अत्यंत मोटी हती; पेट पातळुं हतुं; चंद्रमानी किरणो जेवां घो-
ळां रुवाडां चोरकोर शरीरमां व्यापी रह्यां हतां; हजारो हाथ सघळी दिशाओमां फेलाई रह्या हता; नख हथियार जेवा हता; ॥ २२ ॥ कोइथी
पासे जवाय एम न हतुं; चक्र वगैरे पोतानां हथियार अने वज्र वगैरे बीजा देवताओनां हथियार पण धन्यां हतां तेथी दैत्यो अने दानवो भागी
जता हता; एवा स्वरूपने जोइने “घणुं करीने मोटी मायावाळा विष्णुए आवी ढबथी मने मारी नाखवो धान्यो हशे के शुं ?” एम बोलतो अने
गर्जना करतो ए मोटो दैत्य हिरण्यकशिपु गदा लईने नृसिंहजी उपर आव्यो. ए वखते अग्निमां पडेल पतंगियानी पेटे नृसिंहजीना तेजमां ए दैत्य
देखायोज नहि ॥ २३ ॥ २४ ॥ सत्वना प्रकाशरूप भगवान् के जे सृष्टिना आरंभमां प्रलयकालना अंधकारने पोताना तेजथी पीगया हता तेना

दिवि स्पृशत्कायमदीर्घपीवग्नीवोरुखक्षस्थलमल्पमध्यम् ॥ चंद्रांशुगौरैर्छुरितं तनूरुहैर्विष्वक्भुजानीकशतं नखायुधम् ॥ २२ ॥ दु-
रासदं सर्वनिजेतरायुधप्रवेकविद्रावितदैत्यदानवम् ॥ प्रायेण मेज्यं हरिणोरुमायिना वधः स्मृतोज्जेन समुद्यते न किम् ॥ २३ ॥
एवं भुवंस्वभ्यपतद्गदायुधो नदन्नृसिंहं प्रतिदैत्यकुंजरः ॥ अलक्षितोऽपि पतितः पतंगमो यथा नृसिंहौजसि सोऽसुरस्तदा ॥ २४ ॥
न तद्विचित्रं खलु सत्वधामनि स्वतेजसा योतु पुरापिवत्तमः ॥ ततोऽभिपद्याभ्यहनन्महासुरो रुषा नृसिंहं गदयोर्वेगया ॥ २५ ॥
तं विक्रमंतं सगदं गदाधरो महोरगं तार्क्ष्यसुतो यथाऽग्रहीत् ॥ स तस्य हस्तोत्कलितस्तदाऽसुरो विक्रीडतो यद्गदहिर्गेरुलम्बतः
॥ २६ ॥ असाव्यमन्यंत हतौकसोऽमरा धनच्छदा भारत सर्वधिष्ण्यपाः ॥ तं मन्यमानो निजवीर्यशक्तं यद्गस्तमुक्तो नृहरिं म-
हासुरः ॥ पुनस्तमासजत खड्गचर्मणी प्रथह्य वेगेन जितश्रमो मृधे ॥ २७ ॥

तेजमां पडेलो ए दैत्य देखायो नहि ए कांई आश्चर्य नथी. पछी हिरण्यकशिपुए आवीने क्रोधथी मोटा वेगवाळी गदा नृसिंहजीनी छातीमां मारी
॥ २५ ॥ पराक्रम करता अने गदा धरनार ए दैत्यने, गरुडजी जेम मोटा नागने पकडे तेम भगवाने पकडी लीधो; परंतु लीला करता भगवानना
हाथमांथी गरुडजीनी चांचमांथी जेम सर्प छटकी जाय तेम ए दैत्य छटकी गयो ॥ २६ ॥ जेओनां स्थानक हिरण्यकशिपुए हरी लीधां हतां एवा
सघळा लोकपाल देवताओ के जेओ वादळां आडां राखीने जोवा उभा हता तेओ हिरण्यकशिपु छटकी गयो ए वातने खराब मानवा लाग्या. भ-
गवानना हाथमांथी छटकी गयो तेथी भगवानने पोताना पराक्रमथी बिनेला मानतो अने युद्धमां नहि थाकनारो ए दैत्य ढाल-तरवार लईने पाछो
वेगथी भगवान् उपर आव्यो ॥ २७ ॥

बाज जेवा वेगवाळा अने ढाल-तरवारना पेंतराओथी सामानो लाग न आवे एवी रीते उपर-नीचे फ-या करता ए हिरण्यकशिपुने भयंकर शब्द-वाळा तीव्र अट्टहासथी आंब्यो वीचावी दई मोटा वेगवाळा नृसिंहजीए पाछो पकडी लीधो ॥ २८ ॥ सवें पकडेला उंदरनी पेटे चारेकोर आतुर-ताथी तरफडता अने जेनी चांमडी वज्रथी पण कपाइ न हती एवा हिरण्यकशिपुने सभामां [नहि अंदर, तथा नहि बहार] पोताना साथळपर [नहि पृथ्वीमां अने, नहि आकाशमां] पाडी, गरुड जेम मोटा झेरी सर्पने फाडी नाखे तेम लीलामात्रमां भगवाने सायंकालना समयमां नख [न हि जीवता अने नहि मरेला] वते फाडी नाख्यो ॥ २९ ॥ क्रोधनेलीधे कोइथी सामुं जोइ शकाय नहि एवा विकराल नेत्रवाळा, फाडेला मोढाने जीभवते चाटता, गलामां आंतरडांनी मालावाळा अने हाथीने मारनार सिंहनी पेटे जेनी केशवाळी तथा मोढुं लोहीनां टीपांओथी खरडाएलां अने रातां हातां, एवा नृसिंहजी भगवाने ए हिरण्यकशिपु के जेउं हृदयकमल फाडी नाख्युं हतुं तेने फेंक्री दई तेना हाथियारवाळा हजारो अनुचरोने अने

तं श्येनवेगं शतचंद्रवर्लीभिश्रंतमच्छिद्रमुपर्यधो हरिः ॥ कृत्वाऽट्टहासं खरमुत्सन्नोत्खणं निमीलिताक्षं जगृहे महाजवः ॥ २८ ॥ वि-
ष्वक् स्फुरंतं ग्रहणातुरं हरिव्यालो यथाऽखुं कुलिशाक्षतत्वचम् ॥ दार्धूर आपात्य ददार लीलया नखैर्यथाऽहिं गरुडो महाविषम् ॥ २९ ॥
संभ्रमुप्रेक्ष्यकराललोचनो व्यात्ताननातं विलिहन्स्वजिह्वया ॥ अस्मृगवाक्कारुणकेसराननो यथाऽत्रमाली द्विपहत्यया हरिः ॥ ३० ॥
नखांकुरोत्पातितहृत्सरोरुहं विसृज्य तस्यानुचरानुदायुधान् ॥ अहन्समंतान्नखशस्त्रपार्ष्णिभिर्दोर्दंडयूथोऽनुपथान्सहस्रशः ॥ ३१ ॥
सटाऽवधूता जलदाः परापतन् ग्रहाश्च तद्दृष्टिविमुष्टरोचिषः ॥ अंभोधयः श्वासहता विचुक्षुभुर्निर्हृदिभीता दिगिभा विचुक्षुः ॥ ३२ ॥
द्यौस्तत्सदोत्क्षिप्तविमानसंकुला श्रोत्सर्पत क्ष्मा च पदाऽतिपीडिता ॥ शैलाः समुत्पेतुरमुष्य रंहसा तत्तेजसा खं ककुभो न रेजिरे
॥ ३३ ॥ ततः सभायामुपविष्टमुत्तमे नृपासने संहततेजसं विभुम् ॥ अलक्षितैरथमत्यमर्षणं प्रचंडवक्रं न त्रभाज कश्चन ॥ ३४ ॥

पक्षपातीओने चारेकोरथी नख, शस्त्र अने पेनीओथी मारी नाख्या. भगवाननी पासे सैन्यमां तो पोताना हजारो हाथज होता ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ए स-
मयमां भगवाननी केशवाळीथी कंपेलां वादळां वीखाई गयां; ग्रहोनी कांतिओ तेमनी दृष्टिथी झांखी पडी गई; श्वासना पवनथी समुद्रोमां तोफान
उठयुं; दिशाना हाथीओ, गर्जनाथी त्रास पामीने बरकवा लाग्या; ॥ ३२ ॥ आकाशमां देवताओनां विमानो केशवाळीना झपाट्या उडवा लाग्यां;
पगना भारथी धरती कंपवा लागी; एमना वेगथी पर्वतो उडी पडवा लाग्या अने एमना तेजथी आकाश तथा दिशाओ पण झांखी पडी गई ॥ ३३ ॥
पछी सभामां राजाना उत्तम सिंहासनपर बेटेला, जेनी सामो कोई पण शत्रु जोवामां आवतो नथी एवा, महाक्रोधी, भयंकर मोढांवाळा अने जेम-
जे पोतानो क्रोध शमाव्यो न हतो एवा नृसिंहजीनी सेवामां कोई पण जई शक्यो नहि ॥ ३४ ॥

ત્રણ લોકની માથાની પીઠા જેવા એ આદિદેવ હિરણ્યકશિપુને યુદ્ધમાં ભગવાને મારી નાંખેલો જોઈ આનંદના વેગથી જેઓનાં મોહોડાં પ્રફુલ્લિત થયાં હતાં એવી દેવતાઓની સ્ત્રિયો ફૂલની વૃષ્ટિ કરવા લાગી ॥ ૩૫ ॥ એ સમયમાં જોવાની ઇચ્છાથી આવેલા દેવતાઓના અનેક વિમાનોથી આકાશમાં સાંકડ થઈ પડી. દેવતાઓનાં ઢોલ અને ઢુંદુભિ વાગવા લાગ્યાં, મોટા મોટા ગંધર્વો ગાવા લાગ્યા અને અપ્સરાઓ નાચવા લાગી ॥ ૩૬ ॥ બ્રહ્મા, ઇંદ્ર અને સદાશિવ વગેરે દેવતાઓ, ઋષિઓ, પિતૃઓ, સિદ્ધ, વિદ્યાધર, મોટા નાગ, મનુઓ, પ્રજાપતિઓ, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ, ચારણો, યક્ષ, કિંપુરુષ, વૈતાલ, સિદ્ધ, કિન્નરલોક અને સુનંદ તથા કુસુદ વગેરે ભગવાનના સઘઠા પાર્ષદો લ્યાં આવી, માથાઠપર હાથ જોડી, જરા દૂર ઊભા રહી, તીવ્ર તેજવાઢા અને સમામાં બેઠેલા નૃસિંહ ભગવાનની જુદી જુદી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ બ્રહ્મા સ્તુતિ કરેછે.— આપ કે જે અનંત,

નિશમ્ય લોકત્રયમસ્તકજ્વરં તમાદિદૈત્યં હરિણા હતં મૃધે ॥ પ્રહર્ષવેગેત્કલિતાનના મુદ્ધુઃ પ્રસૂનવર્ષેર્વૃષ્ણુઃ સુરસ્રિયઃ ॥ ૩૫ ॥ તદા વિમાનાવલિભિર્નભસ્તલં દિદૃક્ષતાં સંકુલમાસ નાકિનામ્ ॥ સુરાનકા ઢુંદુભયોઽથ જઘ્નિરે ગંધર્વમુખ્યા નનતુર્જયુઃ સ્રિયઃ ॥ ૩૬ ॥ તત્રોપવ્રજ્ય વિબુધા બ્રહ્મદ્રગિરિશાદયઃ ॥ ઋષયઃ પિતરઃ સિદ્ધા વિદ્યાધરમહોરગાઃ ॥ ૩૭ ॥ મનવઃ પ્રજાનાં પતયો ગંધર્વોઽપ્સરચારણાઃ ॥ યક્ષાઃ કિંપુરુષાસ્તાત વૈતાલાઃ સિદ્ધાકિન્નરાઃ ॥ ૩૮ ॥ તે વિષ્ણુપાર્ષદાઃ સર્વે સુનંદકુસુદાદયઃ ॥ મૂર્ધ્નિ વદ્ધાંજલિપટા આસીનં તીવ્રતેજસમ્ ॥ ઈંદ્રિરે નરશાર્દૂલં નાતિદૂરચરાઃ પૃથક્ ॥ ૩૯ ॥ બ્રહ્મોવાચ ॥ નતોઽસ્મ્યનંતાય દુરંતશત્રુકેયે વિચિત્રવીર્યાય પવિત્રકર્મણે ॥ વિશ્વસ્ય સર્ગસ્થિતિસંયમાન્યુગૈઃ સ્વલીલ્યા સંદધતેઽવ્યયાત્મને ॥ ૪૦ ॥ શ્રીરુદ્ર ઉવાચ ॥ કોપકાલો યુગાંતસ્તે હતોઽયમસુરોઽલ્પકઃ ॥ તત્સુતં પાદ્યુપસૃતં ભક્તં તે ભક્તવત્સલ ॥ ૪૧ ॥ ઇંદ્ર ઉવાચ ॥ પ્રત્યાનીતાઃ પરમ ભવતા ત્રાયતા નઃ સ્વભાગા દૈત્યાક્રાંતં હૃદયકમલં ત્વદ્દૃહં પ્રત્યવોધિ ॥ કાલગ્રસ્તં કિયદિદમહો નાથ શુશ્રૂષતાં તે મુક્તિસ્તેષાં નહિ વદુ મતા નારસિંહાપરેઃ કિમ્ ॥ ૪૨ ॥

અનંત શક્તિવાઢા, વિચિત્ર પ્રભાવવાઢા, પવિત્ર કામ કરનાર, અને પોતાની લીલાથી ગુણોવડે જગતની ઉત્પત્તિ તથા પ્રલયને સારી રીતે કરનાર છતાં અસ્વંડિત સ્વરૂપવાઢા છો તેમને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૪૦ ॥ સદાશિવ કેહેછે.— આપના કોપનો સમય તો જગતનો પ્રલયકાલજ છે. હમણાં તો આપે આ અલંત અલ્પ દૈત્યને માન્યો છે. હે ભક્તવત્સલ ! એટલામાટે હવે કોપ શમાવીને આપના ભક્ત અને શરણાગત આ પ્રહ્લાદની રક્ષા કરો ॥ ૪૧ ॥ ઇંદ્ર સ્તુતિ કરેછે.— હે પરમેશ્વર નૃસિંહ ! આપે અમારી રક્ષા કરી દૈત્ય પાસેથી પોતાના ભાગ અમને અપાવ્યા અને આપનું ધ્યાન કરવાનું સ્થાનક અમારું હૃદયકમલ કે જે દૈત્યના ભયથી વ્યાપ્ત હતું તેને તે ભય મટાડીને સુલું કન્યું છે. જેનો કાલથી નાશ થવાનો છે એવું આ ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય તમારા સેવકોને કોણમાત્ર છે ? એઓને તો મુક્તિ પળ વ્યારી નથી ત્યારે ત્રીજાં સુખ તો શા હિસાવમાં છે ? ॥ ૪૨ ॥

ऋषिओ स्तुति करेछे.— हे आदिपुरुष ! हे शरणागतनुं रक्षण करनार ! आपना प्रभावमय ध्यानरूप तप के जेथी आपे पोतामां रहेलुं जगत् स्रज्युं छे ते आपेज अमने कहुं हतुं. ते तप हाल आ दैत्ये चुंथी नाख्युं हतुं पण रक्षानेसारू आ अवतार धारीने पाछुं ए प्रमाणे तप करवानी आपे अमने आज्ञा करीछे ॥ ४३ ॥ पितृओ स्तुति करेछे.— जे आ असम्य दैत्य, अमने पुत्रोए आपेलां श्राद्धोने तथा तीर्थमां आपेलां तिलजलने पण बलात्कारथी लई लेतो हतो ते दैत्यनुं पेट नखथी फाडी नाखीने आपे ते सघळुं अमने पाछुं अपाव्युं माटे सर्व धर्मोनुं रक्षण करनारा आपने अमे प्रणाम करिये छिये ॥ ४४ ॥ सिद्धलोको स्तुति करेछे.— हे नृसिंह ! जे अनेक गर्ववाळो दैत्य अमारी योगथी प्राप्त थएली सिद्धिओने योग अ-ने तपना बलथी लई गयो हतो ते दैत्यने आपे नखथी चीरी नाख्यो ते आपने अमे प्रणाम करिये छिये ॥ ४५ ॥ विद्याधरो स्तुति करेछे.— बल

ऋषय ऊचुः ॥ ॥ त्वं नस्तपः परममात्थ यदाल्मतेजो येनेदमादिपुरुषालगतं ससर्ज ॥ तद्विप्रलुप्तममुनाज्य शरण्यपाल रक्षागृही-
तवपुषा पुनरन्वमंस्थाः ॥ ४३ ॥ ॥ पितर ऊचुः ॥ ॥ श्राद्धानि नोऽधिबुभुजे प्रसभं तनूजैर्दत्तानि तीर्थसमयेऽपि तिलांश्वसभ्यः
॥ तस्योदराश्रयविदीर्णवपाद्य आर्च्छतस्मै नमो नृहरयेऽखिलधर्मगोत्रे ॥ ४४ ॥ ॥ सिद्धा ऊचुः ॥ ॥ यो नो गतिं योगसि-
द्धामसाधुरहारशीघोगतपोबलेन ॥ नानादर्पं तन्नखैर्निर्ददार तस्मै तुभ्यं प्रणताः स्मो नृसिंह ॥ ४५ ॥ ॥ विद्याधरा ऊचुः ॥ ॥
विद्यां पृथग्धारणयाऽनुराद्धां न्यषेधदज्ञो बलवीर्यदसः ॥ स येन संख्ये पशुवद्धतस्तं मायानुसिंहं प्रणताः स नित्यम् ॥ ४६ ॥ नागा
ऊचुः ॥ ॥ येन पापेन खानि स्त्रीखानि हतानि नः ॥ तदक्षः पाटनेनासां दत्तानंद नमोऽस्तुते ॥ ४७ ॥ ॥ मनव ऊचुः ॥ मनवो
वयं तव निदेशकारिणो दितिजेन देव परिभृतसेतवः ॥ भवता खलः स उपसंहृतः प्रभो करवाम ते किमनुशाधि किंकरान् ॥ ४८ ॥

अने पराक्रमथी गर्व पामेला जे दैत्ये, जुदां जुदां ध्यानथी मेळवेली अमारी विद्याने रोका दीथी हती ते दैत्यने आपे युद्धमां पशुनी पेटे माच्यो माटे मायाथी नृसिंहरूप बनेला आपने निरंतर नमस्कार करिये छिये ॥ ४६ ॥ नाग स्तुति करेछे.— जे पापीए अमारां रत्नो अने उत्तम स्त्रियोनुं हरण कच्युं हतुं ते दैत्यनी छाती फाडी नाखीने अमने जेणे आनंद आप्यो एवा आपने प्रणाम करिये छिये ॥ ४७ ॥ मनुओ स्तुति करेछे.— अमे म-
नुओ के जेओ आपनी आज्ञा प्रमाणे चालनार छिये तेओनी सघळी मर्यादाओने जेणे तोडी नाखी हती ते दुष्ट दैत्यने आपे माच्यो. हवे हे प्रभु !
अमे किंकरलोकोने आज्ञा करो. आपनुं शुं काम करिये ? ॥ ४८ ॥

प्रजापतिओ स्तुति करेछे.—हे परमेश्वर ! आपे प्रजानी सृष्टि करवामां प्रेरेला अमे, जेनी वंधीथी प्रजाने उत्पन्न करता न हता ते आ दैत्य आपे छाती फाडी नाखवाथी मरी गयोछे माटे हवे पछी खुशीथी प्रजानी सृष्टि करशुं. हे सत्वगुणमय ! आपनो अवतार जगतना कल्याणनेमाटे छे ॥ ४९ ॥ गंधर्वो स्तुति करेछे.—हे प्रभु ! अमे के जेओ आपना नट अने नाचनार तथा गवैया छिये तेओने जे दैत्ये पोतानी शूरता अने बलना प्रभावथी स्वाधीन करी लीघा हता ते दैत्यने आपे आ दशा प्राप्त करीछे. एवळे मार्गे चालनारनुं कल्याण थायज केम ? ॥ ५० ॥ चारणलोको स्तुति करेछे.—साधुलोकोने त्रास आपनार आ दैत्यने आपे पूरो करी नाख्यो एटलामाटे आपनुं चरणारविंद के जे संसारने मटाडनार छे तेने अमे शरणे आव्या छिये ॥ ५१ ॥ यक्षो स्तुति करेछे.— हे चौबीश तत्त्वोना अधिपति ! अमे के जेओ सारां सारां काम करीने तमारी सेवा करनारा

प्रजापतय ऊचुः ॥ ॥ प्रजेशा वयं ते परेशाभिमृष्टा न येन प्रजा वै सृजामो निषिद्धाः ॥ स एष त्वया भिन्नवक्षानु शेते जगन्गलं सत्त्वमूर्तेऽवतारः ॥ ४९ ॥ ॥ गंधर्वा ऊचुः ॥ ॥ वयं विभो ते नटनाद्व्यगायका येनात्मसादीर्यवलौजसा कृताः ॥ स एष नीतो भवता दशभिर्मां किमुत्पथस्थः कुशलाय कल्पते ॥ ५० ॥ ॥ चारणा ऊचुः ॥ ॥ हरे तवांघ्रिपंकजं भवापवर्गमार्श्रिताः ॥ यदेष साधुहृच्छयस्त्वयाऽसुरः समापितः ॥ ५१ ॥ ॥ यक्षा ऊचुः ॥ ॥ वयमनुचरमुख्याः कर्मभिस्ते मनोज्ञैस्त इह दितिसुतेन प्रापिता वाहकत्वम् ॥ स तु जनपरितापं तत्कृतं जानता ते नरहर उपनीतः पंचतां पंचविंश ॥ ५२ ॥ ॥ किंपुरुषा ऊचुः ॥ ॥ वयं किंपुरुषास्त्रं तु महापुरुष ईश्वरः ॥ अयं कुपुरुषो नष्टो धिक्कृतः साधुभिर्यदा ॥ ५३ ॥ ॥ वैतालिका ऊचुः ॥ ॥ सभासु सत्रेषु तवामलं यशो गीत्वा सपर्यां महतीं लभामहे ॥ यस्तां व्यनैषीद्भृशमेष दुर्जनो दिष्ट्या हतस्ते भगवन्मया मयः ॥ ५४ ॥ ॥ किन्नरा ऊचुः ॥ वयमीशा किन्नरगणास्तवानुगा दितिजेन विष्टिममुनाऽनुकारिताः ॥ भवता हरे स वृजिनोऽवसादितो नरसिंह नाथ विभवाय नो भव ॥ ५५ ॥

छिये तेओने आ दैत्ये भोइ बनावी दीघा हता. ए दैत्ये लोकाने जे ताप कच्यो हतो ते जाणीने आपे तेने मारी नाख्यो छे ॥ ५२ ॥ किंपुरुषो स्तुति करेछे.—अमे किंपुरुष छिये अने आप तो महापुरुष ईश्वर छो; माटे अमे आपनी स्तुति केम करी शकिये ? आ नीच पुरुष [हिरण्यकशिपु] तो त्वारथीज मरी गयो छे के ज्यारथी एनो साधु पुरुषोए तिरस्कार कच्यो छे ॥ ५३ ॥ वैतालिको स्तुति करेछे.—सभाओमां अने यज्ञोमां आपनी निर्मल कीर्ति गाइने अमने मोटी पेरामणी मळती हती ते पेरामणीने जे आ मोटो दुर्जन लई जतो हतो तेने आपे, रोगनी पेठे टाळी नाख्यो ए घणुं सारुं कच्युं ॥ ५४ ॥ किन्नरो स्तुति करेछे.— तमारी सेवा करनारा अमे किन्नरलोकोपासे जे आ दैत्य वेठ करावतो हतो ते दुष्टने आपे माच्यो. हवे हे नृसिंह ! हे स्वामी ! आप अमारुं कल्याण करजो ॥ ५५ ॥

॥

विष्णुना पार्षदो स्तुति करेछे.—हे भक्तोने आश्रय आपनार ! सर्व लोकोने सुख आपनारूं आ अद्भुत नृसिंहरूप तो अमें आजज दीतुं छे. हे ईश्वर ! आ आपनो दास हिरण्यकशिपु के जेने ब्राह्मणोए शाप दीधो हतो तेने आपे मान्यो एतो एना अनुग्रहनेसारू कच्युं एम मानिये छिये ॥ ५६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥८॥ नारदजी केहेछे.—एप्रमाणे क्रोधथी उग्र अने विकट नृसिंहजीनी दूर उभा रहीने स्तुति करता ब्रह्मा अने रुद्र वगैरे देवताओ अने बीजाओ पण पासे जई शक्या नहि ॥ १ ॥ देवताओए साक्षात् लक्ष्मीजीने तेमनी पासे मोक्यां तेपण कोई दिवस देखेल नहि अने सांभळेल पण नहि एवुं ए मोटुं अद्भुत रूप जोइने त्रासनेलीधे पासे गयां नहि ॥ २ ॥ तारे ब्रह्माए पोता-

विष्णुपार्षदा ऊचुः ॥ ॥ अद्यैतद्धरिनररूपमद्भुतं ते दृष्टं नः शरणद सर्वलोकशर्म ॥ सोऽयं ते विधिकर ईश विप्रशस्तस्येदं नियमनुग्रहाय विद्मः ॥ ५६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे प्रह्लादानुचरिते दैत्यवधे नृसिंहस्तवो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ एवं सुरादयः सर्वे ब्रह्मरुद्रपुरःसराः ॥ नोपेतुमशकन्मन्युसंरंभं सुदुरासदम् ॥ १ ॥ साक्षाच्छ्रीः प्रेषिता देवैर्दृष्ट्वा तन्महदद्भुतम् ॥ अदृष्टाश्चतुर्धृत्वात्सा नोपेयाय शंकिता ॥ २ ॥ प्रह्लादं प्रेषयामास ब्रह्माऽस्थितमंतिके ॥ तात प्रथमयोपेहि स्वपित्रे कुपितं प्रभुम् ॥ ३ ॥ तथेति शनकै राजन्महाभागवतोऽर्भकः ॥ उपेत्य भुवि कायेन ननाम विष्टतांजलिः ॥ ४ ॥ स्वपादमूले पतितं तमर्भकं विलोक्य देवः कृपया परिभुतः ॥ उत्थाप्य तच्छीर्ण्यदधात्करांबुजं कालाहिवित्रस्तधिया कृताभयम् ॥ ५ ॥ स तत्करस्पर्शधुताखिलाशुभः सपद्यभिव्यक्तपरात्मदर्शनः ॥ तत्पादपद्मे हृदि निर्वृतो दधौ हृष्यत्तनुः क्लिन्नहृद्भ्रूलोचनः ॥ ६ ॥ ॥

नी पासे ऊमेला प्रह्लादने कह्युं के 'हे बाप ! तारा पितानेमाटे कोप पामेला प्रभुनी पासे जा अने तेमने शांत कर' ॥ ३ ॥ ए वातनो स्वीकार करी महावैष्णव बालक प्रह्लाद, प्रभुनी पासे जई हाथ जोड़ी पृथ्वीउपर लाकडीनी पेठे पडी पगे लाग्यो ॥ ४ ॥ ते बालकने पोताना पगनी पासे पडेलो जोइने कृपाथी व्याप्त थएला नृसिंहजीए तेने ऊठाडी पोतातुं हस्तकमल के जे कालरूपी सर्पथी त्रास पामेलाओने अभय आपनार छे ते तेना माथाउपर धन्युं ॥ ५ ॥ भगवानना हस्तना स्पर्शथी प्रह्लादनां सघळां पाप मटी गयां, ब्रह्मज्ञान अपरोक्ष थयुं, हृदयमां परम सुख थयुं, रुवाडां ऊभां थई गयां, अंतःकरण प्रेमथी भीजाइ गयुं, नेत्रमां अश्रु आवी गयां अने पोते भगवानना चरणारविंदनुं ध्यान करवा लाग्यो ॥ ६ ॥

१ आ नवमा अध्यायमां वीकनेलीधे ब्रह्माए प्रेरेला प्रह्लादे कोप शमाववासारू महाभयंकर नृसिंहजीनी स्तुति कन्यानी कथा केहेवामां आवबो.

एकाग्र मनवालो अने स्वस्थ थएलो प्रह्लाद, पोतानां नेत्र अने हृदयने त्रुसिहजीना स्वरूपमांज राखीने प्रेमनेलीधे गद्गदवाणीथी तेमनी स्तुति क-
रवा लाग्यो ॥ ७ ॥ प्रह्लाद स्तुति करेछे.—ब्रह्मादिक देवताओ, मुनिओ अने सिद्धलोको के जेओनी बुद्धिमां सत्वगुणनो विस्तार छे तेओ पण
वचनना प्रवाहथी अने घणा गुणोथी पण अद्यापिसुधि जेतुं आराधन करवाने समर्थ थया नथी ते भगवान्, हुं के जे असुरजातिनो छुं तेना उपर
प्रसन्न थवाने केमज योग्य थाय ? ॥ ८ ॥ परंतु हुं धारंछुं के धन, उत्तम कुलमां जन्म, रूप, तप, पंडितपणुं, इंद्रियोनी निपुणता, कांति, प्रताप, ब-
ल, उद्यम, बुद्धि अने अष्टांगयोग एओमांथी कोई पण उपाय भगवानेने प्रसन्न करवानेमाटे परिपूर्ण नथी. भगवान् तो गजेंद्री उपर केवल भक्ति-
धीज प्रसन्न थया हता ॥ ९ ॥ भले ब्राह्मण जातनो अने वळी तेमां उपर कहेला बार गुणोथी संपन्न होय तोपण जे धणी, भगवानना चरणारविंदथी
विमुख होय तेना करतां जे धणी चांडाल जातनो छतां पण पोतानां मन, वचन, कर्म, धन अने प्राणने भगवानमां अर्पण करी रह्यो होय तेने श्रेष्ठ

अस्तौषीद्धरिमेकाग्रमनसा सुसमाहितः ॥ प्रेमगद्गदया वाचा तन्मयस्तदहृदयेक्षणः ॥ ७ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ॥ ब्रह्मादयः सुरगणा
मुनयोऽथ सिद्धाः सत्त्वैकतानमतयो वचसां प्रवोहैः ॥ नाराधिंतुं पुरुगुणैरधुनापि पिपुः किं तोषुमर्हति स मे हरिरुग्रजातेः ॥ ८ ॥
मन्ये धनाभिजनरूपतपःश्रुतौजस्तेजःप्रभावबलपौरुषबुद्धियोगाः ॥ नाराधनाय हि भवंति परस्य पुंसो भक्त्या तुतोष भगवान् गज-
दूथपाय ॥ ९ ॥ विप्राद्विषद्विगुणयुतादराविंदनाभापादराविंदविमुखाच्छृण्वंचरिष्ठम् ॥ मन्ये तदर्पितमनोवचनेहितार्थप्राणं पुनाति
संकुलं न तु क्षुरिमानः ॥ १० ॥ नैवात्मनः प्रभुरयं निजलाभपूर्णां मानं जनादविदुषः करुणो वृणीते ॥ यद्यज्जनो भगवते विदधी-
त मानं तच्चात्मने प्रतिमुखस्य यथा मुखश्रीः ॥ ११ ॥ तस्मादहं विगतविह्व ईश्वरस्य सर्वात्मना महि शणामि यथा मनीषम् ॥
नीचोऽजया गुणविसर्गमनुप्रविष्टः प्रूयेत येन हि पुमाननुवर्णितेन ॥ १२ ॥

मानुंछुं; केम के एवो चांडाल सघळां कुलने पवित्र करेछे अने घणा गर्ववालो ब्राह्मण तो पोताने पण पवित्र करी शक्तो नथी. भक्तिरहित माणसने
उपर कहेला गुणो केवल गर्वनेमाटेज थायछे ॥ १० ॥ भगवान् पोते स्वरूपना लाभधीज परिपूर्ण छे तेथी ते, अज्ञानी पुरुष पसेथी पोतानेसा-
रू पूजा लेवाने इच्छता नथी पण दयालु होवाथी इच्छेछे; केम के लोक जे जे धनादिक पदार्थथी भगवानने मान आपेछे ते ते पदार्थ पोतानेमाटे
थायछे. जेम मोटाउपर जेटली शोभा करीये ते सघळी प्रतिबिंबने मळेछे तेम भगवाननी जे पूजा करी होय ते पोताने एटले पूजनारने मळेछे
॥ ११ ॥ एटलामाटे हुं के जे नीच अने मायाना बंधनथी संसारमां पडेलो छुं ते निर्भय रहीने सघळां प्रयत्नथी मारी बुद्धिप्रमाणे ईश्वरना महिमानुं
वर्णन करूंछुं, केम के एवुं वर्णन करवाथी पुरुष पवित्र थायछे ॥ १२ ॥

હે પરમેશ્વર ! આપથી ઉદ્દેગ પામતા આ સઘડા બ્રહ્માદિક લોકો, આપ કે જે સત્ત્વમૂર્તિ છો તેમના કેવલ ભક્ત છે, પરંતુ અમલોકોની પેટે વૈરભાવથી ભજનાર નથી. સુંદર અવતારોથી આપની લીલા જગતને કલ્યાણ, દુશ્વર્ય અને સુખ આપવાનેસારૂ હોય છે પણ ભય ઉત્પન્ન કરવાને હોતી નથી, દુટલામાંટે ક્રોધને શમાવો. અસુરને આપે માન્યો માટે હવે ક્રોધનું કોઈ પ્રયોજન નથી. વીંછી અથવા સર્પને કોઈ મારી નાંખે તો તેથી સાધુ પુરુષ પણ રાજી થાય તેમ હિરણ્યકશિપુને આપે મારવાથી સાધુલોકો પ્રસન્ન થયા છે. હવે સુખ પામેલા લોકો આપનો ક્રોધ શમવાની વાટ જુવે છે. હે નૃસિંહ ! લોકો પોતાના ભયના નાશનેમાટેજ આપના રૂપનું સ્મરણ કરે છે તો રૂપના સ્મરણથીજ ભય મટી જશે માટે હવે ક્રોધ રાખવાનું પ્રયોજન નથી ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ હે પ્રભુ ! આ તમારું રૂપ કે જેમાં મોહું, જીભ, સૂર્ય સરસ્વી આંખો, ભરમર અને ઉગ્ર દાહો અત્યંત ભયંકર છે; આંતરડાંની માલા છે;

સર્વે હામી વિધિકરાસ્ત્ર સત્ત્વધામ્નો બ્રહ્માદયો વયમિવેશ ન ચોદિજંતઃ ॥ ક્ષેમાય ધૃતય ઉતાલસુલાય ચાસ્ય વિક્રીડિતં ભગવતો રુચિરાવતારૈઃ ॥ ૧૩ ॥ તદ્યચ્છ મન્યુમસુરશ્ચ હતસ્ત્રયાઽય મોદેત સાધુરપિ શ્વશ્રિકમર્પેહત્યા ॥ લોકાશ્ચ નિર્ઘૃતિમિતાઃ પ્રતિયંતિ મર્વે રૂપં નૃસિંહ વિભયાય જનાઃ સ્મરંતિ ॥ ૧૪ ॥ નાહં ચિમેમ્યજિત તેઽતિભયાનકસ્ય જિહ્વાર્કનેત્રન્નુકુટીરભસોગ્રદંશ્રાત્ ॥ અંત્રસ્રજઃ-ક્ષતજકેસરશંકુકર્ણાન્નિહ્વાદ્ભીતદિગિભાદરિભિન્નલાગ્રાત્ ॥ ૧૫ ॥ ત્રસ્તોઽસ્મ્યહં કૃપણવત્સલદુઃસદ્ગ્રસંસારચક્રકદનાઢસતાં પ્ર-ણીતઃ ॥ બદ્ધઃ સ્વકર્મભિરુશત્તમ તેઽન્નિમૂલં પ્રીતોઽપવર્ગશરણં હ્યસે કદા નુ ॥ ૧૬ ॥ યસ્માત્પ્રિયાપ્રિયવિયોગમયોગજન્મશોકામિ-ના સકલયોનિષ્ઠુ દહ્યમાનઃ ॥ દુઃસ્વૌપયં તદપિ દુઃસ્વમતદ્વિયાઽહં ધૃમન્ ભ્રમામિ વદ મે તવ દાસ્યયોગમ્ ॥ ૧૭ ॥

કેશવાલ્મી લોહીથી સ્વરડાણી છે; કાન લીલા જેવા ઝંચા અને અક્કડ છે; નાખની અળીઓ શત્રુને ફાડી નાંખનારી છે અને નાદથી દિશાના હા-થીઓ પણ બીણે છે તેથી હું બીતો નથી, પરંતુ હે દીનવત્સલ ! અસલ અને ઉગ્ર સંસારરૂપી ચક્રના દુઃખથી હું બીકું છું. સંસારરૂપી ચક્રમાં પણ સાધા-રણમાં નહિ, પણ પોતાનાં કર્મોનું બાંધીને મને હિંસક લોકોમાં નાંખેલો છે દુટલામાંટે હે પ્રિય ! આપ પ્રસન્ન થઈને મોક્ષરૂપ અને શરણરૂપ આપના ચરણારવિંદમાં મને ક્યારે બોલાવી લેશો ? ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ પ્રિય પદાર્થના વિયોગ અને અપ્રિય પદાર્થના સંયોગથી ઉત્પન્ન થતા શોકરૂપ અગ્નિથી સઘડા અવતારોમાં હું બળ્યા કરું છું. સંસારમાં દુઃખ મટવાના જે ઉપાય છે તેપણ દુઃસ્વરૂપ છે, તેમ છતાં પણ દેહાદિકના અભિમાનથી હું મટક્યા કરું છું, માટે હે પ્રભુ ! આપના દાસપણરૂપી ઉપાય મને કહો ॥ ૧૭ ॥

हे नृसिंह ! गुणनां बंधनोत्थी छूटी तथा आपना चरणारविंदमां रेहेनारा ज्ञानीलोकोनो संग करी परम संबंधी अने परम देव आपनी ब्रह्माणु गाए-
ली लीलासंबंधी कथाओनो अभ्यास राखवाथी मोटां दुःखोने हुं पण सेहेज तरी जइश ॥ १८ ॥ हे नृसिंह ! दुःखी लोकोने दुःख मटाडवाना जे
उपायो आ जगतमां जाणीता छे तेओ तमे ज्यामुधी उपेक्षा न करी होय त्यामुधीज काम आवेछे. तमे उपेक्षा करो तो माता-पिता पण छोकरीनी
रक्षा करतां नथी; ओसड रोगीनी रक्षा करतुं नथी अने समुद्रमां डूबतानी बहाण पण रक्षा करतुं नथी ॥ १९ ॥ जुदा जुदा स्वभाववाळा पूर्वे उ-
त्पन्न थएला जे ब्रह्मादिक अथवा ते पछी उत्पन्न थएला पिता वगेरे कोई पण जण जेमां, जे कारणथी, ज्यारे, जेणे करी, जेनुं, जेनेसारू, जेवी री-
ते, जेनी प्रेरणाथी अने जेने उत्पन्न करेछे तथा रूपान्तर पमाडेछे, ते सधळुं तमारूज स्वरूप छे ॥ २० ॥ मन के जे कर्म करनार, बलवान्, वेदोक्त

सोऽहं प्रियस्य सुहृदः परदेवताया लीलाकथास्तव नृसिंह विरिचगीताः ॥ अंजस्तितम्यनुगुण्यनुविप्रमुक्तो दुर्गाणि ते पदयु-
गालयहंससंगः ॥ १८ ॥ बालस्य नेह शरणं पितरौ नृसिंह नार्तस्य चागदमुदन्वति मज्जतो नौः ॥ तस्य तत्प्रतिविधिर्य इहांज-
सेष्टस्तावद्विभो तनुभृतां त्वदुपेक्षितानाम् ॥ १९ ॥ यस्मिन्यतो यर्हि येन च यस्य यस्माद्यस्मै यथा यदुत यस्वरूपः परो वा ॥ भावः
करोति विकरोति पृथक्स्वभावः संचोदितस्तदखिलं भवतः स्वरूपम् ॥ २० ॥ माया मनः सृजति कर्ममयं बलीयः कालेन नोदि-
तगुणानुमतेन पुंसः ॥ छंदोमयं यदजयाऽर्पितोऽशारं संसारचक्रमज कोऽतितरेत्त्वदन्यः ॥ २१ ॥ स त्वं निहत्य विजितात्मगु-
णः स्वधाम्ना कालो वशीकृतविमृज्यविसर्गशक्तिः ॥ चक्रे विमृष्टमजयेश्वरषोडशारे निष्पीड्यमानमुपकर्ष विभो प्रपन्नम् ॥ २२ ॥
दृष्टा मया दिवि विभोऽखिलधिष्यपानामायुः श्रियो विभव इच्छति यान् जनोऽयम् ॥ येऽस्मत्पितुः कृपितहासविजृंभितञ्चवि-
स्मृजितेन लुलिताः स तु ते निरस्ताः ॥ २३ ॥

कर्मनी मुख्यतावाळुं अने अविद्याए ओपला सोळ विकारवाळुं छे तेने काले क्षोभ पमाडेला गुणवाळी माया तमारा अंशरूप पुरुषनी दृष्टिथी उत्प-
न्न करेछे. ए संसारना चक्ररूप मनने तमारी भक्ति बिना कोण तरी शके ? ॥ २१ ॥ हे प्रभु ! चैतन्यशक्तिथी निरंतर बुद्धिना गुणोने जीतनार,
मायाना प्रेरक अने कार्यो तथा साधनोनी शक्तिओने वश्य राखनार आप, हुं के जे मायाए सोळ [विकार] आरावाळा संसाररूपी चक्रमां नाखे-
लो, शेलडीनी पेठे पीलातो अने शरणगत छुं, तेने पोताना समीपमां ल्यो ॥ २२ ॥ हे प्रभु ! सर्व लोकपालोनां आयुष्य, लक्ष्मी अने वैभवो के
जेओने लोको इच्छेछे तेओने तो में जोई लीधां छे; केम के तेओ मारा पितानी क्रोधयुक्त हासथी उंची चडेली भमरना फरवाथीज नाश पामी
गयां हतां; अने ए मारा पिताने पण आपे मान्यो ॥ २३ ॥

ઇટલામાટે પરિણામને જાણનાર હું વ્રહ્માપર્યંત પ્રાણિયોનાં આયુષ્ય, લક્ષ્મી તથા ઇન્દ્રિયોથી ભોગવાતાં સુખ અને ભોગોને ઇચ્છતો નથી; તેમ તમારા કાલરૂપ મોટા પરાક્રમથી નાશ પામનારી સિદ્ધિઓને પણ ઇચ્છતો નથી. મને તો આપના દાસલોકોના પડલામાં રાહો ॥ ૨૪ ॥ માત્ર સાંભળવામાં સારાં લાગનાર પણ પરિણામે જ્ઞાંદ્રાવાનાં પાળીજેવાં સંસારસંબંધી સુખોમાં શો સાર છે ? તેમજ સર્વ રોગોના ક્ષેત્રરૂપ આ શરીરમાં પણ શો સાર છે ? ઇપ્રમાણે જોકે લોક સમજેછે તોપણ પરિશ્રમથી મળતા સુખના લેશોથી કામનારૂપી અગ્નિને શમાવ્યા કરેછે તેથી વૈરાગ્ય પામતો નથી. ઇ આપની માયાનું ચેટિત અદ્ભુત છે ॥ ૨૫ ॥ હે પરમેશ્વર ! રજોગુણથી રચાણાં શરીરવાળો અને તમોગુણના વધારાવાળા આ દૈત્યના કુલમાં જન્મેલો હું ક્યાં અને આપની કૃપા ક્યાં કે જે કૃપાથી પરમ પુરુષાર્થરૂપ આપનું હસ્તકમલ કે જે વ્રહ્મા, સદાશિવ કે લક્ષ્મીજીના મસ્તકઉપર પણ ધરાણુલ નથી તે મારા મસ્તકપર ધરાયું ॥ ૨૬ ॥ વ્રહ્માદિક ઉત્તમ છે અને આ અસુર નીચ છે એવી પામર લોકોના જેવી બુદ્ધિ આપને છેજ નહિ, કેમ કે

તસ્માદમૂસ્તનુશ્રુતામહમાશિષોઞ્ચ આયુઃ શ્રિયં વિભવમૈદ્રિયમાવિરિંચાત્ ॥ નેચ્છામિ તે વિહ્વલિતાનુશ્રવિક્રમેણ કાલાત્મનોપનય માં નિજશ્રુત્યપાર્થમ્ ॥ ૨૪ ॥ કુત્રાશિષઃ શ્રુતિસુખા મૃગતુળ્ણિરૂપાઃ કેદં કલેવરમશેષરુજાં વિરોહઃ ॥ નિર્વિદ્યતે ન તુ જનો યદપીતિ વિદ્વાન્કામાનલં મધુલૈઃ શમયન્દુરોપૈઃ ॥ ૨૫ ॥ કાહં રજઃપ્રભવૈશ તમોઽધિકેસ્મિન્ જાતઃ સુરતરુક્લે ક તવાનુકંપા ॥ ન વ્રહ્મણો ન તુ ભવસ્ય ન વૈ રમાયા યન્મેઽર્પિતઃ શિરસિ પદ્મકરઃ પ્રસાદઃ ॥ ૨૬ ॥ નૈષા પરાવરમતિર્ભવતો ન તુ સ્યાજ્જંતોર્યથાલસુહૃદો જગતસ્તથાપિ ॥ સંસેવયા સુરતરોરિવ તે પ્રસાદઃ સેવાનુરૂપમુદયો ન પરાવરત્વમ્ ॥ ૨૭ ॥ એવં જનં નિપતિતં પ્રભવાહિકૂપે કામાભિકામમનુ યઃ પ્રપતન્પ્રસંગાત્ ॥ કૃત્વાલસાત્સુરર્ષિણા ભગવન્ ગૃહીતઃ સોઽહં કથં નુ વિમૃજે તવ શ્રુત્યસેવામ્ ॥ ૨૮ ॥ મત્પ્રાણરક્ષણમનંતં પિતુર્વધશ્ચ મન્યે સ્વશ્રુત્યઋષિવાક્યમૃતં વિધાતુમ્ ॥ સ્વહં પ્રગૃહ્યા યદવોચદસદ્વિધિસુસ્વામીશ્વરો મદપરોવતુ કં હરામિ ॥ ૨૯ ॥ ॥

આપ તો સઘડાં જગતના આત્મા અને મિત્ર છો; તોપણ સેવન કરવાથી કલ્પવૃક્ષની પેટે આપનો અનુગ્રહ મળેછે. જોકે કલ્પવૃક્ષને સઘડાં સરખાં છે તોપણ જે ધણી તેની નીચે બેસે તેને મનવાંછિત ફલ મળેછે તેમ આપને સર્વ સરખાં છે તો પણ જે આપને સેવે તેને ફલ મળે છે, તેમાં પણ સેવાના પ્રમાણમાં મળેછે. ઇટલાથી કાંઈ આપની વિષમબુદ્ધિ કેહેવાય નહિ ॥ ૨૭ ॥ જેમ આપે મારાઉપર કૃપા કરી મને પોતાનો કરી રાહ્યો તેમજ પેહેલાં નારદજીઈ પણ હું કે જે સંસારરૂપી સર્પવાળા કુવામાં પડેલા અને વિષયસુખોને ઇચ્છતા લોકોના પ્રસંગથી તેજ કુવામાં પડતો હતો તેને પોતાનો કરી રાહ્યો છે તે હું આપના દાસોની સેવાને કેમ છોડું ? ॥ ૨૮ ॥ હે અનંત ! મારા પ્રાણનું રક્ષણ અને મારા પિતાનો વધ જે આપે કર્યો તે પોતાના દાસ અને ઋષિઓનાં વચનો સાચાં પાડવાસારૂ કરેલ છે એમ માનુંછું. અયોગ્ય કર્મ કરવાની ઇચ્છાથી તરવાર લટકે મારો પિતા ગોલ્યો હતો કે-

‘મારાથી જુદો કોઈ દૈશ્વર હોય તો તે તારી રક્ષા મેલે કરે—હું તો તારું માથું કાપી લઉંછું.’ તો તે વક્તે ભક્તોને અમય દેવાની પ્રતિજ્ઞાનાં આપનાં વચનો સાચાં કરવાસારૂં આપે આ પ્રયાસ ક’ચોછે એમ પળ માનુંછું ॥ ૨૧ ॥ આ સઘડાં જગતરૂપ તમે એકજ છો; કેમ કે જગતના આદિમાં અને અંતમાં તમેજ અવશેષ રહોછો તેથી મધ્યમાં પણ તમેજ છો. પોતાની માયાથી ગુણોના પરિણામરૂપ આ જગતને સૃજીને તેમાં અંતર્યામીરૂપે પેટેલા આપ, ગુણોનેલીધે જાણે કોઈના રક્ષક અને કોઈના મારક હો એમ જુદા જુદા પ્રકારોથી જણાઓ છો ॥ ૩૦ ॥ આ કાર્ય-કારણરૂપ જગત તમારા-થી જુદું નથી પણ તમે જગતથી જુદા છો. ઇટલામાટે ‘આ પોતાનો અને આ પારકો’ એવી બુદ્ધિ માયારૂપ અને ઓટીજ છે. વૃક્ષ જેમ પૃથ્વીમય બીજરૂપ છે, બીજ સૂક્ષ્મભૂતરૂપ છે અને સૂક્ષ્મભૂત પરબ્રહ્મરૂપ છે, એવી રીતે સઘડું જગત પાંચ ભૂતરૂપ છે, પાંચ ભૂત પોતાના સૂક્ષ્મભૂતરૂપ છે અને સૂક્ષ્મભૂત પરબ્રહ્મરૂપ છે. જેનો જેથી જન્મ હોય જેથી પ્રકાશ હોય, અને જેમાં લય થતો હોય તે વસ્તુ તેરૂપજ હોયછે ॥ ૩૧ ॥ આ જગતને

એકસ્વમેવ જગદેતદસુખ્ય યત્ત્વમાદ્યંતયોઃ પૃથગવસ્યસિ મધ્યતશ્ચ ॥ સદ્વા ગુણવ્યતિકરં નિજમાયેદં નાનેવ તૈવસિતસ્તદનુ પ્રવિષ્ઠઃ ॥ ૩૦ ॥ ત્વં વા ઇદં સદસદીશ ભવાંસ્તતોઽન્યો માયા યદાત્મપરબુદ્ધિરિયં હ્યપાર્થો ॥ યદસ્ય જન્મ નિધનં સ્થિતિરીક્ષણં ચ તદ્દે તદેવ વસુકાલવદષ્ટિતર્વોઃ ॥ ૩૧ ॥ ન્યસ્યેદમાત્માનિ જગદિલ્યાંબુમધ્યે શેષેત્સના નિજસુઘાનુભવો નિરીહઃ ॥ યોગેન મીલિતદ્દગાલ્મનિપીતનિદ્રસુર્યે સ્થિતો ન તુ તમો ન ગુણાંશ્ચ ગુણે ॥ ૩૨ ॥ તસ્યૈવ તે વપુરિદં નિજકાલશક્ત્યા સંચોદિતપ્રકૃતિ-ધર્મેણ આત્મગૂઢમ્ ॥ અંભસ્યંત શયનાદિરમત્સમાર્થેનાર્થેશ્વત્સ્વકણિકાવટ્વમ્હાજમ્ ॥ ૩૩ ॥ તત્સંભવઃ કવિરતોઽન્યદપ-ર્યમાનસ્ત્વાં બીજમાત્માનિ તતં સ્વવહિર્વિચિંત્ય ॥ નાર્વિદદદૃશતમપ્સુ નિમજ્જમાનો જાતેઽકુરે કથમુહોપલભેત બીજમ્ ॥ ૩૪ ॥

પોતાથીજ પોતામાં નાસ્ત્રી પોતાના સ્વરૂપસુખનો અનુભવ કરતાં ક્રિયારહિત થઈને આપ પ્રલયના જલમાં પોટોછો, તે સમયે યોગથી દૃષ્ટિ વીંચી તથા સ્વરૂપના પ્રકાશથી નિદ્રાનો પરાભવ કરી ત્રણ અવસ્થાઓથી જુદા સ્વરૂપમાં આપ રહોછો, પણ અજ્ઞાનને કે જાગ્રત-સ્વપ્નના વિષયોને જોતા નથી ॥ ૩૨ ॥ તમે કે જે એ જલમાં પોટનાર અને પોતાની કાલશક્તિથી પ્રકૃતિના ગુણોના પ્રેરક છો તેમતુંજ સ્વરૂપ આ જગત છે. શેષનાગરૂપી પલંગપર પોટનારા આપની સમાધિનો વિરામ થતાં આપની નાભિમાંથી, હીણા બીજમાંથી જેમ મોટો વડ થાયછે તેમ પ્રલયના જલમાં લોકરૂપી મોટું કમલ ઉત્પન્ન થયું હતું કે જે પ્રથમ આપના સ્વરૂપમાંજ ગુસ્ત રહ્યું હતું ॥ ૩૩ ॥ એ કમલમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને કમલશિવાય બીજું કાંઈ પણ નહિ દેખતા બ્રહ્માણે બીજરૂપ તમે કે જે પોતામાં [બ્રહ્મામાં] જ વ્યાપી રહ્યા હતા તેમને પોતાથી બહાર છો એમ ધારી સો વર્ષ સુધી પાણીમાં ડૂબીને શો-ધ્યા કર્યા તોપણ તમે હાથ લાગ્યા નહિ; કેમ કે અંકુર ઉત્પન્ન થયા પછી બીજ શી રીતે હાથ આવે? ॥ ૩૪ ॥

पछी ते ब्रह्मा ज्यारे अत्यंत विस्मय पामी पाछा वळीने कमलपर बेठा अने घणा काल सुधी तीव्र तप करीने पोतातुं अंतःकरण शुद्ध कर्युं त्यारे ते-
मने पृथ्वीमां अत्यंत सूक्ष्मगंधनी पेठे भूत, इंद्रिय अने अंतःकरणरूपी पोताना शरीरमांज तमने व्यापी रहेला जोया ॥ ३५ ॥ एप्रमाणे करवाथी
आपतुं लोकोरूपी अवयववाळुं मायामय विराटरूप के जेमां मुख, पग, माथां, हाथ, साथळ, नाक, कान अने नेत्रो हजारो हतां तथा आभरण अ-
ने आयुधोथी भरपूर हतुं तेने जोइने ब्रह्माने आनंद थयो हतो ॥ ३६ ॥ ते समये तमे हयग्रीवनो अवतार घरी, वेदनो द्रोह करनारा, महा बल-
वान् अने तमोगुण तथा रजोगुणरूपी मधुकैटभ नामना दैत्योने मारी ब्रह्माने वेद पाछा लावी आप्या हता; केम के सत्त्वगुणज तमारा प्रिय शरी-
ररूप केहेवायछे ॥ ३७ ॥ हे महापुरुष ! एप्रमाणेज मनुष्य, पशु, पक्षी, देव अने मत्स्यना अवतार घरी लोकोने पाळोछो, लोकोना शत्रुओने हणो-
छो अने ते ते युगमां चाल्या आवता धर्मतुं रक्षण करोछो. कलियुगमां तेवुं करता नथी; केम के तेमां तमे गुप्त रहो छो. व्रण युगमांज तमे प्रकट

सत्त्वामयोनिरतिविस्मित आस्थितोऽजं कालेन तीव्रतपसा परिशुद्धभावः ॥ त्वामालनीश भुवि गंधमिवातिसूक्ष्मं भूर्तेन्द्रियाश-
यमये विततं ददर्श ॥ ३५ ॥ एवं सहस्रवदनांभ्रिशिरःकरोरुनासास्यकर्णनयनाभरणायुधाढ्यम् ॥ मायामयं सदुपलक्षितसन्निवेशं
दृष्ट्वा महापुरुषमाप मुदं विरिंचिः ॥ ३६ ॥ तस्मै भवान्हयशिरस्तनुवं च विभ्रद्रेदद्ब्रह्मावतिवलौ मधुकैटभाख्यौ ॥ हत्वाऽनयच्छ्रुतिग-
णांस्तु रजस्तमश्च सत्वं तव प्रियतमां तनुमामनंति ॥ ३७ ॥ इत्थं नृतिर्यगृषिदेवद्वेषावतारैर्लोकान्विभावयसि हंसि जगत्पतीपान् ॥
धर्मं महापुरुष पासि युगावृत्तं छन्नः कलौ यदभवस्त्रियुगोऽथ स त्वम् ॥ ३८ ॥ नैतन्मनस्तव कथासु विकुंठनाथ संप्रीयते दुरितदु-
ष्टमसाधुतीव्रम् ॥ कामातुरं हर्षशोकभयैषणार्तं तस्मिन्कथं तव गतिं विमृशामि दीनः ॥ ३९ ॥ जिह्वैकतोऽप्युत विकर्षति माऽवितृप्ता
शिश्नोऽन्यतस्त्वगुदरं श्रवणं कुतश्चित् ॥ घ्राणोऽन्यतश्चपलदृक् क्व च कर्मशक्तिर्वबध्यः सपथ्य इव गेहपतिं लुनंति ॥ ४० ॥

देखाओछो तेथी तमारूं 'त्रियुग' एवुं नाम केहेवायछे ॥ ३८ ॥ हे वैकुंठनाथ ! पापथी दुष्ट थएलुं, बहिर्मुख, तीव्र कामनाथी आतुर अने हर्ष, शोक,
भय तथा तृष्णाथी पीडाएलुं आ मारूं मन तमारी कथामां लागतुं नथी. हुं के जे रांक छुं ते एवा मनमां तमारा तत्त्वने शी रीते विचारी शकुं ? ॥ ३९ ॥
हे परमेश्वर ! कोई वखते पण त्रासि नहि पामती जीभ एकतरफथी मने खेंचेछे; बीजी तरफथी शिक्ष इंद्रिय खेंचेछे; बीजी तरफथी स्पर्शसुखनेमाटे त्वचा
खेंचेछे; चौथी तरफथी आहारनेसारू पेट खेंचेछे; पांचमी तरफथी सुंदर शब्द सांभळवानेमाटे श्रवण इंद्रिय खेंचेछे; छठी तरफथी सुगंध लेवाने नासि-
का खेंचेछे; सातमी तरफथी सुंदर रूप जोवानेवास्ते चपल थइने दृष्टि खेंचेछे; अने एवी रीतेज कर्मेन्द्रियो पण पोतपोतानां कामनेमाटे सघळी तरफथी
मने खेंचेछे. घणी शोक्यो जेम एक धणीने तोडी खाय तेम घणी इंद्रियो मने तोडी खाय छे ॥ ४० ॥

मारी पेटेज आ सघळा लोको पण दुःखी छे; संसाररूपी वैतरणीमां पडेल छे; एक बीजाथी थतां जन्म, मरण अने भक्षणथी बहुज बीए छे; पोताना अने पारकाओनीसाथे मैत्री अने वैर राख्या करेछे; माटे हे नित्यमुक्त परमेश्वर ! आवा मूढलोकोउपर कृपा करी तेओने संसाररूपी वैतरणीमां श्री कहाडीने रक्षा करो ॥ ४१ ॥ जे आप सघळा जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलय करोछो तेमने आ सर्व लोकोनो उद्धार करवाना काममां शो परिश्रम छे ? हे दीनबंधु ! मूढलोकोउपर अनुग्रह करवो, एमांज खरी मोटाइ छे. बाकी अमे के जेओ तमारा भक्तोनुं सेवन करीये छिये तेओनो उद्धार करदो तेमां तो कशो पाड नथी ॥ ४२ ॥ हे परमेश्वर ! हुं के जेनुं चित्त तमारा पराक्रमोना गायनरूपी मोटा अमृतमांज डुबेलुं छे ते तो, आ अपार संसाररूपी वैतरणीथी बीतो नथी परंतु बीजा मूढलोको के जेओनां चित्त तमारी वातोथी विमुख छे अने जेओ खोटा विषयसुखनेसारू कु-डुंवादिकनो बोजो उपाड्या करे छे तेओनेवास्ते अफसोस करूंछु ॥ ४३ ॥ हे देव ! घणुंकरीने मुनिलोको तो पोतानी मुक्तिनेवास्ते वनमां तप करेछे

एवं जनं निपतितं भववैतरण्यामन्योऽन्यजन्ममरणाशनभीतभीतम् ॥ पश्यन् जनं स्वपरविग्रहवैरमैत्रं हंतेति पारचर पिपृहि मू-
ढमद्य ॥ ४१ ॥ को न्वत्र तेऽखिलयुरो भगवन्पयास उत्तारणेऽस्य भवसंभवलोपहेतोः ॥ मूढेषु वै महदनुग्रह आर्तबंधो किं तेन ते
प्रियजनाननुसेवतां नः ॥ ४२ ॥ नैवोद्विजे परदुस्त्यवैतरण्यास्त्वद्वीर्यगायनमहामृतममचित्तः ॥ शोचे ततो विमुखचेतस इंद्रिया-
र्थमायासुखाय भरमुद्रहतो विमूढान् ॥ ४३ ॥ नैवोद्विजे प्रायेण देव मुनयः स्वविमुक्तिकामा मौनं चरंति विजनेन परार्थनिष्ठाः ॥ नैतान्विहाय
कृपणान्विसुसुक्ष्म एको नान्यं त्वदस्य शरणं भ्रमतो नु पश्ये ॥ ४४ ॥ यन्मैथुनादिग्रहमेधिसुखं हि तुच्छं कंङ्कयेनेन करयोरिव दुः-
खदुःखम् ॥ वृष्यंति नेह कृपणा बहुदुःखभाजः कंङ्कितिवन्मनसिजं विपहेत धीरः ॥ ४५ ॥ मौनव्रतश्रुततपोऽध्ययनस्वधर्मव्याख्यारहो-
जपसमाधय आपवर्ग्याः ॥ प्रायः परं पुरुष ते त्वजितेंद्रियाणां वार्ता भवंत्युत न वाऽत्र तु दांभिकानाम् ॥ ४६ ॥ ॥

पण बीजाना स्वार्थनेमाटे कशुं करता नथी, माटे हुं तो आ कंगाल लोकोने छोडीने एकलो मुक्ति पामवाने इच्छतो नथी. तेम आपने आप्रह क-
रूंछुं तेनुं कारण ए छे के आ भटकता लोकोनेसारू हुं आप शिवाय बीजुं कोई शरण देखतो नथी ॥ ४४ ॥ गृहस्थाश्रमना संबंधमां मैथुन वगैरे
जे सुख छे ते घणुंज तुच्छ छे; केम के हाथथी शरीरने खंजवाळां एक दुःख मटाडतां जेम बीजुं दुःख थायछे तेम विषयसुख भोगवामां पण एक
दुःख मटाडतां बीजुं दुःख थायछे. आवां सुखनी इच्छा राखनारा संसारी लोको घणां दुःख भोगवेछे तो पण ए सुखथी तसि पामता नथी. शरीर-
मां चळ आवती होय तेने जेम खमी रहे तेम कामदेवनी चळने खमी रहे एवो धीर पुरुष तो कोईकज होयछे ॥ ४५ ॥ मौन, व्रत, शास्त्रश्रवण,
तप, अध्ययन, स्वधर्म, व्याख्यान, एकांतवास, जप अने समाधि, ए दश, मोक्षना उपाय छे. ए खरी वात छे परंतु ए उपायो घणुंकरीने अजितेंद्रिय

पुरुषोने पेट भरवाना साधनरूप थायछे; अने दामिक लोकोने तो पेट भरवाना साधनरूप पण थाय के न थाय ए काई केहेवाई शकालुं नथी ॥ ४६ ॥ बीजमाथी अंकुर अने अंकुरमाथी बीजनी पेटे प्रवाहरूपे चालां करतां कार्य अने कारण ए बे, आप के जे प्राकृत रूपथी रहित छो तेमनांज रूप छे पण जुदां नथी एम वेद केहेछे. मथनथी लाकडामां जेम अग्नि देखायछे तेम भक्तियोगथी जितेंद्रिय पुरुषोने कार्य अने कारणमां तमेज जोवामां आवोछो, तमारा विना बीजा कोई पदार्थथी कार्य अने कारणोनी उत्पत्ति थवी संभवती नथी ॥ ४७ ॥ हे परमात्मा ! वायु, अग्नि, पृथ्वी, आकाश, जल, शब्दादिक विषयो, प्राण, इंद्रियो, मन, चित्त, अहंकार, देवताओ, स्थूल अने सूक्ष्म ए सघलुं तमेज छो. मनथी अने वचनथी जे काई प्रकाशेछे ते तमथी जुहुं नथी ॥ ४८ ॥ गुण, गुणवान, महत्तत्त्वादिक, मन वगैरे, देवताओ अने मनुष्यो के जेओ आदि अने अंत-

रूपे इमे सदसती तव वेदसृष्टे बीजांकुराविव न चान्यदरूपकस्य ॥ युक्ताः समक्षमुभयत्र विचिन्वते त्वां योगेन वह्निमिव दारुणु नान्यतः स्यात् ॥ ४७ ॥ त्वं वायुरग्निरवनिर्वियदंबुमात्राः प्राणेंद्रियाणि हृदयं चिदनुग्रहश्च ॥ सर्वं त्वमेव सगुणो विगुणश्च भूमन्नान्यत्त्वदस्थपि मनोवचसा निरुक्तम् ॥ ४८ ॥ नैते गुणानि गुणिनो महदादयो ये सर्वे मनःप्रभृतयः सहदेवमर्त्याः ॥ आद्यंतवत उरगाय विदंति हि त्वामेवं विष्टस्य सुधियो विरमंति शब्दात् ॥ ४९ ॥ तत्तेऽहं तममः स्तुतिकर्मपूजाः कर्मस्मृतिश्रणयोः श्रवणं कथायाम् ॥ संसेवया त्वयि विनेति षडंगया किं भक्तिं जनः परमहंसगतौ लभेत ॥ ५० ॥ एतावद्वर्णितगुणो भक्त्या भक्तेन निर्गुणः ॥ प्रह्लादं प्रणतं प्रीतो यतमन्युरभाषत ॥ ५१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रह्लाद भद्र भद्रं ते प्रीतोऽहं ते सुरोत्तम ॥ वरं वृणीष्वभिमतं कामपूरोऽस्यहं नृणाम् ॥ ५२ ॥ ॥

वाळा छे तेओ कोई, आदि-अंतथी रहित आपना स्वरूपने जाणता नथी एम विचारिने ज्ञानिलोको सघलुं अध्ययनादिक छोडी दइने समाधिथी आपनीज उपासना करेछे ॥ ४९ ॥ एटलामाटे हे पूज्य ! प्रणाम, स्तुति, सर्व कर्मोनुं अर्पण, पूजन, चरणनी स्मृति अने कथालुं श्रवण, एवी रीते छ अंगवाळी आपनी सेवाविना, आप के जे परमहंसोनी गतिरूप छो तेमनी भक्ति लोकोने शी रीते मळे ? भक्तिविना मोक्ष न मळे अने सेवाविना भक्ति न मळे एटलामाटे आपनुं दासपणुंज आपो ॥ ५० ॥ नारदजी केहेछे.—ए प्रमाणे प्रह्लादजीए भक्तिपूर्वक जेना गुणोनुं वर्णन कन्युं एवा निर्गुण भगवाने प्रसन्न थई तथा क्रोधने शांत करी, नमी रहेला प्रह्लादने निवेप्रमाणे कह्युं ॥ ५१ ॥ नृसिंहजी केहेछे.—हे दैत्योमां उत्तम भला प्रह्लाद ! तारुं मलुं थशे, हुं तने प्रसन्न थयोछुं. मनगमता वर मागी ले, केम के हुं मनुष्योनी कामनाने पूर्ण करनार छुं ॥ ५२ ॥

जेणे मने प्रसन्न न कऱ्यो होय तेने मारूं दर्शन दुर्लभ छे; अने जेने मारां दर्शन थयां ते जीवने पळी कोई जातनो ताप रेहेतो नथी ॥ ५३ ॥ एट-
लामाटे कल्याणने इच्छनारा, भाग्यशाळी अने धैर्यावान् सायुष्युषो, हुं के जे सर्व मुखोनो स्वामी छुं तेने सर्व प्रकारना भावथी प्रसन्न करेछे ॥ ५४ ॥
नारदजी केहेछे.— एप्रमाणे लोकाने ललचावनारा वरोथी भगवाने प्रह्लादने ललचाववा मांड्यो तोपण ते प्रह्लाद, भगवाननो निष्काम भक्त ह-
तो तेथी तेणे कोई पण वरनी इच्छा करी नहि ॥ ५५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥ नारदजी
केहेछे.— ए सधळुं भक्तियोगना विघ्नरूप छे एम मानता प्रह्लादे, हसतां हसतां भगवानने नीचप्रमाणे कछुं ॥ १ ॥ प्रह्लाद केहेछे.— हुं के जे
जन्मथीज त्रिपयोमां आसक्त छुं तेने वरदानोथी ललचावो मा. विषयोना संगथी बीतो अने कायर थएलो हुं मोक्षनी इच्छाथी आपने शरणे आ-

मामप्रीणत आयुष्मन्दर्शनं दुर्लभं हि मे ॥ दृष्ट्वा मां न पुनर्जलुरालानं तमुर्महति ॥ ५३ ॥ प्रीणति ह्यथ मां धीराः सर्वभावेन सा-
धवः ॥ श्रेयस्कामा महाभागाः सर्वासामाशिषां पतिम् ॥ ५४ ॥ एवं प्रलोभ्यमानोऽपि वैरलोकप्रलोभनैः ॥ एकांतित्वाद्भगवति
नैच्छत्तानसुरोत्तमः ॥ ५५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे प्रह्लादचरिते भगवत्स्तवो नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ नारद
उवाच ॥ ॥ भक्तियोगस्य तत्सर्वमंतरायतयाऽर्भकः ॥ मन्यमानो हृषीकेशं स्मयमान उवाच ह ॥ १ ॥ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ॥
मा मां प्रलोभयोत्पत्त्या सक्तं कामेषु तैर्वैरैः ॥ तत्संगभीतो निर्विणो मुमुक्षुस्त्वामुपाश्रितः ॥ २ ॥ भृत्यलक्षणजिज्ञासुर्भक्तं कामेष्वचो-
दयत् ॥ भवान्संसारवीजेषु हृदयग्रंथिषु प्रभो ॥ नान्यथा तेऽखिलयुरो घटेत करुणालनः ॥ ३ ॥ यस्त आशिष आशास्ते न स भृत्यः
स वै वणिक् ॥ आशासानो न वै भृत्यः स्वामिन्याशिष आत्मनः ॥ न स्वामी भृत्यतः स्वाम्यमिच्छन्त्योराति चाशिषः ॥ ४ ॥ अहं
त्वकामस्वद्वक्तृत्वं च स्वाम्यनपाश्रयः ॥ नान्यथेहावयोरर्थो राजसेवकयोरिव ॥ ५ ॥ ॥

व्योछुं ॥ २ ॥ हे सर्वना गुरु ! संसारना बीजरूप अने हृदयनी गांठोरूप विषयोमां प्रवृत्ति करवानी आपे मने आज्ञा करी ते, 'हुं खरो भक्त छुं
के नहि' ए परीक्षा लेवानेसारू करी हशे एम धारूंछुं; नहיתर आप के जे दयालु छो तेमनाथी एवी प्रेरणा थवी घटे नहि ॥ ३ ॥ जे दास तमारी
पासेथी विषयसुखनी लालच राखे ते दासज न गणाय; केम के ए तो वेपार करनार वाणिज्यो थयो. तेम जे स्वामी दासपासेथी सेवानी इच्छा रा-
खीने तेने जोईता पदार्थ आपे ते साचो स्वामी पण न गणाय; केम के ते पण वेपार करनार वाणिज्यो थयो ॥ ४ ॥ हुं तो आपनो निष्काम भक्त
छुं अने आप मारा निष्काम स्वामी छो. राजा अने नोकरवच्चे जेवो स्वार्थनो संबध होयछे तेवो आपणवच्चे नथी ॥ ५ ॥

१ आ दशमा अध्यायमां प्रह्लादउपर अनुग्रह करी भगवान् अंतर्धान थयानी अने प्रसंगनेलीधे विष्णुए रुद्रउपर अनुग्रह कऱ्यानी कथा केहेवामां आवरो.

આપણા સંબંધમાં તો નિષ્કામપણું રેહે એટલુંજ પ્રયોજન છે. હે વર દેનારાઓમાં ઉત્તમ ! આપ જો મને માગેલા વરજ દેતા હો તો હું આપની પાસેથી એટલુંજ માગુંછું કે કોઈ કામનાનો અંકુરજ મારા મનમાં ઉત્પન્ન ન થાય ॥ ૬ ॥ કામનાનો જન્મ થવાથી, इंद्रियो, मन, प्राण, देह, धर्म, धीरज, बुद्धि, लज्जा, लक्ष्मी, तेज, स्मृति અને सत्य ए सघळां नाश પામેછે ॥ ૭ ॥ હે પરમેશ્વર ! માણસ જ્યારે મનમાં રહેલી સઘલી કામનાઓને છોડી દે ત્યારેજ મુક્તિને યોગ્ય થાયછે ॥ ૮ ॥ આપ ભગવાન્ કે જે મહાપુરુષ, પરમાત્મા, પરબ્રહ્મ અને અદ્વિત સિંહરૂપ વિષ્ણુ છો તેમને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૯ ॥ નૃસિંહજી કેહેછે.—હે પ્રલ્હાદ ! તું જેવા મારા સાચા ભક્તો જોકે આ લોકનાં કે પરલોકનાં સુખોને કદી પણ ઇચ્છતા નથી તો પણ મારી

યદિ રાસીશ મે કામાન્વરાંસ્ત્વં વરદર્પભ ॥ કામાનાં હૃદયસંગેહં ભવતસ્તુ વૃણે વરમ્ ॥ ૬ ॥ इंद्रियाणि मनःप्राण आत्मा धर्मो धृतिर्म-
तिः ॥ હીઃ શ્રીસ્તેજઃ સ્મૃતિઃ સત્યં यस્ય નશ્યંતિ જન્મના ॥ ૭ ॥ વિમુચ્ચતિ યદા કામાન્માનવો મનસિ સ્થિતાન્ ॥ તર્હૈવ પુન્ડ-
રીકાક્ષ ભગવત્વાય કલ્પતે ॥ ૮ ॥ નમો ભગવતે તુભ્યં પુરુષાય મહાત્મને ॥ હરયેદ્વિતસિંહાય બ્રહ્મણે પરમાત્મને ॥ ૯ ॥ નૃસિંહ ઉવા-
ચ ॥ ॥ નૈકાંતિનો મે મયિ જાત્વિહાશિષ આશાસતેઽમુત્ર ચ યે ભવદ્વિધાઃ ॥ અથાપિ મન્વંતરમેતદત્ર દૈત્યેશ્વરાણામનુશ્ચ્વ ભો-
ગાન્ ॥ ૧૦ ॥ કથા મદીયા યુષમાણઃ પ્રિયાસ્ત્વમાવેશ્ય મામાત્મનિ સંતમેકમ્ ॥ સર્વેષુ શ્રુતેષ્વધિયજ્ઞમીશં યજસ્વ યોગેન ચ કર્મે
હિન્વન્ ॥ ૧૧ ॥ ભોગેન પુણ્યં કુશલેન પાપં કલેવરં કાલજવેન હિત્વા ॥ કીર્તિં વિશુદ્ધાં સુરલોકગીતાં વિતાય મામેપ્યસિ મુક્ત-
બંધઃ ॥ ૧૨ ॥ ય એતત્કીર્તિયેન્મહ્યં ત્વયા ગીતમિદં નરઃ ॥ ત્વાં ચ માં ચ સ્મરન્લોકે કર્મવંધાત્પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૩ ॥

આજ્ઞાથી આ એક મન્વંતરસુધી દૈત્યોના રાજાપણનાં સુખોને ભોગવ ॥ ૧૦ ॥ મારી પ્રિય કથાઓનું સેવન કરતાં હું કે જે સર્વ પદાર્થોમાં વ્યાપક, એક
ઈશ્વર અને યજ્ઞોનો અધિષ્ઠાતા છું તેને ચિત્તમાં રાસી યજ્ઞરૂપ કર્મો કરજે અને પાછાં તે કર્મો મને અર્પણ કરી તેઓનો પણ ત્યાગ કરજે ॥ ૧૧ ॥
સુખ ભોગવવાથી પુણ્યનો, પુણ્યથી પાપનો અને કાલના વેગથી દેહનો ત્યાગ કરી તથા દેવતાઓ પણ ગાય એવી પવિત્ર કીર્તિનો વિસ્તાર કરી વંધન-
માંથી મુક્ત થઈ મને પામીશ. ॥ ૧૨ ॥ તૈં આ જે મારી સ્તુતિ કરી તેનો પાટ કરે અને તારું તથા મારું સ્મરણ કરે તે માણસ જગતમાં
કર્મના બંધનથી છૂટેછે ॥ ૧૩ ॥

૧ જોકે પ્રલ્હાદનું કાંઈ પણ પ્રાચીન પાપ રહ્યું નથી તોપણ રાજ્યમાં પ્રવર્ત્તાવર્ત્તાનેમાટે પાપ રહેવાની વીંચરામણી દેલાહી છે. કર્મ કરવાનું કહ્યું તે માત્ર
લોકસંગ્રહનેમાટે કહ્યુંછે એમ સમજવું. વાસ્તવિક જોતાં પ્રલ્હાદને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુંછે તેથી તેને પુણ્ય કે પાપ કાંઈ પણ અવશેષ રહ્યું નથી.

પ્રહ્લાદ કેહેછે.^૧ — હે પરમેશ્વર ! આપ કે જે વર દેનારાઓના પળ સ્વામી છો તેમની પાસેથી હું એક વર માંગુ છું તે એ છે કે ઈશ્વરના મહિમાને નહિ જાણતા, મનમાં ક્રોધથી વ્યાસ થયેલા અને આપ ભાઈને મારનાર છો એવી સ્વોટી સમજવાળા મારા પિતાએ સર્વ લોકોના પ્રભુ આપની નિંદા કરીછે તથા હું કે જે આપનો ભક્ત છું તેનો અપરાધ કચોછે તે દુરંત અને દુસ્તર પાપમાંથી એ મારો પિતા મુક્ત થવો જોઈએ. જોકે તેના ઉપર આપની દૃષ્ટિ પડી ત્યારથીજ એ પવિત્ર થઈ ગયોછે તોપણ હે દીનવત્સલ ! દીનતારી હું એટલું માંગુ છું ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ભગવાન કેહેછે. — હે સાધુ પ્રહ્લાદ ! કુલને પવિત્ર કરનારો તું એના ઘરમાં ઉત્પન્ન થયો છો તેથી તારો પિતા એકલોજ નહિ પણ પોતાની એકવીંશ પેઢીઓની સાથે પવિત્ર થયોછે ॥ ૧૭ ॥

પ્રહ્લાદ ઉવાચ ॥ વરં વરય એતત્તે વરદેશાન્મહેશ્વર ॥ યદનિંદત્પિતા મે ત્વામવિદ્વાંસ્તેજ એશ્વરમ્ ॥ ૧૪ ॥ વિદ્વામર્ષોશયઃ સાશ્વાત્સ-
ર્વલોકકુરં પ્રભુમ્ ॥ બ્રાતૃદેતિ મૃષાદષ્ટિસ્વદ્રક્તે મયિ ચાયવાન્ ॥ ૧૫ ॥ તસ્માલ્પિતા મે પૂયેત દુરંતાદુસ્તરાદધાત્ ॥ પૂતસ્તેપાંગસંદ્ર-
ષ્ટસ્તદા કૃપણવત્સલ ॥ ૧૬ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ ત્રિઃસપ્તભિઃ પિતા પૂતઃ પિતૃભિઃ સહ તેજનઘ ॥ યત્સાધોજ્ય્ય ગૃહે જાતો ભ-
વાન્વૈ કુલપાવનઃ ॥ ૧૭ ॥ યત્ર યત્ર ચ મદ્રક્ષાઃ પ્રશાંતાઃ સમદર્શિનઃ ॥ સાધવઃ સમુદાચારાસ્તે પૂયંત્યપિ કીકટાઃ ॥ ૧૮ ॥ સર્વા-
ત્મના ન હિંસંતિ શૂતગ્રામેષુ કિંચન ॥ ઉચ્ચાવેષુ દૈત્યેંદ્ર મદ્રાવેન ગતસ્પૃહાઃ ॥ ૧૯ ॥ ભવંતિ પુરુષા લોકે મદ્રક્ષાસ્વામનુવ્રતાઃ ॥
ભવાન્મે સ્વલ્ભક્તાનાં સર્વેષાં પ્રતિરૂપશ્ચ ॥ ૨૦ ॥ કુરુ ત્વં પ્રેતકાર્યાણિ પિતુઃ પૂતસ્ય સર્વશઃ ॥ મદંગસ્પર્શનેનાંગ લોકાન્ યાસ્ય-
તિ સુપ્રજાઃ ॥ ૨૧ ॥ પિત્ર્યં ચ સ્થાનમાતિષ્ઠ યથોક્તં બ્રહ્મવાદિભિઃ ॥ મથ્યાવેશ્ય મનસ્તાત કુરુ કર્મોણિ મત્સરઃ ॥ ૨૨ ॥

શાંત, સમદૃષ્ટિવાળા, સાધુ અને સદાચાર પાળનારા મારા ભક્તો જ્યાં અવતર્યા હોય તેઓ અત્યંત નીચ હોય તોપણ પવિત્ર થાયછે ॥ ૧૮ ॥ હે દૈ-
ત્યોના રાજા ! મારી ભક્તિથી સ્પૃહારહિત થયેલા મારા ભક્તો અનેક પ્રાણિયોમાં કોઈને કોઈ પ્રકારથી પળ પીડા કરતા નથી ॥ ૧૯ ॥ જે પુરુષો
તુને અનુસરશે તેઓ પણ એવાજ મારા ભક્તો થશે. તું મારા સઘળા ભક્તોમાં દૃષ્ટાંતરૂપ છો ॥ ૨૦ ॥ તારા પિતાને મારા અંગનો સ્પર્શ થવાથી જોકે
તે સર્વ પ્રકારે પવિત્ર થયોછે તોપણ તેનાં સઘળા પ્રેતકાર્યો કે જે પુત્રોએ અવશ્ય કરવાં જોઈએ તે કર. તું જેવી સારી પ્રજાનેલીધે તેને સારાં સ્થાનકો
મળશે ॥ ૨૧ ॥ તું તારા પિતાની ગાદીઉપર બેશ અને મારામાં મન રાખી બ્રહ્મવાદિઓના કેહેવાપ્રમાણે મને પરાયણ રહી કર્મો કર ॥ ૨૨ ॥

^૧ ઈશ્વરની આજ્ઞાથી કર્મનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતાં પિતાનો છુટકારો માંગે છે. ૨ જોકે કશ્યપ, મરીચિ અને બ્રહ્મા એ ત્રણજ હિરણ્યકાશિપુના પૂર્વજ છે તોપણ આગલી સૃષ્ટિના અભિપ્રાયથી એકવીંશ પેઢીનું કહ્યું છે.

नारदजी केहेछे.— भगवानना केहेवाप्रमाणे ब्राह्मणोए अभिषेक करेला प्रह्लादे पोताना पितानी सघळी मरणसंबंधी क्रियाओ करी ॥ २३ ॥ पछी नृसिंहजी भगवानने प्रसन्न थएला जोई, पवित्र वाणीथी स्तुति करी देवताओ वगैरेथी वीटाएला ब्रह्माणे तेमने नीचिप्रमाणे कहुं ॥ २४ ॥ ब्रह्मा केहेछे.— हे देवना देव ! हे सर्वना स्वामी ! हे जगतनुं रक्षण करनार ! हे जगतना पिता ! जगतने दुःख देनारा पापी दैत्यने आपे भले मान्यो ॥ २५ ॥ ए दैत्य मारी पासेथी वरदान पामवानेलीधे मारी सृष्टिथी मेरे एम न हतो अने तप, योग तथा बलथी उन्मत्त थईने तेणे सर्व धर्मोनो नाश कन्यो हतो ॥ २६ ॥ एनो बालक पुत्र के जे साधु अने महावैष्णव छे तेने आपे मोतमांथी बचाव्यो अने ए हमणां आपने प्राप्त थयो ए घणुं सारूं थयुं ॥ २७ ॥ आ तमारूं शरीर, ध्यान करनारा जितेंद्रिय भक्तने जोके मारवासारू पोते मृत्यु आव्यो हशे तोपण तेना त्रासथी सघळी रीते बचावशे

नारद उवाच ॥ ॥ प्रह्लादोऽपि तथा चक्रे पितुर्यत्सांपरायिकम् ॥ यथाह भगवान् राजन्नभिषिक्तो द्विजोत्तमैः ॥ २३ ॥ प्रसादसु-
मुखं दृष्ट्वा ब्रह्मा नरहरिं हरिम् ॥ सुत्वा वाग्भिः पवित्राभिः प्राह देवादिभिर्भूतः ॥ २४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देव देवाविलाय्यक्ष भूतभा-
वन पूर्वज ॥ दिष्ट्वा ते निहतः पापो लोकसंतापनोऽसुरः ॥ २५ ॥ योऽसौ लब्धवरो मत्तो न कथ्यो मम सृष्टिभिः ॥ तपोयोगबलो-
बद्धः समस्तनिगमानहन् ॥ २६ ॥ दिष्ट्वाऽस्य तनयः साधुर्महाभागवतोऽर्भकः ॥ त्वया विमोचितो मृत्योर्दिष्ट्वा त्वां समितोऽधु-
ना ॥ २७ ॥ एतदपुस्ते भगवन्ध्यायतः प्रयतात्मनः ॥ सर्वतो गोमृ संत्रासान्मृत्योरपि जिघांसतः ॥ २८ ॥ नृसिंह उवाच ॥ ॥ मै-
वं वरोऽसुराणां ते प्रदेयः पद्मसंभव ॥ वरः क्रूरनिसर्गणामहीनाममृतं यथा ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा भगवान् राजंस्त-
त्रैवांतर्दधे हरिः ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां पूजितः परमेष्ठिना ॥ ३० ॥ ततः संपूज्य शिरसा ववंदे परमेष्ठिनम् ॥ भवं प्रजापतीन् देवा-
न्प्रह्लादो भगवत्कलाः ॥ ३१ ॥ सतः काव्यादिभिः सार्धं मुनिभिः कमलासनः ॥ दैत्यानां दानवानां च प्रह्लादमकरोत्पतिम्
॥ ३२ ॥ प्रतिनंद्य ततो देवाः प्रयुज्य परमाश्रयः ॥ स्वधामानि यदू राजन् ब्रह्माद्याः प्रतिपूजिताः ॥ ३३ ॥

॥ २८ ॥ नृसिंहजी केहेछे.— हे ब्रह्मा ! दैत्योने आवां वरदान तमारे आपवां नहि; केम के क्रूर स्वभाववालाओने वरदान देवुं ए सपेनि अमृत पाया जेवुं छे ॥ २९ ॥ नारदजी केहेछे.— ब्रह्माणे पूजेला भगवान् एटलां वचन कही कोई पण प्राणीओ न देखे एवी रीते अंतर्धान थई गया ॥ ३० ॥ प्रह्लादे भगवानना अंशरूप ब्रह्मा, सदाशिव, प्रजापतिओ अने देवताओनी पूजा करीने तेओने प्रणाम कन्या ॥ ३१ ॥ ते पछी ब्रह्माणे शुक्राचार्य वगैरे मुनियोने साथे राखी प्रह्लादने दैत्योना अने दानवोना अधिपति ठराव्या ॥ ३२ ॥ पछी सारी रीते पूजेला ब्रह्मादिक देवताओ रा-
जी थई उत्तम आशीर्वाद आपी पोतपोतानां स्थानकोमां गया ॥ ३३ ॥

आ प्रमाणे भगवानना पार्षदो जय अने विजय, सनकादिकना शापथी दितिना पुत्र [द्वैत्य] थया हाता तेओने वैरभावथी तेओना हृदयमां रहेला भगवाने मान्या. ते पाछा ब्राह्मणोना शापनेलीधे रावण अने कुंभकर्ण एवा नामना राक्षस थया त्यां रामचंद्रजीए पराक्रम करी तेओने मान्या ॥ ३५ ॥ ते रामनां बाणोथी हृदयमां वींघाई जइने रणभूमिमां सूता. पूर्व जन्मनी पेठेज रामनुं चिंतन तेओना हृदयमां रहुं हतुं अने देहनेो त्याग थयो हतो ॥ ३६ ॥ एनाए, पाछा त्रीजा जन्ममां अहीं शिशुपाल अने दंतवक्र थया हाता, तेओ भगवाननी साथे वैर राखी, तसे जोयुं एवी रीते भगवानने पामी गया ॥ ३७ ॥ भगवाननी साथे वैर राखनारा राजाओ भगवाननी निंदा करवा वगेरेथी थएलां पापथी भगवानना ध्यानना प्रभावनेलीधे छुटी जई, भमरीनुं चिंतन करतो कीडो जेम भमरीरूप थई जायछे तेम अंते भगवद्रूपणुं पामी गयाछे ॥ ३८ ॥ भेददृष्टिरहित भगवा-

एवं तौ पार्षदौ विष्णोः पुत्रत्वं प्रापितौ दितेः ॥ हृदि स्थितेन हरिणा वैरभावेन तौ हतौ ॥ ३४ ॥ पुनश्च विप्रशापेन राक्षसौ तौ बध्नवतुः ॥ कुंभकर्णदशग्रीवौ हतौ तौ रामविक्रमैः ॥ ३५ ॥ शयानौ युधि निर्भिन्नहृदयौ रामसायकैः ॥ तच्चित्तौ जहनुर्देहं यथा प्राक्तनजन्मनि ॥ ३६ ॥ ताविहाय पुनर्जातौ शिशुपालकरूपजौ ॥ हरौ वैराजुबंधेन पश्यतस्ते समीयतुः ॥ ३७ ॥ एनः पूर्वकृतं यत्तद्राजानः कृष्णवैरिणः ॥ जहृस्वन्ते तदात्मानः कीटः पेशस्कृतो यथा ॥ ३८ ॥ यथा यथा भगवतो भक्त्या परमयाऽभिदा ॥ नृपाश्चैवादयः सात्यं हरेस्तच्चिंतया ययुः ॥ ३९ ॥ आख्यातं सर्वमेतत्ते यन्मां त्वं परिपृष्टवान् ॥ दमघोषसुतादीनां हरेः सात्यमपि द्विषाम् ॥ ४० ॥ एषा ब्रह्मण्यदेवस्य कृष्णस्य च महात्मनः ॥ अवतारकथा पुण्या वधो यत्रादिदैत्ययोः ॥ ४१ ॥ ग्रहादस्यानुचरितं महाभागवतस्य च ॥ भक्तिर्ज्ञानं विरक्तिश्च याथात्म्यं चास्य वै हरेः ॥ ४२ ॥ सर्गस्थित्यप्ययेशस्य गुणकर्मानुवर्णनम् ॥ परावरेषां स्थानानां कालेन व्यत्ययो महान् ॥ ४३ ॥ धर्मो भागवतानां च भगवान्येन गम्यते ॥ आख्यानैऽस्मिन्समाम्नातमाध्यात्मिकमशेषतः ॥ ४४ ॥

ननी परम भक्ति करवाथी जेम भगवानना रूपनी प्राप्ति थायछे तेवीज रीते भगवाननुं चिंतन रेहवानेलीधे शिशुपाल वगेरे राजाओने भगवानना रूपनी प्राप्ति थइछे ॥ ३९ ॥ शिशुपाल वगेरे राजाओ जोके भगवाननो द्वेष करता हाता तोपण तेओने भगवाननी प्राप्ति थवाविषे तसे मने जे पूछ्युं हतुं ते सघळुं में तमारी पासे कही संभळावुं ॥ ४० ॥ ब्रह्मण्यदेव महात्मा भगवानना आ नृसिंहावतारनी कथा के जेमां हिरण्यकशिपु अने हिरण्याक्षना वधनो प्रसंग आवेछे ते में कही देखाडी ॥ ४१ ॥ महावैष्णव प्रह्लादनुं चरित्र, भक्ति, ज्ञान, वैराग्य, सृष्टि, स्थिति तथा प्रलयना स्वामी भगवाननुं तत्त्व, तेमना गुण तथा कर्मोनुं वर्णन, देव द्वैत्य वगेरेनां स्थानकोनो कालनेलीधे थतो मोटो फेरफार, भगवाननी प्राप्ति आपनारो वैष्णवोनो धर्म अने ब्रह्मज्ञान, ए सघली बाबतो में तमने कही संभळावी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

भगवानना पराक्रमोनां वर्णनवाळा आ पवित्र आख्यानुं जे पुरुष श्रद्धाथी कीर्तन करे अथवा श्रवण करे ते, कर्मना पाशथी मुकायछे ॥ ४५ ॥
 दैत्योना राजाधिराज हिरण्यकशिपुना वधरूप आ भगवान् नृसिंहावतारनी लीला अने महात्माओमां उत्तम प्रह्लादना पवित्र चरित्रनो जे पाठ करे
 अथवा श्रवण करे ते, वैकुण्ठलोकने पामे ॥ ४६ ॥ हे युधिष्ठिर राजा ! मनुष्यलोकमां तमे पण मोटा भाग्यशाळी छो; केम के तमारे घेर साक्षात्
 मनुष्यावतारथी गूढ परब्रह्म श्रीकृष्ण वसेछे एटलामाटे जगतने पवित्र करनारा मुनिजनो आवेछे ॥ ४७ ॥ जे श्रीकृष्ण तमारा प्रियसंबंधी, मामाना
 दीकरा, आत्मा, पूज्य, आज्ञाने अनुसरनारा अने हितनो उपदेश करनारा छे ते आ श्रीकृष्ण, मोटा पुरुषोए शोधाता उपाधिरहित परम आनंदना
 अनुभवरूप परब्रह्म छे ॥ ४८ ॥ सदाशिव अने ब्रह्मादिकथी पण जेहुं स्वरूप 'आवुंज छे' एम पोतानी बुद्धिथी साक्षात् वर्णन करी शकायुं नथी, ते

य एतत्पुण्यमाख्यानं विणोर्वीर्योपद्वंद्वितम् ॥ कीर्तयेच्छ्रद्धया श्रुत्वा कर्मपाशाद्विमुच्यते ॥ ४५ ॥ एतद्य आदिपुरुषस्य मृगेंद्र-
 लीलां दैत्येन्द्रपवधं प्रयतः पठत ॥ दैत्यात्मजस्य च सतां प्रवरस्य पुण्यं श्रुत्वाऽनुभावमकुतोभयमेति लोकम् ॥ ४६ ॥ द्यूयं नृलो-
 के वत श्रूरिभागा लोकं पुनाना मुनयोऽभियंति ॥ येषां गृहानावसतीति साक्षाद्गृहं परं ब्रह्म मनुष्यलिंगम् ॥ ४७ ॥ स वा अयं ब-
 ह्म महद्दिगृग्यं कैवल्यनिर्वाणसुखानुभूतिः ॥ प्रियः सुहृदः खलु मातुलेय आत्माऽर्हणीयो विधिकृदुरुश्च ॥ ४८ ॥ न यस्य साक्षाद्-
 वपद्मजादिभी रूपं धिया वस्तुतयोपवर्णितम् ॥ मौनेन भक्त्योपशमेन पूजितः प्रसीदतामेष स सात्वतांपतिः ॥ ४९ ॥ स एष भ-
 गवान् राजन् व्यतनोद्विहतं यशः ॥ पुरा रुद्रस्य देवस्य मयेनानंतमायिना ॥ ५० ॥ राजोवाच ॥ ॥ कस्मिन्कर्मणि देवस्य मयोऽहन्
 जगदीशितुः ॥ यथा चोपचिता कीर्तिः कृष्णेनानेन कथ्यताम् ॥ ५१ ॥ ॥

भगवान् पोतानी मेळे तमनेज प्रसन्न थयाछे; बाकी अमारे तो मौन, भक्ति अने शांति वगैरे साधनोथी तेमने प्रसन्न करवा पड़ेछे. ए भक्तोना प-
 ति भगवान् अमने प्रसन्न होजो. प्रह्लाद कांई तमारा करतां वधारे भाग्यशाळी नथी; केम के तेना घरमां परब्रह्मनो निवास नथी, परब्रह्मना दर्शन-
 नेसारू मुनियो पण तेने घेर आवता नथी अने वगरसाधने भगवान् तेने प्रसन्न थया नथी. एटलामाटे तमेज प्रह्लाद करतां अने अमारा करतां पण
 भाग्यशाळी छो ॥ ४९ ॥ पूर्वे अनंत मायावाळा मयदानवे सदाशिवनी कीर्त्तिने हणी नाखी हती तेनो पाछो आ भगवानेज विस्तार कच्यो हतो
 ॥ ५० ॥ युधिष्ठिर राजा पूछेछे.— मयदानवे कया काममां जगतना ईश्वर सदाशिवनी कीर्त्तिने तोडी नाखी हती अने आ पाछी श्रीकृष्णे ते-
 ने केवी रीते वधारी हती, ते कहो ॥ ५१ ॥ ॥

नारदजी केहेछे.— आ श्रीकृष्णो वधारेला देवताओए युद्धमां जीती लीधेला दैत्यो, मयदानव के जे मायावी लोकोनो मोटो आचार्य छे तेने शरणे गया ॥ ५२ ॥ त्यारे मयदानवे सोनां, रूपां, अने लोढानां त्रण शेहेर बनावी दैत्योने आप्यां. ए शेहेर क्यारे जायछे अने क्यारे आवेछे तथा तेओमां सरसामान केवी रीतना छे, ए कोईना पण जाणवामां आववुं कठण हतुं ॥ ५३ ॥ पूर्वना चैरने संभारता दैत्योना सेनापतिओ ए शेहेरमां रहीने कोईना जाणवामां न आवे एवी रीते त्रणे लोकनो अने लोकपालोने नाश करवा लाग्या ॥ ५४ ॥ त्यारे लोकपालसहित सर्वे लोकोए सदाशिवनी पास जई प्रार्थना करी के ‘हे देव ! त्रण पुरमां रेहेनारा दैत्योथी असे माच्या जईए छिये माटे रक्षा करो’ ॥ ५५ ॥ पछी महादेव तेओनाउपर अनुग्रह करी तथा ‘ब्रीशो नहि’ एम कही धनुषमां बाण संधीने ए बाण ते त्रण शेहेरोउपर मूक्युं ॥ ५६ ॥ सूर्यना मंडलमांथी जेम अनेक किरणो

॥ नारद उवाच ॥ ॥ निर्जिता असुरा देवैर्युद्धेनोपपट्टहितैः ॥ मायिनां परमाचार्यं मयं शरणमाययुः ॥ ५२ ॥ स निर्माय पुर-
स्तिषो हैमी रौप्यायसीर्विभुः ॥ दुर्लभ्यापायसंयोगा दुर्नितक्यपरिच्छदाः ॥ ५३ ॥ ताभिस्तेऽसुरसेनान्यो लोकांस्त्रीन्सेश्वरानृप ॥
स्मरंतो नाशयांचक्रुः पूर्वैरैमलक्षिताः ॥ ५४ ॥ ततस्ते मेश्वरा लोका उपासाद्येश्वरं विभो ॥ त्राहि नस्तावकान्देव विनशांस्त्रिपुरालयैः
॥ ५५ ॥ अथानुग्रह्य भगवान्मा भेष्टेति सुरान्विभुः ॥ शरं धनुषि संधाय पुरेष्वस्त्रं व्यमुंचत ॥ ५६ ॥ ततोऽग्निवर्णा इषव उत्पेतुः सू-
र्यमंडलात् ॥ यथा मयूखसंदोहा नादृश्यंत पुरो यतः ॥ ५७ ॥ तैः स्पृष्टा व्यसवः सर्वे निपेतुः स्म पुरौकसः ॥ तानानीय महायोगी
मयः कृपरसेऽक्षिपत् ॥ ५८ ॥ सिद्धासृतरसस्पृष्टा वज्रसारा महौजसः ॥ उत्तस्थुर्मघदलना वैद्युता इव वह्नयः ॥ ५९ ॥ विलोक्य भ-
ग्नसंकल्पं विमनस्कं वृषध्वजम् ॥ तदाऽयं भगवान्विष्णुस्तत्रोपायमकल्पयत् ॥ ६० ॥ वत्स आसीत्तदा ब्रह्मा स्वयं विष्णुरयं हि गौः
॥ प्रविश्य त्रिपुरं काले रसकृपाभृतं पपौ ॥ तेऽसुरा ह्यपि पश्यंतो न न्यपेधन्विमोहिताः ॥ ६१ ॥

नीकछे तेम ए महादेवना बाणमांथी घणां बाणो नीकळ्यां के जेओथी आ त्रणे शेहेर टंकाई गयां ॥ ५७ ॥ ए बाणोनो स्पर्श थवाथी ते शेहेरमां रेहेनारा दैत्यो मरण पासीने पडवा लाग्या, एओने लावीने मोटा योगी मयदानवे पोते बनावेला अमृतना कुवामां नाख्या ॥ ५८ ॥ अमृतना सिद्धरसनो स्पर्श थवाथी वज्रजेवा मजवूत थएला अने मोटी शक्ति पामेला दैत्यो, वादळाने तोडनारा बीजळीना अग्निनी पेटे पाछा उठ्या ॥ ५९ ॥ जेनो संकल्प भांगी पड्यो एवा महादेवने कचवाएला जोई ते समयमां आ श्रीकृष्ण भगवाने तेनो उपाय कच्यो ॥ ६० ॥ ब्रह्मा वाछडो थया अने आ विष्णु पोते गाय थया. ए बने देव मध्याह्नसमये त्रण पुरोमां पेशीने रसना कुवानुं सघळुं अमृत पीगया. दैत्यो जोके जोता हता तोपण मोह पामवाथी ए दैत्योए तेओने वार्या नहि ॥ ६१ ॥

आ वात जाणी ते दैवनी गतिनुं स्मरण करता अने पोते शोक वगरना एवा मोहोटा योगी मयदानवे शोकथी पीडाएला रसनी चोकी करनारा दैत्योने कहुं के—‘पोतानुं, बीजानुं के बनेनुं जे दैवे धोरलुं होय तेने फेरववा देव, असुर, नर के बीजो कोयपण समर्थ नथी’ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ पछी आ भगवाने धर्म, ज्ञान, वैराग्य, समृद्धि, तप, विद्या अने क्रिया वगैरे पोतानी शक्तिओथी महादेवने रथ, सारथि, ध्वज, घोडा, धनुष, बखतर अने बाण वगैरे संग्रामनां साधनो करी आप्यां. पछी महादेवे मध्याह्नसमयमां पोतानुं बाण धनुषमां चडावी ते बाणथी ए त्रण शेहेर के जेओ तोडी शकाय एवां न हतां तेओने बाळी नाख्यां ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ए समयमां आकाशमां दुंदुभि वागवालाग्यां; सेकडो विमानोनी भीड थई गइ; देव, ऋषि, पितृ,

तद्विज्ञाय महायोगी रसपालानिदं जगौ ॥ स्वयं विशोकः शोकार्तान्स्मरन् दैवगतिं च ताम् ॥ ६२ ॥ देवोऽसुरो नरोऽन्यो वा नेश्व-
रोऽस्तीह कश्चन ॥ आत्मनोऽन्यस्य वा दिष्टं दैवेनापोहितुं द्वयोः ॥ ६३ ॥ अथासौ शक्तिभिः स्वाभिः शंभोः प्राधानिकं व्यधात् ॥
धर्मज्ञानविरस्यर्द्धितपोविद्याक्रियादिभिः ॥ ६४ ॥ रथं सूतं ध्वजं वाहान्यधनुर्वर्मशरादि यत् ॥ सन्नद्धो रथमास्थाय शरं धनुरुपाददे
॥ ६५ ॥ शरं धनुषि संधाय मुहूर्तैर्भिमजितीश्वरः ॥ ददाह तेन दुर्भेद्या हरोऽय त्रिपुरो नृप ॥ ६६ ॥ दिवि दुंदुभयो नेदुर्विमानशत-
संकुलाः ॥ देवर्षिपितृसिद्धेशा जयेति कुसुमोत्करैः ॥ अवाकिरन् जगुर्हृष्टा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६७ ॥ एवं दग्ध्वा पुरस्तिप्तो भ-
गवान्पुरहा नृप ॥ ब्रह्मादिभिः स्तूयमानः स्वधाम प्रत्यपद्यत ॥ ६८ ॥ एवंविधान्यस्य हरेः स्वमायया विडम्बमानस्य नृलोकमात्मनः
वीर्याणि गीतान्यृषिभिर्जगद्गुरोर्लोकानुनानान्यपरं वदामि किम् ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे युधिष्ठिर-
नारदसंवादे त्रिपुरविजयो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ श्रुत्वेहितं साधु सभासभाजितं महत्तमाग्रण्य
उरुकमात्मनः ॥ युधिष्ठिरो दैत्यपतेर्मुदा युतः प्रपच्छ भूयस्तनयं स्वयंभुवः ॥ १ ॥ ॥

अने मोटा सिद्धलोको जय जय बोलीने पुष्पनी वृष्टि करवा लाग्या; अने अप्सराओ प्रसन्न थई गावा तथा नाचवा लागी ॥ ६७ ॥ एप्रमाणे त्रणे शेहेरने बाळी नाखी ब्रह्मादिकोए स्तुति कराता सदाशिव पोताना स्थानकमां पद्याच्या ॥ ६८ ॥ पोतानी मायाथी मनुष्यनी लीला करता आ परमा-
त्मा अने जगतना गुरु भगवाननां आवां आवां, जगतने पवित्र करनारां पराक्रमो ऋषिओए गायेलां छे. हवे वीजुं तमारी पासे शुं कहुं ? ॥ ६९ ॥
इति श्रीमन्महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १० ॥ शुकदेवजी केहेछे—हे परीक्षि राजा ! महात्माओमां मुख्य अने
भगवानमांज मन राखनारा प्रह्लादजीनुं सत्पुरुषोनी सभाओमां सत्कार पामेलुं चरित्र सांभळी राजी थएला युधिष्ठिर राजाए नारदजीने फरीवार

१. आ अगियारमा अध्यायमां मनुष्यमात्रना साधारण धर्मो, चार वर्णोना विशेष तथा सामान्य धर्मो अने स्त्रियोना पण धर्मो केहेवामां आवशे.

નીચપ્રમાણે પૂછ્યું ॥ ૩ ॥ યુધિષ્ઠિર પૂછેછે.— હે મહારાજ ! વર્ણ અને આશ્રમમાં આચારસહિત મનુષ્યોનો સનાતન ધર્મ સાંભળવાની મને ઇચ્છા છે કે જે ધર્મ પાઠવાથી મનુષ્યોને જ્ઞાન અને ભક્તિ પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૨ ॥ આપ સાક્ષાત્ બ્રહ્માના પુત્ર છો અને બ્રહ્માના સઘડા પુત્રોમાં તપ અને યોગની નિષ્ઠાનેલીધે શ્રેષ્ઠ ગણાઓ છો ॥ ૩ ॥ નારાયણના ભક્ત, દયાલુ, સાધુ અને શાંત આપજેવા બ્રાહ્મણોને, જેવું ઉત્તમ અને ગુહ્ય પરમધર્મનું જ્ઞાન હોય છે તેવું વીજાઓને હોતું નથી ॥ ૪ ॥ નારદજી કેહેછે.— લોકોના ધર્મને પ્રવર્તવાનાર અને ધર્મની સ્ત્રી મૂર્તિમાં પોતાના અંશથી અવતરી લોકોના કલ્યાણનેમાટે બદરિકાશ્રમમાં તપ કરનાર નારાયણ ભગવાનને પ્રણામ કરી નારાયણના મુખથી સાંભળેલો સનાતન ધર્મ તમારી પાસે કહેલું ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ હે રાજા ! સર્વ વેદરૂપ ભગવાનજ ધર્મવિષયમાં પેહેલું પ્રમાણ છે. વેદ જાણનારાઓની સ્મૃતિઓ તથા જેથી અંતઃકરણ પ્રસન્ન થાય તે પણ ધર્મવિષયમાં

યુધિષ્ઠિર ઉવાચ ॥ ॥ ભગવન્ શ્રોતુમિચ્છામિ નૃણાં ધર્મ સનાતનમ્ ॥ વર્ણાશ્રમાચારયુતં યત્પુમાન્વિદતે પરમ્ ॥ ૨ ॥ ભવાન્પ્રજાપતેઃ સાક્ષાદાલ્મજઃ પરમેષ્ઠિનઃ ॥ સુતાનાં સંમતો બ્રહ્મસ્તપોયોગસમાધિભિઃ ॥ ૩ ॥ નારાયણપરા વિપ્રા ધર્મં ગુહ્યં પરં વિદુઃ ॥ કરુણાઃ સાધવઃ શાંતાસ્ત્વદ્વિદ્યા ન તથાઽપરે ॥ ૪ ॥ નારદ ઉવાચ ॥ ॥ નત્વા ભગવતેઽજાય લોકાનાં ધર્મહેતવે ॥ વક્ષ્યે સનાતનં ધર્મં નારાયણમુખાચ્છુતમ્ ॥ ૫ ॥ યોઽવતીર્યાલ્મનોઽથેન દાક્ષાયણ્યાં તુ ધર્મતઃ ॥ લોકાનાં સ્વસ્ત્યેઽધ્યાસ્તે તપો બદરિકાશ્રમે ॥ ૬ ॥ ધર્મમૂલં હિ ભગવાન્ સર્વદેવમયો હરિઃ ॥ સ્મૃતં ચ તદ્વિદ્વાં રાજન્ યેન ચાત્મા પ્રસીદતિ ॥ ૭ ॥ સત્યં દયા તપઃ શૌચં તિતિલેક્ષા શમો દમઃ ॥ અહિંસા બ્રહ્મચર્યં ચ ત્યાગઃ સ્વાધ્યાય આર્જવમ્ ॥ ૮ ॥ સંતોષઃ સમદૃક્સેવા ગ્રામ્યેહોપરમઃ શનૈઃ ॥ નૃણાં વિપર્યયેદેક્ષા મૌનમાત્મવિપર્શનમ્ ॥ ૯ ॥ અન્નાદ્યાદેઃ સંવિભાગો ધૃતેભ્યશ્ચ યથાઽર્હતઃ ॥ તેષ્વાલ્મેદેવતાબુદ્ધિઃ સુતરાં નૃષુ પાંડવ ॥ ૧૦ ॥ શ્રવણં કીર્તનં ચાસ્ય સ્મરણં મહતાં ગતેઃ ॥ સેવેઽન્યાઽવનતિદાસ્યં સસ્યમાત્મસમર્પણમ્ ॥ ૧૧ ॥ નૃણામયં પરો ધર્મઃ સર્વેષાં સમુદાહતઃ ॥ ત્રિંશલ્લક્ષણવાન્ રાજન્સર્વાત્મા યેન તુષ્યતિ ॥ ૧૨ ॥

પ્રમાણ છે ॥ ૭ ॥ સત્ય, દયા, વ્રત, પવિત્રતા, સહનશીલપણું, યોગ્ય ને અયોગ્યનો વિવેક, મનનો સંયમ, હિંદ્રિયોનો સંયમ, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, દાન, યથા-યોગ્ય જપ, સરલતા, ॥ ૮ ॥ સંતોષ, મહાત્માઓની સેવા, ધીરે ધીરે પ્રવૃત્તિનાં કર્મોથી નિવૃત્તિ, મનુષ્યોની નિષ્ફલ જતી ક્રિયાઓનો વિચાર, વૃથા મા-વળનો ત્યાગ, દેહાદિકથી આત્મા જુદો છે એવું અનુસંધાન, પોતાના અન્નાદિકમાંથી બીજાં પ્રાણિયોનો યથાયોગ્ય વિભાગ, સઘડાં પ્રાણિયોને અને તેઓમાં પણ વિશેષે કરી મનુષ્યોને આત્મા અને દેવરૂપ જાણવાં, મહાત્માઓની ગતિરૂપ ભગવાનનું શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, સેવા, પૂજા, નમસ્કાર, દાસપણું, સ-લાપણું અને દેહનું સમર્પણ એ ત્રીંશ લક્ષણવાળો ધર્મ સઘડાં મનુષ્યોનેમાટે સાધારણ કહેલ છે. ૯ ધર્મથી ભગવાન્ પ્રસન્ન થાયછે ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥

मननो निग्रह, इंद्रियोनो निग्रह, व्रत, पवित्रता, संतोष, क्षमा, सरलता, ज्ञान, दया अने भगवानने परायणपणुं ए ब्राह्मणनां लक्षण छे ॥ २३ ॥ शुद्धमां उत्साह, प्रभाव, धीरज, तेज, दान, मननो जय, क्षमा, ब्राह्मणने मानवा, प्रसन्न थवुं अने रक्षण करवुं ए क्षत्रियनां लक्षण छे ॥ २२ ॥ देवनी भक्ति, गुरुनी भक्ति, भगवाननी भक्ति, धर्मनो वधारी, धननो वधारी, संसारनां सुखनो वधारी, आस्तिकपणुं, निरंतर उद्योग अने डाहापण ए वैश्यनां लक्षण छे ॥ २३ ॥ पोताथी उत्तम वर्णने प्रणाम करवो, पवित्रता राखवी, निष्कपटपणाथी मालेकनी सेवा करवी, मंत्र भण्या वगर वैश्वदेवादिक पंचयज्ञ करवा, चोरी न करवी, सत्य बोलवुं अने गाय तथा ब्राह्मणनुं रक्षण करवुं ए शूद्रनां लक्षण [धर्म] छे ॥ २४ ॥ पतिनी सेवा, पतिने अनुकूल रेहेवुं, पतिना बंधुओने अनुसरवुं अने पतिना नियमो पाळवा, ए चार पतिव्रता स्त्रियोनां लक्षण अने धर्मरूप छे ॥ २५ ॥ घरमां वाशीदूं वाळवुं, लीपवुं, मांडलां करवां, नहानी-मोटी सुखनी तजवीजो, नम्रता, जितेंद्रियणुं अने सत्य तथा व्यारां लागे एवां वचनोथी समये समये शमो दमस्तपः शौचं संतोषः क्षांतिरार्जवम् ॥ ज्ञानं दयाऽव्युतात्मत्वं सत्यं च ब्रह्मलक्षणम् ॥ २१ ॥ शौर्यं वीर्यं धृतिस्तेजस्त्याग आत्मजयः क्षमा ॥ ब्रह्मण्यता प्रसादश्च रक्षा च क्षत्रलक्षणम् ॥ २२ ॥ देवशुर्वच्युते भक्तिस्त्रिवर्गपरिपोषणम् ॥ आस्तिक्यमुद्यमो नित्यं नैपुणं वैश्यलक्षणम् ॥ २३ ॥ शूद्रस्य संनतिः शौचं सेवा स्वामिन्यमायया ॥ अमंत्रयज्ञो ह्यस्तेयं सत्यं गोविप्रक्षणम् ॥ २४ ॥ स्त्रीणां च पतिदेवानां तच्छुश्रूषाऽनुकूलता ॥ तदंधुचवृत्तिश्च नित्यं तद्व्रतधारणम् ॥ २५ ॥ संमार्जनोपलेपाभ्यां गृहमंडलवर्तनैः स्वयं च मंडिता नित्यं परिमृष्टपरिच्छदा ॥ २६ ॥ कामैरुच्चावचैः साध्वी प्रश्रयेण दमेन च ॥ वाक्यैः सत्यैः प्रियैः प्रेम्णा काले भजेत्यतिम् ॥ २७ ॥ संतुष्टाऽलोलुपा दक्षा धर्मज्ञा प्रियसत्यवाक् ॥ अप्रमत्ता शुचिः स्निग्धा पतिं त्वपतितं भजेत् ॥ २८ ॥ या पतिं हरिभावेन भजेच्छ्रीरिव तत्परा ॥ हर्यात्मना हरेर्लोकं पत्या श्रीरिव मोदते ॥ २९ ॥ वृत्तिः संकरजातीनां तत्तच्छुल्लभवेत् ॥ अचौराणामपापानामंत्यजातिं ज्वसायिनाम् ॥ ३० ॥

प्रेमपूर्वक पतिनी सेवा करवी. पोते शणगारेनुं रेहेवुं अने घरना सरसामान स्वच्छ राखवा; ॥ २६ ॥ २७ ॥ जे काई मळे तेटलाथी संतोष राखवो; मळेला पदार्थो भोगववामां पण लोलुपता राखवी नहि. आलस्य राखवुं नहि; साचां अने प्रिय वचन बोलवां; गाफल रेहेवुं नहि अने पति पतित न थयो होय तो पवित्रपणाथी तथा स्नेहथी तेनी भक्ति करवी ॥ २८ ॥ लक्ष्मीजी जेम भगवानने भजेछे तेम जे स्त्री पतिने परायण रही तथा पतिने भगवानरूप धारीने पतिने भजे ते स्त्री विष्णुनीसाथे जेम लक्ष्मीजी आनंद पामेछे तेम विष्णुना लोकमां विष्णुरूप पतिनीसाथे आनंद पामेछे ॥ २९ ॥ वर्णसंकर जातिओए चोरी तथा पाप नहि करतां पोतपोताना कुलनी आजीविकाथी वर्चवुं. चांडाल तथा धोबी वगेरेए पण ए प्रमाणेज वर्चवुं ॥ ३० ॥

પરધર્મ કરતાં પોતાનો ધર્મ નીચ હોય તોપણ તેજ સુખકારી છે એમ સમજવું. સત્ત્વાદિક પ્રકૃતિ ઉપરથી પ્રત્યેક યુગમાં મનુષ્યોનેમાટે જે જે ધર્મ શાસ્ત્રવેચાઓએ કહ્યો છે તેજ ધર્મ આ લોક તથા પરલોકમાં સુખ આપે છે ॥ ૩૧ ॥ સત્ત્વાદિક પ્રકૃતિની ઉપરથી ઠરેલી આજીવિકાથી વર્તનાર અને પોતાનાં કર્મ કરનાર માણસ કર્મના બંધનમાંથી ધીરે ધીરે છૂટતાં નિર્ગુણપણું પામે છે ॥ ૩૨ ॥ જે સ્વેતરમાં વારંવાર વવાતું હોય તે સ્વેતર પોતાની મે-લેજ નિર્વીર્ય થઈ જઈને પાછું ધાન્યોને ઉત્પન્ન કરી શકતું નથી અને તેમાં વાવેલું બીજ પણ નાશ પામે છે, એવી રીતે કામનાઓથી ભરેલું ચિત્ત બહુજ વિષયો ભોગવવાથી તૃપ્ત થઈને પછી પોતાની મેલેજ વૈરાગ્ય પામે છે. [જે ધણી બહુજ વાસનાવાળો હોય તેનાથી એકદમ વાસનાનો ત્યાગ થઈ શકે નહિ માટે તે ધણીએ વેદોક્ત નિયમથી બહુ વિષયોને ભોગવતાંજ નિત્ય-નૈમિત્તિક કર્મ કર્યા કરવાં એ કર્મોનેલીધે વિષયોમાં દોષ દેખાવાથી યયાતિ રાજા અને સૌભરી ઋષિની પેઠે ધીરે ધીરે પોતાની મેલેજ વૈરાગ્ય થાય છે.] જેમ બલતો અગ્નિ ધીનાં ટીપાંઓથી શાંત ન થાય પણ ધીની મોટી ધાર

પ્રાયઃ સ્વભાવવિહિતો નૃણાં ધર્મો યુગે યુગે ॥ વેદદૃગ્ભિઃ સ્મૃતો રાજન્નેસ્ય ચેહ ચ શર્મકૃત્ ॥ ૩૧ ॥ વૃત્ત્યા સ્વભાવકૃતયા વર્તમાનઃ સ્વકર્મકૃત્ ॥ હિત્વા સ્વભાવજં કર્મ શર્નેર્નિર્ગુણતામિયાત્ ॥ ૩૨ ॥ ઉપ્યમાનં વહુ ક્ષેત્રં સ્વયં નિર્વીર્યતામિયાત્ ॥ ન કલ્પતે પુનઃ સૂત્યા ઉસં બીજં ચ નશ્યતિ ॥ ૩૩ ॥ એવં કામાશયં ચિત્તં કામાનામતિસેવયા ॥ વિરજ્યેત યથા રાજન્નાભિવત્કામવિંદુભિઃ ॥ ૩૪ ॥ યસ્ય યલ્લક્ષણં પ્રોક્તં પુંસો વર્ણાભિવ્યંજકમ્ ॥ યદન્યત્રાપિ દૃશ્યેત તત્તેનૈવ વિનિર્દિશેત્ ॥ ૩૫ ॥ ॥ इति श्रीभागवते म-हापुराणे स० युधिष्ठिरनारदसंवादे सदाचारनिर्णयो नामैकादशोऽध्यायः ॥ ૧૧ ॥ ॥ ૬૪ ॥ નારદ ઉવાચ ॥ ॥ ब्रह्मचारी गु-रुब्रूले वसन्दांतो गुरोर्हितम् ॥ आचरन्दासवन्नीचो गुरौ सुदृढमौहदः ॥ ૧ ॥

કરીએ તો શાંત થાય છે તેમ ચિત્ત, થોડા થોડા વિષયો ભોગવવાથી શાંત થાય છે. [બીજાં સ્થલોમાં બા-લકપણાથીજ નિવૃત્તિ રાખવાનું કહ્યું છે તેની વાસનાઓના મંદ અને અમંદપણાઉપરથી વ્યવસ્થા સમજવી.] ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ જે માણસના વર્ણને જ-ણાવનારું જે લક્ષણ કહ્યું છે તે લક્ષણ જો તેથી બીજા વર્ણના મનુષ્યમાં દેખાય તો તે મનુષ્યને પણ તેજ વર્ણનો સમજવો જોઈએ. [અભિપ્રાય એ છે કે માત્ર જાતિઉપથી બ્રાહ્મણાદિકપણું લેખવું નહિ પણ લક્ષણો ઉપરથી લેખવું જોઈએ.] ॥ ૩૫ ॥ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो अगि-यारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૧૧ ॥ નારદજી કેહે છે' -બ્રહ્મચારીએ ગુરુને ઘેર જિતેંદિયપણાથી રહેવું. ગુરુનું હિત કરવું. દાસની પેઠે ઘણી નમ્રતા રાખવી. ગુરુ ઉપર દૃઢ પ્રીતિ રાખવી ॥ ૧ ॥

આ બારમા અધ્યાયમાં બ્રહ્મચારી તથા વાનપ્રસ્થના ધર્મો અને ચારે આશ્રમોના થોડાક સાધારણ ધર્મો પણ કેહેવામાં આવશે.

सांजे अने सवारे गुरु, अग्नि, सूर्य, अने उत्तम देवताओनी उपासना करवी. त्रणे संध्यामां मावधानपणाथी गायत्रीनो जप करवो. सायंकाले तथा प्रातःकाले मौन राखवुं ॥ २ ॥ गुरु भणवाने बोलावे ल्यारे तेमनी पामेथी घणुंज ध्यान आपीने वेद भणवा. भणवाना आरंभमां अने अंतमां गुरुना चरणमां मस्तकथी प्रणाम करवो ॥ ३ ॥ शास्त्रमां कद्याप्रमाणे मेखला, मुगचर्म, वस्त्र, जटा, दंड अने कमंडलु राखवां तथा हाथमां दर्भ राखवा ॥ ४ ॥ सांजे अने सवारे भिक्षा मागी आवीने गुरुने निवेदन करवी. गुरु आज्ञा आपे तो जमवुं, नहितर कोई वखते उपवास पण करी नाखवो ॥ ५ ॥ स्वभाव सारो राखवो, थोडुं जमवुं, चतुराईथी रहेवुं, श्रद्धा राखवी, जितेंद्रिय थवुं, स्त्रियोनी साथे अने स्त्रीलंपट लोकोनी साथे भिक्षा लेवा सुधीज जोइतो व्यवहार राखवो ॥ ६ ॥ ब्रह्मचारीएज नहि पण गृहस्थ शिवाय सघळा आश्रमवाळाओए स्त्रीसंबंधी वात करवी नहि; केम

सायं प्रातरुपासीत शुर्वद्वयर्कसुरोत्तमान् ॥ उभे संध्ये च यतवाग् जपन् ब्रह्म समाहितः ॥ २ ॥ छंदांस्यधीयीत गुरोराहूतश्चेत्सुयंत्रितः ॥ उपक्रमेज्वसाने च चरणौ शिरसा नमेत् ॥ ३ ॥ मेखलाजिनवासांसि जटादंडकमंडलून् ॥ विभ्रयादुपवीतं च दर्भपाणिर्यथोदितम् ॥ ४ ॥ सायं प्रातश्चरैर्द्वैक्षं गुरवे तन्निवेदयेत् ॥ भुंजीत यद्यज्ज्ञातो नोचेदुपवसेत्कचित् ॥ ५ ॥ सुशीलो भित्तुगु दक्षः श्रद्धयानो जितेंद्रियः ॥ यावदर्थं व्यवहरेत्स्त्रीषु स्त्रीनिर्जितेषु च ॥ ६ ॥ वर्जयेत्प्रमदागाथमगृहस्थो दृढद्वतः ॥ इंद्रियाणि प्रमाथीनि हरंति प्रसभं मनः ॥ ७ ॥ केशप्रसाधनोन्मर्दस्नपनाभ्यंजनादिकम् ॥ गुरुस्त्रीभिर्युवतिभिः कारयेन्नात्मनो युवा ॥ ८ ॥ नन्वग्निः प्रमदा नाम घृतकुंभमयः पुमान् ॥ सुतामपि रहो जह्यादन्यदा यावदर्थकृत् ॥ ९ ॥ कल्पयित्वात्मना यावदाभासमिदमीश्वरः ॥ द्वैतं तावन्न विरमेत्ततो ह्यस्य विपर्ययः ॥ १० ॥ एतत्सर्वं गृहस्थस्य समाम्नातं यतेरपि ॥ गुरुवृत्तिर्विकल्पेन गृहस्थस्यर्तुगामिनः ॥ ११ ॥

के जोराती इंद्रियो, नियम पाळनारना मनने बलात्कारी खेंची जायछे ॥ ७ ॥ जुवान ब्रह्मचारीए गुरुनी जुवान स्त्रियोपसे पोताना केशनो सुधारो, मर्दन, स्नान के अंजन वगैरे कराववुं नहि; केम के स्त्री अग्निरूप छे अने पुरुष घीना घडा जेवो छे. दीकरीनी साथे पण एकांतमां रहेवुं नहि. वगर एकांतना समयमां पण भिक्षादिकना जरूरी उपयोगथी वधारे संबंध राखवो नहि ॥ ८ ॥ ९ ॥ स्वरूपना साक्षात्कारी आ सघळुं देहादिक मिथ्या छे एवो निश्चय करी ज्यांसुधी तमाम स्वतंत्र थावावुं न होय त्यांसुधी द्वैतनी भावना मटती नथी अने ते मटी न होय त्यांसुधी विषयनी लालच थावानो पण संभव छे, एटलामाटे स्त्री वगैरेथी बनतां सुधी दूरज रहेवुं जोइए ॥ १० ॥ सारो स्वभाव राखवो इत्यादिक जे कहुं ते ब्रह्मचारीनी पेटे गृहस्थने अने संन्यासीने पण बराबर छे. गृहस्थे ऋतुना समयमां स्त्रीसंग करवो अने गुरुनी सेवा बनी शके तो करवी एटलो विशेष छे ॥ ११ ॥

બ્રહ્મચારી, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસીઓ આંજણ આંજવું નહિ. શરીરને તૈલાદિક ચોપડવું નહિ. મર્દન કરવું નહિ. સ્ત્રીને તથા સ્ત્રીના ચિત્ર વગેરેને પળ જોવા વગેરેનો ત્યાગ કરવો. મધ, માંસ, માલા, મુગંધ, લેપન અને અલંકાર વગેરેનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧૨ ॥ એ પ્રમાણે ગુરુને ઘેર રહી અંગ અને ઉપ-નિષદોસહિત ત્રણે વેદનો પોતાની શક્તિપ્રમાણે અને અધિકારપ્રમાણે અભ્યાસ કરી તથા અર્થ સમજી જો શક્તિ હોય તો ગુરુ માગે એવી ગુરુદક્ષિ-ના આપવી. પછી ગુરુની રજા લઈ અધિકારપ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમમાં, વનમાં કે સંન્યાસ આશ્રમમાં જવું, અથવા નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી થવું એટલે મરતાં-સુધી ગુરુને ઘેરજ રહેવું ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ અગ્નિ, ગુરુ, આત્મા અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આશ્રયરૂપ જીવોની સાથે તેઓના નિયંતાપણાથી પેટેલ-જેવા લાગતા પળ વાસ્તવિક રીતે નહિ પેટેલા ભગવાનનું ચિંતન કરવું ॥ ૧૫ ॥ બ્રહ્મચારી, વાનપ્રસ્થ, સંન્યાસી કે ગૃહસ્થ આ પ્રમાણે રહેતાં હોય વ-

અંજનામ્યંજનોન્મદૃશ્યવલેખામિષં મધુ ॥ સગંધલેપાલંકારાંસ્વજેયુર્યે ધૃતવ્રતાઃ ॥ ૧૨ ॥ ઉષિત્વેવં ગુરુકુલે દ્વિજોઽધીત્યાવબુદ્ધ્ય ચ ॥ ત્રયીં સાંગોપનિષદં યાવદર્થં યથાવલમ્ ॥ ૧૩ ॥ દત્ત્વા વરમનુજ્ઞાતો ગુરોઃ કામં યદીશ્વરઃ ॥ ગૃહં વનં વા પ્રવિશેત્પ્રવ્રજેત્તત્ર વા વસેત્ ॥ ૧૪ ॥ અગ્નૌ ગુરાવાત્માનિ ચ સર્વભૂતેષ્વધોક્ષજમ્ ॥ ઋતૈઃ સ્વધાર્મભિઃ પશ્યેદપ્રવિટ્ પ્રવિષ્ટવત્ ॥ ૧૫ ॥ એવંવિધો બ્રહ્મચારી વાનપ્રસ્થો યતિર્યદ્દી ॥ ચરન્વિદિતવિજ્ઞાનઃ પરં બ્રહ્માધિગચ્છતિ ॥ ૧૬ ॥ વાનપ્રસ્થસ્ય વક્ષ્યામિ નિયમાન્મુનિસંમતાન્ ॥ યાનાતિ-ષ્ઠન્મુનિર્ગચ્છેદૃષિલોકમિહાંજસા ॥ ૧૭ ॥ ન કૃષ્ટપચ્યમશ્રીયાદકૃણં ચાપ્યકાલતઃ ॥ અગ્નિપક્વમથામં વા અર્કપક્વમુતાહરેત્ ॥ ૧૮ ॥ વન્યૈશ્ચરુપુરોડાશાન્નિર્વપેત્કાલનોદિતાન્ ॥ લઙ્ઘે નવે નવેઽન્નાદ્યે પુરાણં તુ પરિત્યજેત્ ॥ ૧૯ ॥ અન્યથર્થમેવ શરણમુટ્તજં વાઽદ્રિકંદરામ્ ॥ શ્રયેત હિમવાચ્ચવિવર્ષાર્કાતપષાદ્ સ્વયમ્ ॥ ૨૦ ॥ ॥ ॥

સ્તુને જાણી પરબ્રહ્મને પામેછે ॥ ૧૬ ॥ હવે વાનપ્રસ્થના નિયમો કે જેઓ મુનિલોકોએ સ્વીકારેલા છે અને જેઓને પાઠવાથી મુનિને અનાયાસે મહ-લૌકની પ્રાપ્તિ થાયછે તેઓવિષે કહુંછું ॥ ૧૭ ॥ લેખ કરવાથી જે પાકેલું હોય તે ખાવું નહિ. વગર લેખે પાક્યા છતાં પણ જે વગર સમયે પાક્યું હોય તે ખાવું નહિ. જે ફલ વગેરે પદાર્થ સૂર્યથી પાકેલ હોય તે ખાવો. અને એમ ન બની શકે તો અન્નાદિકને અગ્નિમાં પકાવીને અથવા એમને એમ કાઠુંજ લેવું ॥ ૧૮ ॥ વનમાં ઉત્પન્ન થયેલી નાનવી વગેરેથી શાસ્ત્રમાં કહેલા સમયોમાં ચરુ અને પુરોડાશ હોમવા. અન્ન વગેરે વસ્તુ નવી નવી મળે ત્યારે જુની વસ્તુનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧૯ ॥ અગ્નિ સાચવવાને માટેજ પર્ણકુટી અથવા પર્વતની ગુફાનો આશ્રય લેવો; બાકી પોતે તો ટાઢ, વાયુ, અગ્નિ, વરસાદ અને તડકાનું સહન કરી રહેવું ॥ ૨૦ ॥ ॥ ॥

કેશ, રવાળાં, નલ, ઢાઢી અને મૂલના મેલને ધોવા નહિ. જટા રાલ્લવી. કમંડલુ, મુગચર્મ, ઢંડ, લ્લકલ અને અમ્મિહોત્રના સામાન રાલ્લા ॥ ૨૧ ॥ આપ્રમાણે વનમાં લાર, આઠ, ચાર, લે અથવા ઇક વર્ષસુધી રેહેવું. તપના ક્લેશથી લુદ્ધિ નાશ ન પામે તેપ્રમાણે ઉપર કહેલા પક્ષોમાંથી ગમે તેલું ગ્રહણ કરવું. [વાનપ્રસ્થ આશ્રમ લેવાનો કલિયુગમાં નિષેધ છે.] ॥ ૨૨ ॥ વાનપ્રસ્થ ય્યારે વ્યાધિથી અથવા જરાનેલીધે પોતાની ક્રિયા કરવામાં અસમર્થ થાય અને જ્ઞાનનો અપ્ર્યાસ કરવામાં પળ અસમર્થ હોય ત્યારે તેણે અનશન [લાવાનો લાગ] લગે ત્રત લેવું ॥ ૨૩ ॥ ઇ ત્રત લીધા પેહેલાં અમ્મિહોત્રના અમ્મિ-ઓનું દેહમાંજ આરોપણ કરી [ધ્યાન કરી] અહંતા-મમતાનો લાગ કરી યોગ્ય રીતે દેહનો તેની ઉત્પત્તિનાં કારણોમાં લય કરવો ॥ ૨૪ ॥ ઉત્પત્તિ-પ્રમાણે દેહનાં છિદ્રોનો આકાશમાં, નિશ્વાસનો વાયુમાં, ગરમીનો તેજમાં, સ્થિર, શ્લેષ્મ તથા પરુનો જલમાં અને અસ્થિ લગેરે લાકીના કઠિન ભાગનો

કેશોમનસશ્ચમલાનિ જટિલો દધત ॥ કમંડલ્વજિને દંડલ્લકલામિપરિચ્છદાન્ ॥ ૨૧ ॥ ચરેદને દ્વાદશાદ્વાનઘૌ લા ચતુરો મુનિઃ ॥ દ્વાલેકં લા યથા લુદ્ધિર્ન લિપલેત કૃચ્છ્રતઃ ॥ ૨૨ ॥ યદાઙ્કલ્પઃ સ્વક્રિયાયાં વ્યાધિભિર્જરયાઙ્કલ્પ ॥ આન્વીક્ષિક્કયાં લા વિદ્યાયાં કુર્યાદનશનાદિકમ્ ॥ ૨૩ ॥ આલ્મન્યમીન્સમારોલ્પ સંન્યસ્યાહંમલાલ્પતામ્ ॥ કારણેષુ ન્યસેત્સમ્યક્ સંધાતં તુ યથાહં તઃ ॥ ૨૪ ॥ લે લ્લાનિ લાયો નિઃશ્વાસંતેજસ્પૃષ્ઠાળમલ્લવાન્ ॥ અપ્સ્વસ્કશ્લેષ્મપૂયાનિ ક્ષિતૌ શેષં યથોદ્ભવમ્ ॥ ૨૫ ॥ લાલમમૌ સલ્કલ્યામિંદ્રે શિલ્પં કરાલ્પિ ॥ પદાનિ ગલ્પા લયસિ રત્પોપસ્થં પ્રજાપતૌ ॥ ૨૬ ॥ મૃત્યૌ પાઙ્કુ લિસર્ગં લ યથાસ્થાનં લિનિર્દિશેત્ ॥ દિલ્લુ શ્રોત્રં સનાદેન સ્પર્શમધ્યાલ્પાનિ લલ્લમ્ ॥ ૨૭ ॥ રૂપાળિ લલ્લુષા રાજન્ જ્યોતિલ્પ્યભિનિલેશેત્ ॥ અપ્સુ પ્રલેતસા જિહ્વાં પ્રલેપ્રાળં ક્ષિતૌ ન્યસેત્ ॥ ૨૮ ॥ મનો મનોરથૈશ્ચંદ્રે લુદ્ધિં લોધ્યૈઃ કલ્લૌ પેરે ॥ કર્માળ્યધ્યાલ્પના રુદ્રે યદહંમલ્પતાક્રિયા ॥ સલ્લેન લિલ્તં લેત્ર-લે ગુણેલ્લેકારિકં પેરે ॥ ૨૯ ॥

પૃથ્વીમાં લય કરલ્લો ॥ ૨૫ ॥ લાળી અને તેના કર્મરૂપ ભાલળનો અલ્પિમાં લય કરલ્લો. હાથ અને તેના કર્મરૂપ શિલ્પનો ઇંદ્રમાં લય કરલ્લો. પળનો અને તેના કર્મરૂપ ગતિનો લિષ્ણુમાં લય કરલ્લો. ઉપસ્થનો અને તેના કર્મરૂપ રતિનો પ્રજાપતિમાં લય કરલ્લો ॥ ૨૬ ॥ પાણુનો અને તેના કર્મરૂપ મલો-ત્સર્ગનો મૃત્યુમાં લય કરલ્લો. શ્રોત્રનો અને શલ્લનો દિશાઓમાં લય કરલ્લો. લલ્લાનો અને સ્પર્શનો વાયુમાં લય કરલ્લો ॥ ૨૭ ॥ લલ્લુનો અને રૂપનો તેજમાં લય કરલ્લો. જિલ્લા અને લરુળનો જલમાં લય કરલ્લો. લ્રાળ અને અલ્પિનીકુમારનો ગંધલાલ્લી પૃથ્વીમાં લય કરલ્લો ॥ ૨૮ ॥ મન અને મનોરથનો લંદ્રમાં લય કરલ્લો. લુદ્ધિ અને તેના લિષ્ણુનો લલ્પામાં લય કરલ્લો. અહંકાર અને તેનાં કર્મોનો રુદ્ર કે લેથી અહંતા-મમતાપૂલ્લક ક્રિયા થાયલ્લે તેમાં લય કરલ્લો. લિલ્ત અને લેતનાનો લેલ્લલ્પમાં લય કરલ્લો. લેલ્લલ્પ [જીલ્], ગુણો અને લેલ્લાઓનો પરલ્લલ્પમાં લય કરલ્લો. [‘અહં લલ્પાસ્મિ’ ઇલ્લો નિશ્ચય કરલ્લો] ॥ ૨૯ ॥

पृथ्वीनो जलमां, जलनो तेजमां, तेजनो वायुमां, वायुनो आकाशमां अने आकाशनो अहंकारमां; अहंकारनो महत्तत्त्वमां, महत्तत्त्वनो प्रकृतिमां अने प्रकृतिनो परमात्मामां लय करवो ॥ ३० ॥ आ प्रमाणे बाकी रहेला चैतन्यमात्र आत्माने परब्रह्मरूप जाणी अद्वैतरूप थइने, जेनां काष्ठ बळी गयां होय एवा अग्निनी पेटे पोतानी मेळेज विराम पासे ॥ ३१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो बारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १२ ॥ नारदजी केहेछे^१.-जे वानप्रस्थ, ब्रह्मविचारमां अशक्त होय तेणे उपर लब्ध्याप्रमाणे करवुं अने जे ब्रह्मविचारमां समर्थ होय तेणे संन्यास लई, देह शिवाय सघळी वस्तुओनो त्याग करी कोई प्रकारनी इच्छा नहि राखतां पृथ्वीउपर फरवुं अने गाममां एक रात करतां वधारे रेहेवुं नहि ॥ १ ॥

अप्सु क्षितिमपो ज्योतिष्यदो वायौ नभस्यमुमु ॥ कूटस्थे तच्च महति तदव्यक्तेऽक्षरे च तत् ॥ ३० ॥ इत्यक्षरतयात्मानं चिन्मात्रमवशेषितम् ॥ ज्ञात्वाऽद्भयोऽथ विरमेद्दग्धयोनिरिवानलः ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ कल्पस्त्वेवं परिव्रज्य देहमात्रावशेषितः ॥ ग्रामैकरात्रविधिना निरपेक्षश्चरेन्महीम् ॥ १ ॥ विभ्रयाद्यद्यसौ वासः कौपीनाच्छादनं परम् ॥ त्यक्तं न दंडलिंगादेरन्यत्किंचिदनापदि ॥ २ ॥ एक एव चोद्भिद्भुरालारामोऽनपाश्रयः ॥ सर्वश्रुतसुहृच्छांतो नारायणपरायणः ॥ ३ ॥ पश्येदालमन्यदो विधं परे सदसतोऽव्यये ॥ आत्मानं च परं ब्रह्म सर्वत्र सदसन्मये ॥ ४ ॥ ॥

संन्यासीने वस्त्र राखवानी जरूर पडे तो पण तेणे स्वस्थताना समयमां लंगोटी शिवाय बीजुं कांई राखवुं नहि. अने तेणे सघळानो त्याग करेलो होय छे तेथी कष्टना समय वगर दंड के संन्यासनी निशानी शिवाय बीजुं कांई पण राखी शकाय नहि ॥ २ ॥ संन्यासीए सर्व भूतोनी साथे मैत्री, शांति अने नारायणनी परम भक्ति राखीने आत्मासांज प्रीति राखतां अने बीजा कोइनो पण आश्रय नहि राखतां एकलज फरवुं जोइए ॥ ३ ॥ कार्य-कारणथी पर अने अविनाशी आत्मासां सघळुं जगत् रहुं छे अने कार्य-कारणमय सघळा जगतमां परब्रह्मरूप आत्मा रहेल छे एम धारवुं ॥ ४ ॥

१ लय करवो एटले नाश करी नाखवो एम समजवुं नहि. केमके ते पदार्थ तेथी जुदो नथी एम समजवुं एज लय केहवायछे. लयनी प्रक्रिया स्थले स्थले जुदी जुदी अने वखतपर एकज स्थलमां पण विचित्र रीतनी आवेछे. तेनुं कारण ए छे के द्रव पदार्थ मिथ्या छे अने मिथ्यामां जेम कहीए तेम संभवेछे. मुख्य समजवानुं एटडुंज छे के सत्य अने परब्रह्म परमात्मा जे केहेवायछे ते हुंज छुं अने वाकी सघळुं मारा स्वरूपमां कल्पित अने मिथ्या छे एम निश्चय करवो ए सघळी आदी तेडी प्रक्रियाओनुं फल छे. २ आ तेरमा अध्यायमां साधक संन्यासीनो धर्म अने अवधूतना इतिहासथी मिडनी अवस्था केहेवामां आवसो.

सुप्तसिमां तमोगुणनेलीधे आत्मस्वरूप टंकाएलुं रेहेछे अने जागृत तथा स्वप्नमां विक्षेपनेलीधे प्रकाशतुं नथी; परंतु अवस्थाओंनी संधिमां तमोगुण के विक्षेप होतां नथी तेथी ते समयमां आत्माने लक्ष्य करी आत्मस्वरूपने जोतां अने बंध तथा मोक्षने मायामात्र विचारतां संन्यासीए सर्व ठेकाणे आत्मानी व्यापकता जोवी ॥ ५ ॥ आ देहहुं मरण के जे अवश्य धनार छे तेने इच्छुं नहि; तेमज जीवित के जे रेहेवानुंज नथी तेने पण इच्छुं नहि; मात्र प्राणियोंनी उत्पत्ति अने नाश करनारा कालनीज वाट जोवी ॥ ६ ॥ अनात्मानुं प्रतिपादन करनारां नाटक वगैरे शास्त्रोमां आसक्ति राखवी नहि. जोश जोवा वगैरेनी आजीविकाथी जीवुं नहि. अयोग्य वादविवादो अने तर्कनो त्याग करवो. कोई पक्षमां आग्रह राखीने पेसवुं नहि ॥ ७ ॥ झाझा शिष्यो करवानो उद्यम करवो नहि. घणा ग्रंथोनो अभ्यास नहि करवो. सभा भरी वक्तापणानुं काम करवुं नहि. मठ बांधवा वगैरे-नी खटपटो करवी नहि ॥ ८ ॥ ज्ञान न थयुं होय त्यांसुथी संन्यासनां चिह्न राखी अंतःकरणनी शुद्धिनेसारू यम-नियमो पाळतां ज्ञान मळवाने-

सुप्तप्रबोधयोः संधावात्मनो गतिमात्मदृक् ॥ पश्यन्बंधं च मोक्षं च मायामात्रं न वस्तुतः ॥ ५ ॥ नाभिनंदेत्सुखं मृत्युमधुवं वाऽस्य जीवितम् ॥ कालं परं प्रतीक्षेत भृतानां प्रभवाप्ययम् ॥ ६ ॥ नासच्छास्त्रेषु सज्जेत नोपजीवेत जीविकाम् ॥ वादवादांस्त्यजेत्तर्कान्पक्षं कं च न संश्रयेत् ॥ ७ ॥ न शिष्याननुव्रतीत ग्रंथान्नैवाभ्यसेद्बहून् ॥ न व्याख्यामुपयुंजीत नारंभानारभेत्क्वचित् ॥ ८ ॥ न यते-राश्रमः प्रायो धर्महेतुर्महात्मनः ॥ शांतस्य समचित्तस्य विभृयादुत वा त्यजेत् ॥ ९ ॥ अव्यक्तलिंगो व्यक्तार्थो मनीष्युन्मत्तबालवत् ॥ कविर्मकूवदालानं स दृष्ट्वा दर्शयेन्नृणाम् ॥ १० ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासं पुरातनम् ॥ प्रह्लादस्य च संवादं मुनेराजगरस्य च ॥ ११ ॥

माटे यत्न करवो जोइए; पण ज्ञान थया पछी तो नियमोतुं कशुं काम नथी अने यमो पण पोतानी मेळेज थायछे, तेथी ते समयमां शांत अने सम-चिचवाळा महात्मा संन्यासीने आश्रमनां चिह्न वगैरे राखवानुं कशुं प्रयोजन नथी. आश्रमनां चिह्न वगैरे राख्याथी संन्यासीने कांई धर्म थायछे एम नथी, माटे ते राखवां के न राखवां ए तेनी मरजीउपर छे ॥ ९ ॥ बहारनी निशानीओ राखवानी जरूर नथी पण आत्मानुं अनुसंधान राखवा-नी घणी जरूर छे. संन्यासीए पोते विद्वान् छातां पण लोकोनी नजरमां उन्मत्त अने बालकनी पेटे रेहेवुं, अने विचक्षण छातां पण पोतानुं शरीर-मंगा जेवुं देखाडवुं ॥ १० ॥ आ विषयमां प्रह्लाद अने अजगरवृत्ति [एक ठेकाणे रहीने प्रारब्ध भोगववानी वृत्ति] वाळा एक मुनि (गुरु दत्ता-त्रेय) ना संवादरूप जुनो इतिहास केहेवामां आवेछे ॥ ११ ॥

लोकोनी रीतभात जाणवानी इच्छाथी केटलाएक कारभारीओसहित लोकोमां फरवा निकलेला महावैष्णव प्रह्लादने सहाद्रीनी पासे कावेरी न-
दीने कांटे धरतीपर सुतेला अने शरीरना अवयवो धूळथी भराइ रेहेवानेलीधे जेतुं निर्मल तेज टंकाइ रहुं हतुं एवा ए योगी जोवामां आव्या ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ कर्म, आकृति, वाणी के वर्णाश्रम वगैरेनी निशानी उपरथी 'ते आ के नहि ?' एम कोई लोकोथी जाणी शकाय नहि एवा ए यो-
गिने प्रणाम करी विधिसहित पूजा करी अने चरणमां माथुं मूकी, जाणवानी इच्छाथी महावैष्णव प्रह्लादे नीचेप्रमाणे तेने पूछयुं ॥ १४ ॥ १५ ॥
प्रह्लाद पूछेछे.—आप जाणे उद्यम करनार अने भोग भोगवनार हो, एवी रीते आपनो देह पुष्ट छे; केम के उद्यम करनाराओने धन मळेछे, धनवा-
ळाओने भोगनुं सुख मळेछे अने भोगना सुखवाळाओनो देह पुष्ट थायछे ॥ १६ ॥ आप तो सुता रहोछो अने कशो उद्यम करता नथी तेथी आप-

तं शयानं धरोपस्थे कावेर्यां सह्यमासुनि ॥ रजस्वलैस्तनूदेशैर्निगूढामलतेजसम् ॥ १२ ॥ ददर्श लोकान्विचरँल्लोकतत्त्ववित्स-
या ॥ वृत्तोमातैः कतिपयैः प्रह्लादो भगवत्प्रियः ॥ १३ ॥ कर्मणा कृतिभिर्वाचा लिगैर्वर्णाश्रमादिभिः ॥ न निंदति जना यं
वै सोऽस्माविति न वेति च ॥ १४ ॥ तं नत्वाऽभ्यर्च्य विधिवत्पादयोः शिरसा स्पृशन् ॥ विविस्त्रिदमप्राक्षीन्महाभागवतोऽ-
सुरः ॥ १५ ॥ विभर्षि कायं पीवानं सोद्यमो भोगवान्यथा ॥ वित्तं चैवोद्यमवतां भोगो वित्तवतामिह ॥ भोगिनां खलु देहोयं पी-
वा भवति नान्यथा ॥ १६ ॥ न ते शयानस्य निरुद्यमस्य ब्रह्मबुद्ध्यर्थो यत एव भोगः ॥ अभोगिनोऽयं तव विप्र देहः पीवा य-
तस्तद्भद्र नः क्षमं चेत् ॥ १७ ॥ कविः कल्पो निपुणदृक् चित्रप्रियकथः समः ॥ लोकस्य कुर्वतः कर्म शेषे तद्दीक्षिताऽपिवा ॥ १८ ॥
नारद उवाच ॥ ॥ स इत्थं दैत्यपतिना परिपृष्टो महासुनिः ॥ समयमानस्तमभ्याह तद्भागमृत्यन्त्रितः ॥ १९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
वेदेदमसुरश्रेष्ठ भवान्नन्वार्यसंमतः ॥ ईदोपरमयोर्नृणां पदान्यध्यात्मचक्षुषा ॥ २० ॥

नी पासे धन नथी के जेथी भोगनुं सुख मळे. माटे भोग भोगव्या विना पण आपनो आ देह जेथी पुष्ट थयो छे ते कारण जो अमारीपासे केहेवा
जेवुं होय तो कहो ॥ १७ ॥ लोको तो धन मेळववा वगैरेमां पोते असमर्थ होय तोपण तेनेसारू उद्यम करेछे अने आप तो समर्थ छतां पण उद्यम
केम करता नथी ? आप विद्वान्, समर्थ, चतुर अने वातोथी लोकोने राजी करी दो एवा छतां पण सुई रहोछो अने लोको कर्म कऱ्या करेछे तेओ-
ने जोतां छतां पण कोईना कामनी निंदा के स्तुति करता नथी ॥ १८ ॥ नारदजी केहेछे.—ए प्रमाणे प्रह्लादे पुछतां तेना वचनरूपी अमृतथी
वश्य थएला ए योगी हसीने नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ १९ ॥ योगी केहेछे.—हे दैत्योना राजा ! तमे के जे ज्ञानीओमां प्रख्यात छो तेमने, प्रवृत्ति
अने निवृत्ति करवामां मनुष्योने केवां फल थायछे तेनी खबरज छे ॥ २० ॥

केम के शुद्ध भक्तिःनेलीधे तमारा हृदयमां निरंतर रहीं नारायण भगवान्, सूर्य जेम अंधाराने मटाडे तेम तमारा अज्ञानने मटाडेछे; तोपण जेवुं अमे सांभळ्युं छे तेप्रमाणे तमारा प्रक्षोणा उत्तर आपशुं. जेओने अंतःकरण शुद्ध करवानी इच्छा होय तेओए तमने मन देवुं जोईए ॥ २१ ॥ २२ ॥ जन्म-मरणना प्रवाहने चलावनारी अने योग्य विषयोथी पण शांत नहि करी शक्ताती तृष्णाए कर्मो करारविने मने अनेक योनिओमां नाल्थो हतो ॥ २३ ॥ कर्मथी भटकतो हुं एज तृष्णाए यदृच्छाथी पाछो आ मनुष्यदेहमां नखाएलो छुं के जे मनुष्यदेह पुण्यथी स्वर्गनुं, पापथी नीच योनिनुं, पुण्य-पापना मिश्रितपणाथी पाछुं मनुष्यपणानुं अने निवृत्तिथी मोक्षनुं द्वार छे ॥ २४ ॥ आ मनुष्यावतारमां पण सुख मेळववा अने दुःखने मटाड-वा अनेक प्रकारनां कर्मो कच्या करतां स्त्री-पुरुषोने तेओना धाच्या करतां उलटां फल थायछे ते जोइने में निवृत्तिजि स्वीकारी छे ॥ २५ ॥ सुख,

यस्य नारायणो देवो भगवान्द्वद्गतः सदा ॥ भक्त्या केवलयाज्ञानं धुनोति ध्वांतमर्कवत् ॥ २१ ॥ अथापि ब्रूमहे प्रश्नांस्तव राजन्य-थाश्रुतम् ॥ संभावनीयो हि भवानालनः शुद्धिमिच्छताम् ॥ २२ ॥ तृष्णया भववाहिन्या योग्यैः कामैरपूरया ॥ कर्मणि कार्यमा-णोऽहं नानायोनित्तु योजितः ॥ २३ ॥ यदृच्छया लोकमिमं प्रापितः कर्मभिर्भ्रमन् ॥ स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं तिरश्चां पुनरस्य च ॥ २४ ॥ अत्रापि दंपतीनां च सुखायान्यापनुत्तये ॥ कर्मणि कुर्वतां दृष्ट्वा निवृत्तोऽस्मि विपर्ययम् ॥ २५ ॥ सुखमस्यात्मनो रूपं सर्वहोप-रतिस्तनुः ॥ मनःसंस्पर्शजान् दृष्ट्वा भोगान् स्वप्स्यामि संविशन् ॥ २६ ॥ इत्येतदात्मनः स्वार्थं संतं विस्मृत्य वै पुमान् ॥ विचित्रा-मसति दैते घोराभाप्नोति संसृतिम् ॥ २७ ॥ जलं तदुद्भवैश्छन्नं हित्वाऽज्ञो जलकाम्यया ॥ मृगतृष्णामुपाधावेद्यथाऽन्यत्रार्थदृक्स्व-तः ॥ २८ ॥ देहादिभिर्देवतंत्रैरालनः सुखमीहतः ॥ दुःखात्ययं चानीशस्य क्रियामोधाः कृताः ॥ २९ ॥

ए आ जीवनुं स्वरूप छे अने ते सघळी क्रियाओ बंध पडे ल्यारे पोतानी मेळेज प्रकाशेछे. सघळा प्रकारना भोगोने मनःकल्पित अने अनित्य जो-इने हुं निरुद्यमज रहुंछुं अने प्रारब्धनेलीधे जे पोताथी मळेछे तेने भोगवुंछुं ॥ २६ ॥ पोतानो सुखरूप पुरुषार्थ पोतामांज छे तेने भूली जइने पुरुषो, दैत पदार्थ मिथ्या छतां पण भयंकर संसारना प्रवाहमां भटक्या करेछे ॥ २७ ॥ जेम कोई मूर्ख माणस, शेवाळ वगैरेथी ठंकाएलां जलने छोडी दई जल पीवानी इच्छाथी झांझवानां पाणीउपर दोडे, तेम पोताना स्वरूप शिवाय बीजे ठेकाणे सुख देखतो पुरुष विषयोउपर दोळ्या करेछे ॥ २८ ॥ देहादिक पदार्थो के जेओ दैवाधीन छे तेओथी सुख मेळववाने तथा दुःख टाळवाने इच्छता भाग्यविनाना पुरुषो जे जे क्रियाओ करेछे ते सघळी निष्फल थायछे ॥ २९ ॥

आध्यात्मिक, आधिभौतिक अने आधिदैविक दुःखोथी कदि पण मुक्त नहि थता अने जेने माथे मोत फच्या करेछे एवा प्राणीने कोई वखते मांड मांड धन के सुख मळी जाय तोपण तेओथी शुं थयुं ? ॥ ३० ॥ लोभिया, अजितेंद्रिय, बीकनेलीधे जेओने निद्रा आवती नथी एवा अने सर्वनी शंका राखनारा नाणावाळाओने पण हुं घणो क्लेशज देखुंछुं ॥ ३१ ॥ राजानी, चोरनी, शत्रुनी, स्वजननी, पशुनी, पक्षिनी, कालनी तथा पोतानी पण प्राण अने धनवाळाओने निरंतर बीक रहेछे ॥ ३२ ॥ प्राण अने धननी तृणा के जेनेलीधे मनुष्योने शोक, मोह, भय, क्रोध, प्रीति, दीनता अने परिश्रम वगैरे थायछे तेनेज समजु पुरुषे तजी देवी जोईए ॥ ३३ ॥ आ लोकमां मधमाखी अने अजगर, ए बे अमारा मोटा गुरु छे के जेओ-नी पासेथी लीधेली शीखामण उपरथी अमने वैराग्य अने संतोष मळेले छे ॥ ३४ ॥ मधमाखी पासेथी हुं सर्व विषयोमां वैराग्य राखवानुं शील्यो

आध्यात्मिकादिभिर्दुःखैरविमुक्तस्य कर्हिचित् ॥ मर्त्यस्य कृच्छ्रोपनैतरेथैः कामैः क्रियेत किम् ॥ ३० ॥ पश्यामि धनिनां क्लेशं लु-
ब्धानामजितात्मनाम् ॥ भयादलब्धनिद्राणां सर्वतोऽभिविशंकिनाम् ॥ ३१ ॥ राजतश्चोरतः शत्रोः स्वजनात्पशुपक्षितः ॥ अर्थि-
भ्यः कालतः स्वस्मान्नित्यं प्राणार्थवद्भयम् ॥ ३२ ॥ शोकमोहभयक्रोधरागक्लेशैर्बन्धुश्रमादयः ॥ यन्मूलाः स्युर्नृणां जह्यात्सृष्ट्वां प्राणार्थ-
योर्बुधः ॥ ३३ ॥ मधुकारमहासर्पौ लोकेस्मिन्नो गुरुत्तमौ ॥ वैराग्यं परितोषं च प्राप्ता यच्छिक्षया वयम् ॥ ३४ ॥ विरागः सर्वकामे-
भ्यः शिक्षितो मे मधुव्रतात् ॥ कृच्छ्राप्तं मधुवद्वित्तं हत्वाऽप्यन्यो हरेत्पतिम् ॥ ३५ ॥ अनीहः परितुष्टात्मा यदृच्छोपनतादहम् ॥
नोवेच्छये बह्वहानि महाहिरिव सत्वान् ॥ ३६ ॥ क्वचिदल्पं क्वचिद्भिर भुंजेज्ज्ञं स्वादस्वादु वा ॥ क्वचिद्भिरिगुणोपेतं गुणहीनमुत
क्वचित् ॥ ३७ ॥ श्रद्धयोपाहतं क्वपि कदाचिन्मानवर्जितम् ॥ भुंजे भुक्ताऽथ कस्मिंश्चिद्विवा नक्तं यदृच्छया ॥ ३८ ॥ क्षीमं दूकल-
मजिनं चीरं वल्कलमेव वा ॥ वसेज्यदपि संप्राप्तं दिष्टमुक् तुष्टधीरहम् ॥ ३९ ॥

हुं. मधमाखीना मधनी पेटे, माणसे घणुं कष्ट वेठी मेळवेल्या घनने तेना धणीने मारी बीजो लई जायछे ॥ ३५ ॥ उद्योग छोडी बेठेलो हुं, जे पदार्थ यदृच्छाथी मळेछे तेथी संतोष राखुंछुं अने न मळे तो धीरज राखीने अजगरनी पेटे घणा दिवस सुई रहुंछुं ॥ ३६ ॥ कोई वखते थोडुं, कोई वखते झाडुं, कोई वखते स्वादिष्ठ, कोई वखते खराब, कोई वखते घणा गुणवाळुं, कोई वखते गुण वगरनुं, कोई वखते श्रद्धाथी मळेळुं अने को-ई वखते अपमानथी मळेळुं अन्न पण खाई लउंछुं अने खाईने यदृच्छाथी दिवसे अथवा राते कोई ठेकाणे पड्यो रहुंछुं ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रारब्धने भोगवनार अने संतोष राखनार हुं, रेशमी, सुतरू, चामडुं, चीर, वल्कल के बीजी जातनुं पण जे वस्त्र मळी आवे तेने पेहेरी लउंछुं ॥ ३९ ॥

१ ज्वरादिथी मनमां थनारां. २ बीजा प्राणी-पदार्थथी थनारां. ३ टाढ-तडका विगेरेथी थनारां.

कोई वखते धरतीउपर खड, पानडां, पाणा के राखमां मुई रहंछुं अने कोई वखते पारकी इच्छाथी मोहोलनी अंदर रहेला पलंगनी तळाईमां पण मुई रहंछुं ॥ ४० ॥ कोई वखते नाही, चंदननुं लेपन धरी, सागं वस्त्र पेहेरी, माला पेहेरी, शणगार धरी, रथ, हाथी के घोडापर बेसीने फरंछुं अने कोई वखते झोडनी पेठे नागोज फच्या करंछुं ॥ ४१ ॥ लोको के जेओना विचार एकबीजाथी उलटा होवानोज स्वभाव छे तेओनी हुं निंदा करतो नथी. तेम स्तुति पण करतो नथी, सर्वतुं कल्याण थाय अने परमात्मां एकता थाय एटलुंज इच्छुं ॥ ४२ ॥ भेदने मननी वृत्तिमां होमी देवो, वृत्तिने पदार्थोरूपी विभ्रमवाळा मनमां होमी देवी, मनने अहंकारमां होमी देवुं अने अहंकारने महत्तत्त्वद्वारा मायामां होमी देवो ॥ ४३ ॥ सत्य स्वरूपने जोनारा मुनिए ते मायाने स्वरूपना अनुभवमां होमी देवी. पछी उद्यमरहित थई अने पोताना अनुभवथी स्वरूपमां रही

क्वचिच्छये धरोपस्थे तृणपर्णाशमभस्ससु ॥ क्वचित्प्रासादपर्यंके कशिपौ वा परेच्छया ॥ ४० ॥ क्वचित् स्नातोऽनुलिप्तांगः सुवासाः सग्व्यलंकृतः ॥ रथेभाश्वैश्चरे क्वापि दिग्वासा ग्रहवद्रिभो ॥ ४१ ॥ नाहं निंदे न च स्तौमि स्वभावविषमं जनम् ॥ एतेषां श्रेय आशासे उतैकात्म्यं महात्मनि ॥ ४२ ॥ विकल्पं जुहुयाच्चित्तौ तां मनस्यर्थविभ्रमे ॥ मनो वैकारिके द्रुत्वा तन्मायायां जुहोत्यनु ॥ ४३ ॥ आत्मानुभूतौ तां मायां जुहुयात्सत्यदृब्धुनिः ॥ ततो निरीहो विरमेत्स्वानुभूत्यात्मनि स्थितः ॥ ४४ ॥ स्वात्मवृत्तं मयेत्यंते सुश्रमपि वर्णितम् ॥ व्यपेतं लोकशाल्माभ्यां भवान्हि भगवत्प्रियः ॥ ४५ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ धर्मं पारमहंस्यं वै मुनेः श्रुत्वाऽसुरेश्वरः ॥ पूजयित्वा ततः प्रीति आमंत्र्य प्रययौ गृहम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे युधिष्ठिरनारदसंवादे यतिधर्मे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ गृहस्थ एतां पदवीं विधिना येन चांजसा ॥ याति देवकृषे ब्रूहि मादृशो गृहमूढधीः ॥ १ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ गृहेष्ववस्थितो राजन् क्रियाः कुर्वन्प्रयोजिताः ॥ वासुदेवार्पणं साक्षादुपासीत महासुनीन् ॥ २ ॥

विराम पामवो ॥ ४४ ॥ मारी रीतभात जोके अत्यंत गुप्त अने लोक तथा शास्त्रथी पण उलटी छे तोपण तमे भगवानना भक्त छे एटलामाटे तमारी पासे कही देखाडी ॥ ४५ ॥ नारदजी केहेछे.— ए प्रमाणे अवधूत पासेथी परमहंसनो धर्म सांभळी राजी थएला प्रह्लाद, तेमनी पूजा करी रजा लईने पछी पोताने घेर गया ॥ ४६ ॥ इति श्रीमद् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥ युधिष्ठिर राजा पूछेछे.— हे नारदमुनि ! घरमांज मूढ बनी गएला हुं जेवा गृहस्थने जे प्रकारथी संन्यासीनी पदवी एटले मोक्ष मळे ते प्रकार कहो ॥ १ ॥ नारदजी केहेछे.— गृहस्थे घरमां रहीने श्रीकृष्णार्पण करी यथायोग्य क्रियाओ करतां मोटा मुनिओनी सेवा करवी ॥ २ ॥

१ आ चौदमा अध्यायमां गृहस्थनो मोक्षदायक धर्म अने देश-काल वगैरेना भेदथी बीजा संसारसंबंधी सुख आपनारा धर्म पण केहेबामां आवबो.

निरंतर भगवाननी कथारूप अमृततुं श्रवण करवुं. श्रद्धा राखीने नीमिला समयमां शांत पुरुषोनो समागम करवो ॥ ३ ॥ देह, स्त्री अने पुत्र वगैरे के जेओ एक दिवसे छूटां पडवानांज छे तेओमां आसक्तिने सत्संगना बलथी धीरे धीरे पोताथीज छोडी देवी. स्वप्नमांथी उठेलो माणस स्वप्नमां जोएला पुत्रादिकमां जेम आसक्ति छोडी देछे तेम उपर कहेली आसक्ति छोडी देवी ॥ ४ ॥ समजु पुरुषे देहमां अने घरमां जेटलुं प्रयोजन होय तेटलोज संबंध राखवो; अने अंदरमां वैराग्य राखी उपरथी, आसक्त माणसनी पेटे पुरुषार्थ कच्ये जावो ॥ ५ ॥ ज्ञाति, माता-पिता, पुत्र, भाईओ अने बीजा संबंधीओ जे कहे अने इच्छे तेमां आग्रह नहि करतां संमती आपवी ॥ ६ ॥ धाव्यादिक, पृथ्विमांथी मळेलुं अने अकस्मात् मळतुं जे कांई धन ईश्वर आपे ते सघळानो उपभोग करतां पोताथी उपर कह्याप्रमाणे करवुं ॥ ७ ॥ जेटलाथी पेट भराय तेटलुंज प्राणीनुं पोतानुं छे माटे ते

शृण्वन् भगवतोऽभीक्ष्णमवतारकथाऽभृतम् ॥ श्रद्धयानो यथाकालमुपशांतजनावृतः ॥ ३ ॥ सत्संगाच्छनैः संगमासजायासजादिषु ॥ विमुच्येन्मुच्यमानेषु स्वयं स्वप्नवदुत्थितः ॥ ४ ॥ यावदर्थमुपासीनो देहे गेहे च पंडितः ॥ विरक्तो रक्तवत्तत्र नृलोके नरता न्यसेत ॥ ५ ॥ ज्ञातयः पितरौ पुत्रा भ्रातरः सुहृदोऽपरे ॥ यद्वदंति यदिच्छंति चानुमोदेत निर्ममः ॥ ६ ॥ दिव्यं भौमं चांतरिक्षं वित्तमच्युतनिर्मितम् ॥ तत्सर्वमुपभुंजान एतत्कुर्यात्स्वतो बुधः ॥ ७ ॥ यावद्व्रियेत जठरं तावत्स्वत्वं हि देहिनाम् ॥ अधिकं योभिमन्येत स स्तेनो दंडमर्हति ॥ ८ ॥ मृगोऽष्ट्वरमकार्षुसरीसृपस्वगमक्षिकाः ॥ आत्मनः पुत्रवत्पश्येत्तैरैषामंतरं कियत् ॥ ९ ॥ त्रिवर्गनातिकृच्छ्रेण भजेत गृहमेध्यपि ॥ यथादेशं यथाकालं यावदैवोपपादितम् ॥ १० ॥ आश्वाघांतेवसायिभ्यः कामान्संविभजेद्यथा ॥ अप्येकामात्मनो दारां नृणां स्वत्वग्रहो यतः ॥ ११ ॥ जहाद्यदर्थं स्वप्राणान्हन्याद्वा पितरं गुरुम् ॥ तस्यां स्वत्वं स्त्रिया जहाद्यस्तेन ह्यजितो जितः ॥ १२ ॥

करतां अधिकनुं जे अभिमान राखे ते घणी चोर समान होवाथी शिक्षाने योग्य छे ॥ ८ ॥ मृग, उंट, गधेडां, वानरां, उंदर, सरपोलियां, पक्षी अने मांखीओने पोताना पुत्रनी समान गणवां, केम के एओनी अने पुत्रोनी वच्चे झाझुं अंतर नथी ॥ ९ ॥ घरमां रहीने पण बहुज कष्ट वेठीने धर्म, अर्थ के कामनुं संपादन करवुं नहि; पण देश-कालने अनुसरीने जेटलुं दैव आपे तेटलांथीज चलाववुं ॥ १० ॥ कुतरां, पतित अने चांडालादिक सुधीना प्राणियोने पण पोताना अन्नमांथी यथायोग्य रीते वेहेंची आपवुं. स्त्री के जे मुख्यत्वे करी पोतानीज सेवा करवामाटे छे अने जेमां मनुष्योने 'आ तो मारीज' एवो आग्रह छे ते स्त्रीने पण धर्मशास्त्रमां कह्याप्रमाणे अतिथीओनी सेवाना काममां लगाडवी ॥ ११ ॥ जेनेसारू पुरुषो पोताना प्राण पण छोडेछे अने बापने के गुरुने पण मारेछे ते स्त्रीमांथी जेणे ममता छोडी दीथी तेणे भगवान् के जे कोईने पण वश्य थता नथी तेने वश्य कच्या एम समजवुं ॥ १२ ॥

जेमांथी अंते कीडा, विष्टा के भस्मज थवानी छे एवो आ तुच्छ देह क्यां, देहना सुखनेमाटेज जेमां प्रीति थायछे एवी स्त्री क्यां, अने सर्वव्यापक तथा असंग आत्मा क्यां ? ॥ १३ ॥ जे अन्नादिक प्रारब्धयोगथी मळे तेमांथी पंचयज्ञ करीने बाकीनाथी पोतानी वृत्ति चलाववी अने वृत्ति चलावतां जे वधे तेमांथी ममता छोडी देवी. आप्रमाणे कानारो समजु पुरुष परमहंस लोकोनी गतिने पमेछे ॥ १४ ॥ पोतानी योग्य आजीविकाथी जे धन मळे तेथी, रोज देव, ऋषि, पितृ, मनुष्य अने प्राणिओनुं पूजन करवुं अने पोताना शरीरने पण सुख देवुं. एम करवाथी अंतर्योमी भगवाननुंज ते पूजन थायछे ॥ १५ ॥ ज्यारे पोताने अधिकार वगरे सघळी यज्ञ करवानी सगवडो होय त्यारे वेदमां कहेला अभिहोत्रादिक विधिथी पूजन करवुं. सघळा यज्ञोने भोगवनारा आ भगवान्, ब्राह्मणोना सुखमां होमवाथी जेवा प्रसन्न थायछे तेवा अभिना सुखमां घी वगरे होमवाथी प्रसन्न थता न-

कृमिविड्भस्मनिष्ठातं केदं तुच्छं कलेवरम् ॥ क्व तदीयरतिर्भार्यां कायमात्मा नभश्छदिः ॥ १३ ॥ सिद्धैर्यज्ञावशिष्टार्थैः कल्पयेद्वृत्तिमा-
लनः ॥ शेषे स्वत्वं त्यजन्प्राज्ञः पदवीं महतामियात् ॥ १४ ॥ देवानृषीन्ब्रह्मतानि पितृनात्मानमन्वहम् ॥ स्ववृत्त्या गतवित्तेन यजेत
पुरुषं पृथक् ॥ १५ ॥ यर्ह्यात्मनोधिकाराद्याः सर्वाः स्युर्यज्ञसंपदः ॥ वैतानिकेन विधिना अभिहोत्रादिना यजेत् ॥ १६ ॥ न ह्य-
भिमुखतोऽयं वै भगवान् सर्वयज्ञभुक् ॥ इज्यते हविषा राजन् यथा विप्रमुखे हुतैः ॥ १७ ॥ तस्माद्ब्राह्मणदेवेषु मर्त्यादिषु यथार्हतः ॥
तैस्तैः कर्मैर्यजस्वेन क्षेत्रज्ञं ब्राह्मणाननु ॥ १८ ॥ कुर्यादापरपक्षीयं मासि प्रौष्ठपदे द्विजः ॥ श्राद्धं पित्रोर्गृथावित्तं तद्वधूनां च वित्त-
वान् ॥ १९ ॥ अयने विषुवे कुर्याद्वातीपाते दिनक्षये ॥ चंद्रादित्योपरागे च द्वादशीश्रवणेषु च ॥ २० ॥ तृतीयायां शुक्लशुक्ले नवम्या-
मथ कार्तिके ॥ चतसृष्वप्यष्टकासु हेमंते शिशिरे तथा ॥ २१ ॥ माघे च सितसप्तम्यां मघाराकासमागमे ॥ राकया चानुमत्या वा
मासर्क्षाणि युतान्यपि ॥ २२ ॥

थी ॥ १६ ॥ १७ ॥ एटलामाटे ब्राह्मण, देव, मनुष्य अने बीजां प्राणियोने यथायोग्य दान-मान आपी तेओमां अंतर्योमीनुं पूजन करो; अने ए अंतर्योमीनुं मुख्य सुख ब्राह्मणोज छे एम समजो ॥ १८ ॥ द्विज वर्णोए भादरवा महिनाना कृष्णपक्षमां मातापितानुं महालय श्राद्ध करवुं अने घ-
ननी संपत्ति होय तो माता-पिताना बंधुओनुं पण करवुं ॥ १९ ॥ दक्षिणायन, उत्तरायण, विषुवत, व्यतीपात, क्षयदिवस, चंद्रसूर्यनां ग्रहण, श्रवण-
द्वादशी, वैशाख शुद्ध त्रीज, कार्तिक मासनी नवमी, हेमंत तथा शिशिर ऋतुमां चार अष्टका नामनी तिथि, माघ शुद्ध सातम, माघ महिनानी म-
घा नक्षत्रवाळी पुनम अने एवीज रीते प्रत्येक पुनमने दिवसे तथा प्रत्येक मासने नाम आपनारां नक्षत्रो होय त्यारे पण श्राद्ध करवुं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

१ मार्गशीर्षआदि चार मासमां, कृष्णपक्षनी सातम आठम अने नोम ए त्रण त्रण तिथीने अष्टका कहेछे.

बारशमां अनुराधा, श्रवण अथवा त्रण उत्तरामांथी एकनो योग होय, अथवा अगीथारशमां त्रण उत्तरामांथी एकनो योग होय, अथवा जे तिथिमां जन्मनक्षत्र के श्रवण नक्षत्रनो योग होय ते दिवसे पण श्राद्ध करवुं ॥ २३ ॥ आ समयो एकलुं श्राद्ध करवानाज छे एम नथी पण मनुष्योने सघळा प्रकारना धर्मनी वृद्धि आपनारा छे, एटलामाटे ए समयोमां सर्व प्रकारुं पुण्य करवुं जोइए अने एज आयुष्यतुं साफल्य छे ॥ २४ ॥ ए समयोमां स्नान, जप, होम, व्रत, देवपूजन के ब्राह्मणोतुं पूजन, कच्युं होय अथवा पिठ, भूत के मनुष्योने जे आप्युं होय ते अक्षय थायछे ॥ २५ ॥ स्त्रीना, संतानना अथवा पोताना संस्कारनो समय, प्रेतना दाहादिकनो समय, सांवत्सरिक श्राद्ध अने बीजुं पण मांगलिक कर्म करवानो समय होय त्यारे पुण्य करवुं जोइए ॥ २६ ॥ हवे धर्म वगैरे कल्याण आपनारा देशोनां नाम तमारी पासे कहुंछुं. ज्यां चराचरना नि-

द्रादश्यामनुराधा स्याच्छ्रवणस्तिस्र उत्तराः ॥ तिसृष्वेकादशीवासु जन्मश्रोणयोगयुक् ॥ २३ ॥ त एते श्रेयसः काला नृणां श्रेयोवि-
वर्धनाः ॥ कुर्यात्सर्वालमनैतेषु श्रेयोऽप्नोयं तदायुषः ॥ २४ ॥ एषु स्नानं जपो होमो व्रतं देवद्विजार्चनम् ॥ पितृभृतनभूतेभ्यो यदत्तं त-
च्छनश्चरम् ॥ २५ ॥ संस्कारकालो जायाया अपत्यस्यालनस्तथा ॥ प्रेतसंस्था मृताहश्च कर्मण्यभ्युदये नृप ॥ २६ ॥ अथ देशान्प्रवक्ष्या-
मि धर्मादिश्रेय आवहान् ॥ सर्वे पुण्यतमो देशः सत्यात्रं यत्र लभ्यते ॥ २७ ॥ विवं भगवतो यत्र सर्वमेतच्चराचरम् ॥ यत्र ह ब्राह्मणकु-
लं तपोविद्याद्यान्वितम् ॥ २८ ॥ यत्र यत्र हरेरर्चा स देशः श्रेयसां पदम् ॥ यत्र गंगादयो नद्यः पुराणेषु च विभ्रुताः ॥ २९ ॥ सरांसि
पुष्करादीनि क्षेत्राण्यर्हीश्रितान्युत ॥ कुरुक्षेत्रं गयशिरः प्रयागः पुलहाश्रमः ॥ ३० ॥ नैमिषं फाल्गुनं सेतुः प्रभासोऽथ कुशस्थली ॥ वा-
राणसी मधुपुरी पंपा बिंदुसरस्तथा ॥ ३१ ॥ नारायणाश्रमो नंदा सीतारामाश्रमादयः ॥ सर्वे कुलाचला राजन् महेंद्रमलयादयः ॥ ३२ ॥
एते पुण्यतमा देशा हरेरर्चाश्रिताश्च ये ॥ एतान्देशान्निषेवेत श्रेयस्कामो ह्यभीक्ष्णशः ॥ धर्मो ह्यत्रेहितः पुंसां सहस्राधिफलोदयः ॥ ३३ ॥

वास भगवाननी मूर्तिरूप सत्सात्र मळे ते देश अत्यंत पवित्र छे. ज्यां तप, विद्या अने दयावाळा ब्राह्मणो रहेता होय, ज्यां भगवाननी प्रतिमा होय अने ज्यां पुराणोमां प्रख्यात गंगा वगैरे नदिओ होय ते देश धर्म करवानुं स्थानक छे ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ पुष्करादिक तळावो, म-
हात्माओने रहेवानां क्षेत्रो, कुरुक्षेत्र, गया, प्रयाग, पुलहनो आश्रम, नैमिषारण्य, फाल्गुन, रामनो सेतु, प्रभास, द्वारका, काशी, मथुरा, पंपा, बिंदुसर, नारायणनो आश्रम, सीता तथा रामना आश्रम वगैरे, महेंद्र तथा मलय वगैरे सघळा मोटा पर्वतो अने भगवाननी स्थिर मूर्तिवाळा देशो, ए सघळां अत्यंत पवित्र स्थानक छे. कल्याणनी इच्छावाळा मनुष्ये वारंवार ए देशोने सेववा जोइए. ए देशोमां जे धर्म करवांमां आवे ते माणसोने हजारगणां करतां पण वधारे फल आपनार थायछे ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

હે યુધિષ્ઠિર રાજા! સારી રીતે પાત્રને જાણનારા વિદ્વાનોએ એક ભગવાનેનેજ પાત્રરૂપ કહેલ છે; કેમ કે સઘલું સ્થાવર-જંગમ ભગવાનમયજ છે ॥ ૩૪ ॥ તમારા યજ્ઞમાં અગ્રપૂજાના સમયમાં દેવ, ઋષિ, મહાત્માઓ અને બ્રહ્માના પુત્રો વગેરે સઘલા હતા, તેઓમાં પણ ભગવાનજ સર્વોત્તમ પાત્ર છે એવો નિર્ણય થઈ ચૂક્યો છે ॥ ૩૫ ॥ આ બ્રહ્માંડરૂપી મોટું જાડ કે જે અનેક જીવના સમૂહોથી વ્યાપ્ત છે તેનું મૂલ ભગવાન છે, એટલામાટે ભગવાનની પૂજાથી સર્વ જીવોની અને પોતાની પણ તૃપ્તિ થાય છે ॥ ૩૬ ॥ મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, ઋષિ અને દેવતા વગેરે પુરો [શરીરો] આ ભગવાનેજ સ્વ્યાં છે અને એઓમાં જીવરૂપથી ભગવાનજ રહ્યા છે, મોટે એનું નામ પુરુષ કેહેવાય છે ॥ ૩૭ ॥ પશુ-પક્ષીઓનાં શરીરો કરતાં મનુષ્યનાં શરીરોમાં ભગવાન અધિકપણથી રહે છે, મોટે માણસો પૂજન કરવાના પાત્રરૂપ છે. તેઓમાં પણ તપ વગેરેનેલીધે જ્ઞાનનો ભાગ જેમાં જેમાં વધુ દેશાય તે તે માણસ ઉત્તમ પાત્ર છે એમ સમજવું ॥ ૩૮ ॥ પ્રથમ તો મનુષ્યોનાં શરીરોમાંજ ભગવાનની પૂજા કરવાની ચાલ હતી પણ તેઓમાં પરસ્પર વાંધા ઊઠવાનેલીધે અપમાન

હારેવૈક ઉર્વીશ યન્મયં વૈ ચરાચરમ્ ॥ પાત્રં ત્વત્ર નિરુકં વૈ કવિભિઃ પાત્રવિત્તમૈઃ ॥ ૩૪ ॥ દેવર્ષ્યહસ્તુ વૈ સત્સુ તત્ર બ્રહ્માલ્મજાદિષુ ॥ રાજન્યદગ્રપૂજાર્યાં મતઃ પાત્રતયાચ્યુતઃ ॥ ૩૫ ॥ જીવરાશિભિરાકીર્ણ આંડકોશાંધ્રિપો મહાન્ ॥ તન્મૂલત્વાદચ્યુતેજ્યા સર્વજીવાલ્મ-તર્પણમ્ ॥ ૩૬ ॥ પુરાણયનેન સૃષ્ટાનિ નૃતિર્યયધિદેવતાઃ ॥ શેતે જીવેન રૂપેણ પુરુષે પુરુષો હ્યસૌ ॥ ૩૭ ॥ તેષ્વેષુ ભગવાન્ રાજંસ્તારત-મ્યેન વર્તતે ॥ તસ્માત્પાત્રં હિ પુરુષો યાવાનાત્મા યથેયતે ॥ ૩૮ ॥ દૃષ્ટ્વા તેષાં મિથો નૃણામવજ્ઞાનાલ્મતાં નૃપ ॥ ત્રેતાદિષુ હરેર્ચાં ક્રિયા-યૈ કવિભિઃ કૃતા ॥ ૩૯ ॥ તતોઽર્ચાર્યાં હરિં કેચિત્સંશ્રદ્ધાય વિપર્યયા ॥ ઉપાસત ઉપાસ્તાપિ નાર્થદા પુરુષદ્વિષામ્ ॥ ૪૦ ॥ પુરુષે-ષ્વપિ રાજેન્દ્ર સુપાત્રં બ્રાહ્મણં વિદુઃ ॥ તપસા વિદ્યયા તુષ્ટ્યા ધતે વેદં હરેસ્તનુમ્ ॥ ૪૧ ॥ નન્વસ્ય બ્રાહ્મણા રાજન્ કૃષ્ણસ્ય જગદાલ્મ-નઃ ॥ પુનંતઃ પાદરજસા ત્રિલોકીં દૈવતં મહત્ ॥ ૪૨ ॥ હતિ શ્રીભાગ્મસઽસદાચારનિર્ણયે ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

થવા લાગ્યાં તે જોઈને ત્રેતાયુગથી વિદ્વાનોએ ભગવાનની પ્રતિમાઓનું પૂજન કરવાનો ઠરાવ કન્યો છે ॥ ૩૯ ॥ એટલામાટે કેટલાએક પુરુષો મૂર્તિમાંજ ભગવાન છે એમ માની તેની ઉપાસના કરે છે. મૂર્તિનું પૂજન કરતાં છતાં પણ જે માણસો બીજાં માણસોનો દ્વેષ કરે તેઓને તે મૂર્તિ ફલ આપતી નથી. કોઈ પણ માણસનો દ્વેષ નહિ કરતાં મૂર્તિની ઉપાસના કરી હોય તો તે મૂર્તિ મંદ અધિકારીઓને પુરુષાર્થ આપે છે ॥ ૪૦ ॥ હે મોટા રાજા! માણસોમાં પણ જે બ્રાહ્મણ તપ, વિદ્યા અને સંતોષપૂર્વક ભગવાનના શરીરરૂપ વેદનો અન્યાસી હોય તે ઉત્તમ પાત્ર છે એમ મહાત્માઓ કેહે છે ॥ ૪૧ ॥ ચર-ગરજથી ત્રૈલોક્યને પવિત્ર કરનારા બ્રાહ્મણોજ આ જગતના આત્મા શ્રીકૃષ્ણના મોટા દૈવતરૂપ છે ॥ ૪૨ ॥ इति श्रीमद् महापुराण भागवतना सप्तमस्कंधनो चौदमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૧૪ ॥

नारदजी केहेछे' - केटलाएक ब्राह्मणो कर्ममां निष्ठा राखनारा, केटलाएक तपमां निष्ठा राखनारा, केटलाएक वेदाध्ययनमां निष्ठा राखनारा, केटलाएक व्याख्यानमां निष्ठा राखनारा अने केटलाएक ज्ञानमां निष्ठा राखनारा अने केटलाएक योगमां निष्ठा राखनारा होयछे ॥१॥ पितृ अने देवसंबंधी कार्यमां अनंत फलनी इच्छा धरावनाराए ज्ञानी ब्राह्मणनेज जमाडवो जोइए अने ज्ञानी न मळे तो पछी बीजा ब्राह्मणोने तेओनी योग्यताप्रमाणे जमाडवा ॥ २ ॥ घणी समृद्धि होय तोपण श्राद्धमां विश्वेदेवाना बे अने पितृना त्रण ब्राह्मण जमाडवा अथवा बन्नेनो एक एक ब्राह्मण जमाडवो पण एथी वधारे विस्तार करवो नहि ॥ ३ ॥ विस्तारथी स्वजनोने जमाडवामां देश-कालमां जोइती श्रद्धा, पदार्थो, पात्र अने पूजन विधिसहित थइ शके नहि ॥ ४ ॥ योग्य देश-कालमां चोखा वगैरे मुनिओनुं अन्न भगवानने निवेदन करी श्रद्धाथी विधिसहित पात्रने जमाडयुं होय तो ते

नारद उवाच ॥ ॥ कर्मनिष्ठा द्विजाः केचित्तपोनिष्ठा नृपापरे ॥ स्वाध्यायेऽन्ये प्रवचने ये केचिज्ज्ञानयोगयोः ॥ १ ॥ ज्ञाननिष्ठा-
य देयानि कव्यान्यानंत्यमिच्छता ॥ दैवे च तदभावे स्यादितरेभ्यो यथाऽर्हतः ॥ २ ॥ द्रौ दैवे पितृकार्ये त्रीनैककमुभयत्र वा ॥
भोजयेत्सुसमृद्धोऽपि श्राद्धे कुर्यान्न विस्तरम् ॥ ३ ॥ देशकालोचिता श्रद्धा द्रव्यपात्रार्हणानि च ॥ सम्यग्भवंति नैतानि विस्तरा-
त्स्वजनार्पणात् ॥ ४ ॥ देशे काले च संप्राप्ते मुन्यन्नं हरिदैवतम् ॥ श्रद्धया विधिवत्पात्रे न्यस्तं कामधुगक्षयम् ॥ ५ ॥ देवर्षिपितृ-
भूतेभ्य आत्मने स्वजनाय च ॥ अन्नं सविभजन्यश्येत् सर्वं तत्पुरुषात्मकम् ॥ ६ ॥ न दद्यादामिषं श्राद्धे न चाद्याद्धर्मतत्त्ववित् ॥
मुन्यन्नैः स्यात्परा प्रीतिर्यथा न पशुहिंसया ॥ ७ ॥ नैतादृशः परो धर्मो नृणां सद्धर्ममिच्छताम् ॥ न्यासो दंडस्य भूतेषु मनोवा-
कायजस्य यः ॥ ८ ॥ एके कर्ममयान्यज्ञानं ज्ञानिनो यज्ञवित्तमाः ॥ आत्मसंयमनेऽनीहा जुहति ज्ञानदीपिते ॥ ९ ॥

અક્ષય અને સર્વ કામનાને પરિપૂર્ણ કરનાર થાયછે ॥ ૫॥ દેવ, ઋષિ, પિત્ર, પ્રાણિયો, પોતાનું શરીર અને સ્વજનોને અન્ન વેહેંચી આપતાં એ સઘઠાંઓ-
ને ईશ્વર જાણવાં ॥ ૬ ॥ ધર્મનું તત્ત્વ જાણનાર શ્રાદ્ધમાં માંસ વાપરવું નહિ તેમ રાવું પણ નહિ. મુનિના અન્નોથી પિત્રોને જેવી પ્રીતિ થાયછે
તેવી પશુની હિંસા કરવાથી થતી નથી ॥ ૭ ॥ મન, વચન અને કાયાથી કોઈ પણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું એ સમાન, સારા ધર્મની ઇચ્છા રાખનારા-
ઓને બીજો કોઈ પણ ઉત્તમ ધર્મ નથી ॥ ૮ ॥ યજ્ઞ જાળનારાઓમાં ઉત્તમ અને નિષ્કામ રેહેનારા કેટલાક જ્ઞાની પુરુષો જ્ઞાનથી પ્રદીપ્ત થઈ
મનના નિગ્રહમાં કર્મરૂપ યજ્ઞોને હોમી દેછે. [મનના નિગ્રહમાં કર્મરૂપ યજ્ઞો વિઘ્નરૂપ છે એમ જાણી તેઓનો ત્યાગ કરેછે] ॥ ૯ ॥ ॥

૧ આ પંદરમા અધ્યાયમાં સર્વે વર્ણ અને આશ્રમની રીતિ અને પછી સર્વે મોક્ષધર્મના સારના સંગ્રહથી મોક્ષનું લક્ષણ વર્ણવવામાં આવશે.

जेमां पदार्थोनो उपयोग थायछे एवा यज्ञो करवाने तैयार थाएला माणसने जोइने प्राणीओ वीएछे के—‘आत्मतत्त्वने नहि जाणनार, पेटभरो अने दयावगरनो आ माणस नकी अमने मारी नाखदो’ ॥ १० ॥ एटलामाटे धर्म जाणनारा माणसे प्रारब्धथी मळेला चोखा वगेरे अन्नथी पण संतोष राखीने रोजरोज नित्य अने नैमित्तिक क्रियाओ करवी ॥ ११ ॥ विधर्म, परधर्म, आभास, उपमा अने छल ए पांच अधर्मनी शाखाओने धर्म जाणनारा माणसे अधर्मनी पेटे त्याग करवो ॥ १२ ॥ जे वस्तुने धर्म समजीने करतां स्वधर्मने बाध आवे ते विधर्म केहेवाय छे; जे धर्म परायो होय ते परधर्म केहेवाय छे; पुरुषोए आश्रमनी पद्धतिथी जुदो जे धर्म पोतानी इच्छाथी ठरावेलो होय ते आभास केहेवाय छे; जे पाखंड धर्म होय ते उपमा केहेवाय छे; अने जे धर्म ढोंगभरेलो अथवा धर्मशास्त्रनां वचनोनो ऊंधो अर्थ ठरावीने मानेलो होय ते छल केहेवायछे स्वभाव उपरथी

द्रव्यद्वैत्यमाणं दृष्ट्वा भूतानि विभ्यति ॥ एष माकरुणो हन्यादतज्ज्ञो ह्यसुतप् ध्रुवम् ॥ १० ॥ तस्माद्वैवोपपन्नेन मुन्यन्नेनापि धर्मवित् ॥ संतुष्टोऽहरहः कुर्यान्नित्यनैमित्तिकीः क्रियाः ॥ ११ ॥ विधर्मः परधर्मश्च आभास उपमा छलः ॥ अधर्मशाखाः पंचेमा धर्मज्ञोऽधर्मवक्त्यजेत् ॥ १२ ॥ धर्मबाधो विधर्मः स्यात्परधर्मोऽन्यचोदितः ॥ उपधर्मस्तु पाखंडो दंभो वा शब्दभिच्छलः ॥ १३ ॥ यस्त्रिच्छया कृतः पुंभिराभासो ह्याश्रमात्पृथक् ॥ स्वभावविहितो धर्मः कस्य नेष्टः प्रशान्तये ॥ १४ ॥ धर्मार्थमपि नेहेत यात्रार्थं वाऽधनो धनम् ॥ अनीहानीहमानस्य महोदरिव वृत्तिदा ॥ १५ ॥ संतुष्टस्य निरीहस्य स्वाभारामस्य यत्सुखम् ॥ कुतस्तत्कामलोभेन धावतोऽर्थहयादिशः ॥ १६ ॥ सदा संतुष्टमनसः सर्वाः सुखमया दिशः ॥ शर्कराकण्डकादिभ्यो यथोपानत्पदः शिवम् ॥ १७ ॥ संतुष्टः केन वा राजन्न वर्त्तेतापि वारिणा ॥ औपस्थ्यजैह्वयकार्पण्याद्बृहपालायते जनः ॥ १८ ॥ असंतुष्टस्य विप्रस्य तेजो विद्या तपो यशः ॥ सर्वतींद्रियलौलेन ज्ञानं चैवावकीर्यते ॥ १९ ॥

धर्मशास्त्रोए आज्ञा करेलो धर्म सर्व मनुष्योने शांति आपेछे ॥ १३ ॥ १४ ॥ निर्धन माणसे धर्मनेमाटे के निर्वाहनेसारू पण धननी इच्छा नहि करवी. निवृत्तिवाळा माणसने अजरगरी पेटे निवृत्तिज निर्वाह आप्या करेछे ॥ १५ ॥ संतोषी, आत्माराम अने उद्यम तजी बेटेला माणसने जे सुख मळेछे ते सुख, विषयोनी लालचथी धन मेळववासारू चारेकोर दोडनार माणसने क्यंथीज मळे ? ॥ १६ ॥ जेणे पगमां पगरखां पेहेच्यां होय ते माणसने जेम कांटा अने कांकरीओवाळी जग्यामां पण सघळे सुख रेहेछे तेम निरंतर संतोष राखनार माणसने ज्यां जाय त्यां सुख रेहेछे ॥ १७ ॥ संतोषी माणस, मात्र पाणीथी पण शामाटे न वर्ती शके ? उपस्थ अने जिब्हाना रसनी लालचथी माणस, कुतरानी पेटे कंगाल बनी जायछे ॥ १८ ॥ जे ब्राह्मण असंतोषी होय तेतुं तेज, विद्या, तप अने यश इंद्रियोनी लोलताथी झरी जायछे अने ज्ञान पण त्रिखराइ जायछे ॥ १९ ॥

કામનો અંત મૂલ-તરશ વેઠવાથી આવેછે અને ક્રોધનો અંત કોઈને પીડા કરી લેવાથી આવેછે; પરંતુ લોભનો અંત, દિગ્વિજય કરવાથી અથવા રાજ્ય ભોગવવાથી પળ આવતો નથી ॥ ૨૦ ॥ હે રાજા ! ઘણું જાણનારા અને પરાયા સંશયને કાપનારા ઘણાક પંડિતો અને સભામાં અધ્યક્ષ થઈ બે-સનારા પણ કેટલાક લોકો અસંતોષથી નરકમાં પડેછે ॥ ૨૧ ॥ કોઈ પણ સંકલ્પજ નહિ કરવાથી કામનાને જીતવી, કામનાનો લાગ કરીને ક્રો-ધને જીતવો, ધનને અનર્થરૂપ સમજીને લોભને જીતવો, સ્વરૂપના વિચારથી ભયને જીતવો, આત્મા તથા અનાત્માના વિવેકથી શોક તથા મોહને જીતવા, મહાત્માઓની ઉપાસનાથી દંભને જીતવો, યોગના વાર્તા વગેરે અતરાયોને મૌનવડે જીતવા, શરીર વગેરેનો વ્યાપાર છોડીદેવાથી હિંસાને જીતવી, કોઈ પ્રાણિએ આપેલા દુઃખને તે પ્રાણીઉપર દયા રાલીને જીતવું, દૈવથી થયેલા દુઃખને સમાધિથી જીતવું, દેહમાં ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને યોગના બલથી

કામસ્યાંતં ચ ક્ષુદ્રદ્ભ્યાં ક્રોધસ્યૈતત્ફલોદયાત્ ॥ જનો યાતિ ન લોભસ્ય જિત્વા મુક્ત્યા દિશો મુવઃ ॥ ૨૦ ॥ પંડિતા વહવો રાજ-નૃ વહુજ્ઞાઃ સંશયચ્છિદઃ ॥ સદસસ્પતયોઽપ્યેકે અસંતોષાત્પતંત્યધઃ ॥ ૨૧ ॥ અસંકલ્પાજ્ઞયેત્કામં ક્રોધં કામવિવર્જનાત્ ॥ અર્થાન-ર્થેક્ષયા લોભં ભયં તત્ત્વાવમર્શનાત્ ॥ ૨૨ ॥ આન્વીક્ષિક્યા શોકમોહૌ દંભં મહદુપાસયા ॥ યોગાંતરાયાન્ મૌનેન હિંસાં કાયાધનીદયા ॥ ૨૩ ॥ ક્રુપયા ધૃતજં દુઃખં દૈવં જહ્યાત્સમાધિના ॥ આત્મજં યોગવીર્યેણ નિદ્રાં સત્ત્વનિષેવયા ॥ ૨૪ ॥ રજસ્તમશ્ર સત્ત્વેન સત્ત્વં ચો-પશમેન ચ ॥ એતત્સર્વં ગુરૌ ભક્ત્યા પુરુષો હંજસા જયેત્ ॥ ૨૫ ॥ યસ્ય સાક્ષાદ્ભગવતિ જ્ઞાનદીપપ્રદે ગુરૌ ॥ મર્ત્યાસદ્ધીઃ શ્રુતં તસ્ય સર્વં કુંજરશૌચવત્ ॥ ૨૬ ॥ એષ વૈ ભગવાન્સાક્ષાત્ પ્રધાનપુરુષેશ્વરઃ ॥ યોગેશ્વરૈર્વિમૃગ્યાંધિર્લોકો વૈ મન્યતે નરમ્ ॥ ૨૭ ॥ ષડ્ગર્ગસંયમે-કાંતાઃ સર્વા નિયમચોદનાઃ ॥ તદંતા યદિ નો યોગાનાવેહયુઃ શ્રમાવહાઃ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ॥

જીતવું, સત્ત્વગુણી પદાર્થોના સેવનથી નિદ્રાને જીતવી, સત્ત્વગુણથી રજોગુણ તથા તમોગુણને જીતવા અને શાંતિથી દયા વગેરે સત્ત્વગુણને પણ જીતી લેવો. આ તો પ્રત્યેકના જયનેસારૂ પ્રત્યેકના જુદા જુદા ઉપાયો કહ્યા; પરંતુ ગુરુની એક ભક્તિથીજ માણસ એ સઘડાંને અનાયાસે જીતી શકેછે ॥ ૨૨ ॥ ॥ ૨૩ ॥ ॥ ૨૪ ॥ ॥ ૨૫ ॥ જ્ઞાનરૂપી દીવાને આપનાર ગુરુ કે જે સાક્ષાત્ ભગવાનનું રૂપ છે તેને જે પુરુષ પોતાની દુર્બુદ્ધિથી મનુષ્ય લેલે તેને જે જે શાસ્ત્રો સાંભળ્યાં હોય તે સઘડાં હાથીના નાહાવાની પેઠે વ્યર્થ છે ॥ ૨૬ ॥ જે ગુરુ છે તેજ પ્રધાન-પુરુષના ઈશ્વર અને યોગેશ્વરો જેના ચરણને શોધ્યા કરેછે એવા સાક્ષાત્ ભગવાન છે તેને મૂર્ખલોક મનુષ્ય કરી માનેછે ॥ ૨૭ ॥ નિયમો પાઠવાની સઘડી આજ્ઞાઓ છ ઇંદ્રિયોને જીતવાના ઉદ્દેશથી છે અને છ ઇંદ્રિયો જીતાયા છતાં પણ જો તેઓથી ધ્યાન, ધારણા અને સમાધિ ન થાય તો તે સઘડી આજ્ઞાઓ કેવલ શ્રમ આપનારીજ છે એમ સમજવું ॥ ૨૮ ॥

जेम खेड अने वेपार वगैरे आजीविकाओ तथा तेनां फलो, मोक्ष के जे योगनुं फल छे तेने आपी शक्तां नथी पण उलटां जन्म-मरणने आपनारांज थायछे, तेम बहिर्मुख माणसने यज्ञ अने वाव-कुवा वगैरे खोदाववानां कामो पण जन्म-मरण आपनारांज थायछे ॥ २९ ॥ चित्तने जीतवाना उद्योगमां लागेलाए संन्यास लई एकलुंज फरवुं; कोईनो संग करवो नहि; कशी वस्तुनो परिग्रह राखवो नहि; एकांतमां रेहेवुं अने भिक्षा मागीने जे कईं थोडुंक मळे ते खाइने रेहेवुं ॥ ३० ॥ पवित्र अने समभूमिमां पोतावुं स्थिर अने सम आसन स्थापी तेउपर सरल अंगथी ओंकारनुं उच्चारण करतां सुख थाय तेम वेसवुं ॥ ३१ ॥ ज्यांसुधी मन सघळी कामनाओने छोडीदे त्यांसुधी पोताना नाकनी अणीउपर दृष्टि राखी पूरक, कुंभक अने रेचकथी प्राण तथा अपानवायुने रोकवा ॥ ३२ ॥ कामनाथी खराब थाएलुं अने भटकनुं मन जे जे विषय तरफ नीकळीने भागे त्यां त्यांथी पाछुं

यथा वार्तादयो ह्यर्था योगस्यार्थं न विप्रति ॥ अनर्थार्थ भवेयुस्ते पूर्तमिष्टं तथाऽस्तः ॥ २९ ॥ यश्चित्तविजये यत्तः स्यान्निःसंगोऽपरिग्रहः ॥ एको विविक्तशरणो भिक्षुर्भिक्षामिताशनः ॥ ३० ॥ देशे शुचौ समे राजन् संस्थाप्यासनमात्मनः ॥ स्थिरं समं सुखं तस्मिन्नासीतज्ज्वग ओमिति ॥ ३१ ॥ प्राणापानौ सन्निरुंध्यात् पूरकुंभकरेचकैः ॥ यावन्मनस्सज्जेत्कामान् स्वनासाग्रनिरीक्षणः ॥ ३२ ॥ यतो यतो निःसरति मनः कामहतं भ्रमत् ॥ ततस्तत उपाहृत्य हृदि रुंध्याच्छनैर्बुधैः ॥ ३३ ॥ एवमभ्यसतश्चित्तं कालेनाल्पीयसा यतैः ॥ अनिशं तस्य निर्वाणं यात्यनिधनबह्विवत् ॥ ३४ ॥ कामादिभिरनाविद्धं प्रशांताखिलवृत्ति यत् ॥ चित्तं ब्रह्मसुखस्पृष्टं नैवोत्तिष्ठेत कर्हिचित् ॥ ३५ ॥ यः प्रव्रज्य गृहात्पूवं त्रिवर्गाविपनात्पुनः ॥ यदि सेवेत तान्निभ्युः स वै वांताश्यपत्रपः ॥ ३६ ॥ यैः स्वदेहः स्रुतो नाल्मा मर्त्यो विदक्कमिभस्ममात् ॥ य एनमालमात्कुत्वा श्याघयंति ह्यसत्तमाः ॥ ३७ ॥ गृहस्थस्य क्रियात्यागो व्रतत्यागो बटोरपि ॥ तपस्विनो ग्रामसेवा भिक्षोर्गिद्रियलौल्यता ॥ ३८ ॥ ॥ ॥

वाळीने तेने समजु माणसे धीरे धीरे हृदयमां रोकवुं ॥ ३३ ॥ एप्रमाणे निरंतर अन्यास राखनार संन्यासीनुं मन, थोडा कालमांज बळतणविनाना अग्निनी पेटे शांत थई जायछे ॥ ३४ ॥ कामादिकथी क्षोभ नहि पामतुं अने सघळी वृत्तिओ जेनी शांत थई होय एवुं चिच, ब्रह्मसुखनो स्पर्श थवाने लीधे पाछुं कदीपण उठतुं नथी ॥ ३५ ॥ जे घणी प्रथम धर्म, अर्थ अने कामना क्षेत्ररूप घरमांथी नीकळीने पाछो धर्म अर्थ अने कामनुं सेवन करे, ते संन्यासीने वमन करेलुं खानारो अने निर्लज्ज समजवो ॥ ३६ ॥ जेओए पोताना देहने अनात्मा, मरनार अने विष्ठा कीडा के भस्मरूप थनार धान्यो होय छे तेओज केटलाएक पाछा नीच बनीने ए देहने पोतारूप गणी तेनी स्तुति करावे छे ॥ ३७ ॥ गृहस्थ थईने क्रियानो त्याग करे, ब्रह्मचारी थईने ब्रह्मचर्य न पाळे, वानप्रस्थ थईने गाममां रहे अने संन्यासी थईने इंद्रियोना स्वादमां लोलता राबे,

તે આશ્રમો નીચ અને સાચા આશ્રમોના ચાઠા પાડનારા છે માટે દેવ માયાથી મોહપામેલા તેઓની દયા લાવી ઉપેક્ષા કરવી ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥

જો પોતાને પરબ્રહ્મરૂપ જાણતો હોય તો જ્ઞાનથી વાસનાઓ મટીજવાનેલીધે પછી શી ઇચ્છાથી અને કોનેસારૂ લંપટ બનીને દેહદેહું પોષણ કરે ? ॥ ૪૦ ॥ વિદ્વાનો કેહેછે કે શરીર રથરૂપ છે, इंद्रियो ઘોડારૂપ છે, इंद्रियोનું અધિપતિ મન રેહેનરૂપ છે, શબ્દાદિક વિષયો પોહેંચવાના દેશરૂપ છે, बुद्धि સારથિ છે, ईश्वરે ઉત્સન્ન કોલું ચિત્ત રથના મોટા બંધનરૂપ છે, દશ પ્રાણ ધરીરૂપ છે, અધર્મ અને ધર્મ પડ્ડારૂપ છે, અહંકારવાઢો જીવ રથમાં બેસનારૂપ છે, ઑંકાર ધનુષરૂપ છે, શુદ્ધ જીવ બાણરૂપ છે, અને પરબ્રહ્મ નિશાનરૂપ છે. [જેમ ધનુષથી બાણ નિશાનમાં નલાયછે તેમ ઑંકારથી શુદ્ધ જીવ પરબ્રહ્મમાં નલાયછે.] ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ રાગ, દ્વેષ, લોભ, શોક, મોહ, મય, માન, અપમાન, અસૂયા [ગુણમાં દોષનો આરોપ], માયા, હિંસા, મત્સર, અભિનિવેશ, પ્રમાદ, ક્રુધા અને નિદ્રા વગેરે રજોગુણ-ત્તમોગુણના સ્વભાવો શત્રુરૂપ

आश्रमापसदा होते सत्वाश्रमविडम्बकाः ॥ देवमायाविमूढांस्तानुपेक्षेतानुकंपया ॥ ३९ ॥ आत्मानं चेद्विजानीयात्परं ज्ञानधुताश-
यः ॥ किमिच्छन्कस्य वा हेतोर्देहं पुष्पाति लंपटः ॥ ४० ॥ आहुः शरीरं रथमिन्द्रियाणि हयानभीष्टन्मन इन्द्रियेशम् ॥ वर्मानि मा-
त्राधिषणां च सूतं सत्त्वं बृहद्वंधुरमीशस्मृष्टम् ॥ ४१ ॥ अक्षं दशप्राणमभर्मधर्मौ चक्रेऽभिमानं रथिनं च जीवम् ॥ धनुर्हि तस्य प्रण-
वं पठंति शरं तु जीवं परमेव लक्ष्यम् ॥ ४२ ॥ रागो द्वेषश्च लोभश्च शोकमोहौ भयं मदः ॥ मानोऽमानोऽमूया च माया हिंसा च
मत्सरः ॥ ४३ ॥ रजः प्रमादः क्षुब्धिद्रा शत्रवस्त्वेवमादयः ॥ रजस्तमः प्रकृतयः सत्त्वप्रकृतयः क्वचित् ॥ ४४ ॥ यावन्नृकायस्थमाल-
वशोपकल्पं धत्ते गरिष्ठचरणार्चनया निशातम् ॥ ज्ञानासिमच्युतबलो दधदस्तशत्रुः स्वाराज्यतुष्ट उपशांत इदं विजह्यात् ॥
॥ ४५ ॥ नोचेत्यमतमसर्दिन्द्रियवाजिस्मृता नीत्वोत्पथं विषयदस्युषु हि क्षिपंति ॥ ते दस्यवः सहयस्मृतभुं तमोऽप्ये संसार-
कूप उरुमृत्युभये क्षिपंति ॥ ४६ ॥

છે અને કોઈ વચ્ચે પોપકાર વગેરે સત્વગુણના સ્વભાવો પળ શત્રુરૂપ થાયછે ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ જ્યાંસુધી આ મનુષ્યદેહરૂપી રથનાં ઇંદ્રિયાદિ-
ક અંગો સ્વાધીન હોય ત્યાંસુધીમાં ગુરુના ચરણની સેવાથી સજેલા જ્ઞાનરૂપી સ્વદુષ્ટી શત્રુઓનો નાશ કરી શાંત અને આત્માનંદથી સંતુષ્ટ રહી
ભગવાનનો આશ્રય લઈ ઉપર કહેલા રથાદિકની ઉપેક્ષા કરવી ॥ ૪૫ ॥ ભગવાનનો આશ્રય ન લીધો હોય તો બહિર્મુખ ઇંદ્રિયરૂપી ઘોડા અને
બુદ્ધિરૂપ સારથી ગાફલ પુરુષને અવઢા માર્ગમાં [પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં] લઈ જઈને વિષયરૂપી ચોરલોકોની મંડલીમાં નાસેછે. પછી એ ચોરલોકો ઘોડા
અને સારથિસહિત એ પુરુષને ઘાટા અંધારાવાળા અને મોતની ઘળી બીકવાળા સંસારરૂપી કુવામાં નાચી દેછે ॥ ૪૬ ॥ ॥

પ્રવૃત્ત અને નિવૃત્ત, એ વસ્તુ પ્રકારનું કર્મ વેદમાં કહ્યું છે, તેમાં પ્રવૃત્ત કર્મથી મંસારમાં ફેરો થાય છે અને નિવૃત્ત કર્મથી મોક્ષ મળે છે ॥ ૪૭ ॥ હિંસા-વાળા શ્યેનયાગાદિક, અગ્નિહોત્ર, દર્શ, પૂર્ણમાસ, ચાતુર્માસ, પશુયાગ, સોમયાગ, વૈશ્વદેવ અને બલિહરણ, ઈત્યાદિક કર્મો કે જે પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવાથી થાય એવાં છે તે ઈષ્ટકર્મ કેહેવાય છે. અને દેવાલય, વગીચા, કુવા તથા પરવ બંધાવવા વગેરે કર્મો પૂર્ત્તકર્મ કેહેવાય છે. એજ કર્મો જો સકામ અને અત્યંત આસક્તિ ભરેલાં કરવામાં આવે તો પ્રવૃત્ત કેહેવાય છે ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ હે રાજા ! પ્રવૃત્ત કર્મ કરનારો પુરુષ, ચરુ અને પુરોડા-શાદિકના સૂક્ષ્મ ભાગથી બનેલો દેહ ધરીને ધૂમના દેવપાસે જાય છે; ત્યાંથી રાત્રિના દેવપાસે જાય છે; ત્યાંથી કૃષ્ણપક્ષના દેવપાસે જાય છે; ત્યાંથી દક્ષિણાયનના દેવ પાસે જાય છે અને ત્યાંથી ચંદ્રલોકમાં જાય છે. એટલેસુધી ચડીને પાછો મોગના ક્ષયથી ઉત્સન્ન થઈ શોકાગ્નિથી દુબલો થઈ વૃષ્ટિ-રૂપ દ્વારથી ઔષધિ, લતા, અન્ન અને વીર્યમાં અનુક્રમથી આવી આ સંસારમાં જન્મે છે. પ્રવૃત્ત કર્મનો માર્ગ આવી રીતે પુનર્જન્મ આપે છે ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ગર્ભાધાનથી માંડીને મરણપર્યંત સંસ્કારો જેને થયા હોય એવો વ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય આ પ્રવૃત્તકર્મ કરવાનો અધિકારી છે. [હવે

પ્રવૃત્તં ચ નિવૃત્તં ચ દ્વિવિધં કર્મ વૈદિકમ્ ॥ આવર્તેત પ્રવૃત્તેન નિવૃત્તેનાશ્રુતેઽમૃતમ્ ॥ ૪૭ ॥ હિંસં દ્રવ્યમયં કામ્યમભિહોત્રાદ્યશાંતિદમ્ ॥ દર્શશ્ર્ચ પૂર્ણમાસશ્ર્ચ ચાતુર્માસ્યં પશુઃ સુતઃ ॥ ૪૮ ॥ એતદિદૃષ્ટં પ્રવૃત્તાભ્યં હૃતં પ્રહૃતમેવ ચ ॥ પૂર્ત સુરાલયારામકૂપાજીવ્યાદિલક્ષણમ્ ॥ ૪૯ ॥ દ્રવ્યસૂક્ષ્મવિપાકશ્ર્ચ ધૂમો રાત્રિપક્ષયઃ ॥ અયનં દક્ષિણં સોમો દર્શ ઔષધિવીરુધઃ ॥ ૫૦ ॥ અન્નં રેત ઇતિ ક્ષેશ પિતૃયાણં પુનર્ભવઃ ॥ એકૈકશ્યેનાનુપૂર્વં ભૂત્વા ભૂત્વેહ જાયતે ॥ ૫૧ ॥ નિષેકાદિઽમશાનાંતૈઃ સંસ્કારૈઃ સંસ્કૃતો દ્વિજઃ ॥ ઇંદ્રિયેષુ ક્રિયાયજ્ઞાન્ જ્ઞાનદીપેષુ જુહૃતિ ॥ ૫૨ ॥ ઇંદ્રિયાણિ મનસ્યૂર્મૌ વાચિ વૈકારિકં મનઃ ॥ વાચં વર્ણસમાન્નાયે તર્મોકારે સ્વેરે ન્યસેત્ ॥ ૫૩ ॥

નિવૃત્ત કર્મવિષે કહે છે] જ્ઞાની પુરુષો ઇંદ્રિયોના વ્યાપારરૂપ ઇષ્ટ અને પૂર્ત્ત વગેરેને ઇંદ્રિયોમાં હોમે છે એટલે એ ઇષ્ટ વગેરે ધર્મો ઇંદ્રિયોથી જુદા નથી એમ જાણે છે ॥ ૫૨ ॥ એવી રીતેજ ઇંદ્રિયોને સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ મનમાં હોમે છે; વિકારવાળા મનને વાણીમાં હોમે છે; [કારણ કે વેદની આજ્ઞાથી મનમાં કર્તૃત્વાદિક વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે.] વાણીને અક્ષરોના સમુદાયમાં હોમે છે; અક્ષરોના સમુદાયને અકારાદિક વર્ણ વર્ણ [અ-ઉ-મ] વાળા ઑંકારમાં હોમે છે; ઑંકારને બિંદુમાં હોમે છે; બિંદુને નાદમાં હોમે છે; નાદને પ્રાણમાં હોમે છે અને પ્રાણને પરબ્રહ્મમાં હોમે છે. આપ્રમાણે નિવૃત્ત કર્મ કરી જ્ઞાનમાં નિષ્ઠા રાખનાર પુરુષ, પ્રથમ અગ્નિ દેવનીપાસે જાય છે; ત્યાંથી સૂર્ય દેવનીપાસે જાય છે; ત્યાંથી દિવસના દેવનીપાસે જાય છે; ત્યાંથી વ્રહ્માનીપાસે જાય છે. વ્રહ્મલોકમાં રહી ત્યાંના પક્ષના દેવનીપાસે જાય છે; ત્યાંથી શુક્લ પક્ષના અંતમાં થઈ ઉત્તરાયણના દેવનીપાસે જાય છે; અને ત્યાંથી વ્રહ્માનીપાસે જાય છે. વ્રહ્મલોકમાં રહી ત્યાંના મોગ મોગવ્યા પછી પોતે કે જે સ્થૂલશરીરની ઉપાધિવાળો વિશ્વ છે તે સ્થૂલનો સૂક્ષ્મમાં લય કરી સૂક્ષ્મ ઉપાધિવાળો તૈજસ થાય છે. પછી સૂક્ષ્મનો

कारणमां लय करी कारण शरीरनी उपाधिवाळो प्राज्ञ थायछे. कारणशरीरनो त्रणे शरीरमां व्यापक साक्षीस्वरूपमां लय करी पोते चोथो एटले सहुथी जुदो पडेछे. [दृश्य पदार्थोनो लय थतां शुद्ध आत्मा बनी मुक्ति पामेछे.] ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ आ मार्ग के जेमां के जेमां उपर कहेला अनुक्रमप्रमाणे प्राप्ति थायछे ते मार्गने देवयान केहेछे. आत्मानुंज यजन करनार, आत्मांमांज रहेल अने परम शांति पामेलो पुरुष आ मार्गे जई पाछो संसारमां जन्मतो नथी ॥ ५५ ॥ वेदे जणावेल्या आ पितृयान अने देवयान नामना बे मार्गने शास्त्ररूप चक्षुथी जे जाणेछे ते पुरुष, देहमां रह्या छतां पण मोह पामतो नथी ॥ ५६ ॥ लोकोना आदिमां रेहेनार, अंतमां रेहेनार, भोग्य, भोक्ता, उंच, नीच, ज्ञान, जाणवायोग्य, शब्द, अर्थ, अप्रकाश अने प्रकाश ए सघळुं ज्ञानी पोतेज छे एटले ज्ञानी पुरुष पोताथी जुहुं कांई पण देखे नहि के जेथी मोह थाय ॥ ५७ ॥ प्रतिबिंबादिक आभासपदार्थ जोके तर्कना विरोधनेलीधे सर्व प्रकारे खोटो ठरेछे तोपण जेम एक वस्तुरूपथी मानवामां आवेछे तेम इंद्रियोथी जाणवामां आवतो संसार पण कोई प्रकारना योग्य तर्कथी सिद्ध थतो नथी अर्थात् खोटो ठरेछे तोपण जाने कोई एक पदार्थ होय एम कल्पाएल छे ॥ ५८ ॥ पृथ्वी वगैरे पांच

ओंकारं बिंदौ नादे तं तु प्राणे मह्यमुम् ॥ अग्निः सूर्यो दिवा प्राहः शुक्लो राकोत्तरं स्वराद् ॥ विश्वश्च तैजसः प्राज्ञस्तुर्य आत्मा समन्वयात् ॥ ५४ ॥ देवयानमिदं प्रादुर्भूत्वा भूत्वाऽनुपूर्वशः ॥ आत्मयान्युपशान्तात्मा ह्यात्मस्थो न निवर्तते ॥ ५५ ॥ य ए ते पितृदेवानामयने वेदनिर्मिते ॥ शास्त्रेण चक्षुषा वेद जनस्थोऽपि न मुह्यति ॥ ५६ ॥ आदावन्ते जनानां सद्बहिरंतः परावरम् ॥ ज्ञानं ज्ञेयं वचो वाच्यं तमोज्योतिस्त्वनं स्वयम् ॥ ५७ ॥ आवाधितोऽपि ह्याभासे यथा वस्तुतया स्मृतः ॥ दुर्धत्वादिद्रियकं तद्बद्धं श्विकल्पितम् ॥ ५८ ॥ क्षित्यादीनामिहार्थानां छाया न कतमापि हि ॥ न संघातो विकारोऽपि न पृथङ्मान्वितो मृषा ॥ ५९ ॥

भूतोनो जेमां एकता थएली मानवामां आवेछे एवो देहादिक पदार्थ पांच भूतना संघात, कार्य के परिणाम [रूपांतर] मांथी कोई प्रकारनो ठरतो नथी. जेम वृक्षनो संघात वन केहेवायछे, तेम देह जो पांच भूतनो संघात होय तो देहनो एक भाग खेंचायाथी सघळा भाग खेंचायछे ते खेंचावा घटता नथी; केम के एक वृक्ष खेंचायाथी सघळुं वन खेंचातुं नथी. देह पांच भूतनुं कार्य एटले तेओमांथी बनेला विकाररूप होय तो ते पोताना अवयवोथी जुदो छे के तेओमां मळेळो छे? ए विचार करतां कांई पण कही शकातुं नथी अने पांच भूतना परिणामरूप होय तोपण एज वांधो न-डेछे; माटे देह खोटोज छे एम निर्णय थायछे. देह पोताना अवयवोथी जुदो तो नथी; केम के तेप्रमाणे जोवामां आवतुं नथी. तेम तेओमां मळेळो पण कही शकातो नथी; केम के मळेळो होय तो ते दरएक अवयवमां सघळो मळेळो छे के अंशथी मळेळो छे? ए प्रश्न उठेछे तेनो योग्य खुलासो थई शकतो नथी. दरएक अवयवमां सघळो मळेळो छे एम कहीए तो एक आंगळीने पण देह मानवी जोईए अने अंशथी मळेळो छे एम कहीए

तो अंशना अंश अने तेना अंशानी कल्पना करवामां अनवस्था दोष आंवळे. माटे देहादिक पदार्थ मिथ्याज छे एवो सिद्धांत छे ॥ ५९ ॥ [एप्रमाणे देहादिकनुं मिथ्यापणुं कही हवे तेना कारणरूप पृथ्वी वगैरे पांच भूतुं पण मिथ्यापणुं केहेछे.] पांच भूत पण अवयवी पदार्थ छे तेथी अवयवोविना तेओनुं नोखुं निरूपण थई शके एम नथी माटे अवयवी ए कांई वस्तुज नथी एम निश्चय थायछे; अने अवयवी ज्यारे खोटो ठरे ल्यारे छे-छीवारे अवयव पण खोटो ठ्याविना रहेज नहि; केम के अवयवीनी प्रतीतिविना बीजा कांई प्रमाणथी अवयव सिद्ध थाय एम नथी ॥ ६० ॥ जोके वास्तविक रीते एक परमात्मा शिवाय बीजी कांई वस्तु सत्य ठरती नथी अने सत्य ठरती नथी ल्यारे तेओमां परस्पर भेद मानवो ए पण व्यर्थज छे, तोपण कदाच भेद मानीए तोपण ते भेद ज्यासुधी अविद्यानी निवृत्ति न थई होय लांसुधी टकी शकेछे. एवी रीते भेद मानवामां पण को-ई वस्तु स्थायी छे एम सिद्ध थनुं नथी; केम के पदार्थो नदीना प्रवाहनी पेटे क्षणे क्षणे बदलता जायछे एवो नित्य प्रलयनो सिद्धांत छे. ए सिद्धांतमां एवुं ठरेलुं छे के पदार्थोनुं स्थाईपणुं नहि छतां पण 'आ पदार्थ तो एनोएज छे' एम जे केहेवायछे तेतो पूर्व पदार्थना जेवोज बीजो पदार्थ था-

धातवोवयवित्वाच्च तन्मात्रावयवौर्विना ॥ न स्युर्ह्यसत्यवयवित्यसन्नवयवौज्जतः ॥ ६० ॥ यत्सादृश्यप्रमत्तावद्विकल्पे सति वस्तु-
नः ॥ जाग्रत्स्वापौ यथा स्वप्ने तथा विधिनिषेधता ॥ ६१ ॥ भावौद्वैतं क्रियाद्वैतं द्वयाद्वैतं तथात्मनः ॥ वर्तयन्स्वानुभूत्येह त्रीन्स्वभा-
न्धुनुते मुनिः ॥ ६२ ॥ कार्यकारणवस्त्वैक्यमर्शनं पटतंतुवत् ॥ अवस्तुत्वाद्विकल्पस्य भावौद्वैतं तदुच्यते ॥ ६३ ॥ यद्रहस्यणि परे
साक्षात् सर्वकर्मसमर्पणम् ॥ मनोवाक्यतनुभिः पार्थ क्रियाद्वैतं तदुच्यते ॥ ६४ ॥

यछे तेथी सरखापणानेलीधे उत्सन्न थएली भ्रांतिथी केहेवायछे. आ सादृश्यनी भ्रांति ज्यांसुधी अविद्या मटी न होय लांसुधीज रेहेछे. अविद्या मटी जाय ल्यारे तो सघळुं द्वैत मिथ्या ठरेछे एटले पळी भ्रांतिनो अवकाश नथी. अद्वैत स्थितिमां तो शास्त्रमां कहेला विधिनिषेध पण स्वप्नमां थती जाग्रत अने सुषुप्तिनी पेटे मिथ्याभूतज छे ॥ ६१ ॥ भावौद्वैत, क्रियाद्वैत अने द्रव्यौद्वैतनी यथार्थ भावना करनारो मुनि पोताना स्वरूपना अनुभवथी जाग्रत वगैरे त्रण अवस्थाओनो त्याग करेछे ॥ ६२ ॥ जेम वत्स ए कांई चीज नथी पण तंतुज खरी चीज छे तेम जाग्रत ए कांई चीज नथी पण परब्रह्मज खरी चीज छे, एवी रीते भेदने मिथ्या समजीने कार्यवस्तु अने कारणवस्तुनी एकता विचारवी ए भावौद्वैत केहेवायछे. आ भावौद्वैतनी भावना करवाथी वस्तुओमां भेदबुद्धिरूप स्वप्न पण मटेछे ॥ ६३ ॥ मन, वाणी अने शरीरथी करेलां कर्मो साक्षात् परब्रह्मने अर्पण करी देवां ए क्रियाद्वैत केहेवायछे. पामवाने धारेलां फलोनी जुदाइथी क्रियाओनी जुदाई थायछे पण ईश्वरने अर्पण करी देवामां फलोनी जुदाई रेहेती नथी तेथी तेने क्रियाद्वैत गणुं छे. आ क्रियाद्वैतनी भावना राखवाथी कर्ममां भेद समजवारूप बीजुं स्वप्न पण मटेछे ॥ ६४ ॥

પોતે, સ્ત્રીપુત્રાદિક, અને બીજાં પળ સર્વ પ્રાણિયોના દેહ પંચમૃતાત્મકપણાથી એકરૂપ છે અને મોક્ષા પળ પરમાત્મા હોવાનેલીધે એકરૂપ છે માટે તેઓના અર્થ અને કામ પળ એકરૂપ છે એમ વિચારવું એ દ્રવ્યાદૈત કેહેવાયછે. આ દ્રવ્યાદૈતની ભાવના રાઘવાથી ‘મારા કર્મથી થઈલું આ ફલ મારેજ મોગવવાનું છે’ એમ સમજવારૂપ ત્રીજું સ્વપ્ન પળ મટેછે ॥ ૬૫ ॥ [આગલ કહેલા આશ્રમસંબંધી ધર્મોને પાછા સંક્ષેપથી કહેછે.] જે ઉપાયથી, જેની પાસેથી અને જ્યાં જે દ્રવ્યની જે પુરુષને શાસ્ત્રમાં મનાહ કરી નથી તે ઉપાયથી, તેની પાસેથી અને ત્યાં તે દ્રવ્યથી તે પુરુષે કર્મ કરવાં. કષ્ટના સમય વગર આથી બીજી રીત પકડવી નહિ ॥ ૬૬ ॥ આગલ કહેલાં અને બીજાં પળ વેદોક્ત કર્મથી વર્તનાર અને ભગવાનની ભક્તિ કરનાર માણસ ઘરમાં રહેતાં છતાં પળ ભગવાનની ગતિને પામેછે. આ તો સર્વનેસારૂ સાધારણ વાત છે પળ ભક્તને તો ભક્તિજ સઘડા પુરુષાર્થ આપેછે ॥ ૬૭ ॥ જુવો કે તમેજ [પાંડવોજ] કોઈ રીતે ટલે નહિ એવા કષ્ટના સમૂહમાંથી ભગવાનની સહાયતાથી નીકળ્યા છો અને તેમના ચરણારવિંદની સેવાના પ્રભાવથી

આલ્મજાયાસુતાદીનામન્યેષાં સર્વદેહિનામ્ ॥ યત્સ્વાર્થકામયોરૈક્યં દ્રવ્યાદૈતં તદુચ્યતે ॥ ૬૫ ॥ યદ્યસ્ય વાઽનિષિદ્ધં સ્યાધેન યત્ર યતો નૃપ ॥ સ તેનેહેત કર્માણિ નરો નાનૈરનાપદિ ॥ ૬૬ ॥ ઐતરનૈશ્વ વેદોક્તૈર્વર્તમાનઃ સ્વકર્મભિઃ ॥ ગૃહેડ્યસ્ય ગતિં યાયાદ્રાજં સ્તદ્ભક્તિભાઙ્ગુઃ ॥ ૬૭ ॥ યથા હિ ય્યં નૃપદેવ દુસ્વજાદાપદ્મણાદુત્તરતામ્બનઃ પ્રભોઃ ॥ યત્પાદપંકેરુહસેવયા ભવાનહાર્ષીન્નિર્જિત-દિગ્મજઃ ક્રતૂન્ ॥ ૬૮ ॥ અહં પુરાઽભવં કશ્ચિદ્ધર્વ ઉપવર્હણઃ ॥ નામ્નાઽતીતે મહાકલ્પે ગંધર્વોનાં સુસંમતઃ ॥ ૬૯ ॥ રૂપપેશલમા-ધુર્યસૌગંધ્યપ્રિયદર્શનઃ ॥ સ્ત્રીણાં પ્રિયતમો નિત્યં મત્તસ્તુ પુરુલંપટઃ ॥ ૭૦ ॥ એકદા દેવ મત્રે તુ ગંધર્વોપ્સરમાં ગણાઃ ॥ ઉપહૂતા વિશ્વસૃગ્ભિર્હરિગાથોપગાયને ॥ ૭૧ ॥ અહં ચ ગાયંસ્તદ્દિદ્વાન્ સ્ત્રીભિઃ પરિવૃત્તો ગતઃ ॥ જ્ઞાત્વા વિશ્વમૃજસ્તન્મે હેલનં શેપુરોજમા ॥ યાહિ ત્વં શૂદ્રતામાથુ નષ્ટશ્રીઃ કૃતહેલનઃ ॥ ૭૨ ॥

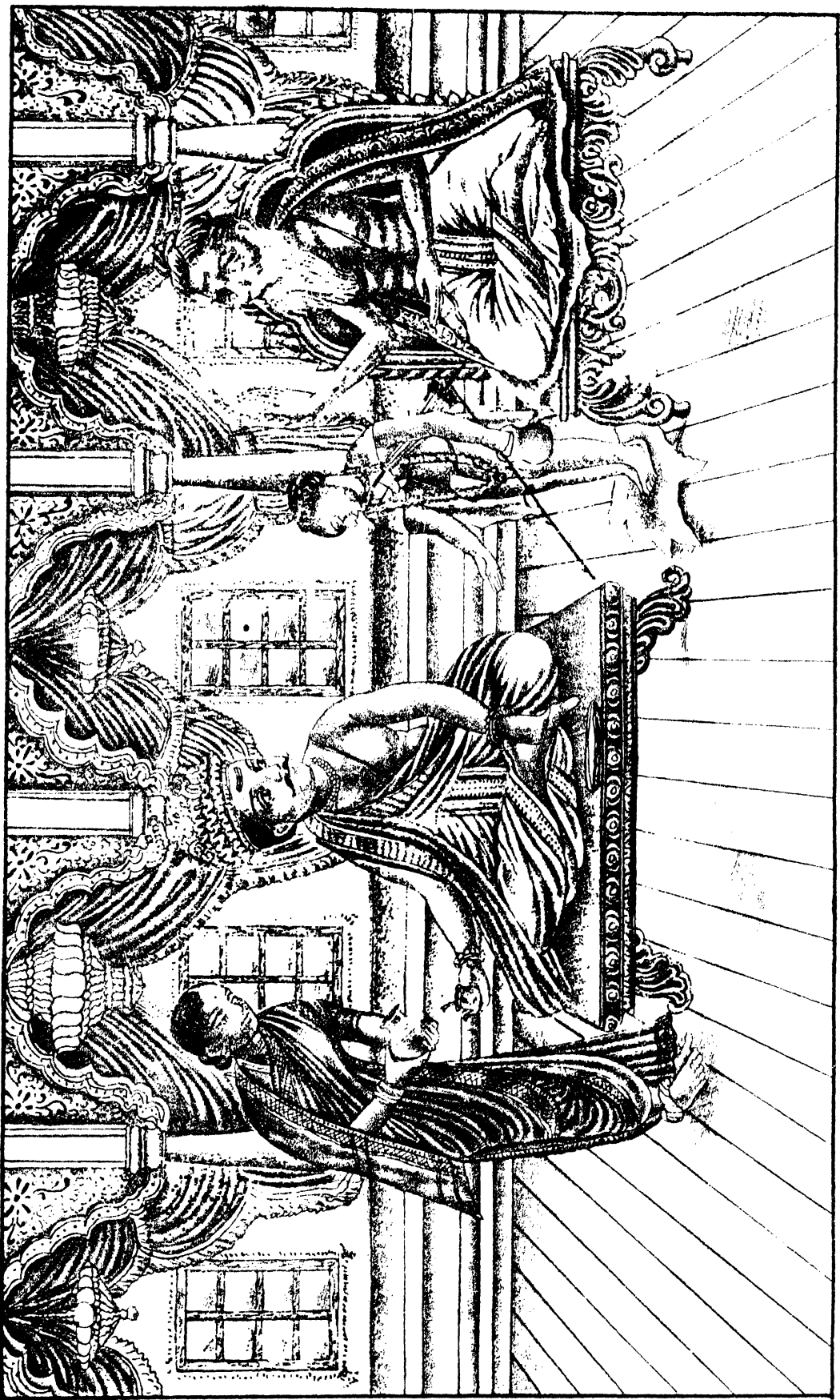
સઘડી દિશાઓને જીતીને તમે મોટા યજ્ઞ કન્યા છે. આ ભગવાનની સેવા મહાત્માપુરુષોના તિરસ્કારથી છૂટી જાયછે અને તેઓની કૃપાથી સિદ્ધ થાયછે એ વાતનો મને પોતાનેજ અનુભવ થયો છે ॥ ૬૮ ॥ ગયા મહાકલ્પમાં પૂર્વે હું ઉપવર્હણ નામનો કોઈ ગંધર્વ હતો. બીજા ગંધર્વો મને માન આપતા હતા ॥ ૬૯ ॥ રૂપ, સુકુમારપણું, મધુરતા અને સુગંધનેલીધે સર્વ લોકોને મારું દર્શન પ્રિય લાગતું હતું. સ્ત્રિયોને અત્યંત પ્યારો, નિરંતર મદોન્મત્ત રહેનાર અને બહુજ લંપટ હતો ॥ ૭૦ ॥ એક દિવસે દેવતાઓની સમામાં ભગવાનની કથાનું ગાયન કરાવવામાટે પ્રજાપતિઓ ગંધર્વ અને અપ્સરાઓને બોલાવ્યાં હતાં તેમાં મને પણ બોલાવ્યો હતો તે જાણી હું સ્ત્રિયોનાં ટોલાની સાથે ગાતોગાતોજ ત્યાં ગયો હતો. એ મારો અપરાધ જોઈ પ્રજાપતિઓ પોતાની શક્તિથી મને શાપ આપ્યો કે—‘આપ્રમાણે અપરાધ કરનારો તું લક્ષ્મીથી ભ્રષ્ટ થઈને જલદી શૂદ્રનો અવતાર પામ્ય’ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥

ए शापथी तुरत हुं दामीनो पुत्र थयो हतो. ए अवतारमां पण ब्रह्मवादीओनी सेवा अने तेओना संग करवाना प्रभावथी आ त्रीजा अवतारमां हुं ब्रह्मानो पुत्र थयो हुं ॥ ७३ ॥ पापनो नाश करनार, गृहस्थाश्रमसंबंधी धर्म में तमारी पासे कह्यो के जे धर्म पाळवाथी गृहस्थने अनायासे संन्यासीओनी पदवी मळेछे ॥ ७४ ॥ मनुष्यलोकमां तमे मोटा भाग्यशाली छो; केम के तमारा घरमां मनुष्यावतारथी गूढ साक्षात् परब्रह्म श्रीकृष्ण वसेछे एटलामाटे, त्रैलोक्यने पवित्र करनारा मुनि लोको तमारें घेर आवेछे ॥ ७५ ॥ तमारा परममित्र, मामाना दीकरा, आत्मारूप, पूज्य, आज्ञाप्रमाणे चालनार अने गुरुरूप आ श्रीकृष्णज परब्रह्म छे. मोटा पुरुषो एमनेज शोधेछे अने मोक्षसंबंधी निरूपधिक सुखना अनुभवरूप पण एज छे ॥ ७६ ॥ सदाशिव अने ब्रह्मादिक देवताओथी पण पोतानी बुद्धिना प्रभावथी आ भगवाननुं स्वरूप आवुंज छे एम वर्णन करी शकानुं नथी

तावदास्यामहं जज्ञे तत्रापि ब्रह्मवादिनाम् ॥ शुश्रूषयानुषंगेण प्राप्तोऽहं ब्रह्मपुत्रताम् ॥ ७३ ॥ धर्मस्ते गृहमेधीयो वर्णितः पापनाशनः ॥ गृहस्थो येन पदवीमंजसा न्यासिनामियात् ॥ ७४ ॥ द्यूयं नृलोके वत शूरिभागा लोकं पुनाना मुनयोऽभियंति ॥ येषां गृहानावसतीति साक्षादुरं परं ब्रह्म मनुष्यलिंगम् ॥ ७५ ॥ स वा अयं ब्रह्म महद्दिमृगं कैवल्यनिर्वाणसुखानुमृतिः ॥ प्रियः सुहृद्ः खलु मातुलेय आत्मारहणीयो विधिकुटुरुश्च ॥ ७६ ॥ न यस्य साक्षाद्वपद्मजादिभी रूपं धिया वस्तुतोपवर्णितम् ॥ मौनेन भक्त्योपशमेन वृजितः प्रसीदतामेष स सात्वतांपतिः ॥ ७७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति देवर्षिणा प्रोक्तं निशम्य भरतर्षभः ॥ वृजया मास सुप्रीतः कृष्णं च प्रेमविह्वलः ॥ ७८ ॥ कृष्णपार्थवुपामंत्र्य वृजितः प्रययौ मुनिः ॥ श्रुत्वा कृष्णं परं ब्रह्म पार्थः परमविस्मितः ॥ ७९ ॥ इति दाक्षायणीनां ते पृथग्वंशाः प्रकीर्तिताः ॥ देवासुरमनुष्याद्या लोका यत्र चराचराः ॥ ८० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे सप्तमस्कन्धे प्रन्हादानुचरिते शुधिष्ठिरनारदसंवादे सदाचारनिर्णयो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ समाप्तोऽयं सप्तमः स्कन्धः ॥ ७ ॥

अमे पण मौन, भक्ति, अने उपशमादिक साधनोथी एमनी पूजा करिये छिये. ए भक्तोना रक्षक भगवान् सर्वने प्रसन्न थजो ॥ ७७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे नारदजीनां वचनो सांभळी बहुज राजी थएला शुधिष्ठिर राजाए प्रेमथी विह्वल थईने नारदजीनी अने भगवाननी पूजा करी ॥ ७८ ॥ पूजन पामेला नारदजी, भगवाननी अने शुधिष्ठिरनी रजा लई लांथी गया. शुधिष्ठिर पण श्रीकृष्णने परब्रह्मरूप सांभळी मोटो विस्मय पाव्या ॥ ७९ ॥ आप्रमाणे दक्ष प्रजापतिनी पुत्रीओना जुदा जुदा वंश में तमने कही सांभळाय्या के जे वंशमां देव, दैत्य अने मनुष्य वगैरे तथा सघळा स्थावर-जंगम लोको उल्लन्न थयाछे ॥ ८० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना सप्तमस्कन्धनो पंदरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १५ ॥ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते सप्तमस्कंधः समाप्तः ॥

अष्टमस्कंध-वामन अने बलि-राजा.

चित्र-मे-मु.

॥अथ श्रीमद्भागवते अष्टमस्कंधः प्रारभ्यते॥

परीक्षित राजा पृच्छेत्^१.-हे गुरु ! स्वायंभुव मनुनो आ वंश के जेमां प्रजापतिओनी वंशपरंपरा चाली छे ते विस्तारथी सांभळ्यो. हवे बीजा मनु-ओना वंश कहो ॥ १ ॥ महापुरुष भगवाननां जन्म अने कर्म जे जे प्रसंगमां विद्वानोए गायां होय ते ते प्रसंगनां ते ते जन्म अने कर्म अमारी पासे कहो ॥ २ ॥ जगतनुं पालन करनार भगवाने भूतकालना मन्वंतरमां जे जे कर्मो कन्यां छे, चालता मन्वंतरमां जे जे काम करछे अने भविष्य मन्वंतरमां जे जे काम करशे ते अमारी पासे कहो ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-आ कल्पमां स्वायंभुवादिक छ मनु बीती गया छे तेओमां पेहेलो स्वायंभुवनो मन्वंतर के जेमां देवादिकनी उत्पत्ति थई छे ते तमने कही संभळाय्यो छे ॥ ४ ॥ ए मन्वंतरमां धर्म तथा ज्ञाननो उपदेश करवासारू-

ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥ राजोवाच ॥ स्वायंभुवस्येह गुरो वंशोज्यं विस्तराच्छ्रुतः ॥ यत्र विश्वसृजां सर्गो मनूनन्यान्व-
दस्व नः ॥ १ ॥ यत्र यत्र हरेर्जन्म कर्माणि च महीयसः ॥ गृणति कवयो ब्रह्मस्तानि नो वद शृण्वताम् ॥ २ ॥ यद्यस्मिन्नंतरे ब्र-
ह्मान् भगवान् विश्वभावनः ॥ कृतवान्कुरुते कर्तो ह्यतीते ज्ञागतेऽप्य वा ॥ ३ ॥ ऋषिरुवाच ॥ मनवोऽस्मिन् व्यतीताः पद् कल्ये
स्वायंसुवादयः ॥ आद्यस्ते कथितो यत्र देवादीनां च संभवः ॥ ४ ॥ आक्षत्यां देवहूत्यां च दुहित्रोस्तस्य वै मनोः ॥ धर्मज्ञानोपदे-
शार्थं भगवान्पुत्रतां गतः ॥ ५ ॥ कृतं पुरा भगवतः कपिलस्यानुवर्णितम् ॥ आख्यास्ये भगवान् यज्ञो यच्चकार कुरूद्रह ॥ ६ ॥ विरक्तः
कामभोगेषु शतरूपापतिः प्रभुः ॥ विस्मज्य राज्यं तपसे सभार्यो वनमाविशत् ॥ ७ ॥ सुनदायां वर्षशतं पर्दैकेन भुवं
स्पृशन् ॥ तथ्यमानस्तपो घोरमिदमन्वाह भारत ॥ ८ ॥ मदुरुवाच ॥ येन चेतयते विश्वं विश्वं चेतयते न यम् ॥ यो जाग-
र्ति शयानेऽस्मिन्नायं तं वेद वेद सः ॥ ९ ॥

મનુની ડીકરી આકૃતિ અને દેવહૂતિના ઉદરથી ભગવાન્ અવતાન્થ્યા હતા ॥ ૫ ॥ તેમાં દેવહૂતિના પુત્ર કપિલદેવજીનું ચરિત્ર આગલ્લ કેહેવાઈ ગયું છે. હવે હે રાજા ! આકૃતિના પુત્ર યજ્ઞભગવાને જે કામ કન્થું છે તેવિધે કહુંછું ॥ ૬ ॥ વિપયભોગમાં વૈરાગ્ય પામેલા સ્વાયંભુવ મનુ રાજ્યનો લ્યાગ કરી તપ કરવાનેમાટે શતરૂપા નામની પોતાની રાણીની સાથે વનમાં ગયા ॥ ૭ ॥ સુનંદા નદીને કાંઠે એક પગથી ધરતીપર ઉમેલા અને ઉગ્ર તપ કરતા સ્વાયંભુવ મનુ નીચેપ્રમાણે બોલતા હતા ॥ ૮ ॥ ‘જેથી જગતને ચેતના મલેછે પણ જગત્ જેને ચેતના આપતું નથી અને જગત્ સુઈ રહેછે ત્યારે પણ સાક્ષીપણાથી જે જાગેછે તે ઈશ્વરને કોઈ લોકો જાણતા નથી, પણ ઈશ્વર સર્વ લોકોને જાણેછે ॥ ૯ ॥

१. आ पहेला अध्यायमां स्वायंभुव, स्वरोचिष, उत्तम अनं तामस ए चार मनुओंनुं निरूपण करवामां आवशे.

जे कोई जगतमां उसल थएली वस्तु छे ते सर्वमां परमेश्वर व्यापी रहेल छे माटे ए ईश्वर जेटलुं आपे तेटलाथी संतोष राखवो पण कोईतुं धन लई लेवानी इच्छा करवी नहि ॥ १० ॥ जे जोया करेछे पण जेने कोई पण जोई शकतुं नथी अने जेतुं ज्ञान कदी पण बंध पडतुं नथी ते सर्व प्राणियोना अंतर्दामी अने असंग देवने भजो ॥ ११ ॥ जेने आदि, अंत, मध्य, पोतानो, परायो, अंदर के बहार कोई पण नथी अने जगतना आदि, अंत, मध्य, पोताना, पराया, अंदर अने बहार जे छे तथा जगत् जे रूप छे ते सत्य अने परिपूर्ण परमात्मा छे ॥ १२ ॥ घणां नामवाळा, सत्य, स्वयंप्रकाश, अजन्मा, निर्विकार अने जगतरूप जेनो देह छे एवा ते ईश्वर पोतानी शक्तिरूप मायाथी आ जगतनी सृष्टि, स्थिति अने प्रलय करेछे अने विद्याथी मायानो त्याग करी निष्क्रिय धईने रहेछे ॥ १३ ॥ एटलामाटे ऋषिओ पण मोक्ष पामवानेमाटे प्रथमथी कर्म करेछे; केम के

आत्मावास्यमिदं विश्वं यत्किञ्चिज्जगत्यां जगत् ॥ तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनम् ॥ १० ॥ यं न पश्यति पश्यंतं च-
क्षुर्यस्य न रिप्यति ॥ तं श्रुतनिलयं देवं सुपर्णमुपधावत ॥ ११ ॥ न यस्याद्यंतौ मध्यं च स्वः परो नांतरं बहिः ॥ विश्वस्यामूनि
यद्यस्माद्विश्वं च तदहतं महत् ॥ १२ ॥ स विश्वकायः पुरुहूत ईशः सत्यः स्वयंज्योतिरजः पुराणः ॥ धत्तेऽस्य जन्माद्यजयात्मश-
क्त्या तां विद्ययोदस्य निरीह आस्ते ॥ १३ ॥ अथाग्रे ऋषयः कर्माणीहंते कर्महेतवे ॥ इहमानो हि पुरुषः प्रायोऽजीहां प्रपद्यते ॥ १४ ॥
ईहते भगवानीशो न हि तत्र विषज्जते ॥ आललाभेन पूर्णार्थो नावसीदंति येऽजु तम् ॥ १५ ॥ तमीहमानं निरहंकृतं बुधं निरा-
शिषं पूर्णमनन्यचोदितम् ॥ नृन् शिक्षयंतं निजवर्त्मसंस्थितं प्रभुं प्रपद्येऽखिलधर्मभावनम् ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति मं-
त्रोपनिषदं व्याहरंतं समाहितम् ॥ दृष्ट्वाऽसुरा यातुधाना जग्धुमभ्यद्रवन् क्षुधा ॥ १७ ॥ तांस्तथाऽवसितान्वीक्ष्य यज्ञः सर्वगतो
हरिः ॥ यामैः परिवृतो देवैर्हत्वाऽशासत्रिविष्टम् ॥ १८ ॥

कर्म करनार माणस घणुं करीने अंते कर्मरहित थायछे ॥ १४ ॥ स्वरूपना लाभार्थीज पूर्ण काम रहेनार ईश्वर भगवान्, कर्म करेछे तोपण तेमां बंधाता नथी; एटलामाटे जेओ ईश्वरने अनुसरेछे तेओ पण कर्मथी बंधाता नथी ॥ १५ ॥ कर्म करतां छतां पण निरहंकार रहेनार, सर्वज्ञ, काम-
नारहित, परिपूर्ण, बीजाए नहि जोडेला, पोताना आचरणथी लोकाने शीखामण देता, मनुष्य अवतारने घटे एवा मार्गमां रहेनार, अने सर्व धर्मोने प्रवर्त्तावनार ते ईश्वरने शरणे जाऊछुं ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे समाधिमां पण मंत्रोना रहस्यने बोलता स्वायंभुव मनुने परवश थएला जाणी दैत्यो अने राक्षसो भूखथी तेने खावा दोड्या ॥ १७ ॥ ए लोकाने एवी धारणा जाणी याम नामना देवताओथी बीटाएला, सर्वव्यापक यज्ञावतार भगवाने तेओने मारी स्वर्गनुं राज्य कचुं ॥ १८ ॥

[આ પેહેલા મન્વંતરમાં ઇંદ્ર અને ભગવાનનો અવતાર એ બે એકજ છે.] અમિનો પુત્ર સ્વારોચિષ્ નામનો બીજો મનુ થયો. યુમાન, સુષેણ અને રો-ચિષ્માન્ વગેરે તેના પુત્રો થયા ॥ ૧૯ ॥ એ મન્વંતરમાં રોચન નામનો ઇંદ્ર હતો, તુષિતાદિક દેવતાઓ હતા અને ઈર્જ તથા સ્તંભ વગેરે બ્રહ્મવાદિઓ સસર્ષિ થયા હતા ॥ ૨૦ ॥ વેદશિરા નામના ઋષિની તુષિતા નામની સ્ત્રી હતી તેના ઉદરથી વિભુ એવા નામથી પ્રભ્યાત ભગવાનનો અવતાર થયો હતો ॥ ૨૧ ॥ વ્રતને ધરનારા અઠ્યાશી હજાર જે ઋષિઓ હતા તેઓ કુમારપણથીજ બ્રહ્મચર્ય પાલનાર વિભુ ભગવાન્ પાસેથી નિયમો શીખ્યા હતા ॥ ૨૨ ॥ પ્રિયવ્રતનો દીકરો ઉત્તમ ત્રીજો મનુ થયો. પવન, સંજય અને યજ્ઞહોત્ર વગેરે તેના પુત્રો હતા ॥ ૨૩ ॥ વસિષ્ઠ મુનિના પ્રમદ વગેરે પુત્રો સસર્ષિ થયા હતા. સત્ય, વેદશ્રુત અને ભદ્ર નામના દેવતાઓ હતા અને સત્યજિત્ નામનો ઇંદ્ર હતો ॥ ૨૪ ॥ ધર્મની સૂત્રત નામની સ્ત્રીમાં સત્યવ્રત

સ્વારોચિષો દ્વિતીયસ્તુ મનુર્એ: સુતોઽભવત્ ॥ યુમત્સુષેણરોચિષ્મત્પ્રમુસ્વાસ્તસ્ય ચાલ્મજા: ॥ ૧૯ ॥ તન્નૈદ્રો રોચનસ્વાસીદિવાશ્ર તુષિ-તાદય: ॥ ઈર્જસ્તંભાદય: સપ્ત ઋષયો બ્રહ્મવાદિન: ॥ ૨૦ ॥ ઋષેસ્તુ વેદશિરસસ્તુષિતા નામ પલ્પ્યશ્રુત્ ॥ તસ્યાં જજ્ઞે તતો દેવો વિશ્વરિત્યભિવિશ્રુત: ॥ ૨૧ ॥ અષ્ટાશીતિસહસ્રાણિ મુનયો યે ધૃતવ્રતા: ॥ અન્વાશિક્ષન્ વ્રતં તસ્ય કૌમારે બ્રહ્મચારિણ: ॥ ૨૨ ॥ તૃતીય ઉત્તમો નામ પ્રિયવ્રતસુતો મનુ: ॥ પવન: સંજયો યજ્ઞહોત્રાધ્યાસ્તસુતા નૃપ ॥ ૨૩ ॥ વસિષ્ઠતનયા: સપ્ત ઋષય: પ્રમદાદય: ॥ સત્યા વેદશ્રુતા ભદ્રા દેવા ઇંદ્રસ્તુ સત્યજિત્ ॥ ૨૪ ॥ ધર્મસ્ય સૂત્રતાયાં તુ ભગવાન્ પુરુષોત્તમ: ॥ સત્યસેન ઇતિ ક્થ્યાતો જાત: સત્ય-વ્રતૈ: સહ ॥ ૨૫ ॥ સૌઽનૃતવ્રતદુ:શીલાનસતો યક્ષરાક્ષસાન્ ॥ શ્રુતકુહો ભૂતગણંસ્વધીત્સત્યજિત્સત્સ: ॥ ૨૬ ॥ ચતુર્થ ઉ-ત્તમમ્રાતા મનુર્નામ્ના ચ તામસ: ॥ પૃથુ: ક્થ્યાતિર્નર: કેતુરિત્યાદ્યા દશ તત્સુતા: ॥ ૨૭ ॥ સત્યકા હરયો વીરા દેવાસ્ત્રિ-શિશ્વ ઈશ્વર: ॥ જ્યોતિર્ધર્માદય: સપ્ત ઋષયસ્તામસૈઽત્તરે ॥ ૨૮ ॥ દેવા વૈ ધૃતયો નામ વિદ્યુતેસ્તનયા નૃપ ॥ નષ્ટા: કાલેન યૈર્વેદા વિદ્યુતા: સ્વેન તેજસા ॥ ૨૯ ॥

નામના પુરુષોની સાથે સત્યસેન નામે ભગવાનનો અવતાર થયો હતો ॥ ૨૫ ॥ એ ભગવાનને ઇંદ્રની સહાયતા કરીને દુષ્ટ કર્મ કરનાર, ઘોટાબોલા અને સ્વભાવવાળા યક્ષ-રાક્ષસોને અને પ્રાણિયોનો દ્રોહ કરનારા ભૂતલોકોને માન્યા હતા ॥ ૨૬ ॥ ઉત્તમનો ભાઈ તામસ નામનો ચોથો મ-નુ થયો. પૃથુ, ક્થ્યાતિ, નર અને કેતુ ઇત્યાદિક દશ તેના પુત્રો હતા ॥ ૨૭ ॥ સત્ય, હરિ, અને વીર એવા નામના દેવતાઓ હતા. ત્રિશિશ્વ નામે ઇંદ્ર હતો. જ્યોતિર્ધર્મ વગેરે સાત ઋષિયો હતા ॥ ૨૮ ॥ ત્રિદ્યુતિના દીકરા વૈદ્યુતિ એવા નામના ત્રીજા દેવતાઓ પણ હતા કે જેઓએ કાલગતિથી નાશ પામેલા વેદોનું પોતાની શક્તિથી ધારણ કર્યું હતું ॥ ૨૯ ॥

ए मन्वंतरमां पण हरिणी नामनी हरिमेधानी स्त्रीमां 'हरि' एव नामे भगवाननो अवतार थयो हतो अने तेणे गजेंद्रने [मोठा हार्थाने] झुड्डी छोडाव्यो हतो ॥ ३० ॥ परीक्षित राजा पृच्छेछे.-हे शुक्रदेवजी ! झुडे गळेल्या गजेंद्रने हरिभगवाने जेवी रीते मुकाव्यो ते कथा सांभळवाने अमे इच्छिये छिये ॥ ३१ ॥ जे जे कथासां उत्तमश्लोक भगवाननुं वर्णन आवे ते ते कथा महापवित्र, धन्य, सुख आपनार अने शुभ होयछे ॥ ३२ ॥ सूत कहेछे.-हे शौनकादिक मुनिओ ! अनशन व्रत लईने वेटेला परीक्षित राजाए एप्रमाणे कथा केहेवानी प्रेरणा करतां, सभासां सांभळता मुनियोवचे ए राजानां वस्त्राण करी शुक्रदेवजी प्रीतिथी नीचेप्रमाणे बोल्या ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो पेहेलो अध्याय

तत्रापि जज्ञे भगवान् हरिण्यां हरिमेधसः ॥ हरिरित्याहतो येन गजेंद्रो मोचितो ग्रहात् ॥ ३० ॥ राजोवाच ॥ ॥ वादरायण एतत्ते श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ हरिर्यथा गजपतिं ग्राह्यस्तमममुचत् ॥ ३१ ॥ तत्कथासु महत्पुण्यं धन्यं स्वस्त्ययनं शुभम् ॥ यत्र यत्रोत्तमश्लोको भगवान् गीयते हरिः ॥ ३२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ परीक्षितेवं स तु वादरायणिः प्रायोपविष्टेन कथासु चोदितः ॥ उवाच विप्राः प्रतिनंद्य पार्थिवं मुदा मुनीनां सदसि स्म शृण्वताम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे मन्वंतरावतारिते प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ आसीद्विरवो राजंस्त्रिकूट इति विश्रुतः ॥ क्षीरोदेनावृतः श्रीमान् योजनानयुतमुच्छ्रितः ॥ १ ॥ तावता विस्तृतः पर्यक् त्रिभिः शृंगैः पयोनिधिम् ॥ दिशः स्वं रोचयन्नास्ते रौप्यायसहिरण्मयैः ॥ २ ॥ अन्यैश्च ककुभः सर्वा रत्नधातुविविचित्रैः ॥ नानाद्रुमलतागुल्मैर्निर्घोषैर्निर्झरांभसाम् ॥ ३ ॥ स चावनिज्यमानांभिः समंतात्पयऊर्भिभिः ॥ करोति श्यामलां भूमिं हरिन्मरकताश्मभिः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

संपूर्ण ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-हे राजा ! क्षीरसागराची वीटाएलो 'त्रिकूट' एवा नामाची प्रख्यात एक मोटो पर्वत हतो. ए पर्वत ऊंचाइम दश हजार योजननो हतो अने फरती पोहोळाईमां पण तेवडोज हतो. रूपां, लोडां अने सोनानां त्रण शिखरोथी समुद्र, दिशाओ अने आकाशने शोभावतो हतो ॥ १ ॥ २ ॥ रत्न अने धातुओथी विचित्र लागतां वीजां शिखरोथी, अनेक प्रकारनां झाड, लता अने गुच्छोथी तथा पाणीनां झरणांओना शब्दोथी सघळी दिशाओने शोभावतो हतो ॥ ३ ॥ चारकोर दूधना मोजाओथी तेनां मूल धोवातां हतां. तेजस्वी मरकतमणिओथी पृथ्वीने श्याम करतो हतो ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

१ आ बीजा अध्यायमां हाथणीओनी साथे क्रीडा करता अने दैवगतिथी झुडे पकडेला गजेंद्रे भगवाननुं स्मरण कऱ्नुं, ए कथा केहेवामां आवशे.

સિદ્ધ, ચારણ, ગંધર્વ, વિદ્યાધર, મોટા નાગ, કિન્નર અને અપ્સરાઓ ક્રીડા કરવાનેમાટે તેની ગુફાઓને સેવતાં હતાં ॥ ૫ ॥ કિન્નર વગેરેનાં ગાય-
નના શબ્દોથી તેની ગુફાઓ ગાજતી હતી, તેઓને પોતાના શત્રુ જાણી અસહનતાથી સિંહ, સામી ગર્જના કરતા હતા ॥ ૬ ॥ વગડાનાં અનેક જા-
તનાં પશુઓના સમૂહોની ભીડવાળી ગુફાઓથી એ પર્વત શોભતો હતો. વિચિત્ર વૃક્ષવાળા દેવતાઈ વગીચાઓમાં પક્ષીઓ મધુર સ્વરથી બોલતાં હતાં
॥ ૭ ॥ નદી અને તળાવોમાં સ્વચ્છ જલ મન્યાં હતાં. કિનારાઓમાં મણિજેવી રેતી હતી. દેવતાઓની સ્ત્રિયોના તેઓમાં નહાવાનેલીધે જલ અને પવન
સુગંધી બની રહ્યાં હતાં ॥ ૮ ॥ એ પર્વતના એક ભાગમાં મહાત્મા વરુણદેવની ‘ઋતુમત્’ એવા નામની વાડી હતી. તેમાં દેવતાઓની સ્ત્રિયો રમતી
હતી. દિવ્ય અને જોઓમાં નિરંતર ફૂલ-ફલ પેદા થતાં હતાં એવાં વૃક્ષોથી તે વાડી ચારેકોર શોભી રહી હતી ॥ ૯ ॥ મંદાર, પારિજાત, પાટલા,

સિદ્ધચારણગંધર્વવિદ્યાધરમહોર્ગૈઃ ॥ કિન્નરૈર્અપ્સરોભિશ્ચ કીડાદ્વિષ્ટકંદરઃ ॥ ૫ ॥ યત્ર સંગીતસન્નાદૈર્નદદુહમર્ષયા ॥ અભિગર્જતિ
હરયઃ શ્લઘિનઃ પરશંકયા ॥ ૬ ॥ નાનારણ્યપશુત્રાતસંકુલદ્રોણ્યલંકૃતઃ ॥ ચિત્રદ્રુમસુરોદ્યાનકલકંઠવિહંગમઃ ॥ ૭ ॥ સરિત્સરોભિ
ચ્છોદૈઃ પુલિનૈર્મણિવાલૈકૈઃ ॥ દેવસ્રીમજ્જનામોદસૌરભાંબ્વનિર્લેયુતઃ ॥ ૮ ॥ તસ્ય દ્રોણ્યાં ભગવતો વરુણસ્ય મહાસનઃ ॥ ઉદ્યાનમૃતુ-
મન્નામ આકીડં સુરયોષિતામ્ ॥ સર્વતોઽલંકૃતં દિવ્યૈર્નિત્યં પુષ્પફલદ્રુમૈઃ ॥ ૯ ॥ મંદારૈઃ પારિજાતૈશ્ચ પાટલાશોકચંપકૈઃ ॥ ચૂતૈઃ
પ્રિયાલૈઃ પનસૌરગૌરગ્રામ્રાતૈરપિ ॥ ૧૦ ॥ ઋતુકૈર્નાલિકૈરેશ્ચ સર્જૈર્ત્રિજપૂરકૈઃ ॥ મધૂકૈઃ સાલતાલૈશ્ચ તમાલૈરસનાર્જુનૈઃ ॥ ૧૧ ॥
અરિષ્ઠાદુંબરપ્લસૈવૈઃ ॥ કિંશુકચંદનૈઃ ॥ પિત્તુમૈદૈઃ કોવિદારૈઃ સરલૈઃ સુરદારાભિઃ ॥ ૧૨ ॥ દ્રાક્ષેશ્ચુરંભાંજંબૂભિર્વદર્યક્ષામયામલૈઃ ॥
વિભ્વૈઃ કપિત્થૈર્જંબીરૈર્વૃતો મહાતકાદિભિઃ ॥ ૧૩ ॥ તસ્મિન્સરઃ સુવિપુલં લસત્કાંચનપંકજમ્ ॥ કુમુદોત્પલકલ્હારશતપ-
ત્રશ્રિયોર્જિતમ્ ॥ મત્તપદપદનિર્દુષ્ટં શકુંતૈશ્ચ કલસૈનૈઃ ॥ ૧૪ ॥ હંસકારંડવાકીર્ણં ચક્રાહૈઃ સારસૈરપિ ॥ જલકુક્કુટકોયઞ્ચિ-
દાત્મહકુલકૂજિતમ્ ॥ ૧૫ ॥

આસોપાલવ, ચંપક, આંબા, રાણ, ફનસ, આમ્ર, આમ્રાતક, સોપારી, નાલીયરી, સ્વજુરી, વીજોરાં, મહુડાં, સાલ, તાલ, તમાલ, અસન, આંજળિયા,
અરીઠા, ઝમરા, પીપલ, વડ, સાવરા, ચંદન, લીંબડા, કોવિદાર, સરલ, દેવદાર, ધ્રાસ, શેલડી, કેલ, જાંબુ, ચોરડી, વેહેડાં, હરડે, આંબલાં, ચીલી,
કોઠ, લીંબુ, અને ભીલામા વગેરેનાં વૃક્ષો છાઈ રહ્યાં હતાં ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ એ વાડીમાં મોટું અને શોભતાં સોનેરી કમલવાળું એક ત-
લાવ હતું. તેમાં કુમુદ, ઉત્પલ, કલ્હાર અને શતપત્ર જાતનાં કમલોની ભારે શોભા હતી. મદોન્મત્ત ઝમરાઓ ઝૂંકાર કરતા હતા. પક્ષીઓ સુંદર
શબ્દો કરતાં હતાં ॥ ૧૪ ॥ હંસ, કારંડવ, ચક્રવાક, સારસ, જલકુકડી, કોયટિ અને વૈષ્યાઓનાં ટોળાં શબ્દ કરી રહ્યાં હતાં ॥ ૧૫ ॥

माछलां अने काचत्राओना संचारथी चलायमान थतां कमलोनी रज जलमां चारैकोर फेलाई रही हती. कदंब, नेतर, नल, आसोपालत्र, वंजुल, कुंद, कांटाअशरीया, नीप, सरसडा, इंद्रजव, इंगोरियां, कुब्जक, सोनेरी जुइ, नाग तथा पुन्नागनी जातिओ, मल्लिका, शतपत्र, माघवी, जालक अने बीजां पण किनारामां उत्पन्न थएलां अने सघळी ऋतुओमां फूल-फलनी संपत्तिवाळां वृक्षोथी ए तळाव बहुज शोभी रहुं हतुं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ एक दिवसे ए पर्वतना वनमां रेहेनारो एक मोटो हाथी [गजेंद्र] हाथणीओनी साथे फरतां फरतां गरमीने शांत करवा ए तळाव तरफ चाल्यो. मार्गमां कांटाळां वृक्षो, पोला बांस, नेतर, मोटां जाळां, अने बीजां वृक्षोने पण भांगतो जतो हतो ॥ १९ ॥ सिंह, हाथीओ, बाघ वगैरे, सर्प, मृग, गैंडा, मोटा नाग, गौरमृग, कालियार, शरभ, चमरी, नहार, सुवर, पाडा, रीछ, शेळा, वानरा, कुतरा, अने मांकडां तो ए गजेंद्रना गंधीज

मत्स्यकच्छपसंचारचल्पद्वारजःपयः ॥ कदंबवेतसनलनीपवंजुलकैर्द्वृतम् ॥ १६ ॥ कुंदैः कुरवकाशकैः शिरीषैः कुटजैर्गुदैः ॥ कुजकैः स्वर्णयूथीभिर्नागपुन्नागजातिभिः ॥ १७ ॥ मल्लिकाशतपत्रैश्च माधवीजालकादिभिः ॥ शोभितं तीरजैश्चान्यैर्नित्यतुभिरलं दुमैः ॥ १८ ॥ तत्रैकदा तद्विरिकाननाश्रयः करेणुभिर्वारणयूथपश्रन् ॥ सकंटकान्कीचकवेणुवेत्रवद्विशालयुलं प्ररुजन् वनस्पतीन् ॥ १९ ॥ यद्वंधमात्राद्धरयो गजेंद्रा व्याघ्रादयो व्यालमृगाश्च सद्गाः ॥ महोरगाश्चापि भयाद्भवन्ति सगौरकृष्णाः शरभाश्चमर्यः ॥ २० ॥ वृका वराहा महिषैश्शल्या गोपुच्छसालावृकमर्कटाश्च ॥ अन्यत्र क्षुद्रा हरिणाः शशादयश्चरंस्वभीता यदनुग्रहेण ॥ २१ ॥ स घर्मत-
सः करिभिः करेणुभिर्वृतो मदच्युत्कलभैरनुदुतः ॥ गिरिं गरिम्णा परितः प्रकंपयन्निषेव्यमाणोऽलिकुलैर्मदानैः ॥ २२ ॥ सरोजनि-
लं पंकजरेणुरूपितं जिघ्रन्निद्रान्मदविह्वलेक्षणः ॥ वृतः स्वयूथेन तृषादितेन तत्सरोवराम्याशमथागमदुतम् ॥ २३ ॥ वि-
गाह्य तस्मिन्नमृतांबुनिर्मलं हेमारविंदोत्पलरेणुवासितम् ॥ पपौ निकामं निजपुष्करोद्भूतमालानमद्भिः स्तपयन् गतक्लमः ॥ २४ ॥

बीकनां मान्यां भागी जतां हतां. ससलां अने साधारण मृग वगैरे बीजां क्षुद्र प्राणियो ए गजेंद्रना अनुग्रहथीज बीजा स्थलोमां निर्भय थईने फरतां हतां ॥ २० ॥ २१ ॥ हाथीओ अने हाथणीओथी वीटाएलो, मद झरतो, पोताना भारथी चारैकोर पर्वतने धुजावतो, मद खानारा भ्रमराओथी घेराएलो, मदथी विव्हल नेत्रवाळो अने घणां बच्चां जेनी पछवाडे चाल्यां आवतां हतां एवो गजेंद्र, दूरथी कमलनी रजनी सुगंधिवाळा पवनने सुंधी, पोताना तरस्यां टोळाने साथे लई तुरत ते तळावनी पासे आव्यो ॥ २२ ॥ २३ ॥ तळावमां पडीने सोनेरी कमल तथा उत्पलनी रजनी सुगंधिवाळां, निर्मल अने अमृतजेवां मीठां जलने पोतानी सुंदमां भरिने खूब पीवा लाग्यो अने जलथी पोताना शरीरने नवराववा लाग्यो. आम करवाथी तेनो सघळो पीरश्रम मटी गयो ॥ २४ ॥

पोतानी सुंढथी उपाडेलं पाणी उडाडीने दयापूर्वक, गृहस्थनी पेटे हाथणीओने अने बच्चांओने नवरावता, पाणी पाता, अने भगवाननी मायाथी मोह पामेला ए मदोन्मत्त हाथीए पोताने माथे कष्ट चाल्युं आवेछे ते जाण्युं नहि ॥ २५ ॥ हे राजा ! ए तळावमां दैवे मोकलेला कोई बलवान् झूडे क्रोधथी ए हाथीनो पग झाली लीधो. आ प्रमाणे यदृच्छाथी कष्ट पामेला ए बलवान् गजेंद्रे पोतातुं जोर चाल्युं त्यांघुथी पराक्रम कच्युं ॥ २६ ॥ एप्रमाणे आतुर थएला अने जोराता झूडें खेंचाता ए गजेंद्रने रांक बनेली हाथणीओ अने पडखे उमेला बीजा हाथीओ पण बहार कहाडी नहि शकतां केवळ चीसो पाडवा लाग्यां ॥ २७ ॥ गजेंद्र बहार खेंचेछे अने झूड अंदर खेंचेछे एप्रमाणे बन्ने बलवाळां जानवरोने लडतां लडतां हजार वर्ष नीकळी गयां ते जोइने देवताओ आश्रय मानवा लाग्या ॥ २८ ॥ पळी जलमां खेंचाता अने पीडा पामता गजेंद्रनां उस्ताह, बल, अने इंद्रियोनी शक्ति

स्वपुकरेणोद्धृतसीकरांभुभिर्निपाययन् संस्त्रपयन्यथा गृही ॥ घृणी करेणूः कलभांश्च दुर्मदो नाचष्ट कृच्छ्रं कृपणोऽजमायया ॥ २५ ॥ तं तत्र कश्चिन्नृप दैवचोदितो ग्राहो वलीयांश्चरणे रुषाऽग्रहीत ॥ यदृच्छयैवं व्यसनं गतो गजो यथाबलं सोऽतिबलो विचक्रमे ॥ २६ ॥ तथातुरं यूथपतिं करेणवो विकृष्यमाणं तरसा वलीयसा ॥ विभुकुशुर्दीनधियोऽपरे गजाः पार्ष्णिग्रहास्तारयितुं न चाशक-
न् ॥ २७ ॥ नियुध्यतोरेवमिभेंद्रनक्रयोर्विकर्षतोरेतरतो वहिर्मियः ॥ समाः सहस्रं व्यगमन्महीपते सप्राणयोश्चित्रममंसतामराः ॥ २८ ॥ ततो गजेंद्रस्य मनो बलौजसां कालेन दीर्घेण महानभूद्वयः ॥ विकृष्यमाणस्य जलेऽवसीदतो विपर्ययोऽभूत्सकलं ज-
लौकसः ॥ २९ ॥ इत्थं गजेंद्रः स यदाप संकटं प्राणस्य देही विवशो यदृच्छया ॥ अपारयन्नालविमोक्षणे चिरं दय्याविमां बुद्धिम-
थाभ्यपद्यत ॥ ३० ॥ नमामिमे ज्ञातय आतुरं गजाः कुतः करिण्यः प्रभवति मोचितुम् ॥ ग्राहेण पाशेन विधातुरावृतोऽप्यहं च
तं यामि परं परायणम् ॥ ३१ ॥ यः कश्चनेशो बलिनोऽतकोरात् प्रचंडवेगादभिधावतो भृशम् ॥ भीतं प्रपन्नं परिपाति यद्रयान्मृत्युः
प्रधावत्यरणं तमीमहि ॥ ३२ ॥

घणे काले बहुज ओळां थई गयां अने झूडनां उस्ताह वंगरे वधी गयां ॥ २९ ॥ अप्रमाणे यदृच्छाथी परवश थएलो ए गजेंद्र, ज्यारे प्राणना संकटमां पडी गयो ल्यारे पोताना छूटकारानो कोई उपाय नहि रेहेतां तेणे विचार कच्यो अने विचार करतां तेने नीचेप्रमाणे बुद्धि आवी ॥ ३० ॥ आ मारा नातीला हाथीओ मने छोडावी शकता नथी ल्यारे हाथणीओ तो क्यांथीज छोडावी शके ? हुं पोताथी पण छूटी शकतो नथी. केम के आ झुडरूपी केवल विधा-
ताना पाशथी घेराएलो छूं, माटे परमेश्वर के जे ब्रह्मादिकना पण आश्रयरूप छे तेने शरणे जाउंछूं ॥ ३१ ॥ प्रचंड वेगवाळा, अने बहुज दोडता बलवा-
न् कालरूप सर्पथी बीनेला शरणागत जननी जे कोई ईश्वर रक्षा करेछे अने जेनी बीकथी मृत्यु चारेकोर दोड्या करेछे ते ईश्वरने शरणे जाउंछूं ॥ ३२ ॥

જે ભગવાનમાં જન્મ, કર્મ, નામ, રૂપ, ગુણ કે દોષ કાંઈ પણ નથી તોપણ જે ભગવાન લોકોનાં જન્મ અને નાશને માટે પોતાની માયાથી સમયે સમયે એ જન્માદિકનો સ્વીકાર કરેછે તે ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૮ ॥ પરમેશ્વર, પરબ્રહ્મ, અનંત શક્તિવાળા, રૂપરહિત, ઘણાં રૂપવાળા અને અદ્ભુત કર્મ કરનાર તે ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૯ ॥ બીજા પ્રકાશથી નહિ જળાતા, સાક્ષી, પરમાત્મા અને વાણી, મન તથા ચિત્તની વૃત્તિ-ઓ જેને પોહોંચી શકતી નથી તે ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૦ ॥ મોક્ષના સ્વામી, મોક્ષસંબંધી આનંદના અનુભવરૂપ અને વિદ્વાન્લોકો જેને શુદ્ધ સંન્યાસથી પામેછે એવા ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૧ ॥ શાંત, ધોર અને મૂઢપણથી સત્વાદિક ગુણોના ધર્મોને અનુસરનાર, મેદરહિત, સમ અને જ્ઞાનમય ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૨ ॥ જે તેમ જીવરૂપ, જીવના મૂલરૂપ, સર્વના સ્વામી, માયાના પણ કારણરૂપ અને સર્વના

ન વિદ્યતે યસ્ય ચ જન્મ કર્મ વા ન નામરૂપે ગુણદોષ એવ વા ॥ તથાપિ લોકાપ્યયસંભવાય યઃ સ્વામાય તાન્યનુકાલમૃચ્છતિ ॥ ૮ ॥ તસ્મૈ નમઃ પેરેશાય બ્રહ્મણેઽન્તશક્તયે ॥ અરૂપાયોરૂપાય નમ આશ્રયકર્મણે ॥ ૯ ॥ નમ આત્મપ્રદીપાય સાક્ષિણે પરમાત્મ-ને ॥ નમો ગિરાં વિદૂરાય મનસશ્ચેતસામપિ ॥ ૧૦ ॥ સત્વેન પ્રતિલભ્યાય નૈષ્કર્મ્યેણ વિપશ્ચિતા ॥ નમઃ કૈવલ્યનાથાય નિર્વાણસુ-સ્વસંવિદે ॥ ૧૧ ॥ નમઃ શાંતાય ધોરાય મૂઢાય ગુણધર્મિણે ॥ નિર્વિશેષાય સામ્યાય નમો જ્ઞાનધનાય ચ ॥ ૧૨ ॥ ક્ષેત્રજ્ઞાય નમસ્તુ-ભ્યં સર્વોચ્ચક્ષાય સાક્ષિણે ॥ પુરુષાયાત્મમૂળાય મૂલપ્રકૃતયે નમઃ ॥ ૧૩ ॥ સર્વેન્દ્રિયગુણદ્રેષ્ટ્રે સર્વપ્રત્યયહેતવે ॥ અસતા છાયયોક્તાય સદાભાસાય તે નમઃ ॥ ૧૪ ॥ નમો નમસ્તેઽસિલકારણાય નિષ્કારણાદ્ભુતકારણાય ॥ સર્વાંગમાન્નાયમદ્ધર્ણવાય નમો-ઽપવર્ગાય પરાયણાય ॥ ૧૫ ॥ ગુણારણિચ્છન્નચિદ્રૂપાય તત્ક્ષોભવિસ્ફર્જિતમાનસાય ॥ નૈષ્કર્મ્યભાવેન વિવર્જિતાગમસ્વયંપ્ર-કાશાય નમસ્કરોમિ ॥ ૧૬ ॥

સાક્ષી છો તેમને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૩ ॥ સર્વે દંદ્રિયોના વિષયોને જાણનાર, પ્રતિબિંબ જેમ બિંબને જળાવેછે તેમ મિથ્યાભૂત અહંકારાદિક જેને જળાવેછે એવા અને એપ્રમાણેજ દંદ્રિયોની વૃત્તિથી જળાતા તથા પદાર્થમાત્રમાં સત્વરૂપથી ભાસતા આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૪ ॥ આપ કે જે સર્વના કારણરૂપ, પોતે કારણરહિત, સર્વના કારણરૂપ છતાં પણ નિર્વિકાર, સર્વ શાસ્ત્રો અને વેદોના મહાસાગરરૂપ, મોક્ષરૂપ અને ઉત્તમ લોકો-ના આશ્રયરૂપ છો તેમને વારંવાર પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૫ ॥ જે આપ ગુણરૂપ અરણિથી ઢંકાણા જ્ઞાનધિરૂપ છો, જે આપનું મન સૃષ્ટિના આરંભમાં ગુણોના ક્ષોભથી બહિર્વૃત્તિવાળું થાયછે તથા જે આપ આત્મસ્વરૂપની ભાવનાથી વિધિ-નિષેધનો ત્યાગ કરનારા જ્ઞાનીલોકોને પોતાની મેલેજ પ્રકા-શો છો તેમને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૧૬ ॥

હું જેવા શરણાગત જીવોને અવિધારૂપી પાશથી છોડાવનાર, મુક્ત, ઘળી દયાવાળા, દયા કરવામાં આલસ્ય નહિ કરનારા, પરિચ્છેદ [માપ] રહિત અને પોતાના અંતર્યામી રૂપથી સર્વ ગ્રાણિયોના મનમાં જળાતા સાક્ષીરૂપ આપ ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૭ ॥ આપ કે જે દેહ, પુત્ર, સગાં, ઘર, ધન તથા લોકોમાં આસક્તિ ધરાવનારાઓથી પામી શકાતા નથી, ગુણના સંગથી રહિત છો, દેહાદિકમાં આસક્તિ છોડી દેનારાઓ પોતાના હૃદયમાં ચિંતવેલા છો અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છો તે આપ ईશ્વર ભગવાનને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૧૮ ॥ ધર્મ, કામ, અર્થ અને મોક્ષની ઇચ્છાથી જેને મજનારાઓને મનોવાંછિત ફલ મળેછે એટલુંજ નહિ પણ મનમાં નહિ ધારેલાં મુલ્ક અને અમર દેહ પણ મળેછે તે દયાલુ ईશ્વર મારો છૂટકારો કરો ॥ ૧૯ ॥ સર્વજ્ઞ પુરુષોની સેવા કરનારા જેના સાચા ભક્તો कोई પણ પદાર્થને ઇચ્છતા નથી પણ મહામંગલરૂપ તથા અદ્ભુત ચરિત્રનું ગાયન કરવાથીજ આ-

માદચ્છપન્નપથુપાશવિમોક્ષણાય મુક્તાય ધૂરિકરુણાય નમોઽલ્યાય ॥ સ્વાંશેન સર્વતતુઘ્નમનસિ પ્રતીતપ્રત્યગ્દ્રશો ભગવતે વૃહતે નમસ્તે ॥ ૧૭ ॥ આત્માલજાસદૃહવિત્તજનેષુ સત્કૈર્દુષ્પાપણાય ગુણસંગવિવર્જિતાય ॥ મુક્તાભિઃ સ્વહૃદયે પરિભાવિતાય જ્ઞાનાત્સને ભગવતે નમ ईશ્વરાય ॥ ૧૮ ॥ યં ધર્મકામાર્થવિમુક્તિકામા મજંતે ઇશં ગતિમાપ્નુવંતિ ॥ કિં ત્વાશિષો રાત્યપિ દેહ-મવ્યયં કરોતુ મેઽદ્વદ્યો વિમોક્ષણમ્ ॥ ૧૯ ॥ એકાંતિનો યસ્ય ન કંચનાર્થવાંછંતિ એ વૈ ભગવત્પપન્નાઃ ॥ અત્યદ્ભુતં તચ્ચરિતં સુમંગલં ગાયંત આનંદસમુદ્રમન્નાઃ ॥ ૨૦ ॥ તમક્ષરં બ્રહ્મ પરં પરેશમવ્યક્તમાધ્યાલિકયોગગમ્યમ્ ॥ અતીંદ્રિયં સૂક્ષ્મમિવાતિદૂર-મનંતમાદ્યં પરિપૂર્ણમીદે ॥ ૨૧ ॥ યસ્ય બ્રહ્માદયો દેવા વેદા લોકાશ્રારચરાઃ ॥ નામરૂપવિભેદેન ફલવ્યા ચ કલ્યા કૃ-તાઃ ॥ ૨૨ ॥ યથાર્ચિષોઽજેઃ સવિતુર્ગમસ્તયો નિર્યાંતિ સંયાંત્યસકૃત્ સ્વરોચિષઃ ॥ તથા યતોઽયં ગુણસંપ્રવાહો બુદ્ધિર્મનઃ સ્વાનિ શરીરસર્ગાઃ ॥ ૨૩ ॥

નંદના સમુદ્રમાં ડુબેલા રહેછે તે ईશ્વર કે જે પરબ્રહ્મા, પરમેશ્વર, અપ્રકટ, આત્માવિચારથી જળાય એવા, ઇંદ્રિયોથી અગમ્ય, સૂક્ષ્મ, અત્યંત દૂર જેવા, અનંત, આદ્ય અને પરિપૂર્ણ છે તેમની સ્તુતિ કરુંછું ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ બ્રહ્માદિક દેવ, વેદ અને સ્થાવર-જંગમ લોકો નામરૂપના ભેદથી જેના અલ્પ અંશમાંથી બનેલા છે તે ईશ્વર જય પામો ॥ ૨૨ ॥ જેમ અગ્નિની જ્વાલાઓ અગ્નિમાંથી નીકળેછે અને અગ્નિમાંજ પ્રવેશ કરેછે અને જેમ સૂર્યનાં કિ-રણો સૂર્યમાંથી નીકળેછે અને સૂર્યમાંજ પ્રવેશ કરેછે, એવી રીતે બુદ્ધિ, મન, ઇંદ્રિયો અને અનેક પ્રકારનાં શરીર જેના સ્વયંપ્રકાશ રૂપમાંથી વારંવાર નીકળેછે અને જેના સ્વયંપ્રકાશ રૂપમાં વારંવાર પ્રવેશ કરેછે તે ईશ્વર જય પામો ॥ ૨૩ ॥

જે ईश्वर देव, दैत्य, मनुष्य, पशु, पक्षी, स्त्री, पुरुष, नपुंसक के बीजा प्रकारनुं पण कोई प्राणी नथी; अने जे गुण, कर्म, कार्य के कारणरूप पण नथी परंतु निषेध करतां जे बाकी रहेछे अने मायाथी सर्वस्वरूप छे ते ईश्वर जय पामो. [मने छोडाववानेमाटे प्रकट थाओ.] ॥ २४ ॥ आ झूठ-थी मारो झूटकारो थाय तो पछी हुं जीववाने इच्छतो नथी. अंदर अने बहार अज्ञानथीज भरेला आ हारीना शरीरनुं शुं प्रयोजन छे? हुं तो अज्ञान के जे आत्मस्वरूपने ढांकनार छे अने जेनो कालथी पण नाश थतो नथी तेमांथी छूटवाने इच्छुं ॥ २५ ॥ जे भगवान् जगतने सजना, जगतरूप, जगतथी नोखा, जगतथी रमनार, जगतना आत्मा, अजन्मा अने परमपदरूप छे तेमने हुं मोक्षनी इच्छाथी नमुंछुं ॥ २६ ॥ योगथी कर्मने बाळी नाखनारा योगीओ योगथी शुद्ध थएला हृदयमां जेने जुवेछे ते योगेश्वर भगवानने हुं नमुंछुं ॥ २७ ॥ आप के जे सर्व इंद्रियोना

स वै न देवासुरमर्त्यतिर्यङ् स्त्री न पंडो न पुमान्न जंतुः ॥ नायं गुणः कर्म न सन्न चासन्निषेधशेषो जयतादशेषः ॥ २४ ॥ जिजीविषे नाहमिहामुया किमंतर्बहिःश्रावृतयेभ्योन्या ॥ इच्छामि कालेन न यस्य विप्लवस्तस्याललोकावरणस्य मोक्षम् ॥ २५ ॥ सोऽहं विश्वसृजां विश्वमविश्वं विश्वेदसम् ॥ विश्वात्मानमजं ब्रह्म प्रणतोऽस्मि परं पदम् ॥ २६ ॥ योगरंधितकर्माणो हृदि योगविभाविते ॥ योगिनो यं प्रपश्यंति योगेशं तं नतोऽस्म्यहम् ॥ २७ ॥ नमो नमस्तुभ्यमसहवेगशक्तित्रयायाखिलधीगुणाय ॥ प्रपन्नपालाय दुर्गतशक्तये कीर्दिद्रियाणामनवाप्यवर्त्मने ॥ २८ ॥ नायं वेद स्वमात्मानं यच्छक्त्याऽहंधिया हतम् ॥ तं दुरत्ययमाहात्म्यं भगवंतमितोऽस्म्यहम् ॥ २९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं गजेंद्रमुपवर्णितनिर्विशेषं ब्रह्मादयो विविधलिंगभिदाऽभिमानाः ॥ नैते यदोपसप्तपुर्निखिलात्मकत्वात्तत्राखिलाभरमयो हरिराविरासीत् ॥ ३० ॥ तं तद्वदार्तमुपलभ्य जगन्निवासः स्तोत्रं निशम्य दिविजैः सह संसुवद्भिः ॥ छंदोभयेन गरुडेन समुह्यमानश्चक्रायुधोऽभ्यगमदाशु यतो गजेंद्रः ॥ ३१ ॥

विषयरूपे जणाता, शरणागत लोकोनुं रक्षण करनार, अनंत शक्तिवाळा, दुष्ट इंद्रियोवाळा लोकोथी जेना मार्गने पण पोहोंची शकानुं नथी एवा अने असह्य वेगवाळी त्रण शक्तिओ [गुणो] ना नियंता छो तेमने वारंवार प्रणाम करूंछुं ॥ २८ ॥ जेनी मायानेलीधे देहाभिमानथी ठंकाएला आत्माने लोको जाणता नथी अने जेनुं माहात्म्य अपार छे ते भगवाननो हुं आश्रय लउंछुं ॥ २९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे गजेंद्र कोई असुक देवनुं नाम नहि आपीने स्तुति करतां जुदा देहनुं अभिमान धरावनारा ब्रह्मादिक देवताओ ज्यारे तेने छोडाववा गया नहि ल्यारे सर्व-रूपपणानेलीधे सर्व देवमय भगवान् त्यां प्रकट थया ॥ ३० ॥ जगतना निवासरूप भगवान् एप्रमाणे ते गजेंद्रने पीडाएलो जाणी तथा तेणे करेली

स्तुति सांभली उतावळी वेदमय गरुड उपर बेशी तथा हाथमां चक्र धरी ज्यां गजेंद्र छे त्यां तरत पोहोंच्या. अने ते समये पोतानी स्तुति करनारा देवताओने पण साये लीघा होता ॥ ३१ ॥ तळावनी अंदर अत्यंत जोरवाळा झुंडे पकडेलो अने पीडाएलो ते गजेंद्र, गरुडजी उपर चक्र धरीने बेटेला भगवानने आकाशमां जोई, सुंदमां कमल लई ते सुंदने उंची करी कष्टी बोल्यो के 'हे नारायण ! हे सर्वना गुरु ! हे भगवान् ! तमने प्रणाम करूंछु' ॥ ३२ ॥ भगवाने ते गजेंद्रने पीडाएलो जोई तत्काल गरुड उपरथी उतरीने दयाथी तेने झूडसहित तळावमांथी कहाड्यो अने देवताओ जोतां छतां चक्रवते झूडनुं मोहोडुं कापी नाखी तेमांथी छोडाव्यो ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो त्रीजो अ-

सौप्तःसरस्तुखलेन यहीत आतो दृष्ट्वा गरुलमति हरिं स्व उपात्तचक्रम् ॥ उत्क्षिप्य सांबुजकरं गिरमाह कृच्छ्राभारायणाखिलगुरो
भगवन्नमस्ते ॥ ३२ ॥ तं वीक्ष्य पीडितमजः सहसावतीर्य सग्राहमाशु सरसः कृपयोज्जहार ॥ ग्राह्याद्विपाटितमुत्सादरिणा गजेंद्र
संपश्यतां हरिरमूचदुच्छ्रियाणाम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे गजेंद्रमोक्षणे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तदा देवर्षिगंधर्वा ब्रह्मेशानपुरोगमाः ॥ मुमुचुः कुसुमासारं शंसंतः कर्म तद्धरेः ॥ १ ॥ नेदुडुभयो दिव्या
गंधर्वा ननुतुर्जुः ॥ ऋषयश्चाराणाः सिद्धास्तुष्टुवुः पुरुषोत्तमम् ॥ २ ॥ योज्जो ग्राहः स वै सद्यः परमाश्रयरूपष्टक् ॥ मुक्तो देवलशा-
पेन हृद्गंधर्वसत्तमः ॥ ३ ॥ प्रणम्य शिरसाधीशमुत्तमश्लोकमव्ययम् ॥ अगायत यशोधाम कीर्तन्यगुणसत्कथम् ॥ ४ ॥

ध्याय संपूर्ण ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - ए समयमां ब्रह्मा अने सदाशिव वगैरे देवताओ, ऋषिओ अने गंधर्वोए भगवानना कामनां वखाण करतां फूलनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ १ ॥ देवताई दुंदुभि वागवा लाग्यां. गंधर्वो नाच अने गायन करवा लाग्या. ऋषिओ, चारण अने सिद्धलो-को भगवाननी स्तुति करवा लाग्या ॥ २ ॥ ह्रूद्र नामनो उत्तम गंधर्व, देवल ऋषिनो^१ शाप लागवाथी झूड थयो हतो ते ए शापमांथी छुट्टीने तुरत अत्यंत विस्मय आपे एवां रूपवाळो पाछो गंधर्व थयो ॥ ३ ॥ भगवान् के जे अविनाशी, यशना स्थानकरूप अने जेना गुण तथा पवित्र कथा गावा योग्य छे तेमने प्रणाम करी ए गंधर्व तेमनुंज गायन करवा लाग्यो ॥ ४ ॥

? आ चोथा अध्यायमां झूड पाछो गंधर्व थयो अने गजेंद्रने पोतानो पार्षद बनावी भगवान् पोताना धाममां लई गया, ए कथा केहेवामां आवशे.
२ भारतमां कथा छे के तळावमां स्त्रियोनीसाथे ह्रूद्र गंधर्व क्रीडा करतो हतो त्यां तेणे नहावा पेटेला देवल ऋषिनो पण झाली तेमने अंदर सेंच्या तेथी कोप करीने ऋषिए शाप आय्यो के तुं झूड थई जा. पछी क्षमा मागतां ऋषिए कणुं के हाल जेम तें मने पकड्यो तेम तुं गजेंद्रने पकडीश ल्यारे भगवान् तारो उद्धार करशे.

ભગવાનની દયાથી શાપમાંથી છૂટેલો એ ગંધર્વ, ભગવાનને પ્રદક્ષિણા કરી પ્રણામ કરી લોકો જોતાં છતાં પોતાના લોકમાં ગયો ॥ ૫ ॥ ભગવાનનો સ્પર્શ થવાનેલીધે અજ્ઞાનના બંધનમાંથી છૂટેલો ગર્જેદ્ર, ભગવાનના જેવું રૂપ પામ્યો. પીઢાં વસ્ત્રવાળો અને ચાર ભુજાવાળો થઈ રહ્યો ॥ ૬ ॥ એ ગર્જેદ્ર પૂર્વજન્મમાં પાંડુ દેશનો રાજા હિંદ્રદ્યુમ્ન એવા નામનો હતો. ભગવાનનાં વ્રત કરવામાં તત્પર અને દ્રવિડ દેશમાં ઉત્તમ ગણાતો હતો ॥ ૭ ॥ મલયાચલમાં આશ્રમ કરી રહેલો, જટાને ધરનાર અને તપસ્વી એ રાજા એક દિવસે આરાધનના સમયમાં નાહીને મૌનવ્રત ધરી ભગવાનની પૂજા કરતો હતો ॥ ૮ ॥ ત્યાં યદ્દૃષ્ટાથી મોટી કીર્તિવાળા અગસ્ત્ય ઋષિ પોતાના અનેક શિષ્યોનીસાથે આવી નીકળ્યા. તેમણે પોતાનું પૂજન વગેરે નહિ કરતાં એકાંતમાં ઘુપ બેસી રહેલા રાજાને જોઈ કોપ કર્યો અને શાપ દીધો કે—‘અસાધુ, દુરાત્મા, વગર શીખેલી બુદ્ધિવાળો અને ગ્રાહ્યોનું અપ-

સોડનુંકંપિત ર્શન પરિક્રમ્ય પ્રણમ્ય તમ્ ॥ લોકસ્ય પશ્યતો લોકં સ્વમગાન્સુકલિષ્ઠિઃ ॥ ૫ ॥ ગર્જેદ્રો ભગવત્સ્પર્શોદ્રિમુક્તો-
જ્ઞાનબંધનાત્ ॥ પ્રાપ્તો ભગવતો રૂપં પીતવાસાશ્વતુર્ભુજઃ ॥ ૬ ॥ સ વૈ પૂર્વમશ્વદ્રાજા પાંચ્યો દ્રવિડસત્તમઃ ॥ હિંદ્રદ્યુમ્ન इति स्यातो
विष्णुव्रतपरायणः ॥ ७ ॥ स एकदाराधनकाल आत्मवान् यहीतमौनव्रत ईश्वरं हरिम् ॥ जटाधरस्तापस आहुतोऽच्युतं समर्चयामास
कुलाचलाश्रमः ॥ ८ ॥ यदृच्छया तत्र महायशा मुनिः समागमच्छिष्यगणैः परिश्रितः ॥ तं वीक्ष्य तूष्णीमकृताह्णादिकं रहस्यु-
पासीनमृषिश्चकोप ह ॥ ९ ॥ तस्मा इमं शापमदादसाधुरयं दुरात्माऽकृतबुद्धिरद्य ॥ विप्रावमंता विशतां तमोऽयं यथा गजः स्तब्ध-
मतिः स एव ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं शस्वा गतोऽगस्त्यो भगवान्नृप सानुगः ॥ हिंદ्रद્યुમ્નોपि राजर्षिर्दिष्टं तदुपधारयन्
॥ ११ ॥ आपन्नः कौजरीं योनिमात्मसृतिविनाशनीम् ॥ हर्यर्चनानुभवेन यद्गजत्वेऽप्यनुसृतिः ॥ १२ ॥ एवं विमोक्ष्य गजयूथप-
मज्जनाभस्तेनापि पार्षदगतिं गमि तेन युक्तः ॥ गंधर्वसिद्धिविबुधैरुपगीयमानकर्माद्भुतं स्वभवनं गरुडासनोऽग्रात् ॥ १३ ॥

માન કરનાર આ રાજા હાથીની પેટે અશ્લૂઢ વિચારનો હોવાથી નીચ યોનિમાં જાવો જોઈએ માટે તે, હાથીનોજ અવતાર પામો’ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—એપ્રમાણે શાપ દઈ અગસ્ત્ય ઋષિ પોતાના શિષ્યોની સાથે ત્યાંથી ગયા. એ દુઃખને દૈવે આપેલું ધારતો હિંદ્રદ્યુમ્ન રાજા પણ પોતાના સ્મરણને નાશ કરનાર હાથીનો અવતાર પામ્યો. હાથીના અવતારમાં પણ છેછીવારે તેને ભગવાનના પૂજનના પ્રતાપથી ભગવાનનું સ્મરણ થયું ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ એપ્રમાણે ભગવાન્ ગર્જેદ્રને છોડાવી તેને પાર્ષદપણું આપતાં સાથે લઈ ગરુડ ઉપર બેસી પોતાના અદ્ભુત ધામમાં પધાન્યા, એ સમયમાં ગંધર્વ, સિદ્ધ અને દેવતાઓ તેમના અદ્ભુત કર્મનું ગાયન કરતા હતા ॥ ૧૩ ॥

हे परीक्षित राजा ! आ गजेंद्रने छोडववारूप भगवानुं चरित्र में तमने कही संभळायुं. आ चरित्रने जे सांभळे तेने यश तथा स्वर्ग मळे, कलियुगना दोष टळी जाय अने दुःस्वप्ननो नाश थाय ॥ १४ ॥ कल्याणीनी इच्छावाळा जे द्विजलोको प्रातःकालमां उठी पवित्रपणाथी आ चरित्रुं कीर्तन करे तेनां दुःस्वप्न वगेरे संकटो नाश पामेळे ॥ १५ ॥ हे राजा ! सर्व जगतमय भगवाने प्रसन्न थईने सर्व लोको सामळतां ते समये गजेंद्रने [नीचप्रमाणे] कहुं हतुं ॥ १६ ॥ भगवान् केहेछे.—तुं, हुं, आ तळाव, आ पर्वत, आ गुफा, आ वन, आ नेतर तथा अनेक जातनां वांसनां झाड, कल्पवृक्ष, ॥ १७ ॥ ब्रह्मा हुं तथा सदाशिवना स्थानरूप आ शिखरो, मारा प्रिय स्थानकरूप क्षीरसागर, प्रकाशवाळो श्वेतद्वीप,

एतन्महाराज तवेरितो मया कृष्णानुभावो गजराजमोक्षणम् ॥ स्वर्गं यशस्यं कलिकल्मषापहं दुःस्वप्ननाशं कुरुवर्य शृण्वताम् ॥ १४ ॥ यथानुकीर्तयंत्येतच्छ्रेयस्कामा द्विजातयः ॥ शुचयः प्रातरुत्थाय दुःस्वप्नाद्युपशान्तये ॥ १५ ॥ इदमाह हरिः प्रीतो गजेंद्रं कुरुसत्तम ॥ शृण्वतां सर्वश्रुतानां सर्वश्रुतमयो विशुः ॥ १६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ये मां त्वां च सरश्चेदं गिरिकंदरकाननम् ॥ वेत्तुं त्रिकीचकवेष्टूनां गुल्मानि सुरपादपान् ॥ १७ ॥ शृंगणीमानि धिष्ण्यानि ब्रह्मणो मे शिवस्य च ॥ क्षीरोदं मे प्रियं धाम श्वेतद्वीपे च भास्वरम् ॥ १८ ॥ श्रीवत्सं कौस्तुभं मालां गदां कौमोदकीं मम ॥ सुदर्शनं पांचजन्यं सुपर्णं पतंगेश्वरम् ॥ १९ ॥ शेषं च मत्कलां सूक्ष्मां श्रियं देवीं ममाश्रयाम् ॥ ब्रह्माणं नारदमृषिं भवं प्रह्लादमेव च ॥ २० ॥ मत्स्यकूर्मवराहौघैस्वतारैः कृतानि मे ॥ कर्माण्यनंतपुण्यानि सूर्यं सोमं हुताशनम् ॥ २१ ॥ प्रणवं सत्यमव्यक्तं गोविप्रान् धर्मभव्यम् ॥ दाक्षायणीर्धर्मपत्नीः सोमकश्यपयोरपि ॥ २२ ॥ गंगां सरस्वतीं नंदां कालिंदीं सितवारणम् ॥ ध्रुवं ब्रह्मऋषीन्सप्त पुण्यश्लोकांश्च मानवान् ॥ २३ ॥ उत्थायापररात्रौ ते प्रयताः सुसमाहिताः ॥ स्मरन्ति मम रूपाणि मुच्यन्ते ह्येनसोऽखिलात् ॥ २४ ॥

॥ १८ ॥ श्रीवत्स, कौरतुभमणि, वनमाला, कौमोदकी गदा, सुदर्शन चक्र, पांचजन्य शंख, पक्षिओना राजा गरुड, ॥ १९ ॥ मारा सूक्ष्म अंशरूप शेषनाग, मारो आश्रय धरनार लक्ष्मीदेवी, ब्रह्मा, नारदमुनि, सदाशिव, प्रल्हाद, ॥ २० ॥ मत्स्य तथा कच्छप वगेरे अवतारोथी करेलां मारां महापवित्र कर्मो, सूर्य, चंद्रमा, अग्नि, ॥ २१ ॥ ओंकार, सत्य, माया, गायो, ब्राह्मणो, भक्तिरूप धर्म, चंद्र कदस्यप अने धर्मनी स्त्रियो, ॥ २२ ॥ गंगा, सरस्वती, नंदा, यमुना, ऐरावत हाथी, ध्रुव, सप्त ऋषियो, अने पवित्र कीर्तिवाळा मनुष्यो ॥ २३ ॥ एओ सघळां के जे मारी विभूतिरूप छे तेओनुं पाछली राते उठीने सावधान रही जितेंद्रियपणाथी जेओ स्मरण करेछे तेओ सघळां पापथी छुटेछे ॥ २४ ॥

હે ગજેન્દ્ર ! પરીડીએ જાગીને જે લોકો આ તૈં કરેલા સ્તોત્રથી મારી સ્તુતિ કરશે તેઓને અંતકાલમાં હું નિર્મલ બુદ્ધિ આપીશ ॥ ૨૫ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— ભગવાન્, એપ્રમાણે કહી, શંખનાદ કરી દેવતાઓના યૂથને પ્રસન્ન કરતાં ગરુડજી ઉપર ચઢીને પધાન્યા ॥ ૨૬ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो चोथो अध्याय संपूर्ण ॥ ४ ॥ શુકદેવજી કેહેછે'— હે રાજા ! આ પવિત્ર અને પાપને મટાડનારી ગજેન્દ્રમોક્ષની કથા મેં તમારી પાસે કહી. હવે રૈવત મન્વંતરવિષે સાંભલો ॥ ૧ ॥ તામસનો ખાઈ રૈવત પાંચમો મનુ થયો. અર્જુન, બલિ અને વિંધ્ય વગેરે તેના પુત્રો હતા ॥ ૨ ॥ વિષ્ણુ નામનો ઇન્દ્ર હતો. ભૂતરાય વગેરે દેવતાઓ હતા. હિરણ્યરોમા, વેદશિરા અને ઝર્વ્વબાહુ વગેરે સસર્ષિઓ હતા ॥ ૩ ॥ શુભ્રની સ્ત્રી વિઙ્ક-

યે માં સુવંત્યનેનાંગ પ્રતિબુદ્ધા નિશાત્યયે ॥ તેપાં પ્રાણાત્યયે ચાહં દદામિ વિમલાં મતિમ્ ॥ ૨૫ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ इत्यादिश्य द्व-
षीकेशः प्रध्याय जलजोत्तमम् ॥ हर्षयन्विबुधानीकमारोह स्वगाधिपम् ॥ २६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे ग-
जेंद्रमोक्षणं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ राजन्नुदितमेतत्ते हरेः कर्मघनाशनम् ॥ गजेंद्रमोक्षणं पुण्यं रैवतं
त्वंतरं शृणु ॥ १ ॥ पंचमो रैवतो नाम मनुस्तामससोदरः ॥ बलिविंध्यादयस्तस्य सुता अर्जुनपूर्वकाः ॥ २ ॥ विसुरिद्रः सुरगणा
राजन् भूतरयादयः ॥ हिरण्यरोमा वेदशिरा ऊर्ध्वबाह्वादयो द्विजाः ॥ ३ ॥ पत्नी विङ्कटा शुभ्रस्य वैकुण्ठैः सुरसत्तमैः ॥ तयोः
स्वकलया जज्ञे वैकुण्ठो भगवान्स्वयम् ॥ ४ ॥ वैकुण्ठः कल्पितो येन लोको लोकनमस्कृतः ॥ रमया प्रार्थ्यमानेन देव्या तत्प्रि-
यकाम्यया ॥ ५ ॥ तस्यानुभावः कथितो गुणाश्च परमोदयाः ॥ भौमान् रेणून्स विममे यो विष्णोर्वर्णयेद्गुणान् ॥ ६ ॥
षष्ठश्च चक्षुषः पुत्रश्चाक्षुषो नाम वै मनुः ॥ पुरुः पुरुषसुद्युम्नप्रमुखाश्चाक्षुषात्मजाः ॥ ७ ॥ इन्द्रो मंत्रद्रुमस्तत्र देवा आप्यादयो ग-
णाः ॥ मुनयस्तत्र वै राजन् हविष्मदीरकादयः ॥ ८ ॥ ॥ ॥

ઠાના ઉદરથી વૈકુંઠ નામનો ભગવાનનો અંશાવતાર થયો હતો અને તેની સાથે એજ નામના કેટલાએક ઉત્તમ દેવ પણ અવતર્યા હતા ॥ ૪ ॥ વૈ-
કુંઠ ભગવાને લક્ષ્મીજીની પ્રાર્થના ઉપરથી તેને રાજી કરવાસારૂ સર્વ લોકો જેને નમેછે એવો વૈકુંઠલોક બનાવ્યો છે ॥ ૫ ॥ ए वैकुण्ठ भगवाननो
प्रभाव अने ब्रह्मण्यता वगैरे उत्तम गुणो जय-विजयना आल्यानमां आगल केहेवाई गया छे. जे भगवानना सघळा गुणोनुं वर्णन करवा धारे ते
पृथ्वीना रजकणने गणी काढवा धारेछे एम समजवुं ॥ ६ ॥ चक्षुनो दीकरो चाक्षुष नामनो छट्टो मनु थयो. पुरु, पुरुष अने सुद्युम्न वगैरे तेना पुत्रो
हता ॥ ७ ॥ मंत्रद्रुम नामे इंद्र हतो. आप्य वगैरे देवताओना गण हता. हविष्मान् अने वीरक इत्यादिक ससर्षिओ हता ॥ ८ ॥

૧ આ પાંચમા અધ્યાયમાં પાંચમો તથા છટ્ટો મન્વંતર અને બ્રાહ્મણના શાપથી લક્ષ્મીરાહિત થપ્પલા દેવતાઓએ કરેલી ભગવાનની સ્તુતિ કેહેવામાં આવશે.

तत्रापि देवः संश्रुत्यां वैराजस्याभवत्सूतः ॥ अजितो नाम भगवानंशेन जगतः पतिः ॥ ९ ॥ प्रयोधि येन निर्मथ्य सुराणां साधिता सुधा ॥ भ्रममाणोऽभिसि धृतः कूर्मरूपेण मंदरः ॥ १० ॥ राजोवाच ॥ यथा भगवता ब्रह्मन् मथितः क्षीरसागरः ॥ यदर्थं वा यतश्चाद्रि दधारांबुचरामना ॥ ११ ॥ यथाऽमृतं सुरैः प्राप्तं किं चान्यद्भवत्ततः ॥ एतद्भगवतः कर्म वदस्व परमाद्भुतम् ॥ १२ ॥ त्वया संकथ्यमानेन महिम्ना साल्पतांपते ॥ नातिटुष्यति मे चित्तं सुचिरं तापतापितम् ॥ १३ ॥ सूत उवाच ॥ संपृष्टो भगवानेवं द्वेषाय नसुतो द्विजाः ॥ अभिनन्द्य हरेर्वीर्यभ्याचण्डुं प्रचक्रमे ॥ १४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ यदा युद्धे सुरैर्देवा बाध्यमानाः शितायुधैः ॥ गतासवो निपतिता नोत्तिष्ठेरन् स्म श्रूयशः ॥ १५ ॥ यदा दुर्वीर्यसः शापात्सेन्द्रा लोकास्त्रयो नृप ॥ निःश्रीकाश्चाभवंस्तत्र नेशुरिज्यादयः क्रियाः ॥ १६ ॥ निशम्यैतत्सुरगणा महेन्द्रवरुणादयः ॥ नाध्यगच्छन् स्वयं मंत्रैर्मंत्रयंतो विनिश्चयम् ॥ १७ ॥

દિકને કેહેછે.—હે બ્રાહ્મણો ! એપ્રમાણે પરીક્ષિત રાજાએ પૂછતાં તેમની પ્રશંસા કરી શુકદેવજીએ ભગવાનનાં પરાક્રમો કેહેવાનો આરંભ કયો ॥૧૪॥
 શુકદેવજી કેહેછે.—દૈત્યોએ સજાવેલાં હથીઆરોથી મારવા માંડેલા દેવતાઓ ય્યારે ગતપ્રાણ થઈને પડ્યા અને ઘણાં પાછા ઉઠ્યાજ નહિ તથા
 ય્યારે દુર્વાસાના શાપથી 'ઇંદ્રસહિત ત્રણે લોક લક્ષ્મીરહિત થઈ ગયા ત્યારે યજ્ઞ વગેરે ક્રિયાઓ નાશ પામી હતી ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ એ સઘળું જોઈને
 ઇંદ્ર અને વરુણ વગેરે દેવતાઓએ ઘણા ઘણા વિચાર કરવા માંડ્યા તોપણ કાંઈ નિશ્ચય થયો નહિ ॥ ૧૭ ॥

१ दुर्वासाए एक दिवस इंद्रने मार्गमां जतो जोई तेने पोताना गळामां पेहेरेली माळा आपी ल्यारे इंद्रे लक्ष्मीना मदथी ते माळानो अनादर करी पुरावत हाथीना कुंभस्थलमां नाखी. हाथीए मदोन्मत्तपणाथी ए माळाने पगथी छुंदी नाखी. पछी कोप पामेला दुर्वासाए इंद्रने शाप दीधो के 'त्रणे लोकनीसाये हुं लक्ष्मीरहित था.'

पछी सघळा देवोए मेरुपर्वतने माथे ब्रह्मानी सभा छे त्यां जई ब्रह्माने प्रणाम करी सघळी वातनुं निवेदन कचुं ॥ १८ ॥ इंद्र अने वायु वगैरे देवताओने धैर्य तथा कांति वगरना जोई, लोकोने बहुज दुःख पामेला जोई अने दैत्योने उदय पामेला जोई सावधान चित्ती भगवाननुं स्मरण करतां जेनां नेत्र प्रफुल्लित थयां एवा ब्रह्माए तेओने कह्युं के-‘हुं, सदाशिव, तमे, दैत्यादिक, मनुष्य, पशु, पक्षी, वृक्ष, अने स्वेदजो सघळा, जे भगवानना अवताररूप पुरुषना अंश अने अंशना अंशोए सजेला छिये ते अविनाशी भगवानने शरणे जुबुं जोइए ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ पोताने शत्रु, मित्र, अनादर करवायोग्य के आदर करवायोग्य कोई पक्ष नहि छातां पण जे भगवाव् सृष्टि, स्थिति अने प्रलय करवानेसारू रज, सत्व अने तमोगुणनुं ते ते समयमां धारण करेछे ते भगवाननुं शरण लेवुं जोइए ॥ २२ ॥ भगवान् के जे प्राणियोना रक्षणनेमाटे सत्वगुणने सेवेछे तेमनो

ततो ब्रह्मसभां जग्मुर्मोर्मूर्द्धनि सर्वशः ॥ सर्वं विज्ञापयांचक्रुः प्रणताः परमेष्ठिने ॥ १८ ॥ स विलोक्येद्रवाय्वादीन्निःसत्त्वान्विगतप्रभान् ॥ लोकानमंगलप्रायानसुरानयथा विभुः ॥ १९ ॥ समाहितेन मनसा संस्मरन्पुरुषं परम् ॥ उवाचोलुह्लवदनो देवान्स भगवान्परः ॥ २० ॥ अहं भवो यूयमथोऽसुरादयो मनुष्यतिर्यक्कुडुमघर्मजातयः ॥ तस्यावतारांशकलाविसर्जिता ब्रजाम सर्वे शरणं तमव्ययम् ॥ २१ ॥ न यस्य वध्यो न च रक्षणीयो नोपेक्षणीयादरणीयपक्षः ॥ अथापि सर्गस्थितिसंयमार्थं धत्ते रजःसत्त्वतमोसि काले ॥ २२ ॥ अयं च तस्य स्थितिपालनक्षणः सत्त्वं जूषणस्य भवाय देहिनाम् ॥ तस्माद्ब्रजामः शरणं जगद्गुरुं स्वानां स नो धास्यति शं सुरप्रियः ॥ २३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्याभाष्य सुरान्वेधाः सह देवैरिदम् ॥ अजितस्य पदं साक्षाज्जगाम तमसः परम् ॥ २४ ॥ तत्रादृष्टस्वरूपाय श्रुतपूर्वाय वै विभो ॥ स्तुतिमद्भूत दैवीभिर्गीर्भिस्त्ववहितैर्द्रियः ॥ २५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अ-विक्रियं सत्यमनंतमाद्यं गृहाशयं निष्कलमप्रतर्क्यम् ॥ मनोज्ञयानं वचसाऽनिरुक्तं नमामहे देववरं वरेण्यम् ॥ २६ ॥

हमणां जगतनी मर्यादातुं रक्षण करवानो समय छे माटे ए जगतना गुरु भगवाननुं शरण आपणे सघळाओए लेवुं जोइए-देवताओ उपर प्रीति राख-नार ए भगवान्, आपणे के जेओ तेमना दास छिये तेओतुं कल्याण करौ ॥ २३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे-‘हे राजा ! एप्रमाणे ब्रह्मा, देवताओने कही तेओने साथे लई अजित भगवाननुं स्थानक के जे लोकालोक पर्वत पछीना अधाराथी पण पर छे त्यां गया ॥ २४ ॥ त्यां जइ इंद्रियोने सावधान राखी, पूर्वे सांभळेला पण त्यां नहि देखवामां आवता भगवाननी वेदवाणीथी स्तुति करवा लाग्या ॥ २५ ॥ ब्रह्मा स्तुति करेछे-‘देवताओमां उ-त्तम आप के जे सत्य, विक्रियारहित, अनंत, अनादि, सर्वव्यापक, उपाधिरहित, अतर्क्य, मन करतां पण आगळ वधनार, वाणीना अविषय, अने उदार छो तेमने प्रणाम करूछुं ॥ २६ ॥

॥

॥

॥

॥

પ્રાણ, મન, બુદ્ધિ અને અહંકારના જાણનાર, વિષય અને ઇન્દ્રિયરૂપથી જણાતા, અજ્ઞાનરહિત, દેહરહિત, અક્ષર, આકાશની પેટે વ્યાપક, ત્રણ ગુ-
માં પ્રકટ થનાર અને વિદ્યા તથા અવિદ્યા કે જે જીવના પક્ષમાં રહેનાર છે તેથી રહિત આપને શરણ આવ્યા છિયે ॥ ૨૭ ॥ માયાએ પ્રેરાતા, મનો-
મય, પંદર [દશ ઇન્દ્રિય અને પાંચ પ્રાણ] આરાત્રાલા, શીઘ્ર ચાલનાર, ત્રણ [ગુણ] નાભિવાલા, વિજલ્લીની પેટે ચંચલ અને આઠ [પ્રકૃતિ]
પાટાવાલા આ જીવના ચક્રરૂપ દેહાદિકની ધરીરૂપ જે સત્ય પરમાત્મા છો તેની શરણે આવ્યો છું ॥ ૨૮ ॥ જ્ઞાનસ્વરૂપ, પ્રકૃતિથી પર, અદૃશ્ય, નિ-
વિકલ્પ, અને દેશ તથા કાલના પરિચ્છેદથી રહિત જે પરમાત્મા ભક્તોનું રક્ષણ કરવાનેમાટે ગરુડની ઉપર બીરાજેછે તથા ધીરપુરુષો યોગરૂપી
સાધનથી જેની ઉપાસના કરેછે તેને અમે નમિયે છિયે ॥ ૨૯ ॥ લોકોને મોહ ઉપજાવી આત્મસ્વરૂપને નહિ જાણવા દેતી જેની માયાને કોઈ પણ

વિપશ્રિતં પ્રાણમનોધિયાલનામર્થોદ્રિયાભાસમનિદ્રમવ્રણમ્ ॥ છાયાતપૌ યત્ર ન શુષ્પપક્ષૌ તમશ્ચરં સં ત્રિયુગં વ્રજામહે ॥ ૨૭ ॥ અજ-
સ્ય ચક્રં ત્વજયેર્યમાણં મનોમયં પંચદશારમાશુ ॥ ત્રિણાભિ વિદુઃશ્ચલમશ્નુનેમિ યદક્ષમાદુસ્તમૃતં પ્રપદ્યે ॥ ૨૮ ॥ ય એકવર્ણં તમસઃ
પરં તદલોકમવ્યક્તમનંતપારમ્ ॥ આસાંચકારોપસુપર્ણમેનમુપાસતે યોગરથેન ધીરાઃ ॥ ૨૯ ॥ ન યસ્ય કશ્ચાતિતિર્તિ માયાં યયા જ-
નો મુહ્યતિ વેદ નાર્થમ્ ॥ તં નિર્જિતાભ્યાસગુણં પ્લેશં નમમ શ્રુતેષુ સમં ચરંતમ્ ॥ ૩૦ ॥ ઇમે વયં યત્પ્રિયયૈવ તન્વા સત્ત્વેન સૃષ્ટા
બહિરંતરાવિઃ ॥ ગતિં ન સૂક્ષ્માશુષ્યશ્ચ વિદ્મહે કુતોઽસુરાદ્યા ઇતરપ્રધાનાઃ ॥ ૩૧ ॥ પાદૌ મહીયં સ્વકૃતૈવ યસ્ય ચતુર્વિધો યત્ર હિ
શ્રુતસર્ગઃ ॥ સ વૈ મહાપુરુષ આત્મતંત્રઃ પ્રસીદતાં બ્રહ્મ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૨ ॥ અંભસ્તુ યદ્વેત ઉદારવીર્યં સિદ્ધયંતિ જીવંત્યુત વર્ધમા-
નાઃ ॥ લોકાક્ષયોઽથાસિલલોકપાલાઃ પ્રસીદતાં બ્રહ્મ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૩ ॥

તરી શકતું નથી, જેણે માયા તથા માયાના ગુણોને જીતી લીધા છે અને જે સઘલા પદાર્થોમાં સામાન્ય રૂપે રહ્યા છે તે પરમેશ્વરને નમિયે છિયે
॥ ૩૦ ॥ આ અમે દેવ અને ઋષિઓ, જેના પ્રિય દેહરૂપ સત્ત્વગુણથી સ્ત્રાજાયા છતાં પણ જેના સૂક્ષ્મરૂપને જોકે તે બહાર અને અંદર પ્રકટ છે તેપણ
જાણતા નથી ત્યારે રજોગુણ અને તમોગુણમય દૈત્ય વગેરે તો ક્યાંથીજ જાણે ? તે ઈશ્વરને નમિયે છિયે ॥ ૩૧ ॥ તેણે પોતેજ બનાવેલી આ પૃથ્વી કે
જેમાં ચાર પ્રકાર [જરાયુજ, અંડજ, સ્વેદજ અને ઉદ્ભિજ] ની ભૂતસૃષ્ટિ રહી છે તે પૃથ્વી જેના ચરણરૂપ છે તે સ્વતંત્ર, મોટા ઐશ્વર્યવાલા મહાપુ-
રુષ પરમાત્મા અમારાઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૨ ॥ ત્રણ લોક અને સઘલા લોકપાલો જે જલથી ઉત્પન્ન થાયછે, જીવેછે અને વધે છે તે મોટી શક્તિવાળું
જલ જેના વીર્યરૂપ છે તે મોટી વિશ્વતિવાલા પરમાત્મા અમારી ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૩ ॥

દેવતાઓના અન્નરૂપ, તેનેલીધેજ તેઓને બલ તથા આયુષ્ય આપનાર, વૃક્ષોનો સ્વામી અને પ્રજાઓને વધારનાર ચંદ્રમા જેનું મન કેહેવાયછે તે મોટી વિભૂતિવાળા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૪ ॥ ધનને ઉત્પન્ન કરનાર, યજ્ઞાદિક કર્મની પ્રવૃત્તિનેમાટે ઉત્પન્ન થયેલો, અને પેટની અંદર અન્ન વગેરે પદાર્થોને રાંધી નાખનાર અગ્નિ જેનું મુલ્ય કેહેવાયછે તે મોટી વિભૂતિવાળા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૫ ॥ દેવયાન ના-મના માર્ગના દેવતા, વેદમય, પરબ્રહ્મની ઉપાસનાના સ્થાનકરૂપ, મુક્તિના દારૂરૂપ, પવિત્ર લોકરૂપ અને કાલરૂપ સૂર્ય જેનાં નેત્રરૂપ કેહેવાયછે તે મોટી વિભૂતિવાળા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૬ ॥ સ્થાવર-જંગમના પ્રાણરૂપ, ઇન્દ્રિય, મન તથા શરીરની શક્તિરૂપ અને ચક્રવર્તિ રાજાને જેમ નોકરો અનુસરી રહે તેમ અમે સઘળા જેને અનુસરીને રહીએ છિયે તે વાયુ જેના પ્રાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તે મોટી વિભૂતિવાળા પર-

સોમં મનો यस્ય સમામનંતિ દિવૌકસાં વૈ બલમંથ આયુઃ ॥ ૩૭ ॥
 અગ્નિમુલં यस્ય તુ જાતેવેદા જાતઃ ક્રિયાકાંડાનિમિત્તજન્મા ॥ અંતઃસમુદ્રેડ્યુપચન્લયાતૂન્ પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૫ ॥
 યજ્ઞશ્ચુરાસીત્તરણિર્દેવયાનં ત્રયીમયો બ્રહ્મણ ણ્વ ધિષ્ણ્યમ્ ॥ દ્વારં ચ મુક્તેરમૃતં ચ મૃત્યુઃ પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૬ ॥ પ્રા-
 નાદમૃદ્યસ્ય ચરાચરાણાં પ્રાણઃ સહો વલ્લમોજશ્ચ વાયુઃ ॥ અન્વાસ્મ સંમ્રાજમિવાનુગા વયં પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૭ ॥
 શ્રોત્રાદિશો યસ્ય હૃદયશ્ચ સ્નાનિ પ્રજજ્ઞિરે સ્વં પુરુષસ્ય નામ્યાઃ ॥ પ્રાણેન્દ્રિયાલ્મા સુશરીરકેતં પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૮ ॥
 બલાન્મહેન્દ્રભિદશાઃ પ્રસાદાન્મન્યોર્ગિરીશો વિષ્ણાદિરિંચઃ ॥ સૈભ્યશ્ચ હંદાંસ્યુષયો મેદૂતઃ કઃ પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૩૯ ॥
 શ્રીર્વક્ત્રસઃ પિતરશ્ચાયયાસન્ધર્મઃ સ્તનાદિતરઃ પૃથ્વતોઽમૃત્ ॥ ઘૌર્યસ્ય શીર્ણોઽપ્સરસો વિદ્યારાત્રપ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૪૦ ॥
 વિપ્રો મુલં બ્રહ્મ ચ યસ્ય ગૃહ્યં રાજન્ય આસીદ્ધિજયોર્વલં ચ ॥ ઝવૌર્વિદોઽર્જોઽગ્નિરવેદશ્ચદ્રૌ પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિશ્વતિઃ ॥ ૪૧ ॥

માત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૭ ॥ જેની શ્રોત્ર ઇન્દ્રિયમાંથી દિશાઓ થઈ છે, હૃદયમાંથી દેહનાં છિદ્રો થયાં છે અને પ્રાણ, ઇન્દ્રિય, મન તથા શરીરના આશ્રયરૂપ આકાશ જે પુરુષની નાભિમાંથી થયું છે તે પરમાત્મા અમારી ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૮ ॥ જેના બલમાંથી ઇન્દ્ર, પ્રસાદમાંથી દેવતાઓ, ક્રોધમાંથી સદાશિવ, બુદ્ધિમાંથી વ્રહ્મા, છિદ્રોમાંથી વેદ તથા ઋષિઓ અને ઉપસ્થમાંથી પ્રજાપતિ ઉત્પન્ન થયેલ છે તે મોટી વિભૂતિવાળા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૩૯ ॥ જેના વક્ષઃસ્થલમાંથી લક્ષ્મી, છાયામાંથી ધર્મ, પીઠમાંથી અર્ધર્મ, મસ્તકમાંથી સ્વર્ગ અને વિહારમાંથી અપ્સરાઓ થયેલ છે તે મોટી વિભૂતિવાળા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૪૦ ॥ બ્રાહ્મણો અને રહસ્યરૂપ વેદ જેના મુલમાંથી થયેલ છે, રાજા અને બલ જેના મુજમાંથી થયેલ છે, વૈદ્ય અને નિપુણતા જેના સાથઘલમાંથી થયેલ છે, અને શૂદ્ર તથા સેવા જેના ચરણમાંથી

ઉત્પન્ન થાણ છે તે મોટી વિમૂતિવાઢા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૪૧ ॥ જેના નીચલા હોઠમાંથી લોભ, ઉપલા હોઠમાંથી પ્રીતિ, નાસિકામાંથી કાંતિ, સ્પર્શમાંથી અવિવેકીઓને સારો લાગનાર કામ, ઝઢકૂટિમાંથી યમ અને પાપળોમાંથી કાલ ઉત્પન્ન થાણ છે તે મોટી વિમૂતિ-વાઢા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૪૨ ॥ પંચમહામૂત, કાલ, કર્મ, ગુણ અને લોકપ્રપંચ કે જે નિરૂપણ કરવાને અશક્ય અને વિદ્વાનોં મિથ્યા જાળી તજી દેવાયછે તે સધલું જેની યોગમાયાં બનાવેલું કેહેવાયછે તે મોટી વિમૂતિવાઢા પરમાત્મા અમારા ઉપર કૃપા કરો ॥ ૪૩ ॥ શાંત શક્તિવાઢા, સ્વરૂપાનંદના લાભથીજ પરિપૂર્ણ, માયાં બનાવેલા વિષયોમાં વૃત્તિઓથી આસક્ત નહિ થતા અને ં ઉપરથી વાયુના સરસી લીલાવા-લા તે પરમાત્માને પ્રણામ કરિયે છિયે ॥ ૪૪ ॥ શરણાગત અને આપના હસતા મુસારવિંદના દર્શનની ંચ્છાવાઢા અમલોકોને આપ અમારી ંદ્રિ-

લોભોંધરાત્મીતિરુપ્યમૂત દ્યુતિર્નસ્તઃ પશવ્યઃ સ્પર્શેન કામઃ ॥ મુવોર્યમઃ પદ્મમવસ્તુ કાલઃ પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિમૂતિઃ ॥ ૪૨ ॥ દ્રવ્યં વયઃ કર્મગુણાન્વિશેષં યદ્યોગમાયાવિહિતાન્વદંતિ ॥ યદુર્વિભાવ્યં પ્રબુધાપવાધં પ્રસીદતાં નઃ સ મહાવિમૂતિઃ ॥ ૪૩ ॥ નમો-ંસ્તુ તસ્મા ઉપશાંતશક્યે સ્વારાજ્યલાભપ્રતિષ્ઠરિતાલને ॥ ગુણેષુ માયારવિતેષુ વૃત્તિભિર્નં સજ્જમાનાય નમસ્વદૂતયે ॥ ૪૪ ॥ સ ત્વં નો દર્શયાલ્માનમસત્કરણગોચરમ્ ॥ પ્રપન્નાનાં દિદ્દક્ષુણાં સસ્મિતં તે મુર્ખાંબુજમ્ ॥ ૪૫ ॥ તેસ્તેઃ સ્વેચ્છાદૃતે રૂપેઃ કાલે કાલે સ્વયં વિભો ॥ કર્મે દુર્વિષદ્ યન્નો ભગવાંસ્તત્કરોતિ હિ ॥ ૪૬ ॥ ક્લેશધ્વર્યલ્પસારાણિ કર્માણિ વિફલાનિ ચ ॥ દેહિનાં વિષયાતોનાં ન તથૈવાર્પિતં ત્વયિ ॥ ૪૭ ॥ નાવમઃ કર્મકલ્પોંપિ વિફલાયેશ્વરપિતઃ ॥ કલ્પતે પુરુષસ્યેષ સ હ્યાત્મા દાયિતો હિતઃ ॥ ૪૮ ॥ ય-થા હિ સ્કંધશાલ્વાનાં તરોર્મૂલાવસેચનમ્ ॥ ંવમારાધનં વિષ્ણોઃ સર્વેષામાલ્મનશ્ચ હિ ॥ ૪૯ ॥ નમસ્તુભ્યમનંતાય દુર્વિતર્ક્યાલ્મકર્મણે ॥ નિર્ગુણાય ગુણેશાય સત્ત્વસ્યાય ચ સાંપ્રતમ્ ॥ ૫૦ ॥ ॥ ંતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે અષ્ટમસ્કંધે અમૃતમથનં નામ પંચમોંધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

યોથી જળાય ંવું સ્વરૂપ દેખાડો ॥ ૪૫ ॥ હે પ્રમુ! સમયે સમયે ંચ્છાપ્રમાણે ધરેલા તે તે અવતારોથી આપ પોતે, અમારાથી નહિ બની શકે ંવાં કામ કરોહો ॥ ૪૬ ॥ વિષયમાં લંપટ રેહેનારા પ્રાણીઓનાં કામ ઘણા ક્લેશવાઢાં, થોડા સારવાઢાં અને સ્તરી રીતે વ્યર્થ થાયછે પણ આપને ંર્પણ કરેલાં કર્મોં ંવાં થતાં નથી ॥ ૪૭ ॥ અલ્પ અને માત્ર આભાસરૂપ કર્મ પણ જો ંશ્વરને ંર્પણ કરવામાં આવે તો વ્યર્થ થાય નહિ; કેમ કે ંશ્વર માણસોના પ્યારા અને હિત આત્મારૂપ છે ॥ ૪૮ ॥ ંાડના મૂલમાં પાળીનું સેચન થાય તે જેમ સર્વ સ્કંધ અને ંાલ્વાઓના સેચનરૂપ છે તેમ ભગ-વાનનું આરાધન સર્વના અને પોતાના પણ આરાધનરૂપ છે ॥ ૪૯ ॥ આપ કે જે અનંત, તર્કમાં ન આવે ંવાં કામ કરનાર, નિર્ગુણ, ગુણોના સ્વામી અને હમણાં સત્ત્વગુણમાં રહેલા હો તેમને પ્રણામ કરિયે છિયે ॥ ૫૦ ॥ ંતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના અષ્ટમસ્કંધનો પંચમોંધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

शुकदेवजी केहेछे'—एप्रमाणे देवताओए स्तुति करतां उगता हजार सूर्योना सरस्वी कांतिवाळा भगवान् तेओनी पसे प्रकट थया ॥ १ ॥ ए भगवानना तेजथी नेत्रो अंजाइ जवानेलीधे आकाश, दिश, पृथ्वी के पोताना शरीरने पण देवताओए दीठां नहि ल्यारे भगवानने तो क्यांथीज देखे ? ॥ २ ॥ केवल ब्रह्मा अने सदाशिवे ए स्वरूप दीछुं. ए स्वरूप स्वच्छ, मरकत मणिजेवुं श्याम अने कमलना गर्भसरखां रातां नेत्रवाळुं हतुं ॥ ३ ॥ तपवेला सोनाजेवुं पीळुं रेशमी वस्त्र धच्युं हतुं. सर्व अंगो सुंदर अने प्रसन्न हतां. मुख तथा भ्रुकुटी शोभतां हतां ॥ ४ ॥ मोटा मणिओवाळा किरिट अने बाजुबंध झळकी रह्या हता. कुंडलथी प्रकाशी रहेला कपोलनेलीधे मुखकमलनी भारे शोभा देखाती हती ॥ ५ ॥ कटिमेखला, कंक-

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं स्तुतः सुरगणैर्भगवान् हरिरीश्वरः ॥ तेषामाविरभृद्वाजन् सहस्राकौदयद्युतिः ॥ १ ॥ तेनैव महसा सर्वे देवाः प्रतिहतेक्षणाः ॥ नापश्यन् खं दिशः क्षोणीमात्मानं च कुतो विभुम् ॥ २ ॥ विरिंचो भगवान् दृष्ट्वा सह शर्वेण तां तनुम् ॥ स्वच्छां मरकतश्यामां कंजगभारुणेक्षणाम् ॥ ३ ॥ तप्तहेमावदातेन लसत्कौशेयवाससा ॥ प्रसन्नचारुसर्वांगीं सुमुखीं सुंदरभ्रुवम् ॥ ४ ॥ महामणिकिरीटेन केयूराभ्यां च भूषिताम् ॥ कर्णाभरणनिर्भातकपोलश्रीमुखांबुजाम् ॥ ५ ॥ कांचीकलापवलयहारनूपुर-शोभिताम् ॥ कौस्तुभाभरणां लक्ष्मीं बिभ्रतीं वनमालिनीम् ॥ ६ ॥ सुदर्शनादिभिः स्वास्त्रैर्मूर्तिमद्गिरुपासिताम् ॥ तुष्टाव देवप्रवरः सशर्वः पुरुषं परम् ॥ सर्वामरगणैः साकं सर्वगैरवनिं गतैः ॥ ७ ॥ अजातजन्मस्थितिसंयमायायुणाय निर्वाणसु-खार्णवाय ॥ अणोरणिघ्नेऽपरिगण्यधाघ्ने महादुभावाय नमो नमस्ते ॥ ८ ॥ रूपं तवैतत्पुरुषर्षभेज्यं श्रेयोर्थिर्भेदिकतांत्रिकेण ॥ योगेन धातः सह नखिलोकात् पश्याम्यमुष्मिन्नु ह विश्वमूर्ते ॥ ९ ॥

ण, हार, नूपुर अने कौस्तुभमणि धरी लीधां हतां. वक्षःस्थलमां लक्ष्मीजी विराजतां हतां अने श्रीअंगमां वनमाला धरी हती ॥ ६ ॥ सुदर्शन वगैरे अस्त्रो देहधारी थइने उपासना करतां हतां. महादेव अने ब्रह्माए ए स्वरूप जोई सघळा देवताओनी साथे पृथ्वीपर दंडवत् करीने नीचेप्रमाणे स्तु-ति करी ॥ ७ ॥ ब्रह्मा स्तुति करेछे.—जन्म स्थिति अने नाशथी रहित, निर्गुण, अपार मोक्षमुखना समुद्ररूप, सूक्ष्मथी पण सूक्ष्म, मापमां न आवे एवा स्वरूपवाळा अने मोटा प्रभाववाळा आपने वारंवार प्रणाम करिये छिये ॥ ८ ॥ हे पुरुषोत्तम ! कल्याणनी इच्छावाळा पुरुषो वेदोक्त अने तंत्रोक्त प्रकारथी जे स्वरूपने पूजेछे तेज आ तमारु स्वरूप छे आपना जगतमय आ स्वरूपमां अमारा त्रणे लोकोने देखुंछुं ॥ ९ ॥

आ छठा अध्यायमां विष्णु प्रकट थतां देवताओए तेमनी फरीवार स्तुति करी अने तेमणे आपेली सलाह प्रमाणे दैत्योनी साथे अमृतमाटे मोंटी तैयारी करी, ए कथा केहेवामां आवशे.

आ जगत् आदिकालमां, आपतुं स्वरूप के जे स्वतंत्र छे तेमांज हतुं, मध्यकालमां तेमांज छे अने अंतकालमां पण तेमांज रेहेशे. घडानां आदि-अंत अने मध्यरूप जेम माटीज छे तेम आ जगतनां आदि, अंत अने मध्यरूप तमेज छो; कारण के प्रधानथी पण पर छो ॥ १० ॥ तमने आर्धन अने तमारा आश्रयधीज रहेली मायाथी तमे आ जगतने बनावीने तेमां पाछळथी पेठा छो. एटलामाटे विवेकी अने शाल जाणनारा योग्यपुरुषो सृष्टि थया पछी पण तमने पोताना मनथी निर्गुण रहेलाज समजेछे ॥ ११ ॥ जेम काष्ठमां मथन कन्याथी अग्निने पामेछे, गायोमां दोहोवाथी धीने पामेछे, पृथ्वीमां खंडवाथी अन्नने पामेछे, उद्यममां वेपार करवा बगैरेथी आजीविकाने पामेछे अने पृथ्वीमां खोदवाथी जलने पामेछे तेम विद्वान् मनुष्यो देहादिकमां विचारशक्तिथी तमने पामेछे अने पाप्या पछी एवा प्रकारनोज उपदेश करेछे ॥ १२ ॥ हे नाथ ! हे

तय्यग्र आसीत्त्वयि मध्य आसीत्त्वयंत आसीदिदमालतन्त्रे ॥ त्वमादिरंतो जगतोऽस्य मध्यं घटस्य मृत्त्वेव परः परस्मात् ॥ १० ॥
त्वं माययात्माश्रयया स्वयेदं निर्माय विश्वं तदनु प्रविष्टः ॥ पश्यंति युक्ता मनसा मनीषिणो गुणव्यवायेऽप्यगुणं विपश्चितः ॥ ११ ॥ यथाऽग्निमेधस्यमृतं च गोषु सुव्यन्नमंबूधमने च वृत्तिम् ॥ योगैर्मनुष्या अधियंति हि त्वां गुणेषु बुद्ध्या कवयो वदंति ॥ १२ ॥ तं त्वां वयं नाथ समुज्जिह्वानं सरोजनाभातिचिरेप्सितार्थम् ॥ दृष्ट्वा गता निर्धृतिमद्य सर्वे गजा दवातो इव गांगमंभः ॥ १३ ॥ स त्वं विधत्स्वाखिलोकपाला वयं यदर्थस्तव पादमूलम् ॥ समागतास्ते बहिरंतरालम् किं चान्यविज्ञाप्यमशेषसाक्षिणः ॥ १४ ॥ अहं गिरित्रश्च सुरादयो ये दक्षादयोऽग्रेरिव केतवस्ते ॥ किं वा विदामेश पृथग्विभाता विधत्स्व शं नो द्विजदेव मंत्रम् ॥ १५ ॥

पद्मनाभ ! घणाकाल थया जेने मळवानी अमारी इच्छा हती ते आपने आज प्रत्यक्ष प्रकट थएला जोइने, दावाभिधी पीडाएला हाथीओ गंगाना जलने जोइने जेम सुख पांमे तेम अमे सघळा सुख पाप्या छिये ॥ १३ ॥ हे अंतर्यामी ! अमे सघळा लोकपाल देवताओ जे प्रयो-जनथी आपना चरणना मूलने शरणे आव्या छिये ते प्रयोजन आप पूर्ण करी आपो. आप के जे सर्वना साक्षी छो तेमने खुछी रीते जणाव-वानी शी जरूर छे ? ॥ १४ ॥ हुं, सदाशिव, देवादिक अने दक्ष बगैरे प्रजापतिओ के जेओ अभिना तणखाओनी पेठे आपथी जुदा देखाइए छिये तेओ पोताना कल्याणने जाणता नथी एटलामाटे आपज ब्राह्मणने अने देवताओने सुख थाय एवो उपाय बतावो ॥ १५ ॥

શુક્રદેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે બ્રહ્માદિક દેવતાઓ એ સ્તુતિ કરેલા ભગવાને, તેઓના હૃદયમાં જેવો અભિપ્રાય છે તેવો જાણી લઇને, હાથ જોડી ઉભેલા અને જેઓ એ સઘડી ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખી હતી એવા દેવતાઓને મેઘનાદના સરખી ગંભિર વાણીથી નીચેપ્રમાણે કહ્યું. એ દેવતાઓના કામમાં સમુદ્રમથનાદિક લીલાઓ કરવાની ભગવાનને પોતાને જ ઇચ્છા હતી ॥૧૬॥૧૭॥ શ્રી ભગવાન કેહેછે.—હે બ્રહ્મા ! હે સદાશિવ ! હે દેવતાઓ ! તમે સઘડા સાવધાન ચિત્તથી મારી વાત સાંભળો કે જે પ્રમાણે ચાલવાથી તમારું કલ્યાણ થશે ॥ ૧૮ ॥ હમણાં તો પ્રથમ અહિંથી જઇને દૈત્ય અને દાનવો કે જેઓને વર્તમાન અનુકૂલ છે તેઓની સાથે સંપ કરો અને તે સંપ જ્યાંસુધી તમારી ચડતી થાય ત્યાંસુધી રાખવો ॥ ૧૯ ॥ મોટું કામ કાઢાડવાની જરૂરી હોય ત્યારે શત્રુઓની સાથે પણ સંપ કરવો જોઇએ. અને તે કામ સિદ્ધ થાય ત્યારે પછી ડંદરની સાથે જેમ સર્પ વરત્યો^૧ હતો એવી

શ્રીશુક્ર ઉવાચ ॥ ॥ એવં વિરિંચાદિભિરીડિતસ્તદ્વિજ્ઞાય તેષાં હૃદયં યથૈવ ॥ જગદ્ જીમૂતગમીરયા ગિરા વદ્ધાંજલીન્ સંવૃતસર્વ-
કારકાન્ ॥ ૧૬ ॥ એક એવંશસ્તસ્મિન્સુરકાર્યે સુરેશ્વરઃ ॥ વિહૃત્કામસ્તાનાહ સમુદ્રોન્મથનાદિભિઃ ॥ ૧૭ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ હંત
બ્રહ્મન્નહો શંભો હે દેવા મમ ભાપિતમ્ ॥ શૃણુતાવહિતાઃ સર્વે શ્રેયો વઃ સ્યાદ્વથા સુરાઃ ॥ ૧૮ ॥ યાત દાનવદૈત્યૈસ્તાવત્સંધિર્વિધીય-
તામ્ ॥ કાલેનાનુઘ્નીતૈસ્તૈર્યાવદ્ધો ભવ આત્મનઃ ॥ ૧૯ ॥ અરયોઽપિ હિ સંધેયાઃ સતિ કાર્યર્થિર્ગૌરવે ॥ અહિમૂષ્કવદેવા અર્થસ્ય પદ-
વીં ગતૈઃ ॥ ૨૦ ॥ અમૃતોત્પાદને યત્નઃ ક્રિયતામવિલંબિતમ્ ॥ યસ્ય પીતસ્ય વૈ જંતુર્મૃત્યુગ્રસ્તોઽગ્રો ભવેત્ ॥ ૨૧ ॥ ક્ષિપ્ત્વા ક્ષીરોદધૌ સ-
ર્વો વીરુત્તૃણલતૌષધીઃ ॥ મંથાનં મંદરં કૃત્વા નેત્રં કૃત્વા તુ વાસુકિમ્ ॥ ૨૨ ॥ સહાયેન મયા દેવા નિર્મથધ્વમતંદ્રિતાઃ ॥ ક્લેશભાજો ભવિ-
ષ્યંતિ દૈત્યા યૂયં ફલગ્રહાઃ ॥ ૨૩ ॥ યૂયં તદનુમોદધ્વં યદિચ્છંત્યસુરાઃ સુરાઃ ॥ ન સંરંભેણ સિદ્ધ્યંતિ સર્વેર્થાઃ સાંત્વયા યથા ॥ ૨૪ ॥ ॥

રીતે વર્તવું ॥ ૨૦ ॥ હાલ તો ત્યાં જઇને અમૃત ઉત્પન્ન કરવાનો જલદી યત્ન કરો કે જે અમૃત પીવાથી, જીવ જોકે મોતથી ઘેરાઈ લુક્યો હોય તો-
પણ અમર થાયછે ॥ ૨૧ ॥ સઘડી લતા, સ્વડ અને ઔષધિઓને ક્ષીરસાગરમાં નાચી, મંદરાચલની રવાઈ કરી અને વાસુકિ નાગનું નેતરું કરી
મોટી તૈયારીથી એ સમુદ્રનું મથન કરો તેમાં હું પણ સહાયતા આપીશ. એ કામમાં દૈત્યોના ભાગમાં મેહેનત જ રહેશે અને સ્વરો પામશે તમને થશે
॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ હે દેવતાઓ ! એ કામમાં દૈત્યો જે જે ઇચ્છા વતાવે તે સઘડી તમારે કબુલ રાખવી; કેમ કે સઘડાં કામ જેવાં ધીરજથી સિદ્ધ થા-
યછે તેવાં ઉતાવળથી થતાં નથી ॥ ૨૪ ॥ ॥

૧ એક સર્પ કોઈ પેટીમાં રોકાઈ ગયો હતો તેણે નીકળવાનું દ્વાર કરવાનેમારું પ્રથમ કેટલાએક શપથ લઇને ડંદરની સાથે સલાહ કરી હતી, પછી ડંદરે
પેટી કાપીને રસ્તો કરી આપતાં તે સર્પ પેટીમાંથી નીકળીને તે ડંદરને જ સ્વાઈ ગયો હતો.

समुद्रमार्थी कालकूट नामतुं झंग पेड़ा थंशो तेथी वींशो नहि अने वींजी पण केटलीक वस्तुओ उत्पन्न थंशो तेओमां कदी पण तमारें लोभ करवो नहि; केम के वस्तुओनी लालच करवार्थी क्रोध उत्पन्न थायछे ॥ २५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा ! स्वतंत्र गतिवाळा पुरुषोत्तम भगवान्, एप्रमाणे देवताओने आज्ञा करीने अंतर्धान थई गया ॥ २६ ॥ पछी ते भगवानने प्रणाम करी ब्रह्मा तथा सदाशिव पोटपोताना स्थानकमां गया अने देवताओ बलिराजा पासै गया ॥ २७ ॥ देवताओ जोके कदी लडाईनी तैयारीमां न हता तोपण ते शत्रुओने जोईने दैत्योना सेनापतिओ लडाईनी धरपच करवा लाग्या तेओने मोटी कीर्त्तिवाळा बलिराजाए रोक्क्या; केम के समाधानना समयने अने क्लेशना समयने ते जाणतो हतो ॥ २८ ॥ सभामां बेठेला, मोटा मोटा दैत्योए रक्षण करेला, मोटी लक्ष्मीवाळा अने त्रैलोक्यने जीतनारा बलिराजानी पासे आवीने चतुरबुद्धिवाळा इंद्रे कोमल वच-

न भेतव्यं कालकूटाद्रिप्राज्ञलधिभवात् ॥ लोभः कार्यो न वो जातु रोषः कामस्तु वस्तुषु ॥ २५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति देवान् समादिश्य भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ तेषामंतर्दधे राजन् स्वच्छंदगतिरीश्वरः ॥ २६ ॥ अथ तस्मै भगवते नमस्कृत्य पितामहः ॥ भवश्च जगमतुः स्वं स्वं धामोपेयुर्वलिलं सुराः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वाऽरीनप्यसंयत्तान् जातक्षोभान् स्वनायकान् ॥ न्यषेधद्वैत्यराट् श्लोक्यः संधिविग्रहकालवित् ॥ २८ ॥ ते वैरोचनिमासीनं गुप्तं चासुरव्यूथैः ॥ श्रिया परमया जुष्टं जितशेषमुपागमन् ॥ २९ ॥ महेन्द्रः श्लक्ष्णया वाचा सांत्वयित्वा महामतिः ॥ अभ्यभापत तत्सर्वं शिक्षितं पुरुषोत्तमात् ॥ ३० ॥ तदरोचत दैत्यस्य तत्रान्ये येऽसुराधिपाः ॥ शंबरोगरिष्टनेमिश्च ये च त्रिपुरवासिनः ॥ ३१ ॥ ततो देवासुराः कृत्वा संविदं कृतसौहृदाः ॥ उद्यमं परमं चक्रुस्मृतार्थं परंतप ॥ ३२ ॥ ततस्ते मंदरगिरिमोजसोऽसाद्य दुर्मदाः ॥ नदंत उदधिं निन्युः शक्ताः परिग्रवाहवः ॥ ३३ ॥ दूरभारोद्धृताः शक्रवैरोचनादयः ॥ अपारयंतस्तं वोढुं विवशा विजहुः पथि ॥ ३४ ॥ ॥ ॥

नथी तेनी केटलीक सांत्वना करी पोताने भगवाने जे शीखवेल हती ते सघळी वात तेनी पासे कही ॥ २९ ॥ ३० ॥ ए वात बलिराजाने तथा बीजा पण जे शंबर, अरिष्टनेमि अने त्रण पुरना रेहेवाशी मोटा दैत्यो त्यां वेठा हता तेओने पण सारी लागी ॥ ३१ ॥ हे राजा ! पछी जेओए संप कर्यो एवा ते देव अने दैत्योए परस्पर ठराव करी अमृतनेसारू मोटी तैयारी करी ॥ ३२ ॥ मदनोत्तम, समर्थ अने भोगल सरखा हाथवाळा ते देवताओ अने दैत्यो जोरथी मंदराचलने उखेडीने गर्जना करता करता समुद्र तरफ लई चाल्या ॥ ३३ ॥ घणा दूर सुधी भार उपाडवाने लीधे थाकेला अने मंदराचलने नहि उपाडी शकता ते इंद्र अने बलिराजा वगेरे देव-दैत्योए लाचारीथी मंदराचलने मार्गमांज पडतो मूक्यो ॥ ३४ ॥

ते सोनानो मोटो पर्वत तेओना हाथमांथी पडी जतां तेना भारथी त्यां घणा देव अने दैत्योनां भूको थई गयो ॥ ३५ ॥ जेओना हाथ, साथल अने कांध भागी पछ्यां एवा ते देव-दैत्योने निराश थएला जाणी ते स्थलमां भगवान् गरुड उपर बेसी पद्यान्या ॥ ३६ ॥ त्यां देव-दैत्योने पर्वतना पडवाथी चगदाई गएला जोई भगवाने पोतानी अमृतदृष्टिही तेओने जीवाड्या अने तेओनां शरीरोमां जखम के शिथीलपणुं वगेरे पण कांई रेहेवा दीधुं नहि ॥ ३७ ॥ पछी जाणे रमता होय एवी रीते एक हाथथी मंदराचलने गरुडनी कांध उपर मूकी तथा पोते पण गरुड उपर बेसी देव अने दैत्योनां टोळांओथी वीटा-एला भगवान् क्षीरसागरने कांटे पद्यान्या ॥ ३८ ॥ पक्षिओना राजा गरुडे, पोतानी कांध उपरथी पर्वतने उतारी तेने जलने कांटे मूक्यो अने पछी पोते, भगवाने रजा आपवा उपरथी त्यांथी गया. [गरुड होय त्यांसुधी वासुकि नाग त्यां न आवे एटलामाटे भगवाने गरुडने रजा आपी.] ॥ ३९ ॥

निपतन्स गिरिस्तत्र बहूनमरदानवान् ॥ चूर्णयामास महता भारेण कनकाचलः ॥ ३५ ॥ तांस्तथा भयमनसो भयबाहूलंकधरान् ॥ विज्ञाय भगवांस्तत्र वभूव गरुडध्वजः ॥ ३६ ॥ गिरिपातविनिष्पिष्टान् विलोक्यामरदानवान् ॥ ईक्षया जीवयामास निर्जराभिर्ब्रणान् यथा ॥ ३७ ॥ गिरिं चारोप्य गरुडे हस्तेनैकेन लीलया ॥ आरुह्य प्रययावब्धिं सुरासुरगणैर्वृतः ॥ ३८ ॥ अवरोप्य गिरिं स्कंधात्सुपर्णः पततां वरः ॥ ययौ जलांत उत्तुज्य हरिणा स विसर्जितः ॥ ३९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे अमृतमयने मंदराचलानयनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ ते नागराजमाम्ब्य फलभागेन वासुकिम् ॥ परिवीय गिरौ तस्मिन्नेत्रमब्धिं मुदाऽन्विताः ॥ १ ॥ आरेभिरे सुसंयत्ता अमृतार्थं कुरुद्रह ॥ हरिः पुरस्ताज्जगृहे पूर्व देवास्ततोऽभवन् ॥ २ ॥ तन्नैच्छन् दैत्यपतयो महापुरुषचेष्टितम् ॥ न शक्नीमो वयं पुच्छमहेरंगममंगलम् ॥ ३ ॥ स्वाध्यायश्रुतसंपन्नाः प्रख्याता जन्मकर्मभिः ॥ इति तूष्णीं स्थितान्दैत्यान्विलोक्य पुरुषोत्तमः ॥ ४ ॥ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो छट्ठो अध्याय संपूर्ण ॥ ६ ॥ शुकदेवजी केहेछे' - हे राजा ! अमृतमां तने पण भाग मळशे ए-वा ठरावथी वासुकि नागने नेतरारूपे पर्वत उपर वीटी मोटा उत्साहथी देव अने दैत्यो समुद्रनुं मथन करवा लाग्या. भगवाने प्रथम ए सर्पनो फण तरफनो भाग झाल्यो तेथी देवताओए पण तेज भाग झाल्यो ॥ १ ॥ २ ॥ आ भगवाननी वर्तणुक दैत्योने गमी नहि तेथी तेओ केहेवा लाग्या के अमे के जेओ वेदाध्ययनथी अने शास्त्रश्रवणथी संपन्न छिये अने जन्मथी तथा कर्मथी प्रख्यात छिये तेओ सर्पना अमंगल अंग पुंछडाने झाल-शुं नहि. एम बोली चुप रहेला दैत्योने जोई भगवाने देवताओसहित हसीने मोढानो भाग छोडी पुंछडानो भाग झाल्यो. एवी रीते स्थानना विभाग

१ आ सातमा अध्यायमां मथनमांथी उत्पन्न थएला झेरनी वीकथी सघळा लोकोए स्तुति करतां सदाशिव कृपा करीने झेर पीगया, ए कथा केहेवामां आवशे.

उपर पोताना स्वरूपथी अने नीचे काचवाना स्वरूपथी रहेला अने पर्वत, वासुकिनाग तथा मथनाराओमां पण ते ते रूपथी पेटेला भगवाने वृद्धि पमाडेला ए मद्गेन्मत्त देव-दैत्यो जोरथी समुद्रतुं मथन करवा लाग्या. समुद्रनी अंदरनां मघर वगेरे जानवरो पर्वत फरवानेलीधे मोटी गडबडमां पडी गयां ॥ १३ ॥ वासुकि नागनी हजारो विकराल आंखो, मोडां अने श्वासमांथी नीकळेला असि अने धुमाडाथी जेओनां तेज हणार्ई गयां एवा पौलोम, कालेय, बलि अने इत्त्वल वगेरे दैत्यो दावाभिथी बळीगएला देवदारना झाड जेवा थर्ई गया ॥ १४ ॥ देवताओनी कांति पण वासुकि नागना श्वासनी शिखाथी हणार्ई जतां अने तेओनां वल्ल, माला, उत्तम वल्लतर अने मोडांनो रंग बदलार्ई जतां तेओना उपर भगवाननी कृपाथी मेघ वरसवा लाग्या अने समुद्रना मोजाओथी मळेला शीतल वायु वावा लाग्या ॥ १५ ॥ एप्रमाणे देव अने दैत्योना यूथपतिओ समुद्रतुं मथन करतां छतां पण ज्यारे अमृत उत्सन्न न थयुं ल्यारे पोते भगवान् मथन करवा लाग्या ॥ १६ ॥ ए समयमां पर्वतने धरनार, घनश्याम, पीतवल्ल धर-

उपर्यधश्चात्मनि गोत्रनेत्रयोः परेण ते प्राविशताममेधिताः ॥ ममथुरन्धि तरसा मदोत्कटा महाद्रिणा क्षोभितनक्रचक्रम् ॥ १३ ॥
अर्हीद्रसाहसकठोरदृब्धुस्वधासाभिधूमाहतवर्चसोऽसुराः ॥ पौलोमकालेयवलीत्वलादयो दवाभिदग्धाः सरला इवाभवन् ॥ १४ ॥ दे-
वांश्च तच्छ्रुमशिखाहतप्रभान् धूम्रांवरस्रग्वरकंचुकाननान् ॥ समभ्यवर्पन् भगवद्वशाघना वबुः समुद्रोभ्युपगृह्णवायवः ॥ १५ ॥ मध्य-
माने तथा सिंधौ देवासुरवरूपैः ॥ यदा सुधा न जायेत निर्ममथाजितः स्वयम् ॥ १६ ॥ मेघश्यामः कनकपरिधिः कर्णविद्योतविद्यु-
न्मूर्ध्नि भ्राजद्विलितकचः स्रग्धरो रक्तेनेत्रः ॥ जैत्रेदोर्भिर्जगदभयदैर्ददशूकं गृहीत्वा मथ्नमथा प्रतिगिरिरिवाशोभनाथोद्धृताद्रिः
॥ १७ ॥ निर्मथ्यमानादुदधेरभूद्विषं महोत्बणं हालहलाह्वमप्रति ॥ संभ्रांतमीनोन्मकरादिकच्छपात्तिमिद्विपग्राहतिमिगिलाकुलात्
॥ १८ ॥ तदुग्रवेगं दिशि दिश्युपर्यधो विसर्पदुत्सर्पदसह्यवीर्यम् ॥ भीताः प्रजा दुडुवरंगं मेधरा अरक्ष्यमाणाः शरणं सदाशिवम् ॥ १९ ॥

नार, कानमां वीजळीनी पेटे झळकतां कुंडलवाळा, माला धरनार, रातां नेत्रवाळा अने जेमना मस्तकमां वीखरार्ई गएला केश शोभता हता एवा भगवान्, जगतने अभय देनार अने जीत मेळवनार चार हाथव्रते वासुकिने पकडीने पर्वतथी समुद्रतुं मथन करतां एक पर्वतनी सामा वीजा प-
र्वतनी पेटे शोभवा लाग्या ॥ १७ ॥ मथन करवानेलीधे जेमां, माळळां, मघर अने काचवा वगेरे दुःखी थतां हतां तथा तिभि, जलना हाथीओ, झड अने तिभिगलोथी व्याकुलता थर्ई हती एवा समुद्रमांथी, जेनो कोई उपाय चाले नहि एवुं हलाहल नामतुं झेर उत्सन्न थयुं ॥ १८ ॥ उग्र वे-
गवाळां अने असह्य जोरवाळां ए झेरने सघळी दिशाओमां, उपर तथा नीचे फेलातुं अने उछळतुं जोईने भय पांमेली सघळी लोकपालमहित प्रजा,
वीजा कोई तरफथी रक्षण नहि मळतां सदाशिवने शरणे गर्ई ॥ १९ ॥

હે વેદમય ! સમુદ્રો તમારું પેટ છે, પર્વતો અસ્થિના સમૂહ છે, સર્વ ઔષધિ તથા લતાઓ રુવાંડાં છે, સાત હંદ ધાતુરૂપ છે અને સઘડા પ્રકારનો ધર્મ હૃદય છે ॥ ૨૮ ॥ તત્પુરુષાદિક પાંચ મંત્રો કે જેઓનાં પદ્મચ્છેદ કરતાં એકસો આઠત્રીશ મંત્રો થાયછે તેઓ તમારાં મુખ છે; શિવ, સ્વયંપ્રકાશ અને દીપ્યમાન જે વાસ્તવિક તત્ત્વ છે તે તમારી શાંતિ ભરેલી સ્થિતિ છે; અધર્મની લેહેરો તમારી છાયા છે; સત્ત્વ, રજ, અને તમ એ ત્રણ ગુણો કે જેઓથી અનેક પ્રકારની સૃષ્ટિ થાયછે તે તમારાં ત્રણ નેત્ર છે; અને સાક્ષાત્ વેદ, આપના વિચારરૂપ છે; કેમ કે વેદના કર્તા, વેદમય દીપતા અને પ્રાચીન ઋષિ તમે છો ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ હે સદાશિવ ! પરમ જ્યોતિ અને ભેદરહિત બ્રહ્મ કે જેમાં સત્ત્વ, રજ કે તમ કાંઈ પણ નથી તે આપનું સ્વરૂપ સઘડા લોકપાલ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ કે હંદના જાણવામાં આવે એવું નથી ॥ ૩૧ ॥ જે આપ પ્રલયકાલમાં પોતાના નેત્રના અગ્નિના તળાવની શિલાથી ભસ્મ થ-

કુક્ષિઃ સમુદ્રા ગિરયોઽસ્થિસંઘા રોમાણિ સર્વોપધિવીરુયન્તે ॥ છંદાંસિ સાક્ષાત્ત્વ સપ્તાનવસ્ત્રયીમયાલન્ હૃદયં સર્વધર્મઃ ॥ ૨૮ ॥
મુલાનિ પંચોપનિષદસ્તવેશ યૈશ્ચિશદ્વેષોત્તરમંત્રવર્ગઃ ॥ યત્ત્વિવાલ્યં પરમાર્થતત્ત્વં દેવઃ સ્વયંજ્યોતિરવસ્થિતિસ્તે ॥ ૨૯ ॥ છાયા
ત્વધર્મોર્મિષુ યૈર્વિસર્ગો નેત્રત્રયં સત્ત્વરજસ્તમાંસિ ॥ સાંખ્યાત્મનઃ શાસ્ત્રકૃતસ્તવેક્ષા છંદોમયો દેવ ઋષિઃ પુરાણઃ ॥ ૩૦ ॥ ન તે
ગિરિત્રાણિલોકપાલવિરિંચૈવૈકુંઠસુરેન્દ્રગમ્યમ્ ॥ જ્યોતિઃ પરં યત્ર રજસ્તમશ્ચ સત્ત્વં ન યદ્બ્રહ્મ નિરસ્તભેદમ્ ॥ ૩૧ ॥ કામાધ્વર-
ત્રિપુરકાલગરાધનેકભૂતદુહઃ ક્ષપયતઃ સુતયે ન તત્તે ॥ યસ્તંતકાલ દ્વિમાલકૃતં સ્વનેત્રવહ્નિસ્ફુલ્લિંગશિલયા ભસિતં ન વેદ
॥ ૩૨ ॥ યે ત્વાલરામગુરુભિર્હૃદિ ચિંતિતાંધ્રિદ્રંદ્રં ચરંતમુમયા તપસાભિતપમ્ ॥ કત્યંત ઉગ્રપરુષં નિરતં શ્મશાને તે નૂનમૂર્તિમ-
વિદંસ્તવ હાતલજ્ઞાઃ ॥ ૩૩ ॥ તત્તસ્ય તે સદસતોઃ પરતઃ પરસ્ય નાંજઃ સ્વરૂપગમને પ્રભવંતિ ભૂમ્નઃ ॥ બ્રહ્માદયઃ કિમુત સંસ્તવને
વયં તુ તત્સર્ગસર્ગવિષયા અપિ શક્તિમાત્રમ્ ॥ ૩૪ ॥

એલાં આ જગતને જાણતા પણ નથી અને જેને કામદેવ, દક્ષનો યજ્ઞ, ત્રિપુરાસુર, અને મૃત્યુ વગેરે જગતના દ્રોહીઓને માન્યા છે તે આપ શ્વેરનું
ભક્ષણ કરો એમાં કાંઈ પણ સ્તુતિ કરવા જેવું નથી ॥ ૩૨ ॥ આપને પાર્વતીની સાથે ફરતા જોઈ જે લોકો આપ કામી છો એમ વેકેછે અને આપને
સ્મશાનમાં ફરતા જોઈ જે લોકો આપ ઉગ્ર અને હિંસક છો એમ કેહેછે તે નિર્લજ્જ લોકો આપની લીલાને જાણતાજ નથી; કેમ કે જેના ચરણાર-
વિંદને આત્મારામ અને ઉપદેશ કરનારા લોકો હૃદયમાં ચિંતવેછે તેમનામાં કામિષ્ણુ કેમ ઘટે ? અને જેમાં તપનેલીધે અત્યંત શાંતિજ ભરેલી છે તે-
મનામાં ઉગ્રપણું કે હિંસકપણું કેમ ઘટે ? ॥ ૩૩ ॥ આપ કે જે સઘડા કાર્ય-કારણોથી પર અને વ્યાપક છો તેમનું સ્વરૂપ જાણવામાં પણ બ્રહ્માદિક
સમર્થ નથી ત્યારે સ્તુતિ કરવામાં તો ક્યાંથીજ સમર્થ હોય ? જ્યારે બ્રહ્માદિક સમર્થ નથી ત્યારે બ્રહ્માના પુત્ર-પૌત્રાદિક વંશમાં ઉત્પન્ન થાણા એ સમર્થ

नथी ए तो सिद्धज छे तोषण शक्तिप्रमाणे म्नुति करिय छिये ॥ ३४ ॥ हे महेश्वर ! अमे आपना आ साकार रूपनेज जाणीए छिये; परम स्वरूपने तो जाणता नथी; तोषण एटलार्थीज अमे पोताने कुतार्थ थएला मानिये छिये, केमके अपार लीलावाळा आपनी मूर्ति जगतना कल्याणनेसारू छे ॥ ३५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे प्रजाओनुं दुःख जोई करणार्थी बहुज घेराएला सर्व प्राणीओना मित्र सदाशिवे पोतानी स्त्री उमाने नीचेप्रमाणे कह्यु ॥ ३६ ॥ सदाशिव केहेछे.—हे प्रिया ! क्षीरममुद्रनुं मथन कर्ता उत्पन्न थएलां झेरथी प्रजाओने आ दुःख आवी पड्यु छे ते जुबो ॥ ३७ ॥ प्राणना वचावने इच्छनी आ प्रजाओने मोरे अभयदान देबुं जोइए; केम के दीन लोकोनुं रक्षण थाय एज समर्थ पुरुषनुं प्रयोजन छे ॥ ३८ ॥ प्राणीओ के जेओ भगवाननी मायाथी मोह पामेलां छे अने वैरभाव राखीने एकबीजाने मारी नाखवा धारेछे तेओमां साधुपुरुषो

एतपरं प्रपश्यामो न परं ते महेश्वर ॥ मृडनाय हि लोकस्य व्यक्तिस्तेव्यक्तकर्मणः ॥ ३५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तद्वीक्ष्य व्यसनं तासां कृपया भृशपीडितः ॥ सर्वभूतसुहृदेव इदमाह सती प्रियाम् ॥ ३६ ॥ शिव उवाच ॥ अहो वत भवान्येतत्प्रजानां पश्य वैशसम् ॥ क्षीरदमथनोद्भूतात्कालकूटादुपस्थितम् ॥ ३७ ॥ आसां प्राणपरीप्सूनां विधेयमभयं हि मे ॥ एतावान् हि प्रभोरथो यदीनपरिपालनम् ॥ ३८ ॥ प्राणैः स्वैः प्राणिनः पांति साधवः क्षणभंगुरैः ॥ वद्धवैरेषु भूतेषु मोहितेष्वालमयया ॥ ३९ ॥ पुंसः कृपयतो भद्रे सर्वात्मा प्रीयते हरिः ॥ प्रीते हरौ भगवति प्रीयेऽहं सचराचरः ॥ ४० ॥ तस्मादिदं गरं भुंजे प्रजानां स्वस्तिरस्तु मे ॥ एवमामंत्र्य भगवान् भवानीं विश्वभावनः ॥ ४१ ॥ तद्विषं जग्धुमारेभे प्रभावज्ञाऽन्वमोदत ॥ ततः करतलीकृत्य व्यापि हालाहलं विषम् ॥ ४२ ॥ अभक्षयन्महादेवः कृपया भूतभावनः ॥ तस्यापि दर्शयामास स्ववीर्यं जलकल्मषः ॥ ४३ ॥ ॥

पोताना क्षणभंगुर प्राणने जता करीने बीजां प्राणीओनी रक्षा करेछे ॥ ३५ ॥ हे प्रिया ! जे पुरुष बीजाओनी उपर दया करेछे तेना उपर सर्वना आत्मा भगवान् प्रसन्न थायछे अने भगवान् प्रसन्न थाय त्यारे स्थावर-जंगम सहित हुं प्रसन्न थाऊंछुं ॥ ४० ॥ एटलामाटे आ झेरने खाई जाऊंछुं. माराथी प्रजाओनुं कल्याण थाओ. ए प्रमाणे जगतनुं रक्षण करनार सदाशिवे पार्वतीनी रजा लईने ते झेर खावानी तैयारी करी अने तेमना प्रभावने जाणनारां पार्वतीए पण ते काममां संमति आपी. पछी प्राणीओनुं रक्षण करनार सदाशिव प्रजाओनी उपर दयानेलीधे ते चारेकोर फेलाएला हालाहल झेरने हथेलीमां लईने खाई गया. ए झेरे महादेवने पण पोतानुं जोर देखाड्युं, केम के तेमना गळामां श्यामता करी दीधी ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥

ए श्यामता महादेवने दोषरूप नथी पण साधुपणाने जणावनारा अलंकाररूप छे. घणुं करीने साधुपुरुषो जगतनुं दुःख जोईने तपेछे अने एप्रमाणे करवुं एज सर्वना आत्मा भगवाननी परम भक्ति छे ॥ ४४ ॥ देवना देव अने जगतना मनोरथने पूर्ण करनार सदाशिवनुं ए काम जोईने प्रजाओ, सती अथवा पार्वती, ब्रह्मा अने विष्णुए एमनां वखाण कन्यां ॥ ४५ ॥ सदाशिव झेरनुं पान करतां तेमना हाथमांथी थोडुं घणुं झेर जे पडी गयुं तेने वींछी, सर्प, झेरी औषधि अने बीजा पण झेरी प्राणीओए लई लीधुं ॥ ४६ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ — हे राजा ! सदाशिवे झेर पीधा पछी प्रसन्न थएला ते देव अने दैत्यो जलदी समुद्रनुं मथन करवा मंड्या, तेमांथी कामधेनु उत्सन्न थई. ब्रह्मलोकना मार्गने पमाडनार यज्ञमां उपयोगी घी वगैरे हविष्यनेसारू अभिहोत्रमां काम आवे एवी ए गायने वेद जाण-

यज्ञकार गले नीलं तच्च साधोर्विभूषणम् ॥ तप्यंते लोकतापेन साधवः प्रायशो जनाः ॥ परमाराधनं तद्धि पुरुषस्याखिलात्मनः ॥ ४४ ॥ निशम्य कर्म तच्छंभोर्देवदेवस्य मीढुषः ॥ प्रजा दाक्षायणी ब्रह्मा वैकुण्ठश्च शशंसिरे ॥ ४५ ॥ प्रस्कन्नं पिबतः पाणेर्यत्किंचिज्जगद्गुह्यं तत् ॥ वृश्चिकाहिविषौषधयो दंदशूकाश्च ये परे ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे अमृतमथने सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ पीते गरे वृषांकेण प्रीतास्तेऽमरदानवाः ॥ ममंथुस्तरसा सिंधुं हविर्यानी ततोऽभवत् ॥ १ ॥ ता-मभिहोत्रीमृषयो जगद्गुर्ब्रह्मवादिनः ॥ यज्ञस्य देवयानस्य मेधाय हविषे नृप ॥ २ ॥ तत उच्चैःश्रवा नाम हयोऽध्वंबद्रपांडुरः ॥ तस्मिन् बलिः स्पृहां चक्रे नैद्र ईश्वरशिक्षया ॥ ३ ॥ तत ऐरावतो नाम वारणेंद्रो विनिर्गतः ॥ दत्तैश्चतुर्भिः श्वेताद्रेहेरन् भगवतो म-हिम् ॥ ४ ॥ कौस्तुभाख्यमभूद्रत्नं पद्मरागो महोदधेः ॥ तस्मिन् हरिः स्पृहां चक्रे वक्षोऽलंकरणे मणौ ॥ ५ ॥

नारा ऋषिओए लीधी ॥ १ ॥ २ ॥ पछी चंद्रमा जेवो घोळो उच्चैश्रवा नामनो घोडो उत्पन्न थयो तेनी बलिराजाए इच्छा करी पण इंद्रे न करी केम के तेने भगवाने प्रथमथीज शीखामण आपी हती ॥ ३ ॥ पछी ऐरावत नामनो मोटो हाथी समुद्रमांथी नीकळ्यो के जे हाथी पोताना शिखर जेवा चार दांतोथी कैलास पर्वतनी शोभाने हरी लेतो हतो ॥ ४ ॥ पछी समुद्रमांथी कौस्तुभ नामनुं माणक नीकळ्युं. वक्षस्थलना अलंकाररूप ए मणिनी भगवाने इच्छा करी ॥ ५ ॥

? आ आठमा अध्यायमां समुद्रमथनना प्रसंगमां लक्ष्मीजी भगवानने वन्यां, धन्वंतरिनुं अमृत दैत्योए हरी लीधुं अने मोहिनी अवतार थयो, ए कथा केहेवामां आवसो.

પછી દેવલોકના અલંકારરૂપ પારિજાતનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું કે જે પારિજાત, તમે જેમ પૃથ્વીમાં માગણલોકોને તૃપ્ત કરો છો તેમ સ્વર્ગમાં માગના-
ગઓને તૃપ્ત કરેછે ॥ ૬ ॥ પછી કંટમાં અલંકાર પહેરનાર અને મુંદગ વસ્ત્ર ધારણ કરનાર અપ્સરાઓ ઉત્પન્ન થઈ, કે જે અપ્સરાઓ મનોહર ગમન,
લીલા તથા જોવાર્થી દેવતાઓને રમ્માડનાર થઈ ॥ ૭ ॥ પછી ભગવાનના આશ્રયમાં રહેનાર સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજી ઉત્પન્ન થયાં. સુદામા પર્વતની દિ-
શામાં ઉત્પન્ન થાણી વીજળીની પેટ તેની કાંતીથી સઘળી દિશાઓ રંગાઈ गई હતી ॥ ૮ ॥ લક્ષ્મીજીના સૌંદર્ય ઉદારપણું તથા અવસ્થાના મહિમા-
થી જેઓનાં ચિત્ત સંચાળાં છે એવા દેવ, દૈત્ય અને મનુષ્ય વગેરે સઘળાં તેની ઇચ્છા કરી ॥ ૯ ॥ ઇંદ્રે તે લક્ષ્મીજીને મોટું અને અદ્ભુત આસન લાવી
આપ્યું; દેહધારી ઉત્તમ નદીઓં સુવર્ણના કલશોથી પવિત્ર જલ લાવી આપ્યું; ॥ ૧૦ ॥ પૃથ્વીએ અભિષેકમાં કામ લાગનારી સઘળી ઔષધિ આપી

ततोऽभवत् पारिजातः सुरलोकविष्मयणम् ॥ पूरयत्यर्थिनो योऽर्थैः शब्दद्विवि यथा भवान् ॥ ६ ॥ ततश्चाप्सरसो जाता निष्कंकष्यः
सुवाससः ॥ रमण्यः स्वर्गिणां बल्युगतिलीलावलोकनैः ॥ ७ ॥ ततश्चाविरभूत् साक्षाच्छ्री रमा भगवत्परा ॥ रंजयन्ती दिशः कांत्या
विद्युत् सौदामनी यथा ॥ ८ ॥ तस्यां चक्रुः स्पृहां सर्वे मसुरासुरमानवाः ॥ रूपौदार्ययोर्वर्णमहिमाक्षिप्तचेतसः ॥ ९ ॥ तस्या आ-
सनमानिन्यो महेंद्रो महद्बहुतम् ॥ भूर्तिमत्यः सरिच्छ्रेष्ठा हेमकुम्भैर्जलं शुचि ॥ १० ॥ आभिषेचनिका भूमिराहस्त सकलौषधीः ॥
गावः पंच पवित्राणि वर्मन्तो मधुमाधवौ ॥ ११ ॥ ऋषयः कल्पयांचक्रुर्भेषकं यथाविधि ॥ जशुर्भद्राणि गंधर्वा नट्यश्च ननुतुर्जयः
॥ १२ ॥ मेघा मृदंगपणवसुरजानकगोमुखान् ॥ व्यनादयन् शंखवेणुवीणास्तुमुलनिःस्वनान् ॥ १३ ॥ ततोऽभिषिषिचुर्देवीं श्रियं
पद्मकरां सतीम् ॥ दिग्गभाः पूर्णकल्शैः सूक्तवाक्क्यैर्दिजेरितैः ॥ १४ ॥ समुद्रः पीतकौशेयवामसी समुपाहरत् ॥ वरुणः खजं वै-
जयंतीं मधुना मतषट्पदाम् ॥ १५ ॥

आपी; गायोए पंचगव्य आप्यां अने वसंत ऋतुए पोतानां फल-फूल वंगरे आप्यां ॥ ११ ॥ ऋषिओए शास्त्रविधिप्रमाणे लक्ष्मीजीनो अभिषेक क-
च्यो. गंधर्वो मधुर अने मंगल गायन करवा लाग्या. नटनी स्त्रियो नाच अने गायन करवा लागी ॥ १२ ॥ भोरे शब्दवाळां मृदंग, पणव, मुरज,
आनक, गोमुख, शंख अने वीणा वंगरे वाजंत्रीने मेघ वगाडवा लाग्या ॥ १३ ॥ पछी दिशाओना हार्थीओए हाथमां कमल धरनारां सती लक्ष्मी-
जीनो पूर्णकलशोथी अभिषेक कच्यो. ए समये ब्राह्मणो वेदना मंत्र बोलता हता ॥ १४ ॥ समुद्रे लक्ष्मीजीने पीळां रेशमी वस्त्र आप्यां, वरणदेवे
मकरंदनेलीधे जेमां भ्रमराओ मच थया हता एवी वैजयंती माला आपी ॥ १५ ॥

વિશ્વકર્મા પ્રજાપતિએ વિચિત્ર આમૃષણ આપ્યાં; સરસ્વતીએ હાર આપ્યો; વ્રહ્માએ કમલ આપ્યું અને નાગ લોકોએ કુંડલ આપ્યાં ॥ ૧૬ ॥ પછી જેનું સ્વસ્તિવાચન થયું એવાં લક્ષ્મીજી હાથમાં ભ્રમરાના ગુંજારવાળી માલા લઈને લાજથી હસતે મોઢે સ્નાંથી જાલ્યાં. કપોલ અને કુંડલથી મુખ બહુજ શોભી રહ્યું હતું ॥ ૧૭ ॥ પેટ બહુજ પાતળું હતું. બે સ્તન વચમાં અંતર વગરના અને ચંદન તથા કેસરથી લીપેલા હતા. ઝાંઝારના સુંદર ક્ષમકારથી ચારેકોર ફરતાં એ લક્ષ્મીજી સોનાની વેલની પેઠે શોભતાં હતાં ॥ ૧૮ ॥ ગંધર્વ, યક્ષ, અસુર, સિદ્ધ, ચારણ અને દેવ વગેરેમાં પોતાને રહેવાનું અવિચલ ઠેકાણું [પતિ] કે જેમાં કોઈ પણ દોષ ન હોય અને જેના સદુપોમાં ફેરફાર ન થતો હોય તેને શોધવા લાગ્યાં પણ તેનું કોઈ ઠેકાણું જોવામાં આવ્યું નહિ ॥ ૧૯ ॥ કોઈ [દુર્વાસા વગેરે] તપસ્વી છે તેને ક્રોધ જીલ્યો નથી. કોઈ [વૃહસ્પતી વગેરે] જ્ઞાની છે પણ તેણે સંગ છોડ્યો નથી. કોઈ [વ્રહ્મા વગેરે] મોટા છે પણ તેણે કામદેવ જીલ્યો નથી. કોઈ [ઇન્દ્ર વગેરે] સમર્થ છે પણ તેને વીજાનો આશ્રય લેવો પડે છે ॥ ૨૦ ॥ કોઈ [પરશુરામ

શ્રૂષણાનિ વિચિત્રાણિ વિશ્વકર્મા પ્રજાપતિઃ ॥ હારં સરસ્વતી પદ્મમજો નાગાશ્ર કુંડલે ॥ ૧૬ ॥ તતઃ કૃતસ્વસ્ત્યયનોત્પલ્લસ્રજં નદ-
દ્વિરેખાં પરિગૃહ્ય પાણિના ॥ ચચાલ વક્ત્રં સુકપોલકુંડલં સ્ત્રીઢહાસં દધતી સુશોભનમ્ ॥ ૧૭ ॥ સ્તનદ્વયં ચાતિકૃશોદરી સમં
નિરંતરં ચંદનકુંકુમોક્ષિતમ્ ॥ તતસ્તતો નૂપુરવલ્ચુર્મિંજિતૈર્વિસર્પતી હેમલતેવ સા વૃભૌ ॥ ૧૮ ॥ વિલોકયંતી નિરવધમાલ્મનઃ પદં
ધ્રુવં ચાવ્યભિચારિ સદૃગમ્ ॥ ગંધર્વયક્ષાસુરસિદ્ધચારણૈર્વિષ્ટેપયાદિષુ નાન્વવિંદત ॥ ૧૯ ॥ નૂનં તપો યસ્ય ન મન્યુર્નિર્જયો જ્ઞાનં
કચિત્તત્ત્વ ન સંગવર્જિતમ્ ॥ કાશ્રન્મહાંસ્તસ્ય ન કામનિર્જયઃ સ ઈશ્વરઃ કિં પત્નો વ્યપાશ્રયઃ ॥ ૨૦ ॥ ધર્મઃ કચિત્તત્ર ન શ્રુતસૌ-
હૃદં ત્યાગઃ કચિત્તત્ર ન મુક્તિકારણમ્ ॥ વીર્યં ન પુંસોઽસ્યજવેગનિકૃતં ન હિ દ્વિતીયો ગુણસંગવર્જિતઃ ॥ ૨૧ ॥ કચિદ્ધિરાયુર્ન હિ
શીલમંગલં કચિત્તદપ્યસ્તિ ન વેદ્યમાયુષઃ ॥ યત્રોભયં કુત્ર ચ સોઽપ્યમંગલઃ સુમંગલઃ કશ્ચન કાંક્ષતે હિ મામ્ ॥ ૨૨ ॥

વગેરે] ધર્મિષ્ઠ છે પણ તેને પ્રાણીઓપર દયા નથી. કોઈ [શિબિરાજા વગેરે] દાન કરે છે પણ તે મુક્તિને સારૂ કરતો નથી. કોઈ [સહસ્રાર્જુન વ-
ગેરે] પરાક્રમી છે પણ તે પરાક્રમ કાલના વેગથી નાશ ન પામે એવું નથી. કોઈ [સનકાદિક] ગુણના સંગથી રહિત છે પણ તે સમાધિમાં રહેનાર
હોવાથી વર થાય એમ નથી ॥ ૨૧ ॥ કોઈ [મર્કેડેય વગેરે] લાંબા આયુષ્યવાળો છે પણ તે ઇન્દ્રિયોનું દમન કર્યા કરનાર હોવાથી શૃંગારમાં પ્રી-
તિ ધરાવનાર નથી. કોઈ [હિરણ્યકશિપુ વગેરે] શૃંગારમાં પ્રીતિ ધરાવનાર છે પણ તેના આયુષ્યની સ્થિરતા નથી. કોઈ [સદાશિવ વગેરે] લાંબા
આયુષ્યવાળો અને શૃંગારમાં પ્રીતિ ધરાવનાર પણ છે પરંતુ તેની સ્મશાનમાં રહેવા વગેરે જેટલા અમંગલરૂપ છે. [ભગવાનને જોઈને કેહે છે.] કોઈ
સર્વ પ્રકારે નિર્દોષ પણ છે પરંતુ તેને આત્મારામ હોવાથી મારી મરજ નથી ॥ ૨૨ ॥

પછી સમુદ્રમાંથી કમલસરસાં નેત્રવાલી અને શોભાયમાન કન્યારૂપ મદિરા ઉત્સન્ન થઈ. એ મદિરાને ભગવાનની સંમતિથી દૈત્યોએ લીધી ॥ ૩૦ ॥ પછી અમૃતની ઇચ્છાથી દેવ અને દૈત્યો જેતું મથન કરતા હતા એવા સમુદ્રમાંથી અત્યંત અદ્ભુત એક પુરુષ નીકળ્યો ॥ ૩૧ ॥ એ પુરુષના હાથ લાંબા અને પુષ્ટ હતા; કોટ શંખ સરસી હતી; નેત્ર રાતાં હતાં; વર્ણ શ્યામ હતો; અવસ્થા જુવાન હતી; માલા અને સઘડાં આશૂષણો પેહેન્યાં હતાં; ॥ ૩૨ ॥ વલ્લ પીઠાં હતાં; છાતી મોટી હતી; મણિનાં સ્વચ્છ કુંડલ પેહેન્યાં હતાં; કેશના છેડા સ્નિગ્ધ અને વાંકા વહેલા હતા; રૂપ સુંદર હતું; ચાલ સિંહના સરસી હતી; ॥ ૩૩ ॥ હાથમાં અમૃતથી ભરેલો કલશ ડાબે હોતો; અને કંકણ શોભતાં હતાં. સાક્ષાત્ વિષ્ણુ ભગવાનના અંશના અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ, વૈદ્યશાસ્ત્રના કર્તા અને યજ્ઞમાં ભાગ લેનારા એ પુરુષનું ‘ધન્વંતરિ’ એવું નામ પ્રખ્યાત થયું. એ પુરુષને તથા અમૃતથી ભરેલા કલશને જોઈ

અથાસીદ્ધારુણી દેવી કન્યા કમલલોચના ॥ અસુરા જગદ્ગુહ્તાં વૈ હરેરત્નમેતેન તે ॥ ૩૦ ॥ અથોદધેર્મથ્યમાનાત્કાશ્યપૈરમૃતાર્થિભિઃ ॥
 ઉદતિષ્ઠન્મહારાજ પુરુષઃ પરમાદ્ભુતઃ ॥ ૩૧ ॥ દીર્ઘપીવરદોર્દઃ કંબુગ્રીવોરુણેક્ષણઃ ॥ શ્યામલસ્તરુણઃ સગ્વી સર્વાભરણશ્ચૃષિતઃ ॥ ૩૨ ॥
 પીતવાસા મહોરસ્કઃ સુમૃષ્ટમણિકુંડલઃ ॥ સ્નિગ્ધકુંચિકેશાંતઃ સુભગઃ સિંહવિક્રમઃ ॥ ૩૩ ॥ અમૃતાપૂર્ણકલશં ચિત્રદ્રવ્યશ્ચૃષિતઃ ॥
 સ વૈ ભગવતઃ સાક્ષાદ્વિષ્ણોરંશાંશંભવઃ ॥ ૩૪ ॥ ધન્વંતરિરિતિ સ્થ્યાત આયુર્વેદદદ્વગિજ્યભાક્ ॥ તમાલોક્યાસુરાઃ સર્વે કલશં
 ચામૃતામૃતમ્ ॥ ૩૫ ॥ લિપ્સંતઃ સર્વવસ્તૂનિ કલશં તરમાદ્હરન્ ॥ નીયમાનેઽસુરેસ્તાસ્મિન્ કલશેઽમૃતભાજને ॥ ૩૬ ॥ વિષ્ણુમનસો
 દેવા હરિં શરણમાયયુઃ ॥ ઇતિ તૈદૈન્યમાલોક્ય ભગવાન્ શ્રુત્યકામકૃત્ ॥ માસિદ્યત મિથોર્થ્ય વઃ સાયયિવ્યે સ્વાયયા ॥ ૩૭ ॥
 મિથઃ કલિરશ્રુતેષાં તદર્થે તર્પેતસામ્ ॥ અહં પૂર્વમહં પૂર્વં ન ત્વં ન ત્વમિતિ પ્રભો ॥ ૩૮ ॥ દેવાઃ સ્વં ભાગમર્હતિ યે તુલ્યાયાસ-
 હેતવઃ ॥ સત્રયાગ ઇર્વૈતસ્મિન્નૈષ ધર્મઃ સનાતનઃ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ॥ ॥

સઘડી વસ્તુ લઈ લેવાને ઇચ્છતા દૈત્યો જલદી તેના હાથમાંથી કલશ ફોંટી ગયા. દૈત્યો અમૃતના કલશને લઈ જતાં લેદ પામેલા દેવતાઓ ભગવાનને શરણે ગયા. દેવતાઓની દીનતા જોઈ દાસના મનોરથોને પૂરનારા ભગવાને કહ્યું કે—‘મુંદ્રાઓ મા. દૈત્યોમાં પરસ્પર કંઝિયો ઉત્પન્ન કરી મારી માયાના બલથી તમારું કામ હું સિદ્ધ કરીશ’ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ પછી અમૃતની તૃષ્ણાવાળા તે દૈત્યોમાં પરસ્પર ‘હું પ્રથમ પીશ, તું નહિ. હું પ્રથમ પીશ, તું નહિ.’ એવી રીતનો કંઝિયો ઉત્પન્ન થયો ॥ ૩૮ ॥ જેઓએ કલશ લઈ લીધો હતો એવા પ્રબલ દૈત્યોને ડુર્બલ દૈત્યો મત્સર-નેલીધે અટકાવવા લાગ્યા કે ‘દેવતાઓનો દાસહો પણ સરસોજ છે માટે તેઓને પણ પોતાનો ભાગ મળવો જોઈએ. પંચાલના યજ્ઞમાં

जेम सहने सरखुं फल मळेछे तेम आ काममां आपणने अने देवताओंने सरखुं फल मळवुं जोईए अने एज सनातन धर्म छे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ आ समयमां सघळा उपायोने जाणनार विष्णु भगवाने महा अद्भुत अने जेवुं वर्णन थई शके नहि एवुं स्त्रीनुं रूप धर्युं ॥ ४१ ॥ ए स्त्रीनो वर्ण सुंदर उत्तल [द्याम कमल] ना सरखो द्याम हतां; सघळा अवयवो रूपाळा हतां; सरखा कानमां आभूषण धर्यो हतां; कपोल, नासिका अने मुख दीपी रखां हतां; ॥ ४२ ॥ नवी जुवानीथी उपडेलां स्तनना भारथी शरीर नमी रखुं हतुं; पेट पातळुं हतुं; मुखनो सुगंध लेवाने लागु पडेला भ्रम-राओंना गुंजारथी नेत्र उद्वेग पामी रखां हतां ॥ ४३ ॥ जेमां मल्लिकानां फूल उघडी रखां हतां एवी माला चोटलाना जथामां धरी लीधी हती;

इति स्वान् प्रत्यपेधन्वै देतेया जातमत्सराः ॥ हुबर्लाः प्रवलान् राजन् गृहीतकलशान् मुहुः ॥ ४० ॥ एतस्मिन्नंतरे विष्णुः सर्वोपाय-विदीधरः ॥ योषिद्रूपमनिर्देश्यं दधार परमाद्भुतम् ॥ ४१ ॥ प्रेक्षणीयोत्पलश्यामं सर्वविवसुंदरम् ॥ समानकर्णाभरणं सुकपोलो-न्नसाननम् ॥ ४२ ॥ नवयौवननिर्वृत्तस्तनभारकृशोदरम् ॥ मुखमोदानुरक्ताल्लिङ्गकरोद्धिमलोचनम् ॥ ४३ ॥ विभ्रत्स्वकेशभारेण मालामुल्लमल्लिकाम् ॥ सुग्रीवकंठाभरणं सुभुजांगदध्वपितम् ॥ ४४ ॥ विरजांवरसंवीतनितंबद्वीपशोभया ॥ कांव्या प्रविलसद्-लुचलचरणनूपुरम् ॥ ४५ ॥ सव्रीडस्मितविक्षिप्तभ्रूविलामावलोकनैः ॥ दैत्ययूथपचेतस्सु काममुदीपयन्मुहुः ॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तेऽन्योन्यतोऽसुराः पात्रं हंतस्त्वक्तुसौहृदाः ॥ क्षीपंतो दस्युधर्माण आयातीं ददृशुः स्त्रियम् ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कांट अलंत सुंदर हती; कंठमां आभरण पेहेच्यां हतां; सुंदर भुजाओंमां वाजुबंध शोभी रखा हतां; ॥ ४४ ॥ सुंदर अने स्वच्छ वस्त्रथी वीटला नितंबरूपी बेट उपर पेहेरेली कटिमेखलाथी भारे चमत्कार उत्पन्न थतो हतो अने मनोहर रीते चालनारा चरणमां झांझर पेहेच्यां हतां ॥ ४५ ॥ ए मोहिनी अवतारना लाज भरेला हसवानी साथे उलाळेली भमरना विलासथी अने जोवाथी मोटा मोटा दैत्योना मनमां वारंवार कामदेव प्रदीप्त थवा लाग्यो ॥ ४६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८ ॥ शुकदेवजी केहेछे' - खेह छोडी दर्दने वाटपाडानी पेटे एक बीजापासेथी अमृतना पात्रने झोंटी लेता अने एकबीजाने गाळो देता ए दैत्योए ते स्त्रीने आवती दीठी ॥ १ ॥

१ आ नवमा अध्यायमां मोह पामेला दैत्यो अमृतनुं पात्र आपी देतां भगवाने तेओंने छेतरिने देवताओंने अमृत आप्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

‘આતું રૂપ, કાંતિ અને જુવાની ભોરે આશ્ચર્યરૂપ છે’ એમ બોલતા અને કામાતુર થઇને તેને પૂછ્યું કે— ‘હે સુંદર ! હે કમલપત્ર સરસ્વાં નેત્રવાલી ! અમારાં મનને જાણે મથી નાલ્ખતી હોય એવી તું કોણ છે, ક્યાંથી આવી છે, શું કરવા ધારે છે, અને કોની છે ? ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ દેવ, દૈત્ય, સિદ્ધ, ગંધર્વ, ચારણ કે લોકપાલોએ પણ તને પૂર્વે ભોગવેલી નથી એમ જાણિયે છિયે ત્યારે મનુષ્યોએ તો ક્યાંથીજ ભોગવેલી હોય ? ॥ ૪ ॥ દયાલુ ईશ્વરે પ્રાણીઓની સઘડી ઇંદ્રિયો અને મનને રાજી કરવામાટે તને અહિં મોકલી છે ? કે તું યદુચ્છાથી આવી નીકળી છે ? અમે તો ધારીએ છિયે કે તને ईશ્વરેજ મોકલી છે ॥ ૫ ॥ હે માનવાલી ! અમે કે જેઓ પરસ્પરના ભાઈઓ છતાં વૈર વાંધીને એક વસ્તુનેસારૂં લડી મરીએ છિયે તે-ઓતું સમાધાન કરી અમે સઘડા કશ્યપના દીકરા ભાઈઓ છિયે અને અમૃતમથનમાં પુરુષાર્થ પણ સઘડાઓએ કરેલો છે માટે જેવી રીતે કજિ-

અહો રૂપમહો ધામ અહો અસ્યા નવં વયઃ ॥ ૨ ॥ કા ત્વં કંજપલાશાક્ષિ કુતો વા કિં ચિકીર્ષસિ ॥ કસ્યાસિ વદ વામોરુ મશ્નતીવ મનાંસિ નઃ ॥ ૩ ॥ ન વયં ત્વાઝ્મરૈદ્યૈઃ સિદ્ધગંધર્વચારણૈઃ ॥ નાસ્પૃષ્ટપૂર્વા જાનીમો લોકેકૈશૈશ્ચ કુતો નૃભિઃ ॥ ૪ ॥ નૂનં ત્વં વિધિના સુદ્રૂઃ પ્રેષિતાઽસિ શરીરિણામ્ ॥ સર્વૈદ્રિયમનઃપ્રીતિં વિદ્યતું સધૃણેન કિમ્ ॥ ૫ ॥ સા ત્વં નઃ સ્પર્ધમાનાનામેકવસ્તુનિ માનિનિ ॥ જ્ઞાતીનાં વદ્ધવૈરાણાં શં વિદત્સ્વ સુમધ્યમે ॥ ૬ ॥ વયં કશ્યપદાયાદા ધ્રાતરઃ કૃતપૌરુષાઃ ॥ વિભજસ્વ યથાન્યાયં નૈવ ભેદો યથા ભવેત્ ॥ ૭ ॥ ઇત્યુપામંત્રિતો દૈત્યૈર્માયાયોષિદ્રપુર્હરિઃ ॥ પ્રહસ્ય રુચિરાપંગૈર્નિ-રીક્ષન્નિદમબ્રવીત્ ॥ ૮ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ૮ ॥ કથં કશ્યપદાયાદાઃ પુંશ્રત્યાં મયિ સંગતાઃ ॥ વિદ્યાસં પંડિતો જાતુ કામિનીપુ ન યાતિ હિ ॥ ૯ ॥ સાલાઘૃકાણાં સ્ત્રીણાં ચ સ્વૈરિણીનાં સુરદ્રિષઃ ॥ સહ્યાન્યાહુરનિત્યાનિ નૂતં નૂતં વિચિન્વતામ્ ॥ ૧૦ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ૧૦ ॥ ઇતિ તે ક્ષેલિતૈસ્તસ્યા આશ્વસ્તમનસોઽસુરાઃ ॥ જહુર્ભુર્વાગંભીરં દદુશ્રામૃતભાજનમ્ ॥ ૧૧ ॥ ॥

યો ન થાય એમ વાજવી રીતે અમૃત વેંદી દે ’ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ એપ્રમાણે દૈત્યોએ પ્રાર્થના કરતાં માયાથી સ્ત્રીતું રૂપ ધરી આવેલા ભગવાન હસીને સુંદર નેત્રની અણીઓથી જોતાં જોતાં નીચેપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૮ ॥ શ્રીભગવાન કહે છે.—તમે કશ્યપના પુત્ર થઈને હું કે જે છીનાઢ છું તેને શામાટે અનુસ-રોહો ? ડાહ્યો પુરુષ કદી પણ સ્ત્રિયોનો વિશ્વાસ કરેજ નહિ ॥ ૯ ॥ હે દૈત્યો ! કુતરાં અને છીનાઢ સ્ત્રિયો કે જેઓ નવા નવાને શોધ્યા કરે છે તેઓ-ની સોબત અંતે નમેજ નહિ એમ કહેવાય છે ॥ ૧૦ ॥ શુકદેવજી કહે છે.— એપ્રમાણે તેનાં હાસ્યવચનોથી જેઓના મનને વધારે ભરોસો આવ્યો એવા દૈત્યોએ લાલચથી ગંભીર રીતે હસીને તેના હાથમાં અમૃતનો કલશ લીધો ॥ ૧૧ ॥

पक्षी भगवान् अमृतना पात्रने हाथ करी मंद हास्यथी शोभती वाणी बोल्या के— ‘हुं योग्य अथवा अयोग्य जे काई करूं ते तमे कबुल राखो तो तमने आ अमृत वेंहंची आपुं’ ॥ १२ ॥ एप्रमाणे ते स्त्रीहुं चालवुं सांभळी तेना प्रमाणने नहि जाणनारा दैत्योए तेवा ठरावनी हा पाडी ॥ १३ ॥ पक्षी देव अने दैत्यो उपवास करी, नाही, हविष्य पदार्थथी अग्निमां होम करी, गाय ब्राह्मणो अने बीजा प्राणीओने दान दई, ब्राह्मणो पासे स्व-स्तिवाचन करावी, पोतपोतानी रुचिप्रमाणे नवां वस्त्र पेहेरी अने शणगार धरी जेओनी अणीओ उगमणी कोर राखी हती एवा दर्भोउपर बेसी गया ॥ १४ ॥ फूल अने दीवाओथी शोभायमान अने धूपथी सुगंधी थणुली शाळांमां देव अने दैत्यो उगमणी कोर मोटां राखी बेसी जतां मो-हिनी ते सभांमां आव्यां. ए मोहिनीना साथळ हथेळीना छेडा जेवा गोळ हता; रेद्यमी वस्त्र शोभतां हतां; नितंबना भारथी चालवुं मंद हतुं; नेत्र

ततो गृहीत्वाऽमृतभाजनं हरिर्वभाष ईप्सिततशोभया गिरा ॥ यद्यभ्युपेत क्वच साध्वसाधु वा कृतं मया वो विभजे सुधामिमाम् ॥ १२ ॥ इत्यभिव्याहृतं तस्या आकर्ण्यसुरसुंगवाः ॥ अप्रमाणविदस्तस्यास्तत्तथेत्यन्वमंसत ॥ १३ ॥ अथोपोष्य कृतस्नाना हुत्वा च हविषाऽनलम् ॥ दत्त्वा गोविप्रभूतेभ्यः कृतस्वस्त्ययना द्विजैः ॥ १४ ॥ यथोपजोषं वासांसि परिधायाहतानि ते ॥ कुशेषु प्रावि-शन्सर्वे प्रागग्रेष्वभिष्टुषिताः ॥ १५ ॥ प्रादसुखेष्वपिविष्टेषु सुरेषु दितिजेषु च ॥ धृपामोदितशालायां जुष्टायां माल्यदीपकैः ॥ १६ ॥ तस्यां नैर्द्रकरभोरुशृङ्गूलश्रोणीतटालसगतिर्मदविबलाक्षी ॥ सा कूजती कनकनूपुरसिंजितेन कुंभस्तनी कलशपाणिश्चाविवेश ॥ १७ ॥ तां श्रीसखीं कनककुंडलचारुकर्णनासाकपोलवदनां परदेवताख्याम् ॥ संवीक्ष्य संमुमुहुरुत्स्मितवीक्षणेन देवासुरा वि-गलितस्तनपट्टिकांताम् ॥ १८ ॥ असुराणां सुधादानं सर्पाणामिव दुर्नयम् ॥ मत्वा जातिनृशंसानां न तां व्यभजदच्युतः ॥ १९ ॥

मदथी विबल हतां; सोनानां झाझर झमकतां हतां; स्तन घडानी पेटे शोभतां हतां; हाथमां कलश लीधो हतो; सोनानां कुंडल पेहेन्यां ह-तां; अने कान, नाक, गाल अने मुख बहुज सुंदर हतां. लक्ष्मीना जेवा रूपवाळी अने विष्णुरूप ए मोहिनी के जेना स्तनउपरना वस्त्रनो छेडो वारंवार नीकळी जतो हतो तेने जोईने देव अने दैत्यो तेना हास्यपूर्वक जोवाथी मोह पामी गया ॥ १६ ॥ १७ ॥ दैत्यो के जेओ जातिथीज क्रूर छे तेओने अमृत देवुं ए सर्पेने दूध दीधा जेवुं न्यायविरुद्ध छे एम मानी भगवाने तेओने अमृतनो भाग आप्यो नहि [भगवाने विचार्युं के हुं जेम करूं तेम कबुल राखवानी दैत्योए हा पाडी छे माटे हुं तो मारी भक्ति करनार देवताओनेज अमृत पाईश. वळी दैत्योए कहुं छे के ‘वाजवी रीते भाग पाडवां’ तो ए दुष्ट दैत्योने आपवुंज वाजवी नथी माटे दैत्योने आपीश नहि] ॥ १९ ॥

પછી જગતના પતિ ભગવાને દેવ અને દૈત્યોની જુદી જુદી પંક્તિઓ કરી તેઓને પોતપોતાની પંક્તિમાં બેસાડ્યા ॥ ૨૦ ॥ જેના હાથમાં કલશ હતો એવા ભગવાને સ્ત્રીચરિત્રથી દૈત્યોને ઠગીને દેવતાઓ કે જેઓ દૂર બેઠા હતા તેઓને, એ જરા તથા મરણને હરનાર અમૃત પાત્રું ॥ ૨૧ ॥ જેઓએ મોહિનીની સાથે સેહ કચ્યો હતો એવા દૈત્યો, સ્ત્રીની સાથે તક્રાર થઈ પડે એ ઠીક નહિ એમ ધારી પોતે કરેલો ઠરાવ પાઠી ચુપ રહ્યા ॥ ૨૨ ॥ મોહિનીની સાથે અલંકાર સેહ કરનારા, સેહ ત્રુટી જવાની બીક ધરાવતા અને મોહિનીએ સ્ત્રીચરિત્રની રીતથી ઘણું માન આપીને બાંધી લીધેલા દૈત્યો કાંઈ પણ વિપ્રિય વચન બોલ્યા નહિ ॥ ૨૩ ॥ આ સમયમાં દેવનું રૂપ ધરી દેવની સમામાં ચંદ્ર-સૂર્યની વચ્ચે ઘુસીગણેલા રાહુએ અમૃત પી લેતાં ચંદ્રમા અને સૂર્યે એ સૂચના ભગવાનને આપી ॥ ૨૪ ॥ એ સૂચના મળતાં ભગવાને, હજી એ રાહુ આ અમૃત પીતોજ હતો તેટલામાં તરતજ સજીયાના સર-

કલ્યાયિત્વા પૃથવંત્કીરુભયેષાં જગત્પતિઃ ॥ તાંશ્રોપવેશયામાસ સ્વેષુ સ્વેષુ ચ પંક્તિષુ ॥ ૨૦ ॥ દૈત્યાન્ ગૃહીતકલશો વંચયન્નુપસં-
ચૈઃ ॥ દૂરસ્થાન્ પાયયામાસ જરામૃત્યુહરાં સુધામ્ ॥ ૨૧ ॥ તે પાલયંતઃ સમયમસુગઃ સ્વકૃતં નૃપ ॥ તૂષ્ણીમાસન્ કૃતસ્નેહાઃ સ્ત્રીવિવા-
દગુણસયા ॥ ૨૨ ॥ તસ્યાં કૃતાતિપ્રણયાઃ પ્રણયાપાયકાતરાઃ ॥ બહુમાનેન ચાવદ્વા નોત્તુઃ કિંચન વિપ્રિયમ્ ॥ ૨૩ ॥ દેવલિંગપ્ર-
તિચ્છન્નઃ સ્વર્ભાનુર્દેવસંસદિ ॥ પ્રવિષ્ઠઃ સોમમપિવંદ્રાકાર્ભ્યાં ચ સૂચિતઃ ॥ ૨૪ ॥ ચક્રેણ ક્ષુરધોરેણ જહાર પિવતઃ શિરઃ ॥
હરિસ્તસ્ય કબંધસ્તુ સુધયાઽપ્લાવિતોઽપતત્ ॥ ૨૫ ॥ શિરસ્ત્વમરતાં નીતમજો ગ્રહમચીકૃપત્ ॥ યસ્તુ પર્વેણ ચંદ્રાકાર્વિભિભાવતિ વૈરધીઃ
॥ ૨૬ ॥ પીતપ્રાયેઽમૃતે દેવૈર્ભગવાન્ લોકભાવનઃ ॥ ૨૫ ॥ પશ્યતામસુરેંદ્રાણાં સ્વરૂપં જગદે હરિઃ ॥ ૨૭ ॥ એવં સુરાસુરગણાઃ સમદેશકાલ-
હેત્વર્થકર્મમતયોઽપિ ફલે વિકલ્પાઃ ॥ તત્રામૃતં સુરગણાઃ ફલમંજસાપુર્યત્પાદપંકજરજઃ શ્રયણાન્ન દૈત્યાઃ ॥ ૨૮ ॥ યદ્યુજ્યતેઽસુવ-
સુકર્મમનોવચોભિર્દેહાલજાદિષુ નૃભિસ્તદસપૃથક્તાત્ ॥ તૈરેવ સદ્રવતિ યક્તિયતેઽપૃથક્તાત્સર્વસ્ય તદ્રવતિ મૂલનિષેવનં યત્ ॥ ૨૯ ॥

સ્ત્રી ધારવાળા ચક્રથી તેનું માથું કાપી નાણું. પછી એ રાહુનું ઘડ કે જેમાં અમૃત પોહોંચ્યું ન હતું તે પડી ગયું અને માથું તો અમર થઈ ગયું તેને
બ્રહ્માએ ગ્રહ ઠરાવેલ છે. એ વૈર સંભારીને રાહુ, પુનમ અને અમાવાસ્યાને દિવસે ચંદ્ર અને સૂર્યે ઉપર દોડેછે ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ દેવતાઓને અમૃત પો-
હોંચી રહ્યા પછી જગતના પાલક ભગવાને દૈત્યો જોતાં છતાંજ પોતાનું વિષ્ણુસ્વરૂપ ધરી લીધું ॥ ૨૭ ॥ આ પ્રમાણે જોકે અમૃત મથનના
કામમાં દેવ અને દૈત્યોનાં દેશ, કાલ, પર્વત, લતા વગેરે પદાર્થ, પરિશ્રમ અને વિચાર સરલાંજ હતાં તોપણ ફલ થવામાં મેંદ થયો. એઓમાં
ભગવાનના ચરણારવિંદના આશ્રયનેલીધે દેવતાઓને જેવું જોઈએ તેવું અમૃતરૂપ ફલ મળ્યું અને દૈત્યોને કાંઈ પણ ન મળ્યું ॥ ૨૮ ॥ મ-
નુષ્યો મેંદદદિષ્ટિ રાક્ષીને દેહ તથા પુત્રાદિકનેમાટે પ્રાણ, ધન, કર્મ, માન અને વચનથી જે કાંઈ કરેછે તે વ્યર્થ થાયછે અને અમેંદનો નિશ્ચય

करीने सर्वने ईश्वररूप जाणी देह तथा पुत्रादिकनेसारू तेज पदार्थोथी जे कांई करेछे ते महाफलदायी थायछे; केम के मूलमां पाणी रेळ्युं होय ते वृक्षना सघळा अवयवोने काम लागेछे ॥ २९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - हे राजा ! एप्रमाणे दैत्य अने दानवो काममां भेळा हता अने सावधान पण हता तोपण भगवानथी त्रिमुख होवानेलीधे तेओने अमृत मळ्युं नहि ॥ १ ॥ अमृतने समुद्रमांथी कहाडी अने ते पोताना भक्त देवताओने पाई, सर्व प्राणियो जोतां छतां भगवान्, गरुड उपर बेसीने त्यांथी पधारी गया ॥ २ ॥ शत्रुओनी मोटी वृद्धि जोईने असहनतावाळा दैत्यो हथियारो लईने देवताओउपर उडीपळ्या; त्यारे अमृत

इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे अमृतमथने नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति दानवदैतेया नाविद्वन्न-
मृतं नृप ॥ युक्ताः कर्मणि यत्ताश्च वासुदेवपराङ्मुखाः ॥ १ ॥ सार्धयित्वाऽमृतं राजन् पाययित्वा स्वकान्सुरान् ॥ पश्यतां सर्वभूतानां
ययौ गरुडवाहनः ॥ २ ॥ सपत्नानां पराभृद्धिं दृष्ट्वा ते दितिनंदनाः ॥ अभृष्यमाणा उत्पेदुर्देवान्प्रलुब्धतायुधाः ॥ ३ ॥ ततः सुरग-
णाः सर्वे सुधया पीतयैधिताः ॥ प्रतिसंयुधुधुः शस्त्रैर्नारायणपदाश्रयाः ॥ ४ ॥ तत्र देवासुरो नाम रणः परमदारुणः ॥ रोधस्युद-
न्वतो राजंस्तुमुलो रोमहर्षणः ॥ ५ ॥ तत्रान्योन्यं सपत्नास्ते संरन्ध्यमनसो रणे ॥ समासाद्यासिभिर्बाणैर्निजवृषिविधायुधैः ॥ ६ ॥
शंखतूर्यमृदंगानां भेरीडमरिणां महान् ॥ हस्त्यश्वरथपत्तीनां नदतां निःस्वनोऽभवत् ॥ ७ ॥ रथिनो रथिभस्तत्र पत्तिभिः सह पत्त-
यः ॥ हया हर्यैरिभाश्वैर्भैः समसज्जंत संयुगे ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पीवाथी वृद्धि पामेला अने भगवानना चरणना आश्रयवाळा देवताओ हथियारोथी सामी लडाई करवा लाग्या ॥ ३ ॥ ४ ॥ हे राजा ! ए क्षीरसमु-
द्रने किनारे अत्यंत दारुण, तुमुल अने रुवाडां उभां करे एवो 'दैवासुर' नामनो संग्राम थयो ॥ ५ ॥ ए संग्राममां क्रोधथी भराएला शत्रुओ एक
बीजानी सामे आवीने तरवार, बाण अने बीजां पण अनेक प्रकारनां आयुधोथी परस्परने मारवा लाग्या ॥ ६ ॥ शंख, तूर्य, भेरी, डमरी अने ग-
र्जना करता हाथी, घोडा, रथ तथा प्यादाओनो मोटो कोलाहल थयो ॥ ७ ॥ रथवाळाओनी साथे रथवाळा, प्यादाओनी साथे प्यादा, घोडाओ-
नी साथे घोडा अने हाथीओनी साथे हाथीओ युद्ध करवा लाग्या ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

१ आ दशमा अध्यायमां देत्योए युद्ध मचावतां तेओनी मायाथी देवताओ मुंझाया अने ते समयमां भगवान् प्रकट थया, ए कथा केहेवामां आवसो-

उंट, हाथी, गधेडा, गौरमृग, रीछ, दीपडा, सिंह, गरज, कंक, बगला, शकरा, भास, मधरमच्छ, शरभ, पाडा, गेंडा, बळद, रोझ, अरुण, फ-यावडी, उंदर, कार्कीडा, ससला, मनुष्य, बकरा, कालियार, हंस, सूवर, अने बीजां पण केटलांएक जलनां तथा स्थलनां पक्षी वगैरे जुदां जुदां भयंकर जानवरो उपर बेशीने बंने सेनाना योद्धाओ आगळ आगळथी सामी सेनामां प्रवेश करवा लाग्या ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विचित्र ध्वजाओ, श्वेत अने स्वच्छ छत्रो, मोटी कीमतना अने हीरानी दांडीवाळा मोरपीछना तथा चमरना बीजणाओ, पवनथी उडतां उत्तरीय अने पाघडीयो, तेजवाळां बखतर अने आभूषणो तथा सूर्यनी किरणोथी बहुज झबकतां स्वच्छ शस्त्रोथी ए महावीर देवदानवनी सेनाओ, जलजंतुओनी पंक्तिओथी जेम समुद्र शोभे तेम शोभती हती ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दैत्योनी सघळी सेनानो स्वामी विरोचननो पुत्र बलिराजा युद्धमां वैहायस नामना वि-

उष्ट्रैः केचिदिभैः केचिदपरे युयुधुः खैः ॥ केचिद्रौरमृगैर्ऋक्षैर्द्विपिभिर्हरिभिर्भटाः ॥ १॥ गृध्रैः कंक्वैर्कैरन्ये श्येनभासैस्तिमिगिलैः ॥ शरभैर्महिषैः खड्गैर्गोवैर्गवयारुणैः ॥ १० ॥ शिवाभिराखुभिः केचित् कृकलासैः शशैर्नरैः ॥ बस्त्रैरेके कृष्णसारैर्हैसरन्ये च सूकरैः ॥ ११ ॥ अन्ये जलस्थलखगैः सत्त्वैर्विकृतविग्रहैः ॥ सेनयोरुभयो राजन् विविशुस्तेऽग्रतोऽग्रतः ॥ १२ ॥ चित्रध्वजपटै राजन्नातपत्रैः सितामलैः ॥ महाधनैर्वज्रदंढैर्व्यजनैर्वाहिचामरैः ॥ १३ ॥ वातोद्धतोत्तरोष्णीषैर्विभिर्मधूषणैः ॥ स्फुरद्भिर्विशदैः शस्त्रैः सुतरां सूर्यरश्मिभिः ॥ १४ ॥ देवदानववीराणां ध्वजिन्यौ पांडुनंदन ॥ रेजतुर्वीरमालाभिर्यादमाभिव सागरौ ॥ १५ ॥ वैरोचनो बलिः संख्ये सोऽसुराणां चमूपतिः ॥ यानं वैहायसं नाम कामगं मयनिर्मितम् ॥ १६ ॥ सर्वसांग्रामिकोपेतं सर्वाश्रयमयं प्रभो ॥ अप्रतर्क्यमनिर्देश्यं दृश्यमानमदर्शनम् ॥ १७ ॥ आस्थितस्तद्विमानाग्र्यं सर्वानीकाधिपैर्वृतः ॥ बालव्यजनछत्राग्र्यै रेजे चंद्रइवोदये ॥ १८ ॥ तस्यासन् सर्वतो यानैर्यथानां पतयोऽसुराः ॥ नमुचिः शंबरो बाणो विप्रचित्तिरयोमुखः ॥ १९ ॥ द्विमूर्धो कालनाभोऽथ प्रहेतिर्हेतिरिल्वलः ॥ शकुनिर्भृतसंतापो वज्रदंष्ट्रो विरोचनः ॥ २० ॥

मानमां बेठो हतो. ए मयदानवे बनावेलुं विमान इच्छा थाय त्यां पोहेंचे एवुं, सघळां संग्रामनां साधनोथी भरपूर, सर्व आश्रयमय वर्णन करी शकाय नहि एवुं, अने जरावारमां देखाय तथा जरावारमां न देखाय एवुं हतुं ॥ १६ ॥ १७ ॥ ए विमानमां बेठेलो अने सर्व सेनापतिओथी वीटाए-लो बलिराजा उत्तम चामर अने छत्रथी, उदयना समयमां जेम चंद्रमा शोभे तेम शोभतो हतो ॥ १८ ॥ यथना पति असुरो वाहनोपर बेशीने तेनी चारेकोर उभा हता. नमुचि, शंबर, बाण, विप्रचित्ति, अयोमुख, द्विमूर्धा, कालनाभ, प्रहेति, हेति, ईल्वल, शकुनि, भूतसंताप, वज्रदंष्ट्र, विरोचन, हयग्रीव, शंकुशिरा, कपिल, मेघदुंदुभि, तारक, चक्रदृक्, शुभ, निशुभ, जंभ, उत्कल, अरिष्ट, अरिष्टनेमि, त्रण पुरनो स्वामी मयदानव

अने बीजा पण पौलोम, कालेय अने निवातकवच वगैरे दैत्यो के जेओने अमृतनो भाग नहि मळतां फक्त क्लेशनोज भाग मळ्यो छे अने जेओए रणमां धर्णीवार देवताओने जीती लीधा छे तेओ सिंहनाद करीने मोटा शब्दवाळा शंख वगाडवा लाग्या. एप्रमाणे शत्रुओने छकेला जोईने बहुज कोप पांमेलो इंद्र जेने मदनी धाराओ झऱ्या करेछे एवा ऐगवत हाथीउपर बेठो अने तेउपर बेसवाथी, जेमांथी झरणां झरेछे एवा उदयाचल उपर आवेलो सूर्य जेम शोभे तेम शोभवा लाग्यो ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अनेक प्रकारनां वाहन, ध्वजा अने आयुधवाळा वायु, अग्नि अने वरुण वगैरे लोकपाल देवताओ पोतपोताना गणोनी साथे इंद्रनी सघळी तरफ उभी गया ॥ २६ ॥ एक बीजानी सामे आवीने मर्म उघाडनारां दुर्वचनोथी परस्परनो तिरस्कार करता, हाकल करता अने अग्रभागमां प्रवेश करता ए देव अने दैत्यो दंडयुद्ध [बवे जणतुं युद्ध] क-

हयग्रीवः शंकुशिराः कपिलो मेघदुंदभिः ॥ तारकश्चक्रदृक् शुभो निशुभो जंभ उत्कलः ॥ २१ ॥ अरिष्टोऽरिष्टनेमिश्र मयश्च त्रिपु-
राधिपः ॥ अन्ये पौलोमकालेया निवातकवाचदयः ॥ २२ ॥ अलब्धभागाः सोमस्य केवलं क्लेशभागिनः ॥ सर्व एते रणमुखे बहुशो
निर्जितामराः ॥ २३ ॥ सिंहनादान्विमुंचतः शंखान् दध्मुर्महारावान् ॥ दृष्ट्वा सपत्नानुत्सिक्तान् बलभिक्षुपितो भृशम् ॥ २४ ॥ ऐरा-
वतं दिक्करिणमारूढः शुशुभे स्वराट् ॥ यथा स्रवत्प्रस्रवणमुदयाद्रिमहर्पतिः ॥ २५ ॥ तस्यासन्मर्वतो देवा नानावाह्वजायुधाः ॥
लोकपालाः सहगणैर्वायवभिरुणादयः ॥ २६ ॥ तेऽज्योऽज्यमभिसंसृत्य क्षिपंतो मर्मभिर्मथिः ॥ आह्वयंतो विशंतोऽग्रे युयुधुर्दृढयो-
धिनः ॥ २७ ॥ युयोध बलिरिद्रिण तारकेण गुहोऽस्यत ॥ वरुणो हेतिनाऽयुध्यन्मित्रो राजन् प्रहेतिना ॥ २८ ॥ यमस्तु कालनाभेन
विश्वकर्मा मयेन वै ॥ शंखरो युयुधे त्वप्रा सवित्रा तु विरोचनः ॥ २९ ॥ अपराजितेन नमुचिरश्चिनौ वृषपर्वणा ॥ सूर्यो बलिसुतै-
र्देवो बाणज्यैष्ठैः शतेन च ॥ ३० ॥ राहुणा च तथा सोमः पुलोम्रा युयुधेऽनिलः ॥ निशुंभशुंभयोर्देवी भद्रकाली तरस्विनी ॥ ३१ ॥
वृषाकपिस्तु जंभेन महिषेण विभावसुः ॥ इत्थलः सहवातापिर्ब्रह्मपुत्रैररिंदम ॥ ३२ ॥

रवा लाग्या ॥ २७ ॥ इंद्रनी साथे बलिराजा, तारकासुरनी साथे कार्तिकेयस्वामी, हेतिनी साथे वरुणदेव, प्रहेतिनी साथे मित्रदेव, ॥ २८ ॥ काल-
नाभनी साथे यमराजा, मयदानवनी साथे विश्वकर्मा, त्वष्टा देवनी साथे शंखरासुर, सविता देवनी साथे विरोचन, ॥ २९ ॥ अपराजित देवनी साथे
नमुचि, वृषपर्वी दैत्यनी साथे अश्विनीकुमार, जेओमां बाणासुर मोटो छे एवा बलिराजाना सो पुत्रोनी साथे सूर्यदेव, ॥ ३० ॥ राहुनी साथे चंद्रमा,
पुलोमा दैत्यनी साथे वायु, निशुंभ अने शुंभ दैत्यनी साथे मोटा वेगवाळी भद्रकाली देवी ॥ ३१ ॥ जंभ दैत्यनी साथे वृषाकपि, महिषासुरनी साथे
विभावसु, ब्रह्माना पुत्रोनी साथे इत्थल तथा वातापि, ॥ ३२ ॥

शीघ्र पराक्रम करनारा इंद्रे ए बलिराजानां वाणो हजी पोतामुधी पोहोच्यां न हतां त्यांज सामां तेदलांज सजावेलां भालां नाखीने हसतां हसतां कापी नाख्यां ॥ ४२ ॥ इंद्रे ए मोटुं काम कन्युं ते जोई असहनतावाळा बलिराजाए सांग उपाडी मोटी बीजळीना जेवी बळती ए सांग बलिराजाना हाथमां हती त्यांज इंद्रे कापी नाखी ॥ ४३ ॥ पछी, शूल, प्रास, कटार अने ऋष्टि वगैरे जे जे हथिआर बलिराजाए हाथमां लीधां ते सघळां इंद्रे कापी नाख्यां ॥ ४४ ॥ हे राजा ! पछी बलिराजाए अंतर्धान थईने आसुरी माया करी तेथी देवताओंनां सैन्यउपर एक मोटो पर्वत प्रकट थयो ॥ ४५ ॥ दावाभिथी बळतां झाड पडवा लाग्यां. तीखी अणीओवाळां शिखर अने शिलाओं सैन्यने चूर्ण करवा लागी ॥ ४६ ॥ मोटा सर्प, झेरी जानवर, वींछी, अने मोटा हाथीओतुं मर्दन करनार सिंह, वाघ अने सुवरो उठी पड्या ॥ ४७ ॥ हाथमां त्रिशूल धरनारी, नागी अने 'मारो कापो' एम

स तानापततः शक्रस्तावद्भिः शीघ्रविक्रमः ॥ चिच्छेद् निशितैर्भैरवैरसंप्राप्तान् हसन्निव ॥ ४२ ॥ तस्य कर्मोत्तमं वीर्यं दुर्मर्षः शक्तिमाददे ॥ तां ज्वलन्तीं महोत्काभां हस्तस्थामच्छिनद्धरिः ॥ ४३ ॥ ततः शूलं ततः प्रांसं ततस्तोमरमृष्टयः ॥ यद्यच्छस्त्रं समादद्यात्सर्वं तदच्छिनद्धिसुः ॥ ४४ ॥ ससर्जायासुरीं मायामंतर्धानगतोऽसुरः ॥ ततः प्रादुरभूच्छैलः सुरानीकोपरि प्रभो ॥ ४५ ॥ ततो निपेतुस्तरो दह्यमाना दवाग्निना ॥ शिलाः संतंक्रिश्वराभूर्णयंत्यो द्विषद्वलम् ॥ ४६ ॥ महोरगाः समुत्पेतुर्ददृशुः सद्यश्चक्राः ॥ सिंहव्याघ्रवराहाश्च मर्दयंतो महागजान् ॥ ४७ ॥ यातुधान्यश्च शतशः शूलहस्ता विवाससः ॥ छिधिं भिधीति वादिन्यस्तथा रक्षोगणाः प्रभो ॥ ४८ ॥ ततो महाघना व्योम्नि गंभीरपरुष्वनाः ॥ अंगारान् मुमुचुर्वीतराहताः स्तनयिबवः ॥ ४९ ॥ सुष्टो दैत्येन सुमहान् बह्विः श्वसनसारथिः ॥ सांवर्तेक इवायुग्रो विबुधच्वजिनीमधाक् ॥ ५० ॥ ततः समुद्र उद्वेलः सर्वतः प्रत्यदृश्यत ॥ प्रचंडवार्तेरुद्धतरंगवर्तभीषणः ॥ ५१ ॥ एवं दैत्यैर्महामारैरलक्ष्यगतिभीषणैः ॥ सृज्यमानासु मायासु विषेदुः सुरसैनिकाः ॥ ५२ ॥

बोलती सेंकडो राक्षसीओ अने अनेक राक्षसो उत्सन्न थया ॥ ४८ ॥ तेदलामां गंभीर अने कठण गर्जना करनारां मोटां मोटां वादळां अंगारानी वृष्टि करवा लाग्यां, अने वायुना पछडावाथी भारे कडाका थवा लाग्या ॥ ४९ ॥ बलिराजाए उत्सन्न करेलो, प्रलयकालना सरखो उग्र अने जेने वायुनी मदद मळी छे एवो अग्नि देवताओनी सेनाने बाळवा लाग्यो ॥ ५० ॥ पछी प्रचंड पवने उठावेला मोजा अने चकरीओथी भयंकर तथा जेणे मर्यादा मूकी हती एवो समुद्र चारेकोर देवायो ॥ ५१ ॥ एप्रमाणे मोटी मायावाळा अने देखवामां न आवता भयंकर दैत्योए अनेक माया उत्सन्न करतां देवनी सेनावाळाओ बहुज मुंडाई गया ॥ ५२ ॥

ए मायामांथी बचवानो उपाय नहि सुझवाथी इंद्रादिक देवताओए ध्यान करतां जगतना रक्षक भगवान् रणभूमिमां प्रकट थया ॥ ५३ ॥ ए भगवान् गरुडजीउपर बीराजता हता. पीळां वस्त्र धन्यां हतां. नवीन कमलना सरखां नेत्र हतां. आठ भुजाओमां आठ आयुध धन्यां हतां. एमना शरीरमां लक्ष्मी, कौस्तुभमणि तथा अमूल्य किरीट अने कुंडल शोभी रखां हतां ॥ ५४ ॥ जेम जाग्रत अवस्था आववाथी स्वप्न मटी जाय तेम भगवान् पधारवाथी तेमना महिमानेलीधे, दैत्योनां कपटकर्मथी उसन्न थएली सघळी माया मटी गई. भगवाननुं स्मरणज सघळी विपत्तिओथी छोडावेछे सारे भगवाननुं पधारवुं विपत्तिओथी छोडावे तेमां शुंज केहेवुं ? ॥ ५५ ॥ युद्धमां गरुडउपर बीराजता भगवानने जोई सिंहउपर बेठेला कालनेमि दैत्ये फेरवीने

न तत्प्रतिविधिं यत्र विदुरिंद्रादयो नृप ॥ ध्यातः प्रादुरभूत्तत्र भगवान्विश्वभावनः ॥ ५३ ॥ ततः सुपर्णासकृतांत्रिपलवः पिशंग-
वासा नवकजलोचनः ॥ अदृश्यताष्टायुधबाहुर्लसच्छ्रीकौस्तुभानर्घ्यकिरीटकुंडलः ॥ ५४ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेऽसुरकूटकर्मजा माया-
विनेशुर्महिना महीयसः ॥ स्वप्नो यथा हि प्रतिबोध आगतं हरिस्मृतिः सर्वविपद्भिर्मोक्षणम् ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वा मृधे गरुडवाहमिभा-
रिवाह आविध्य शूलमहिनोदथ कालनेमिः ॥ तल्लीलया गरुडमूर्ध्नि पतद्गृहीत्वा तेनाहनव्रुप सवाहमरिं त्र्यधीशः ॥ ५६ ॥ माली-
सुमाल्यतिबलौ युधि पेततुर्यचक्रेण कृत्ताशिरसावथ माल्यवांस्तम् ॥ आहत्य तिग्मगदयाऽहनदंडजेंद्रं तावच्छिरोऽच्छिनदेरनेदतो-
ऽरिणाद्यः ॥ ५७ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अथो सुराः प्रत्युपल-
ब्धचेतसः परस्य पुंसः परमादुकंपया ॥ जघ्नुर्भृशं शक्रसमीरणादयस्तांस्तान् रणे यैरभिसंहताः पुरा ॥ १ ॥

तेमनाउपर त्रिशूल नाव्युं. ए त्रिशूल गरुडना माथाउपर पडतुं हतुं तेने लीलाथी पकडी लई भगवाने एज त्रिशूलथी कालनेमि दैत्यने तेना वा-
हन सहित मारी नाव्यो ॥ ५६ ॥ माली अने सुमालीनां माथां पण भगवाने चक्रथी कापी नावतां तेओ पडी गया. पछी गर्जना करता माल्यवा-
न् नामना दैत्ये भगवाननी सामो आवीने तीक्ष्ण गदा गरुडनी उपर नाखवा मांडी तेटलामां तेनुं माथुं पण भगवाने चक्रथी कापी नाव्युं ॥ ५७ ॥
इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'— पछी भगवाननी मोटी दयाथी जेओने
चेतना मळी एवा इंद्र अने वायु वगरे देवताओ जे दैत्योए प्रथम पोताने मान्या हता ते ते दैत्योने मारवा लाग्या ॥ १ ॥

१ आ अगियारमा अध्यायमां देवताओ दैत्योने मारवा मांडतां तेओने नारदजीए वाच्या अने शुक्राचार्य मुठेला दैत्योने पाछा जीवता कन्या, ए कथा
केहेवामां आवशे.

क्रोध पामेला इंद्रे बलिराजाने मारी नाखवासारू ज्यारे वज्र उपाड्युं ल्यारे सघळी प्रजा हाहाकार करवा लग्नी ॥ २ ॥ बलिराजा के जे मोटा मनवा-
ळो, समृद्धिवाळो अने युद्धमां सामो थईने फरतो हतो तेनो तिरस्कार करीने इंद्रे तेने कहुं के- 'हे मूढ ! जेम छोकराओनी नजरबंदी करीने नट
तेओतुं घन हरी लेछे तेम तुं पण अमे के जेओ मायाना स्वामी छिए तेओने मायाथी जीतवाने इच्छेछे ? ॥ ३ ॥ ४ ॥ जे लोको मायाथी स्वर्गमां
आववाने इच्छेछे अने जेओ स्वर्गथी पण उंचे जवाने इच्छेछे ते अज्ञान चोरलोकोने तेओना पेहेला स्थानकथी पण नीचे फेंकी नाखुंछुं, ए हुं, तुं के
जे दुष्ट मायावी छो तेनुं माथुं आ सो धारवाळा वज्रथी कापी लईश. माटे हे मंदबुद्धिवाळा ! तारे जे संबर्धाओने मळवुं होय तेओने मळी ले ॥ ५ ॥
॥ ६ ॥ बलिराजा बोल्यो. - संग्राम करता अने जेओनां कर्मने काल प्रेच्या करेछे एवा सघळा लोकोने कीर्त्ति, जय, पराजय, अने मरण अनुक-

वैरोचनाय संरब्धो भगवान् पाकशासनः ॥ उदयच्छद्यदा वज्रं प्रजा हाहेति चुक्रुशुः ॥ २ ॥ वज्रपाणिस्तमाहेदं तिरस्कृत्य पुरास्थि-
तम् ॥ मनस्विनं सुसंपन्नं विचरतं महाभूधे ॥ ३ ॥ नटवन्मृदमायाभिर्माणेशान्नोजिगीषसि ॥ जित्वा बालान्निबद्धाक्षान्नटो हरति
तद्धनम् ॥ ४ ॥ आरुरुक्षंति मायाभिरुत्तिष्ठस्यंति ये दिवम् ॥ तान् दस्युन्विधुनोम्यज्ञान् पूर्वस्माच्च पदादधः ॥ ५ ॥ सोऽहं दुर्मो-
यिनस्तेऽद्य वज्रेण शतपर्वणा ॥ शिरो हरिष्ये मंदालम् घटस्व ज्ञातिभिः सह ॥ ६ ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ संग्रामे वर्तमानानां का-
लचोदितकर्मणाम् ॥ कीर्तिर्जयोऽजयो मृत्युः सर्वेषां स्युर्नुकमात् ॥ ७ ॥ तमिमं कालशनं जनाः पश्यंति सूरयः ॥ न हृष्यंति
न शोचंति तत्र यूयमपंडिताः ॥ ८ ॥ न वयं मन्यमानानामालानं तत्र साधनम् ॥ गिरो वः साधुशोच्यानां शुंहीमो मर्मताडनाः
॥ ९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्याक्षिप्य विभुं वीरो नाराचैर्वीरमर्दनः ॥ आकर्ण्यैरण्णैरहनदाक्षैराहतं पुनः ॥ १० ॥ एवं निराकृतो
देवो वैरिणा तथ्यवादिना ॥ नामृष्यत्तदधिक्षेपं तोत्राहत इव द्विपः ॥ ११ ॥

मथी थायज छे ॥ ७ ॥ सघळा लोको कालनेज स्वार्धीन छे एम विद्वान् पुरुषो जाणेछे माटे तेओ कोई वातमां राजी थता नथी तेम शोक पण करता
नथी पण ए विषयमां तमे अज्ञान छो ॥ ८ ॥ तमे के जेओ कीर्ति अने जय वगैरेमां पेतानेज कर्त्ता मानो छो अने तेथी साधुपुरुषोए खेद करवा-
लायक छो तेओनां दुर्वचनोने अमे स्वीकारता नथी ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. - वीरलोकोने मारनार बलिराजाए इंद्रनो एप्रमाणे तिरस्कार
करी ए वचनोथी प्रहार पामेला इंद्रने पाछो कान सुधी खेचेलां वाणोथी पण प्रहार कर्यो ॥ १० ॥ साची वात करनारा शत्रुए एप्रमाणे तिरस्कार
करेलो इंद्र, अंकुशथी मारेला हाथीनी पेटे तेनां वचननो सहन करी शक्यो नहि ॥ ११ ॥

पछी शत्रुओने मारनारा इंद्रे ए बलिराजानी उपर अमोघ वज्र नाब्युं तेथी पांखो कपाई पडतां जेम पर्वत पडे तेम बलिराजा पोताना विमानसहि-
त धरतीउपर पड्यो ॥ १२ ॥ बलिराजानो मित्र अने संबंधी जंभासुर पोताना मित्रने पडी गयेलो जोई मुवेला पण मित्रनी मित्राई साचववामाटे
इंद्रनी सामो आव्यो ॥ १३ ॥ सिंहनीउपर बेठेला ते महाबलवान् जंभासुरे सामो आवीने वेगथी गदा उपाडी ते गदा इंद्रनी हांसडीमां मारी अने
इंद्रना हाथीने पण मारी ॥ १४ ॥ गदाना प्रहारनी व्यथाथी बहुज विह्वल थएलो ऐरावत हाथी धरतीपर गोठणीयांभर थई जईने बहुज कष्ट
पाम्यो ॥ १५ ॥ तेटलामां जेमां हजार घोडा जोड्या हता एवो रथ मातलि सारथीए इंद्रनी पासे हाजर कच्यो, एटले हाथीने मूकी दईने इंद्र, ते
रथमां बेठो ॥ १६ ॥ ए सारथिना ते कामने वज्राणता जंभासुरे हसीने युद्धमां बळता त्रिशूलनो ते मातलिना उपर घा कच्यो ॥ १७ ॥ मातलि

प्राहरकुलिशं तस्मा अमोघं परमर्दनः ॥ सयानो न्यपतद्भूमौ छिन्नपक्ष इवाचलः ॥ १२ ॥ सखायं पतितं दृष्ट्वा जंभो बलिसखः
सुहृत् ॥ अभ्ययात् सौहृदं सख्युर्हतस्यापि समाचरन् ॥ १३ ॥ स सिंहवाह आसाद्य गदासुधाम्य रंहसा ॥ जत्रावताडयच्छक्रं गजं
च सुमहाबलः ॥ १४ ॥ गदा प्रहारव्यथितो भृशं विह्वलितो गजः ॥ जानुभ्यां धरणीं स्पृष्ट्वा करमलं परमं ययौ ॥ १५ ॥ ततो रथो
मातलिना हरिभिर्दशतैवृत्तः ॥ आनीतो द्विपमुत्सृज्य रथमारुहे विभुः ॥ १६ ॥ तस्य तत्पूजयन्कर्म यंतुर्दानवसत्तमः ॥ शूलेन
ज्वलता तं तु स्मयमानोऽहनन्मृधे ॥ १७ ॥ सेहे रुजं सुदुर्मर्षा सत्त्वमालंब्य मातलिः ॥ इंद्रो जंभस्य संकुद्धो वज्रेणापाहरच्छिरः
॥ १८ ॥ जंभं श्रुत्वा हतं तस्य ज्ञातयो नारदादपेः ॥ नमुचिश्च बलः पाकस्तत्रापेतुस्वराऽन्विताः ॥ १९ ॥ वचोभिः परुषैरिंद्रमर्द-
यंतोऽस्य मर्मसु ॥ शरैरवाकिरन्मेघा धाराभिरिव पर्वतम् ॥ २० ॥ हरीन्द्रशशतान्याजौ हर्यश्वस्य बलः शरैः ॥ तावद्भिरर्दयामास
युगपल्लुहस्तवान् ॥ २१ ॥ शताभ्यां मातलिं पाको रथं सावयवं पृथक् ॥ सकृत्संधानमोक्षेण तदद्भुतमभ्युद्रेणे ॥ २२ ॥

धीरज राखीने ते असह्य वेदनाने खमी रह्यो तेटलामां क्रोध पामेला इंद्रे वज्रथी ते जंभासुरनुं माथुं कापी नाब्युं ॥ १८ ॥ नमुचि, बल अने पाक
नामना व्रण दैत्यो जंभासुर मरी गयानी वात नारदजी पासेथी सांभळीने जलदी त्यां आवी पोहोच्या ॥ १९ ॥ कठोर वचनोथी इंद्रना मर्मस्थलमां
पीडा उपजावता ए दैत्यो, मेघ जेम पर्वतउपर धारानी वृष्टि करे तेम इंद्रउपर बाणनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ २० ॥ बल दैत्ये पोताना हाथनी चाला-
कीथी संग्राममां इंद्रना हजार घोडाओने तेटलांज बाणोथी एकदम वींधी नाख्या ॥ २१ ॥ पाक दैत्ये एकवारज सांघीने मुकेलां बसो बाणोथी मातलिने
तथा रथनां सघळां अंगोने जुदां जुदां वींधी नाख्यां, ते वात युद्धमां मोटी अद्भुत थई ॥ २२ ॥

नमुचि दैत्ये मोनानां पुंस्त्रवाळां पंदुर मोटां बाणोथी युद्धमां इंद्रने व्रीधीने जलथी भरपूर मेघनी पेटे गर्जना करी ॥ २३ ॥ मेघ जेम वर्षाकृतुना मूर्धने डांकी दे तेम दैत्योए इंद्रने तेना रथ अने सारथिसहित, बाणना समूहथी वधी कौर डांकी दीधो ॥ २४ ॥ इंद्रने नहि देखता, बहुज विह्वल थएला, अग्रणी विनाना अने शत्रुओए जीती लीधेला देवताओ, समुद्रमां वहाण भागतां जेम वाणीआओ बुसो पाडे तेम पोतपोताना परिवारसहित बुसो पाडवा लाग्या ॥ २५ ॥ तेदली वारमां बाणना पांजरामांथी, घोडा, रथ, ध्वज अने सारथी सहित नीकळेले अने पोताना तेजथी दिशा, आकाश तथा पृथ्वीने प्रकाशित करतो इंद्र, प्रातःकालना सूर्यनी पेटे शोभवा लाग्यो ॥ २६ ॥ पोतानी सेनाने रणमां शत्रुओए पीडेली जोई क्रोध पामेला इंद्रे शत्रुने मारवासारू वज्र उपाड्युं ॥ २७ ॥ आठ धारवाळां ते वज्रथी इंद्रे बल अने पाक दैत्योनां माथाने कापी नाखीने तेओना ज्ञाति-

नमुचिः पंचदशभिः स्वर्णपुंस्वैर्महेषुभिः ॥ आहत्य व्यनदत् संख्ये सतोय इव तोयदः ॥ २३ ॥ सर्वतः शरकूटेन शक्रं सरथसारथिम् ॥ छादयामासुरसुराः प्रावृट्सूर्यमिवांबुदाः ॥ २४ ॥ अलक्षयंतस्तमतीव विह्वला विबुक्शुर्देवगणाः सहायुगाः ॥ अनायकाः शत्रुवलेन निर्जिता वणिकपथा भिन्नवो यथाऽर्णवे ॥ २५ ॥ ततस्तुराषाडिषुवद्धपंजराद्भिर्गतः साश्वथश्चजाग्रणीः ॥ बभौ दिशः स्वपृथिवीं च रोचयन् स्वतेजसा सूर्य इव क्षपालये ॥ २६ ॥ निरीक्ष्य पृतनां देवः परैरभ्यर्दितां रणे ॥ उदयच्छद्रिपुं हंतुं वज्रं वज्रधरो रूपा ॥ २७ ॥ स तेनैवाष्टधारेण शिरसी वलपाकयोः ॥ ज्ञातीनां पश्यतां राजन् जहार जनयन्भयम् ॥ २८ ॥ नमुचिस्तद्वधं दृष्ट्वा शोकामर्षरूषान्वितः ॥ जिघांसुरिदं नृपते चकार परमोद्यमम् ॥ २९ ॥ अश्मसारमयं शूलं घंटावद्धेमभूषणम् ॥ प्रग्रह्याभ्यदवत्कुद्धो हतोऽसीति वितर्जयन् ॥ प्राहिणोद्वैराजाय निनदन्मृगराडिव ॥ ३० ॥ तदापतद्गगनतले महाजवं विचिच्छिदे हरिरिषुभिः सहस्रथा ॥ तमाहननृपकुलिशेन कंधरे रूपाज्जितस्त्रिदशपतिः शिरोऽहत् ॥ ३१ ॥

ओ के जेओ जोता हता तेओने मोटा भयमां नाख्या ॥ २८ ॥ एओनो वध थएलो जोइने शोक, असहनता तथा क्रोधथी भराएला नमुचिए इंद्रने मारवासारू मोटो उद्योग कच्यो ॥ २९ ॥ घंटावाळुं अने सोनाथी शणगारेळुं पथरातुं त्रिशूल लइने क्रोधथी, 'मान्यो छे' एम इंद्रनो तिरस्कार करतो तेनाउपर दांड्यो. अने दोडीते सिंहनी पेटे गाजतां ते दैत्ये इंद्रनी उपर ते त्रिशूलनो घा कच्यो ॥ ३० ॥ मोटा वेगवाळुं ते त्रिशूल आकाशमां चाल्युं आवतुं हतुं त्यां इंद्रे बाणोथी तेना हजार कटका करी नाख्या. पछी क्रोधथी भराएला इंद्रे माथुं कापी नाखवानेमाटे तेनी डोकमां वज्र मान्युं ॥ ३१ ॥

इंद्रे जोरथी नाखेला अने भारे प्रबल वज्रथी तेनी चामडी पण कपाई नहि, ए भारे अद्भुत थयुं; केम के महाबलवान् वृत्रासुरने जेणे कापी नाख्यो हतो ते वज्रनो नमुचि दैत्यना गळानी चामडीए तिरस्कार कच्यो ॥ ३२ ॥ ए शत्रु के जेनाउपर वज्रे पण काम कच्युं नहि तेथी इंद्रने बीक लागी के 'आ तो जेथी जगतने पण मोह थाय एवुं दैवयोगथी शुं थयुं ? ॥ ३३ ॥ पोताना बोजाथी प्रजानो प्रलय करवासारू जेओ पांखोवते उडीने धरतीपर पडता हता ते पर्वतोनी पांखो पूर्वे में जेथी कापी हती, त्वष्टाना बलवत्तर तपरूप वृत्रासुरने जेथी फाडी नाख्यो हतो अने कोई पण अस्त्रोथी नहि घवाएला केटलाएक बीजा बलवानेने पण जेथी कापी नाख्या हता ते आ वज्र क्षुद्र असुरउपर पण कशुं काम करी शक्युं नहि माटे हवे लाकडी जेवुं वज्र भारे लेवुंज नहि अने दधीचि ऋषिना सामर्थ्यमां पण कांई सार नथी !' ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ एप्रमाणे इंद्रे मुंक्षावा

न तस्य हि त्वचमपि वज्र ऊर्जितो विभेद यः सुरपतिनौजसेरितः ॥ तदद्भुतं परमतिवीर्यवृत्रभित्तिरकृतो नमुचिशिरोधरत्वचा ॥ ३२ ॥ तस्मादिंद्रोऽविभेच्छत्रोर्वज्रः प्रतिहतो यतः ॥ किमिदं दैवयोगेन श्रुतं लोकविमोहनम् ॥ ३३ ॥ येन मे पूर्वमदीणां पक्षच्छेदः प्रजास्ये ॥ कृतो निविशतां भारैः पतत्रैः पततां भुवि ॥ ३४ ॥ तपःसारमयं त्वाष्ट्रं वृत्रो येन विपाटितः ॥ अन्ये चापि बलोपेताः सर्वास्त्रैरक्षतत्वचः ॥ ३५ ॥ सोयं प्रतिहतो वज्रो मया मुक्तोऽसुरेऽल्पके ॥ नाहं तदाददे दंडं ब्रह्मतेजोऽप्यकारणम् ॥ ३६ ॥ इति शक्रं विषीदंतमाह वागशरीरिणी ॥ नायं शुक्रैरथो नोर्द्धेधमर्हति दानवः ॥ ३७ ॥ मयाऽस्मै यद्रो दत्तो मृत्युर्नैवाद्रशुष्क्योः ॥ अतोऽप्यश्रितनीयस्ते उपायो मघवन् रिपोः ॥ ३८ ॥ तां देवीं गिरमाकर्ण्य मघवान् सुसमाहितः ॥ ध्यायन् फेनमथापश्यदुपायमुभयात्मकम् ॥ ३९ ॥ न शुष्केण न चोद्रेण जहार नमुचेः शिरः ॥ तं तुष्टुमुनिगणा माल्यैश्चावाकिरन्विभुम् ॥ ४० ॥ गंधर्वमुख्यो जगदुर्विश्वावसुपरावसू ॥ देवदुंदुभयो नेदुर्नर्तक्यो ननुतुमुदा ॥ ४१ ॥ ॥

मांड्युं त्योर तेने आकाशवाणीए कथ्युं के 'आ दानव लीलाथी पण मरशे नहि अने सुकाथी पण मरशे नहि; केम के एवी रीतनुं में तेने वरदान आपेल छे. एटलामाटे हे इंद्र ! आ शत्रुने मारवासारू तारे बीजो कोई उपाय विचारवो जोइए' ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ एवी आकाशवाणी सांभळीने एकाग्र चित्तथी विचार करतां समुद्रतुं फीण के जे लीलुं पण नहि अने सुकुं पण नहि एवुं छे ते उपाय इंद्रने योग्य लाग्यो ॥ ३९ ॥ पळी सुकुं पण नहि अने लीलुं पण नहि एवां फीणथी नमुचिनुं माथुं हरी लीधुं. ते समयमां मुनिओए इंद्रनी स्तुति करी तथा फूलनी वृष्टि करी ॥ ४० ॥ विश्वावसु अने परावसु नामना बे गंधर्वो गायन करवा लाग्या, देवनां दुंदुभि वागां अने अप्सराओए आनंदथी नाच कच्यो ॥ ४१ ॥ ॥

एप्रमाणे वीजा पण वायु, अग्नि अने वरुण वांगे देवताओ, केमगी सिंह जेस मृगोने मारे तेस अखना समूहोथी शत्रुओने मारवा लाग्या ॥ ४२ ॥ ए समयमां दैत्योनी नाश थतो जोई द्रव्हाए मोकलेला नारदजीए देवर्षि देवताओने वाच्या ॥ ४३ ॥ नारदजीए कहुं के.-भगवाननी भुजाना आश्रयथी तमोने अमृत मळ्युं अने सघळा तंसे लक्ष्मीनी वृद्धिने पण पाभ्या माटे हवे कजियाथी वंध पडो ॥ ४४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.-अनुचरो जेओतुं गायन करता हता एवा देवताओ नारदजीनां वचनने मान आपतां क्रोधना वेगने वंध करीने सघळा, स्वर्गमां गया ॥ ४५ ॥ ए युद्धमां जे दैत्यो बब्या हता तेओ नारदजीनी संमतिथी, मुवेला बलिराजाने तथा वीजा दैत्योने पण लई अस्ताचलमां आब्या ॥ ४६ ॥ त्यां जेओना अवयवो अने गळां नाश पास्यां न हतां एवा दैत्योने शुक्राचार्य पोतानी संजीविनी विद्याथी जीवता कच्या ॥ ४७ ॥ शुक्राचार्ये स्पर्श करावथी जेने इंद्रिय अने

अन्येष्वेवं प्रतिद्वंद्वान् वाय्वग्निरुणादयः ॥ सूदयामासुरस्त्रौधैर्मृगान् केसरिणो यथा ॥ ४२ ॥ ब्रह्मणा प्रेषितो देवान् देवर्षिर्नारदो
नृप ॥ वारयामास विबुधान् दृष्ट्वा दानवसंक्षयम् ॥ ४३ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ भवद्भिरमृतं प्राप्तं नारायणभुजाश्रयैः ॥
श्रिया समेधिताः सर्वे उपारमत विग्रहात् ॥ ४४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ संयम्य मन्युसंरभं मानयंतो मुनेर्वचः ॥
गीयमाना अनुचरैर्युः सर्वे त्रिविष्टपम् ॥ ४५ ॥ येऽवशिष्टा रणे तस्मिन्नारदानुमतेन ते ॥ बलिं विपन्नमादाय अस्त्रं गिरिसुपा-
गमन् ॥ ४६ ॥ तत्राविनष्टावयवान्विद्यमानशिरोधरात् ॥ उशना जीवयामास संजीविन्या स्वविद्यया ॥ ४७ ॥ बलिश्चोशनसा
स्पृष्टः प्रत्यापन्नोद्विग्नस्थितिः ॥ पराजितोऽपि नाविद्यल्लोकतत्त्वविचक्षणः ॥ ४८ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे
देवासुरसंग्रामे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीचादरायणिरुवाच ॥ ॥ वृषध्वजो निशम्येदं गोपिदूषणे दानवान् ॥ मोह-
यित्वा सुरगणान् हरिः सोममपाययत् ॥ १ ॥ वृषमारुह्य गिरिशः सर्वघृतगणैर्वृतः ॥ सह देव्या ययौ द्रष्टुं यत्रास्ते मधुसूदनः
॥ ३ ॥ सभाजितो भगवता सादरं सोमया भवः ॥ सपविष्ट उवाचेदं प्रतिपूज्य स्मयन् हरिम् ॥ ३ ॥

स्मरण पाछां मळ्यां एवो बलिराजा पोते लोकनी वास्तविक रीतिने जाणनार होवार्थी पराजय पाम्या छतां पण खेद न पाम्यो ॥ ४८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो अगियारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' -भगवाने स्त्रीना रूपथी दैत्योने मोह करी देवताओने अमृत पायुं एवात सांभळी ते भगवान् ज्यां छे त्यां, तेमनुं रूप जोवामांटे पार्वतीनी साथे पोठियापर वेशी महादेव सघळा पार्षदो-[भूतो]ने साथे लडने गया ॥ ११ ॥ २॥ भगवाने आदर-भावथी सत्कार करेला सदशिवे, पार्वतीनी साथे सारी रीते वेशी भगवाननो सामो सत्कार करी हसीने निचेप्रमाणे कहुं ॥ ३ ॥

१ आ बारमा अध्ययमां मोहिनी रूपना विलास जेवामां उत्सक थएला महादेवने भगवाने मोह उपजाव्यो अने पाछी सान्त्वना करी, ए कथा केहेवामां आवशे.

સદાશિવ કેહેછે. — હે દેવના દેવ ! હે જગતમાં વ્યાપક ! હે જગતના સ્વામી ! હે જગતના પદાર્થોના આત્મા, કારણ અને ર્શ્વર છો ॥ ૪ ॥ જગતનાં આદિ, અંત અને મધ્ય જેથી થાયછે, જે અવિનાશીનાં આદિ, અંત કે મધ્ય નથી અને દૃશ્ય, દ્રશ્ય, મોગ્ય અને ભોક્તા જેથી જુદાં પડતાં નથી તે સત્ય અને ચૈતન્યરૂપ બ્રહ્મ તમેજ છો ॥ ૫ ॥ પરમ કલ્યાણને ઇચ્છતા નિષ્કામ મુનિઓ આ લોક તથા પરલોકમાં આસક્તિ છોડી દર્દને તમારાજ ચરણારવિંદની ઉપાસના કરેછે ॥ ૬ ॥ તમે પૂર્ણ, અમૃત, નિર્ગુણ, શોકરાહિત, આનંદમય, નિર્વિકાર, સર્વમય અને સર્વથી જુદા પર-બ્રહ્મ છતાં પણ જગતનાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયના કારણરૂપ છો, જીવલોકોને જુદાં જુદાં ફલ આપનાર છો અને જોકે તમને કોઈની અપેક્ષા નથી તોપણ જીવલોકોને તમારી અપેક્ષા છે ॥ ૭ ॥ કુંડલાદિક રૂપથી બનેલું સોતું અને તેવા વિશેષ આકાર વગરનું સોતું એ બે જેમ એકજ છે તેમ કાર્ય-કારણરૂપ દ્વૈત અને તે દ્વૈતનું પરમ કારણ તમે એકજ છો. તમારામાં કોઈ જાતનો વસ્તુભેદ છેજ નહિ. જે કાંઈ ભેદ દેખાય છે તે સઘળો

શ્રીમહાદેવ ઉવાચ ॥ ॥ દેવદેવ જગદ્ગ્રાપિન્ જગદીશ જગન્મય ॥ સર્વેષામપિ ભાવાનાં ત્વમાત્મા હેતુરીશ્વરઃ ॥ ૪ ॥ આઘંતાવસ્ય યન્મધ્યમિદમન્યદહં બહિઃ ॥ યતોઽવ્યયસ્ય નૈતાનિ તત્સત્યબ્રહ્મચિદ્રવાન્ ॥ ૫ ॥ તૈવૈવ ચરણાંભોજં શ્રેયસ્કામા નિરાશિષઃ ॥ વિમ્-જ્યોભયતઃ સંગં મુનયઃ સમુપાસતે ॥ ૬ ॥ ત્વં બ્રહ્મ પૂર્ણમમૃતં વિગુણં વિશોકમાનંદમાત્રમવિકારમનન્યદન્યત્ ॥ વિશ્વસ્ય હેતુરુદય-સ્થિતિસંયમાનામાત્મેશ્વરશ્ચ તદપેક્ષતયાજ્નપેક્ષઃ ॥ ૭ ॥ એકસ્ત્વમેવ સદસદ્વ્યમદ્રયં ચ સ્વર્ણ કૃતાકૃતમિવેહ ન વસ્તુભેદઃ ॥ અજ્ઞાનત-સ્ત્વયિ જનૈર્વિહિતો વિકલ્પો યસ્માદ્ગુણૈર્વ્યતિકરો નિરુપાધિકસ્ય ॥ ૮ ॥ ત્વાં બ્રહ્મ કેચિદવયંત્યુત ધર્મમેક એકે પરં સદસતોઃ પુરુષં પેરેશમ્ ॥ અન્યેઽવ્યંતિ નવશક્તિયુતં પરં ત્વાં કેચિન્મહાપુરુષમવ્યયમાત્મતંત્રમ્ ॥ ૯ ॥ નાહં પરાયુક્તપ્રયો ન મરીચિમુશ્યા જાનંતિ યદ્ધિરચિતં સ્તુ સત્ત્વસર્ગાઃ ॥ યન્માયયા મુપિતચેતસ ઈશ દૈત્યમત્યાદયઃ કિમુત શશ્વદભદ્રવૃત્તાઃ ॥ ૧૦ ॥

લોકોએ અજ્ઞાનથી તમારામાં કલ્પેલો છે; કેમ કે ઉપાધિરહિત આપના સ્વરૂપમાં ગુણોજ ભેદ કરેલો છે પણ વાસ્તવિક ભેદ નથી ॥ ૮ ॥ વેદાં-તી લોકો આપને પરબ્રહ્મ માનેછે, મીમાંસક લોકો ધર્મરૂપ માનેછે, સાંખ્યલોકો કાર્ય-કારણથી જુદા પુરુષરૂપ માનેછે, પાંચાત્ર લોકો નવ શક્તિ-વાળા પરમેશ્વર માનેછે અને યોગશાસ્ત્રવાળાઓ, સ્વતંત્ર અને અવિનાશી મહાપુરુષ માનેછે ॥ ૯ ॥ હું, બ્રહ્મા અને મરીચિ વગેરે ઋષિઓ કે જેઓ સત્ત્વ-ગુણથી ઉત્પન્ન થાણા છિયે તેઓ તમે બનાવેલાં જગતને પણ યથાર્થ રીતે જાણતા નથી ત્યારે તમને પોતાને તો ક્યાંથીજ જાણે? અને એ બ્રહ્માદિક પણ જગતને યથાર્થ રીતે જાણતા નથી ત્યારે તમારી માયાથી મોહ પામેલા અને રજોગુણ-ત્તમોગુણથી ઉત્પન્ન થાણા દૈત્ય અને મનુષ્ય વગેરે તો જગતને કદી પણ નજ જાણે એમાં તો શુંજ કેહેવું? ૧૦ ॥

आपे करेलां आ जगतनां स्थिति, जन्म तथा नाशने, प्राणीओनी चेष्टाने अने जगतनां बंधन तथा मोक्षने आप के जे जगतना आत्मा अने ज्ञान-स्वरूप छो ते जाणोछो. वायु जेम स्थावर-जंगममां तथा आकाशमां व्याप्त छे तेम तमे सर्वमां व्याप्त छो माटे सर्वने जाणोछो ॥ ११ ॥ गुणोथी र-मण करनार आपना बीजा अवतारो में जोएला छे माटे हवे तमे जे स्त्रीनुं रूप धर्युं हतुं ते जोवानी मने इच्छा छे ॥ १२ ॥ जे रूपथी तमे दैत्योने मोह कन्यो अने देवताओने अमृत पायुं ते रूप जोवानी इच्छाथी अमे आवेला छिये. ए विषयमां अमने मोटुं कौतूहल छे ॥ १३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे सदाशिवे मागणी करतां भगवाने गंभीर अभिप्रायथी हसीने नीचेप्रमाणे कह्युं ॥ १४ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हे महादेव ! अ-मृतनुं पात्र जनुं रेहेतां देवताओनुं काम साधवानी इच्छाथी दैत्योने मोह करवानेवास्ते में स्त्रीनुं रूप धर्युं हतुं ॥ १५ ॥ ए स्वरूप के जेने कामी

स त्वं समीहितमदः स्थितिजन्मनाशं मृतोहितं च जगतो भवबंधमोक्षौ ॥ वायुर्यथा विशति सं च चराचराख्यं सर्वं तदात्मकतया-वगमोऽवरुंसे ॥ ११ ॥ अवतारा मया दृष्टा रममाणस्य ते गुणैः ॥ सोऽहं तद्रष्टुमिच्छामि यत्ते योषिद्वपुर्दृष्टम् ॥ १२ ॥ येन संमो-हिता दैत्याः पायिताश्चामृतं सुराः ॥ तदिदं त्वं आयाताः परं कौतूहलं हि नः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवमभ्यर्थितो विष्णुर्भगवान् शूलपाणिना ॥ प्रहस्य भावगंभीरं गिरिशं प्रत्यभाषत ॥ १४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कौतूहलाय दैत्यानां योषिद्विधो मया कृतः ॥ पश्यता सुरकार्याणि गते पीयूषभाजने ॥ १५ ॥ तत्तेऽहं दर्शयिष्यामि दिदृक्षोः सुरसत्तम ॥ कामिनां बहु मंतव्यं संकल्पप्रभवोदयम् ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति ब्रुवाणो भगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ सर्वतश्चारयंश्चभुर्भव आस्ते सहोमया ॥ १७ ॥ ततो ददर्शोपवने वरस्त्रियं विचित्रपुष्पारुणपल्लवडुमे ॥ विक्रीडतीं कंदुकलीयालसद्वृक्षपर्यस्तनितंबमेखलाम् ॥ १८ ॥ आवर्तनोद्धर्तनकंपितस्तनप्रकृष्टहारोरुभरैः पदे पदे ॥ प्रभज्यमानामिव मध्यतश्चलत्पदप्रवालं नयतीं ततस्ततः ॥ १९ ॥

लोको बहुज उत्तम गणे अने जेथी कामदेवनी उत्पत्ति थाय ते जोवानी तमने इच्छा छे तो हुं देखाडीश ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— भगवान् एप्रमाणे बोलता बोलता त्यांज अंतर्धान थई गया अने महादेव, पार्वतीनी साथे चारकोर नजर करता त्यांज बेसी रह्या ॥ १७ ॥ पछी एक बगी-चो के जेना वृक्षोमां विचित्र फूल अने रातां पानडां लागी रह्यां हतां तेमां दडाथी रमती एक उत्तम स्त्री महादेवना जोवामां आवी. ए स्त्रीए शोभ-तां वस्त्रथी वीटेला नितंबनी उपर कटिमेखला पेहेरी हती ॥ १८ ॥ दडानी रमतमां शरीरने उंचुं नीचुं करवाने लीधे कंपयमान थता स्तन अने उत्तम हारना भारथी जाणे केडना कटका थई जता होय एवी रीते ए स्त्री चारकोर पोतानां कुणां फगलां मांडती हती ॥ १९ ॥

ए स्त्रीनां मोटां मोटां नेत्र चारेकोर भमता दडानी चपलताथी उद्दिग्ग हतां. कानमां शोभतां कुंडलनी कातिथी तेना गाल तथा काळा केश मुखने शो-
भावता हता ॥ २० ॥ पोचां पडी जतां वस्त्रने तथा छूटी जता चोटलोने सुंदर डाबा हाथथी बांधती हती अने जमणा हाथथी दडो पछाडती हती.
सघळुं जगात् मोह पामे एवी तेनी लीला हती ॥ २१ ॥ ए स्त्री जोत्रामां आवतां तेणे दडानी रमतमां जराक लजातां लजातां नाखेला मंदहास्यस-
हित कटाक्षथी छेतराएला अने सामसामी नजर एक थतां विव्हल थई गएला सदाशिवने पोताना शरीरनुं, पासे बेठेलां पार्वतीनुं अने पार्षदोनुं
पण भान रहुं नहि ॥ २२ ॥ ए स्त्रीना हाथमांथी दडो ज्यारे दूर जतो रह्यो त्यारे ते स्त्री दडो लेवा दोडतां सदाशिव देखे एवी रीते तेनुं झीणुं वस्त्र
पवननेलीचे कटिमेखळासाहित उडी गयुं ॥ २३ ॥ रूपाळी, मनने रमाडे एवी अने अरधी वींचेली सुंदर नेत्रनी अणीओथी पोतानी सासुं जोया

दिक्षु भ्रमत्कंदुकचापलैर्भृशं प्रोद्धिमतारायतलोललोचनाम् ॥ स्वकर्णविभ्राजितकुंडलोऽलसत्कपोलनीलालकमंडिताननाम् ॥ २० ॥
श्लथहुक्कलं कवरीं च विच्युतां सन्नहतीं वामकरेण वल्युना ॥ विनिघ्नतीमन्यकरेण कंदुकं विमोहयंतीं जगदालमायया ॥ २१ ॥
तां वीक्ष्य देव इति कंदुकलीलयैषद्वीडास्फुटस्मितविमृष्टकटाक्षमुष्टः ॥ स्त्रीप्रेक्षणप्रतिसमीक्षणविह्वलात्मा नात्मानमंतिक उमां स्व-
गणांश्च वेद ॥ २२ ॥ तस्याः कराग्रात्स तु कंदुको यदा गतो विदूरं तमनुब्रजस्त्रियाः ॥ वासः ससूत्रं लघुमारुतोऽहरद्रवस्य देवस्य
किलादुपश्यतः ॥ २३ ॥ एवं तां रुचिरापांगीं दर्शनीयां मनोरमाम् ॥ दृष्ट्वा तस्यां मनश्चक्रे विषजंत्यां भवः किल ॥ २४ ॥ तया-
ऽपहतविज्ञानस्तत्कृतस्मरविह्वलः ॥ भवान्या अपि पश्यंत्या गतह्रीस्तत्पदं ययौ ॥ २५ ॥ सा तमायांतमालोक्य विवस्त्रा ब्रीडिता
भृशम् ॥ निलीयमाना वृक्षेषु हसंती नान्वतिष्ठत ॥ २६ ॥ तामन्वच्छद्गवान् भवः प्रमुषितेंद्रियः ॥ कामस्य च वशं नीतः
करेणुमिव दूथपः ॥ २७ ॥ सोऽनुब्रज्यातिवेगेन गृहीत्वाऽग्निच्छतीं स्त्रियम् ॥ केशबंध उपानीय चाद्भुयां परिपस्वजे ॥ २८ ॥

करती ए स्त्रीने जोईने महादेवनुं मन तेमां गयुं ॥ २४ ॥ ते स्त्रीए जेनुं ज्ञान हरी लीधुं एवा अने तेणे करेला कामदेवथी विह्वल थएला सदाशिव,
पार्वती जोतां छतां पण लाज मूकीने ते स्त्रीनी पासे गया ॥ २५ ॥ महादेवने आवता जोई वस्त्ररहित होवाथी बहुज लजाएली ए स्त्री एक ठेकाणे
उभी नहि रेहेतां हसी पडीने वृक्षोमां छुपावा लागी ॥ २६ ॥ जेनुं मन चोराई गयुं एवा अने कामदेवने वदय थएला सदाशिव, हाथणीनी पछवाडे
जेम हाथी दोडे तेम तेनी पछवाडे दोड्या ॥ २७ ॥ घणा वेगथी दोडीने, ए स्त्री के जे ते वखते पोतानी मरजी नहि देखवाडती हती तेने पकडीने
चोटलो झाली बन्ने हाथथी तेनुं आलिंगन कच्युं ॥ २८ ॥

॥

॥

॥

હાર્થાં હાથળીની પેટે સદાશિવે દવાવેલી જ્યાં ત્યાંથી નીકળી જવા માગતી અને જેના કેશ છૂટી ગયા હતા એવી એ મોટા નિતંબવાળી દિવ્ય માયા-
રૂપ સ્ત્રી સદાશિવની વાથમાંથી પોતાના શરીરને છોડાવીને ભાગી ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ એ સદાશિવ, અદ્ભુત કર્મ કરનારા ભગવાનની પછવાડે પાછા
દોડ્યા તે વચ્ચે જાણે પૂર્વના વૈરી કામદેવે તેમને જીતી લીધા હોય એવું જણાયું ॥ ૩૧ ॥ ગાયને પછવાડે મોટા સાંઢની પેટે મોહિનીની પછવાડે
દોડ્યા જતા એ અમોઘ વીર્યવાળા મહાદેવનું વીર્ય સ્ખલિત થઈ ગયું ॥ ૩૨ ॥ હે રાજા ! એ મહાત્મા મહાદેવનું વીર્ય પૃથ્વીમાં જ્યાં પડ્યું ત્યાં ત્યાં
રૂપાનાં અને સોનાનાં ક્ષેત્ર થઈ ગયાં ॥ ૩૩ ॥ નદીઓ, તલાવ, પર્વતો, વન, ઉપવન અને જે જે જગોમાં ઋષિઓ હતા ત્યાં પણ મહાદેવ એવી રીતે જ
એ સ્ત્રીની પછવાડે દોડ્યા ગયા તે સહુના જોવામાં આવ્યા ॥ ૩૪ ॥ વીર્ય સ્ખલિત થયા પછી પોતાના મનને ભગવાનની માયાએ જડ કરી નાંખેલું

સોપનૃદા ભગવતા કરિણા કરિણી યથા ॥ ૨૯ ॥ આલાનં મોચયિત્વાંગ સુરર્ષભમુજાં-
તરાત્ ॥ પ્રાદ્રવત્સા પૃથુશ્રોણી માયા દેવવિનિર્મિતા ॥ ૩૦ ॥ તસ્યાસૌ પદવીં રુદ્રો વિષ્ણોરઘ્નુતકર્મણઃ ॥ પ્રત્યપદ્યત કામેન વૈર-
ણેવ વિનિર્જિતઃ ॥ ૩૧ ॥ તસ્યાનુધાવતો રેતશ્રસ્કંદામોઘરેતસઃ ॥ શુષ્પિણો ઘૂથપથેવ વાસિતામનુધાવતઃ ॥ ૩૨ ॥ યત્ર યત્રાપ-
તન્મહ્યાં રેતસ્તસ્ય મહાભનઃ ॥ તાનિ રૂપસ્ય હેમ્નશ્ચ ક્ષેત્રાણ્યાસન્મહીપતે ॥ ૩૩ ॥ સરિત્સરસ્સુરૈલેષુ વનેષૂપવનેષુ ચ ॥ યત્ર ક્વ-
ચાસન્નૃથસ્તત્ર સન્નિહિતો હરઃ ॥ ૩૪ ॥ સ્કન્ને રેતસિ સોપશ્યદાલાનં દેવમાયયા ॥ જડીકૃતં નૃપશ્રેષ્ઠ સંન્યવર્તત કસ્મલાત્
॥ ૩૫ ॥ અથાવગતમાહાત્મ્ય આભનો જગદાભનઃ ॥ અપરિજ્ઞેયવીર્યસ્ય ન મેને તદુદાહતમ્ ॥ ૩૬ ॥ તમવિક્લવમવીડમાલશ્ય
મધુસૂદનઃ ॥ ઉવાચ પરમપ્રીતો વિપ્રત્સ્વાં પૌરુષીં તનુમ્ ॥ ૩૭ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ દિષ્ટ્યા ત્વં વિબુધશ્રેષ્ઠ સ્વાં નિષ્ણમાભ-
ના સ્થિતઃ ॥ યન્મે સ્ત્રીરૂપયા સ્વૈરં મોહિતોડ્યંગ માયયા ॥ ૩૮ ॥ કો નુ મેડતિરેન્માયાં વિષ્ણુસ્વદતે પુમાન્ ॥ તાસ્તાન્વિસ્ટ-
જતીં ભવાન્ દુસ્તરામકૃતાભિઃ ॥ ૩૯ ॥

જાણી મહાદેવ એ મુલાવામાંથી પાછા વળ્યા ॥ ૩૫ ॥ પછી જગતના આત્મા અને જેની શક્તિ જાણવામાં આવતી નથી એવા ભગવાનની માયાથી એ
પોતાની મૂલ થઈ જાણી સદાશિવે તે વાતને અદ્ભુતરૂપ માની નહિ ॥ ૩૬ ॥ મહાદેવને સ્વસ્થ અને તે વાતની શરમ નહિ ગણતા જાણી ભગ-
વાને પોતાના પુરુષરૂપથી ત્યાં આવીને પરમ પ્રેમથી મહાદેવને નીચેપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૭ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે.- હે સર્વ દેવમાં ઉત્તમ ! મારી સ્ત્રીરૂપ
માયાથી બહુજ મોહ પામ્યા છતાં પાછા તમે પોતાથીજ પોતાની સ્થિતિમાં રહ્યા એ ઘણું સારું થયું ॥ ૩૮ ॥ અનેક પ્રકારના ભાવને ઉત્સન્ન કરતી અને
અજિતેન્દ્રિય પુરુષોથી નહિ તરી શકાય એવી મારી માયાને તમશિવાય આસક્તિ પામેલો બીજો કયો પુરુષ તરી શકે ? ॥ ૩૯ ॥

हुं के जे सृष्टि वगैरेना कारणरूप छुं तेना कालरूप प्रभावनेलीधे वधता-घटता रजोगुण वगैरे अंशवाली आ मारी गुणमय माया तमारो पराभव नहि करे ॥ ४० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे श्रीवत्सना चिह्नवाळा भगवाने सत्कार करेला सदाशिव भगवाननी आज्ञा लई तेमने प्रदक्षिणा करी पोताना पार्षदोसहित पोताना स्थानकमां गया ॥ ४१ ॥ त्यां जईने सघळा ऋषिओ सांभळतां मायाना स्वरूपभूत पोतानी अर्धांगना पार्वतीने सदाशिवे प्रीतिपूर्वक नीचेप्रमाणे कहुं ॥ ४२ ॥ सदाशिव केहेछे.— परमदेव, परमपुरुष अने अजन्मा भगवाननी माया तमे जोई ? के जे मायाथी भगवाननी विभूतिओमां उत्तम अने स्वतंत्र हुं पण मोह पाय्यो त्यारे बीजा परतंत्र लोको मोह पामे तेमां तो शुंज केहेवुं ? ॥ ४३ ॥ हजार वर्षसुधी योग करीने में ज्यारे समाधि उतारी हती ते समयमां तमे आवीने जेना विषयमां मने पूछ्युं हतुं ते ए साक्षात् पुराणपुरुषने तमे जोया,

सेयं गुणमयी माया न त्वामभिभविष्यति ॥ मया समेता कालेन कालरूपेण भागशः ॥ ४० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं भगवता राजन् श्रीवत्सांकेन सत्कृतः ॥ आमंत्र्य तं परिक्रम्य सगणः स्वालयं ययौ ॥ ४१ ॥ आत्मांशभूतां तां मायां भवानीं भगवान् भवः ॥ शंसतामृषिमुख्यानां प्रीत्याचष्टाथ भारत ॥ ४२ ॥ अपि व्यपश्यस्त्वमजस्य मायां परस्य पुंसः परदेवतायाः ॥ अहं कलानामृषभो विमुह्ये यया वशोज्ये किमुतास्वतंत्राः ॥ ४३ ॥ यं मामपृच्छस्वमुपेत्य योगात्समासहसांत उपारतं वै ॥ स एष साक्षात्पुरुषः पुराणो न यत्र कालो विशते न वेदः ॥ ४४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति तेऽभिहितस्तात विक्रमः शार्ङ्गधन्वनः ॥ सिंधो-निर्मथने येन दृतः पृष्ठे महाचलः ॥ ४५ ॥ एतन्मुहुः कीर्तयतोऽनुश्रुत्वतो न रिप्यते जातु समुद्यमः क्वचित् ॥ यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनं समस्तसंसारपरिभ्रमापहम् ॥ ४६ ॥ असदविषयमंत्रिं भावगम्यं प्रपन्नानमृतममरवर्यानाशयस्तिधुमथ्यम् ॥ कपटयुवतिवेषो मोहयत्यः सुरांस्तमहमुपश्रुतानां कामधूरं नतोऽस्मि ॥ ४७ ॥ इति श्रीभागम० अष्टमस्कंधे शंकरमायामोहनं नाम द्वादशोऽ॥ १२ ॥

के जेना स्वरूपमां काल प्रवेश करी शकतो नथी अने वेदनी निरूपण करवानी शक्ति चालती नथी ॥ ४४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! आप्रमाणे भगवाननो महिमा में तमारी पासे कह्यो के जे भगवाने समुद्रमथनना समयमां पोतानी पीठपर मोटा पर्वतने धच्यो हतो ॥ ४५ ॥ आ भगवानना चरित्रनुं वारंवार कीर्तन करनार अने श्रवण करनार पुरुषनो उद्यम कोई दिवस व्यर्थ जतो नथी; केम के भगवानना गुणोतुं वर्णन, संसारसंबंधी सघळा परिश्रमोने मटाडनार छे ॥ ४६ ॥ जे भगवान् कपटथी स्त्रीनो वेष धरी दैत्योने मोह पमाडतां, उत्तम देवताओ के जेओ दुष्ट पुरुषो-थी अगम्य अने भक्तिथी पमाय एवा पोताना चरणारविंदने शरणे रह्या हता तेओने समुद्रमथनमांथी उत्सन्न करेलुं अमृत पायुं ते शरणागतोना मनोरथो-ने परिपूर्ण करनार भगवानने हुं प्रणाम करूंछुं ॥ ४७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो वारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १२ ॥

શુક્રદેવજી કેહેછે' - સૂર્યનો પુત્ર અને શ્રાદ્ધદેવ એવા નામથી વિખ્યાત જે હાલ સાતમો મનુ વર્તમાન છે તેનાં સંતાનનાં નામ મારી પાસેથી સાંભળો ॥ ૧ ॥ इक्ष्वाकु, नभग, धृष्ट, शर्याति, नरिष्यंत, नाभाग, दिष्ट, करुष, पृषध, અને વસુમાન એ દશ, વૈવસ્વત [શ્રાદ્ધદેવ] મનુના પુત્ર હતા ॥ ૨ ॥ ॥ ૩ ॥ આદિત્ય, વસુ, રુદ્ર, વિશ્વેદેવા, મરુત, અશ્વિનીકુમાર અને ઋષુ એવા નામના દેવતાઓ છે. પુરંદર નામનો ઇંદ્ર છે ॥ ૪ ॥ કશ્યપ, અત્રિ, વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, ગૌતમ, જમદગ્નિ અને મરદ્વાજ એ સપ્તર્ષિઓ છે ॥ ૫ ॥ આ મન્વંતરમાં પળ કશ્યપની સ્ત્રી અદિતિના ઉદરથી વિષ્ણુનો વામનજી નામે અવતાર થયો હતો. એ વામનજી અદિતિના પુત્રોમાં નાહાના હતા ॥ ૬ ॥ મૈં તમારીપાસે સાત મન્વંતર સંક્ષેપથી કહ્યા. હવે ભવિષ્ય મન્વંતરો કે

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ મનુર્વિવસ્વતઃ પુત્રઃ શ્રાદ્ધદેવ इति श्रुतः ॥ સપ્તમો વર્તમાનો યસ્તદપત્યાનિ મે શ્રુણુ ॥ ૧ ॥ इक्ष्वाकुर्नभगश्चैव धृष्टः शर्यातिरेव च ॥ નરિષ્યંતોઽય નાભગઃ સપ્તમો દિષ્ટ ઉચ્યતે ॥ ૨ ॥ करुषश्च पृषधश्च दशमो वसुमान्स्यूतः ॥ મનોર્વૈવસ્વત-સ્યૈતે દશ પુત્રાઃ પરંતપ ॥ ૩ ॥ આદિત્યા વસવો રુદ્રા વિશ્વેદેવા મરુદ્ગણાઃ ॥ અશ્વિનાઘૃભવો રાજન્નિદ્રસ્તેષાં પુરંદરઃ ॥ ૪ ॥ कश्यपो-त्रिर्वसिष्ठश्च विश्वामित्रोऽय गौतमः ॥ જમદગ્નિર્મરદ્વાજ इति सप्तर्षयः स्यूताः ॥ ૫ ॥ અત્રાપિ ભગવજ્જન્મ કશ્યપાદદિતેશ્ચૂત ॥ આદિત્યાનામવરજો વિષ્ણુર્વામનરૂપદ્યુક્ ॥ ૬ ॥ સંક્ષેપતો મયોક્તાનિ સપ્ત મન્વંતરાણિ તે ॥ ભવિષ્યાણ્યથ વક્ષ્યામિ વિષ્ણોઃ શક્ત્યા-ન્વિતાનિ ચ ॥ ૭ ॥ વિવસ્વતશ્ચ દે જાયે વિશ્વકર્મસુતે ઉભે ॥ સંજ્ઞા છાયા ચ રાજેન્દ્ર યે પ્રાગભિહિતે તવ ॥ ૮ ॥ તૃતીયાં વડવામેકે તાસાં સંજ્ઞાસુતાસ્ત્રયઃ ॥ યમો યમી શ્રાદ્ધદેવઃ છાયાયાશ્ચ સુતાન્ શ્રુણુ ॥ ૯ ॥ સાર્વર્ણિસ્તપતી કન્યા ભાર્યા સંવરણસ્ય યા ॥ શ-નૈશ્ચરસ્તૃતીયોઽશ્વદશ્વિનૌ વડવાલજૌ ॥ ૧૦ ॥ અષ્ટમેઽતર આયાતે સાર્વર્ણિર્ભવિતા મનુઃ ॥ નિર્મોકવિરજસ્કાઘાઃ સાર્વર્ણિ-તનયા નૃપ ॥ ૧૧ ॥

જેઓમાં પળ ભગવાનના અવતાર થવાના છે તે કહીશ ॥ ૭ ॥ સંજ્ઞા અને છાયા નામની વિશ્વકર્મની બે દીકરીઓ સૂર્યની સ્ત્રિયો છે કે જેઓવિષે તમારીપાસે આગલ્ય કહ્યું છે ॥ ૮ ॥ ત્રીજી વડવા નામની પળ સ્ત્રી હતી એમ કેટલાંક કેહેછે. તેઓમાં યમ, યમુના અને શ્રાદ્ધદેવ મનુ એ ત્રણ સં-જ્ઞાનાં સંતાન છે. હવે છાયાનાં સંતાનવિષે સાંભળો ॥ ૯ ॥ સાર્વર્ણિ, તપતી નામની કન્યા કે જે સંવરણ રાજાની સ્ત્રી હતી તે, અને ત્રીજો શનૈશ્ચર એ ત્રણ છાયાનાં સંતાન થયાં. વડવાના દીકરા બે અશ્વિનીકુમાર છે ॥ ૧૦ ॥ હે રાજા ! આઠમા મન્વંતરમાં સાર્વર્ણિ મનુ થશે. નિર્મોક અને વિરજસ્ક વગેરે તેના પુત્રો થશે ॥ ૧૧ ॥

૧ આ તેરમા અધ્યાયમાં સાતમાથી માંડીને સઘળા મન્વંતરો કે જેઓમાં પ્રત્યેકના છ છ પ્રકાર છે તે જુદા જુદા કેહેવામાં આવશે.

સુતપ્સ, વિરજ અને અમૃતપ્રભ એવે નામે દેવતાઓ થશે. વિરોચનનો દીકરો બલિરાજા ઇંદ્ર થશે કે જેને આ સાતમા મન્વંતરમાં માગવા આવેલા વિષ્ણુને ત્રણ પગલાં પૃથ્વી આપી હતી અને જે આઠમા મન્વંતરમાં ભગવાનની કૃપાથી મહેલી ઇંદ્રની પદવીને છોડીને મોક્ષ પામશે ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ એ બલિરાજાને ભગવાને પ્રથમ બાંધ્યો હતો પણ પાછા પ્રસન્ન થઈને તેમણે તેને સ્વર્ગથી વધારે સુખવાળા સુતલ પાતાલમાં રાખતાં હમણાં તે ઇંદ્રની પેટે લ્યાં રહ્યો છે ॥ ૧૪ ॥ ગાલવ, દીસિમાન, પરશુરામ, અશ્વત્થામા, કૃપાચાર્ય, ઋષ્યશૃંગ અને અમારા પિતા વેદવ્યાસ એ સાત મુનિઓ એ મન્વંતરમાં સપ્તર્ષિ થશે અને હમણાં પોતાના યોગના પ્રભાવથી પોતપોતાના આશ્રમોમાં બેઠા છે ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ દેવગુહ્યની સ્ત્રી સરસ્વતીના ઉદરથી સાર્વભૌમ એવે નામે ભગવાનનો અવતાર થશે તે પુરંદર [સાતમા મન્વંતરના ઇંદ્ર]પાસેથી ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય હરીને બલિરાજાને આપશે ॥ ૧૭ ॥ હે રાજા! વરુણનો દીકરો દક્ષસાવર્ણિ નવમો મનુ થશે.

તત્ર દેવાઃ સુતપસો વિરજા અમૃતપ્રભાઃ ॥ તેષાં વિરોચનસુતો બલિર્દિશો ભવિષ્યતિ ॥ ૧૨ ॥ દત્તેમાં યાચમાનાય વિષ્ણવે યઃ પદ-
ત્રયમ્ ॥ રાદ્ધમિદ્રપદં હિત્વા તતઃ સિદ્ધિમવાપ્સ્યતિ ॥ ૧૩ ॥ યોઽસૌ ભગવતા વદ્ધઃ પ્રીતેન સુતલે પુનઃ ॥ નિવેશિતોઽધિકે સ્વ-
ર્ગાદધુનાસ્તે સ્વરાડિવ ॥ ૧૪ ॥ ગાલવો દીસિમાન્ રામો દ્રોણપુત્રઃ કૃપસ્તથા ॥ ઋષ્યશૃંગઃ પિતાસ્માકં ભગવાન્વાદરાયણઃ ॥ ૧૫ ॥
ઇમે સપ્તર્ષયસ્તત્ર ભવિષ્યંતિ સ્વયોગતઃ ॥ ઇદાનીમાસતે રાજન્ સ્વે સ્વે આશ્રમમંડલે ॥ ૧૬ ॥ દેવગુહ્યાં સરસ્વત્યાં સાર્વભૌમ ઇતિ
પ્રમુઃ ॥ સ્થાનં પુરંદરાદ્ધૃત્વા બલયે દાસ્યતીશ્વરઃ ॥ ૧૭ ॥ નવમો દક્ષસાવર્ણિર્મનુવરુણસંભવઃ ॥ શ્રુતકેતુર્દીપિકેતુરિત્યાદ્યાસ્તસુતા
નૃપ ॥ ૧૮ ॥ પારા મરીચિગર્ભાદ્યા દેવા ઇંદ્રોદ્ધૃતઃ સ્મૃતઃ ॥ દુતિમત્પ્રમુલાસ્તત્ર ભવિષ્યંત્યુષયસ્તતઃ ॥ ૧૯ ॥ આયુષ્પતૌઽબુધારા-
યાશ્રુષ્મ્નો ભગવત્કલા ॥ ભવિતા યેન સંરાદ્ધાં ત્રિલોકીં ભોક્ષ્યતેઽદ્ધૃતઃ ॥ ૨૦ ॥ દશમો વ્રહ્મસાવર્ણિરુપશ્લોકસુતો મહાન્ ॥
તત્સુતા શ્રૂરિષેણાદ્યા હવિષ્મત્પ્રમુલા દ્વિજાઃ ॥ ૨૧ ॥ હવિષ્માન્સુકૃતઃ સત્યો જયો મૂર્તિસ્તદા દ્વિજાઃ ॥ સુવાસનવિરુદ્ધાદ્યા
દેવાઃ શંભુઃ સુરેશ્વરઃ ॥ ૨૨ ॥

શ્રુતકેતુ અને દીપિકેતુ વગેરે તેના પુત્રો થશે ॥ ૧૮ ॥ પાર અને મરીચિગર્ભે ઇત્યાદિક નામના દેવતાઓ થશે. અદ્ધૃત નામનો ઇંદ્ર થશે. દુતિમાન્
વગેરે સપ્તર્ષિઓ થશે અને આયુષ્યમાનની સ્ત્રી અંબુધારાના ઉદરથી ઋષભ એવા નામનો ભગવાનનો અવતાર થશે. એ ભગવાને અપાવેલા ત્રૈલોક્યના
રાજ્યને અદ્ભુત નામનો ઇંદ્ર ભોગવશે ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ઉપશ્લોકનો દીકરો વ્રહ્મસાવર્ણિ દશમો મનુ થશે. મૂરિષેણ વગેરે તેના પુત્રો થશે. હવિષ્માન્,
સુકૃત, સત્ય, જય અને મૂર્તિ એ પાંચ તથા વીજા સપ્તર્ષિઓ થશે. સુવાસન અને વિરુદ્ધ ઇત્યાદિક નામના દેવતાઓ થશે. શંભુ એવા નામનો ઇંદ્ર
થશે ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥

प्रजापतिना घरमां विपूचि नामनी स्त्रीना उदरथी विष्वक्सेन नामे भगवाननो अंशावतार थशे ते इंद्रनी सहायता करशे ॥ २३ ॥ धर्मसावर्णि नाम-
नो अगिथारसो मनु थशे. सत्य-धर्म वगरे दश तेना पुत्रो थशे ॥ २४ ॥ विहंगम, कामगम अने निर्वाणरुचि एवा नामना देवताओ थशे. वैधृति
नामनो इंद्र थशे. अरुणादिक सप्तर्षिओ थशे ॥ २५ ॥ आर्यकनी स्त्री वैधृताना उदरथी धर्मसेतु एवे नामे भगवाननो अंशावतार थशे ते त्रैलोक्य-
नुं पालन करशे ॥ २६ ॥ वारसो रुद्रसावर्णि नामे मनु थशे. देववान्, उपदेव अने देवश्रेष्ठ वगरे तेना पुत्रो थशे ॥ २७ ॥ ऋतधामा एवे नामे इंद्र
थशे. हरित इत्यादिक देवताओ थशे. तपोमूर्ति, तपस्वी अने आसीधक वगरे सप्तर्षिओ थशे ॥ २८ ॥ सत्यसहसनी स्त्री सूनृतानो पुत्र स्वधामा नाम-

विष्वक्सेनो विपूच्यां तु शंभोः सख्यं करिष्यति ॥ जातः स्वांशेन भगवान् गृहे विश्वम्भजो विभुः ॥ २३ ॥ मनुर्वै धर्मसावर्णिकेका-
दशम आत्मवान् ॥ अनागतास्तत्सुताश्च सत्यधर्मादयो दश ॥ २४ ॥ विहंगमाः कामगमा निर्वाणरुचयः सुराः ॥ इंद्रश्च वैधृ-
तिस्तेषामृषयश्चारुणादयः ॥ २५ ॥ आर्यकस्य सुतस्तत्र धर्मसेतुरिति स्मृतः ॥ वैधृतायां हरेशस्त्रिलोकीं धारयिष्यति ॥ २६ ॥
भविता रुद्रसावर्णी राजन् द्वादशमो मनुः ॥ देवानुपदेवश्च देवश्रेष्ठादयः सुताः ॥ २७ ॥ ऋतधामा च तत्रैदो देवाश्च हरितादयः ॥
ऋषयश्च तपोमूर्तिस्तपस्यामीधकादयः ॥ २८ ॥ स्वधामाख्यो हरेशः साधयिष्यति तन्मनोः ॥ अंतरं सत्यसहसः सूनृतायाः
सुतो विभुः ॥ २९ ॥ मनुस्त्रयोदशो भाव्यो देवसावर्णिरात्मवान् ॥ चित्रसेनविचित्राद्या देवसावर्णिदेहजाः ॥ ३० ॥ देवाः सुकर्म-
सुत्रामसंज्ञा इंद्रो दिवस्पतिः ॥ निर्मोकतत्त्वदर्शाद्या भविष्यत्युपयस्तदा ॥ ३१ ॥ देवहोत्रस्य तनय उपहर्ता दिवस्पतेः ॥ योगे-
श्वरो हरेशो बृहत्यां संभविष्यति ॥ ३२ ॥ मनुर्वो इंद्रसावर्णिश्चतुर्दशम एष्यति ॥ उरुगंभीरबुद्ध्याद्या इंद्रसावर्णिवीर्यजाः ॥ ३३ ॥
पवित्राश्चाश्रुषा देवाः शुचिरिंद्रो भविष्यति ॥ अग्निर्बाहुः शुचिः शुद्धो मागधाद्यास्तपस्विनः ॥ ३४ ॥ सत्रायणस्य तनयो बृह-
द्भानुस्तदा हरिः ॥ वितानायां महाराज क्रियातंतून्वितायिता ॥ ३५ ॥

नो भगवाननो अंशावतार ए मनुना मन्वंतरनुं रक्षण करशे ॥ २९ ॥ देवसावर्णि नामनो तेरमो मनु थशे. चित्रसेन अने विचित्र इत्यादिक तेना पुत्रो
थशे ॥ ३० ॥ सुकर्म अने सुत्राम नामना देवताओ थशे. दिवस्पति नामे इंद्र थशे. निर्मोक अने तत्त्वदर्श वगरे सप्तर्षिओ थशे ॥ ३१ ॥ देवहोत्रनी स्त्री
बृहतीना उदरथी योगेश्वर नामनो भगवाननो अंशावतार थशे ते दिवस्पतिनी सहायता करशे ॥ ३२ ॥ चौदसो इंद्रसावर्णि नामनो मनु थशे. उरु अने
गंभीरबुद्धि वगरे तेना पुत्रो थशे ॥ ३३ ॥ पवित्र अने चाश्रुष नामना देवताओ थशे. शुचि नामनो इंद्र थशे. अग्नि, बाहु, शुचि, शुद्ध अने मागध इत्यादि-
क सप्तर्षिओ थशे ॥ ३४ ॥ सत्रायणनी स्त्री विताना उदरथी बृहद्भानु नामनो भगवाननो अंशावतार थशे ते कर्मकांडनी प्रक्रियानो विस्तार करशे ॥ ३५ ॥

हे परीक्षित राजा ! भूत, भविष्य अने वर्तमान कालनां आ चौदे मन्वंतर तमारी पासे कथां. युगनी हजार चोंकडीमां चौदे मन्वंतर पूरां थई रहेछे अने ए सघळां मलीने जे काल थाय ते कल्प केहेवाय एवो माप थएल छे ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे^१ - हे महाराज ! ए मन्वंतरोंमां मनु अने इंद्र वगेरेने कया काममां कोण जोडेछे अने तेओ केवी रीते चालेछे ते मारी पासे कहो ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे - हे राजा ! मनु, मनुना पुत्रो, सप्तर्षि, इंद्र अने देवताओ ए सघळा, भगवानना अंशावतार-नी आज्ञामां रहेछे ॥ २ ॥ यज्ञादिक जेओ भगवानना अंशावतार केहेवाया तेओनी प्रेरणाथी मनु वगेरे लोको जगतनी मर्यादांने चलावेछे ॥ ३ ॥ सप्तर्षिओ चार युगने छेडे कालथी नाश पामी गएला वेदना समूहोने पोताना तपथी शोधी कहाडेछे, के जे वेद उपरथी सनातन धर्म

राजंश्चतुर्दशैतानि त्रिकालानुगतानि ते ॥ प्रोक्तान्येभिर्मितः कल्पो युगसाहस्रपर्ययः ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे मन्वंतरानुवर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मन्वंतरेषु भगवन् यथा मन्वादयस्त्रिमे ॥ यस्मिन्कर्मणि ये येन नियुक्तास्तद्वदस्व मे ॥ १ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ मनवो मनुपुत्राश्च मुनयश्च महीपते ॥ इंद्राः सुरगणाश्चैव सर्वे पुरुष-शासनाः ॥ २ ॥ यज्ञादयो याः कथिताः पौरुष्यस्तनवो नृप ॥ मन्वादयो जगद्यात्रां नयत्याभिः प्रचोदिताः ॥ ३ ॥ चतुर्थ्युगते कालेन ग्रस्तान् श्रुतिगणान्यथा ॥ तपसा ऋषयोऽपश्यन्त्यतो धर्मः सनातनः ॥ ४ ॥ ततो धर्मं चतुष्पादं मनवो हरिणोदिताः ॥ युक्ताः संचारयंत्यद्वा स्वे स्वे काले महीं नृपाः ॥ ५ ॥ पालयंति प्रजापाला यावदंतं विभागशः ॥ यज्ञभागभुजो देवा ये च त-त्रान्विताश्च तैः ॥ ६ ॥ इंद्रो भगवता दत्तां त्रैलोक्यश्रियमूर्जिताम् ॥ भुंजानः पाति लोकांस्त्रीन् कामं लोकं प्रवर्धति ॥ ७ ॥ ज्ञानं चानुगुं ब्रूते हरिः सिद्धस्वरूपश्च ॥ ऋषिरूपधरः कर्म योगं योगेशरूपश्च ॥ ८ ॥ ॥

जाणवामां आवेछे ॥ ४ ॥ पछी भगवाननी आज्ञाप्रमाणे सावधान रहेनारा मनुओ पोतपोताना समयमां पृथ्वीपर चार पायावाळो धर्म चलावेछे ॥ ५ ॥ मनुना पुत्रो के जेओ राजा थायछे तेओ अने तेओना पुत्र-पौत्रो मन्वंतर पूरो थयासुधी पृथ्वीतुं पालन करेछे. देवताओ अने तेओनी साथे जोडाएला बीजाओ, यज्ञसंबंधी भागोतुं ग्रहण करेछे ॥ ६ ॥ इंद्र, भगवाने आपेली त्रैलोक्यनी भारे संपत्तिने भोगवतां व्रणे लोकनी रक्षा करेछे अने जगतमां पोतानी इच्छाप्रमाणे वृष्टि करेछे ॥ ७ ॥ भगवान्, सनकादिक सिद्धलोकोना स्वरूपथी प्रत्येक युगमां ज्ञाननो उपदेश करेछे, याज्ञवल्क्य वगेरे ऋषिओना स्वरूपथी कर्मनो उपदेश करेछे अने दत्तात्रेयादिक योगेश्वरना स्वरूपथी योगनो उपदेश करेछे ॥ ८ ॥

१. आ चौदमा अध्यायमां भगवानना स्वाधीनमां रहेनारा मनु वगेरेनां यथायोग्य जुदां जुदां कामतुं वर्णन करवामां आवशे.

प्रजापतिना रूपथी सृष्टि करेछे, राजाओना स्वरूपथी चोरलोकोने मारेछे अने थंडी तथा गरमी वगैरे जुदा जुदा गुणवाळा कालना स्वरूपथी सर्वनो नाश करता जायछे ॥ ९ ॥ नामरूपात्मक मायाथी मोह पामेला लोको अनेक प्रकारनां शास्त्रोथी भगवाननुं निरूपण करेछे तोपण ते भगवान् कोईना जाणवामां आवता नथी ॥ १० ॥ महा कल्पना पेटाना अवांतर कल्पनुं आ प्रमाण में तमारी पासे कहुं के जे एक अवांतर कल्पमां चौद मन्वंतर थायछे एम प्राचीन विद्वानोए कहुं छे ॥ ११ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो चौदमो अध्याय संपूर्ण ॥ १४ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे' - भगवाने पोते ईश्वर छतां कृपणनी पेटे बलिराजा पासेथी त्रण फालां पृथ्वी शामाटे मागी ? अने तेप्रमाणे पोतानुं का-

सर्ग प्रजेशरूपेण दस्यून् हन्यात्सराड्गुः ॥ कालरूपेण सर्वेषामभावाय पृथगुणः ॥ ९ ॥ स्तूयमानो जनैरेभिर्मयाया नामरूपया ॥ विमोहितात्मभिर्नानादर्शनैर्न च दृश्यते ॥ १० ॥ एतत्कल्पविकल्पस्य प्रमाणं परिकीर्तितम् ॥ यत्र मन्वंतराण्यादुश्रुतदर्श पुरा-
विदः ॥ ११ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ राजोवाच ॥ बलेः पदत्रयं भूमेः
कस्माद्धरिरयाचत ॥ भूत्वेश्वरः कृपणवल्लभार्थोपि बंधं तम् ॥ १ ॥ एतदेदितुमिच्छामो महत्कौतूहलं हि नः ॥ यज्ञेश्वरस्य पूर्णस्य
बंधनं चाप्यनागसः ॥ २ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ पराजितश्रीरसुभिश्च हापितो हींद्रेण राजन् भृगुभिः स जीवितः ॥ सर्वा-
त्मना तानभजद्भृगुन्बलिः शिष्यो महात्माऽर्थनिवेदनेन ॥ ३ ॥ तं ब्राह्मणा भृगवः प्रीयमाणा अयाजयन्विश्वजिता त्रिणाकम् ॥
जिगीषमाणं विधिनाभिषिच्य महाभिषेकेण महानुभावाः ॥ ४ ॥

म थतां पण बलिराजाने पाछो शामाटे बांध्यो ? १ ॥ यज्ञेश्वर भगवान् के जे पोते परिपूर्ण छे ते मागवा गया अने पाछो तेमणे बलिराजाने निरपराध छतां बांध्यो ए वात जाणवाने इच्छिये छिये; कारण के तेमां अमने मोटुं कौतुक छे ॥ २ ॥ शुकदेवजी केहेछे - इंद्रे पराजय पमाडीने मारी नाखेलो अने पाछो पोताना गुरु भृगुकुलना ब्राह्मणोए जीवतो करेलो उदार मननो बलिराजा सर्व प्रकारे धननुं अर्पण करीने ते शुक्राचार्य वगैरे भृगुकुलना ब्राह्मणोतुं सेवन करवा लाग्यो ॥ ३ ॥ ए बलिराजा के जेने पाछो स्वर्गनो जय करवानी इच्छा हती तेनो मोटा प्रभाववाळा अने प्रसन्न थएला भृगुकुलना ब्राह्मणोए महाभिषेक नामना विधिथी अभिषेक करी तेनी पासे विश्वजित् नामनो यज्ञ कराव्यो ॥ ४ ॥

१ आ पंदरमा अध्यायमां, बलिराजा पासे शुक्राचार्य विश्वजित् नामनो यज्ञ कराव्यो, ते यज्ञना प्रभावथी बलिराजा स्वर्गने जीत्यो अने बलिराजानी बीकथी देवताओ छुपाई गया, ए कथा केहेवामां आबशे.

ए यज्ञमां हविष्यथी पूजेला अग्निमांथी सुवर्णना पाटाथी बांधेलो रथ, इंद्रना घोडाना जेवा रंगवाळा घोडा, सिंहना चिह्नथी शोभतो ध्वज, सुवर्णथी बांधेलुं दिव्य धनुष्य, अखूट बाणवाळा भाथा, अने दिव्य बखतर नीकळ्यां. प्रह्लादजीए जेनां फुल करमाय नहि एवी माला तेने आपी अने शुक्राचार्ये शंख आप्यो ॥ ५ ॥ ६ ॥ एप्रमाणे ब्राह्मणोए जेने युद्धनी सामग्री संपादन करी आपी अने स्वस्तिवाचन कऱ्युं एवो बलिराजा ते ब्राह्मणोने प्रदक्षिणा तथा प्रणाम करी प्रह्लादनी पण राजा लडने तेने पगे लाग्यो ॥ ७ ॥ पछी भृगुकुलना ब्राह्मणोए आपेला दिव्य रथमां बेसी, बखतर पेहेरी धनुष्य, खड्ग तथा भाथां धरी स्वर्ग उपर चढाई करीने चाल्यो ॥ ८ ॥ सोनाना बाजुबंधथी जेना हाथ शोभता हता अने मकराकृति कुंडल झळकतां हतां एवो रथमां बेठेलो महारथी बलिराजा कुंडमां रहेला अग्निनी पेटे शोभवा लाग्यो ॥ ९ ॥ जेओनां ऐश्वर्य, बल अने लक्ष्मी पोताना सरखांज

ततो रथः कांचनपट्टनद्धो हयाश्च हर्यश्चतुरंगवर्णाः ॥ ध्वजश्च सिंहेन विराजमानो हुताशनादास हविर्भिरिष्टात् ॥ ५ ॥ धनुश्च दिव्यं पुरटोपनद्धं तूणावरिक्तौ कवचं च दिव्यम् ॥ पितामहस्तस्य ददौ च मालामम्लानपुष्पां जलजं च शुक्रः ॥ ६ ॥ एवं स विप्राजितयोधनार्थस्तैः कल्पितस्वस्त्ययनोऽथ विप्रात् ॥ प्रदक्षिणीकृत्य कृतप्रणामः प्रह्लादमामंत्र्य नमश्चकार ॥ ७ ॥ अथारुह्य रथं दिव्यं भृगुदत्तं महारथः ॥ सुस्रग्धरोऽथ सन्नह्य धन्वी खड्गी द्युतेऽधिः ॥ ८ ॥ हेमांगदलसद्बाहुः स्फुरन्मकरकुंडलः ॥ राज रथमारूढो धिष्यस्थ इव हव्यवाद ॥ ९ ॥ तुल्यैश्वर्यबलश्रीभिः स्वयूथैर्देत्ययूथैः ॥ पिबद्भिरिव खं दग्भिर्दहद्भिः परिधीनिव ॥ १० ॥ वृतो विकर्षन्महतीमासुरीं ध्वजिनीं विभुः ॥ ययाविंद्रपुरीं स्तृद्धां कंपयन्निव रोदसी ॥ ११ ॥ रम्यामुपवनोद्यानैः श्रीमद्भिर्नदनादिभिः ॥ कूजदिहंगमिथुनैर्गोयन्मत्तमधुव्रतैः ॥ १२ ॥ प्रवालफलपुष्पोरुभारशास्वामरदुमैः ॥ हंससारसचक्राह्वकारंदवकुलाकुलाः ॥ नलिन्यो यत्र कीडंति प्रमदाः सुरसेविताः ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हतां एवा अने जाणे दृष्टिओथी आकाशने पीजता होय तथा दिशाओने बाळी नाखता होय एवा मोटा मोटा दैत्योना यूथपतिओथी वीटाएलो बलिराजा, दैत्योनी मोटी सेना लईने जाणे पृथ्वी तथा आकाशने ध्रुजावतो होय एवी रीते इंद्रनी नगरी उपर गयो ॥ १० ॥ ११ ॥ मोटी समृद्धिवाळी ए इंद्रनी नगरी मोटी शोभावाळी नंदनादिक वाडीओ अने बगीचाओथी बहुज रमणीय लागती होती. वाडीओ अने बगीचाओमां पक्षिओनां टोळां शब्द करी रव्यां हतां. मदनमत्त भ्रमराओ गायन करता हता ॥ १२ ॥ कुंपलियां, फल अने फूलना मोटा बोजाथी देवताई वृक्षोनी शाखाओ नमी रही होती. हंस, सारस, चक्रवाक, अने कारंदव पक्षीओनां टोळांओथी व्याप्त थएलां तळावोमां देव अने देवांगनाओ क्रीडा करतां हतां ॥ १३ ॥

સ્વાઈના સરસ્વી આકાશગંગાથી એ નગરી વીટાણી હતી. ઉપર કોઠાવાલો અને ડુંગરો સુવર્ણનો કીલ્લો અગ્નિ જેવો લાગતો હતો ॥ ૧૪ ॥ જેઓના પાટા અને કમાડ સોનાનાં છે એવાં દ્વારો અને સ્ફટિકમણિના દરવાજા દીપી રહ્યા હતા. જુદા જુદા રાજમાર્ગો, અગણિત વિમાનો, સભા, ચોવટા, ગલીઓ, મણિમય ચોક, અને હીરા તથા પરવાલોની વેદીઓ, વિશ્વકર્માએ વનાવેલી એ નગરીમાં બહુજ શોભતાં હતાં ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ જેઓની અવસ્થા તથા સુકુમારતા નિરંતર એકસરસાં રહેછે એવી, સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરનારી અને મરજુવાનીવાળી સ્ત્રીઓ, અગ્નિઓ જેમ જ્વાલાથી શોભે તેમ પોતાના રૂપથી શોભતી હતી ॥ ૧૭ ॥ દેવતાઓની સ્ત્રીઓના કેશમાંથી પડી ગયેલી નવીન કમલની માલાઓની સુગંધિવાલો પવન માર્ગમાં વાતો હતો ॥ ૧૮ ॥ સુવર્ણનાં જાલિયાંઓમાંથી નીકળતા અને ધોળા અગરના સુગંધી ધૂપથી ઢંકાણેલા માર્ગોમાં દેવતાઓની સ્ત્રીઓ ચાલી જતી હતી ॥ ૧૯ ॥

આકાશગંગા દેવતાં પરિસ્મૃતયા ॥ પ્રાકરેણામિવર્ણેન સાદાલેનોબ્રતેન ચ ॥ ૧૪ ॥ રુમપદ્મકપાટૈશ્ચ દ્વારૈઃ સ્ફટિકગોપુરૈઃ ॥ જુષ્ટાં વિભક્તપ્રપથાં વિશ્વકર્મવિનિર્મિતામ્ ॥ ૧૫ ॥ સભાચત્વરસ્યાલ્બાં વિમાનૈર્યર્જુનૈર્બુદ્યુતામ્ ॥ શૃંગાટકૈર્મણિમયૈર્વર્ષવિદુમવેદિભિઃ ॥ ૧૬ ॥ યત્ર નિત્યવયોરૂપાઃ શ્યામા વિરજવાસસઃ ॥ પ્રાજંતં રૂપવન્નાયો હાર્ષિર્ભિરિવ વહ્નયઃ ॥ ૧૭ ॥ સુરસ્રીકૈશવિવ્રટનવસૌગંધિકલ્પજામ્ ॥ યત્રામોદસુપાદાય માર્ગે આવાતિ મારુતઃ ॥ ૧૮ ॥ હેમજાલાક્ષનિર્ગચ્છદ્ધમેનાગુરુગંધિના ॥ પાંડુરેણ પ્રતિચ્છન્નમાર્ગે યાંતિ સુરપ્રિયાઃ ॥ ૧૯ ॥ મુક્તાવિતાનૈર્મણિહેમકેલુભિર્નાનાપતાકાવલભીભિરાદૃતામ્ ॥ શિલ્પિપારાવતભુંગનાદિતાવૈમાનિકસ્રીકલ્પીતમંગલામ્ ॥ ૨૦ ॥ મૃદંગશંખાનકડુંડુભિસ્વનૈઃ સતાલવીણાસુરજર્થિવેણુભિઃ ॥ નૃત્યૈઃ સવાદૈરુપદેવગીતકૈર્મનોરમાં સ્વપ્રભયા જિતપ્રભામ્ ॥ ૨૧ ॥ યાં ન વ્રજંત્યધર્મિષ્ઠાઃ સલા મૃતકુહઃ શઠાઃ ॥ માનિનઃ કામિનો લુબ્ધા એભિર્હીના વ્રજંતિ યત્ ॥ ૨૨ ॥

મોતીના ચંદરવા, મણિ અને સોનાની ધ્વજાઓ, નાના પ્રકારની પતાકાઓ, અને છાજલીઓ ચારેકોર દેખાઈ રહી હતી. મોર, પારેવાં અને શ્રમરાઓ નાદ કરતાં હતાં. દેવતાઓની સ્ત્રીઓનાં મધુર ગાયનોથી મંગલસ્વરૂપ લાગતી હતી ॥ ૨૦ ॥ મૃદંગ, શંખ, આનક, ડુંડુભિ, તાલ, વીણા, સુરજ, ઋષ્ટિ અને વેણુ વગેરે વાજાં વાગી રહ્યાં હતાં. સુંદર નાચ અને ગાયન થઈ રહ્યાં હતાં. એ નગરીએ પોતાની કાંતિથી સૂર્યાદિક ગ્રહોની કાંતિને પણ જીતી લીધી હતી ॥ ૨૧ ॥ અધર્મિષ્ઠ, સલ, પ્રાણીઓના દ્રોહી, શઠ, અભિમાની, કામી અને લોભિયા પુરુષો એ નગરીમાં જઈ શકતા નથી અને એ દુર્ગુણ વિનાના લોકો જાયછે ॥ ૨૨ ॥

ए देवधानी नामनी इंद्रनी नगरीने मोटी सेनाना स्वामी बलिराजाए बहार पोतानी सेनाथी चारकोर रोकी लीधी तथा आचार्ये आपेलो मोटा शब्दवाळो शंख वगाळ्यो, के जेथी इंद्रनी स्त्रियोने त्रास उत्पन्न थयो ॥ २३ ॥ ए बलिराजानो मोटो उद्यम जाणीने सर्व देवताओ सहित इंद्रे बृहस्पतिने कहुं के— 'हे महाराज ! आपणा पूर्वना वैरी बलिराजाए भारे तैयारी करी छे अने धारूळुं के हाल ए कोईनाथी जीती शकाय एवो नथी. एनो आवो प्रभाव शा कारणथी बध्यो छे ? ॥ २४ ॥ २५ ॥ कोय पण पुरुष कोय उपायथी पण हाल एने पाछो पाडवाने समर्थ नथी. जाणे मोढांथी जगतने पीजतो होय, दशो दिशाओने चाटतो होय अने दृष्टिओथी दिशाओने बाळतो होय एवो ए बलिराजा प्रलयकालना अग्निनी पेटे उठ्यो छे ॥ २६ ॥ आ मारो शत्रु आवो जोरावर केम थयो तेतुं कारण कहो के जे कारणनेलीधे आ उद्यम करानार एनुं शरीरबल, मनोबल, इंद्रियबल

तां देवधानीं स वरूथिनीपतिर्विहिः समंताद्गुरुधे पृतन्यया ॥ आचार्यदत्तं जलजं महास्वनं दध्मौ प्रयुजन् भयमिन्द्रयोपिताम् ॥ २३ ॥
मघवांस्तदभिप्रेत्य बलेः परममुद्यमम् ॥ सर्वदेवगणोपेतो गुरुमेतदुवाच ह ॥ २४ ॥ भगवन्बुधमो भूयान् बलेनः पूर्ववैरिणः ॥ अविपक्षमिमं मन्ये केनासीत्तेजसोर्जितः ॥ २५ ॥ नैनं कश्चित्कुतो वापि प्रतियुद्धमधीश्वरः ॥ पिवन्निव मुखेनेदं लिहन्निव दिशो दश ॥ दहन्निव दिशो दग्भिः संवर्तोभिरिवोत्थितः ॥ २६ ॥ ब्रूहि कारणमेतस्य दुर्धनत्वस्य मद्विप्रोः ॥ ओजः सहो बलं तेजो यत एतत्समुद्यमः ॥ २७ ॥ ॥ गुरुवाच ॥ ॥ जानामि मघवन् शत्रोरुन्नतेरस्य कारणम् ॥ शिष्यायोपभृतं तेजो भुयुभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ २८ ॥ भवद्विधो भवान्वापि वर्जयित्वेश्वरं हरिम् ॥ नास्य शक्तः पुरः स्थातुं कृतांतस्य यथा जनाः ॥ २९ ॥ तस्मान्निलयमुत्सृज्य यूयं सर्वे त्रिविष्टपम् ॥ यात कालं प्रतीक्षंतो यतः शत्रोर्विपर्ययः ॥ ३० ॥ एष विप्रबलोदकः संप्रत्यूजितविक्रमः ॥ एषामेवापमानेन सातुबंधो विनश्यति ॥ ३१ ॥ एवं सुमंत्रितार्थस्ते गुरुणार्थानुदर्शना ॥ हित्वा त्रिविष्टपं जग्मुर्गीर्वाणाः कामरूपिणः ॥ ३२ ॥

तथा तेज बध्यां छे' ॥ २७ ॥ बृहस्पति केहेछे.— हे इंद्र ! आ शत्रुना वधारातुं कारण जाणुंछुं. ब्रह्मवादि भृगुकुलना ब्राह्मणोए पोताना शिष्य बलिराजातुं तेज बधाऱ्युं छे ॥ २८ ॥ एक ईश्वर भगवानने मूकीने तमारा जेवो बीजो अथवा तमे पोते पण, जेम कालनी सामे उभवाने मनुष्य समर्थ नथी तेम आनी सामे उभवाने समर्थ नथी ॥ २९ ॥ एटलामाटे हाल तो तेम सघळा स्वर्गने छोडीने जता रहो अने शत्रुनो समय बदलाय तेनी वाट जोया करो ॥ ३० ॥ आ बलिराजानो भाग्योदय अने पराक्रमनी वृद्धि ब्राह्मणोना जोरथी थएल छे तो हवे ए ज्यारे एओनुंज अपमान करशे त्यारे परिवारसहित नाश पामशे ॥ ३१ ॥ [शुकदेवजी केहेछे.—] एप्रमाणे कार्यनो विचार करनारा बृहस्पतिए विचार आपतां देवताओ नजरमां आवे एवां रूपा धरी स्वर्ग छोडीने जता रह्या ॥ ३२ ॥

अथवा तारे घेर आवेला अतिथिओ तुं कुटुंबना काममां आसक्त थवानेलीधे ताराथी सामे उठी उभुं थवानो पण सत्कार नहि पामतां पाछा वळी गया छे ? ॥ ६ ॥ छेछीवारे जलथी पण पूजा पाभ्या वगर जे घरथी अतिथिओ पाछा वळी जाय ते घरने शियालनी डब जेवुं समजवुं ॥ ७ ॥ अथवा हे सति ! हुं दूर देशमां रेहेतां कोई वखते चिंतातुर थवानेलीधे ताराथी समयसर अभिमां हविष्यनो होम देवायो नथी ? ॥ ८ ॥ ब्राह्मणो अने अग्नि, सर्व देवना आत्मा भगवानना मुखरूप छे; केम के एओतुं पूजन करवाथी गृहस्थाश्रमवाळाने इष्ट फल आपनारा शुभ लोकोनी प्राप्ति थायछे ॥ ९ ॥ हे मोटा मनवाळि ! तारा सघळा पुत्रो तो कुशळ छे ? तारा शरीरनां लक्षणो उपरथी तुं चिंतातुर अने अस्वस्थ छो एम मने जणायछे ॥ १० ॥ अदिति केहेछे.— हे महाराज ! ब्राह्मणो, गायो, धर्म अने लोकोतुं कल्याण छे. आ घर धर्म, अर्थ अने काम ए त्रिवर्गनुं क्षेत्र छे तो ते

अपि वाऽतिथयोऽभ्येत्य कुटुंबासक्त्या त्वया ॥ गृहादपूजिता याताः प्रत्युत्थानेन वा क्वचित् ॥ ६ ॥ गृहेषु येष्वतिथयो ना-
र्चिताः सलिलैरपि ॥ यदि निर्याति ते नूनं फेरराजगृहोपमाः ॥ ७ ॥ अप्यग्नयस्तु वेलायां न हुता हविषा सति ॥ त्वयोद्धिम-
धिया भद्रे प्रोषिते मयि कर्हिचित् ॥ ८ ॥ यत्पूजया कामदुघान् याति लोकान् गृहान्वितः ॥ ब्राह्मणोऽग्निश्च वै विष्णोः सर्वदे-
वात्मनो मुखम् ॥ ९ ॥ अपि सर्वे कुशलिनस्तवपुत्रा मनस्विनि ॥ लक्ष्येऽस्वस्थमालानं भवत्या लक्षणैरहम् ॥ १० ॥ अदिति-
रुवाच ॥ ॥ भद्रं द्विजगवां ब्रह्मन् धर्मस्यास्य जनस्य च ॥ त्रिवर्गस्य परं क्षेत्रं गृहमेधिन् गृहा इमे ॥ ११ ॥ अग्नयोऽतिथयो भृत्या
भिक्षवो ये च लिप्सवः ॥ सर्वं भगवतो ब्रह्मब्रतुध्यानान्न रिष्यति ॥ १२ ॥ को नु मे भगवन् कामो न संपद्येत मानसः ॥ यस्या भवा-
न्यजाध्यक्ष एवं धर्मान्प्रभाषते ॥ १३ ॥ तवैव मारीच मनः शरीरजाः प्रजा इमाः सत्त्वरजस्तमोजुषः ॥ समो भवांस्तास्वसुरादिषु प्रभो
तथापि भक्तं भजते महेश्वरः ॥ १४ ॥ तस्मादीश भजंत्या मे श्रेयश्चितय सुव्रत ॥ हतश्रियो हतस्थानान्सपत्नैः पाहि नः प्रभो ॥ १५ ॥

त्रिवर्गमां पण कशी हानि थई नथी ॥ ११ ॥ हुं तमारूज ध्यान करूछुं तेना प्रभावथी अग्नि, अतिथि, चाकर-नोकर के लालचथी आवेला भिक्षु-
कोसंबंधी कोई पण कार्यमां मारी कशी भूल थई नथी; सघळुं बराबर छे ॥ १२ ॥ हे महाराज ! हुं के जेने प्रजाओना अध्यक्ष आप आ प्रमाणे
धर्मनो उपदेश करो छो तेना मननी कयी इच्छा परिपूर्ण न थाय ? ॥ १३ ॥ हे मरीचिना पुत्र ! सत्व, रज अने तमनी प्रकृतिवाळी आ सघळी
प्रजा तमारराज मनथी अने शरीरथी उत्सन्न थएली छे. जोके आप ए असुर वगैरे सघळी प्रजाओने सरलाज छो तोपण समर्थ पुरुष पोताना भक्तनुं
कल्याण करे एवी रीति छे ॥ १४ ॥ एटलामाटे हे नाथ ! हुं के जे तमारी भक्त छुं तेना कल्याणनो विचार करो. हे प्रभु ! अमे के जेओनी लक्ष्मी
अने स्थानक शत्रुओए हरी लीधां छे तेओनी रक्षा करो ॥ १५ ॥

॥

॥

શત્રુઓં કાહાડી મૂકેલી હું દુઃખના સમુદ્રમાં ડુબી ગઈછું. પ્રવલ દેવોં માગં એશ્વર્ય, લક્ષ્મી, યશ અને સ્થાનક હરી લીધાં છે ॥ ૧૬ ॥ તે એ સઘળાં જેવી રીતે મારા પુત્રોને પાછાં મટે પૂવી રીતનો વિચાર કરી અમારું કલ્યાણ કરનારાઓમાં ઉત્તમ છો ॥ ૧૭ ॥ શુક-
દેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે અદિતિએ પ્રાર્થના કરતાં કદયપદ્મણિએ જાણે હસતા હોય પૂવી રીતે તેને કહ્યું કે,—‘અહો ! ભગવાનની માયાનું બલ મારે છે કે જેથી આ જગત્ સેહથી બંધાઈ રહ્યું છે ॥ ૧૮ ॥ પાંચ ભૂતથી બનેલ અને જડ આ દેહ ક્યાં અને પ્રકૃતિ [દેહાદિક] થી પર આત્મા ક્યાં !! પતિ અને પુત્ર વગેરે કોનાં છે અને કોણ છે ? આ બંધનમાં કેવલ મોહજ કારણ છે ॥ ૧૯ ॥ સર્વ પ્રાણીઓના અંતર્યામી અને જગતના ગુરુ પરમપુરુષ વિષ્ણુ ભગવાનની તું ભક્તિ કર ॥ ૨૦ ॥ દીન ઉપર દયા કરનાર એ ભગવાન તારા મનોરથ પૂરા કરશે. ભગવાનની ભક્તિ જેવી સફલ

પરિવાસિતા સાડહં મમા વ્યસનમાગે ॥ એશ્વર્ય શ્રીર્યશઃ સ્થાનં હતાનિ પ્રવલેર્મમ ॥ ૧૬ ॥ યથા તાનિ પુનઃ સાથો પ્રપદ્યેન્ મમા-
લ્મજાઃ ॥ તથા વિદેહિ કલ્યાણં ધિયા કલ્યાણકૃત્તમ ॥ ૧૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવમભ્યર્થિતોઽદિત્યા કલ્પામાહ સ્મયન્નિ-
વ ॥ અહો માયાવલં વિષ્ણોઃ સેહવદ્ધમિદં જગત્ ॥ ૧૮ ॥ ક્વ દેહો ભૌતિકોઽત્મા ક્વ ચાત્મા પ્રકૃતેઃ પરઃ ॥ કસ્ય કે પતિપુત્રાદ્યા
મોહ એવ હિ કારણમ્ ॥ ૧૯ ॥ ઉપતિષ્ઠસ્વ પુરુષં ભગવંતં જનાર્દમ્ ॥ સર્વભૂતગુહાવાસં વાસુદેવં જગદુરમ્ ॥ ૨૦ ॥ સ વિધાસ્યતિ
તે કામાન્ હરિર્દીનાકુંપનઃ ॥ અમોઘા ભગવદ્ભક્તિર્નેતેરતિ મતિર્મમ ॥ ૨૧ ॥ ॥ અદિતિસ્વાચ ॥ ॥ કેનાહં વિધિના બ્રહ્મહુપ-
સ્થાસ્યે જગત્પતિમ્ ॥ યથા મે સત્યસંકલ્પો વિદધ્યાન્ન મનોરથમ્ ॥ ૨૨ ॥ આદિશ ત્વં દ્વિજશ્રેષ્ઠ વિધિં તદુપધાવનમ્ ॥ આશુ તુષ્ય-
તિ મે દેવઃ સીદંત્યાઃ સહ પુત્રકૈઃ ॥ ૨૩ ॥ ॥ કશ્યપ ઉવાચ ॥ ॥ એતન્મે ભગવાન્યુષ્ઠઃ પ્રજાકામસ્ય પદ્મજઃ ॥ યથાહ તે પ્રવક્ષ્યા-
મિ વ્રતં કેશવતોષણમ્ ॥ ૨૪ ॥ ફાલ્ગુનસ્યામલે પક્ષે દ્વાદશાહં પયોવ્રતઃ ॥ અર્ચયેદરવિદાક્ષં ભક્ત્યા પરમયાન્વિતઃ ॥ ૨૫ ॥ ॥

થાયછે તેવી બીજાની ભક્તિ સફલ થતી નથી એવો મારો નિશ્ચય છે’ ॥ ૨૧ ॥ અદિતિ કેહેછે.— હે મહારાજ ! કયા વિધિથી મારે ભગવાનની ભક્તિ
કરવી ? સત્યસંકલ્પવાઙ્મા ભગવાન, ભક્તિનો જે વિધિ કરવાથી મારા મનોરથને પરિપૂર્ણ કરે અને હું કે જે પુત્રોની સાથે પીડાઉંછું તેને તુરત પ્રસન્ન
થાય એવો વિધિ મને કહો ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ॥ કશ્યપ કેહેછે.— મને જ્યારે પ્રજાની ઇચ્છા હતી ત્યારે મેં વ્રહ્માને પૂછતાં તેમણે ભગવાનને પ્રસન્ન કર-
વાનું જે વ્રત જેવી રીતે કરવાનું મને કહ્યું હતું તે હું તારી પાસે કહુંછું ॥ ૨૪ ॥ ફાગણ મહિનાના શુક્લપક્ષમાં ચાર દિવસસુધી દૂધમર રહિને પરમ-
ભક્તિથી ભગવાનની પૂજા કરવી ॥ ૨૫ ॥ ॥

અમાવાસ્યાને દિવસ જો મઠી આવે તો સુવરે ઉઠેડેલી માટીનું શરીરમાં લેપન કરી પ્રવાહમાં નહાવું અને મંત્ર બોલવો કે-‘હે દેવિ! આદિવરાહ ભગવાને જગતની સ્થિતી કરવાની ઇચ્છાથી પાતાલમાંથી તને બાહાર કહાડી છે. તને પ્રણામ કરુંછું. મારા પાપનો નાશ કરજે’ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ પોતાના નિત્ય-નૈમિત્તિક નિયમ પૂરા કરી સાવધાન રહીને મૂર્તિમાં, પૃથ્વીમાં, સૂર્યમાં, જલમાં, અગ્નિમાં અને ગુરુમાં પળ ભગવાનની પૂજા કરવી ॥ ૨૮ ॥ [આપ્રમાણે મંત્ર ભળવા.] ‘સર્વ પ્રાણીઓના અંતર્યામી, વાસુદેવ, સાક્ષી, મહાપુરુષ, અને ઐશ્વર્યવાળા આપને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૨૯ ॥ અગ્રકંઠ, સૂક્ષ્મ, આદિપુરુષ, ચોવીશ તત્ત્વોને જાણનાર અને સાંખ્ય માર્ગના પ્રવર્તીવનાર આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૩૦ ॥ યજ્ઞ કે જેના ત્રણ પગ છે, બે માથાં છે, ચાર શીંગડાં છે, સાત હાથ છે તથા જે ત્રણ વેદમાં બંધાણુલ અને ફલનો વિસ્તાર કરનાર છે તેરૂપ આપને નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૩૧ ॥ શિવ, રુદ્ર, શક્તિ-

સિનીવાલ્યાં મૃદાલિપ્ય સ્નાયાલ્લોહિવિદીર્ણયા ॥ યદિ લભ્યેત વૈ સ્રોતસ્યેતં મંત્રસુદીર્યેત ॥ ૨૬ ॥ ત્વં દેવ્યાદિવરાહેણ રસાયાઃ સ્થાનમિચ્છતા ॥ ઉદ્ઘૃતાસિ નમસ્તુભ્યં પાપ્માનં મે પ્રણાશય ॥ ૨૭ ॥ નિર્વર્તિતાલ્મનિયમો દેવમર્ચેત્સમાહિતઃ ॥ અર્ચાયાં સ્થંદિલે સૂર્યે જલે વહૌ ગુરાર્વાપિ ॥ ૨૮ ॥ નમસ્તુભ્યં ભગવતે પુરુષાય મહીયસે ॥ સર્વશ્રુતનિવાસાય વાસુદેવાય સાક્ષિણે ॥ ૨૯ ॥ નમોઽવ્ય-કાયા સૂક્ષ્માય પ્રધાનપુરુષાય ચ ॥ ચતુર્વિશદ્ગુણજ્ઞાય ગુણસંસ્થાનહેતવે ॥ ૩૦ ॥ નમો દ્વિશીર્ણે ત્રિપદે ચતુઃશૃંગાય તંતવે ॥ સપ્ત-હસ્તાય યજ્ઞાય ત્રયીવિદ્યાત્મને નમઃ ॥ ૩૧ ॥ નમઃ શિવાય રુદ્રાય નમઃ શક્તિધરાય ચ ॥ સર્વવિદ્યાધિપતયે શ્રુતાના પતયે નમઃ ॥ ૩૨ ॥ નમો હિરણ્યગર્ભાય પ્રાણાય જગદાત્મને ॥ યૌગૈશ્વર્યશરીરાય નમસ્તે યોગહેતવે ॥ ૩૩ ॥ નમસ્તે આદિદેવાય સાક્ષિશ્રુ-તાય તે નમઃ ॥ નારાયણાય ઋષયે નરાય હરયે નમઃ ॥ ૩૪ ॥ નમો મરુતકતશ્યામવપુષ્ઠધિગતશ્રિયે ॥ કેશવાય નમસ્તુભ્યં નમસ્તે પીતવાસસે ॥ ૩૫ ॥ ત્વં સર્વવરદઃ પુંસાં વરેણ્ય વરદર્પભ ॥ અતસ્તે શ્રેયસે ધીરાઃ પાદરેણુમુપાસતે ॥ ૩૬ ॥ અન્વર્તત યં દેવાઃ શ્રીશ્ર તપાદપદ્મયોઃ ॥ સ્પૃહ્યંત ઇવામોદં ભગવાન્ મે પ્રસીદતામ્ ॥ ૩૭ ॥

ઓને ધરનાર, સઘડી વિદ્યાઓના અધિપતિ અને શ્રુતાના પતિ આપને વારંવાર પ્રણામ કરુંછું ॥ ૩૨ ॥ હિરણ્યગર્ભ, પ્રાણરૂપ, જગતના આત્મા, યો-ગના હેતુ અને યૌગૈશ્વર્ય જેનું શરીર છે એવા આપને વારંવાર નમસ્કાર કરુંછું ॥ ૩૩ ॥ આદિદેવ, સાક્ષિશ્રુત, અને નરનારાયણ ઋષિરૂપ જે આપ વિષ્ણુ છો તેમને વારંવાર નમુંછું ॥ ૩૪ ॥ મરુતકતમણિની પેટે શ્યામ શરીરવાળા, પીઠાં વલ્લવાળા, અને જેને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થયેલ છે એવા આપ કેશવને વારંવાર નમુંછું ॥ ૩૫ ॥ હૈ વર આપનારાઓમાં ઉત્તમ! હૈ સર્વોત્તમ! આપ પુરુષોને સઘડા વર દેનાર છો ઇટલામાંટે ધીર લોકો કલ્યાણનેમારૂં આપના ચરણની રજને સેવેછે ॥ ૩૬ ॥ જાણે ચરણરૂપ કમલના સુગંધને ઇચ્છતાં હોય એવી રીતે દેવ અને લક્ષ્મી જેની સેવા કન્યા કરેછે તે ભગવાન્ મને પ્રમદ્ન થજો’ ॥ ૩૭ ॥

आवाहनथी सत्कार करेला भगवानने ए मंत्राथी पाद्य तथा आचमन वगैरे आपी श्रद्धाथी पूजन करवुं ॥ ३८ ॥ गंध अने पुष्पादिकथी पूजन करीने भगवानने दूधथी नवराववा. पछी वस्त्र, उपवीत, आभरण, पाद्य, आचमन, गंध अने धूप वगैरे उपचार द्वादशाक्षर मंत्रथी अर्पण करीने पूजन करवुं ॥ ३९ ॥ जो शक्ति होय तो घी अने गोळसहित दूधपाकनुं नैवेद्य धरी तेज पदार्थनो द्वादशाक्षर मंत्रथी होम करवो ॥ ४० ॥ जे नैवेद्य घरेलुं होय ते भगवानना भक्तने आपी देवुं अथवा पोते जमी जवुं. आचमन दर्ई, पूजन करी पछी तांबूलनुं निवेदन करवुं ॥ ४१ ॥ एकसो ने आठ वार मंत्रनो जप करवो. आगळ कहेली अने बीजी पण स्तुति करवी. प्रदक्षिणा फरीने आनंदथी पृथ्वीउपर दंडवत् प्रणाम करवा ॥ ४२ ॥ भगवाननुं जे निर्माल्य होय ते पोताना मस्तक उपर धरी लइने भगवानने स्थानकमां पधराववा. ओछामां ओछा वे ब्राह्मणने यथायोग्य रीते दूधपाकथी ज-

एतैर्मंत्रैर्हृषीकेशमावाहनपुरस्कृतम् ॥ अर्चयेच्छ्रद्धया युक्तः पाद्योपस्पर्शनादिभिः ॥ ३८ ॥ अर्चित्वा गंधमाल्याद्यैः पयसा स्नपये-
द्विभुम् ॥ वस्त्रोपवीताभरणपाद्योपस्पर्शनेस्ततः ॥ गंधधूपपादिभिश्चाचैर्द्वादशाक्षरविधया ॥ ३९ ॥ शृतं पयसि नैवेद्यं शाल्यन्नं वि-
भवे सति ॥ ससर्पिः सशुंडं दत्त्वा जुहुयान्मूलविधया ॥ ४० ॥ निवेदितं तद्भक्त्या दद्याच्छुंजीत वा स्वयम् ॥ दत्त्वाचमनमर्चित्वा
तांबूलं च निवेदयेत् ॥ ४१ ॥ जपेदष्टोत्तरशतं सुवीत स्तुतिभिः प्रभुम् ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं भूमौ प्रणमेद्वन्मुदा ॥ ४२ ॥ कृत्वा शि-
रसि तच्छेषां देवमुद्रासयेत्ततः ॥ द्वयवान् भोजयेद्विभ्रान् पायसेन यथोचितम् ॥ ४३ ॥ भुंजीत तैरनुज्ञातः शेषं सेष्टः सभाजितैः ॥
ब्रह्मचार्येभ्य तद्वात्र्यां श्रोभृते प्रथमेऽहनि ॥ ४४ ॥ स्नातः शुचिर्यथोक्तेन विधिना सुसमाहितः ॥ पयसा स्नापयित्वा चैवावद्व्रतसमा-
पनम् ॥ ४५ ॥ पयोभक्षो व्रतमिदं चरेद्विष्णुवर्चनादृतः ॥ पूर्ववज्जुहुयादग्निं ब्राह्मणांश्चापि भोजयेत् ॥ ४६ ॥ एवं त्वहरहः कु-
र्वाद्वादशाहं पयोव्रतः ॥ हरेराराधनं होममर्हणं द्विजतर्पणम् ॥ ४७ ॥ प्रतिपदिनमारभ्य यावच्छुक्लत्रयोदशी ॥ ब्रह्मचर्यमभ्यःस्वप्नं
स्नानं त्रिषवणं चरेत् ॥ ४८ ॥

माडवा ॥ ४३ ॥ सत्कार करेला ब्राह्मणोनी रजा लईने बाकी रहेलुं अन्नादिक पोताना बंधुओनी साथे जमवुं. ब्रह्मचर्य व्रतथी ते रात्रि कहाडीने बीजे दिवसे वळी सवारमां नाही, पवित्र थईने उपर कहेला प्रकारथी सावधानपणे यथाविधि दूधथी नवरात्रीने पूजा करवी. आ प्रमाणे व्रत पुरूं थाय त्यांसुधी रोज कऱ्या करवुं ॥ ४४ ॥ विष्णुना पूजनमां प्रीति राखी दूध पीने आ व्रत करवुं. पयोव्रत करनारा माणसे आगळ कल्हाप्र-
माणे होम अने ब्राह्मणभोजन बार दिवस सुधी रोज करवां. पडवेथी मांडीने शुक्लपक्षनी तेरश आवे त्यांसुधी रोज भगवाननुं आराधन,
होम, पूजन अने ब्राह्मणभोजन करवां. ब्रह्मचर्य पाळवुं, धरतीपर सुवुं. व्रणे समयमां नाहावुं. खोटा भाषणनो त्याग करवो. नाहना-मोटा भोग

भोगववा नहि. कोई प्राणीनी हिंसा करवी नहि. भगवानने परायण रह्या करवुं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तेरदने दिवसे विधि जाणनारा ब्राह्मणो पासे शास्त्रोक्त विधिप्रमाणे पंचामृतथी भगवानने नवराववा अने धननो लोभ छोडी दर्ईने महा पूजा करवी. शिपिविष्ट नामना विष्णुनेसारू दूधमां चरु रांधीने सावधान रही ते चरुथी भगवाननुं यजन करवुं. एक पुरुष सारी रीते तुम थाय तेठलुं अति सुंदर नैवेद्य धरवुं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ज्ञानवाळा आचार्यने अने ऋत्विजोने वस्त्र, आभरण अने गायोना दानथी राजी करवा; केम के एथी भगवान् प्रसन्न थायछे ॥ ५३ ॥ हे सुंदरी! एओने, बीजा ब्राह्मणोने अने जे कोई त्यां आवी नीकळ्या होय तेओने पण गुणवाळां सारां अन्नोथी जमाडवा ॥ ५४ ॥ गुरुने अने ऋत्विजोने यथायोग्य दक्षिणा आपवी. आवी नीकळेला चांडालपर्यंत लोकोने पण अन्नादिकथी राजी करवा ॥ ५५ ॥ सघळा लोको अने दीन, अंध तथा कंगालो पण

वर्जयेदसदालापं भोगानुच्चावचांस्तथा ॥ अहिंस्रः सर्वभूतानां वासुदेवपरायणः ॥ ४९ ॥ त्रयोदश्यामथो विष्णोः स्नपनं पंचकैर्वि-
भोः ॥ कारयेच्छास्त्रदृष्टेन विधिना विधिकोविदैः ॥ ५० ॥ पूजां च महतीं कुर्याद्विद्वत्शास्त्रविजितः ॥ चरुं निरूप्य पयसि शि-
पिविष्टाय विष्णवे ॥ ५१ ॥ श्रुतेन तेन पुरुषं यजेत सुसमाहितः ॥ नैवेद्यं चातिगुणवद्द्यात्पुरुषतुष्टिदम् ॥ ५२ ॥ आचार्यं ज्ञान-
संपन्नं वस्त्राभरणधेनुभिः ॥ तोषयेद्वत्विजश्चैव तद्विद्वयाराधनं हरेः ॥ ५३ ॥ भोजयेत्तान् गुणवता सदन्नेन शुचिस्मिते ॥ अन्यांश्च
ब्राह्मणान् शक्त्या ये च तत्र समागताः ॥ ५४ ॥ दक्षिणां गुरवे दद्याद्वत्विग्भ्यश्च यथाऽर्हतः ॥ अन्नाद्येनाश्वपाकांश्च प्रीणयेत्समुपा-
गताम् ॥ ५५ ॥ भुक्तवत्सु च सर्वेषु दीनांधकृपणेषु च ॥ विष्णोस्तत्प्रीणनं विद्वान् भुंजीत सह बंधुभिः ॥ ५६ ॥ नृत्यवादित्रगी-
तैश्च स्तुतिभिः स्वस्तिवाचकैः ॥ कारयेत्तत्कथाभिश्च पूजां भगवतोऽन्वहम् ॥ ५७ ॥ एतत्पयोव्रतं नाम पुरुषाराधनं परम् ॥ पिता-
महेनाभिहितं मया ते समुदाहृतम् ॥ ५८ ॥ त्वं चानेन महाभागे सम्यक् चीर्णेन केशवम् ॥ आत्मना शुद्धभावेन नियतात्मा
भजाव्ययम् ॥ ५९ ॥ अयं वै सर्वयज्ञाख्यः सर्वव्रतमिति स्मृतम् ॥ तपःसारमिदं भद्रे दानं चेश्वरतर्पणम् ॥ ६० ॥

जमी रह्या पछी एथी भगवान् प्रसन्न थायछे एम जाणी पोताना बंधुओनी साथे जमवुं ॥ ५६ ॥ नाच, वाजंत्र, गायन, स्तुतिओ, स्वस्तिवाचन अने कथाओथी रोज भगवाननी पूजा कराववी ॥ ५७ ॥ जेथी भगवान् प्रसन्न थाय एवुं आ उत्तम पयोव्रत मारी पासे ब्रह्माण् कहुं हतुं अने में तारी पासे कहुं ॥ ५८ ॥ हे भाग्यशालि अदिति! जितेंद्रिय थईने अने अंतःकरण शुद्ध राखीने तुं पण विधिसहित आ व्रत करवारूप भगवाननी भ-
क्ति कर ॥ ५९ ॥ आ व्रत सर्व यज्ञरूप, सर्व व्रतरूप, तपना साररूप अने सर्व दानरूप होवाथी ईश्वरने प्रसन्न करनार छे ॥ ६० ॥

जेथी भगवान् प्रसन्न थाय तेज खरा नियम, खरा यम, खरू तप, खरू दान, खरू व्रत अने खरो यज्ञ छे ॥ ६३ ॥ एटलामाटे हे भली स्त्री ! तुं सावधान रहिने श्रद्धार्थी आ व्रत कर अने ए व्रत करवार्थी भगवान् प्रसन्न थईने तारा मनोरथ परिपूर्ण करशे ॥ ६२ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भगवतना अष्टमस्कंधनो सोलमो अध्याय संपूर्ण ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - हे राजा ! एप्रमाणे पोताना पति कश्यप ऋषिए उपदेश करतां अदितिए आलस्य छोडी दर्दने ए वार दिवसनं व्रत कच्युं ॥ १ ॥ बुद्धिनी सहायताथी मनवडे इन्द्रियरूपी दुष्ट घोडाओनो निग्रह करी एकबुद्धिथी महापुरुष भगवाननुं चिंतन करती अदितिए एकाग्रबुद्धिथी सर्वना आत्मा वासुदेव भगवानमां मन राखीने पयोव्रत कच्युं ॥ २ ॥ हे राजा ! ए व्रतना प्रभा-वथी पीतांबर धरनार, चार बाहुवाळा अने शंख, चक्र तथा गदाने धारण करनार भगवान् अदितिनी पासै प्रकट थया ॥ ४ ॥ भगवानने प्रकट थएला

त एव नियमाः साक्षात् एव च यमोत्तमाः ॥ तपो दानं व्रतं यज्ञो येन तुष्यत्यधोक्षजः ॥ ६१ ॥ तस्मादेतद्भ्रतं भद्रे प्रयता श्रद्धया चर ॥ भगवान्परितुष्टस्ते वरानाशु विधास्यति ॥ ६२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे अदितिपयोव्रतं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्ता साऽदिति राजन् स्वभर्त्रा कश्यपेन वै ॥ अन्वतिष्ठतमिदं द्वादशाहमतंदिता ॥ १ ॥ चिंतयत्येकया बुद्ध्या महापुरुषमीश्वरम् ॥ प्रहोन्द्रियदुःशान् मनसा बुद्धिसारथिः ॥ २ ॥ मनश्चैकाग्रया बुद्ध्या भगवत्यखिलात्मनि ॥ वासुदेवे समाधाय चचार ह पयोव्रतम् ॥ ३ ॥ तस्मात्प्रादुरभूत्तात भगवानादिपुरुषः ॥ पीतवासाश्रतुर्बाहुः शंसचक्रगदाधरः ॥ ४ ॥ तं नेत्रगोचरं वीक्ष्य सहस्रोत्थाय सादरम् ॥ ननाम भुवि कायेन दंडवत्प्रीतिविह्वला ॥ ५ ॥ सोत्थाय वद्धांजलिरीडितुं स्थिता नोत्सेह आनंदजलाकुलेक्षणा ॥ वभ्रुव तूर्णो पुलकाकुलाकृतिस्तदर्शनायुत्सवगात्रवेपथुः ॥ ६ ॥ प्रीत्या शनैर्गद्गदया गिरा हरिं तु-ष्टाव सा देव्यदितिः कुरुदह ॥ उद्भीक्षती सा पिवतीव चक्षुषा रमापतिं यज्ञपतिं जगत्पतिम् ॥ ७ ॥

जोई प्रीतिथी विह्वल थएली अदिति, आदरपूर्वक तुरत उठीने शरीरथी पृथ्वीउपर दंडनी पेटे पडीने पगे लागी ॥ ५ ॥ ए अदिति धरतीपरथी उठीने हाथ जोडी स्तुति करवाने तैयार थई पण आनंदना आंसुथी नेत्र भरई जवानेलीधे, शरीरमां रूवाणां उभां थई जवानेलीधे अने भगवानना दर्शनना मोटा उत्सवथी शरीरमां कंप थवानेलीधे स्तुति नहि करी शकतां केटलीक वार चूप उभी रही ॥ ६ ॥ पछी हे राजा ! लक्ष्मीना पति, यज्ञोना पति अने जगतना पति भगवानने नेत्रथी जाणे पीती होय एम जोया करती अदितिए धीरे धीरे प्रीतिपूर्वक गद्गद वाणीथी भगवाननी स्तुति करी ॥ ७ ॥

१ आ सत्तरमा अध्यायमां अदितिए पयोव्रत करतां तेना मनोरथ परिपूर्ण करवासारू प्रथम भगवान् तेना पुत्र थया, ए कथा केहेवामां आवशे.

અદિતિ સ્તુતિ કરેછે.— હે યજ્ઞેશ્વર ! હે યજ્ઞપુરુષ ! હે અચ્યુત ! હે તીર્થપાદ ! હે તીર્થરૂપી યશવાळा ! હે શ્રવણમાઘથી મંગલ કરનારા નામવાळा ! હે શરણાગત લોકોનાં દુઃખ મટાડવાસારૂ પ્રકટ થનારા ! હે દૈશ્વર ! હે ભગવાન્ ! અમારું કલ્યાણ કરો; કેમ કે આપ દીનબંધુ છો ॥ ૮ ॥ જગતરૂપ, જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા સંહારના કરનાર, પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે ઘણી શક્તિવાळી માયાના ગુણોનું ગ્રહણ કરનાર, વ્યાપક, સ્વરૂપમાં રહેનાર અને નિરંતર વૃદ્ધિ પામેલા પૂર્ણ બોધથી પોતાના સ્વરૂપમાં જેણે માયાનો નિરાસ કચ્યો છે એવા આપ વિષ્ણુને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૯ ॥ હે અનંત ! આપની પ્રસન્નતાથી મનુષ્યોને મોટું આયુષ્ય, સુંદર શરીર, અતિશયિત લક્ષ્મી, સ્વર્ગનું રાજ્ય, પતાલનું રાજ્ય, પૃથ્વીનું રાજ્ય, સઘळી સિદ્ધિઓ, ધર્મ, અર્થ, કામ અને ઉત્તમ જ્ઞાનરૂપ મોક્ષ પળ મળેછે સારે શત્રુઓને જીતી લેવા વગેરે વીજા મનોરથો પૂર્ણ થાય તેમાં તો શુંજ કેહેવું ॥ ૧૦ ॥ શુક્રદે-

અદિતિરુવાચ ॥ ॥ યજ્ઞેશ યજ્ઞપુરુષાચ્યુત તીર્થપાદ તીર્થશ્રવઃ શ્રવણમંગલનામાધેય ॥ આપન્નલોકઘૃજિનોપશમોદયાદ્ય શં નઃ કૃ-
ધીશ ભગવન્નસિ દીનનાથઃ ॥ ૮ ॥ વિશ્વાય વિશ્વભવનસ્થિતિસંયમાય સ્વેરં યદ્દીતપુરુશક્તિગુણાય ધૃમ્ને ॥ સ્વસ્થાય શશ્વદુપદંહિત-
પૂર્ણબોધવ્યાપાદિતાત્મતમસે હરયે નમસ્તે ॥ ૯ ॥ આયુઃ પરં વપુરભીષ્ઠમતુલ્યલક્ષ્મીર્દ્યૌશ્ચૃસમાઃ સકલયોગગુણાશ્ચિવર્ગઃ ॥ જ્ઞાનં ચ
કેવલમનંત ભવંતિ તુષ્ટાત્વત્તો નૃણાં કિમુ સપત્નજયાદિરાશી ॥ ૧૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ અદિત્યેવં સ્તુતો રાજન્ ભગવાન્
પુષ્કરેક્ષણઃ ॥ ક્ષેત્રજ્ઞઃ સર્વશ્રૂતાનામિતિ હોવાચ ભારત ॥ ૧૧ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ દેવમાતર્ભવત્યા મે વિજ્ઞાતં ચિરકાંક્ષિતમ્ ॥
યત્સપત્નૈર્હૃતશ્રીણાં વ્યાવિતાનાં સ્વધામતઃ ॥ ૧૨ ॥ તાન્વિનિર્જિત્ય સમરે દુર્મદાનસુર્યભાન્ ॥ પ્રતિલઙ્ઘજયશ્રીભિઃ પુત્રૈરિચ્છસ્યુ-
પાસિતુમ્ ॥ ૧૩ ॥ ઇંદ્રજ્યૈષ્ઠૈઃ સ્વતનયૈર્હેતાનાં યુધિ વિદ્રિષામ્ ॥ સ્ત્રિયો રુદંતીરામાદ્ય ઇષ્ટમિચ્છસિ દુઃખિતાઃ ॥ ૧૪ ॥

વજી કેહેછે.— હે રાજા ! અદિતિએ એપ્રમાણે સ્તુતિ કરતાં કમલસરસાં નેત્રવાळा અને સર્વ પ્રાણીઓના મનને જાળનાર ભગવાન્ નીચેપ્રમાણે બોલ્યા
॥ ૧૧ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે.— હે દેવતાઓની મા ! શત્રુઓએ જેઓની લક્ષ્મી હરી લીધી છે અને સ્થાનથી ઇષ્ટ કરેલા છે એવા તમારા પુત્રોના
સંબંધમાં તમારી જે ઘણા કાલની ઇચ્છા છે તે મેં જાણેલી છે ॥ ૧૨ ॥ મદોન્મત્ત થએલા એ મોટા દૈત્યોને યુદ્ધમાં જીતી લઈ જેઓને જય તથા લક્ષ્મી મळી
હોય એવા પુત્રોની સાથે એક સ્થલમાં રહેવાની તમારી ઇચ્છા છે; ॥ ૧૩ ॥ જેઓમાં ઇંદ્ર મોટો છે એવા તમારા પુત્રો યુદ્ધમાં શત્રુઓને મારે અને તે
શત્રુઓની સ્ત્રિયો દુઃખથી રોતી હોય તેઓને પાસે જઈને જોવાની તમારી ઇચ્છા છે; ॥ ૧૪ ॥

तमारा पुत्रो मारी समृद्धि पामी अने यश तथा लक्ष्मीने पाछी मेळवी स्वर्गमां रहीने रमता होय ते जोवानी तमारी इच्छा छे, ॥ १५ ॥ परंतु हे दे-
वी ! ए दैत्योना यूयंपतिओ हमणां कोई रीते जीती शक्राय एवा नथी एम हुं धारुंछुं; केम के जेओने हमणां काल अनुकूल छे एवा ब्राह्मणो तेओ-
नी रक्षा करेछे. एवाओनी उपर पराक्रम चलाववामां मुख मळेज नहि ॥ १६ ॥ तोपण तमे व्रत करीने मने प्रसन्न करेल छे तेथी मारे कोई उपाय
शोधवोज जोइए. केम के मारूं पूजन के जे इच्छाप्रमाणे फल आपनार छे ते वृथा थवुं नहि जोईए ॥ १७ ॥ तमे पोताना पुत्रोनी रक्षानेमाटे प-
योव्रतथी मारी योग्य पूजा करी छे अने स्तुति करी छे मोटे पोताना अंशथी कश्यप मुनिना वीर्यमां आवी तमारो पुत्र थईने तमारा पुत्रोनी रक्षा
करीश ॥ १८ ॥ पतिना शरीरमां आवाज रूपथी हुं रह्यो छुं एवी भावना करी निर्दोष कश्यप प्रजापति के जे तमारा पति छे तेनुं सेवन करो ॥ १९ ॥

आत्मजान् सुसमृद्धांस्त्रयः ॥ नाकपृष्ठमधिष्ठाय कीदतो द्रष्टुमिच्छसि ॥ १५ ॥ प्रायोऽनुना तेऽसुरयूथनाथा अ-
पारणीया इति देवि मे मतिः ॥ यत्तेऽनुकूलेश्वरविप्रगुप्ता न विक्रमस्तत्र सुखं ददाति ॥ १६ ॥ अथाप्युपायो मम देवि चिंत्यः संतो-
षितस्य व्रतचर्यया ते ॥ ममारचनं नार्हति गंतुमन्यथा श्रद्धानुरूपं फलहेतुकत्वात् ॥ १७ ॥ त्वयाऽर्चितश्चाहमपत्यगुप्तये पयोव्रतेना-
नुगुणं समेधितः ॥ स्वांशेन पुत्रत्वमुपेत्य ते सुतान् गोप्ताऽस्मि मारीचतपस्यधिष्ठितः ॥ १८ ॥ उपधाव पतिं भद्रे प्रजापतिमकल्म-
षम् ॥ मां च भावयती पत्यावेवं रूपमवस्थितम् ॥ १९ ॥ नैतत्परस्मा आख्येयं पृष्टयाऽपि कथंचन ॥ सर्वं संपद्यते देवि देवगुह्यं
सुसंवृतम् ॥ २० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एतावदुक्ता भगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ अदितिर्दुर्लभं लब्ध्वा हरेर्जन्मालानि प्रभोः
॥ २१ ॥ उपाधावत्पतिं भक्त्या परया कृतकृत्यवत् ॥ स वै समाधियोगेन कश्यपस्तदबुद्ध्यत ॥ २२ ॥ प्रविष्टमालानि हरेरंशं ह्यवि-
तथेक्षणः ॥ सोऽदित्यां वीर्यमाधत्त तपसा चिरसंभृतम् ॥ समाहितमना राजन् दारुण्यग्निं यथाऽनिलः ॥ २३ ॥

आ बात तमने कोई पूछे तोपण तमारो कोईनी पासे केहेवी नहि; केम के देवताओनी रहस्य बात गुप्त रहे तोज ते सघळी सिद्ध थायछे ॥ २० ॥
शुकदेवजी केहेछे.— एटलुं कही भगवान् त्यांज अंतर्धान थई गया. पछी अदितिए बीजाने दुर्लभ भगवानो जन्म पोताना शरीरथी थवानुं वर-
दान पामी पोताने कृतार्थ मानीने परमभक्तिथी पोताना पति कश्यपनुं सेवन कयुं. असोय ज्ञानवाळा कश्यप प्रजापतिए पोतामां भगवाननो अंश
पेटातुं समाधिना प्रभावथी जाणी लीधुं. सावधान मनवाळा कश्यप प्रजापतिए, वायु जेम काष्ठमां अग्निने नाखे तेम तपना प्रभावथी घणा दिवसनुं
एकटुं करेलुं वीर्य अदितिमां नाखुं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

અદિતિના ગર્ભમાં પુરાણ ભગવાનને પધાન્યા જાણી બ્રહ્માએ ગુહ્ય નામથી તેમની ગર્ભસ્તુતિ કરી ॥ ૨૪ ॥ બ્રહ્મા સ્તુતિ કરેલે.—હે ઉરુગાય ! હે મં-
ગવાન ! હે ઉરુક્રમ ! તમે જય પામો. તમને પ્રણામ કરુંછુ. બ્રહ્મણ્યદેવ અને ત્રણ ગુણમય આપને વારંવાર નમુંછું ॥ ૨૫ ॥ વેદમાં પ્રકાશતા, જેના
ઉદરમાં ત્રણે લોક છે એવા, ત્રણ લોકથી ઉપર રહેનાર, જીવોના અંતર્યામી અને અદિતિના પૃથ્વી નામના પૂર્વજન્મમાં પણ જે તેના ગર્ભમાં રહ્યા હતા
એવા આપ વિષ્ણુને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૨૬ ॥ આ જગતના આદિ, અંત અને મધ્યરૂપ આપજ છો કે જે આપને વેદના મંત્રો અનંત શક્તિવાળા પુરુષ
કેહેછે. ગંભીર પ્રવાહ જેમ પોતાની અંદર પડેલા સ્વદ વગેરે પદાર્થને સેવી જાય તેમ કાલરૂપ આપ પણ પોતામાં રહેલાં જગતને સેવી જાઓ છો
॥ ૨૭ ॥ સ્થામર-જંગમ પ્રજા અને પ્રજાપતિઓને ઉત્સન્ન કરનાર તમે છો. હે દેવ ! પાળીમાં ઢૂંચતા મનુષ્યને જેમ વહાણ પરમ શરણરૂપ છે તેમ

અદિતેર્ધિષ્ઠિતં ગર્ભ ભગવંતં સનાતનમ્ ॥ હિરણ્યગર્ભો વિજ્ઞાય સમીડે ગુહ્યનામભિઃ ॥ ૨૪ ॥ ॥ બ્રહ્મોવાચ ॥ ॥ જયોરુગાય મ-
ગવત્તુરુક્રમ નમોસ્તુ તે ॥ નમો બ્રહ્મણ્યદેવાય ત્રિયુગાય નમો નમઃ ॥ ૨૫ ॥ નમસ્તે પૃથ્વીગર્ભાય વેદગર્ભાય વેદસે ॥ ત્રિનાભાય
ત્રિયુગાય શિષિવિષ્ણાય વિષ્ણવે ॥ ૨૬ ॥ ત્વમાદિરંતો ભુવનસ્ય મધ્યમનંતશર્કિ પુરુષં યમાદુઃ ॥ કાલો ભવાનાક્ષિપતીશ વિશ્વં
સોતો યથાંજતઃપતિતં ગમીરમ્ ॥ ૨૭ ॥ ત્વં વૈ પ્રજાનાં સ્થિરજંગમાનાં પ્રજાપતીનામસિ સંભવિષ્ણુઃ ॥ દિવૌકસાં દેવ દિવશ્રુતાનાં
પરાયણં નૌરિવ મજ્જતોઽપ્સુ ॥ ૨૮ ॥ ॥ અદિતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે અષ્ટમસ્કંધે સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥
ઇત્યં વિરિંચસ્તુતકર્મવીર્યઃ પ્રાદુર્ભૂવામૃતધ્વરદિત્યામ્ ॥ ચતુર્ભુજઃ શંભુગદાજચક્રઃ પિશંગવામા નલિનાયતેક્ષણઃ ॥ ૧ ॥ શ્યામાવદા-
તો જ્ઞપરાજકુંડલત્વિષોલ્લસચ્છ્રીવદનાંબુજઃ પુમાન્ ॥ શ્રીવત્સવક્ષા વલયાંગદોલ્લસત્કિરીટકાંચીગુણચારુનૂપુરઃ ॥ ૨ ॥ ॥

સ્વર્ગથી અષ્ટ થાળા દેવતાઓને આપ પરમ શરણરૂપ છો ॥ ૨૮ ॥ અદિતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના અષ્ટમસ્કંધનો સત્તરમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૭ ॥
શુકદેવજી કેહેછે'— એપ્રમાણે બ્રહ્માએ જેનાં કર્મ અને પ્રભાવનું વર્ણન કર્યું એવા, જન્મ-મરણથી રહિત, ચાર ભુજાવાળા, શંભુ ચક્ર ગદા અને
કમલને ધારણ કરનાર, પીઠાં વસ્ત્રવાળા અને કમલજેવાં વિશાલ નેત્રવાળા ભગવાન્ અદિતિના ઉદરથી પ્રકટ થયા ॥ ૧ ॥ એ મહાપુરુષ ભગવાનની
કાંતિ શ્યામસુંદર હતી; મકરાકૃતિ કુંડલની કાંતિથી મુસ્તારાવિંદ બહુજ શોભતું હતું; વક્ષઃસ્થલમાં શ્રીવત્સનું ચિહ્ન હતું; કંકણ, વાજુત્રચંદ્ર, મુકુટ,
કટિમેલવા અને જ્ઞાંઘ્રાર શોભી રહ્યાં હતાં ॥ ૨ ॥

૧ આ અઢારમા અધ્યાયમાં સઘળાઓએ સત્કાર કરેલા ભગવાન્ વામનરૂપ ધરીને વલિરાજાના યજ્ઞમાં ગયા અને વલિરાજાએ તેમને વર માગી લેવાનું
કહ્યું, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

જેમાં અનેક ધ્રમરાઓ ગુંજાર કરતા હતા એવી વનમાલા ધરી હતી; પોતાની કાંતિથી કશ્યપ મુનિના ઘરના અંધારાને મટાડતા હતા અને કંઠમાં કૌ-મ્તુભમણિ ધન્યો હતો ॥ ૩ ॥ એ ભગવાનના જન્મસમયમાં દિશાઓ અને જલાશયો સ્વચ્છ થઈ ગયાં. પ્રજાઓમાં આનંદ વરતી રહ્યો. ઋતુઓમાં યોગ્ય ગુણ દેખાયા. સ્વર્ગ, અંતરિક્ષ, પૃથ્વી, દેવ, ગાયો, વ્રાહ્મણો, પક્ષિઓ અને પર્વતો પ્રસન્ન દેખાયાં ॥ ૪ ॥ શ્રવણ નક્ષત્રવાલી ભાદરવા મહીનાના શુક્લ-પક્ષની ચારશને દિવસે અભિજિત મુહૂર્તના સમયમાં તેમનો જન્મ થયો. એ સમયમાં નક્ષત્ર અને તારા વગેરે સઘळाં અતુક્કલ હતાં ॥ ૫ ॥ ચારશને દિવસે ચરાચર મધ્યાહ્નસમયમાં ભગવાનનો જન્મ થયો. એ ચારશતું વિજયાદ્વાદશી એવું નામ કેહેવાયછે ॥ ૬ ॥ શંભ, ટુંડુભિ, મૃદંગ, પળવ અને

મધુવ્રતવ્રાતવિધુષ્ટયા સ્વયા વિરાજિતઃ શ્રીવનમાલયા હરિઃ ॥ પ્રજાપતેર્વેશ્મનમઃ સ્વરોચિષા વિનાશયન્કંઠનિવિષ્ટકૌસ્તુભઃ ॥ ૩ ॥
દિશઃ પ્રસેદુઃ સલિલાશયાસ્તદા પ્રજાઃ પ્રહૃષ્ટા ઋતવો ગુણાન્વિતાઃ ॥ ધૌર્ગતરિશં ક્ષિતિરભિજિહ્વા ગાવો દ્વિજાઃ સંજહૃતુર્નગાશ્ર
॥ ૪ ॥ શ્રોણાયાં શ્રવણદ્વાદશ્યાં મુહૂર્તેઽભિજિતિ પ્રમુઃ ॥ સર્વે નક્ષત્રતારાદ્યાશ્રકુસ્ત્વજન્મ દક્ષિણમ્ ॥ ૫ ॥ દ્વાદશ્યાં સવિતાઽતિષ્ઠ-
ન્મધ્યંદિનગતો નૃપ ॥ વિજયા નામ સા પ્રોક્તા યસ્યાં જન્મ વિદુર્હરેઃ ॥ ૬ ॥ શંભટુંડુભયો નેદુર્મદંગપણવાનકાઃ ॥ ચિત્રવાદિત્ર-
તૂર્યાણાં નિર્ધોષસ્તુમુલોઽભવત્ ॥ ૭ ॥ પ્રીતાશ્રાપ્સરસોઽનૃત્યન્ગંધર્વપ્રવરા જગુઃ ॥ તુષ્ણુર્મુનયો દેવા મનવઃ પિતરોઽપ્યઃ ॥ ૮ ॥ સિ-
દ્ધવિદ્યાધરગણાઃ સર્કિંપુરુષકિન્નરાઃ ॥ ચારણા યક્ષરક્ષાંસિ સુપર્ણાં મુજગોત્તમાઃ ॥ ૯ ॥ ગાયંતોઽતિપ્રશંસંતો નૃત્યંતો વિબુધાનુગાઃ ॥
અદિત્યા આશ્રમપદં કુસુમૈઃ સમચાકિરન્ ॥ ૧૦ ॥ દૃષ્ટ્વાઽદિતિસ્તં નિજગર્ભમંભવં પરં પુમાંસં મુદમાપ વિસ્મિતા ॥ યદ્દીતદેહં નિ-
જયોગમાયયા પ્રજાપતિશ્રાહ જયેતિ વિસ્મિતઃ ॥ ૧૧ ॥

આનક વાગવા લાગ્યાં. વિચિત્ર વાજંત્ર અને તૂર્યનો ભારે શબ્દ થઈ રહ્યો ॥ ૭ ॥ અપ્સરાઓ આનંદથી નાચવા લાગી. ઉત્તમ ગંધર્વો ગાયન કરવા લાગ્યા. મુનિ, દેવ, મનુ, પિતૃ અને અશ્વિઓ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥ ૮ ॥ સિદ્ધ, વિદ્યાધર, કિંપુરુષ, કિન્નર, ચારણ, યક્ષ, રાક્ષસ, ગરુડ અને મોટા નાગ પ્રસન્ન થયા ॥ ૯ ॥ ગાતા, વલ્ખાળતા અને નાચ કરતા ગંધર્વોદિક, અદિતિના આશ્રમને ફૂલથી વધાવવા લાગ્યા ॥ ૧૦ ॥ પોતાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થપ્પલા એ પરમપુરુષ ભગવાનને જોઈને અદિતિને વિસ્મયસહિત આનંદ પ્રાપ્ત થયો. પોતાની યોગમાયાથી જેણે દેહ ધન્યો છે એવા ભગવા-
નને જોઈ વિસ્મય પામેલા કશ્યપ પ્રજાપતિએ પણ ‘જય જય’ એમ કહ્યું ॥ ૧૧ ॥

अद्भुत लीलावाळा अने अव्यक्त चैतन्यरूप भगवान्, आभूषण अने आयुधोवाळुं जे स्वरूप धरीने प्रकट थया होता तेज स्वरूपथी पोते, माता-पिता जोतां छतां नटनी पेटे वामन बटुक थया ॥ १२ ॥ ए वामन बटुकने जोईने राजी थता मोटा ऋषिओए ब्रह्माने अग्रणी करीने सघळा जातकर्मोदिक संस्कार कराव्या ॥ १३ ॥ वामनजीने जनोई दीधुं ते समये सूर्ये गायत्री मंत्रनो उपदेश कच्यो, बृहस्पतिए जनोई पेहेराव्युं, कश्यपे मेखला दीधी, ॥ १४ ॥ पृथ्वीए कालियार मृगनुं चर्म आप्युं, वनना पति चंद्रमाए खाखरानो दंड आप्यो, अदितिए कौपीन आप्युं, स्वर्गे छत्र आप्युं, ॥ १५ ॥ ब्रह्माए कमंडलु दीधुं, सप्तर्षिओए दर्भ दीधा, अने सरस्वतीए फेरववानी माला आपी ॥ १६ ॥ एप्रमाणे उपनयन संस्कार करेला वामनजीने कुबे-रजीए भिक्षानुं पात्र आप्युं अने साक्षात् जगदंबा पार्वतीए भिक्षा आपी ॥ १७ ॥ एप्रमाणे सघळाओए मान आपेला उत्तम वामनजी बटुक, अनेक

यत्तद्वपुर्भोति विभूषणायुधैरव्यक्तचिह्नकमधारयद्धरिः ॥ बभूव तेनैव स वामनो वटुः संपश्यतोर्दिव्यगतिर्यथा नटः ॥ १२ ॥ तं बटुं वामनं दृष्ट्वा मोदमाना महर्षयः ॥ कर्माणि कारयामासुः पुरस्कृत्य प्रजापतिम् ॥ १३ ॥ तस्योपनीयमानस्य सावित्रीं सविताज्वरीत् ॥ बृहस्पतिर्ब्रह्मसूत्रं मेखलां कश्यपोऽददात् ॥ १४ ॥ ददौ कृष्णाजिनं भूमिर्दंडं सोमो वनस्पतिः ॥ कौपी-नाच्छादनं माता द्यौश्छत्रं जगतः पतेः ॥ १५ ॥ कमंडलुं वेदगर्भः कुशान् सप्तर्षयो ददुः ॥ अक्षमालां महाराज सरस्वत्यव्यया-त्मनः ॥ १६ ॥ तस्मा इत्युपनीताय यक्षराट् पात्रिकामदात् ॥ भिक्षां भगवती साक्षादुमाऽदादंविक्वा सती ॥ १७ ॥ स ब्रह्मवर्च-सेनैवं सभां संभावितो वटुः ॥ ब्रह्मर्षिगणसंजुष्टामत्यरोचत मारिषः ॥ १८ ॥ समिद्धमाहितं वह्निं कृत्वा परिसमूहनम् ॥ परिस्तीर्य समभ्यर्च्य समिद्भिरजुहोद्विजः ॥ १९ ॥ श्रुत्वाऽधर्मैर्यजमानमूर्जितं बलिं भूषणामुपकल्पितैस्ततः ॥ जगाम तत्रा-खिलसारसंभृतो भारेण गां सन्नमयन् पदेपदे ॥ २० ॥ तं नर्मदायास्तट उत्तरे बलेर्यै ऋत्विजस्ते भृशुकच्छमंज्ञके ॥ प्रवर्तयंतो भगवः क्रतूत्तमं व्यचक्षतारादुदितं यथा रविम् ॥ २१ ॥

ब्रह्मर्षिओ जेमां बेठा होता एवी सभासां ब्रह्मतेजशी, सहुशी वधारे शोभवा लाग्या ॥ १८ ॥ आधान करी दीस करेला अधिमां परिसमूहन, परिस्तरण तथा पूजन करी वामनजीए समिधनो होम कच्यो ॥ १९ ॥ पछी बलिराजाने भृगुकुलना ब्राह्मणो सो अश्वमेध यज्ञ करावेछे अने ते व-हुज वृद्धि पाव्यो छे ए वात सांभळी सर्व बलशी परिपूर्ण अने पोताना भारशी पगले पगले धरतीने नमावता वामनजी ते यज्ञमां गया ॥ २० ॥ नर्मदा नदीना उत्तर तटमां भृगुकच्छ [भरुच] नामना क्षेत्रमां बलिराजाने यज्ञ करावता ए भृगुकुलना ऋत्विज ब्राह्मणोए जाणे समीपमां सूर्य उग्यो होय एवा वामनजीने दीठा ॥ २१ ॥

ऋत्विज ब्राह्मणो, यजमान अने सभासदो के जेओनां तेज वामनजीना तेजथी झांखां पडी ग्यां तेओ तर्क करवा लाग्या के आ ते यज्ञ जोवानी इच्छाथी सूर्य आवेछे ? अग्नि आवेछे ? के सनत्कुमार आवेछे ? ॥ २२ ॥ ए रीते शिष्यसहित भृगुकुलना ब्राह्मणो अनेक प्रकारना तर्क करतां दंड, छत्र अने जल भरेला कमंडलुने धारण करनारा वामनजी भगवान् यज्ञना मंडपमां पधाऱ्या ॥ २३ ॥ मुंजनी मेखलाथी बीटाएला, जटाधारी अने जेणे मृगचर्मरूपी उत्तरीय जनोंईनी पेटे धरी लीधुं हलुं एवा ए मायाथी बटुक ब्राह्मण बनेला वामनजी भगवानने पधाऱ्या जोई तेमना तेजथी अंजाई गएला शिष्यसहित भृगुकुलना ब्राह्मणो अने यज्ञना अग्निओए सोमे उभा थइने तेमने मान आयुं ॥ २४ ॥ २५ ॥ मनने गमे एवा, रूपा-ळा अने रूपने मलताज जेना अवयवो छे एवा वामनजीने जोईने राजी थएला यजमान बलिराजाए तेमने आसन आयुं ॥ २६ ॥ भले पधाऱ्या

ते ऋत्विजो यजमानः सदस्या हतत्विषो वामनतेजसा नृप ॥ सूर्यः किलायालुत वा विभावसुः सनत्कुमारोऽथ दिदृक्षया क्रतोः ॥ २२ ॥ इत्थं सशिष्येषु भृगुचनेकथा वितर्क्यमाणो भगवान्स वामनः ॥ सदंडछत्रं सजलं कमंडलुं विवेश विभ्रद्ययमेधवाटम् ॥ २३ ॥ मौज्या मेखलया वीतमुपवीताजिनोत्तरम् ॥ जटिलं वामनं विप्रं मायामाणवकं हरिम् ॥ २४ ॥ प्रविष्टं वीक्ष्य भृगवः स-शिष्यास्ते सहाभिभिः ॥ प्रत्यगृह्णन्समुत्थाय संक्षिप्तास्तस्य तेजसा ॥ २५ ॥ यजमानः प्रमुदितो दर्शनीयं मनोरमम् ॥ रूपातुरूपा-वयवं तस्मा आसनमाहरत् ॥ २६ ॥ स्वागतेनाभिनंद्याथ पादौ भगवतो बलिः ॥ अवनिज्यार्चयामास मुक्तसंगं मनोरमम् ॥ २७ ॥ तत्पादशौचं जनकल्मषापहं स धर्मविन्मृध्नुर्धधात् सुमंगलम् ॥ यद्देवदेवो गिरिशं ब्रह्ममौलिर्यदधार भूर्भो परया च भक्त्या ॥ २८ ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ स्वागतं ते नमस्तुभ्यं ब्रह्मर्षिणां तपः साक्षान्मन्ये त्वार्यवपुर्धम् ॥ २९ ॥ अद्य नः पितर-स्तुष्टा अद्य नः पावितं कुलम् ॥ अद्य स्विष्टः क्रतुरयं यद्रवानागतो गृहान् ॥ ३० ॥

एम वचनथी सत्कार करी ए वामनजी बटुक जे संगरहित अने प्यारा लागे एवा हता तेमनां चरण धोइने बलिराजाए पूजा करी ॥ २७ ॥ लोकोना पापने मटाडनार अने महामंगलरूप तेमना चरणारविंद धोयालुं जल के जेने देवना देव चंद्रमौलि सदाशिवे पण परमभक्तिथी पोताना मस्तक उपर ध्युंछे तेने धर्म जाणनारा बलिराजाए पोताना माथापर चडाव्युं ॥ २८ ॥ बलिराजा कहेछे.— हे महाराज ! आप भले पधाऱ्या. हुं आपने नमस्कार करूंछुं. आप जे आज्ञा करो ते करवाने तैयार छुं. ब्रह्मर्षिओनुं साक्षात् तपज जाणे देह धरीने आव्युं होय एवा आपने मानुंछुं ॥ २९ ॥ आप अमारो घेर पधाऱ्या तेथी आज अमारा पितृ तुम थया, अमारूं कुल पवित्र थयुं अने आ यज्ञ पण सांगोपांग थयो ॥ ३० ॥

हे ब्राह्मणना पुत्र ! आज मारा अग्निમાં यथाविधि होम થયો અને હું કે જેનાં પાપ આપના ચરણ ધોયાના જલથી નાશ પામ્યાં તેની આ પૃથ્વી પણ આપનાં નાહાનાં પગલાંથી પવિત્ર થઈ !! ॥ ૩૧ ॥ હે વટુક બ્રહ્મચારી ! જે તમારી ઇચ્છા હોય તે મારી પાસેથી માગી લ્યો. તમે કાંઈક માગવા આવ્યા છો એમ ધારું છું. હે મહાપૂજ્ય ! ગાય, સોતું, ગુણવાણું સુંદર ઘર, અન્નપાન, બ્રાહ્મણની કન્યા, સમૃદ્ધિવાળાં ગામ, ઘોડા, હાથી અથવા રથ, એમાંનું જે કાંઈ જોતું હોય તે મારી પાસેથી લ્યો ॥ ૩૨ ॥ આથી શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના અષ્ટમસ્કંધનો અઢારમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે :-

અધ્યાયો મેં સુહૃતા યથાવિધિ દ્વિજાલજ ત્વચ્છરણાવનેજનૈઃ ॥ હતાંહમો વાર્ધિરિયં ચ શ્રદ્ધો તથા પુનીતા તદુપિઃ પદેસ્તવ ॥ ૩૧ ॥
યદ્યદ્વટો વાંછસિ તત્પતીચ્છ મે ત્વામર્થિનં વિપ્રસુતાનુતર્કયે ॥ ગાં કાંચનં ગુણવદ્ધામ મૃદં તથાન્નપેયમુત વા વિપ્રકન્યામ્ ॥ ગ્રામાન્મ-
મૃદ્ધાંભુગાન્ ગજાન્વા રથાંસ્તથાર્હત્તમ સંપતીચ્છ ॥ ૩૨ ॥ ॥ આથી શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે અષ્ટમસ્કંધે ત્રિલવામનસંવાદે ષ્ઠા-
દશોધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ આથી વૈરેચનેર્વાક્યં ધર્મયુક્તં સસૂતૃતમ્ ॥ નિશમ્ય ભગવાન્પ્રીતઃ પ્રતિનંવેદમબ્રવીત્
કુલવૃદ્ધઃ પ્રશાંતઃ ॥ ૨ ॥ ન હોતસ્મિન્ કુલે કશ્ચિન્નિ કુલે ધર્મયુતં યશસ્કરમ્ ॥ યસ્ય પ્રમાણં ભુગવઃ સાંપરાયે પિતામહઃ
ન સંતિ તીર્થે યુધિ ચાર્થિનાર્થિતાઃ પરાઙ્મુતા યે ત્વમનસ્વિનો નૃપાઃ ॥ શુભત્કુલે યદ્યશમામ્લેન પ્રહાદ ઉદ્ગતિ યથોદુપઃ સ્વે ॥ ૩ ॥
બોલ્યા ॥ ૧ ॥ શ્રીભગવાન કેહેછે :- હે રાજા ! તમે કે જેને ધર્મસંબંધી કામમાં મૃગુકુલના બ્રાહ્મણો અને કુલમાં વૃદ્ધ પરમ શાંતિવાળા પ્રહાદજી

પ્રમાણરૂપ છે તેમનું આ વચન કુલને ઘટે તેવું, ધર્મસંહિત અને કીર્તિ આપનારું છે ॥ ૨ ॥ આ તમારા કુલમાં ભાગનારને ‘નહિ આપું’ એમ કેહેનાર નમાલો પુરુષ અને પ્રથમ હા કહીને પછી ન દેનાર કૃપણ પુરુષ કોઈ ધ્યોજ નથી ॥ ૩ ॥ દાન દેવાની અથવા યુદ્ધ દેવાની કોઈપણ માગણી કરતાં પાછું જોનારા અને કેંગાલ મનવાળા કોઈ પણ રાજા તમારા કુલમાં થયા નથી; કે જે કુલમાં પ્રહાદજી પોતાના નિર્મલ યશથી આ-
કાશમાં ચંદ્રમાની પેઠે શોભે છે ॥ ૪ ॥

॥
? આ ઓગણીશમાં અધ્યાયમાં ભગવાને ત્રણ પગલાં પૃથ્વી માગતાં અને તે દેવાની ચલિરાજાણ હા પાડતાં ચેતી ગણ્યા ધુક્કાચાર્યે ચલિરાજાને વાન્યો, પૃ-
કથા કેહેવામાં આવશે. ૨ મિષ્ટુકોને દાતાની સ્તુતિ કરવાની અને પોતે સંતોષ વતાવવા ચંગેરની તેઓના કામને યોગ્ય દેવ શીલવવાસારૂ ભગવાન કહેછે.

आ कुलमां जन्मेलो हिरण्याक्ष गदा लईने दिग्विजय करवासारू एकलोज आ पृथ्वीमां फरतां तेने कोई पण सामो लडनार मळ्यो न हतो ॥ ५ ॥ पातालमार्थी पृथ्वीने बहार लावती वखते विष्णुने ते सामो मळतां जोक विष्णुए तेने मांड मांड जीती लीधो हतो तोपण तेना पराक्रमतुं स्मरण आववार्थी पोतानी जीत थएली नहि मानी हती ॥ ६ ॥ हिरण्याक्षनां वध थयातुं सांभळी क्रोध पामेलो हिरण्यकशिपु पोताना भाईने मारनार विष्णुने मारवासारू पूर्वे चैकुटमां गयो हतो ॥ ७ ॥ त्रिशूल हाथमां लईने कालनी पेटे आवता ए हिरण्यकशिपुने जोईने वखत जाणनार अने भारे मायावी विष्णुए विचार कऱ्यो के-‘हुं ज्यां जइश त्यां त्यां प्राणीओने पळवाडे मृत्युनी पेटे आ हिरण्यकशिपु आव्या करशे माटे बहिर्दृष्टिवाळा आ दैत्यना हृदयमां हुं पेशी जाईश के जेथी ए, मने देखशे नहि ॥ ८ ॥ ९ ॥ हे दैत्योना राजा ! उडेग पामेला विष्णु एप्रमाणे निश्चय करी तेना

यतो जातो हिरण्याक्षरत्नेक इमां महीम् ॥ प्रतिवीरं दिग्विजये नाविंदत गदायुधः ॥ ५ ॥ यं विनिर्जित्य कृच्छ्रेण विष्णुः क्षो-
द्धार आगतम् ॥ नाल्मानं जयिनं मेने तद्वीर्यं श्रूयन्नुस्मरन् ॥ ६ ॥ निशम्य तद्वधं भ्राता हिरण्यकशिपुः पुरा ॥ हंतुं भ्रातृहणं क्रुद्धो
जगाम निलयं हरेः ॥ ७ ॥ तमायांतं समालोक्य शूलपाणिं कृतांतवत् ॥ चिंतयामास कालज्ञो विष्णुर्मर्त्याविनां वरः ॥ ८ ॥
यतो यतोऽहं तत्रासौ मृत्युः प्राणभृतामिव ॥ अतोऽहमस्य हृदयं प्रवेक्ष्यामि पराग्रहः ॥ ९ ॥ एवं स निश्चित्य रिपोः शरीरमा-
धावतो निर्विविशेऽसुरेन्द्र ॥ श्वासानिलांतर्हितसूक्ष्मदेहस्तत्प्राणरंध्रेण विविमचेताः ॥ १० ॥ स तन्निकेतं परिमृश्य शून्यमपश्य-
मानः क्षुणितो ननाद ॥ क्षमां द्यां दिशः खं विवरान् समुद्रान् विष्णुं विचिन्वन्न ददर्श वीरः ॥ ११ ॥ अपश्यन्नितिहोवाच
मयाऽन्विष्टमिदं जगत् ॥ भ्रातृहा मे गतो नूनं यतो नावर्तते पुमान् ॥ १२ ॥ वैरातुबंध एतावानामृत्योरिह देहिनाम् ॥
अज्ञानप्रभवो मन्युरहं मानोपवृंहितः ॥ १३ ॥

प्राणवायुना छिद्रद्वारा पोतानो सूक्ष्म देह तेना श्वासमां अंतर्हित करीने ते दैत्य के जे दोळ्यो आवतो हतो तेना शरीरनी अंदर पेशी गया हता ॥ १० ॥ विष्णुना स्थानकने विष्णुवगरनुं देखीने हिरण्यकशिपुए गर्जना करी अने पृथ्वी, स्वर्ग, दिशा, आकाश, पाताल तथा समुद्रोमां शोधी वळ्यो तोप-
ण तेणे कयांय विष्णुने दीठा नहि ॥ ११ ॥ विष्णुने कोई ठेकाणे नहि देखवामां आवतां ते बोल्यो हतो के ‘सघळां जगतने हुं शोधी वळ्यो पण
विष्णु कयाई जोवामां आव्यो नहि तेथी जणायछे के ज्यां गएल्यो पुरुष पाछो आवतो नथी ते ठेकाणे मारा भाईने मारनार जई चूको छे ॥ १२ ॥
आ संसारमां प्राणीओना वैरसंबंधनो छेडो मरण थवासुधीनो छे अने अज्ञान मट्या पेहेलां अभिमानथी वृद्धि पामता क्रोधने छोडी देवो ए पण
नमालापणुंज केहेवायछे ॥ १३ ॥

તમારા પિતા વિરોચન કે જે બ્રાહ્મણો ઉપર પ્રીતિ રાખનાર હતા તેમની પાસે દેવતાઓ બ્રાહ્મણોનો વેષ ધરી તેમનું આયુષ્ય માગવા ગયા હતા ત્યારે વિરોચને પોતે જાણતાં છતાં પણ દેવતાઓને પોતાનું આયુષ્ય આપી દીધું હતું ॥ ૧૪ ॥ તમે પણ બ્રાહ્મણો, તમારા મહાવીર પૂર્વજો અને બીજા પળ મોટી પ્રત્યાતિવાલા ગૃહસ્થોએ પાલેલા ધર્મને પાલોછો ॥ ૧૫ ॥ એટલામાટે હે દૈત્યોના રાજા ! તમે કે જે વર દેનારાઓમાં ઉત્તમ છો તેમની પાસેથી થોડીકજ એટલે મારાં વળ પગલાં જેટલી પૃથ્વી માગુંછું ॥ ૧૬ ॥ તમે જોકે મોટા ઉદાર અને સઘળાં જગતના સ્વામી છો તોપણ તમારી પાસે એટલી પૃથ્વી શિવાય બીજું કશું ઇચ્છતો નથી, જે વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણ પોતાને આવશ્યક હોય તેટલો પ્રતિગ્રહ કરે તેને દોષ લાગતો નથી ॥ ૧૭ ॥ બલિરાજા કેહેછે.— હે બ્રાહ્મણના પુત્ર ! તારી વાતો તો પીઠ માળસો પણ સ્વીકારે એવી છે પરંતુ બાલક અને મૂઢ બુદ્ધિવાલો છે તેથી સ્વાર્થમાં બરાબર સમજતો

પિતા પ્રહ્લાદપુત્રસ્તે તદ્વિદ્વાન્ દ્વિજવત્સલઃ ॥ સ્વમાયુર્દ્વિજલિંગેભ્યો દેવેભ્યોઽદાત્સ યાચિતઃ ॥ ૧૪ ॥ भवानाचरितान् धर्माना-
स्थितो गृहमेधिभिः ॥ ब्राह्मणैः पूर्वजैः शूरैरन्यैश्चोद्दामकीर्तिभिः ॥ १५ ॥ तस्मात्त्वत्तो महीमीषद्वृणेऽहं वरदर्षभात् ॥ पदानि त्रीणि
दैत्यैर्द्र संमितानि पदा मम ॥ १६ ॥ नान्यत्ते कामये राजन् वदान्याज्जगदीश्वरात् ॥ नैनः प्राप्नोति वै विद्वान्यावदर्थपरिग्रहः ॥ १७ ॥
बलिरुवाच ॥ ॥ अहो ब्राह्मणदायाद् वाचस्ते वृद्धसंमताः ॥ त्वं बालो बालिशमतिः स्वार्थं प्रत्यबुधो यथा ॥ १८ ॥ मां वचोभिः
समाराध्य लोकानामेकमीश्वरम् ॥ पदत्रयं वृणति योऽबुद्धिमान् द्वीपदाशुषम् ॥ १९ ॥ न पुमान्मासुपव्रज्य भूयो याचितुमर्हति ॥
तस्माद्भुत्तिकरीं भूमिं बभ्रो कामं प्रतीच्छ मे ॥ २० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यावंतो विषयाः प्रेष्ठास्त्रिलोक्यामजितेंद्रियम् ॥ न
शक्नुवंति ते सर्वे प्रतिपूरयितुं नृप ॥ २१ ॥ त्रिभिः क्रमैरसंतुष्टो द्वीपेनापि न पूर्यते ॥ नववर्षसमेतेन सप्तद्वीपवरेच्छया ॥ २२ ॥ स-
प्तद्वीपाधिपतयो नृपा वैन्यगयादयः ॥ अर्थकर्मैर्गता नांऽतं तृष्णाया इति नः श्रुतम् ॥ २३ ॥

નથી ॥ ૧૮ ॥ હું કે જે જગતનો ईશ્વર અને આલો દ્વીપ આપી દઉં એવો છું તેને વાતોથી રાજી કરી તું માત્ર વળ પગલાંજ પૃથ્વી માગેછે તેથી મૂલ્ય દેવાયછે ॥ ૧૯ ॥ જે પુરુષ મારી પાસે માગે તેને ફરીવાર માગવુંજ ન પડે એટલામાટે હે બટુક ! તને માસે તેટલી પૃથ્વી મારી પાસેથી લે, કે જેથી તારી આજીવિકા ચાલે ॥ ૨૦ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે.— હે નૃપ ! જગતમાં જેટલા પ્યારા વિષયો છે તે સઘળા એક માળસને પ્રાપ્ત થાય તો પણ તે માળસ જો અજિતેંદ્રિય હોય છે તો તે વિષયો તેને તૃપ્ત કરી શકતા નથી ॥ ૨૧ ॥ જે માળસને વળ પગલાંથી સંતોષ ન થાય તેને નવઘંડવાલો દ્વીપ મઠે તોપણ પુરું થાય નહિ; કેમ કે પાછી સાતે દ્વીપ લેવાની ઇચ્છા થાય ॥ ૨૨ ॥ પૃથુ અને ગય વગેરે રાજાઓ કે જેઓ સાતે દ્વીપના અધિપતિ હતા તેઓપણ ધનની અને વિષયની તૃષ્ણાનો અંત પામ્યા નહિ હતા એવું અમે સાંભળેલું છે ॥ ૨૩ ॥

जे काई यहच्छाथी मळे तेदलाथी संतोष राखनारने मुख प्राप्त थायछे अने संतोषवगरना अजितेंद्रिय माणसने तो त्रणे लोक मळे तोपण सुख प्राप्त थंतुं नथी ॥ २४ ॥ धन अने विषयमां असंतोष, एज पुरुषने जन्म-मरण आपनार छे, अने यहच्छाथी मळेलाथी संतोष माननारने मोक्ष मळेछे ॥ २५ ॥ जे ब्राह्मण यहच्छाथी मळे तेथी संतोष राखे तेतुं तेज वंधेछे अने असंतोष राखे तो तेथी, जलथी अग्निनी पेटे ब्रह्मतेज ठरी जायछे ॥ २६ ॥ एदलामाटे तमे के जे वर देनाराओमां उत्तम छो तेमनी पासेथी त्रण पगलांज मागुं छुं. माळूं प्रयोजन एदलाथीज सिद्ध थशे. प्रयोजन करतां वधारे धन मेळवतुं ए दुःखदायी छे ॥ २७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे वामनजी बोलातां बलिराजाए हसीने कथुं के ‘त्यारे तमारी इच्छा होय तेप्रमाणे लो.’ पळी वामनजीने पृथ्वीनुं दान देवामाटे बलिराजाए जलनुं पात्र हाथमां लीधुं ॥ २८ ॥ विष्णुने पृथ्वी आपवा तैयार थ-

यहच्छयोपपन्नेन संतुष्टो वर्तते सुखम् ॥ नासंतुष्टिर्बलिकैरजितात्मोपसादितैः ॥ २४ ॥ पुंसोऽयं संसृतेर्हेतुरसंतोषोऽर्थकामयोः ॥ यहच्छयोपपन्नेन संतोषो मुक्तये स्मृतः ॥ २५ ॥ यहच्छालाभतुष्टस्य तेजो विप्रस्य वर्धते ॥ तत्प्रशाम्यत्यसंतोषादंभसेवाशुशुक्षणिः ॥ २६ ॥ तस्मात्त्रीणि पदान्येव वृणे त्वद्गर्दभ्यात् ॥ एतावतैव सिद्धोऽहं वित्तं यावत्प्रयोजनम् ॥ २७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्तः स हसन्नाह वांछातः प्रतिगृह्यताम् ॥ वामनाय महीं दातुं जग्राह जलभाजनम् ॥ २८ ॥ विष्णवे क्ष्मां प्रदास्यंतमुराना असुरेश्वरम् ॥ जानंश्चिकीर्षितं विष्णोः शिष्यं प्राह विदां वरः ॥ २९ ॥ ॥ शुक्राचार्य उवाच ॥ ॥ एष वैरोचने साक्षाद्भगवान्विष्णुरव्ययः ॥ कश्यपाददितेर्जातो देवानां कार्यसाधकः ॥ ३० ॥ प्रतिश्रुतं त्वयैतस्मै यदनर्थमजानता ॥ न साधु मन्ये दैत्यानां महानुपगतोऽनयः ॥ ३१ ॥ एष ते स्थानमैश्वर्यं श्रियं तेजो यशः श्रुतम् ॥ दास्यत्याच्छिद्य शक्राय मायामाणवको हरिः ॥ ३२ ॥ त्रिभिः क्रमैरिमौलोकान्विश्वकायः क्रमिष्यति ॥ सर्वस्वं विष्णवे दत्त्वा मूढ वर्तिष्यसे कथम् ॥ ३३ ॥

एला बलिराजाने जोई मोटा विद्वान् अने विष्णुए जे करवा धारेलुं छे तेने जाणता शुक्राचार्य पोताना शिष्य बलिराजाने नीचेप्रमाणे कथुं ॥ २९ ॥ शुक्राचार्य केहेछे.— हे बलिराजा ! आ साक्षात् अविनाशी विष्णु भगवान् छे ते देवताओनुं कार्य सिद्ध करवासारू कश्यपनी स्त्री अदितिना गर्भेथी उत्पन्न थएल छे ॥ ३० ॥ आमांथी थवाना अनर्थने नहि जाणतां तें देवानुं कबुल क-थुं ए वातने हुं ठीक थएली मानतो नथी. दैत्योने माथे आ मोटो अन्याय आवी पळ्यो छे ॥ ३१ ॥ आ विष्णु के जे मायाथी बटुक ब्रह्मचारी बनेल छे ते तारी पासेथी स्थानक, ऐश्वर्य, लक्ष्मी, तेज अने प्रख्यात यशने हरी लईने इंद्रने आपी देशे ॥ ३२ ॥ सधळुं जगत् जेमां समाई जाय एवडुं शरीर करीने आ विष्णु त्रण पगलांथी त्रणे लोकने भरी लेशे अने एम थवाथी हे मूढ ! विष्णुने पोतानुं सर्वस्व आपी दईने पळी तुं शी रीते वर्त्ती शकीश ? ॥ ३३ ॥

एक पगलांथी पृथ्वीने, बीजा पगलांथी स्वर्गने अने मोटी कायाथी आकाशने भरी लेशे; पछी वीजुं पगलुं आपीश पण क्यांथी ? ॥ ३४ ॥ तुं कबुल करेलुं पण पुंरू आपी शकीश नहि तेथी तने नरकमां पडवुं पडशे एम धारुंछुं ॥ ३५ ॥ जेथी आजीविका बुटी जाय एवां दानने विद्वानो वखाणता नथी; केम के लोकमां जेनी आजीविका आबाद होय तेनाथीज दान, यज्ञ, तप अने बीजां सारां काम थई शके छे ॥ ३६ ॥ धर्म, यश, धननो वधारो, शरीरनुं सुख अने सगांसंबंधी ए पांच ठेकाणाओमां जे पुरुष पोताना धननो योग्य वेहेचणथी उपयोग करे ते, आ लोक तथा परलोकमां सुख पामेछे ॥ ३७ ॥ हे दैत्योना राजा ! आ विषयमां ऋग्वेदवाळाओए जे व्यवस्था करेली छे ते मारी पासेथी सांभळ जे अंगीकार करेल होय तेप्रमाणे पाळवुं ए सत्य केहेवायछे अने अंगीकार करीने पाछी ना पाडवी ए असत्य केहेवाय छे; ॥ ३८ ॥ पण ए सत्य थोडाक असत्यविना

क्रमतो गां पदैकेन द्वितीयेन दिवं विभोः ॥ खं च कायेन महता तार्तीयस्य कुतो गतिः ॥ ३४ ॥ निशां ते नरके मन्ये ह्यप्रदातुः प्रतिश्रुतम् ॥ प्रतिश्रुतस्य योजनीशः प्रतिपादयितुं भवान् ॥ ३५ ॥ न तद्दानं ग्रशंसंति येन वृत्तिर्विपद्यते ॥ दानं यज्ञस्तपः कर्म लोके वृत्तिमतो यतः ॥ ३६ ॥ धर्माय यशसेऽर्थाय कामाय स्वजनाय च ॥ पंचथा विभजन्वितमिहामुत्र च मोदते ॥ ३७ ॥ अत्रापि बहुवैर्गीतं शृणु मेऽसुरसत्तम ॥ सत्यमोमिति यत्प्रोक्तं यन्नेत्याहानृतं हि तत् ॥ ३८ ॥ सत्यं पुष्पफलं विद्यादालम्ब्यस्य गीयते ॥ वृक्षेऽजीवति तन्न स्यादनृतं मूलमालनः ॥ ३९ ॥ तद्यथा वृक्ष उन्मूलः शुष्यत्युद्धर्तते चिरात् ॥ एवं नष्टानृतः सद्य आत्मा शुष्येन्न संशयः ॥ ४० ॥ पराग्रिक्तमपूर्णं वा अक्षरं यत्तदोमिति ॥ यत्किंचिदोमिति ब्रूयान्तेन रिच्येत वै पुमान् ॥ ४१ ॥ भिक्षवे सर्वमोर्कुर्वन्नालं कामेन चात्मने ॥ अथैतत्पूर्णमभ्यासं यच्च नेत्यनृतं वचः ॥ ४२ ॥ सर्वं नेत्यनृतं ब्रूयात् स दुष्कीर्तिः श्वसन्मृतः ॥ स्त्रीषु नर्मविवाहे च वृत्यर्थे प्राणसंकटे ॥ गोब्राह्मणार्थे हिंसायां नानृतं स्याज्जुगुप्सितम् ॥ ४३ ॥

सिद्ध थतुं नथी. जे सत्य छे ते, देहरूपी वृक्षनां फूल-फलने ठेकाणे छे माटे ते फूल-फल देहरूपी वृक्ष जीवतुं होय तोज पेदा थायछे; अने असत्य, ए तो देहरूपी वृक्षतुं मूल छे ॥ ३९ ॥ जेतुं मूल उखडी गयुं होय एवुं वृक्ष जेम सुकाई जायछे अने थोडा वखतमां उखडी पडेछे तेम असत्य साब जतुं रहे तो देह सुकाई जायछे एमां कशो संशय नथी ॥ ४० ॥ 'हा' ए अक्षर धनने दूर लई जनार अने धनवानने धनथी खाली करनार छे; केम के जे कांई वस्तु आपी देवानी हा पाडी होय ते वस्तुथी पुरुषने खाली थवुं पडेछे ॥ ४१ ॥ जे पुरुष, भिक्षुकने सघलुं आपी देवानी कबुलत आपे ते पुरुष पोताने पण सुख आपवाने समर्थ रेहेतो नथी एटले तेतुं शागीर सुख पण नाश पामेछे ॥ ४२ ॥ तेमज 'ना' ए अक्षर के जे कबुल करीने फरी जवाथी असत्यरूप केहेवायछे ते धननुं खरच नहि करावनार होवाथी धनवानने पूर्ण राखनार अने बीजाना धनने पण पोता कोर खेचनार

छे. [जे माणस मारी पासे काई नथी, हुं तो बहुज मुझाउंछुं एम निरंतर बोलतो होय ते माणस पोताना असत्यथी बीजाना धनने खेंची लेछे ए वात प्रसिद्ध छे.] पण आ उपरथी, सघळी वातनी ना पाडवी एम समजवुं नहि, केम के जे माणस सघळी कबुलतनो इनकार करे ते अपकीर्तितुं पात्र अने जीवते मुवो केहेवायछे. माटे सत्य अने असत्यने भेळां गोठवीने वर्तवुं जोईए. स्त्रीओनी पासे, मश्करीनी वातमां, विवाह मेळववामाटे वर व-गेरेनां वस्त्राण करवामां, आजीविका वचाववाने माटे, प्राण जता रहे एवुं संकट आवुं होय ल्यारे, गायना हितनेसारू, ब्राह्मणना हितनेमाटे अने सत्य बोलवाथी काई मान्युं जतुं होय त्यां खोटुं बोलवानो दोष नथी. ॥४३॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो ओगणीशमो अध्याय संपूर्ण ॥१९॥ शुक्रदेवजी केहेछे. २-एप्रमाणे शुक्राचार्यनां वचनो सांभळी यजमान बलिराजा जरावार चुप रही सावधान थईने नीचेप्रमाणे बोल्यो

इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे वामनप्रादुर्भावे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ बलिवं गृहपतिः
कुलाचार्येण भाषितः ॥ तूष्णीं भूत्वा क्षणं राजन्नुवाचावाहितो गुरुम् ॥ १ ॥ ॥ बलिरुवाच ॥ सत्यं भगवता प्रोक्तं धर्मोऽयं गृह-
मेधिनाम् ॥ अर्थं कामं यशो वृत्तिं यो न बोधेत कर्हिचित् ॥ २ ॥ स चाहं वित्तलोभेन प्रत्याचक्षे कथं द्विजम् ॥ प्रतिश्रुत्य ददामी-
ति प्राहदिः कितवो यथा ॥ ३ ॥ न ह्यसत्यात्परोऽधर्म इति होवाच धृरियम् ॥ सर्वं सोढुमलं मन्ये कृतेऽलीकपरं नरम् ॥ ४ ॥
नाहं बिभेमि निरयान्नाधन्यादसुखार्णवात् ॥ न स्थानच्यवनान्मृत्योर्यथा विप्रप्रलंभनात् ॥ ५ ॥ यद्यद्धास्यति लोकेऽस्मिन् संपरेतं
धनादिकम् ॥ तस्य त्यागे निमित्तं किं विप्रस्तुष्येन्न तेन चेत् ॥ ६ ॥

॥१॥ बलिराजा कहेछे.—आपे साची वात कही के जेथी काई वखते धन, सुख, यश अने आजीविकाने हरकत न आवे एवो गृहस्थोए धर्म करवो जोईए; परंतु हुं के जे प्रहादनो पौत्र छुं ते ‘आपीश’ एवी प्रतिज्ञा करीने पाछो धनना लोभथी जुगारी जेवो बनी ब्राह्मणने केम ना कही शकुं? ॥२॥ ॥३॥ आ पृथ्वी एम कहेछे के असत्यथी बीजो कोय अधर्मज नथी. असत्य बोलनार माणसविना बीजुं बंधुं हुं उपाडी शकुं छुं; ॥४॥ जेवो, ब्राह्मणने ठगवाथी हुं बीउंछुं तेवो नरक, दारिद्र्य, दुःखनो समुद्र, स्थानभ्रंश के मोतथी पण बीतो नथी ॥५॥ आ लोकमां जे जे घनादिक पदार्थ पुरुषने मुवा पछी छोडी देनारज छे ते पदार्थ जीवतांज पोताने हाये शामाटे न आपी देवो अने जे धन आपवाथी ब्राह्मण राजी न थाय ते धन आपवुं पण शामाटे जोईए?

१ कोई वर्णतुं खुन थतुं होय त्यां साक्षीए खोटुं बोलवुं एम याज्ञवल्क्यस्मृतिमां पण लख्युं छे. २ आ वीशमा अध्यायमां असत्यथी बीता बलिराजाए भगवानतुं कपट जाणीने पण तेमने पृथ्वीतुं दान दीधुं अने पछी भगवान् तुरत अद्भुत रीते बध्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

मागणीथी थोडुं आपीए तो ब्राह्मणना असंतोषनेलीधे आपेलुंज व्यर्थ थाय माटे जेटलुं माग्युं होय ते सघळुं देवुं जोईए ॥ ६ ॥ पूर्वना दधीचि ऋषि अने शिबिराजा वगरे साधु पुरुषो पोताना दुरत्यज प्राण आपीने पण बीजाओतुं भलुं करी गयाछे ल्यारे पृथ्वी वगरे आपी देवामां तो शोज विचार छे ? ॥ ७ ॥ युद्धमां पाछी पेनी नहि देनारा जे मोटा मोटा दैत्यो आ पृथ्वीने भोगवी गयाछे तेओना वैभवोने काल गळी गयोछे पण तेओए पृथ्वीमां जे कीर्ति मेळवी छे तेने गळी शक्यो नथी ॥ ८ ॥ हे ब्रह्मर्षि ! युद्धमां पाछी पेनी नहि देतां देहने ल्याग करनारा पुरुषो जेवा सेहेज मळी आवेछे तेवा सुपात्र आवतां श्रद्धाथी धननो ल्याग करी देनारा मळी आवता नथी ॥ ९ ॥ दयावाळा उदार पुरुषने जेवातेवा पण मागणेना मनोरथ पूरवाथी दारिद्र्य आवे ए पण सारुं छे ल्यारे आप जेवा वेदवेत्ता ब्राह्मणोना मनोरथ पूरतां दारिद्र्य आवे ए सारुं केहेवाय तेमां तो शुंज केहेवुं ?

श्रेयः कुर्वति भूतानां साधवो दुस्त्यजासुभिः ॥ दध्यङ्गशिप्रभृतयः को विकल्पो धरादिषु ॥ ७ ॥ येरियं बुभुजे ब्रह्मन् दैत्यैर्देवैर्निवर्तिभिः ॥ तेषां कालोऽग्रसील्लोकात्र यशोऽधिगतं भुवि ॥ ८ ॥ सुलभा युधि विप्रप्रे ह्यनिवृत्तास्तनुयजः ॥ न तथा तीर्थं आयाते श्रद्धया ये धनत्यजः ॥ ९ ॥ मनस्विनः कारुणिकस्य शोभनं यदर्थिकमोपनयेन दुर्गतिः ॥ कुतः पुनर्ब्रह्मविदां भवादृशां ततो बटोरस्य ददामि वाञ्छितम् ॥ १० ॥ यजंति यज्ञक्रतुर्भिर्यमाहता भवंत आम्नायविधानकोविदाः ॥ स एव विष्णुर्वरदोऽस्तु वा परो दास्याम्यमुष्मै क्षितिमीप्सितां मुने ॥ ११ ॥ यदप्यसावधर्मेण मां वधीयादनागसम् ॥ तथाप्येनं न हिंसिये भीतं ब्रह्मतनुं रिपुम् ॥ १२ ॥ एष वा उत्तमश्लोको न जिहासति यद्यशः ॥ हत्वा मैनां हरेद्युद्धे शयीत निहतो मया ॥ १३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवमश्रद्धितं शिष्यमनादेशकरं गुरुः ॥ शशाप दैवप्रहितः सत्यमंधं मनस्विनम् ॥ १४ ॥

माटे आ बटुकने तेना माग्याप्रमाणेज आपुंछु ॥ १० ॥ आ बटुक, वर देनार विष्णु के जेने आपजेवा वेदविधिमां पंडित लोको पण आदरमहित यज्ञोथी पूजोछो ते हो अथवा गमे तो बीजो कोई शत्रु हो पण एने जेटली पृथ्वी जोईए छिये तेटली हुं आपीश ॥ ११ ॥ जो के हुं निरपराध छतां अधर्मथी आ विष्णु मने बांधी लेशे तोपण ए शत्रु बीकथी ब्राह्मणनो देह धरीने आवेल छे माटे हुं एने मारीश नहि ॥ १२ ॥ आ विष्णु उत्तम-श्लोक [मोटी कीर्तिवाळो] थईने जो पोतानी कीर्तिनो ल्याग करवाने न इच्छत तो मने युद्धमां मारीने आ पृथ्वीने लेई जात अथवा हुं एने मारीने धरतीपर सुवाडी देत ॥ १३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे पोतानी उपर विश्वास नहि राखता शिष्य बलिराजाए पोतानी आज्ञा नहि मानतां दैवे प्रेरला शुक्राचार्यो, ए साची प्रतिज्ञावाळा अने उदार मनना बलिराजाने शाप दीथो के—‘मुख छतां पोताने डाह्यो माननार तुं अमारी

उपेक्षाथी बहुज छकी गयो छे माटे तुं के जे अमारी आज्ञा मानतो नथी ते, थोडी वारमां लक्ष्मीथी भ्रष्ट थईश' ॥ १४ ॥ १५ ॥ एप्रमाणे गुरुए शाप देतां पण मल्यथी नहि खमेला महात्मा बलिराजाए वामनजीनुं पूजन करी जलथी संकल्प करीने तेमने आ पृथ्वीनुं दान दीधुं ॥ १६ ॥ ए वखते बलिराजानी स्त्री विंध्यावलिके जेणे मोतीनो बुरखो धन्यो हतो तेणे पग धोवा माटे जलथी भरेलो सोनानो कलश लावी आप्यो ॥ १७ ॥ यजमान बलिराजाए वामनजी भगवानना वझे सुंदर चरणने धोईने जगतने पवित्र करनार ते जल पोताने माथे चडाव्युं ॥ १८ ॥ ते सम-यमां आकाशमां उभेला तथा तेनी सरलता तथा कामनां वखाण करता देव, गंधर्व, विद्याधर, सिद्ध अने चारण लोको सघळा, आनंदथी पु-ष्पनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ १९ ॥ वारंवार हजारो दुंदुभि वागवा लाग्यां. गंधर्व, किंपुरुष अने किन्नरो गावा लाग्या तथा सघळा केहेवा

दृढं पंडितमान्यज्ञः स्तब्धोऽस्यसमुपेक्षया ॥ मन्ध्यासनातिगो यस्त्वमचिराद्भ्रश्यसे श्रियः ॥ १५ ॥ एवं शप्तः स्वगुरुणा सत्यान्न च-
लितो महान् ॥ वामनाय ददावेनामर्चित्वोदकपूर्वकम् ॥ १६ ॥ विंध्यावलितदागत्य पत्नी जालकमालिनी ॥ आनित्ये कलशं
हैमवनेजन्यपांभृतम् ॥ १७ ॥ यजमानः स्वयं तस्य श्रीमत्पादयुगं मुदा ॥ अवनित्यावहन्मूर्ध्नि तदपो विश्वपावनीः ॥ १८ ॥ ने-
तदाऽसुरेन्द्रं दिवि देवतागणा गंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः ॥ तत्कर्म सर्वेपि श्रुंत आर्जवं प्रसूनवर्षेवृषुमुदाजन्विताः ॥ १९ ॥ ने-
दुमुदुदुदुभयः सहस्रशो गंधर्वकिंपुरुषकिन्नरा जयुः ॥ मनस्विनाऽनेन कृतं सुदुष्करं विद्वानदाद्याद्रिपवे जगत्रयम् ॥ २० ॥ तद्दामनं
रूपमवर्धताच्छ्रुतं हरेरनंतस्य गुणत्रयात्मकम् ॥ भूः खं दिशो द्यौर्विवराः पयोधयस्तिर्यङ्मृदेवा ऋषयो यदासत ॥ २१ ॥ काये व-
लिस्तस्य महाविभूतेः सहस्रिगाचार्यसदस्य एतत् ॥ ददर्श विश्वं त्रिगुणं गुणात्मके भूतैर्द्रियार्थशयजीवयुक्तम् ॥ २२ ॥ रसामच-
ष्टांघ्रितलेऽथ पादयोर्महीं महीध्रान्पुरुषस्य जंघयोः ॥ पतत्रिणो जादुनि विश्वभूतैरुर्वोर्गणं मारुतभिर्द्रसेनः ॥ २३ ॥

लाग्या के, 'आ मोटा मनवाळा बलिराजाए जाणतां छतां पण शत्रुने त्रैलोक्यना राज्यनुं दान दीधुं ए कोईनाथी पण न बनी शके एवुं का-
म कन्युं छे ॥ २० ॥ पत्नी भगवाननुं त्रण गुणमय ए वामनरूप अद्भुत रीते वृद्धि पाम्युं के जेमां पृथ्वी, आकाश, दिशाओ, स्वर्ग, पाताल,
समुद्रो, पशु-पक्षी, मनुष्यो, देवताओ अने ऋषिओ सघळा समाइ गया ॥ २१ ॥ ऋत्विज, आचार्य अने समासदो सहित बलिराजाए मोटी वि-
भूतिवाळा ए भगवानना गुणमय शरीरमां पांच भूत, इंद्रिय, विषय, अंतःकरण अने जीवथी जोडाएलुं आ त्रिगुणात्मक सघळुं जगत दीधुं ॥ २२ ॥
विश्वभूति भगवानना पगना तळांमां पाताल, पगमां पृथ्वी, पीडीओमां पर्वतो, गोठणमां पक्षीओ, अने साथळमां इंद्रना जेवी सेनावाळा पवनना
गणने दीठा ॥ २३ ॥

વસ્ત્રમાં સંધ્યા, ગુહાસ્થલમાં પ્રજાપતિઓ, પેડુમાં પોતે વગેરે દૈત્યો, નાભિમાં આકાશ, કુલમાં સાત સમુદ્ર, અને છાતીમાં નક્ષત્રોની પંક્તિ ઢીઢી ॥૨૪॥ હૃદયમાં ધર્મ, સ્તનમાં ઋત અને સત્ય, મનમાં ચંદ્રમા, વક્ષઃસ્થલમાં કમલને ધારણ કરનારી લક્ષ્મી, કંઠમાં સામ અને તેના કેટલાએક શબ્દો, ॥૨૫॥ મુજમાં ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ, કાનમાં દિશાઓ, મસ્તકમાં સ્વર્ગલોક, કેશમાં મેઘ, નાસિકામાં વાયુ, નેત્રમાં સૂર્ય, મોઢામાં અગ્નિ, ॥૨૬॥ વાળીમાં છંદ, રસનામાં વરુણ, ધ્રુવકુટિમાં વિધિનીષેઘ, પાંખોમાં દિવસ અને રાત્રિ, લલાટમાં ક્રોધ, નીચલા હોઠમાં લોભ, ॥ ૨૭ ॥ સ્પર્શમાં કામદેવ, વીર્યમાં જલ, પીઠમાં અધર્મ, પગની ગતિમાં યજ્ઞ, છાયામાં મૃત્યુ, હસવામાં માયા, રુવાણામાં ઔષધિની જાતિઓ, ॥ ૨૮ ॥ નાડીઓમાં નદીઓ, નલમાં શિલાઓ,

સંધ્યાં વિભોર્વાસસિ ગુહ્ય એક્ષત્રજાપતીન્ જવને આલસુર્યાન્ ॥ નાભ્યાં નભઃ કુક્ષિષુ સપ્તસિંધુરુકમસ્યોરસિ ચર્ક્ષમાલામ્ ॥૨૪॥ હૃદયંધર્મ સ્તનયોર્સુરોર્ઋતં ચ સત્યં ચ મનસ્યર્થેન્દુમ્ ॥ શ્રિયં ચ વક્ષસ્યર્વિંદહસ્તાં કંઠે ચ સામાનિ સમસ્તરેફાન્ ॥૨૫॥ ઇંદ્રપ્રધાનાનમરાન્ મુજેષુ તત્કર્ણયોઃ કકુભો દ્યૌશ્ચ મૂર્તિઃ ॥ કેશેષુ મેઘાન્ શ્વસનં નાસિકાયામક્ષણેશ્ચ સૂર્યં વદને ચ વહ્નિમ્ ॥ ૨૬ ॥ વાળ્યાં ચ છંદોસિ રસે જલેશં ધ્રુવોર્નિષેઘં ચ વિધિં ચ પક્ષમસુ ॥ અહશ્ચ રાત્રિં ચ પરસ્ય પુંસો મન્યું લલોટધર એવ લોભમ્ ॥ ૨૭ ॥ સ્પર્શે ચ કામં નૃપ રેતસોઽભઃ પ્રુષ્ઠે ત્વર્ધર્મ ક્રમણેષુ યજ્ઞમ્ ॥ છાયાસુ મૃત્યું હસિતે ચ માયાં તનૂરહેષ્વોષધિજાતયશ્ચ ॥ ૨૮ ॥ નદીશ્ચ નાડીષુ શિલા નલેષુ બુદ્ધાવજં દેવગણાનૃષીશ્ચ ॥ પ્રાણેષુ ગાત્રે સ્થિરજંગમાનિ સર્વાણિ ધૃત્તાનિ દદર્શ વીરઃ ॥ ૨૯ ॥ સર્વોલ્લનીદં મુવનં નિરીક્ષ્ય સર્વેઽસુરાઃ કમ્પમલમાપુરંગ ॥ સુદર્શનં ચક્રમસહ્યતેજા ધનુશ્ચ શાર્ફસ્તનયિભુધોષમ્ ॥ ૩૦ ॥ કૌમોદકી વિષ્ણુગદા તરસ્વિની વિદ્યાધરોઽસિઃ શતચંદ્રયુક્તઃ ॥ તૂળોત્તમાવક્ષયસાયકૌ ચ સુનંદસુર્યા ઉપતસ્થુરીશમ્ ॥ ૩૧ ॥ સ્ફુરત્કિરીટાંગદમીનકુંડલઃ શ્રીવત્સરભોત્તમેસ્વલંબૈઃ ॥ મધુવ્રતસગ્વનમાલયા વૃતો રાજ રાજન્ ભગવાનુરુકમઃ ॥ ૩૨ ॥

બુદ્ધિમાં વ્રહ્મા, ઇંદ્રિયોમાં દેવ તથા ઋષિઓ અને ગાત્રોમાં સઘઢાં સ્થાવર-જંગમ પ્રાણીઓ બલિરાજાએ ઢીઢાં ॥ ૨૯ ॥ હે રાજા! સર્વાત્મક ભગવાનના સ્વરૂપમાં સઘઢું જગત્ દેહીને સર્વ દૈત્યો મોહ પામી ગયા. અસહ્ય તેજવાઢું સુદર્શન ચક્ર, વીજઢીના કડાકા સરલા શબ્દવાઢું શાર્ફ ધનુષ્ય, મોઢા વેગવાઢી કૌમોદકી ગદા, સો ચંદ્રજેવી ફૂદડીઓવાઢો વિદ્યાધર નામનો સહ્ન, અલૂટ બાળવાઢા વે માથા અને સુનંદ વગેરે પાર્ષદો, એ સઘઢાં ભગવાનની પાસે હાજર થયાં ॥૩૦॥૩૧॥ કિરીટ, બાઢુવંધ, મકરાકૃતિ કુંડલ, શ્રીવત્સ, કૌસ્તુભમણિ, કટિમેસલા, ઝમરના ગુંજારવાઢી વનમાલા અને વલ્લો ભગવાનનાં અંગોમાં શોભી રહ્યાં હતાં. એ વિરાટરૂપ ઉરુકમ ભગવાને એક પગલાંથી ચલિરાજાની પૃથ્વી ભરી લીધી, શરીરથી આકાશ

भरी लीधुं, हाथीथी दिशाओ भरी लीधो अने बीजां पगलांथी स्वर्ग लोकने भरी लीधो. बीजां पगलानेमाटे बलिराजानुं काई पण रह्युं नहि. पछी भगवाननो पग उंचे जतां महलोक, जनलोक अने तपलोकने मूर्कनि छेक सत्यलोकमुधी पहुँच्यो ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो वीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी कहेछे^१ -हे राजा ! भगवानना चरणारविंदने सत्यलोकमां आवेलुं जोईने ब्रह्मा के जेना स्थानकनी कांति भगवानना नखरूप चंद्रोथी झांखी पडी गई हती तथा जे पोते पण ए चंद्रोथी ठंकाई गया हता ते, मरीचि वगैरे ऋषिओ, सनत्कुमार वगैरे नैष्ठिक ब्रह्मचारीओ, योगिओ, वेद, उपवेद, नियम, यम, तर्क, इतिहास, शिक्षादिक वेदनां अंग, पुराण अने तेओनी

क्षितिं पदेकेन वलेविचक्रमे नभः शरीरेण दिशश्च चाहुभिः ॥ पदं द्वितीयं क्रमतस्त्रिविष्टपं न वै तृतीयाय तदीयमण्वपि ॥ उरु-
क्रमस्यांत्रिरुपर्युपर्यथो महर्जनार्यां तपसः परं गतः ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे विश्वरूपदर्शनं नाम
विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ सत्यं समीक्ष्याजभवो नखंदुभिर्हतस्वधामद्युतिरावृतोभ्यगात् ॥ मरी-
चिमिश्रा ऋषयो बृहद्भताः सनंदनाद्या नरेदेव योगिनः ॥ १ ॥ वेदोपवेदा नियमान्विता यमास्तर्कैतिहासांगपुराणसंहिताः ॥
ये चापरे योगसमीरदीपितज्ञानाग्निना रंधितकर्मकल्मषाः ॥ वर्वादिरे यत्स्मरणाभुभावतः स्वायंभुवं धाम गता अकर्मकम् ॥ २ ॥
अथांत्रये प्रोन्नमिताय विष्णोरुपाहरत् पद्मभवोऽर्हणोदकम् ॥ समर्च्य भक्त्याऽभ्यगुणाच्छुचिश्रवा यन्नाभिपंकैरुहसंभवः स्वयम्
॥ ३ ॥ धातुः कर्मंडलुजलं तदुरुक्रमस्य पादावनेजनपवित्रतया नरेन्द्र ॥ स्वर्धुन्यभृन्नभसि सा पतती निमार्ष्टि लोकत्रयं
भगवतो विशदेव कीर्तिः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

संहिताओ, तथा बीजाओ पण के जेओना कर्मदोष, योगरूपी वायुथी प्रदीप्त थएला ज्ञानरूप अग्निथी बळी गया छे तेओ सघळा भगवानना चर-
णनी पासे आब्या. ए सघळाओए, कर्मथी न मळे एवा ब्रह्मलोकने जेना स्मरणना प्रभावथी पोते पास्या छे ते भगवानना चरणने प्रणाम कच्या
॥ १ ॥ २ ॥ पछी पवित्र कीर्तिवाळा ब्रह्माए ए विष्णु के जेना नाभिकमलमांथी पोते उत्सन्न थया तेमना उंचा थएला चरणारविंदनुं जलथी पूजन
कच्युं अने पछी भक्तिपूर्वक स्तुति करी ॥ ३ ॥ हे राजा ! ब्रह्माना कर्मंडलुनुं जल के जे भगवाननुं चरण धोवानेलीधे पवित्र थयुं तेने आकाशमां-
थी पडतां 'गंगा' एवुं नाम मळ्युं छे. जाणे भगवाननी स्वच्छ कीर्तिज होय एवी ए गंगा त्रैलोक्यने पवित्र करेछे ॥ ४ ॥

१ आ एकवीशमा अध्यायमां विष्णुए लोकोमां बलिराजानी मोटाई प्रख्यात करवासारू, पगलां पूरां नहि थवाना निमित्तथी बलिराजाने बांध्यानी
कथा केहेवामां आवशे.

पछी पोताना विस्तारने शमावी लई पाछा प्रथमनी पेटे वामनरूपथी उमेल्ला पोताना स्वामी भगवाननुं पोतपोताना अनुचरसहित ब्रह्मादिक लोक-
पालोए पूजन कयुं ॥ ५ ॥ जल, नैवेद्य, माला, दिव्य चंदननां लेपन, सुगंधी धूप, दीप, शाल, अक्षत, फल, अंकुर, भगवानना पराक्रमना महि-
मानी निशानीवाळां स्तोत्रो, जयशब्द, नृत्य, वाजंत्र, गायन अने शंख तथा दुंदुभिना शब्दोथी भगवाननो सत्कार कय्यो ॥ ६ ॥ मनसरखा वे-
गवाळा रीछना राजा जांबवाने सर्व दिशाओमां भेरी वगाडीने भगवानना विजयरूपी महोत्सवने जाहेर कय्यो ॥ ८ ॥ यज्ञनी दीक्षावाळा पोताना
स्वामी बलिराजानी सघळी पृथ्वीने त्रण पगलानी कपट भरेली मांगणीथी हराई गएली जोई बहुज क्रोध पामेला दैत्यो बोलवा लाग्या के—‘आ
बटुक ब्राह्मण नथी पण मायावीओनो शिरोमणि विष्णु छे. ब्राह्मणना रूपथी गुप्त रहिने देवताओनुं कार्य करावा धारेछे ॥ ९ ॥ १० ॥ आ बटुकरूपी

ब्रह्मादयो लोकनाथाः स्वनाथाय समाहृताः ॥ सानुगा बलिमाजहुः संक्षिप्तात्मविभूतये ॥ ५ ॥ तोयैः समर्हणैः स्रग्भिर्दिव्यगंधानु-
लेपनैः ॥ धूपैर्दीपैः सुरभिर्भिराक्षतफलांकुरैः ॥ ६ ॥ स्तवैर्नैर्जयशब्दैश्च तद्दीर्यमहिमांकितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्च शंखदुंदुभि-
निःस्वनैः ॥ ७ ॥ जांबवानक्षराजस्तु भेरीशब्दैर्मनोजवः ॥ विजयं दिक्षु सर्वासु महोत्सवमघोषयत् ॥ ८ ॥ महीं सर्वां हतां
दृष्ट्वा त्रिपदव्याजयाञ्जया ॥ ऊचुः स्वभर्तुरसुरा दीक्षितस्यात्यमर्षिताः ॥ ९ ॥ न वा अयं ब्रह्मबंधुर्विष्णुर्मायाविनां वरः ॥ द्विजरूपप्र-
तिच्छन्नो देवकार्यं चिकीर्षति ॥ १० ॥ अनेन याचमानेन शत्रुणा बटुरूपिणा ॥ सर्वस्वं नो हतं भर्तुर्न्यस्तदंडस्य बर्हिषि ॥ ११ ॥
सत्यव्रतस्य सततं दीक्षितस्य विशेषतः ॥ नानृतं भाषितं शक्र्यं ब्रह्मण्यस्य दयावतः ॥ १२ ॥ तस्मादस्य वधो धर्मो भर्तुः शुश्रूषणं च
नः ॥ इत्याशुधानि जगद्बुर्बलेनुचराऽसुराः ॥ १३ ॥ ते सर्वे वामनं हंतुं शूलपद्मिशपाणयः ॥ अनिच्छतो बले राजन् प्राद्रवन् जात-
मन्यवः ॥ १४ ॥ तानभिद्रवतो दृष्ट्वा दितिजानीकपान्नप ॥ प्रहस्यानुचरा विष्णोः प्रत्यषेधन्नुदायुधाः ॥ १५ ॥

शत्रुए मागणी करीने आपणो स्वामी के जे यज्ञमां कोईने दंड नहि देवानो संकल्प करीने बेटेल छे तेनुं सर्वस्व हरी लीधुं ॥ ११ ॥ सत्य नियम
पाळनार, ब्राह्मणोने माननार, दयालु अने विशेषे करी यज्ञनी दीक्षावाळा आ आपणा स्वामी बलिराजाथी खोटुं तो बोली सकायज नहि ॥ १२ ॥
एटलामाटे आ बटुकने मारी नाखवोज योग्य छे अने एम करवाथी आपणे स्वामीनी सेवा करी गणाशे. ’ एम बोली बलिराजाना सेवक दै-
त्योए हथीयार उपाड्यां ॥ १३ ॥ क्रोधथी भराएला ते सघळा दैत्यो बलिराजानी मरजी विना पण त्रिशूल अने तरवार वगैरे हाथमां लईने
वामनजीने मारवा दोड्या ॥ १४ ॥ ए मोटा मोटा दैत्योने चडी आवता जोई हसीने भगवानना पार्षदोए पण सामां हथीयार उपाडी तेओ-
ने रोक्क्या ॥ १५ ॥

नंद, सुनंद, जय, विजय, प्रवल, बल, कुमुद, कुमुदाक्ष, विष्वक्मेन, गरुड, जयंत, श्रुतदेव, पुष्पदंत अने सात्वत ए सघळा दश हजार हाथीना जोरवाळा पार्यदो, दैत्योनी सेनाने मारवा लाग्या ॥ १६ ॥ १७ ॥ पोताना दैत्योने भगवानना पार्यदोना हाथथी मान्या जता जोइने शुक्राचार्यना शापने संभारता बलिराजाए ते कोधी दैत्योने वाच्या के—‘हे विप्रचिन्ति ! हे राहु ! हे नेमी ! मारी वात सांभळो, युद्ध करो मा. पाछा बळो. आ समय आपणुं भलुं करे एवो नथी ॥ १८ ॥ १९ ॥ जे काल सघळां प्राणीओने सुख-दुःख आपवामां मालेक छे ते कालनुं पुरुषार्थथी उल्लंघन करवाने कोई पण पुरुष समर्थ नथी ॥ २० ॥ जे काल, पेहेलां आपणने सुख देतो हतो अने देवताओने दुःख देतो हतो तेज समर्थ काल हमणां एथी उलटो वचेंछे ॥ २१ ॥ कोई पण पुरुष, बलथी, मंत्रिओनी सहायताथी, बुद्धिथी, किष्ठाओथी, मंत्रथी, औषधादिकथी के सामदानादिक उपा-

नंदः सुनंदोऽथ जयो विजयः प्रबलो बलः ॥ कुमुदः कुमुदाक्षश्च विष्वक्मेनः पतत्रिराद ॥ १६ ॥ जयंतः श्रुतदेवश्च पुष्पदंतोऽथ सात्वतः ॥ सर्वे नागायुतप्राणाश्चमूने जघुरासुरीम् ॥ १७ ॥ हन्यमानान् स्वकान् दृष्ट्वा पुरुषानुचरैर्वलिः ॥ वारयामास संरब्धान् काव्यथापमनुस्मरन् ॥ १८ ॥ हे विप्रचिन्ते हे राहो हे नेमे श्रूयतां वचः ॥ मायुद्धयत् निर्वर्तध्वं न नः कालेयमर्थकृत् ॥ १९ ॥ यः प्रभुः सर्वभूतानां सुखदुःखोपपत्तये ॥ तं नातिवर्तितुं दैत्याः पौरुषैरीश्वरः पुमान् ॥ २० ॥ यो नो भवाय प्रागासीदभवाय दिवौकसाम् ॥ स एव भगवानद्य वर्तते तद्विपर्ययम् ॥ २१ ॥ बलेन सचिवैर्बुद्ध्या दुर्गेर्मन्त्रौषधादिभिः ॥ सामादिभिरुपायैश्च कालं नात्येति वै जनः ॥ २२ ॥ भवद्भिर्निजिता ह्येते बहुशोऽनुचरा हरेः ॥ दैवेनर्द्धैस्त एवाद्य युधि जित्वा नंदति नः ॥ २३ ॥ एतान्वयं विजेष्यामो यदि देवं प्रसीदति ॥ तस्मात्कालं प्रतीक्षध्वं यो नोऽर्थत्वाय कल्पते ॥ २४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ पत्युर्निगदितं श्रुत्वा दैत्य-दानवयूथपाः ॥ रसां निविविश्च राजन् विष्णुपार्यदताडिताः ॥ २५ ॥ अथ तार्क्ष्यसुतो ज्ञात्वा विराट्प्रभुचिकीर्षितम् ॥ बन्धवारुणैः पार्षैर्वलिं सौत्येऽहनि क्रतौ ॥ २६ ॥

योथी कालनुं उल्लंघन करी शकतो नथी ॥ २२ ॥ ज्यारे तमोने काल अनुकूल हतो त्यारे तमोए आ विष्णुना अनुचरोने घणी घणी वार जीती ली-घा हता, तेज विष्णुना अनुचरो आज आपणने युद्धमां जीती लईने गर्जना करेछे ॥ २३ ॥ ज्यारे दैव अनुकूल थरो त्यारे वळी आपणे एओने जी-तशुं. माटे जे काल आपणने अनुकूल थाय ते कालनी वाट जुओ’ ॥ २४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—भगवानना पार्यदोए मारेला दैत्य अने दानवोना यूथपतिओ पोताना स्वामी बलिराजानुं बोलवुं सांभळी पातालमां पेदी गया ॥ २५ ॥ पछी गरुडजीए पोताना स्वामी भगवाननी इच्छा जाणी लईने यज्ञमां सोमबल्ली खांडवाने दिवसे वरुणपाशथी बलिराजाने बांध्यो ॥ २६ ॥

મોટી શક્તિવાળા ભગવાને બલિરાજાને બાંધતાં આકાશ, પૃથ્વી તથા સઘડી દિશાઓમાં મોટો હાહાકાર થઈ રહ્યો ॥ ૨૭ ॥ વરુણપાશથી બંધાયા છતાં અને લક્ષ્મી ગયા છતાં પણ જેની બુદ્ધિ સ્થિર રહી છે એવા એ મોટી કીર્તિવાળા બલિરાજાને વામનજી ભગવાને કહ્યું કે—‘હે અસુર ! તને મને ત્રણ પગલાં ધરતી આપી છે તેમાં બે પગલામાં સઘડી ધરતી આવી ગઈ. હવે ત્રીજું પગલું દે ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ જેટલામાં સૂર્ય પોતાની કિરણોથી પ્રકાશ કરે છે, જેટલામાં નક્ષત્રો સહિત ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે છે, ને જેટલામાં વરસાદ વરષે છે તેટલી પૃથ્વી તારી હતી [તે તો બે પગલામાં આવી ગઈ] ॥ ૩૦ ॥ તું જોય છે એવી રીતે તારી મિલકતરૂપ પૃથ્વી એક પગલાથી મેં ભરી લીધી, આકાશ અને દિશાઓને દેહથી ભરી લીધાં અને સ્વર્ગલોકને બીજા પ-ગલાથી ભરી લીધો ॥ ૩૧ ॥ તું કબુલ કરેલું આપી શક્યો નહિ તેથી તારો નરકમાં વાસ થયો જોડાઈ અને એ વાતમાં તારા ગુરુની પણ સંમતિ છે

હાહાકારો મહાનાસીદ્ધોદસ્યોઃ સર્વતોદિશમ્ ॥ ગૃહ્યમાણેઽસુરપતૌ વિષ્ણુના પ્રભવિષ્ણુના ॥ ૨૭ ॥ તે તંત્ર વારુણૈઃ પાશૈર્ભગવાના-
હ વામનઃ ॥ નષ્ટશ્રયં સ્થિરપ્રજ્ઞસુદારણ્યસં નૃપ ॥ ૨૮ ॥ પદાનિ ત્રીણિ દત્તાનિ શ્રૂમેર્મહ્યં ત્વયાઽસુર ॥ દ્વાભ્યાં ક્રાંતા મહી સર્વા
તૃતીયમુપકલ્પય ॥ ૨૯ ॥ યાવત્તપત્યસૌ ગોભિર્યોવદિંદુઃ સહોદુભિઃ ॥ યાવદ્વર્ષતિ પર્જન્યસ્તાવતી શ્રૂરિયં તવ ॥ ૩૦ ॥ પર્વકેન
મયાક્રાંતો શૂર્લોકઃ સ્વં દિશસ્તનોઃ ॥ સ્વર્લોકસ્તુ દ્વિતીયેન પર્યતસ્તે સ્વામાભના ॥ ૩૧ ॥ પ્રતિશ્રુતમદાતુસ્તે નિરયે વાસ ઇષ્યતે ॥
વિશ ત્વં નિરયં તસ્માદુરુણા ચાનુમોદિતઃ ॥ ૩૨ ॥ વૃથામનોરથસ્તસ્ય દૂરે સ્વર્ગઃ પ્રતિશ્રુતસ્યાદાનેન યોઽર્થિનં વિપ્રલં-
ભતે ॥ ૩૩ ॥ વિપ્રલબ્ધો દદામીતિ ત્વયાઽહં ચાદયમાનિના ॥ તદ્વ્યલીકફલં મુંક્ષ્વ નિરયં કતિચિત્સમાઃ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ઇતિ શ્રી-
ભાગવતે મહાપુરાણે અષ્ટમસ્કંધે બલિનિઘ્રહો નામૈકવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૧ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં વિપ્રકૃતો રાજન્ ચલિર્ભ-
ગવતાઽસુરઃ ॥ બિઘ્નમાનોઽપ્યભિન્નાત્મા પ્રત્યાહાવિક્લવં વચઃ ॥ ૧ ॥

માટે તું નરકમાં જા ॥ ૩૨ ॥ જે પુરુષ પોતે કબુલ કરેલું નહિ આપીને માગણને ઠગે છે તેના સઘડા મનોરથ વૃથા છે અને સ્વર્ગ દૂર રહેતાં તે પુરુષ નરકમાં જ પડે છે ॥ ૩૩ ॥ તું કે જે ધનવાનપણનું અભિમાન ધરાવે છે તેણે ‘આપીશ’ એમ કહીને મને ઠગ્યો છે, માટે તું કેટલાંક વર્ષ સુધી તે મિથ્યા વચનના ફલરૂપ નરકને ભોગવ’ ॥ ૩૪ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના અષ્ટમસ્કંધનો એકવીંશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૨૧ ॥ શુકદેવજી કેહે છે’ -- એ-
પ્રમાણે ભગવાને દુઃખી કરેલો અને ધીરજથી ચલાયમાન કરાતાં છતાં પણ નહિ ચલાયમાન થતો બલિરાજા આ પ્રમાણે દૃઢતા ભરેલું વચન બોલ્યો ॥ ૧ ॥

૧ આ બાવીંશમા અધ્યાયમાં ભગવાને પ્રસન્ન થઈને વરદાન આપતાં બલિરાજાને સુતલ પાતાલમાં મોકલ્યો અને તેટલો અનુગ્રહ પણ ઓછો માનીને ભગવાન તેના દ્વારપાલ થયા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

बलिराजा केहेछे.—हे मोटी कीर्त्तिवाळा ! हे देवताओंमां श्रेष्ठ ! में जे कबुल कच्युं छे तेमां हुं जरा पण फच्यो नथी. कपट तो तमे कच्युं छे, केम के वामन रूपथी मागीने बीजां रूपथी तमे पृथ्वीने भरी लीघी. तोपण मारा बोलवाने तमे जो खोटुं मानता हो तो ते हुं साचुं करी आपुंछुं. मारा बोलवामां ठगाई आवेज नहि. व्रीजुं फगलुं मारा माथा उपर मूको. [मिलकत लईने तमे बे पगलां पूरां मान्यां तो ते करतां मारा माथानी कींमत वधारे छे; केम के नाणा करतां नाणावाळो अधिक छे.] ॥ २ ॥ हुं पदभ्रष्ट थया छतां पण खोटा बोलवाथी तथा अपकीर्त्तिथी जेवो बीउंछुं तेवो नरकथी, पाशबंधनथी, अपार दुःखथी, धनसंबंधी कष्टथी के तमे करेला दंडथी पण वीतो नथी ॥ ३ ॥ महात्माओंना हाथथी पुरुषोने दंड मळे एतो अत्यंत वखाणवा योग्य छे एम मानुंछुं; केम के एवो दंड मा, बाप, भाई के कोई संबंधीओ पण आपतां नथी ॥ ४ ॥ तमे, अमो असुर लोकोना परोक्ष रीते कल्याण करनारज छो, केम के अमो के जेओ अनेक प्रकारना मदेथी अंध छिये तेओने पदभ्रष्ट करीने अमारी आंख उघाडो छो ॥ ५ ॥

बलिरुवाच ॥ ॥ यद्युत्तमश्लोक भवान् ममेरितं वचो व्यलीकं सुरवर्यं मन्यते ॥ करोम्यृतं तन्न भवेत्सलंभनं पदं तृतीयं कुरु शीर्ष्णि मे निजम् ॥ २ ॥ विभेमि नाहं निरयात्पदच्युतो न पाशबंधाद्व्यसनादुरत्ययात् ॥ नैवार्थकृच्छ्राद्भवतो विनिग्रहादसाधुवादाद्भू- शमुद्धिजे यथा ॥ ३ ॥ पुंसां श्लाघ्यतरं मन्ये दंडमहत्तमार्पितम् ॥ यं न माता पिता भ्राता सुहृदश्चादिशंति हि ॥ ४ ॥ त्वं नून- मसुराणां नः परोक्ष्यः परमो गुरुः ॥ यो नोऽनेकमदाधानां विभ्रंशं चक्षुरादिशत् ॥ ५ ॥ यस्मिन्वैरावुबंधेन रूढेन विबुधेतराः ॥ बहवो लेभिरे सिद्धिं यामुद्देकांतयोगिनः ॥ ६ ॥ तेनाहं निग्रहीतोऽस्मि भवता भूरिकर्मणा ॥ बद्धश्च वारुणैः पार्श्वैर्नातिव्रीडे न च व्यथो ॥ ७ ॥ पितामहो मे भवदीयसंमतः प्रह्लाद आविष्कृतसाधुवादः ॥ भवद्विपक्षेण विचित्रवैशसं संप्रापितस्त्वत्परमः स्वपित्रा ॥ ८ ॥ किमात्म- नाज्जेन जहाति योजतः किं रिक्थहरैः स्वजनारूपदस्युभिः ॥ किं जायया संसृतिहेतुभूतया मर्त्यस्य गेहैः किमिहायुषो व्ययः ॥ ९ ॥

खरा योगीओ जे सिद्धिने पामेछे ते सिद्धिने घणा दैत्यो जे आपनी साथे दूट वैरनो संबंध राखीने पामी गया छे ते मोटां कर्म करनारा आपे मने शिक्षा करी अने वरुणपाशथी बांध्यो तेमां हुं लजातो नथी के मनसां दुःख पण धरतो नथी ॥ ६ ॥ ७ ॥ आपे मने आपना भक्त प्रह्लादजीनो पौत्र समजी आ अनुग्रहरूप दंड कच्यो छे; बाकी हुं तो अनुग्रहहुं पात्र नथी. आपना भक्तोंमां मान पामेला अने सारी बातोने प्रकट करनारा मारा दादा प्रह्ला- दजीने आपनी भक्ति करता जाणी आपना शत्रु तेमना पिता हिरण्यकशिपुए अनेक प्रकारनां दुःख दीयां तोपण तेमणे विचार कच्यो के आ देह के जे छेछी वारे छोडी देनार छे तेहुं शुं प्रयोजन छे ? सगां-संबंधीरूप चोर के जेओ छेछी वारे सर्वस्वहुं हरण करेछे तेओमां शुं बलवानुं छे ? जन्म-मरणना फेरामां कारणरूप थती स्त्रीमां शो सार छे ? अने घर के जेथी केवल लोकोनां आयुष्यनो नाशज थायछे तेमां रेहेवाथी शो लाभ छे ? ॥ ८ ॥ ९ ॥

हे देव ! एप्रमाणे निश्चय करी ए महात्मा अने अगाध ज्ञानवाळा अमारा दादा प्रहादजी लोकोना प्रसंगी भय पामीने आप के जे दैत्योना पक्षने तोडनार छो तेमना निर्भय चरणारविंदने शरणे आव्या हता ॥ १० ॥ जे लक्ष्मीथी अक्कड थयेलो पुरुष कालनी पासे रहेनारां पोताना जीवितने अध्रुव जाणतो नथी ते लक्ष्मीनो बलात्कारथी त्याग कारावीने मने पण आप के जे उपरना देखवमां अमारा शत्रु पण वास्तविक रीते मित्र छो तेना चरणारविंदनी पासे ए प्रहादजीतुं महाभाग्यज लई आव्युं छे ॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे परीक्षित राजा ! एप्रमाणे बलिराजा बोलेछे त्यां भगवानना परमभक्त अने उदय पामेला पूर्णचंद्रना जेवा सुखदायी प्रहादजी आव्या ॥ १२ ॥ अत्यंत शोभता, कमलसरखां मोटां नेत्रवाळा, उंचा, पीळां वस्त्रने धरनार, द्याम कांतिवाळा, लांबा हाथवाळा अने परम सौभाग्यवान् ए पोताना दादाने बलिराजाए दीठा ॥ १३ ॥ वरुणपाशथी

इत्थं स निश्चित्य पितामहो महानगाधवीथो भवतः पादपद्मम् ॥ ध्रुवं प्रपेदे ह्यकुतोभयं जनार्दीतः स्वपक्षपणस्य सत्तम ॥ १० ॥
 अथाहमप्यात्मरिपोस्तवांतिकं दैवेन नीतः प्रसभं त्याजितश्रीः ॥ इदं कृतांततिकवर्ति जीवितं ययाऽध्रुवं स्तब्धमतिर्न बुद्ध्यते ॥ ११ ॥
 श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तस्येत्यं भाषमाणस्य प्रहादो भगवत्प्रियः ॥ आजगाम कुरुश्रेष्ठ राकापतिरिवोत्थितः ॥ १२ ॥ तस्मिंदसेनः
 स्वपितामहं श्रिया विराजमानं नल्लिनायतेक्षणम् ॥ प्रांशुं पिशंगांवरमंजनत्विषं प्रलंबबाहुं सुभगं समैक्षत ॥ १३ ॥ तस्मै बलिर्वा-
 रुणपाशयंत्रितः समर्हणं नोपजहार पूर्ववत् ॥ ननाम मूर्ध्नाऽश्रुविलोलोचनः सत्रीडनीचीनमुखो वभ्रुव ह ॥ १४ ॥ स तत्र हासी-
 नमुदीक्ष्य सत्पतिं सुनंदनंदाद्यनुगैरुपासितम् ॥ उपेत्य भूमौ शिरसा महामना ननाम मूर्ध्नां पुलकाश्रुबिह्वलः ॥ १५ ॥ ॥ प्रह्लाद
 उवाच ॥ ॥ त्वयैव दत्तं पदमैद्रमूर्जितं हतं तदेवाद्य तथैव शोभनम् ॥ मन्ये महानस्य कृतो ह्यनुग्रहो विभ्रंशितो यच्छ्रिय
 आत्ममोहनात् ॥ १६ ॥

बंधाएलो बलिराजा पूर्वनी पेठे तेमनुं पूजन नहि करी शकतां केवल मस्तकथी नम्यो अने पोते करेला अहंकार वगैरे अपराधनुं स्मरण आववाथी लाजनेलीधे मोहुं नीबुं करी रह्यो तथा नेत्रमां आंसु भराई आव्यां ॥ १४ ॥ त्यां बीराजता अने सुनंद तथा नंद वंगरे पार्षदोए सेवेला भगवानने जोई उदार मनवाळा प्रहादजीए तेमनी पासे आवीने पृथ्वी उपर मस्तक नमात्री प्रणाम कऱ्या अने बलिराजा उपर अनुग्रह करेलो जोईने प्रहादजीनां रूवाडां उभां थई गयां तथा आनंदनेलीधे आंसु आव्यां ॥ १५ ॥ प्रहादजी भगवानने केहेछे.— आ बलिराजाने समृद्धिथी भरेलुं जे इन्द्रपद आपे आप्युं हतुं ते आज आपेंज पाछुं हरी लीधुं ए सारूज कऱ्युं छे. लक्ष्मीरूप महामोहमांथी आ मारा पौत्रने आपे छोडाव्यो ए एना उपर मोटो अनुग्रह कऱ्यो एम मातुंछुं ॥ १६ ॥

जेथी विद्वान् पुरुषने पण मोह धायछे एवी लक्ष्मी ज्यामुधी होय त्यांमुधी कयो पुरुष पोताना स्वरूपने बराबर जाणी शके ? माटे एवी कृपा करनार, जगतना ईश्वर अने सर्व लोकना साक्षी आप नारायणने हुं प्रणाम करूंछुं ॥ १७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे परीक्षित राजा ! पक्षी हाथ जोडी उभेला ते प्रह्लादजी सांळभतां भगवानने कांईक केहेवामाटे ब्रह्मा तैयार थया हता [पण ते समयमां बलिराजानी स्त्री विंध्यावलिने जो-लवा तैयार थएली जोई तेनुं मान राखवा चुप थई गया.] त्यां सती विंध्यावलि के जे पोताना पतिने बंधाएलो जोई भयथी बिहल धती नीचुं मोडुं करी हाथ जोडीने उभी हती ते भगवानने प्रणाम करी बोली ॥ १८ ॥ १९ ॥ विंध्यावलि केहेछे.— पोतानी क्रीडानेमारू आ त्रैलोक्य तमेज कयुंछे, तेमां हे ईश्वर ! बीजा कुबुद्धि अने निर्लज्ज पुरुषां मफतनुं पोतातुं स्वामित्व मानेछे. त्रैलोक्यना कर्त्ता, पालक अने संहार करनार तमेज छो अने बीजा पुरुषोने ‘अमे स्वतंत्र छिये’ एवी मात्र वात करवानो अधिकार पण तमेज आपेलो छे माटे बीजा कोई तमने आपे ए वात असं-

यया हि विद्वानपि मुह्यते यतस्तत्को विचष्टे गतिमात्मनो यथा ॥ तस्मै नमस्ते जगदीश्वराय नारायणायाखिललोकसाक्षिणे ॥ १७ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तस्यानुशृण्वतो राजन् प्रह्लादस्य कृतांजलेः ॥ हिरण्यगर्भो भगवानुवाच मधुसूदनम् ॥ १८ ॥ बद्धं वीक्ष्य
पतिं साध्वी तत्पत्नी भयविह्वला ॥ प्रांजलिः प्रणतोपेन्द्रं च भाषेऽवाङ्मुखी नृप ॥ १९ ॥ ॥ विंध्यावलिरुवाच ॥ ॥ क्रीडार्थमात्मन
इदं त्रिजगत्कृतं ते स्वाम्यं तु तत्र कुपियोऽपर ईश कुर्युः ॥ कर्तुः प्रभोस्तव किमस्य त आवहंति त्यक्तहियस्त्वदवरोपितकर्तृवादाः
॥ २० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ भूतभावन भूतेश देवदेव जगन्मय ॥ मुंचैनं हतसर्वस्वं नायमर्हति निग्रहम् ॥ २१ ॥ कृत्स्ना तेऽनेन
दत्ता भूलोकाः कर्माजिताश्च ये ॥ निवेदितं च सर्वस्वमात्मा विह्वलया धिया ॥ २२ ॥

भवितज छे, केम के सघळुं तमारू पोतातुंज छे. [त्रण लोक हुं आपी चुक्यो तो हवे त्रीजुं पगळुं पुरूं करवानेमाटे देहनुं अर्पण करी मारी प्रतिज्ञाने हुं साची करूं एम, देहादिक उपर मालेकी जणावीने बोलतो आ मारो स्वामी कुबुद्धि अने निर्लज्ज छे; केम के तमेज सर्वना मालेक छो. माटे केवल कृपा करीने आ मंदबुद्धिवाळाने छोडी तेनुं पालन करे.] ॥ २० ॥ विंध्यावलि बोली रह्या पक्षी ब्रह्मा बोल्या के.— हे लोकोना पालक ! हे लोकोना स्वामी ! हे देवना देव ! हे विश्वरूप ! आ बलिराजा के जेनुं सर्वस्व तमे हरी लीधुं तेने छोडी मेलो; केम के आ बलिराजा हवे दंडने योग्य नथी ॥ २१ ॥ सघळी पृथ्वी, अने पोताना कर्मथी मेळवेला लोकोरूपी सर्वस्व आ बलिराजाए आपने निवेदन करी दीधुं अने पोतानो देह पण दड बुद्धिथी आपी दीधो ॥ २२ ॥

પવિત્ર બુદ્ધિનો પુરુષ, ધોના પુંલડાથી પળ આપના ચરણની પ્રેમસહિત પૂજા કરે તો તેને પળ ઉત્તમ ગતિ મળેછે ત્યારે મનમાં કાંઈ પણ લેવડ નહિ લાવતાં જેણે આલ્ખા ત્રૈલોક્યનું અર્પણ કર્યું તેને પીડા કેમજ થવી જોઈએ ? ॥ ૨૩ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે. — હે બ્રહ્મા ! હું જેના ઉપર અનુગ્રહ કરવા ધારું તેને જો ધનનો મદ હોય તો તેના ધનને હરી લઉંછું. કેમ કે ધનના મદથી અઢ્ઢ રહેનારો પુરુષ બીજા લોકોની અને મારી પળ અવજ્ઞા કરેછે ॥ ૨૪ ॥ પોતાનાં કર્મોથી અનેક યોનિઓમાં જન્મ લેતો આ પરતંત્ર જીવ કોઈ વખતે પુરુષનો અવતાર પામેછે તો તે અવતારમાં જન્મ, કર્મ, અવસ્થા, રૂપ, વિદ્યા, ऐश्वर्य અને ધન વગેરેની જો એને ગર્વ ન થાય તો તે મારો અનુગ્રહ છે એમ સમજવું ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ જે મારો સ્વરો ભક્ત હોય તે પુરુષ, અભિમાન અને અઢ્ઢહણના કારણરૂપ અને સર્વ કલ્યાણના શત્રુરૂપ ઉપર કહેલાં ધન વગેરે પોતાની પાસે હોય તોપણ તેથી મોહ પામે નહિ. એવા ભક્તને મા-

યતપાદયોરશઠધીઃ સલિલં પ્રદાય દૂર્વાકુરૈરપિ વિધાય સતીં સપર્યામ્ ॥ અન્યુત્તમાં ગતિમસૌ ભજતે ત્રિલોકીં દાશ્વાનવિક્રમનાઃ
કથમાર્તિમૃચ્છેત્ ॥ ૨૩ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ બ્રહ્મન્ યમનુલ્હામિ તદ્વિશો વિદ્યુનોમ્યહમ્ ॥ યન્મદઃ પુરુષઃ સ્તબ્ધો લોકં
માં ચાવમન્યતે ॥ ૨૪ ॥ યદા કદાચિજીવાલ્મા સંસરન્નિજકર્મભિઃ ॥ નાનાયોનિષ્વનીશોઽયં પૌરુષીં ગતિમાવ્રજેત્ ॥ ૨૫ ॥ જન્મ-
કર્મવયોરૂપવિદ્યૈશ્વર્યધનાદિભિઃ ॥ યદસ્ય ન ભવેત્સંભસ્તત્રાયં મદનુગ્રહઃ ॥ ૨૬ ॥ માનસંભિમિત્તાનાં જન્માદીનાં સંમંતતઃ ॥
સર્વશ્રેયઃપ્રતીપાનાં હંત મુહ્યન્ન મત્પરઃ ॥ ૨૭ ॥ એષ દાનવદૈત્યાનામગ્રણીઃ કીર્તિવર્ધનઃ ॥ અજૈવીદજયાં માયાં સીદન્નપિ ન મુહ્ય-
તિ ॥ ૨૮ ॥ ક્ષીણરિક્થશ્રુતઃ સ્થાનાત્ શિસો વદ્ધશ્ચ શત્રુભિઃ ॥ જ્ઞાતિભિશ્ચ પરિત્યક્તો યાતનામનુયાપિતઃ ॥ ૨૯ ॥ ગુરુણા ભસ્મિતઃ
શસો જહૌ સત્યં ન સુવ્રતઃ ॥ છલૈરુક્તો મયા ધર્મો નાયં ત્યજતિ સત્યવાક્ ॥ ૩૦ ॥ એષ મે પ્રાપિતઃ સ્થાનં દુપ્રાપમમરૈરપિ ॥ મા-
વર્ણેન્તરસ્યાયં ભવિતેદ્રો મદાશ્રયઃ ॥ ૩૧ ॥

રી ઇચ્છાથી સંપત્તિ પળ આપુંછું અને અભક્ત હોય તેને ધનાદિકથી મોહ થાયછે માટે તેની પાસેથી ધન હરી લેવારૂપજ અનુગ્રહ કરુંછું ॥ ૨૭ ॥
દાનવ અને દૈત્યોમાં અગ્રણી અને તેઓની કીર્તિ વધારનાર આ બલિરાજા, કોઈથી જીતાય નહિ એવી મારી માયાને જીતી ચુક્યો; કેમ કે આવી
રીતે મુંઝવ્યો તોપણ મુંઝાતો નથી ॥ ૨૮ ॥ ધન ગયું, સ્થાનથી અટક થયો, શત્રુઓના હાથથી વંધાયો, તિરસ્કાર પામ્યો, જ્ઞાતિઓએ છોડી દીધો, વે-
દના પામ્યો, ગુરુતરફથી તિરસ્કારસહિત શાપ જલ્દયો અને મેં પળ કેટલાંક છલનાં વચન કહ્યાં તોપણ સત્યવક્તા અને સારા નિયમ પાલનારા આ
બલિરાજાએ પોતાનો સદ્ધર્મ છોડ્યો નહિ [માટે એ મારી માયાને જીતી ચુક્યો છે] ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ દેવતાઓને પળ ન મળે એવું સ્થાન હું એને આપુંછું.
સાવર્ણિ નામના આઠમા મન્વંતરમાં એ ઇંદ્રની પદવી પામશે અને હું તેનું પાલન કરીશ ॥ ૩૧ ॥

त्यांसुधी विश्वकर्माए वनावेला सुतल पातालमां रेहेशे के ज्यां रेहेनाराओने मारी कृपादृष्टिथी आधि, व्याधि, परिश्रम, आलस्य के परामत्र वगोरे हरकतो थती नथी ॥ ३२ ॥ हे मोटा राजा बलि ! तुं तारा ज्ञातिओने साथे लई सुतल पाताल के जेने देवताओ पण मांगेछे त्यां जा. तारूं कल्याण थशे ॥ ३३ ॥ लोकपाल देवताओ पण तारो परामत्र नहि करे ल्यारे बीजाओनुं तो शुंज केहेवुं ? जे दैत्यो तारी आज्ञाहुं उछेघन करशे तेओने मारूं चक्र मारी नाखशे ॥ ३४ ॥ हे वीर ! त्यां हुं तारी, तारा अनुचरोनी अने तारी सुखमामग्रीनी सर्व प्रकारथी रक्षा करीश. त्यां हुं तारी पासेज रहीश तेथी तने निरंतर मारां दर्शन थशे ॥ ३५ ॥ त्यां रेहेतां दानव अने दैत्योना संगथी जे कांई तारी असुरजातने मळती देव छे ते पण मारो प्रभाव जोईने तुरत ओछी थतां अंते साव मटी जशे ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो बावीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २२ ॥ शुक्रदेवजी

तावत्सुतलमध्यास्तां विश्वकर्मविनिर्मितम् ॥ यन्नाथयो व्याथयश्च क्लमस्तं द्राणराभवः ॥ नोपसर्गा निवसतां संभवन्ति ममेक्षया ॥ ३२ ॥ इंद्रसेन महाराज याहि भो भद्रमस्तु ते ॥ सुतलं स्वर्गिभिः प्रार्थ्यं ज्ञातिभिः परिवारितः ॥ ३३ ॥ न त्वामभिविष्यन्ति लोकेशाः किमुतापरे ॥ त्वच्छासनातिगान्दैत्यान् चक्रं मे सूदयिष्यति ॥ ३४ ॥ रक्षिष्ये सर्वतोऽहं त्वां सानुगं सपरिच्छदम् ॥ सदा सन्निहितं वीर तत्र मां दक्ष्यते भवान् ॥ ३५ ॥ तत्र दानवदैत्यानां संगत्ते भाव आसुरः ॥ दृष्ट्वा मदनुभावं वै सद्यः कुंडो विनश्यति ॥ ३६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे बलिवामनसंवादो नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्तवंतं पुरुषं पुरातनं महानुभावोऽखिलसाधुसंमतः ॥ वद्धांजलिर्वीर्यकलाकुलेश्वरो भक्त्युद्गूलो गद्गदया गिराऽब्रवीत् ॥ १ ॥ बलिरुवाच ॥ अहो प्रणामाय कृतः समुद्यमः प्रपन्नभक्तार्थविधौ समाहितः ॥ यल्लोकपालैस्त्वदनुग्रहोऽमरैरलब्धपूर्वोऽपसदेऽसुरेऽर्पितः ॥ २ ॥

केहेछे' - एप्रमाणे पुराण पुरुष भगवाननां वचन सांभळी भक्तिथी उत्कंठित थएलो, मोटा प्रभाववाळो, सर्व साधुओमां मान पांमेलो अने आंसुनां टीपांथी व्याकुल नेत्रवाळो बलिराजा हाथ जोडी [आ प्रमाणे] बोल्यो ॥ १ ॥ बलिराजा केहेछे - अहो !! आपने प्रणाम करवानेमाटे करेलो उद्यमज शरणगत भक्तना मनोरथ पूरा करवामां तैयार रहेछे के जे उद्यमे, लोकपाल देवताओने पूर्वे नहि मळेले तमारो अनुग्रह आ नीच असुरने [मने] मेळवी आप्योछे. [में आपने बराबर प्रणाम पण नहि करतां केवल प्रणामनेमाटे उद्यमज कच्यो हतो तो तेणे पण आपनो अलभ्य अनुग्रह मेळवी आप्यो माटे आपने प्रणाम करवानो प्रभाव आश्चर्यरूप होय एमां तो शुंज केहेवुं ?] ॥ २ ॥

१ आ त्रेवीशमा अध्यायमां बलिराजा पोटाना दादासहित सुतल पातालमां जतां इंद्रे वामनजीना प्रभावथी स्वर्गनुं राज्य पांमी पाछो पेहेलां जेबोज आनंद करवा मांढ्यो, ए कथा केहेवामां आबशे.

शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे भगवानने कही, तथा ब्रह्मा अने सदाशिवने प्रणाम करी राजी थालो अने भगवाने बंधनमांथी छोडेलो बलिराजा दैत्योनी साथे सुतल पातालमां गयो ॥ ३ ॥ ए प्रकारे इंद्रने स्वर्ग मेळवी दुई अदितिनो मनोरथ पूर्ण करी उर्पेद्र थईने वामनजी सघळा जगतुं पालन करवा लाग्या ॥ ४ ॥ पोताना वंशनी स्थिति राखनार पौत्र बलिराजाने बंधनमांथी छूटेलो अने भगवाननो अनुग्रह पामेलो जोई भक्ति-शी नम्र थएला प्रह्लादजी [आप्रमाणे] बोल्या ॥ ५ ॥ प्रह्लादजी केहेछे.— जेओने सधळुं जगतुं नमेछे एवा ब्रह्मादिक पण जेना चरणारविंदमां नमेछे ते आप, असो असुर लोकोना कोटवाळ थया. आवो अनुग्रह ब्रह्मा, लक्ष्मी के सदाशिवने पण मळ्यो नथी ल्यारे बीजाओने तो क्यांजीज मळ्यो होय !! ॥ ६ ॥ हे शरण आपनार ! ब्रह्मादिक देवताओ पण आपना चरणकमलना रसुं घणा कालसुधी सेवन करवानेलीधे मोटां ऐश्वर्य भोगवेछे, ल्यारे अमे के जेओ दुराचार तथा उग्र जातिना छिये अने तमारा चरणकमलनुं निरंतर सेवन करनार पण नथी तेओने आपनी

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा हरिमानम्य ब्रह्माणं सभवं ततः ॥ विवेश सुतलं प्रीतो बलिमुक्तः सहासुरैः ॥ ३ ॥ एवमिंद्राय भगवान् प्रत्यानीय त्रिविष्टपम् ॥ पूरयित्वाऽदितेः काममथासत्सकलं जगत् ॥ ४ ॥ लब्धप्रसादं निर्मुक्तं पुत्रं वंशधरं बलिम् ॥ निशाम्य भक्तिप्रवणः प्रह्लाद इदमब्रवीत् ॥ ५ ॥ नेमं विरिंचो लभते प्रसादं न श्रीर्न शर्वः किमुतापरे ते ॥ यन्नोऽसुराणामसि दुर्गपालो विश्वामिवंदैरपि वंदितांघ्रिः ॥ ६ ॥ यत्पादपद्ममकरंदनिषेवणेन ब्रह्मादयः शरणदाश्रुवते विभूतीः ॥ कस्मादयं कुसृतयः खलयोनयस्ते दाक्षिण्यदृष्टिपदवीं भवतः प्रणीताः ॥ ७ ॥ चित्रं तवेहितमहोऽमितयोगमायालीलाविसृष्टभुवनस्य विशारदस्य ॥ सर्वालिनः समदृशो विषमः स्वभावो भक्ताप्रियो यदसि कल्पतरुस्वभावः ॥ ८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वत्स प्रह्लाद भद्रं ते प्रयाहि सुतलालयम् ॥ मोदमानः स्वपौत्रेण ज्ञातीनां सुखमावह ॥ ९ ॥ ॥

कृपादृष्टि, जेवी पूरी सेवाथी मळे तेवी मळी तेनुं कारण शुं हशे ए समजातुं नथी ॥ ७ ॥ आप के जे अपार योगमायांनी लीलाथी अखिल ब्रह्मांडने स्रजनार अने सर्वज्ञ छो तेमनुं चरित्र बहुज विचित्र छे ! ! केम के आप सर्वना आत्मा अने समदृष्टिवाळा छतां भक्तो उपर वधारे प्रेम राखवानो आपनो विषम स्वभाव जणायछे. अथवा भक्तो उपर प्रेम राखवामां कांई विषम पण स्वभाव कही शकाय एम नथी; केम के तमारो कल्पवृक्षना जेवो स्वभाव छे. कल्पवृक्ष जोके पोताना आश्रितोनोज मनोरथ पूरेछे तोपण ते विषम गणातो नथी ए दृष्टांत आपने पण संभवेछे ॥ ८ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हे पुत्र ! तमारूं कल्याण थारो. तमारा पौत्रनी साथे राजी थईने सुतल पातालमां तमे जाओ अने ज्ञातिओने सुख आपजो ॥ ९ ॥

त्वां हुं हाथमां गदा राखीने चोकी करीश तेनां तमने रोज दर्शन थशे अने मारा दर्शनना मोटा आनंदथी कर्मनां बंधनो मटी जशे ॥ १० ॥ शु-
कदेवजी केहेछे.— बलिराजासहित प्रह्लादजीए हाथ जोडीने निर्मल बुद्धिथी ए भगवाननी आज्ञाने स्वीकारी माथे चडावी ॥ ११ ॥ सर्व दैत्योनी
अधिपति बलिराजा, भगवानने प्रदक्षिणा करी, प्रणाम करी तथा रजा लई प्रह्लादजीनी साथे पातालमां पेठो ॥ १२ ॥ पछी ब्रह्मवादिओनी सभा-
मां सामेज ऋत्विज लोकोनी मंडलीमां बैठेला शुक्राचार्यने भगवाने कह्युं के— ‘हे आचार्य ! तमारो शिष्य बलिराजा यज्ञ करतो हतो तेमां जे
कांई न्यून रहुं छे ते परिपूर्ण करो. कर्ममां जे कांई न्यून रहुं होय ते ब्राह्मणोनी दृष्टिथीज परिपूर्ण थई जाय त्यारे क्रियाथी परिपूर्ण थाय तेमां तो
शुंज केहेवुं ?’ ॥ १३ ॥ १४ ॥ शुक्राचार्य केहेछे.— कर्मना प्रवर्त्तावनार, यज्ञनां फल आपनार अने यज्ञपुरुष आपनी जेणे मात्र पदार्थथी नहि

नित्यं द्रष्टासि मां तत्र गदापाणिमवस्थितम् ॥ महर्शनमहाहादवस्तकर्मनिबन्धनः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ आज्ञां भग-
वतो राजन् प्रह्लादो बलिना सह ॥ वाढमित्यमलप्रज्ञो मूर्ध्याधाय कृतांजलिः ॥ ११ ॥ परिक्रम्यादिपुरुषं सर्वासुरचमूपतिः ॥ प्रणत-
स्तदनुज्ञातः प्रविवेश महाविलम् ॥ १२ ॥ अथाहोशनसं राजन् हरिर्नारायणोऽतिके ॥ आसीनमृत्विजां मध्ये सदसि ब्रह्मवादिनाम्
॥ १३ ॥ ब्रह्मन्संतनु शिष्यस्य कर्मच्छिद्रं वितन्वतः ॥ यत्तत्कर्मसु वैषम्यं ब्रह्मदृष्टं समं भवेत् ॥ १४ ॥ शुक्र उवाच ॥ ॥ कुतस्तत्कर्म-
वैषम्यं यस्य कर्मेश्वरो भवान् ॥ यज्ञेशो यज्ञपुरुषः सर्वभावेन प्रजितः ॥ १५ ॥ मंत्रतस्तंत्रतश्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः ॥ सर्वं करोति
निश्छिद्रमनुसंकीर्तनं तव ॥ १६ ॥ तथाऽपि वदतो भ्रूमन् करिष्याम्यनुशासनम् ॥ एतच्छ्रेयः परं पुंसां यत्तवाज्ञानुपालनम् ॥ १७ ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अभिनंद्य हरेराज्ञामुशाना भगवानिति ॥ यज्ञच्छिद्रं समाधत्त बलेर्विप्रर्षिभिः सह ॥ १८ ॥ एवं बलेर्महीं राजन्
भिक्षित्वा वामनो हरिः ॥ ददौ भ्रात्रे महेंद्राय त्रिदिवं यत्परैर्हृतम् ॥ १९ ॥

पण सर्वभावथी पूजा करी तेना कर्ममां न्यूनता केमज रेहे ? ॥ १५ ॥ मंत्र, तंत्र, देश, काल, पात्र अने दक्षिणा वगैरेमां जे कांई न्यून रही गयुं
होय ते आपनां कीर्त्तनथीज परिपूर्ण थायछे ॥ १६ ॥ तोपण आप कहो छो तो आपनी आज्ञा प्रमाणे हुं करीश. केम के आपनी आज्ञा पाळवी
एज पुरुषोनुं मोटुं कल्याण छे ॥ १७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे भगवाननी आज्ञानो सत्कार करी शुक्राचार्ये ब्रह्मर्षिओनी साथे बलिराजाना
यज्ञमां जे कांई न्यून रहुं हतुं ते परिपूर्ण कयुं ॥ १८ ॥ हे परीक्षित राजा ! एप्रमाणे वामनजी भगवाने बलिराजा पासेथी पृथ्वी मागी लईने
पोताना भाई इंद्रने आपी के जेनी पासेथी स्वर्गनुं राज्य शत्रुओ लई लीधुं हतुं ॥ १९ ॥

પ્રજાપતિઓના પતિ બ્રહ્માએ દેવ, ઋષિ, પિતૃ, મતૃ, દક્ષ, ધૃત, અંગિરા વગેરે, સનત્કુમાર અને સદાશિવને સાથે લઈ કશ્યપ તથા અદિતિને રાજી કરવાસારૂ અને સર્વ પ્રાણીઓના કલ્યાણનેમાટે વામનજીને લોકોના તથા લોકપાલોના અધિપતિ ઠરાવ્યા ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ વેદ, સર્વ દેવ, ધર્મ, યજ્ઞ, લક્ષ્મી, મંગલ, વ્રત, સ્વર્ગ અને મોક્ષનું પાલન કરવામાં સમર્થ વામનજીને સર્વના અન્યુદયનેમાટે અધિપતિ ઠરાવ્યા, એ સમયમાં સઘઠાં પ્રાણી-ઓ અત્યંત આનંદ પામ્યાં ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ પછી સઘઠા લોકપાલોની સાથે ઇંદ્ર, વ્રહ્માની સંમતિથી વામનજીને વિમાનમાં બેસાડી તેમને આગલ કરી સ્વર્ગમાં તેડી ગયો ॥ ૨૪ ॥ વામનજીની મુજાથી રક્ષણ પામેલો અને ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય પામી મોટી સમૃદ્ધિથી સંપન્ન થયેલો ઇંદ્ર, નિર્ભય થઈને આનંદ કરવા લાગ્યો ॥ ૨૫ ॥ હે રાજા ! બ્રહ્મા, સદાશિવ, સનત્કુમાર, ધૃતવગેરે મુનિઓ, પિતૃ, સર્વ પ્રાણિયો અને વિમાનમાં બેસનારા સિદ્ધ લોકો, એઓ સઘ-

પ્રજાપતિપતિર્બ્રહ્મા દેવર્ષિપિતૃશ્રમિર્પૈઃ ॥ દક્ષઋગ્વંગિરોમુસ્યૈઃ કુમારેણ ધ્વેન ચ ॥ ૨૦ ॥ કશ્યપસ્યાદિતેઃ પ્રીત્યૈ સર્વશ્રૂતભવાય ચ ॥
લોકાનાં લોકપાલાનામકરોદ્રામનં પતિમ્ ॥ ૨૧ ॥ વેદાનાં સર્વદેવાનાં ધર્મસ્ય યશસઃ શ્રિયઃ ॥ મંગલાનાં વ્રતાનાં ચ કલ્પં
સ્વર્ગપવર્ગયોઃ ॥ ૨૨ ॥ ઉપેંદ્રં કલ્પયાંચક્રે પતિં સર્વવિશ્રૂતયે ॥ તદા સર્વોણિ શ્રૂતાનિ ભૂશં મુમુદિરે નૃપ ॥ ૨૩ ॥ તતસ્ત્રિદ્રઃ પુરસ્કૃત્ય
દેવયાનેન વામનમ્ ॥ લોકપાલૈર્દિવં નિન્યે વ્રહ્મણા ચાનુમોદિતઃ ॥ ૨૪ ॥ પ્રાપ્ય ત્રિમુવનં ચેદ્ર ઉપેંદ્રમુજપાલિતઃ ॥ શ્રિયા પરમયા
જુષ્ટો મુમુદે ગતસાધ્વસઃ ॥ ૨૫ ॥ વ્રહ્મા શર્વઃ કુમારશ્ચ ધૃગ્વાદ્યા મુનયો નૃપ ॥ પિતરઃ સર્વશ્રૂતાનિ સિદ્ધા વૈમાનિકાશ્ચ યે ॥ ૨૬ ॥
સુમહત્કર્મ તદ્વિષ્ણોર્ગયંતઃ પરમાદ્ભુતમ્ ॥ ધિષ્ણયાનિ સ્વાનિ તે જગમુરદિતિં ચ શશંસિરે ॥ ૨૭ ॥ સર્વમેતન્મયાસ્થાતં ભવતઃ
કુલનંદન ॥ ઉરુક્રમસ્ય ચરિતં શ્રોતૃણામધમોચનમ્ ॥ ૨૮ ॥ પારં મહિમ્ન ઉશ્વિક્રમતો ગુણાનો યઃ પાર્થિવાનિ વિમમે સ ર્જાંસિ
મર્ત્યઃ ॥ કિં જાયમાન ઉત જાત ઉપૈતિ મર્ત્યં ઇત્યાહ મંત્રદૃષ્ટિષિઃ પુરુષસ્ય યસ્ય ॥ ૨૯ ॥ ય ઇદં દેવદેવસ્ય હરેરદ્ભુતકર્મણઃ ॥
અવતારાનુચરિતં શૃણ્વન્ યાતિ પારં ગતિમ્ ॥ ૩૦ ॥

ઠા એ ભગવાનનાં પરમ અદ્ભુત મોટાં કામને અને અદિતિને વચ્ચળતા વચ્ચળતા પોતપોતાનાં સ્થાનકોમાં ગયા ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ હે રાજા ! સાંભળનારા-ઓને પાપથી છોડાવનાર આ સઘઠું વામનજી ભગવાનનું ચરિત્ર મેં તમારી પાસે કહ્યું ॥ ૨૮ ॥ પૃથ્વીના પરમાણુઓની ગણના કરતી જેમ અશક્ય છે તેમ મોટાં કર્મ કરનાર અને પરિપૂર્ણ ભગવાનના મહિમાનો પાર પામવો પણ અશક્ય છે. મંત્રના દૃષ્ટા વસિષ્ઠ મુનિએ પણ કહ્યું છે કે- ‘જન્મેલો અથવા જન્મ ધરતો પુરુષ, ભગવાનના મહિમાના પારને શું પામે છે ? નથી જ પામતો.’ ॥ ૨૯ ॥ દેવના દેવ અને અદ્ભુત કર્મ કરનાર ભગવાનના આ અવતારનું ચરિત્ર જે સાંભળે તે પરમગતિ પામે છે ॥ ૩૦ ॥

देवसंबंधी, पितृसंबंधी के मनुष्यसंबंधी हरकोई कर्म थतुं होय ते समये आ चरित्रनो जो पाठ करवामां आवे तो ए कर्म परिपूर्ण थाय एस विद्वान् लोको केहेछे ॥ ३१ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो त्रेवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २३ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे' - हे महाराज ! अद्भुत कर्म करनारा भगवाने मायाथी प्रथम मत्स्यावतारनी लीला करी छे ते कथा सांभळवानी मने इच्छा छे ॥ १ ॥ [वामनावतारनुं याचकरूप, बलिराजा उपर अनुग्रह करवानेमाटे घन्युं हतुं पण] माछलानुं रूप के जे जगतमां निर्दित, तमोगुणी अने असह्य छे ते रूप, जाने पोते कर्मथी बंधाएल होय एवी रीते परमेश्वरे शामाटे घन्युं हतुं ? ॥ २ ॥ सर्व लोकोने सुख आपनार ए भगवाननुं चरित्र अमारी पासे यथार्थ रीते सघळुं कहो ॥ ३ ॥ सूत शौनकने केहेछे.- एप्रमाणे परीक्षित राजाए पूछेला शुक्रदेवजीए, भगवाने मत्स्यावतार धरीने जे चरित्र कन्युं छे ते कहुं ॥ ४ ॥

क्रियमाणे कर्मणीदं दैवे पित्र्येऽथ मानुषे ॥ यत्र यत्रानुकीर्येत तत्तेषां सुकृतं विदुः ॥ ३१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे वामनावतारचरिते त्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि हरेरद्भुतकर्मणः ॥ अवतारकथामाद्यां मायामत्स्यविद्वन्मय ॥ १ ॥ यदर्थमदधाद्रूपं मात्स्यं लोकजुगुप्सितम् ॥ तमःप्रकृतिदुर्मयं कर्मग्रस्तमिवेश्वरः ॥ २ ॥ एतन्नो भगवन्सर्वं यथावदकुर्महसि ॥ उत्तमश्लोकचरितं सर्वलोकसुखावहम् ॥ ३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्तो विष्णुरातेन भगवान् बादरायणिः ॥ उवाच चरितं विष्णोर्मत्स्यरूपेण यत्कृतम् ॥ ४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ गोविप्रसुरसाधूनां छंदसामपि चेश्वरः ॥ रक्षामिच्छंस्तनूर्धत्ते धर्मस्यार्थस्य चैव हि ॥ ५ ॥ उच्चावचेषु भूतेषु चरन्वायुरिवेश्वरः ॥ नोच्चावचत्वं भजते निर्गुणत्वाद्विद्यो गुणैः ॥ ६ ॥ आसीदतीतकल्पांते ब्राह्मो नैमित्तिको लयः ॥ समुद्रोपप्लुतास्तत्र लोका भूरादयो नृप ॥ ७ ॥

शुक्रदेवजी केहेछे.- गाय, ब्राह्मण, देवता, साधु, धर्म अने अर्थनी रक्षा करवानी इच्छाथी भगवान् अवतार धरेछे ॥ ५ ॥ वायु जेम उंचानीचा सघळा पदार्थमां फरेछे तोपण उंचनीचणुं पामतो नथी तेम बुद्धिना गुणोथी उंचानीचा मानेला सघळा पदार्थोमां अंतर्धामीपणाथी ईश्वर रक्षा छे तोपण पोते निर्गुण होवाथी उंचनीचणुं पामता नथी लारे शुद्ध सत्वगुणमय मत्स्यादिक अवतारथी उंचनीचणुं न पामे तेमां तो शुंज केहेवुं ? ॥ ६ ॥ गया कल्पने अंते ब्रह्मानो दिवस पूरो थई रेहेतां नैमित्तिके प्रलय थयो हतो. ए प्रलयमां पृथ्वी, अंतरिक्ष अने स्वर्ग ए त्रणे लोक समुद्रमां डूबी गया हता ॥ ७ ॥

१ आ चोवीशमा अध्यायमां प्रसंगेनेलीधे भगवानना मत्स्यावतारनी लीला केहेवामां आवसो, के जे मत्स्यावतारे महासागरमां सत्यव्रत राजानी रक्षा करीछे. २ ब्रह्माने निद्रा आवारूप निमित्तथी थनार.

कालनेलीधे ब्रह्मा सुई रेहेवानी इच्छा करता हता ते वखते तेमना मुखमांथी पसे नीकळी पडेला वेदने बलवान हयग्रीव दैत्य हरी गयो हतो ॥ ८ ॥ हयग्रीवे ए अनर्थ करेलो जाणी ईश्वर भगवाने मत्स्यावतार धर्यो हतो. [अने ते दैत्यने मारी नाखी तेनी पालेथी वेद लईने पाछा ब्रह्माने आप्या हता] ॥ ९ ॥ [तेमां ए भगवाने एक बीजी लीला पण करी हती.] भगवाननो भक्त कोई सत्यव्रत नामनो राजर्षि, केवल जलनुं पान करीने तपश्चर्यो करतो हतो के जे राजा आ महाकल्पमां सूर्यनो पुत्र श्राद्धदेव थयो छे अने जेने भगवाने मनुनी पदवी आपी छे ॥ १० ॥ ११ ॥ एक दिवसे कृतमाला नामनी नदीमां ए राजा तर्पण करतो हतो त्यां तेना खोत्रामां पाणीनी साथे एक माछली आवी गई ॥ १२ ॥ द्रविड देशना राजा ए सत्यव्रते पोताना खोत्रामां आवेली ते माछलीने पाणीनी साथे नदीना जलमां नाखी दीधी ॥ १३ ॥ ते समये ए महादयालु राजाने ते माछलीए दीनताथी

कालेनागतनिद्रस्य धातुः शिशयिषोर्बली ॥ मुखतो निःसृतान् वेदान् हयग्रीवोऽतिकेऽहस्त ॥ ८ ॥ ज्ञात्वा तदानवेन्द्रस्य हयग्रीवस्य चेष्टितम् ॥ दधार शफरीरूपं भगवान् हरिरीश्वरः ॥ ९ ॥ तत्र राजकर्षिः कश्चिन्नाम्ना सत्यव्रतो महान् ॥ नारायणपरोऽतप्यतपः स सलिलाशनः ॥ १० ॥ योऽसावस्मिन्महाकल्पे तनयः स विवस्वतः ॥ श्राद्धदेव इति ख्यातो मनुत्वे हरिणाऽर्पितः ॥ ११ ॥ एकदा कृतमालायां कुर्वतो जलतर्पणम् ॥ तस्यांजल्युदके काचिच्छफर्येकाऽभ्यपद्यत ॥ १२ ॥ सत्यव्रतोऽजलिगतां सह तोयेन भारत ॥ उत्ससर्ज नदीतोये शफरीं द्रविडेश्वरः ॥ १३ ॥ तमाह साऽतिकरणं महाकारणिकं नृपम् ॥ यादोभ्यो ज्ञातिघातिभ्यो दीनां मां दीनवत्सल ॥ कथं विमृजसे राजन् भीतामस्मिन् सरिजले ॥ १४ ॥ तमात्मनोऽनुग्रहार्थं प्रीत्या मत्स्यवपुर्धरम् ॥ अजानन् रक्षणा-र्थीय शफर्याः स मनो दधे ॥ १५ ॥ तस्या दीनतरं वाक्यमाश्रुत्य स महीपतिः ॥ कलशाप्सु निधायैनां दयाछनिन्य आश्रमम् ॥ १६ ॥ सा तु तत्रैकरात्रेण वर्धमाना कमंडलौ ॥ अलब्ध्वात्मावकाशं वा इदमाह महीपतिम् ॥ १७ ॥ नाहं कमंडलावस्मिन्कृच्छ्रं वस्तुमिहोत्सहे ॥ कल्पयौकः सुविपुलं यत्राहं निवसे सुखम् ॥ १८ ॥

कहुं के—‘हे दीनबंधु ! हुं के जे रांक अने पोतानी नातनेज खाइजनारा जलजंतुओथी बीनेली छुं तेने आ नदीना जलमां शामाटे नाखी दोछो ? ॥ १४ ॥ पोतानी उपर अनुग्रह करवानेसारू भगवान् ए मत्स्यावतार धरीने प्रीतिपूर्वक पद्याच्या छे एम नहि जाणता सत्यव्रत राजाए मा-छलीना रक्षणेमाटे मन कच्युं ॥ १५ ॥ माछलीनुं अत्यंत दीन वचन सांभळी ते दयालु राजाए माछलीने कलशना जलमां नाखी पोताना आश्रममां लई गयो ॥ १६ ॥ एक रातमांज ए कमंडलुमां वधी गएली माछलीए कमंडलुमां नहि रही शकतां राजाने कहुं के—‘आ सांकडा कमंडलुमां दुः-खथी रेहेवाने हुं राजी नथी माटे जेमां हुं सुखे रहीशकुं एवुं घणुंक मोटुं ठेकाणुं मने आपो’ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पछी राजाए ए माछलीने कर्मडलुमार्था काहाडीने पाणीना वीरडामा^१ नाखी पण त्यां नाखतांज छ घडीवारमां त्रण हाथ वधीगई ॥ १९ ॥ वळी माछलीए कह्युं के—‘हे राजा ! आ वीरडो मने रेहेवानेमाटे ठीक पडतो नथी माटे आथी मोटुं ठेक्राणुं आपो, केम के हुं शरणागत छुं’ ॥ २० ॥ राजाए तेमांथी कहाडीने तेने सरोवरमां नाखी तो त्यां पोताना शरीरथी सघळा पाणीने डांकी दुईने मोटो मच्छ वनी गयो ॥ २१ ॥ ए मच्छे राजाने कह्युं के ‘हुं के जे जलमां रेहेनार छुं तेने रेहेवानेमाटे आटलुं जल पूरूं थनुं नथी माटे बीजे लईजतांमुधीमां मारा बचावनेो उपाय करी कदी न खुटे एवा मोटा जलाशयमां मने राखो’ ॥ २२ ॥ पछी सत्यव्रत राजा, ते मच्छेने नोखनोखा अनेक जलाशयमां लई गयो पण ते मच्छ जे जलाशयमां पडे तेमां ते जलाशय जेवडोज थई जवा मांझ्यो एटले पछी छेछीवारे तेने समुद्रमां नाखवा लई गयो ॥ २३ ॥ समुद्रमां नाखतां ए मच्छ बोल्थो

स एनां तत आदाय न्यथादौदंचनोदके ॥ तत्र क्षिप्ता मुहूर्तेन हस्तत्रयमवर्धत ॥ १९ ॥ न म एतदलं राजन् सुखं वस्तुमुदंचनम् ॥ पृथु देहि पदं मह्यं यत्त्वाऽहं शरणं गता ॥ २० ॥ तत आदाय सा राज्ञा क्षिप्ता राजन् सरोवरे ॥ तदावृत्त्यात्मना तोयं महामीनोऽन्ववर्धत ॥ २१ ॥ नैतन्मे स्वस्त्ये राजन्नुदकं सलिलौकसः ॥ निधेहि रक्षायोगेन द्रुदे मामविदासिनि ॥ २२ ॥ इत्युक्तः सोऽन्यन्मत्स्यं तत्र तत्राविदासिनि ॥ जलाशये संमितं तं समुद्रे प्राक्षिपज्झषम् ॥ २३ ॥ क्षिप्यमाणस्तमाहेदमिह मां मकरादयः ॥ अदं त्यतिबला वीर मां नेहोत्सृष्टमहंसि ॥ २४ ॥ एवं विमोहितस्तेन वदता वल्युभारतीष् ॥ तमाह को भवानस्मान् मत्स्यरूपेण मोहयन् ॥ २५ ॥ नैवं वीर्यो जलचरो दृष्टोऽस्माभिः श्रुतोऽपि च ॥ यो भवान् योजनशतमहाऽभिव्यानशे सरः ॥ २६ ॥ नूनं त्वं भगवान्साक्षाद्धरिर्नारायणोऽव्ययः ॥ अनुग्रहाय भृतानां धत्से रूपं जलौकसाय ॥ २७ ॥ नमस्ते पुरुषश्रेष्ठ स्थितुपत्यप्ययेध्वर ॥ भक्ताना नः प्रपन्नानां मुख्यो ह्यात्मगतिर्विभो ॥ २८ ॥

के—‘हे राजा ! मोटा बलवाळा मगरमच्छ वगैरे अहीं मने खाईजशे माटे अहीं नहि नाखवो जोइए’ ॥ २४ ॥ एप्रमाणे सुंदर वचन बोलता ए मत्स्ये मुंझवतां राजाए तेने कह्युं के—‘मत्स्यरूपथी अमने मुंझवनार तमे कोण छो ? ॥ २५ ॥ तमे एक दिवसमां सो योजनना तळावमां व्यापी गया, तो आवी शक्तिवाळो कोई जलचर अमे दीठो नथी के सांभळ्यो पण नथी ॥ २६ ॥ तमे अवश्य साक्षात् नारायण भगवान् छो ते प्राणीओ उपर अनुग्रह करवानेमाटे जलजंतुनां रूप धरोछो ॥ २७ ॥ हे महापुरुष ! हुं तमने प्रणाम करूंछुं. हे जगतनी उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलयना स्वामी परमेश्वर ! अमे के जेओ शरणागत भक्त छिये तेओनी मुख्य अने सत्य गतिरूप तमे छो ॥ २८ ॥

१. ‘पाणीना गोळामां’ एम पण एनो अर्थ थाय छे.

તમે લીલાથી ધરેલા સઘळा અવતારો પ્રાણીઓના કલ્યાણનેમાટે હોયછે તો આ રૂપ તમે જે કારણથી ધન્યુ છે તે જાણવા માગુછું ॥ ૨૯ ॥ હે કમ-
લનેત્ર ! દેહાભિમાન ધરાવનારા બીજા લોકોનું શરણ લઈએ તે જેમ વૃથા જાયછે તેમ આપના ચરણનું શરણ લીધું હોય તો તે વૃથા જતું નથી; કેમ
કે આપ સર્વ જગતના સંબંધી અને પ્રિય આત્મારૂપ છો. અમો ભક્ત લોકોને આવા અદ્ભુત રૂપનું દર્શન આપ્યું તેથી પળ ઉપરની વાત સિદ્ધ થાયછે
॥ ૩૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— કલ્યાંતકાલમાં પ્રલયસાગરના જલમાં વિહાર કરવાની ઇચ્છા ધરાવનાર, સાચા ભક્તો ઉપર પ્રીતિ રાખનાર અને
રાજાનું પ્રિય કરવાને ઇચ્છતા મત્સ્યાવતાર ભગવાને, સત્યવ્રત રાજાનું વચન સાંભળી તેને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૧ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે.— હે રા-
જા ! આજથી સાતમે દિવસે આ પૃથ્વી અને અંતરિક્ષ વગેરે ત્રૈલોક્ય પ્રલયના સમુદ્રમાં ડુબીજશે ॥ ૩૨ ॥ પ્રલયકાલના જલમાં ત્રૈલોક્ય લય પા-

સર્વે લીલાવતારાસ્તે શ્રુતાનાં શ્રુતિહેતવઃ ॥ જ્ઞાતુમિચ્છામ્યદો રૂપં યદર્થં ભવતા ધૃતમ્ ॥ ૨૯ ॥ ન તે પ્રવિંદાશ્વ પદોપસર્પણં મૃષા
ભવેત્સર્વસુહૃલિયાત્મનઃ ॥ યથેતરેષાં પૃથગાત્મનાં સતામદીદૃશો યદ્વપુરુષદ્ધતં હિ નઃ ॥ ૩૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ૩૧ ॥ ઇતિ
બ્રુવાણં નૃપતિં જગત્પતિઃ સત્યવ્રતં મત્સ્યવપુરુગક્ષયે ॥ વિહતુકામઃ પ્રલયાર્ણવેઽબ્રવીંચ્ચિકીર્ણેકાંતજનપ્રિયઃ પ્રિયમ્ ॥ ૩૧ ॥
શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ૩૨ ॥ સપ્તમેઽવતારનાદૂર્ધ્વમહન્યેતદર્શિદમ્ ॥ નિમંસ્યત્યપ્યયાંભોયૌ ત્રૈલોક્યં શ્રૂર્ભુવાદિકમ્ ॥ ૩૨ ॥ ત્રિલોક્યાં
લીયમાનાયાં સંવર્તાંભસિ વૈ તદા ॥ ઉપસ્થાસ્યતિ નૌઃ કાચિદ્દિશાલા ત્વાં મયેરિતા ॥ ૩૩ ॥ ત્વં તાવદોષધીઃ સર્વાઃ
બીજાન્યુન્નાવચાનિ ચ ॥ સપ્તર્ષિભિઃ પરિવૃતઃ સર્વસત્ત્વોપદંહિતઃ ॥ ૩૪ ॥ આરુહ્ય મહર્તી નાવં વિચરિવ્યસ્યવિક્લવઃ ॥ એકર્ણવે
નિરાલોકે ઋષીણામેવ વર્વસા ॥ ૩૫ ॥ દોધૂયમાનાં તાં નાવં સમીરેણ બલીયસા ॥ ઉપસ્થિતસ્ય મે શૃંગે નિવશ્મીહિ મહાહિના
॥ ૩૬ ॥ અહં ત્વામૃષિભિઃ સાકં સહનાવસુદન્વતિ ॥ વિકર્ષન્વિચરિવ્યામિ યાવદ્રાહ્ણી નિશા પ્રભો ॥ ૩૭ ॥ મદીયં મહિમાનં
ચ પરં બ્રહ્મેતિ શદ્ધિતમ્ ॥ વેત્સ્યસ્યનુદૃહીતં મે સંપ્રશ્નૈર્વિવૃતં હૃદિ ॥ ૩૮ ॥

મવા લાગશે સારે મારી પ્રેરણાથી એક મોટું વહાણ તારી પાસે આવશે ॥ ૩૩ ॥ તેટલા વલ્લભમાં સઘळી ઔષધિ અને નાહનાં-મોટાં બીજ લઈને સપ્ત-
ર્ષિઓની સાથે અને સર્વ જીવોની સાથે ધીરજથી એ મોટા વહાણમાં ચડજે. એ અજવાळाં વગરના પ્રલયસાગરમાં ઋષિઓના તેજના પ્રકાશથીજ તું
ફરીશ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ બલવાન્ પવનનેલીધે એ વહાણ કંપવા લાગશે સારે હું તારી પાસે આવીશ છટલે વાસુકી નાગરૂપ નાડાંથી એ વહાણને મારા
શીંગડામાં બાંધજે ॥ ૩૬ ॥ હે રાજા ! બ્રહ્માની રાત્રિ પૂરી થશે ત્યાંસુધી તું અને સપ્તર્ષિઓ જેમાં બેઠા હશે એવાં વહાણને સ્થેચ્યા કરતાં હું સમુદ્રમાં વિ-
હાર કરીશ ॥ ૩૭ ॥ મારો મહિમા કે જે ‘પરબ્રહ્મ’ એવા નામથી કેહેવાયછે તેવિધે તું મને પ્રશ્ન કરીશ અને હું તને ઉત્તર આપીશ તેથી તેનો યથાર્થ

खुलासो मारा अनुग्रहथी तारा हृदयमां आवशे ॥ ३८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. — एप्रमाणे ते सत्यव्रत राजाने आज्ञा करीने भगवान् अंतर्धान थई गया अने ते राजा भगवाने केहेला समयनी वाट जोवा लाग्यो ॥ ३९ ॥ पछी मत्स्यावतारने धारण करनार श्रीहरिना चरणतुं ध्यान करतो सत्यव्रत राजा जेनां मूल पूर्व तरफ छे एवां दर्भ वीछाव्री तेनी उपर उत्तराभिमुख बैठो ॥ ४० ॥ पछी सातमे दिवसे मर्यादा मूर्काने चालेलो, अने मोटा मेघना वर-सादथी वृद्धि पामतो समुद्र चारेकोरथी पृथ्वीने बोळी देतो जोवामां आव्यो ॥ ४१ ॥ भगवाननी आज्ञातुं स्मरण करतो अने औषधि तथा लता-ओने लईने तैयार रहेलो राजा वहाण आवेलुं जोईने सप्तर्षिओनी साथे तेमां बैठो ॥ ४२ ॥ राजी थएला सप्तर्षिओए राजाने कह्युं के 'हे राजा !

इत्थमादिश्य राजानं हरिरंतरधीयत ॥ सोऽन्ववैक्षत तं कालं यं हृषीकेश आदिशत् ॥ ३९ ॥ आस्तीर्यदर्भान्प्राक्कूलान् राजर्षिः प्रागुदङ्मुखः ॥ निषसाद् हरेः पादौ चितयन्मत्स्यरूपिणः ॥ ४० ॥ ततः समुद्र उद्वेलः सर्वतः प्लावयन्महीम् ॥ वर्धमानो महामेघैर्वर्धद्भिः समदृश्यत ॥ ४१ ॥ ध्यायन्भगवदादेशं दृढशेनावमागताम् ॥ तामारुह विप्रैर्देरादायौषधिवीरुधः ॥ ४२ ॥ तमूचुर्मुनयः प्रीता राजन् ध्यायस्व केशवम् ॥ सर्वे नः संकटादस्मादविता शं विधास्यति ॥ ४३ ॥ सोऽनुध्यातस्ततो राज्ञा प्रादुरासीन्महार्णवे ॥ एकशृंगधरो मत्स्यो हैमो नियुतयोजनः ॥ ४४ ॥ निबद्ध नावं तच्छृंगे यथोक्तो हरिणा पुरा ॥ वरत्रेणाहिना तुष्टस्तुष्टाव मधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अनाद्यविद्योपहतात्मसंविदस्तनूलसंसारपरिश्रमातुराः ॥ यदृच्छयेहोपसृतायममाप्नुयुर्विमुक्तिदो नः परमो गुरुर्भवान् ॥ ४६ ॥ ॥ ॥

तमे भगवाननुं ध्यान करो. ए भगवान् आ संकटमांथी आपणनी रक्षा करी कल्याण करशे' ॥ ४३ ॥ पछी राजाए भगवाननुं ध्यान करतां लाख योजननो अने साव सोनानो एक शींगडावाळो मच्छ महासमुद्रमां प्रकट थयो ॥ ४४ ॥ प्रथम भगवानना केहेवा प्रमाणे ए मच्छना शींगडामां वासुकी नागरूप नाडाथी वहाणने बांधी राजी थएलो राजा भगवाननी स्तुति करवा लाग्यो ॥ ४५ ॥ सत्यव्रत राजा स्तुति करेछे. — अनादि कालनी अविद्याथी आत्मज्ञानरहित अने तेने लीधेज संसारना परिश्रमोथी आतुर थएला पुरुषो आ संसारमां जेना अनुग्रहथीज आश्रय लईने

? अहीं आवुं विचारवुं जोइए के आ ते ब्रह्मानां सा वर्ष पूरां थये थवानो महाप्रलय थयो के दिवस पूरो थये थवानो दैनंदिन प्रलय थयो? महाप्रलय तो घटतो नथी; केम के ते प्रलयमां पृथ्वी, बीज के सप्तर्षि वगैरे कोई पण बाक्की रहेवुं घटतुं नथी. अने आ प्रकरणमांज 'ज्यासुधी ब्रह्मानी रात रहेशे' इत्यादिक केहेवाइ गयुं छे तेने विरोध आवेछे. तेम दैनंदिन प्रलय पण संभवतो नथी; केम के प्रलयकालसंबंधी सो सो वर्षनी अनावृष्टि वगैरे थयाविना अ-कस्मात् सातमे दिवसे त्रैलोक्य बुडी जवानुं मत्स्यावतारे कह्युं छे ते संभवतुं नथी.. प्रथमस्कंधमां पण 'चाक्षुष मन्वन्तरमां थएला प्रलयमां पृथ्वीरूप वहाणमां वेसाही भगवाने वैवस्वत मनुनी रक्षा करी' एम कह्युं छे तेपण ल्यारे घटतुं नथी. वनेमांथी कोई प्रलयमां पण पृथ्वीरूप वहाणमां वेसवुं घटे नहि.

आप के जे सर्व देवमां उत्तम, उदार अने ईश्वर छो तेमने ज्ञाननेमाटे हुं शरणे आव्यो छुं. माटे हे महाराज ! परमार्थनो प्रकाश करनार वचनो-
श्री अमाग हृदयनी अहंकारादिक गांठोने कापो अने पोतानुं स्वरूप देखौ ॥ ५३ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.—एप्रमाणे बोलता सत्यवत राजाने
महासमुद्रमां विहार करता मत्स्यरूपी भगवाने तत्त्वनो उपदेश कऱ्यो ॥ ५४ ॥ सांख्य, योग अने कर्मनुं जेमां निरूपण करेलुंछे एवुं, दिव्य अने
जेमां पोतानुं रहस्य रहेलुंछे एवुं सघळुं मत्स्यपुराण सत्यवत राजाने भगवाने कछुं ॥ ५५ ॥ ब्रह्माणमां बेटेला सत्यवत राजाए भगवाने कहेलुं सघ-
ळुं सनातन ब्रह्मतत्त्व सप्तर्षिओनी साथे निःसंशय रीते सांभळ्युं ॥ ५६ ॥ ए मत्स्यावतार भगवाने गयो प्रलय पूरो थई रह्य पछी उठेला ब्रह्माने
वेद आप्या के जे पोते हयग्रीव दैत्यने मारीने पाछा लीधा हता ॥ ५७ ॥ ज्ञान अने विज्ञानवाळो ए सत्यवत राजा भगवाननी कृपाथी आ कल्पमां

तं त्वामहं देववरं वेरण्यं प्रपद्य ईशं प्रतिबोधनाय ॥ छिद्यर्थदोषैर्भगवन्वचोभिर्ग्रीथीन् हृदय्यान्विष्टुण् स्वमोकः ॥ ५३ ॥ ॥ श्री-
शुक्र उवाच ॥ ॥ इत्युक्तवतं नृपतिं भगवानादिपूरुषः ॥ मत्स्यरूपी महामोक्षो विहरंस्तत्त्वमब्रवीत् ॥ ५४ ॥ पुराणसंहितां
दिव्यां सांख्ययोगक्रियावतीम् ॥ सत्यव्रतस्य राजर्षेरात्मगुह्यमशेषतः ॥ ५५ ॥ अश्रौषीदृषिभिः साकमात्मतत्त्वमसंशयम् ॥
नाव्यासीनो भगवता प्रोक्तं ब्रह्म सनातनम् ॥ ५६ ॥ अतीतप्रलयापाय उत्थिताय संवेधसे ॥ हत्वाऽसुरं हयग्रीवं वेदान्प्रत्याहरद्ध-
रिः ॥ ५७ ॥ स तु सत्यव्रतो राजा ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ विष्णोः प्रसादात्कल्येऽस्मिन्नासीद्वैवस्वतो मनुः ॥ ५८ ॥ सत्यव्रतस्य
राजर्षेर्मायामत्स्यस्य शार्ङ्गिणः ॥ संवादं महदाख्यानं श्रुत्वा मुच्येत क्लिप्तात् ॥ ५९ ॥ अवतारो हरेर्योज्यं कीर्तयेदन्वहं
नरः ॥ संकल्पास्तस्य सिद्ध्यति स याति परमां गतिम् ॥ ६० ॥ प्रलयपयसि धातुः सुप्तशक्तेर्मुखेभ्यः श्रुतिगणमपनीतं प्रत्युपादत्त
हत्वा ॥ दितिजमकथयद्यो ब्रह्मसत्यव्रतानां तमहमखिलहेतुं जिह्ममीनं नतोऽस्मि ॥ ६१ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे
अष्टमस्कंधे मत्स्यावतारचरितानुवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ समाप्तोऽयमष्टमस्कंधः ॥

वैवस्वत मनु थयो हतो ॥ ५८ ॥ सत्यवत राजा अने मायाथी मत्स्यरूप बनेला भगवानना संवादरूप मोटुं आख्यान सांभळे तो माणस पापथी छु-
टेछे ॥ ५९ ॥ आ भगवानना मत्स्यावतारनुं जे मनुष्य रोज कीर्तन करे तेना संकल्प सिद्ध थायछे अने परमगति मळेछे ॥ ६० ॥ प्रलयना जलमां
हयग्रीव दैत्यने मारी जेणे, मुद्गजता ब्रह्मानां मुखोमांथी ते दैत्ये हरी लीधेला वेदने पाछा ब्रह्माने स्वाधीन कऱ्या अने जेणे सत्यवत राजा तथा स-
प्तर्षिओने ब्रह्मविद्यानो उपदेश कऱ्यो, ते, सर्वना कारणरूप अने मायाथी मत्स्यरूप बनेला भगवानने हुं प्रणाम करूछुं ॥ ६१ ॥ इति श्रीमन्महा-
पुराण भागवतना अष्टमस्कंधनो चोवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते अष्टमस्कंधः समाप्तः ॥

નવમસ્કંધ. શ્રીરામચંદ્ર અને ભરતનાં સમાગમ.

પિત્ર. મે. મુ.

॥ अथ श्रीमद्भागवते नवमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

પરીક્ષિત રાજા વૂછેછે.—આપે સઘळाં મન્વંતર અને તેઓમાં અનંત બલવાळा ભગવાને કરેલાં પરાક્રમો કહ્યાં તે મેં સાંભળ્યાં ॥ ૧ ॥ દ્રવિડ દેશનો અધિપતિ સત્યવ્રત રાજા કે જેને ગયા કલ્પના અંતમાં ભગવાનની સેવાથી જ્ઞાન મળ્યું હતું તે, સૂર્યનો પુત્ર શ્રાદ્ધદેવ [વૈવસ્વત] મનુ થયો અને-
 ઈશ્વાકુ વગેરે રાજાઓ તેના પુત્રો થયા, એ તમારી પાસેથી સાંભળ્યું છે ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ હે મહારાજ! હવે અમે કે જેઓ નિરંતર શ્રવણ કરવાની ઇ-
 ઞ્છા ધરાવિયે છિયે તેઓની પાસે એ ઈશ્વાકુ વગેરેનો વંશ અને તે વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓનાં ચરિત્ર કહો ॥ ૪ ॥ પવિત્ર કીર્તિવાळा જે રાજાઓ થઈ
 ગયા, જેઓ થવાના છે અને જેઓ હાલ વિદ્યમાન છે તે સઘळाઓનાં પરાક્રમ અમારી પાસે કહો ॥ ૫ ॥ સૂત ડૉનકને કેહેછે.—બ્રહ્મવાદિઓની

શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ મન્વંતરાણિ સર્વાણિ ત્વયોક્તાનિ શ્રુતાનિ મે ॥ વીર્યાણ્યનંતવીર્યસ્ય હરેસ્તત્ર કૃતાનિ ચ
 ॥ ૧ ॥ યોઽસૌ સત્યવ્રતો નામ રાજર્ષિર્દિવિદેશ્વરઃ ॥ જ્ઞાનં યોઽતીતકલ્પાંતે લેખે પુરુષમેવયા ॥ ૨ ॥ સ વૈ વિવસ્વતઃ પુત્રો મનુરાસી-
 દિતિ શ્રુતમ્ ॥ ત્વત્સત્સ્ય સુતાશ્રોક્તા ઈશ્વાકુપ્રમુખા નૃપાઃ ॥ ૩ ॥ તેષાં વંશં પૃથગ્બ્રહ્મન્ વંશ્યાનુચરિતાનિ ચ ॥ કીર્તયસ્વ મહાભાગ
 નિત્યં શુશ્રૂષતાં હિ નઃ ॥ ૪ ॥ યે શ્રુતા યે ભવિષ્યાશ્ર ભવંત્યદ્યતનાશ્ર યે ॥ તેષાં નઃ પુણ્યકીર્તિનાં સર્વેષાં વદ વિક્રમાન્ ॥ ૫ ॥
 સૂત ઉવાચ ॥ ॥ એવં પરીક્ષિતા રાજા સદસિ બ્રહ્મવાદિનામ્ ॥ પૃષ્ઠઃ પ્રોવાચ ભગવાન્ શુકઃ પરમધર્મવિત્ ॥ ૬ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥
 શ્રૂયતાં માનવો વંશઃ પ્રાચુર્યેણ પરંતપ ॥ ન શક્યતે વિસ્તરતો વક્તું વર્ષશતૈરપિ ॥ ૭ ॥ પરાવરેષાં શ્રુતાનામાત્મા યઃ પુરુષઃ પરઃ ॥
 સ એવાસીદિદં વિશ્વં કલ્પાંતેઽન્યન્ન કિંચન ॥ ૮ ॥ તસ્ય નાભેઃ સમભવત્ પદ્મકોશો હિરણ્મયઃ ॥ તસ્મિન્ જન્મે મહારાજ સ્વયંશ્ર-
 શ્વતુરાનનઃ ॥ ૯ ॥ મરીચિર્મનસસ્તસ્ય જન્મે તસ્યાપિ કશ્યપઃ ॥ દાક્ષાયણ્યાં તતોઽદિત્યાં વિવસ્વાનભવત્સુતઃ ॥ ૧૦ ॥

સભામાં પરીક્ષિત રાજાએ એપ્રમાણે પૂછતાં ઉત્તમ ધર્મ જાળનારા શુકદેવજી બોલ્યા ॥ ૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હે રાજા! વૈવસ્વત મનુના વંશની
 મોટી મોટી બાબતો કહું તે સાંભળો. વિસ્તારથી તો સેંકડો વર્ષેથી પણ કહી શકાય એમ નથી ॥ ૭ ॥ કલ્પાંતકાલમાં આ જગત્ ઈશ્વરરૂપજ હતું
 કે જે ઈશ્વરમાં નાહાના-મોટા સઘळा-મોટા પદાર્થોની કલ્પના થઈ છે. ઈશ્વર શિવાય કીજું કાંઈ પણ ન હતું ॥ ૮ ॥ એમની નાભિમાંથી સુવર્ણમય કમલનો
 પોટો ઉત્પન્ન થયો અને એ પોટામાં ચાર મોઢાંવાळा બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા હતા ॥ ૯ ॥ બ્રહ્માના મનમાંથી મરીચિ થયા, મરીચિના કશ્યપ થયા અને ક-
 શ્યપની સ્ત્રી અદિતિ કે જે દક્ષની પુત્રી હતી તેમાં સૂર્ય ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧૦ ॥

૧. આ પેઠેલા અધ્યાયમાં વૈવસ્વતના પુત્રના વંશમાં ચંદ્રવંશનો પ્રવેશ કેહેવાનેમટે સુદ્યુમ્ન સ્ત્રી થઈ ગયો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

सूर्यनी संज्ञा नामनी स्त्रीमां श्राद्धदेव मनु उत्पन्न थया अने तेणे श्रद्धा नामनी स्त्रीमां दश पुत्र उत्पन्न कन्या ॥ ११ ॥ इत्वाकु, नृग, शर्याति, दिष्ट धृष्ट, करूषक, नरिष्यंत, पृषध्र, नभग अने कवि एवा नामना ए दश पुत्रो होता ॥ १२ ॥ जे समये ए मनुने काँई पण संतान न हतुं ते समये तेने संतान आपवामाटे वसिष्ठ मुनि ए मित्रावरुण देवनी इष्टि करी हती ॥ १३ ॥ ए इष्टिमां मनुनी स्त्री श्रद्धा के जे नियमनेमाटे दूध पीने रेहेती हती तेणे होता ब्राह्मणनी पासे आर्वीने प्रणामपूर्वक माग्युं के मने दीकरी आवे एम करजो ॥ १४ ॥ पछी अध्वर्युए प्रेरणा कराएला होता ब्राह्मणे हविष्य लेवाना समयमां मनुनी स्त्रीना केहेवा उपर ध्यान राखी वषट्कारनुं उच्चारण करतां यजननो फेरफार करी नाल्यो ॥ १५ ॥ होताए करेला फेरफारनेलीधे मनुने इला नामनी कन्या आवी. तेने जोइने नहि राजी थएला मनुए वसिष्ठते कहुं के—‘हे महाराज ! आ शुं थयुं ? तमजेवा ब्र-

ततो मनुः श्राद्धदेव संज्ञायामास भारत ॥ श्रद्धायां जनयामास दशपुत्रान्स आलवान् ॥ ११ ॥ इत्वाकुनृगशर्यातिदिष्टधृष्टकरूषकान् ॥ नरिष्यंतं पृषध्रं च नभगं च कविं विभुः ॥ १२ ॥ अप्रजस्य मनोः पूर्वं वसिष्ठो भगवान्किल ॥ मित्रावरुणयोरिष्टिं प्रजार्थमकरोत्प्रभुः ॥ १३ ॥ तत्र श्रद्धा मनोः पत्नी होतारं समयाचत ॥ दुहितृर्थमुपागम्य प्रणिपत्य पयोव्रता ॥ १४ ॥ प्रेषितोऽध्वर्युणा होता यत्तया सुसमाहितः ॥ हविषि व्यचरत्तेन वषट्कारं गृणन् द्विजः ॥ १५ ॥ होतुस्तद्व्यभिचारेण कन्येलानाम साऽभवत् ॥ तां विलोक्य मनुः प्राह नातिदृष्टमना गुरुम् ॥ १६ ॥ भगवन्किमिदं जातं कर्म वो ब्रह्मवादिनाम् ॥ विपर्ययमहो कष्टं मेवं स्याद्ब्रह्मविक्रया ॥ १७ ॥ यूयं मंत्रविदो युक्तास्तपसा दर्धकिल्बिषाः ॥ कुतः संकल्पवैषम्यमनृतं विबुधेष्विव ॥ १८ ॥ तन्निशम्य वचस्तस्य भगवान्प्रपितामहः ॥ होतुर्व्यतिक्रमं ज्ञात्वा बभौषे रविनंदनम् ॥ १९ ॥ एतत्संकल्पवैषम्यं होतुस्ते व्यभिचारतः ॥ तथापि साधयिष्ये ते सुप्रजस्वं स्वतेजसा ॥ २० ॥ एवं व्यवसितो राजन् भगवान्सुमहायशाः ॥ अस्तौपीदादिपुरुषमिलायाः पुंस्त्वकाम्यया ॥ २१ ॥ तस्मै कामवरं तुष्टो भगवान्हरिरीश्वरः ॥ ददाविलाऽभवत्तेन सुद्युम्नः पुरुषर्षभः ॥ २२ ॥

स्वादीओनी क्रियामार्थी विपरीत फल थाय ए घणोज अफसोस छे. मंत्रोमां आवो विकार नहि थत्रो जोइए ॥ १६ ॥ १७ ॥ तसे मंत्रजाणनार, तपथी निष्पाप थएला अने सावधान छो ते छतां देवताओमां असत्य भाषणनी पेठे आ संकल्पनो फेरफार शाथी थयो ? ॥ १८ ॥ एप्रमाणे मनुनी वात सांभळी वसिष्ठ मुनि ए तेमां होताए अपराध करेलो जाणी मनुने कहुं के—‘आ जे संकल्पमां फेरफार थयो ते जोके तमारा होताना दोषथी थयो छे तोपण मारी शक्तिथी हुं तमने पुत्रवान् करीश ’ ॥ १९ ॥ २० ॥ पछी एप्रमाणे निश्चय करी इलाने पुरुष बनाववासारू मोटी कीर्तिवाळा वसिष्ठ मुनि ए भगवाननी स्तुति करी ॥ २१ ॥ भगवाने प्रसन्न थईने तेमने मागेलुं वरदान आप्युं तेथी जे इला हती ते सुद्युम्न नामनो पुत्र थयो ॥ २२ ॥

ए सुधुम्न एक दिवसे केटलाएक कारभारीओने साथे लइ, सिंधुदेशना घोडा उपर बेसी, सुंदर धनुष् अने अद्भुत बाण लई, बखतर पेहेरी वनमां मृगया करवासारू नीकळेले हतो, ते मृगनी पछवाडे दोडतां दोडतां उत्तर दिशामां चाल्यो गयो ॥ २३ ॥ ए कुमार, मेरुपर्वतनी नीचे एक वन छे तेमां पेठो के जे वनमां सदाशिव पार्वतीनी साथे रमण कन्या करेछे ॥ २५ ॥ शत्रुओने मारनार सुधुम्ने ए वनमां जतांज पोताना शरीरने स्त्रीरूप थएलुं अने घोडाने घोडी बनेलो दीठो ॥ २६ ॥ एवी रीतेज तेनी साथे जे अनुचरो हता तेओ पण पोताना शरीरनी निशानीमां विपरीतप-
णुं थएलुं जोई खेद पाम्या अने एक बीजा सामुं जोवा लाग्या ॥ २७ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे.—हे महाराज ! ए प्रदेश एवा गुणवाळो केम हतो अने तेने एवो कोणे कन्यो छे ? आ प्रश्ननो उत्तर आपो; केम के आ विषयमां अमने मोटुं कौतुक धयुं छे ॥ २८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एक दि-

स एकदा महाराज विचरन्मृगयां वने ॥ वृतः कतिपयामात्यैश्चमारुह्य सैधवम् ॥ २३ ॥ प्रवृह्य रुचिरं चापं शरांश्च परमाद्भुतान् ॥ दंशितोऽनुमृगं वीरो जगाम दिशमुत्तराम् ॥ २४ ॥ स कुमारो वनं मेरोरधस्तात्प्रविश ह ॥ यत्रास्ते भगवान् रुद्रो रममाणः सहो-
मया ॥ २५ ॥ तस्मिन्प्रविष्ट एवासौ सुधुम्नः परवीरहा ॥ अपश्यत्स्त्रियमात्मानमश्वं च वडवां नृप ॥ २६ ॥ तथा तदनुगाः सर्वे आ-
त्मलिंगविपर्ययम् ॥ दृष्ट्वा विमनसोऽश्रूवन् वीक्षमाणाः परस्परम् ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कथमेवंगुणो देशः केन वा भगवन्
कृतः ॥ प्रश्नमेनं समाचक्ष्व परं कौतूहलं हि नः ॥ २८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एकदा गिरिशं द्रुमुष्यस्तत्र सुव्रताः ॥ दिशो-
वित्तिमिराभासाः कुर्वतः समुपागमन् ॥ २९ ॥ तान्विलोक्यांविका देवी विवासा व्रीडिता भृशम् ॥ भर्तुरंकात्समुत्थाय नीवीमा-
श्वथ पर्यधात् ॥ ३० ॥ ऋषयोऽपि तयोर्वीक्ष्य प्रसंगं रममाणयोः ॥ निवृत्ताः प्रययुस्तस्मान्नरारायणाश्रमम् ॥ ३१ ॥ तदिदं भग-
वानाह प्रियायाः प्रियकाम्यया ॥ स्थानं यः प्रविशेदेतत्स वै योषिद्वेदिति ॥ ३२ ॥ तत ऊर्ध्वं वनं तद्वै पुरुषा वर्जयति हि ॥ सा
चानुचरसंयुक्ता विचचार वनाद्धनम् ॥ ३३ ॥

वसे पोतानी कांतिथी दिशाओमां अंजवाळुं करी देता पवित्र ऋषिओ ए वनमां सदाशिवनुं दर्शन करवा आत्री नीकळ्या ॥ २९ ॥ तेओने जोई पोते नम होवाथी बहुज लजाएलां पार्वतीए सदाशिवना खोळामांथी उठीने तुरत लुगडुं पेहेरी लीधुं ॥ ३० ॥ ऋषिओ पण ते वखते शिवपार्वतीना रमणनो प्रसंग जोई मनमां कचवाईने पाछा वळी नरनारायणना आश्रममां गया ॥ ३१ ॥ ते वखते पार्वतीने राजी करवासारू सदाशिव बोल्या छे के ‘आ स्थानकमां जे कोई आवशे ते स्त्री बनी जशे’ ॥ ३२ ॥ ते पछी पुरुषो ए वनमां जता नथी. हवे ते घणी अनुचरीओवाळी इला कन्या एक वनथी बीजा वनमां अने बीजाथी बीजा वनमां, एम फरवा लागी ॥ ३३ ॥

घणी स्त्रीओर्था वीटाएली ए उत्तम स्त्री पोताना [बुधना] आश्रमनी पास फरती हती तेने जोई बुधने तेनाविषे कामना उत्पन्न थई अने ते स्त्रीने ए चंदमाना पुत्र बुधविषे कामना उत्पन्न थई. पछी बुधे ते स्त्रीमां पुरुरवा नामनो पुत्र उत्पन्न कन्यो ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एप्रमाणे स्त्रीपणुं पामेला ए मनुना पुत्र सुद्युम्ने केटलाक दिवस पछी पोताना कुलना आचार्य वसिष्ठ मुनिनुं स्मरण कन्युं हतुं एम सांभळयुंछे ॥ ३६ ॥ सुद्युम्ननी ए दशा जोई दयाथी बहुज दवाएला वसिष्ठ मुनि ए सुद्युम्नने पाछो पुरुष बनावामारू महादेवनी भक्ति करी ॥ ३७ ॥ हे राजा ! महादेवे प्रसन्न थईने वसिष्ठ मुनिने राजी करवा अने पोतानुं वचन पण सत्य करवा वसिष्ठ मुनिने कहूं के—‘आ सुद्युम्न एक महिनासुधी पुरुष रेहेशे अने एक महिनासुधी स्त्री

अथ तामाश्रमाभ्यांशे चरंती प्रमदोत्तमाम् ॥ स्त्रीभिः परिवृतां वीक्ष्य चक्रमे भगवान्बुधः ॥ ३४ ॥ सार्जपि तं चमके सुभ्रूः सोमराज-
सुतं पतिम् ॥ स तस्यां जनयामास पुरुरवसमालजम् ॥ ३५ ॥ एवं स्त्रीत्वमनुप्राप्तः सुद्युम्नो मानवो नृपः ॥ सस्मार स्वकुलाचार्यं
वसिष्ठमिति शुश्रुम ॥ ३६ ॥ स तस्य तां दशां दृष्ट्वा कृपया भृशपीडितः ॥ सुद्युम्नस्याशयन्पुंस्त्वमुपाधावतशंकरम् ॥ ३७ ॥ तुष्टस्त-
स्मै स भगवान् कृपये प्रियमावहन् ॥ स्वां च वाचमृतां कुर्वन्निदमाह विशंपते ॥ ३८ ॥ मासं पुमान्स भविता मासं स्त्री तव गो-
त्रजः ॥ इत्थं व्यवस्थया कामं सुद्युम्नोज्वतु मेदिनीम् ॥ ३९ ॥ आचार्यानुग्रहात्कामं लब्ध्वा पुंस्त्वं व्यवस्थया ॥ पालयामास जगतीं
नाभ्यनंदन्स तं प्रजाः ॥ ४० ॥ तस्योत्कलो गयो राजन्विमलश्च सुतास्त्रयः ॥ दक्षिणापथराजानो बभ्रुर्धर्मवत्सलाः ॥ ४१ ॥
ततः परिणते काले प्रतिष्ठानपतिः प्रभुः ॥ पुरुरवस उत्सृज्य गां पुत्राय गतो वनम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीभागवते महापु-
राणे नवमस्कंधे इलोपाल्याने प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ४३ ॥

रेहेशे. एवी व्यवस्थाथी भले पृथ्वीनुं राज्य करे’ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ वसिष्ठना अनुग्रहनेलीधे एप्रमाणे व्यवस्थाथी पुरुषपणुं पामी सुद्युम्न राज्य करवा
लाग्यो पण तेने एकांतर महीने स्त्री बनीने छुपाई रेहेतुं पढतुं तेथी ते प्रजाओने पसंद पड्यो नहि ॥ ४० ॥ ए सुद्युम्नना उत्कल, गय अने विमल
एवा नामना त्रण पुत्र थया, तेओ धर्म उपर प्रीति राबनार अने दक्षिणदेशना राजा थया होता ॥ ४१ ॥ पछी घणो काल जतां प्रतिष्ठाने पुरीनो
अधिपति ए सुद्युम्न राजा पोताना पेटना दीकरा पुरुरवाने राज्य आपी वनमां गयो ॥ ४२ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो पेहेलो
अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ ॥ ॥

? प्रयागपासे झुंसी केहेवायछे ते.

शुकदेवजी केहेछे'.— एप्रमाणे पोतानो पुत्र सुद्युम्न वनमां जतां वैवस्वत मनुए बीजा पुत्रो उत्सन्न करवानी इच्छाथी यमुना नदीमां सो वर्षसुधी तप कयुं अने पछी संताननेमाटे भगवानतुं पूजन कयुं तेथी इक्ष्वाकु वगेरे पोता जेवाज दश पुत्रो तेने आव्या ॥ १ ॥ २ ॥ मनुनो पुत्र पृषध के जेने गुरु वसिष्ठ मुनिए गाथोतुं पालन करवा राख्यो हतो ते, रात्रिमां खडी चोकीथी सावधानपणे वसिष्ठनी गाथोतुं पालन करतो हतो ॥ ३ ॥ ए-क दिवसे राते मेघ वरसतो हतो ते समयमां एक वाघ गायोना वाडामां आव्यो तेथी सुतेली गायो बीकनेलीधे उठीने वाडामां दोडवा लागी ॥ ४ ॥ बलवान् वाघे तेओमांथी एक गायने पकडतां ते चीसो नाखवा लागी. गायनी चीस सांभळी पृषध तरवार लईने तुरत त्यां गयो ॥ ५ ॥ रातमां

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं गतेऽथ सुद्युम्ने मनुर्वैवस्वतः सुते ॥ पुत्रकामस्तपस्तेपे यमुनायां शतं समाः ॥ १ ॥ ततोऽयजन्मनुर्देवम-
पत्यार्थं हरिं प्रभुम् ॥ इक्ष्वाकुर्ध्वजान्पुत्रान् लेभे स्वसहशान्दश ॥ २ ॥ पृषधस्तु मनोः पुत्रो गोपालो गुरुणा कृतः ॥ पालयामास
गा यत्तो रात्र्यां वीरासनव्रतः ॥ ३ ॥ एकदा प्राविशद्रोष्ठं शार्दूलो निशि वर्षति ॥ शयाना गाव उत्थाय भीतास्ता बध्नसुर्व्रजे ॥ ४ ॥
एकां जग्राह बलवान्सा चुक्रोश भयातुरा ॥ तस्यास्तत्कंदितं श्रुत्वा पृषधोऽभिससार ह ॥ ५ ॥ स्रग्भमादाय तरसा प्रलीनोडुगणे
निशि ॥ अजानन्नहनबध्नोः शिरः शार्दूलशंकया ॥ ६ ॥ व्याघ्रोऽपि वृक्पणश्रवणो निस्त्रिंशग्राहतस्ततः ॥ निश्चक्राम भृशं भीतो
रक्तं पथि समुत्सृजन् ॥ ७ ॥ मन्यमानो हतं व्याघ्रं पृषधः परवीरहा ॥ अद्राक्षीत्स्वहतां बध्नुं व्युष्टायां निशि दुःखितः ॥ ८ ॥ तं शशाप
कुलाचार्यः कृतागसमकामतः ॥ न क्षत्रबंधुः शूद्रस्त्वं कर्मणा भवितामुना ॥ ९ ॥ एवं शप्तस्तु गुरुणा प्रत्यथ्क्लात्कृतांजलिः ॥ अथा-
रयद्रतं वीर ऊर्ध्वरेता मुनिप्रियम् ॥ १० ॥

नक्षत्र देखतां न हतां एवा अंधारामां अजाणतां तेणे वाघ जाणीने ए कपिला गायना माथाउपर घा कय्यो ॥ ६ ॥ तरवारनी अणी वागतां जेना कान कपाई गया एवो वाघ मार्गमां लोही नाखतो बहुज बीकथी भागीगयो ॥ ७ ॥ पोते वाघ मान्यो समजतो पृषध सवारमां जोय छे त्यां पोताना हाथथी गायनो वध थयो जाणी बहुज खेद पाय्यो ॥ ८ ॥ जेनाथी अजाणतां अपराध थयो एवा ए पृषधने कुलना गुरु वसिष्ठे शाप दीधो के—‘आ पापनेलीधे तुं क्षत्रियनी जातमां पण नहि रही शकतां शूद्र थई जशे.’ ॥ ९ ॥ एप्रमाणे गुरुए शाप दीधो ते हाथ जोडी माथे चडावी ले-तां पृषधे ते दिवसथी मुनिव्रत राखी ब्रह्मचर्यज पाळ्युं ॥ १० ॥

१ आ बीजा अध्यायमां मनुना पुत्रोमां बे जण वैराग्यथी अपुत्र रह्यानी अने करुणक वगेरे पांच पुत्रोना वंशनी कथा कहेवामां आवश.

सर्वना आत्मा, सर्वथी पर अने निर्मल भगवाननी भक्तिथी तेमां एकाग्र थएलो, सर्व प्राणीओनो मित्र, समदृष्टिवाळो, जितेंद्रिय, संगराहित, परिग्र-
हरहित अने शांत अंतःकरणवाळो पृथग्र, जे कांई यदृच्छार्थी मळ तेथी पोतानी वृत्ति चलाववा लाग्यो ॥ ११ ॥ १२ ॥ ज्ञानथी वृत्ति पामेलो अने
पोताना जीवात्माने परमात्माना स्वरूपमां घरी दई समाधिमां रेहेतो ए पृथग्र, जड अंध अने बेहेरा जेवी आकृतिथी पृथ्वीमां फरतो हतो ॥ १३ ॥
एवी रीते वृत्ति राखतां वनमां नीकळी गयो त्यां उत्पन्न थएला दावानलने जोई तेमां पोताना देहनो दाह करी परब्रह्मने पाम्यो ॥ १४ ॥ मनुना पु-
त्रोमां सद्गुथी नाहानो कवि, नाहानपणमां परब्रह्मने जाणी, सर्व प्रकारनी स्पृहा छोडी दई, अने बंधु तथा राज्यनो त्याग करी वनमां गयो हतो
अने त्यां चित्तमां परमात्मातुं ध्यान करी मुक्ति पामी गयो ॥ १५ ॥ मनुना पुत्र करूषना वंशमां कारूष नामना क्षत्रियो उत्पन्न थया, ते सषळा ब्रा-

वासुदेवे भगवति सर्वात्मनि परे भ्रमे ॥ एकांतित्वं गतो भक्त्या सर्वभूतसुहृत्समः ॥ ११ ॥ विमुक्तसंगः शांतात्मा संयताक्षोऽप-
रिग्रहः ॥ यदृच्छयोपपन्नेन कस्यथन् वृत्तिमालिनः ॥ १२ ॥ आत्मन्यात्मानमाधाय ज्ञानतृप्तः समाहितः ॥ विचचार महीमेतां
जडांधवधिराकृतिः ॥ १३ ॥ एवं वृत्तो वनं गत्वा दृष्ट्वा दावाभिमुत्थितम् ॥ तेनोपयुक्तकरणो ब्रह्म प्राप परं मुनिः ॥ १४ ॥ क-
विः कनीयान्विषयेषु निस्पृहो विमृज्य राज्यं सह बंधुभिर्वनम् ॥ निवेश्य चित्ते पुरुषं स्वरोचिषं विवेश कैशोरवयाः परंगतः ॥ १५ ॥
करूषान्मानवादासन् कारूषाः क्षत्रजातयः ॥ उत्तरापथगोप्तारो ब्रह्मण्या धर्मवत्सलाः ॥ १६ ॥ दृष्ट्वाद्दार्ष्टमभूत्क्षत्रं ब्रह्मभूयं गतं क्षि-
तौ ॥ नृगस्य वंशः सुमतिर्भूतज्योतिस्ततो वसुः ॥ १७ ॥ वसोः प्रतीकस्तत्पुत्र ओषवानोषवत्पिता ॥ कन्या चोषवती नाम सु-
दर्शन उवाह ताम् ॥ १८ ॥ चित्रसेनो नरिष्यंतादक्षस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ तस्य मीढांस्ततः कूर्च इंद्रसेनस्तु तत्सुतः ॥ १९ ॥ वीतिहो-
त्रस्त्रिंद्रसेनात्तस्य सत्यश्रवा अभूत् ॥ उरुश्रवाः सुतस्तस्य देवदत्तस्ततोऽभवत् ॥ २० ॥

क्षणोने माननार, धर्मउपर प्रीति राखनार अने उत्तर दिशामां राज्यकर्त्ता होता ॥ १६ ॥ मनुना पुत्र धृष्टना वंशमां धार्ष्ट नामना क्षत्रियो थया
तेओमां घणखरा पृथ्वीमां ब्राह्मण थई गया होता. मनुना पुत्र नृगनो सुमति, सुमतिनो भूतज्योति, भूतज्योतिनो वसु, वसुनो प्रतीक अने प्रतीकनो
ओषवान् नाम पुत्र थयो. ओषवानने ओषवान् नामनो पुत्र अने ओषवती नामे कन्या आवी होती. ए कन्याने सुदर्शन परप्यो हतो ॥ १७ ॥ १८ ॥
मनुना पुत्र नरिष्यंतनो दीकरो चित्रसेन थयो. चित्रसेननो दक्ष, दक्षनो मीढवान्, मीढवाननो कूर्च कूर्चनो इंद्रसेन, इंद्रसेननो वीतिहोत्र, वीति-
होत्रनो, सत्यश्रवा, सत्यश्रवानो उरुश्रवा अने उरुश्रवानो देवदत्त नामे पुत्र थयो हतो ॥ १९ ॥ २० ॥

ए देवदत्तने घेर अभिनो अवतार थयो तेनुं अभिवेश्य नाम हतुं. कुंवारीमां जन्मेल तेथी कानीन पण एतुंज नाम केहेवातुं हतुं अने मोटा ऋषि जातूकर्ण्य पण एज केहेवाता हता ॥ २१ ॥ ए अभिवेश्याना वंशमां 'अभिवेश्यायन' एवा नामनुं ब्राह्मणोतुं कुल थयुं. ए नरिष्यंतनो वंश केहेवायो. हवे दिष्टनो वंश सांभळो ॥ २२ ॥ मनुना पुत्र दिष्टनो नाभाग नामे पुत्र थयो, के जे हवे केहेवाशे तेथी जुदो समजवो. ए नाभाग कर्मनेलीधे वै-श्यणुं पाय्यो हतो. नाभागनो भलंदन, तेनो वत्सप्रीति, तेनो प्रांशु, तेनो खनित्र, तेनो चाक्षुष, तेनो विविंशति, तेनो रंभ, तेनो खनिनेत्र, तेनो करंभम, तेनो अवीक्षित अने तेनो मरुच नामे पुत्र थयो. ए मरुच चक्रवर्ति हतो. अंगिराना पुत्र मोटा योगी संवर्त्ते मरुचने यज्ञ कराव्यो हतो ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ जेवो मरुच राजानो यज्ञ थयो हतो तेवो बीजा कोइनो थयो नथी. एना यज्ञमां जे काई पात्रादिक हतुं ते सघळुं

ततोऽभिवेश्यो भगवानग्निः स्वयमभ्यस्तुतः ॥ कानीन इति विख्यातो जातूकर्ण्यो महानृषिः ॥ २१ ॥ ततो ब्रह्मकुलं जातमाभिवेश्यायनं नृप ॥ नरिष्यंतान्वयः प्रोक्तो दिष्टवंशमतः शृणु ॥ २२ ॥ नाभागो दिष्टपुत्रोऽय्यः कर्मणा वैश्यतां गतः ॥ भलंदनः सुतस्तस्य वत्सप्रीतिर्भलंदनात् ॥ २३ ॥ वत्सप्रीतेः सुतः प्रांशुस्तत्सुतं प्रमतिं विदुः ॥ खनित्रः प्रमतेस्तस्माच्चाक्षुषोऽय्य विविंशतिः ॥ २४ ॥ विविंशतिसुतो रंभः खनिनेत्रोऽय्य धार्मिकः ॥ करंभो महाराज तस्यासीदात्मजो नृपः ॥ २५ ॥ तस्यावीक्षितुतो यस्य मरुचश्च-क्रवर्त्यभूत् ॥ संवर्तो याजयद्यं वै महायोग्यंगिरः सुतः ॥ २६ ॥ मरुत्तस्य यथा यज्ञो न तथाऽय्यस्य कश्चन ॥ सर्वं हिरण्मयं त्वा-सीद्यत्किंचिच्चास्य शोभनम् ॥ २७ ॥ अमाद्यदिंद्रः सोमेन दक्षिणाभिर्द्रिजातयः ॥ मरुतः परिवेष्टारो विश्वेदेवाः सभासदः ॥ २८ ॥ मरुत्तस्य दमः पुत्रस्तस्यासीद्राज्यवर्धनः ॥ सुद्युतिस्तत्सुतो जज्ञे सौद्यतेयो नरः सुतः ॥ २९ ॥ तत्सुतः केवलस्तस्मादंधुमान् वेगवां-स्ततः ॥ बंधुस्तस्याभवद्यस्य तृणबिंदुर्महीपतिः ॥ ३० ॥ तं भेजेऽलंबुषा देवी भजनीयगुणालयम् ॥ वराप्सरा यतः पुत्राः कन्या चेडविडाऽभवत् ॥ ३१ ॥ तस्यामुत्पादयामास विश्रवा धनदं सुतम् ॥ प्रादाय विद्या परमासृषियैर्गिश्मरात्पितुः ॥ ३२ ॥

सोनानुं अने सुशोभित हतुं ॥ २७ ॥ एना यज्ञमां सोमपानथी इंद्र अने दक्षिणाथी ब्राह्मणो राजी थया हता. वायुदेव पीरसनारा अने विश्वेदेवा सभासद थया हता ॥ २८ ॥ मरुचनो दम, तेनो राज्यवर्द्धन, तेनो सुद्युति, तेनो नर, तेनो केवल, तेनो बंधुमान्, तेनो वेगवान्, तेनो बंधु, अने तेनो तृणबिंदु नामे राजा पुत्र थयो ॥ २९ ॥ ३० ॥ गावा योग्य घणा गुणवाळा ए तृणबिंदु राजाने अलंबुषा नामनी रूपाली अप्सरा वरी हती. ए अप्सरामां तेने पुत्र थया हता अने इंडविडा नामनी कन्या थई हती ॥ ३१ ॥ ए कन्यामां विश्रवा ऋषि के जे पोताना पिता मोटा योगेश्वर पुलस्त्य पासेथी उत्तम विद्या शील्य्या हता तेमणे कुबेरजीने उत्सन्न कन्या हता ॥ ३२ ॥

विशाल, शून्यवंशु अने धूम्रकेतु ए त्रण तृणविंदुना पुत्र होता तेओमां वंश स्थापनारा विशाल राजाए वैशाली नामनी नगरी बनावी हती ॥ ३३ ॥ विशालनो हेमचंद्र, तेनो धूम्राक्ष, तेनो संयम अने तेना कृशाश्व अने देवज नामना बे पुत्र थया होता ॥ ३४ ॥ कृशाश्वनो पुत्र सोमदत्त थयो के जेणे अश्वमेघ यज्ञोत्थी भगवाननुं पूजन करी योगेश्वरना आश्रयथी मोक्षगति मेळवी हती ॥ ३५ ॥ सोमदत्तनो सुमति थयो अने तेनो जनमेजय थयो. विशालना वंशना ए राजाओ तृणविंदुनी कीर्तिने धरी रखा होता ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१.- मनुनो दीकरो शर्याति राजा वेदना तत्त्वेने जाणतो हतो अने तेणे अंगिराकुलना ब्राह्मणोना यज्ञमां बीजे

विशालः शून्यवंशुश्च धूम्रकेतुश्च तत्सुताः ॥ विशालो वंशकृद्वाजा वैशालीं निर्ममे पुरीम् ॥ ३३ ॥ हेमचंद्रः सुतस्तस्य धूम्राक्षस्तस्य चाल्मजः ॥ तत्पुत्रात्संयमादामीत्कृशाश्वः सहदेवजः ॥ ३४ ॥ कृशाश्वस्तोमदत्तोऽश्वमेधैरिडस्पतिम् ॥ इष्ट्वा पुरुषमापात्र्यां गतिं योगेश्वराश्रितः ॥ ३५ ॥ सोमदत्तिस्तु सुमतिस्तत्सुतो जनमेजयः ॥ एते वैशालमृपालास्तृणविंदोर्यशोधराः ॥ ३६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ५४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ शर्यातिर्मानवो राजा ब्रह्मिष्ठः स वभूव ह ॥ यो वा आंगिरसां सन्ने द्वितीयमह अचिवान् ॥ १ ॥ सुकन्या नाम तस्यासीत् कन्या कमललोचना ॥ तया सार्धं वनगतो ह्यगमद्भ्यवनाश्रमम् ॥ २ ॥ सा सखीभिः परिवृता विचिन्वत्यंग्रिपान्वने ॥ वल्मीकरंघ्रे ददृशे स्वद्योते इव ज्योतिषी ॥ ३ ॥ ते देवचोदिता बाला ज्योतिषी कंटकेन वै ॥ अविच्छिन्नमुग्धभावेन सुखावासृक् ततो बहु ॥ ४ ॥ शक्रमूत्रनिरोधोऽभूत् सैनिकानां च तत्क्षणात् ॥ राजर्षिस्तमुपालस्य पुरुषान्विस्मितोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ अव्यभंद्रं न युष्माभिर्भोगवस्य विवेष्टितम् ॥ व्यक्तं केनापि नस्तस्य कृतमाश्रमदूषणम् ॥ ६ ॥

दिवसे करवानुं कर्म कहुं हतुं ॥ १ ॥ ए राजानी कमलसरखां नेत्रवाळी सुकन्या नामनी कुंवरी हती. ए कुंवरीने साथे लई वनमां फरवा गएलो शर्याति राजा, च्यवन ऋषिना आश्रममां गयो ॥ २ ॥ सखीओथी विटाएली अने वनमां वृक्ष जोवाने फरती ते कन्याए राफडाना छिद्रमां पतंगिया सरखा बे तेजस्वी पदार्थ दीठा ॥ ३ ॥ ए अणसमजु नाहानी कन्याए देवनी प्रेरणाथी कांटावते ए बे पदार्थने बीधी नाख्या, तेओमांथी घणुं लोही नीकळ्युं ॥ ४ ॥ ते समयमां तरतज सर्व सेनावाळाओनां विष्टा अने मूत्र रोकाई ग्यां. ए जोइने विस्मय पामेल राजाए पोतानां माणसोने पूछ्युं के- 'तमोए कांइ च्यवन ऋषिनो अपराध तो नथी कन्यो ? जरूर आपणमांथी कोइए तेमना आश्रममांथी खराबी करेली जणायछे ॥ ५ ॥ ६ ॥

^१ आ बीजा अध्यायमां मनुना पुत्र शर्यातिना वंशमां सुकन्या अने रैवतनां मोटां अद्भुत आख्यान कहेवामां आवशे.

सुकन्याए बीतां बीतां पोताना बापने कहुं के—‘में कइक कचुंछे ते ए के अजाणतां कांटो लइने तेवतें बे तेजस्वी पदार्थने बीधी नाख्याल्ले.’ ॥ ७ ॥ ए दीकरीतुं वचन सांभळी बहुज बीनेलो शर्याति राजा राफडानी अंदर वेटेला च्यवन ऋषिनी धीरे धीरे क्षमा मागवा लाग्यो ॥ ८ ॥ त्यां वात-चीतथी ऋषिनो अभिप्राय जाणी लइने राजाए पोतानी दीकरी ऋषिने आपी, पछी कष्टमांथी छूटेलो ते राजा च्यवन मुनिनी रजा लई सावधा-नपणाथी पोताना नगरमां गयो ॥ ९ ॥ बहुज क्रोधी च्यवन ऋषिने परणेली अने तेना चित्तने जाणनारी सुकन्याए सावधान रहीने सेवा करवाथी पतिने प्रसन्न कन्या ॥ १० ॥ केटलाक काल पछी अश्विनीकुमार पोताना आश्रममां आव्या तेमनी पूजा करीने च्यवन ऋषिए कहुं के—‘हे उत्तम वैद्यो ! मने जुवान बनावी आपो ॥ ११ ॥ मारी अवस्था अने रूप स्त्रीओने गमे एवां करी आपदो तो तमने आजसुधी यज्ञमां सोमरसनो भाग

सुकन्या प्राह पितरं भीता किंचित्कृतं मया ॥ द्वे ज्योतिषी अजानंत्या निर्भिन्ने कंटकेन वै ॥ ७ ॥ दुहितुस्तद्वचः श्रुत्वा श-
र्यातिर्जातसाध्वसः ॥ मुनिं प्रसादयामास वल्मीकांतर्गतं शनैः ॥ ८ ॥ तदभिप्रायमाज्ञाय प्रादाद्दुहितरं मुनेः ॥ कृच्छ्रान्मुक्तस्तमा-
मंत्र्य पुरं प्रायात्समाहितः ॥ ९ ॥ सुकन्या च्यवनं प्राप्य पतिं परमकोपनम् ॥ प्रीणयामास चित्तज्ञा अप्रमत्तानुवृत्तिभिः ॥ १० ॥
कस्यचित्त्वथ कालस्य नासत्यावाश्रमागतौ ॥ तौ पूजयित्वा प्रोवाच वयो मे दत्तमीश्वरौ ॥ ११ ॥ ग्रहं ग्रहीत्ये सोमस्य यज्ञे वामप्य-
सोमयोः ॥ क्रियतां मे वयो रूपं प्रमदानां यदीप्सितम् ॥ १२ ॥ वादमित्यूचतुर्विप्रमभिनंद्य भिषक्तमौ ॥ निमज्जतां भवानस्मिन्
हृदे सिद्धविनिर्भिते ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वा जरया शस्तदेहो धमनिमंततः ॥ हृदं प्रवेशितोऽश्विभ्यां वलीपलितविप्रियः ॥ १४ ॥ पुरुषास्त्रय
उत्तस्थुरपीच्या वनिताप्रियाः ॥ पद्मस्रजः कुंडलिनस्तुल्यरूपाः सुवाससः ॥ १५ ॥ तान्निरीक्ष्य वरारोहा सरूपान् सूर्यवर्चसः ॥
अजानती पतिं साध्वी अश्विनौ शरणं ययौ ॥ १६ ॥

मळतो नथी ते हुं आपीश ॥ १२ ॥ मोटा वैद्य अश्विनीकुमारोए ते वातनो स्वीकार करी तथा सत्कार करी च्यवन ऋषिने कहुं के—‘मिडलो-
कोए बनावेला आ धोमां तमे डुबकी मारो.’ ॥ १३ ॥ एम कही ए च्यवन ऋषि के जे घडपणथी लेवाइ गया हता, नकरी नमो देखाती हता
अने वली तथा पलीथी विप्रिय लागता हता तेमने लइने बे अश्विनीकुमारोए धोमां पेमाड्या अने तेओ पोने पण पेठा ॥ १४ ॥ पछी सुंदर, स्त्रियोने
प्रिय लागे एवा, कमलनी मालावाळा, कुंडलवाळा, सारंग वल्ह धरनारा अने परस्पर सरखां रूपवाळा व्रण पुरुष ए धोमांथी नीकळ्या ॥ १५ ॥ सरखां
रूपवाळा अने सूर्यसरखा तेजस्वी ए व्रण पुरुषोने जोइने तेओमांथी पोताना पतिने नहि ओळखती सुकन्याए अश्विनीकुमारनी प्रार्थना करी ॥ १६ ॥

तेना पतिव्रतापणाथी राजी थएला वे अधिनीकुमार, सुकन्याने च्यवन मुनि देखाडी अने तेमनी रजा लई विमानमां बेशीने स्वर्गमां गया ॥ १७ ॥
पछी कांई दिवसे यज्ञ करवाना मनोरथी शर्याति राजा च्यवन ऋषिना आश्रममां जतां दीकरीना पडखामां बेटेलो सूर्यना जेवो तेजस्वी पुरुष
तेना जोवामां आव्यो ॥ १८ ॥ दीकरी आवीने पगे लागी तोपण तेने आशीर्वाद नहि देतां कचवाई गएला राजाए ते दीकरीने कहुं के—‘ अरे !
आ तें शुं कन्युं ? सर्व लांको जेने नमस्कार करेछे एवा च्यवन मुनिने तुं ठगी. हे दुष्ट ! बहुज घरडा अने अप्रिय लागे एवा ए स्वामीनो त्याग करी
आ कोई वटेमार्गु जार पुरुषतुं तुं सेवन करेछे ! ॥ १९ ॥ २० ॥ तुं सारा कुलमां उत्पन्न थएली छतां तारी बुद्धि मुंडी केम थइ ? निर्लज्ज बनीने
जार पुरुषने लई बेठीछो ए, कुलने कलंक लगाडयुंछे अने एथी तुं पिताना अने स्वामीना कुलने नरकमां नाखेछे. ’ ॥ २१ ॥ एम बोलता पोताना

दर्शयित्वा पतिं तस्यै पातिव्रत्येन तोषितौ ॥ ऋषिभामंन्य ययतुर्विमानेन त्रिविष्टपम् ॥ १७ ॥ यस्यमाणोऽथ शर्यातिश्च्यवनस्याश्रमं
गतः ॥ ददर्श दुहितुः पार्श्वे पुरुषं सूर्यवर्चसम् ॥ १८ ॥ राजा दुहितरं ग्राह कृतपादाभिवंदनाम् ॥ आशिषश्चाप्रयुजानो नातिप्री-
तमना इव ॥ १९ ॥ चिकीर्षितं ते किमिदं पतिस्त्वया प्रलंभितो लोकनमस्कृतो मुनिः ॥ त्वं यज्जराश्रस्तमसत्यसंभृतं विहाय जारं
भजसेऽमुमध्वगम् ॥ २० ॥ कथं मतिस्तेऽवगताऽन्यथा सतां कुलप्रसूते कुलदूषणं त्विदम् ॥ विभर्षि जारं यदपत्रपाकुलं पितुश्च भ-
र्तुश्च नयस्यधस्तमः ॥ २१ ॥ एवं द्रुवाणं पितरं स्मयमाना शुचिस्मिता ॥ उवाच तात जामाता तवैष भृशुनंदनः ॥ २२ ॥ शशंस
पित्रे तत्सर्वं वयोरूपाभिलंभनम् ॥ विस्मितः परमप्रीतस्तनयां परिपस्वजे ॥ २३ ॥ सोमेन याजयन्वीरं ग्रहं सोमस्य चाग्रहीत् ॥
असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनः स्वेन तेजसा ॥ २४ ॥ हंतुं तमाददे वज्रं सद्योमन्युरमर्षितः ॥ सवज्रं स्तंभयामास भुजभिद्रस्य भार्गवः
॥ २५ ॥ अन्वजानंस्ततः सर्वे ग्रहं सोमस्य चाश्विनोः ॥ भिषजाविति यत्पूर्वं सोमाहुत्या बहिष्कृतौ ॥ २६ ॥ ॥

बापने सुकन्याए हसीने कहुं के ‘हे पिता ! आ तमारा जमाई च्यवन मुनिज छे. ’ ॥ २२ ॥ पछी ए मुनिने अवस्था तथा रूप मळवानी सघळी ह-
कीकत कही देखाडी. विस्मय पामेला शर्याति राजाए बहुज राजी थईने दीकरीनुं आलिंगन कन्युं ॥ २३ ॥ पछी राजाए सोमयज्ञनो आरंभ
करतां जोके अधिनीकुमारने सोमपान मळतुं नथी तोपण च्यवन ऋषिए पोतानी शक्तिथी तेओने सोमरसनो भाग आय्यो. ॥ २४ ॥ ए जो-
ईने तुरत क्रोधपामेला इंद्रे असहनताथी च्यवन ऋषिने मारी नाखवा वज्र उपाड्युं पण च्यवन ऋषिए इंद्रनो हाथ वज्रसहित थंभावी दीधो. ॥
॥ २५ ॥ त्यांथी सघळाओए अधिनीकुमारने सोमनो भाग देवानुं कबुल राख्युं. ते पेहेलां एओ वैचनो नीच धंधो करनार छे एवा कारणथी
तेओने सोमना भागमांथी बातल कन्या हता. ॥ २६ ॥ ॥

शर्यातिना उत्तानबर्हि, आनर्त्तने अने भूरिषेण एवा नामना त्रण पुत्र थया. ते ओमां आनर्त्तनो रेवत थयो ॥ २७ ॥ ए रेवत राजा समुद्रनी अंदर कुशस्थली [द्वारका] नगरी वसावी तेमां रहिने आनर्त्त [ओखामंडल] वगरे देशने भोगवतो हतो ॥ २८ ॥ रेवत राजाना घणाज उत्तम सो पुत्र थया तेओमां ककुक्षि मोटो हतो. रेवत राजा पोतानी कन्या रेवतीने साथे लइ 'तेनो वर कोने करवो' ए वात ब्रह्माने पूछवा ब्रह्मलोकमां गयो हतो पण त्यां गायन चालवानेलीधे अवकाश नहि मळतां जरा वार तेने वेशी रेहेवुं पड्युं ॥ २९ ॥ ३० ॥ गायन थइ रह्या पछी नमस्कार करीने तेणे ब्रह्मा पासे पोतानो अभिप्राय कह्यो. ते सांभळी ब्रह्मा हसीने बोल्या के 'अहो !! जे जे वर तारा मनमां धाच्या हता तेओ सघळा ना-श पामी गया. एटलुंज नहि पण तेओना पुत्र, पौत्र के प्रपौत्रना वंश पण नाश पाय्यछे; ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ केम के पृथ्वीमां सत्यावीश युग वीती

उत्तानबर्हिरानतो भूरिषेण इति त्रयः ॥ शर्यातेरभवन् पुत्रा आनर्त्तद्वैवतोऽभवत् ॥ २७ ॥ सौऽतः समुद्रे नगरीं विनिर्माय कुशस्थ-
लीम् ॥ आस्थितोऽशुक्तं विषयानानर्त्तदीनर्त्तम् ॥ २८ ॥ तस्य पुत्रशतं जज्ञे ककुक्षिज्येष्ठमुत्तमम् ॥ ककुक्षी रेवतीं कन्यां स्वामा-
दाय विशुं गतः ॥ २९ ॥ कन्यावरं परिप्रष्टुं ब्रह्मलोकमपावृतम् ॥ आवर्तमाने गांधर्वे स्थितोऽलब्धक्षणः क्षणम् ॥ ३० ॥ तदंत आ-
द्यमानम्य स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ॥ तच्छ्रुत्वा भगवान् ब्रह्मा प्रहस्य तमुवाच ह ॥ ३१ ॥ अहो राजन्निरुद्धास्ते कालेन हृदि ये
कृताः ॥ तत्पुत्रपौत्रनमृणां गोत्राणि च न शृण्वहे ॥ ३२ ॥ कालोभियानस्त्रिणवचतुर्युगविकल्पितः ॥ तद्रूच्छ देवदेवांशो बल-
देवो महाबलः ॥ ३३ ॥ कन्यारत्नमिदं राजन्नरत्नाय देहि भो ॥ भुवो भारवताराय भगवान् भूतभावनः ॥ ३४ ॥ अवतीर्णो
निजांशेन पुण्यश्रवणकीर्तनः ॥ इत्यादिष्टोऽभिवंधाजं नृपः स्वपुरमागतः ॥ ३५ ॥ त्यक्तं पुण्यजनत्रासाक्रातुभिर्दिक्ष्वस्थितैः ॥
सुतां दत्त्वाऽनवधांगीं बलाय बलशालिने ॥ वदर्याख्यं गतो राजा तनुं नारायणाश्रमम् ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे
नवमस्कंधे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गया. मांटे जा, अने हाल पृथ्वीनो भार उतारवामांटे प्राणीओना पालक अने जेनुं श्रवण तथा कीर्त्तन पत्रित्र छे एवा श्रीकृष्ण भगवान् पोताना अंश बलभद्रनी साथे अवतच्या छे तो ते महाबलवान् अने भगवानना अंशरूप बलभद्र के जे मनुष्योमां रत्नरूप छे तेने आ तारी रत्नजेवी क-
न्या दे.' एप्रमाणे ब्रह्माणु आज्ञा करतां तेमने प्रणाम करी ए रेवत राजा पोतानुं शेहेर के जेने यक्षोना त्राम्थी भागी जइने भाइओए छोडी दीधुं
हतुं त्यां आव्यो अने पछी बलवान् बलभद्रने पोतानी सुंदर कन्या आपी नारायणना वदरिकाश्रममां तप करवा गयो ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥
॥ ३६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो त्रीजो अध्याय संपूर्ण. ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

શુકદેવજી કેહેછે'. — મનુના પુત્ર નભગનો દીકરો નાભાગ હતો. એ ગુરુને ઘરે ભળવા રહ્યો હતો તે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીજ રેહેશે એમ ધારી તેના મોટા માઈઓએ તેનો કાંઈ પણ ભાગ નહિ ગણતો પિતાની સઘલી મિલકત વેંદી લીધી હતી. પછી ગુરુના ઘરથી આવતીને એ વિદ્વાન્ નાભાગે પોતાનો ભાગ માગ્યો ત્યારે તેના માઈઓએ એ નાહાના માઈના ભાગમાં પોતાના બુઢા વાપને આપ્યો હતો ॥ ૧ ॥ નાભાગે પ્રથમ પૂછ્યું કે 'હે માઈઓ! મારા ભાગમાં શું રાખ્યું છે? માઈઓએ કહ્યું કે 'તારા ભાગમાં આપણો વાપ રાખ્યો છે.' નાભાગે વાપની પાસે જઈને કહ્યું કે 'મારા મોટા માઈઓએ મારા ભાગમાં તમને આપ્યા છે.' વાપે કહ્યું કે 'એ વાત તારે માનવી નહિ; કેમ કે માગમાંથી તારી આજીવિકા ચાલશે નહિ ॥ ૨ ॥ તો પણ તારા ભાગમાં મને આપ્યો છે તો હું હાલ તારા જીવનનો ઉપાય વતાવીશ. હાલ અંગિરાના કુલના આ વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણો પંત્યાલાનો યજ્ઞ માંડી વેઠા છે તેઓ વારેઘ-ડીએ છેવટે દિવસે કર્મ કરવામાં ભૂલી જાય છે તો તું તેઓની પાસે જઈને વિશ્વેદેવાનાં વે સૂત્ર કહે કે જેથી તેઓની ભૂલ મટી જશે. પછી એ બ્રા-

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ નાભાગો નભગપત્યં યંતતં પ્રાતરઃ કવિષ્ઠ ॥ યવિષ્ઠં વ્યભજન્ દાયં બ્રહ્મચારિણમાગતમ્ ॥ ૧ ॥ પ્રાતરોઽમંત્ર કિં મહ્યં ભજામ પિતરં તવ ॥ ત્વાં મ આર્યોસ્તતાભાંશુર્મા પુત્રક તદાદૃથાઃ ॥ ૨ ॥ ઇમે આંગિરસઃ સત્રમાસતેદ્ય સુમેધસઃ ॥ શ્વં પશુમપેત્યાહઃ કવે મુહંતિ કર્મણિ ॥ ૩ ॥ તાંસ્વં શંસય સૂક્તે દ્રે વૈશ્વદેવે મહાત્મનઃ ॥ તે સ્વર્ગતો ધનં સત્રપરિશેષિતમાત્મનઃ ॥ ૪ ॥ દાસ્યંત્યથ તતો ગચ્છ તથા સ કૃતવાન્ યથા ॥ તસ્મે દત્વા યયુઃ સ્વર્ગં તે સત્રપરિશેષિતમ્ ॥ ૫ ॥ તં કશ્ચિત્સ્વીકરિષ્યંતં પુરુષઃ કૃ-ષ્ણર્દર્શનઃ ॥ ઉવાચોત્તરોઽભ્યેત્ય મમેદં વાસ્તુકં વસુ ॥ ૬ ॥ મમેદમૃષિભિર્દત્તમિતિ તર્હિ સ્મ માનવઃ ॥ સ્યાન્નો તે પિતરિ પ્રશ્નઃ પૃ-થ્વાન્પિતરં તથા ॥ ૭ ॥ યજ્ઞવાલ્ક્યુગતં સર્વમુચ્છિષ્ટમૃષયઃ કચિત્ ॥ ચક્રુર્વિભાગં રુદ્રાય સ દેવઃ સર્વમર્હતિ ॥ ૮ ॥

હાણો પોતાનો યજ્ઞ પૂરો કરી સ્વર્ગમાં જશે તે વચ્ચે પોતાના યજ્ઞમાં વાકી રહેલી મિલકત તને આપી જશે માટે ત્યાં જા. પછી એ નાભાગે તે બ્રાહ્મ-ણોપાસે જઈને તેપ્રમાણે કરતાં બ્રાહ્મણો જે કાંઈ યજ્ઞમાં વાકી રહ્યું હતું તે ધન નાભાગને આપીને સ્વર્ગમાં ગયા ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ નાભાગે એ ધન લેવા માંડ્યું તે વચ્ચે કાઢાં રૂપવાળો કાંઈ પુરુષ ઉત્તર દિશામાંથી આવી બોલ્યો કે—'આ યજ્ઞમૃષિમાં પડી રહેલી મિલકત મારી છે' ॥ ૬ ॥ નાભાગ બોલ્યો કે—'આ મિલકત ઋષિઓ મને આપી ગયા છે.' પેલા કાઢા પુરુષે કહ્યું કે—'આપણી આ તકરારમાં તારા વાપને પૂછ્યું જોઈએ.' નાભાગે જઈને પોતાના વાપને પૂછ્યું ત્યારે વાપે કહ્યું કે—'સ્વર્ગી વાત છે. યજ્ઞમૃષિમાં જે કાંઈ વાકી પડ્યું રહે તે રુદ્રનો ભાગ છે એમ એક વચ્ચે ઋષિઓએ ઠરાવ કરેલ છે માટે રુદ્રજ એ સઘળું લઈ લેવાને યોગ્ય છે.' ॥ ૭ ॥ ૮ ॥

? આ ચોથા અધ્યાયમાં મનુના પુત્ર નભગની અને તેનો પુત્ર અંબરીષ કે જેથી મૃત્યુ પણ ભાગી ગયો હતો તેની કથા કેહેવામાં આવશે.

नाभगो प्रणाम करीने रुद्रने कहुं के—‘हे महाराज ! आ सघळी मिलकत तमारी छे एम मारो पिता केहेछे माटे तमे लीयो अने दुंडवत् करी हुं तमारी क्षमा मागुंछुं ॥ ९ ॥ रुद्र बोल्या के—‘ तारा पिताए न्यायनी वात करी अने तुं पण आवीने साचुं बोल्हो माटे तुं मंत्रनो द्रष्टा थशे अने तने सनातन ब्रह्मज्ञान आपुंछुं ॥ १० ॥ आ यज्ञमां जे बाकी रहुंछे ते धन हुं तने आपुंछुं. मारी पसेथी ले.’ एम कही सत्य उपर प्रीति राखनार रुद्रदेव अंतर्धान थई गया ॥ ११ ॥ जे माणस संजे अने सवारे सावधानपणाथी आ वातनुं स्मरण करे ते विद्वान् तथा मंत्र जाणनार थाय अने पोतानुं स्वरूप पण जाणे ॥ १२ ॥ ए नाभागना पुत्र अंबरीष थया. ए अंबरीष महावैष्णव अने धर्मात्मा हता. ब्राह्मणनो शाप के जे कोई ठेकाणे पाछो फऱ्यो नथी ते पण ए राजानो स्पर्श करी शक्यो न हतो ॥ १३ ॥ परीक्षित राजा केहेछे.—हे महाराज ! ए बुद्धिमान

नाभागसं प्रणम्याह तवेश किल वास्तुकम् ॥ इत्याह मे पिता ब्रह्मन् शिरसा त्वां प्रसादये ॥ ९ ॥ यत्ते पिताज्वदद्धर्मं त्वं तु सत्यं प्रभाषसे ॥ ददामि ते मंत्रदृशे ज्ञानं ब्रह्म सनातनम् ॥ १० ॥ गृहाण द्रविणं दत्तं मत्सत्रे परिशेषितम् ॥ इयुक्तांतर्हितो रुद्रो भगवान् सत्यवत्सलः ॥ ११ ॥ य एतत्संस्मरेत्प्रातः सायं च सुसमाहितः ॥ कविर्भवति मंत्रज्ञो गतिं चैव तथात्मनः ॥ १२ ॥ नाभाग-दंबरीषोऽभून्महाभागवतः कृती ॥ नास्पृशद्ब्रह्मशापोऽपि यं न प्रतिहतः क्वचित् ॥ १३ ॥ राजोवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि राज-र्षेस्तस्य धीमतः ॥ न प्राभूद्यत्र निर्मुक्तो ब्रह्मदंडो दुरत्ययः ॥ १४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अंबरीषो महाभागः समद्रीपवर्ती महीम् ॥ अवययां च श्रियं लब्ध्वा विभवं चातुलं भुवि ॥ १५ ॥ मेनेऽतिदुर्लभं पुंसां सर्वं तत्स्वप्नसंस्तुतम् ॥ विद्वान्विभवनिर्वाणं तमो विश-ति यत्पुमान् ॥ १६ ॥ वासुदेवे भगवति तद्भक्तेषु च साधुषु ॥ प्राप्तो भावं परं विश्वं येनेदं लोष्टवत्स्मृतम् ॥ १७ ॥ सर्वे मनः कृ-ष्णपदारविंदयोर्वचंसि वैकुण्ठगुणानुवर्णने ॥ करौ हरेर्मंदिरमार्जनादिषु श्रुतिं चकाराच्युतसत्कथोदये ॥ १८ ॥

अंबरीष राजा के जेना उपर ब्राह्मणे मुकेलो महा भयंकर ब्रह्मदंड पण चाली शक्यो नहि तेनुं चरित्र सांभळवानी मने इच्छा छे ॥ १४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—महाभाग्यशाली अंबरीष राजाने सात द्वीपवाळी पृथ्वीनुं राज्य, अखूटलक्ष्मी अने सर्वोत्तम वैभव के जे बीजा पुरषोने अत्यंत दुर्लभ छे ते मळ्यां हतां तोपण ‘अंते वैभव नाश पामनारज छे.’ एम जाणता अंबरीष राजा ए सघळाने स्वप्नसमान मानता हता; केम के वैभवनेलीधे मनुष्य मोहमां पडेछे ॥ १५ ॥ १६ ॥ ए राजा पोतानुं मन भगवानना चरणारविंदमां राखता हता; के जेथी आ सघळुं जगत् अति तुच्छ मानता हता ॥ १७ ॥ वाणीनो भगवानना गुणोनां वर्णनमां उपयोग करता हता; हाथनो भगवानना मंदिरने साफ करवा वगैरे काममां उपयोग करता हता; काननो भगवाननी पवित्र कथाना श्रवणमां उपयोग करता हता ॥ १८ ॥

नेत्रनो भगवाननी मूर्तिनां स्थानकना दर्शनमां उपयोग करता हता; अंगनो भगवानना दासना शरीरनो स्पर्श करवामां उपयोग करता हता; नासिकानो भगवानना चरणारविंदी थएला सुंदर तुलसीना मुगंधमां उपयोग करता हता; जीभनो भगवानने अर्पण करेलुं नैवेद्य लेवामां उपयोग करता हता; ॥ १९ ॥ पगनो भगवानना मंदिरांमां जवाना काममां उपयोग करता हता; मस्तकनो भगवानना चरणारविंदने प्रणाम करवामां उपयोग करता हता; चंदनादिक मुखकारी सामग्रीने पोताना शरीरमुखनेमांटे नहि पण भगवाननी सेवामां उपयोगी थवानेसारू राखता हता; अने भगवानना भक्तजनोनी साथे जे रीते प्रीति थाय ए रीते सघळुं करता हता ॥ २० ॥ सर्वमां आत्मा छे एवी भावना राखीने एप्रमाणे पोताना सर्व कर्मोने यज्ञना ईश्वर पूर्णपुरुषोत्तममां अर्पण करता ए अवरीष राजा वैष्णव ब्राह्मणोना उपदेशप्रमाणे पृथ्वीनुं पालन करता हता ॥ २१ ॥ ए राजाए व-

मुकुंदलिंगालयदर्शने दृशौ तद्भूतगात्रस्पर्शेऽगमंगम् ॥ ब्राणं च तत्पादसरोजमौरभे श्रीमत्तुलस्या रसनां तदर्पिते ॥ १९ ॥ पादौ हरेः क्षेत्रपदानुसर्पणे शिरो हृषीकेशपदाभिवंदने ॥ कामं च दास्ये न तु कामकाम्यया यथोत्तमश्लोकजनाश्रया रतिः ॥ २० ॥ एवं सदा कर्मकलापमालनः परेऽधियज्ञे भगवत्यथोऽक्षजे ॥ सर्वालभार्वं विदधन्महीमिमां तन्निष्ठविप्राभिहितः शशस ह ॥ २१ ॥ ईज-
ध्वमेधैरिधियज्ञमीश्वरं महाविभूत्योपचितांगदक्षिणैः ॥ ततैर्वसिष्ठसितगौतमादिभिर्धन्वन्व्यभिषोतमसौ सरस्वतीम् ॥ २२ ॥ यस्य क्रतुषु गीर्वाणैः सदस्या ऋत्विजो जनाः ॥ तुल्यरूपाश्चानिमिषा व्यदृश्यंत सुवामसः ॥ २३ ॥ स्वर्गो न प्रार्थितो यस्य मनुजै-
रमरप्रियः ॥ शृण्वद्भिरुपगायद्भिरुत्तमश्लोकचेष्टितम् ॥ २४ ॥ समर्द्धयंति तान्कामाः स्वराज्यपरिभाविताः ॥ दुर्लभा नापि सिद्धानां मुकुंदं हृदि पश्यतः ॥ २५ ॥

सिष्ठ, असित अने गौतम वगरे ऋषिओपासे प्रयोगना विस्तार करावी निर्जल देशमां सरस्वतीने किनारे घणा अश्वमेधोथी यज्ञेश्वर भगवानुं पूजन कच्युं अने पोते मोटी समृद्धिवाळा होवार्थी ते यज्ञोमां, अंग तथा दक्षिणाओमां घणो वधारे कच्यो हतो ॥ २२ ॥ एमना यज्ञोमां सभा-
सदो, ऋत्विज ब्राह्मणो अने बीजा लोको पण सारां वस्त्र अने अलंकार वगैरेथी देवताओजवा देखया हता अने तेओना नेत्र पण आश्चर्य जोवाना उत्साहनेलीधे देवताओनी पेटेज निमेशरहित जणतां हतां ॥ २३ ॥ भगवानना महिमाने सांभळती अने गाती एमनी प्रजा, देवताओने बाहला स्वर्गलोकेने पण इच्छती न हती ॥ २४ ॥ वैभवो सिद्धलोकोने पण दुर्लभ छे तेओ पण हृदयमां भगवानने जोनारा मनुष्योने राजी करता नथी; केम के स्वरूपलाभना सुख करतां तेओ कांई वधारे नथी ॥ २५ ॥

एप्रमाणे तप, भक्तियोग अने स्वधर्मथी भगवानने प्रसन्न करता ते राजाए धीरे धीरे सघळा संग छोडी दीधा ॥ २६ ॥ घर, स्त्रियो, पुत्रो, बंधु, उत्तम हार्थीओ, रथ, घोडा, प्यादा अने रत्न आभरण तथा आयुध वगैरे जेओमां अखूट हतां एवा अनेक खजानाओं, ए सघळां मिथ्या छे एम ए राजाए निश्चय कऱ्यो हतो ॥ २७ ॥ साचा भक्तिभावथी प्रसन्न थएला भगवाने पोताना दासजननी रक्षा करनार सुदर्शन चक्र, अंबरीष राजाने तेना शत्रुओने त्रास उपजाववामाटे आप्युं हतुं ॥ २८ ॥ ए राजाए भगवाननी आराधना करवासारू पोताना जेवाज स्वभाववाळी राणीनी साथे एक वर्षसुधीनुं द्वादशीव्रत [अभयव्रैतरणीनुं व्रत] राख्युं हतुं ॥ २९ ॥ व्रतने अंते कार्तिक मासमां त्रण रातना उपवास करी, यमुनामां नाहीने मधुवनमां ए राजा एक दिवसे भगवाननुं पूजन करता होता ॥ ३० ॥ सघळा उपस्कर तैयार करी, महाभिक्षेकना विधिथी भगवाननो अभिक्षेक करी

स इत्थं भक्तियोगेन तपोयुक्तेन पार्थिवः ॥ स्वर्धमेण हरिं प्रीणन्संगान्सर्वान् शनैर्जहौ ॥ २६ ॥ गृहेषु दारेषु सुतेषु बंधुषु द्विपो-
त्तमस्यंदनवाजिपत्तिषु ॥ अक्षय्यरत्नाभरणायुधादिष्वनंतकोशेष्वकरोदसन्मतिम् ॥ २७ ॥ तस्मा अदाद्धरिश्चक्रं प्रत्यनीकभया-
वहम् ॥ एकांतभक्तिभावेन प्रीतो भृत्याभिरक्षणम् ॥ २८ ॥ आरिराधयिषुः कृष्णं महिष्या तुल्यशीलया ॥ युक्तः सांवत्सरं वीरो
दधार द्वादशीव्रतम् ॥ २९ ॥ व्रतांते कार्तिके मासि त्रिरात्रं समुपोषितः ॥ स्नातः कदाचित्कालिंद्यां हरिं मधुवनेऽर्चयत् ॥ ३० ॥
महाभिक्षेकविधिना सर्वोपस्करसंपदा ॥ अभिषिच्यंबाराकल्पैर्गैर्गमाल्यार्हणादिभिः ॥ ३१ ॥ तद्गतांतरभावेन पूजयामास केशव-
म् ॥ ब्राह्मणांश्च महाभागान्सिद्धार्थानपि भक्तितः ॥ ३२ ॥ गवां रुक्मविषाणीनां रूप्यांघ्रीणां सुवाससाम् ॥ पयःशीलवयोरूपवत्सो-
पस्करसंपदाम् ॥ ३३ ॥ प्राहिणोत्साधुविव्रेभ्यो गृहेषु न्यर्बुदानि पद ॥ भोजयित्वा द्रिजानग्रे स्वाद्रन्नं गुणवत्तमम् ॥ ३४ ॥ ल-
ब्धकामैरनुज्ञातः पारणायोपचक्रमे ॥ तस्य तर्हीतिथिः साक्षादुर्वासा भगवानभूत् ॥ ३५ ॥

भगवानमांज चित्त राखीने वस्त्र, आभूषण, गंध, पुष्प अने नैवेद्य वगैरेथी भगवाननुं पूजन करतां भाग्यशाळी ब्राह्मणो जोके पोताना पूजननी अ-
पेक्षा राखे एवा न होता तोपण भक्तिभावथी तेओनुं पण पूजन कऱ्युं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ए राजाए सारा ब्राह्मणोने घर साठ करोड गायो मोकली
दीधि. सघळी गायोनां शींगडां सोनानां कऱ्यां हतां. खरीओ रूपानी करी हती. सारां सारां वस्त्रो ओढाड्यां हतां. दूध, स्वभाव, अवस्था, रूप अने
वाछडां घणांज सुंदर हतां. उपस्कर पण सर्वोत्तम होता. प्रथमथी गुणवाळुं अने मीटुं अब्ब ब्राह्मणोने जमाडी अने तेओने जोईता पदार्थो आपी ते-
ओनी आज्ञा लईने पारणुं करवानी तैयारी करी तेटलांमां अतिथि थईने आवेला महात्मा दुर्वासा ऋषि ते राजाना जोवामां आब्या ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

राजाए मामा उटी उभा थई आसन अने गंधपुष्पादिकथी ते अतिथिनी पूजा करी अने चरणमां पडी पोताने त्यां भोजन करवानी प्रार्थना करी ॥ ३६ ॥ राजानी मागणी स्वीकारिने मथ्याह्न समयतुं कर्म करवामाटे दुर्वासा गया. ते परमात्मानुं ध्यान करतां यमुनाजीना सुंदर जलमां स्नानादिक विधि करवा त्यां केटलीक वार रोकाया ॥ ३७ ॥ वारदा मात्र एक घडीज वाकी रही अने दुर्वासा गया त्यां रोकाइ रहा., ए धर्मसंकट आवी पडतां धर्मेने जाणनार अंबरीष राजाए पारणानेमाटे ब्राह्मणोनी सांथे विचार कच्यो के—‘दुर्वासा आव्या पेहेलां पारणुं करूं तो दोष लागे अने वारदामां पारणुं न करूं तोपण दोष लागे माटे केम करवाथी मारूं सारूं थाय अने अधर्मनो स्पर्श न लागे ?’ एम विचार करी पछी राजाए निश्चय कच्यो के—‘एकला जलथीज व्रतनुं पारणुं करीश केम के जलनुं भक्षण करवाथी जम्या पण वडीए अने नहि जम्या पण वडीए

तमानर्चातिथिं श्रूयः प्रत्युत्थानासनाहर्णैः ॥ ययाचेऽभ्यवहाराय पादमूलमुपागतः ॥ ३६ ॥ प्रतिनंद्य स तद्याच्छां कर्तुमावश्यकं गतः ॥ निमज्ज दृढद्वयायन् कालिंदीसलिले शुभे ॥ ३७ ॥ मुहूर्तार्धवशिष्टायां द्वादश्यां पारणं प्रति ॥ चितयामास धर्मज्ञो द्वि-जैस्तद्धर्मसंकटे ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणातिक्रमे दोषो द्वादश्यां यदपारणे ॥ यत्कृत्वा साधु मे भूयादधर्मो वा न मां स्पृशेत् ॥ ३९ ॥ अंभसा केवलेनाथ करिष्ये व्रतपारणम् ॥ प्रादुरब्भक्षणं विप्रा ह्यशितं नाशितं च तत् ॥ ४० ॥ इत्यपः प्राश्य राजर्षिश्चितयन्मनसाऽच्युतम् ॥ प्रत्याचष्ट कुलश्रेष्ठ द्विजागमनमेव सः ॥ ४१ ॥ दुर्वासा यमुनाकूलाकृतावश्यक आगतः ॥ राज्ञाऽभिनंदितस्तस्य बुबुधे चेष्टितं धिया ॥ ४२ ॥ मन्युना प्रचलद्वात्रो भुङ्क्षुर्द्विजाननः ॥ बुभुक्षितश्च सुतरां कृतांजलिमभापत ॥ ४३ ॥ अहो अस्य नृशंसस्य श्रियोन्मत्तस्य पश्यत ॥ धर्मव्यतिक्रमं विष्णोरभक्तस्येशमानिनः ॥ ४४ ॥ यो मामतिथिमायांतमातिथ्येन निमंत्र्य च ॥ अदत्त्वा भुक्तवांस्तस्य सद्यस्ते दर्शये फलम् ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एम ब्राह्मणो कहेछे.’ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ आवा विचारथी जलनुं प्राशन करी मनमां भगवानुं चितन करता ए राजा, दुर्वासा आववानी वाट जोवा लाग्या ॥ ४१ ॥ पछी नित्यनियम पोहेचिने यमुनाजीने किनारथी दुर्वासा ऋषि आवतां राजाए तेनो सत्कार कच्यो पण राजाए जे कच्युं ते पोतानी बुद्धिथी जाणवामां आवतां दुर्वासाने भारे क्रोध चड्यो. सधळुं शरीर ध्रुजवा लाग्युं, भमर चडवाथी मोटुं वांकुं थइ गयुं अने भूख पण व-हुज लागी हती तेथी वेगमां आवीने दुर्वासा ऋषिए हाथ जोडी उभेला अंबरीष राजाविषे कह्युं के—‘अहो ! आ अंबरीष के जे क्रूर, लक्ष्मीथी उ-न्मत्त, विष्णुनो अभक्त अने समर्थपणानुं अभिमान धरावनार छे तेणे धर्मनुं उलंघन कच्युं ते जुवो ! ! ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ जे राजा हुं, अतिथी थइने आव्यो तेने मेहेमानीनुं नोतरूं दइ पछी मेहेमानी आप्याविना जमी बेडो, तेने ए अपराधनुं फल जलदी देखंडुंछुं’ ॥ ४५ ॥

ક્રોધથી સઠ્ઠીગિણા દુર્વાસાએ એમ બોલતાં પોતાની જટા ઉઘેડી નાલ્ખી અને તેમાંથી પ્રલયકાલના અગ્નિ જેવી અંબરીષ રાજાને માટે કૃત્યા [બાઢીનાંલે
એવી તામસી દેવતા] બનાવી ॥ ૪૬ ॥ બઢતી, પગથી ધરતીને ધુજાવતી અને જેના હાથમાં તરવાર હતી એવી એ કૃત્યાને આવતી જોઈ અંબરીષ રા-
જા એક પગલું પળ લસ્યા નહિ ॥ ૪૭ ॥ તેટલી વારમાં મહાપુરુષ ભગવાને પોતાના દાસની રક્ષા કરવાને આગઢથીજ રાલેલા સુદર્શન ચક્રે આવીને
અગ્નિ જેમ ક્રોધ પામેલા સર્પને બાઢી નાલે તેમ કૃત્યાને બાઢી નાલ્ખી અને પઢી દુર્વાસાની ઉપર ઢોઢ્યું. પોતાના પ્રયાસને નિષ્ફલ થાલો અને ચક્રને
પોતા ઉપર ઢોઢતું જોઈ બીનેલા દુર્વાસા પોતાના પ્રાણ લવાવવાની ઇચ્છાથી દિશાઓમાં ભાગા ॥ ૪૬ ॥ ૪૯ ॥ મોટી જ્વાલાવાઢો અગ્નિ જેમ સર્પને
પઢવાઢે ઢોઢે તેમ એ ચક્ર દુર્વાસાની પઢવાઢે ઢોઢ્યું. એ ચક્રને પઢવાઢે લાગેલું જોતા દુર્વાસા મેરુપર્વની ગુફામાં પેશીજવાસારૂ ઢોઢ્યા ॥ ૫૦ ॥

એવું જુવાણ ઉત્કલ્ય જટાં રોષવિઢીપિતઃ ॥ તયા સ નિર્મમે તસૈ કૃત્યાં કાલાનલોપમામ્ ॥ ૪૬ ॥ તામાપતંતીં જ્વલતીમસિહસ્તાં
પઢા ભુવમ્ ॥ લેપયંતીં સમુઢીલ્ય ન ચચાલ પઢા નૃપઃ ॥ ૪૭ ॥ પ્રાગિઢ્ટં ભૃત્યરક્ષાયાં પુરુષેણ મહાલના ॥ ઢઢાહ કૃત્યા તાં ચક્રં
કુઢ્ઢાહિભિવ પાલકઃ ॥ ૪૬ ॥ તઢભિઢવઢુઢીલ્ય સ્વપ્રયાસં ચ નિષ્ફલમ્ ॥ દુર્વાસા ઢુઢલે ભીતો ઢિશુ પ્રાણપરીપ્સયા ॥ ૪૯ ॥ ત-
મન્વલાવઢગવઢથાંગં ઢાવામિરુઢ્ઢતશિલો યથાહિમ્ ॥ તથાઢુષકં સ નિરીલ્યમાણો ગુહાં વિવિશુઃ પ્રસસાર મેરોઃ ॥ ૫૦ ॥ ઢિશો નભઃ
લ્માં વિવરાન્સમુઢાન્ લોકાન્ સપાલોન્નિઢિવં ગતઃ સઃ ॥ યતો યતો ઢાવતિ તત્ર તત્ર સુઢર્શનં ઢુષ્પસહં ઢઢર્શ ॥ ૫૧ ॥ અલઢ્ઢનાથઃ
સ યઢા કુતશ્ચિત્ સંત્રસ્તચિત્તોઽણમેષમાણઃ ॥ ઢેવં વિરિંચં સમગાઢિઢાતસાહ્યાલ્યોનેઽજિત તેજસો મામ્ ॥ ૫૨ ॥ ॥ લ્રહોલાચ ॥ ॥
સ્થાનં મઢીયં સહ વિશ્વમેતલ્કીઢાવસાને ઢિપરાર્થસંજ્ઞે ॥ ઢ્રૂભંગમાત્રેણ હિ સંઢિઢક્ષોઃ કાલાલનો યસ્ય તિરોભવિષ્યતિ ॥ ૫૩ ॥ અહં
ભવો ઢક્ષભુગ્રથાનાઃ પ્રજેશભૃતેશસુરેશમુર્યાઃ ॥ સર્વે લ્યં યન્નિયમં પ્રપન્ના મૂઢ્યર્પિતં લોકઢિતં લ્રહામઃ ॥ ૫૪ ॥ ॥

એવી રીતેજ દિશાઓ, આકાશ, પૃથ્વી, પાતાલ, સમુઢ્ર, લોક, લોકપાલનાં સ્થાન અને સ્વર્ગમાં પળ તે ગયા. પરંતુ જ્યાં ઢોઢીને ગયા ત્યાં ત્યાં સહન
ન થાય એવું સુઢર્શન ચક્ર પાઢઢતું પાઢઢ તેમના જોવામાં આલ્યું ॥ ૫૧ ॥ ત્રાસ પામેલા દુર્વાસાનો જ્યારે કોઢ ધળી થયો નહિ ત્યારે શરણ શોઢતા
દુર્વાસા લ્રહાની પાસે ગયા અને કહ્યું કે-‘હે વિઢાતા ! હે સ્વયંભૂ ! આ ભગવાનના ચક્રથી મને લવાલો ॥ ૫૨ ॥ લ્રહ્માએ કહ્યું કે-લે પરાઢ્ઢ સુઢીની
ક્રીઢાનો અંત આવશે ત્યારે બાઢી નાલવાને ઇચ્છતા જે કાલરૂપ ભગવાનની ભમર ફરવાથીજ જગતસહિત મારૂં આ સ્થાનક ડઢી જશે અને હું,
સઢાશિલ, ઢક્ષ, ભૃગુ લગેરે પ્રજાપતિઓ, ભૂતપતિઓ તથા મોટા મોટા ઢેવ લગેરે સઢલા, જેની આજ્ઞા પામીને લોકલું હિત થાય એવી રીતે તે આજ્ઞાને
માથાપર ધરી રહ્યા છિયે તેના ભક્તનો તેમે ઢ્રોહ કલ્યો છે મોટે મારાથી રક્ષા થઈ શકશે નહિ ॥ ૫૩ ॥ ॥ ॥ ૫૪ ॥ ॥

शुकदेवजी कहेछे.—ब्रह्माण ना पाडतां विष्णुना चक्रयी तपेला दुर्वासा, कैलासमां रहेनारा सदाशिवने शरणे गया ॥ ५५ ॥ त्वारे सदाशिव बो-
ल्या के.— हे ऋषि ! जे व्यापक भगवानमां ब्रह्मरूप जीवना शरीररूपी आवां अने वीजां पण उसल थतां अने नाश थतां हजारो ब्रह्मांडोमां अमे
पण फन्था करिये छिये ते कालरूप परमेश्वरनेविषे अमारी शक्ति चाले नहि ॥ ५६ ॥ हुं, सनत्कुमार, नारद, ब्रह्मा, कपिल, अपंतरतम, देवल,
धर्म, आमुनि तथा मर्गचि वगैरे वीजा पण मोटा सिद्ध लोको सर्वज्ञ छतां पण जेनी मायाना आवरणनेलीधे जेनी मायाने जाणता नथी ते जगतना
नाथ भगवाननुं आ शस्त्र अमर्था पण खमी शकाय एवुं नथी; मांटे भगवाननेज शरणे जाओ. भगवान् तमारुं कल्याण करशे ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥
शुकदेवजी कहेछे.—पछी निराश थयेल्ला दुर्वासा ऋषि, भगवाननुं स्थानक वैकुण्ठ के जेमां लक्ष्मीजीनी साथे भगवान् रेहेछे त्यां गया ॥ ६० ॥ चक्रना

प्रत्याख्यातो विरिंचेन विष्णुचक्रोपतापितः ॥ दुर्वासाः शरणं यातः शर्वं कैलासवासिनम् ॥ ५५ ॥ ॥ श्रीरुद्र उवाच ॥ ॥ वयं
न तात प्रभवाम भूम्नि यस्मिन्परेऽप्येज्यजजीवकोशाः ॥ भवंति काले न भवंति हीदृशाः सहस्रशो यत्र वयं भ्रमामः ॥ ५६ ॥
अहं सनत्कुमारश्च नारदो भगवानजः ॥ कपिलोऽपान्तरतमो देवलो धर्म आसुरिः ॥ ५७ ॥ मरीचिप्रमुखाश्चान्ये सिद्धेशाः पारद-
र्शनाः ॥ विदाम न वयं सर्वे यन्मायां मायया वृताः ॥ ५८ ॥ तस्य विश्वेश्वरस्येदं शस्त्रं दुर्विषहं हि नः ॥ तमेव शरणं याहि
हरिस्ते शं विधास्यति ॥ ५९ ॥ ततो निराशो दुर्वासाः पदं भगवतो ययौ ॥ वैकुण्ठारुणं यदध्यास्ते श्रीनिवासः श्रिया सह
॥ ६० ॥ संदह्यमानोऽजितशस्त्रवह्निना तत्पादमूले पतितः सवेपथुः ॥ आहाच्युतानंतसदीप्सित प्रभो कृतागसं माज्वाहि विश्वभा-
वन ॥ ६१ ॥ अजानता ते परमानुभावं कृतं मयाऽयं भवतः प्रियाणाम् ॥ विधेहि तस्यापचितं विधातमुच्येत यन्नाश्रुदिते
नारकोऽपि ॥ ६२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अहं भक्तपराधीनो ह्यस्वतंत्र इव द्विज ॥ साधुभिर्ग्रस्तहृदयो भक्तैर्भक्तजनप्रियः
॥ ६३ ॥ नाहमात्मानमाशासे मद्वक्तैः साधुभिर्विना ॥ श्रियं चात्यंतिकीं ब्रह्मन्येषां गतिरहं परा ॥ ६४ ॥

अग्निथी बळता अने ध्रुजता दुर्वासा भगवानना चरणनी आगळ पडीने बोल्या के.—‘हे अनंत ! हे सत्पुरुषोए इच्छेला ! हे जगतना रक्षक ! हुं के
जे अपराधी छुं तेनी रक्षा करो ॥ ६१ ॥ तमारा मोटा प्रभावने नहि जाणतां मारथी तमारा प्रिय भक्तो अपराध थयो छे तो हवे तेतुं निवारण
करो. नरकमां पडेलो जीव पण जेतुं नाम लइने नरकमांथी छूटेछे ते आप, सधळुं करी शको छो ॥ ६२ ॥ भगवान् केहेछे.—हे ब्राह्मण ! हुं
भक्तोने आधीन होवाथी परतंत्रजेवो छुं. मने भक्तजन वाहाला छे अने ए साधु भक्तोए मारा हृदयने पोताने हाथ कन्युछे ॥ ६३ ॥ मारा भक्तो
के जेओनी उत्तमगतिरूप हुंज छुं तेओने छोडीने हुं मारा शरीरनी के निरंतर पासे रेहेनारी लक्ष्मीनी पण इच्छा करतो नथी ॥ ६४ ॥

સ્ત્રી, ઘર, પુત્ર, સંબંધી, પ્રાણ, આ લોક અને પરલોકને છોડીને જેઓ મારી શરણે રહ્યાછે તેઓને હું શી રીતે છોડી શકું? ॥ ૬૫ ॥ મારામાંજ મન રાખનારા અને સમદૃષ્ટિવાળા સાધુ પુરુષો, સારી સ્ત્રિઓ જેમ સારા પતિને સેવાથી વડય કરે તેમ ભક્તિથી મને વડય કરે છે ॥ ૬૬ ॥ સેવાથીજ તુસ રહે- નારા ભક્તલોકો મારી સેવાના પ્રભાવથી સાલોક્ય [ભગવાનના લોકમાં રહેવું] વગેરે ચાર મુક્તિઓ મળતી હોય તોપણ તેને ઇચ્છતા નથી ત્યારે કાલગતિથી નાશ પામનારા બીજા પદાર્થને તો ક્યાંથીજ ઇચ્છે? ॥ ૬૭ ॥ મારા હૃદયરૂપ સાધુલોકો છે અને સાધુલોકોના હૃદયરૂપ હું છું. ઇઓ હું વિના બીજું કાંઈ પણ જાણતા નથી અને ઇઓવિના હું પણ બીજું કાંઈ જાણતો નથી ॥ ૬૮ ॥ તોપણ હે બ્રાહ્મણ! હું તમને એક ઉપાય કહીશ તે

યે દારાગારપુત્રાસાન્ પ્રાણાન્વિત્તમિમં પરમ્ ॥ હિત્વા માં શરણં યાતાઃ કથં તાંસ્તુકુમુત્સહે ॥ ૬૫ ॥ મયિ નિર્વહ્નહૃદયાઃ સાધવઃ સ- મર્દર્શનાઃ ॥ વશે કુર્વતિ માં ભક્તયા સત્ત્રિયઃ સત્પતિં યથા ॥ ૬૬ ॥ મત્સેવયા પ્રતીતં ચ સાલોક્યાદિચતુષ્ટયમ્ ॥ નેચ્છતિ સેવયા પૂર્ણાઃ કુતોઽન્યત્કાલવિદુતમ્ ॥ ૬૭ ॥ સાધવો હૃદયં મહ્યં સાધૂનાં હૃદયં ત્વહમ્ ॥ મદન્યત્તે ન જાનંતિ નાહં તેભ્યો મનાગપિ ॥ ૬૮ ॥ ઉપાયં કથયિષ્યામિ તવ વિપ્ર શ્રુણુષ્વ તત્ ॥ અયં હ્યાત્માભિચારસ્તે યતસ્તં યાતુ વૈ ભવાન્ ॥ ૬૯ ॥ સાધુષુ પ્રહિતં તેજઃ પ્રહલુંઃ કુરુ- તેઽશિવમ્ ॥ તપો વિદ્યા ચ વિપ્રાણાં નિઃશ્રેયસકરે ઉભે ॥ ત એવ દુર્વિનીતસ્ય કલ્પેતે કરુરન્યથા ॥ ૭૦ ॥ બ્રહ્મંસ્તદ્ભ્રુચ્છ ભદ્રં તે નાભાગ- તનયં નૃપમ્ ॥ ક્ષમાપય મહાભાગં તતઃ શાંતિર્ભવિષ્યતિ ॥ ૭૧ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે નવમસ્કંધે અંબરીષચરિતે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં ભગવતાદિદ્રો દુર્વાસાશ્રકતાપિતઃ ॥ અંબરીષમુપાવૃત્ય તત્પાદૌ દુઃસ્વિતોઽગ્રહીત્ ॥ ૧ ॥ તસ્ય સોઘમનં વીક્ષ્ય પાદસ્પર્શવિલજ્જિતઃ ॥ અસ્તાવીત્તદ્ધરસ્ત્રં કૃપયા પીડિતો ભૃશમ્ ॥ ૨ ॥

સાંભલો. આ દુઃખ તમને જેથી પેદા થયું છે તેની પાસેજ તમે જાઓ ॥ ૬૯ ॥ સાધુલોકો ઉપર ચલાવેલી શક્તિ, ચલાવનારનુંજ મુંડું કરેછે. તપ અને વિદ્યા એ બે, બ્રાહ્મણોનું કલ્યાણ કરનાર છે પણ અવિનયવાળા બ્રાહ્મણોને એ બેથીજ અકલ્યાણ થાયછે ॥ ૭૦ ॥ તેમણે હે દુર્વાસા! તમારું મહું થાઓ અને તમે અંબરીષ રાજાની શરણે જાઓ તથા તે ભાગ્યશાલીની ક્ષમા માગો. એમ કરવાથી શાંતિ થશે ॥ ૭૧ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના નવમસ્કંધનો ચોથો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે' - એપ્રમાણે ભગવાને આજ્ઞા કરતાં ચક્રના તાપથી દુઃખ પામેલા દુર્વાસાએ પાછા ફરી આવીને અંબરીષ રાજાના પગ જ્ઞાલ્યા ॥ ૧ ॥ દુર્વાસાનો ઉદ્ધમ જોઈને પગના સ્પર્શથી લજાણુલા અને દયાથી ત્રહુજ ત્રણાણુલા અંબરીષ- રાજાએ ચક્રની સ્તુતિ કરી ॥ ૨ ॥

૧ આ પાંચમા અધ્યાયમાં અંબરીષ રાજાએ ભગવાનના ચક્રને પ્રસન્ન કરી દુર્વાસાની રક્ષા કરી એ કથા કહેવામાં આવશે.

અંબરીપ સ્તુતિ કરેછે. - અગ્નિ, મહાત્મા સૂર્ય, નક્ષત્રોનો પતિ ચંદ્રમા, જલ, પૃથ્વી, આકાશ, વાયુ. શબ્દાદિક વિષયો અને इंद्रियों, એ સઘળાં તારાંજ રૂપ છે ॥ ૩ ॥ હે સુદર્શન ! હે હજાર ધારાવાહ્યો ! હે ભગવાનને પ્રિય ! હે સર્વ અલ્લોનો નાશ કરનાર ! હે પૃથ્વીના પતિ ! તું બ્રાહ્મણનું રક્ષણ કરજે ॥ ૪ ॥ ધર્મ, અમૃત, મત્સ્ય, યજ્ઞ, સર્વ યજ્ઞોને ભોગવનાર, લોકપાલ, સર્વાત્મા અને ભગવાનનું પરમ તેજ તુંજ છે ॥ ૫ ॥ હે સુદર્શન ! તું કે જે સર્વ ધર્મોની મર્યાદારૂપ, અધર્મ કરનારા દૈત્યોને ઢાલનાર, ત્રૈલોક્યની રક્ષા કરનાર, શુદ્ધ તેજવાળું, મન સરસ્વા વેગવાળું અને અદ્ભુત કર્મ કરનાર છે તેને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૬ ॥ તારા ધર્મમય તેજથી અંધકાર મટેછે અને સૂર્યાદિકનો પ્રકાશ પણ તારા તેજથીજ થાયછે. હે વાણીના પતિ ! તારો મહિમા અપાર છે અને કાર્ય-કારણ તથા નાહું-મોટું સઘળું તારું રૂપ છે ॥ ૭ ॥ હે ચક્ર ! જ્યારે તને ભગવાન્ મુકેછે ત્યારે તું દે-

અંબરીપ ઉવાચ ॥ ॥ ત્વમગ્નિર્ભગવાન્ સૂર્યસ્વં સોમો જ્યોતિષાં પતિઃ ॥ ત્વમાપસ્વંં શ્રિતિવ્યોમ વાયુમર્ત્તેન્દ્રિયાણિ ચ ॥ ૩ ॥ સુદર્શન નમસ્તુભ્યં સહસ્રારાચ્યુતપ્રિય ॥ સર્વાન્નિઘાતિન્વિપ્રાય સ્વસ્તિ ધ્રુવા ઇડસ્પતે ॥ ૪ ॥ ત્વં ધર્મસ્વમૃતં સત્યં ત્વં યજ્ઞોઽખિલયજ્ઞમુક્ ॥ ત્વં લોકપાલઃ સર્વાત્મા ત્વં તેજઃ પૌરુષં પરમ્ ॥ ૫ ॥ નમઃ સુનાભાખિલધર્મસેતવે હ્યધર્મશીલાસુરધ્વમકેતવે ॥ ત્રૈલોક્યગોપાય વિશુદ્ધવર્ચસે મનોજવાયાદ્ભુતકર્મણે શુણે ॥ ૬ ॥ ત્વત્તેજસા ધર્મમયેન સંહૃતં તમઃપ્રકાશશ્ચ ધૃતો મહાત્મનામ્ ॥ દુરત્યયસ્તે મહિમા ગિરાંપતે ત્વદ્રૂપમેતત્સદસત્પરાવરમ્ ॥ ૭ ॥ યદા વિમૃષ્ટસ્ત્વમનંજનેન વૈ વલં પ્રવિષ્ટોઽજિત દૈત્યદાનવમ્ ॥ બાહુદરોર્વધ્રિશિરોધરાણિ વૃક્ષગ્નજસંઘ્રધને વિરાજસે ॥ ૮ ॥ સ ત્વં જગન્નાણસ્વલપ્રહાણયે નિરૂપિતઃ સર્વસહો ગદાઘૃતા ॥ વિપ્રસ્ય ચાસસ્ફુલદેવદેહત્વે વિધેહિ ભદ્રં તદ્વુગ્રહો હિ નઃ ॥ ૯ ॥ યદ્યસ્તિ દત્તમિષ્ટં વા સ્વધર્મો વા સ્વઘૃષ્ટિતઃ ॥ કુલં નો વિપ્રદેવં ચેદ્વિજો ભવતુ વિજ્વરઃ ॥ ૧૦ ॥ યદિ નો ભગવાન્ પ્રીત એકઃ સર્વશુભશ્રયઃ ॥ સર્વશ્રૂતાત્મભાવેન દ્વિજો ભવતુ વિજ્વરઃ ॥ ૧૧ ॥

ત્યદાનવોના સૈન્યમાં પેશીને તેઓના હાથ, પેટ, સાથલ, પગ અને ગાંઠાંને નિરંતર કાપતાં લઢાઈમાં બહુજ શોભા ધરાવેછે ॥ ૮ ॥ તું કે જે સર્વ કરતાં બલવત્તર છે તેને ભગવાને સ્વલ પુરુષોનો નાશ કરવા અને જગતનું રક્ષણ કરવા રાખેલ છે. માટે અમારાં કુલને સારા ભાગ્યનો લાભ આપવા આ બ્રાહ્મણનું કલ્યાણ કરજે. એજ અમારા ઉપર અનુગ્રહ છે ॥ ૯ ॥ અમે જો કાંઈ દાન કે યજ્ઞાદિક કરેલ હોય, સ્વધર્મ પાળેલ હોય અને અમારા કુલમાં બ્રાહ્મણો દેવરૂપ મનાતા હોય તો આ દુર્વાસાનું દુઃખ મટજો ॥ ૧૦ ॥ એક અને સર્વ ગુણોના આશ્રયરૂપ ભગવાન્, જો અમારા ઉપર સર્વ પ્રાણીઓને આત્મારૂપ લેખવાથી પ્રસન્ન થયા હોય તો આ બ્રાહ્મણનો સંતાપ મટજો ॥ ૧૧ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે રાજાએ સ્તુતિ કરતાં ભગવાનનું ચક્ર સુદર્શન કે જે ચારે કોરથી દુર્વાસાને બાઝતું હતું તે રાજાની પ્રાર્થના સ્વી-
કારીને શાંત થયું ॥ ૧૨ ॥ ચક્રના તાપથી છૂટેલા અને સુખ પામેલા દુર્વાસાએ ઘળા ઘળા આશીર્વાદ આપીને તે રાજાનાં વલ્લાળ કન્યાં ॥ ૧૩ ॥
દુર્વાસા કેહેછે.— અહો !! ભગવાનના દાસોની મોટાઈ મેં આજ દીઠી; કેમ કે હે રાજા! હું અપરાધી છતાં પણ તમે મારું મળું ઇચ્છોછો ॥ ૧૪ ॥
મત્તોના પતિ ભગવાનનું જેઓએ ગ્રહણ કન્યું છે એવા મહાત્મા સાધુલોકો જેને ન કરી શકે અને ન તજી શકે એવો કયો પદાર્થ છે ॥ ૧૫ ॥ જેનું નામ
સાંભળ્યાથીજ પુરુષ નિર્મલ થાયછે તે ભગવાનના દાસલોકોને કયો પુરુષાર્થ દુર્લભ રહે! ॥ ૧૬ ॥ હે રાજા! મારા અપરાધને નહિ ગણતાં મોટી દયાથી
તમે મારા પ્રાણ બચાવ્યા એ મારા પર અનુગ્રહ કન્યોછે ॥ ૧૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— દુર્વાસાના પાછા આવવાની વાટ જોઈને મુલ્યાજ રહ્યા હતા

॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ઈતિ સંસ્તુવતો રાજો વિષ્ણુચક્રં સુદર્શનમ્ ॥ અશામ્યત્સર્વતો વિપ્રં પ્રદદ્વદ્રાજયાચ્ચયા ॥ ૧૨ ॥ સમુત્તોઽન્ના-
મિતાપેન દુર્વાસાઃ સ્વસ્તિમાંસ્તતઃ ॥ પ્રશશંસ તમુર્વીશં યુંજાનઃ પરમાશિષઃ ॥ ૧૩ ॥ ॥દુર્વાસા ઉવાચ ॥ ॥અહો અનંતદાસા-
નાં મહત્ત્વં દૃષ્ટમદ્ય મે ॥ કૃતાગસોઽપિ યદ્રાજનમંગલાનિ સમીહસે ॥ ૧૪ ॥ દુષ્કરઃ કો નુ સાધૂનાં દુસ્ત્યજો વા મહાત્મનામ્ ॥
યૈઃ સંયદ્ધીતો ભગવાન્ સાત્વતામૃષભો હરિઃ ॥ ૧૫ ॥ યન્નામ શ્રુતિમાત્રેણ પુમાન્ ભવતિ નિર્મલઃ ॥ તસ્ય તીર્થપદઃ કિંવા દાસાના-
મવશિષ્યતે ॥ ૧૬ ॥ રાજન્નનુદ્ધીતોહં ત્વયાઽતિકરુણાત્મના ॥ મદયં પૃથ્વતઃ કૃત્વા પ્રાણા યન્મેઽભિરક્ષિતાઃ ॥ ૧૭ ॥ રાજા ત-
મકૃતાહારઃ પ્રત્યાગમનકાંક્ષયા ॥ ચરણાબુપસંયદ્યા પ્રસાદ્ય સમભોજયત્ ॥ ૧૮ ॥ સોઽશિત્વાદૃતમાનીતમાતિથ્યં સાર્વકામિકમ્ ॥
ત્વસાલા નૃપતિં ગ્રાહ મુજ્યતામિતિ સાદરમ્ ॥ ૧૯ ॥ પ્રીતોઽસ્મ્યનુદ્ધીતોઽસ્મિ તવ ભાગવતસ્ય વૈ ॥ દર્શનસ્પર્શનાલૌપૈરાતિ-
ધ્યેનાત્મમેધસા ॥ ૨૦ ॥ કર્માવદાતમેતત્તે ગાયંતિ સ્વઃસ્ત્રિયો મુદ્ધુઃ ॥ કીર્તિં પરમપુણ્યાં ચ કીર્તયિષ્યતિ ધ્રુરિયમ્ ॥ ૨૧ ॥
શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥એવં સંકીર્ત્ય રાજાનં દુર્વાસાઃ પરિતોષિતઃ ॥ યયૌ વિદાયસામંચ્ય બ્રહ્મલોકમૈહૃતુકમ્ ॥ ૨૨ ॥

એવા અંબરીષ રાજાએ પછી દુર્વાસાના ચરણનું ગ્રહણ કરી તેમને પ્રસન્ન કરીને જમાડ્યા ॥ ૧૮ ॥ અંબરીષ રાજાએ આદર-ભાવથી સર્વ પ્રકારના સંતો-
ષને આપનાર અન્ન પીરદયું તે જમીને તૃપ્ત થાવ્યા દુર્વાસાએ રાજાને ‘જમો’ એમ પ્રીતિથી કહ્યું ॥ ૧૯ ॥ વઢી પણ કહ્યું—‘તમે કે જે વૈષ્ણવ છો તે-
મનાં દર્શન, સ્પર્શ, ભાષણ અને સાત્વિક અન્નથી હું રાજી થયો છું અને મારાપર અનુગ્રહ થયોછે ॥ ૨૦ ॥ આ તમારા પવિત્ર કર્મને સ્વર્ગની સ્ત્રિયો
વારંવાર ગાશે અને પૃથ્વીના લોકો પણ તમારા પરમ પવિત્ર યજ્ઞનું કીર્તન કરશે’ ॥ ૨૧ ॥ રાજી થાવ્યા દુર્વાસા એપ્રમાણે રાજાને કહ્યો તેમની રજા
લઈ આકાશમાર્ગથી બ્રહ્મલોક કે જે નિષ્કામ કર્મ કરનારાઓને મળેછે તેમાં ગયા ॥ ૨૨ ॥

મળ્યા મુનિ પાછા આવ્યા ન હતા એટલામાં એક વર્ષ નીકળી ગયું અને તેટલા વચ્ચે અંબરીષ રાજા, મુનિના દર્શનની ઇચ્છાથી કેવલ જલનું મધ્ધન કરીને રહ્યા હતા ॥ ૨૩ ॥ દુર્વામા ગયા પછી ગ્રાહણમોજનથી અતિ પવિત્ર થયેલું અન્ન અંબરીષ રાજા જમ્યા. ઋષીને દુઃખ પડ્યું, પાછા પાછા તે અંબરીષ રાજા કર્મો કરીને પરમાત્મા ભગવાનની ભક્તિ કરતા હતા કે જે ભક્તિના પ્રભાવથી બ્રહ્મલોક સુધીના સઘળા વૈભવો તેમની ન-જરમાં નરક જેવા તુચ્છ જળાયા હતા ॥ ૨૫ ॥ પછી ધીર અંબરીષ રાજા પોતાના જેવાજ સ્વભાવવાળા પુત્રોને રાજ્ય આપી વનમાં ગયા અને લાં

સંવત્સરોડ્યગાત્તાવધાવતાનાગતો ગતઃ ॥ મુનિસ્તદ્વર્થનાકાંક્ષો રાજાન્મશ્નો વમ્રવ હ ॥ ૨૩ ॥ ગતે ચ દુર્વાસસિ સૌંઽવરીષો દ્વિજો-
પયોગાતિપવિત્રમાહરત્ ॥ ઋષેર્વિમોક્ષં વ્યસનં ચ બુઞ્ચા મેને સ્વવીર્યં ચ પરાતુભાવમ્ ॥ ૨૪ ॥ એવંવિધાનેકયુગ્મઃ સ રાજા પરાત્માનિ
સુજ્ય ધીરઃ ॥ વનં વિવેશાત્માનિ વાસુદેવે મનો દધદ્ધુસ્તુગુણપ્રવાહઃ ॥ ૨૬ ॥ ઇત્યેતત્પુણ્યમાત્માનમંવરીષસ્ય ધ્રુપતેઃ ॥ સંકીર્તય-
ન્નુધ્યાયન્ ભક્તો ભગવતો ભવેત ॥ ૨૭ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે નવમસ્કંધે અંબરીષચરિતં નામ પંચમોડધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥
શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ વિરૂપઃ કેતુમાન્ શંસુર્વરીપસુતાન્નયઃ ॥ વિરૂપાત્પુષ્પદશ્ચોઽમૃતપુત્રસ્તુ રથીતરઃ ॥ ૧ ॥ રથીતરસ્યાપ્રજસ્ય
ભાર્યાયાં તંતવેઽર્થિતઃ ॥ અંગિરા જનયામામ્ બ્રહ્મવર્ચસ્વિનઃ સુતાન્ ॥ ૨ ॥

પરમાત્મા ભગવાનમાં મન રાક્ષાથી તેમને સંસારનું બંધન મટી ગયું ॥ ૨૬ ॥ અંબરીષ રાજાના આ પવિત્ર આત્માનો જે માળસ પાટ કરે અને ચિં-
તન કરે તેને ભગવાનની ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય ॥ ૨૭ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના નવમસ્કંધનો પાંચમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥ શુકદેવજી
કેહેછે' - વિરૂપ, કેતુમાન્ અને શંસુ એ ત્રણ, અંબરીષ રાજાના પુત્રો હતા. તેઓમાં વિરૂપનો પુત્ર પુષ્પદશ્ચ અને તેનો પુત્ર રથીતર થયો ॥ ૧ ॥ રથીત-
રને કાંઈ સંતાન ન હતું તેથી તેણે પ્રાર્થના કરતાં અંગિરા ઋષિએ રથીતરની સ્ત્રીમાં બ્રહ્મતેજવાળા પુત્રો ઉત્પન્ન કન્યા હતા ॥ ૨ ॥

? આ છઠ્ઠા અધ્યાયમાં અંબરીષનો વંશ કહ્યા પછી શશાદથી તે માંધાતાસુત્રી ઇશ્વાકુનો વંશ અને તેમાં પ્રસંગનેલીધે માંધાતાની દીકરીઓના પતિ સૌભ-
રિ ઋષિની કથા કેહેવામાં આવશે.

एओ अंगिराना वीर्यथी रथीतरना क्षेत्रमां उत्पन्न थया हता तेथी आंगिरस अने रथीतर गोत्रना पण केहेवाता हता. ए क्षत्रियजातिवाळा ब्राह्मणो रथीतरना गोत्रमां प्रवर [मुख्य] गणायछे ॥ ३ ॥ वैवस्वत मनुने छीक आवतां तेमनी नासिकामांथी इक्ष्वाकु नामे पुत्र उत्पन्न थयो हतो. इक्ष्वाकुने सो पुत्र थया हता तेओमां विकुक्षि, निमि अने इंङक व्रण मोटा हता ॥ ४ ॥ ए सो पुत्रोमां पंचवीश जण आर्यावर्त्तमां [विंध्य अने हिमालय वच्चे] पूर्वतरफ राज्य करता हता; पंचवीश, आर्यावर्त्तमां पश्चिम तरफ राज्य करता हता; व्रण मोटा, आर्यावर्त्तना मध्यमां अने बाकीना सर्वे दक्षिण तथा उत्तर वगैरेमां राज्य करता हता ॥ ५ ॥ ए इक्ष्वाकुए एक दिवस अष्टकाश्राद्धमां पोताना पुत्र विकुक्षिने आज्ञा करी के 'तुं जा अने उतावल-थी पवित्र मांस लाव' ॥ ६ ॥ ए आज्ञानो स्वीकार करी विकुक्षिए वनमां जई श्राद्धने योग्य जनावर मा-यां, पण थाकथी अने भूखथी स्मरण चूकी

एते क्षेत्रे प्रसूता वै पुनस्त्वांगिरसाः स्मृताः ॥ रथीतराणां प्रवराः क्षत्रोपेता द्विजातयः ॥ ३ ॥ ध्रुवतस्तु मनोज्ञे इक्ष्वाकुर्घोणतः सुतः ॥ तस्य पुत्रशतज्येष्ठा विकुक्षिनिमिदंडकाः ॥ ४ ॥ तेषां पुरस्तादभवन्नार्यावर्ते नृपा नृप ॥ पंचविंशतिः पश्चाच्च त्रयो मध्येऽपरेऽन्यतः ॥ ५ ॥ स एकदाऽष्टकाश्राद्ध इक्ष्वाकुः सुतमादिशत् ॥ मांसमानीयतां मेध्यं विकुक्षे गच्छ मा चिरम् ॥ ६ ॥ तथेति स वनं गत्वा मृगान् हत्वा क्रियार्हणान् ॥ श्रान्तो बुभुक्षितो वीरः शशं चाददपस्मृति ॥ ७ ॥ शेषं निवेदयामास पित्रे तेन च तद्गुरुः ॥ चोदितः प्रोक्षणायाह दुष्टमेतदकर्मकम् ॥ ८ ॥ ज्ञात्वा पुत्रस्य तत्कर्म गुरुणाऽभिहितं नृपः ॥ देशान्निःसारयामास सुतं त्यक्त-विधिं रुषा ॥ ९ ॥ स तु विप्रेण संवादं जापकेन समाचरन् ॥ त्यक्त्वा कलेवरं योगी स तेनावाप यत्परम् ॥ १० ॥ पितर्युपर-तेऽभ्येत्य विकुक्षिः पृथिवीमिमाम् ॥ शासदीजे हरिं यज्ञैः शशाद इति विश्रुतः ॥ ११ ॥ पुरंजयस्तस्य सुत इंद्रवाह इतीरितः ॥ ककुत्स्थ इति चाप्युक्तः शृणु नामानि कर्मभिः ॥ १२ ॥

जवातां ते, ए जनावरोमांथी एक ससलुं खाई गयो अने बाकीनुं बापने आप्युं. इक्ष्वाकुए ए मांसना प्रोक्षणनेमाटे गुरु [वसिष्ठ] ने केहेतां गुरु बोल्या के 'आ मांस उच्छिष्ट होवाथी श्राद्धमां काम आवे एम नथी' ॥ ७ ॥ ८ ॥ पछी गुरुना केहेवाथी ए दीकरानो अपराध जाणी क्रोधनेलीधि इक्ष्वाकुराजाए शास्त्रमर्यादानुं उल्लंघन करनार ए विकुक्षिने देशमांथी कहाडी मुक्त्यो ॥ ९ ॥ पछी इक्ष्वाकुराजा, वसिष्ठनी साथे संवाद करतां योगी बनी देहनो त्याग करी परब्रह्मने पाभ्यो ॥ १० ॥ पिता मरीगया पछी विकुक्षिए पाछो आनीने पृथ्वीनुं राज्य करतां घणा यज्ञोथी भगवाननुं पूजन क-युं. ए राजा ससलाने खाई गएल तेथी तेनुं 'शशाद' एवुं नाम प्रख्यात थयुं हतुं ॥ ११ ॥ ए विकुक्षिना पुत्रनां पुरंजय, इंद्रवाह अने ककुत्स्थ एवां व्रण नाम काम उपरथी पड्यां हतां ते काम कही देखाडुंछुं. सांभळो ॥ १२ ॥

देवताओंने दैत्योनी साथे नाशकारक संग्राम थयो हतो तेमां दैत्योथी देवताओ हारीजतां तेओए विकुक्षिना पुत्रनी सहायता मागी हती ॥ १३ ॥
‘इंद्र जो मारूं चाहन थाय तो हुं दैत्योने मारूं’ एवी विकुक्षिना पुत्र मागणी करतां जोके लाजनेलीधे ते बात इंद्रने गमी नहि तो पण जगतना आत्मा भगवानना केहेवाथी इंद्र मोटा पोटीयारूप बन्यो हतो ॥ १४ ॥ दिव्यधनुष तथा सजवेलां बाण लइ तैयार थएलो अने लोको जेनां वखाण करता हता एवो राजा युद्ध करवानी इच्छाथी ए पोटीया उपर चडीने तेनी कौंड उपर बेठो ॥ १५ ॥ महापुरुष विष्णुना तेजथी उत्तेजन पामेला ए राजाए देवताओने साथे लइ दैत्योनुं पुर के जे आथमणी दिशामां हंतुं तेने घेरी लीधुं ॥ १६ ॥ ए राजाने दैत्योनी साथे तुमुल अने रुवाणां उभां करे एवं युद्ध थयुं. जे जे दैत्यो युद्धमां सामा आब्या तेओने भालां मारी तेणे यमनी पासे मोकली दीधा ॥ १७ ॥ तेना बाणोनुं प-

कृतांत आसीत्समरो देवानां सह दानवैः ॥ पार्ष्णिग्राहो वृतो वीरो देवैर्देव्यपराजितैः ॥ १३ ॥ वचनादेवदेवस्य विष्णोर्विश्वात्मनः प्रभो ॥ वाहनत्वे वृतस्तस्य बभ्रुर्वेदो महादृषः ॥ १४ ॥ स मन्त्रद्वो धनुर्दिव्यमादाय विशिखान् शितान् ॥ स्तूयमानाः समारुह्य युयुत्सुः ककुदि स्थितः ॥ १५ ॥ तेजसाऽप्यायितो विष्णोः पुरुषस्य परात्मनः ॥ प्रतीच्यां दिशि दैत्यानां न्यरुणत्रिदशैः पुरम् ॥ १६ ॥ तैस्तस्य चाभृत्यधनं तुमुलं लोमहर्षणम् ॥ यमाय भल्लैरनयदैत्यान्येऽभिययुर्मृधे ॥ १७ ॥ तस्येषुपाताभिमुखं युगांताग्निमिवोल्बणम् ॥ विसृज्य दुडुडुर्देव्या हन्यमानाः स्वभालयम् ॥ १८ ॥ जित्वा पुरं धनं सर्वं सश्रीकं वज्रपाणये ॥ प्रत्ययच्छत्स राजर्षिरिति नामभिराहृतः ॥ १९ ॥ पुरंजयस्य पुत्रोऽमृदनेनास्तसुतः पृथुः ॥ विश्वरंधिस्ततश्चंद्रो युवनाश्वश्च तत्सुतः ॥ २० ॥ शाबस्तस्तत्सुतो येन शाबस्ती निर्भमे पुरी ॥ बृहदश्वस्तु शावस्तिस्ततः कुवलयाश्वकः ॥ २१ ॥ यः प्रियार्थमुतंकस्य धुंधुनामासुरं बली ॥ सुतानामेकर्विशल्या सहस्रैरहनदृतः ॥ २२ ॥

डवुं प्रलयकालना अभि जेवुं भयंकर हंतुं ते जोइने माच्याजता दैत्यो युद्ध छोडी इइ पातालमां भागी गया ॥ १८ ॥ दैत्योनुं लक्ष्मीसहित पुर अने सधळुं धन जीती लइने ए राजाए इंद्रने आप्नुं. ए काम उपरथी तेनां त्रण नाम पड्यां हतां. पुरने जीत्यो मोटे पुरंजय, इंद्रनुं वाहन क-न्तुं तेथी इंद्रवाह अने कौंड उपर बेठो तेथी ककुत्स्थ एवुं नाम पड्युं हंतुं ॥ १९ ॥ ए पुरंजयनो अनेना, तेनो पृथु, तेनो विश्वरंधि, तेनो चंद्र, तेनो युवनाश्व अने तेनो शाबस्त नामनो पुत्र थयो. ए शाबस्ते शाबस्ती नामनी नगरी बनावी हती. शाबस्तनो बृहदश्व अने तेनो कुवलयाश्व नामे पुत्र थयो ॥ २० ॥ २१ ॥ ए बलवान् कुवलयाश्वे पोताना एकवीश हजार दीकराओने साथे लई उत्तंक ऋषिने राजी करवासारू धुंधु नामना दैत्य-ने माच्यो हतो तेथी तेनुं ‘धुंधुमार’ एवुं नाम पड्युं हंतुं धुंधु दैत्यना मुखमांथी नीकळेला अभिथी ए राजाना दीकराओ बली गया तेओमां

दृढाश्व, कपिलाश्व अने भद्राश्व ए त्रणज बाकी रह्या हता. एओमां दृढाश्वनो हर्यश्व, अने तेनो निकुंभ नामनो पुत्र थयो. ॥ २२ ॥ २३ ॥
 ॥ २४ ॥ निकुंभनो बर्हणाश्व, तेनो कृशाश्व, तेनो सेनजित् अने तेनो युवनाश्व नामनो पुत्र थयो. ए युवनाश्व पोते निस्संतान होवानेलीधे
 खेद पामीने पोतानी सो स्त्रियोनी साथे वनमां गयो हतो. त्यां एना उपर दया आववाथी तेने पुत्र आपवासारू ऋषिओए सावधानपणाथी इंद्रनी
 इष्टि करी हती ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ राजाने रातमां पाणीनी तरश लागतां ते यज्ञना स्थानकमां गयो पण त्यां ब्राह्मणोने सुतेला जोइने कोइने नहि
 पूछतां, मंत्रेलुं जल के जे पोतानी राणीने पावानुं हतुं ते पोते पीगयो ॥ २७ ॥ जागेला ब्राह्मणो कलशने पाणी वगरनो जोइने पूछवा लाग्या
 के-‘जे मांथी पुत्र आवे एवुं जल कोणे पीधुं?’ २८ ॥ पछी ‘दैवनी इच्छाथी राजा पीगयो’ एवी खबर मळतां ईश्वरने प्रणाम करी तेओ वोल्या

धुंधुमार इति स्यातस्तसुतास्ते च जज्वलुः ॥ धुंधोर्मुखाग्निना सर्वे त्रय एवावशेषिताः ॥ २३ ॥ दृढाश्वः कपिलाश्वश्च भद्राश्व इ-
 ति भारत ॥ दृढाश्वपुत्रो हर्यश्वो निकुंभस्तसुतः स्मृतः ॥ २४ ॥ बर्हणाश्वो निकुंभस्य कृशाश्वोऽथास्य सेनजित् ॥ युवनाश्वोऽभव-
 तस्य सोऽनपत्यो वनं गतः ॥ २५ ॥ भार्याशतेन निर्विण्ण ऋषयोस्य ऋपालवः ॥ इष्टिं स्म वर्तयांचकुरेद्रीं ते सुसमाहिताः ॥ २६ ॥
 राजा तद्यज्ञसदनं प्रविष्टो निशि तर्पितः ॥ दृष्ट्वा शयानान्विप्रांस्तान् पपौ मंत्रजलं स्वयम् ॥ २७ ॥ उत्थितास्ते निशम्याथ व्युद-
 कं कलशं प्रभो ॥ पप्रच्छुः कस्य कर्मेदं पीतं पुंसवनं जलम् ॥ २८ ॥ राज्ञा पीतं विदित्वाथ ईश्वरप्रहितेन ते ॥ ईश्वराय नमश्च-
 कुरहो दैवबलं बलम् ॥ २९ ॥ ततः काल उपावृत्ते कुक्षिं निर्भिद्य दक्षिणम् ॥ युवनाश्वस्य तनयश्चक्रवर्ती जजान ह ॥ ३० ॥ कं
 धास्यति कुमारोऽयं स्तन्यं रोह्यते भृशम् ॥ मां धाता वत्स मारोदीरितींद्रो देशिनीमदात् ॥ ३१ ॥ न ममार पिता तस्य विप्रदे-
 वप्रसादतः ॥ युवनाश्वोऽथ तत्रैव तपसा सिद्धिमन्वगात् ॥ ३२ ॥ त्रसदस्युरितींद्रोऽग विदधे नाम तस्यैव ॥ यस्मात्त्रसंति
 ह्युद्विप्ता दस्यवो रावणादयः ॥ ३३ ॥

के-‘अहो !! दैवतुं बल एज मुख्य बल छे. पुरुषना बलमां कांई नथी’ ॥ २९ ॥ ए जल पीवाथी युवनाश्व राजाने पोताने गर्भ रही गयो अने
 ते नवमहिना पूरा थतां तेनुं जमणी तरफनुं पेट फाडीने चक्रवर्ती बहार नीकळ्यो ॥ ३० ॥ ‘आ कुमार बहुज खेछे ते कोने धावधो’ एम
 ब्राह्मणो बोलतां ‘हे पुत्र तुं रोजे मा, तुं मने धावजे’ एम कही इंद्रे तेना मोढामां पोतानी तर्जनी आंगळी आपी तेथी ए कुंवरतुं नाम ‘मांघाता’
 पड्युं ॥ ३१ ॥ ब्राह्मणोनी अने देवताओनी कृपाथी मांघातानो बाप युवनाश्व मुवो नहि अने ते वनमां रहीनेज तप करीने मुक्ति पाय्यो ॥ ३२ ॥
 मांघातातुं इंद्रे ‘त्रसदस्यु’ एवुं नाम राख्युं हतुं; केम के रावण वगैरे दुष्ट लोको एथी धुजीने त्रास पामता हता ॥ ३३ ॥

पछी ए युवनाश्वनी पुत्र मांघाता चक्रवर्ती थयो अने ते, भगवानना तेजथी माते हीपवाळी पृथ्वीनुं एकलोज राज्य करतो हतो ॥ ३४ ॥ ए आत्म-
ज्ञानी मांघाताए भगवान् के जे सर्व देवमय, मोटा प्रकाशवाळा, सर्वोत्तमक अने इंद्रियोथी अगम्य छे तथा द्रव्य, मंत्र, विधि, यज्ञ, यजमान, ऋ-
त्विज, धर्म, देश अने काल, ए सघळुं जेनुं स्वरूप छे तेमनुं घणी दक्षिणावाळा यज्ञोथी पूजन कयुं हतुं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ जेटलांमां सूर्य उगेछे अने
आथमे छे ते सघळुं क्षेत्र युवनाश्वना पुत्र मांघातानुं हतुं एम केहेवाय छे ॥ ३७ ॥ ए मांघाताने शशबिंदुनी पुत्री बिंदुमतीमां पुरुकुत्स, अंबरीष अने
मुचुकुंद एवा नामना त्रण पुत्रो थया. तेओमां मुचुकुंद योगी हतो ॥ ३८ ॥ मांघाता राजाने दीकरीओ पंचाश हती ते सघळी सौभरि ऋषिने वरी हती.

यौवनाश्वोऽथ माघाता चक्रवर्त्यवनी प्रभुः ॥ सप्तद्वीपवर्तीभेकः शशासाच्युततेजसा ॥ ३४ ॥ ईजे च यज्ञं क्रतुभिरात्मविद्धिरिदक्षि-
णैः ॥ सर्वदेवमयं देवं सर्वात्मकमर्तीद्रियम् ॥ ३५ ॥ द्रव्यं मंत्रो विधियज्ञो यजमानस्तथर्त्विजः ॥ धर्मो देशश्च कालश्च सर्वभे-
द्यदालोक्य ॥ ३६ ॥ यावत्सूर्य उदेति स्म यावच्च प्रतितिष्ठति ॥ सर्वं तद्यौवनाश्वस्य मांघातुः क्षेत्रमुच्यते ॥ ३७ ॥ शशबिंदोर्दु-
हितरि बिंदुमत्यामघानृपः ॥ पुरुकुत्समंबरीषं मुचुकुंदं च योगिनम् ॥ ३८ ॥ तेषां स्वसारः पंचाशत् सौभरिं वव्रिरे पतिम् ॥ यमु-
नां जर्जले मग्नस्तप्यमानः परंतपः ॥ ३९ ॥ निर्वृतिं मीनराजस्य वीक्ष्य मैथुनधर्मिणः ॥ जातस्पृहो नृपं विप्रः कन्यामेकामयाचत
॥ ४० ॥ सोऽप्याह गृह्यतां ब्रह्मन् कामं कन्या स्वयंवरे ॥ स विचित्र्याप्रियं स्त्रीणां जस्टोऽयमसंमतः ॥ ४१ ॥ वलीपलित एजत्क इ-
त्यहं प्रत्युदाहृतः ॥ मांघयिष्ये तथात्मानं सुरस्त्रीणामपीप्सितम् ॥ किं पुनर्मनुजैर्द्राणामिति व्यवसितः प्रभुः ॥ ४२ ॥ मुनिः प्रवे-
शितः क्षत्रा कन्यां ज्ञः पुरसृष्टिमत् ॥ वृत्तश्च राजकन्याभिरैकः पंचाशतां वरः ॥ ४३ ॥

यमुनाना जलमां डुबीने मोटुं तप करता सौभरि ऋषिने, मत्स्यना मैथुननुं सुख जोई तेप्रमाणे करवानी इच्छा थतां तेमणे मांघातानी पासे तेनी
एक कन्या मागी ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मांघाताए कह्युं के—‘स्वयंवरमां जे कन्यानी तमारा उपर रुचि थाय ते कन्याने लीओ.’ सौभरिए विचार कय्यो के—
‘हुं स्त्रियोने अप्रिय वृद्ध छुं, बळियां वळी गयां छे, घोळां आब्यां छे अने मांघुं हालेछे तेथी आ तो राजाए मने ना पाडी माटे हवे राजानी कन्याओ
तो शुं पण देवताओनी स्त्रियो पण मने इच्छे एवुं मारुं रूप करीश ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पछी राजानो द्वारपाल ते मुनिने कन्याओना समुद्धिवाळा
अंतःपुरमां तेडी जतां मुनि एवा रूपाळा बन्या के ते पंचाशो राजकन्याओ एक वर नेज वरी ॥ ४३ ॥

સૌભરિ મુનિમાં જેઓનું ચિત્ત લાગી ગયું એવી એ રાજકન્યાઓને એ મુનિનેમાટે પરસ્પરનો સ્નેહ છૂટી જઈને ‘ આવો સુંદર પતિ મનેજ યોગ્ય છે, તને યોગ્ય નથી ’ એવી રીતનો મોટો કાંજિયો થઈ પડ્યો હતો ॥ ૪૪ ॥ એ ઋગ્વેદી સૌભરિ ઋષિ તે પંચાસ સ્ત્રિયોની સાથે ઘરમાં રમવા લાગ્યા. પોતાના અપાર તપની સમૃદ્ધિનેલીધે એ ઘરમાં અમૂલ્ય સરસામાન ભરાઈ રહ્યા હતા. અનેક પ્રકારના બગીચા અને નિર્મલ જલનાં તળાવો હતાં. સૌગંધિક કમલનાં વન જામી રહ્યાં હતાં ॥ ૪૫ ॥ શય્યા, આસન, વસ્ત્ર, ભૂષણ, નાહાવાના પદાર્થો, ચંદનનાં લેપન, ભોજન અને પુષ્પ બહુજ કીમતી હતાં. દાસીઓ અને દાસો પણ શણગારેલાં રહેતાં હતાં. પક્ષિઓ, શ્રમર અને બંદિજનો ગાયન કરતાં હતાં ॥ ૪૬ ॥ ચક્રવર્તીની લક્ષ્મીવાળા અને સાતે દ્વીપના પતિ માંધાતા રાજાણુ પણ એ સૌભરિ ઋષિનો ગૃહસ્થાશ્રમ જોઈ વિસ્મય પામીને પોતાનો ગર્વ છોડી દીધો હતો ॥ ૪૭ ॥ એપ્રમાણે ઘરમાં

તાસાં કલિરશ્મદ્ધ્યાંસ્તદર્થેઽપોહ્ય સૌહૃદમ્ ॥ મમાનુરૂપો નાયં વૈતિ તદ્ભવત્તૈભિરપારણીયતપઃ-
શ્રિયાઽનર્ઘ્યપરિચ્છેદેષુ ॥ ગૃહેષુ નાનોપવનામલાંભઃસરસ્સુ સૌગંધિકકાનનેષુ ॥ ૪૫ ॥ મહાર્હેશચ્યાસનવસ્ત્રામૃષણસ્નાનાનુલેપાભ્ય-
વહારમાલ્યકૈઃ ॥ સ્વલંકૃતસ્ત્રીપુરુષેષુ નિત્યદા રમેઽનુગાયદ્વિજમૃગવંદિષુ ॥ ૪૬ ॥ યદ્દાર્હેશ્યં તુ સંવીક્ષ્ય સપ્તદ્રીપવતીપતિઃ ॥ વિ-
સ્મિતસ્તંભમજહાત્ સાર્વભૌમશ્રિયાઽન્વિતઃ ॥ ૪૭ ॥ એવં ગૃહેષ્વભિરતો વિષયાન્નિવિધેઃ સુતૈઃ ॥ સેવમાનો ન ચાતુષ્યદાઽન્યસ્તોકૈ-
રિવાનલઃ ॥ ૪૮ ॥ સ કદાચિદુપાસીન આત્માપહ્લવમાત્મનઃ ॥ દદર્શ વહુચાચાર્યો મીનસંગમસુત્થિતમ્ ॥ ૪૯ ॥ અહો ઇમં પશ્યત
મે વિનાશં તપસ્વિનઃ સચ્ચરિતવ્રતસ્ય ॥ અંતર્જલે વારિચપ્રસંગાત્પ્રચ્ચાવિતં બ્રહ્મ ચિરં ધૃતં યત્ ॥ ૫૦ ॥ સંગં ત્યજેત મિથુનવ્રતિનાં
મુમુક્ષુઃ સર્વાલના ન વિષ્ણુજેઢહિરિંદ્રિયાણિ ॥ એકશ્વરન્ રહસિ ચિત્તમનંત ઈશે યુજીત તદ્ભવિષુ સાધુષુ ચેત્પ્રસંગઃ ॥ ૫૧ ॥ ॥

લાગેલા અને ત્રિષયોને ભોગવતા સૌભરિ ઋષિ, અગ્નિ જેમ ધીના ટીપાઓથી ટુસિ ન પામે તેમ અનેક સુભોથી ટુસિ પામ્યા નહિ ॥ ૪૮ ॥ એ ઋગ્વે-
દીઓના આચાર્ય સૌભરિ ઋષિ, એક દિવસ બેઠા હતા ત્યાં તેમને મત્સ્યના સંગથી થાણી પોતાના તપની હાનિ ધ્યાનમાં આવતાં વિચાર થયો કે-‘હું
કે જે તપસ્વી, સુપાત્ર અને સારા નિયમોને પાલનાર હતો તેની આ કેવી સ્થિતિ થઈ? જલની અંદર માછલાંનો પ્રસંગ જોવામાં આવતાં હું ઘણા કા-
લનું મેલવેલું તપ સ્વોઈ બેઠો ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ મુમુક્ષુ પુરુષે દાંપત્ય [સ્ત્રી-પુરુષપણના] ધર્મવાળાઓનો સંગ સર્વથા છોડી દેવો જોઈએ, ઇંદ્રિયોને છૂટી
નહિ મૂકવી જોઈએ અને એકલાં ફરીને એકાંતમાં પરમાત્મામાં ચિત્ત જોડવું જોઈએ. જો કદાચ દાંપત્ય ધર્મવાળાઓનો સંગ કરવો હોય તો ઇ-
શ્વરસંબંધી ધર્મ પાલનારા સાધુજનોનોજ કરવો ॥ ૫૧ ॥

हुं तप करती ब्रह्मते एकलो हतो ते, जलमां माछलांनो संग जोइने पंचाशरूप थयो अने ते पंचाश स्त्रियोमां प्रत्येकमां सो सो पुत्र उत्पन्न करवाने-
लीधे पांच हजाररूप थयो तोपण मायाना गुणोथी बुद्धि हरायानेलीधे अने विषयोने पुरुषार्थरूप मानवानेलीधे आ लोक तथा परलोकसंबंधी कर्म
करवाना मनोरथोना अंतने पामतो नथी.' ॥ ५२ ॥ एप्रमाणे घरमां रेहेवाथी वैराग्य आवतां सर्व संगनो त्याग करीने सौभरि ऋषि व्रनमां गया
अने तेमनी पतिव्रता स्त्रियो पण तेमनी साथे गई ॥ ५३ ॥ त्यां शरीरने दुबळुं करी नाखे एवुं तीव्र तप करी ज्ञानी सौभरिए अभिहोत्रसहित पो-
ताना आत्माने परमात्मां जोडी दीधो ॥ ५४ ॥ हे परीक्षित राजा ! पोताना पतिने मोक्ष मळेला जोई, शांत अभिनी पळवाडे जेम तेनी ज्वाला-

एकस्तपस्यहमथांभसि मत्स्यसंगात् पंचाशदासमुत पंचमहस्रमर्गः ॥ नांतं व्रजाम्युभयकृत्यमनोरथानां मायागुणैर्हृतमतिविषयेऽर्थ-
भावः ॥ ५२ ॥ एवं वसन् गृहे कालं विरक्तो न्यासमास्थितः ॥ वनं जगामानुययुस्तपव्यः पतिदेवताः ॥ ५३ ॥ तत्र तत्त्वा तपस्तीक्ष्ण-
मालसर्कषणमाल्यवाच ॥ सहेवाग्निभिरालानं युयोज परमात्मनि ॥ ५४ ॥ ताः स्वपलुर्महाराज निरीक्ष्याध्यात्मिकीं गतिम् ॥ अन्वी-
युस्तत्प्रभावेन अग्निं शांतमिवाचिषः ॥ ५५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे सौभर्याख्याने षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ श्री-
शुक उवाच ॥ मांधातुः पुत्रप्रवरो योऽबरीषः प्रकीर्तितः ॥ पितामहेन प्रवृतो यौवनाश्वश्च तत्सुतः ॥ १ ॥ हारीतस्तस्य पुत्रो-
ऽऋन्मांधातुप्रवरा इमे ॥ नर्मदा भ्रातृभिर्दत्ता पुरुकुत्साय योगैः ॥ २ ॥ तथा रसातलं नीतो भुजगैर्द्रप्रयुक्तया ॥ गंधर्वानवधीतत्र
वच्यन्वै विष्णुशक्तिघृक् ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओ जाय तेवी रीते ते स्त्रियो पण पतिना प्रभावथी मोक्ष पामी गई ॥ ५५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो छठो अध्याय संपूर्ण
॥ ६ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे' - मांधातानो उत्तम पुत्र जे अबरीष हतो तेने तेना दादाए पुत्र करी राख्यो हतो. ए अबरीषनो पुत्र यौवनाश्व थयो
अने तेनो पुत्र हारीत थयो. ए अबरीष, यौवनाश्व अने हारीत ए व्रण, मांधाताना गोत्रमां मुख्य गणाय छे. मांधाताना पुत्र पुरुकुत्सने संपोए पोतानी
नर्मदा नामनी बेन आपी हती ॥ १ ॥ २ ॥ वासुकीना केहेवाथी ए नर्मदा पोताना पति पुरुकुत्सने पातालमां लइ गई हती त्यां तेणे गंधर्वो के
जेओ मारीनाखवाने योग्य होता तेओने विष्णुनी शक्तिना प्रभावथी मारी नाख्या होता ॥ ३ ॥ ॥

१ आ सातमा अध्यायमां मांधाताना वंशमां पुरुकुत्सनी कथा तथा हरिश्चंद्र राजानी उत्तम कथा केहेवामां आवशे.

पछी नाग पासेथी ते राजाने वरदान मळ्युं हतुं के—‘आ वातनुं, जेओ स्मरण करशे तेओने सर्पथी भय थशे नहि.’ ए पुरुकुत्सनो त्रसदस्यु, तेनो अनरण्य, तेनो हर्यश्च, तेनो निबंधन अने तेनो सत्यव्रत नामे पुत्र थयो. ए सत्यव्रतनुं बीजुं नाम ‘त्रिशंकु’ केहेवातुं हतुं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ए त्रिशंकु पोताना गुरु वसिष्ठना शापथी चांडालणुं पाय्यो हतो पण विश्वामित्र ऋषि ए पोतानी शक्तिथी तेने एनाए शरीरे स्वर्गमां मोकल्योछे ते अद्यापिसुधी आकाशमां देखायछे ॥ ६ ॥ ए त्रिशंकुने देवताओ ए ऊंधे माथे पाछो नाल्यो हतो पण विश्वामित्रे पोताना बलथी लांज राखी दीघोछे. त्रिशंकुनो पुत्र हरिश्चंद्र थयो के जेनेसारू विश्वामित्र तथा वसिष्ठ मुनिने पक्षी बनीने घणा वर्षसुधी युद्ध चाल्युं हतुं. [विश्वामित्रे राजसूयनी दक्षिणानो छळ करी हरिश्चंद्रनुं सर्वस्व हरी लइने तेने बहुज दुःख दीधुं. ते सांभळीने कोप पामेला वसिष्ठे विश्वामित्रने शाप दीघो के तुं ‘आडी’ नामनो

नागालब्धवरः सर्पादभयं स्मरतामिदम् ॥ त्रसदस्युः पौरकुत्सो योजनयस्य देहकृत् ॥ ४ ॥ हर्यश्चस्तस्युस्तस्मादरुणोऽथ निबंधनः ॥ तस्य सत्यव्रतः पुत्रस्त्रिशंकुरिति विश्रुतः ॥ ५ ॥ प्राप्तश्चांडालतां शापाद्गुरोः कौशिकनेजसा ॥ सशरीरो गतः स्वर्गमद्यापि दिवि दृश्यते ॥ ६ ॥ पातितोऽवाक्शिरा देवैस्तेनैव स्तंभितो बलात् ॥ त्रैशंकवो हरिश्चंद्रो विश्वामित्रवसिष्ठयोः ॥ यन्निमित्तममृद्युद्धं पक्षिणोर्बहुवर्षिकम् ॥ ७ ॥ सोऽनपत्यो विषणाल्मा नारदस्योपदेशतः ॥ वरुणं शरणं यातः पुत्रो मे जायतां प्रभो ॥ ८ ॥ यदि वीरो महाराज तेनैव त्वां यजे इति ॥ तथेति वरुणेनास्य पुत्रो जातस्तु रोहितः ॥ ९ ॥ जातः सुतो ह्यनेनांग मां यजस्वेति सोऽब्रवीत् ॥ यदा पशुनिर्दिशः स्यादथ मेभ्यो भवेदिति ॥ १० ॥ निर्देशे च स आगत्य यजस्वेत्याह सोऽब्रवीत् ॥ दंताः पशोर्यज्ञायेरन्नथ मेभ्यो भवेदिति ॥ ११ ॥ जाता दंता यजस्वेति स प्रत्यह्यथ सोऽब्रवीत् ॥ यदा पतंत्यास्य दंता अथ मेभ्यो भवेदिति ॥ १२ ॥

पक्षी थइजा. विश्वामित्रे पण वसिष्ठने सामो शाप दीघो के तुं ‘बगलो’ थइजा. पछी तेओने भारे युद्ध थयुं हतुं ए वात प्रसिद्ध छे.] ॥ ७ ॥ ए हरिश्चंद्र राजा ए पोते निस्संतान होवाथी खेद पामीने नारदजीना उपदेशथी वरुण देवनी मानता करी के—‘हे महाराज वरुण ! मने पुत्र आपो अने ते वीर पुत्र अवतरे तो तमने ए पुत्रजुंज बलिदान आपुं. वरुणदेवे ‘तथास्तु’ एम केहेवाथी हरिश्चंद्र राजाने ‘रोहित’ नामनो पुत्र अवतच्यो ॥ ८ ॥ ९ ॥ पछी वरुणदेवे कहुं के—‘तने पुत्र आव्यो माटे ए पुत्रने मारीने मने बलिदान दे.’ हरिश्चंद्रे कहुं के—‘पशुनी पेठे मारी ना-खवाना आ पुत्रने ज्यारे दश दिवस नीकळी जाय ल्यारे पवित्र थाय.’ ॥ १० ॥ दश दिवस थई गया पछी वरुणदेवे आवीने पाछी उघराणी करी ल्यारे हरिश्चंद्रे कहुं के—‘आ पशुने ज्यारे दांत आवे ल्यारे ते पवित्र गणाय.’ ॥ ११ ॥ दांत आव्या पछी वरुणदेवे पाछी उघराणी करी ल्यारे हरिश्चंद्रे कहुं के—‘ज्यारे आना दांत पडी जाय ल्यारे पवित्र थाय.’ ॥ १२ ॥

दांत पड़ी गया पल्ली वल्ली वरुणदेव उघराणी करी ल्यारे हरिश्चंद्र बोल्या के—‘ज्यारे बीजी वागना दांत आवे ल्यारे पशु पवित्र थाय.’ ॥ १३ ॥ बीजी वारना दांत आव्या पल्ली वल्ली वरुणदेवे उघराणी करी ल्यारे हरिश्चंद्र कह्युं के—‘क्षत्रिय जातनो पशु ज्यारे संग्राम करवामां समर्थ थाय ल्यारे पवित्र गणाय.’ ॥ १४ ॥ एप्रमाणे पुत्रना खेहथी बंधाइने ठग्या करता राजाए जे जे समयनो वायदो कन्यो ते ते समयनी वरुणदेव वाट जोई रह्या ॥ १५ ॥ तेदलांमां बापे जे कर्म करवानुं धार्युं हतुं ते रोहितना जाणवामां आववाथी ए रोहित पोताना जीवनो बचाव करवा धनुष्य लइने वग-डामां जतो रह्यो ॥ १६ ॥ पल्ली वरुणदेवे कोप करीने हरिश्चंद्र राजाने जलोदरनो रोग करी तेनुं पेट मोटुं करी नाख्युं ए सांभळीने रोहित पाछो गाममां आवतो हतो तेने इंद्रे ना पाडीने कह्युं के—‘तीर्थयात्रा कन्या करवी अने पृथ्वीमां फरवुं एज सारुं छे.’ आ उपरथी रोहित पाछो एक

पशोर्निपतिता दंता यजस्वेत्याह सोऽब्रवीत् ॥ यदा पशोः पुनर्दंता जायंतेऽथ पशुः शुचिः ॥ १३ ॥ पुनर्जाता यजस्वेति स प्र-
त्याहाथ सोऽब्रवीत् ॥ सान्नाहिको यदा राजन् राजन्योऽथ पशुः शुचिः ॥ १४ ॥ इति पुत्रानुरागेण खेहयंत्रितचेतसा ॥ कालं वंच-
यता तं तमुक्तो देवस्तमैक्षत ॥ १५ ॥ रोहितस्तदभिज्ञाय पितुः कर्म चिकीर्षितम् ॥ प्राणप्रेप्सुर्धनुषाणिररण्यं प्रत्यपद्यत ॥ १६ ॥
पितरं वरुणग्रस्तं श्रुत्वा जातमहोदरम् ॥ रोहितो ग्राममेयाय तमिंद्रः प्रत्यपेद्यत ॥ १७ ॥ भ्रूमेः पर्यटनं पुण्यं तीर्थक्षेत्रनिषेवणैः ॥
रोहितायादिशच्छक्रः सोऽप्यरण्ये वसत्समाम् ॥ १८ ॥ एवं द्वितीये तृतीये चतुर्थे पंचमे तथा ॥ अभ्येत्याभ्येत्य स्थविरो विभो
भ्रुत्वाह वृत्रहा ॥ १९ ॥ षष्ठं संवत्सरं तत्र चरित्वा रोहितः पुरीम् ॥ उपव्रजन्नजीगर्तादक्रीणान्मध्यमं सुतम् ॥ २० ॥ शुनःशेषं
पशुं पित्रे प्रदाय समवंदत ॥ ततः पुरुषमेधेन हरिश्चंद्रो महायशः ॥ २१ ॥ मुक्तोदरोऽयजदेवान् वरुणादीन्महत्कथः ॥ विश्वामि-
त्रोऽभवत्तस्मिन् होता चाध्वर्युगालवान् ॥ २२ ॥

वर्षसुधी वनमां रह्यो ॥ १७ ॥ १८ ॥ एप्रमाणेज बीजे, बीजे, चोथे अने पांचमे वर्षे पण वृद्ध ब्राह्मणना वेषथी आवी आवीने इंद्रे तेने नाज पाडी ॥ १९ ॥ पल्ली छ वर्षसुधी वनमां फरीने रोहित पोताना पितानी नगरीमां जतो हतो लां तणे अजीगर्त नामना ब्राह्मण पसेथी तेना ‘शुनःशेफ’ नामना वचेट दीकराने खरीच्यो ॥ २० ॥ ए शुनःशेफने पोतानी अवजीमां बलिदान करवासारु पोताना पिता हरिश्चंद्रना हाथमां आपीने रोहित हरिश्चंद्रने पगे लाग्यो. पल्ली मोटा यशवाळा अने मोटा पुरुषोमां प्रख्यात हरिश्चंद्र राजाए पोतानो रोग मरीजतां पुरुषमेध [जेमां माणसनुं बलिदान आवेछे ते] यज्ञथी वरुण वगैरे देवताओनो यज्ञ करवा मांड्यो. ए यज्ञमां विश्वामित्र ऋषि होता थया हता, जमदग्नि ऋषि अध्वर्यु

थया हता, वसिष्ठ ऋषि ब्रह्मा थया हता अने अयास्य ऋषि उद्गाता थया हता, ए यज्ञमां प्रसन्न थइने इंद्रे हरिश्चंद्र राजाने सोनानो रथ आय्यो हतो ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अहिं जे शुनःशेफनी वात अधुरी रही ते विश्वामित्रना पुत्रोना आल्यानना प्रसंगमां आगळ केहेवाशे. हरिश्चंद्र राजानी अने तेनी राणीनी सत्यभरेली घोरज जोइने बहुज राजी थएला विश्वामित्र ऋषिए ते राजाने ब्रह्मविधानो उपदेश कच्यो हतो. हरिश्चंद्र राजाए ए ज्ञानना प्रभावथी पोताना मननो पृथ्वीमां, पृथ्वीनो जलमां, जलनो तेजमां, तेजनो वायुमां, वायुनो आकाशमां, आकाशनो अहंकारमां अने अहंकारनो महत्त्वमां लय कच्यो. ते महत्त्वमां विषयाकारने जुदो पाडी, शुद्ध रहेला ज्ञानभागनु आत्मस्वरूपथी ध्यान करी ते ध्यानरूप वृत्तिथी अज्ञानने बाळी नाळ्युं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ पळी मोक्षानंदना सुखरूप ज्ञानथी ते ध्यानरूप वृत्तिनो पण त्याग करी बंधनमात्रथी मुक्त थतां

जमदग्निर्भृद्ब्रह्मा वसिष्ठोऽयास्य सामगः ॥ तस्मै तुष्टो ददाविंद्रः शातकौभमयं रथम् ॥ २३ ॥ शुनःशेपस्य माहास्यसुपरिष्ठात्य-
चक्ष्यते ॥ सत्यसारां धृतिं दृष्ट्वा सभार्यस्य च भ्रूपतेः ॥ २४ ॥ विश्वामित्रो भृशं प्रीतो ददावविहतां गतिम् ॥ मनः पृथिव्यां ताम-
द्भिस्तेजसापोऽनिलेन तत् ॥ २५ ॥ खे वायुं धारयंस्तच्च भृतादौ तं महात्मनि ॥ तस्मिन् ज्ञानकलां ध्यात्वा तया ज्ञानं विनिर्दहन
॥ २६ ॥ हिला तां स्वेन भावेन निर्वाणसुखसंविदा ॥ अनिर्देश्याप्रतर्क्येण तस्थौ विध्वस्तबंधनः ॥ २७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे नवमस्कंधे हरिश्चंद्रोपाख्यानं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ हरितो रोहितसुतश्चंपस्तस्माद्भि-
निर्मिता ॥ चंपा पुरी सुदेवोऽतो विजयो यस्य चालजः ॥ १ ॥ भरुकस्तत्सुतस्तस्माद्भृकस्तस्याऽपि बाहुकः ॥ सोऽरिभिर्हृतभू
राजा सभार्यो वनमाविशत् ॥ २ ॥ वृद्धं तं पंचतां प्राप्तं प्रांसं महिष्यनुमरिष्यति ॥ और्वेण जानतात्मानं प्रजावंतं निवारिता ॥ ३ ॥

पोतानुं स्वरूप के जे कोई प्रकारे कही शकानुं नथी अने जेसां कोई प्रकारनो तर्क पण चालतो नथी तेमांज रह्यो ॥ २७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण
भागवतना नवमस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥ श्रीशुकदेवजी केहेछे^१ - ए हरिश्चंद्रना पुत्र रोहितनो हरित अने हरितनो चंप नामे
पुत्र थयो. ए चंपे चंपा नगरी वनाबी हती. चंपनो सुदेव, तेनो विजय, तेनो भरुक, तेनो वृक अने तेनो बाहुक नामे पुत्र थयो. ए बाहुक राजा
पोतानुं राज्य शत्रुओए लई लेतां पोतानी स्त्रीओनी साथे वनमां गयो हतो ॥ १ ॥ २ ॥ ए राजा वृद्ध होवाथी वनमां मरण पामतां तेनी राणी तेने
पछवाडे सतीविधानथी मरवा तैयार थई हती पण तेने सगर्भा जाणीने और्व नामना ऋषिए वारी ॥ ३ ॥

१ आ आठमा अध्यायमां रोहितना वंशनी अने तेमां उत्पन्न थएला सगर राजाना पुत्रो कपिल मुनिनो अपराध करवाथी बळी गयानी कथा केहेवामां आवशे.

एने गर्भ छे एम जाणीने तेनी शोक्याए तेने अन्ननी साथे झेर दीछु हतुं पण तेथी नहि मरतां तेने झेरनी साथे मोटा यशवाळो सगर नामनो पुत्र जन्म्यो ॥ ४ ॥ ए सगर चक्रवर्ती राजा थ्यो. सगर राजाना पुत्रोए सागर वनावेल छे. ए सगर राजाए पोताना गुरु और्व ऋषिना केहेवाथी तालजंघ, यवन, शक, हैहय अने बर्बर लोकोमां केटलाएकने नहि मारतां खराब यशवाळा बनव्या हता. केटलाएकने मुंडा अने डाढी मुछवाळा, केटलाएकने छूटा केशवाळा अने अरधा मुंडेला, केटलाएकने अंदरनां लुगडां वगरना अने केटलाएकने बहारनां लुगडां वगरना बनावी दीया. और्व मुनिए कहेला उपायप्रमाणे ए राजाए सर्व वेद अने देवरूप परमात्मा भगवानतुं अश्वमेध यज्ञोथी पूजन कच्युं हतुं. तेणे फरवा मोकलेला यज्ञना घोडाने इंद्र हरीजतां ते राजानी आज्ञाथी तेनी राणी सुमतिना साठ हजार दीकरा घोडानी शोध करवा नीकळ्या हता. ते प्रसंगमां ए

आज्ञायास्यै सपत्नीभिर्गरो दत्तोऽधसा सह ॥ सह तेनैव संजातः सगराख्यो महायशः ॥ ४ ॥ सगरश्चक्रवर्त्यासीत् सागरो यत्सुतैः कृतः ॥ यस्तालजंघान्यवनान् शकान् हैहयवर्षान् ॥ ५ ॥ नावधीदुल्लवाक्येन चक्रे विरुतवेषिणः ॥ मुंडान् श्मश्रुथान् कांश्चिन्मुक्तेशार्धमुंडितान् ॥ ६ ॥ अनंतर्वाससः कांश्चिदवहिर्वाससोपरान् ॥ सोऽश्वमेधैरयजत सर्ववेदसुरालकम् ॥ ७ ॥ और्वोपदिष्टयोगेन हरिमात्मानमीश्वरम् ॥ तस्योत्सृष्टं पशुं यज्ञे जहाराथं पुरंदरः ॥ ८ ॥ सुमत्यास्तनया दत्ताः पितुरादेशकारिणः ॥ हयमन्वेषमाणास्ते समंताभ्यस्वनन्महीम् ॥ ९ ॥ प्रागुदीच्यां दिशि हयं ददृशुः कपिलांतिके ॥ एष वाजिहरश्चौर आस्ते मीलितलोचनः ॥ १० ॥ हन्यतां हन्यतां पाप इति षष्टिसहस्रिणः ॥ उदायुधा अभिययुर्गन्मिषे तदा मुनिः ॥ ११ ॥ स्वशरीराग्निना तान्वन्महेंद्रहतचेतसः ॥ महद्भगतिरुमहता भस्मसादभवन्क्षणात् ॥ १२ ॥ न साधुवादो मुनिकोपभर्जिता नृपेंद्रपुत्रा इति सत्वधामनि ॥ कथं तमो रोषमयं विभाव्यते जगत्पवित्रात्मनि स्वे रजोभुवः ॥ १३ ॥

अभिमानी राजकुमारो सघळी तरफ धरतीने खोदी नाखतां ईशान खुणामां कपिलदेवजीनी पसे ए घोडो बांध्यो हतो ते तेओना जोवामां आब्यो. तेने जोईने 'आ [कपिलदेवजी] ज आंखो बीचिने बेटेलो घोडाने लईजनार चोर छे माटे ए पापीने मारो मारो' एम बोलता ते साठे हजार राजकुमारो हथियार उपाडीने तेमने [कपिलदेवजीने] मारवा दोड्या त्यां कपिलमुनिए पोतानी आंखो उघाडी, तेटलीवारमां ए राजकुमारो के जेओनी बुद्धि इंद्रे हरी लीधी हती अने जेओ महात्माओना अपराधथी हणाई चूका हता तेओ पोताना शरीरमांथी नीकळेला अग्निथी क्षणमात्रमां भस्म थई गया ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ केटलाएक केहेछे के— 'ए राजकुमारो कपिलदेवजीना कोपथी बळी गया' पण ए वात योग्य नथी; केम के जगतने पवित्र करनार कपिलदेवजीने क्रोधरूपी अज्ञान थवुं संभवतुंज नथी. पृथ्वीनी रजनो आकाशने स्पर्श थवो संभवेज नहि ॥ १३ ॥

जेणे चलावेला सांख्यज्ञानरूपी दृढ वाहाणथी मुमुक्षु लोक, मृत्युना मार्गरूपी अपार भवसागरने तरी जायछे ते सर्वज्ञ अने ब्रह्मभूत थएला कपिलदेवजीने शत्रु-मित्र वगैरेनी भेददृष्टि थवी शी रीते संभवे ? ॥ १४ ॥ सगर राजानी केशिनी नामे एक बीजी स्त्री होती तेना दीकरा असमंजसनी दीकरो अंशुमान् हतो ते पोताना दादा सगर राजाजुंज हित करतो हतो ॥ १५ ॥ असमंजस पूर्वजन्ममां योगी हतो ते, संगदोष लागवाथी योगमांथी भ्रष्ट थतां सगर राजाने घेर अवतन्यो हतो. ए असमंजस, पोताने पूर्वजन्मनुं स्मरण होवानेलीचे कोईनो संग नहि लागवासारू पोताना शरीरने खराब हालतमां देखाडतो हतो ॥ १६ ॥ जगतमां निंदित अने ज्ञातिओने अप्रिय लागे एवां काम करतो हतो तथा लोकोने उद्देग आपवासारू केटलाएक रमता छोकराओने सरयू नदीमां नाखी देतो हतो ॥ १७ ॥ एप्रमाणे आचरण करवाथी तेना पिता सगर राजाए खेह छोडी दर्हने

यस्येरिता सांख्यमयी दृढेह नौर्यया मुमुक्षुस्तरते दुरत्ययम् ॥ भवार्णवं मृत्युपथं विपश्चितः परात्मभूतस्य कथं पृथग्भूतिः ॥ १४ ॥
योऽसमंजस इत्युक्तः स केशिन्या वृषालजः ॥ तस्य पुत्रोऽंशुमान्नाम पितामहहिंते रतः ॥ १५ ॥ असमंजस आत्मानं दर्शय-
न्नसमंजसम् ॥ जातिस्मरः पुरा संगद्योगी योगाद्विचालितः ॥ १६ ॥ आचरन् गर्हितं लोके ज्ञातीनां कर्मविप्रियम् ॥ सरथ्वां क्री-
डतो बालान् प्रास्यदुद्वेजयन् जनम् ॥ १७ ॥ एवं वृत्तः परित्यक्तः पित्रास्त्रेमपोह्य वै ॥ योगैश्वर्येण बालांस्तान् दर्शयित्वा ततो ययौ
॥ १८ ॥ अयोध्यावासिनः सर्वे बालकान्पुनरागतान् ॥ दृष्ट्वा विसिस्मिरे राजन् राजा चाप्यन्वतप्यत ॥ १९ ॥ अंशुमांश्चोदि-
तो राज्ञा तुरंगान्वेषणे ययौ ॥ पितृव्यखातानुपथं भस्मांति दृष्टशे हयम् ॥ २० ॥ तत्रासीनं मुनिं वीक्ष्य कपिलाख्यमधोक्षजम् ॥
अस्तौत्समाहितमनाः प्रांजलिः प्रणतो महान् ॥ २१ ॥ अंशुमानुवाच ॥ ॥ न पश्यति त्वां परमात्मनोऽजनो न बुद्ध्यतेऽद्यापि
समाधियुक्तिभिः ॥ कुतोऽपरे तस्य मनःशरीरधीविसर्गसृष्टा वयमप्रकाशाः ॥ २२ ॥

तेने कहाडी मूकतां पोताना योगना प्रभावथी ते, सधळा छोकराओने पाछा देखाडी त्यांथी जतो रह्यो हतो ॥ १८ ॥ सधळा अयोध्याना रेहेवाशी लोको पोताना छोकराओने पाछा आवेला जोईने विस्मय पामी गया अने सगर राजाने पण दीकराने काडी मूकवानो पस्तावो थयो हतो ॥ १९ ॥ ए असमंजसना दीकरा अंशुमानने सगर राजाए घोडो शोधवानी आज्ञा करतां ते, पोताना काकाओए खोदी नाखेली पृथ्वीने रस्ते चाल्यो गयो त्यां तेने भस्मना ढगलानी पासे घोडो बांधिलो जोवामां आव्यो ॥ २० ॥ त्यां बेटेला साक्षात् विष्णुना अवताररूप कपिल मुनिने जोई सावधान मनथी तेमने प्रणाम करी हाथ जोडीने ए महात्मा अंशुमाने तेमनी स्तुति करी ॥ २१ ॥ अंशुमान् स्तुति करेछे.-ब्रह्मा पण, आप के जे पोताथी पर ईश्वर छो तेमने देखता नथी के समाधि अथवा युक्तिओथी आजसुधि जाणता नथी त्यारे तेथी अर्वाचीन लोको के जेओ ब्रह्मानां मन, शरीर अने

बुद्धिर्था थएली सृष्टिमां उत्पन्न थएला छे तेओ क्यांथीज देखे के जाणे ? अने ज्यार एम छे त्यारे असो आज्ञान लोकोनी तो शीज वात करवी ? ॥ २२ ॥ तमारी मायाथी मोह पामवानेलीघे बुद्धिने परतंत्र थई बहारनुंज ज्ञान घरावनारा प्रणीओ जाग्रत् अने स्वप्नमां विषयोनेज देखेछे अने सुषुप्तिमां अज्ञानेज देखेछे तेथी तमे के जे शुद्धज्ञानमय, अने स्वभावथी मायासंबंधी भेद तथा मोहने तोडी नाखनारा सनकादिक मुनिओए पण चिंतन करवा योग्य छो तेमनो, हुं के जे मूढ छुं ते शी रीते विचार करी शकुं ? ॥ २३ ॥ २४ ॥ हे शांतिरूप ! आप के जे मायाना गुण अने कर्मथी जणाता, नाम-रूपरहित, पुण्य-पापथी छूटेला अने ज्ञानना उपदेशनेसारू जेणे अवतार धन्यो छे एवा पुराणपुरुष छो तेमने प्रणाम करूछुं ॥ २५ ॥ तमारी मायाए रचेला लोकमां काम, लोभ, ईर्ष्या अने मोहथी भमतां चित्तवाला पुरुषो घर वगेरेने साचां समजी तेओमां भट्क्या करेछे ॥ २६ ॥ हे भगवान् ! हे सर्व पदार्थोना

ये देहभाजस्त्रिगुणप्रधाना गुणान्विपश्यंत्युत वा तमश्च ॥ यन्मायया मोहितचेतसस्ते विदुः स्वसंस्थं न बहिःप्रकाशाः ॥ २३ ॥

तं त्वामहं ज्ञानघनं स्वभावप्रच्यस्तमायागुणभेदमोहैः ॥ सनंदनाद्यैर्मुनिभिर्विभाव्यं कथं हि मूढः परिभावयामि ॥ २४ ॥ प्रशांत मायागुणकर्मलिंगमनामरूपं सदसद्विमुक्तम् ॥ ज्ञानोपदेशाय यद्हीतदेहं नमामहे त्वां पुरुषं पुराणम् ॥ २५ ॥ त्वन्मायारचिते लोके वस्तुबुद्ध्या यद्वादिषु ॥ भ्रमंति कामलोभेर्ष्यामोहविभ्रान्तचेतसः ॥ २६ ॥ अद्य नः सर्वभूतात्मनः कामकर्मैर्द्रियाशयः ॥ मोहपाशो दृढश्छन्नो भगवंस्तव दर्शनात् ॥ २७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं गीतानुभावस्तं भगवान् कपिलो मुनिः ॥ अंशुमंतमुवाचेदमनुग्रहा धिया नृप ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अश्वोज्यं नीयतां वत्स पितामहपशुस्तव ॥ इमे च पितरो दग्धा गंगांभोहति नेतरत् ॥ २९ ॥ तं परिक्रम्य शिरसा प्रसाद्य हयमानयत् ॥ सगरस्तेन पशुना ऋतुशेषं समापयत् ॥ ३० ॥ राज्यमंशुमति न्यस्य निःस्पृहो मुक्तबंधनः ॥ और्वोपदिष्टमार्गेण लेभे गतिमनुत्तमाम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीभा० महापुराणे नवमस्कंधे सगरोपाख्याने अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नियंता ! आज तमरा दर्शनथी असारो दृढ मोहरूपी पाश के जे काम, कर्म तथा इंद्रियोना आश्रयरूप छे ते कणई गयो ॥ २७ ॥ शुकदेवजी कहेछे.—एप्रमाणे अंशुमाने स्तुति करतां भगवान् कपिलदेवजीए तेना उपर मनथी अनुग्रह करी तेने आ प्रमाणे कह्युं ॥ २८ ॥ कपिलदेवजी कहेछे.—हे पुत्र ! आ तारा दादाना घोडाने लई जा. अने आ तारा बर्बागएला काकाओ, गंगानुं जल मळशे तोज मुक्ति पामशे. बीजा कशाथी एओने मुक्ति थशे नहि ॥ २९ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—पछी अंशुमान, ए कपिल मुनिने मस्तकथी प्रणाम करी तथा प्रसन्न करी घोडो पाछो लाव्यो अने ते घोडाथी सगर राजाए पोतानो बाकीनो यज्ञ पूरो कन्यो ॥ ३० ॥ पछी अंशुमानने राज्य आपी स्पृहा तथा बंधनथी मुक्त थएलो सगर राजा और्व ऋषिए कहेला प्रकारथी सर्वोत्तम गति [मोक्ष] पाम्यो ॥ ३१ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८ ॥

शुकदेवजी केहेछे^१—पछी अंशुमान राजाए गंगाजीने लाववानी इच्छाथी घणा कालसुधी तप कच्युं पण लावी शक्यो नहि अने काल आवी पोहोचतां मरण पामी गयो ॥ १ ॥ अंशुमाननो दीकरो दिलीप थयो ते पण पोताना पितानी पेटेज गंगाजीने नहि लावी शकतां मरण पाय्यो. पछी दिलीपनो दीकरो भगीरथ मोटी तपश्चर्या करवा लाग्यो ॥ २ ॥ तेने गंगाजीए दर्शन आपीने कहुं के—‘हुं तने प्रसन्न थईने वरदान देवा आवीछुं.’ भगीरथे प्रणाम करीने गंगाजीने पोतानो अभिप्राय कछो ॥ ३ ॥ गंगाजी बोल्यां के—‘हे राजा! हुं पृथ्वी उपर पडीश त्यां मारा वेगने धारण करनार कोई जोईए; नहिर पृथ्वीने फाडीने पातालमां जती रहीश ॥ ४ ॥ हुं पृथ्वीपर आववामां राजी नथी; केम के लोको पोतानां पापने मारामां घोशे, माटे ते पाप मारे कई जगोए धोवुं ते वातनो विचार करो’ ॥ ५ ॥ भगीरथे कहुं के—‘साधु, संगनो लाग करनारा, जगतने, पवित्र करनारा अने शांत ब्रह्म-

श्रीशुक उवाच ॥ अंशुमांश्र तपस्तेपे गंगानयनकाम्यया ॥ कालं महान्तं नाशक्रोततः कालेन संस्थितः ॥ १ ॥ दिलीपस्तत्सु-
तस्तद्ददशक्तः कालमेयिवान् ॥ भगीरथस्तस्य पुत्रस्तेपे स सुप्रहत्तपः ॥ २ ॥ दर्शयामास तं देवी प्रसन्ना वरदारप्सि ते ॥ इत्युक्तः
स्वमभिप्रायं शशंसावनतो नृपः ॥ ३ ॥ कोऽपि धारयिता वेगं पतंत्या मे महीतले ॥ अन्यथा भृतलं भित्त्वा नृप यास्ये रसात-
लम् ॥ ४ ॥ किं चाहं न भुवं यास्ये नरा मय्यामृजंस्तयम् ॥ मृजामि तदयं कुत्र राजंस्तत्र विचिंतयाम् ॥ ५ ॥ भगीरथ उवाच ॥
साधवो न्यासिनः शांता ब्रह्मिष्ठा लोकपावनाः ॥ हंस्यधं तैजसंगान्तेष्वास्ते ह्यधभिद्धरिः ॥ ६ ॥ धारयिष्यति ते वेगं रुद्रस्त्वात्मा
शरीरिणाम् ॥ यस्मिन्नोतमिदं प्रोतं विन्धं शाटीव तंतुषु ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा स नृपो देवं तपसाज्जोषयच्छिवम् ॥ कालेनाल्पीयसा राजं-
स्तस्येशः समनुष्यत ॥ ८ ॥ तथेति राज्ञाऽभिहितं सर्वलोकहितः शिवः ॥ दधारावहितो गंगां पादपूतजलां हरेः ॥ ९ ॥ भगीरथः
स राजर्षिर्निन्ये भुवनपावनीम् ॥ यत्र स्वपितृणां देहा भस्मीभूताः स्म शेरते ॥ १० ॥

वेत्ता लोको तमारा जलमां नाहीने तमारू पाप हरी लेशे; केम के सर्व पापने मटाडनार भगवान् तेओमां रखाछे ॥ ६ ॥ प्राणीओना स्वामी सदा-
शिव के जेमां आ जगत, तांतणाओमां साडीनी पेटे ओतप्रोत थईने रहुंछे ते तमारा वेगने धारण करशे ॥ ७ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे
गंगाजीने कही भगीरथ राजाए सदाशिव उपर तप मांड्युं. थोडा कालमांज सदाशिव तेने प्रसन्न थया अने भगीरथनी प्रार्थनाने स्वीकारी. पछी
सर्व लोकोना हितकारी सदाशिवे सावधान रहीने भगवानना चरणना संयोगथी पवित्र जलवाळां गंगाजीतुं धारण कच्युं ॥ ८ ॥ अने ते भगीरथ
राजा, जे ठेकाणे पोताना पितृओनां शरीर भस्म थईने पडेलं छे त्यां जगत्पावनी गंगाजीने लई गयो ॥ १० ॥

१ आ नवमा अध्यायमां खट्वांग राजासुधी अंशुमाननो वंश केहेवामां आवशे के जेनो पौत्र भगीरथ गंगाजीने पृथ्वीमां लाव्योछे.

वायु सरखा वेगवाळा रथमां बेसीने जता भगीरथ राजानी पछवाडे दोडतां अने देशोने पवित्र करतां गंगाजीए बळीगएला सगर राजाना पुत्रो-
ने नवराव्या ॥ ११ ॥ जोकें ए सगरना पुत्रो ब्राह्मणना अपराधथी मरण पाव्या हाता तोपण गंगाजलना स्पर्शमात्रथी अने ते स्पर्श, केवल देहना
भस्मने थवाथी पण स्वर्गलोकने पाव्या ॥ १२ ॥ भस्म थयेलों शरीरने गंगाजलनो स्पर्श थवाथी पण सगरना पुत्रो स्वर्गमां गया लागे श्रद्धाथी नि-
यम घरीने जेओ गंगाजीनुं सेवन करे तेओ स्वर्गमां जाय तेमां शुं केहेवुं ? ॥ १३ ॥ भगवानना चरणारविंदथी उत्पन्न थयेल अने संसारना बंध-
नोने कापनार गंगाजीनुं जे माहात्म्य अहीं केहेवायुं ते मोटा आश्चर्यरूप नहि समजवुं ॥ १४ ॥ केम के निर्मल मुनिलोको श्रद्धाथी भगवानमां
मन राखीने कोइ प्रकारे छटे नहि एवो देहनो संबंध छोडी देतां तुरतज भगवद्रूपणाने पामी गयाछे ॥ १५ ॥ ए भगीरथ राजानो श्रुत, तेनो ना-

रथेन वायुवेगेन प्रयांतमनुधावती ॥ देशान्पुनंती निर्दग्धानासिचत्सगरालजात् ॥ ११ ॥ यज्जलस्पर्शमात्रेण ब्रह्मदंडहता अ-
पि ॥ सगरालजा दिवं जग्मुः केवलं देहभस्मभिः ॥ १२ ॥ भस्मीभृतांगसंगेन स्वर्गताः सगरालजाः ॥ किं पुनः श्रद्धया देवी ये
सेवंते धृतव्रताः ॥ १३ ॥ न होतत्परमाश्रयं स्वर्धन्या यदिहोदितम् ॥ अनंतचरणभोजप्रसूताया भवच्छिदः ॥ १४ ॥ संनिवेश्य म-
नो यस्मिन् श्रद्धया मुनयोऽमलाः ॥ त्रैगुण्यं दुस्त्यजं हित्वा सद्यो यातास्तदालताम् ॥ १५ ॥ श्रुतो भगीरथाज्ज्ञे तस्य नाभोऽपरो-
भवत् ॥ सिंधुद्वीपस्ततस्तस्मादयुतायुस्ततोऽभवन् ॥ १६ ॥ ऋतुपर्णो नलसखो योऽथविद्यामयान्नलात् ॥ दत्त्वाऽऽहदयं चास्मे
सर्वकामस्तु तत्सुतः ॥ १७ ॥ ततः सुदासस्तत्पुत्रो मदयंतीपतिर्नृपः ॥ आहुर्मित्रसहं यं वै कल्मषांघ्रिमुत क्वचित् ॥ वसिष्ठशापाद्रक्षो-
ऽमृदनपत्यः स्वकर्मणा ॥ १८ ॥ राजोवाच ॥ किंनिमित्तो गुरोः शापः सौदासस्य महात्मनः ॥ एतदेदितुमिच्छामः कथ्यतां न
रहो यदि ॥ १९ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सौदासो मृगयां कंचिच्चरन् रक्षो जघान ह ॥ मुमोच भ्रातरं सोऽय गतः प्रतितिचिकीर्षया ॥ २० ॥

भ, तेनो सिंधुद्वीप, तेनो अयुतायु अने तेनो ऋतुपर्ण नामे पुत्र थयो. ए ऋतुपर्ण नलराजानो सखा हतो ते, नलराजाने जुगारनुं तत्व शीखवीने
पोते तेनी पासेथी घोडानी विद्या शील्यो हतो. ऋतुपर्णनो सर्वकाम, तेनो सुदास अने तेनो सौदास नामे पुत्र थयो. ए सौदासनी स्त्रीनुं नाम मदयंती
हतुं. मित्रसह अने कल्मषांघ्रि एवा नामथी पण ए राजा कोई ग्रंथमां केहेवायछे. ए राजा वसिष्ठना शापथी राक्षस थयो हतो अने पोताना कर्मथी
निस्संतान रह्यो हतो ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ परीक्षितराजा पूछेछे.— महात्मा सौदास राजाने गुरुनो शाप शामाटे थयो हतो ? ए वात जो रहस्य
न होय तो मने सांभळवानी इच्छा छे ॥ १९ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— सौदास राजाए मृगयामां फरतां कोइ राक्षसने माच्यो अने ते राक्षसना भाईने छो-
डी दीधो हतो. ए छोडी दीधेलो राक्षस, बदलो वालवासारू राज्यमां जडने ते राजाना घरमां रसोयाना रूपथी रह्यो हतो. राजानुं भुंडुं करवानो विचार

करता ए राक्षसे एक दिवसे जमवा आवेला वसिष्ठ मुनिने माणसतुं मांस रांधीने पीरशुं ॥ २० ॥ २१ ॥ ए मांसने पीरसातां जोइ सेहेजमां अभक्ष्य जाणी लइने वसिष्ठे क्रोधथी राजाने शाप दीघो के—‘आतुं काम करवाथी तुं राक्षस थइ जशे’ ॥ २२ ॥ पछी ए काम राक्षसे करेलुं जाणी वसिष्ठे पोताना शापनो बार वर्षनो अवधि कच्यो. राजा पण हाथमां पाणी लइने गुरुने सामो शाप देवा तैयार थयो पण मदयंती राणीए वारतां दिशा, आकाश, पृथ्वी अने सर्व जगतने जीवमय जाणी तेणे ते तीक्ष्ण पाणी पोताना पग उपर नाळ्युं. ए पाणीथी राजाना पग काळा थइ ग-या तेथी ते कल्माषपाद केहेवायो. पछी ए राजा राक्षसपणुं पामीने वनमां फरतो हतो त्यां ते वनमां रेहेनार एक ब्राह्मण अने ब्राह्मणी के जे ते वखते मैथुनना प्रसंगमां लागां हतां ते तेना जोवामां आव्यां ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ भूखथी पीडाएला राक्षसे ब्राह्मणने पकडतां ते ब्राह्मणी

स चिंतयन्नघं राज्ञः सूदरूपधरो गृहे ॥ मुखे भोलुकामायपक्ता निन्ये नरामिषम् ॥ २१ ॥ परिवेक्ष्यमाणं भगवान् विलोक्याभ-क्ष्यमंजसा ॥ राजानमशपत् कुद्धो रक्षो होव भविष्यसि ॥ २२ ॥ रक्षः कृतं तद्वित्वा चक्रे द्वादशवार्षिकम् ॥ सोऽप्यप्योजलि-नादाय गुरुं शतं समुद्यतः ॥ २३ ॥ वारितो मदयंत्यापो रक्षतीः पादयोर्जहौ ॥ दिशः खमवनीं सर्वं पश्यन् जीवमयं नृपः ॥ २४ ॥ राक्षसं भावमापन्नः पादे कल्माषतां गतः ॥ व्यवायकाले दृष्टशे वनौको दंपती द्विजौ ॥ २५ ॥ क्षुधातौ जगृहे वि-प्रं तत्पत्न्याहाकृतार्थवत् ॥ न भवान् राक्षसः साक्षाद्विष्वाक्कृणां महारथः ॥ २६ ॥ मदयंत्याः पतिर्वीर नार्धमं कर्तुमर्हसि ॥ देहि मेऽपत्यकामाया अकृतार्थं पतिं द्विजम् ॥ २७ ॥ देहोऽयं मानुषो राजन् पुरुषस्याखिलार्थदः ॥ तस्मादस्य वधो वीर सर्वार्थवध उच्य-ते ॥ २८ ॥ एष हि ब्राह्मणो विद्वांस्तपःशीलगुणान्वितः ॥ आरिराधयिषुर्ब्रह्म महापुरुषसंज्ञितम् ॥ सर्वभृतात्मभावेन भृतेष्वतर्हितं गुणैः ॥ २९ ॥ सोऽयं ब्रह्मर्षिवर्यस्ते राजर्षिप्रवराद्विभो ॥ कथमर्हति धर्मज्ञ वधं पितुरिवात्मजः ॥ ३० ॥

रांकनी पेठे बोली के—‘तुं राक्षस नथी पण मदयंतीनो पति अने इक्ष्वाकु कुलनो महारथी राजा छो. आ तारे अघर्म करवो योग्य नथी. मने संता-ननी इच्छा छे मोटे आ मारो पति ब्राह्मण के जेनो संग पूरो थयो नहि तेने नहि मारतां मने दे ॥ २६ ॥ २७ ॥ हे राजा ! आ मनुष्यदेह, पुरुषने सधळा पुरुषार्थ आपनार छे एटलामाटे मनुष्यदेहनो वध करवो ए सधळा पुरुषार्थोनो वध कच्यो केहेवायछे ॥ २८ ॥ हे घर्मने जाणनार ! विद्वान् अने तप, शील तथा गुणवाळो आ उत्तम ब्राह्मण के जे सर्व प्राणीओने आत्मारूप जाणी, प्राणीओमां देहादिकथी ढंकाइ रहेला महापुरुष परब्रह्मनी आराधना करवाने इच्छे छे ते, आपना हाथथी दीकरानी पेठे तारा जेवा मोटा राजर्षिना हाथथी वध पामवाने केम योग्य गणाय ? ॥ २९ ॥ ३० ॥

मत्पुरुषां मान पामेलो तुं, आ ब्राह्मण के जे माथु, निष्पाप, विद्वान् अने ब्रह्मवादी छे तेना गोवधसमान वधने केम योग्य मानेछे ? ॥ ३१ ॥
जो आने खाइ जवानो होय तो मने प्रथमथी खाइ जा; केम के ए विना शत्रु जेथी हुं क्षण मात्र पण जीवीश नहि ॥ ३२ ॥ एप्रमाणे दीन
वचन बोलती ए ब्राह्मणी अनाथनी पेटे विलाप करती हती तेने नहि गणकारीने शापथी मोह पामेलो सौदास राजा, बाघ जेस पशुने खाई
जाय तेस ए ब्राह्मणने खाई गयो ॥ ३३ ॥ पोताना गर्भधान करनारा पतिने राक्षसे खाधेलो जोइ पोताना शरीरनो शोक करती ए पतिव्रता
ब्राह्मणीए क्रोधथी राजाने शाप दीधो के—‘हे पापी ! हे मूर्ख ! हुं के जे कामदेवथी पीडाएली छुं तेना पतिने तुं खाइ गयो एटलामाटे तारुं पण, मैथुन
करवाथी मृत्यु थरो’ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एप्रमाणे मित्रसह [सौदास] राजाने शाप दईने ए पतिव्रता ब्राह्मणी पोताना पतिनां अस्थिने दीस करेला

तस्य साधोरपपस्य भ्रूणस्य ब्रह्मवादिनः ॥ कथं वधं यथा वधोर्मन्यते सन्मतो भवान् ॥ ३१ ॥ यद्ययं क्रियते भक्षस्तर्हि मां स्वाद-
पूर्वतः ॥ न जीविष्ये विना येन क्षणं च मृतकं यथा ॥ ३२ ॥ एवं करुणभाषिण्या विलपंत्या अनाथवत् ॥ व्याघ्रः पशुमिवाखाद-
त्सौदासः शापमोहितः ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणी वीक्ष्य दिधिषुं पुरुषादेन भक्षितम् ॥ शोचंत्यात्मानमुर्वीशमशपत् कुपिता सती ॥ ३४ ॥
यस्मान्मे भक्षितः पाप कामार्तायाः पतिस्त्रया ॥ तवापि मृत्युराधानादकृतप्रज्ञ दर्शितः ॥ ३५ ॥ एवं मित्रसहं शस्वा पतिलोकप-
रायणा ॥ तदस्थीनि समिद्धेऽप्रास्य भर्तुर्गतिं गता ॥ ३६ ॥ विशापो दादशब्दानि मैथुनाय समुद्यतः ॥ विज्ञाय ब्राह्मणीशायं
महिष्या स निवारितः ॥ ३७ ॥ तत ऊर्ध्वं स तत्याज स्त्रीसुखं कर्मणाऽप्रजः ॥ वसिष्ठस्तदनुज्ञातो मदयंत्यां प्रजामधात् ॥ ३८ ॥
सा वै सप्तसमा गर्भमविभ्रन्न व्यजायत ॥ जग्नेऽश्मनोदरं तस्याः सोऽश्मकस्तेन कथ्यते ॥ ३९ ॥ अश्मकान्मूलको जज्ञे यः स्त्रीभिः
परिरक्षितः ॥ नारीकवच इत्युक्तो निःक्षेत्रे मूलकोऽभवत् ॥ ४० ॥

अग्निमां नाखीने पोते पण बळी मरतां पतिना लोकने पामी ॥ ३६ ॥ बार वर्ष पूरां थया पल्ली शापमुक्त थएलो राजा मैथुन करवाने तैयार थयो लो-
तेनी राणी के जेने ब्राह्मणीना शापनी खबर हती तेणे नापाडी ॥ ३७ ॥ त्यास्थी तेणे स्त्रीना सुखनो त्याग करी दीधो अने पोताना कर्मथी निस्सं-
तान थयो. पल्ली तेनी आज्ञाथी वसिष्ठ मुनिए तेनी मदयंती राणीने गर्भ राख्यो ॥ ३८ ॥ मदयंतीने गर्भ रखे सात वर्ष थयां पण ते जणती न हती
तेथी वसिष्ठ मुनिए तेना पेटमां पाणो मारीने प्रसव कराव्यो. ए प्रसवथी जे पुत्र उत्पन्न थयो ते अश्मक केहेवायछे ॥ ३९ ॥ अश्मकनो दीकरो मू-
लक थयो. परशुरामे पृथ्वीने निःक्षत्रिय करी ते समयमां स्त्रियोए तेने पोतानी साथे राखीने वचाव्यो हतो तेथी ते ‘नारीकवच’ केहेवायो हतो अने
क्षत्रियोना मूलरूप रख्यो तेथी ‘मूलक’ पण केहेवायो हतो ॥ ४० ॥

ए मूलकनो दशरथ, तेनो एडविड, तेनो विश्वसह अने तेनो खट्वांग नामे पुत्र थयो. ए चक्रवर्ती अने कोईथी जीती शकाय नहि एवा खट्वांग राजाए देवताओनी प्रार्थनाउपरथी दैत्योने युद्धमां मान्या हता. पछी प्रसन्न थएला देवताओए वर मागवतुं केहेतां तेणे कह्युं के—‘प्रथम मारुं आयुष्य केटलुं छे ते कहो.’ देवताओए कह्युं के—‘बे घडीवारतुं छे’ पछी ए बात जाणी विमानमां बेसीने पोताना नगरमां आवी तेणे भगवानमां मन राख्युं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ खट्वांगे विचार कय्यो के—‘ब्राह्मणोतुं कुल के जे अमारा कुलना ईष्टदेवरूप छे तेना करतां दीकरा, लक्ष्मी, पृथ्वी, राज्य के स्त्रियो मने वधारे प्यारां नथी ॥ ४३ ॥ बालकपणामां पण मारी बुद्धि कोई वखते अधर्ममां रसी नथी. कोई वस्तुने हुं भगवानथी जुडी देखतो नथी ॥ ४४ ॥ त्रैलोक्यना अधिपति देवताओए मने ईष्टवर मागी लेवातुं कह्युं पण हुं के जेनुं ध्यान भगवानमांज छे ते, कोई जातना वरने मागतो नथी ॥ ४५ ॥

ततो दशरथस्तस्मात्पुत्र एडविडस्ततः ॥ राजा विश्वसहो यस्य खट्वांगश्चक्रवर्त्यभूत् ॥ ४१ ॥ यो देवैरर्थितो दैत्यानवधीद्युधि दुर्जयः ॥ मुहूर्तमायुर्ज्ञात्वैत्य स्वपुरं संदधे मनः ॥ ४२ ॥ न मे ब्रह्मकुलात्प्राणाः कुलदैवान्न चालजाः ॥ न श्रियो न मही राज्यं न दाराश्चातिवल्लभाः ॥ ४३ ॥ न बाल्येऽपि मतिर्मह्यमधर्मे रमते क्वचित् ॥ न पश्याम्युत्तमश्लोकादन्यत्किंचन वस्त्रहम् ॥ ४४ ॥ देवैः कामवरो दत्तो मह्यं त्रिभुवनेश्वरैः ॥ न वृणे तमहं कामं भूतभावनभावनः ॥ ४५ ॥ ये विक्षिप्तिद्रियधियो देवास्ते स्वहृदि स्थितम् ॥ न विंदति प्रियं शश्वदात्मानं किमुतापरे ॥ ४६ ॥ अथेशमायाराचितेषु संगं गुणेषु गंधर्वपुरोपमेषु ॥ रूढं प्रकृत्यात्मनि विश्वकर्तुर्भावेन हित्वा तमहं प्रपद्ये ॥ ४७ ॥ इति व्यवसितो बुद्ध्या नारायणगृहीतया ॥ हित्वाऽन्यभावमज्ञानं ततः स्वं भावमाश्रितः ॥ ४८ ॥ यत्तद्ब्रह्म परं सूक्ष्ममशून्यं शून्यकल्पितम् ॥ भगवान्वासुदेवेति यं यणंति हि सात्वताः ॥ ४९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कन्धे सूर्यवंशानुवर्णने नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

विषयोथी विक्षेप पामेली इंद्रियोवाळा देवताओ पण पोताना हृदयमां रहेला निरंतर प्रिय आत्माने जाणता नथी ल्यारे बीजाओ तो क्यांथीज जाणे ? ॥ ४६ ॥ एटलामांटे भगवाननी मायाए रचेला अने गंधर्वपुर जेवा विषयोमां जे प्रीति मारा मनमां स्वभावथी लागी रहीछे तेने भगवाननी भावना-श्रीज छोडी दर्ईने हुं भगवानने शरणे जाऊं ॥ ४७ ॥ नारायणना ध्यानवाळी बुद्धिथी एप्रमाणे निश्चय करी ते खट्वांग राजा देहादिकना अभिमानरूप अज्ञानने छोडी दइने पोताना स्वरूपने पाम्यो के जे स्वरूपने भक्तलोको ‘भगवाच् वासुदेव’ एवुं नाम आपछे अने जे स्वरूप परम सूक्ष्म अने शून्य नहि छतां शून्यनी पेटे कल्पवामां आवतुं परब्रह्म छे ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कन्धनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥

शुकदेवजी कहेछे'—हे राजा ! खट्वांगनो दीर्घबाहु, तेनो महाप्रख्यात रघु, तेनो अज अने तेनो दशरथ नामे पुत्र थयो ॥ १ ॥ ए दशरथ राजाने धेर देवताओंनी प्रार्थना उपरथी साक्षात् परब्रह्म भगवान्, पोताना अंशंशथी चार पुत्ररूपे अवत-या हता ॥ २ ॥ ए चार पुत्रोनां नाम 'राम, लक्ष्मण, भरत अने शत्रुघ्न' एवां हतां. सीताना पति रामचंद्रजीनुं चरित्र के जे तत्त्वने जाणनारा वाल्मीकि वगैरे ऋषिओए बहुज वर्णवेलुंछे ते त-मे वारंवार सांभळ्युं हसे तो पण आ प्रसंगमां संक्षेपथी सांभळो ॥ ३ ॥ रामचंद्रजीए पितानेसारू राज्यनो त्याग क-यो, सीताना हाथना स्पर्शने पण खमी शके नहि एवा सुकोमल चरणथी अनेक वनमां फ-या, सुग्रीव अने लक्ष्मणजीए तेमनो मार्गनो परिश्रम मटाड्यो, शूर्पणखानां कान-नाक कापी लेवाथी रावण सीताने हरीजतां सीताना विरहथी थएला कोपनेलींघे पोतानी भमरो चडावी समुद्रने त्रास आपी तेमां पाज बांधी अने

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ खट्वांगदीर्घबाहुश्च रघुस्तस्मात्पृथुश्रवाः ॥ अजस्ततो महाराज तस्माद्दशरथोऽभवत् ॥ १ ॥ तस्यापि भगवा-
नेष साक्षाद्रहमयो हरिः ॥ अंशंशेन चतुर्थोऽगात् पुत्रत्वं प्रार्थितः सूरैः ॥ २ ॥ रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्ना इति संज्ञया ॥ तस्यानुच-
रितं राजनृषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ श्रुतं हि वर्णितं श्रूरि त्वया सीतापतेर्मुहुः ॥ ३ ॥ गुर्वर्थे त्यक्तराज्यो व्यचरदनुवनं पद्मपद्मां प्रि-
याया पाणिस्पृशक्षमाभ्यां मृजितपथरुजो यो हरीन्द्रानुजाभ्याम् ॥ वैरूपाच्यदूर्घ्वर्पणरूपाः प्रियविरहरूपोपितभ्रूविवृभत्रस्ताब्धिर्वद्ध-
सेतुः खलदवदहनः कोशलेंद्रोऽज्ज्वातन्नः ॥ ४ ॥ विश्वामित्राच्चरे येन मारीचाद्या निशाचराः ॥ पश्यतो लक्ष्मणस्यैव हता नैर्ऋतयु-
ग्मवाः ॥ ५ ॥ यो लोकवीरसमितौ धनुर्देशमुग्रं सीतास्वयंवरगृहे त्रिशतोपनीतम् ॥ आदाय बालगजलील इवेक्षुयष्टिं सजीकृतं
नृपं विरूप्य बभंज मध्ये ॥ ६ ॥ जिवाऽनुरूपगुणशीलवयोंगरूपां सीतांभिधां श्रियमुरस्यभिलब्धमानाम् ॥ मार्गे व्रजन्मृगपते-
र्व्यनयत्परूढं दर्पं महीमकृत यस्त्रिराजवीजाम् ॥ ७ ॥

पछी राक्षसोरूपी वनने बाली नाख्युं, ए रामचंद्रजी आपणी रक्षा करो ॥ ४ ॥ विश्वामित्रना यज्ञमां लक्ष्मणजी जोई रक्षा एवी रीते मारीच वगैरे मोटा मोटा राक्षसोने मान्या ॥ ५ ॥ सीताना स्वयंवर नी सभामां जगतना वीर पुरुषो भेळा थया हता ते समये व्रण सो माणसोए आणेला महा भयंकर महा-
देवना धनुषने लई तेने सज्जकरी खेचतां, नाहानो हाथी जेम शेलडीना सांठाने भांगी नाखे तेम वचमांथी भांगी नाख्युं ॥ ६ ॥ सीता के जेनां गुण, शी-
ल, अवस्था, अंग अने रूप पोतानेज लायक हतां तथा जे पोतानाज वक्षःस्थलमां मान पामीने रहेली लक्ष्मीजीना अवताररूप हतां तेने परणीने जतां
मार्गमां रामचंद्रजीए परशुरामनो भारे अहुंकार उतारी नाख्यो के जे परशुरामे पृथ्वीने एकवींश वार राजाओंनां बीज विनानीकरी हती ॥ ७ ॥

१ आ दशमा अध्यामां खट्वांगनो वंश अने तेमां उत्पन्न थएला श्रीरामचंद्रजीनुं रावणना वधथी ते अयोध्यामां पोहोंचवासुधीनुं चरित्र केहेवामां आवशे-

સત્યના પાશથી બંધાણા પોતાના પિતા દશરથ રાજા જોકે સ્ત્રીવશ્ય હતા તોપણ તેમની આજ્ઞાને માથે ચઢાવી યોગી જેમ પ્રાણને છોડી દે તેમ રાજ્ય, લક્ષ્મી, મિત્રો, સંબંધીઓ અને ઘરને છોડી દઈ સીતાની સાથે વનમાં પધાન્યા ॥ ૮ ॥ દુષ્ટ બુદ્ધિવાળી રાવણની વેન શૂર્પણખાને તેનાં કાન-નાક કાપીને વિરૂપ કરી; સ્વર, ત્રિશિરા અને દૂષણ વગેરે શૂર્પણખાના ચૌદ હજાર વંધુઓને અસહ્ય ધનુષ્ હાથમાં લઈને મારી નાલ્યા અને વનમાં રેહતાં ઘણુંજ કષ્ટ વેઠવું ॥ ૯ ॥ સીતાની વાત સાંભળવાથી જેનો કામદેવ પ્રદીપ્ત થયો એવા રાવણે અદ્ભુત મૃગ વનાવીને મોકલેલા મારી-ચને જોઈ તેની લાલચનેલીધે આશ્રમથી દૂર જઈ, રુદ્રે જેમ દક્ષને માન્યો હતો તેમ યાજ્ઞથી મારીચને તુરત માન્યો ॥ ૧૦ ॥ નીચ રાવણ પોતાની ગેરહાજરીમાં નાહારની પેટે સીતાનું હરણ કરી જતાં સીતાથી જુદા પડેલા રામચંદ્રજી, સ્ત્રિયોના સંગીઓની આવી દશા થાય એમ લોકોને જણા-

યઃ સત્યપાશપરિવીતપિતુર્નિર્દેશં સ્ત્રેણસ્ય ચાપિ શિરસા જગ્રહે સમાર્યઃ ॥ રાજ્યં શ્રિયં પ્રણયિનઃ સુહૃદો નિવાસં ત્યક્ત્વા યયૌ વન-મસૂનિવ મુક્તસંગઃ ॥ ૮ ॥ રક્ષઃસ્વસુવ્યકૃતરૂપમશુદ્ધબુદ્ધેસ્તસ્યાઃ સ્વરત્રિશિરદ્વૃષણમુર્યવંધુન્ ॥ જન્મે ચતુર્દશસહસ્રમપારણીયકોદંડ-પાણિરટમાન ઉવાસ કુચ્છુમ્ ॥ ૯ ॥ સીતાકથાશ્રવણદીપિતહૃચ્છયેન સૃષ્ટં વિલોક્ય નૃપતે દશકંધેરેણ ॥ જન્મે ઽદ્ભુતૈવપુષા ઽશ્રમતો-ઽપકૃષ્ઠો મારીચમાશુ વિશિલ્પેન યથા કમુગ્રઃ ॥ ૧૦ ॥ રક્ષોધમેન વૃકવદ્દિપિને ઽસમક્ષં વૈદેહરાજદુહિતર્યપયાપિતાયામ્ ॥ ધ્રાત્રા વને કૃપણવત્થિયયા વિયુક્તઃ સ્ત્રીસંગિનાં ગતિમિતિ પ્રથયંશ્રચાર ॥ ૧૧ ॥ દગ્ધ્વાલ્મક્યહૃતકૃત્યમહન્કવંધં સભ્યં વિધાય કપિભિર્દયિ-તાગતિં તૈઃ ॥ બુધ્વાઽય વાલિનિ હતે ક્ષવગેંદ્રસૈન્યૈર્વેલામગાત્સ મનુજો ઽજભવાર્ચિતાંત્રિઃ ॥ ૧૨ ॥ યદ્રોષવિગ્રમવિવૃત્તકટાક્ષપાતસંધ્રાં-તનક્રમકરો ભયગીર્ણધોષઃ ॥ સિંધુઃ શિરસ્યર્હેણં પરિચ્છ રૂપી પાદારવિદમુપગમ્ય વભાષ એતત્ ॥ ૧૩ ॥

વવાસારૂ લક્ષ્મણની સાથે દીનની પેટે વનમાં ફર્યા ॥ ૧૧ ॥ સીતાના રક્ષણનેવાસ્તે રાવણ સાથે લડીને મરણ પામેલા જટાયુ પક્ષીને જોકે ઢાહનો અધિકાર ન હતો તોપણ તેનો કૃપાથી ઢાહ કરીને પછી કંબંધને માન્યો અને વાનરાઓની સાથે મૈત્રી કરી વાલીને માન્યા પછી વાનરાઓની મહેનતથી સીતાની સ્વર મેલવીને, બ્રહ્મા તથા સદાશિવ પણ જેના ચરણને પૂજેછે એવા રામચંદ્રજી વાનરાઓનાં સૈન્ય લઈને પોતાના નાહાના માઈ લક્ષ્મણ-જીની સાથે સમુદ્રને કિનારે ગયા ॥ ૧૨ ॥ ભાં ત્રણ રાત સુધી ઉપવાસ કરીને વાટ જોતાં પણ સમુદ્ર આવ્યો નહિ ત્યારે રામચંદ્રજીએ ક્રોધ કર્યો. એ ક્રોધની લીલાથી ફાટેલાં કટાક્ષ પડતાં જેનાં કુહ અને મધર દુઃસ્ત્રી થઈ ગયાં એવો સમુદ્ર ત્રાસનેલીધે પોતાનો ઘોંઘાટ વંધ કરી દેહધારી થઈને પૂજનનો સામાન લઈ રામચંદ્રજીના ચરણની પાસે આવ્યો અને આવીને બોલ્યો કે-“હે મહારાજ ! આપ કે જે ક્લુટસ્થ, આદિપુરુષ અને જગતના

अंगद वगैरे ते रामना सेनापतिओए हाथी, प्यादा, रथ, घोडा अने बीजा योद्धाओथी रचाएला ए राक्षसोना सैन्यमां सामसामा आवीने ए राक्षसो के जेओना स्वामी रावणनुं पुण्य सीताना स्पर्शथी नाश पाग्युं हतुं तेओने वृक्ष, पर्वत, गदा अने बाणोथी माच्या ॥ २० ॥ पोताना सैन्यनो नाश थएलो जोई क्रोध पामेलो रावण रथमां बेसीने रामनी सामे आव्यो अने राम के जे मातलिए लावेला शोभायमान इंद्रना रथमां बिराजता हता तेमने सजावेलां बाणोथी प्रहार करवा लाग्यो ॥ २१ ॥ रामचंद्रजीए रावणने कहुं के—‘हे नीच राक्षस ! तुं के जे दुष्ट छे तेणे लाज मूकीने अमारी गेरहाजरीमां कुतरानी पेठे अमारी स्त्रीनुं हरण कच्युं छे तो काल जेम दुष्ट कर्म करनारने फल आपेछे तेम हुं मारा अमोघ पराक्रमथी तने ते कर्मनुं फल आपुंछुं’ ॥ २२ ॥ रामचंद्रजीए एप्रमाणे तिरस्कार करी पोताना धनुषमां मांघेलुं बाण नाख्युं. ए वज्र जेवा बाणथी हृदय भेदाई जतां

तेजनीकपा रघुपतेरभिपत्य सर्वे द्रंदं वरूथमिभपत्तिस्थाश्वयोधैः ॥ जघ्रुदुर्भैरिगिरिगदेशुभिरंगदाद्याः सीताज्जिभमर्शहतमंगलरावणे-
शान् ॥ २० ॥ रक्षःपतिः स्वबलनष्टमिवेश्वर्यं कृष्ट आरुह्य यानकमथाभिसमार रामम् ॥ स्वःस्यदने द्युमति मातलिनोपनीते विभ्रा-
जमानमहनन्निशितैः क्षुरगैः ॥ २१ ॥ रामस्तमाह पुरुषादपुरीषयन्नः कांतासमभ्रमसताऽपहता श्वत्से ॥ त्यक्तप्रपस्य फलमद्य जुगु-
प्सितस्य यच्छामि काल इव कर्तुरलंघ्यवीर्यः ॥ २२ ॥ एवं क्षिपन्धनुषि संधितमुत्समर्ज बाणं सब्रमिव तद्भृदयं विभेद ॥
सोऽष्टग्वमन्दशमुखैर्न्यपतद्रिमानाच्छाहेति जल्पति जने सुकृतीव रिक्तः ॥ २३ ॥ ततो निष्क्रम्य लंकाया यातुधान्यः सहस्रशः ॥
मंदोदर्यां समं तस्मिन्नरुदंत्य उपाद्रवन् ॥ २४ ॥ स्वान्स्वान्वंधून्परिष्वज्य लक्ष्मणेषुभिरर्दितान् ॥ कुरुदुः सुस्वरं दीना ग्रंत्य आत्मा-
नमात्मना ॥ २५ ॥ हा हताः स्म वयं नाथ लोकरावण रावण ॥ कं यायाच्छरणं लंका त्वद्रिहीना परार्दिता ॥ २६ ॥ नैवं
वेद महाभाग भवान्कामवशं गतः ॥ तेजोऽनुभावं सीताया येन नीतो दशामिमाम् ॥ २७ ॥ कृतौषा विधवा लंका वयं च कुलनं-
दन ॥ देहः कृतोऽन्नं गृध्राणामात्मा नरकहेतवे ॥ २८ ॥

दशे मोढांमांथी लोही नाखतो ए रावण, पुण्यवान् जेम पुण्य खुटी जतां विमानमांथी पड़े तेम पोताना रथथी लोकोमां हाहाकार थई रेहेतां पड्यो ॥ २३ ॥
पछी मंदोदरीनी साथे हजारो राक्षसीओ रोती रोती लंकामांथी नीकळीने ते रणभूमिमां आवी. पोताना शरीरने कुटी नाखती ए दीन राक्षसीओ
लक्ष्मणजीनां बाणोथी मरण पामेला पोतपोताना संबंधीओने बाथमां लई ऊंचा स्वरथी रोवा लागी अने विलाप करवा लागी के—‘हे नाथ ! हे जगतने
रोवरावनारा रावण ! हाय हाय, अमे हणायां छिये. शत्रुओए पीडेली अने तमविनानी लंका हवे कोने शरणे जाय ? ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे कुलनंदन !
तमे कामदेवने वश्य थईने सीताना तेजनो प्रभाव जाण्यो नहि के जेणे तमने आ दशा आवी लंकाने अने अमोने विधवा करी. तमे तमारुं शरीर

गृध्रपक्षिओने भक्ष्यरूपे आप्युं अने आत्माने नरकमां नाख्यो. ' ॥ २७ ॥ २८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—रामचंद्रजीनी संमतिथी विभीषणे पोताना सं-
बंधीओनुं शास्त्रीतिप्रमाणे जे पारलौकिक कार्य करवुं जोइए ते कय्युं ॥ २९ ॥ पछी सीताजी के जे आसोपालवनी वार्डीमां शीशमना झाड नीचे
रहिने पोताना विरहनी व्याधिथी दुबळां थई ग्यां हतां तेमने रामचंद्रजीए जोयां ॥ ३० ॥ ए पोताने अत्यंत प्यारी रांक भार्यो सीता के जेनुं
मुखारविंद पोताना दर्शनना आनंदथी प्रफुल्लित थयुं हतुं तेने जोई रामचंद्रजीने तेमना उपर दया आवी ॥ ३१ ॥ लक्ष्मण, सुग्रीव अने हनुमा-
ननी साथे सीताजीने पुष्पक विमानमां बेसाडीने तथा विभीषणने राक्षसोनुं राज्य, लंका नगरी अने एक कल्प सुधीनुं आयुष्य आपीने पोतानो
नियम पूरो थई रेहेतां अयोध्या तरफ पधाच्या. मार्गमां लोकपाल देवताओ पुण्यथी वधावता हता अने ब्रह्मादिक, आनंदथी चरित्रनुं गायन करता

॥ श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ स्वानां विभीषणश्चक्रे कोशलेंद्रानुमोदितः ॥ पितृमेधविधानेन यदुक्तं सांपरायिकम् ॥ २९ ॥ ततो ददर्श
भगवानशोकवनिकाश्रमे ॥ क्षामां स्वविरहव्याधिं शिशुपामूलमास्थिताम् ॥ ३० ॥ रामः प्रियतमां भार्या दीनां वीक्ष्यान्वकंपत ॥
आत्मसंदर्शनाह्लादविकसन्मुखपंकजाम् ॥ ३१ ॥ आरोप्यारुहे यानं भ्रातृभ्यां हनुमद्युतः ॥ विभीषणाय भगवान् दत्त्वा रक्षोगणे-
शताम् ॥ ३२ ॥ लंकां मायुश्च कल्पांतं ययौ चीर्णव्रतः पुरीम् ॥ अवकीर्यमाणः कुसुमैल्लोकपालार्पितैः पथि ॥ ३३ ॥ उपगीयमानचरितः
शतधृत्यादिभिर्मुदा ॥ गोमूत्रयावकं श्रुत्वा भ्रातरं वल्कलां वरम् ॥ ३४ ॥ महाकारुणिकोऽप्यज्जटिलं स्थंडिलेशयम् ॥ भरतं प्राप्तमा-
कर्ण्य पौरामात्यपुरोहितैः ॥ पादुके शिरसि न्यस्य रामं प्रत्युद्यतोऽग्रजम् ॥ ३५ ॥ नंदिग्रामात्स्वशिविगद्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥
ब्रह्मघोषेण च मुहुः पठद्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३६ ॥ स्वर्णकक्षपताकाभिर्हैमैश्चित्रध्वजै रथैः ॥ सदशै रुक्मसन्नाहैर्भटैः पुरटवर्मभिः ॥ ३७ ॥
श्रेणीभिर्वारमुख्याभिर्भृत्यैश्चैव पदानुगैः ॥ पारमेष्ठ्यान्युपादाय पण्यान्युच्चावचानि च ॥ ३८ ॥

हता. 'पोताना भाई भरतजी पण गोमूत्र अने जव खाइने रहेछे, वल्कल वस्त्र पेहेरेछे, धरती उपर सुवेछे अने जटा राखी छे.' ए वात सांभळी महा-
दयालु रामचंद्रजीने परिताप थयो. रामने पधाच्या सांभळी शोहेरना लोक, कारभारीओ अने पुरोहितोनी साथे भरतजी पोताना माथापर रामनी
पादुका मुकीने ते मोटा भाइनी सामे गया ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नंदिग्राम के ज्यां पोतानो उतारो हतो त्यांथी भरतजी रामनी सामे
जतां गायन अने वाजंत्रना शब्दो थता हता. वेदिया ब्राह्मणो वारंवार वेदुनो घोष करता हता ॥ ३६ ॥ सोनेरी छेडावाळी पताकाओ शोभती हती.
विचित्र ध्वजवाळा सुवर्णना रथोमां सोनाना सामानवाळा उत्तम घोडाओ जोड्या हता. योद्धाओए सोनानां बखतरो पेह्यां हतां ॥ ३७ ॥ वेपा-
रीओ, वेदयाओ अने पाछळ चालनारा नोकरो पण साथे हता. एवी रीते राजाने योग्य छत्र-चामरादिक अने नाहना-मोटा बीजा पण केटलाक

પદાર્થો લઈને ગણલા અને જેનું હૃદય તથા નેત્ર પ્રેમથી પલ્લવી ગયાં હતાં એવા ભરતજી રામચંદ્રજીના પગમાં પડ્યા અને આંસુ આવી જતાં પાદુકા આગલ ધરીને હાથ જોડી ઉભા રહ્યા ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ લક્ષ્મણ અને સીતા સહિત રામચંદ્રજીએ ભરતજીને હાથવતે ઘણીવારસુધી આલિંગન કરીને આંસુથી નવરાવી દીધા. બ્રાહ્મણો અને બીજા પળ જે યોગ્ય પુરુષો હતા તેમને રામ પગે લાગ્યા અને પ્રજાઓએ રામને પ્રણામ કન્યા. ઘણે વર્ષે આવેલા પોતાના સ્વામીને જોઈને ઉત્તરીય વસ્ત્રોને હલાવતાં અને ફૂલથી વધાવતાં ઉત્તર અને કોસલદેશનાં માણસો આનંદથી નાચવા લાગ્યાં. ભરતજીએ પાદુકા ઉપાડી, વિભીષણ અને સુગ્રીવે ચમર લીધાં, હનુમાનજીએ ધોલું છત્ર લીધું, શત્રુઘ્ને ધનુષ અને માથાં ઉપાડ્યાં, સીતાજીએ તીર્થના જલથી મરેલું કમંડલ ઉપાડ્યું, અંગદે તરવાર લીધી અને જાંબવાને સોનાની ઢાલ લીધી. સ્ત્રિયોસહિત, પુષ્પક વિમાનમાં બેઠેલા અને વંદિજનો જેમની સ્તુતિ કરતા

પાદ્યોર્ન્યપતત્રેષ્ણા પ્રહ્લિન્નહૃદયેક્ષણઃ ॥ પાદુકે ન્યસ્ય પુરતઃ પ્રાંજલિર્વોષ્ણલોચનઃ ॥ ૩૯ ॥ તમાશ્લિષ્ય ચિરં દોમ્યો સ્થાપયન્નેત્રજૈર્જલૈઃ ॥ રામો લક્ષ્મણસીતાભ્યાં વિપ્રેભ્યો યેર્હસત્તમાઃ ॥ ૪૦ ॥ તેભ્યઃ સ્વયં નમશ્ચક્રે પ્રજામિશ્ર નમસ્કૃતઃ ॥ ધુન્વંત ઉત્તરાસંગાન્યતિં વીક્ષ્ય ચિરાગતમ્ ॥ ૪૧ ॥ ઉત્તરાઃ કોશલા માલ્યૈઃ કિરંતો નનૃતુર્મુદા ॥ પાદુકે ભરતોઽઘ્લાઘ્વામરવ્યજનોત્તમે ॥ ૪૨ ॥ વિભીષણઃ સસુગ્રીવઃ ચેતચ્છત્રં મરુત્સુતઃ ॥ ધનુર્નિષંગાચ્છત્રુઘ્નઃ સીતા તીર્થકમંડલુમ્ ॥ ૪૩ ॥ અવિદ્મદંગદઃ સ્હં હૈમં ચર્મક્ષેરાણનૃપ ॥ પુષ્પકસ્થોઽન્વિતઃ સ્ત્રીભિઃ સ્તૂયમાનશ્ચ વંદિભિઃ ॥ ૪૪ ॥ વિરજે ભગવાન્ રાજન્ ગ્રૈહેશ્વદ્રં ઇવોદિતઃ ॥ બ્રાતૃભિર્નૈદિતઃ સોઽપિ સોત્સવાં પ્રાવિશત્પુરીમ્ ॥ ૪૫ ॥ પ્રવિશ્ય રાજભવનં ગુરુપત્નીઃ સ્વમાતરમ્ ॥ ગુરુન્વયસ્યાવરજાન્ પૂજિતઃ પ્રત્યપૂજયત્ ॥ ૪૬ ॥ વૈદેહી લક્ષ્મણશ્રૈવ યથાવત્સપ્તેયયુઃ ॥ પુત્રાન્સ્વમાતરસ્તાસ્તુ પ્રાણાંસ્તન્વ ઇવોત્થિતાઃ ॥ આરોપ્યાકેઽભિર્ષિચંત્યો ચાપ્યૌર્ધૈર્વિજહુઃ શુચઃ ॥ ૪૭ ॥ જટા નિર્મુચ્ય વિધિવત્કુલવૃદ્ધૈઃ સમં ગુરુઃ ॥ અભ્યર્ષિચદ્યથૈવેદં ચતુઃસિંહુજલાદિભિઃ ॥ ૪૮ ॥

હતા એવા રામચંદ્ર, ગ્રહોની સાથે ઉદય પામેલા ચંદ્રમાની પેટે શોભતા હતા. માર્દઓએ સત્કાર કરેલા તે રામચંદ્ર, ઉત્તરની ધામધુમવાલી અયોધ્યા નગરીમાં પધાન્યા ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

एप्रमाणे साथे नाहेला अने सारां वस्त्र, माला तथा अलंकारने धरनार रामचंद्र, शणगारेला अने सारां वस्त्रवाळा भाईओ अने सीतानी साथे शोभवा लाग्या ॥ ४९ ॥ भरतजीए प्रणाम करी प्रसन्न करेला रामचंद्रे राज्यासननो स्वीकार कऱ्यो अने स्वधर्ममां प्रीती राखती तथा वर्णाश्रमना गुणवाळी प्रजाओतुं पितानी पेटे रक्षण करवा लाग्या. सधळी प्रजा रामने पितानुत्य मानवा लाजी अने त्रेतायुग छतां पण सत्ययुगना जेवो समय वर्तवा लाग्यो ॥ ५० ॥ सर्व प्राणीओने सुखकारी रामना राज्यमां, वन, नदीओ, पर्वतो, खंडो, द्वीप अने समुद्रो प्रजाओना सधळा मनोरथने पूरतां हतां. मननां दुःख, रोग, जग, ग्लानि, शरीरनां दुःख, शोक, भय के थाक कोईने थतां नाहे ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ परमात्मा रामना राज्यमां पोतानी इ-

एवं कृतशिरःस्नानः सुवासाः सग्व्यलंकृतः ॥ स्वलंकृतैः सुवासोभिर्ध्रुवतिर्भार्यया वभौ ॥ ४९ ॥ अग्रहीदामनं भ्रात्रा प्रणिपत्य प्रसादितः ॥ प्रजाः स्वधर्मनिरता वर्णाश्रमगुणान्विताः ॥ ५० ॥ जुगोप पितृवद्रामो मेनिरे पितरं च तम् ॥ त्रेतायां वर्तमानायां कालः कृतसमोऽभवत् ॥ ५१ ॥ रामे राजनि धर्मज्ञे सर्वश्रुतसुखावेह ॥ वनानि नद्यो गिरयो वर्षाणि द्वीपसिंधवः ॥ ५२ ॥ सर्वे कामदुघा आसन् प्रजानां भरतर्यम् ॥ नाधिव्याधिरागलानिदुःखशोकभयक्लमाः ॥ ५३ ॥ मृत्युश्रानिच्छतां नामीद्रामे राजन्यधोऽक्षजे ॥ एकपत्नीव्रतधरो राजर्षिचरितः शुचिः ॥ ५४ ॥ स्वधर्मं गृहमेधीयं शिक्षयन्स्वयमाचरन् ॥ प्रेम्णाऽनुवृत्त्या शीलेन प्रशयावनता सती ॥ धिया हिया च भावज्ञा भर्तुः सीताहरन्मनः ॥ ५५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामचरिते दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भगवानात्मनात्मानं राम उत्तमकल्पकैः ॥ सर्वदेवमयं देवमीज आचार्यवान्मखैः ॥ १ ॥ होत्रेऽददाद्दिशं प्राचीं ब्रह्मणे दक्षिणां प्रभुः ॥ अर्घ्येवे प्रतीचीं च उदीचीं मामगाय सः ॥ २ ॥

च्छाविना कोईने मृत्यु पण आवतो न हतो. राजर्षिओनी रीतिमां रेहेनारा पवित्र रामचंद्रजीए एक पत्नीतुंज व्रत धन्युं हतुं. अने गृहस्थाश्रमनो धर्म लोकोने शीखववासारू पोते पाळता हता. विश्वास तथा नम्रतावाळां अने अभिप्रायने जाणनारां सती सीताजीए प्रेम, सेवा सुशील, बुद्धि अने लज्जाथी पोताना स्वामी रामचंद्रजीनुं मन हरी लीधुं हतुं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - महात्मा अने आचार्यनी संपत्तिवाळा रामचंद्रे उत्तम यज्ञो करीने सर्व देवमय अने प्रकाश भरेला पोताना स्वरूपतुंज पोते पूजन कऱ्युं ॥ १ ॥ यज्ञो करीने दक्षिणारूपे होता ब्राह्मणने पूर्व दिशा, ब्रह्मा ब्राह्मणने दक्षिण दिशा, अर्च्यु ब्राह्मणने पश्चिम दिशा, उद्राता ब्राह्मणने उत्तर

१ आ अगियारमा अध्यायमां रामचंद्रजीए अयोध्यामां भाईओनी साथे जे जे यज्ञ वगैरे क्रियाओ करी तेओतुं वर्णन करवामां आवशे.

દિશા અને આચાર્યને, જેટલી પૃથ્વી તે દિશાઓની વચમાં રહી તે આપી દીધી. રામચંદ્ર માનતા હતા કે— ‘બ્રાહ્મણજ સઘळा राज्यने योग्य છે’ તેથી પોતે રાજ્યની ઇચ્છા નહિ રાખતાં માત્ર પોતાના અલંકાર અને વસ્ત્રજ વાકી રાહ્યાં અને મહારાણી સીતાની પાસે પળ તેમણે ધરેલ આમૂષ્ણ વગેરે જે વાકી રહ્યું એ શિવાય સઘલું બ્રાહ્મણોને આપી દીધું ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ બ્રહ્મણ્યદેવ રામચંદ્રજીનીં એવી ઉત્તમ વસ્ત્રલતા જોઈને રાજી થ-
 પ્ણા અને જેઓનાં મન પીગळી ગયાં એવા તે બ્રાહ્મણો રામચંદ્રજીને રાજ્ય પાછું આપી દઈને બોલ્યા કે ‘હે મહારાજ ! હે ત્રૈલોક્યના નાથ ! આપે અ-
 મને શું નથી આપ્યું ? કેમ કે અમારા અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરીને પોતાના સ્વરૂપ પ્રકાશથી આપ અમારા અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને મટાડોછો ॥ ૫ ॥
 ॥ ૬ ॥ આપ કે જે બ્રાહ્મણોને માનનાર, અકુંઠિત બુદ્ધિવાळा, યશસ્વીઓમાં અગ્રણી અને લોકોને અભયદાન દેનારાઓના ચિત્તમાં ચરણ

આચાર્યાય દદૌ શેષાં યાવતી શ્રુસ્તદંતરા ॥ મન્યમાન इदं कृत्स्नं ब्राह्मणोऽर्हति निःस्पृहः ॥ ૩ ॥ इत्ययं तदलंकारवासोभ्या-
 मवशेषितः ॥ तथा रात्र्यपि वैदेही सौमंगल्यावशेषिता ॥ ૪ ॥ તે તુ બ્રહ્મણ્યદેવસ્ય વાત્સલ્યં વીક્ષ્ય સંસ્તુતમ્ ॥ પ્રીતાઃ ક્લિન્નધિયસ્ત-
 સૌ પ્રત્યર્થેદં બ્રહ્મણિ ॥ ૫ ॥ અપ્રતં નસ્ત્વયા કિં તુ ભગવન્સુવનેશ્વર ॥ યન્નોઽતર્હદયં વિશ્ય તમો હંસિ સ્વર્ગોચિષા ॥ ૬ ॥ નમો બ્ર-
 હ્મણ્યદેવાય રામાયકુંઠમેધસે ॥ ઉત્તમશ્લોકધુર્યાય ન્યસ્તદંડાર્પિતાંઘ્રયે ॥ ૭ ॥ કદાચિલ્લોકજિજ્ઞાસુર્બુદ્ધો રાજ્યામલક્ષિતઃ ॥ ચરન્વા-
 ચોઽશ્રુણોદ્રામો ભાર્યામુદ્દિશ્ય કસ્યચિત્ ॥ ૮ ॥ નાહં વિભર્મિ ત્વાં દુષ્ટામસતીં પરવેશ્મગામ્ ॥ સ્ત્રીલોભી વિભુયાત્સીતાં રામો નાહં
 ભજે પુનઃ ॥ ૯ ॥ इति लोकादद्दुमुखादुराध्यादसंविदः ॥ पत्या भीतिन सा त्यक्त्वा प्राप्ता प्राचेतसाश्रमम् ॥ ૧૦ ॥ અંતર્વલ્યાગતે
 કાલે યમૌ સા સુષુવે સુતૌ ॥ કુશો લવ ઇતિ રૂપાતૌ તયોશ્ચક્રે ક્રિયા મુનિઃ ॥ ૧૧ ॥

રાખનાર છો તેમને પ્રણામ કરિયે છિયે’ ॥ ૭ ॥ કોઈ દિવસે લોકચર્યા જાળવાસારૂ રામચંદ્રજી, રાતમાં ગુસ્તવેષે છાનાઈથી ફરતા હતા ત્યાં એક
 માણસ પોતાની સ્ત્રીને આ પ્રમાણે વડતો હતો તે તેમના સાંભળવામાં આવ્યું ॥ ૮ ॥ ‘તું કે જે દુષ્ટ, વ્યભિચારિણી અને પરાયા ધરમાં જઈ આવેલી
 છો તેને હું રાખનાર નથી. રામ તો સ્ત્રીનો લાલચુ છે તેથી તે, એવી સીતાને રાખે પણ હું તો કદી પણ હવે તને રાખનાર નથી’ ॥ ૯ ॥ આવી રીતે
 જગત્ કે જે ઘણાં મોઢાવાલું, કોઈ રીતે રાજી ન કરી શકાય એવું અને અજ્ઞાન છે તેથી ભય પામીને રામચંદ્રે સીતાનો લ્યાગ કરતાં તે સીતા વા-
 લ્મીકિ મુનિના આશ્રમમાં ગયાં ॥ ૧૦ ॥ ए सीता गर्भवती हतां तैर्भी समय आवतां तेमणे कुश अने लव एवा नामना चे जोडलाना पुत्रो वाल्मीकि-
 ना आश्रममां जण्या. तेओना जातकर्मादिक संस्कार वाल्मीकिए कच्या ॥ ११ ॥

લક્ષ્મણજીના અંગદ અને ચિત્રકેતુ નામે વે પુત્ર હતા. ભરતજીના તક્ષ અને પુષ્કલ નામે વે પુત્ર હતા ॥ ૧૨ ॥ શત્રુઘ્નના સુબાહુ અને શ્રુતસેન નામે વે પુત્ર હતા. ભરતજીએ દિગ્વિજયમાં કરોડો ગંધર્વોને માન્યા અને તેઓનું સઘળું ધન લાવીને મહારાજ રામચંદ્રજીને આપ્યું. શત્રુઘ્ને મધુવનમાં મધુના પુત્ર લવણ નામના સાક્ષસને મારી તે સ્થલમાં મધુરા નામે નગરી વસાવી. પતિએ કાઢી મુકેલો સીતા, પોતાના પુત્રોની વાલ્મીકિને મલામણ આપીને રામના ચરણનું ધ્યાન કરતાં ધૃત્વીના છિદ્રમાં પેશી ગયાં. એ વાત સાંભળીને રામચંદ્રજીએ પોતાની બુદ્ધિથી શોકને રોકવા માંડ્યો તોપણ સીતાના તે તે ગુણોનું સ્મરણ આવવાથી રૂંધરા છતાં પણ રોકી શકાયો નહિ. રૂંધરાકોટિના પુરુષોને પણ સ્ત્રી-પુરુષપણનો પ્રસંગ એવી રીતે સર્વ સ્થલોમાં ત્રાસ આપેછે ત્યારે ઘરમાં લાગી રહેલા પામર માણસને ત્રાસ આપે એમાં તો શું જ કેહેવું ? તેર હજાર વર્ષસુધિ ધૃત્વીમાં રહેલા રામચંદ્રજીએ તે પછી અ-

અંગદશ્ચિત્રકેતુશ્ચ લક્ષ્મણસ્યાત્મજૌ સ્મૃતૌ ॥ તક્ષઃ પુષ્કલ દયાસ્તાં ભરતસ્ય મહીપતે ॥ ૧૨ ॥ સુબાહુઃ શ્રુતસેનશ્ચ શત્રુઘ્નસ્ય ચમૂવતુઃ ॥ ગંધર્વાન્કોટિશો જન્મે ભરતો વિજયે દિશામ્ ॥ ૧૩ ॥ તદીયં ધનમાનીય સર્વ રાજે ન્યવેદયત્ ॥ શત્રુઘ્નશ્ચ મધોઃ પુત્રં લવણં નામ રાક્ષસમ્ ॥ ૧૪ ॥ હત્વા મધુવને ચક્રે મધુરાં નામ વૈ પુરીમ્ ॥ મુનો નિશ્ચિય તનયૌ સીતા મત્રાં વિવાસિતા ॥ ૧૫ ॥ ધ્યાયંતી રામચરણૌ વિવરં પ્રવિવેશ હ ॥ તચ્છ્રુત્વા ભગવાન્ રામો રૂંધન્નપિ ધિયા શુચઃ ॥ ૧૬ ॥ સ્મરંસ્તસ્યા ગુણંસ્તાંસ્તાન્નાશક્રોદોદ્રુમીશ્વરઃ ॥ સ્ત્રીપુંમ્રસંગ એતાદૃક્સર્વત્ર ત્રાસમાવહઃ ॥ ૧૭ ॥ અપીશ્વરાણાં કિમુત ગ્રામ્યસ્ય મુહચેતસઃ ॥ તત ઝર્ચ્ય બ્રહ્મચર્ય ધારયન્નજુહોત્પ્રમુઃ ॥ ત્રયોદશાબ્દસાહસ્રમગ્નિહોત્રમર્ત્ત્વિતમ્ ॥ ૧૮ ॥ સ્મરતાં હૃદિ વિન્યસ્ય વિદ્ધં દંડકકંટકૈઃ ॥ સ્વપાદપહ્લવં રામ આત્મજ્યોતિરગત્તતઃ ॥ ૧૯ ॥ નેદં યશો રઘુપતેઃ સુરયાચ્ચયાત્તલીલાતનોરધિકમામ્યવિમુક્તધામ્ ॥ રક્ષોવધો જલધિવંધનમસ્ત્રૂગૈઃ કિં તસ્ય શત્રુહનને કપયઃ સહાયઃ ॥ ૨૦ ॥ યસ્યામલં નૃપસદઃ સુ યશોઽધુનાઽપિ ગાયંત્યઘમ્મૃષયો દિગિર્ભેદપદમ્ ॥ તન્નાકપાલવસુપાલ-કિરીટજુષ્ણપાદાંબુજં રઘુપતિં શરણં પ્રપદ્યે ॥ ૨૧ ॥

ખંડિત બ્રહ્મચર્યજ પાઠ્યું અને અગ્નિહોત્ર હોમ્નું ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ પછી દંડકારણ્યના કાંટાઓથી વીંધાણું પોતાનું ચરણારવિદ્ ભક્તજનોના હૃદયમાં રાક્ષી પોતે સ્વધામમાં પધાન્યા ॥ ૧૯ ॥ રામચંદ્રજી કે જેને દેવતાઓની પ્રાર્થના ઉપરથી લીલાવતાર ધન્યો હતો અને જેના પ્રભાવથી બરોબર અથવા અધિક કોઈનો પ્રભાવ નથી તેમણે અલ્હોના સમૂહથી સાક્ષસોને માન્યા તથા સમુદ્રમાં પાંચ વાંધી એ કાંઈ મોટી વાત નથી. શત્રુઓને મારવામાં તેમને વાનરાઓએ સહાયતા આપી એ પણ કેવલ તેમની લીલાજ હતી ॥ ૨૦ ॥ દિગ્ગાજોના કાનસુધી પોહોંચેલા અને પાપને મટાડનાર જેમના નિર્મલ યશને ઋષિયો રાજાઓની સમાઓમાં અદ્યપિ ગાયછે તે રામચંદ્રજી કે જેમના ચરણારવિદમાં દેવતાઓ અને રાજાઓ પોતાના મુકુટ મૂકતા હતા તેમને હું શરણે જાઉંછું ॥ ૨૧ ॥

જેઓએ તેમનો સ્પર્શ કન્યો હતો, દર્શન કર્યાં હતાં, જેઓ સાથે બેઠાં હતાં અને જેઓ તેમની પાછલ ચાલ્યાં હતાં તે કોસલ દેશનાં સઘઠાં મનુષ્યો જે સ્થાનકે યોગીઓ પામેછે તે સ્થાનકને પામ્યાં હતાં ॥ ૨૨ ॥ હે રાજા ! પુરુષ જો રામચંદ્રજીના ચરિત્રને સાંભળ્યા કરે અને સદાચાર પાઠે તો કર્મનાં બંધનોમાંથી મુક્ત થાયછે ॥ ૨૩ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે.— ભગવાન રામચંદ્રજી પોતે કેવી રીતે વર્તતા હતા, પોતાના અંશરૂપ ભાઈઓની સાથે કેવી રીતે વર્તતા અને તે સમર્થની સાથે તેમના ભાઈઓ અને પ્રજાના લોકો કેવી રીતે વર્તતા હતા ? ॥ ૨૪ ॥ શુક્રદેવજી કહેછે.—ત્રૈલોક્યના નાથ રામચંદ્રજી દિગ્વિજય કરવાસારૂ ભાઈઓને આજ્ઞા કરતાં તેઓએ તે આજ્ઞા માથે ચઢાવી હતી. અને પોતે લોકોને દર્શન દેવાસારૂ પોતાના અનુચરોની, સાથે પોતાની નગરી જોવા પધારતા ત્યારે સુગંધી જલથી અને હાથિઓના મદના બિંદુથી છંટાણી નગરી પોતાના સ્વામીને પધારેલા જોઈ જાણે

યૈઃ સંસ્પૃષ્ઠોઽભિદ્રષ્ટો વા સંવિષ્ઠોઽનુગતોઽપિ વા ॥ કોશલાસ્તે યયુઃ સ્થાનં યત્ર ગચ્છતિ યોગિનઃ ॥ ૨૨ ॥ પુરુષો રામચરિતં શ્રવણે-
રુપધારયન્ ॥ આનુશંસ્યપરો રાજન્ કર્મબંધૈર્વિમુચ્યતે ॥ ૨૩ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ કથં સ ભગવાન્ રામો ભ્રાતૃન્વા સ્વયમાત્મનઃ ॥
તસિન્વાતેઽન્વર્તત પ્રજાઃ પૌરાશ્ર ઈશ્વરે ॥ ૨૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ અથાદિશદ્ધિગ્વિજયે ભ્રાતૃન્નિમુવનેશ્વરઃ ॥ આત્માનં
દર્શયન્સ્વાનાં પુરીમૈક્ષત સાનુગઃ ॥ ૨૫ ॥ આસિક્તમાર્ગાં ગંધોદૈઃ કરિણાં મદસીકૈઃ ॥ સ્વામિનં પ્રાપ્તમાલોક્ય મતાં વા સુતરા-
મિવ ॥ ૨૬ ॥ પ્રાસાદગોપુરસભાચૈત્યદેવદહાદિષુ ॥ વિન્યસ્તેહમકલશૈઃ પતાકામિશ્ર મંડિતામ્ ॥ ૨૭ ॥ પૂર્ણૈઃ સર્વદેરંભાભિઃ પ-
ટ્ટિકામિઃ સુવાસસમ્ ॥ આદર્શૈરંશુકૈઃ સ્વર્ગિભઃ કૃતકૌતુકતોરણામ્ ॥ ૨૮ ॥ તમુપેયુસ્તત્ર તત્ર પૌરા અર્હણપાણયઃ ॥ આશિષોયુઃ
જુદૈવ પાહીમાં પ્રાક્ત્વયોદ્ધતામ્ ॥ ૨૯ ॥ તતઃ પ્રજા વીક્ષ્ય પતિં ત્રિરાગતં દિદૃક્ષ્યોત્સૃષ્ટહ્રાઃ સ્ત્રિયો નરાઃ ॥ આરુહ્ય હર્ય્યા-
ણ્યર્વિદલોચનમટુમનેત્રાઃ કુસુમૈરવાકિરન્ ॥ ૩૦ ॥

ઉભરાઈ જતી હોય તેમ નિરંતર શણગારેલીજ જોવામાં આવતી હતી ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ દેવર્મદિર, સભા, રસ્તાનાં મોટાં વૃક્ષો અને રાજદ્વારનાં ઘરો ઉપર સોનાના કલશ મૂકી ઢીંધેલા હતા. પતાકાઓ શોભી રહી હતી ॥ ૨૭ ॥ લુમલાવાઠાં સોપારીનાં ફાડ, કેલો, સારાં વસ્ત્રોના વાવડાઓ, અરીસા, વસ્ત્ર, માલા અને તોરણોથી મોટો ઉત્સવ વની રહ્યો હતો ॥ ૨૮ ॥ ટેકાળે ટેકાળે હાથમાં પૂજનના સામાન લઈ લોકો રામની પાસે આવતા હતા અને આશીર્વાદ દેતા હતા કે—‘આગલ વરાહાવતાર ધરીને તમેજ પાતાલમાંથી કાઢેલી આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરો’ ॥ ૨૯ ॥ કમલસરસાં નેત્રવાળા રામચંદ્રજી કોઈ વચ્ચે બહાર ફરીને ઘણે દિવસે પાછા અયોધ્યામાં પધારતા ત્યારે સ્ત્રિયો અને પુરુષો તેમને જોવાની ઇચ્છાથી ઘર મૂકીને મોટા મ્હેલ ઉપર ચડતાં હતાં તથા ફૂલથી વધાવતાં હતાં અને દર્શન કરવાથી કોઈનાં નેત્ર તૃપ્ત થતાં ન હતાં ॥ ૩૦ ॥

ब्रह्मर फरी आवीने रामचंद्रजी पोताना पूर्वज राजाओने रेहेवाना पोताना घरमां पधारना हता. ए घरमां सघळा प्रकारना अनंत खजानाओ भ-
च्या हता; सरसामान घणा अने अमृत्य हता; ॥ ३१ ॥ द्वारोमां विद्रुममणिनां उंवरा हता; चारे कोर वैदूर्यमणिना अनेक थांभला शोभता हता;
भीतां स्फाटिकमणिनी हनी अने मरकतमणिनां मुंदर स्थल हतां; भोगना साधनरूप विचित्र मालाओ, वावटाओ, वस्त्रो, मणिना समूहानी कां-
तिओ, अने चैतन्यनी पेटे ऊजळां मोतीओथी दीपि रह्युं हतुं; ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सुगंधी धूप, दीप, तथा फुलथी शणगारेलां अने घरेणाने पण शोभा
आपे एवां देवताजेवां स्त्री-पुरुषोथी ए घर निरंतर शोभतुं हतुं; ॥ ३४ ॥ आत्माराम धीरपुरुषोमां उत्तम रामचंद्रजी, ए घरमां स्नेहभरेलां, प्रिय अने
मनोहर सीताजीनी साथे रमण करता हता ॥ ३५ ॥ मनुष्यो जेना चरणारविंदनुं ध्यान करेछे एवा रामचंद्रजी, धर्मेने बाध न आवे एवी रीते

अथ प्रविष्टः स्वर्गं जुष्टं स्वैः पूर्वराजभिः ॥ अनंताखिलकोशाढ्यमनर्घ्योरुपरिच्छदम् ॥ ३१ ॥ विद्रुमोदुंबरद्रोरैवैदूर्यस्तंभपुक्तिभिः ॥
स्थलेर्मरकतैः स्वच्छेर्भातं स्फाटिकभित्तिभिः ॥ ३२ ॥ चित्रस्रग्भिः पट्टिकाभिर्वसोमणिगणंशुकैः ॥ मुक्ताफलैश्चद्रुल्लसैः कांतका-
मोपपत्तिभिः ॥ ३३ ॥ धूपदीपैः सुरभिर्भिर्मंडितं पुष्पमंडितैः ॥ स्त्रीपुंभिः सुरमंकांशैर्जुष्टं भूषणभूषणैः ॥ ३४ ॥ तस्मिन्स भगवान्
रामः स्निग्धया प्रिययेष्टया ॥ रमे स्वारामधीराणासृपभः सीतया किल ॥ ३५ ॥ बुभुजे च यथाकालं कामान्धर्ममपीडयन् ॥ वर्षषृगान्व-
ह्वृणामभिध्यातांघ्रिपल्लवः ॥ ३६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामोपाख्याने एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीशुक
उवाच ॥ ॥ कुशस्य चातिथिस्तस्मात्त्रिषधस्तत्सुतो नभः ॥ पुंडरीकोऽथ तत्पुत्रः क्षेमधन्वाऽभवत्ततः ॥ १ ॥ देवानीकस्ततोऽनीहः
पारियात्रोऽथ तत्सुतः ॥ ततो बलस्थलस्तस्माद्रघुनाभोऽर्कसंभवः ॥ २ ॥ खगणस्तत्सुतस्तस्माद्रिद्रुतिश्चाभवत्सुतः ॥ ततो हिरण्य-
नाभोऽमृद्योगाचार्यस्तु जैमिनेः ॥ ३ ॥ शिष्यः कौशल्य अथात्सं याज्ञवल्क्योऽय्यगाद्यतः ॥ योगं महोदयमृषिर्हृदयग्रंथिभेदकम् ॥ ४ ॥

घणा वर्षसुधी समयना नियम प्रमाणे सुख भोगता हता ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो अगियारमो अध्याय संपूर्ण
॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'—रामचंद्रजीना पुत्र कुशनो अतिथि, तेनो निषध, तेनो नभ, तेनो पुंडरीक, तेनो क्षेमधन्वा, तेनो देवानीक, तेनो
अनीह, तेनो पारियात्र, तेनो बलस्थल, अने तेनो वज्रनाभ नामे पुत्र थयो. ए वज्रनाभ सूर्यना अंशथी उत्सव थयो हतो ॥ १ ॥ २ ॥ वज्रनाभनो
खगण, तेनो विद्रुति अने तेनो हिरण्यनाभ नामे पुत्र थयो. ए हिरण्यनाभ, जैमिनि ऋषिनो शिष्य अने योगमार्गनो आचार्य हतो के जेनी पसेथी
कौशल्य याज्ञवल्क्य ऋषि, मोटी सिद्धिओने आपनार अने देहाभिमानने तोडनार आत्मयोगनी विद्या शिख्या हता ॥ ३ ॥ ४ ॥

१ आ बारमा अध्यायमां रामचंद्रजीना पुत्र कुशनो वंश कहिने इश्वाकुना पुत्र शशादना ए वंशनी समाप्ति केहेवामां आवशे.

ए हिरण्यनाभनो पुष्य, तेनो ध्रुवसंधि, तेनो सुदर्शन, तेनो अग्निवर्ण, तेनो शीघ्र अने तेनो मरु नामे पुत्र थयो हनो ॥ ५ ॥ योगथी सिद्ध थएलो ए मरु कलाप नामना गाममां रह्यो छे ते, नाश पामी गएला सूर्यवंशने कलियुगने अंते पाछो चलावशे ॥ ६ ॥ ए मरुनो प्रसुश्रुत, तेनो संधि, तेनो अमर्षण, तेनो महस्वान, तेनो विश्वसाह, तेनो प्रसेनजित, तेनो तक्षक अने तेनो बृहद्वल नामे पुत्र थयो. ए बृहद्वलने महाभारतना संग्राममां तमारा पिता अभिमन्युए मान्यो छे. ईक्ष्वाकुवंशना एटला राजाओ थई गया. हवे भविष्य राजाओंनां नाम कहं ते सांभळो ॥ ७ ॥ ८ ॥ बृहद्वलनो बृहद्रण, तेनो उरुक्रिय, तेनो वत्सबृद्ध, तेनो प्रतिव्योम, तेनो भानु, तेनो सहेदेव, तेनो वीर, तेनो बृहदश्व, तेनो

पुष्यो हिरण्यनाभस्य ध्रुवसंधिस्ततोऽभवत् ॥ सुदर्शनोऽग्निवर्णश्च शीघ्रस्तस्य मरुः सुतः ॥ ५ ॥ योऽसावास्ते योगसिद्धः कलाप-
ग्राममाश्रितः ॥ कलेरंते सूर्यवंशं नष्टं भावयिता पुनः ॥ ६ ॥ तस्मात्प्रसुश्रुतस्तस्य संधिस्तस्याप्यमर्षणः ॥ महस्वांस्तसुतस्तस्मा-
द्विश्वसाहोऽन्वजायत ॥ ततः प्रसेनजित्तस्मात्तक्षको भविता पुनः ॥ ७ ॥ ततो बृहद्वलो यस्तु पित्रा ते समरे हतः ॥ एते हीक्ष्वा-
कुम्भपाला अतीताः शृण्वनागताम् ॥ ८ ॥ बृहद्वलस्य भविता पुत्रो नाम बृहद्रणः ॥ उरुक्रियस्ततस्तस्य वत्सबृद्धो भविष्यति ॥ ९ ॥
प्रतिव्योमस्ततो भानुर्दिवाको वाहिनीपतिः ॥ सहेदेवस्ततो वीरो बृहदश्वोऽथ भानुमान् ॥ १० ॥ प्रतीकाशो भानुमतः सुप्रतीको-
ऽथ तत्सुतः ॥ भविता मरुदेवोऽथ सुनक्षत्रोऽथ पुष्करः ॥ ११ ॥ तस्यांतरिक्षस्तत्पुत्रः सुतपास्तदमित्रजित् ॥ बृहद्राजस्तु तस्यापि
बर्हिस्तस्मात्कृतंजयः ॥ १२ ॥ रणंजयस्तस्य सुतः संजयो भविता ततः ॥ तस्माच्छाक्योऽथ शुद्धोदो लांगलस्तत्सुतः स्मृतः ॥ १३ ॥
ततः प्रसेनजित्तस्मात् क्षुद्रको भविता ततः ॥ रणको भविता तस्मात्सुरथस्तनयस्ततः ॥ १४ ॥ सुमित्रो नाम निष्ठांत एते बार्हद्वला-
न्वयाः ॥ ईक्ष्वाकूणामयं वंशः सुमित्रांतो भविष्यति ॥ यतस्तं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ ॥ १५ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामचरितवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

भानुमान्, तेनो प्रतीकाश, तेनो सुप्रतीक, तेनो मरुदेव, तेनो सुनक्षत्र, तेनो पुष्कर, तेनो अंतरिक्ष, तेनो सुतपा, तेनो अमित्रजित, तेनो बृहद्राज, तेनो बर्हि, तेनो कृतंजय, तेनो रणंजय, तेनो संजय, तेनो शाक्य, तेनो शुद्धोद, तेनो लांगल तेनो प्रसेनजित, तेनो क्षुद्रक, तेनो रणक, तेनो सुरथ अने तेनो सुमित्र नामे पुत्र थशे. ए सुमित्र राजाथी वशनी समासि थशे. आ बृहद्वलना वंशना राजाओंनां नाम में तमारी पासे कहां. ईक्ष्वाकुना पुत्र शशादनो आ वंश सुमित्र राजा सुधी चालीने ते पछी कलियुगमां बंध पडशे ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इति श्रीमद् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो बारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १२ ॥

शुकदेवजी केहेछे' - इक्ष्वाकुना पुत्र निमि राजाए यज्ञ करवावामारु वसिष्ठनुं वरण करतां यज्ञनो आरंभ करावीने वसिष्ठ बोल्या के- 'इंद्रे मारुं पेहेलां वरण कयुं छे माटे इंद्रनो यज्ञ पूरो करीने हुं आवीश, त्यांमुधी तमारो मारी वाट जोवी.' ए सांभळी निमि राजा चुप रह्यो अने वसिष्ठ मुनि इंद्रनो यज्ञ करवावा गया ॥ १ ॥ २ ॥ पछी निमि राजा के जे ज्ञानी हांवाथी जीवितने अस्थिर जाणतो हतो तेणे वसिष्ठ आव्या नहि तेटलासुधी- मां बीजा ऋत्विजोंने वरावी यज्ञनो आरंभ कय्यो ॥ ३ ॥ पछी इंद्रनो यज्ञ पूरो करीने आवेला वसिष्ठ मुनिए पोताना शिष्य निमिराजानो अपराध जोईने शाप दीयो के- 'पोताने डाह्यो माननारा निमिनो देह पडी जाओ' ॥ ४ ॥ निमिए पण अधर्मथी चालनारा गुरु वसिष्ठने सामो शाप दीयो के- 'तमे के जे लोभनेलीधे धर्मेने जाणता नथी तेनो देह पण पडी जाओ' ॥ ५ ॥ एप्रमाणे शाप दइने ब्रह्मवेत्ता निमिराजाए पोतानो देह छोडी

श्रीशुक उवाच ॥ निमिरिक्ष्वाकुतनयो वसिष्ठमवृत्तविजम् ॥ आरभ्य सत्रं सोऽप्याह शक्रेण प्राग्वृतोऽस्मि भोः ॥ १ ॥ तं नि-
र्वर्त्यागमिष्यामि तावन्मां प्रतिपालय ॥ तूष्णीमामीदृद्दुहपतिः सोर्षोद्रस्याकरोन्मखम् ॥ २ ॥ निमिश्रलमिदं विद्वान् सत्रमारभता-
त्मवान् ॥ ऋत्विग्भिरपरेस्तावन्नागमद्यावता गुरुः ॥ ३ ॥ शिष्यव्यतिक्रमं वीक्ष्य निर्वर्त्य गुरुरागतः ॥ अशपत्पततादेहो निमेः पं-
डितमानिनः ॥ ४ ॥ निमिः प्रतिददौ शापं गुरवेऽधर्मवर्तिने ॥ तवापि पततादेहो लोभाद्धर्ममजानतः ॥ ५ ॥ इत्युत्ससर्ज स्वं
देहं निमिरध्यात्मकोविदः ॥ मित्रावरुणयोज्ञे उर्वश्यां प्रपितामहः ॥ ६ ॥ गंधवस्तुषु तदेहं निधाय मुनिसत्तमाः ॥ समासे स-
त्रयागेऽथ देवानृचुः समागतान् ॥ ७ ॥ राज्ञो जीवतु देहोऽयं प्रसन्नाः प्रभवो यदि ॥ तथेत्युक्ते निमिः प्राह माध्वन्मे देहबंधनम्
॥ ८ ॥ यस्य योगं न बांछति वियोगभयकातराः ॥ भजंति चरणांभोजं मुनयो हरिमेधसः ॥ ९ ॥ देहं नावरुत्सेहं दुःखशोकभ-
यावहम् ॥ सर्वत्रास्य यतो मृत्युर्मत्स्यानामुदके यथा ॥ १० ॥

दीधो अने वसिष्ठ पण मरण पाय्या. पछी उर्वशीने देखवाथी मित्रावरुण देवतुं वीर्य पडतां तेओए तेने घडामां नाखुं हतुं तेमांथी वसिष्ठनो बीजी-
वार जन्म थयो ॥ ६ ॥ तेमज ब्राह्मणो के जेओए निमिराजाना शवने सुगंधी वस्तुमां नाखी मुक्युं हतुं तेओए यज्ञ पूरो थतां आवेला देवताओने
कह्युं के- 'तमे जो प्रसन्न थया हो अने समर्थ हो तो आ राजाना देहने जीवतो करो.' देवताओए हा पाडतां निमिराजा बोळ्यो के- 'देहनुं
बंधन मारे जोइतुं नथी ॥ ७ ॥ ८ ॥ भगवाननुं ध्यान करनारा मुनिओ मरवानी वीकथी देह मळवानी इच्छाज नहि राखतां भगवानना चर-
णारविंदनुं भजन करेछे माटे मारे देह जोईतो नथी. देह के जे दुःख, शोक तथा भयने आपनार छे अने पाणीमां माछलांओने माथे जेम सघळी

? आ तेरमा अध्यायमां इक्ष्वाकुना पुत्र निमिनो वंश केहेवाशे के जेमां ब्रह्मवेत्ता जनक वगैरे महात्माओ उत्पन्न थयाछे.

तेनो शतयुग्न, तेनो शुचि, तेनो मनहाज, तेनो उर्ध्वकेतु, तेनो अज, तेनो पुरजित, तेनो अरिष्टनेमि, तेनो श्रुतायु, तेनो सुपार्श्वक, तेनो चित्ररथ, तेनो क्षेमधि, तेनो ममरथ, तेनो मत्सरथ, तेनो उपगुरु अने तेनो उपगुप्त नामे पुत्र थयो हतो. ए उपगुप्त अग्निना अंशमांथी उत्पन्न थयो हतो ॥ १५ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ उपगुप्तनो वस्वन्त, तेनो युयुथा, तेनो सुभाषण, तेनो श्रुत, तेनो जय, तेनो विजय, तेनो ऋत, तेनो शुनक, तेनो वीतहव्य, तेनो धृति, तेनो बहुलाश्व, अने तेनो महाजितेन्द्रिय कृति नामे पुत्र थयो ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे परीक्षित राजा ! ए मिथिल अथवा जनकवंशाना राजाओ, याज्ञवल्क्य वगैरे योगेश्वराना प्रमादथी ब्रह्मविद्यामां निपुण अने घरमां रेहेतां छतां पण संसारना बंधनोथी मुक्त हता

शुचिस्तत्तनयस्तस्मात् मनद्राजस्ततोऽभवत् ॥ ऊर्ध्वकेतुः मनद्राजादजोऽय पुरजित्सुतः ॥ २२ ॥ अरिष्टनेमित्तस्यापि श्रुतायुस्तत्सुपार्श्वकः ॥ तनश्चित्ररथो यस्य क्षेमर्धिमिथिलार्धपः ॥ २३ ॥ तस्मात्समरथस्तस्य सुतः सत्यरथस्ततः ॥ आसीदुपगुरुस्तस्मादुपगुप्तोऽग्निसंभवः ॥ २४ ॥ वस्वन्ततोऽय तत्पुत्रो युयुथा यत्सुभाषणः ॥ श्रुतस्ततो जयस्तस्माद्विजयोऽस्मादृतः सुतः ॥ २५ ॥ शुनकयोगेश्वरप्रमादेन दंढैर्मुक्ता गृहेष्वपि ॥ बहुलाश्वो धृतेस्तस्य कृतिरस्य महावशी ॥ २६ ॥ एते वै मिथिला राजब्राह्मविद्याविशारदाः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथातः श्रूयतां राजन् वंशः सोमस्य पावनः ॥ यस्मिन्नैलादयो भूपाः कीर्त्यते पुण्यकीर्तयः ॥ १ ॥ सहस्रशिरसः पुंसो नाभिहृदसरोरुहात् ॥ जातस्यासीत्सुतो धातुरत्रिः पितृसमो गुणैः ॥ २ ॥ तस्य हृग्भ्योऽभवत्पुत्रः सोमोऽमृतमयः किल ॥ विप्रौषथ्युडुगणानां ब्रह्मणा कल्पितः पतिः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥ शुकदेवजी केहेछे'—हे राजा ! हवे चंद्रमानो पवित्र वंश सांभळो के जेमां पवित्र कीर्तिवाळा पुरुरवा वगैरे राजाओ उत्पन्न थया केहेवायछे ॥ १ ॥ नारायणना नाभिकमलमांथी उत्पन्न थएला ब्रह्मना पुत्र अत्रिऋषि हता के जे गुणमां पोताना पिता जेवाज हता ॥ २ ॥ ए अत्रिना नेत्रमांथी चंद्रमा उत्पन्न थया के जे अमृतमय चंद्रमाने ब्रह्माए ब्राह्मण, ओषधि अने नक्षत्रांना अधिपति ठरावेळ छे ॥ ३ ॥

१ आ चौदमा अध्यायमां बृहस्पतिनी स्त्री तारामां चंद्रमाथी उत्पन्न थएला बुधना दीकरा पुरुरवा राजाए उर्वशी अप्सरामां आयु वगैरे छ पुत्रो उत्पन्न कन्या, ए कथा केहेवामां आवरो.

ए चंद्रमाए त्रैलोक्यने जीती लइने राजसूय यज्ञ कच्यो अने तेना गर्वथी तारा नामनी बृहस्पतिनी खीनुं बलात्कारथी हरण कच्यु ॥ ४ ॥ बृहस्प-
तिए घणी वार मागणी करी तोषण मदनेलीधे ज्यारे चंद्रमाए ताराने मूकी नहि ल्यारे तेनेमाटे देवता अने दानवो वच्चे क्लेश उत्पन्न थयो ॥ ५ ॥
बृहस्पति उपर द्वेषनेलीधे दैत्यो सहित शुक्राचार्य चंद्रमाने पडखे थया अने महादेव के जे बृहस्पतिना पिता अंगिरा पासेथी विद्या शीलया हता
ते, स्नेहथी पोताना पार्षदोनी साथे पोताना गुरुपुत्र बृहस्पतिना पक्षमां थया ॥ ६ ॥ सर्व देवताओ सहित इंद्रे पण बृहस्पतिनो पक्ष लीथो. एम
थतां तारानेमाटे संग्राम थयो तेमां देव अने दैत्योनो भारे विनाश थयो ॥ ७ ॥ पछी बृहस्पतिनी प्रार्थना उपरथी ब्रह्माए चंद्रमाने वढीने तारा बृह-
स्पतिने अपावी पण ल्यारे तेने गर्भ रख्यो हतो ते बृहस्पतिना जाणवामां आव्यु ॥ ८ ॥ बृहस्पतिए ताराने कह्युं के—‘हे दुष्टबुद्धीवाळी ! बीजाओए

सोऽयजद्राजसूयेन विजित्य भुवनत्रयम् ॥ पत्नीं बृहस्पतेर्दत्तां नामाहरद्वलात् ॥ ४ ॥ यदा स देवगुरुणा याचितोऽभीक्ष्णशो
मदात् ॥ नात्यजत्तत्कृते जज्ञे सुरदानविग्रहः ॥ ५ ॥ शुक्रो बृहस्पतेर्दयादग्रहीत्मासुरोऽपम् ॥ हरो गुरुसुतं स्नेहात् सर्वभृतग-
णावृतः ॥ ६ ॥ सर्वदेवगणोपेतो महेंद्रो गुरुमन्वयात् ॥ सुरासुरविनाशोभूत् समस्तारकामयः ॥ ७ ॥ निवेदितोऽंगिरसा सोमं
निर्भर्त्स्य विश्वकृत् ॥ तारां स्वभर्त्रे प्रायच्छदंतर्वबीमवैतपतिः ॥ ८ ॥ त्यज त्याजाशु दुष्पज्ञे मत्क्षेत्रादाहितं परैः ॥ नाहं त्वां
भस्मसात्कुर्यां स्त्रियं सांतानिकः सति ॥ ९ ॥ तत्याज व्रीडिता तारा कुमारं कनकप्रभम् ॥ सृष्टार्मांगिरसश्रक्ने कुमारे मोम एव
च ॥ १० ॥ ममायं न तवेलुबैस्तस्मिन्निवदमानयोः ॥ प्रपच्छुर्कष्यो देवा नैवोचे व्रीडिता तु मा ॥ ११ ॥ कुमारे मातरं
प्राह कुपितोऽलीकलज्या ॥ किं नावोचस्यमदृत्ते आत्मावद्यं वदाशु मे ॥ १२ ॥ ब्रह्मा तां रह आहूय समप्राप्तीं च मांत्वयन् ॥
सोमस्येत्याह शनैः सोमस्तं तावदग्रहीत् ॥ १३ ॥

राखेला गर्भने मारा क्षेत्रमार्थी काढी नाख. मने बीजुं संतान उत्पन्न करवानी इच्छा छे तेथी तेने भस्म करतो नर्थी ॥ ९ ॥ लजाएली ताराए पो-
ताना शरीरमार्थी सोनाजेवी कांतिवाळा कुमारने जणी कहाड्यो. ए कुमारने जोइने तेने लेवानी बृहस्पति अने चंद्रमा ए वच्चेने लालच थई ॥ १० ॥
पछी ‘आ पुत्र मारो छे, तारो नर्थी’ एवी रीतनी ते बे वच्चे मोटी तकरार उठतां ऋषिओए ताराने खरी वात पूछी पण ते लजाइने कांई बोली
नहि ॥ ११ ॥ खोटी वातथी लजाता कुमारे कोप करीने पोतानी माने कह्युं के—‘हे भुंडां काम करनारी ! तुं केम बोलीत नर्थी ? जे तारूं पाप होय
ते मारी पासे जलदी कही दे’ ॥ १२ ॥ पछी ब्रह्माए ते ताराने एकांतमां बोलावी समजावीने पूछतां ते धीरथी बोली के—‘चंद्रमानो छे’ तेथी
ते पुत्रने चंद्रमाए लीधो ॥ १३ ॥

हे राजा ! ब्रह्माण ए कुमारनी वृद्धि गंभीर जोड़ने तें 'बुध' एवुं नाम गच्छुं. ए पुत्रथी चंद्रमान आनंद थयो ॥ ३४ ॥ बुधना वीर्यथी इला नामनी स्त्रीमां पुरुरवा नाम पुत्र थयो कं जेविष आगळ केहेवाई गयुं छे. नागदजी इंद्रनी मभामां ए पुरुरवानां रूप, गुण, उदारता, शील, धन अने पराक्र-मना वर्णनतुं गायन करना हता ते नांमळीने कामदेवना वाणथी पीडाएली उर्वशी अप्सरा, के जे मित्र अने वरुणदेवना शापथी मनुष्यपणुं पामी हती ते, पुरुरवा राजानी पामे आवी. कामदेव जेवा रूपाळा ते उत्तम पुरुष पुरुरवाने जोई धीरज राखीने ते उर्वशी तेनी पामे उभी रही. ए अप्सराने जोड़ने आनंदथी जेनां नेव मफुल्लित थयां अने रुवाणां उभां थयां एवा पुरुरवाए मधुर वाणीथी तेने कह्युं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पुरुरवा केहेछे.-हे सुंदर ! तुं भले आवी. अहीं वेश. तारूं शुं काम करी आपुं ? मारी साथे रमण कर. आपणां बेवच्चे सर्वदा प्रीति रहो एवुं मागुंछुं ॥ ३९ ॥

तस्यात्मयोनिरकृत बुध इत्यभिधां नृप ॥ बुद्ध्या गंभीरया येन पुत्रेणापोडुगणमुदम् ॥ ३४ ॥ ततः पुरुरवा जज्ञे इलायां य उदाह-तः ॥ तस्य रूपगुणोदार्यशीलद्रविणविक्रमान् ॥ ३५ ॥ श्रुत्वोर्वशीन्द्रभवने गीयमानास्सुरर्षिणा ॥ तदंतिकमुपेयाय देवी स्मरशरा-र्दिता ॥ ३६ ॥ मित्रावरुणयोः शापादापन्ना नरलोक्रताम् ॥ निशम्य पुरुषश्रेष्ठं कंदर्पमिव रूपिणम् ॥ ३७ ॥ धृतिं विष्टभ्य ललना उपतस्थे तदंतिके ॥ स तां विलोक्य नृपतिर्हृणोत्फुल्ललोचनः ॥ उवाच श्लक्ष्णया वाचा देवीं हृष्टतनूरुहः ॥ ३८ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्वागतं ते वरगोहे आस्यतां करवाम किम् ॥ संरमस्व मया साकं रतिर्नो शाश्वतीः समाः ॥ ३९ ॥ ॥ उर्वशुवाच ॥ ॥ क-स्यास्त्वयि न मज्जेत मनो दृष्टिश्च सुंदर ॥ यदंगांतरसमासाद्य च्यवते ह रिरंसया ॥ २० ॥ एतावुरणकौ राजन् न्यासौ रक्षस्व मानद ॥ संरंस्ये भवता साकं श्लाघ्यः स्त्रीणां वरः स्मृतः ॥ २१ ॥ घृतं मे वीरभक्ष्यं स्यान्नेक्षे त्वान्यत्र मैथुनात् ॥ विवाससं तत्तथेति प्रति-पेदे महामनाः ॥ २२ ॥ अहो रूपमहो भावो नरलोकविमोहनम् ॥ को न सेवेत मनुजो देवीं त्वां स्वयमागताम् ॥ २३ ॥ ॥

उर्वशी बोलि के.-हे सुंदर ! कई स्त्रीनां मन अने नेत्र तारामां आसक्ति न पामे ? तारी नजरे आवीने पळी रमण करवानी इच्छा चालु रहे-वानेलीधे तारी पासेथी खसी शकाय एम नथी ॥ २० ॥ पण हुं प्रथमथी बोली करूंछुं के- 'आ बे मारा घेडा छे ते तारे मारी थापण तरीके बराबर साचवचा. हुं घी खाइने रहीश अने मैथुन शिवाय बीजा वखतमां तने वस्त्र वगर्नो जोइश नहि.' हे मान आपनारा राजा ! आटली बो-ली पळशे त्यांसुधी तारी साथे हुं रमण करीश; केम के जे सारो पुरुष होय तेने स्त्रियो पोतानो वर केछे. शुक्रदेवजी केहेछे.- हे राजा ! मोटा मनवाळो पुरुरवा ए सघळी बोली कबुल करीने बोल्या के- 'तारूं रूप अने भाव आश्चर्यकारक छे अने मनुष्यलोकने मोह पमाडे एवां छे. तुं दे-वांगना पोते चालीने आवी तेने कयो पुरुष अनुसरे नहि ?' ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥

पछी यथायोग्य रीते रमण करावती ते उर्वशीनी साथे ते पुरुषोमां उत्तम पुरुरवा चैत्ररथ वगैरे देवताई बगीचाओमां मनगसती रीते रमवा लाग्यो ॥ २४ ॥ कमलना केसरा जेवा सुगंधवाळी ते देवांगनानी साथे रमता अने तेना मुखना सुगंधमां ललचाएला पुरुरवाने, घणा दिवसो गया तेनी खबर रही नहि ॥ २५ ॥ पछी इंंद्रे स्वर्गलोकां उर्वशीने नहि देखतां गंधर्वोने कहुं के—‘उर्वशी वगर मारी सभा बहु शोभती नथी’ ॥ २६ ॥ ते उपरथी गंधर्वो अघराते आवीने अंधारामां ए उर्वशीना घेटा के जेओने तेणे राजाने सोंप्या हता तेओने हरी गया ॥ २७ ॥ लइजवाता घेटाओनी चीस सांभळीने उर्वशी बोली के—‘नपुंसक छतां पोताने वीर माननारा आ नीच धर्णीए मने खराब करी ॥ २८ ॥ आना विश्वासथी हुं खराब थई अने मारां बच्चांओने चोर लई गया. आ राजा के जे दिवसनोज पुरुष छे ते रातनो स्त्रीनी पेटे त्राम पामीने सुई रह्यो छे ॥ २९ ॥ हाथी जेम गांज-

तया स पुरुषश्रेष्ठो रमयत्या यथाऽर्हतः ॥ रमे सुरविहारेषु कामं चैत्रथादिषु ॥ २४ ॥ रममाणस्तया देव्या पद्मकिंजल्कगंधया ॥ तन्मुखामोदमुषितो मुमुदेऽहर्गणान्बहून् ॥ २५ ॥ अपश्यन्नुर्वशीर्मिंद्रो गंधर्वान्समनोदयत् ॥ उर्वशीरहितं मल्लमास्थानं नातिशोभते ॥ २६ ॥ त उपेत्य महारात्रे तमसि प्रत्युपस्थिते ॥ उर्वश्या उरणौ जहृन्त्यस्तौ राजनि जायया ॥ २७ ॥ निशम्याक्रंदितं देवी पुत्रयोर्नीयमानयोः ॥ हतास्म्यहं कुनाथेन नपुंसा वीरमानिना ॥ २८ ॥ यद्विश्रंभादहं नष्टा हतापत्या च दस्युभिः ॥ यः शेते निशि संत्रस्तो यथा नारी दिवा पुमान् ॥ २९ ॥ इति वाक्प्रसायकैर्विद्धः प्रतोत्रैरिव कुंजरः ॥ निशि निस्त्रिंशमादाय विवस्त्रोऽभ्यद्रव-
डुषा ॥ ३० ॥ ते विमृज्योरणौ तत्र व्यद्योतंत स्म विद्युतः ॥ आदाय भेषावायांतं नममैक्षत सा पतिम् ॥ ३१ ॥ ऐलोऽपि शयने जायामपश्यन् विमना इव ॥ तच्चित्तो विह्वलः शोचन् वभ्रामोन्मत्तवन्महीम् ॥ ३२ ॥ स तां वीक्ष्य कुलक्षेत्रे सरस्वत्यां च तत्सखीः ॥ पंच ग्रह-
ष्टवदनाः प्राह सूक्तं पुरुरवाः ॥ ३३ ॥ अहो जाये तिष्ठ तिष्ठ घोरे न त्यक्तुमर्हसि ॥ मां त्वमद्याप्यनिर्वृत्य वचांसि कृणुवावहे ॥ ३४ ॥

डाओथी विंधाई जाय तेम उर्वशीना एप्रमाणे वचनरूप बाणोथी विंधाई गएलो पुरुरवा राजा रातनो क्रोधथी तरवार लईने नागो नागो गंधर्वोनी पछवाडे दोळ्यो ॥ ३० ॥ गंधर्वोए घेटाओने मूकी दइने बीजळीनुं अंजवाळुं कयुं तेथी पुरुरवा के जे घेटाओने लईने आवतो हतो तेने उर्वशीए नागो दीठो ॥ ३१ ॥ बोली नुटवार्थो उर्वशी जती रही. पुरुरवा शयनमां आवीने जोय त्यां उर्वशीने नहि देखवार्थी खेद पाप्यो. पछी तेमां ने तेमां चित्त रेहेतां शोक करतो राजा घेलानी पेटे पृथ्वीपर भटकवा लाग्यो ॥ ३२ ॥ एक दिवसे कुरुक्षेत्रमां सरस्वतीने किनारे हसता मोढावाळी ते उर्वशी अने तेनी पांच सखीओने जोइने पुरुरवा राजा मंत्र बोळ्यो के—‘अरे निर्दय स्त्री ! उभी रहे, उभी रहे. मने मुख आप्या वगर तारे छोडी देवो जोइतो नथी. हजी पण आपणे वातो करिये ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

હે દેવિ ! આ મારો મુંદર દેહ કે જે તારા કારણથીજ આટલે દૂર આવ્યો છે તે અહીં મરી જાય છે. તું જો કૃપા નહિ કરે તો નાહાર અને ગરંજો આ દેહને સ્વાદ જશે ॥ ૩૫ ॥ ઉર્વશી બોલી કે.—તારે મરવું નહિ. તું પુરુષ છે તેથી ધીરજ રાખ. ઇંદ્રિયોના રસ્થાં સ્વાદ ધવું નહિ. સ્ત્રિયોની મૈત્રી કોઈ ટેકાણે સ્થિર હોયજ નહિ. જેવું નાહારનું હૃદય હોય એવું સ્ત્રિયનું હૃદય હોય છે ॥ ૩૬ ॥ નિર્દય, ક્રૂર, અમહનતાવાળી અને જેઓને સા-હસજ પ્રિય હોય છે એવી સ્ત્રિયો નાહાની સરસી વાવતમાં પણ પતિ કે માઈ વિશ્વાસ કરી રહ્યો હોય તેને મારી નાખે છે ॥ ૩૭ ॥ સ્નેહ છોડી દેનારી, છીનાલ અને મનગમતી રીતે ચાલનારી સ્ત્રિયો મૂર્ખ પુરુષોને ઓટો વિશ્વાસ વેસાડીને નવા નવા પતિની ઇચ્છા કરે છે ॥ ૩૮ ॥ હે રાજા ! એક વર્ષ પછી તું એક રાત મારી માથે રહીશ અને તને કીજાં મંતાન પણ થશે ॥ ૩૯ ॥ શુક્રદેવજી કેહે છે.— એવી વાત ઉપરથી ઉર્વશીને સગર્ભો

સુદેહોઽયં પતયત્ર દેવિ દૂરં હૃતસ્ત્વયા ॥ સ્વાદંત્યેનં વૃકા મૃદ્રાસ્ત્વપ્રસાદસ્ય નાસ્પદમ્ ॥ ૩૫ ॥ ॥ ઉર્વશુવાચ ॥ ॥ મા મૃથાઃ પુરુ-
ષોઽસિ ત્વં માસ્મ ત્વાઽદ્યુર્વૃકા ઇમે ॥ ક્વાપિ સસૃયં ન વૈ સ્ત્રીણાં વૃકાણાં હૃદયં યથા ॥ ૩૬ ॥ સ્ત્રિયો હ્યકરુણાઃ ક્રૂરા દુર્મર્ષાઃ પ્રિયસાહ-
સાઃ ॥ ઘ્રંત્યાલ્યાર્થેઽપિ વિશ્રવ્યં પતિં પ્રાતરમપ્યુત ॥ ૩૭ ॥ વિધાયાલીકવિશ્રંભમઙ્ગેષુ ત્યક્તસૌહૃદાઃ ॥ નવં નવમભીક્ષ્મંત્યઃ પુશ્રલ્યઃ
સ્વૈરવૃત્તયઃ ॥ ૩૮ ॥ સંવત્સરાંતે હિ ભવાનેકરાત્રં મયેશ્વર ॥ વત્સ્યત્યપત્યાનિ ચ તે ભવિચંત્યપરાણિ ભોઃ ॥ ૩૯ ॥ અંતર્વલીમુપા-
લમ્ય દેવીં સ પ્રયયૌ પુરમ્ ॥ પુનસ્તત્ર ગતોઽદ્યતે ઉર્વશીં વીરમાતરમ્ ॥ ૪૦ ॥ ઉપલમ્ય મુદા યુક્તઃ સમુવાસ તયાનિશમ્ ॥ અથૈ-
નમુર્વશી પ્રાહ કૃપણં વિરહાલુરમ્ ॥ ૪૧ ॥ ગંધર્વાનુપધાત્રેમાંસ્તુભ્યં દાસ્યંતિ મામિતિ ॥ તસ્ય સંસ્તુવતસ્તુથા અભિસ્થાલીં દદુર્નૃપ ॥
ઉર્વશીં મન્યમાનસ્તાં સોઽબુદ્ધયત ચરન્વને ॥ ૪૨ ॥ સ્થાલીં ન્યસ્ય વને ગત્વા મહાનાધ્યાયતો નિશિ ॥ ત્રેતાયાં સંપ્રવૃત્તાયાં મનસિ
ત્રય્યવર્તત ॥ ૪૩ ॥ સ્થાલીંસ્થાનં ગતોઽશ્વત્યં શર્મીગર્ભં વિલક્ષ્ય સઃ ॥ તેન દ્વે અરણી કૃત્વા ઉર્વશીલોકકામ્યયા ॥ ૪૪ ॥

જાણીને પુરુરવા પોતાના શેહેરમાં ગયો. વર્ષ પુરું થતાં પાછો ત્યાં જઈ, ઉર્વશી કે જેને પુત્ર આવ્યા હતા તેને મઢીને તેની સાથે એક રાત રહ્યો. વઢી પોતે જતી વખતે વિરહથી આતુર થઈ ગયા અને દીન વચન બોલતા એ રાજાને ઉર્વશીનું કહ્યું કે—‘ આ ગંધર્વોની સ્તુતિ કર, તો એ લોકો મને તારા હાથમાં દેશે.’ પછી પુરુરવાએ ગંધર્વોની સ્તુતિ કરતાં તેઓએ એક અગ્નિની થાઢી પુરુરવાને આપી. એ થાઢીને ઉર્વશી માનીને વનમાં ફરતો રાજા, ‘એ ઉર્વશી નથી પણ અગ્નિની થાઢી છે’ એમ ચેતીને તે થાઢીને વનમાં રાખીને પોતે ઘેર ગયો. ઘેર જઈને પણ રાતનું નિરંતર એ થાઢીનુંજ ધ્યાન કરતા તે રાજાને ત્રેતાયુગ બેસતાં મનમાં, કર્મનો ઉપદેશ કરનારા ત્રણ વેદ પ્રકટ થયા ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ પછી પોતે જ્યાં પેહેલી થાઢી રાખી હતી ત્યાં જતાં સ્ત્રીજડીના ગર્ભમાં પીપ્પલો ઊગેલો જોઈ તે પીપ્પલામાંથી બે અરણી વનાવીને ઉર્વશીના લોકની ઇચ્છાથી અગ્નિનું મથન કરવા લાગ્યો ॥ ૪૪ ॥

कुशना कुशांबु, मूर्त्तय, वसु अने कुशनाभ नामना चार पुत्रो थया तेओमां कुशांबुनो गाधि नामे पुत्र थयो ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ए गाधि-राजानी सत्यवती नामनी कन्यानुं ऋचीक नामना ब्राह्मणे मागुं करतां ए ऋचीकने अयोग्य वर मानीने गाधि ए तेने कहुं के- 'चंद्रमा जेवा श्वेत अने एक तरफनो कान जेओनो काळो होय एवा हजार घोडा कन्याना मूल्य तर्गेके आपो. अमे के जेओ कुशीक वंशना छिये तेओनी कन्यानुं एटलुं मूल्य पण ओछुं छे' ॥ ५ ॥ ६ ॥ पछी गाधिनो अभिप्राय जाणीने ऋचीक ऋषि, वरुण देवनी पासे जई ल्याथी एवा हजार घोडा लावी आपीने ते कन्याने परण्या ॥ ७ ॥ संताननी इच्छाथी पोतानी स्त्री अने सासु ए बच्चेए प्रार्थना करतां एक चरुने ब्राह्मणना मंत्रथी अने बीजा चरुने क्षत्रियना मंत्रथी रांधीने ऋचीक ऋषि नाहावा गया ॥ ८ ॥ तेटलामां माए दीकरीना चरुने श्रेष्ठ मानी ते चरुनी मांगणी करतां तेनी दीकरी स-

ततः कुशः कुशस्यापि कुशांबुर्मृत्यो वसुः ॥ कुशनाभश्च चत्वारो गाधिरासीत्कुशांबुजः ॥ ४ ॥ तस्य सत्यवतीं कन्यामृचीकोऽया चत द्विजः ॥ वरं विसदृशं मत्वा गाधिर्भार्गवमब्रवीत् ॥ ५ ॥ एकतः श्यामकर्णानां हयानां चंद्रवर्चसाम् ॥ सहस्रं दीयता शुल्कं कन्यायाः कुशिका वयम् ॥ ६ ॥ इत्युक्तस्तन्मतं ज्ञात्वा गतः स वरुणांतिकम् ॥ आनीय दत्त्वा तानश्वापुण्येमे वराननाम् ॥ ७ ॥ स ऋषिः प्रार्थितः पत्न्या श्वश्च चापत्यकाम्यया ॥ श्रपयित्वोभयैर्मन्त्रैश्चरुं स्नातुं गतो मुनिः ॥ ८ ॥ तावत्सत्यवती मात्रा स्वचरुं याचिता सती ॥ श्रेष्ठं मत्वा तयायच्छन्मात्रे मातुरदत्स्वयम् ॥ ९ ॥ तद्विज्ञाय मुनिः प्राह पत्नीं कष्टमकार्षीः ॥ घोरो दंडधरः पुत्रो भ्राता ते ब्रह्मवित्तमः ॥ १० ॥ प्रसादितः सत्यवत्या मैवं श्रूदिति भार्गवः ॥ अथ तर्हि भवेत्पौत्रो जमदग्निस्ततोऽभवत् ॥ ११ ॥ सा-चाश्वत्सुमहापुण्या कौशिकी लोकपावनी ॥ रेणोः सुतां रेणुकां वै जमदग्निरुवाह याम् ॥ १२ ॥ तस्यां वै भार्गवऋषेः सुता वसु-मदादयः ॥ यवीयान् जज्ञ एतेषां राम इत्यभिविश्रुतः ॥ १३ ॥

सत्यवती [ऋचीकनी स्त्री] ए पोतानो चरु माने आप्यो अने मानो पोते स्वाधो ॥ ९ ॥ ए वात जाणीने ऋचीक ऋषि ए पोतानी स्त्रीने कहुं के- 'आ काम तें भुंडुं कन्युं. तने जे पुत्र आवशे ते भयंकर अने दंड आपे एवो थशे अने तारो जे भाई थशे ते ब्रह्मवेत्ता थशे' ॥ १० ॥ सत्यवती ए 'ए प्रमाणे न थवुं जोइए' एम प्रार्थना करतां ऋचीक बोल्या के 'त्यारे तारो पौत्र भयंकर अने दंड आपे एवो थशे.' ए ऋचीकना पुत्र जमदग्नि ऋषि थया ॥ ११ ॥ जमदग्निनी मा जे सत्यवती हती ते अत्यंत पवित्र अने लोकोने पवित्र करनार कौशिकी नामनी नदी थई. जमदग्नि ऋषि, रेणुनी दीकरी रेणुकाने परण्या हता तेमां जमदग्निने वसुमान् वगैरे पुत्रो थया अने सहृथी नाहाना परशुराम थया ॥ १२ ॥ १३ ॥

हैहय नामना क्षत्रियोना कुलना कालरूप ए परशुराम भगवानना अंशरूप केहेवाय छे के जेणे एकत्रीश वार आ पृथ्वीने निःक्षत्रिय करी हती ॥ १४ ॥ क्षत्रियो के जेओ दुष्ट, पृथ्वीना भाररूप, ब्राह्मणोने नहि माननार, अने रजोगुण तथा तमोगुणथी घेराएला हता तेओने परशुरामे पो-
तानो थोडो अपराध कन्या छतां पण मारी नाख्या हता ॥ १५ ॥ परीक्षित राजा पूछे छे.—अजितेंद्रिय राजाओए परशुरामनो कयो अपराध क-
च्यो हतो, के जेथी क्षत्रियोना कुलनो वारंवार नाश थयो ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हैहय कुलना क्षत्रियोनो अधिपति अने क्षत्रियोमां उत्तम
अर्जुन नामनो राजा हतो ते, भगवानना अंशावताररूप दत्तात्रेयने सेवाथी प्रसन्न करी मोटी शक्ति पाय्यो हतो ॥ १७ ॥ एना हाथ हजार हता.
शत्रुओ एने पराभव करी शकता न हता. इंद्रियोनी शक्ति, लक्ष्मी, तेज, वीर्य, यश अने बल कोइथी जोडी शकाय एवां न हतां. ए सघलुं दत्ता-

यमाहुवसुदेवांशं हैहयानां कुलांतकम् ॥ त्रिःसप्तकृत्वो य इमां चक्रे निःक्षत्रियां महीम् ॥ १४ ॥ दुष्टं क्षत्रं भुवो भारमब्रह्मण्यमनीन-
शत् ॥ रजस्तमोवृत्तमहन् फल्युन्यपि कृतेऽहसि ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किं तदहो भगवतो राजन्यैरजितात्मभिः ॥ कृतं
येन कुलं नष्टं क्षत्रियाणामभीक्ष्णशः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ हैहयानामधिपतिर्जुनः क्षत्रियर्षभः ॥ दत्तं नारायण-
स्यांशमाराध्य परिकर्मभिः ॥ १७ ॥ बाहून्द्दशशतं लेभे दुर्धर्षत्वमरातिषु ॥ अव्याहतेन्द्रियैजःश्रीस्तेजो वीर्यं यशो बलम् ॥ १८ ॥
योगेश्वरत्वमैश्वर्यं गुणा यत्राणिमादयः ॥ चचाराव्याहतगतिलोकेषु पवनो यथा ॥ १९ ॥ स्त्रीरैरावृतः क्रीडन् रेवांभसि मदोत्कटः ॥
वैजयंतीं स्रजं विभ्रद्रुरोध सरितं भुजैः ॥ २० ॥ विष्ठावितं स्वशिविं प्रतिघ्नोतः सरिजलैः ॥ नाभ्युत्तस्य तद्भीर्यं वीरमानी द-
शाननः ॥ २१ ॥ श्दीतो लीलया स्त्रीणां समक्षं कृतकिल्बिषः ॥ माहिष्मत्यां सन्निरुद्धो मुक्तो येन कर्पिर्यथा ॥ २२ ॥

त्रेयनी कृपाथी तेने मळयुं हतुं ॥ १८ ॥ योगेश्वरपणुं तथा ऐश्वर्य के जेमां अणिमा वगरे सिद्धिओ रही छे ते पण दत्तात्रेयनी कृपाथी मळयुं हतुं. कोई
ठेकाणे गति नहि रोकतां पवननी पेटे ते, लोकोमां फरतो हतो ॥ १९ ॥ एक दिवसे रेवा नदीना जलमां उत्तम स्त्रियोनी साथे विहार करतां ए
मदोन्मत्त अने वैजयंती मालाने पेहेरनार सहस्रार्जुन राजाए पोताना हजार हाथवडे नदीना वेगने रोकतां नदीनां पाछां वळेलां पाणीथी रावणनो
उतारो डुबी गयो हतो. वीरपणातुं अभिमान धरावनार रावण, ए राजाना जोरनुं सहन नहि करी शकतां तेने दुःख देवा गयो हतो पण ते
सहस्रार्जुने स्त्रीओनी समक्ष ते रावणने पकडी लई पोतानी माहिष्मती नगरीमां तेने केद कच्यो हतो अने पछी वानरानी पेटे छोडी मुक्त्यो
हतो ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

१ नाम अर्जुन हतुं पण हजार हाथ होवाथी सहस्रार्जुन केहेवातां हतो.

ए सहस्रार्जुन राजा एक दिवसे मृगया करवासारू वनमां फरतां यदृच्छाथी जमदग्निक्वपिना आश्रममांगयो हतो. त्यां तपस्वी जमदग्नि ए पोतानी कामधेनुना प्रभावथी ते राजाने तेना कारभारीओ, वाहन तथा सैन्य शीखे मेहेमानी आवी ॥ २३॥ २४॥ महावीर सहस्रार्जुन राजा पोताना करतां पण गाय लई लेवाने पोतानां माणसोने आज्ञा करतां तेओ बलात्कारथी, चीसो पाडती गायने वाछडासोती माहिष्मती नगरीमां लई गया ॥ २५॥ तेणे अभिमानथी ऋषिनी गया पछी आश्रममां आवेला परशुराम, ए राजानी दुष्टता सांभळीने प्रहार करेला सर्पनी पेठे क्रोध पाव्या ॥ २७॥ भयंकर फरशी, भाथा, डाल, अने स एकदा तु मृगयां विचरन् विपिने वने ॥ यदृच्छयाश्रमपदं जमदग्नेरुपाविशत् ॥ २३॥ तस्मै स नरदेवाय मुनिरर्हणमाहर्त्त ॥ स हैहयः ॥ २५॥ हविर्धानीमृषेर्दोषान्नान् हर्तुमचोदयत् ॥ ते च माहिष्मतीं निन्दुः सवत्सां क्रंदतीं बलात् ॥ २६॥ अथ राजानि अन्वधावत दुर्द्धर्षो मृगेंद्र इव वृथपम् ॥ २८॥ तमापतंतं भृगुवर्यमोजसा धनुर्धरं बाणपरश्वधायुधम् ॥ ऐणेयचर्मवरमर्कधामभिर्यु- तं जटाभिर्ददशे पुरीं विशन् ॥ २९॥ अचोदयद्धस्तिरथाश्वपत्तिभिर्गदासिचाण्डशिशुशक्तिभिः ॥ अक्षौहिणीः सप्तदशतिभीष- गास्ता राम एको भगवानसूदयत् ॥ ३०॥ यतो यतोऽसौ प्रहरपरश्वधो मनोऽनिलौजाः परचक्रसूदनः ॥ ततस्ततश्छिन्नभुजोरुहं- धरा निपेतुरुष्यां हतसूतवाहनाः ॥ ३१॥ दृष्ट्वा स्वसैन्यं रुधिरौघकर्मदे रणाजिरे रामकुठारसायकैः ॥ विवृक्वणचर्मध्वजचापविग्रहं निपातितं हैहय आपतदुषा ॥ ३२॥

धनुष्य लइने महातेजस्वी परशुराम, सिंह जेम हाथी पछवाडे दोडे तेम सहस्रार्जुननी पछवाडे दोड्या ॥ २८॥ परशुराम के जेणे धनुष, बाण अने फरशी धच्यां हतां, मृगचर्म धच्युं हतुं अने जेनी जटा सूर्यजेवी दीपती हती तेमने, पोताना गाममां पेसता राजाए आवता दीठा ॥ २९॥ पछी राजाए हाथी, रथ, घोडा, व्यादा, गदा, बाण, तरवार, ऋष्टि, शतम्बी अने सांग्योथी त्रास आपे एवी सत्तर अक्षौहिणी लडवानेसारू मोकली ते सचळीने परशुरामे एकलाए मारी नाखी ॥ ३०॥ मन तथा पवन सरबा वेगवाळा अने शत्रुना सैन्यने कापनारा परशुराम भगवाने ज्यां ज्यां पोतानी फरशी नाखी त्यां त्यां जेओना हाथ, सायळ अने कंठ कपाई गयां तथा सारथी अने वाहना मरी गयां एवा योद्धाओ पृथ्वी उपर पडी गया ॥ ३१॥ लोहीना गारावाळी रणभू- मिमां परशुरामना कुवाडा अने बाणथी पोतानां सैन्यनां शरीर, डाल, ध्वज अने धनुषोने कपाई गएलां तथा पडी गएलां जोई क्रोधथी सहस्रार्जुन राजा

युद्ध करवा आब्यो ॥ ३२ ॥ सहस्रार्जुन राजा एकीवखते पांचसो धनुषमां पांचसो हाथवते बाण सांघी परशुराम उपर नाखवा लाग्यो. अस्त्रधारीओमां उत्तम अने एक धनुषवाळा परशुराम, पोतानां बाणोथी एकीवखतेज ते सहस्रार्जुननां बाणोने कापवा लाग्या ॥ ३३ ॥ पछी सहस्रार्जुन के जे पोताना हाथोवते पर्वतो अने वृक्षो उपाडीने युद्धमां सामो दोडतो हतो तेना हजार हाथने सर्पनी फणोने जेम कापे तेम परशुरामे कठोर धारवाळा पोताना कुवाडाथी कापी नाख्या ॥ ३४ ॥ हाथ कापी नाख्या पछी पर्वतनां शिखरजेवा तेना माथाने पण परशुरामे कापी नाख्यु. सहस्रार्जुन मरण पामतां तेना दश हजार पुत्रो बीकथी भागी गया ॥ ३५ ॥ शत्रुओने मारनार परशुरामे बाछडासोती पोतानी गायने पाछी वाळी पोताना आश्रममां आवीने दुःख पामेली ए गायने पोताना पिताने सोंपी ॥ ३६ ॥ पोते जे काम करी आब्या ते सधलुं पोताना पिता अने भाइओनी पासे परशुरामे कही

अथार्जुनः पंचशतेषु बाहुभिर्धनुःषु बाणान्युगपत्स संदधे ॥ रामाय रामोऽस्मभृतः समग्रणीस्तान्येकधन्वेषुभिरच्छिनत्समग्र ॥ ३३ ॥ पुनः स्वहस्तैरचलान् शृङ्गेघ्रिपानुत्क्षिप्य वेगादभिधावतो युधि ॥ भुजान्कुठारेण कठोरेनेमिना चिच्छेद रामः प्रसभं त्वहेरिव ॥ ३४ ॥ कृत्तबाहोः शिरस्तस्य गिरेः शृङ्गमिवाहत् ॥ हते पितरि तत्पुत्रा अयुतं दुडुर्भयात् ॥ ३५ ॥ अभिहोत्रीमुपावर्त्य स-
वत्सां परवीरहा ॥ समुपेत्याश्रमं पित्रे परिक्लिष्टां समर्पयत् ॥ ३६ ॥ स्वकर्म तत्कृतं रामः पित्रे भ्रातृभ्य एव च ॥ वर्णयामास तच्छ्रु-
त्वा जमदग्निरभाषत ॥ ३७ ॥ राम राम महाबाहो भवान्पापमकारषीत् ॥ अवधीन्नरेदेवं यत्सर्वदेवमयं वृथा ॥ ३८ ॥ वयं हि ब्रा-
ह्मणास्तात क्षमयार्हणतां गताः ॥ यया लोकगुरुर्देवः पारमेष्ठ्यमियात्पदम् ॥ ३९ ॥ क्षमया रोचते लक्ष्मीर्ब्राह्मी सौरी यथा प्रभा ॥
क्षमिणामाशु भगवांस्तुष्यते हरिरीश्वरः ॥ ४० ॥ राज्ञो मूर्धावसिक्तस्य वधो ब्रह्मवधाद्गुरुः ॥ तीर्थसंसेवया चाहो जह्यंगाच्युतचेतनः
॥ ४१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

संभळाव्युं, ते सांभळीने जमदग्नि ए परशुरामने कहुं के-हे परशुराम ! हे परशुराम ! हे मोटा हाथवाळा ! सर्व देवमय राजाने तेम वृथा मारी ना-
ख्यो ए पाप कऱ्युं ॥ ३७ ॥ आपणे ब्राह्मणलोको क्षमाथीज पूज्यपणुं पामेला छिये के जे क्षमाथी लोकोना गुरु ब्रह्माने सर्वोत्तम पदवी मळी छे
॥ ३९ ॥ ब्रह्मतेज क्षमाथीज सूर्यनी कांतिनी पेटे शोभेछे अने क्षमा राखनाराओनेज परमेश्वर भगवान् तुरत प्रसन्न थायछे ॥ ४० ॥ राज्यभिषेक
पामेला क्षत्रियनो वध करवो ए ब्रह्महत्या करतां पण भारे छे मोटे हवे भगवानमां चित्त राखी तीर्थोतुं सेवन करी तथा यम-नियमो पाळीने ए
पापनो नाश करो ॥ ४१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो पंदरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १५ ॥

शुकदेवजी केहेंछे'—हे राजा! ए प्रमाणे पिताए शीखामण देतां तेमनी आज्ञा प्रमाणे एक वर्षमुथी तीर्थयात्रासां करीने परशुराम पाछा आश्रममां आब्या ॥ १ ॥ कोई दिवसे जमदग्निनी स्त्री रेणुका पाणी भरवानेमाटे गंगाजीमां गई हती लां अप्सराओंनी साथे चित्ररथ नामनो गंधर्वोंनो राजा कमलनी मालाओ पेहेरीने जलमां क्रीडा करतो हतो तेने जोत्रा उभी रहेतां ते जमदग्निना होमना समयने भूली गई अने चित्ररथ गंधर्वमां कोईक तेने इच्छा पण थई हती ॥ २ ॥ ३ ॥ पछी मोडुं थई गयुं जाणी मुनिना शापथी बीनेली ते रेणुका तुरत आवी मुनिनी आगळ कलश मूकीने हाथ जोडी उभी रही ॥ ४ ॥ स्त्रीए मानसिक व्यभिचार करलो जाणी कोप पामेला जमदग्निए कह्युं के—'हे दीकराओ! आ तमारी दुष्ट माने मारी नाखों.' ए जमदग्निनी आज्ञाने दीकराओए मानी नहि ॥ ५ ॥ पछी पितानी आज्ञाथी परशुराम के जे पोताना पिताना तप तथा समा-

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ पित्रोपशिक्षितो रामस्तथेति कुरुनंदन ॥ संवत्सरं तीर्थयात्रां चरित्वाश्रममाव्रजत् ॥ १ ॥ कदाचिद्रेणुका याता गंगायां पद्ममालिनम् ॥ गंधर्वराजं क्रीडंतमप्सरोभिरपश्यत् ॥ २ ॥ विलोकयंती क्रीडंतमुदकार्थं नदीं गता ॥ होमवेलं न सस्मार किंचिच्चित्ररथे स्पृहा ॥ ३ ॥ कालात्ययं तं विलोक्य मुनेः शापविशंकिता ॥ आगत्य कलशं तस्थौ पुरोधाय कृतांजलिः ॥ ४ ॥ व्यभिचारं मुनिर्ज्ञात्वा पत्न्याः प्रकृपितोऽब्रवीत् ॥ भ्रतैर्नां पुत्रकाः पापामित्युक्तास्ते न चक्रिरे ॥ ५ ॥ रामः संवोधितः पित्रा भ्रातृन् मात्रा सहवधीत् ॥ प्रभावज्ञो मुनेः सम्यक् समाधेस्तपसश्च यः ॥ ६ ॥ वरेण च्छेदयामास प्रीतः सत्यवतीसुतः ॥ वव्रे हतानां रामोऽपि जीवितं चास्मृतिं वधे ॥ ७ ॥ उत्तस्थुस्ते कुशलिनो निद्रापय इवांजसा ॥ पितुर्विदांस्तपोवीर्यं रामश्चक्रे सुहृदधम् ॥ ८ ॥ येर्जुनस्य सुता राजन् स्मरंतः स्वपितुर्वधम् ॥ रामवीर्यपराभृता लेभिरे शर्म न क्वचित् ॥ ९ ॥ ॥

धिना प्रभावने सारी रीते जाणता हता तेमणे पोतानी माने तथा भाइओंने पण मारी नाख्या ॥ ६ ॥ राजी थएला जमदग्निए वर मागवानुं कह्युं ल्यारे परशुरामे माग्युं के—'मारी मा तथा भाइओ जीवता थाय अने तेओंने में मारी नाख्यानुं स्मरण न आवे' ॥ ७ ॥ जेम सुतेलां माणसो उघ मदी जतां उठे तेम ए सधळां अनायासथी कुशल उछ्यां, परशुराम पोताना पितानी तपनी शक्तिने जाणता हता तेथी तेमणे संबंधीओंनो वध कीधो हतो ॥ ८ ॥ सहस्रार्जुन राजाना दीकराओ के जेओ पोताना पिताना वधने संभान्या करता हता अने परशुरामना पराक्रमथी पराभव पाग्या हता तेओंने कोई ठेकाणे सुख मळ्युं नहि ॥ ९ ॥ ॥

१ आ सोळमा अध्यायमां सहस्रार्जुनना दीकराओए जमदग्निने मारी नाखतां परशुरामे वारंवार क्षत्रियोने मान्यानी तथा विद्वामित्रना वंशनी कथा केहेवामां आबरो.

एक दिवस परशुराम पोताना भाईओनी साथे आश्रमसांथी वनमां गया हता लारे वखत मळतां वेर वाळवासारू तेओ आव्या ॥ १० ॥ भगवानुं ध्यान धरीने अभिहोत्रना घरमां बेठेला जमदग्निने जोई ए पापी क्षत्रियोए तेमने मारी नाव्या ॥ ११ ॥ दीन रेणुकाए घणी प्रार्थना करी तोषण बलात्कारथी जमदग्निनुं माथुं कापी लईने ए दारुण नीच क्षत्रियो ते माथाने लई गया ॥ १२ ॥ दुःख तथा शोकथी पीडाएली अने शरीरने कुटी नाखती रेणुका 'हे परशुराम ! हे परशुराम ! हे बाप ! आव' एम उंचे सादे बरकवा लागी ॥ १३ ॥ ए पीडा भरेला शब्दने दूरथी सांभळी परशुराम उतावळे आश्रममां आव्या त्यां पोताना पिताने मारी नाखेला दीटा ॥ १४ ॥ दुःख, शोक, रोष, असहनता अने पीडाना वेगथी मुंझाएला परशुरामे विलाप कच्यो के—'हे बाप ! हे साधु ! हे धर्मिष्ठ ! हायहाय अमने छोडीने तमे स्वर्गमां गया' ॥ १५ ॥ ए प्रमाणे विलाप करी पोताना

एकदाश्रमतो रामे सम्रातरि वनं गते ॥ वैरं सिसार्थयिषवो लब्धच्छिद्रा उपागमन् ॥ १० ॥ दृष्ट्वाऽयंगार आसीनमावेशितधियं मुनिम् ॥ भगवत्युत्तमश्लोके जघ्रुस्ते पापनिश्चयाः ॥ ११ ॥ याच्यमानाः कृपणया राममात्राऽतिदारुणाः ॥ प्रमह्य शिर उत्कृत्य निन्युस्ते क्षत्रबंधवः ॥ १२ ॥ रेणुका दुःखशोकात्तां निग्रंत्वात्मानमात्मना ॥ राम रामैहि तातेति विबुक्कोशोच्चकैः सती ॥ १३ ॥ तदुपश्रुत्य दूरस्थो हा रामेत्यार्त्तवत्स्वनम् ॥ त्वरयाश्रममासाद्य दृष्टशे पितरं हतम् ॥ १४ ॥ तद्दुःखरोषामर्षातिशोक्तेगविमोहितः ॥ हा तात साधो धर्मिष्ठ त्यक्त्वाऽस्मान्स्वर्गतो भवान् ॥ १५ ॥ विलयैवं पितुर्देहं निधाय भ्रातृषु स्वयम् ॥ प्रगृह्य परशुं रामः क्षत्रांताय मनो दधे ॥ १६ ॥ गत्वा माहिष्मतीं रामो ब्रह्मघ्नविहताश्रयम् ॥ तेषां सशीर्षभी राजन् मध्ये चक्रे महागिरिम् ॥ १७ ॥ तद्रेकेन नदीं घोरामब्रह्मण्यभयावहाम् ॥ हेतुं कृत्वा पितृवधं क्षत्रेऽमंगलकारिणि ॥ १८ ॥ त्रिःसप्तकृत्यः पृथिवीं कृत्वा निःक्षत्रियां प्रभुः ॥ स्यमतपंचके चक्रे शोणितोदान् हृदनाम्ब ॥ १९ ॥

पितातुं शब साचवी राखवानी भाईओने भलामण करी पोते कुवाडो लईने क्षत्रियोनो नाश करवानो निश्चय कच्यो ॥ १६ ॥ माहिष्मती नगरी के जेमां क्षत्रियोने ब्रह्महत्या लागवाथी लक्ष्मी नाश पामी हती तेमां जईने परशुरामे गाम वच्चे सहस्राजुनना दीकराओनां माथांओनो मोटो पर्वत खडक्यो अने तेओना लोहीनी एक भयंकर नदी चलावी के जे नदी ब्राह्मणोने नहि माननारा लोकोने त्रासदायी थई पडी, वापनो वध करवानुं कारण लईने, सघळा क्षत्रियो के जेओ अन्यायथी वर्तवा लाग्या हता तेओने पण मारवा मांड्या ॥ १७ ॥ १८ ॥ पोतानी माए एकवीश वार छाती कुटी हती तेथी परशुरामे एकवीश वार पृथ्वीने निःक्षत्रिय करीने कुरुक्षेत्रमां लोहीना नव घो वनाव्या ॥ १९ ॥

पछी यज्ञना स्थलमा पोताना बापतुं माथुं लई आवी तेना घडसाथे सांधी तेने जीवता कन्या अने यज्ञो करीने सर्व देवमय परमात्मा के जे पोतानुं ज स्वरूप छे तेनुं पूजन कन्युं ॥ २० ॥ होताने पूर्व दिशा, ब्रह्माने दक्षिण दिशा, अध्वर्युने पश्चिम दिशा, उद्राताने उत्तर दिशा, बीजा ब्राह्मणोने खुणाओ, कदयपने वचलो भाग, उपदद्याने आर्यावर्त्त अने बाकी जे पृथ्वीनो भाग रह्यो ते सभासदोने आपी द्वीधो ॥ २१ ॥ २॥ पछी ब्रह्मानी नदी सरस्वतीमां अत्रभृथ स्नान करी सर्व पापथी मुक्त थतां वादळांथी मुक्त थएला मूर्यनी पेटे शोभवा लाग्या ॥ २३ ॥ परशुरामना पिता जमदग्नि ऋषि, सघळां स्मरण सहित पोताना देहने पामी सप्तर्षिओमां सातमा ऋषि थया ॥ २४ ॥ कमल सरखां नेत्रवाळा भगवान् परशुराम पण आवता मन्वन्तरमां सप्तर्षिनी पदवी पामशे ॥ २५ ॥ ए परशुराम हजी सुधी, शांत बुद्धि राखी अने क्षत्रियोने मारवानो आग्रह छोडी दई महेंद्राचलमां रखा छे के जेना च-

पितुः कायेन संधाय शिर आदाय बर्हिषि ॥ सर्वदेवमयं देवमालामनयजन्मखैः ॥ २० ॥ ददौ प्रार्चीं दिशं होत्रे ब्रह्मणे दक्षिणां दिशम् ॥ अध्वर्यवे प्रतीचीं वै उद्रात्रे उत्तरां दिशम् ॥ २१ ॥ अन्येभ्योज्वांतरदिशः कश्यपाय च मध्यमाम् ॥ आर्यावर्त्तमुपद्रेष्टे सदस्येभ्यस्ततः परम् ॥ २२ ॥ ततश्चावभृथह्नानविधृताशेषकल्विषः ॥ सरस्वत्यां ब्रह्मनद्यां रेजे व्यत्र इवांशुमान् ॥ २३ ॥ स्वदेहं जमदग्निस्तु लब्ध्वा संज्ञानलक्षणम् ॥ ऋषीणां मंडले सोऽभूत् सप्तमो रामभूजितः ॥ २४ ॥ जामदग्न्योऽपि भगवान् रामः कमललोचनः ॥ आगामिन्यंतरे राजन् वर्तयिष्यति वै बृहत् ॥ २५ ॥ आस्तेज्यापि महेंद्राद्रौ न्यस्तदंडः प्रशांतधीः ॥ उपगीयमानचरितः सिद्धगंधर्वचारणैः ॥ २६ ॥ एवं भृशुष विश्वात्मा भगवान्हरिरीश्वरः ॥ अवतीर्य परं भारं भुवोऽहन्बृहशो नृपान् ॥ २७ ॥ गाधेरभृन्महोतेजाः समिद्ध इव पावकः ॥ तपसा क्षात्रमुत्सृज्य यो लेभे ब्रह्मवर्चसम् ॥ २८ ॥ विश्वामित्रस्य चैवासन् पुत्रा एकशतं नृप ॥ मध्यमस्तु मधुच्छेदा मधुच्छेदस एव ते ॥ २९ ॥ पुत्रं क्रुत्वा शुनःशेपं देवरातं च भार्गवम् ॥ आजीगर्तं सुतानाह ज्येष्ठ एव प्रकल्यताम् ॥ ३० ॥ यो वै हरिश्चंद्रमखे विक्रीतः पुरुषः पथुः ॥ स्तुत्वा देवान्प्रजेशादीन् मुमुचे पाशबंधनात् ॥ ३१ ॥

रित्रने सिद्ध, गंधर्व अने चारणो गाया करेछे ॥ २६ ॥ ए प्रमाणे जगतना आत्मा परमेश्वर विष्णुए भृगुकुलमां अवतार धरी पृथ्वीना भाररूप घणा राजाओने मान्या हता ॥ २७ ॥ गाधि राजाना पुत्र विश्वामित्र थया के जेनुं प्रदीप्त थएला अग्नि जेवुं मोटुं तेज हतुं. ए विश्वामित्रे तप करीने क्षत्रियपणुं छोडी देतां ब्रह्मतेज मेळव्युं हतुं ॥ २८ ॥ हे राजा ! विश्वामित्रना सो पुत्र हता तेओमां मधुच्छेदा नामनो पुत्र वचलो होवाथी सघळा मधुच्छेदाज केहेवाता हता ॥ २९ ॥ भृगुवंशना अजीगर्त्त दिकरो 'शुनःशेफ' के जे हरिश्चंद्र राजाना यज्ञमां पुरुषपशुरूपे वेचायो हतो अने प्रजापति वगैरे देवताओनी स्तुति करी यज्ञमां बलिदानरूपे वध थवाथी छूट्यो हतो तथा एवी रीते देवताए वचाववाथी गाधिना वंशजोमां जेनुं नाम देवरात

केहेवायुं हतुं' तेने पोतानो पुत्र ठरावी विश्वामित्रे पोताना सगा दीकराओने कहुं के—'तमे आ शुनःशेफने मोटो ठरावो' ॥३०॥३१॥३२॥ मधुच्छंदाथी मोटा जे विश्वामित्रना पुत्रो हता तेओए ते वातने अयोग्य मानी स्वीकार नहि करतां विश्वामित्रे क्रोध करीने तेओने शाप दीधो के—'हे दुर्जनो ! तमे म्लेच्छ थई जाओ' ॥३३॥ पछी मधुच्छंदा अने तेथी नाहना पचाश पुत्रोए विश्वामित्रने कहुं के—'आप जे आज्ञा करोछो ते प्रमाणे अमे चाल-शुं' ॥ ३४ ॥ एम कहिने ते सघळाओए पेहेलो शुनःशेफ के जे वेदना केटलाएक मंत्रोनो द्रष्टा छे तेने मोटो ठरावीने कहुं के 'अमे ताराथी ना-हाना छिये.' आथी प्रसन्न धईने विश्वामित्रे दीकराओने कहुं के—'तमे पुत्रवान् थशो; केम के तमें मारूं मान राखी मने पुत्रवान् कन्यो छे ॥ ३५ ॥ हे पुत्रो ! आ देवरात [शुनःशेफ] ने हवेथी तमारा जेवो कुशिकवंशनो ज समजवो; केम के ए मारो पुत्र थयो. तमे सघळा एने अनुसरजो.' अष्ट-

यो रातो देवयजने देवैर्गाधिषु तापसः ॥ देवरात इति स्यातः शुनःशेफः स भार्गवः ॥ ३२ ॥ ये मधुच्छंदसो ज्येष्ठाः कुशलं मेनिरे न तत ॥ अशपत्तान्मुनिः क्रुद्धो म्लेच्छा भवत दुर्जनाः ॥ ३३ ॥ स होवाच मधुच्छंदाः सार्द्धं पंचाशता ततः ॥ यन्नो भवान्संजा-नीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयम् ॥ ३४ ॥ ज्येष्ठं मंत्रदृशं चक्रुस्त्वामन्वंचो वयं स्म हि ॥ विश्वामित्रः सुतानाह वीरवंतो भविष्यथ ॥ ये मानं मेऽनुयुक्तं वीरवंतमकर्त माम् ॥ ३५ ॥ एष वः कुशिका वीरो देवरातस्तमन्वित ॥ अन्ये चाष्टकहारीतजयक्रमुमदादयः ॥ ३६ ॥ एवं कौशिकगोत्रं तु विश्वामित्रैः पृथग्विधम् ॥ प्रवरांतरमापन्नं तद्धि चैवं प्रकल्पितम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ यः पुरुवसः पुत्र आयुस्तस्याभवत्सुताः ॥ नहुषः क्षत्रवृद्धश्च रजी रंभश्च वीर्यवान् ॥ १ ॥ अनेना इति राजेंद्र शृणु क्षत्रवृधोऽन्वयम् ॥ क्षत्रवृद्धसुतस्यासन् सुहोत्रस्यात्मजास्त्रयः ॥ २ ॥ काश्यः कुशो गृत्समद इति गृत्समदादभूत् ॥ शुनकः शौनको यस्य बह्वचप्रवरो मुनिः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

क, हारीत, जय अने क्रतुमान् वगैरे बीजा पण केटलाएक विश्वामित्रना पुत्रो थया हता ॥ ३६ ॥ आ प्रमाणे विश्वामित्रना पुत्रो घणा थवार्यी कौशिक गोत्र अनेक प्रकानुं थयुं छे अने तेमां देवरात मोटो ठन्यो तेथी ए भृगुकुलनो छतां कौशिक गोत्रनो प्रवर गणाय छे ॥ ३७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो सोळमो अध्याय संपूर्ण ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी कहेछे^१—पुरुवरानो मोटो पुत्र जे आयु हतो तेना नहुष, क्षत्रवृद्ध, वीर्यवान् रजि, रंभ अने अनेना एवे नामे पांच पुत्रो थया तेओमां क्षत्रवृद्धनो वंश सांभळो. क्षत्रवृद्धना पुत्र सुहोत्रना कादय, कुश अने गृत्समद एवा नामना त्रण पुत्रो थया तेओमां गृत्समदनो शुनक अने तेनो शौनक नामनो पुत्र थयो. ए शौनक ऋग्वेदीओमां मोटो मुनि केहेवायछे ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

१ आ सत्तरमा अध्यायमां पुरुवराना मोटा पुत्र आयुना पांच दीकराओमां क्षत्रवृद्ध वगैरे चारना वंश केहेवामां आवशे.

काश्यनो काशि, तेनो राष्ट्र, तेना दीर्घतमा अने तेनो धन्वंतरि नामे पुत्र थयो. ए धन्वंतरि भगवानना अंशरूप, स्मरणमात्रथी रोगने मटाड-
नार, यज्ञमां भाग लेनार अने आयुर्वेद [वैद्यशास्त्र] नो प्रवर्त्तवानार केहेवायछे. धन्वंतरिनो केतुमान, तेनो भीमरथ, तेनो दिवोदास अने तेनो
द्युमान नामे पुत्र थयो. हे राजा ! ए द्युमान् प्रतर्दन, शत्रुजित, कृतध्वज अने कुवल्याश्च एवां नामोथी पण ओलखाय छे. ते द्युमानना अलर्क वगेरे पुत्रो
थया ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ साठ हजार अने साठसो वर्षसुथी अलर्क शियाय बीजा कोइए पण जुवान् रहीने पुत्री भोगवी नथी ॥ ७ ॥ अलर्कनो संतति,
तेनो सुनीथ, तेनो सुकेतन, तेनो धर्मकेतु, तेनो धृष्टकेतु, तेनो सुकुमार, तेनो वीतिहोत्र, तेनो गर्भ अने तेनो भार्गभूमि नामे पुत्र
थयो ॥ ८ ॥ ९ ॥ ए काशिराजाना वंशजो पोताना परदादा क्षत्रवृद्धना वंशने मळ्या छे. आयुना दीकरा रंभनो रभस, तेनो गभीर, अने तेनो अक्रिय

काश्यस्य काशिस्तस्युत्रो राष्ट्रो दीर्घतमः पिता ॥ धन्वंतरिर्द्वैतम आयुर्वेदप्रवर्तकः ॥ ४ ॥ यज्ञमुवासुदेवांशः स्मृतमात्रा-
तिनाशनः ॥ तत्पुत्रः केतुमानस्य जज्ञे भीमरथस्ततः ॥ ५ ॥ दिवोदासो द्युमांस्तस्मात् प्रतर्दन इति स्मृतः ॥ स एव शत्रु-
जिह्वस्त कृतध्वज इतीरितः ॥ तथा कुवल्याश्चेति प्रोक्तोऽलर्कादयस्ततः ॥ ६ ॥ षष्ठिवर्षसहस्राणि षष्ठिवर्षशतानि च ॥ नालर्का-
दपरो राजन्मेदिनीं बुभुजे युवा ॥ ७ ॥ अलर्कात्संततिस्तस्मात् सुनीथोऽय सुकेतनः ॥ धर्मकेतुः सुतस्तस्मात् सत्यकेतुरजायत ॥ ८ ॥
धृष्टकेतुः सुतस्तस्मात् सुकुमारः क्षितीश्वरः ॥ वीतिहोत्रस्य भर्गोतो भार्गभूमिरश्वत्थपः ॥ ९ ॥ इतीमे काश्यो भूपाः क्षत्रवृद्धान्वया-
यिनः ॥ रंभस्य रभसः पुत्रो भगीरश्चाक्रियस्ततः ॥ १० ॥ तस्य क्षेत्रे ब्रह्म जज्ञे शृणु वंशमनेनसः ॥ शुद्धस्ततः शुचिस्तस्मात्त्रिककु-
र्द्धर्मसारथिः ॥ ११ ॥ ततः शांतरयो जज्ञे कृतकृत्यः स आत्मवान् ॥ रजः पंचशतान्यासत् पुत्राणामभितौजसाम् ॥ १२ ॥ देवैर-
भ्यर्थितो दैत्यान्हर्त्वेद्रायाददादिवम् ॥ इंद्रस्तस्मै पुनर्दत्त्वा गृहीत्वा चरणौ रजेः ॥ १३ ॥ आत्मानमर्पयामास प्रह्लादाद्यारिशंकितः ॥
पितर्युपरते पुत्रा याचमानाय नो ददुः ॥ १४ ॥

नामे पुत्र थयो ॥ १० ॥ ए अक्रियना क्षेत्रमां ब्राह्मणो उत्पन्न थया हता. आयुना दीकरा अनेनानो वंश सांभळो. अनेनानो शुद्ध, तेनो शुचि, तेनो त्रि-
ककुद्, तेनो धर्मसारथी, अने तेनो शांतरय नामे पुत्र थयो. तेणे पोते आत्मज्ञानथी कृतार्थ होवानेलीधे पुत्रो उत्पन्न कया न हता. आयुना दीकरा
रजिना महाबलवान् पंचसो पुत्र हता ॥ ११ ॥ १२ ॥ रजि ए देवताओनी प्रार्थना उपरथी दैत्योने मारी स्वर्गनुं राज्य इंद्रने आप्तां पाछुं इंद्रे
प्रह्लाद वगेरे शत्रुओनी बीकथी रजिना पगमां पढीने ते राज्य रजिने आयुं हनुं अने पोतानुं शरीर पण रजिनेज सोप्युं हनुं. रजि मरण
पाम्या पछी पाछुं इंद्रे पोतानुं राज्य मागतां रजिना दीकराओए आयुं नहि अने यज्ञोना भागने पण तेओज लेवा लाग्या. पछी बृहस्पति पासे

अभिचारविधानथी अक्षिमां होम करावी तेद्वारा रजिना पुत्रोने धर्मभ्रष्ट करी इंद्र तेओने मारी नाखतां कोई पण बाकी रह्यो नहि. आयुना दीकरा क्षत्रवृद्धना पौत्र कुशनो प्रति, तेनो संजय, तेनो जय, तेनो कृत, तेनो हर्यवन, तेनो सहदेव, तेनो हीन, तेनो जयसेन, तेनो संकृति, तेनो जय अने तेनो महारथी क्षत्रधर्मा नामे पुत्र थयो. आ क्षत्रवृद्धना वंशना राजाओ कब्हा. हवे आयुना दीकरा नहुषनो वंश संभळो ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो सत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - नहुषना यति, ययाति, संयाति, आयति, वियति अने कृति एवा नामना छ पुत्रो, प्राणियोनी जेवी छ इंद्रियो होयछे तेवा हता ॥ १ ॥ एओमां मोटो यति राज्य-ना परिणामने अनर्थरूप जाणतो हतो तेथी तेणे, बापें आपेला राज्यनी इच्छा करी नहि; केम के राज्यमां लागी गयेला पुरुषने पोताना स्वरूपनो

त्रिविष्टपं महेंद्राय यज्ञभागान्समाददुः ॥ गुरुणा हूयमानेऽग्नौ बलभित्तनयान् रजेः ॥ १५ ॥ अवधीर्दंशितान्मार्गान्न कश्चिद्वशे-
षितः ॥ कुशात्प्रतिः क्षात्रवृद्धात् संजयस्तत्सुतो जयः ॥ १६ ॥ ततः कृतः कृतस्यापि जज्ञे हर्यवनो नृपः ॥ सहदेवस्ततो हीनो ज-
यसेनस्तु तत्सुतः ॥ १७ ॥ संकृतिस्तस्य च जयः क्षत्रधर्मा महारथः ॥ क्षत्रवृद्धान्वया भूपाः शृणु वंशं च नाहुषात् ॥ १८ ॥ इति
श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे चंद्रवंशानुवर्णने सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ यतिर्ययातिः संयातिरा-
यतिर्वियतिः कृतिः ॥ षडिमे नहुषस्यासन्निद्रियाणीव देहिनाम् ॥ १ ॥ राज्यं नैच्छद्यतिः पित्रा दत्तं तत्परिणामवित् ॥ यत्र प्रविष्टः
पुरुष आत्मानं नावबुध्यते ॥ २ ॥ पितरि भ्रंशिते स्थानादिद्राण्या धर्षणाद्विजैः ॥ प्रापितेऽजगरत्वं वै ययातिरभवद्वृषः ॥ ३ ॥
चतसृष्वदिशदिक्षु भ्रातृन् भ्राता यवीयसः ॥ कृतदारो जुगोपोर्वी काव्यस्य वृषपर्वणः ॥ ४ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मर्षिर्भग-
वान्काव्यः क्षत्रबंधुश्च नाहुषः ॥ राजन्यविप्रयोः कस्माद्विवाहः प्रतिलोमकः ॥ ५ ॥ ॥ ॥

बोध थतो नथी ॥ २ ॥ नहुषराजा के जे अमुक कालसुधी इंद्रनी पदवी उपर आव्यो हतो तेने, इंद्राणीनो अपराध करवानेलीधे अगस्त्यादिक
ब्राह्मणोए स्थानभ्रष्ट करी अजगरपणुं पमाडतां पछी तेनो बीजो दीकरो ययातिराजा राजा थयो ॥ ३ ॥ ए ययाति के जेणे शुक्राचार्यनी अने वृष-
पर्वा दैत्यनी दीकरीओने पोतानी स्त्रियो करी हती ते, पोताना नाहाना चार भाइओने चार दिशाओमां अधिकार आपी पृथ्वीनुं रक्षण करतो हतो
॥ ४ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे. - शुक्राचार्य ब्रह्मर्षि हता अने ययाति क्षत्रिय जातनो हतो तो ए राजा ब्राह्मणनी दीकरीने परण्यो एवो उलटो
विवाह शाथी थयो ? ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

१ आ अठारमा अध्यायमां नहुषनो दीकरो ययाति के जेना पांच पुत्रोमां सहुथी नाहानाए जरा अवस्था लीधी हती, तेनी कथा केहेवामां आवशे.

शुकदेवजी केहेछे.— एक दिवसे दैत्योना राजा वृषपर्वांनी जुवान दीकरी शर्मिष्ठा पोतानी हजार सखीओ अने गोर [शुक्राचार्य] नी दीकरी देवयानीनी साथे शेहेरना बगीचांमां फरती हती. ए बगीचांमां फूलवाळां वृक्षो घणां हतां अने तळावोना किनाराओमां भ्रमरो सुंदर गायननी धुम मचावी रह्या हता ॥ ६ ॥ ७ ॥ कमलसरखां नेत्रवाळी ए सघळी कन्याओ जलाशयनी पासे आवी पोतानां वस्त्रोने किनारे मूकी जलमां विहार करवा लागी अने परस्परना उपर पाणी छांटती हती ॥ ८ ॥ ते समयमां पोठियापर वेशी पार्वतीनी साथे महादेव जता हता तेमने जोई लजाइने सघळी कन्याओए तळावमांथी नीकळी वस्त्र पेहेन्यां ॥ ९ ॥ शर्मिष्ठाए अजाणतां देवयानीतुं वस्त्र पेहेरी लीधुं. ए वस्त्रने पोतातुं जाणी देवयानी क्रोधथी बोली के— ‘अहो ! आ दासीतुं अयोग्य काम जुवो के कुतरी जेम यज्ञना हवियने खाई जाय तेम आ, अमार पेहेरवानुं वस्त्र पेहेरी बेठी ॥ १० ॥ ११ ॥ ब्राह्मणो

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एकदा दानवेंद्रस्य शर्मिष्ठा नाम कन्यका ॥ सखीसहस्रसंयुक्ता गुरुपुत्र्या च भामिनी॥६॥ देवयान्या पुरो-
द्याने पुष्पितद्रुमसंकुले ॥ व्यचरत्कल्मीतालिनलिनीपुल्लिनेऽबला ॥ ७ ॥ ता जलाशयमासाद्य कन्याः कमललोचनाः ॥ तीरे
न्यस्य दुक्कलानि विजहुः सिंचतीर्मिथः ॥ ८ ॥ वीक्ष्य व्रजतं गिरिशं सहदेव्या वृषस्थितम् ॥ सरसोत्तीर्य वासांसि पर्यधुव्रीडिताः
स्त्रियः ॥ ९ ॥ शर्मिष्ठाज्जानती वासो गुरुपुत्र्याः समव्ययत् ॥ स्वीयं मत्वा प्रकुपिता देवयानीदमव्रवीत् ॥ १० ॥ अहो निरीक्ष्यता-
मस्या दास्याः कर्म ह्यसांप्रतम् ॥ अस्मद्धार्यं धृतवती शुनीव हविरध्वरे ॥ ११ ॥ यैरिदं तपसा सृष्टं मुखं पुंसः परस्य ये ॥ धार्यते
यैरिह ज्योतिः शिवः पंथाश्च दर्शितः ॥ १२ ॥ यान्वदंल्युपतिष्ठते लोकनाथाः सुरेश्वराः ॥ भगवानपि विश्वात्मा पावनः श्रीनि-
केतनः ॥ १३ ॥ वयं तत्रापि भृगवः शिष्योऽस्या नः पिताऽसुरः ॥ अस्मद्धार्यं धृतवती शूद्रो वेदमिवासती ॥ १४ ॥ एवं श-
पंती शर्मिष्ठा गुरुपुत्रीमभाषत ॥ रुषा श्वसंत्युंगीव धर्षिता दष्टदच्छदा ॥ १५ ॥ आत्मवृत्तमविज्ञाय कथसे बहु भिक्षुकिं ॥ किं
न प्रतीक्षसेऽस्माकं गृहान्बलिभुजो यथा ॥ १६ ॥

के जेओए तपथी आ जगतने स्रज्युं छे, जेओ परमपुरुष भगवानना मुखरूप छे, जेओ परमात्माने जाणेछे, जेओ महामुखकारी वेदमार्ग लोकोने देखाड्यो छे अने जेओने लोकपाल देवताओ तथा लक्ष्मीना निवासरूप परम पवित्र विश्वात्मा भगवान पण नमेछे तेओमां पण अमे भृगुना कुलनां छिये अने आ शर्मिष्ठानो बाप वृषपर्वा अमारो शिष्य छे ते छातां, शूद्र जेम वेदनुं धारण करे तेम आ दुष्ट शर्मिष्ठाए अमार पेहेरवानां वस्त्रनुं धारण कन्युं ॥ १२ ॥ १३ ॥ एप्रमाणे गाळयो देती देवयानीने दबावेली नागणनी पेठे क्रोधथी श्वास लेती शर्मिष्ठाए पोताना होठ डसीने कहुं के— ‘अरे भीखा-
रण ! पोतानी स्थिति जाण्यविना तुं बहुज बकवाद करेछे पण कुतरांनी पेठे तारूं कुटुंब आमारा घरना टुकडानी लालच शुं नथी राखतुं’ ॥ १५ ॥ १६ ॥

शर्मिष्ठाए एवी रीतनां घणां कठोर वचनोथी शुक्राचार्यनी दीकरी देवयानीनो तिरस्कार करी क्रोधथी लुगडुं उचकावी लइने तेने कुवामां नाखी दीधी ॥ १७ ॥ शर्मिष्ठा पोताने घेर गया पछी मृगया करतां यहच्छाथी त्यां आवी नीकलेलो ययाति राजा पाणी लेवानेवास्ते कुवा उपर गयो त्यां तेणे तेने कुवामां पडेली दीठी ॥ १८ ॥ देवयानी के जे नम्र हती तेने पोतानुं उत्तरीय वल्गु आपी तेना हाथने पोताना हाथथी झाली राजाए द-याथी तेने बहार कहाडी ॥ १९ ॥ शुक्रनी पुत्री देवयानीए प्रेमभरेली वाणीथी ते राजाने कहुं के 'हे शत्रुओने जीतनार राजा ! तमे मारो हाथ झाली चूका ॥ २० ॥ हवे हुं जेनुं पाणिग्रहण थइ चुकुं तेनो बीजो पति नहि थवो जोइए. हे वीर ! आ आपणो संबंध कोई मनुष्ये नहि पण परमेश्वरे करेलो छे ॥ २१ ॥ केम के हुं कुवामां पडी हती त्यां तमारुं दर्शन थयुं. हे महाभुज ! बृहस्पतिनो पुत्र कच के जेने में प्रथम शाप दीधो हतो तेना शापथी कोई

एवंविधैः सुपरुषैः क्षिप्वाचार्यसुतां सतीम् ॥ शर्मिष्ठा प्राक्षिपत्कूपे वास आदाय मन्युना ॥ १७ ॥ तस्यां गतायां स्वगृहं ययाति-भृगयां चरन् ॥ प्राप्तो यहच्छया कूपे जलार्थी तां ददर्श ह ॥ १८ ॥ दत्त्वा स्वमुत्तरं वासस्तस्यै राजा विवाससे ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिमुज्जहार दयापरः ॥ १९ ॥ तं वीरमाहौशनसी प्रेमनिर्भरया गिरा ॥ राजंस्त्वया गृहीतो मे पाणिः परपुरंजय ॥ २० ॥ हस्त-ग्राहोऽपरो मा भृद्गृहीतायास्त्वया हि मे ॥ एष ईशकृतो वीर संबंधो नौ न पौरुषः ॥ २१ ॥ यदिदं कूपलम्बाया भवतो दर्शनं मम ॥ न ब्राह्मणो मे भविता हस्तग्राहो महाभुज ॥ कचस्य चार्हस्पत्यस्य शापाद्यमशपं पुरा ॥ २२ ॥ ययातिरनभिप्रेनं देवोपहतमाल-नः ॥ मनस्तु तद्गतं बुत्वा प्रतिजग्राह तद्रचः ॥ २३ ॥ गते राजनि सा वीरे तत्र स्म रुदती पितुः ॥ न्यवेदयत्ततः सर्वमुक्तं शर्मि-ष्ठया कृतम् ॥ २४ ॥ दुर्मना भगवान्काव्यः पौरोहित्यं विगर्हयन् ॥ सुवन्द्यं च कापोतीं दुहित्वा स ययौ पुरात ॥ २५ ॥

ब्राह्मण मारो पति थनार नथी ॥ २२ ॥ ब्राह्मणनी दीकरीने क्षत्रिय परणे ए वात अशास्त्रीय होवाथी जोके पोताने गमती न हती तोपण ते संबंध ईश्वरे प्राप्त क-यो जाणी अने पोताना मनने तेमां सकाम थएलुं जाणी 'मारुं मन अधर्ममां जायज नहि' एवा निश्चयथी ते देवयानीनुं केहेनुं ययाति राजाए स्वीका-युं ॥ २३ ॥ स्वीकारिने ययाति राजा गया पछी देवयानीए रोंतां रोंतां पोताना बापने घेर जइने शर्मिष्ठाए जे कांई कहुं हतुं अने जे कांई क-युं हतुं ते सघळुं पिताने कही संभळाव्युं ॥ २४ ॥ कचवाइने गोरपणाने धिक्कारता अने ऊंछे^१ वृत्तिने वखाणता शुक्राचार्य वृषपर्वानुं गाम मूकीने बहार नीकळ्या ॥ २५ ॥

१ बृहस्पतिनो दीकरो कच शुक्राचार्य पासे मृतसंजीवनी विद्या शीखतो हतो त्यारे तेना उपर देवयानी आसक्त थतां तेंगं गुरुनी पुत्री जाणीने ना पाडी हती, तेथी 'तारी विद्या निष्फल थजो' एवो देवयानीए कचने शाप देतां कचे सामो शाप दीधो हतो के- 'कोई ब्राह्मण तारो पति थशो नहि.' २ पा-लामांथी ढोळाइ गएला दाणा वीणीने तेओथी गुजरान चलावबुं ते.

शुक्राचार्यनी शत्रुओंना पक्षमां जवानी इच्छा छे एम जाणी वृषपर्वा दैत्य तेमने प्रसन्न करवा आव्यो अने मार्गमां पोतानुं माथुं तेमना चरणमां मुक्त्युं ॥ २६ ॥ अरघा क्षणसुधी जेनो क्रोध रह्यो एवा शुक्राचार्ये वृषपर्वाते कह्युं के-‘तुं आ देवयानीतुं मनगमतुं करी आप, केम के हुं अहीं एनो त्याग करी शकीश नहि’ ॥ २७ ॥ वृषपर्वाए कतुल करतां देवयानीए पोतानो अभिप्राय कह्यो के-‘मारा पिताए कन्यादान करवाथी हुं ज्यां जइश त्यां सखीओ सहित शर्मिष्ठा मारी पछवाडे दासी थइने आवे’ ॥ २८ ॥ पोताना संबंधीओने कष्ट छे अने शुक्राचार्य पोतानी देव-निवृत्ति थाय एम जोइने शर्मिष्ठा पोतानी हजार सखीओनी साथे दासीनी पेठे देवयानीनी सेवा करवा लागी ॥ २९ ॥ शुक्राचार्ये पोतानी देव-यानी ययाति राजाने आपी अने तेनी साथे शर्मिष्ठाने दासी तरीके आपीने ययातिने भलामण करी के-‘हे राजा ! शर्मिष्ठाने कदी पण तमारे श-

वृषपर्वा तमाज्ञाय प्रत्यनीकविवक्षितम् ॥ गुरुं प्रसादयन्मूर्ध्ना पादयोः पतितः पथि ॥ २६ ॥ क्षणार्धमन्युर्भगवान् शिष्यं व्याचष्ट भा-
र्गवः ॥ कामोऽस्याः क्रियतां राजन्नैनां त्यक्तुमिहोत्सहे ॥ २७ ॥ तथैत्यवस्थिते ग्राह देवयानी मनोगतम् ॥ पित्रा दत्ता यतो यास्ये
साजुगा यातु मामनु ॥ २८ ॥ स्वानां तत्संकटं वीक्ष्य तदर्थस्य च गौरवम् ॥ देवयानीं पर्यवरत्नीसहस्रेण दासवत् ॥ २९ ॥ नाहु-
षाय सुतां दत्त्वा सह शर्मिष्ठयोश्चाना ॥ तमाह राजन् शर्मिष्ठामाधास्तत्ये न कर्हिचित् ॥ ३० ॥ विलोक्यौशनसीं राजन् शर्मिष्ठा स-
प्रजां क्वचित् ॥ तमेव वब्रे रहसि सख्याः पतिमृतौ सती ॥ ३१ ॥ राजपुत्र्यार्थितोपत्ये धर्मं चावेक्ष्य धर्मवित् ॥ स्मरन् शुक्रवचः
काले दिष्टमेवाभ्यपद्यत ॥ ३२ ॥ यदुं च तुर्वसु चैव देवयानी व्यजायत ॥ दुह्युं चातुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ ३३ ॥
गर्भसंभवमासुर्या भर्तुर्विज्ञाय भामिनी ॥ देवयानी पितुर्गेहं ययौ क्रोधविभूच्छिता ॥ ३४ ॥ प्रियात्मनुगतः कामी वचोभिरुपमंत्रयन्ना
न प्रसादयितुं शेके पादसंवाहनादिभिः ॥ ३५ ॥

यनमां लेवी नहि’ ॥ ३० ॥ पछी कोई दिवसे देवयानीने छोकरां थएलां जोई शर्मिष्ठाए पोताना ऋतुना समयमां एज पोतानी सखीना पति ययाति राजानी प्रार्थना करी ॥ ३१ ॥ राजकुमारीए ऋतुकालमां संताननेवास्ते प्रार्थना करतां ययाति राजाने जोके शुक्राचार्यनुं वचन संभरतुं हतुं तोपण ‘एवा समयमां स्त्रीनी इच्छा परिपूर्ण करथी ए धर्म छे’ एम विचारी ययाति राजाए देवगतिथी तेनो संग कन्यो ॥ ३२ ॥ देवयानीने यदु अने तुर्वसु नामना बे पुत्र आव्या हता अने वृषपर्वानी दीकरी शर्मिष्ठाने दुह्यु, अनु अने पूरू एवा नामना त्रण पुत्र आव्या ॥ ३३ ॥ वृषपर्वानी दीकरीने पोताना पतिथी गर्भ रह्यो जाणी क्रोधथी व्याप्त थएली अने अभिमानवाली देवयानी पोताना बापने घेर गई ॥ ३४ ॥ ययाति राजा तेनी पछवाडे गयो, घणा घणा कालावाला कन्या अने पग चांपवा वगेरे कन्युं तोपण देवयानीने प्रसन्न करी शक्यो नहि ॥ ३५ ॥

शुक्राचार्ये कोपथी ययातिने शाप दीधो के 'हे कामी ! हे जुठा साणस ! हे मंदबुद्धिवाळा ! मनुष्योने विरूप करी देनारी जरा [घडपण] तारा शरीरमां प्रवेश करो' ॥ ३६ ॥ ययाति बोल्यो के.—हे महाराज ! तमारी दीकरीमां सुख भोगवतां हजी हुं तस थयो नथी माटे पोतानी जुवानी आपवानुं जे कबुल करे तेने माराथी आ जरा आपी शकाय अने तेनी अवस्था लई शकाय एम करी आपो ॥ ३७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—शुक्राचार्य तरफथी पोताना माग्याप्रमाणे वचन मळतां ययातिए पोताना मोटा पुत्र यदुने कहुं के—'हे बाप ! तारा नाहानाए आपेली आ जराने तुं ले अने तारी जुवानी मने दे. हुं विषयोथी तस थयो नथी माटे तारी अवस्थाथी केटलांक वर्षोसुधी रमण करीश' ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ यदु बोल्यो के.—अध-वचमां तमारी जरा लइने रेहेवानी मारी खुशी नथी; केम के विषयोनुं सुख परिपूर्ण जाण्याविना पुरुवने विषयनी तृष्णा मटती नथी ॥ ४० ॥

शुक्रस्तमाह कृषितः स्त्रीकामानृतपूरुष ॥ त्वां जरा विशतां मंद विरूपकरणी नृणाम् ॥ ३६ ॥ ॥ ययातिरुवाच ॥ अतमो-
ऽस्यद्य कामानां ब्रह्मन्दुहितरि स्म ते ॥ व्यत्यस्यतां यथाकामं वयसा योभिधास्यति ॥ ३७ ॥ इति लब्धव्यवस्थानः पुत्रं ज्येष्ठम-
वोचत ॥ यदो तात प्रतीच्छेमां जरां देहि निजं वयः ॥ ३८ ॥ मातामहकृतां वत्स न तृप्तो विषयेष्वहम् ॥ वयसा भवदीयेन रंस्ये क-
तिपयाः समाः ॥ ३९ ॥ ॥ यदुरुवाच ॥ ॥ नोत्सहे जरसा स्थातुमंतराप्रसया तव ॥ अविदित्वा सुखं ग्राम्यं वैतृष्यं नैति पूरुषः
॥ ४० ॥ तुर्वसुश्रोदितः पित्रा ह्यदुश्चानुश्र भारत ॥ प्रत्याचक्षुरधर्मज्ञा ह्यनित्ये नित्यबुद्धयः ॥ ४१ ॥ अपृच्छत्तनयं पूरुं वयसो नं
गुणाधिकम् ॥ न त्वमग्रजवदत्स मां प्रत्याख्यातुमर्हसि ॥ ४२ ॥ ॥ पूरुरुवाच ॥ ॥ को नु लोके मनुष्येन्द्र पितुरालकृतः पुमान् ॥ प्रति-
कर्तुं क्षमो यस्य प्रसादाद्रिदते परम् ॥ ४३ ॥ उत्तमाश्रितं कुर्यात्प्रोक्तकारी तु मध्यमः ॥ अधमोऽश्रद्धया कुर्यादकर्तो बरितं पितुः ॥ ४४ ॥

शुक्रदेवजी केहेछे.—ए प्रमाणे यदुए नापाड्या पळी ययाति राजाए पोताना बीजा दीकरा तुर्वसु, दुह्यु अने अनुने पूछयुं तोपण धर्मने नहि जाणनारा अने अनित्य यौवनने नित्य समजनारा तेओए ना पाडी ॥ ४१ ॥ पळी सहुथी नाहाना पण गुणथी मोटा पुरू नामना पुत्रने ययातिए कहुं के—'हे पुत्र ! तारा मोटा भाइओनी पेटे तारे मने ना नहि केहेवी जोईए' ॥ ४२ ॥ पूरु बोल्यो के.—हे राजा ! बाप के जेणे पोताने पेदा करील छे तेना उपकारनो बदलो वाळवाने कयो पुरुष समर्थ छे ? केम के जे बापनी कृपाथी मोक्ष मळेछे ॥ ४३ ॥ तोपण बापनुं चिंतवेलुं काम जे करे ते उत्तम पुत्र केहेवायछे, बापें कह्या पळी जे करे ते मध्यम पुत्र केहेवायछे, मनमां अश्रद्धाथी जे करे ते अधम पुत्र केहेवायछे अने बापनुं कहुं करेज नहि ते पुत्र तो पितानी विष्टारूप केहेवायछे ॥ ४४ ॥

शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! एप्रमाणे पूरूए राजी थइने ययातिनी जरा अवरथा लीधी अने ययाति पण पुत्रनी जुवानिथी यथायोग्य रीते विषयोने भोगववा लाग्यो ॥ ४५ ॥ साते हीपनो पति, प्रजाओनुं पितानी पेटे पालन करतो अने जेनी इंद्रियो अशक्त थई नहि एवो ययाति राजा पोताने मन-गमता विषयोने भोगवतो हतो ॥ ४६ ॥ प्यारी देवयानी पण मन, वाणी, देह अने वस्तुओथी रोज रोज पोताना पतिने एकांतमां मोटी प्रीति आपती हती ॥ ४७ ॥ सर्व देव अने सर्व वेदमय भगवान् के जेना स्वरूपमां आकाशमां वादळांनी पेटे रचाएलुं स्वप्न, माया अने मनोरथ जेवुं आ जगत् जाणे जुहुंज होय एवुं जणाय छे ते भगवाननुं ययातिए घणी दक्षिणावाळा यज्ञोथी पूजन कऱ्युं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सर्वना अंतर्यामी, प्रभु अने अ-

इति प्रमुदितः पूरुः प्रत्यगृह्णाजरां पितुः ॥ सोऽपि तद्वयसा कामान्यथावज्जुषे नृप ॥ ४५ ॥ सप्तद्वीपपतिः सम्यक् पितृवत्पालयन् प्रजाः ॥ यथोपजोषं विषयान् जुषेऽव्याहतेन्द्रियः ॥ ४६ ॥ देवयान्यनुदिनं मनोवाग्देहवस्तुभिः ॥ प्रेयसः परमां प्रीतिमुवाह प्रेयसी रहः ॥ ४७ ॥ अयजद्यज्ञपुरुषं ऋतुभिर्भूरिन्द्रिणैः ॥ सर्वदेवमयं देवं सर्ववेदमयं हरिम् ॥ ४८ ॥ यस्मिन्निदं विरचितं व्योम्नी-व जलदावलिः ॥ नानेव भाति नाभाति स्वप्नमायामनोरथः ॥ ४९ ॥ तमेव हृदि विन्यस्य वासुदेवं गुहाशयम् ॥ नारायणमणी-यांसं निराशीरयजत्प्रभुम् ॥ ५० ॥ एवं वर्षसहस्राणि मनःषष्ठैर्मनःसुखम् ॥ विदधानोऽपि नाटयत् सार्वभौमः कर्दिन्द्रियैः ॥ ५१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स इत्यमाचरन्कामान् स्रैणोपह्वयमा-त्मनः ॥ बुद्ध्वा प्रियार्यै निर्विण्णो गाथाभेतामगायत ॥ १ ॥ शृणु भार्गव्यम् गाथां मद्विधाचरितां भुवि ॥ धीरा यस्यानुशो-चंति वने ग्रामनिवासिनः ॥ २ ॥

त्यंत सूक्ष्म ए भगवाननेज हृदयमां राखीने निष्कामपणाथी तेमनुं पूजन कऱ्युं ॥ ५० ॥ एप्रमाणे ते चक्रवर्त्ती ययाति राजाए हजारो वर्षसुधी पोता-नी अतिचपल इंद्रियो के जेओमां मन छवुं छे तेओथी विषयसुख भोगव्यां तोपण नृप थयो नहि ॥ ५१ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नव-मस्कंधनो अठारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १८ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे विषयोने भोगवतो अने स्त्रीने वश्य थई रहेलो ययाति राजा, विषयो भोगववाथी पोताना स्वरूपनी भूल थई जाणी वैराग्य पामीने देवयानीनी पासे नीचे प्रमाणे गाथा बोल्यो ॥ १ ॥ ययाति कहे छे.—हे देवयानी ! हुं जेवो गाममां रेहेनार कामी के जेना आचरणनो वनमां रेहेनारा धीर पुरुषो अफसोस करेछे तेना आचरणविषेनी आ गाथा सांभळ ॥ २ ॥

१ आ ओगणीशमा अध्यायमां पोतानुं बकरा जेवुं चरित्र देवयानीने संभळावी वैराग्य पामेलो ययाति राजा मोक्ष पाय्यो, ए कथा केहेवामां आवसो.

कोई एक बकरो वनमां पोतातुं प्रिय शोधतो हतो त्यां पोताना कर्मनेलीधे कुवामां पडेली एक बकरी तेना जोवामां आवी ॥ ३ ॥ ए बकरीने काढ-
वाना उपायनो विचार करतां कामी बकराए शींगडांनी अणीथी नाखी नीकळवानो मार्ग करी आप्यो ॥ ४ ॥ ते रूपाळी बकरी कुवा-
मांथी नीकळीने तेज बकराने वरी. पुष्ट, डाढी-मुछवाळा, मैथुनमां चतुर अने वीर्य नाखनार ए मोटा बकराने पेली बकरी वरी तेने जोइने बीजी
घणीक बकरीओ पण तेनोज संग करवा लागी. ए प्रमाणे घणी बकरीओनी रतिने वधारतो अने कामदेवरूप झोडें पकडेलो ए एक मोटो बकरो
तेओनी साथे रमवा लाग्यो अने तेणे पोतातुं स्वरूप जाण्युं नहि ॥ ५ ॥ ६ ॥ कुवामांथी मळेळी बकरी ते बकराने बीजी प्यारी बकरीनी साथे रमण
करतो जोइने तेना ते कर्मने सहन करी शकी नहि ॥ ७ ॥ कामी, क्षणमात्र खेह राखनार अने विषयोमां लागी रेहेनार ए खेहीना रूपथी शत्रुनुं

बस्त एको वने काश्चिद्विचिन्वन्प्रियमात्मनः ॥ ददर्श कूपे पतितां स्वकर्मवशगामजाम् ॥ ३ ॥ तस्या उद्धरणोपायं बस्तः कामी
विचिंतयन् ॥ व्यक्त तीर्थमुद्धृत्य विषाणाग्रेण रोधसी ॥ ४ ॥ सोत्तीर्य कूपात्सुश्रोणी तमेव चकमे किल ॥ तया वृतं समुद्धीक्ष्य
बह्व्योजाः कांतकामिनीः ॥ ५ ॥ पीवानं श्मश्रुलं श्रेष्ठ मीढांसं याभकोविदम् ॥ स एकोऽजवृषस्तासां बह्वीनां रतिवर्द्धनः ॥ रेमे
कामग्रहग्रस्त आत्मानं नावबुध्यत ॥ ६ ॥ तमेव प्रेष्ठतमया रममाणमजान्यया ॥ विलोक्य कूपसंलग्ना नाश्व्यद्वस्तकर्म तत् ॥ ७ ॥
तं दुर्हृदं सुहृद्वपं कामिनं क्षणसौहृदम् ॥ इन्द्रियाराममुत्सृज्य स्वामिनं दुःखिता ययौ ॥ ८ ॥ सोऽपि चानुगतः स्त्रैणः कृपणस्तां
प्रसादितुम् ॥ कुर्वन्निडविडाकारं नाशक्रोत्पथि संधितुम् ॥ ९ ॥ तस्यास्तत्र द्विजः कश्चिदजास्वाम्यच्छिन्नदुषा ॥ लंबंतं वृषणं श्रूयः
संदधेऽर्थाय योगवित् ॥ १० ॥ संबद्धवृषणः सोऽपि हाजया कूपलब्धया ॥ कालं बहुतिथं भद्रे कामैर्नोद्यापि तुष्यति ॥ ११ ॥ तथाहं
कृपणः सुष्ठु भवत्याः प्रेमयंत्रितः ॥ आत्मानं नाभिजानामि मोहितस्तव मायया ॥ १२ ॥

काम करनार बकराने छोडी दइने, दुःख पामेली पेली बकरी पोताना रक्षकनी पसे गई ॥ ८ ॥ स्त्रीमां लंपट पेलो कंगाल बकरो पण ते बकरीने
राजी करवासारू मार्गमां तेनी पछवाडे गयो अने घणीवार बें बें कच्युं तोपण ते बकरी समजी नहि ॥ ९ ॥ त्यां ए बकरीनो रक्षक कोई ब्राह्मण
हतो तेणे क्रोधथी पेल्ला बकराना लटकता वृषणने कापी नाख्यो अने पाछो उपायने जाणनारा ते ब्राह्मणे बकरीना काम भोगमाटे सांधी पण दीधो
॥ १० ॥ जेनो वृषण संघाई गयो एवो ते बकरो कुवामांथी मळेळी बकरीनी साथे घणा दिवस थया विषयोने भोगव्या करेछे तोपण हे देवयानी ! हजु
सुधी संतोष पामतो नथी ॥ ११ ॥ एवी रीते हुं पण के जे कंगाल, तारा प्रेमथी बंधाएलो अने तारी मायाथी मोह पामेलो छुं ते पोताना आत्माने
जाणतो नथी ॥ १२ ॥

पृथ्वीमां जेतुं धान्य छे, जेतुं सोनुं छे, जेतलां पशु छे अने जेतली स्त्रियो छे ते सघळां एकने मळे तोपण जे पुरुष तृणाथी खराब थएलो होय तेना मनने राजी करी शकतां नथी ॥ १३ ॥ विषयोने भोगववाथी कदी तृणा शांत थती नथी पण उलटी घीथी अग्निनी पेटे बहुज वृद्धि पामेछे ॥ १४ ॥ ज्यारे पुरुष कोई पण प्राणी उपर खराब अभिप्राय न राखे अने समदृष्टिवाळो थाय ल्यारे तेने सघळी दिशाओ सुखमय थायछे ॥ १५ ॥ तृणा के जे दुर्बुद्धि पुरुषोथी छोडी शकती नथी, शरीर जीर्ण थतां पण जीर्ण थती नथी अने बहुज दुःखदायी छे तेने सुख इच्छनारा पुरुषे ज-लदी छोडी देवी जोइए ॥ १६ ॥ मा, बेन के दीकरीनी साथे पण एक संकीर्ण आसनपर बेसवुं नहि; केमके बलवाव इंद्रियो विद्वानने पण खेची जायछे ॥ १७ ॥ मने वारंवार विषयोनुं सेवन करतां हजार वर्ष पूरां थयां तोपण घडीए घडीए विषयोमां तृणा थया करेछे. एटलाटे हवे हुं आ

यत्पृथिव्यां व्रीहियवं हिरण्यं पशवः स्त्रियः ॥ न दुह्यति मनःप्रीतिं पुंसः कामहतस्य ते ॥ १३ ॥ न जातु कामः कामानामुपभो-गेन शाम्यति ॥ हविषा कृष्णवर्त्तेव श्रूय एवाभिवर्धते ॥ १४ ॥ यदा न कुरुते भावं सर्वश्रुतेष्वमंगलम् ॥ समदृष्टेस्तदा पुंसः सर्वाः सुखमया दिशः ॥ १५ ॥ या दुस्त्यजा दुर्मतिभिर्जीर्यते या न जीर्यते ॥ ता तृणां दुःखनिवहां शर्मकामो दुतं त्यजेत् ॥ १६ ॥ मात्रा स्वस्वा दुहित्रा वा नाविविक्तासनो भवेत् ॥ बलवानिन्द्रियग्राभो विद्वांसमपि कर्षति ॥ १७ ॥ पूर्णं वर्षसहस्रं मे विषयान्सेवतो-ऽसकृत् ॥ तथाऽपि चानुसवनं तृणा तेषूपजायते ॥ १८ ॥ तस्मादेतामहं त्यक्त्वा ब्रह्मण्याधाय मानसम् ॥ निर्द्वंद्वो निरहंकारश्चरिष्यामि मृगैः सह ॥ १९ ॥ दृष्टश्रुतमसङ्गुत्वा नानुध्यायेन्न संविशेत् ॥ संसृतिं त्वात्मनाशं च तत्र विद्वान्स आत्मदृक् ॥ २० ॥ इत्युक्त्वा नाहुषो जायां तदीयं प्ररवे वयः ॥ दत्त्वा स्वां जरसं तस्मादाददे विगतस्पृहः ॥ २१ ॥ दिशि दक्षिणपूर्वस्यां द्रुह्युं दक्षिणतो यदुम् ॥ प्रतीच्यां तुर्वसुं चक्र उदीच्यामनुमीश्वरम् ॥ २२ ॥ भ्रूमंडलस्य सर्वस्य प्रूलमहत्तमं विशाम् ॥ अभिषिच्याग्रजांस्तस्य वशे स्थाप्य वनं ययौ ॥ २३ ॥

तृणाने छोडी दई, परमात्मां मन राखी अने सुख-दुःखादिक तथा अहंकारथी रहित थई मृगलांओनी साथे फरीश ॥ १८ १९ ॥ जे काई देखवामां अने सांभळवामां आवेछे ते सघळाने मिथ्या जाणी तेनुं चिंतन करवुं नहि अने सेवन पण करवुं नहि. ए पदार्थोना चिंतनमां अने सेवनमां स्वरूपनी भूल अने जन्म-मरणना फेरा थायछे एम जे जाणे तेने आत्मज्ञान थायछे ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.—ए प्रमाणे स्त्रीनी पासे वात करी निःस्पृह थएला ययाति राजाए पूरूने तेनी जुवानी आपी दई तेनी पासेथी पोतानी जरा लीधी ॥ २१ ॥ दुहुने अभिखुणामां, यदुने दक्षिणमां, तुर्वसुने पश्चिममां अने अनुने उत्तरमां राज्य आपी पूरूने सघळा भ्रूमंडलनो सर्वोत्तम राज्याभिषेक करी तथा तेना अखत्यारमां तेना सघळा मोटा भाइओने राखी ययाति राजा वनमां गयो ॥ २२ ॥ २३ ॥

पांखो आवतां पक्षी जेम पोताना माळानी उपेक्षा करे तेवी रीते इंद्रियो के जेओने घणां घणां वर्षो सुधी विषयो भोगवाव्या हता तेओनी ययाति-
ए क्षणमात्रमां उपेक्षा करी ॥ २४ ॥ वनमां जइ सघळा संगोने जेणे छोडी दीया हता तथा स्वरूपना अनुभवथी लिंगशरीरनो जेणे त्याग कर्यो ह-
तो ते प्रस्थात राजाने निर्मल परब्रह्मरूप भगवत्स्वरूपनी प्राप्ति थई ॥ २५ ॥ स्त्रीपुरुषनुं स्नेहथी कंगालपणुं जोइने जाणे मङ्करीनी वात करी
होय एवीए पतिनी गाथा सांभळीने देवयानीए तेने निवृत्तिमार्गना उत्तेजनरूप मानी ॥ २६ ॥ वटेमार्गु लोको जेम परबमां भेळां थयां होय एवी
रीते ईश्वराधीन संबंधीओ भगवाननी मायानी रचनाथी एकठां थयां छे एवो निश्चय करी सर्वने स्वप्नसमान गणी आसक्तिनो त्याग करतां भगवा-

आसेवितं वर्षपूगान् षड्वर्गं विषयेषु सः ॥ क्षणेन मुमुचे नीडं जातपक्ष इव द्विजः ॥ २४ ॥ स तत्र निर्मुक्तसमस्तसंग आत्मानु-
श्रुत्या विधुतत्रिलिंगः ॥ परेऽमले ब्रह्मणि वासुदेवे लेभे गतिं भागवतीं प्रतीतः ॥ २५ ॥ श्रुत्वा गाथां देवयानी मेने प्रस्तोभमाल-
नः ॥ स्त्रीपुंसोः स्नेहवैक्लव्यात् परिहासमिवेरितम् ॥ २६ ॥ या सन्निवासं सुहृदां प्रपायामिव गच्छताम् ॥ विज्ञायेथरतंत्राणां माया-
विरचितं प्रभोः ॥ २७ ॥ सर्वत्र संगमुत्तुल्य स्वप्नोपम्येन भार्गवी ॥ कृष्णे मनः समोवेश्य व्यधुनोल्लिंगमालनः ॥ २८ ॥ नमस्तु-
भ्यं भगवते वासुदेवाय वेधसे ॥ सर्वभूताधिवासाय शांताय बृहते नमः ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे एको-
नविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ४४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ पूर्वोर्वशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि भारत ॥ यत्र राजर्षयो वंश्या ब्रह्मवंश्याश्च
जज्ञिरे ॥ १ ॥ जन्मेजयो ह्यमृतपूरोः प्रचिन्वांस्तत्सुतस्ततः ॥ प्रवीरोऽथ नमस्युर्वै तस्माच्चारुपदोऽभवत् ॥ २ ॥ तस्य सुदुरश्मत्पु-
त्रस्तस्माद्बहुगवस्ततः ॥ संयातिस्तस्याहंयाती रौद्राश्चस्तत्सुतः स्मृतः ॥ ३ ॥

नमां मन राखीने देवयानीए पोतानुं लिंगशरीर छोडी दीधुं ॥ २७ ॥ २८ ॥ जेमां मन राखीने देवयानीए लिंगशरीर छोडी दीधुं ते, सर्व पदार्थो-
ना निवासरूप, सर्वना बनावार, अंतर्यामी, शांत अने सर्वव्यापक आप भगवानने नमस्कार करूंछुं ॥ २९ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना
नवमस्कंधनो ओगणीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' -हे परीक्षित राजा ! पूरराजानो वंश के जेमां राजर्षिओ अने ब्राह्मणो पण
उत्पन्न थयांछे अने जेमां तमे उत्पन्न थयांछो तेविषे हवे कहीश ॥ १ ॥ पूरनो जनमेजय, तेनो प्रचिन्वान्, तेनो प्रवीर, तेनो नमस्यु, तेनो चारुपद,
तेनो सुदु, तेनो बहुगव, तेनो संयाति, तेनो अहंयाति अने तेनो रौद्राश्च नामे पुत्र थयो ॥ २ ॥ ३ ॥

आ वीशमा अध्यायमां पूरु के जेने पोताना पिता ययातिनी कृपाथी चक्रवर्ती राज्य मळुं तेना वंशमां दुष्यंतना दीकरा भरतनो वंश केहेवामां आवशे.

रौद्राश्वने घृताची नामनी अप्सरामां ऋतेयु, कुक्षेयु, स्थंडिलेयु, कृतेयु, संततेयु, धर्मेयु, सत्येयु, व्रतेयु, अने वनेयु एवा नामना दश पुत्रो थ-
या. मुख्य प्राणने जेम इंद्रियो स्वार्धाने रेहेछे तेम ए दश पुत्रो रौद्राश्वने स्वार्धाने रेहेता हता ॥ ४ ॥ ५ ॥ ऋतेयुनो रंतिभार नामे पुत्र थयो अने रंति-
भारना सुमति, ध्रुव अने अप्रतिरथ एवा नामना व्रण पुत्र थया. अप्रतिरथनो कण्व, तेनो मेधातिथि अने तेना प्रस्कण्व वगरे पुत्रो थया. एओ ब्राह्म-
णपुं पास्या हता. सुमतिनो रैम्य अने रैम्यनो दुष्यंत नामे पुत्र थयो ॥ ६ ॥ ७ ॥ ए दुष्यंत मृगया करवा नीकळ्यो हतो त्यां कण्व मुनिना आश्र-
ममां जतां लक्ष्मीनी पेठे पोतानी कांतिथी आश्रमने शोभा आपती एक शकुंतला नामनी कन्या त्यां बेठेली हती ते तेना जोवामां आवी. ए देवमा-
यासरखी स्त्रीने जोईने दुष्यंत राजा तुरत मोह पास्यो ॥ ८ ॥ केटलाएक योद्धाओथी वीटाएलो दुष्यंत राजा के जेने ते कन्याने जोवाथी परिश्रम

ऋतेयुस्तस्य कुक्षेयुः स्थंडिलेयुः कृतेयुकः ॥ जलेयुः संततेयुश्च धर्मसत्यव्रतेयवः ॥ ४ ॥ दशैतेप्सरसः पुत्रा वनेयुश्चावमः स्मृतः ॥
घृताच्यार्मिंद्रियाणीव मुख्यस्य जगदालनः ॥ ५ ॥ ऋतेयो रंतिभारोभृत्रयस्तस्यालजा नृप ॥ सुमतिर्ध्रुवोऽप्रतिरथः कण्वोऽप्रतिरथा-
लजः ॥ ६ ॥ तस्य मेधातिथिस्तस्मात्प्रस्कण्वाद्या द्विजातयः ॥ पुत्रोभृत्सुमतेरैभ्यो दुष्यंतस्तत्सुतो मतः ॥ ७ ॥ दुष्यंतो मृगयां यातः
कण्वाश्रमपदं गतः ॥ तत्रासीनां स्वप्रभया मंडयंतीं रमाभिव ॥ विलोक्य सद्यो मुमुहे देवमायामिव स्त्रियम् ॥ ८ ॥ बभाषे तां
वरारोहां भटैः कतिपर्यैर्वृतः ॥ तद्दर्शनप्रमुदितः सन्निवृत्तपरिश्रमः ॥ ९ ॥ पप्रच्छ कामसंतप्तः ग्रहसन् श्लक्ष्णया गिरा ॥ का त्वं क-
मलपत्राक्षि कस्यासि हृदयंगमे ॥ १० ॥ किं वा चिकीर्षितं त्वत्र भवत्या निर्जने वने ॥ व्यक्तं राजन्यतनयां वेदयहं त्वां सुमध्यमे ॥
न हि चेतः पौरवाणामधर्मे रमते क्वचित् ॥ ११ ॥ शकुंतलोवाच ॥ ॥ विश्वामित्रालमजैवाहं त्यक्ता मेनकया वने ॥ वेदैतद्भगवा-
नकण्वो वीर किंकरवाम ते ॥ १२ ॥ आस्यतां ह्यरविंदाक्ष गृह्यतामर्हणं च नः ॥ मुज्यतां संति नीचारा उष्यतां यदि रोचते ॥ १३ ॥

मटी जतां मोटो आनंद मळ्यो तेणे कामदेवथी व्याकुल थईने हास्यपूर्वक मधुर वाणीथी ते कन्याने पूछ्युं के- 'हे कमलपत्रना सरखां नेत्रवाळी !
हे सुंदरी ! तुं कोण छे, कोनी छे अने आ निर्जन वनमां शुं करवा धारेछे ? हे सुंदरी ! मारूं चित्त तारामां लाग्युं छे तेथी अवश्य तुं कोई क्षत्रियनी
दीकरी छे एम धारूंछुं, केम के पूरुना वंशना क्षत्रियोनुं चित्त कदीपण अधर्ममां जाय नहि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ शकुंतला बोली के.- 'हं विश्वा-
मित्रथी मेनका अप्सरामां उसल थएली छुं अने ते मेनकाए स्वर्गमां जतां मने आ वनमां मूकी दीधी छे एटले हं क्षत्रियनीज पुत्री छुं. आ वातनी
कण्व मुनिने खबर छे. हे राजा ! हवे शी आज्ञा छे ? ॥ १२ ॥ हे कमलसरखां नेत्रवाळा राजा ! अहीं बेसो अने अमारा तरफथी पूजानो
स्वीकार करो. नानवी तैयार छे. जमो अने मरजी होय तो अहीं रही जाओ ॥ १३ ॥

॥

દુષ્યંત કેહેછે.—હે સુંદરિ ! તું કુશિકના વંશમાં ઉત્સન્ન થઈલી છે તેથી તને આવું ભાષણ કરવું ઘટેછે; કેમ કે રાજાઓની કન્યાઓ પોતાની મેળેજ યોગ્ય વરને વેરેછે ॥ ૧૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—શકુંતલાએ હા પાડતાં દેશકાલના વિભાગને જાણનારો તે દુષ્યંત રાજા ક્ષત્રિયના ધર્મથી ગાંધર્વવિવાહની રીતિપ્રમાણે તેને પરણ્યો ॥ ૧૫ ॥ એ અમોઘ વીર્યવાળા રાજાએ શકુંતલાને ગર્ભ રાખ્યો અને સવાર પડતાં પોતાના શેહેરમાં ગયો. શકુંતલાએ સમય પ્રાપ્ત થતાં દીકરો જણ્યો ॥ ૧૬ ॥ કળ્પ મુનિએ વનમાં એ કુમારના સઘળા જાતકર્મદિક સંસ્કાર કર્યા. એ કુમાર પોતાના જોરથી સિંહોને બાંધીને તેઓથી રમવા લાગ્યો ॥ ૧૭ ॥ ભગવાનના અંશના અંશથી ઉત્સન્ન થઈલા એ મહાપરાક્રમી કુમારને સાથે લઈ શકુંતલા પોતાના મર્ચા દુષ્યંત રાજાની પાસે આવી ॥ ૧૮ ॥ જોકે એ સ્ત્રી તથા પુત્ર નિર્દોષ હતાં તોપણ ય્યારે રાજા તેઓનો સ્વીકાર કરવાથી અટક્યો ત્યારે સર્વ

દુષ્યંત ઉવાચ ॥ ઉપપન્નમિદં સુષ્ટુ જાતાયાઃ કુશિકાન્વયે ॥ સ્વયં હિ ઘૃણતે રાજ્ઞાં કન્યકાઃ સદૃશં વરમ્ ॥ ૧૪ ॥ ઓમિત્યુકે યથાર્થમુપયેમે શકુંતલામ્ ॥ ગાંધર્વવિધિના રાજા દેશકાલવિભાગવિત્ ॥ ૧૫ ॥ અમોઘવીર્યો રાજર્ષિર્મહિષ્યાં વીર્યમાદધે ॥ શ્વેશ્વૃતે સ્વપુરં યાતઃ કાલેનાસૂત સા સુતમ્ ॥ ૧૬ ॥ કળ્પઃ કુમારસ્ય વને ચક્રે સમુદિતાઃ ક્રિયાઃ ॥ કૃત્વા યુગેદ્રાંસ્તરસા ક્રી-
ડતિ સ્મ સ બાલકઃ ॥ ૧૭ ॥ તં દુરલ્પયવિક્રાંતમાદાય પ્રમદોત્તમા ॥ હરેશંશંસમ્ભૂતં મૃતુંતિકમાગમત્ ॥ ૧૮ ॥ યદા ન જગદ્દે
રાજા માર્યાપુત્રાવનિદિતૌ ॥ શૃણ્વતાં સર્વભૂતાનાં શ્વે વાગાહાશરીરિણી ॥ ૧૯ ॥ માતા મત્સા પિતુઃ પુત્રો યેન જાતઃ સ એવ સઃ ॥
મરસ્ય પુત્રં દુષ્યંત માજ્વમંસ્થાઃ શકુંતલામ્ ॥ ૨૦ ॥ સ્તેષાઃ પુત્રો નયતિ નરદેવ યમશ્યાવત્ ॥ ત્વં ચાસ્ય ધાતા ગર્ભસ્ય સત્યમાહ
શકુંતલા ॥ ૨૧ ॥ પિતર્યુપરતે સોઽપિ ચક્રવર્તી મહાયશાઃ ॥ મહિમા ગીયતે તસ્ય હરેશંશંભુવો મુવિ ॥ ૨૨ ॥

પ્રાણીઓ સાંભળતાં આકાશવાણીએ રાજાને કહ્યું કે—‘માતા તો એક ચામડાનું ટામ છે. સ્ત્રી રીતે દીકરો તો બાપનોજ કેહેવાય; કેમ કે જે જેથી ઉત્સન્ન થયો તે તેરૂપજ હોયછે. દુષ્યંત રાજા ! તું પુત્રનું પોષણ કર અને શકુંતલાનું અપમાન નહિ કર ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ હે રાજા ! માતા અને પિતાની વચ્ચે દીકરો લેવાની તકરાર ઉઠે ત્યારે યમની સમામાં પિતાના લાભમાં ન્યાય થાયછે દુષ્યંતે પિતાને દીકરો મળેછે. અને વંશ રા-
ખનાર દીકરો પિતાને પુત્ર નામના નરકમાંથી તારેછે માટેજ પુત્ર કેહેવાયછે. શકુંતલાને ગર્ભ તમે રાખ્યો હતો એ વાત શકુંતલા સાચી કેહેછે.’ આ
ઉપરથી દુષ્યંત રાજાએ શકુંતલાનો અને તે ભરત નામના પુત્રનો સ્વીકાર કર્યો ॥ ૨૧ ॥ દુષ્યંત મરણ પામ્યા પછી એ ભરત મોટી કીર્તિવાળો ચક્ર-
વર્તી થયો. ભગવાનના અંશથી ઉત્સન્ન થઈલા એ ભરત રાજાનો મહિમા પૃથ્વીમાં વેદમંત્રોથી ગવાયછે ॥ ૨૨ ॥

एना जमणा हाथमां चक्रनी अने वे पगमां कमलना पोटांनी निशानी हती. महाभिषेकना त्रिधिथी अभिषेक पामेला ए चक्रवर्त्ती राजाए सामंतेय मुनि-
ने पुरोहित करी गंगा अने यमुनाजीने किनारे पंचावन अश्वमेध कच्या ॥ २३ ॥ बहुज घन आपनारा ए राजाए अठ्योतेर पवित्र घोडा बांध्या
हता. ए दुष्यंतना दीकरा भरते सारा गुणवाळा प्रदेशमां अग्निहुं चयन [एक जातुं वेदोक्त कर्म] कचुं हुतुं के जेमां हजार ब्राह्मणेने दरएकने
एक एक बद्ध [तेर हजार अने चोराशी] गायो विभागमां आवी हती ॥ २५ ॥ त्रेवीश सो घोडा बांधीने राजाओने विस्मय पमाडतां ए राजा वैभ-
वमां देवताओथी पण वधी गयो हतो अने भगवानने पाम्यो हतो ॥ २६ ॥ ए राजाए मण्णार नामना कर्ममां घोळा दांतवाळा, काळा रंगना अने
आखा शरीरमां सोनाथी शणगारेला चौद लाख मृग जातना हाथीओ आप्या हता ॥ २७ ॥ जेम पूर्वना कोई पुरुषो हाथथी स्वर्गने पाम्या नथी

चक्रं दक्षिणहस्तेऽस्य पद्मकोशोऽस्य पादयोः ॥ इजे महाभिषेकेण सोऽभिषिक्तोऽधिराद्विभुः ॥ २३ ॥ पंचपंचाशता मेघैर्गंगाया-
मनु वाजिभिः ॥ सामंतेयं पुरोधाय यमुनायामनु प्रभुः ॥ २४ ॥ अष्टसप्ततिमेध्याश्चान्वबंध प्रददद्भुः ॥ भरतस्य हि दौष्यंतेरभिः सा-
चीणो चितः ॥ सहस्रं बद्धशो यस्मिन्ब्राह्मणा गा विभेजिरे ॥ २५ ॥ त्रयस्त्रिंशच्छतं ह्यश्वान्वध्वा विस्मापयन्नुपान् ॥ दौष्यंतिरत्य-
गान्मायां देवानां गुरुमाययौ ॥ २६ ॥ मृगान् शुक्लदतः कृष्णान्द्विहरणेन परीवृत्तान् ॥ अदात्कर्मणि मणारे नियुतानि चतुर्दश ॥
॥ २७ ॥ भरतस्य महत्कर्म न पूर्वं नापरे नृपाः ॥ नैवापुनैव प्राप्स्यंति बाहुभ्यां त्रिदिवं यथा ॥ २८ ॥ किरातहूणान्यवनानंभ्रा-
नंकात्स्वशाच्छक्रान् ॥ अब्रह्मण्यान्नुपांश्चाहन् म्लेच्छान्दिग्विजयेऽखिलान् ॥ २९ ॥ जित्वा पुराऽसुरा देवान् ये रसोकांसि भेजिरे ॥
देवस्त्रियो रसां नीताः प्राणिभिः पुनराहरत् ॥ ३० ॥ सर्वकामान्दुदुहतुः प्रजानां तस्य रोदसी ॥ समास्त्रिणवसाहसीर्दिक्षु च-
क्रमवर्तयत् ॥ ३१ ॥ स सम्राट् लोकपालाख्यमैश्वर्यमधिगच्छत् ॥ चक्रं चास्वलितं प्राणान् मृषेत्युपराम ह ॥ ३२ ॥

अने पछीना पामशे पण नहि तेम ए भरत राजाना मोटा कामने पूर्वना कोई राजाओ पोहोच्यो नथी अने हवे पछीना कोई राजाओ पोहोचशे पण
नहि ॥ २८ ॥ किरात, हूण, यवन, अंध्र, कंक, खश अने शक जातना सघळा अधर्मी राजाओने अने म्लेच्छोने तेणे दिग्विजय करतां मान्या
हता ॥ २९ ॥ पूर्व देवताओने जीतीने जे बलवान् दैत्यो पातालमां जई रह्या हता तेओए हरीने पातालमां राखली देवताओनी स्त्रियोने भरत रा-
जाए पाछी लावी आपी हती ॥ ३० ॥ आकाश अने पृथ्वी, भरत राजानी प्रजाओना सर्व मनोरथोने परिपूर्ण करतां हतां. सत्यावीश हजार वर्षसुधी
सघळी दिशाओमां तेणे आज्ञा चलावी हती ॥ ३१ ॥ ए चक्रवर्त्ती राजा पोताहुं लोकपाल देवताना जेवुं ऐश्वर्य, चक्रवर्त्तीपणानी लक्ष्मी अने अ-
स्वलित आज्ञा, ए सवहुं मिथ्या छे एम विचारी मनमां वैराग्य राखतो हतो ॥ ३२ ॥

ए राजाने विदर्भकुलनी त्रण बहुज प्यारी स्त्रियो हती. एओने जे जे पुत्रो आवता हता तेओने जोइने 'आ पुत्रो मारा जेवा नथी' एम भरत राजा बोलतां 'व्यभिचारनी शंकाथी अमारो त्याग करी देशे' एवा भयथी ते स्त्रियो ए पुत्रोने मारी नाखती हती ॥ ३३ ॥ एप्रमाणे वंश जतां वंश रा-
 राखवाने सारू भरत राजाए मरुत्सोम नामनो यज्ञ करतां मरुत देवोए तेने भरद्वाज नामनो पुत्र आप्यो हतो ॥ ३४ ॥ पोताना भाई उत्थयनी
 ममता नामनी स्त्रीमां बृहस्पति कोई वखत चोरीथी मैथुन करवा लागतां बीजा गर्भनो अवकाश नहि होवाथी तेना गर्भमां रहेला पुत्रे गाळ दइने
 बृहस्पतिने वाच्या हता. तोपण तेनुं नहि मानतां क्रोधधी बृहस्पतिए पेहेला गर्भने 'तुं आंधळो थजे' एवो शाप दई बलात्कारथी वीर्य नाख्युं हतुं
 ॥ ३५ ॥ बृहस्पतिना शापथी जे पुत्र गर्भमां हतो ते आंधळो थई गयो पण तेणे पोतानी पेनी मारीने बृहस्पतिना वीर्यने योनिथी बहार कहाडी ना-
 खतां ते वीर्यमांथी लुरत एक पुत्र उत्पन्न थयो हतो. ए पुत्रने मूकी दइने ममताए जवा मांड्युं त्यां बृहस्पतिए तेने कछुं के- 'अरे मूढ स्त्री ! तुं अने
 हुं ए बन्नेमांथी आ पुत्र उत्पन्न थयोछे माटे तुं आनुं पोषण कर.' ममता बोली के- 'अरे बृहस्पति ! आपण वन्नेमांथी आ पुत्र अन्यायने रस्ते उत्पन्न

तस्यासन्नृप वैदर्भ्यः पत्न्यस्तिवः सुसंमताः ॥ जघ्रुस्त्यागभयात्पुत्रान्नानुरूपा इतीरिते ॥ ३३ ॥ तस्यैवं वितथे वंशे तदर्थं यजतः
 सुतम् ॥ मरुत्सोमेन मरुतो भरद्वाजमुपाददुः ॥ ३४ ॥ अंतर्वक्ष्यां भ्रातृपत्न्यां मैथुनाय बृहस्पतिः ॥ प्रवृत्तो वारितो गर्भे शस्वा
 वीर्यमवाप्तुजत् ॥ ३५ ॥ तं त्यक्तुकामां ममतां भर्तृत्यागविशंकिताम् ॥ नामनिर्वचनं तस्य श्लोकमेनं सुरा जयुः ॥ ३६ ॥ मूढे भर-
 द्वाजमिमं भरद्वाजं बृहस्पते ॥ यातौ यदुक्ता पितरौ भरद्वाजस्तत्स्वयम् ॥ ३७ ॥ बोध्यमाना सुरैरेवं मत्वा वितथमात्मजम् ॥ व्य-
 सुजनमरुतोऽबिभ्रन्दत्तोऽयं वितथेऽन्वये ॥ ३८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे विशोऽध्यायः ॥ २० ॥

थयोछे माटे आनुं तसे पोषण करो.' एम विवाद करीने ए बृहस्पति तथा ममता बन्ने जतां रखां तेथी ते पुत्रनुं 'भरद्वाज' एवुं नाम पड्युं, केम के
 भर [पोषण कर] अने द्वाज [बन्नेथी उत्पन्न थएल] एवा शब्दो ते संबंधी तत्कारमां बोलाया हता पळी पोतानो पति ए पुत्रनो त्याग करशे
 एवी बीकथी ममताए तेने छोडी देवा मांड्यो त्यारे देवताओए ए बृहस्पति तथा ममतानी तत्कारने श्लोकना रूपमां गोठवी ते श्लोक के जेथी ए
 पुत्रनुं नाम पडी गयुं ते, ममतानी पासे कछो हतो अने समजावी हती के- 'आ पुत्र तारो पण छे तेथी तारो पति आनो त्याग नहि करे.' एप्रमाणे
 देवताओए प्रेरणा करतां पण ए व्यभिचारथी थएलो पुत्र व्यर्थज छे एम मानी तेने मूकी दइने ममता जती रहेतां मरुत देवताओए ते पुत्रने
 पाळ्यो हतो ते तेओए भरत राजानो वंश जवा मांडतां तेने आप्यो ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो
 वीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २० ॥

शुकदेवजी केहेछे'—वंश व्यर्थ जतां आपेलो होवाथी जेनुं बीजुं नाम 'वितथ' हतुं एवा ए भरद्वाजनी मन्यु, अने मन्युना बृहत्सत्र, जय, महा-
वीर्य, नर, गर्ग एवा नामना पांच पुत्रो थया तेओमां नरनी संकृति नामे पुत्र थयो ॥ १ ॥ हे राजा ! संकृतिना गुरु अने रंतिदेव नामना बे पुत्रो थया
तेओमां रंतिदेवनी कीर्ति आ लोक तथा परलोकमां पण गवायछे ॥ २ ॥ घणुं दान करवानो एनो स्वभाव हतो तेथी जे कोई पदार्थ आवे ते तेनी
पासेथी जतो रहेतो हतो. भूखे मरतां छतां पण जे कांई वस्तु मळती जाय तेने आपी देनार, निष्कंचन, धीर अने कुटुंबसहित सीदाता ए रंतिदेव
राजाने एक वस्त्र, पाणी पीघा वगर पण अडतालीश दिवस नीकळी गया. भूख अने तरशथी धुजतो अने जेनुं कुटुंब बहुज दुःख पामतुं हतुं एवो
ए राजा ओगणपंचाशमे दिवसे सवारमां घी, दूधपाक, लाफसी अने पाणी मळतां जमवानी तैयारी करतो हतो तेदलामां एक ब्राह्मण अतिथि थइने

॥ श्रीशुक उवाच ॥ वितथस्य सुतो मन्युर्बृहत्क्षत्रो जयस्ततः ॥ महावीर्यो नरो गर्गः संकृतिस्तु नरालजः ॥ १ ॥ गुरुश्च रंतिदेवश्च
संकृतेः पांडुनंदन ॥ रंतिदेवस्य हि यश इहामुत्र च गीयते ॥ २ ॥ वियदित्तस्य ददतो लब्धं लब्धं बुभुक्षतः ॥ निष्कंचनस्य धीरस्य
सकुटुंबस्य सीदतः ॥ ३ ॥ व्यतीशुरष्टचत्वारिंशदहान्यपिबतः किल ॥ घृतपायससंयावं तोयं प्रातरुपस्थितम् ॥ ४ ॥ कृच्छ्रप्राप्तकुटुंबस्य
सुनृद्ध्यां जातवेपथोः ॥ अतिथिर्ब्राह्मणः काले भोक्तुकामस्य चागमत् ॥ ५ ॥ तस्मै संव्यभजत्सोऽब्रमाहृत्य श्रद्धयान्वितः ॥ हरिं
सर्वत्र संपश्यन्स भुक्त्वा प्रययौ द्विजः ॥ ६ ॥ अथान्यो भोक्ष्यमाणस्य विभक्तस्य महीपते ॥ विभक्तं व्यभजत्तस्मै वृषलाय हरिं स्मरन्
॥ ७ ॥ याते शूदे तमन्योगादतिथिः श्वभिरावृतः ॥ राजन्मे दीयतामन्नं सगणाय बुभुक्षते ॥ ८ ॥ स आहत्यावशिष्टं यद्बहुमान-
पुरस्कृतम् ॥ तच्च दत्त्वा नमश्चक्रे श्वभ्यः श्वपतये विभुः ॥ ९ ॥

आव्यो ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सर्वमां भगवानने जोनारा ए राजाए श्रद्धाथी आदरपूर्वक ए ब्राह्मणने पोताना अन्नमांथी जमाड्यो. ए ब्राह्मण जमीने
जतां राजा बाकी रहेलुं अन्न जमवानी तैयारी करतो हतो तेदलामां एक शूद्र आवी नीकळतां भगवाननुं स्मरण करीने तेने पण राजाए पोताना
अन्नमांथी विभाग आव्यो ॥ ६ ॥ ७ ॥ शूद्र गया पछी कुतरांओथी वीटाएलो एक बीजो अतिथि आव्यो अने तेणे कछुं के—'हे राजा ! हुं अने आ
कुतरां भूख्यां छिये माटे अमने खावानुं आपो' ॥ ८ ॥ मोटा मानवाळा राजाए बाकी जे अन्न रछुं हतुं ते पण घणा मानथी अने आदरथी आपी
दर्दने कुतरांओने अने कुतरांओना मालेकने प्रणाम कऱ्या ॥ ९ ॥

१ आ एकवीशमा अध्यायमां भरतनो वंश केहेतां तेमां रंतिदेव अने अजमीढ वगेरेनी कीर्ति केहेवामां आवशे.

પછી એક જળનેજ પુરું થાય એટલું માત્ર પાણીજ બાકી રહ્યું હતું તે પીવાની રાજા તૈયારી કરતો હતો તેટલામાં એક ચાંડાલે આવીને કહ્યું કે—‘હું કે જે નીચ છું તેને પાણી પીવા આપો’ ॥ ૧૦ ॥ જેથી ઘળો પરિશ્રમ માલુમ પડતો હતો એવું તેનું ગરીબડું વચન સાંભળી દયાથી બહુજ તપી ગયેલો રાજા અમૃતસરસ્વું વચન બોલ્યો કે—‘હું ईश्वर પાસેથી આટ સિદ્ધિઓવાઢા એશ્વર્યને કે મોક્ષને પળ માગતો નથી, પરંતુ સર્વ પ્રાણીઓની અંદર રહીને સર્વેની પીડાને હું ભોગવું કે જેથી સર્વ પ્રાણીઓ દુઃખ રહિત થાય એટલું માગું છું’ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ સઘઢા પ્રાણીઓનું દુઃખ મટે તેજ મારું દુઃખ મટ્યું સમજું છું. આ કંગાલ અને જીવવાને ઢ્ઢ્ઢતા પ્રાણીને હું જલ આપીશ તેથી મારાં મૂલ્ક, તરશ, શરીરનો શ્રમ, દીનતા, થાક, શોક, ખેદ અને મોહ એ સઘઢાં મટીજશે’ ॥ ૧૩ ॥ એમ બોલી એ દયાલુ સ્વમાવના ધીર રાજાએ પોતે તરશથી મરતો હતો તોપણ તે ચાંડાલને પાણી આપ્યું

પાનીયમાત્રસુચ્છેષં તૈચૈકપરિતર્પણમ્ ॥ પાસ્યતઃ પુલ્કસોઽભ્યાગાદપો દેહ્યશુભસ્ય મે ॥ ૧૦ ॥ તસ્ય તાં કરુણાં વાચં નિશ-
મ્ય વિપુલશ્રમમ્ ॥ કૃપયા મૃશસંતપ્ત ઇદમાહ્વામૃતં વચઃ ॥ ૧૧ ॥ ન કામયેજ્ઢં ગતિમીશ્વરાત્પરામટ્ઢિયુક્તકામપુનર્ભવં વા ॥
આર્તિં પ્રપદ્યેઽસ્તિલદેહભાજામંતઃસ્થિતો યે ન મવંત્યદુઃખાઃ ॥ ૧૨ ॥ ક્ષુત્તૃદશ્મો ગાત્રપરિશ્રમશ્ચ દૈન્યં ક્લમઃ શોકવિષાદમો-
હાઃ ॥ સર્વે નિવૃત્તાઃ કૃપણસ્ય જંતોર્જિજીવિષોર્જીવજલાર્પણાન્મે ॥ ૧૩ ॥ ઇતિ સંભાષ્ય પાનીયં મ્રિયમાણઃ પિપાસયા ॥ પુ-
લ્કસાય દદાદ્ધીરો નિસર્ગકરુણો નૃપઃ ॥ ૧૪ ॥ તસ્ય ત્રિભુવનાધીશાઃ ફલદાઃ ફલમિચ્છતામ્ ॥ આલાનં દર્શયાચકુર્માયા-
વિષ્ણુવિનિર્મિતાઃ ॥ ૧૫ ॥ સર્વે તેભ્યો નમસ્કૃત્ય નિઃસંગો વિગતસ્પૃહઃ ॥ વાસુદેવે ભગવતિ ભક્ત્યા ચક્રે નમઃ પરમ્ ॥ ૧૬ ॥
ईश्वરાલંબનં ચિત્તં કુર્વતોઽન્યરાધસઃ ॥ માયા ગુણમયી રાજન્ સ્વમ્વત્પત્યલીયત ॥ ૧૭ ॥ તત્પ્રસંગાનુભાવેન રંતિદેવાનુવર્તિનઃ ॥
અભવન્યોગિનઃ સર્વે નારાયણપરાયણાઃ ॥ ૧૮ ॥

॥ ૧૪ ॥ એ ત્રૈલોક્યના સ્વામી અને ફલની ઢ્ઢ્ઢાવાઢાઓને ફલ દેનારા બ્રહ્માદિક દેવતાઓ કે જેઓ ભગવાનની માયાથી શૂદ્ર, કુતરાઓના ટો-
લાવાઢા અને ચાંડાલ બનીને આવ્યા હતા તેઓએ રંતિદેવ રાજાને પોતાનાં દર્શન દીધાં ॥ ૧૫ ॥ આસક્તિરહિત અને સ્પૃહા વગરના એ રાજાએ કેવલ
ભગવાનની ભક્તિથી તેઓને પ્રણામ કન્યા પળ કશું માગ્યું નહિ ॥ ૧૬ ॥ ચિત્તને ભગવાનમાંજ રાખતા અને બીજા કશાની અપેક્ષા નહિ રાખતા એ
રાજાને ગુણમય માયા સ્વપ્નની પેઠે લીન થઈ ગઈ હતી ॥ ૧૭ ॥ રંતિદેવને અનુસરનારા સઘઢા લોકો રંતિદેવના સંગના પ્રભાવથી યોગી અને
નારાયણના પરમભક્ત થયા હતા ॥ ૧૮ ॥

मन्युना दीकरा गर्गानो क्षिनि अने तेनो गार्ग्य नामे पुत्र थयो. एओ क्षत्रियमार्थी ब्राह्मण थया हता. मन्युना दीकरा महावीर्यनो दुरितक्षय अने तेना त्रय्यारुणि, कवि अने पुष्करारुणि नामना त्रण पुत्रो थया तेओ पण ब्राह्मणपणुं पाभ्या हता. मन्युना दीकरा बृहत्क्षत्रनो हस्ती नामे पुत्र थयो के जेणे हस्तिनापुर बनाव्युं छे ॥ १९ ॥ २० ॥ हस्तीना अजमीढ, द्विमीढ, अने पुरुमीढ नामे त्रण पुत्र थया. अजमीढना वंशमां प्रियमेध वगेरे ब्राह्मणो उत्पन्न थया हता ॥ २१ ॥ अजमीढनो बीजो बृहदिषु नामे पुत्र हतो तेनो बृहद्भु, तेनो बृहत्काय, तेनो जयद्रथ, तेनो विशद अने तेनो सेनजित् नामे पुत्र थयो. सेनजितना रुचिराश्व, दृढहनु, काश्य अने वत्स नामना चार पुत्रो थया ॥ २२ ॥ २३ ॥ तेओमां रुचिराश्वनो पार अने

गर्गोच्छिनिस्ततो गार्ग्यः क्षत्राद्रह्य ह्यवर्तत ॥ दुरितक्षयो महावीर्यात्तस्य त्रय्यारुणिः कविः ॥ १९ ॥ पुष्करारुणिरित्यत्र ये ब्राह्मणगतिं गताः ॥ बृहत्क्षत्रस्य पुत्रोऽश्वरुस्ती यद्धस्तिनापुरम् ॥ २० ॥ अजमीढो द्विमीढश्च पुरुमीढश्च हस्तिनः ॥ अजमीढस्य वंश्याः स्युः प्रियमेधादयो द्विजाः ॥ २१ ॥ अजमीढाबृहदिषुस्तस्य पुत्रो बृहद्भुः ॥ बृहत्कायस्ततस्तस्य पुत्र आसीजयद्रथः ॥ २२ ॥ तत्सुतो विशदस्तस्य सेनजित्समजायत ॥ रुचिराश्वो दृढहनुः काश्यो वत्सश्च तत्सुताः ॥ २३ ॥ रुचिराश्वसुतः पारः पृथुसेनस्तदाल्मजः ॥ पारस्य तनयो नीपस्तस्य पुत्रशतं त्वभूत् ॥ २४ ॥ स कृत्यां शुक्रकन्यायां ब्रह्मदत्तमजीजनत् ॥ स योगी गवि भार्यायां विष्वक्सेनमधात्सुतम् ॥ २५ ॥ जैगीषव्योपदेशेन योगतंत्रं चकार ह ॥ उदक्स्वनस्ततस्तस्माद्ब्रह्मादो बार्हदीषवाः ॥ २६ ॥ यवीनरो द्विमीढस्य कृतिमांस्तत्सुतः स्मृतः ॥ नाम्ना सत्यधृतिर्यस्य दृढनेमिः सुपार्श्वकृत् ॥ २७ ॥ सुपार्श्वस्तुभतिस्तस्य पुत्रः सन्नतिमांस्ततः ॥ कृती हीरण्यनाभाद्यो योगं प्राप्य जगौ स्म षट् ॥ २८ ॥

तेनो पृथुसेन नामे पुत्र थयो. पारनो बीजो दीकरो नीप हतो तेने सो पुत्र थया हता ॥ २४ ॥ ए नीप राजाने कृत्वी नामनी शुक्रदेवजीनी दीकरी-मां ब्रह्मदत्त नामनो पुत्र पण थयो हतो. ए ब्रह्मदत्त के जे योगी हतो तेने सरस्वती नामनी स्त्रीमां विष्वक्सेन नामे पुत्र थयो हतो ॥ २५ ॥ ब्रह्मदत्ते जैगीषव्यमुनिना उपदेशथी एक योगनो ग्रंथ बनाव्यो हतो. विष्वक्सेननो उदक्स्वन अने तेनो भल्लाद नामे पुत्र थयो. ए बृहदिषुनो वंश कहेवायो ॥ २६ ॥ बृहदिषुना काका द्विमीढनो यवीनर, तेनो कृतिमान्, तेनो सत्यधृति, तेनो दृढनेमि, तेनो सुपार्श्व, तेनो सुमति, तेनो सन्नतिमान् अने तेनो कृति

? जोके शुक्रदेवजी पोते जन्मथीज निस्संग थइने नीकळी गया हता तोपण पोताना पिता व्यासने विरहथी आतुर थइने पोतानी पाछळ आवता जोइ तेमणे एक छायाशुक बनाव्यो हतो अने तेने व्यासे पोतानी पासे राख्यो हतो. ए छायाशुक पितृओनी वीरिणी नामनी कन्याने परणेल तेमां तेने पांच दीकरा अने एक कृत्वी नामनी दीकरी आवी हती.

नामे पुत्र थयो. ए कुती राजाए हिरण्यनाभनी पासेथी योगमार्गं शीखीने पोताना शिष्योने, प्राच्यसामनी छ संहिताओ बनावीने भणावी हती. कुती-
नो नीप, तेनो उग्रायुध, तेनो क्षेम, तेनो सुवीर, तेनो रिपुंजय अने तेनो बहुरथ नामे पुत्र थयो. उपर कहेला हस्तीना दीकरा पुरुमीढने काई संता-
न न हतुं. [हस्तीनो मोटो दीकरो अजमीढ के जेना एक वंशमां प्रियमेघ वगैरे ब्राह्मणो अने बीजा वंशमां बृहदिषु वगैरे क्षत्रियो केहेवाया छे तेनो
त्रीजो वंश हवे कहंछुं.] अजमीढने नलिनी नामनी स्त्रीमां नील नामे पुत्र थयो हतो. ए नीलनो शांति, तेनो सुशांति, तेनो पुरुज, तेनो अर्क अने तेनो
भर्म्याश्च नामे पुत्र थयो. भर्म्याश्चने मुद्रल, यवीनर, बृहदिषु, कांपिल्य अने संजय नामे पांच पुत्रो थया. भर्म्याश्च बोल्थो हतो के—‘आ मारा पांच दी-
करा पांच देशनां राज्य करवाने समर्थ छे’ तेथी ए पांचे ‘पंचाल’ एवा नामथी ओलखाता हता. ए पांचमां मोटा मुद्रगलना वंशमां ब्राह्मणो उत्पन्न

संहिता: प्राच्यसाम्नां वै नीपो ह्युग्रायुधस्ततः ॥ तस्य क्षेम्यः सुवीरोऽथ सुवीरस्य रिपुंजयः ॥ २९ ॥ ततो बहुरथो नाम पुरुमीढोऽप्र-
जोऽभवत् ॥ नलिन्यामजमीढस्य नीलः शांतिः सुतस्ततः ॥ ३० ॥ शांतिः सुशांतिस्तपुत्रः पुरुजोऽर्कस्ततोऽभवत् ॥ भर्म्याश्चस्तन-
यस्तस्य पंचासन्मुद्रलादयः ॥ ३१ ॥ यवीनरो बृहदिषुः कांपिल्यः संजयः सुताः ॥ भर्म्याश्चः प्राह पुत्रा मे पंचानां रक्षणाय हि
॥ ३२ ॥ विषयाणामलमिमे इति पंचालसंज्ञिताः ॥ मुद्रलाद्रह्य निर्धत्तं गोत्रं मौद्रल्यसंज्ञितम् ॥ ३३ ॥ मिथुनं मुद्रलाद्राम्याद्विवो-
दासः पुमानभूत् ॥ अहल्या कन्यका यस्यां शतानंदस्तु गौतमात् ॥ ३४ ॥ तस्य मत्यद्यतिः पुत्रो धनुर्वेदविशारदः ॥ शरदांस्त-
त्सुतो यस्मादुर्वशी दर्शनात्किल ॥ ३५ ॥ शरस्तंबेऽपतद्रेतो मिथुनं तदभृच्छुभम् ॥ तद्दृष्ट्वा कृपयाऽष्टह्नाच्छंतनुर्मृगयां चरन् ॥ कृ-
पः कुमारः कन्या च द्रोणपत्न्यभवत्कृपी ॥ ३६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

थया के जेओ मौद्रगल्य गोत्रना केहेवाय छे ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ए भर्म्याश्चना दीकरा मुद्रगलने एक जोडलुं आ-
व्युं हतुं तेमां जे पुत्र हतो तेनुं दिवोदास अने जे कन्या हती तेनुं अहल्या नाम हतुं. ए अहल्या गौतमऋषिने परणी हती तेमां गौतमने शतानंद
नामे पुत्र थयो ॥ ३४ ॥ शतानंदनो धनुर्वेदमां निपुण सत्यद्यति नामे पुत्र थयो अने तेनो शरद्वान् नामे पुत्र थयो. उर्वशी अप्सराने देखवाथी ए
शरद्वान् मुनिनुं वीर्य कांसडाना शृंबडामां पड्युं हतुं तेमांथी सुंदर जोडलुं उत्पन्न थयुं हतुं. शंतनुं राजा मृगया करवानेसारू नीकळ्या हता त्यां
ए जोडलुं तेमना जोवामां आवतां तेमणे कृपथी तेने लई लीधुं हतुं. ए जोडलामां जे पुत्र हतो ते कृपाचार्य केहेवाया अने जे कन्या हती ते द्रो-
णाचार्यनी स्त्री थई के जेनुं नाम ‘कृपी’ हतुं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो एकवींशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २१ ॥

शुकदेवजी केहेछे' - हे परीक्षित राजा ! उपर केहेला सुदलना दीकरा दिवोदासनो मित्रियु, तेनो च्यवन, तेनो सुदास, तेनो सहदेव अने तेनो सोमक नामे पुत्र थयो ॥ १ ॥ सोमकने सो पुत्र थया तेओमां मोटो जंतु अने नाहानो पृषत नामनो पुत्र हतो. पृषतनो द्रुपद नामे पुत्र थयो. द्रुपदने द्रौपदी नामे दीकरी हती अने धृष्टद्युम्न वगरे पुत्रो पण हता ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नने धृष्टकेतु नामे पुत्र थयो. ए भर्माश्वना वंशना पंचाल राजाओ केहेवाया. उपर केहेला हस्तीना पुत्र अजमीडिनो एक चोथा वंश पण चाल्यो. अजमीडिनो ऋक्ष अने तेनो संवरण नामे पुत्र थयो हतो ॥ ३ ॥ सूर्यनी कन्या तपती संवरण राजानी स्त्री हती तेमां तेने कुरु नामनो पुत्र थयो के जे कुरुक्षेत्रनो अधिपति हतो. कुरुना परीक्षित, सुधनु, जहु, अने निषधाश्च एवा नामना चार पुत्रो हता ॥ ४ ॥ तेओमां सुधनुनो सुहोत्र, तेना च्यवन, तेनो कृती अने तेनो उपरिचरवसु नामे पुत्र थयो. ए उप-

॥ श्रीशुक उवाच ॥ मित्रेयुश्च दिवोदासाश्च्यवनस्तत्सुतो नृप ॥ सुदासः सहदेवोऽथ सोमको जंतुजन्मकृत् ॥ १ ॥ तस्य पुत्रशतं तेषां यवीयान्पृषतः सुतः ॥ द्रुपदो द्रौपदी तस्य धृष्टद्युम्नादयः सुताः ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नादृष्टकेतुर्भर्म्याः पंचालका इमे ॥ योजमीद-
सुतो ह्यन्य ऋक्षः संवरणस्ततः ॥ ३ ॥ तपत्यां सूर्यकन्यायां कुरुक्षेत्रपतिः कुरुः ॥ परीक्षित्सुधनुर्जुनिषधाश्चः कुरोः सुताः ॥ ४ ॥ सुहोत्रोऽभूत्सुधनुषश्च्यवनोऽथ ततः कृती ॥ वसुस्तस्योपरिचरो बृहद्रथमुखास्ततः ॥ ५ ॥ कुशां वमत्स्यप्रत्यग्रचेदिपाद्याश्च चेदिपाः ॥ बृहद्रथात्कुशाग्रोऽभूद्रथभस्तस्य तत्सुतः ॥ ६ ॥ जज्ञे सत्याहितोऽपत्यं पुष्पांस्तत्सुतो जहुः ॥ अन्यस्यां चापि भार्यायां शकले द्वे बृहद्रथात् ॥ ७ ॥ ते मात्रा बहिरुत्प्रे जराया चाभिसंधिते ॥ जीव जीवेति क्रीडंत्या जरासंधोऽभवत्सुतः ॥ ८ ॥ ततश्च सहदेवोऽभूत्सोमा-
पिर्यच्छ्रुतश्रवाः ॥ परीक्षितनपत्योऽभूत् सुरथो नाम जाह्नवः ॥ ९ ॥ ततो विदूरथस्तस्मात्सार्वभौमस्ततोऽभवत् ॥ जयसेनस्तत्तनयो रा-
धिकोऽतोऽयुतो ह्यभूत् ॥ १० ॥ ततश्च क्रोधनस्तस्माद्देवातिथिरमुप्य च ॥ ऋष्यस्तस्य दिलीपोऽभूत् प्रतीपस्तस्य चालजः ॥ ११ ॥

रिचरवसुना बृहद्रथ, कुशांब, मत्स्य, प्रत्यग्र अने चेदिप वगरे पुत्रो हता तेओ चेदी नगरीना अधिपति हता. एओमां बृहद्रथनो कुशाग्र, तेनो ऋषभ, तेनो सत्यहित, तेनो पुष्पवान्, अने तेनो जहु नामे पुत्र थयो. ए बृहद्रथने वीजि स्त्रीमां ब्रे फाडियां आव्यां हतां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ए फाडियांओने बृहद्रथनी स्त्रीए बहार फेंकी दीधां हतां त्यां जरा नामनी राक्षसीए रमतो रमतो 'जीव जीव' एम कहीने तेओने सांधतां तेओमांथी जरासंध नामे पुत्र थयो हतो ॥ ८ ॥ जरासंधनो सहदेव, तेनो सोमापि अने तेनो श्रुतश्रवा नामे पुत्र थयो. कुरुना दीकरा परीक्षितने काई संतान थुं नहि. कुरुना त्रीजा दीकरा जहुनो सुरथ, तेनो विदूरथ, तेनो सार्वभौम, तेनो जयसेन, तेनो राधिक, तेनो अयुत, तेनो क्रोधन, तेनो देवातिथी, तेनो ऋष्य, तेनो दिलीप अने तेनो प्रतीप नामे पुत्र थयो ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

१ आ बाबीशमा अध्यायमां दिवोदासनो वंश कह्या पल्ली ऋक्षना वंशमां जरासंध, युधिष्ठिर अने दुर्योधन वगरे पुत्रो केहेवामां आबशे.

प्रतीपना देवापि, शंतनुं अने बाल्हीक नामे त्रण पुत्र थया. तेओमां बापना राज्यनो त्याग करीने देवापि वनमां जतां तेथी नाहानो शंतनु राजा थयो हतो के जे शंतनुनुं पूर्वजन्ममां 'महाभिष' एवुं नाम हतुं. ए शंतनु पोताना हाथथी जेनो स्पर्श करतो हतो ते माणस वृद्ध होय तो जुवान थतो अने तेने भारे शांति मळती हती तेथी तेनुं 'शंतनु' एवुं नाम पड्युं हतुं. शंतनुना राज्यमां बार वर्ष सुधी ज्यारे वरसाद थयो नहि ल्यारे ब्राह्मणोए तेने कहुं के- 'तुं तारो मोटो भाइ जीवतां छतां तेना अधिकारनुं राज्य करेछे माटे तेने परिवेत्तापणानो दोष लाग्यो छे तो ते दोषने मटाडवा-माटे मोटा भाई देवापिने तरत राज्य आपे तो वृष्टि थाय' ए उपरथी शंतनु शेहेर तथा देशनी वृद्धि करवानेमाटे मोटा भाईने समजावने राज्य आपवानी तैयारी करतां शंतुना मंत्रीने ते वात ठीक नहि लागवाथी तेणे ते पेहेलांज केटलाएक ब्राह्मणोने मोकली तेओनी पासे पाखंड मतनो उपदेश करावी देवापिने वेदमार्गमाथी अष्ट करी नास्तिक बनावी दीथो हतो ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पछी शंतनु देवापि पासे जई तेनी प्रार्थना

देवापिः शंतनुस्तस्य बाल्हीक इति चालजाः ॥ पितुराज्यं परित्यज्य देवापिस्तु वनं गतः ॥ १२ ॥ अभवच्छंतनू राजा प्राब्रह्माभिष-संज्ञितः ॥ यं यं कराभ्यां स्पृशति जीर्णं यौवनमेति सः ॥ १३ ॥ शांतिमाप्नोति चैवाभ्यां कर्मणा तेन शंतनुः ॥ समा द्वादश त-द्राज्ये न वर्षं यदा विभुः ॥ १४ ॥ शंतनुर्ब्राह्मणैरुक्तः परिवेत्ता त्वमग्रमुक् ॥ राज्यं देह्यग्रजायाशु पुरराष्ट्रविवृद्धये ॥ १५ ॥ एव-मुक्तो द्विजैर्ज्येष्ठं छंदयामास सोऽबवीत् ॥ तन्मंत्रिप्रहितैर्विष्वेदाद्विभ्रंशितो गिरा ॥ १६ ॥ वेदवादातिवादान्वै तदा देवो वर्षं ह ॥ देवापिर्योगमास्थाय कलापग्राममाश्रितः ॥ १७ ॥ सोमवंशे कलौ नष्टे कृतादौ स्थापयिष्यति ॥ बाल्हीकात्सोमदत्तोभृद्भूरिभूरिश्र-वास्ततः ॥ १८ ॥ शलश्च शंतनोरासीदृंगायां भीष्म आलवान् ॥ सर्वधर्मविदां श्रेष्ठो महाभागवतः कविः ॥ १९ ॥

करवा लाग्यो त्यां देवापि घणी घणी वेदनी निंदा करी. एम करवाथी ते देवापि पतित थई जवानेलीधे राज्यने अयोग्य थतां शंतनु पाछो आब्यो अने तेनो कांई पणदोष नहि रेहेवाथी वरसाद पण थयो. ए देवापि हाल योगनुं धारण करीने कलाप गाममां रहोछे ॥ १७ ॥ ते, कलियुगमां चंद्रवंशनो नाश थतां पाछुं सत्ययुगना आरंभमां चंद्रवंशनुं स्थापन करशे. शंतनुना भाई बाल्हीकनो सोमदत्त नामे पुत्र थयो अने सोमदत्तना भूरि, भूरिश्रवा अने शल नामना त्रण पुत्रो थया. शंतनुनी स्त्री गंगाजी हतां तेमां सघळा धर्म जाणनाराओमां उत्तम, महावैष्णव, विद्वान् अने वीरपुरुषोना टो-ळांमां अग्रणी 'भीष्मदेवजी' नामे पुत्र थया के जेणे युद्धमां परशुरामने पण राजी कऱ्या हता. मच्छीमारनी कन्या सत्यवती शंतनु राजानी बीजी स्त्री हती तेमां चित्रांगद अने विचित्रवीर्य नामे बे पुत्र थया हता. तेओमां चित्रांगदने युद्धमां गंधर्व मारी नाख्यो हतो. हे परीक्षित राजा ! ए शंतनु राजानी बीजी स्त्री सत्यवती ज्यारे कुंवारी हती ल्यारे तेने पराशर ऋषिनो संग थवाथी साक्षात् भगवाननी कलारूप वेदव्यास नामना पुत्र

अवतत्या हता के जेणे वेदनी रक्षा करी अने जेनी पासेथी आ भागवत पुराण हुं शील्योछुं. ए वेदव्यासजीए पोताना शिष्य पैलआदि ऋषिओ-
ने आ परमगुह्य भागवतनो उपदेश नहि करतां हुं के जे तेमनो पुत्र छुं तेने शांत स्वभावनो जाणी उपदेश कच्यो छे. पछी मारी दादी सत्यवती
शंतनु राजाने परणी हती तेमां शंतनुथी उत्सन्न थयलो उपर कहेलो विचित्रवीर्य राजा, भीष्मदेवजीए स्वयंवरमांथी बलात्कारथी आणेली अंबि-
का अने अंबालिका नामनी काशिना राजानी वे दीकरीओने परण्या हतो अने ए वे स्त्रियोमां अत्यंत आसक्त थवानेलींधि क्षयरोगथी पकडाइने म-
रण पाय्यो हतो ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पछी वेदव्यासे पोतानी मा सत्यवतीना केहेवाथी पोताना अपुत्र भाई
विचित्रवीर्यनी स्त्रियोमां धृतराष्ट्र, पांडु अने विदुर नामना त्रण पुत्रोने उत्सन्न कच्या हता ॥ २५ ॥ धृतराष्ट्रने गांधारी नामनी स्त्रीमां सो पुत्र थया ते-

वीरयथाग्रणीर्येन रामोऽपि युधि तोषितः ॥ शंतनोर्दाशकन्यायां जज्ञे चित्रांगदः सुतः ॥ २० ॥ विचित्रवीर्यश्चावरजो नाम्ना चि-
त्रांगदो हतः ॥ यस्यां पराशरात्साक्षादवतीर्णो हरेः कला ॥ २१ ॥ वेदगुप्तो मुनिः कृष्णो यतोऽहमिदमच्यगाम् ॥ हित्वा स्वशिष्या-
न्यैलादीन् भगवान्वावरायणः ॥ २२ ॥ मह्यं पुत्राय शांताय परं गुह्यमिदं जगौ ॥ विचित्रवीर्योऽथोवाह काशिराजसुते बलात्
॥ २३ ॥ स्वयंवरादुपानीते अंबिकां ज्वालिके उभे ॥ तयोरासक्तहृदयो गृहीतो यक्ष्मणा मृतः ॥ २४ ॥ क्षेत्रेऽप्रजस्य वै भ्रातुर्मित्रोक्तो
बादरायणः ॥ धृतराष्ट्रं च पांडुं च विदुरं चाप्यजीजनत् ॥ २५ ॥ गांधार्या धृतराष्ट्रस्य जज्ञे पुत्रशतं नृप ॥ तत्र दुर्योधनो ज्येष्ठो
दुःशला चापि कन्यका ॥ २६ ॥ शापान्मैथुनरुद्धस्य पांडोः कुंत्यां महारथाः ॥ जाता धर्मानिलेदेभ्यो युधिष्ठिरसुतास्त्रयः ॥ २७ ॥
नकुलः सहदेवश्च माद्र्यां नासत्यदत्तयोः ॥ द्रौपद्यां पंच पंचभ्यः पुत्रास्ते पितरोऽभवन् ॥ २८ ॥ युधिष्ठिरात्प्रतिविध्यः श्रुतसे-
नो वृकोदरात् ॥ अर्जुनाच्छ्रुतकीर्तिस्तु शतानीकस्तु नाकुलिः ॥ २९ ॥ सहदेवसुतो राजन् श्रुतकर्मा तथापरे ॥ युधिष्ठिरास्तु पौ-
रव्यां देवकोऽथ घटोत्कचः ॥ ३० ॥

ओमां दुर्योधन मोटो हतो अने दुःशला नामनी एक दीकरी पण थई हती ॥ २६ ॥ अरण्यमां मृगना शापथी पांडुराजा मैथुनथी अटकतां ए पांडुनी
स्त्री कुंतीमां धर्म, वायु अने इंद्रना वीर्यथी युधिष्ठिर, भीमसेन अने अर्जुन नामना त्रण महारथी पुत्रो उत्सन्न थया ॥ २७ ॥ अने मादी नामनी बीजी
स्त्रीमां अश्विनीकुमारना वीर्यथी नकुल अने सहदेव नामे बे पुत्र थया. ए पांच पांडवोनी पत्याळी स्त्री द्रौपदीमां ते पांडवोथी पांच पुत्रो उत्सन्न थया
हता के जेओ तमारा काका थाय ॥ २८ ॥ ए पांचमां युधिष्ठिरनो प्रतिविध्य, भीमसेननो श्रुतसेन, अर्जुननो श्रुतकीर्ति, नकुलनो शतानीक अने
सहदेवनो श्रुतकर्मा नामनो पुत्र हतो. पांडवोने बीजी स्त्रियोमां बीजा पुत्रो पण थया हता. युधिष्ठिरने पौरवी नामनी स्त्रीमां देवक नामनो पुत्र थयो हतो.

भीमसेनને હિંદિંબા નામની સ્ત્રીમાં ઘટોત્કચ અને કાલી નામની સ્ત્રીમાં સર્વગત નામે પુત્ર થયો હતો. સહદેવને પાહાડી રાજાની ડીકરી વિજયા નામની સ્ત્રીમાં સુહોત્ર નામે પુત્ર થયો હતો ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ નકુલને કરેણુમતી નામની સ્ત્રીમાં નિરમિત્ર નામે પુત્ર થયો હતો. અર્જુનને ઉલ્પી નામની નાગકન્યામાં ઇરાવાન્, મણિપુરના રાજાની ડીકરી ચિત્રાંગદામાં બશુવાહન અને સુભદ્રા નામની સ્ત્રીમાં તમારો બાપ અભિમન્યુ નામે પુત્ર થયો હતો. ઇઓમાં બશુવાહન જોકે અર્જુનનો પુત્ર હતો તોપણ તેના નાહાનાં કરેલા ટરાવપ્રમાણે તે, નાહાનાનો પુત્ર થઈને રહ્યો હતો. અભિમન્યુથી ઉત્તરા નામની સ્ત્રીમાં મહાવીર અને સઘલા અતિરથીઓને જીતનાર તમે ઉત્પન્ન થયાછો ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ભારતમાં કુરુકુલનો ક્ષય થઈ જતાં અશ્વત્થામાના બ્રહ્માસ્ત્રથી તમારો પળ નાશ થતો હતો પણ ભગવાનના પ્રભાવથી તમે મોતમાંથી છૂટી જીવતા રહ્યાછો ॥ ૩૪ ॥ હે પરીક્ષિત રાજા ! જનમેજય, શ્રુતસેન,

भीमसेनाद्धिंदिंबायां काल्यां सर्वगतस्ततः ॥ सहदेवात्सुहोत्रं तु विजयासूत पार्वती ॥ ३१ ॥ करेणुमत्यां नकुलो निरमित्रं तथा-
र्जुनः ॥ इरावंतमूलप्यां वै सुतायां बशुवाहनम् ॥ मणिपूरपतेः सोऽपि तपुत्रः पुत्रिकासुतः ॥ ३२ ॥ तव तातः सुभद्रायामभि-
न्युरजायत ॥ सर्वातिरथजिह्दीर उत्तरायां ततो भवान् ॥ ३३ ॥ परिक्षीणेषु कुरुषु द्रौणेर्ब्रह्मास्त्रतेजसा ॥ त्वं च कृष्णादुभावेन सजी-
वो मोचितोऽतकात् ॥ ३४ ॥ तवमे तनयास्तात जनमेजयपूर्वकाः ॥ श्रुतसेनो भीमसेन उग्रसेनश्च वीर्यवान् ॥ ३५ ॥ जनमेज-
यस्त्वां विदित्वा तक्षकान्निधनं गतम् ॥ सर्पान्वै सर्पयागामौ स होष्यति रषाऽन्वितः ॥ ३६ ॥ कावेषयं पुरोधाय तुरं तुरगमेधया-
द ॥ समंतात्पृथिवीं सर्वां जित्वा यक्ष्यति चाश्वरैः ॥ ३७ ॥ तस्य पुत्रः शतानीको याज्ञवल्क्यात्रयीं पठन् ॥ अस्त्रज्ञानं क्रियाज्ञानं
शौनकात्परमेप्यति ॥ ३८ ॥ सहस्रानीकस्तपुत्रस्ततश्चैवाश्वमेधकः ॥ असीमकृष्णस्तस्यापि निमिचक्रस्तु तत्सुतः ॥ ३९ ॥ गजा-
ह्वये हते नद्या कौशांब्यां साधुवत्स्यति ॥ उक्तस्ततश्चित्ररथस्तस्मात्कविरथः सुतः ॥ ४० ॥

भीમસેન અને ઉગ્રસેન નામના તમારા ચાર પુત્રો છે, તેઓમાં પરાક્રમી જનમેજય, તમને તક્ષક નાગે મારેલા જાળીને ક્રોધથી સર્પયાગનો આરંભ કરી તેના અગ્નિમાં સર્પોને હોમશે ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ સઘલી પૃથ્વીને જીતી લઈને કાવેષય કુલના તુર નામના બ્રાહ્મણને પુરોહિત કરી અશ્વમેધ કરશે અને ત્રીજા યજ્ઞો પણ કરશે ॥ ૩૭ ॥ ઇ જન્મેજયનો શતાનીક નામે પુત્ર થશે તે યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિની પાસેથી ત્રણ વેદ ભળીને ક્રિયાજ્ઞાન મેલવશે, કૃપાચાર્ય પાસેથી અસ્ત્રની વિદ્યા શીખશે અને શૌનક પાસેથી વ્રહ્મવિદ્યાને પામશે ॥ ૩૮ ॥ શતાનીકનો સહસ્ત્રાનીક, તેનો અશ્વમેધક, તેનો અસીમકૃષ્ણ અને તેનો નિમિચક્ર નામે પુત્ર થશે ॥ ૩૯ ॥ હસ્તિનાપુર ગંગાથી તળાઈ જતાં ઇ નિમિચક્ર, કૌશાંબી નગરીમાં સારી રીતે નિવાસ કરશે. નિમિચક્રનો ઉત્ત્ત, તેનો ચિત્રરથ, તેનો

कविरथ, तेनो वृष्टिमान्, तेनो सुषेण, तेनो सुनीथ, तेनो नृचक्षु, तेनो सुखीनल, तेनो परिक्षुत्र, तेनो सुनय, तेनो मेघावी, तेनो नृपंजय, तेनो दूर्व, तेनो तिमि, तेनो बृहद्रथ, तेनो सुदास, तेनो शतानीक, तेनो दुर्दमन, तेनो वहीनर, तेनो दंडपाणी, तेनो निमि अने तेनो क्षेमक नामे पुत्र थशे ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ देव अने ऋषिओ जेनो सत्कार करेछे एवो आ भरद्वाज [वितथ] ना दीकरा ब्रह्मक्षत्रनो वंश कह्यो. ते वंश कलियुगमां क्षेमक राजार्थी नाश पामशे ॥ ४४ ॥ हवे जरासंधना वंशना जे राजाओ थवाना छे तेओनां नाम कहंछुं. जरासंधना दीकरा सहदेवनो मार्जारि, तेनो श्रुतश्रवा, तेनो अयुतायु, तेनो निरभित्र, तेनो मुनक्षत्र, तेनो बृहत्सेन, तेनो कर्मजित, तेनो सुतंजय, तेनो विप्र, तेनो शुचि, तेनो

तस्माच्च वृष्टिमांस्तस्य सुषेणोऽथ महीपतिः ॥ सुनीथस्तस्य भविता नृचक्षुर्यसुखीनलः ॥ ४१ ॥ परिक्षुत्रः सुतस्तस्मान्मेघावी सुनयासजः ॥ नृपंजयस्ततो दूर्वस्तिमितस्माजनिप्यति ॥ तिमिर्बृहद्रथस्तस्माच्छतानीकः सुदासजः ॥ ४२ ॥ शतानीकादुर्दमनस्तस्यापत्यं वहीनरः ॥ दंडपाणिर्निमित्तस्य क्षेमको भविता नृपः ॥ ४३ ॥ ब्रह्मक्षत्रस्य वै प्रोक्तो वंशो देवर्षिसंस्कृतः ॥ क्षेमकं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ ॥ ४४ ॥ अथ मागधराजानो भवितारो वदामि ते ॥ भविता सहदेवस्य मार्जारिर्यच्छ्रुतश्रवाः ॥ ४५ ॥ ततोयुतायुस्तस्यापि निरभित्रोऽथ तत्सुतः ॥ सुनक्षत्रः सुनक्षत्राद्बृहत्सेनोऽथ कर्मजित् ॥ ४६ ॥ ततः सुतंजयाद्विप्रः शुचिस्तस्य भविष्यति ॥ क्षेमोऽथ सुव्रतस्तस्माद्धर्मसूत्रः शमस्ततः ॥ ४७ ॥ द्युमत्सेनोऽथ सुमतिः सुबलो जनिता ततः ॥ सुनीथः सत्यजिदथ विश्वजिद्यद्रिपुंजयः ॥ चार्हद्रथाश्च भूपाला भाव्याः साहस्रवत्सरम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अनोः सभानरश्चक्षुः परोऽक्षश्च सुताम्रयः ॥ सभानरात्कालनरः मृंजयस्तत्सुतस्ततः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क्षेम, तेनो सुव्रत, तेनो धर्मसूत्र, तेनो शम, तेनो द्युमत्सेन, तेनो सुमति, तेनो सुबल, तेनो सुनीथ, तेनो सत्यजित, तेनो विश्वजित् अने तेनो रिपुंजय नामे पुत्र थशे. आ बृहद्रथ ना वंशना राजाओ के जेओ थवाना छे तेओ हजार वर्ष सुधी राज्य करशे [आ पछीना राजाओ द्वादशस्कंधना पेहेला अध्यायमां केहेवाशे] ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो द्वाविंशोऽध्याय संपूर्ण ॥ २२ ॥ शुकदेवजी केहेछे :- ययातिराजाना चोथा पुत्र अनुना सभानर, चक्षु अने परोक्ष नामे त्रण पुत्रो हता तेओमां

१ जरासंधनो बाप. २ आ त्रेवीशमा अध्यायमां ययातिना पुत्र अतु, द्रुह्यु अने तुर्वसुना वंश कह्या पछी ज्यामघ नामना राजासुधी यदुनो वंश केहेवामां आवशे.

સભાનરનો કાલનર, તેનો સુંજય, તેનો જનમેજય, તેનો મહાશીલ અને તેનો મહામના નામે પુત્ર થયો. મહામનાને ડશીનર અને તિતિશુ નામે બે પુત્ર થયા. ડશીનરને શિબિ, વન, શમિ અને દશ નામના ચાર પુત્ર થયા ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ શિબિને વૃષાદર્ભ, સુવીર, ભદ્ર અને કૈકેય નામના ચાર પુત્ર થયા. ડશીનરના માર્હ તિતિશુનો રુશદ્રથ, તેનો હેમ, તેનો સુતપા અને તેનો બલિ નામે પુત્ર થયો. વૃષ્ટીપતિ બલિની સ્ત્રીમાં દીર્ઘતમા નામના ઋષિના વીર્યથી અંગ, વંગ, કલિંગ, સુહ્ય, પુંડ્ર, અને અંધ નામના છ ક્ષેત્રજ પુત્રો થયા તેઓએ પોતાના નામથી પૂર્વદિશાના અંગ અને વંગ [બંગાલ] વગેરે છ દેશ કન્યા છે ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ તેઓમાં અંગનો સનપાન, તેનો દિવિરથ, તેનો ધર્મગ્થ અને તેનો ચિત્રરથ નામે પુત્ર થયો. ચિત્રરથનું બીજું નામ 'રોમ-પાદ' હતું અને તેને કાંઈ સંતાન થયું ન હતું. રામચંદ્રજીના પિતા દશરથ રાજાએ પોતાના મિત્ર રોમપાદને પોતાની કન્યા શાંતા દીકરી તરીકે રા-

જનમેજયસ્તસ્ય પુત્રો મહાશીલો મહામનાઃ ॥ ડશીનરસ્તિતિશુશ્ચ મહામનસ આભજૌ ॥ શિવિર્વનઃ શમિર્દશશ્રત્વારોશીનરાભ-
જાઃ ॥ ૨ ॥ વૃષાદર્ભઃ સુવીરશ્ચ ભદ્રઃ કૈકેય આભજાઃ ॥ શિવેશ્રત્વાર એવાસંસ્તિતિશોશ્ચ રુશદ્રથઃ ॥ ૩ ॥ તતો હેમોઽથ સુતપા વ-
લિઃ સુતપસોઽભવત ॥ અંગવંગકલિંગાઘાઃ સુહ્યપુંડ્રાંધ્રસંજિતાઃ ॥ ૪ ॥ જહિરે દીર્ઘતમસો બલેઃ ક્ષેત્રે મહીક્ષિતઃ ॥ ચક્રુઃ સ્વનામ્ના વિષ-
યાન્ ષડિમાન્પ્રાચ્યકાંશ્ચ તે ॥ ૫ ॥ સનપાનોઽગતો જંજે તસ્માદિવિરથસ્તતઃ ॥ સુતો ધર્મરથો યસ્ય જંજે ચિત્રરથોઽપ્રજઃ ॥ ૬ ॥ રો-
મપાદ ઇતિ સ્યાતસ્તસ્મૈ દશરથઃ સત્વા ॥ શાંતાં સ્વકન્યાં પ્રાયચ્છદ્વષ્યશૃંગ ઉવાહ તામ્ ॥ ૭ ॥ દેવેઽવર્ષતિ યં રામા આનિન્યુહ-
રિણીસુતમ્ ॥ નાઢ્યસંગીતવાદિત્રૈવિભ્રમાલિંગનાર્હણેઃ ॥ ૮ ॥ સ તુ રાજોઽનપતસ્ય નિરૂપ્યેષ્ટિં મરુત્વતઃ ॥ પ્રજામદાહશરથો યેન
લેભેઽપ્રજઃ પ્રજાઃ ॥ ૯ ॥ ચતુરંગો રોમપાદાત્પ્રથુલાક્ષસ્તુ તત્સુતઃ ॥ વૃહદ્રથો વૃહત્કર્મા વૃહદ્રાનુશ્ચ તત્સુતાઃ ॥ ૧૦ ॥ આઘાદૃહન્મનાસ્ત-
સ્માજયદથ ઉદાહતઃ ॥ વિજયસ્તસ્ય સંભૃત્યાં તતો ધૃતિરજાયત ॥ ૧૧ ॥

સ્વાસારૂ આપી હતી તેને ઋષ્યશૃંગ ઋષિ પરણ્યા હતા ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ રોમપાદના દેશમાં અનાઢૃષ્ટિ થતાં કેટલીએક વેશ્યાઓ નાચ, ગીત, વાજંત્ર, વિલાસ, આલિંગન, અને પૂજનથી મોહ પમાડી એ ઋષ્યશૃંગ કે જે હરિણીના દીકરા હતા તેમને રોમપાદ રાજાના ગામમાં લાવી હતી ॥ ૮ ॥ એ ઋષ્યશૃંગે દશરથ રાજા કે જે પ્રથમ અપુત્ર હતા તેમને ઇંદ્રની ઇષ્ટિ કરાવી હતી અને તેથીજ દશરથ રાજાને પુત્રો થયા હતા ॥ ૯ ॥ એ રોમપાદનો ચતુરંગ, અને તેનો પ્રથુલાક્ષ નામે પુત્ર થયો. પ્રથુલાક્ષને વૃહદ્રથ, વૃહત્કર્મા, અને વૃહદ્રાનુ નામે ત્રણ પુત્ર થયા તેઓમાં વૃહદ્રથનો વૃહન્મના, તેનો જયદ્રથ, તેનો વિજય અને વિજયનો સંભૃતિ નામની સ્ત્રીમાં ધૃતિ નામે પુત્ર થયો ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥

घृतिना धृतव्रत, तेनो मत्कर्मो अने तेनो अधिरथ नामे पुत्र थयो. ए अधिरथ गंगाजीने कांटे क्रीडा करतो हतो त्यां पाणीमां चाली आवेली एक पेटीमांथी तेने बालक हाथ आवतां ते बालकने ते अपुत्र राजाए पोतानो पुत्र करी राख्यो हतो. पांडवोनी मा कुंती कुंवारी हती ते वखते तेने सूर्यदेवना संग थवाथी पुत्र जनमतां ते पुत्रने तेणे पेटीमां नाखी ते पेटीने गंगाजीना जलमां वेहेती मूकी हती के जे पेटी अधिरथ राजाने हाथ आवी. पेटीमांथी जे पुत्र नीकळ्यो ते 'कर्ण' एवा नामथी ओळखातो हतो. ए कर्णराजानो वृषसेन नामे पुत्र थयो ॥ १२ ॥ १३ ॥ ययातिना दुह्युनो बभ्रु, तेनो सेतु, तेनो आरब्ध, तेनो गांधार, तेनो धर्म, तेनो धृत, तेनो दुर्मना, तेनो प्रचेता अने तेना सो पुत्र थया हता. ए सधळा उत्तरदिशामां रहीं म्लेच्छोना अधिपति थया हता ॥ १४ ॥ १५ ॥ ययातिना ढीकग तुर्वसुनो वह्नि, तेनो भर्ग, तेनो भानुमान्, तेनो उदारबुद्धिवाळो करंधम,

ततो धृतव्रतस्तस्य सत्कर्मोऽधिरथस्ततः ॥ योसो गंगाते क्रीडन् मंजूषांतर्गतं शिशुम् ॥ १२ ॥ कुंत्यापविद्धं कानीनमनपत्योऽकरोत्सुतम् ॥ वृषसेनः सुतस्तस्य कर्णस्य जगतीपतेः ॥ १३ ॥ द्रुह्योश्च तनयो बभ्रुः सेतुस्तस्यात्मजस्ततः ॥ आरब्धस्तस्य गांधारस्तस्य धर्मसुतो धृतः ॥ १४ ॥ धृतस्य दुर्मनास्तस्मात्प्रचेताः प्राचेतसं शतम् ॥ म्लेच्छाधिपतयोऽब्रुवद्बुदीचीं दिशमाश्रिताः ॥ १५ ॥ तुर्वसोश्च सुतो वह्निर्वह्निर्भर्गोऽथ भानुमान् ॥ त्रिभानुस्तस्तुतोऽस्यापि करंधम उदारधीः ॥ १६ ॥ मरुतस्तस्तुतोऽपुत्रः पुत्रं पौरवमन्वभृत् ॥ दुष्यंतः स पुनर्भजे स्वं वंशं राज्यकामुकः ॥ १७ ॥ ययातेज्यैष्ठ्यपुत्रस्य यदोर्वंशं नरर्षभ ॥ वर्णयामि महापुण्यं सर्वपापहरं नृणाम् ॥ १८ ॥ यदोर्वंशं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ यत्रावतीर्णो भगवान्परमात्मा नराकृतिः ॥ १९ ॥ यदोः सहस्रजित् क्रोधा नलो रिपुरिति श्रुताः ॥ चत्वारः सूनवस्तत्र शतजित्प्रथमात्मजः ॥ २० ॥ महाहयो वेणुहयो हैहयश्चेति तस्तुताः ॥ धर्मस्तु हैहयसुतो नेत्रः कुंतेः पिता ततः ॥ २१ ॥

अने तेने मरुत नामे पुत्र थयो. प्रजा वगरना मरुते ययातिना पुत्र पूरुना वंशना दुष्यंतने पुत्र करी लीथो हतो. ते दुष्यंत ययातिना पुत्र तुर्वसुना वंशमां आवीने, राज्यनी इच्छाथी पाछो पोताना वंशमां जतो रह्यो ॥ १६ ॥ हे राजा ! हवे ययातिराजाना मोटा पुत्र यदुनो वंश के जे महापवित्र अने मनुष्योनां सधळां पापोने हरनार छे ते कहंछुं ॥ १८ ॥ यदुनो वंश के जेमां परमात्मा भगवान् मनुष्यरूपे अवतान्या हता तेने सांभळवाथी माणस, सधळां पापोथी मुक्त थायछे ॥ १९ ॥ यदुना सहस्रजित्, क्रोधा, नल, अने रिपु एवा नामना चार पुत्रो हता तेओमां सहस्रजितनो शतजित् नामे पुत्र थयो ॥ २० ॥ शतजितने महाहय, वेणुहय अने हैहय नामना त्रण पुत्रो थया तेओमां हैहयनो धर्म, तेनो नेत्र, तेनो कुंति,

તેનો સોહંજિ, તેનો મહિષ્માન્, તેનો ભદ્રસેનક અને તેના દુર્મદ અને ધનક નામના બે પુત્ર થયા. ધનકને કૃતવીર્ય, કૃતામિ, કૃતવર્મા અને કૃતૌજા નામના ચાર પુત્રો થયા ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ તેઓમાં કૃતવીર્યનો અર્જુન [સહસ્રાર્જુન] નામે પુત્ર થયો. એ અર્જુન સાતે દ્વીપનો સ્વામી હતો અને ભગવાનના અંશાવતારરૂપ ગુરુ દત્તાત્રેય પાસેથી તેને યોગની મોટી સિદ્ધિઓ મળી હતી ॥ ૨૩ ॥ કોઈ પણ રાજાઓ યજ્ઞ, તપ, યોગ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, પરાક્રમ અને જય વગેરેથી સહસ્રાર્જુનની બરાબરી કરી શકશે નહિ ॥ ૨૪ ॥ પંચાશી હજાર વર્ષ સુધી બલમાં કોઈ પણ હાની ન પોહોંચતાં તેણે છ ઇન્દ્રિયોના અલ્પટ વિષયો ભોગવ્યા હતા. સહસ્રાર્જુનનું સ્મરણ કરવાથી ધનનો નાશ થતો નથી ॥ ૨૫ ॥ એ સહસ્રાર્જુનના હજારો દીકરા હતા તેઓમાં પરશુ-

સોઽંહજિરભવકુંટેર્મહિષ્માન્ ભદ્રસેનકઃ ॥ દુર્મદો ભદ્રસેનસ્ય ધનકઃ કૃતવીર્યસૂઃ ॥ કૃતામિઃ કૃતવર્મા ચ કૃતૌજા ધનકાત્મજાઃ ॥ ૨૨ ॥ અર્જુનઃ કૃતવીર્યસ્ય સસદ્વીપેશ્વરોઽભવત્ ॥ દત્તાત્રેયાદ્ધરેન્દ્રશાત્ પ્રાપ્તયોગમહાયુગઃ ॥ ૨૩ ॥ ન નૂનં કાર્તવીર્યસ્ય ગતિં યા-
સ્યંતિ પાર્થિવાઃ ॥ યજ્ઞદાનતપોયોગશ્ચુતવીર્યજયાદિભિઃ ॥ ૨૪ ॥ પંચાશીતિસહસ્રાણિ હ્યવ્યાહતવલઃ સમાઃ ॥ અનષ્ટવિત્તસ્મ-
રણો બુભુક્ષેઽક્ષયપદ્મસુ ॥ ૨૫ ॥ તસ્ય પુત્રસહસ્રેષુ પંચૌર્વરિતા મૃદે ॥ જયધ્વજઃ શૂરસેનો વૃષભો મધુરુર્જિતઃ ॥ ૨૬ ॥ જ-
યધ્વજાત્તાલજંઘસ્તસ્ય પુત્રશતં ત્વશ્નૃત્ ॥ ક્ષત્રં યત્તાલજંઘાભ્યમૌર્વતેજોપસંહતમ્ ॥ ૨૭ ॥ તેયાં જ્યેષ્ઠો વીતિહોત્રો વૃષ્ણિઃ પુ-
ત્રો મધોઃ સ્મૃતઃ ॥ તસ્ય પુત્રશતં ત્વાસીદ્વૃષ્ણિજ્યેષ્ઠં યતઃ કુલમ્ ॥ ૨૮ ॥ માધવા વૃષ્ણયો રાજન્યાદવાશ્ચેતિ સંજ્ઞિતાઃ ॥ યદુપુ-
ત્રસ્ય ચ ક્રોશ્ઠોઃ પુત્રો વૃજિનવાંસ્તતઃ ॥ ૨૯ ॥ શ્વાહિસ્તતો રુશંકુર્વે તસ્ય ચિત્રરથસ્તતઃ ॥ શશવિંદુર્મહાયોગી મહાભોજો મ-
હાનશ્નૃત્ ॥ ૩૦ ॥

રામના યુદ્ધમાંથી જયધ્વજ, શૂરસેન, વૃષભ, મધુ અને ઝર્જિત નામના પાંચ પુત્રોજ બચ્યા હતા ॥ ૨૬ ॥ તેઓમાં જયધ્વજનો તાલજંઘ નામે પુત્ર થયો અને તેના સો પુત્ર થયા હતા. તાલજંઘ નામથી ઓલ્લાતા એ ક્ષત્રિઓને ઔર્વક્રષિના પ્રતાપથી સગરરાજાએ મારી નાલ્યા હતા ॥ ૨૭ ॥ તાલજંઘના પુત્રોમાં સદ્વૃષ્ણી મોટો વીતિહોત્ર હતો. સહસ્રાર્જુનના પુત્ર મધુના સો પુત્ર હતા તેઓમાં વૃષ્ણિ મોટો હતો ॥ ૨૮ ॥ એ મધુ, વૃષ્ણિ અને યદુ ઝપરથી તેઓના વંશજો માધવ, વૃષ્ણિ અને યાદવ એવાં નામોથી ઓલ્લાતા હતા. યદુના પુત્ર ક્રોધુનો વૃજિનવાન, તેનો શ્વાહિ, તેનો રુશંકુ, તેનો ચિત્રરથ અને તેનો શશવિંદુ નામે પુત્ર થયો. એ શશવિંદુ મોટો યોગી, મોટા વૈભવોને ભોગવનાર, મહાત્મા, ચક્રવર્તી અને કોઈ ટેકાળે પરામવ નહિ પામેલો હતો.

चौदे' रत्न तेनी पासे हनां. ए मोटी कीर्तिवाळा राजाने दश हजार स्त्रियो हती ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तेओमां प्रत्येकने लाख पुत्रो आव्या हता. श-
शविंदुना पुत्रोमां छ जण मुख्य हता तेओमां पृथुश्रवानो धर्म, तेनो सो अश्वमेध करना उशना अने तेनो रुचक नामे पुत्र थयो. रुचकने पुरुजित्,
रुक्म, रुक्मपु, पृथु अने ज्यामघ नामना पांच पुत्रो थया ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ज्यामघ राजा संतान वगरनो हतो तोपण पोतानी स्त्री शैब्यानी बीकथी
बीजि स्त्री करी शक्तो न हतो. एक दिवसे शत्रुना घरथी भोज्या नामनी कन्यानुं हरण करीने ज्यामघ राजा आवतां तेने रथमां वेठेली जोइने शै-
व्याए क्रोधथी ज्यामघने कह्युं के- 'हे कपटी ! आ मारे बेसवाना रथमां कोने बेसाडी छे ?' ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ज्यामघ राजा तेनी बीकथी बोल्यो के-

चतुर्दशमहारत्नश्रवत्यपराजितः ॥ तस्य पत्नी सहस्राणां दशानां सुमहायथाः ॥ ३१ ॥ दशलक्षसहस्राणि पुत्राणां तास्व-
जीजनत् ॥ तेषां तु षट्प्रधानानां पृथुश्रवस आत्मजः ॥ ३२ ॥ धर्मो नामोशना तस्य हयमेधशतस्य याद ॥ तत्सुतो रुच-
कस्तस्य पंचासन्नालजाः शृणु ॥ पुरुजिदुक्मरुक्मेषु पृथुज्यामघसंज्ञिताः ॥ ३३ ॥ ज्यामघस्वप्रजोऽयन्यां भार्यां शैब्यापति-
र्भयात् ॥ नाविंदच्छत्रुभवनाद्रोज्यां कन्यामहारापीत् ॥ ३४ ॥ रथस्थां तां निरीक्ष्याह शैब्या पतिममर्षिता ॥ केयं कुहक म-
त्स्थानं रथमारोपितेति वै ॥ ३५ ॥ स्त्रुषा तवेत्यभिहितं स्मयंती पतिमव्रवीत् ॥ अहं वंध्याऽसपत्नी च स्त्रुषा मे युज्यते कथम् ॥
॥ ३६ ॥ जनयिष्यसि यं राज्ञि तस्येयमुपयुज्यते ॥ अन्वमोदन्त तद्विश्वेदेवाः पितर एव च ॥ ३७ ॥ शैब्या गर्भमधात्काले
कुमारं सुषुवे शुभम् ॥ स विदर्भ इति प्रोक्त उपयेमे स्त्रुषां मतीम् ॥ ३८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे य-
दुवंशानुवर्णने त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

‘आ तारा दीकरानी बहु छे.’ शैब्या हसती हसती बोली के- ‘हुं वांझणी छुं अने मारे शोक्य पण नथी मोटे मारा दीकरानी बहु केम संभवे ?’
॥ ३६ ॥ ज्यामघ बोल्यो के- ‘हे राणी ! तूं जे दीकराने जणीश तेने आ बहु काम आवशे.’ आ समयमां देवता अने पितृओ के जेओने ज्यामघ
उपर बहुज दया आवी अने ज्यामघे जेओने बहुज पूज्या हता तेओए ‘तथास्तु’ एम कह्युं तेथी शैब्याने गर्भ रह्यो अने तेणे समय प्राप्त थतां
सुंदर कुंवर जण्यो. ए कुंवरनुं ‘विदर्भ’ एवुं नाम केहेवायुं अने ते पोताना वापे हरी आणेलेली पेली सती कन्याने परण्यो हतो ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो त्रैवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २३ ॥

? हाथी, घोडा, रथ, स्त्रियो, वाण,, भंडार, पुष्प, वस्त्र, वृक्ष, सांग, पाश, मणि, छत्र अने विमान, ए चौद रत्न केहेवाय एम मार्कंडेयपुराणमां कह्युंछे.

શુકદેવજી કહેછે'.- વિદર્ભ રાજા તે ભોજ્યા નામની સ્ત્રીમાં કુશ, ક્રથ અને રોમપાદ નામના ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન ક'યા. તેઓમાં ત્રીજો રોમપાદ, વિદર્ભના કુલને આનંદ આપનાર હતો ॥ ૧ ॥ રોમપાદનો વન્નુ, તેનો કૃતિ, તેનો ઉશિક, તેનો ચેદિ અને તેના દમધોષ વગેરે પુત્રો થયા ॥ ૨ ॥ ક્રથનો કુંતિ, તેનો ધૃષ્ટિ, તેનો નિર્ઘૃતિ, તેનો દશાર્હ, તેનો વ્યોમ, તેનો જીમૂત, તેનો વિકૃતિ, તેનો ભીમરથ, તેનો નવરથ, તેનો દશરથ, તેનો શકુનિ, તેનો કરંભિ, તેનો દેવરાત, તેનો દેવક્ષત્ર, તેનો મધુ, તેનો કુરુવશ, તેનો અનુ, તેનો પુરુહોત્ર, તેનો આયુ, અને તેનો સાત્વત નામે પુત્ર થયો. હે રાજા! તે સાત્વતના ભજમાન, ભજિ, દિવ્ય, વૃણિ, દેવાવૃધ, અંધક અને મહાભોજ નામના સાત પુત્ર થયા તેઓમાં પેહેલા ભજમાનને એક સ્ત્રીમાં

॥ શ્રીશુક ઉવાશ ॥ ॥ તસ્યાં વિદર્ભોઽજનયત્ પુત્રૌ નામ્ના કુશકૃથૌ ॥ તૃતીયં રોમપાદં ચ વિદર્ભકુલનંદનમ્ ॥ ૧ ॥ રોમપા-
દસુતો વન્નુર્વમ્નોઃ કૃતિરજાયત ॥ ઉશિકસ્તસુતસ્તસ્માચ્ચેદિશ્રેયાદયો નૃપ ॥ ૨ ॥ ક્રથસ્ય કુંતિઃ પુત્રોઽદ્વૃષ્ટિસ્તસ્યાથ નિર્ઘૃતિઃ ॥
તતો દશાર્હો નામ્નાઽમૃતસ્ય વ્યોમઃ સુતસ્તતઃ ॥ ૩ ॥ જીમૂતો વિકૃતિસ્તસ્ય યસ્ય ભીમરથઃ સુતઃ ॥ તતો નવરથઃ પુત્રો જાતો દશ-
રથસ્તતઃ ॥ ૪ ॥ કરંભિઃ શકુનેઃ પુત્રો દેવરાતસ્તદાલ્મજઃ ॥ દેવક્ષત્રસ્તતસ્તસ્ય મધુઃ કુરુવશાદનુઃ ॥ ૫ ॥ પુરુહોત્રસ્વનોઃ પુત્રસ્ત-
સ્યાયુઃ સાત્વતસ્તતઃ ॥ ભજમાનો ભર્જિર્દિવ્યો વૃણિર્દેવાવૃધોઽધકઃ ॥ ૬ ॥ સાત્વતસ્ય સુતાઃ સપ્ત મહાભોજશ્ચ મારિષ ॥ ભજમાન-
સ્ય નિમ્લોચિઃ કિંકિણો વૃણિરેવ ચ ॥ ૭ ॥ એકસ્યામાલ્મજાઃ પલ્યામન્યસ્યાં ચ ત્રયઃ સુતાઃ ॥ શતાંજિચ્ચ મહત્તાંજિદ્યુતાંજિદિ-
તિ પ્રભો ॥ ૮ ॥ વન્નુર્દેવાવૃધસુતસ્તયોઃ શ્લોકૌ પંડ્યામ્ ॥ યથૈવ શૃણુમોદૂરાત્સંપશ્યામસ્થાંડતિકાત્ ॥ ૯ ॥ વન્નુઃ શ્રેષ્ઠો મનુષ્યાણાં દે-
વૈર્દેવાવૃધઃ સમઃ ॥ પુરુષાઃ પંચર્ષષ્ટશ્ચ ષડ્મહત્સાણિ ચાષ્ટ ચ ॥ ૧૦ ॥ યેઽમૃતત્વમનુપ્રાપ્તા વમ્નોર્દેવાવૃધાદપિ ॥ મહાભોજોઽપિ ધર્માત્મા
ભોજા આસંસ્તદન્વયે ॥ ૧૧ ॥

નિમ્લોચિ, કિંકિણ અને વૃણિ તથા વીંજિ સ્ત્રીમાં શતાંજિત, મહત્તાંજિત અને અમૃતાંજિત નામના ત્રણ પુત્રો થયા ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ સાત્વતના પાંચમા પુત્ર દેવાવૃધનો વન્નુ નામે પુત્ર થયો. એ દેવાવૃધ અને વન્નુવિષે લોકો બે શ્લોક બોલેછે તેઓમાં એવું કહ્યુંછે કે- 'દેવાવૃધને અને વન્નુને જેવા દૂરથી સાંભળતા હતા તેવાજ પાસે જતાં દેહીયે છીયે ॥ ૯ ॥ વન્નુ મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ છે અને દેવાવૃધ દેવતા જેવો છે. છ હજાર પાંસઠ અને આઠ પુરુષો વન્નુ તથા દેવાવૃધના ઉપદેશથી મોક્ષ પામ્યાછે.' સાત્વતનો સાતમો પુત્ર મહાભોજ ધર્માત્મા હતો અને તેના વંશમાં ભોજકુલ ઉત્પન્ન થયું છે ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥

? આ ચોવીશમા અધ્યાયમાં વિદર્ભના ત્રણ પુત્રોની ઉત્પત્તિ, અને બલભદ્ર તથા શ્રીકૃષ્ણ સુધીના અનેક પ્રકારના વંશો કેહેવામાં આવશે.

सात्वतना चोथा पुत्र वृष्णिनां सुमित्र, तेनो युधाजित्, अने तेना शिनि तथा अनमित्र नामे बे पुत्र थया. अनमित्रनो निम्न अने तेना सत्राजित् तथा प्रसेन नामे बे पुत्रो थया. अनमित्रनो वीजो दीकरो शिनि नामे हतो तेनो सत्यक, तेनो युयुधान [सात्यकी] तेनो जय, तेनो कुणि अने तेनो युगंधर नामे पुत्र थयो. अनमित्रनो वीजो दीकरो वृष्णि नामे हतो तेने श्वफल्क अने चित्ररथ नामे पुत्र थया. श्वफल्कने गांदिनी नामनी ह्रीमां अक्रूर, आसंग, सारमेय, मृदुर, मृदुवित्, गिरि, धर्मवृद्ध, सुकर्मा, क्षेत्रोपेक्ष, अरिमर्दन, शत्रुघ्न, गंधमाद अने प्रतिबाहु नामना तेर विल्यात् पुत्रो अने सुचीरा नामनी एक दीकरी थई ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अक्रूरना देवान् अने उपदेव नामना बे पुत्रो थया. अक्रूरना

वृष्णेः सुमित्रः पुत्रोऽयुधाजिच्च परंतप ॥ शनिस्तस्यानमित्रश्च निम्नोऽमृदनमित्रतः ॥ १२ ॥ सत्राजितः प्रसेनश्च निम्नस्याप्यासतुः सुतौ ॥ अनमित्रसुतो योऽयः शनिस्तस्याथ सत्यकः ॥ १३ ॥ युयुधानः सात्यकिर्वै जयस्तस्य कुणिस्ततः ॥ युगंधरोऽनमित्रस्य वृष्णिः पुत्रोऽपरस्ततः ॥ १४ ॥ श्वफल्कश्चित्ररथश्च गांदिन्यां च श्वफल्कतः ॥ अक्रूरप्रमुखा आसन् पुत्रा द्वादश विभ्रुताः ॥ १५ ॥ आसंगः सारमेयश्च मृदुरो मृदुचिद्गिरिः ॥ धर्मवृद्धः सुकर्मा च क्षेत्रोपेक्षोऽरिमर्दनः ॥ १६ ॥ शत्रुघ्नो गंधमादश्च प्रतिबाहुश्च द्वादश ॥ तेषां स्वसा सुचीराख्या द्वावक्रसुतावपि ॥ १७ ॥ देवानुपदेवश्च तथा चित्ररथालजाः ॥ पृथुर्विदूरथाद्याश्च बहवो वृष्णिनंदनाः ॥ १८ ॥ कुकुरो भजमानश्च शुचिः कंबलवर्हिषः ॥ कुकुरस्य सुतो वह्निर्विलोमा तनयस्ततः ॥ १९ ॥ कपोतरोमा तस्यानुः सखा यस्य च तुंबुरुः ॥ अंधको दुंदुभिस्तादरिद्योतः पुनर्वसुः ॥ २० ॥ तस्याहुकश्चाहुकी च कन्या चैवाहुकालजौ ॥ देवकश्चोपदेवश्च चत्वारो देवकालजाः ॥ २१ ॥ देवानुपदेवश्च सुदेवो देववर्धनः ॥ तेषां स्वसारः सप्तासन् धृतदेवादयो नृप ॥ २२ ॥ शांतिदेवोपदेवा च श्रीदेवा देवकी च वसुदेव उवाह ताः ॥ २३ ॥

काका चित्ररथने पृथु अने विदूरथ वगैरे घणा पुत्रो थया के जेओ वृष्णिकुलने आनंद आपनार हता ॥ १८ ॥ सात्वतना छद्वा पुत्र अंधकने कुकुर, भजमान, शुचि अने कंबलवर्हिष एवा नामना चार पुत्र थया. तेओमां कुकुरनो वह्नि तेनो विलोमा, तेनो कपोतरोमा अने तेनो अनु नामे पुत्र थयो. तुंबुरु नामनो गंधर्व अनुनो सखा हतो. ए अनुनो अंधक, तेनो दुंदुभि, तेनो अरिद्योत, अने तेनो पुनर्वसु नामे पुत्र थयो ॥ १९ ॥ २० ॥ पुनर्वसुने आहुक नामनो पुत्र अने आहुकी नामनी कन्या हती. आहुकने देवल अने उपसेन नामे बे पुत्र थया तेओमां देवकने देवान्, उपदेव, सुदेव अने देववर्धन नामे चार पुत्रो तथा धृतदेवा, शांतिदेवा, उपदेवा, श्रीदेवा, देवरक्षिता, सहदेवा अने देवकी नामनी सात दीकरीओ थई. देवकनी ए साते दीकरीओ वसुदेव परण्या हता ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

देवकना मोटा भाई उग्रसेनने कंस, सुनामा, न्यग्रोध, कंक, शंकु, सुहृ, राष्ट्रपाल, सृष्टि अने तुष्टिमान् नामना नव दीकरा अने कंसा, कंसवती, कंका, शूरभू तथा राष्ट्रपालिका नामनी पांच दीकरीओ थई. ए पांचेने वसुदेवना नाहाना भाई परण्या हता ॥ २४ ॥ २५ ॥ अक्रूना काका चित्ररथना पुत्र विदूरथनो शूर, तेनो भजमान, तेनो शिनि, तेनो स्वयंभोज, तेनो हृदीक अने तेना देवबाहु, शतधनु, कृतवर्मा तथा देवमीढ नामना चार पुत्रो थया. देवमीढनो शूर नामे पुत्र हतो तेने मारिषा नामनी स्त्रीमां वसुदेव, देवभाग, देवश्रवा, आनक, संजय, श्यामक, कंक, शमीक, वत्सक अने वृक नामना निर्दोष दश पुत्रो थया. वसुदेव के जेना पुत्र श्रीकृष्ण भगवान् थया तेनो जन्म थयो ल्यारे देवनां दुंदुभि अने आनक वागां हतां तेथी वसुदेवनुं 'आनकदुंदुभि' एवं नाम केहेवायछे. पृथा, श्रुतदेवा, श्रुतकीर्ति, श्रुतश्रवा अने राजाधिदेवी नामे वसुदेवनी पांच ब्रेनो हती तेओमां मोटी

कंसः सुनामा न्यग्रोधः कंकः शंकुः सुहृस्तथा ॥ राष्ट्रपालोऽथ सृष्टिश्च तुष्टिमानौग्रसेनयः ॥ २४ ॥ कंसा कंसवती कंका शूरभू राष्ट्रपालिका ॥ उग्रसेनदुहितरो वसुदेवानुजस्त्रियः ॥ २५ ॥ शूरो विदूरथादासीद्भजमानः सुतस्ततः ॥ शनिस्तस्मात्स्वयंभोजो हृदीकस्तत्सुतो मतः ॥ २६ ॥ देवबाहुः शतधनुः कृतवर्मेति तत्सुताः ॥ देवमीढस्य शूरस्य मारिषा नाम पत्न्यभूत् ॥ २७ ॥ तस्यां स जनयामास दश पुत्रानकल्मषान् ॥ वसुदेवं देवभागं देवश्रवसमानकम् ॥ २८ ॥ संजयं श्यामकं कंकं शमीकं वत्सकं वृकम् ॥ देवदुंदुभयो नेदुरानका यस्य जन्मनि ॥ २९ ॥ वसुदेवं हरेः स्थानं वदंस्तानकदुंदुभिम् ॥ पृथा च श्रुतदेवा च श्रुतकीर्तिः श्रुतश्रवाः ॥ ३० ॥ राजाधिदेवी चैतेषां भगिन्यः पंच कन्यकाः ॥ कुंतेः सख्युः पिता शूरो ह्यपुत्रस्य पृथामदात् ॥ ३१ ॥ साप दुर्वाससो विद्यां देवहूतीं प्रतोषितात् ॥ तस्या वीर्यपरीक्षार्थमाजुहाव रविं शुचिम् ॥ ३२ ॥ तदैवोपागतं देवं वीक्ष्य विस्मयमानसा ॥ प्रत्ययार्थं प्रयुक्ता मे याहि देव क्षमस्व मे ॥ ३३ ॥ अमोघं दर्शनं देवि आद्यत्से त्वयि चालजम् ॥ योनिर्यथा न दुष्येत कर्ताहं ते सुमध्यमे ॥ ३४ ॥

पृथाने तेना बाप शूरे कुंतिराजा के जे अपुत्र हतो तेने दीकरी तरीके राखवा आपी हती. [तेथी तेनुं नाम 'कुंती' केहेवायुं हतुं] ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ दुर्वाससकृषिने प्रसन्न करवाथी ए पृथा [कुंती] ने देवहूती [जे देवने बोलावे ते देव हाजर थाय एवी] विद्या मळी हती. ते विद्याना चमत्कारनी परीक्षा लेवानेवास्ते तेणे परम पवित्र सूर्यदेवने बोलावतां ते वखतेज सूर्यदेव तेनी पासे आव्या हता. तेमने जोई विस्मय पामीने कुंतीए कह्युं के—'आ तो चमत्कार जाणवानेवास्ते में विद्यानो प्रयोग कच्यो छे माटे आप पधारी अने हाल आपनुं कशुं काम नथी. मारो अपराध क्षमा करजो' ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सूर्यदेव बोल्या के—'हे सुंदरि! मारूं दर्शन अमोघ होवुं जोइए माटे हुं तो तारामां पुत्र उत्पन्न करीश. पण तुं कुंवारी छे तेथी तारी योनिने दूषण नहि लागे तेम करी आपीश' ॥ ३४ ॥

एष कही कुंतीने गर्भ राखीने मृत्युदेव आकाशमां गया के तुरतज बीजा सूर्य जेवो ए कुंतीने एक दीकरो आव्यो ॥ ३५ ॥ जगतनी निंदानी बीकथी तेणे ते पुत्रने पेटिमां घालीने नदीना पाणीमां नाखी दीथो हतो. ए कुंतीने महापराक्रमी तमारा परदादा पांडुराजा परण्या हता ॥ ३६ ॥ वसुदेवनी बीजी बेन श्रुतदेवाने करूप देशनो राजा वृद्धशर्मा परण्यो हतो तेमां तेने पूर्वजन्ममां सनकादिकना शापथी दितिनी पुत्र [दैत्य] हतो ॥ ३७ ॥ वसुदेवनी बीजी बेन श्रुतकीर्त्तिने केकय देशनो राजा धृष्टकेतु परण्यो हतो तेमां तेने संतर्दन वगेरे पांच पुत्रो थया ॥ ३८ ॥ वसुदेवनी चोथी बेन श्रुतश्रवाने चेदिनो राजा दमघोष परण्यो हतो तेमां तेने शिशुपाल नामे पुत्र थयो हतो के जेनी उत्पत्ति प्रथम केहेवाएली छे. वसुदेवनी पांचमी बेन राजाधिदेवीने मालवानो राजा जयसेन परण्यो हतो तेमां तेने बिंदू अने अनुबिंदू नामना बे पुत्र थया हता.

इति तस्यां स आधाय गर्भ सूर्यो दिवं गतः ॥ सद्यः कुमारः संजज्ञे द्वितीय इव भार्मरः ॥ ३५ ॥ तं साज्यजन्मदीतीये कृष्णश्लोकस्य विभ्यती ॥ प्रणितामहस्तामुवाह पांडुर्वै सत्यविक्रमः ॥ ३६ ॥ श्रुतदेवां तु कारूपो वृद्धशर्मा समग्रहीत् ॥ यस्यामभूदंतवक्र ऋषिशो दितेः सुतः ॥ ३७ ॥ केकेयो धृष्टकेतुश्च श्रुतकीर्त्तिमविंदत ॥ संतर्दनादयस्तस्यां पंचासन्कैक्याः सुताः ॥ ३८ ॥ राजाधिदेव्यामावंत्यो जयसेनोऽजनिष्ट ह ॥ दमघोषश्चेदिराजः श्रुतश्रवसमग्रहीत् ॥ ३९ ॥ शिशुपालः सुतस्तस्याः कथितस्तस्य संभवः ॥ देवभागस्य कंसायां चित्रकेतुवृहदलौ ॥ ४० ॥ कंसवत्यां देवश्रवसः सुवीर इषुमांस्तथा ॥ कंकायामानकाज्जातः सत्यजित्पुरुजित्तथा ॥ ४१ ॥ संजयो राष्ट्रपाल्यां च वृषदुर्मर्षणादिकान् ॥ हरिकेशहिरण्याक्षौ शूरभूम्यां च श्यामकः ॥ ४२ ॥ मिश्रकेश्यामप्सरसि वृकादीन्वत्सकस्तथा ॥ तक्षपुष्करशालादीन् दुर्वाक्ष्यां वृक आदधे ॥ ४३ ॥ सुमित्रार्जुनपालादीन् शमीकान् सुदामिनी ॥ कंकश्च कर्णिकायां वै ऋतधामजयावपि ॥ ४४ ॥

वसुदेवना भाई देवभागने कंसा नामनी स्त्रीमां चित्रकेतु अने वृहद्वल नामे बे पुत्र थया हता ॥ ३९ ॥ ४० ॥ वसुदेवना भाई देवश्रवाने कंसावती नामनी स्त्रीमां सुवीर अवे इषुमान् नामे बे पुत्र थया हता. वसुदेवना भाई आनकने कंका नामनी स्त्रीमां सत्यजित् अने पुरुजित् नामे बे पुत्र थया हता ॥ ४१ ॥ वसुदेवना भाई संजयने राष्ट्रपाली नामनी स्त्रीमां वृष अने दुर्मर्षण वगेरे पुत्रो थया हता. वसुदेवना भाई श्यामकने शूरभूमि नामनी स्त्रीमां हरिकेश अने हिरण्याक्ष नामे बे पुत्र थया हता ॥ ४२ ॥ वसुदेवना भाई वत्सकने मिश्रकेशी नामनी अप्सरामां वृक वगेरे पुत्रो थया हता. वसुदेवना भाई वृकने दुर्वाक्षी नामनी स्त्रीमां तक्ष, पुष्कर अने शाल वगेरे पुत्रो थया हता ॥ ४३ ॥ वसुदेवना भाई शमीकने सुदामनी नामनी स्त्रीमां सुमित्र, अर्जुन अने पाल वगेरे पुत्रो थया हता. वसुदेवना भाई कंकने कर्णिका नामनी स्त्रीमां ऋतधामा अने जय नामना बे पुत्र थया हता ॥ ४४ ॥

પૌરવી, રોહિણી, ભદ્રા, મદિરા, રોચના, ઇલા અને દેવકી વગેરે સાત વીજી પળ વસુદેવની સ્ત્રિયો હતી ॥ ૪૫ ॥ વસુદેવને રોહિણી નામની સ્ત્રીમાં બલભદ્ર, ગદ્, સારણ, દુર્મદ, વિપુલ, ધ્રુવ અને કૃત વગેરે પુત્રો થયા હતા ॥ ૪૬ ॥ પૌરવી નામની સ્ત્રીમાં સુભદ્ર, ભદ્રવાહ, દુર્મદ, ભદ્ર અને ભૂત વગેરે બાર પુત્રો થયા હતા ॥ ૪૭ ॥ મદિરા નામની સ્ત્રીમાં નંદ, ઉપનંદ, કૃતક અને શૂર વગેરે પુત્રો થયા હતા. ભદ્રા નામની સ્ત્રીમાં કેશી નામે એક જ ઉત્તમ પુત્ર થયો હતો ॥ ૪૮ ॥ રોચના નામની સ્ત્રીમાં હસ્ત અને હેમંગદ વગેરે પુત્રો થયા હતા. ઇલા નામની સ્ત્રીમાં ઉરુ અને વલ્ક વગેરે ઉત્તમ પુત્રો થયા હતા ॥ ૪૯ ॥ હે રાજા ! વસુદેવને ધૃતદેવા નામની સ્ત્રીમાં વિપ્રસ્ત નામે એક પુત્ર થયો હતો. શાંતિદેવા નામની સ્ત્રીમાં શ્રમ અને પ્રતિશ્રુત વગેરે પુત્રો થયા હતા ॥ ૫૦ ॥ ઉપદેવા નામની સ્ત્રીમાં કલ્પવર્ષ વગેરે દશ પુત્રો થયા હતા. શ્રીદેવા નામની સ્ત્રીમાં વસુ, હંસ અને સુવંશ

પૌરવી રોહિણી ભદ્રા મદિરા રોચના ઇલા ॥ દેવકીપ્રમુખા આસન્ પલ્ય આનકદુંદુભે ॥ ૪૫ ॥ વલં ગદં સારણં ચ દુર્મદં વિપુલં ધ્રુવમ્ ॥ વસુદેવસ્તુ રોહિણ્યાં કૃતાદીનુદપાદયત્ ॥ ૪૬ ॥ સુભદ્રો ભદ્રવાહશ્ચ દુર્મદો ભદ્ર એવ ચ ॥ પૌરવ્યાસ્તનયા હ્યેતે ધ્રુતાઘા દ્વાદશાભવન્ ॥ ૪૭ ॥ નંદોપનંદકૃતકશ્ચરાઘા મદિરાલ્મજાઃ ॥ કૌશલ્યા કેશિનં ત્વેકમસૂત કુલનંદનમ્ ॥ ૪૮ ॥ રોચનાયા-મતો જાતા હસ્તેમંગદાદયઃ ॥ ઇલાયામુરુલ્કાદીન્ યદુમુખ્યાનજીજનત્ ॥ ૪૯ ॥ વિપ્રો ધૃતદેવાયમેક આનકદુંદુભેઃ ॥ શાંતિદેવાલ્મજા રાજન્ શ્રમપ્રતિશ્રુતાદયઃ ॥ ૫૦ ॥ રાજાનઃ કલ્પવર્ષાઘા ઉપદેવસુતા દશ ॥ વસુહંસસુવંશઘાઃ શ્રીદેવાયાલુષદ્ સુતાઃ ॥ ૫૧ ॥ દેવરક્ષિતયા લબ્ધા નવ ચાત્ર ગદાદયઃ ॥ વસુદેવઃ સુતાનશ્વાદધે મહેદેવયા ॥ ૫૨ ॥ પુરુવિશ્રુતમુખ્યાંલુ સાશાઢ્રમૌ વસૂનિવ ॥ વસુદેવસ્તુ દેવક્યામષ્ટ પુત્રાનજીજનત્ ॥ ૫૩ ॥ કીર્તિમંતં સુપેણં ચ ભદ્રસેનમુદારધીઃ ॥ ઋજું સંમર્દનં ભદ્રં સંકર્ષણમહીશ્વરમ્ ॥ ૫૪ ॥ અષ્ટમસ્તુ તયોરાસીત્ સ્વયમેવ હરિઃ કિલ્ ॥ સુભદ્રા ચ મહાભાગા તવ રાજન્પિતામહી ॥ ૫૫ ॥ યદા યદેહ ધર્મસ્ય ક્ષયો વૃદ્ધિશ્ચ પાપ્મનઃ ॥ તદા તુ ભગવાનીશ આત્માનં સૃજતે હરિઃ ॥ ૫૬ ॥

વગેરે છ પુત્રો થયા હતા ॥ ૫૧ ॥ દેવરક્ષિતા નામની સ્ત્રીમાં ગદ વગેરે નવ પુત્રો થયા હતા. ધર્મને જેમ વસુ નામના આઠ પુત્રો થયા હતા તેમ વસુદેવને સહદેવા નામની સ્ત્રીમાં પુરુ અને વિશ્રુત વગેરે આઠ પુત્રો થયા હતા. વસુદેવને દેવકી નામની સ્ત્રીમાં કીર્તિમાન્, સુષેણ, ભદ્રસેન, ઋજુ, સંમર્દન, ભદ્ર અને શેષનાગનો અવતાર બલભદ્ર, એ સાત પુત્રો થયા અને આઠમા તો સાક્ષાત્ પોતે ભગવાનજ અવતર્યા હતા. હે પરીક્ષિત રાજા ! તમારી દાદી મહા ભાગ્યશાલી સુભદ્રા પળ દેવકીની દીકરી હતાં ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ જ્યારે જ્યારે ધર્મનો ક્ષય અને પાપની વૃદ્ધિ થાય ત્યારે ત્યારે પરમેશ્વર ભગવાન્ અવતાર ધરેછે ॥ ૫૬ ॥

हे राजा ! असंग, ईश्वर, साक्षी अने सर्वव्यापक ए भगवानने पोतानी माया शिवाय बीजुं कोई पण जन्मनुं के कर्मनुं कारण नथी ॥ ५७ ॥ सृष्टि, स्थिति अने प्रलयनेवास्ते स्वीकारेलुं जेनी मायातुं चेतितज, शरीरादिक उत्पन्न करीने तेद्वारा घर्मादिकतुं संपादन कराववाथी जीवने अनुग्रहरूप थायछे अने पोताना श्रवणथी जन्मादिकने बंध पाडी मोक्ष आपनार पण थायछे ते भगवानने कर्मादिकना परतंप्रणायी जन्म-मरण थवां संभवेज केम ? ॥ ५८ ॥ राजानी मात्र निशानी घरावनाग अक्षौहिणी सेनाओंना पति दैत्योए दवावा मंडिली पृथ्वीनो भार उतारवामाटे जेणे बलभद्र सहित अवतार धन्यो हतो एवा श्रीकृष्ण भगवाने, देवताओंनां तर्कमां पण न आवे एवां काम कन्यां ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कलियुगमां उत्पन्न थवाना पोताना भक्तोपर अनुग्रह करवानेवास्ते महापवित्र अने दुःख, शोक तथा अज्ञानने मटाडनारी पोतानी कीर्त्तिनो विस्तार कन्यो ॥ ६१ ॥ सत्पुरुषोना कानने

न ह्यस्य जन्मनो हेतुः कर्मणो वा महीपते ॥ आत्ममायां विनेशस्य परस्य द्रष्टुरालनः ॥ ५७ ॥ यन्मायाचेष्टितं पुंसः स्थित्युप-
त्यप्ययाय हि ॥ अनुग्रहस्तन्निवृत्तेरात्मलाभाय चेष्टते ॥ ५८ ॥ अक्षौहिणीनां पतिभिरसुरैर्नृपलांछनैः ॥ भुव आक्रम्यमाणाया
अभाराय कृतोद्यमः ॥ ५९ ॥ कर्माण्यपरिमेयानि मनसाऽपि सुरेश्वरैः ॥ सहसंकर्षणश्रक्त्रे भगवान्मधुसूदनः ॥ ६० ॥ कलौ जनि-
ष्यमाणानां दुःखशोकतमोदुग्धम् ॥ अनुग्रहाय भक्तानां सुपुण्यं व्यतनोद्यशः ॥ ६१ ॥ यस्मिन्सत्कर्णपीयूषे यशस्तीर्थवरे सकृत् ॥
श्रोत्रांजलिरुपस्पृश्य ध्रुवते कर्मवासनाम् ॥ ६२ ॥ भोजवृण्यंयकमधुशूरेनदशार्हिकैः ॥ श्याघनीयेहितः शश्वत् कुरुसृंजयपांडुभिः
॥ ६३ ॥ खिग्धस्मितेक्षितोदारैर्वाक्यैर्विक्रमलीलया ॥ नृलोकं रमयामास मूर्त्या सर्वांगरम्यया ॥ ६४ ॥ यस्याननं मकरकुंडलचारुक-
र्णभ्राजत्कपोलसुभगं सुविलासहासम् ॥ नित्योत्सवं न तत्पुर्दृशिभिः पिवंत्यो नायों नराश्च मुदिताः कुपिता निमेषश्च ॥ ६५ ॥

अमृतरूप ए भगवाननी कीर्त्तिरूप उत्तम तीर्थमां कानरूप अंजलिथी माणस, एकवार आचमन ले तोपण कर्मनी वासनाओने छोडी देछे ॥ ६२ ॥
भोज, वृष्णि, अंधक, मधु, शूरेसेन अने दशार्ह कुलना यादवो तथा कुरु, संजय अने पांडुकुलना राजाओ जेनां चरित्रने निरंतर वखाणता हता
एवा भगवाने, स्नेहभरेला मंदहास्य सहित जोवानेलीधे बहुज प्रिय लागे एवां वाक्योथी, पराक्रम भरेली लीलाथी अने सर्व अंगोमां रमणीय मू-
र्त्तिथी मनुष्योने बहुज रमाड्यां हतां ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ मकराकृति कुंडलोथी शोभता कान, सुंदर कपोल अने विलास सहित हासवाळा तथा निरं-
तर उत्सवथी भरेला ए श्रीकृष्ण भगवानना सुखगर्विंदने आनंदपूर्वक नेत्रोथी जोतां कोई पण नर के नारीओने ठुसि थती न हती अने तेओ
दर्शनमां अडचण करनार आंखना मटकाने पण सहन नहि करी शकतां मटकां आणनारा निभिराजा उपर कोप करतां हतां ॥ ६५ ॥

ए श्रीकृष्ण भगवान्, प्रथम पोताना पुरुषोत्तम स्वरूपथी जन्मीने पल्ली मनुष्याकार धरी पिताना स्थानकमांथी व्रजमां पद्यान्या, व्रजमां पधारीने व्रजवासिओना मनोरथ पूरा कन्या, शत्रुओनो संहार कन्यो, हजारो स्त्रिओने परण्या, ते स्त्रिओमां हजारो पुत्र उत्पन्न कन्या अने लोकोमां पोताना वेदमार्गनो विस्तार करवामाटे अनेक यज्ञोथी पोताना स्वरूपनुंज पूजन कन्युं ॥ ६६ ॥ पृथ्वीना घणा भारनो नाश करवा इच्छता ए श्री-

जातो गतः पितृव्यहात्रमेधितार्थो हत्वा रिपून् सुतशतानि कृतोरुदारः ॥ उत्पाद्य तेषु पुरुषः ऋतुभिः समीजे आत्मानमात्मनि-
गमं प्रथयन् जनेषु ॥ ६६ ॥ पृथ्व्याः स वै गुरुभरं क्षपयन्कुरुणामंतःसमुत्थकलिना युधि भूपचम्बः ॥ दृष्ट्वा विधूय विजये जयमु-
द्विधोष्य प्रोच्योद्धवाय च परं समगात्स्वधाम ॥ ६७ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायामष्टादशसाहस्र्यां नवम-
स्कंधे श्रीसूर्यसोमवंशानुकीर्तने यदुवंशानुकीर्तने नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ समाप्तश्चायं नवमः स्कंधः ॥ ९ ॥ ॥

कृष्ण भगवाने कौरव-पांडवोमां परस्पर उत्पन्न करेला कजियानेलीधे युद्धमां भेली थएली राजाओनी सेनाओनो पोतानी दृष्टिथीज नाश करतां अर्जुननो जय प्रसिद्ध कन्यो हतो अने छेलीवारे द्वारकामां उद्धवजीने ब्रह्मविद्यानो उपदेश करीने पोताना स्वरूपथीज स्वधाममां पद्यान्या हता ॥ ६७ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना नवमस्कंधनो चोवींशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते नवमस्कंधः समाप्तः ॥

दशमस्कंध पूर्वार्ध, योगनाट

